POLSKA AKADEMIA NAUK

SŁOWNIK STAROPOLSKI

TOM IV

L—M

WROCŁAW—WARSZAWA—KRAKÓW
ZAKŁAD NARODOWY IMIENIA OSSOLIŃSKICH
WYDAWNICTWO POLSKIEJ AKADEMII NAUK
1963—1965

KOMITET REDAKCYJNY

STANISŁAW URBAŃCZYK
redaktor naczelny

ZENON KLEMENSIEWICZ
przewodniczący

JAN SAFAREWICZ
sekretarz

WŁADYSŁAW KURASZKIEWICZ

WITOLD TASZYCKI

PRACOWNIA

KRAKÓW, UL. STRASZEWSKIEGO 27

STANISŁAW URBAŃCZYK
kierownik

WANDA NAMYSŁOWSKA, EWA OSTROWSKA, HALINA SAFAREWICZOWA
KRYSTYNA KALICKA, TADEUSZ KALICKI, MARIAN KUCAŁA
JÓZEF BAL, ELŻBIETA BELCARZOWA, WIESŁAW BORYŚ, STANISŁAWA DOBESZOWA
WANDA GÓRECKA, JÓZEF RECZEK, WACŁAW TWARDZIK

DORADCY NAUKOWI

MARIAN PLEZIA, KRYSTYNA WEYSSENHOFF } łacina
ADAM VETULANI — historia prawa

L

La '*wykrzyknik wyszydzający, vox irridentis*': Dictus Iohannes clericus veniens in celarium sub lapidea Iurgyzeth post dictum Kuncza in tunica ipsius retro caudam vulpinam appendit et post eum: la, la, la clamavit, de ipso quasi histrionem faciendo 1496 *MMAe* XVI nr 1510.

Lacha *cf.* **Łacha**

! Laczu '*?*': Nicolaus... cum famulo... Pasconem... actorem pro pena bina XV pro latu laczu et pro alijs rebus, pro quibus in Sandecz citabat eosdem, jure ewaserunt 1415 *StPPP* II nr 1383.

Lać (się) *formy*: **a.** *z zaimkiem zwrotnym* się: *praes. ind. 3. pl.* leją *BZ* Num 28, 10; ~ *inf.* lać *ca* 1440 *R* XXV 220; ~ *praet. 3. sg. neutr.* lało *Rozm* 769.

b. *bez zaimka zwrotnego* się: *praes. ind. 3. sg.* leje 1423 *MPKJ* II 301, *Rozm* 295; *3. pl.* leją *Rozm* 295; ~ *part. praes. act. adi. ac. sg. m.* lejący *BZ* Gen 7, 4; *inf.* lać 1428 *ArchTerCrac* CCCXII 363, 3; ~ *fut. 3 pl. f.* będą lać *De morte* w. 199; ~ *praet. 3. sg. m.* lał *Aleksy* w. 182; ~ *part. pass. n. pl. f.* lane XV *med. R* XXIII 270.

Znaczenia: **1.** '*lać, wylewać, przelewać, rozlewać, fundere, effundere*': Lyacz 1428 *ArchTerCrac* CCCXII 363, 3; Swøta cry, racz zawytacz, gez s tego czala dalas sø [sø] lacz *ca* 1440 *R* XXV 220; Thv pod wszchodem leszal, kaszdi nany pomygye, szlą wodą lal *Aleksy* w. 182; Ya spuszczø deszcz leyøczi na zemyø (ego pluam super terram) *BZ* Gen 7, 4; Bødzecze offyerowacz dwa barani... w obyati y we szgøcze rzeczi, gesz syø... leyø (liba, quae... funduntur) na kasdø sobotø kv obyecze *BZ* Num 28, 10; Nye zgubyay... z męszmy krew lyeyączich (*pro* lyeyączimi, cum viris sanguinum) zywota mego *Pul* 25, 9; ~ Kyedy navyedza ma skola, bandv yem lacz w gardlo szmolą *De morte* w. 199; Any tesz kto leye (mittunt Mat 9, 17) vyna starego v nowe... ssądy, bo by szye rozkoczyly..., alye vyno nove lyeyą (mittunt Mat 9, 17) v nove ssądy *Rozm* 295; ~ Vnątrze lalo szye (effusis visceribus) v thy vsta yego (*sc.* Judasza), ktoremy byl boga czaloval *Rozm* 769.

2. '*spływać, płynąć, manare, infundi*': Yze staw Stanislaow, czso lege, tho lege na Stanislaowo, gemus th⟨o⟩ daley, nisly od pyanczynacz lath, gest w dzersen⟨iu⟩ 1423 *MPKJ* II 301.

3. '*wykonywać przy pomocy form pewne przedmioty z wosku lub metalu, odlewać, fundere (res e cera vel metallo)*': Lan[y]e swyecze tede XV *med. R* XXIII 270.

Cf. **Nalać, Oblać, Polać, Przelać, Przylać, Rozlać, Ulać, Wlać, Wylać, Wzlać, Zalać, Zlać, Nalewać, Oblewać, Podlewać, Polewać, Przelewać, Rozlewać, Wlewać, Wylewać, Zalewać, Zlewać, Lić**

Ladrowanie '*skórzana kapa a. pancerz na konia, scorteum tegumentum loricave, quibus equus munitur*': Arma super equum al. ladrowanye 1495 *RocznKrak* XVI 61.

Ladrowany '*okryty kapą skórzaną a. pancerzem, scorteo tegumento loricave munitus*': Equi... copynyczy, vyelky, ladrovany 1471 *GórsJaz* 270; Ladrowany kon sz chlop[y]em catefractus XV *p. post. PF* V 30.

Laicki '*nie mający święceń, świecki, właściwy świeckim, laicus, saecularis*': Przistamp kv prawom sweczskym krolya Kazymyrowym myedzi layki albo o rzeczi layczskye wstawyonym *Sul* 5; Dvchowny... gymyenya blyszszey swey braczy layczkey (proximis suis fratribus laicis, *Dział* 10: swemv bratv albo blysznyemv przyrodzonemv) mayą spvsczicz *Sul* 23.

Laik '*człowiek świecki, nie posiadający święceń duchownych, laicus, homo saecularis*': Po niem (*sc.* cesarzu) laici obludzeny fschiczci *Galka* w. 46; Przistamp kv prawom sweczskym krolya Kazymyrowym myedzi layki albo o rzeczi layczskye wstawyonym *Sul* 5; Prze-

23 P.A.N.

lozywszi dvchownego rzeczi prawa, geszs podlug iako szą laykow dothiczą..., gest wstawyl *ib.*; Nye chczemy, by tho zgromadzenye navyedzal... kthory lagyk (a laico visitari) 1484 *Reg* 722.

Laikowstwo '*ludzie świeccy, laicy, laici, homines saeculares*': Arcibiskup... sz krolem Kazimirem... iako z glową slyachti y wszego laykowstva... gest wstawyl *Sul* 5.

Lak 1. '*żywiczna masa koloru czerwonego otrzymywana z rośliny Aleurites laccifera Willd., resina rubei coloris, quae ex Aleurite laccifera Willd. obtinebatur*': Lak lacca 1437 *Rost* nr 2659.

2. '*rodzaj sosu wydzielającego się z solonych ryb i służącego do ich konserwacji, lagier, garum*': Lak almurias 1472 *Rost* nr 411.

(Lakrycja) Lakrycyja, Lakrzycyja *bot.* '*lukrecja, Glycyrhiza glabra L.*': Lakrziczia liquiricia 1437 *Rost* nr 2677; Lacricia liquiritium *ca* 1465 *ib.* nr 3949; Lakriczia liquericia 1472 *ib.* nr 1153, *sim.* 1478 *ib.* nr 1974; Lacriczya liquiricium 1475 *ib.* nr 3095, *sim. ib.* 3202; Lacryczya liquiricia 1493 *ib.* nr 10956, *ca* 1500 *ib.* nr 5489. 7162; Llakrycya liquericium XV *p. post. R* LIII 67, *sim. ca* 1500 *Erz* 37; *Lacricza lliquiricium *ca* 1500 *Rost* nr 2072.

Lakrycyja *cf.* **Lakrycja**

Lakrzycyja *cf.* **Lakrycja**

!Lakwa '*ustęp, wychodek, latrina*': Ipsum in iudicio dehonestavit asserens: Non dilata lakwy, latrini vlg. nye roswodzy lakwy, latrini 1439 *ZapRpCzers* I a 117.

Lampa '*urządzenie do sztucznego oświetlenia w postaci naczynia z olejem i knotem, lucerna, lampas*': Wez⟨rz⟩enye gich iako lampi (lampades) *BZ* Nah 2, 4; Pyecz madrych nabraly oleyv v svoye lampy (cum lampadibus Mat 25, 4), alye pyecz schalonych wzyavschy lampy (acceptis lampadibus Mat 25, 3) nye vzyąly oleyv *Rozm* 487; Vstaly ony... dzyevycze y opravyly sve lampy (lampades Mat 25, 7) *ib.*

Lampasz '*rodzaj lampy, kaganiec olejny, lampas, lucerna*': Lampasze lampades (quae accipientes lampades suas exierunt obviam sponso Mat 25, 1) *ca* 1420 *R* XXIV 86; Prudentes vero acceperunt oleum in vasis cum lampadibus lampaschmy (Mat 25, 4) XV *med. SKJ* V 284; Dayczye nam oleyv vaschego, bocz nam lampasze nasche gasną (quia lampades nostrae exstinguuntur Mat 25, 8) *Rozm* 488.

Lanca '*włócznia, kopia, hasta, lancea*': Prius isti familiari dedi lanczam, quam prescivi, quod hominem spoliasset 1391 *TPaw* IV nr 3699.

Lancgrabia '*tytuł książęcy w Niemczech, principis appellatio apud Germanos*': Lanczgrabya lantgrauius *ca* 1500 *Erz* 37.

Lancnat '*żołnierz najemny, miles mercennarius*': Pueris lancznathom, qui venerant... ad dominum principem cum securibus, 4 hastis..., dedi II florenos 1500 *ZsigBud* 22.

Landfos (*?*) '*naczynie na wodę wraz z miednicą do mycia rąk, pelvis ad manus lavandas apta*': Lavatorium al. landfoss pro ecclesia in Przeprostinya lego 1491 *MMAe* XVI nr 1469. ~ *Chyba błąd zamiast* handfass.

Landowany '*?*': XXXII bellyste landowanich 1483 *RocznKrak* XVI 51. ~ *Możliwa też lekcja* bandowanich.

Landwójt, Langwójt, Lantfójt, Lantwójt 1. '*zastępca księcia, przewodniczący w wielkich rokach sądu prawa niemieckiego, iudex, qui ducis vice iudiciis magnis iuris Theutonici praeerat*': (Scultetus)... omnes causas magnas et parvas... sine nostro assessore, qui alio nomine lanthwoyd dicitur, habeat iudicare 1266 *KodWP* I 367; Volumus..., quod nullus noster advocatus, nec vlg. dicendo lantwoyd, in iam dicta civitate debet aliquas causas discutere, nec ad ipsum aliquid disponatur (1299) *KodWP* II 186; Volumus, ut prouincialis, qui landwoyt dicitur, iudicio ciuitatis prelibate non plus nisi tribus vicibus in anno... presidebit 1342 *MMAe* X 47, *sim.* 1350 *KodWP* III 7, (1370) 1506 *MMAe* X 386.

2. '*przewodniczący ławy w zwyczajnych sądach prawa niemieckiego (sprawował także pewne funkcje administracyjne i gospodarcze zlecone przez właściciela wsi), praeses scabinorum in iudiciis iuris Theutonici communibus (qui etiam vice domini villae certis quibusdam muneribus administratoris vel villici fungebatur)*': Viccaduocatum vero, qui dicitur lanthwoyt, Nicolaus per unum annum constituat 1400 *StPPP* VIII nr 11112; Dominus regens eam (*sc.* villam) pro tempore habeat, in ea sculteciam et loco sui locet scultetum annualem al. *lanthwoth ad nutum removibilem 1434 *MMAe* XIII nr 1638; Dulchi, lyanthwoyt de Czeski 1437 *AGZ* XIII 32; Nicolaus, lanthwoyth *ib.* 35; Mazs, lanthfoyt de Balicz, arestavit equum 1437 *Przem* I nr 2621; Hayn, lantfoyth, retro flumen San cessit agrum et peccora privigno suo *ib.* nr 2651; Procurator indixit in testes Przethpelk advocatum..., Nicolaum lanthwoyth et Nicolaum consulem, qui ibidem iuraverunt dicere veritatem 1440 *MMAe* XVI nr 378; Semon, lanthwoyt de Gruschowka 1442 *AGZ* XI 202; Nicolaus... lanthwoythowi... suspendit terminum 1443 *AGZ* XIV 78; Coram nobis lantwoyt cum scabinis de Wynari recognoverunt 1447 *AcPosn* I 129; Ibi fuit *langwyoth 1448 *KsNWarsz* I nr 229; Fyedko debet tenere perpetue in Lopuschna et *Hlubokigo dolem

rzecka po lyanthwoytha Iaczka 1451 *AGZ* II 136; A Iaczkowe lyanthwoytha na dol rzecka usque ad graniciem... tenere debet... Fyederko *ib.*; Quam pignoracionem viceadvocatus al. lyąthvoyth repercusit 1466 *AGZ* XV 60, *sim.* 1490 *ib.* 280; Hoc factum fuit sub... Nicolao Szabroch et Nicolao ląngwoith et sub aliis scabinis 1470 *KsNWarsz* I nr 725, *sim. ib.* nr 730. 731. 732; Stanislaus... in banito iudicio coram scabinis... Nicolao Szabroch... et... Nicolao *langavoyth... legavit... domum *ib.* nr 726; Lanthwoyth advocatus 1418—75 *Zab* 512; In bannito iudicio, cui Petrus Tworek, lantwoyth, loco sculteti praesidebat (1486) XVI *in. Matr* III nr 216; Stan⟨islaus⟩ lantwoyth X latos sol⟨vit⟩ 1494 *Podol* 8; Stans procurator Fyedor al. *lathvoyth dabat intromissionem 1495 *AGZ* XVIII 527; Iudex ordinarius pan dzedziczny, woyt, lantwoyt przyrodzony XV *ex. R* XXV 143.

(Landwójtowstwo) Lantwójtowstwo '*urząd landwójta, dignitas et officium praesidis scabinorum*': Pro utilitate et necessitate comodi civitatis de consensu tocius comunitatis et presertim ad redimendum lanthwoytowstwo recepimus in mutuum viginti marcarum 1443 *AcPosn* I 96; Super... viceaduocacia al. na lanthwoythowsthwye 1443 *KodWP* V 669, *sim.* 1444 *ib.* 678; Lanthwoythowstwo 1444 *ib.* 678.

Langwójt *cf.* **Landwójt**

Lanka '*jakaś część ubrania (koszula?) z płótna, vestis quaedam linea (subucula?)*': Tunicam vlg. lancam 1441 *MMAe* XVI nr 380; Zvknya bandze pacholkom na lanky *De morte* w. 472.

Lanoszka *cf.* **Łanoszka**

Lantfójt *cf.* **Landwójt**

Lantwójt *cf.* **Landwójt**

Lantwójtowstwo *cf.* **Landwójtostwo**

Lańcuch *cf.* **Łańcuch**

Las, Les *formy*: *n. sg.* las XIII *ex. PPom* 12, 1309 *CodSil* I 21, (1363) XVI *in. Matr* III nr 35, 1401 *StPPP* II nr 758, *etc.*; les 1297 *KodWP* II 97, 1446 *AGZ* XI 264; ~ *g. sg.* lasa *Fl* i *Pul* 79, 14. 131, 6, 1402 *HubeZb* 103, 1421 *Pyzdr* nr 965, *etc.*; lasu 1425 *AKPr* VIIIa 166, 1426 *MPKJ* II 305, 1440 *Pozn* nr 1604, 1464 *KodTyn* 470, *MPKJ* V 29, 1474 *ZapWarsz* nr 1383; lesa 1439 *ZapWarsz* nr 851; ~ *d. sg.* lasu *Rozm* 85; ~ *ac. sg.* las 1389 *Pozn* nr 231, *Fl* i *Pul* 82, 13, 1402 *KsMaz* I nr 140, *etc.*; ~ *i. sg.* lasem *Sul* 60; ~ *l. sg.* (w) lesie (1358) 1444 *KodWP* V 23, 1398 *Leksz* II nr 2106, 1399 *StPPP* VIII nr 9217, *etc., etc.*; lasie 1432 *ZapWarsz* nr 367; ~ *n. pl.* lasy *Sul* 80; ~ *g. pl.* lasow *Fl* i *Pul* 49, 11. 95, 12, *Sul* 81, *BZ* Num 13, 21, 1471 *MPKJ* V 104; ~ *ac. pl.* lasy 1401 *HubeZb* 100, 1407 *Piek* VI 338, 1443 *AGZ* XI 211, *etc.*; ~ *i. pl.* lasy *BZ* Num 13, 21, 1499 *ZapWarsz* nr 1831; lasmi 1499 *ZapWarsz* nr 1831; ~ *l. pl.* (w) lesiech *Fl* 73, 7, 1410 *JA* VI 210, *Sul* 59. 69; lesach 1479 *Czrs* s. XLII.

Znaczenie: '*silva*': Silvam nostram belski les dictam pro dimidio locandam conferimus 1297 *KodWP* II 97; Silva, que Zirav las nuncupatur XIII *ex. PPom* 12; Ad angulum superiorem silve, que vocatur veli las 1309 *CodSil* I 21; Contulimus... destirpare... agros eorum, quod w lessze nuncupatur (1358) 1444 *KodWP* IV 23; Villam novam in silva regali, Brunow lass dicta,... locare concedit (1363) XVI *in. Matr* III nr 35, *sim.* 1401 *StPPP* II nr 758, 1426 *Monlur* V 55; Nicolaus tenuit spokoyne ten lasz, czo w nem szekyri pobran⟨o⟩ 1389 *Pozn* nr 231; Bawor rambił Wylkovem (*leg.* w Wilkowem) lesze 1398 *Leksz* II nr 2106, *sim.* 1399 *StPPP* VIII nr 9217, 1420 *Pyzdr* nr 642; Moia sø wszistka zwerzøta lassow (omnes ferae silvarum) *Fl* 49, 11, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 95, 12; Iaco w lesech drew (in silva lignorum, *Pul*: w lyeszye drzewnem) sekirami wirøbili drzwi iego *Fl* 73, 7; Wiryl iø w⟨ie⟩prz z lassa (aper de silva) *Fl* 79, 14, *sim. Pul*; Yaco ogen, iensze szsze las (qui comburit silvam) *Fl* 82, 13, *sim. Pul*; Naleszly gesmy gy w polech lassa (in campis silvae) *Fl* 131, 6, *sim. Pul*; Stanyslaw sz Ianem... ty lasszy trzima... w pokoyu 1401 *HubeZb* 100; Sczepan ne wycradl Lenarthowich yastrambow z[e] yego lasza 1402 *ib.* 103; O chtori lasz zalowal lasek na mø, tego moy nagemnik ne røbil 1402 *KsMaz* I nr 140, *sim.* 1441 *ZapWarsz* nr 705; Wawrzinecz przedal panu Ianovi lankø i lassy 1407 *Piek* VI 338; Micolay tą dzelniczą starą oth Pisty dzersal, wraczil (*pro* wroczil) mu yą spelna, nicz ge w rolach ni w leszech ne umneysagącz 1410 *JA* VI 210; Yakom Myrka wkupyl do Thomislawa do lyassa pyrzwey, nyszly gy oczyandzan (*pro* oczyandzal) 1421 *Pyzdr* nr 965; Jakwb ne porambyl Wenczslawowy w ego lessze gemoly 1423 *PF* VIII 17, *sim.* 1423 *RafZran* 92; Lunke possal (*pro* possecl) y las porambyl Micolayowy 1424 *MPKJ* II 303; Ksancz oppath thineczsky ne dal drzewa rambicz... w lesze 1425 *AKPr* VIIIa 166, *sim.* 1427 *Przyb* 20, 1436 *ZapWarsz* nr 478; Helwig ne posłal trzidzeszanth woszow do laszu oppatowa 1425 *AKPr* VIIIa 166, *sim.* 1426 *MPKJ* II 305; Jakom ya Wawrzincza... sbyl, essze mi sszø ne dal lupicz w mem lassze 1432 *ZapWarsz* nr 367; Item sibi tenetur duos morgos extirpare leszna al. lassza 1433 *TymProc* 322; Lucas... gemu scodi nye uczinil v ogrodzyech,... v lan-

kach y w pasthwyskach any v lesze tım podnyeszenim vodi 1437 *Pyzdr* nr 1110, *sim.* 1437 *ZapWarsz* nr 492; Regnolth nye wignal sz lesa Kothowich ludzi 1439 *ZapWarsz* nr 851; Jszesmy nye przyswoliły lassw y roley Pyotrowy... wekugystym dzalem 1440 *Pozn* nr 1604; Lassy et obschary, que Sczepan tenet, debet cedere 1443 *AGZ* XI 211; Debet... Nicolaus... tenere granicies... a flumine San, ubi est silva *rownei lez 1446 *ib.* 264; Jakom ya nye gagyl w pospolny lyasz 1446 *PF* VIII 18; Super silva nigra bukowy lasch 1448 *Matr* I nr 57; Mayącz granice a drvgego lyaasz (silvam) rąmbyąncz, mozze poczandzan bicz *Sul* 20, *sim. Dział* 57; Nyektorzy... wchodzą w laszy abo w gaye (silvam vel gaium, *Dział* 38: w las abo w gay) cvdze przes voley pana gych *Sul* 48; Tesz chczemy dzirzano bycz o dąmbyech lesznych albo w leszech wodnych (in silvis aquaticis), tho yest przy Warczye *Sul* 59; Vstawyamy, ysz kedy ktho, mayącz lasz alybo dąbrową (silvam vel mericam) oth szebye dalyeką, wyeprze... pądzicz bądze chczal do thego tho lassa (silvam)..., aby tego nye mogl vczynycz, geno tylko drogą wyodączą do lasza (ad silvam) *ib.*, *sim. ib* 60, *Dział* 59; Tosz mowymy... chowano bycz w them, gyszby szvim swynyam... za mytho nayął łasz (silvam) bvkwyą... oblwythvyączy, gdze gymyenye czvdze... gest poszrzodne myedzy laszem (inter silvam) nayąthym *Sul* 59—60; Tho... polozono wyszszey o rabyenyv w leszech abo w gayoch *Sul* 69; Kedy ktory kmyecza... w szwoyem lesze (in sua silva) zastanye, tedy gy... w szekyrze począdza *Sul* 80, *sim. Dział* 38. 56. 57. 58; Ysze rosmaythe szą laszy (silvae), myedzy ktorimy szą nyektora drzewa... wyelgey vasznoszczy..., vydzalo szą nam..., ysz gdyby wszethw w lasz (si quis intrans silvam) czącz thake drzewa..., moze bycz przes dzedzicza thego lasza (silvae) yąth *Sul* 80—1; Thakesz o gayoch, gdze malo gest laszow (ubi paucae silvae sunt), ma bycz roszvmyano *Sul* 81; Jacom ja zadzirzal borj y lassy w pokoyw trzy latha 1451 *ZapWarsz* nr 940; Jakom ya nye wignal Andrzeyewi yego czelądzi samotrzecz z lassa sylą 1452 *TymSąd* 26, *sim.* 1460 *TymWol* 67, *Dział* 38. 57, 1478 *ZapWarsz* nr 1452, 1496 *ib.* nr 1769, XV *p. post. RafZran* 92; Lassy (lucos) gich spodrøbay *BZ* Ex 34, 13; Dzedziny vziteczneli czili nyevziteczne, søli s lasy albo przes lassow (nemorosa an absque arboribus) *BZ* Num 13, 21; Szedł Dauid y przyszedł na lyas (in saltum) *BZ* I Reg 22, 5; Bidlyl Saul... na lesye (in nemore), gesz to slowye Rama *ib.* 22, 6; Myal wyele dobitka... na pustem lesye (in eremi vastitate) *BZ* II Par 26, 10; Do lasa, do Sczyrzycza detis hunc librum, domine Nicolae *ca* 1455 *Dobr* 323; O dzeczkowanyv lyasa y gayv *Dział* 57; Maczey... zostauya sobye quąth lasa f thyle tey łąky 1463 *R* XXII 382; Fine silve al. krągiem lasu 1464 *KodTyn* 470; Jakøm ya nye wyrambyl drew abo drzewą w lessye Carwye gwalthem 1470 *ZapWarsz* nr 2992, *sim.* 1474 *ib.* nr 1376, 1491 *ib.* nr 1225, 1494 *ib.* nr 1760; Laasz *Park* 404; Laz saltum (I Reg 14, 25) 1471 *MPKJ* V 36; Lasch, paschieka (*war. lub.*: paszyeką modlytebna) lucus (siquidem et lucus permansit in Samaria IV Reg 13, 6) *ib.* 46; Lassow, gagyow nemorum (quid fiet de ligno vitis ex omnibus lignis nemorum, quae sunt inter ligna silvarum? Ezech 15, 2) *ib.* 104; Laszv aut łangv lucum (non plantabis lucum et omnem arborem iuxta altare... dei Deut 16, 21) *MPKJ* V 29; Laszy modlebne lucos (aedificaverunt enim et ipsi sibi aras et statuas, et lucos super omnem collem excelsum III Reg 14, 23) *ib.* 44; Łąką aut łassy lucos (evellam lucos tuos de medio tui Mich 5, 13) *ib.* 114; Ny mial kopacz łasszu myedzy sczyaną mlosolsz⟨k⟩ą a myedzy sczyaną radonszka 1474 *ZapWarsz* nr 1383; Super silvam al. wz gorą łassa 1475 *AGZ* XVIII 94; Kyerstinszka *czynsz... ma bycz... w łakach, wodach, w gajach, w leszach 1479 *Czrs* s. XLII; Andreas... libere misit sareptam al. lasz 1496 *StPPP* XI 10; Jakom ya szya... rosdzyelyła... Malem Zaborovyem,... rolamy, lassmy (*ib.*: łassy), bormy, łakamy do maczyerzyna syvotha 1499 *ZapWarsz* nr 1831; Chodzycz będø wszelyka zwyerzęta lyassa (omnes bestiae silvae, *Fl*: wszelka zwyerzøta lesnaa) *Pul* 103, 21; Czyemny lasz lucus *ca* 1500 *Erz* 37; Ydącz po drodze czyrpyely sa vyelykye nyedostatky:... gory, laszy (silvas), bladzenye *Rozm* 82; Kyedy szą schly po laszv (per silvas), wschytky rozgy wschelykyego drzeva naklonyly szye szą yemv *ib.* 85.

Lasa 1. '*plecionka z gałązek, używana do rozmaitych celów, cratis e viminibus confecta ad varios usus apta*': Circa iam dictum exitorium omnes... heredes et eorum incole... quolibet anno debent facere duo et duo walwam al. lasschy circa eundem exitorium sub vadio 1436 *StPPP* II nr 2640; Stiborius..., inmittens al. naslaw super suam piscinam, quam vendidit Schadurcze, deposuit lassy et ista deposicione demisit sibi pisces ut triginta marce 1439 *AGZ* XII 66; Locum dictum Lozisko... pro construenda et paranda per ipsum (*sc.* Nicolaum) piscina dedimus... Ita quod in loco vocato n[y]a pstrzagowe laze (*leg.* na pstrągowe lasie) aggerem parare incipiet tam late et longe, prout

piscina suo alveo occupare et effundere poterit 1448 *MMAe* XVII 485; laroslawsky potest libere facere sepem al. lassą... in eodem fluvio Thopolowa tali condicione, quod non inundaret al. nye zathopylby molendinum Zavisii, iacentem superius in fluvio Thopolowa 1464 *AGZ* XIII 429.

2. '*półko wykarczowane w lesie czy też pleciony płot, agellus in silva exstirpatus aut sepes virgea*': Paschco... contumax contra Swentochnam... pro XL arboribus querceis, pro quinque apificijs, et pro lassy (*leg.* lasy, łazy?) in silva factis 1402 *StPPP* II nr 878; Paschco... contumax contra Swentochnam... pro quinque apificijs et mellificijs, pro lazy seu passeky et pro XL quercubus excisis in silua retro Lantowna 1403 *ib.* nr 1020. ~ *Możliwa jednak lekcja* łazy.

Lasek *formy*: *n. sg.* lasek 1446 *AGZ* XIII 198, 1471 *KodTyn* 499, 1490 *AGZ* XIX 539. 557, *etc.*; ~ *g. sg.* lasku 1477 *AGZ* XVIII 144; ~ *ac. sg.* lasek 1388—430 *ArchTerCrac* IX 154, 2; ~ *i. sg.* leskiem 1469 *AGZ* XIX 345; ~ *n. pl.* laski 1494 *AGZ* XV 572.

Znaczenie: '*mały las, nemus, lucus*': Pro la[w]sek 1388—430 *ArchTerCrac* IX 154, 2; Qui agri spectabunt ad curiam Didaticze... cum medietate łąsek 1446 *AGZ* XIII 198, *sim. ib.*; Sub silva al. pod *leszkem iacentem 1469 *AGZ* XIX 345; Ad silvam dictam lasek 1471 *KodTyn* 499, *sim. ib.*; Usque ad magnum monticulum et ad silvulam al. do wyelkyey mogyly y do laskv 1477 *AGZ* XVIII 144; Ex opposito silve tercie al. ostatheczny laszek 1490 *AGZ* XIX 539; In summitate rivuli... penes laszek *ib.* 557; Pervenimus ad silvam Pyekulowye laszki et... ad mericam, que iacet inter silvam Pyekulowy laszek et in⟨ter si⟩lvam dictam Kraszny Pothok 1494 *AGZ* XV 572; Circa siluam dictam lasco, lasec XV *PF* V 82.

Laska *formy*: *n. sg.* laska *BZ* Gen 49, 10, *Pul* 22, 5, *Rozm* 32; ~ *g. sg.* laski 1443 *AGZ* XI 217, *BZ* Gen 32, 10, *Rozm* 30. 308. 638; ~ *ac. sg.* laskę 1397 *BiblWarsz* 1860 III 78. 84, 1397 *Leksz* II nr 1035a, 1404 *BiblWarsz* 1860 III 82, 1415 *KsMaz* I nr 2436, *etc.*, *etc.*; ~ *v. sg.* laska *BZ* Tob 10, 4; ~ *i. sg.* laską *Sul* 26, *Dział* 14, 1471 *MPKJ* V 39. 48, *Rozm* 32; ~ *l. sg.* (o) lasce *BZ* Ex 21, 19; ~ *g. pl.* lask *Rozm* 832; ~ *ac. pl.* laski *BZ* Ex 12, 11, 1466 *R* XXII 27, 1471 *MPKJ* V 26; ~ *i. pl.* laskami *Rozm* 831.

Znaczenia: **1.** '*pręt, kij zwłaszcza do podpierania się, laska, kostur, baculus, fustis, virga*': Laasky syø podpyrayø, przebredl gesm Iordan (in baculo meo transivi Jordanem) *BZ* Gen 32, 10; Obow *bodzyeczye myecz na nogach, dzerszøøcz lyasky (baculos) w røku *BZ* Ex 12, 11; Chodzil na dworze o lyascze (super baculum) swey *ib.* 21, 19; Laszky virgas (accipe ab eis virgas singulas..., a cunctis principibus tribuum virgas duodecim Num 17, 2) 1471 *MPKJ* V 26; Laską schią podpyrayącz tenens fusum (veniat super caput Joab... tenens fusum II Reg 3, 29) *ib.* 39; Z laszką cum virga (descendit... ad eum cum virga et rapuit hastam I Par 11, 23) *ib.* 48; Pręt twoy y lyaska (baculus, *Fl*: døpecz, *pro* døbecz) twoya ta yesta mye vczyesszyla *Pul* 22, 5; Stal szye glosz..., aby wschyszczy mlodzyenczy... przysly do kosczyola, aby kazdy nyosl v rącze rozgą albo laską (virgam) *Rozm* 29, *sim. ib.* 30. 32; Glosz bosky v kosczyelye vschlyschely rząkączy, yze... svey lasky (virgam) nye przynyosl... szyn Yacobow..., Iozeph *ib.* 30; Yako Iozeph przyschedl do kosczyola a kako yego laska (virga) pvsczyla, obrosla y zkwytla *ib.* 32, *sim. ib.*; Popovye... poslaly do Betlegem, aby tesch swą (*leg.* z swą) laską (virgam) przyschedł do kosczyola *ib.*; Nye trzeba toboły na drodze any lasky (neque virgam Mat 10, 10) *ib.* 308, *sim. ib.* 638; Kyedym vass slal przez moszny, przez toboły, przez bothow y przez lasky, azaly vam czego nyedostavalo? *ib.* 638; Daly yemv v ąką myasto sc[r]eptrum... tsszcą trescz, a nye laska drzeva *ib.* 831; Poczęły bycz yego... glovą laskamy albo trczynamy... morskyemy a takoz yego... glowa czyrpyala... od byczya thych trudnych lask *ib.* 831—2; ~ *przenośnie* '*podpora, pomocnik, adminiculum*': Byada mnye, sinu moy!... lyaska (baculum) staroscy naszey *BZ* Tob 10, 4.

2. '*oznaka władzy, szczególnie laska sędziowska, insigne auctoritatis, praecipue sceptrum vel bacillum iudicis*': Ante se misit corulum vlg. laska 1434 *BiblWarsz* 1860 III 75; Slvzebnyk s swą obykłą lyaską (cum... baculo) do wszi sstąmpycz yma, a... w wrotha dworv pana they wszi swą lyaską tykayącz (suo baculo tangendo)..., maa gy pozwacz *Sul* 26, *sim. Dział* 14; Nye bødze odnyeszona lyaska (sceptrum) od Iudy *BZ* Gen 49, 10; Regia sceptra, *gl.* regalia signa, lasky, tenens, hostia calce terens 1466 *R* XXII 27; Recepit sceptrum laska, a tho s pelney maczy (*pro* moczy?), bo moze przycazowacz XV *PamLit* XXVIII 308; ~ laska, za laskę '*żądanie wyjaśnienia od sędziego co do sądzonej przezeń uprzednio sprawy, odwołanie się strony do pamięci sędziego lub do dawniejszego faktu zapisanego w księgach, actus appellandi iudicem, qui causam cognovit, ut de re iudicata testimonium det (dicebatur deinde etiam de commen-*

tariis iudicum inspiciendis)': Domina recipere noluit po weszci sza łaszka 1397 *BiblWarsz* 1860 III 78, *sim.* 1415 *KsMaz* I nr 2436, 1443 *StPPP* II nr 3147; Receperunt ad corulum vlg. za laską 1397 *BiblWarsz* 1860 III 84; Coram judicio receperunt ad subjudicem, dictum Mathiam, quod in vulgari dicitur z⟨a⟩ laskø 1397 *Leksz* II nr 1035a; Cristinus voluit recipere za laskø 1404 *BiblWarsz* 1860 III 82; Scrzesko pro corulo ad iudicium recepit vlg. za laskø contra Dobbonem (*pro* Dobkonem) 1419 *TPaw* IV nr 3375, *sim. ib.* nr 3376; Recepit corulum al. laska de judicio Xansch 1425 *StPPP* II nr 2042; Pro recepcione ad acta pro baculo al. za *laszky 1432 *ib.* nr 2398; Capio ad stateram al. za lyaską 1434 *AGZ* XI 83; Ego recipio super corulum al. za laską ad te, domine subjudex 1434 *BiblWarsz* 1860 III 76, *sim.* 1436 *StPPP* II nr 2626; Receperunt se ad librum pro corulo al. za laszką 1440 *AGZ* XII 79; Richlik accepit se... pro aquisicione et perdicione ad corulum al. laska cum Allexandro 1440 *AGZ* XIII 93, *sim.* 1479 *AGZ* XVIII 184; Clemens... controversiam *incepeıunt... cum Georgio... pro corulo al. za lazka 1440 *AGZ* XIV 4; Procurator... lucratus est sex scotos, pro quo se receperat za laską 1441 *ib.* 27; Chodor... recepit laską cum domino Dolinski 1442 *AGZ* XI 193; Paratus sum tecum ad librum za laskø, quia tecum habeo terminum 1443 *ib.* 216; Nolo recedere al. odstampicz *łąsky, quia iam tecum feci przą et posuit memoriale *ib.* 217; Stanislaus... tenetur culpam za laska fertonem... Iacobo 1443 *AGZ* XIV 71, *sim.* 1488 *StPPP* II nr 4340; Receperunt se ad virgam al. za laska et ibi corulus iuvit Stanislao 1444 *AGZ* XIV 145; Capitaneus posuit memoriale et recipiebat se za *lasku 1447 *AGZ* XI 312; Camerarius dedit eis corulum al. łasska 1453 *LubPodk* 78; Paratus sum tecum ad librum per corulum al. za laska, quia tu te michi inscripsisti 1468 *AGZ* XVI 52; Paratus sum ad librum terrestre pro corulo al. za laska *ib.* 53, *sim.* 1472 *AGZ* XIX 541; Domini iudices, paratus sum secum ad arbitratores za laską, quia pro eo sum concordatus 1468 *AGZ* XVI 55, *sim. ib.*; Guncerz recepit corulum al. za łaszka 1475 *AGZ* XIX 276; ~ laska opolna '*sądownictwo opolne, może też system świadczeń podatkowych i zobowiązań nakładanych na opole, iurisdictio viciniae quae dicebatur, fortasse etiam tributa debitaque, quae viciniae illi imponebantur*': Eximimus eam (*sc.* hereditatem)... a vicinia, quod opole vlg. nuncupatur, a bove et vacca, et a lasca opolna 1288 *KodWp* II 12; Villam... absolvimus ab omni exactione et Polonica solucione, videlicet... ab opole et a lasca opolna 1292 *ib.* 58.

Lasko '*mały las, gaik, nemus, lucus*': Circa siluam dictam lasco, lasec XV *PF* V 82. ~ *Może to zlatynizowana postać wyrazu* lasek.

Laskownik *bot.* '*Helianthemum vulgare Gaertn.*': Llaskownyk cilinca *ca* 1465 *Rost* nr 4260.

Laskowy '*odnoszący się do laski a. leszczyny, z leszczyną związany, qui ad baculum sive corylum spectat, coryli est*': Super laskowey łącze 1439 *AGZ* XI 149; ~ laskowy kierz '*leszczyna, corylus*': Ad rubum, qui lascowy kerz dicitur 1400 *KodWP* V 5; ~ (wina) laskowa '*opłata sądowa, składana przez stronę w wypadku odwołania się do pamięci sędziego co do sądzonej przezeń uprzednio sprawy, pecunia iudicio solvi solita ab iis, qui ad iudicem, qui causam cognoverat appellabant, ut de re iudicata testimonium daret*': Michael... debet solvere... unum fertonem pene coruli al. laskowa, lesczna 1462 *AGZ* XIII 374. ~ *Cf.* **Orzech, Orzeszek.**

Lasomyk *bot.* '*Helianthemum vulgare Gaertn.*': Laszomyk cilima 1460 *Rost* nr 3468.

Lasz (*?*) '*jakaś ryba, może laszek, piscis quidam, fortasse Gadus pollachius*': Item XIIII grossos pro uno pisce, qui dicitur lasch, pro honore domini officialis 1401 *AcCas* 535.

Laszczka *czy* **Łaszczka** *bot.* '*driakiew gołębia, Scabiosa columbaria L.*': Lasczka febronia 1472 *Rost* nr 1287.

Latać *formy*: *praes. ind. 3. sg.* lata *BZ* Gen 1, 28; *3. pl.* latają *BZ* Gen 1, 26. 6, 7; ~ *part. praes. act. adi. n. sg. m.* latający XV *p. post. PF* III 288; *g. sg. f.* latające *Puł* 90, 6; latającej *Fl* 90, 6, 1436 *R* XXIII 276; *d. sg. f.* latającej *BZ* Deut 28, 49; *ac. sg. m.* latający *BZ* Gen 1, 20. 21; ~ *inf.* latać *ca* 1428 *PF* I 495, 1466 *R* XXII 26; ~ *praet. 3. sg. m.* latał jest *Fl* 17, 12; latał *Fl* i *Pul* 17, 12; *3. pl. m.* latali *Rozm* 88.

Znaczenie: '*unosić się w powietrzu, zwłaszcza przy pomocy skrzydeł, volare, volitare*': Wstøpil iest na cherubin y latal (volavit, *Puł*: wzlyeczyal), latal iest (volavit, *Puł*: lyatal) na perzu watrow *Fl* 17, 12; Ne *bodzesz se bacz... od strzali *lataioczey (a sagitta volante, *Puł*: lyatayøcze) we dne *Fl* 90, 6; Lathacz volitare *ca* 1428 *PF* I 495; Stworzil bog... wszitek plod latayøczi (omne volatile) *BZ* Gen 1, 21, *sim. ib.* 1, 20; Vczynmi czlowyeka..., abi panowal... ptakom, gesz to latayø (volatilibus) *ib.* 1, 26, *sim. ib.* 6, 7; Panuyczye ribam... i ptasztwu, gesz to po powyetrzu lata (volatilibus caeli) *ib.* 1, 28; Przi-wyedze na czø pan narod... podobny orlici latayøcey (aquilae volantis) *BZ* Deut 28, 49;

Swyk⟨ł⟩ yest latacz 1466 *R* XXII 26; Mobile folium ruszyayaczy albo lathayaczy lysth XV *p. post. PF* III 288; Nad nymy cząstokrocz ptaczy lyataly (volabant), klanyayącz szye... Iesvcristvsovy *Rozm* 88; ~ *przenośnie*: Latayączey pychy volantis superbie 1436 *R* XXIII 276.

Latalec '*diabel, czart, diabolus, malus daemon*': Hec videns diabolus, lathalecz, qui inimicus spiritualis humano generi est 1477 *MPKJ* II 324.

Latanie '*unoszenie się w powietrzu przy pomocy skrzydeł, actus pennis volandi*': Iako orzel pobudzayøcz ku latanyu (ad volandum Deut 32, 11) dzeczy swe y nad nymy lyeczøcz rosszyrzyl *skrydla swa *Pul* Deut 15.

Latarnia, Laterna, Laternia *formy*: *n. sg.* laterna *ca* 1500 *Erz* 37; ~ *ac. pl.* laterny *Rozm* 595; latarnie *Rozm* 616. 622; ~ *i. pl.* laternami *Rozm* 612; laterniami *Rozm* 592; latarniami *Rozm* 615.

Znaczenie: '*lucerna, lampas*': Judasz, szebraw slugy byszkupe y barzo wyele slug *ksozøczych zydowszkych mødrcow... s meczmy, sz kymy, s wlocznamy, s kopyamy, s laternamy (cum lanternis Jo 18, 3, *Rozm* 592: z laternyamy, *ib.* 612: z laternamy, *ib.* 615: s latarnyamy), s pochodnamy y sz roszmaytym orø[zø]zym 1451 *MacDod* 104; Laterna, swyeczyedlyczą laterna *ca* 1500 *Erz* 37; Laterna lucernarium *ib.*; O myly Iesucrisczye, vydzyalesz oczyma tvego bostwa... vladyky vbyrayącz szyą v czyn, zazegayącz laterny, gothuyącz bron, aby czye przysly łapacz *Rozm* 595; Iudasch... rzekl ku Zydom: Gotvyczye szvycze, gotvyczye latarnye, przypravyayczye vyelye pochodny, aby szye nygdzye skrycz nye mogl *ib.* 616, *sim. ib.* 622.

Latawiec '*zmora, ciężki, duszący sen, też złośliwy duch, suppressio nocturna vel malus daemon*': Latawecz efialtes 1472 *Rost* nr 708.

Laterna *cf.* **Latarnia**

Laternia *cf.* **Latarnia**

Latko '*rok, annus*': k latkom przyć '*stać się pełnoletnim, puberem fieri*': Opyekadlnyk dzeczy, kedy k lathkom przydą (cum ad annos pervenerint), sz gynszego lyczby czynycz nye ma, geno s czynszow a sz szwyerzepycz nyevczonich *Sul* 56.

Lato *formy*: *n. sg.* lato *Gn* 1b, 1437 *Wisł* nr 228 s. 87, *etc.*; ~ *g. sg.* lata *Gn* 181a, 1427 *ZapWarsz* nr 217, *Sul* 37, *etc. etc.*; ~ *d. sg.* latu 1471 *CyzKlob* 444; ~ *ac. sg.* lato *Fl* i *Pul* 73, 18. *ca* 1400 *CyzWroc* 459, *etc.*; ~ *i. sg.* latem *Sul* 106, *BZ* Lev 25, 30. 31, *Rozm* 668; latym 1474 *Zab* 540; ~ *l. sg.* lecie *Sul* 7. 30, *BZ* Gen 48, 7, *ca* 1455 *JA* XIV 505, *Dzial* 9. 18, *De morte* w. 187; (w) lecie *Gn* 4b, *BZ* II Par 29, 3, *Rozm* 99; (po) latu *BZ* Lev 25, 16; ~ *n. du.* lecie 1391 *Pozn* nr 257; ~ *g. du.* latu 1403 *Pozn* nr 740, 1420 *ib.* nr 1071, *Sul* 58. 65; ~ *ac. du.* lecie 1391 *Pozn* nr 108, *Sul* 36, *Rozm* 71. 186. 187. 297; ~ *i. du.* latoma *Dzial* 50; ~ *l. du.* (w) latu 1401 *KsMaz* I nr 98; ~ *n. pl.* lata 1391 *Pozn* nr 87. 249. 256. 268. 269, *etc. etc.*; ~ *g. pl.* lat 1395 *PKKr* I 242, 1396 *ib.* 244. 245, *Gn* 4b, *etc. etc.*; ~ *d. pl.* latom 1398 *Pozn* nr 361, 1441 *AGZ* XI 185, *Sul* 38, *BZ* Tob 1, 9, *OrtBr-Rp* 45, 1; ~ *ac. pl.* lata 1393 *Pozn* nr 151. 159. 174, 1397 *ib.* nr 324, *etc. etc.*; ~ *i. pl.* laty 1391 *Pozn* nr 86, 1393 *ib.* nr 172, 1395 *ib.* nr 187, *etc.*; ~ *l. pl.* (po) leciech 1400 *Pozn* nr 433. 486, 1409 *ib.* nr 671, 1411 *ib.* nr 679, *etc.*; (w) latach 1471 *MPKJ* V 27.

Znaczenia: **1.** '*najcieplejsza pora roku, lato, aestas*': Lato y woznø (aestatem et ver) ty ies stworzil ie *Fl* 73, 18, *sim. Pul*; Sądza czanzą... wząnthą lyecze (in aestivo tempore) dwye nyedzeli, a zymye hoszm dny czalo schowacz yma *Sul* 7, *sim. Dzial* 9; To bilo lyeczyee albo lyetnego czasv (eratque vernum tempus) *BZ* Gen 48, 7; Swąthky lyecze *ca* 1455 *JA* XIV 505; Tego tesz nye opvsczamy, aby thy woli tako wząte... lecze (in aestate) chowany dwe nyedzeli, a zymye thydzen *Dzial* 18, *sim. Sul* 30; Thesz byvam v czeszarszkyey szeny zymye, lyecze y w geszeny *De morte* w. 187; May drze lyca, schuka vilka, Vrban tho yest lathv pan 1471 *CyzKlob* 444; Poradzay szye yvnochv, bysz na lyatho nye zostal bez grochv XV *ex. R* XXV 145; Nygdy tamo lato nyest ('nie jest') gorącze (numquam aestus urens) any zymno marznącze *Rozm* 25; Przyklad o ffykovem drzevye, ktore gdy szye odmladza, vkazvye latho *ib.* 483.

2. '*rok (jako okres czasu), anni tempus*': **a.** *(w liczbie pojedynczej)* '*rok, annus*': Ihu Xt narodzil ci szø gesth on byl f ten tho czasz, gdisczy stare latho schodzy a noue przichodzy *Gn* 1b; Gest gy ona f chuarthemnacze lecze bila poczøla, allecz f pøthemnacze lecze gest cy gy ona bila porodzila *Gn* 4b; Falislaw Margorzatha vrzand⟨z⟩yl v syebye jusze polthora lyatha 1427 *ZapWarsz* nr 217; Pyrzwe y posledne liczøcz latho oth wydana tego tho lystha ...computando ad acta presencium *ca* 1428 *PF* I 487, *sim. ca* 1500 *Erz* 37; Pot lyathem narodzenya bozego (anno a nativitate domini) thyssyanczem cztyrzistha dwadzyesczya pyrwego *Sul* 106; Szyothmegonaczcze latha *zamorzem byl *Aleksy* w. 185; W tem lyecye (ipse anno)... otworzil broni domv bozego *BZ* II Par 29, 3; Lyata syodmego (anno septimo) krolya Arta-

xarse *BZ* I Esdr 7, 7; Na konyczv czwartego lyata (prope finem quarti anni) Jan kladl ostatek pyenyądzy Franczkowy *Dział* 26, *sim. Sul* 37; Ta statuta chczem, aby myali mocz na vieky od lyath boszego narodzenya (ab anno domini) tyssyącza cztyrseth czterdzesszczy syodmego lyata *Dział* 50; Novo ale pod latym boszego narodzena MCCCCXXII osmego dyna (*leg.* dnia) ckxaszycza ('księżyca') lutego... w mescze ploczskem rzeczony Jan chodzyl 1474 *Zab* 540; Latho bozye thyssyancz cztherzysta dzyewanczdzyessyanthego panthego 1495 *GórsJaz* 277; A lyatha pyacznasthego (anno autem quinto decimo Luc 3, 1) przykazovanya Tyberivsza... stalo szyą yest slovo bosze na Iana *EwZam* 297, *sim. Rozm* 176; Thi rzeczy... dzyali szyą... w pol rokv tegosz lata pyrwszego XV *ex. MPKJ* II 318; Poslal mye vbogyem, vzdravyacz zkruszonego serca,... przepovyedacz lato boze przyyemne albo myloszczyve (praedicare annum domini acceptum Luc 4, 19) *Rozm* 251; Przeto przyvycdly (*sc.* Jezusa) *bo (*pro* do) Annasza napyrvey, yze byl byskupem przed tym latem *ib.* 668; ~ miłościwe lato '*rok jubileuszowy, rok połączony ze specjalnymi ulgami prawnymi, święcony w określonych odstępach czasu, annus iubilaeus, qui certo temporis intervallo celebrabatur quoque certa onerum levamenta omnibus iure concedebantur*': Miloscziue lato iubileus annus 1437 *Wisł* nr 228 s. 87; Y swyøczisz lyato pyeczdzeszyøte..., bo iest to lyato *miloscywey (ipse est enim iubilaeus) *BZ* Lev 25, 10; Lata miloscziwego (anno iubilaei) wszelki wroci syø kv ymyenyv wszemv ('swemu') *ib.* 25, 13; Czim wyøczey lyat ostalobi po miloscziwem lyatv (post iubilaeum), tim wyøczey roscz bødze y naem *ib.* 25, 16; Paklibi nye viplaczil, a rok bi przebyegl.... viplaczicz syø nye bødze mocz tako y miloscziwim latem (in iubilaeo) *ib.* 25, 30, *sim. ib.* 25, 31; A takosz schostegonasczye lyata krolyevanya Tyberyvscha czeszarza bylo myloszczywe lyato (annus iubilaeus) *Rozm* 176; ~ Nowe Lato '*pierwszy dzień nowego roku, Nowy Rok, Calendae Ianuariae, festum Circumcisionis Domini (apud Christianos)*': Nowe Lato day..., Chrczini Boze prissli nam. nas boze *ca* 1400 *CyzWroc* 459, *sim.* XV *in. CyzPloc*, 1471 *CyzKlob* 443; Nicolaus... tenetur... Nicolao... X sexagenas grossorum... dare... ad Circumcisionem Domini, vlg. na Nove Lato 1444 *MonIur* III 115.

b. *(w liczbie mnogiej i podwójnej)* '*lata, anni*': Temu tri lata minala 1391 *Pozn* nr 87; Michal bral Viszkoczicz po vvøzanu *czwe lecze czins spokoyne *ib.* nr 108; Czso zalowal Wirzbatha na Dzirska pro 50 marcis, temu sø trzi lata minøla *ib.* nr 249, *sim. ib.* nr 256. 268. 269, 1393 *ib.* nr 176. 180; Czso Siman zalowal na Malø trzi grziven fideiussorie, temu sø dwe lecze 1391 *ib.* nr 257; Jakom dobila... penczszet grziuen... y trzymalam s pokoy⟨em⟩ v Balcze tri lata 1393 *ib.* nr 151, *sim. ib.* nr 159. 174; Gnewomir saszwal Elszbethø przed trzemi lati *ib.* nr 172, *sim.* 1399 *ib.* nr 412; Ot *pandzidzesand lat w *roscopaniw ne bil w niwach 1395 *PKKr* I 242, *sim.* 1396 *ib.* 244. 245; Jako szø temu minala trzi lata, iako Benaszek Jacuszoui ranczil 1397 *Pozn* nr 222, *sim.* 1398 *ib.* nr 391, 1400 *ib.* nr 469, 1401 *ib.* nr 517, 1403 *ib.* nr 734, 1408 *ib.* nr 644. 653. 661. 786; Sandziwoig trzimal Zawori dzedzina za trzi lata 1397 *ib.* nr 324; Viglosz ne dal vistacz trzem latom Staszkovi, kedi gi yego zona nagabala o maczerzin posak 1398 *ib.* nr 361; Czso Vøcencz wzøl Micolaievi *quon, temu trzi lath ne *ib.* nr 392; Sandza o tø rzecz alisz po trzech *ledzech zalowal na Troyana 1400 *ib.* nr 433; Micolay... trzy lata trzimal *taø dzelniczø s pocoyem *ib.* nr 461, *sim. ib.* nr 462. 467, 1401 *ib.* nr 521, 1407 *ib.* nr 607. 627; Jandrzey ne placzil swey szestrze... przi trzech leczech trzy grzywen platu o⟨t⟩ trzidzesanth grzywen poszagu 1400 *ib.* nr 486; Oth stvorzena Adamouego asze do narodzena boszego bilocz gest *pincz thyszøcz lath dwescze lath y dzeuøcz lath *Gn* 4b; Mislil iesm dni stare a lyata wekuia (annos aeternos) w misli iesm ymal *Fl* 76, 5, *sim. Pul*; I seszli sø w geszutnosci dnowe gich a lata gich (anni eorum) s richlosczø *Fl* 77, 37; Radowali iesmi se za dny, gimisz ies nas vsmerzil, lyati (annis, *Pul*: w lyata), gimisz widzely iesmi zle *Fl* 89, 17; Szvkal gesm ostatka lat mogych (residuum annorum meorum Is 38, 10) *Fl* Ez 1, *sim. Pul*; O chtori slot zalowal Peczko na Yaszonø, tego mu ne pocratl ve dwu latu 1401 *KsMaz* I nr 98; Jan ne witrzimal teg zazstawi s pocogem trzech lat po smerci gich matki 1401 *Pozn* nr 523, *sim.* 1402 *KsMaz* I nr 163; Boguszka lankø trz⟨y⟩mala s *pogogem mimo trzi lata 1402 *Pozn* nr 528, *sim.* 1404 *ib.* nr 749, 1412 *ib.* nr 680; Virzbanta y Nemerza... szatrzimali my dwadzescza cop platu dwu latu 1403 *ib.* nr 740; Ya dzirszø dale, nisz trzi latha weczne 1405 *KsMaz* I nr 641; Jarantow dzath y yego oczecz y on sam potem wydzyrzeli Lubom trzidzeszci lath y wancey a Zowka ne nagabala gych w thich leczech prawem 1409 *Pozn* nr 671; Jan y Sczepan meli Wyskocz dziedzina w trzech leczech *wydlicz *(pro* wyclić *?)* y na sszø list dacz 1411 *ib.* nr 679; Hanka Ludomska ne dala swim kmeczem tam

isce w Ludomach dwu lathu voley 1420 *ib.* nr 1071; Oczecz Potrow ne dąl latąm wynicz, asz szaswął pravem Mycolayą 1424 *ib.* nr 1172; Jakom ya Margorzathą vrzandzyl v syebye jusze polthora lyath 1427 *ZapWarsz* nr 217; Potem v nyego... Mycolay nycz nye robyl po trzech leczech 1428 *Pozn* nr 1297, *sim.* 1437 *ib.* nr 1481, 1443 *ib.* nr 1615; Franczysszek w theyze wszy... gest y byl pospolv z Grzegorzem przes dwye lyecze (per duos annos, *Dział* 25: do dw lath) *Sul* 36; Czirpyączy skodą presz slodzeysthwo... o swyerzepycze... gwalthem... wsząthe, do dwv lathv (infra duos annos) ma mocz myecz poszwanya *Sul* 65; Vstawyenye przes oswyeczonego... krola polskego... w Krakowye poth lathy narodzenya bozego tyszącz cztirseth dwudzeszsthego *Sul* 72; Pod wszchodem leszal, kaszdi nany (*leg.* nań) pomygye, szlą wodą lal, a leszal thv szeszcznaczcze lath *Aleksy* w. 183; Gdy taka pany bądze wdowa..., ma myecz dawnoscz za szescz lath (infra sex annos) *Dział* 25; Lucia myeschkawschy s mąszem cztirzy lata (stando... quattuor annos) a po cztyrzech lyeczeeh Franczka, vya swego, o ostatek pyenyadzi nagaba *ib.* 26, *sim. ib.*; Gdy przed rokiem o takye rzeczy a o konye przed dwiema lyatoma (infra duos annos) sadownye nye vcziny, tedy potem... ma bycz dawnoscza odrzvczon *ib.* 50; Za szrzebcza dw lyath (pro poledro secundi anni, *Sul* 58: za szrzepcza dwv lathv) pyacz grzywien, acz gy kto vrany, acz bądze starszy nysz dw lyath a badze przez kogo zabyth, tedy ten (*pro* temu), czyg gest szrzebyecz, nacz smye przysyądz, to ma zaplaczycz *ib.* 57; A wszdy yusz lath przeszlo vyelye *De morte* w. 324; Yelye dny do roką bywa, thele lath Szandomyrz odpustow myewa XV *ex. MacDod* 139; On obraz... lyezal tamo trzydzyeszczy lyat y dwye lyeczye (post triginta duos annos tunc liquifiebat) *Rozm* 71; A podlug tego myly Yesus syl na szvyeczye trzydzyeszczy a dvye lyeczye *ib.* 186, *sim. ib.* 187; ~ być star *ileś* lat '*mieć, liczyć ileś lat, tot annos natum esse*': Svøthy Gan gestcy on bil stho lath pres gednego latha star *Gn* 181a; Byl star dwadzeszcza k themv czthirzy latha *Aleksy* w. 38; ~ być w... lecie(ch) '*być w... roku życia, talem aetatis annum agere*': We dwudzestu lecyech bił (viginti duorum annorum erat) Amon, gdisz począł krolyowacz *BZ* II Par 33, 21; W pyączy lyeczech quinque annis (quinquennis... fuit II Reg 4, 4) *MPKJ* V 39, *sim. ca* 1500 *Erz* 37; Czczyenye o tem, v ktorym lyeczye byl (quantae aetatis fuerit) myly Iesus, kyedy yął movycz *Rozm* 99; Kyedy Iesus był ve dw lat po svem vrodzenyv (cum duorum iam annorum Jesus esset natus), tako yest ostavyon ode szanya *ib.*; Kyedy Yesus byl ve dwanasczye lyat (cum factus esset annorum duodecim), schedł do Ierusalem *ib.* 143, *sim. ib.* 222; ~ mieć *ileś* lat '*przeżyć ileś lat, tot annos vitae implevisse*': *Pøddesot lat (quinquaginta annos Jo 8, 57) gescze ne mas *ca* 1425 *EwKReg* 42, *sim. Rozm* 477; Yako wyelye lath ma myecz dzyeczyą a w kthorych gye lyeczyech maya szadycz o goracze rzeczy? *OrtMac* 90; Iesus, kyedy myal dzyeszyacz lyat (postquam puer Jesus annos decem adimplevit), tedy szye nygdy nye smyal *Rozm* 100, *sim. ib.* 107. 119; Tha ystna dzyvka myala szobye dvanaczye lyeczye, kyedy vkrzeschona s marthvych *ib.* 297; ~ stare lata '*dawno minione lata, dawne czasy, anni antiqui, tempora prisca*': W ziemyach krolestwa naszego czastokrocz w sądzech nye podlug zgody, ale podlvg swych glow smyslv a starych lath rozvmow (iuxta temporum antiquitatem, *Sul* 6: podlug czassow staroszczi) rzeczy przednye, przeszłe rozmagycze sądzą *Dział* 6; ~ dawność lat '*przedawnienie, usucapio*': Dawnoscz trzech lyat (de praescriptionibus) *Dział* 24; Przysądzylysmy Pyotrowy odydz dawnoszczą dw lath (duorum annorum obstare praescriptionem, *Sul* 37: zawadzicz dwv lyathy rzeczona dawnoscz) o taką rzecz *ib.* 26; Franczkowy tym obyczągem dawnoscz trzech lyat y trzech myesyączy przysądzylismy *ib.*; Aczlyby tesz zastawyl dzedziną komv, a tey to sam abo przez swe przyrodzone nye wykvpyl any przed sąd przywyodl, yszby chczal wykvpicz do trzydzeszczy lyath, tedy takye dzedzyny przedane abo zastawione podlug dawnoszczy lyat przerzeczonych (evolutis annis praedictis) mayą zostacz v tego, komv przedany *ib.* 50; ~ pozbywać, zbyć, zbywać laty '*uchylać się przed wypełnieniem zobowiązań na zasadzie przedawnienia, ratione usucapionis debita praestare nolle*': Jacom przi tem bil, isz Maczey ne mal Sandziwogium poszbiwacz lati o raco⟨je⟩mstvo 1391 *Pozn* nr 86, *sim.* 1405 *Piek* VI 265; Wogewoda rzekl: Ya ne skaszuya, ale mne sza tako uidzi, bi kto mogl goscza sbicz lati, kto ne ma dzedziczstwa v szemi 1395 *Pozn* nr 187; Jan... posiczil panczi krziwen szirokich groszew v Sziban⟨a⟩, niczim go ne mal sbiwacz ani dawnoszczø lati 1401 *ib.* nr 509.

3. '*wiek ludzkiego życia, hominis aetas*': młode lata '*wiek niedojrzały, aetas tenera*': ⟨F⟩ranczek s syestrzenyczą Lucią syrotą w mlo-

dych leczech (in aetate infantili, *Sul* 37: bądączą w leczech mlodich)... na swą opyeką przyiął *Dział* 26; Po smyerczy maczerze dzeczy od oczcza swego dobra gymyenya polowyczhą ⟨otrzymują⟩, a tako dla swego glupyego rozvmv mlodych lyat (aetate iuvenili, *Sul* 46: lathy mlodymy) gymyenye straczayą *ib.* 38; ~ stare lata '*podeszły wiek, aetas decrepita*': Nye yestem dostoyen porvschycz tako svyątego dzyevyczlva, bovym ya yvsch przyschedl w stare lyata (provectus sum aetate iam senili) *Rozm* 34; Elzbyeta, ye czyotka, v starych *lyeczych bądączy (in aetate iam senili), począła *ib.* 52; ~ więtszy (mniejszy) laty '*starszy (młodszy), maior (minor) natu*': Vstawyamy, ysz... Luciya, gdisz s mąszem stala przes trzy latha... kv prawv nye pozywayącz, lvbo byla wyątsza lathy, lvbo mnyesza (sive fuerit minor annis, sive maior, *Dział* 26: aczkole gey geszcze lyata nye byli wyszly), pothem nye moze czynycz... o... gymyenye *Sul* 37; ~ ~ '*prawem określony wiek pełnoletności, aetas pubes, qua iure agere licet*': dziecinne, dziewcze lata '*wiek przed osiągnięciem pełnoletności, aetas impubes*': Parvuli quamdiu sunt infra legitimam etatem w dzeczynnych leczech XV *med. R* XXV 153; Moze-ly *opyekaldnyk opyekanye opvsczycz... albo trudne a twarde rzeczy przewlecz, szlowye odloszycz asz do dzyeczynnych lath, slowye asz doroszcye, czyly nye moze? *OrtBr* VI 377; In puellaritate w dziewczem wyekv aut w latach (leges, quas constituit dominus... inter patrem et filiam, quae in puellari adhuc aetate est Num 30, 17) 1471 *MPKJ* V 27; ~ mieć (doskonała, dostateczna, sprawna) lata, mieć lata roztropności '*być pełnoletnim, puberem esse*': *Dzedzi Xanszkey ne mali lat, kedi Sandziuog... meni, abi mi (*pro* mu) ranczili 1403 *Pozn* nr 724; Dzetrzich... ranczil dwadzescza krziwen Thome wrancz za dzatki *Brodzalawi..., dokanth lat bi ne meli 1406 *ib.* nr 785; Aczlyby bracza abo brath, syostra w oczczysnye nye byly rozdzeleny, a tako aczby myely lyata rostropnoszcy (si sint quoad annos legitimae aetatis, *Sul* 38: bądąły gylko k lathom, dostatecznich lath alybo sprawnego wyekv), tedy vstawyamy..., aby... tv na rokv *vkazonem praw⟨a⟩ swa vkazal *Dział* 28; ⟨G⟩dysz wdowa... weszmye dzeczy w swą opyeką nye mayącze doskonalych lyat, tho gest dwanaczcze lyath (infantibus ad duodecim annos educatis) *ib.* 34; ⟨A⟩czby dzeczy mlode lyath doskonalych geszcze nye myali (ante legitimam aetatem, *Sul* 54: przeth sprawnymy lathy) a o dzedzina bylibi przed sąd pozwany,... tedy sądza prawo ma odloszycz *ib.* 46; Dzeczą... mowy, ysz ma latha a chczaloby szye szamo opyekacz *OrtKal* 186; Gyedy ma dzyeczyą dwanasczye lath,... thedy yusz ma latha *OrtMac* 90, *sim. OrtBrRp* 67, 3; Quando aliquis citat alicuius pueros, etatem al. lyath non habentes,... pro illis pueris propinqui debent respondere *ca* 1500 *AKPr* V 298; Yemv kto oczy otvorzyl, tego nye vymy. Wschakocz ma lata, pytayczye yego (ipsum interrogate, aetatem habet Jo 9, 21), nyechacz sam za szye movy *Rozm* 422; ~ swa lata '*wiek dojrzały, pełnoletność, pubertas*': Etates swa latha XV *med. Zab* 513; Przyszlolyby... dzyeczą ku szwym lathom, tho gest daley dwanaczye lath, tedy... gymyenye... moze... swey matcze dacz *OrtBrRp* 45, 1, *sim. OrtMac* 52; ~ lata wychodzą *(komuś)* '*ktoś staje się pełnoletni, aliquis pubes fit*': Potrasz... ma trzinacze lata y wisla mu lata podluk semskego prawa 1405 *Pozn* nr 578; Dzeczanczu wiszla latha mymo szemske vloszene 1407 *HubeZb* 88; Gdy geszcze gey lata nye byly wyszly (dum adhuc esset iunior annis, *Sul* 37: gdysz geszcze byla przeth lathy), gest yą dal za mąsz *Dział* 26; ⟨A⟩czby dzeczy mlode lyath doskonalych geszcze nye myali, a o dzedzina bylibi przed sąd pozwany, a ty to dla nyedostathkv lyat abo rozvmv odvącz syą prawem nye mogą, tedy sądza prawo ma odloszycz y zawiessycz tako dlugo, az dzeczem lyata wynydą (usque ad aetatem debitam illorum puerorum, *Sul* 54: do lath podobnych onych dzeczy) *ib.* 46; ~ przyjść ku latom '*stać się pełnoletnim, puberem fieri*': Donec pueri venient ad annos discrecionis al. ku latom 1441 *AGZ* XI 185; Gdi ku møskim lyatom prziszedl (cum vero factus esset vir), poiøl sobye zonø *BZ* Tob 1, 9; ~ być przed laty '*być niepełnoletnim, impuberem esse*': Francyszek... Lucziyą..., gdysz geszcze byla przeth lathy alybo molthsza (*pro* mlothsza) lath (dum adhuc esset minor annis, *Dział* 26: gdy geszcze gey lata nye byly wyszly),... yą za mąsz vidaal *Sul* 37.

Latorość, Ratolość '*gałązka, młody pęd jednoroczny, palmes anniculus*': Stratus h[ę]mi palmes, lathoroscz, subc~~e~~nitibus indiget ~~vobis~~ XV *p. post. PF* III 288; O clarus clauis Dauid et sceptrum, lathoroszczy, domus Israel! XV *p. post. R* XXV 173; ~ Egredietur virga, ratoloscz, de radice Yesse (Is 11, 1) XV *med. GlWroc* 75 r; Quod virga ista, ratoloscz, egressa est *ib.*

Latorośl, Latoroślł *formy*: *n. sg.* latorośl *ca* 1420 *WokTryd* nr 269, *ca* 1450 *R* XXV 223, 1456 *R* XXXIII 183, 1466 *R* XXV 136, 1472 *Rost* nr 1640, *etc.*; latoroślł XV *p. post.*

Zab 515; ~ *g. sg.* latorośli XV *med. SKJ* V 254; ~ *ac. sg.* latorośl *BZ* Num 13, 24, 1471 *MPKJ* V 25, XV *p. post. R* XXIV 374; ~ *l. sg.* (na) latorośli *Rozm* 73; ~ *n. pl.* latorośli *ca* 1450 *PF* IV 575, 1471 *MPKJ* V 66. 90. 112, XV *p. post. R* XXIV 374; ~ *g. pl.* latorośli XV *med. R* XXII 320, *BZ* Lev 23, 40; ~ *ac. pl.* latorośli *Dział* 58, 1471 *MPKJ* V 85, XV *ex. R* XXV 148.

Znaczenie: '*gałązka, młody pęd jednoroczny, palmes, surculus anniculus*': Gąlasz (*leg.* gałąź) albo *lathorosz palmitem *ca* 1418 *JA* XIV 511; Frutex latorosl *ca* 1420 *WokTryd* nr 205; Palmes [latorosl *ib.* nr 269; Tam diu palmas habet vegetationem, p[y]oszythek, suae radicis..., quam diu non abscidetur vel refringetur ab ipsa et ab aliis latorosly XV *med. R* XXII 320; Ipse (*sc.* Jesus) enim veluti flos de virgula, s latoroszly, de virgine Maria conceptus est XV *med. SKJ* V 254; Vos palmites lathorosly vel ga[n]lansky, rozgi, otnogi (ego sum vitis, vos palmites Jo 15, 5) *ca* 1450 *PF* IV 575; Palmiti lathorosly, galansz, otnoga *ib.*; Tha to lathoroszl troyaco wisszla yest egressa *ca* 1450 *R* XXV 223; Weszmyecze sobye... lyst palmovi a rosgy z drzewa gøstich latorosły, wirzbye s potoka (et ramos ligni densarum frondium et salices de torrente) *BZ* Lev 23, 40; Sedwszi asz do *potoko gronnego, wrzazali latorosl s gronem swym (absciderunt palmitem cum uva sua) *BZ* Num 13, 24, *sim.* 1471 *MPKJ* V 25; Surculus vlg. latoroszl 1456 *R* XXXIII 183; Za dąb dabrowny dwa skoczcza, a za chrost abo za lyatorosly (sin autem propagines seu ramos tantum inciderit, *Sul* 59: othrosly alybo galąszye) telko ma bycz podzeczkowan *Dział* 58; Nouelle latorosly (filii tui sicut novellae olivarum in circuitu mensae tuae Psal 127, 3) 1471 *MPKJ* V 66; Frondes pusczie latorosly (florete flores quasi lilium... et frondete in gratiam Ecclus 39, 19) *ib.* 85; *Fflagolla pranczie, latorosły (vineam... domini gentium exciderunt, flagella eius usque ad Jazer pervenerunt Is 16, 8) *ib.* 90; Rami latorosly (Israel germinabit sicut lilium et erumpet radix eius ut Libani, ibunt rami eius Os 14, 7) *ib.* 112; Latorosl surgus 1472 *Rost* nr 1640; Propagines lathoroszli 1477 *MPKJ* II 323; Surculus virescit in frutice... latoroszly rosta na drzewye XV *p. post. R* XXIV 374; Surculum et virgulam latoroszl, rosczką *ib.*; Lathorosl XV *p. post. R* XXV 198; Latorostl vitis XV *p. post. Zab* 515; Aby kazdy nyosl v rącze rozgą albo laską..., a na czyyey by szyą pokazala latoroszl y kvyath (cuius virga frondibus et flore pullularet)..., ten yest dostoyen, aby yemv Marya... dana kv malzenystw *Rozm* 29; Tedy v yednym pnyv vrosla latorosl krasna yednego zyola (cuiusdam herbae surculus)... Na tey latorosły zakvytl kvyat... y rosla ona latorosl s kvyatem pospolv (crevitque folliculus floris in supremo) *ib.* 73; ~ *przenośnie* '*potomstwo, propago*': Filius... fuit progeniei clarissime quantitatis, szslachetnego wsdrostu, honorabilis speciei, vrodi, tocius optime virgułtum lyatorosl 1466 *R* XXV 136; ~ '*odgałęzienie, odmiana, postać, species, forma*': Misericordia habet tres species wzroye, latorosły XV *ex. R* XXV 148.

Latorośłka '*gałązka, młody pęd jednoroczny, palmes anniculus*': Ista vinea tele tot palmites, otnogy, latoroszlek, protulit, puscila syebye (*leg.* z siebie) *ca* 1450 *PF* IV 569.

Latorośłny, Latorośny '*pokryty jednorocznymi gałązkami, taki jak latorośl, palmitibus anniculis obsitus*': Vynne drzewo latoroslne (*war. lub.*: latorosne) vitis frondosa (vitis frondosa Israel Os 10, 1) 1471 *MPKJ* V 111.

Latorośny *cf.* **Latorośłny**

Latorośtl *cf.* **Latorośl**

Latosek '*tegoroczne zwierzę, animal anniculum*': Iohannes... dedit, contulit et assignavit... unum poledrum masculum vlg. z[e]rzebcza anualem vlg. lyatosszka 1427 *AGZ* II 80.

Latosi '*tegoroczny, huius anni, anniculus vel qui unius anni aetatem nondum excessit*': Unum hamulinum al. srzebą lathossze 1425 *ArchTer-Crac* CXLVI 2, 9; Petrus... decem peccora..., ex quibus peccudibus tres boues, tres vaccas, duo jalowata presentis anni al. lathossach (*pro* lathossath, *czy* lathossich?)... Petro filiastro suo... obligauit se soluturum 1434 *StPPP* II nr 2553; Cz[i]czibor ne szeszlal Pyotrka... do Vnynszkego woyta po dwanaczcze kop y po oszm pokow myodu lonszkego y lathoszego 1436 *ZapWarsz* nr 676; Domini residentes in iudicio Nurensi decreverunt nobili Derislao... hodiernum censum al. lathosii, super kmethone Jacobo 1456 *TymProc* 284; Tho wino yest lyatossye hoc vinum est hornum XV *ex. PF* III 180.

Latosie, Latoś '*tego roku, w tym roku, hoc anno*': Jako mi loni Stasszek szaplaczil ot pan⟨c⟩i grziwen grzifna, a latosze niczsz 1396 *Pozn* nr 206; ~ Klichna po dobiczu lysta byla w dzerszenyv dzedzini v Wanczkowicz, alysz sye latoss Budek w tø dzedzinø mocza ssilø wwansal 1400 *SKJ* III 191; Petrus presenti anno, latosz, zagrodzil drogø Strochne do yey sedliska 1405 *TPaw* IV nr 2499.

Latoś *cf.* **Latosie**

Latryna '*ustęp, wychodek, latrina*': Ipsum in

iudicio dehonestavit asserens: Non dilata lakwy, latrini vlg. nye roswodzy lakwy, latrini 1439 *ZqpRpCzers* 1 a 117.

! Latu '*?*': Nicolaus... cum famulo... Passconem..., actorem pro pena bina XV pro latu laczu et pro aliis rebus, pro quibus in Sandecz citabat eosdem, jure ewaserunt 1415 *StPPP* II nr 1383.

Laudan *bot.* '*Cistus polymorphus Willk.*': Laudan laudanum 1472 *Rost* nr 98.

Lauprynk *cf.* **Luprynk**

Lawenda *bot.* '*lawenda, Lavandula vera D. C.*': *Lavendta lauendula *ca* 1500 *Rost* nr 7178.

Lazur '*lapis lazuli, lazulum*': Lazur lazurium 1472 *Rost* nr 28; Lazur lapis lazuli XV *p. post. R* LIII 67.

1. Ląc się *cf.* **Wyłąc, Wyłęgać, Zalęgać się**

2. Ląc się *cf.* **Lęknąć się**

Lciwy *cf.* **Lściwy**

Ldza, Lza '*wolno, można, należy, licet, decet*': Ale acz on yest w pyeklye albo w czyszczczv, yezzcze nye yest tobye ldza [wy]wyedzecz (nondum est tibi licitum scire) XV *med. MPKJ* V 428; Ldza XV *med. R* XXIV 359; W czem czlowyek nye othpoczywa, w tem mu trwacz ne ldza abo nye moze XV *med. Zab* 315; In... inaccessibilibus gdzie nye ldza (*war. lub.*: lszą) dostampicz (in praeruptis silicibus commoratur atque inaccessis rupibus Job 39, 28) 1471 *MPKJ* V 63; Nye ldza non capit (verumtamen oportet me... ambulare, quia non capit prophetam perire extra Jerusalem Luc 13, 33) *ib.* 123; Non capit nye przyslusza, nye ldzą (quaeritis me interficere, quia sermo meus non capit in vobis Jo 8, 37) *MPKJ* V 125; Pyczya volasz, pyczacz bych czy dala, ale nye lsza doszyacz thwego szwyathegh⟨o⟩ czyala XV *p. post. R* XIX 48.

Le 1. *wprowadza zdanie o treści przeciwstawnej* '*ale, tylko, jednak, sed, tamen*': Vstawilismy, abi... thi tho swyerzepycze czirzpyączi skodą dopądzenya mocz ymyal, le thako (ita tamen), ysz thesz... w domv wlostnem skodą czirzpyączy przes nocz, gdiby daleko byl dwor, chowacz moze *Sul* 39; *Nyą raczy mą zapomneczi, le mą raczy szobe przypyszaczy XV *p. post. R* XXII 60.

2. *wprowadza wyraz lub zdanie o treści ograniczającej treść innego wyrazu lub zdania* '*ale tylko, si tantum, non... nisi*': Skazvgemy thake rzeczy przysząg Ianowy wlozycz, le acz (si alias, *Dział* 22: aczby) przeth thym byl dobrego slowa *Sul* 34; Bo yako gymyenya wyeloscz a czczi tego swyata nabiczye cziny ludzi nadąte a pischne, tako potąpyenye a vbostwo, le skromne, czini vbogye duchem XV *med. R* XXII 235; Blogoslawyeny czyschi, bo ony possyądą zyemyą, le acz czirpyą przesladouanye *ib.* 245; Blogoslawyeny, gisch zaluyą, bo ony bądą vczyescheny, le acz czirpyą przeczywenstwo *ib.*

3. *wprowadza wyraz lub zdanie o treści uściślającej, wyszczególniającej* '*to jest, mianowicie, nimirum, videlicet*': Gorze temv, lye duschy y czyalv ktorego (*pro* tego*?*)..., yen nye (*pro* mnye) zdradzyl *Rozm* 546; Alye yescze na tho slovo, yze znan byl byskupovy szvyathy, lye ten Yan, yen o sobye czasto movy: Ktorego myloval Iesus, ten byl znan byskupovy? *ib.* 672; Ktorego kyedy vzrala dzyevka yedna, lye vrotnyczka,... rzekla *ib.* 674; Ten smyal vderzycz zbavyczyelya..., yen byl przed tym malo vzdrovyon od nyego, lye vcho vczyąthe vzdrovyl yemv *ib.* 684; Tako vyelye mogl moczovacz, azby szye v nym vschytko popelnylo, czo bylo o nym pyssano, lye to, yze myal vmrzecz na krzyzv *ib.* 825; Otarł krew svoyą suknyą ss oczv, lye tą, ktorą byla yescze nye przyschla *ib.* 835; Vtore przeto nye odpovyedzyal, aby vkazal smyerne czyrpyenye, bo są yemv dvoyą rzecz przymyenyaly, lye tą, yze szye krolem czynyl y synem bozym *ib.* 844; ~ Iesus... dluzey począł szye modlycz, lye przeto dluzey szye modly, yze blyzey ku smyerczy ydzye *Rozm* 599; Kyedy vydzyal (*sc.* Piotr) yne vczyekayącz, nye vczyekal, ale stal z daleka, lye przeto, yze myal boga zaprzecz *ib.* 665; Zbavyczyel byl podan tym nyelyvtosczyvym katom, lye tako, yze Pylath... vezval nyektore slugy zydovskye y kazal ym rzekącz: Poymyczye tego Iesusa *ib.* 815; Zydovye vbaczyvschy to, yze Pylath chczyal tem byczovanym ych gnyew doszycz vczynycz, lye s tego vbaczyly, yze yego (*sc.* Jesusa) nye dal v ych rącze, alye svem slugam kazal gy byczovacz *ib.* 825; Iesus odpovyedzenya yemv nye dal, lye prze czvoraką rzecz *ib.* 843.

Lebiedka *cf.* **Lebiodka**

Lebioda *bot.* **1.** '*loboda ogrodowa, Atriplex hortense L.*': Lyebyoda atriples 1478 *Rost* nr 1913; Lyebyoda *artuplex *ib.* nr 2119.

2. biała lebioda '*Clinopodium vulgare L.*': Byala lyebyoda calamentum 1478 *Rost* nr 2202; Byala leboda calamentum *ca* 1500 *Rost* nr 5394.

3. głucha lebioda '*komosa mierzliwa, Chenopodium vulvaria L.*': Glucha lyebyoda sulfurata 1478 *Rost* nr 2302.

4. '*?*': Leboda costus XV *p. pr. PF* V 29.

Lebiodka, Lebiedka *bot.* **1.** lebiodka, czyrwona lebiodka '*lebiodka pospolita, Origanum vulgare L.*': *Leybyothka, lebyotka origanum 1437 *Rost* nr 2713—14; Lebyotka siler 1437 *Wisł* nr 228 s. 89; Lyebyothka sinsibrium *ca* 1465

Rost nr 4075; Lebyodka origanum *ib.* nr 4483, *sim.* 1464 *ib.* nr 4876, *ca* 1465 *ib.* nr 4015, 1472 *ib.* nr 866, 1475 *ib.* nr 3018. 3102. 3228, 1481 *ib.* nr 4997, 1484 *ib.* nr 6220, 1485 *ib.* nr 6222, XV *p. post. ib.* nr 4957, *ca* 1500 *ib.* nr 2101. 5331. 6224; Lebyothka siler 1478 *ib.* nr 1901; Lebyotka calami minor *ib.* nr 2272; *Lebeythka origenum 1493 *ib.* nr 2397; Lebyothka origanum XV *p. post. R* LIII 68, *sim. ca* 1500 *Erz* 37, *ca* 1500 *PF* IV 759; Lebyothka syla *ca* 1500 *Rost* nr 5597; ~ *Czrzyrwona lyebyothka origanum 1460 *Rost* nr 3664; Czyruona lyebyothka origanum *ca* 1465 *ib.* nr 4023; Lyebyothka czyrwona origanum 1484 *ib.* nr 6221, *sim.* 1486 *ib.* nr 6223; Czyrwona *lybyothka origanum 1493 *ib.* nr 10991; Czyrwona lyebyotka origanum *ca* 1500 *ib.* nr 7225.

2. '*łoboda ogrodowa, Atriplex hortense L.*': Lebyothka atriplex XV *p. post. R* LIII 64.

3. biała lebiodka '*Clinopodium vulgare L.*': Byala lebyothka calamentum 1460 *Rost* nr 3416, *sim.* 1464 *ib.* nr 4774, *ca* 1465 *ib.* nr 3819. 4198. 4199, 1472 *ib.* nr 740, 1475 *ib.* nr 3150, 1484 *ib.* nr 5929, 1491 *ib.* nr 11006; Calamentum psye vino al. byala lyebyothka *ca* 1465 *ib.* nr 3874; Byala lebyodka nepita *ib.* nr 4469; Byala lebyothka catapucia 1485 *ib.* nr 5992.

4. głucha lebiodka '*kocimiętka właściwa, Nepeta cataria L.*': Glucha lebyodka calamentum maius 1472 *Rost* nr 738.

5. lebiodka, polna lebiodka '*mięta polna, Mentha arvensis L.*': Lebothka calamentum 1437 *Rost* nr 2408; ~ Polna myøtka, polna *libyotka calamentum, menta alba, nepita 1437 *Rost* nr 2503.

6. '?' Lebyothka aluta 1457 *PF* V 14; Erws, lyebyothky, svonyecz *ca* 1500 *Erz* 37.

Leby '*ale, jednak, sed, tamen, attamen*': Lyeby sya gadal si con contra certa (sed cura est illi, non quia laboraturus est, nec quoniam brevis illi vita est, sed concertatur aurificibus et argentariis Sap 15, 9) *MPKJ* V 77.

1. Lec *formy*: *ind. praes. 2. sg.* lężesz *BZ* Deut 20, 19; *3. sg.* lęże *Słota* w. 6; *3. pl.* lęgą *BZ* Num 14, 29; ~ *praet. 2. sg. m.* -ś legł *BZ* IV Reg 1, 4. 6. 16; *3. sg. m.* legł *Gn* gl. 135a, 1471 *AGZ* XIX 513, *Rozm* 144. 769; ~ *plqperf. 3. sg. neutr.* było legło *Rozm* 663.

Znaczenia: **1.** '*położyć się, ułożyć się, upaść, zostać położonym, accumbere, cadere, poni*': Czszole szø na niwe swøze, tho wszytko na stole løsze *Słota* w. 6; Na tey to pvsci løgø (iacebunt) marchi wasze *BZ* Num 14, 29; Dominus meus sicut positus est, ita iacet al. yako legl, tako lezy 1471 *AGZ* XIX 513; Leglby accubares (*war. lub.*: lyegły accubarius; quando sederis in domo tua et ambulaveris in via et accubueris atque surrexeris Deut 11, 19) 1471 *MPKJ* V 29; (Judasz) kyedy yvz lyekl na zyemy, tedy dzyvno k temv przyslo, yze vnątrze lalo szye v thy vsta yego *Rozm* 769; ~ S tego losza, na gemszesz legl (super quem ascendisti), nye wstanyesz, ale vmrzesz *BZ* IV Reg 1, 4, *sim. ib.* 1, 6. 16; A gdy szye maszczisny zwadzą, a udzerzy geden drugego kamyenyem... tako, asz nye vmrze, ale asz *łązą w lozv (sed iacuerit in lectulo Ex 21, 18),... nyewynny bandze ten, czo vderzył thako, az mv... zaplaczi XV *p. post. Kałuż* 283; Czczyenye o tem, yako Iozeph, opyekalnyk dzyevycze Marye, legl y vmarl *Rozm* 144; ~było barzo w nocy legło '*była późna nocna pora, sero noctu*': Vschysczy pochvataly szye svych (*leg.* z swych) loz, bo yvsch bylo barzo v noczy lyegło, o czvartey godzynye albo daley *Rozm* 663.

2. '*położyć się obozem, oblec, obsidere (oppidum), ad oppidum castra ponere*': Cum dux Romanorum vrbem Carnotensium obsedisset, lyekl, episcopus illius vrbis tunicam beate Marie... imposuit *Gn* gl. 135a; Gdisz løzesz przed myastem (quando obsederis civitatem)... a *otaroszowaw syø przed nim, aby dobil gego *BZ* Deut 20, 19.

Cf. **Nalec, Oblec, Podlec, Polec, Przylec, Spolec, Ulec, Wpolec, Wspolec, Wylec, Wzlec, Zalec, Zlec, Legać, Polegać, Wspolegać, Leżeć, Obleżeć, Odleżeć, Przyleżeć, Wspoleżeć, Zależeć**

2. Lec *cf.* **Lejc**

Lecha '*zagon, grzęda, areola, pulvinus*': Lecha aruetum *ca* 1455 *JA* XIV 495.

Lechwarnica *cf.* **Lektwarznica**

Lecieć '*unosić się w powietrzu, zwłaszcza z pomocą skrzydeł, volare, in aëre alis ferri*': Nyechay lyeczy difugiat XV *p. pr. R* XVI 347; Straszy ge zwyøøk lista leczøczego (sonitus folii volantis) *BZ* Lev 26, 36; Iako orzel, pobudzayøcz ku lyatanyu dzeczy swe y nad nymy lyeczøcz (volitans Deut 32, 11), rosszyrzyl *skrydla swa *Pul* Deut 15; Azaly nye vyczye, yze dwa vroblya lyeczącz ossobye any yeden s nych nye padnye na zyemye? *Rozm* 312. ~ *Cf.* **Odlecieć, Polecieć, Przelecieć, Przylecieć, Ulecieć, Wylecieć, Wzlecieć, Zalecieć, Latać, Wlatać.**

Lecieństwo '*prawo użytkowania i wyrębu lasu na domowy użytek, ius lignandi in silva ad usus domesticos*': Pro licencia Polonicze dicta leczenstwo 1362 *MMAe* I 294, *sim. ib.*; Nicolaus... ab omnibus iuribus... et eciam quibuscumque aliis iuribus, que wegnanicze, wramb, leczenstwo, lodowe seu pobrzeszne vlg. dicuntur,... sponte

et libere recessit 1391 *MMAe* VIII 156, *sim. ib.* 155; Nullam habet facultatem in gaiis Stradomensibus, vlg. leczenstwa 1399 *AKPr* VIIIa 81; Pro libertate in silua vlg. leczenstwo 1399 *StPPP* VIII nr 8286; Zegota... contumax contra Petrassium... pro *lencestwo in siluis 1400 *StPPP* II nr 592; Nakanda ymyal lleczenstwo v Welgych Strzelecz 1400 *StPPP* VIII nr 9735; Citans ipsum ho lecenstwo in borris vlg. wranb... solus termino non paruit 1409 *AKPr* VIIIa 104; Villam... cum piscina et molendino... pleno jure et utilitatibus, et omnibus usibus vlg. leczenstwo... domine Prachne... condescendit 1409 *StPPP* II nr 1219; Nicolaus non habuit libertatem al. leczenstwo 1420 *ib.* nr 1691, *sim.* 1425 *ArchTerCrac* CCCXII 278, 10. 279, 10; In aliis siluis omnem licenciam al. leczensztwo 1434 *StPPP* II nr 2538.

Lecz 1. *spaja przeciwstawnie dwa szeregi lub zdania* ʻ*tylko, jedynie, tantummodo, solummodo*ʼ: Krystus schedl do Ierusalem y vypądzyl przedayące y kvpvyące, ktorasz rzecz mynye (*pro* myenyą), yze ynegdy szye nye stalo, lecz tey Vyelykey Noczy (quod numquam ab eo factum dicunt nisi in Pascha) *Rozm* 203.

2. *nawiązuje nowe zdanie do uprzedniego kontekstu* ʻ*ale, zaś, sed, autem*ʼ: Tako panna, yako pany ma to wedzecz, czszo szø gany. Lecz riczerz albo panosza czczy *szensko twarz, tocz *przisluchsza *Słota* w. 76.

3. *wyraża równorzędną łączność* ʻ*zarówno — jak, tak — jak, sive — sive*ʼ: lecz... lecz: Prawi sød bødze myedzi wami, lyecz myesczanin, lyecz przichodzen sgrzeszilibi (sive peregrinus, sive civis peccaverit) *BZ* Lev 24, 22; Czoszkoli syø napirwey przedrze ziwota (*leg.* z żywota) wszelkego dobitka, gesz to syø offyervge panv, lecz z lvdzi, lecz s dobitka bilolibi (sive ex hominibus, sive de pecoribus fuerit), k twemv prawv bødze *BZ* Num 18, 15; Pakli kto na polv dotknye marchi zabitego czlowyeka albo samego o sobye vmarlego, lecz kosci gego, lecz grobv (sive os illius vel sepulcrum), nyecist bødze za sedm dny *ib.* 19, 16; Slvchaycze gich a czso sprawyedliwego bødze, *sodzicze, lecz myesczanin iest on, lecz przichodzen (sive civis sit ille, sive peregrinus) *BZ* Deut 1, 16; ~ lecz bądź... lecz bądź: Ale dvsze, ktoresz... *nyeczø sgrzeszø, lecz bødz myesczanin, lecz bødz goscz (sive civis sit ille, sive peregrinus),... sgynye z lvdv swego *BZ* Num 15, 30, *sim. ib.* Lev 24, 16.

Leczyć *formy*: *praes. ind. 3. sg.* leczy *Pul* 118 arg. 11; *3. pl.* leczą XV *med. R* XXIV 340; ~ *inf.* leczyć XV *ex. PF* V 372; ~ *condit. 3. pl. m.* -by leczyli *Rozm* 108.

Znaczenie: ʻ*uzdrawiać, starać się przywrócić zdrowie, uwalniać od choroby, mederi, aegrum curare*ʼ: Smętek lyeczy rany grzechow (tribulatio curat peccatorum vulnera) y daye zdrowye duszy *Pul* 118 arg. 11; Gorze temu na dvorze, komu szą leczicz, gorze! XV *ex. PF* V 372; Gdysz lyekarzom vydzyalo szye dobrze, yschby czyalo yego olyeyem drzewnym lyeczyly, wszadzyly y v kądz pelną olyą volnego *Rozm* 108; ~ ʻ*zapobiegać złym (chorobliwym) skutkom czarów, uroków, fascinum repellere*ʼ: Aliqui sunt..., qui observatis horis et temporibus et cetera diversa et excogitata faciunt..., contra dolorem capitis lingua, adiunctis quibusdam verbis, frontes lingunt, vlg. leczyą oth vrzeku XV *med. R* XXIV 340; ~ *dubium*: Instat aper pensat (*pro* pensans) veteri pro wlnere wlnus, ffrontis eum telo thaurus vtroquem fodit, seuit asellus iners et frontem calce sigillat, *gl.* pede verberat, id est percutit, leczy 1466 *R* XXII 13. ~ *Cf.* **Uleczyć, Zleczyć się, Lekować.**

(Ledwa) Jedwa ʻ*ledwie, zaledwie, vix*ʼ: Gedwa ni⟨e⟩kthori svøthich vix aliquis sanctorum *ca* 1450 *R* XXV 223.

(Ledwe) Jedwe ʻ*ledwie, z trudnością, vix, aegre*ʼ: Marya, vslyschavschy to, yedve od vyelykye zaloszczy przemovyla *Rozm* 500.

Ledwo, Jedwo 1. ʻ*ledwie, z trudnością, vix, aegre*ʼ: Tedy błogoslavyona dzyevycza odmdlavschy ledvo przemovyla z vyelykyem placzem *Rozm* 505; ~ Wrzazali latorosl s gronem swym, ktores nyosli na zirdzi iedwo dwa møza *BZ* Num 13, 24; Wstal myszthrz yethwo leleyancz szya, drzsza mu nogy, przelaknal szyą *De morte* w. 111; Aszaszczy gy (*sc.* mnicha) czarczy nyoszv, gyethvo gy pogonya s koszv *ib.* w. 458; Robya (*sc.* kmiecie) sylno obludnye, yedvo vynydą pod poludnye *Satyra* w. 6; Polozyl ym przyklad o ffy[e]govy⟨m⟩ drzevye, ktore... nye rodzylo ovoczv za trzy latha, yze ye ogrodnyk yedwo (vix) vproszyl do roką, ysch yego nye kazal porebycz *Rozm* 374; Vtorego dnya tako glaboko stapy (*sc.* morze), aze ye yedvo mocz bądzye vzryecz (ut vix posset videri) *ib.* 478, *sim. ib.* 699; A gdyz dokonal tey modlytvy y vstal, byl tako medl, yze yedvo stal na nogach *ib.* 600, *sim. ib.* 730; Panye, ktory byly yedwo vstaly s pologą y wvyothszy szye, tego dnya tez byly vysly przeczyv Iesusovy *ib.* 752.

2. *uwydatnia bezpośrednie następstwo zdarzeń* ʻ*zaledwie, skoro tylko, cum primum*ʼ: Gedwosz (vix) szmyerci vszedl, a ivsz wzdi martwe pochowavasz? *BZ* Tob 2, 8; Myly Iesus pyrvey nyzly v Pylata byczovan, yedvo zevleczon, byl vschytek krvavy *Rozm* 816; Yemv (*sc.* Jesusowi)

nye dano tako vyelye ⟨czasu⟩, czvsch, yzby szye mogl oblyecz, ale yedvo vrzuczyl na szye suknyą, aze gy poczaly czyagn[y]ącz *ib.* 826; Pylath... począł sobye myslycz: Zydovye... yedvo gy (*sc.* Jesusa) vzryą, smylvyą szye nad nym y pusczą gy *ib.* 835.

Ledwy '*ledwie, zaledwie, vix*': Nye wyerzilam tim, gysz my powyadaly, alyzem sama przyszla a oczima mima vydzala y skusyla, isze ledwi polowyczø (vix medietatem) twey mødroscy sø my powyedzely *BZ* II Par 9, 6.

Ledzień '*styczeń, Ianuarius mensis*': Ledzen ianuarius XIV *ex. R* XXV 271. ~ *Bohemizm.*

Ledzki '*lejdzki, wyrabiany w Lejdzie, Leidensis*': Mathias Radostdka... caligas Machlienses seu leczske... soluet 1426 *StPPP* II nr 2064.

Leg '*miejsce do leżenia, legowisko, cubile*': Ne moge se dovedzecy, gdze pyrva mam nocz abo leg mecy *SkargaWroc* w. 3.

Legacki '*należący do legata, należny legatowi, qui legati est, ad legatum spectat*': Gnewos... totam domum suam cum area in Cracouia situatam in plathea dicta leghatska... vendidit 1424 *StPPP* II nr 1964; Appellatur decima ipsa a cmethonibus legathska ex eo forsan, quod plures nuncii apostolici praesentem praebendam in titulum habuerunt *DlLB* I 40.

Legać '*leżeć, legiwać, cubare, iacere*': V gospodzye v noczy nygdy nye odpoczyvaly, alye pod drzevem na goley zyemy czestokrocz lyegaly (super nudam terram per noctem iacuerunt) *Rozm* 118.

Leganie 1. '*leżenie, wylegiwanie się, cubitus, cubitura*': Nye v mękyem a w dlugem lyeganyw (*R* XXV 163: lezenv) non in cubilibus (Rom 13, 13) XV *med. SKJ* I 49.

2. '*miejsce do leżenia, legowisko, cubile*': Leganye cubi⟨l⟩e (lepusculus plebs invalida, qui collocat in petra cubile suum Prov 30, 26) 1471 *MPKJ* V 70.

Legat '*poseł, wysłannik, legatus, nuntius*': Descripcio vero ciuitatum fiebat coram legato, przed legatem abo poslem, imperatoris XV *med. SKJ* V 253; Legath legatus *ca* 1500 *Erz* 37; ~ *zapewne nomen proprium*: Vidit procuratorem domini archiepiscopi Gneznensis, dictum Petrum legat 1339 *Lites* I 201, *sim. ib.* 278; Testes Johannis legath contra Stanislaum 1400 *HubeZb* 99.

Legawy (pies) legawy '*wyżeł, canis venaticus*': Mrowynski, qui reduxit canes legawe, per quos venabantur perdices..., dedi III florenos 1500 *ZsigBud* 19.

Lej, Lij '*przyrząd ułatwiający nalewanie płynów do naczyń o małych otworach, lejek, infundibulum*': Pro fusorio ferreo, quod dicitur lyg, quo pocula funduntur in vasa 1393 *MMAe* XV 170; Lyg clepsedra *ca* 1420 *WokTryd* nr 505; Embotus et embotes... est instrvmentum uel vas, per quod reducitur liquor vasis ad aliud vas vlg. ligy 1450 *RpKapKr*; Lygy, lyg clepsidra *ca* 1455 *JA* XIV 489; Lyg infundibulum XV *p. post. PF* V 7; Liy clepsidra *ib.* 9; Ley clepsedra *ca* 1500 *Erz* 37.

Lejc, Lec '*rzemień, który woźnicy służy do kierowania koniem, habena, qua equi a vectore reguntur*': Quatuor frenorum et cum ductorio al. z leczem 1471 *AGZ* XVII 51; Facta racione cum Scholthyszek... pro triginta paribus strzemyenczyska simplicium al. wosznyczysch, pro viginti leycze 1477 *RachKról* 165.

Lejcuch *cf.* **Łańcuch**

Lejmprykowany '*?*': Item XLI belliste leymprikowane, item VIII belliste moneterowe 1483 *RocznKrak* XVI 51.

Lejtuch '*całun, żałobna tkanina, służąca do nakrywania zwłok ludzkich czy też katafalku, cooperculum capuli*': Sandalum eciam dicitur pannus, quo operiebantur wlnera vel corpora mortuorum..., vlg. leythvch *ca* 1500 *Erz* 37; Spolium, eyn raup, lvp, vel tectura, que ponitur super feretrum mortuorum, leythvch *ib.*

Lek '*środek leczniczy, lekarstwo, medicina*': Nye pomogv apoteky, przeczyw mnye zathne leky *De morte* w. 308; ~ Slowa dzyewycze ku dzyewcze o lyek⟨u⟩ [...] kv trvdnosczy byzkvpv sye przygadzayøczey [...] (verba virginis ad filiam de remedio opportuno ad difficultatem episcopo occurrentem in via arcta) XV *med. MPKJ* V 429; Ne credas sortilegiis w leky, w szegnąnye, w czary 1462 *R* XXV 269.

Lekarka '*kobieta lecząca, uzdrowicielka, medica, mulier, quae sanat*': Pozdrowyona bandz, rozo bez czyrnya, Maria, grzeschnych lyekarko! *Naw* 179.

Lekarski '*będący w związku z lekarzem, medicus, qui ad medicum pertinet*': lekarski dom '*apteka, taberna medica*': Lyekarsky dom apotheca *ca* 1500 *Erz* 37.

Lekarstwo *formy*: *n. sg.* lekarstwo 1424 *Msza* III s. 67, *sim.* VI, *Naw* 146, *etc.*; ~ *g. sg.* lekarstwa *BZ* Tob 6, 7, 1461—7 *Serm* 99r, *De morte* w. 310, *Rozm* 226. 232; ~ *d. sg.* lekarstwu *BZ* Tob 6, 5; ~ *ac. sg.* lekarstwo *Gn* gl. 71a, 1446 *ZapWarsz* nr 791, XV *p. post. Kałuż* 283, *Rozm* 189; ~ *i. sg.* lekarstwem 1471 *MPKJ* V 77, XV *p. post. JA* XII 144; ~ *l. sg.* (w) lekarstwie 1470 *ZapMaz* 71; ~ *n. pl.* lekarstwa XV *p. post. R* XLVII 350; ~ *g. pl.* lekarstw 1456 *R* XXXIII 184, XV *p. post. R* XLVII

353; ~ *ac. pl.* lekarstwa *De morte* w. 326, 1471 *MPKJ* V 47. 84.

Znaczenia: **1.** *'środek leczniczy (też kosmetyczny), lek, medicina, remedium, etiam medicamen faciei'*: Medicinam carnalem, lekarstwo czelne[y], nunquam corpori meo exhibui *Gn* gl. 71a; Krolyoua Saba... przyszla do Ierusalema... z wyelykim zboszim y z *wyelblodi, gysz nyesly lekars⟨t⟩wa a zlota wyele (aromata et auri plurimum) *BZ* II Par 9, 1; Sø ti rzeczi tobye potrzebne a ku lekarstwu vziteczne (necessaria ad medicamenta utiliter) *BZ* Tob 6, 5; Doskonala mocz lecarstwa perfecta medicina 1461—7 *Serm* 99r; A wszdy vmrzecz kaszdy mvszy, ktho gych llekarszthwa zakuszy *De morte* w. 310; Nye thbam o szathne lekarszthwa *ib.* w. 326; Pigmenta lekarstwa (*war. lub.*: lect[a]warze), id est vngventa (ostendit eis domum aromatum... et pigmenta varia, unguenta quoque IV Reg 20, 13) 1471 *MPKJ* V 47; Nyekthorym lekarstwem malegma (etenim neque herba neque malagma sanavit eos Sap 16, 12) *ib.* 77; Lekarstwa (*war. lub.*: lectwarze) pigmenta (unguentarius faciet pigmenta suavitatis Ecclus 38, 7) *ib.* 84; Rychlym lyecarstvem XV *p. post. JA* XII 144; Lyekarstwo pigmentum *ca* 1500 *Erz* 37; To drzeuo... bylo lyekarstvo wschech *wrzedlyvyw (omnibus esse iam incepit morbis salutifera, cunctis quoque malis ac infirmitatibus tunc medicinalis) *Rozm* 90; Kto wzyal pevne lyekarstwo (accepta efficaci medicina), badzye vzdrovyon *ib.* 189; Przez lekarstwa zelnego albo korzennego (sine medicamine, radicibus et herbis) vzdravyasz nyemocz yednem slovem *ib.* 226, *sim. ib.* 232; ~ Yeesz czyalo vsty przyyølysmi, pane, czystø mislø y duschszø przymymi a z daru czasznego bądz naam lekarstwo wyeczne (remedium sempiternum) 1424 *Msza* III s. 67, *sim.* VI; Cor Christi erat tamquam apoteca, id est camera omnium carismatum, vlg. wszekchy (*pro* wszelkych) lecarstw, plena 1456 *R* XXXIII 184; By my bylo (*sc.* ciało Chrystusa) lyekarstwo dvschne y tez czelesthne *Naw* 146; Omnia charismata wyesch (*pro* wschye) leka[wa]rstwa XV *p. post. R* XLVII 350; Omnium charismatum wesch (*pro* wsech) lekarstw *ib.* 353; Prossą czyebye, aby twoye rani byly lyekarstwo dussy moyey XV *ex. R* XXV 243.

2. *'leczenie, actus medendi, curatio'*: Jacom ya ne winowath Cunratowy jedennaczcze corczy pszenicze za lecarsztwo 1446 *ZapWarsz* nr 791; Povyedz my, ktorø mocz lekarstwa ti rzeczi maiø (quod remedium habebunt ista) *BZ* Tob 6, 7; Jan nye szbyl any ranyl Mathiam Kolaczka..., any go we strawye, w lekarsthwye y w robothach thakym sbyczym in octo sexagenis vschkodzyl 1470 *ZapMaz* 71; Nyewynny bandze ten, czo vderzyl, tako az mv strawą y lekarstwo zaplaczi (ita tamen, ut operas eius et impensas in medicos restituat Ex 21, 19) XV *p. post. Kałużn* 283.

Lekarz *formy*: *n. sg.* lekarz *OrtMac* 22, *De morte* w. 301. 314, *etc.*; ~ *g. sg.* lekarza *Naw* 130, XV *p. post. PF* III 290, XV *p. post. R* I s. XLV, XV *ex. SKJ* I 151, *Rozm* 294; ~ *d. sg.* lekarzewi 1472 *ZapWarsz* nr 3052; ~ *ac. sg.* lekarza XV *ex. PF* III 178; ~ *v. sg.* lekarzu *EwZam* 307, *Rozm* 252; ~ *n. pl.* lekarze *Fl* i *Pul* 87, 11, *OrtKal* 177, *OrtMac* 22, *De morte* w. 297; ~ *d. pl.* lekarzom *BZ* Gen 50, 2. *Rozm* 108; ~ *ac. pl.* lekarze *BZ* Ex 21, 19.

Znaczenie: *'ten, co leczy chorych, lekarz, medicus'*: *Zzali martwim bødzesz czinicz dziwi, albosz lekarze wzkrzeszø (aut medici suscitabunt)? *Fl* 87, 11, *sim. Pul*; Przykazal... lyekarzom (servis suis medicis), abi drogymy maszczyamy zmazaly oczcza *BZ* Gen 50, 2; Gego nakladi na lekarze ma gemu wroczycz (impensas in medicos restituat) *BZ* Ex 21, 19; Sządzya-ly, lekarz-ly rannemu bycz ma na wysznanye, sza-ly rany... szmyertelne albo nye szmyertelne? *OrtMac* 22; Czemv szya lekarze stayv, gdy sz thwey moczy nye vybavyagyv? *De morte* w. 297; Otocz kaszdy lekarz fasczy, nye pomogv yego masczy *ib.* w. 301, *sim. ib.* 314; *Lyekar medicus 1472 *Rost* nr 1585; Jakom ya Barazy... nye sbyl... anym gego w[y]e szdrowyv, w robothach y w *pynyedzach, oth they rany lekarzewy danych, nye vschkodzil 1472 *ZapWarsz* nr 3052; Przysthąpvyą yako nyemoczna do mego mylego lyekarza *Naw* 130; Mocz wszelkyego lekarzą za zakon XV *p. post. PF* III 290; Lecarsz medicus XV *p. post. PF* V 7, *sim. ca* 1500 *Erz* 37; Gdy wyną [w]wzwyesz zony thwey, zadny czye lekarz nye vleczy (a nullo medico curaberis) XV *p. post. R* I s. XLIII; Warvy sszye lekarza (fuge medicum), kthory na thobye swe navky napyrzwey chcze kostowacz *ib.* s. XLV; Lyekarzv, vsdrow sam szyebye (medice, cura te ipsum Luc 4, 23)! *EwZam* 307, *sim. Rozm* 252; Nye potrzebyen czy yvsz szadni lyekarz na vszdrowyenye twego szina XV *ex. MPKJ* II 320; Poyda po lekarza accerso medicum XV *ex. PF* III 178; Przystapvya do syna tvego, yako nyemoczny do lekarza pewnego XV *ex. SKJ* I 151; A gdysz lyekarzom (medicis) vydzyalo szye dobrze, yschby czyalo yego olyeyem drzewnym lyeczyly, wszadzyly y v kądz pelną *olyą volnego *Rozm* 108; Nye yesth potrzebyzna zdrovem lyekarza, alye thym, ktorzy ssą nyemoczny

ib. 294; ~ Lyekarz dvschny curator animarum *ca* 1500 *Erz* 37; ~ ranny lekarz *'chirurg, medicus vulnerarius'*: W myesczyech, gdze są ranny lekarze, thym to dayą pod przysząg̨ą szaczovacz y przed pravem povyedacz, yakye byly (*sc.* rany) *OrtKal* 177, *sim. OrtMac* 22; ~ *(lekarz jako przyrządzający lekarstwa, unguentarius)*: Lekarze vnguentarii (faciesque unctionis oleum sanctum, unguentum compositum opere unguentarii Ex 30, 25) 1471 *MPKJ* V 19.

Lekarzowa *'żona lekarza, medici uxor'*: Barbara lekarzowa von Wyelipoli 1478 *CracArt* nr 714.

(Lekcja) Lekcyja *'wyjątek z Pisma św., z pism ojców kościoła itp., czytany podczas niektórych nabożeństw, caput Scripturae sacrae vel ex operibus patrum Ecclesiae excerptum, quod inter res sacras peragendas legebatur'*: Leccia pirwa *MW* 120a; Leccia wtora *ib.* 121a; Leccia trzeczia *ib.* 122b.

Lekcyja *cf.* **Lekcja**

Leki *cf.* **Lekki**

Z **lekka** *'pomału, powoli, stopniowo, paulatim, gradatim'*: Ex quo deus creare potuit simul et semel omnes homines sicud creavit angelos. Quare creavit unum et postea secundum et sic generantur successive, *gl.* successive, proprie s leykka (*pro* lyekka)? XV *med. GlWroc* 34r; Dyabolus suam faciem przemyenyal in pulchritudinem et crines rospusczayvcz collum ostendendo, suggestendo s lekka zastrzaly, slą zą̨dza in cor eius *ca* 1500 *JA* X 383.

Lekki, Leki *formy*: *n. sg. f.* lekka 1461—7 *Serm* 444r, XV *p. post. R* XXV 179; *neutr.* lekkie *Rozm* 323; ~ *g. sg. neutr.* lekka *cf.* Z **lekka**; ~ *d. sg. neutr.* lekku *cf.* Po **lekku**; ~ *ac. sg. m.* lekki *Sul* 81; *f.* lekką *ca* 1500 *Erz* 37; *neutr.* lekkie XV *med. SKJ* I 101; ~ *i. sg. m.* lekkiem *Rozm* 552; lekiem *Rozm* 552; *neutr.* lekkim 1471 *MPKJ* V 55; ~ *l. sg. neutr.* (w) lekkiem 1449 *R* XXV 166; lekiem XV *med. SKJ* I 112; ~ *n. pl. f.* lekkie XV *in. R* XXIV 69; ~ *g. pl. m.* lekich *Rozm* 142; ~ *ac. pl. neutr.* lekkie *Rozm* 788.

Comparat. i. sg. f. lekczejszą XV *med. SKJ* V 256; ~ *i. pl. f.* lżejszymi 1466 *R* XXII 12.

Znaczenia: **1.** *'nie ciężki, mało ważący, levis'*: Lekkye inane (non solidum sed inane et cavum intrinsecus facies illud, *sc.* altare Ex 27, 8) 1471 *MPKJ* V 18; Yerzmo moye yesth lekkye (iugum enim meum suave est et onus meum leve Mat 11, 30) *Rozm* 323.

2. *'zwinny, ruchliwy, nie ociężały, agilis, expeditus'*: Tumor ille sui corporis benedicti ipsam non gravabat, sed magis eam reddebat leviorem et expediciorem czynylo lekczeyschą a gothownyeyscha XV *med. SKJ* V 256; Ipsa (*sc.* Maria) impregnata existens multum agilior, lekka, fuit XV *p. post. R* XXV 179.

3. *'umiarkowany, łatwy do zniesienia, do wykonania, nieprzykry, minime gravis, tolerabilis'*: Nye gest sgodno any szą wydzy dostateczno za thako sznamyenythą szkodą lekky zaklad wszą̨cz (pro damno tam notabili leve pignus recipi) *Sul* 81; Humanum dico (Rom 6, 19), id est leue et in nullo onerosum preceptum do lekke przykazanye dawam XV *med. SKJ* I 101; Lekka ku mo⟨wieniu⟩ levis ad loquendum 1461—7 *Serm* 444r; Przecywnosczyamy lszeyszymy sprzeczyvyą szą leviori mollimine disgrassentur 1466 *R* XXII 12; Ne tortura levis, lekye, sit *ib.* 24; Dico humanum povyądam vam lathwya a lekką rzecz, kthora mozeczye sznoszycz *ca* 1500 *Erz* 37.

4. *'spokojny, powolny, nie szybki, lentus, aequabilis'*: Lekke y powolne *ca* 1450 *PF* IV 577; Lekkym posczym (*war. lub.*: lekco, snyenączka) lento gradu (praecedamus et lento gradu sequantur iter nostrum familiae simul cum coniuge tua Tob 11, 3) 1471 *MPKJ* V 55.

5. *'cichy, niegłośny, submissus (de voce)'*: Spytal yego svyąthy Ian lyekyem glosem..., ktoremv odpovyedzyal myly Iesus tesch lyekkyem glossem (huic submissa voce quaerenti dominus submissa voce proditorem expressit) *Rozm* 552; ~ *'skromny, modestus'*: Virgines debent esse modeste cziche, lekke XV *in. R* XXIV 69.

6. *'delikatny, subtelny, delicatus'*: Subtile przenykle, lekye XV *p. post. Zab* 522.

7. *'nierozważny, lekkomyślny, levis, temerarius'*: Et si preocupatus fuerit homo in aliquo delicto (Gal 6, 1), *gl.* sc. per desercionem boni, w lekem (*R* XXV 166: w lekkyem) opvsczenyv dobrego XV *med. SKJ* I 112; Iesus... nye byl lyekych obyczayow (nunquam levis), nygdy nye byl prosno chodząc, tesch nye byl gnyevlyvy *Rozm* 142; Nye yest tho obyczay rzymskyego prava, aby kogo vmorzyl o lyekkye slova, czo nyegdy czlovyek glupy s pr⟨z⟩yrodzenya movy *ib.* 788.

Lekko, Leko *formy*: *comparat.* lżej *Rozm* 309. 318; lekczej *Sul* 23, XV *med. GlWroc* 30v, XV *med. R* XXIV 49, XV *med. Zab* 517, *BZ* Ex 18, 22. I Reg 16, 16. 23.

Znaczenia: **1.** *'powoli, pomału, lente'*: Lekko lente 1447 *R* XXII 41; Lekco, snyenączka (*war. kal.*: lekkym posczym) lento gradu (praecedamus et lento gradu sequantur iter nostrum familiae simul cum coniuge tua Tob 11, 3) *MPKJ* V 55.

2. *'znośnie, nieprzykro, tolerabiliter, minime graviter'*: Lecczeyg tolerabilius XV *med. R* XXIV 49; Lekczey tolerabilius XV *med. Zab* 517; Obelszalo syø Saulowy a lekcey gemu bilo (refocillabatur Saul et levius habebat), bo duch boszi zli tedi od nyego odchadzal *BZ* I Reg 16, 23; Lzey bądzye w ssądny dzyen zyemy sodomskey a gomorskey (tolerabilius erit terrae Sodomorum et Gomorrhaeorum in die iudicii Mat 10, 15), nyzly onemv myastv, ktore by vasz nye pryalo *Rozm* 309, *sim. ib.* 318; A wschakosch vam zavyerne povyedam, yze Thyrv a Szydonv, thym myastom, w sądny dzyen lzey bądzye, nyzly vam (Tyro et Sidoni remissius erit in die iudicii, quam vobis Mat 11, 22) *ib.* 318; ~ Lecko (*pro* letko?) dulciter 1466 *R* XXII 19.

3. *'łatwo, faciliter'*: Ysze brzemyą, nawyącyey kthore wszystkych tycze, myedzi wyelymy roszdzelyonee, lekczey bywa nieszono (facilius deportatur), thegodlya wstawyami, abi *pospolyze wszystczy szołthissy... na kazdą woyną sz namy szly *Sul* 23; Facilius, lekczey, est camelum transsire per foramen acus, quam divitem intrare regnum celorum (Mat 19, 24) XV *med. GlWroc* 30v; Lyekczey bødze tobye, roszdzeliwszy myedzi gyne brzemyø (levius sit tibi partito in alios onere) *BZ* Ex 18, 22; Lekcey to lomyenye znyesyesz (levius feras) *BZ* I Reg 16, 16; ~ *'bez przeszkód, sine impedimento'*: Vzyąwschy tho ystne odzyenye na szye lyekko, yz ye byly porzvczyly nye dbayącz yego *Rozm* 660.

4. *'uprzejmie, łaskawie, comiter, humane'*: Matrem suam recepit leviter, id est lethko (*var.* lechko) *ca* 1500 *R* XLVII 372.

5. leko mnieć, ważyć *'lekceważyć, parvi pendere, flocci facere'*: Nemo nostrum parvi pendet, leko mnecz, oracionem suam XV *med. GlWroc* 38r; Any sromoczy any leko wazy parvi pendit XV *med. R* XXIV 360.

Lekkość, Lekość *formy*: *n. sg.* lekkość *ca* 1420 *R* XXIV 86; lekość XV *p. pr. R* XLVII 357, XV *p. post. Zab* 522; ~ *g. sg.* lekości 1464 *AcPosn* I 366; ~ *i. sg.* lekkością 1471 *MPKJ* V 97; ~ *l. sg.* (w) lekkości XV *med. SKJ* V 257, *BZ* Tob 3, 17; lekości 1471 *MPKJ* V 79, *Rozm* 15.

Znaczenia: **1.** *'brak ociężałości, zwinność, zgrabność, sprawność, levitas, agilitas'*: Subtilitas vlg. lekkoszcz *ca* 1420 *R* XXIV 86; Subtilitas krepcoscz vel lecoscz XV *p. pr. R* XLVII 357; Cum esset, inquit, virgo (*sc.* Maria) gravida, salubri levitate plaudebat, w vczesney lekkoszczy sze wesselyła, lumen enim, quod intra se habebat, pondus habere non poterat XV *med. SKJ* V 257; W lekoscz y in agilitate 1471 *MPKJ* V 79.

2. *'delikatność, subtelność, subtilitas'*: Subtilitas lekoscz, przenykloscz XV *p. post. Zab* 522.

3. *'lekkomyślność, brak rozwagi, brak hamulców moralnych, nieporządny tryb życia, levitas, insolentia'*: Any k tim, gisz w lekkoscy chodzø, vczøstnam syø vczinyla (neque cum his, qui in levitate ambulant, participem me praebui) *BZ* Tob 3, 17; A tego my zal, bom to movyl swey (*leg.* z swej) gluposczy y s lekosczy 1464 *AcPosn* I 366; Lekkoszczą facilitate (*war. lub.*: ffacilitate, id est leuitate; et facilitate fornicationis suae contaminavit terram Jer 3, 9) 1471 *MPKJ* V 97; Nygdy w proznoscz albo w lyekosczy sercza nye przystąpyla (numquam vanitatibus levibus excessit) *Rozm* 15.

Lekkoważność *'lekceważenie, contemptus'*: Huius levipensionis lekkovasznosczy XV *med. R* XXV 155.

Po **lekku**, Po **leku 1.** *'powoli, pomału, paulatim, sensim'*: (Dzieci) czestokrocz padną na zyemye, alyez szye ym kosczy wtvyrdzą, aby mogly samy stacz, a tako po lyekv vczą szye chodzycz (sic consuescunt paulatim ambulare) *Rozm* 98; Ynsche dzyeczy pyrvey szepyecza,... alyes navykna yezykyem slova movycz, alye Iesus nye tako po lekkw vyknął movycz (non sic Jesus... paulatim loqui didicit) *ib.* 99.

2. *'łagodnie, leniter'*: Po *lecku (*pro* po letku?) leniter XV *p. pr. R* XVI 350.

Leko *cf.* **Lekko**

Lekorzyca (?) *bot. 'Glycyrhiza glabra L.'*: Lekoczica (*pro* lekorzica?) liquiricium 1481 *Rost* nr 4995.

Lekość *cf.* **Lekkość**

Lekować *'leczyć (czarami), curare aegrum (incantationibus)'*: Percantatores, id est zaclinacze vel lekowniczy, czszo *przemowmy nyemoczy lekugya XV *p. post. R* XXIV 375; Oblectare kablacz, kapacz, lekovacz XV *p. post. R* XXV 200; Precantatores zaklynacze vel lekownicze, czo zaklynayą a nyemoczy lekąyą (*leg.* lekują) XV *ex. MPKJ* V 140.

Lekownica *'lecząca czarami, czarownica, mulier, quae incantationibus aegros curat'*: Precantatores zaklinayączi vel lekownycze, czyarownycze XV *med. R* XXIV 346; Precantatores zaklynacze vel lekownicze, czo zaklynayą a nyemoczy lekąyą (*leg.* lekują) XV *ex. MPKJ* V 140.

Lekownik *'leczący czarami, czarownik, qui incantationibus aegros curat'*: Ad incantatores lekownyczy albo zaclinayączy XV *med. R* XXIV 342; Percantatores, id est zaclinacze vel lekowniczy, czszo *przemowmy nyemoczy lekugya XV *p. post. R* XXIV 375; Omnibus incantatoribus et incantatricibus, sortilegi, qui credunt tem-

pora, lecovnyczi XV *ex. ErzGlos* 179; Lecovnyczi, zaklinacze precantatores *ib.* 180.

Lektwarz, Lekwar *'słodkie lekarstwo na miodzie, medicina dulcis gustatu melle condita'*: Vkazal gym dom drogych mascy y zloto y srzebro y lektwarze rozmayte a mascy a ssødi (ostendit eis domum aromatum et aurum et argentum et pigmenta varia, unguenta quoque et domum vasorum suorum) *BZ* IV Reg 20, 13; Dala krolyowy... wyele lektwarzow (aromata multa nimis)... Nye bili take lektwarze (aromata) wydani, iako ty *BZ* II Par 9, 9; Lect[a]warze (*war. kal.*: lekarstwa) pigmenta (ostendit eis... pigmenta varia IV Reg 20, 13) *MPKJ* V 47; Lectwarze (*war. kal.*: lekarstwa) pigmenta (unguentarius faciet pigmenta suavitatis Ecclus 38, 7) *ib.* 84; ~ Ląkwar cucinullus *ca* 1500 *Erz* 38.

Lektwarznica, Lechwarnica, Lektwornica, Letwarnica *'kosztowne naczyńko (skrzyneczka) do przechowywania pieniędzy czy drogich maści, vas (arca) parvum pretiosum'*: Una lectwornicza al. credencia deaurata, in qua continentur quatuordecim marce argenti cum media 1437 *StPPP* II nr 2700; Duas scutelliculas seu ciffos al. lyethwarnicze argenteas desuper deauratas coram judicio presentauit, sera seratas 1443 *ib.* nr 3141; Skarbi sobye zgromadzil... a ssødi wyelykey drogoscy, a lektwarznyce (thesauros... congregavit... vasorum magni pretii) *BZ* II Par 32, 27; Item due lechwarnycze 1478 *RachKról* 171.

Lektwornica *cf.* **Lektwarznica**

Po **leku** *cf.* Po **lekku**

Lekwar *cf.* **Lektwarz**

Lelejać (się) *'chwiać (się), zataczać, kołysać, titubare pedibus, labare, agitare'*: Pes ventris sub mole deficiens titubat leleye szą 1466 *R* XXII 12; Wstal myszthrz yethwo leleyancz szya, drzsza mu nogy, przelaknal szya *De morte* w. 111; Leleyal szyą vacillabat XV *p. post. R* XXIV 375; Sed dominus Ihs Xc iam non potuit bene ambulare pre nimio dolore et percussione, ymmo titubabat pedibus leleyal szya, zataczal sya *ca* 1500 *JA* X 381; Yako myly Iesus spal v lodzy na morzv a vyatr ye sylnye lelyeyal *Rozm* 290. ~ *Cf.* **Zalelejać.**

Lelejanie, Lelejenie *'wzburzenie fal morskich, rozkołysanie fal, motus fluctuum, fluctuatio'*: Ty panasz moczy morza, ruszanye zaprawdø leleiana (*Pul*: dzwyganye leleyenya) iego ti vcyszasz (motum autem fluctuum tu mitigas) *Fl* 88, 10.

Lelejenie *cf.* **Lelejanie**

Lelek *zool.* **1.** *'jakiś nocny ptak: sowa puchacz, Bubo bubo L., lelek kozodój, Caprimulgus Europaeus L. czy też ślepowron, Nycticorax nycticorax L.'*: Vczinon iesm iaco lelek (nycticorax) w domku *Fl* 101, 7, *sim. Pul*; Lelek nocticorax *ca* 1420 *WokTryd* nr 429, *sim.* XV *med. PF* V 28, 1472 *Rost* nr 1110, 1475 *R* XXV 127; Lyelyek nyctimene *ca* 1455 *JA* XIV 493; Lelek vydrapal strix aret 1466 *R* XXII 24; Lyelek nocticorax, eyn nachtrab, noctica idem *ca* 1500 *Erz* 38.

2. *'jakiś gatunek mew, species quaedam generis Larus L.'*: Larus... est animal tam in aqua quam in terra habitans, volat et natat, gyr vel lelyek *ca* 1500 *Erz* 37.

Lelija *cf.* **Lilia**

Lemiesz, Lemięsz, Limiesz *formy*: *n. sg.* lemiesz XV *p. pr. R* XVI 341, XV *med. R* XXII 39, 1472 *Rost* nr 336; ~ *g. sg.* lemięsza 1486 *ZapWarsz* nr 1606; ~ *ac. sg.* lemiesz 1419 *Trześn* 33, *Satyra* w. 17; ~ *i. sg.* lemieszem 1465 *AGZ* XIII 508; lemięszem *Rozm* 625; ~ *ac. du.* lemiesza 1465 *AGZ* XIII 508; ~ *ac. pl.* limiesze XV *med. SKJ* V 253.

Znaczenia: **1.** *'ostrze u pługa zarazem podcinające i odkładające skibę, może też jego część, vomer vel pars quaedam eius'*: Iohannes... ferrum aratri dictum lemesch furatum... emerat 1419 *Trześn* 33; Zoralyby (*leg.* zoralliby) lyemyesz sauciat vomer XV *p. pr. R* XVI 341; Lemesz vomer XV *med. R* XXII 39; Conflabunt, stopyą, gladios suos in vomeres, w limyesche, et lanceas suas in falces, w szyrpy (Is 2, 4) XV *med. SKJ* V 253; Receperunt Petro duo vomera al. dwa lyemyescha cum ferris aratrorum 1465 *AGZ* XIII 508; Tua familia receperunt... Andree aratrum cum vomere et ferris sz lemyessem y s trzoszlem in valore unius marce *ib., sim. ib.*; Stogy na roly, w lemyess klyekczye, rzekomocz mv plug oracz nye chczye *Satyra* w. 17; Jakom ya polczya myassa w pholwarkv non recepi any s pluga zelas sbyl, lemyasha y kroya 1486 *ZapWarsz* nr 1606; Zagar yednem lyemyąszem zabył schesczszeth luda *Rozm* 625.

2. *bot.* *'Peucedanum cervaria Cuss.'*: Lemess peucedanum alterum 1472 *Rost* nr 336.

Lemieszow(y) *cf.* **Ziele**

Lemięsz *cf.* **Lemiesz**

Len *formy*: *n. sg.* len *BZ* Ex 9, 31, 1460 *Rost* nr 3566. 3567, *etc. etc.*; ~ *g. sg.* lnu 1386 *HubeZb* 59, *BZ* Ex 36,8.35.38,9.23. Deut 22,11, 1478 *ZapWarsz* nr 1208; ~ *ac. sg.* len 1493 *WarschPozn* I 363; ~ *i. sg.* lnem *BZ* Ex 38, 18.

Znaczenia: **1.** *bot.* **a.** *'len zwyczajny, Linum usitatissimum L.'*: Andreas porussil trzsi copi lnu 1386 *HubeZb* 59; Lyen (linum) a yęczmyeyn gest zabit przeto, ysze... lyen (linum) yusz bil *pokowye wypuszczyl *BZ* Ex 9, 31; Nye obleczesz syø w rvcho, ges to z velni a ze lnv (ex lana li-

noque) tkano gest *BZ* Deut 22, 11; Lyen linum 1464 *Rost* nr 4832, *sim. ca* 1465 *ib.* nr 3955, 1472 *ib.* nr 313, 1475 *ib.* nr 3092. 3203, *ca* 1500 *ib.* nr 7182; Len semen lini 1475 *ib.* nr 3256; Jacom ya nye pozal... zytha y psenicze, y yaczmyenyv any ovscha na wyenye olim Jachny..., any lnv, any konopi super Crosnyach 1478 *Zap-Warsz* nr 1208; Za *lynn in Lubom duodecim grossos 1493 *WarschPozn* I 363; Len linum *ca* 1500 *Erz* 38; ~ **b.** dziki, Maryje, matki boże(j), polny len '*lnica, Linaria vulgaris Mill.*': Dziki len linaria 1472 *Rost* nr 310; ~ Marie len linaria 1472 *Rost* nr 308; ~ Mathky boszey len graciosa 1460 *Rost* nr 3567; Matki bosze lyen linaria *ca* 1500 *ib.* nr 7181; ~ Polny len graciosa 1460 *Rost* nr 3566; Polny len linaria 1464 *ib.* nr 4830, *sim. ca* 1465 *ib.* nr 4421, 1472 *ib.* nr 311, *ca* 1500 *ib.* nr 7180.

2. biały len '*nici albo tkanina bisiorowa, stamina vel pannus pretiosus*': Uczynyly sø wszistczy mødrzy szerczem... opoon dzeszyocz ze lnu byalego przesukowanego a z barwi modrey, a pawloky y s postawczu czyrwonego (de bysso retorta et hyacintho, et purpura) *BZ* Ex 36, 8, *sim. ib.* 36, 35; Bily oponi z byalego lnu przesukowanego (erant tentoria de bysso retorta) sto lokczyow *ib.* 38, 9, *sim. ib.* 38, 23; Dzyalem przeszywanim vdzyalal oponøø s barwi modrey, s pawloky, postawcza czyrwonego dwogecz barwyonego a byalym lnem przesukowana (opere plumario fecit tentorium ex hyacintho, purpura, vermiculo ac bysso retorta) *ib.* 38, 18.

Lenić się '*być leniwym, opieszałym, ociągać się, zwlekać, pigrari, pigrum esse*': Lyenycz szyą desedere XV *ex. PF* V 20; Prosche czye, aby szye nye lyenyl, yschby przyschedl (nec in hoc te rogo pigriteris) *Rozm* 227. ~ *Cf.* **Obleniły, Obleniać się.**

Lenistwo, Leniwstwo *formy*: *n. sg.* lenistwo *ca* 1500 *Erz* 38; ~ *g. sg.* leniwstwa *Sul* 53, *Dzial* 24. 46; lenistwa *Spow* 4, 1466 *R* XXII 23, *Rozm* 25; ~ *d. sg.* lenistwu *Sul* 53; ~ *ac. sg.* leniwstwo *Sul* 35, *Dzial* 25, XV *p. post. R* I s. XLVII; lenistwo *Sul* 36; ~ *i. sg.* leniwstwem *Spow* 1. 6; lenistwem *Spow* 3. 5. 8; ~ *l. sg.* (w) lenistwie *Spow* 2.

Znaczenie: '*niechęć do wysiłku, opieszałość, gnuśność, pigritia, segnities*': Szpowadami szø..., yszeszmi szgrzeszili... leniwszthwem (*Spow* 3. 5. 8: lenystvem, 2: w lenistwe, 4: s lenysthwa) qu bozey szluszbe *Spow* 1. 6; Gdisz dawnoscz prze gnvszstwo alybo leenywstwo (propter segnitiem et pigritiam, *Dzial* 24: dla lenywstwa) panoow yest vstawyono, skazalismy a vstawily *Sul* 35; My thake baczącz gnvszstwo alybo lenysstwo (desidiam seu pigritiam, *Dzial* 25: lenywstwo) Franczysszkowo, wirzekami... themv Franczyszkovi zawadzicz dwv lyathv rzeczona dawnoscz *Sul* 36; Lenywe oth gnussthwa a lenywsthwa (a torpore et pigritia) thake bychom othczągnąły a wsbvdzyli, vstawyamy *Sul* 53; Nye gynsza dawnoscz obrzeczona powoda zalvyączego o slodzeysthwo othpądza, nysz tylko trzechlethna, a ma⟨ją⟩ dzyvowacz swemv lenyssthv (*leg.* lenistwu, suae pigritiae, *Dzial* 46: dla swego lenywstwa ma mylczecz), bo... wposczyganyv swey skody malo czvcz szą obykly *ib.*; Pulsa torporis eclipsim lenystwa zasloną 1466 *R* XXII 23; Trudnyey lenywsthwo z nyeszczęszczym rozląnczycz (rarius a pigritia infortunium separabis) XV *p. post. R* I s. XLVII; Pigritudo, pigredo lenystvo *ca* 1500 *Erz* 38; Segnicies, segnicia lenystwo, gnvsznya *ib.*; Tamo od lyenystwa nygd nye sprochna (ibi nec acedia quisquam contabescit) *Rozm* 25.

Leniw *cf.* **Leniwy**

Leniwie '*opieszale, gnuśnie, pigre, segniter*': Nescit tarda mollimina Spiritus sancti gracia nye vmye gydz lenywe myloscz ducha swantego *ca* 1450 *PF* IV 576; ~ *dubium*: Venerunt non pigre, sed festinanter, nye lenywa (*pro* leniwe *a.* leniwo *?*), ale wyelmy rychlo, quia in XIII diebus venerant XV *med. SKJ* V 267.

Leniwo '*opieszale, gnuśnie, pigre, segniter*': Wydzalo szą naszim ryczerzom they skodze nye lenywo (non segniter) szą przeczіwycz *Sul* 44; Nye vmye lenyvo gydz dobrocz ducha swantego *ca* 1450 *PF* IV 579.

Leniwość '*lenistwo, opieszałość, gnuśność, pigritia, segnities*': Erubescat humana pigricia, id est leniwoscz XV *med. GlWroc* 37r.

Leniwstwo *cf.* **Lenistwo**

Leniwy *formy*: *n. sg. m.* leniw *Kśw* br 36, 1471 *MPKJ* V 84; leniwy 1421 *Wisł* nr 1601, *ca* 1428 *PF* I 495, *ca* 1455 *JA* XIV 496, *etc.*; *f.* leniwa *Rozm* 22; *neutr.* leniwe XV *p. pr. R* XVI 339; ~ *g. sg. m.* leniwego XV *p. post. R* I s. XLI; ~ *ac. sg. m.* leniwego XV *ex. SKJ* I 143; *f.* leniwą XV *med. Zab* 514; ~ *v. sg. m.* leniwy XV *med. R* XXXIII 122, *Rozm* 490; ~ *i. sg. m.* leniwym *Rozm* 157; *f.* leniwą 1466 *R* XXII 14; *neutr.* leniwym XV *med. R* XXIII 279, 1466 *R* XXII 14; ~ *n. pl. m.* leniwi *Sul* 53; ~ *ac. pl. m.* leniwe *Sul* 53, XV *med. R* XXV 157, 1466 *R* XXII 11.

Znaczenie: '*niechętny do wysiłku, gnuśny, opieszały, ociągający się, powolny, iners, piger, segnis, lentus*': Leniu iesc cu vstanu *Kśw* br 36; Leniwi 1421 *Wisł* nr 1601; Lenywy ignavus *ca* 1428 *PF* I 495; Lenywe oth gnussthwa a le-

nywsthwa thake bychom othczągnąły a wsbvdzyli, vstawyamy *Sul* 53; Gdy wszystczy gnvszny a lenywy (omnes desides et lenti) w posczyganyv swey skody malo czvcz szą obykly *ib.*; Dbanye rady lyenyve cura senatus lentissima XV *p. pr. R* XVI 339; Leniwim sczym gravi passu XV *med. R* XXIII 279; Lyenyve frigidos XV *med. R* XXV 157; Lenywa desidem XV *med. Zab* 514; Lenyvy poszel anxipete *ca* 1455 *JA* XIV 496; Fastidito labore, wszgardzywszy robotą, carnem sentis vile torpescere, vbaczyłby bycz lenywe 1466 *R* XXII 11; Cur pede sopito, lenywą nogą, lenyvim stąpanym, cursum tempusque moraris *ib.* 14; Lenywi tardi XV *p. post. JA* XII 143; Lakozyrstwo czlowycka lenywego gyest sprochnyaloscz (gulositas vilis et negligentis hominis putredo est) XV *p. post. R* I s. XLI; Czeka lenywy pomoczy od boga (exspectat piger sibi subveniri a deo) *ib.* s. XLVII; Llenyvy acidiosi XV *p. post. R* XXV 180; Somnus diuturnus est malus, quia est... segnitivus lyenywy XV *ex. ib.* 143; Nye spyączego, nye lyenyvego (non pigrum), nye schemrzączego XV *ex. SKJ* I 143; Lyenyvy deses, id est piger vel iners *ca* 1500 *Erz* 38; Lenyvy, gnvszny segnis *ib.*; Marya... nye byla w posczyv barzo lyenyva any plocha *Rozm* 22; Iesus... nygdy nye byl lyenyvy (nunquam piger) any prosny *ib.* 142; Nye vczynyla krvy (*pro* kry *a.* krew) ⟨w⟩ yego pyerszyach nyeczystoty any yego vczynyla kyedy gnvsznym albo kyedy lyenyvym (neque lentum nec pigrum) *ib.* 157; Slugo zly a lyenyvy (serve male et piger Mat 25, 26)! *ib.* 490, *sim.* XV *med. R* XXXIII 122; ~ *dubium*: Lenyv (*war. lub.*: le[l]nyv) curans (in his curans mitigabit dolorem Ecclus 38, 7) 1471 *MPKJ* V 84.

Leność *'lenistwo, opieszałość, gnuśność, pigritia, inertia, segnities'*: Ut ita argueretur, skarana, ipsorum pigricia, lenoszcz XV *med. SKJ* V 266; Hic eciam arguitur nostra magna desidia, lenoszcz *ib.* 268; Lenoszczy (*war. lub.*: *lesnoszczy) ab inercia (homo sapiens... in diebus delictorum attendet ab inertia Ecclus 18, 27) 1471 *MPKJ* V 80; Lenoscz torpor *MW* gl. 69.

Leny *'leniwy, gnuśny, ociągający się, iners, segnis, piger'*: Leny tardus 1447 *R* XXII 41. ~ *Możliwa też lekcja* leń.

Leńcuch *cf.* **Łańcuch**

Leński, Liński *formy*: *n. sg. m.* leński 1411 *ArchTerCzchov* II 31, 8. 11, 1421 *StPPP* II nr 1796; *neutr.* leńskie 1423 *StPPP* IX nr 265; lińskie XV *p. pr. StPPP* X nr 164, *OrtCel* 6, *OrtLel* 234, *OrtZab* 528, 1461 *AGZ* XI 466; ~ *g. sg. f.* lińskiej *OrtCel* 4, *OrtLel* 233; ~ *ac. sg. neutr.* lińskie *OrtMac* 75; ~ *i. sg. neutr.* leńskim 1428 *KodWil* I 132; lińskim 1450 *KodPol* IV 58; lińskiem *OrtMac* 75; ~ *l. sg. neutr.* (w) lińskiem *OrtCel* 12; ~ *n. pl. neutr.* leńska *OrtBr* VI 363; lińska *OrtCel* 4, *OrtMac* 75.

Znaczenie: *'dotyczący lenna, z lennem związany, odnoszący się do lenna, ad feudum pertinens'*: lińskie, leńskie prawo *'sąd wyższy prawa niemieckiego, któremu podlegali sołtysi i wójtowie, też prawo w tych sądach stosowane, iudicium iuris Teutonici, a quo sculteti et advocati iudicabantur vel ius in eodem iudicio adhibitum'*: Iudicium lensky 1411 *ArchTerCzchov* II 31, 8. 11; Rogalecz... et... Manczykal... fideiuberunt, quia... Katherinam... in Colaczycze jure seu in judicio feodali al. llensky, sicut ibi celebrabitur, constituere debent, locare et presentare 1421 *StPPP* II nr 1796; Iudicium fuit bannitum in iure superiori dicto lenske in Colacice 1423 *StPPP* IX nr 265; Villam... cum area dicta Gumencze... damus... et inscribimus perpetuo et in ewm iure tamen feodali al. lenskim 1428 *KodWil* I 132; Ius, quod apud nos linskye dicitur XV *p. pr. StPPP* X nr 164; Suprascripta castra, ciuitates et villas... cum... venacionibus ac jure feodali lyn vlg. lynskym (*sc.* dedimus) 1450 *KodPol* IV 58; Ius feodale prawo wolne lynskye *OrtCel* 6; Ius feodale lynskye prawo *ib.*, *sim. OrtLel* 234; Woythowszthwo albo szoltyszthwo..., czo sz nyego... szluza krolowy albo dzyedzycznemu panu y leszy w maydborszkym prawye, mozely tesz szwano bycz lynszkem prawem? *OrtMac* 75, *sim. ib.*; Szolthyszthwa albo woythowszthwa, czo sza panszką, lynszka (*OrtBr* VI 363: lyenska) y szluszа w maydborszkem prawye, ty tho liczą y szluszaya w lynszkye prawo *ib.*; Feodale ius lynskye vel ryczerszkye prawo *OrtZab* 528; Secundum formam iuris feodalis al. linske 1461 *AGZ* XI 466; ~ dobro, dziedzina, imienie lińskie *'lenno, feudum'*: Feodus wolne dobro dzedzini lynskyey *OrtCel* 4, *sim. OrtLel* 233; Feoda, id est libere hereditates, wolna dobra lynska *OrtCel* 4; Vasallus, id est serwus, sługa ryczersky w gymyenyv lynskyem *ib.* 12.

Lep *'gęsty, kleisty płyn wyrabiany z kory jemioły, służący do łapania drobnego ptactwa, gluten e cortice visci factus, quo aves capiebantur'*: Lep fiscus 1437 *Wisł* nr 228 s. 86, *sim.* XV *med. Zab* 523; Ne quasi avicula fisco capiaris vlg. lepem 1456 *R* XXXIII 183; Lep filigora, viscus 1472 *Rost* nr 229; Lep viscus XV *p. post. PF* V 8; ~ Dab⟨o⟩vy lep viscus quercinus *ca* 1465 *Rost* nr 4108.

Lepak 1. *'znowu, ponownie, jeszcze raz, iterum, denuo, rursum'*: Post dies octo iterum, lepac

erant discipuli eius intus, w domv (Jo 20, 26) XV *in. R* XXIV 73; Modicum et iam non videbitis me et iterum, lepak, modicum et videbitis me (Jo 16, 16) *ib.*; Exiui a patre et veni in mundum, iterum, a lepak, relinquo mundum et vado ad patrem (Jo 16, 28) *ib.*; Noe... wipuszczyl goløbya,... genze... wroczyl szyø zaszø k nyemu w korab... Potem po osmy dnyoch lepak *gołobek wislan s korabya (rursum dimisit columbam ex arca) *BZ* Gen 8, 10; Otpowyedzal Abraham... Y *lepal mowyl (*sc.* Abraham) k nyemu (rursumque locutus est ad eum) *ib.* 18, 29, *sim. ib.* 19, 9; Rzekl gest k nyemu (*sc.* Abrahamowi) angyol... Y wzwola angyol bozy lepak (vocavit autem angelus) Abrahama *ib.* 22, 15; I lyepak (ac deinceps) pan rzekl *BZ* Ex 34, 1; Y vsrzaw Cinevm, a przyøw przislowye rzecze... A przyøw przislowye, lepak (iterum) movil iest *BZ* Num 24, 23; Weszly na to wszitko pogorzee a lepak (et iterum) wladnø Ierusalem *BZ* Judith 5, 23; Gdyby sądzą chczal od stolcza wstacz, lepak (secundario, *Sul* 25: wthoore) trzykrocz ma bycz wezwan (*sc.* iściec) *Dział* 13; Nichilominus lepak (intellexit ergo Noe, quod cessassent aquae super terram, expectavitque nihilominus septem alios dies Gen 8, 12) 1471 *MPKJ* V 8; Tedy go wszyal dyabel do szwyathego myastha... Lyepak (iterum Mat 4, 8) wszyął go dyabel na gorą *EwZam* 301; Vroczywschy szye, lepak daly szą yemv chvale (reversi sunt ad puerum rursum adorantes) *Rozm* 77; Byąda mnye, synkv moy namyleyschy, yakosz my to rzekl, yest lepak vezryalo (*pro* vezdrzalo, iterum contremuit) sercze tvoye matky *ib.* 168; Yze rzeklesz: Mam smarthvychvstacz, a przyawschy czyalo lepak badzyesch zyw (quia tu dixisti te de morte surrecturum et resumpto corpore denuo victurum) *ib.* 169.

2. *'też, również, także, quoque'*: Iterum simile est lepak przyrownano yeszth regnum celorum homini negociatori c[z]upczowi (Mat 13, 45) *ca* 1420 *R* XXIV 86; Dokonaly szą przythczee zgrvmaadne praw krolya Kazymyrza, ivsz lyepak s pelna wyklaad gych polsky naslyadwye *Sul* 20; Rzekl bog: Bødz szwyatlo... Lepak rzecze bog (dixit quoque deus): Bøødz stworzenye w poszrzod wod *BZ* Gen 1, 6; Rzekl pan bog ku wøszowy... A zenye lepak rzekl gest (mulieri quoque dixit) bog *ib.* 3, 16; Y rzekl lepak (dixit quoque) bog ku Abramowy *ib.* 17, 15; Jakom ya nye przyachal na gymyenye Mikolayowo... y nye zayanlem swyerzepycz z wangrodi..., y nye gnalem gych, gdzyem chczyal, y lyepak nye zayanlem gych do obori kmyecza Mykolaya 1479 *ZapWarsz* nr 1220.

3. *'więc, i, zaś (w funkcji nawiązania), itaque, igitur'*: Weszrzal lepak bog y rzekl (dixit vero deus) *BZ* Gen 1, 9; Tako lepak (igitur) sest⟨set⟩ a pyrwe lato czasow Noe... mynøli sø wodi z zemye *ib.* 8, 13; Tako lepak (itaque) krol Gomore a krol sodomsky til podaly *ib.* 14, 10; Tako lepak zawola (vocavit itaque) Isaak Iacoba y pozegna gy *ib.* 28, 1; A lepak wogewoda (princeps autem) z kaplanskich slvg kosczelnich bødze Eleazar *BZ* Num 3, 32; Addiderunt *pokoschyly schą, lepak tho vczynyly (*war. lub.*: pokvssyly syą, id est lepak to vczynyly, et nunc addiderunt ad peccandum Os 13, 2) 1471 *MPKJ* V 111; Bez chytroscz Antypatrovą lepak (iterum) synovye Herodovy... byly podezryany oyczv *Rozm* 103; Dnya, ktoregosch bog przedan, poten (*leg.* pod ten) czass lepak slonce pomyrzklo *ib.* 516.

4. *'ale, lecz, sed, autem'*: Hortamur vos, ne in vacuum graciam dei recipiatis darow lepak bralybyscz⟨e⟩ XV *med. SKJ* I 72; A lepak Loth (sed et Lot)... myal stada owyecz *BZ* Gen 13, 5; Y wezwala lepak (autem) Agar gymyø boze *ib.* 16, 13; A lepak (autem) Sara biła zywa sto a dwadzeszczya a sedm lat *ib.* 23, 1; Y lyepak przyszedl (venit autem) Amalech y boyowal przeczyw synom israhelskym *BZ* Ex 17, 8; Rzekl yemv Ihus: Lyepak (rursum Mat 4, 7) pysano yest: Nye bądzyesz kvszyl pana boga thvego *EwZam* 300—1.

Lepaknię *'również, także, etiam, quoque' (?)*: Tomek ma dacz tres grossos y cztyrdzeszczy panu Pelcze na swąthy Mychal, gdyby nye dal, tedy na Gody lepakną ma dacz thelesz 1430—2 *KsNWarsz* I nr 139.

Lepić 1. *'obrzucać, pokrywać gliną, wapnem itp., argilla calceve oblinire'*: Ego cameram lepyoną post stubam suscepi 1470 *TymProc* 239; Item est penes hanc gazam alia domicula, in qua est stubella parwa alba mala, intus argilla dealbata al. lepyona 1494 *Podol* 12; Glebare lyepycz *ca* 1500 *Erz* 38.

2. *'formować, tworzyć z materiału plastycznego, fingere' (tu przenośnie)*: Tworzą, lepyą fingo (ecce ego fingo contra vos malum Jer 18, 11) 1471 *MPKJ* V 99.

Cf. **Oblepić, Polepić, Przylepić, Ulepić, Wlepić, Zlepić, Zlepiać**

Lepiej *cf.* **Dobrze**

Lepienie 1. *'pokrywanie warstwą gliny, wapna, itp., actus argilla calceve obliniendi'*: Od liepienya brony 1470 *FontesŚl* II 16.

2. *'polewa, spuma argenti obducta'*: Linicionem

lepyenye (figulus... cor suum dabit, ut consummet linitionem Ecclus 38, 34) 1471 *MPKJ* V 85.

Lepik *bot.* '*przytulia północna, Galium boreale L.*': Lyepyk viscella 1460 *Rost* nr 3765, *sim. ca* 1465 *ib.* nr 4638, *ca* 1500 *ib.* nr 5590; Lyepik rubea minor 1472 *ib.* nr 931, *sim.* 1493 *ib.* nr 10922; Lyepik rubea brevior *ca* 1500 *ib.* nr 7283.

(Lepki) Lipki 1. '*lepiący się, klejący się, przylepiający się, glutinosus, viscosus*': Lipczcze fiscuosum *ca* 1420 *WokTryd* nr 196; Lypky contagiosus XV *p. post. PF* IV 754.

2. lipkie oczy '*kaprawe, ropiejące oczy, lippi oculi*': Ad lippos oculos al. na lipkye oczy XV *p. post. R* LIII 63.

Lepszy *cf.* **Dobry**

Lerski '*pochodzący z Lierre, wyrabiany w Lierre, e Ledis originem ducens, qui Ledis paratur*': Cum caligis bonis de panno lerske 1434 *KsMaz* III nr 230.

Les *cf.* **Las**

Lesica 1. '*koszyk, naczynie plecione, służące do wyciskania, suszenia sera, fiscina e vimine texta ad caseos exprimendos siccandosve apta*': Leszycza fiscella XV *p. pr. R* XVI 343; Lyeszyczą fiscina *ca* 1500 *R* XLVII 355.

2. '*drewniane kajdanki na ręce, vincula lignea, quae in manus imponebantur*': Tortura, quelung oder peynigung vel lyeszycza *ca* 1500 *Erz* 38.

Lesność '*podstęp, oszustwo, kłamstwo, fałsz, dolus, fraus, mendacium*': Lesnosczy dolos XV *p. pr. R* XVI 334; Lesnosczy fraudis *ib.* 347; Lesnoscz dolus *ib.*

Lesny '*obłudny, podstępny, kłamliwy, fałszywy, subdolus, fraudulentus*': Lesnymy blandis XV *p. pr. R* XVI 350.

Lesz '*miękko wyprawna skóra, zamsz, aluta*': Lesch *Park* 404.

Leszan *bot.* '*rodzaj turzycy, Carex sp.*': Leszan dens equi, iuncus triangularis 1472 *Rost* nr 106.

Leszczne '*opłata sądowa, składana w wypadku odwołania się strony do pamięci sędziego co do sądzonej przezeń uprzednio sprawy, pecunia, quae iudicio solvebatur ab ea parte, quae ad iudicem appellavit, ut de re olim iudicata testimonium daret*': Andreas... recessit a iudicio non fideiubendo penam Phaloni... nec memoriale dedit,... nec unum fertonem dedit dictum lyesczne 1437 *AGZ* XIII 24; Dominus Byenyassius amisit iudicio sex scotos lyesczne *ib.* 27, *sim. ib.* 31.

Leszczny '*związany z laską, leszczyną, ad corylum pertinens*': (wina) leszczna '*opłata sądowa, składana przez stronę w wypadku odwołania się do pamięci sędziego co do sądzonej przezeń uprzednio sprawy, pecunia, quae iudicio solvebatur ab ea parte, quae ad iudicem appellavit, ut de re olim iudicata testimonium daret*': VI scotos lesczna et wsteczna 1429 *ArchTerCrac* CXCVI 363, 17; Eadem Dorothea penam binam VI scotorum Katherine... et judicio tantum, unam pro wstecz ad camerarium, aliam lesczna 1430 *StPPP* II nr 2299; Michael... debet solvere tres marcas et unum fertonem pene coruli al. łaskowa, lesczna 1462 *AGZ* XIII 374, *sim. ib.* 375.

Leszczyna *bot.* '*leszczyna, Corylus avellana L., też drewno tego krzewu, vel eiusdem lignum*': Pro lignis ignialibus vlg. *palowy lesczyny 1429 *ArchTerCrac* CCCXII 393, 4; Lesczina corulum 1457 *PF* V 14; Lesczina auellana, corulus 1472 *Rost* nr 214; Non debet recipere nisi ligna iacentia, sicca, arida, item et recentia demptis arboribus, quercu, tilia, abiete al. gyedlina, buczina et lyeszczina *DlLB* I 622; Scopulos... per prata et per rubeta al. lesz⟨cz⟩yną sippavimus 1484 *LubPodk* 99; Lyeszczyną coruletum *ca* 1500 *Erz* 38.

Leszowanie *(?)* '*jakaś część urządzeń obronnych, munimenti pars quaedam*': Castrum Skala... In primis murorum defendicula nulla al. *lesssowanye 1494 *Podol* 5; Castrum Camyenyecz... Item sunt szramby, de robore quercino parati, incipiendo a turri, que stat versus civitatem, vsque ad murum, vbi Vyetrzich Bozybrath lapsus est, cum turri supra sramby, nulla tectura, neque lesszovanye *ib.* 12.

Leść *formy*: *n. sg.* leść *Fl* 35, 3, 1438 *R* XXII 352, XV *p. pr. SKJ* I 304, *etc.*; ~ *g. sg.* lści *Fl* 9, 28. 14, 3. 33, 13, *Dek* III 6. 14. 18, XV *p. pr. StPPP* X nr 12; ~ *ac. sg.* leść *Fl* 49, 20. 104, 24, *BZ* Lev 6, 5. Deut 19, 11. IV Reg 15, 30; ~ *i. sg.* lścią *Dek* III 2. 4. 5. 11. 27, XV *in. Szwed* 49; ~ *l. sg.* (we) lści *BZ* Jer 13, 25; ~ *ac. pl.* lści *Fl* 34, 23. 37, 13; ~ *i. pl.* lściami XV *in. R* XXIII 281, *MPKJ* V 26.

Znaczenie: '*obłuda, podstęp, oszustwo, kłamstwo, fałsz, dolus, fraus, fallacia*': Iegosz poclœcza vsta pełna sø y gorzcosci, y lscy (dolo, *Pul*: zdrady) *Fl* 9, 28; Iensze molwi prawdø w serczu swoiem, iensze ne vczinil lsczi (qui non egit dolum, *Pul*: zdradę) w iøzice swoiem *Fl* 14, 3; Odwroczi iøzik twoy ote zlego, a wargi twoie bichø ne molwili lsczi (ne loquantur dolum, *Pul*: lesz) *Fl* 33, 13, *sim. Dek* III 6. 13. 18; Bo sø mne mirne nektorzi molwili, a w gnewe zemskem molwøcz lsci sø mislili (in iracundia terrae loquentes dolos cogitabant, *Pul*: lszy) *Fl* 34, 23; Slowa ust iego lichota y lescz (dolus,

Pul: lesz) *Fl* 35, 3; A gisz sø szukali zła, mne molwili sø prosznoszczi a lszczi (dolos, *Pul*: lzy) wszego dna sø mislily *Fl* 37, 13; Vsta twoia oplwita bila zgloby, a iøzik twoy zpewal iest lescz (dolos, *Pul*: lesz) *Fl* 49, 20; Obroczyl syercze gych, bychø nenazrzely lvdv yego y lescz (dolum, *Pul*: zdradę) czynyly w slvghy yego *Fl* 104, 24; Nye swaczy na svego blisnego lszcza svadeczstva falssiuego *Dek* III 2 4. 5. 11. 27; Deum ex toto corde diligere est nec abduci blandiciis, nec seduci fallaciis suedzon lsczami XV *in. R* XXIII 281; Lscza dolo (tradidit illos deus in reprobum sensum,... repletos omni iniquitate,... plenos invidia, homicidio, contentione, dolo Rom 1, 29) XV *in. Szwed* 49; Nec inventus est dolus, *gl.* similacio, mendacium lescz, in ore eius (I Pet 2, 22) 1438 *R* XXII 352, *sim.* XV *p. pr. SKJ* I 304; Przese lscy absque dolo XV *p. pr. StPPP* X nr 12; Dolus lescz uel lsczywoscz (I Pet 2, 22) *ca* 1450 *PF* IV 574, *sim. ib.*; Nawroczy wszytko, czsosz prz⟨e⟩s leszcz (per fraudem) odzerszecz chczyala *BZ* Lev 6, 5; A iestliby kto nyenavidzal blisznego swego y sklada lescz o gego ziwocze (insidiatus fuerit vitae eius) *BZ* Deut 19, 11; Przisyøgl a slozil lescz Ozee (tetendit insidias Osee) *BZ* IV Reg 15, 30; Bosz zap⟨om⟩nya⟨ła⟩ mnye a dovf⟨ała⟩ we lsczy (in mendacio) *BZ* Jer 13, 25; Lsczamy (*war. kal.*: zgrozamy) insidiis (quia et ipsi hostiliter egerunt contra vos et decepere insidiis per idolum Num 25, 18) *MPKJ* V 26; Llescz dolus *MW* gl. 64; Fallacia lescz, potwarz *ib.* 68.

Leśne '*rodzaj daniny albo podatku uiszczanego przez użytkownika lasu na rzecz pana feudalnego, vectigalis pensionisve genus, quod ab iis, qui silvae fructus percipiebant, domino feodali solvebatur*': Cum omnibus... solutionibus, exactionibus: povoz, lessne, narzas (1208) 1404 *Haeus* 44, *sim.* (1225) XV *in. CodSil* VII 149; Recepisti siluales al. lyessne 1464 *StPPP* II nr 3771; Villicus villae habet aliqua mellificia, a quibus non censuat... Fit ibi dąmbne et lyeszne 1496 *StPPP* XII 415; Censuant... lyeszne et dąmbne *ib.* 416, *sim. ib.* 418; Lyeszne et dąmbne solvunt, quando laborant *ib.* 417; Dant per II grossos pro szyenne de laneo, lyeszne, dąbne, quando aliquis laborat *ib.*; Faciunt ducturas lignorum pro conventione Pyotrkovensi, lyeszne et dąmbne fit' *ib.*

Leśni *cf.* **Leśny**

Leśnik 1. '*pilnujący lasu, leśniczy, gajowy, silvae custos*': Lesnyk forestarius *ca* 1455 *JA* XIV 494; ~ *zapewne już nomen proprium*: Siluester Lyesznyk vel Laszothą *ca* 1500 *Erz* 38.

2. *bot.* '*Helianthemum vulgare Gaertn.*': Lesnik lucrecia 1472 *Rost* nr 1256.

Leśny, Leśni *formy*: *n. sg. m.* leśny XV *p. pr. R* XVI 347, 1473 *PF* V 12, *EwZam* 298; *neutr.* leśne *BZ* Gen 14, 10. I Par 16, 33; ~ *g. sg. m.* leśnego 1404 *Pyzdr* nr 230, *BZ* Gen 14, 3, 1471 *Czrs* s. LXXXV, 1481 *AGZ* XVI 168; *neutr.* leśnego *BZ* Neh 8, 15; ~ *l. sg. m.* (w) leśnem *BZ* Gen 14, 8. Num 24, 6; *neutr.* leśnem *Sul* 59; ~ *n. a. ac. pl. m.* leśnie XV *med. R* XXIV 361; *n. pl. neutr.* leśna *Fl* 103, 21, *BZ* IV Reg 14, 9; leśnia *Rozm* 84; ~ *g. pl. m.* leśnych *BZ* Deut 29, 11; ~ *d. pl. neutr.* leśnym *ca* 1450 *PF* IV 569; ~ *i. pl.* leśnymi 1486 *AGZ* XVI 201, 1487 *ib.* 208; ~ *l. pl. m.* (o) leśnych *Sul* 59.

Znaczenia: **1.** '*znajdujący się w lesie, związany z lasem, odnoszący się do lasu, qui in silva est, ad silvam pertinet*': Przechodzycz bødø wszelka zwyerzøta lesnaa (omnes bestiae silvae, *Pul*: wszelyka zwyerzęta lyassa) *Fl* 103, 21, *sim. BZ* IV Reg 14, 9; Czso na mø zaloval czesnik o sszecz marcas, abich gemu *popral owsza lesnego y penødzi, tegom ya *na *popral 1404 *Pyzdr* nr 230; Item sibi tenetur duos morgos extirpare leszna al. lassza 1433 *TymProc* 322; O porąbyenyv lassow a o cządzanyv ły⟨e⟩sznem *Sul* 59; Chczemy dzirzano bycz o dąmbyech lesznych (de quercubus silvarum) *ib.*; Swerzøtom domowim y lesznym *ca* 1450 *PF* IV 569; Wszitczy bily szø sesly do padola lesznego (in vallem silvestrem) *BZ* Gen 14, 3; Pobyly swe zastøpi przeczyw gym w nadole lesznem (in valle silvestri) *ib.* 14, 8; To leszne podole (vallis... silvestris) myało gest wyelye studnycz *ib.* 14, 10; Przebitki twe iako w dole lesnem (ut valles nemorosae) *BZ* Num 24, 6; Vy stogicze... przed panem..., synowye y zoni wasze, przichodnyowye, gis to s tobø przibywayø w stanyech przes røbaczow lyesnich (exceptis lignorum caesoribus) *BZ* Deut 29, 11; Bødø chwałycz drzewye lesne (ligna saltus) przed bogem *BZ* I Par 16, 33; Przinyescyez... rozgy z drzevya lesznego (frondes ligni nemorosi) *BZ* Neh 8, 15; Dochodow... nye udzelal panu Janusschevy sz lesznego mlyna, staroscze 1471 *Czrs* s. LXXXV; Leschne Dany *indagy siluestria (venerunt in Dan silvestria II Reg 24, 6) 1471 *MPKJ* V 41; Leonardus... omnes homines de Pyssarowcze... cum eorum decimis... ratione inemptionis in silvas al. dla wkupu lyesznego inscribit... Nicolao 1481 *AGZ* XVI 168; Cum silvis et earum proventibus al. z danyamy lyesznymy 1486 *ib.* 201, *sim.* 1487 *ib.* 208; Pokarm yego byl... myod lyeszny (mel silvestre Mat 3, 4) *EwZam* 298; Lyesnya y polnya zvyrzątha wschelyka (tam eremi quam ne-

moris universae ferae) zbyezala szye *Rozm* 84; ~ leśnie korzonki *'jadalne korzenie roślin nie hodowanych, radices edules plantium non cultarum'*: Myodunky y ginsche lesznye korzonky locuste vel mel silvestre (locustas et mel silvestre edebat Marc 1, 6) XV *med. R* XXIV 361.

2. *'pilnujący lasu, leśniczy, gajowy, custos silvae'*: Lyeszny forestarius XV *p. pr. R* XVI 347; Lyeszny lucanarius 1473 *PF* V 12.

Cf. **Bedłka, Huba, Jabłko, Kadzidło, Kapusta, Miętka, Orzech, Pasternak, Por, Słoneczник, Ślaz, Trawa**

Letko *cf.* **Lekko**

Letni, Letny *formy*: *n. sg. m.* letny 1403 *Pozn* nr 559, *BZ* Ex 34, 22; *neutr.* letne 1466 *R* XXII 13; ~ *g. sg. m.* letnego *Sul* 22, *BZ* Gen 35, 16. 48, 7; letniego *BZ* Ex 34, 18; *f.* letnej *Sul* 53; letnie *BZ* Lev 25, 52; ~ *d. sg. m.* letnemu 1471 *MPKJ* V 32; ~ *ac. sg. m.* letny 1405 *KsZPozn* nr 2424; ~ *i. sg. m.* letnym 1405 *Pozn* nr 579.

Znaczenia: **1.** *'dotyczący lata (jako pory roku), w lecie odbywający się, qui ad aestatem pertinet, aestate fit'*: Letni low na y⟨e⟩szerze Ledniczi przisluchal... cu Gorze Mikolagewey 1403 *Pozn* nr 559; Mroczko... suos testes... perduxit pro venacione vlg. o letni low na Ledniczi 1405 *KsZPozn* nr 2424; Micolay Gorski... lowil letnim lowem na yeszerze Ledniczi za crola Kazimira y po crolu Kazimirze 1405 *Pozn* nr 579; ~ letni, letny czas *'lato, ciepla pora roku, anni tempus aestivum vel vernum'*: Cząnzza konymy, bidlem... bandzely lethnego czassv (in aestivo tempore, *Dział* 9: lecze), dwye nyedzeli, paknyały zymye, thedi oszm dny... ma bicz chowana *Sul* 22; Wiszedw odtøød letnego czasu (verno tempore) y przyszedl do zemye, yasz syø chily ku Efraten *BZ* Gen 35, 16; Alye mnye gest vmarla Rachel,... a to biło lyeczyee albo lyetnego czasv (eratque vernum tempus) *ib.* 48, 7; Za szyedm dny poszywacz bødzesz przesznycz, yakosz gesm przykazal tobye czassu sznywa nowich rzeczy, bo myeszyøcza lyetnyego czasu (mense enim verni temporis) wiszedl gesz s Egipta *BZ* Ex 34, 18; Godi tydnyowe vczynysz sobye w pyrwich vrodach sznywa swego pszenycznego, a godi, gdisz wroczy sze czasz lyetni (redeunte anni tempore) *ib.* 34, 22; ~ Lethnemv wyatrv a flatu 1471 *MPKJ* V 32.

2. *'dotyczący jednego roku, jednoroczny, qui ad unum annum spectat, annuus'*: Gdysz slodzeystwa... przes slostnyky... cząstokrocz skrytha bywayą..., przes obrzeczenye lethney dawnosczy (per exceptionem praescriptionis annualis) chczą szą (*sc.* winni) obronycz..., vstawyamy...: Gest-ly s nym (*sc.* powod z pozwanym) w geney wszy abo ozadze, gdze s nym slvcha bozey slvzby, thedy obrzeczenye lethney dawnosczy pochodzy (tunc obiectus annualis praescriptionis procedit), tho gest ma mocz *Sul* 53.

3. *'dotyczący (kilku) lat (jako rachuby czasu), qui ad plurium annorum rationem spectat'*: Paklibi gich bilo malo, polozi liczbø s nimi podle letnye liczby (iuxta annorum numerum) a nawroczy kvpczovi, cosz zbiwa laat *BZ* Lev 25, 52; Irretit miserum grauitas annosa, lethne vczązene, leonem 1466 *R* XXII 13.

Letniczek *'lekka szata letnia kobieca, vestis, qua feminae aestivo tempore utebantur'*: 2 let⟨ni⟩czky et 3 camisie 1499 *RocznKrak* XVI 68.

Letnik *'letnia szata kobieca, vestis, qua feminae aestivo tempore utebantur'*: Unum lyethnyk eciam Sericeum 1445 *StPPP* II nr 3452; Palium brunaticum et lethnyk harassy al. polustuczny 1476 *AGZ* XVIII 129; Quia... recepisti violenter et furtive... yestivale harassy al. lyethnyk 1478 *AGZ* XVII 159; Iakom ya... nye wzyalam dwv lyethnykow adamaszkowych, czyarnych 1478 *AKPr* VIIIa 58—9; Eandem Elizabet vi ac violencia ac manu potenti violasti al. vssillilesz, in eadem violencia eandem Elizabet fregisti estivale al. lethnik 1483 *AGZ* XIX 304; Then tho Mykolay myan (*pro* myal) dacz thoczenycza za dwe kopye y lyethnyk szyestrze szwe 1483 *ZapWarsz* nr 1551; Lyetnyk niger harasy 1495 *RocznKrak* XVI 63; Pelliceam aspergelinam, palium et aestivale al. letnik (1498) *KodWil* I 531; Lethnyk estiuale *ca* 1500 *Erz* 38.

Letny *cf.* **Letni**

Letwarnica *cf.* **Lektwarznica**

Lew *formy*: *n. sg.* lew *Fl* i *Pul* 7, 2. 9, 30. 16, 13. 21, 13, *etc. etc.*; ~ *g. sg.* lwa 1416 *Pozn* nr 864; ~ *d. sg.* lwowi *BZ* III Reg 13, 26, *Rozm* 160; ~ *ac. sg.* lwa *Fl* i *Pul* 90, 13, *BZ* III Reg 13, 25. 28. I Par 11, 22; ~ *i. sg.* lwem *Rozm* 160; ~ *n. pl.* lwowie *Gn* 180b, *Rozm* 84. 137. 139. 652; ~ *g. pl.* lwow *Fl* 56, 5, *Fl* i *Pul* 34, 20. 57, 6. 103, 22, *Rozm* 137—9. 245; ~ *d. pl.* lwom *Rozm* 139; ~ *ac. pl.* lwy *BZ* IV Reg 17, 25. 26, *Rozm* 88. 140. 628; ~ *i. pl.* lwy *Rozm* 140.

Znaczenie: *zool.* *'Felis leo'*: Czesarsz... kaszalcy gest gy on na geden ostrof poslacz byl, tegodla isbicz gy byly thamo lfwoue sznedly *Gn* 180b; I bi nekedy ne ulapil iaco lew dusze moiey (ne quando rapiat ut leo animam meam) *Fl* 7, 2, *sim. Pul*; Oczi iego na vbogego zrzita, godzy we scriczy iaco lew (quasi leo) w iazkini swoiey *Fl* 9, 30, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul*

Pracownia Słownika Staropolskiego P. A. N. w Krakowie

16, 13. Ez 5; Otworzili sø na mø vsta swoia iaco lew chwataiøcy (sicut leo rapiens) y riczøcy *Fl* 21, 13, *sim. Pul*; Gospodne,... wroczy duszø moiø od zloszczy gich, ode lwow (a leonibus) iedzynaczkø moiø *Fl* 34, 20, *sim. Pul*; Bog... wiwolil duszø moiø s posrzodka szczenøt lwow (de medio catulorum leonum, *Pul*: lwowych) *Fl* 56, 5; Bog zetrze zøbi gich w usczech gich, czeluscy lwow (molas leonum) zlame gospodzin *Fl* 57, 6, *sim. Pul*; Na zmigi y na basiliszku chodzicz bødzesz y podepczesz lwa (conculcabis leonem) y smoku *Fl* 90, 13, *sim. Pul*; Sczenyøta albo dzyeczy lwow (catuli leonum) rzvyøcz, bychø vlapyly a szukaly od boga karmye sobye *Fl* 103, 22, *sim. Pul*; Wzpoleszalesz yako lew (accubuisti ut leo) a yako lwicza *BZ* Gen 49, 9, *sim. ib.* Num 23, 24. Deut 33, 20. III Reg 13, 24; Møszowye gydøcz vzrzely cyalo porzuczone na drodze a lwa (leonem) stoiøcego podle cyala *BZ* III Reg 13, 25, *sim. ib.* 13, 28; Dal gy pan lwowy (tradidit eum dominus leoni) y rostargal gy *ib.* 13, 26; Nyc iadl lew (leo) cyala any osłowy czso vczinyl *ib.* 13, 28, *sim. ib.* 20, 36; A gdisz tu poczøły bidlycz nye boiøcz syø pana y poslal pan myedzi ge lwi (immisit in eos dominus leones) *BZ* IV Reg 17, 25, *sim. ib.* 17, 26; On szedw y zabyl lwa (leonem) posszrzod cysterni *BZ* I Par 11, 22; Lew leo 1472 *Rost* nr 1496; Vczyekayczye przed szwyathym krzyzem sthrony, wyczyaza yako lyew z rodzayv zydowskyego *Naw* 186; Wschyczkj pobyl nyebeszkj leph XV *ex. MacDod* 139; Tedy vyelykye czvdo stało szye s tych yayecz, bo z yednego wyskoczyl lew (ex uno leo prodiit), a z drvgyego baran *Rozm* 72, *sim. ib.* 73; Zbyezely szye zvyrzęta kv Yesvszovy: loszovye, lwovye (leones), nyedzvydzyovye *ib.* 84, *sim. ib.* 137; Vy vyczye, kakosmy vyelye zlego czyrpyely na tey drodze: glod, czyrpyenye..., *svyązęta okropna: vylky, lvy (leones), *nyądzvyedzye *ib.* 88; Pvscza yedna byla blysko Nazareta, na nyey bylo barzo vyelye lvow (multitudo leonum) *ib.* 137, *sim. ib.* 138. 139. 245; Ycsus kaze svem lvom (leonibus... imperavit), aby szye vroczyły na puscza *ib.* 139; Tako lvovye (leones) odłączywschy szye od nyego,... smyernye szye vroczyly na sva pvscza *ib.*; Iesus, yako yest opvsczyl lwy (cum leones... dimisisset), poschedl w broną myeską *ib.* 140, *sim. ib.* 628; Povyedz nam, czosz czynyl s temy lvy (cum... leonibus)? *ib.* 140; Oczyecz... dzyeczączya byezal z daleka za lwem krzyczącz *ib.* 160; Iesus smylovawschy szye nad nym przykazal lvovy (leoni), aby nathychmyast dzyeczyą przynyosl *ib.*; Voyska poganska..., rzvczyvschy szye yako lvovye rzuyączy, yąły mylego Iesucrista *ib.* 652; ~ *w opisie herbu, in descriptione insignis nobilium*: Barthosch yest nasch brath po yego oczczu, clenotu trszi weze s wyrzchv a pol lwa na sczicze 1416 *Pozn* nr 864; Proclamacio ipsius esset Pr⟨z⟩oszna, clenotu trszy veze s wyrchu a lew przes glowy na sczicze *ib.* nr 914.

Lewar *cf.* **Hewar**

Leward *cf.* **Lewart**

Lewart, Leward *zool.* '*lampart, Felis pardus*': Distinctus maculis, pstrosczamy, et pulcro corpore pardus lyeward XV *p. post. PF* III 287; Leuard pardus XV *p. post. PF* V 30; ~ *w opisach herbów oznacza najprawdopodobniej lwa, in descriptionibus insignium nobilium leonem significare videtur*: De clenodio, in quo lewarth coronatus esset 1417 *MiesHer* II 35; Nicolaus de Nyemanowicze, qui deferunt in clipeo lewarth 1420 *AKH* III 133.

Lewica 1. '*lewa ręka, manus sinistra, laeva*': A przeto, kyedy czynysz yamvzną, nye vyedz lyevycza (nesciat sinistra Mat 6, 3) thvoya, czo czyny pravycza thvoya *Rozm* 272.

2. '*lewa strona, pars sinistra*': Przikazvyø tobye dzysz, aby chowal y pelnil (*sc.* przykazanie) a nye pochilal syø od nyego ani na praviczø ani na leviczø (nec ad dexteram nec ad sinistram) *BZ* Deut 28, 14; Nye pochylay syø przeto od nyego na praviczø ani na leviczø (ad dexteram vel ad sinistram) *BZ* Jos 1, 7; ~ Poklony sze oblyczym na szemyø y poloszy Effrayma na prawyczy swey, to gest na lewyczy Israhelowey (id est ad sinistram Israel), a *Manassena na lewyczy swey (in sinistra sua), tocz gest na prawyczy otczowey *BZ* Gen 48, 13; A byla gest roszdzelona woda, a stala yako mur na prawyczy gich y na lyewiczy gich (a dextra eorum et laeva) *BZ* Ex 14, 22, *sim. BZ* III Reg 22, 19; I rzekl geden na lewyci slowa taka a drugy gynaka *BZ* III Reg 22, 20; Yako matka svyatego Yana y svyatego Iakuba proszyla... Iesusa, by yey dwa syny posadzyl, yednego na pravyczy, a drugyego na lyevyczy w svym krolewsthvye *Rozm* 401, *sim. ib.*; Zavyerne kyelych moy bądzyeczye pycz, alye szyedzyecz na pravyczy moyey albo na lyevyczy (ad dexteram meam vel sinistram Mat 20, 23) nye yest me dacz vam *ib.* 402; On ye rozłączy, yako rozłączy pastucha ovcze od koslow, y postavy ovcze na pravyczy a kozly na lyevyczy (statuet oves quidem a dextris suis, haedos autem a sinistris Mat 25, 33) *ib.* 491, *sim.* XV *med. R* XXXIII 122; Potem rzecze y tem, ktorzy bądą na lyevyczy (qui a sinistris erunt Mat 25, 41) *Rozm* 492, *sim. ib.* 651; Kyedysmartvychvstaną, vzryczye tego, ktoregosz vy mnymaczye prostego czlo-

vyeka, szyedzącz na pravyczy y na lyevyczy moczy bozey *ib.* 742.

(Lewicki) Lewicski *'przynależny do lewity, dotyczący lewity, qui ad Levitam spectat, ad Levitam pertinet'*: Eleazar, syn Aaronow, wszøl szonø dzewkø *Ffatyel, ktorasz to gemu Ffyneas urodzyla, to søø czyelyadz kszyøszøøt lewyczskych (hi sunt principes familiarum Leviticarum) wszitkich rodzayow *BZ* Ex 6, 25.

Lewicski *cf.* **Lewicki**

Lewita *'przynależny do pokolenia Lewi, poświęcony służbie ołtarza u Żydów, lewita, qui ad tribu Levi pertinet, apud Judaeos sacrorum administer, Levita'*: Bracyø gich, *leuite (fratres quoque eorum Levitae), gysz vstawyeny sø ku wszemu przislugowanyv stanku domu boszego *BZ* I Par 6, 48.

Lewy *formy*: *g. sg. f.* lewe (1473) 1475 *AGZ* XV 476; lewej *BZ* IV Reg 11, 11, 1480 *AKPr* VIIIa 59, 1491 *ZapWarsz* nr 1764; ~ *ac. sg. f.* lewą *BZ* Gen 48, 14. Deut 17, 20, 1489 *ZapWarsz* nr 1693, *Rozm* 270; *neutr.* lewo 1404 *KsMaz* I nr 476, 1405 *Piek* VI 269, 1410 *Pyzdr* nr 301, 1416 *Czrs* 152, 1418 *Pozn* nr 962, *etc. etc.*; ~ *i. sg. f.* lewą XV *p. post. R* LIII 63; ~ *l. sg. f.* (na) lewej 1428 *Pyzdr* nr 870, *BZ* IV Reg 23, 8, 1493 *ZapWarsz* nr 1658; *neutr.* lewie *BZ* Tob 1, 1; lewem *Rozm* 179.

Znaczenie: *'sinister'*: S neb⟨a sle⟩cew (*sc.* anioł),... postaui prauø nogø na mory a le⟨wą na ziemi⟩ (sinistrum autem super terram Ap 10, 2) *Kśw* ar 17; Ot tego copcza, czosz pyrzwy copyecz, wyyawschy z Brudzewa, na lewey rancze,... iest tho... Sandzywogewa lanca y szemya 1428 *Pyzdr* nr 870; On (*sc.* Jakub) *szczyøgnaw *rokø prawø y wloszyl na glowø Effrayma, młodszego brata, a lewø (sinistram) na glowø Manassena *BZ* Gen 48, 14; Nye wznyeszesz syercza swego w pichø nad swø braczø ani syø pochili na prawø stronø, ani na lewø (sinistram) *BZ* Deut 17, 20; I staly, kaszdi maiøc bron w swu røku, ot prawey stroni koscyola asz do lewey stroni (ad partem sinistram) oltarza a syenie *BZ* IV Reg 11, 11; Skazil oltarze przed bronamy w wescyv drzwy Ioziasza ksyøszøcza myesczskego, gesz bil na lewey stronye (ad sinistram) broni myesczskey *ib.* 23, 8; Intulisti eidem (*sc.* Prothassio) vulnus cruentum ⟨in⟩ manu sinistra, a quo vulnere ipse est claudus hucusque al. na raką le⟨wą⟩ yest chrom,... ideo te cittat... pro dicta clau⟨dicatione⟩ sinistre manus al. o tho ochrom⟨ienie⟩ lewe ranky (1473) 1475 *AGZ* XV 476; Yakom ya nye szwabyl Mykolaya... w dom moy,... anym yemv zadal trzech ran..., yeney w lokyecz rąky lewey 1480 *AKPr* VIIIa 59; Jakom ya Jacvba... nye sbyl gwalthem,... anym mv rany szyney zadal w raką leva 1489 *ZapWarsz* nr 1693; Jakom ya nye zadal rany krwavey Jacubovy... w palecz v levey rąnky 1491 *ib.* nr 1764; Jakom ya nye zbyl Pyotra... anym mv rany krwavey w racze levey zadal 1493 *ib.* nr 1658; Sub brachio sinistro, id est pod pacha leua, venam splenis dictam sleszyona XV *p. post. R* LIII 63; Pharysey... karty albo lysty napysane na czyclye noszyly, a na levem ramyenyv (in sinistro brachio) drugyc przyvyezovaly *Rozm* 179; Vderzy-ly czyc kto v pravą czelyvscz, nastaw yemv y lyewą (praebe illi et alteram, *sc.* maxillam Mat 5, 39) *ib.* 270; ~ *wyrażenia przyimkowe*: na lewie *czy* na lewe, na lewo, w lewo *'z lewej strony, ad laevam partem'*: Janowo na prawe vel na lewe a moge ibicunque fuerit 1389 *Pozn* nr 69; Czom jal graniczø medzi Kurowem et Gorsznem..., tom ial po prawe granice, a me na prawe a gego na lewe 1394 *Leksz* II nr 1706; ⟨T⟩obyas... z myasta Neptalymowa, gesz lezi... stron drogy, iasz wyedze na zapad sluncza, na lewye (in sinistro) maiøcz myasto Sefet *BZ* Tob 1, 1; ~ Kandim ya vsedl, tandy nasse na lewo 1404 *KsMaz* I nr 476, *sim.* 1416 *Czrs* 152; Nasze na lewo a wasze na prawo albo nasze na prawo a wasze na lewo 1405 *Piek* VI 269, *sim.* 1410 *Pyzdr* nr 301; Yaco kand⟨y⟩smycoli gely na prawo albo na lewo, tąd⟨y⟩ gest prawa granicza 1418 *Pozn* nr 962, *sim.* 1423 *ib.* nr 1126. 1133. 1134, 1425 *ib.* nr 1212, 1427 *ib.* nr 1257, 1428 *ib.* nr 1514, 1430 *ib.* nr 1358; Candym ya schedl, tądy yest me na prawo a Micolayewo na lewo 1446 *ZapWarsz* nr 799, *sim.* 1447 *AKPr* VIIIa 50; Poydzeszly ty na lewo (si ad sinistram ieris), ya poydø na prawo..., a poydzesly ty na prawo, a ya na lewo (ego ad sinistram pergam) *BZ* Gen 13, 9; Kadj Pakosch sedl abo na lewo, abo na prawo, thadj ma granycze sipacz 1468 *ZapWarsz* nr 1292; Tho gest nassche na lewo s oczcza s dzad[z]a..., ale nye Braneczskych 1474 *AKPr* VIIIa 56; ~ Kandy gechaly s panem Nemerza, tandy granicze mayø bycz sypani, a tham Nemerzyno w prawo ma bycz, a Chomanthowskych w lewo 1426 *AKPr* VIIIa 166.

Leźć 1. *'czołgać się, pełzać, serpere, reptare'*: Qui... clenodium suum Sincot asignauit, quod in wlgari dicitur ray⟨ska⟩ yablon, vąsz lese po nen (*pro* ney) *ca* 1407 *AKH* VIII 476; Lazącncz (*war. lub.*: *lysącz) reptans (ascendit autem Ionathas manibus et pedibus reptans I Reg 14, 13) 1471 *MPKJ* V 36; Na rąkv y na nogv laszl reptavit XV *p. post. Zab* 522.

2. *'iść, ire, ascendere'*: Zavyerne vam povyedam, ktory nye vnydzye drzvyamy v ovczarnye ovyecz, alye lyezye ynądy (sed ascendit aliunde Jo 10, 1), tenczy yesth slodzyey y zboycza *Rozm* 425.

3. leźć od *czegoś*: *'odchodzić, odrywać się od czegoś, schodzić (tu o rogowatych częściach na ciele zwierząt), separari, abire (hic de corneis partibus animalium)'*: Gdy kopytho leszye od nogy, recipe micas de sicco pane vel valde indurato et liga sibi super pedem *ca* 1500 *JA* IV 90.

Cf. **Należć, Przeleźć, Przenaleźć, Rozleźć się, Wleźć, Wyleźć, Wynaleźć, Znaleźć, Nalazować, Wynalazować, Łazić**

Leżeć *formy*: *praes. ind. 2. sg.* leżysz *BZ* Jos 7, 10; *3. sg.* leży *Gn* 173b, *Gn* gl. 149a, 1423 *StPPP* II nr 1936, 1424 *Pyzdr* nr 982, *etc. etc.*; *2. pl.* leżycie *Rozm* 627; *3. pl.* leżą *Gn* ap. 1b, *BZ* Num 16, 37, *OrtBr* VI 363, *OrtBrRp* 91, 1, *etc.*; ~ *praes. z partykułą* ać *dla wyrażenia trybu rozkazującego 3. sg.* ać leży *Aleksy* w. 114; ~ *part. praes. act. adv.* leżę XIV *ex. Pocz* 232, 1410 *KsMaz* I nr 1429, *BZ* I Esdr 10, 1; leżąc *Gn* 4b, *Spow* 6, *BZ* Neh 8, 6, *Naw* 101; *adi.* leżąc *Gn* 176b, *BZ* I Par 10, 8, *Rozm* 256; *n. sg. m.* leżący *Rozm* 292; *g. sg. m.* leżącego *BZ* Gen 49, 25, 1468 *TymSąd* 162; *d. sg. m.* leżącemu XV *med. MPKJ* V 430; *ac. sg. m.* leżący 1485 *ZapWarsz* nr 1601; leżącego *Kśw* br 34, XV *med. SKJ* V 268, *BZ* I Reg 28, 21, *Rozm* 434. 436; *f.* leżącą XV *med. SKJ* V 269, 1493 *ZapWarsz* nr 1743; *neutr.* leżące 1462 *KsNWarsz* I nr 557. 573, 1479 *KodWil* I 371; *i. sg. f.* leżącą 1475 *ZapWarsz* nr 1446; *n. pl. m.* leżący *Kśw* br 12; *d. pl. m.* leżącym *Kśw* br 11. 30; ~ *inf.* leżeć XV *ex. PF* V 20, *ca* 1500 *Erz* 38; ~ *fut. 3. sg. neutr.* będzie leżeć *Rozm* 169; ~ *praet. 1. sg. m.* leżał jeśm 1427 *Pozn* nr 1493; -em leżał 1436 *Pozn* nr 1465; *3. sg. m.* leżał 1393 *Pozn* nr 134, 1409 *Piek* VI 378, 393, XV *p. pr. R* XXII 334. 335, *etc. etc.*; *f.* leżała *Kśw* br 39, *BZ* Judith 10, 1, *Rozm* 13. 695; *neutr.* leżało *De nativ* w. 26, *Rozm* 255; *3. du. m.* -sta leżała *BZ* Num 16, 45; *3. pl. m.* leżeli 1471 *MPKJ* V 33, *Rozm* 82; *f.* leżały *Kśw* br 40; ~ *condit. 3. sg. m.* leżałby *BZ* Ex 21, 18; -by leżał *Dział* 4; *f.* -by leżała *Gn* 3b; *3. pl. m.* -by leżeli *Gn* 174b; *f.* -by leżały *BZ* II Par 31, 9; ~ *condit. praet. 3. sg. m.* -by leżał był *Gn* 173b.

Znaczenia: **1.** *'leżeć, iacere'*: Moui ⟨bog⟩ vsemogøcy: Vstan... Moui to slouo albo sedøcim, albo spøcim, albo lezøcim *Kśw* br 11, *sim. ib.* 30; Lezøcy sø, giz sø u⟨e z⟩lem cohaiø *ib.* 12; Cso nam pres togo nemochnego, na lozcu lezøcego, znamona? *ib.* 34; Gdiszczy ona porodzicz ma, tedicz vøcz... szobe ona komorø namuie, gdesbicz ona f ne leszala *Gn* 3b; Dzeczøthko, leszøcz f gaslach, gestcy ono bilo... plakalo *Gn* 4b; Ktoricz clouecz neczysthe odze⟨nie⟩ ma, tenczy s pokogem pred robaky f nem ne leszy, ne odpoczyua *Gn* 173b; Pres to svøthy Bartlomeg gest byl skorø swego czala *sdrzudzyl, isbicz on s pokogem leszal byl *ib.*; Nadzecze f gaslach leszøcz *dzeczothko mlode *Gn* 176b; [...]mal, leszø w yasloch przed oslem i wol⟨em⟩ XIV *ex. Pocz* 232; Yakomkoly szgrzeszył... spyacz, czwyaczy, chodzacz, leszacz *Spow* 6; Ecce isti reges venerunt querere puerum mortalem in stabulo iacentem szmyertelnego w stayny lezaczego XV *med. SKJ* V 268; Nec in lecto precioso recumbentem, lezączą, sed vix unam tunicam habentem *ib.* 269; Szawszdy wstawal reno, ano koszczol zamknyono, wyancz thu leszal pothle proga *Aleksy* w. 103; Othemkny mv koszczol boszy, acz na thim mrosze nye leszy *ib.* w. 114; V Ewfamyącz (*leg.* u Eufamiana-ć) leszy (*sc.* zmarły), o gym sze tha phala byeszy *ib.* w. 205, *sim. BZ* Tob 2, 3, 1471 *AGZ* XIX 513, *Satyra* w. 21; Bog... poszegna tobye... poszegnanym przeswyecznim leszøczego we spod (benedictionibus abyssi iacentis deorsum) *BZ* Gen 49, 25; Padlasta Moyzes y Aaron... na zemyø, a gdiszsta lezala (cumque iacerent) na zemy, rzecze Moyzes kv Aaronovi *BZ* Num 16, 45; Wstan, przecz lezysz (cur iaces)... na zemi? *BZ* Jos 7, 10; Zatym weszła ta nyewyasta ku Saulowy y wydzala gy leszøcego *BZ* I Reg 28, 21; A tak gdisz syø modlyl Ezdras, se zlzamy prosyl boga, rzekøcz a placzøcz, a leszø (iacente) przed koscyolem bozim *BZ* I Esdr 10, 1; Lyvd... modlyl syø panu, leszøcz nagle na zemy (adoraverunt deum proni in terram) *BZ* Neh 8, 6; Wstala (*sc.* Judyta) s tego myasta, na nyemsze leszala (in quo iacuerat) rozpostarszi syø przed panem *BZ* Judith 10, 1; Jakom ya Piotra... w klodze leżącego nye sbil gwalthem 1468 *TymSąd* 162; Gdy leszal wsznak yako vyla, szmyercz do nyego przemowyła *De morte* w. 47, *sim. Rozm* 109. 332. 394. 551. 699; Rozno lezely fusi jacebant (omnes orientales populi fusi iacebant in valle, ut locustarum multitudo Jud 7, 12) 1471 *MPKJ* V 33; Day my, yzbych... szye vyączey grzechow nye dopusczala... lyezacz, szyedacz, chodacz *Naw* 101; Recumbere odpoczywacz seu lyeszecz XV *ex. PF* V 20; Gdy dzyeczyąthko gest plakalo, na goley szyemy leszalo *De nativ* w. 26; Recumbere, id est iacere vel dormire lezecz vel spącz *ca* 1500 *Erz* 38; Kyedykolvyek v kolepcze... lyezala (*sc.* Maria), nygdy szyą nye ska-

lyala podlvg obyczaya dzyeczyączego *Rozm* 13, *sim. ib.* 695; Domv nyeyednego, gospody ny myely..., alye na kazdą nocz pod drzevem lyezely *ib.* 82; Byl v Yerusalem yeden stav okolo szyebye (*pro* szyeny) a w thych przyszyenkoch lyezalo barzo vyelye nyemocznych (iacebat multitudo magna languentium Jo 5, 3) *ib.* 255; O schalyeny Zydovye, y czo vam pomoze tako vyelyka tluscza luda, a vy lyezyczye porazeni yednym smyernym slovem? *ib.* 627; ~ *(o chorobach obłożnych)*: Yakom y oprawyal boszym czalem, an ('a on') leszy w nyemoczy na szmyer⟨t⟩nem loszu 1424 *Pyzdr* nr 982, *sim.* 1425 *Przyb* 18; Wtenczaszs lezal yesz[e]m prawa nyemocza oth boga slozon 1427 *Pozn* nr 1493; Swarzylilibi sze møszowye, a uderzylbi geden drugego..., a on bi nye umarl, *alyebi leszalbi (sed iacuerit) w loszu,... nye bødze wynyen, gensze bi gi uraszyl *BZ* Ex 21, 18; Ya pyrwey thego vmarlego czlowyeka zapowyedzyal gymyenye przetho, ysz on lezal nyemoczen a nye moglem od nyego nycz myecz *OrtMac* 106, *sim. OrtBrRp* 78, 3; Nasch opyekalnyk... v trudney nyemoczy lezy *Rozm* 145, *sim. ib.* 286; Byl yeden czlovyek, ktory myal... nyemocz vyelyką. Tegosz ystnego vzryącz myly Iesus lyezącz (iacentem Jo 5, 6) a poznawschy, yze yvsch długy czass lyezal v yego nyemoczy, y rzekl yemv *ib.* 256; Iesus... przyschedl do... Capharneum, a tu yemv offyerovan paralyzem zabyty, lezaczy na lozv (iacentem in lecto Mat 9, 2) *ib.* 292; Spvsczyly loze..., na ktoremze on lezal paralyzem zarazony *ib.*; ~ leżeć w ranach *'być chorym obłożnie z powodu ran, propter vulnera aegrum recumbere'*: Yacom ya stravil *diue cope, leszø w tich renach, thso mi Scepan dal 1410 *KsMaz* I nr 1429; Leszy we szmyertnich ranach, bo nye wem, bądzeli szyw abo umrze 1427 *BibWarsz* 1861 III 40; Jszem byl nyemoczen y w ranachem lezal tedy, kedym myal przizagacz Colenskemu 1436 *Pozn* nr 1465; ~ *(o stosunku płciowym, de concubitu)*: A pres to nechacz szø ten tho lud... spoueda,... abycz ony tesze svymy (*leg.* z swymi) szonamy pospolu ne leszely *aniy tesze s nymy nigednego *skuthu necystego ne mely *Gn* 174b; Gdysz na polv naydze møsz dzewkø, gesto gest oddana, a *popodw yø, lezal s nyø (concubuerit cum ea), on sam vmrze *BZ* Deut 22, 25; ~ *(o umarłych)*: Lezal trzi dni f grobye XV *p. pr. R* XXII 334, *sim. Rozm* 438. 584; Martwi [...] lezal trzi dni XV *p. pr. R* XXII 335; Tu tesz y Lya pogrzebyona leszy (Lia condita iacet) *BZ* Gen 49, 31; Fylystinowye... nalezly Saula a sini gego leszøc (iacentes) na gorze Gelboe *BZ* I Par 10, 8; Oretur deum pro animabus istis, quorum corpora hic requiescunt leszą XV *ex. SKJ* I 148, *sim. Gn* ap. I b; Jusz na marach milczancz leszi, czso... przestapowal zakon bozi XV *ex. SKJ* III 67; Povythan, szwąthy grobye, w kthorym lezal bok szam XV *ex. PamLit* XXIX 115; Czyalo moye bądzye v grob [bądzye] vlozono y bądzye tamo lyezecz aze do trzeczyego dnya *Rozm* 169; Iesus... nalyasl y (*leg.* ji 'go') yvsz trzy dny v grobye lyezączego (quattuor dies iam in monumento habentem Jo 11, 17) *ib.* 436, *sim. ib.* 434.

2. *'trwać, pozostawać, esse, existere'*: Suøta Katerina... ue zlem ne lezala, asy y ty [...] v blødnem stadle lezały, ty iesc suoiø naukø otuodila *Kśw* br 39—40; Quamvis homo est, lesy, in multis peccatis et quasi iam obdormiuit, tamquam compeditus, swøsan, vinculis infernalibus, id est peccatis mortalibus *Gn* gl. 149a; Drapyescza dzesyączinу..., aczby leszal (*Sul* 3: a bandzeli... sthal) w klyathwie mymo szeszcz myesyączy (si... in excommunicatione per sex menses perstiterit), tedy kmyecze... mayą bycz s panem klaczy *Dział* 4; ⟨K⟩to lezy v grzesche, daye pomnozenye grzechom *Rozm* 690.

3. *'przebywać, jakiś czas mieszkać, commorari, degere'*: Herod... myal dzyewką krola Aretova, damaskyego krola, ktorys czyągnącz do Rzyma y lyezal v svego brata Phylyppa *Rozm* 242; ~ leżeć załogę, w załodze *'mieszkać w karczmie na rachunek dłużnika celem wymuszenia zwrotu długu, in deversorio degere debitore pretium solvente, ut ita debitum exigatur'*: Micolay vtenczasz v szalodze leszal 1393 *Pozn* nr 134; Przibi⟨sław⟩... any zalogi ne lezal podług zemskego vlozena 1405 *Piek* VI 267; Iaco Woyczech... ne leszal na Potrka... w zalodze 1409 *ib.* 378; Iaco pan Hinczca zalogø leszal podług praua Szimunovi *ib.* 393.

4. *'oblegać, obsidere'*: Krol Asyrski... leszal se wszø woyskø przed Lyachis (cum universo exercitu obsidebat Lachis) *BZ* II Par 32, 9.

5. *'być umieszczonym, znajdować się, positum, situm esse'*: Jakom suknye nye szyął sz mlinarky..., alem ya nalasl, ana ('a ona') leszy w sdroyą 1434 *Pozn* nr 1572; Byzkvp swyat mylvyøczy... ⟨podobny garnco⟩wy lyezzøczemv w gno⟨ju⟩ (testudini iacenti in putredine comparatur) XV *med. MPKJ* V 430; Przikasz Eliazarovi..., acz sbyerze kadzidlnicze, gesz to lezø (iacent) na ognyskv *BZ* Num 16, 37; Opital Ezechias kaplanow,... przecz bi tak gromadi leszali (cur ita iacerent acervi) *BZ* II Par 31, 9; Tramy powoda leza w murze y na thym yego szklep wmurowan *OrtMac* 126, *sim. OrtBrRp*

92, 1; V kosczyelye wschyczy balvanovye spadly y lyezą (iacerent) na podlodze *Rozm* 93, *sim. ib.* 95; Geden raz od myotly, ktorych *lezela kupa vyelyka *ib.* 819.

6. *'rozciągać się, być położonym, porrigi, situm esse'*: Yako prawye tha nywa albo polye lezy them ⟨w⟩ dzele, czszo kupyl Jacus 1423 *StPPP* II nr 1936, *sim.* 1463 *R* XXII 382, 1475 *SKJ* III 333, 1476 *ib.*; Ot tego copcza do drugego copcza, czosz leszy concz ogroda, pana Sandzywogewa lanca y szemya 1428 *Przyb* 21; Tho iste bidlo do folwarku... xanzączcya, w ktorego xanschthwye ona dzyedzyna bandzye albo lezi (in cuius ducatu illa hereditas fuerit),... podacz ma *Sul* 111; Przidø... az do tego myasta..., gesz lezi (qui est) przecyw Ezdrelon *BZ* Judith 7, 3, *sim.* 1472 *ZapWarsz* nr 3071, *Rozm* 199. 234. 366; Jakom ja nye zaoral lanky Troianoui... za niwą lezancza przasznkowszka 1475 *ZapWarsz* nr 1446; Jako ya... zadzirzał dzyal, podla myedzi Wosczalkowey lezanczy 1485 *ib.* nr 1601; Jacub myal zapyshacz wsyczka czascz..., lezaczą na ymyenyv Sokolovye 1493 *ib.* nr 1743.

7. *'trwać w bezruchu, nie ruszać się, immobilem esse'*: (imienie) leżące *'nieruchomości, część majątku nieruchoma, bona immobilia'*: Hoc se subscribit in suis rebus al. na lyezącze, na stoyącze 1462 *KsNWarsz* I nr 557; Si predictus Jacobus non solverit, hoc subscribit se sub sua bona al. lyezacze y stoyącze *ib.* nr 573; Ascribo uxori sue Anne wsze ymyenye rvszayącze y lezącze in duobus centis sexagenarum latorum grossorum 1479 *KodWil* I 371.

8. *'podlegać, subditum esse'*: Szolthystwa y woythowstwa, czo szą panszka, lyenska y lesza w marborszkyem prawye, thy tho leszą y szluchayą w *lyensky prawo *OrtBr* VI 363; Myasta, targy..., czo leszą pod waszym prawem,... mogą do wasz po prawo chodzycz *OrtKal* 295.

9. *'zależeć od czegoś, ex aliqua re pendere'*: Then thedy przeszthapyl szwą przyszyąga a gyeszth krzywoprzyszyaszcza..., a lyeszy tho na myeszkyey myloszczy, yako sz nym chczą uczynycz *OrtMac* 36, *sim. OrtBrRp* 35, 1; Wyszna-ly szye, tedy straczyl glową swą a lezy na radczach, czo chczą sz nym vdzalacz *OrtVrtel* 120.

10. *'polegać, zasadzać się na czymś, in aliqua re consistere'*: To blogoslawyenye lezi na czirpyenyv XV *med. R* XXII 236; V tych dw kassnyv lezy vschytek zakon (universa lex pendet Mat 22, 40) y proroczy *Rozm* 415.

Leżenie *'actus cubandi, cubitus'*: Na syene podyøøl leszene XIV *ex. Pocz* 232; V *oblaystvach, w myakem a w dlugem lezenv (sicut in die honeste ambulemus,... non in cubilibus et impudicitiis Rom 13, 13, *SKJ* I 49: lyeganyw) 1449 *R* XXV 163.

Lęcuch *cf.* **Łańcuch**

Lęcuszek *cf.* **Łańcuszek**

Lędwica *cf* **Lędźwica**

Lędziniec *bot. 'Lathyrus tuberosus L.'*: Landzynyecz pisa nigra *ca* 1465 *Rost* nr 4528; Lendzinecz pisum 1472 *ib.* nr 167.

Lędziwiec *bot. 'Lathyrus tuberosus L.'*: Landzywyecz pisa nigra *ca* 1465 *Rost* nr 4527.

Lędźwia *cf.* **Lędźwie**

Lędźwica, Lędwica *'nerka, renes'*: Dwye lyødzwyczy (duosque renunculos) s logem swym zakądzy na oltarzu *BZ* Lev 8, 16; Dwye lyødwyczy (duos renes) s tukyem gich a plece prawe odløczil *ib.* 8, 25; Landzwicze renes (offerent... duos renes cum adipe, quo teguntur ilia Lev 3, 4) 1471 *MPKJ* V 21.

Lędźwie, Lędźwia *formy*: **1.** *g. sg.* lędźwia 1471 *MPKJ* V 22, *MPKJ* V 12.

2. *pl. tantum n.* lędźwie *Fl* i *Pul* 37, 7; lędźwia XV *ex. MPKJ* V 139; lędźwi 1471 *MPKJ* V 63; ~ *g.* lędźwi *BZ* Gen 15, 4. 35, 11. Nah 2, 10; ~ *i.* lędźwiami 1471 *MPKJ* V 12; ~ *l.* (na) lędźwiach *BZ* Judith 8, 6. Nah 2, 10.

1. *a.* **2.** *n.* lędźwie *ca* 1455 *JA* XIV 491, *MPKJ* V 63, *ca* 1500 *Erz* 38; ~ *ac.* lędźwie *Fl* i *Pul* 44, 4, XV *med. GlWroc* 52r. 86v, *BZ* Gen 24, 2. Ex 12, 11, 1471 *MPKJ* V 10.

Znaczenie: *'lędźwie, biodro, górna część uda, lumbus, femur, renes'*: Lødzwe (lumbi) moie napelnili sø se neczistot *Fl* 37, 7, *sim. Pul*; In diebus illis surrexit propheta domini Helyas, indutus pilosa veste et zona pellicea super lumbos, *leczwe, eius (vir pilosus et zona pellicea accinctus renibus IV Reg 1, 8) XV *med. GlWroc* 52r; S twich lyødzwy (de lumbis tuis) krolowye winydø *BZ* Gen 35, 11; Maiøcz na swich lyødzwyach (super lumbos suos) gzlo wlosyane, poscyla syø *BZ* Judith 8, 6; Posyl lyø⟨dź⟩wya (conforta lumbos), posył twey moci *BZ* Nah 2, 1; Byodra, ląndzwye lumbus *ca* 1455 *JA* XIV 491; Landzwyamy (*war. lub.*: s landzwyą) de lumbis (reges de lumbis tuis egredientur Gen 35, 11) 1471 *MPKJ* V 12; ~ Opaszi se meczem twogim na lødzwe twoye (super femur tuum) *Fl* 44, 4, *sim. Pul*; Ladwa femur *ca* 1420 *WokTryd* nr 284; Ut ponat vir gladium super femur, lendzwe, suum (Ex 32, 27) XV *med. GlWroc* 86v; Polosz røko swø pod me lyødzwye (subter femur meum) *BZ* Gen 24, 2, *sim.* 1471 *MPKJ* V 10; Lyadzwya femur XV *ex. MPKJ* V 139; ~ Lyødzwye wasze opaszeczye (renes vestros accingetis) *BZ* Ex 12, 11; Rospusczenye lyødzwy

a nyedostatek we wszelkich lyødzwyach (dissolutio geniculorum et defectio in cunctis renibus) *BZ* Nah 2, 10; Landzwy (*war. lub.*: łąndzwye) renes (ad noctem increpuerunt me renes mei Psal 15, 7) 1471 *MPKJ* V 63; ~ Podla landzwya juxta ilia (offerent... duos renunculos et pinguedinem, quae iuxta ilia est Lev 7, 4) 1471 *MPKJ* V 22; ~ Genze winydze s twich *lyodzwy (de utero tuo), tego bødzesz gymyecz dzedzycem *BZ* Gen 15, 4; ~ *'pośladek, clunis'*: Lądzvye, gaczyczą (*pro* gąszycza, *leg.* gęzica?) clunis *ca* 1500 *Erz* 38.

Lęgnąć się *cf.* **Wyłąc, Wylęgać, Zalęgać się**

Lękać (się) *formy*: **a.** *z zaimkiem zwrotnym* się: *praes. ind. 1. sg.* lękam 1466 *R* XXII 16; *2. sg.* lękasz *De morte* w. 49, *Rozm* 675; *3. sg.* lęka XV *med. R* XXII 248, 1466 *ib.* 27, *Skarga-Płoc* w. 42; *3. pl.* lękają *Galka* w. 64, *Sul* 47, *De morte* w. 413; ~ *praes. ind. z partykułą* niechaj *dla wyrażenia trybu rozkazującego*: *1. sg.* niechaj lękam *MW* 100b; ~ *imper. 2. sg.* lękaj 1453 *R* XXV 212, *BZ* Deut 20, 1. Jos 8, 1. Judith 11, 1, *Rozm* 49. 56; *3. sg.* lękaj *Rozm* 565; *2. pl.* lękajcie XV *in. R* XXIV 72, XV *med. ib.* 375, *BZ* Deut 1, 29. 31, 6, *Rozm* 68. 780; ~ *part. praes. act. adv.* lękając *BZ* Deut 28, 34; ~ *inf.* lękać XV *p. post. R* XXIV 375, XV *ex. SKJ* I 143, *ca* 1500 *JA* X 380, *Rozm* 20; ~ *fut. 2. sg. m.* lękać będziesz *BZ* Deut 28, 66; *3. sg. m.* będzie lękał XV *ex. R* XXV 143; *3. pl.* lękać będą *Fl* Ann 15, 1471 *MPKJ* V 114; ~ *praet. 2. sg. m.* lękałeś *MPKJ* V 66; -(e)ś lękał *BZ* Deut 28, 60; *3. sg. m.* lękał *Rozm* 596; ~ *condit. 1. sg. m.* bych lękał XV *p. pr. R* XLVII 359; *1. pl. m.* bysmy lękali *MW* 66a; *2. pl. m.* byście lękali *Rozm* 480; ~ *part. praet. act.* lękawszy *Rozm* 60.

b. *bez zaimka zwrotnego* się: *praes. ind. 3. pl.* lękają 1471 *MPKJ* V 114; ~ *part. praes. act. adv.* lękając *ca* 1428 *PF* I 494; *adi. ac. pl.* lękające 1471 *MPKJ* V 130; ~ *fut. 3. pl.* lękać będą *MPKJ* V 114; ~ *praet. 2. sg. m.* lękałeś 1471 *MPKJ* V 66.

Znaczenia: **1.** *'lękać się, bać się, odczuwać strach (przed czymś), timere, metuere, pertimescere'*: **a.** *absolute*: Ne ląkayce są nolite expavescere (Marc 16, 6) XV *in. R* XXIV 72, *sim.* XV *med. ib.* 375; Ne løkayøcz non abhorrentes *ca* 1428 *PF* I 494; Si bych ego expavescerem lancal sze XV *p. pr. R* XLVII 359; Bødze ziwot twoy iako straszidlo przed tobø, løkacz syø bødzes (timebis) we dnye y w noczi *BZ* Deut 28, 66; Nye boy syø ani syø løkay (ne timeas neque formides) *BZ* Jos 8, 1, *sim. ib.* Judith 11, 1; Nye lakay szya yvsz (ne timeas Luc 1, 30), Marya 1453 *R* XXV 212, *sim. Rozm* 49; Timore premor, lącam szą, ensis 1466 *R* XXII 16; Czemv szya thako barszo lakasz? *De morte* w. 49; Lankalesch (*war. lub.*: lakales syą) non horruisti 1471 *MPKJ* V 66; Bogyazne, straschne, lankayąncze pusillanimes (rogamus... vos..., corripite inquietos, consolamini pusillanimes 1 Thes 5, 14) *ib.* 130; Lleszy czalo, barszo staka, dvszycza szya barszo laka *SkargaPłoc* w. 42; Ląkacz szye pavere (adsumit Petrum... secum et coepit pavere et taedere Marc 14, 33) XV *p. post. R* XXIV 375; Lakacz sya pavere *ca* 1500 *JA* X 380; Tedy Marya vstavycznye nye lękawschy szye (*sc.* rzekła): Acz yest ve mnye... ktory grzech? *Rozm* 60; Pastuschy...vzrzyely anyola...y lyckly szyc nasylnye, tedy anyol rzekl k nyem: Nye lyckayczye szyc (nolite timere Luc 2, 10) *ib.* 68; Maczye tesz slyschecz boye y grozy boyow, alye bysczye szye nye ląkaly (ne turbemini Mat 24, 6), patrzyczye tego, muszycz szye to stacz *ib.* 480; Nye smącz szye sercze vasche any szye lyąkay (non turbetur cor vestrum neque formidet Jo 14, 27) *ib.* 565; ~ **b.** *kogoś, czegoś*: Gospodna *łokacz bødø sø (*Pul*: sze będø bacz) przeczywnyczy gego (dominum formidabunt adversarii eius I Reg 2, 10) *Fl* Ann 15; Prawdą popi taiø, yzze szą gey ląkaiø *Galka* w. 64, *sim. De morte* w. 413; Nye løkaycze syø ani syø boycze gich (nolite metuere nec timeatis eos) *BZ* Deut 1, 29, *sim. ib.* 31, 6; A gdisz... vsrzisz ... wyelikoscz zastøpv... przeczіwnikow, nye løkay syø gich (non timebis eos) *ib.* 20, 1; Obroczi na czø wszitki nødze egipske, ktorichzes syø løkal (timuisti) *ib.* 28, 60; Day..., gdy nocz szmyerczy naszey przydzie, byszmy sye yey nye ląkaly *MW* 66a; Nyechay sye nye lakam (non timebo Psal 3, 7) rozmagithego przeszladowanya *MW* 100b; Stupebit unus ad alterum bądze szye yeden drvgyego lękal XV *ex. R* XXV 143; Szadnego dnya ma szya bacz, a pyekłą szya lyakącz XV *ex. SKJ* I 143; Et ideo debet se quilibet timere lakacz boszey szpravycdly⟨wości⟩ *ca* 1500 *R* XLVII 368; Yako vyerny czlovyek lyckal szye smyerczy (horrebat mortem) *Rozm* 596; O Pyetrze,... ty szye tako lekasz y odprzyszyagasch szye tvego mystrza *ib.* 675; ~ **c.** prze *coś*: (Piłat i Żydowie) vyerzyły, aby on zadal krolevstva zemyskycgo...: Rzekl... Cristus: Nye gabamczy panystva vaschego na tem svyeczye, bo krolestwo moye są vyerny moy, ktorzy nye szą s tego svyatha. Przeto nye lyąkayczye szye prze moye krolevstwo *Rozm* 780; ~ **d.** przed *czymś*: Bødzes czirpyecz zawzdi..., løkayøcz

syø (stupens) przed gego grozø, yøsz to vsrzita oci twogi *BZ* Deut 28, 34; ~ **e.** *z inf.*: Bywayą sbyegy krolewstwa naszego..., wyączey slego czinycz szą nye ląkayą (plura mala committere non formidant) *Sul* 47; Iozeffye, synv Davydow..., nye lyekay szye wzyącz (noli timere accipere Mariam Mat 1, 20) swą oblubyenczą tovarzyschką swa *Rozm* 56; ~ **f.** *ze zdaniem przedmiotowym*: Dzyevyczą Marya naczela szyą lyekacz, aby yey svyąthych nog nye obezral (*sc.* kapłan) *Rozm* 20.

2. *'niepokoić się (o coś), troszczyć się (o coś), perturbari propter aliquam rem, cura alicuius rei affici'*: Czlowyek, czsso nawyączey myluge, o tho syą bogi nawyączey y łąka XV *med. R* XXII 248.

3. *'straszyć, prześladować (kogoś), wywoływać czyjś lęk, strach, terrere, persequi, timorem aliqua re inicere'*: Quasi nocticolas inopinum fulgur reas in latebris luci territat, straschy, lanka [szą?], igne truci perculsi, que tremunt atque tremendo gemunt 1466 *R* XXII 27; Lankayą (*war. lub.*: łąkayw) insidiantur (periit sanctus de terra et rectus in hominibus non est: omnes in sanguine insidiantur, vir fratrem suum ad mortem venatur Mich 7, 2) 1471 *MPKJ* V 114; Lankacz [schią?] bandą (*war. lub.*: łąkączy bądą) persequentur (inimicos eius persequentur tenebrae Nah 1, 8) *ib.*

Lękanie *'lęk, obawa, strach, timor, pavor'*: Slodzeystwa y lothrowsthwa prze wyelgoscz grzecha a prze... łąkanye mąky za grzech dopvsczony (propter... formidationem poenae) vlozoney przes slostnyky... skrytha bywayą *Sul* 53; Sine fluctuacione łąnkanya XV *med. R* XXV 157; W łąkanyv in tremore XV *ex. MPKJ* II 326; Nec aliquem timorem vel tremorem, id est lacanya *ca* 1500 *R* XLVII 373.

Lękawka *'lękliwość czy chorobliwy stan lękowy, może też coś, co budzi lęk, timiditas vel id, quod timorem affert' (?)*: Item I spissum seu grossum fiat sine unco... Molle cum unco superiori, exemplum: laasz..., łąnkawką *Park* 404.

Lękawy *'bojaźliwy, lękliwy, timidus, pavidus'*: Pusillanimis strasliwy, boyazny, łyąkawy (noli esse pusillanimis in animo tuo Ecclus 7, 9) *MPKJ* V 79. ~ *Bohemizm.*

Lękliwy *'bojaźliwy, strwożony, timidus'*: Nauta stupidus, *gł.* timidus lakliwy XV *med. R* XXIII 280.

Lęknąć się, Łąc się *formy: praes. ind. 3. sg.* lęknie *BZ* Gen 27, 33, *Rozm* 93. 129; *3. pl.* lękną *Rozm* 82. 135. 138; ~ *praet. 1. sg. m.* lęknąłem *De morte* w. 90; *f.* -m lękła *Rozm* 106; *2. sg.* -ś lękł *Rozm* 619. 621; *3. sg. m.* lękł *ca* 1450 *PF* IV 571, *BZ* Gen 28, 17, *Rozm* 60. 351. 812; lęknął *Aleksy* w. 115, 1471 *MPKJ* V 34; *f.* lękła 1453 *R* XXV 211, *Rozm* 75. 168; lęknęła XV *p. post. R* XXV 176; *neutr.* lękło *BZ* I Reg 28, 5; *1. pl. m.* lęklismy *BZ* Jos 2, 11; *3. pl. m.* lękli *ca* 1450 *PF* IV 573, 1471 *MPKJ* V 50, *Rozm* 68. 239. 351. 614; ~ *condit. 3. sg. m.* lękłby *Rozm* 758; ~ *part. praet. act.* lększy *BZ* Judith 10, 7; lękwszy *Rozm* 166; lęknąw *BZ* II Par 26, 20; lęknąwszy XV *p. pr. R* XLVII 358, XV *p. post. R* XXV 180, *Rozm* 49. 64. 123. 193. 449. 536. 738. 757.

Znaczenie: *'przestraszyć się, zlęknąć się, expavescere, timore affici'*: **a.** *absolute*: Pavida lanknøwszi sze XV *p. pr. R* XLVII 358; *Leknyely szye stupefacti sunt 1441 *PF* V 67; Lankl sye ca 1450 *PF* IV 571; (Discipuli) conturbati... et conterriti (Luc 24, 37) zamanczili y lankly sye *ib.* 573; Isaak *lyoknye syø (expavit) a gymye syø wyelmy dzywowacz *BZ* Gen 27, 33; Gdisz bil Iacob ze sna oczuczyl..., *lokl syø (pavensque, quam terribilis est) i podzywyl syø *ib.* 28, 17; Løklismi syø (pertimuimus) y omdlalo gest syercze nasze *BZ* Jos 2, 11; Vzrzaw Saul stani fylystinske, y bal syø a lyøklo syø syerce gego barzo (timuit et expavit cor eius) *BZ* I Reg 28, 5; Kaplany vzrzevy trød na gego czele, a nagle wignaly gy, alle y on lyøknøw syø (perterritus), pospyeszil syø precz *BZ* II Par 26, 20; Gdi iø (*sc.* Judytę) opatrzily, lyøkszi syø podziuily syø (stupentes mirati sunt) barzo krasye gey *BZ* Judith 10, 7; Laknala sya XV *p. post. R* XXV 176; Laknawszy sya *ib.* 180; Lanknął schią expavit (nocte iam media expavit homo Ruth 3, 8) 1471 *MPKJ* V 34; Lankly schią consternati (consternatique principes II Par 12, 6) *ib.* 50; Smyerna dzyevycza... *leknowschy szye (expavit), począła myslycz, yakye by to ⟨było⟩ *veselye pozdrovyenye *Rozm* 49; Iozeph... nalyasl Marya brzemyenną... Zvmyawszy szye on y *lyąk szye naszylnye (Joseph... territur) *ib.* 54; Dzyevycza Marya, vzryawschy swe myle dzyeczyątko, nyeczo leknawschy szye y pokląkla zaszye dayącz chvale *ib.* 64; Iesus rzecze kv mystrzovy: Czo szye przez to slovo myeny? Mystrz to vschlyschącz lyeknyą (*leg.* łęknie) szye (cum doctor stupefactus responsum ignoraret) *ib.* 129, *sim. ib.* 93; Vzrzącz to, wschyszczy szye lekna (sunt... stupefacti) *ib.* 135, *sim. ib.* 82. 138; O myly synkv, rozkoczylo szye sercze moye lyekwszy szye (concussum est cor meum et expavit) *ib.* 166; Smączyl szye duch moy, a moya duscha łyekla szye (pavescit) *ib.* 168,

sim. ib. 75; Leknavschy szye svyąty Pyotr, yze bog vmyva nogy czlovyekv y rzekl k nyemv *ib.* 536, *sim. ib.* 193. 449. 757; Vschlyschavschy... zvolyenyczy mylego Iesucrista, yze szye iuz... yego mąka przyblyza..., ląkly szye nasylnye *ib.* 614, *sim. ib.* 68. 339. 351; ⟨K⟩to by nan vezral, lyaklby szye, bo byl yako pravy trandovathy na... oblyczv *ib.* 758; Pylat to vslyschavschy, yescze szye vyączey lyąkl, boyącz szye, aby s⟨y⟩na bozego nye vkrzyzoval..., alboz tego vyączey szye lyekl przetho, yze Zydovye movyly: Mamy zakon, a podlug tego ma vmrzecz *ib.* 842, *sim. ib.* 351; ~ *w czeskiej postaci gramatycznej*: ⟨Viderunt iuvenem⟩ coopertum stola candida et obstupuerunt przykrita odyewem balym, y łøchø sø (Marc 16, 5) *ca* 1425 *EwKReg* 43; ~ **b.** *kogoś, czegoś*: Wstal sz obrasza mathky boszcy obrasz..., zak sza theko (*pro* thego) barszo lanknął *Aleksy* w. 115; Marya... lakla sza thego poszdrovyenya 1453 *R* XXV 211; Wzyavschy y (*leg.* ji, *sc.* jad), rozlyeye ('rozleję') veczscha cząscz v ogyen y ostavye ('ostawię') go sobye malo... Alyem szye czyebye lyekla (te metuebam) y nye smyalam yego chovacz *Rozm* 106; Syna tvego zaprzalem trzykrocz..., a tom vczynyl, leknavschy szye smyerczy *ib.* 738; Pylat vslyschavschy, lekl szye tych slov (magis timuit Jo 19, 8) *ib.* 812; ~ **c.** *z inf.*: Wschytek lyvd szye lyekl vydzyecz począczye yey svyąte *Rozm* 60; Dzyeczy rozbyly svoye dzbany... Tako ony lyąknawschy szye vroczycz do domow, alye plakaly szyedzącz pospolv v studnye *ib.* 123; O Iudaschu, sdraycza, kakoszye (*leg.* kakoś sie) nye ląkl polozycz vsta svoye nyeczyste na oblycze tvego Crista? *ib.* 619; O przekląty zdraycza,... czemusz szye nye lekl polozycz tvych vst... na oblycze krola nyeba y zyemye? *ib.* 621; ~ **d.** *ze zdaniem przedmiotowym*: Myszthrz przemowyl vyelmy skromnye, lac[z]nąlem szya, esz nycz po mnye *De morte* w. 90.

Cf. **Przelęknąć się, Ulęknąć się, Zlęknąć się, Lękać się**

Lęknienie '*lęk, strach, przerażenie, timor, pavor, terror*': Tedy yąl ye oczyecz w przekovy, a pomocznyky ych kazal mączycz, aby s lyeknyenya poznaly, czo o yego zyvoczye myslyly *Rozm* 104; O tem, yako szye apostolovye pochvaczyly z vyelykyem strachem y z vyelykyem lyeknyąnyem *ib.* 614.

Lgnąć *cf.* **Odelgnąć, Przylgnąć, Ulgnąć, Welgnąć, Zelgnąć się, Glnąć**

Lgostaj '*sprzedawca towarów korzennych, aromatarius*': Lgosthay speciator *ca* 1455 *JA* XIV 491.

Lgota '*osada zwolniona na pewien czas od chwili założenia z płacenia czynszów i danin, vicus, qui annos aliquot, postquam conditus est, tributis, vectigalibus sim. levatur*': Lgotam, que vocatur Manec..., donare (1228) 1260 *CodSil* I 3. ~ *Może nomen proprium.*

Li 1. a. *wprowadza pytanie niezależne* 'czy, *num, -ne, si*': Greszni clouecze, chcsly (*leg.* chcesz-li) thy tho uedzecz, kakocz Xc gestcy on bil vbodzy? *Gn* 5b; Kaco bog we y iestli wedzene (si est scientia) na wysocosci? *Fl* 72, 11, *sim. Pul*; Chczesli thu prawo czirpecz? 1402 *Malk* 119; Wstawil-li Schadokerski rankoymye za ten zaklad? 1420 *TPaw* VII nr 1817; Narodze szły a przewrotni, takli odplaczasz panv (haecine reddis domino)? *BZ* Deut 32, 6; Gepte rzecze k nym: Gestly, eszescye wyernye ku mnye przyszly (si vere venistis ad me)? *BZ* Jud 11, 9; Koyn gego szkoczyl na kol y wrazyl szye, a czeladz moya nyc gonyla gego konya. Gestły ya thv czso wynowath podlug pra⟨wa⟩? *OrtBrRp* 105, 1, *sim. OrtMac* 143; Mozely ona tho szwą wolą doszwyathczycz? *OrtKal* 192; Gesthly czasz sad gaycz? *ib.* 309; Byllyby kto, czso by wydzal, gdy Ian wszawszy myod..., nyosl do swego domv? *Dział* 22; Myla szmyerczy, gdzesz szya wszyala, dawno-ły-sz szya vrodzyła? *De morte* w. 114; O blogoslavyona dzyevyczo, vzrza-ły ya twe lycze, bądą-ły *na dostoyna, abych byla slvga tvey slvgy? *Rozm* 48; Namyleyschy synv moy, yestły podobno, abych o nyektore rzeczy pytala (interrogare liceat mihi quaedam a te)? *ib.* 163; Thy-ły yesz (tu esne) zvolenyk Iesuszov? *ib.* 230, *sim. ib.* 776; Poczely yego pytacz rzekącz: Gesly podobno v sobotą vzdravyacz (si licet sabbatis curare Mat 12, 10)? *ib.* 326; Povyedz nam: Yestły podobno davacz czynsz czeszarzovy albo nye (licet censum dare Caesari, an non Mat 22, 17)? *ib.* 327, *sim. ib.* 355; Spytal yego: Vydzyschły czo (interrogavit eum, si quid videret Marc 8, 23)? *ib.* 361; Gospodnye, vyelyely bądzye zbavyonych? *ib.* 378, *sim. ib.* 437; Iesus... rzekl ym: Vyeczyely, czom ya vam vczynyl (Jo 13, 12)? *ib.* 538; Navyeczey szye dzyvovaly kupczy... rzekącz: Podobnoly bylo tako poczesnego proroka... yącz? *ib.* 664; Czo szye vam vydzy? Yeszczły by yego nye vbyły? Vyczyely, gdzye y vyedły? *ib.* 695; Povyedz my, czosz vczynyl, iakoby rzekl: Iestły to thako, yako ony movya? *ib.* 775; Thy-ły-yesz krol zydovsky (tu es rex Judeorum Mat 27, 11)? *ib.* 776; Vydzczye tego, ktory vam zal vczynyl. Dobrze-ły-m nad nym pomsczył? *ib.* 836; ~ li... li '*czy... czy, an... an*': Mamły

boiowacz s Fyłystinmy a podaszly ge (num persequar Philisthiim, si trades eos) w røce israhelske? *BZ* I Reg 14, 37; Kako ma przyszancz (*sc.* powod): Szamly, samolytrzecz? *OrtBr* VI 374; Po tvoym vmrzenyv, synkv myły, vzrąły czyą kyedy, albo bądąły myecz od czyebye ktore vveselenye? *Rozm* 170; ~ li... czyli *'czy... czy też, an... an'*: Gestły pan w nas, czyły nyczs (estne..., an non)? *BZ* Ex 17, 7; Vsrzal møza przeczіw sobye stoyøcego... y posspyeszi syø k nyemv a rzekø: Nas-li-sz, czili nyeprziyaczelsky (noster es an adversariorum)? *BZ* Jos 5, 13; Mychea, mamly gechacz do Ramot Galaat boiowacz, czily nyechacz (ire debemus..., an cessare)? *BZ* III Reg22,15;Marya:A kv m[m]nye vroczyszly szyą, synkv, czyly zawzdy na nyebye bądzyesch (ad me numquid aliquando, mi fili, reverteris, an in caelo... eris)? *Rozm* 172; Pytayczye szye go rzekącz: Thy-ły yesz, ktorysz przyschedł, czyły ynego czekamy (tu es, qui venturus es, an alium exspectamus Mat 11, 3)? *ib.* 314; Samly to od szyebye movysch, czyly yny povyedaly o mnye (a temetipso hoc dicis an alii dixerunt tibi de me Jo 18, 34)? *ib.* 777, *sim. ib.* 793; ~ li... czyli... czyli *'czy... czy też... czy, an... an... an'*: Pytalysczye nasz...: Gyestly k themv mvrowanemv domv nyewyasthą błyszką, czyły thy tho dzyeczy, czyły prawo *OrtVrtel* 118.

b. *wprowadza pytanie zależne w funkcji zdania przedmiotowego 'czy, num, si, an, utrum... an'*: Kedi w wogewodi bili, tedi go szø pitali, moszeli goscza dafnoszcø sbicz 1395 *Pozn* nr 187; Gospodzin z neba wesrzal iest na sini luczske, bi widzal, iestły rozumny (ut videat, si est intelligens) albo szukaiøczi boga *Fl* 13, 3, *sim. Pul*; Wydz, acz gestły droga lychoty we mne (si via iniquitatis in me est) *Fl* 138, 23, *sim. Pul*; Et dum iudex interrogavit, si confiteretur al. znallibi, et ipse respondit: Nosco 1444 *AGZ* XIV 133; Po nyem wipuszczyl goløbya, abi wzwyedzal, yuszli wodi przestali (ut videret, si iam cessassent) na zemy *BZ* Gen 8, 8; Czsom mogla movycz, z boga gest, takesz to, czsom vmyenyla vczinycz, gestły z boga, skuszcye (probate, si ex deo est) *BZ* Judith 8, 31; Szlysz a bacz, w thwem domw gestły naklad albo trawyenye z przychodem gymyenya twego rowni (quod si... sumptus et reditus sunt aequales) XV *p. post. R* I s. XXXIX; Dyabel chodzył..., aby y mogl skvszycz, yestły on pravy syn bozy (accessit, *sc.* diabolus,... ut exploraret, an esset dei filius) *Rozm* 195; Iudasch... Iesucrista pytal, dzyerzącz v myszye rąka s nym, byłłyby on ten, ktory y ma zdradzycz *ib.* 549; Zvołenyczy za nym sły,... a vschakosch nye vyedzyely, rychloły to myalo bycz *ib.* 582; O tem, yako apostolovye pytały... Iesusza, kazałłyby szye ym bronycz *ib.* 636, *sim. ib.* 639; Baczczye y vydzczye, yestły bolescz vyaczscha, yako bolescz moya *ib.* 662; Zaprzyszyegam czye przez boga zyvego, aby nam povyedzyal, yezły ('jesteś-li') ten (*pro* ty) syn bozy (adiuro te..., ut dicas nobis, si tu es... filius dei Mat 26, 63) *ib.* 722; Pylat... pytal yego (*sc.* Jesusa) rozmaytych rzeczy, a ossobno o to, byłłyby on krol zydovsky *ib.* 775, *sim. ib.* 792. 796; O tem, yako... Cristus odpovyedzyal Pylatovy, kako yego... Cristus pytal, samły by to od szyebye movył *ib.* 793; Czemv Cayfaschovy nye odpovyedzyal, kyedy yego spytal, yesły ('jest-li') on syn bozy *ib.* 794; Otoz y (*sc.* Jesusa) vam vyodą na dvor, vydzczye, yezły podobyen ku czlovyeczenstw *ib.* 836; ~ li... li *'czy... czy, an... an'*: Nye vymy, gdzye y (*sc.* Jesusa) nam vyedzyono any vymy, yesczely zyw, albo yvzły (*leg.* już-li-ji) vbyły *Rozm* 694; ~ li... li... li *'czy... czy... czy, an... an... an'*: Primo an liceat, moszeli, volnoli yest, secundo an deceat, podobnoli, tertio an expediat, pot⟨r⟩zebnoli XV *in. R* XXIV 68; ~ li... czyli *'czy... czy też, an... an'*: Opatrzicze... lvd, genze bydli w nyey (*sc.* w ziemi), gestli silni, czili mdli, iestli mali, czili wyeliki (considerate... et populum, qui habitator est eius, utrum fortis sit, an infirmus, si pauci numero, an plures) *BZ* Num 13, 19; Opatrzicze... *myøsta takes, omvrowaneli, czili przesz mvrv (urbes quales, muratae an absque muris) *ib.* 13, 20; Czeszarz... wschedł v rąda svymy ('z swymi') przyaczyelmy o to, myallyby krolom ostavycz, czyły wschythkym szynom krolewstvo rozdzyelycz (an aliquem regni successorem constitui oporteret, an toti familiae distribui principatum) *Rozm* 113; Bądzyely kto chczyecz volyą yego czynycz, posna, ta navką yestły od boga, czyły ya ssam od szyebye czynye (utrum ex deo sit, an ego a meipso loquar Jo 7, 17) *ib.* 433; Svyathy Ieronym nałasł v zydovskych kxyągach pyecznasczye znamyon pyeczynasczye dnyow przed sadnym dnyem, alye yedenły po drugym ma przydz, czyły przestąpvyącz czasch (sed utrum continui futuri sint dies illi, an interpolatim)..., tego nye vymynył *ib.* 478; (Judasz) tegoły szye [tego] dnya obyeszył, czyły potem (utrum autem eadem die se suspenderit, an distulerit), v tem vątpyą *ib.* 762; ~ li... albo *'czy... czy też, an... an'*: Szescz czlowyekow ranyono, o pyancz

gich mowyą tim rasem, szostego *wygmugyo. czso leszy we szmyertnich ranach, bo nye wem, bądzeli szyw, abo umrze 1427 *BiblWarsz* 1861 III 40.

c. *wzmacnia zaimek pytajny, wprowadzający drugie zdanie pytajne, nawiązując je równocześnie do pierwszego 'i, i też, et'*: Czczyenye o tem, gdzye Marya vtenczasz byla, kyedy anyol k nyey przyschedl, czoly czynyla albo myslyła *Rozm* 48; Povydz nam, kyedy thv (*pro* tho) ma bycz, ktorely znamye bądzye tvego przyszczya (dic nobis, quando haec erunt et quod signum adventus tui Mat 24, 3) y skonanya tego svyatha *ib.* 478; Marya począła... narzekacz...: Czemvm yego ostala, czoly mya *vzdzyerzala, yzem ya nądzna nye sla vczora za mym mylem synaczkyem *ib.* 696; O tem, yako Pylat wyodl mylego Iesucrista ⟨w⟩ *vythnyczą y pytal yego, skąd by byl, czoly by za czlovyek byl *ib.* 812.

2. *wprowadza zdanie warunkowe 'jeżeli, si'*: Bødzeszly łychoty chowacz (si iniquitates observaveris), pane, pane, kto sczyrzpy? *Fl* 129, 3, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 131, 12; Chczesshly zywoth weczny mecz, mussysch kazny bozey strzecz *Dek* I 3. III 12. 16. IV. VI; Iacosim ne rzekl: Ca[l]zeszli mi otpuscicz ocz⟨c⟩ow dluk, otpuszcø, a yam ne otpuscil 1405 *Pozn* nr 767; Prosnoly przidzesch, thesch proszno odydze⟨s⟩ch 1446 *PamLit* XXVIII 307; Wøtpiczeli w mowie..., Wikleph prawdą powie *Gałka* w. 3, *sim. ib.* w. 51; Ho *dzedzynye skargą sampyerz pyrwe, wthore y trzecze pozwani nye stanyely (reus... non parens), powod w dzirzenye na trzeczem rokv pusczon ma bicz *Sul* 10, *sim. ib.*; Obwynyoni o gwalth swyatky przes powoda ma bicz przekonaan, gynakoli bądze (alias), thedi samperz wlostną przyszangą szą oczyszczi *ib.*; Kthokołe bącz kmyecza zabye, szescz grzywyen zaplaczycz ma, gychze trzy zenye alybo dzeczem, szały (si superstites fuerint), a ostateczne trzy panu, gego kmyecz byl *Sul* 67; Chczemyly *dostaczycz thego, mamy poprosycz mathky yego rzekącz 1450 *MacDod* 120; Myarka... posuit solidum, quia ius sibi decreuit pro acquisito, si Ianotha non allegabit impedimentum legale al. nye przinyessyely pomoczney rzeczi 1450 *Przem* II nr 729; Chcecyely, bychom sye gym modlily (si vis, ut deos tuos adoremus), odpuscycyesz naam, acz ge do wody donyesyemy *Błaż* 321, *sim.* XV *med. R* XXII 234. 236; Krolu nebyeszky, mozely sze tho stacz (si possibile est Mat 26, 39), odal then kelych ode mnye 1451 *MacDod* 105, *sim. Rozm* 598; Poydzeszly ty na lewo (si ad sinistram ieris), ya poydø na prawo..., a poydzesly ty na prawo (si tu dexteram elegeris), a ya na lewo *BZ* Gen 13, 9; (Pierworodzona) lecz z lvdzi, lecz s dobitka bilolibi (sive ex hominibus sive de pecoribus fuerit), k twemv prawv bødze *BZ* Num 18, 15; Nye skrigeszly syø (nisi salvaveris te) tey noci, zayvtra zabyt bødzesz *BZ* I Reg 19, 11; Kto my otkasze, powyely czso (si quid forte responderit) ocyecz twoy twardego tobye o mnye? *ib.* 20, 10; Da-ly dwa tysszanczą grzywyen, tedy moze wynycz s tego yanczstwa, a nye da-ly, tedy nycz gynego gedno mussy mv szyyą kostovacz *OrtBr* VI 391, *sim. OrtMac* 141; Bandzely czlowyek zabyth ..., a nye gestly zaraczony czlowyek, tego zaplathą gest oszmnaczczye funtow *OrtKal* 201; A tako czy (*sc.* pozwani), mayąly doskonale swiąthky, mayą odchodzycz, a nye mogąly myecz, tedy mayą bycz przewynyeny *Dzial* 30; Braczya wszythczy y syostry... mayą sye zchadzaczi... na nyekthore myeszczcze poczlyve, albo mozely byczi, do kossycziola (in aliquo loco religioso vel ecclesia) 1484 *Reg* 721; Kupyszly slugą Zyda (si emeris servum Hebraeum Ex 21, 2), schescz lath ma thobye zluszycz XV *p. post. Kałużn* 282, *sim. ib.*, *sim. ib.* 285. 286; Maszli nyeprzygiaczyela (si habes inimicum), ząnday oka twego myecz strozem szobye XV *p. post. R* I s. XLI, *sim. ib.*, *sim. ib.* s. XLV; Zbądzeszly zyvo, thedy tho thobye bądze ku oczyszczyenyu, a vmrzeszly, thedy thobye bądzye kv cznocze XV *ex. PamLit* XXIX 115; (Jesus) nygdy szye nye smyal..., a movylly kyedy (loqui cum oportuit), tocz roztropnye krazna movą *Rozm* 142; Bogv nycz nye zgrzescha, alye y (*leg.* ji 'go') szobye bądą myecz pomocznyka..., bądąly nyeczo pysącz (si... aliqua conscripsero) na czescz... bogv wschechmogączemv *ib.* 174; Nynye myą k tobye poslal, badzyeszly ven vyerzycz (in eum si credideris), popelny szye tvoya wschytka volya *ib.* 231; Vy yesteszczye *schvl zyemye, a stayely sol (si sal evanuerit Mat 5, 13), v czemze bądzye solono? *ib.* 265; Bądzyely raka prava tvoya pogarschacz czyebye (si... manus... scandalizat tę Mat 5, 30), vthny yą *ib.* 268, *sim. ib.* 269. 270. 271; Badzyely kto myedzy vamy prosczye (*pro* prosycz) v oycza chleba (quis autem ex vobis patrem petit panem Luc 11, 11), azaly yemv poda kamyen, albo bądzyely kto myedzy vamy proszycz ryby (aut piscem Luc 11, 11), azaly yemv da vązą, albo bądzyely proszycz yaya (aut si petierit ovum Luc 11, 12), azaly yemv poda nyedzvyedzya? *ib.* 275; Bądzyely slyepy slyepego vodzycz (caecus autem si caeco ducatum praestet Mat 15, 14), oba vpadnyeta

v dol *ib.* 356, *sim. ib.* 365. 373. 398; Yam drzvy, przez mye vnydzyely kto (si quis introierit Jo 10, 9), zbavyon bądzye *ib.* 426; Zyarno zytne vpadvschy v zyemyą nye vmrzely (nisi... mortuum fuerit Jo 12, 24), samo ostanye, alye vmrzely (si autem mortuum fuerit Jo 12, 25), vyelye ovocza przynyeszye *ib.* 466; Smylvy szye nade mną, bo straczały czyebye, straczą y zyvot moy *ib.* 524; Obyeczuyą tobye,... yze czye puszczą z ych moczy y z ych ąku, vczynyschły my ktore znamyą *ib.* 800; ~ Ktoricole... zaklad weszmye..., tho gest konye abo gynsze bydlo..., nye mayą... dzelicz myedzy sobą, ale gestly zymye (si autem hiemali, *Sul* 22: paknyaly zymye), tedy za tydzen, a gestly lecze (si fuerit in aestivo tempore, *Sul* 22: bandzely lethnego czassv), tedy za dwie nyedzeli mayą bycz chowany *Dział* 9; Aczby kto za kogo ączyl, a ten, za kogo raczą, zaprzysyą, aby zan raczono, tedi gestly dlug (si debitum fuerit, *Sul* 65: bylly dlug) dwadzessczą grzywien, sam wlosną raką, a gestly (si, *Sul* 65: a gdy) czterdzessczy grzywien, samowtor... ma przysyądz swey sprawiedlywosczy *ib.* 52; Acz ktho raczy za przyaczela..., ale gestly maly dlvg (si est parvum debitum), ma mv dan bycz zaklad, a gestlyby wyelgy, tedy rakoymya ma syą mv wwyazacz w gymyenye *ib.* 64.

Libański *cf.* **Cedr**

Libez *czy* **Libec** *bot.* '*lubczyk, Levisticum officinale Koch*': Lybez ligusticum 1472 *Rost* nr 241. ~ *Bohemizm.*

Libiezny *cf.* **Lubieżny**

Libra *formy*: *ac. sg.* librę *BZ* Ex 38, 27. III Reg 20, 39. IV Reg 23, 33. I Par 20, 2, *MPKJ* V 116; ~ *l. sg.* (w) librze *BZ* II Par 36, 3; ~ *ac. du.* librze *BZ* III Reg 16, 24; ~ *g. pl.* libr *BZ* Ex 38, 24. 26. 27. IV Reg 15, 19. I Par 19, 6, *etc.*; liber *BZ* IV Reg 18, 14. 23, 33. II Par 8, 18. 9, 9. 25, 6. I Esdr 8, 26. Tob 1, 16.

Znaczenie: '*jednostka wagi zawierająca ok. 25—50 kg, zarazem jednostka pieniężna składająca się z pewnej ilości srebra lub złota, talentum metalli (potissimum auri vel argenti)*': Wsziczko zloto,... czso offyerowano w darzech, cztyrdzeszczy libr (talentorum) bilo *BZ* Ex 38, 24, *sim. ib.* 38, 26; Sto podstawkow vdzyal⟨an⟩o gest ze sta libr (de talentis centum), kaszdøø librø (singulis talentis) kaszdemu podstawku polyczyayøcz *ib.* 38, 27; Kupyl gorø... za dwye lybrze szrzebra (duobus talentis argenti) *BZ* III Reg 16, 24; Lybrø szrzebra (talentum argenti) za to dasz *ib.* 20, 39; Dawal Manaen Fulowy tysyøcz lybr szrzebra (mille talenta argenti) *BZ* IV Reg 15, 19, *sim. ib.* I Par 19, 6. Neh 7, 71. 72. Tob 4, 21; Kazal sobye dacz krol... trsysta lyber srzebra a trsydzescy lyber zlota (trecenta talenta argenti et triginta talenta auri) *BZ* IV Reg 18, 14; Vloszil vroki na zemye, ssto lyber srzebra a lybrø zlota (centum talentis argenti et talento auri) *ib.* 23, 33; Wszøw Dauid koronø zlotø..., a nalyazl na nyey na wadze lybrø zlota (auri pondo talentum) *BZ* I Par 20, 2; Toczyem ia w mem vbostwye przyprawyl naklad domu boszemu, sto tysyøcz lybr zlota a szrebra tysyøcz tysyøczow lybr (auri talenta centum milia et argenti mille milia talentorum) *ib.* 22, 14, *sim. ib.* II Esdr 8, 57; Nabraly polpyøta sta lyber zlota (quadringenta quinquaginta talenta auri) y przynyesly krolyowy *BZ* II Par 8, 18, *sim. ib.* 9, 9. 25, 6. I Esdr 8, 26. Tob 1, 16; Czso tedi bødze y sze sto lybr (de centum talentis) srzebra, geszem dal ricerzom? *BZ* II Par 25, 9, *sim. ib.* II Esdr 8, 21; Poddał w placzø sobye zemyø we sto lybr szrzebra a w lybrze zlota (centum talentis argenti et talento auri) *BZ* II Par 36, 3; Talentum librą vel grzywną vel czantnar (talentum plumbi portabatur Zach 5, 7) *MPKJ* V 116; ~ **Bilibris** dwogye libry, id est myarą (*war. kal.*: dwogyey myari, bilibris tritici denario Ap 6, 6) *MPKJ* V 138.

Libszczek *cf.* **Lubszczek**

Lice *formy*: *n. sg.* lice 1336 *OpMog* II nr 61, *Fl* 10, 8, XV *in. JA* XXVII 267, 1437 *Wisł* nr 228 s. 89, *etc.*; ~ *g. sg.* lica 1396 *TPaw* IV nr 5224, 1397 *Leksz* II nr 2025, *Fl* i *Pul* 50, 12. 60, 3, *etc.*; ~ *d. sg.* licu *Naw* 128, 1500 *AGZ* XIX 467, *Rozm* 757; ~ *ac. sg.* lice 1397 *Leksz* II nr 2003, *Fl* i *Pul* 9, 33. 12, 1. 50, 10, *etc. etc.*,; ~ *i. sg.* licem 1392 *TPaw* IV nr 4060, 1398 *StPPP* VIII nr 7277, 1399 *ib.* nr 8400, *etc. etc.*; ~ *l. sg.* (przy) licu 1390 *TPaw* III nr 1555, 1398 *Leksz* II nr 2249, 1398 *ŁebMat* 67, *etc.*; ~ *ac. pl.* lica *OrtMac* 113; ~ *i. pl.* licmi 1475 *AGZ* XVII 113.

Znaczenia: **1.** '*twarz, oblicze, też policzek, facies, vultus, gena*': Ramsz vderzyl Maczeya trzycrocz w licze 1397 *Leksz* II nr 2003; Ramsz... Mathiam... in faciem percussit vlg. po liczu 1398 *ib.* nr 2249, *sim.* 1398 *ŁebMat* 67; Bog odwrocyl licze swoie (faciem suam), by ne widzal do concza *Fl* 9, 33, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 12, 1. 50, 10, *KartŚwidz*, *Pul* 43, 26. 53 arg. 94, 2; Prawodø (*pro* prawotø) widzalo licze iego (vultus eius, *Pul*: oblycze yego) *Fl* 10, 8, *sim. Pul* 26, 13; Ne odrzuczay mne od licza (a facie) twego *Fl* 50, 12, *sim. Pul*, *KartŚwidz*; Ne odwraczay licza twego (faciem tuam) od

slugy twego *Fl* 68, 21, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 60, 3, *Pul* 21, 26. 26, 14. 43, 18; Pocril iest srom licze moie (faciem meam) *Fl* 68, 9, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 79, 4, XV *in. R* XXV 218, *BZ* Ex 33, 13, *Pul* 79, 8. 20, *ca* 1500 *SprTNW* V 16. 17; Polosz ge... iaco sczblo przed liczem wyatra (ante faciem venti) *Fl* 82, 12, *sim. Pul*; By vwesselil (*sc.* gospodzin) lycze (faciem) w oleyv *Fl* 103, 17, *sim. Pul*; Micolay Dzirszkowi łoki ne szek[e]l... ani mu iego pomocznik po liczu dal 1407 *KsMaz* I nr 1055; Licze maxilla 1437 *Wisł* nr 228 s. 89, *sim.* XV *p. post. PF* V 7; Wozni pod... gymyenya sztracenym y thesz lycza przesszenym (faciei adustione) procz przykazanya sądzego... pozwv czynycz nye ma szmyecz *Sul* 9; Bądą... naschiczon, gdi syą vkaze twoya fala, napelnysz myą wessela twogim lyczem (cum vultu tuo Psal 15, 11) XV *med. R* XXII 240, *sim. Pul* 15, 11, *ca* 1500 *SprTNW* V 17; Si quis in faciem vos cedit, ysz vasz byią w lycze (II Cor 11, 20) XV *med. SKJ* I 65, *sim.* XV *ex. ib.* 145; Mowyl gest pan ku Moyszeszowy liczem w licze (facie ad faciem) *BZ* Ex 33, 11; Lycze me (facies mea) przedyydzye czyø *ib.* 33, 14; Nye moszesz wydzecz licza mego (faciem meam) *ib.* 33, 20; Wiszonø *pagani od twego licza (a facie tua) *ib.* 34, 24; Moyszesz... nye wyedzal, ysze rogate bilo licze gego (facies sua) s towarzysztwa rzeczy boszey *ib.* 34, 29; Sedechias... vderzil Mychea w lyce (in maxillam) *BZ* III Reg 22, 24; Chczem, aby odtychmyast nasze vbostwo nye zdradzono, ale ktori gedno tho sluszebnyk vczyny, tedi gemv licze ma bycz przeszono *Dział* 15; Tu intulisti filio... unum vulnus... al. w lycze 1462 *AGZ* XIII 389; Chvda, blada, szolthe lycze, lsczy szya yako myethnycza *De morte* w. 29; Gene tue gyagody licza twego (pulchrae sunt genae tuae sicut turturis Cant 1, 9) 1471 *MPKJ* V 72; Sancte Micula, veraciter faciem meam bundico al. swe lycze chrcza et veraciter iuro 1473 *AGZ* XV 162, *sim. ib.*; Nye yest zdrowye w czyelye moym od lycza (a facie, *Fl*: od oblicza) gnyewa twego *Pul* 37, 3, *sim. ib.* 54, 23. 79, 17; Zgnyly y skazyly szye blizny moye od licza (a facie, *Fl*: od oblicza) gluposzczy moye *Pul* 37, 5; Gdy przydø y pokazø szye przed lyczem (ante faciem, *Fl*: obliczim) bozym *Pul* 41, 2, *sim. ib.* 67, 2. 5. 88, 15; Zbawyenye lycza mego (vultus mei, *Fl*: oblicza) y bog moy *Pul* 41, 7, *sim. ib.* 43, 17; Bychom czyebye... nygdy nye wydzyely gynako, yedno lyczem przeczyw lyczv *Naw* 128; K[k]asdącz panna po lyczu rumyena, ale patrzay, bycz byla domowa XV *p. post. R* XXV 198; Maxilla polyczek vel lycze *ca* 1500 *Erz* 38; Yagodą na lyczv gena *ib.*; Rvmyąne lycze y byale za wyeczerzą bylo blade *ca* 1500 *SprTNW* V 15; Obrocz ku mnyc thwe oblycze, bocz myą napelnya thesznycza, gdy nyc wydzą thwego lycza *ib.* 16, *sim. ib.* 17; Bo my takyesch anyol poslan y vydzyalam yego svyątą lycze (faciem) *Rozm* 8, *sim. ib.* 48. 60. 598. 626. 683. 684. 731. 739; Lycze ye svyczyly (*pro* svyczylo) y bylo rvmyone (candidae ac rubicundae genae speciosae fuerunt) yako rosa z lylya *ib.* 22; Baczysch ('baczyż'), Iesuszye, vyely[l]e v yego rącze bylo balczov (*pro* palczov), pomaczay na lyczv, vyącz mozesch rozgadnącz *ib.* 732; Marya... vzrala sve myle dzyeczyą vplvane, a ono yvz byly slyny *przysly ku yego svyątemv lyczv *ib.* 757; ~ Phariseus quasi licze myrzvczy (*leg.* lice mierzący *?*) XV *med. R* XXIV 375.

2. *postać, kształt, forma, effigies*': Formam, *gl.* id est ymaginem, nostram wyobrazenye, wzraaz lycza naszego (observate eos, qui ita ambułant, sicut habetis formam nostram Phil 3, 17) XV *med. SKJ* I 121; Effigie w liczą (*leg.* w licu), w obrasze (*war. lub.*: twarzy aut liczą, post haec autem duobus ex his ambulantibus ostensus est in alia effigie Marc 16, 12) 1471 *MPKJ* V 122.

3. '*oczywisty dowód winy (kradzieży), przedmiot służący jako dowód w procesie, delicti indicium manifestum, furtum, deprehensum, res quae in lite furti argumentum est*': Quem (*sc.* Petrum) wlnerauit wlodarius et procurator... pro eo, quia terminum non faceret, quem fecit viso licze 1388 *StPPP* VIII nr 4848; Potrassius procurator... Spitkonis... in termino circa licze citato et per ministerialem... arestato, qui per eundem est percussus, pro sex equis receptis in vgori Johanni *ib.* nr 4852, *sim.* 1445 *AGZ* XIV 167; Goschco officialis confessus est, quia citauit sine lice et littera 1389 *StPPP* VIII nr 5072; Pelca detinuit hominem hunc circa publicum furtum przi liczu 1390 *TPaw* III nr 1555; Bronek gest prawy *zlodze i llicze na nem zastano 1391 *HubeZb* 64; Procurator... circa vestigium vlg. sza liczem parere iussit personaliter 1392 *TPaw* IV nr 4060; Valczerz dedit kmethonem bes licza..., bes prawa 1396 *ib.* nr 5224; Iszem *byul poszlem do Andrzea o tego czloweka, czo *pzres licza obeszon 1397 *Leksz* II nr 2025; Pro V wlneribus kmetonis cruentatis et pro pecoribus in termino ⟨peremptorio⟩ za lycem 1398 *StPPP* VIII nr 7277, *sim.* 1399 *ib.* nr 8400, 1402 *StPPP* II nr 918, 1421 *ArchTerCrac* CXCV 91, 15. 115, 8; Nicolaum ministerialis citavit presencialiter circa rem manifestam vlg. licze 1402 *KsZPozn* nr 997; Hondriuissina... et Clemens... sunt condempnati vlg. sdani za liczem, quia quatuor boues

arestauerunt 1405 *AKPr* VIII a 92; Czso... Potrasz pobral, to gy pobral, esze od nego od chøszbi y od prawa begal, a v nego licze *zastanø 1407 *HubeZb* 87; Stanislaus... ducit testes vlg. do licza 1408 *Czrs* 13; Ozanna... homines... judicauit..., quod ministerialis sza liczem arrestauit 1425 *StPPP* II nr 2051; Equum za liczem arrestare 1426 *ArchCastrCrac* II 126; Ex quo citati sunt cum retibus et ferinis al. s lyczem 1436 *AGZ* XI 114, *sim.* 1454 *ib.* 401; Anna... postulavit, ut ponerent recia al. lycze 1437 *ib.* 126, *sim. ib.*, 1439 *ib.* 159, 1469 *AGZ* XVI 67; Steterunt XI homines cum XIII securibus *vstawayocz rok super dominam..., prout est citata przi lyczu pro violencia 1439 *AGZ* XI 152; Pars adversa dixit, quod arestacionem vlg. licza non posuit *ib.* 155; Baliczski... liczowal quinque secures et palium, que hominibus... violenter sunt recepta in silvis et ibi circa illud licze oculatim ipsi domino...dedit...et citavit... terminum cum licze predicto et licze coram nobis ministerialis produxit de palio 1440 *ib.* 167, *sim. ib.* 168, 1443 *ib.* 221; Septem fures cum signis al. z liczem de manibus ipsorum repercussistis violenter 1441 *ib.* 180; Tu michi capucium furatus es bissagy et iterum aliud capucium, et alias res in valore duarum marcarum, et hoc capucium est licze *ib.* 182; Ministerialis... liczowal Nicolaum... sedentem in captivitate... Sentenciavimus, ut... (*sc.* domina Steczkonissa) eundem captivum videlicet licze... statuere debeat 1442 *ib.* 205, *sim. ib.*; Hic licze non posuit istorum ferramentorum, in quibus homines sedebant 1442 *AGZ* XIV 68, *sim.* 1448 *ib.* 262; Nestor... debet statuere... Chodoronem... vel ipsius uxorem cum equo al. z liczem, qui est arrestatus... et si... Chodoronem non statueret ad illud licze, tunc fideiussores hoc pati debent 1443 *AGZ* XI 222; Nicolaus terminum ocularem dedit post restacionem al. po liczu... pro eo, quod ipsum repercussit... et recepit sibi pecunias 1443 *AGZ* XIV 103; Palatinus diffiniat pro homine... detento pro pignore..., qualiter exemi debeat videlicet pro... duobus bobus, freno, prout detinuerunt circa insignium al. przi liczu *ib.* 113, *sim.* 1444 *ib.* 154; Manifestum factum dicitur licze vel yawny uczinek 1444 *AKPr* II s. XIV, *sim.* XV *in. JA* XXVII 267; Ministerialis ipsis terminum dedit personalem al. oblyczny (*var. ib.*: oczvisti rok) post lycze 1445 *AGZ* XIV 159, *sim. ib.*; Ministerialis... sibi terminum ocularem dedit circa faciem al. przi liczu *ib.* 167, *sim. ib.* 166; Ipsum (*sc.* Nicolaum) zdal..., quia non stetit cum facie al. lyczem *ib.* 172; Ipsum zdal omnino in facie al. w liczu, quia ipsam faciem non statuit *ib.*; Iurek... przipowyedal sye... super... Nicolaum..., ut pareret cum licze, videlicet cum wyencerz et cum sak, prout sibi violenter sunt recepta 1446 *AGZ* XI 291, *sim. ib.*, 1447 *ib.* 301. 303; Quem furem retinuerunt cum publica noxa al. z lyczem 1447 *AGZ* XIV 239; Dmytr... condempnavit... Dobeslaum... pro arestacione al. o licze, quod arrestavit al. lyczowal tres kmethones profugos, pro quibus ipsum cittaverat arrestando. Idcirco ipsum condempnavit post quemlibet kmethonem in pena pyacznadzescza, quos aresta⟨tos⟩ non locavit al. lycza ne postawil 1449 *AGZ* XIII 286; Recepit ita multum sicut ducentas marcas... et super hoc uxor mea post eum facies al. lycze 1450 *AGZ* XIV 292; Cum notoria al. sz lyczem 1450 *Kozier* I nr 41; Causam furti al. lycze *ib.* nr 42; Paulus... condempnavit... Petrum... et... Dorotheam in termino faciali racione huius, quia non locaverunt signa al. lycza..., videlicet pro falcastris 1454 *AGZ* XIV 422; Przywyodl... czlowyeka, czo nany wyązano troye lycze *OrtMac* 113; Zalowal szye..., ysz mu thy lycza beszprawnye wyązano nany *ib.*; Jacom ya nye othbyl samoczwart Jana... urzandownikowi z myodowem lyczem 1460 *Czrs* s. LXXXIV; Iohannes Grzymala presbiter... adduxit ministerialem, qui recognovit sibi terminum cum domino Johanne Cobylyensky... cum coadiutoribus al. sz liczem 1462 *AGZ* XI 480; Marcissius... condempnavit consules... ob nonstatuicionem facici al. licza, currum cum pannis 1464 *AGZ* XIII 451, *sim.* 1466 *ib.* 513. 535, 1467 *ib.* 551; Coram banito iudicio... viceadvocatus re⟨co⟩gnovit, quia sedens ipsum detinui al. prze⟨z⟩ lycza 1464 *Trześn* 74; Thomas... facia[cia]cionem al. lycza affectavit 1465 *AGZ* XIII 476; Repercusisti eundem furem... Mathiam nec ius administrare iuxta faciem al. podla lycza noluisti *ib.* 483, *sim.* 1500 *AGZ* XVI 306; Prius michi statuas arestum al. licze 1465 *StPPP* II nr 3806; Ministerialis cucurit post faciem publicam al. za yavnym lyczyem 1466 *AGZ* XV 43; Ob nonstatucionem publice noxe seu facialis al. dla nyestawyenya lycza 1468 *AGZ* XIII 585; Elyzabeth... terminum astitit... pro nonadmissione facialis al. licza 1469 *AGZ* XVII 10; Termini... sunt positi... cum recognicione ministerialis et facie al. s lyczmy 1475 *ib.* 113; Quod nullus hominum quorumcunque ipsum Iohannem... accusancium poterit super ipsum notam furticinii et sacrilegii vlg. dictam lycze inicere calumpniose..., sed debebit liber assistere 1483 *MMAe* XVI nr 848; Cui... ministerialis terminum facionalem penes faciens al. przy

lyczw et citavit eum 1488 *AGZ* XIX 319; Si aliquod signum furticinii al. lycze vidisti an non? 1494 *AGZ* XVI 255; Pelka... citavit... Petrum... cum arresto al. sz lyczem duodecim peccorum et equum,... et puerum, et vetulam 1498 *ib.* 286, *sim.* 1500 *ib.* 305; Manifestum furticinium al. licze XV *p. post. JA* VI 337; Stanislaus... conquestus est per procuratorem... super Iudeum... secundum rem facialem al. lycza, prout arestaverat circa eundem monilia... et secundum hoc faciale al. lycze... Szbrodnyczky voluit approbare 1500 *AGZ* XV 403; Iudeum... statuere... ad paratum faciale al. kv gotowemv lyczv 1500 *AGZ* XIX 467; ~ licem *(o zwracaniu rzeczy ukradzionej przez przychwyconego na gorącym uczynku)* '*publicznie, manifeste, coram testibus*': Dobek Michalka ne szindowal na dobrowolney drodze ani samostrzala y captura wroczil liczem 1400 *HubeZb* 76; Stanislaus furtum equum non restituit publice Johanni..., dicto licem 1400 *TPaw* IV nr 6610; Iaco Kr[o]czon ne wroczil ginich rzeczi liczem, iedno crap, czso mu lawniczi w gego dom przinesli 1403 *Pozn* nr 552; Receperunt unam balistam, gladium,... que restituerunt palam al. liczem 1420 *StPPP* II nr 1740, *sim.* 1432 *ib.* nr 2462; Są panyą lupili, są s nye suknyą sgyąli y ta sucnya potem liczem wroczoną 1427 *BiblWarsz* 1861 III 40; Pauel ne cradne ve xanzey zemy any cradzoney crowy lyczem wroczyl 1445 *ZapWarsz* nr 747; Kmethones... ipsum interfecerunt et viginti sexagenas nostras abstulerunt, tunicam et palium, clipeum manifeste restituerunt al. liczem 1465 *AGZ* XIII 488, *sim.* 1469 *AGZ* XVII 3.

4. '*jakaś danina, może kara, tributum quoddam, fortasse multa*': Omnes... villas... et eidem conventui obsequentes seculares reddendo in perpetuum ab his servitiis et solutionibus, stan videlicet, strosa,... ove, bobri, capite, licze... liberos et exemptos 1336 *OpMog* II nr 61.

(Licemiernicki) Lucemiernicski '*związany z licemiernikiem, należący do licemiernika, qui Pharisaeorum est*': Nisi habundaverit iusticia vestra plus quam Scribarum et Phariseorum, genocz wassza sprawedlywocz cresc⟨ij⟩en⟨s⟩ka ne *bodze opphilstwa (*pro* opphitsza), nyz sprawedlywocz wczennykow, luczemernyczska, non intrabitis in regnum celorum (Mat 5, 20) XV *med. GlWroc* 61a, *sim. ca* 1420 *R* XXIV 84; Naslyadoval tez yego svyathy Ian a ony y (*leg.* ji 'go') tez vydzyely po vlyczam *ıyczemyernyskym y po vlyczam mystrzov zydovskych *Rozm* 665.

Licemierniczy '*należący do licemiernika, związany z licemiernikiem, qui ad Pharisaeos pertinet*': Iudasch vzyal slugy byskupye y lyczemyernycze, czvsch duchovnych (a pontificibus et Pharisaeis ministros Jo 18, 3) *Rozm* 614.

Licemiernik, Lucemiernik, Lucymiernik *formy*: *n. sg.* licemiernik *Rozm* 319. 333; ~ *g. sg.* licemiernika *Rozm* 319; ~ *v. sg.* licemierniku *Rozm* 282. 376; ~ *n. pl.* licemiernicy *Rozm* 271. 272. 279. 324. 327. 330. 354. 355. 380. 384. 391. 400, *etc.*; lucemiernicy *Gn* 11b, XV *med. GlWroc* 19r; lucymiernicy XV *med. GlWroc* 94r; ~ *g. pl.* licemiernikow 1448 *R* XXIV 353, *Rozm* 184. 360. 361. 415. 439. 592; ~ *d. pl.* licemiernikom *Rozm* 421. 460. 703. 716; ~ *ac. pl.* licemierniki *Rozm* 415. 424; ~ *v. pl.* licemiernicy *Rozm* 327. 355. 418. 456. 461. 462. 716; ~ *i. pl.* licemierniki *Rozm* 181. 453. 468. 487. 508.

Znaczenia: **1.** '*faryzeusz, Pharisaeus*': Oth przewrothlywey navky lyczemernykow (a fermento Pharisaeorum Mat 16, 6) pylne a osztroszne szą ymeycze 1448 *R* XXIV 353, *sim. Rozm* 360. 361; Lucemernyczy Pharisei XV *med. GlWroc* 19r; Abeuntes Pharisey, odsedschy łucimerniczy, concilium inierunt (Mat 22, 15) *ib.* 94r; Yze byly oddzyelyony od pospolnego lyvda odzyenyem, tegodla slu[zy]ly (*sc.* faryzei), ktores myenymy dzyszya lyczemyernyky *Rozm* 181; Czy, ktorzy byly poslany, s lyczemyernykow (ex Pharisaeis Jo 1, 24) byly *ib.* 184; Kyedy to smovyl myly Iesus, przystąpywschy kv yemv Zyd lyczemyernyk, (quidam de Pharisaeis Luc 7, 36) na ymye Symon,... y proszyl yego, aby s nym obyedwal. Tedy wschedschy v dom onego lyczemyernyka (ingressus domum Pharisaei Luc 7, 36) y szyedzyal *ib.* 319; Vzrącz to lyczemyernyk (Pharisaeus Luc 7, 39), rzekl sam v sobye *ib.*, *sim. ib.* 333; Nyevyerny lyczemyernyczy (Pharisaei Mat 12, 14) vczynyly rądą przeczyw... Iesuszovy *ib.* 327, *sim. ib.* 324. 354. 418. 419. 421. 425; Yako ssą zadaly mystrzovye a lyczemyernyczy zydowsczy czvda od... Iesucrista *ib.* 330, *sim. ib.* 463—4. 464; Lyczemyernyczy Zydovye (Pharisaei Mat 15, 12), vslyschavschy to slovo, pogorschyly szye barzo *ib.* 355, *sim. ib.* 400. 414. 439. 448; Czy yst[z]ny lyczemyernyczy vybraly vyssche myescza nad yny lud *ib.* 380, *sim. ib.* 384. 391; Yako myły Iesus pytal lyczemyernykov Zydov *ib.* 415; Iesus zebravschy lyczemyernyky Zydy (congregatis... Pharisaeis Mat 22, 41) y spytal ych..., czyy by byl syn Krystus *ib.*; Gorze vam, madrczy y moczarze lyczemyernyczy (Scribae et Pharisaei hypocritae Mat 23, 14)! *ib.* 418, *sim. ib.* 461. 462; Tako przyvyedly y (*leg.* ji 'go') lycemyernykom (ad Pharisaeos Jo 9, 13) *ib.* 421; Yako myly Iesus mynyl lycemyernyky, ysch ssą byly slyepy *ib.* 424; Nyektorzy s nych schedwschy do lycemyernykow

(ad Pharisaeos Jo 11, 46) y povyedzyely ym *ib.* 439; Zebraly szye byskupovye, kxyazątа zydovskye y lycemyernyczy (Pharisaei Jo 11, 47) v radą y rzekly *ib.*, *sim. ib.* 445. 458. 508. 662; Schedschy byskupovye zydovsczy y z lyczemyernyky... y przystąpyly k nyemv *ib.* 453; Lyczemyernyczy... movyly, yze myszmy volny od svyeczkych zakonow, bosmy pod zakonem bozym *ib.* 455, *sim. ib.* 460. 470. 473; Kyedysch ssą przysły slugy... kv byskupom y lyczemyernykom (ad... Pharisaeos Jo 7, 45), spytały ych *ib.* 460; Vyelye kxyazath zydovskych ven vyerzylo, alye przed lycemyernyky (propter Pharisaeos Jo 12, 42) nye smyely yavnye movycz *ib.* 468; Zebravschy slugy byskupye y barzo vyelye slug zydovskych mądrczow, lycemyernykov (a pontificibus et Pharisaeis ministros Jo 18,3 (*MacDod* 104: lyczomyernykow) z myeczmy *ib.* 592; Annasz vszyavszy mylego Iesucrista y dal y v rące lycemyernykom, pysarzom y mądrczom *ib.* 703; Vezly (*leg.* weszli) byskupy, popovye y lyczemyernyczy v radą gadacz, kako by smyercz opravyly Iesucristovy *ib.* 707, *sim. ib.* 708. 710; Drudzy... poczęły movycz przeczyv byskupom y przeczyv lycemyernykom, rzekącz: O salyeny byskupovye a nądzny lycemyernyczy, czo czynyczye? *ib.* 716.

2. '*obłudnik, hipokryta, simulator*': Svøthy Lucasz... vyclada y vypiszuge rodzag othcza y maczcrze svøtego Gana..., ysczy ony ne biły szø luczemerniczy, gakocz dzysza ludze... czynø, isci szø ony pred luczmy vkaszugø dobrzy, allecz ony szø pred bodzem sly *Gn* 11 b; Kyedy czynysch yamvzna, nye day przed sobą trąbycz, yako czynyą lyczemyernyczy (hypocritae Mat 6, 2) v synagogach a na vlyczach, aby ye lyvdze chvalyły *Rozm* 271; Kyedy szye modlyczye, nye bądzczye yako lycemycrnyczy (hypocritae Mat 6, 5), *ktory mylvyą szye modlycz v ych bozyczach a na vlyczach..., aby były vydzyany od lyvdzy *ib.* 272; Kyedy szye posczyczye, nye badzczye *lyeczymernyczy (hypocritae Mat 6, 16) ssmathny, bocz ony vkazvyą svoye oblycze, aby vydzany od lyvdv, yze szye posczv *ib.* 279; Lycemyernykv (hypocrita Mat 7, 5), vyrzvczy pyrvey byrzmo s tvego oka, vyącz bądzyesch mocz vyymovacz prosek z bartnyego (*pro* bratnyego) oka *ib.* 282, *sim. ib.* 376; Iesus, poznawschy ych lychothy, rzekl k nym: Czo mye kvszyczye, lyczemyernyczy (hypocritae Mat 22, 18)? *ib.* 327, *sim. ib.* 456; Lyczemyernyczy (hypocritae Mat 15, 7), dobrze prorokowal o vasz Izayasch, rzekącz: Ten lud vsty myą czczy, alye ych sercze daleko yest ode mnye *ib.* 355; Pan... da czescz yego s lycemyernyky (cum hypocritis Mat 24, 51) *ib.* 487, *sim. ib.* 508.

Cf. **Licomiernik**

Lichewnik *cf.* **Lichownik**

Lichmanić *cf.* **Zlichmanić**

Licho '*niesprawiedliwie, źle, inique*': Physzny lycho (*Pul*: zle) czynily sø (superbi inique agebant) *Fl* 118, 51.

Lichość '*chwiejność, brak wytrwałości w dobrym, inconstantia in bono proposito*': Cordis instabilitas lichoscz XV *ex. ErzGlos* 181.

Lichota *formy*: *n. sg.* lichota *Fl* 16, 4, *Fl* i *Pul* 48, 5, XV *in. Zab* 520, *MW* gl. 69; ~ *g. sg.* lichoty *Fl* 50, 3. 140, 4, *Fl* i *Pul* 17, 26. 27, 5. 71, 14, *KartŚwidz*, *Rozm* 305. 481. 727; ~ *d. sg.* lichocie *Fl* 124, 3; ~ *ac. sg.* lichotę *Fl* 5, 6. 50, 4. 118, 78, *Fl* i *Pul* 30, 22. 31. 6. 35, 13. 36, 1. 40, 6. 50, 2. 51, 3. 52, 5, *KartŚwidz*, *Rozm* 456; ~ *l. sg.* (w) lichocie *Fl* 50, 6, *Fl* i *Pul* 51, 1; ~ *n. pl.* lichoty *Fl* 25, 10. 54, 17, *Fl* i *Pul* 39, 16, 1471 *MPKJ* V 120; ~ *g. pl.* lichot *Kśw* cv 3, *Fl* 17, 5, *Fl* i *Pul* 38, 12; ~ *ac. pl.* lichoty *Fl* 50, 10. 62, 10, *Rozm* 284. 327. 341; ~ *i. pl.* lichotami *Fl* 102, 3; ~ *l. pl.* (w) lichotach *Fl* 105, 41, *Fl* i *Pul* 52, 2, *KartŚwidz.*

Znaczenia: **1.** '*złość, zły postępek, występek, grzech, nequitia, scelus, malum facinus, peccatum*': Ienze sø ne zadal priiøch lichoth cloue-c⟨ych⟩ *Kśw* cv 3; Nenawidzal ies wszech, czso czinø lichotø (iniquitatem, *Pul*: zloszcz) *Fl* 5, 6, *sim. Fl* 118, 78, *sim. Fl* i *Pul* 35, 13. 36, 1. 52, 5; Ne nalezona iest we mne lichota (iniquitas, *Pul*: zloszcz) *Fl* 16, 4; Strumene lichot (iniquitatis, *Pul*: zloszczy) zamøczili sø me *Fl* 17, 5; Chowacz se bødø od lichoti moiey (ab iniquitate mea) *Fl* 17, 26, *sim. Pul*; W gichsze røku lichoti (iniquitates, *Pul*: zloszczy) sø *Fl* 25, 10; Day gim... podlug lichoti nalezena gich (secundum nequitiam adinventionum ipsorum) *Fl* 27, 5, *sim. Pul*; Nema bødzcze, vsta lsczіwa, isze mowø przeczіwo prawemu lichotø (iniquitatem) *Fl* 30, 22, *sim. Pul*; Ti ies opuscil lichotø (impietatem) grzecha mego *Fl* 31, 6, *sim. Pul*; Ode wszech lichot (ab... iniquitatibus) mogich witargn me *Fl* 38, 12, *sim. Pul*; Polapiły sø me lichoti moie (iniquitates meae) *Fl* 39, 16, *sim. Pul*; Sercze iego zgromadzalo lichotø (iniquitatem) sobe *Fl* 40, 6, *sim. Pul*; Lichota (iniquitas) støpana mego ogarne mne *Fl* 48, 5, *sim. Pul*; Podlug mnoszstwa lutowana twego sgladz lichotø moiø (iniquitatem meam) *Fl* 50, 2, *sim. Pul*; Daley omiy me od lychoti (ab iniquitate, *Pul*: zloszczy) moiey *Fl* 50, 3, *sim. KartŚwidz*; Bo lichotø (iniquitatem, *Pul*: zloszcz) moiø ia poznawam *Fl* 50, 4, *sim. KartŚwidz*; Bo owa

w lichocze (in iniquitatibus, *Pul*: we zloszczyach, *Kart Świdz*: w lichotach) poczøl iesm se *Fl* 50, 6; Wszitky lichoti (iniquitates, *Pul*: zloszczy) moie sgladz *Fl* 50, 10; Czso se chwalisz we zlosci, iensze moczen ies w lichoce (in iniquitate)? *Fl* 51, 1, *sim. Pul*; Milowal ies... lichotø (iniquitatem) wøcey, nisze mowicz prawdø *Fl* 51, 3, *sim. Pul*; Zkazili sø se y neludzszczi szczinili sø se w lichotach swogich (in iniquitatibus) *Fl* 52, 2, *sim. Pul*; Lichoti (nequitiae, *Pul*: zloszczy) w przebitczech gich *Fl* 54, 17; Zatkana sø vsta molwøcich lichoti (loquentium iniqua, *Pul*: zloszczy) *Fl* 62, 10; Z lichw y z lichoti (ex... iniquitate) odkupy dusze gich *Fl* 71, 14, *sim. Pul*; Genz sye slutuge nade wszemy lichotamy twimy (qui propitiatur omnibus iniquitatibus tuis, *Pul*: ien myloszcz czyny wszem zloszczyam twoym) *Fl* 102, 3; Vsmyerzily sø sie w lychotach (in iniquitatibus, *Pul*: w zloszczyach) swogich *Fl* 105, 41; Przyblyszyly sø se poscygayøcz mne lychoty (persequentes me iniquitati, *Pul*: nastoyøczy na myę zloszczi) *Fl* 118, 150; Bo ne zostawy gospodzyn prøta grzesznich na czøsczy prawych, bychø ne wsczøgly prawy kv lychocze (ad iniquitatem, *Pul*: ku zloszczy) røkw swoyw *Fl* 124, 3; Ne spusczay sercza mego we slowa lychoty (in verba malitiae, *Pul*: zloszczy) *Fl* 140, 4; Proteruia skrzøtliwoscz, lichota *MW* gl. 69; Odstąpczye ode mnye vszyszczy, ktorzy czynyczye lychoty (qui operamini iniquitatem Mat 7, 23) *Rozm* 284; Pelny yestesczye drapyestva y vschytkey lychothy (rapina et iniquitate Luc 11, 39) *ib.* 305; Iesus, poznawschy ych lychothy (cognita... nequitia eorum Mat 22, 18), rzekł k nym *ib.* 327; Poslye syn czlovyeczy anyoly svoye y zbyerze wschytky grzechy y wschytky lychothy, y thy, ktore ye czynyv (colligent... omnia scandala et eos qui faciunt iniquitatem Mat 13, 41), wschytky poslye v ogyen vyeczny *ib.* 341; Iesus, poznavszy ych lychotą (cognita... nequitia eorum Mat 22, 18), rzekl k nym *ib.* 456; A tako tedy opffytoscz lychoty a myloszyerdzye vyelye luda oczymna (*leg.* ozimnia?, quoniam abundavit iniquitas, refrigescet caritas multorum Mat 24, 12) *ib.* 481; O kxyaza zlosczyve, pelne grzechov y vschytkey lychothy! *ib.* 727.

2. '*bieda, utrapienie, udręka, aerumna, cura*': Lychota erumpna XV *in. Zab* 520; Erumne lichoti, *nandzie, *stradzie (aerumnae saeculi... suffocant verbum Marc 4, 19) 1471 *MPKJ* V 120.

Lichotny '*niesprawiedliwy, krzywdzący, niegodziwy, zły, iniquus, malus*': Chvalył pan lychothnego vlodarza (vilicum iniquitatis Luc 16, 8), yze madrze vczynyl *Rozm* 389; Owa ya szlye k vam proroky..., a s tych potem pobyeczye... y vkrzyzvyeczye..., y bądzyeczye przeslyadovacz..., aby na vasz, czvsch na cerkyev lychothną, to yest na pospolstw⟨o⟩ przeklyąte, przysla krev..., ktora yest przelana na zyemyą od Ablya... aze do Zachariascha *ib.* 463; O lychothny Iudaschv, kako nye przestanyesch od tvego zlego vmyslu, vydzącz tako laską tvego pana *ib.* 530.

Lichownik, Lichewnik '*wypożyczający pieniądze na procent, faenerator*': Aby thy tesze nc byl pothfarczø, pochlebnikem, lychefnikem, omofczø *Gn* 175a; Lychownycowy feneratori *ca* 1400 *PF* IV 752; Nota, quibus personis prohibetur sacra communio:... Item usurariis vlg. *lychownychom 1433—8 *AKPr* II s. XXXII.

Lichtarz '*podstawka do świecy, świecznik, instrumentum, in quo candelae figuntur, candelabrum, lychnuchus*': Kv they tho gyeradzye... szłusza... zyemszkye (*pro* zenszkye) odzyenye,... łychtarze, prządze y prządzywo *OrtMac* 69, *sim. OrtBr* VII 565; Candelabrum, candelaferum idem lychtarz *ca* 1500 *Erz* 38.

Lichtarzowy '*należący do lichtarza, związany z lichtarzem, qui ad candelabrum spectat*': Lichtarzowy candelabrum XV *ex. R* XXV 148.

Lichtyszyc '*jednostka monetarna, grosz niemiecki, nummorum genus, grossus Germanicus*': Permutati sunt XXXII floreni lychtisszycze de summa V centum florenorum 1500 *ZsigBud* 12; Huius summe ducentorum et X florenorum aduc restant XLIII floreni grossorum Alemanorum al. lychtyszycze *ib.* 30; Summa XLIII florenorum lychtyssycze de summa quinque centum florenorum a domino rege in Pozonio data, hic incepta est extradi, de quibus łychtissycze III grossi dati sunt XII floreni in Vienna pro sedilibus *ib.* 40; Ex ista summa... pro sedilibus in Vienna... in grossis łychthiszycze dedi XII florenos *ib.* 41; Item antequam eosdem grossos łychtissicze permutaverant, accomodati sunt aliquod floreni *ib.*

Lichwa, Lifa *formy*: *n. sg.* lichwa 1389 *Pozn* nr 65, *Fl* i *Pul* 54, 11, 1481 *PF* IV 747, *ca* 1500 *Erz* 38; lifa 1481 *PF* IV 747; ~ *g. sg.* lichwy 1421 *Pozn* nr 1086, 1423 *ib.* nr 1131, 1432 *ib.* nr 1536, 1437 *ib.* nr 1584, *OrtMac* 109, *Pul* 71, 14; lify *Sul* 47, *BZ* Lev 25, 36. Deut 23, 20, *OrtBrRp* 81, 2, XV *p. post. Kalużn* 286; ~ *ac. sg.* lichwę *Fl* i *Pul* 14, 6, 1414 *AKH* III 238, *OrtBr* VII 546, *OrtMac* 39, *Dzial* 38, 1471 *MPKJ* V 29. 79; lifę *Sul* 47. 48, *BZ* Lev 25, 37. Deut 23, 19, *OrtBrRp* 36, 3, *Dzial* 38. 56, 1461—7 *Serm* 97v; ~ *i. sg.* lichwą 1471 *MPKJ* V 70; ~ *l. sg.* (o) lichwie *Dzial* 38, XV *p. post. R* I s. XLV; lifie *Sul* 47. 48,

Dział 56; ~ *g. pl.* lichw *Fl* 71, 14; ~ *ac. pl.* lify *BZ* Neh 5, 7.

Znaczenie: *'procent od pożyczonych pieniędzy, faenus, usura'*: Jaco Jan daual Grziwcze ysczinø wtenczas, kedi lichwa otpusczona 1389 *Pozn* nr 65; Iensze dobra swego ne dal iest na lichfø (qui pecuniam suam non dedit ad usuram) *Fl* 14, 6, *sim. Pul*; I ne nedostawalo (*pro* nedostawala) z ulicz iego lichwa y zdrada (non defecit de plateis eius usura et dolus) *Fl* 54, 11, *sim. Pul*; Z lichw (ex usuris, *Pul*: z lychwy) y z lichoti odkupy dusze gich *Fl* 71, 14; Czszom dobyl na Thomyslawe..., tegom szkodzen lychwø y skodø yako trzista y dwadzescza grzywen 1411 *Pozn* nr 831; Iacom ne ranczil za lichwą, yedno za dzewancz grziven ysczini 1414 *AKH* III 238; Lipha solvere est obligatus 1418 *ZiemsKrak* I 290; Jacom mu ne winowath dzesanczy skoth i lichwy poltora lata any dw (*leg.* dwu) capłunu 1421 *Pozn* nr 1086; Ne chcza s czebe nyiednego platu a niye[g]dney lichwy, yedno my day mą grzywna 1423 *ib.* nr 1131; Rączyl za polschosty grzywny gyscini... a polschosti grzywny lichwy 1432 *ib.* nr 1536; Yakom nye rzekl zaplaczicz Slomye... trzech wyerdvnkow, kthorez moya zona wzyąła, a thez ssvknyą, kthorąm zasthawył we trzech gr⟨z⟩yvnach, nye rzekłem wyprawicz z gyzczyny y z lichwy 1437 *ib.* nr 1584; O lyffye (de usura, *Dział* 38: lychwie) zydowskyey *Sul* 47, *sim. Dział* 56; A gdi [by] Żydowye, gysz przes nowe sdradi w lyphą oth lyphy na zastawą pozyczayą pyenyądzy, sczyrzpyą prze dwye lyecze svego dlvznika o lyphą (pro usura) przyroslą..., tedy thim tho vczynkem lyphą (usuram, *Dział* 38: lychwa) przyroslą daley po dwv lathv straczycz mayą, a thylko na gysczynye a na lyphye (de usura, *Dział* 38: lychwą) w przerzeczony czasz yvsz *pompnoszoney mayą doszycz ymyecz *Sul* 47—8; Nye byerz lify od nyego (ne accipias usuras ab eo) *BZ* Lev 25, 36; Pyenyødzi twiich gemv nye daw[y]ay na liføø (ad usuram) *ib.* 25, 37; Nye poziczisz bratv twemv na lifø (ad usuram) pyenyødzi *BZ* Deut 23, 19; Bratv twemv przes lify (absque usura), czosz gest potrzebyen, poziczisz *ib.* 23, 20; Zaly lyfi (usuras) byerzecye kazdi z vas ot svey bracy? *BZ* Neh 5, 7; Czo yesth za prawo na thego, czo lychwa (*OrtBrRp* 36, 3: lyphą) byerze? *OrtMac* 39, *sim. OrtBr* VII 546; Ktho wydomye byerze lychwa (*OrtBrRp* 36, 3: lypha), themu maya dacz przed prawem wyna *OrtMac* 39; Ma thą lychwa (*OrtBrRp* 36, 3: lyphą) wroczycz themu, od kogo oną bral *ib.*; Nye mogą... wyaczey zyszkv albo lychwy (*OrtBrRp* 81, 2: lyphy) bracz *ib.* 109; ⟨L⟩ipha (usurarum voraginem, *Sul* 68: lywną przepascz), ktora gest strata naschego gymyenya, vstawiamy, aby nygeden Szyd w krolestwie naszem przez geden tydzen od grzywny wiączey, gedno grosch, nye wzął *Dział* 56; Liffą vsuram 1461—7 *Serm* 97v; Poziczisch na lichwą fenerabis (faenerabis gentibus multis et ipse a nullo accipies mutuum Deut 15, 6) 1471 *MPKJ* V 29; Nye daway na lichwą noli fenerari (noli faenerari homini fortiori te Ecclus 8, 15) *ib.* 79; Poziczysch w lichwą feneraberis (si faeneraveris, quasi perditum habe Ecclus 8, 15) *ib.*; Lychwa vsura 1481 *PF* IV 747; Dwoya lyfa ffenus *ib.*; Poszyczy⟨s⟩chly vbogyemv... pyenyadzy, nye wykrthaczysz gych na nym any liphy od nyego wyeszmy (nec usuris opprimes Ex 22, 25) XV *p. post. Kałuż* 286; Lepyey cząnscz przedacz, nyzly w lychwye zycz (quam se usuris subicere) XV *p. post. R* I s. XLV; Lychwa fenus *ca* 1500 *Erz* 38; ~ *może 'pożyczanie na procent', fortasse 'faeneratio'*: Fenore lichwą, poziczienym (*war. lub.*: opozyczenym aut dlugem, qui coaccrvat divitias usuris et faenore liberali, in pauperes congregat eas Prov 28, 8) 1471 *MPKJ* V 70.

Lichwarz *'wypożyczający pieniądze na procent, faenerator'*: Lychwarz fenerator *ca* 1500 *Erz* 38; Omnes vsurarii lychvarze *ca* 1500 *JA* X 384.

Lichwić *'pożyczać pieniądze na procent, faenerari'*: Lihwicz super te erit sublimior, tu autem descendis et eris inferior ipse XV *p. pr. R* XXII 344: Lichwy feneratur XV *med. GlWroc* 2r, *sim. ib.* 103v; Feneratur domino, lichwy pan⟨u⟩ bog⟨u⟩, qui miseretur pauperi (Prov 19, 17) *ib.* 57r.

Lichwnik, Lifnik *formy*: *n. sg.* lichwnik *Pul* 108, 10; lifnik *Fl* 108, 10; ~ *d. sg.* lifnikowi *Rozm* 320; ~ *n. pl.* lifnicy XV *in. R* XXV 272, XV *med. R* XXIV 350, XV *med. ib.* 367, *ca* 1450 *PF* IV 570. 571; ~ *ac. pl.* lifniki *De morte* w. 192.

Znaczenie: *'pożyczający pieniądze na procent, faenerator'*: Swybaday lyfnyk (*Pul*: lychwnyk) wszytko yme⟨nie⟩ yego (scrutetur faenerator omnem substantiam eius) *Fl* 108, 10; Ibi tanguntur... lyffniczy XV *in. R* XXV 272; Lifniczi, drapyeszniczy XV *med. R* XXIV 350; Lifniczi Pharisci XV *med. R* XXIV 367; Lifniczy, drapyescze, vszylnyczy (Luc 18, 11) *ca* 1450 *PF* IV 571, *sim. ib.* 570; Wszythky szdraczcze y lyphnyky zosztavya ye nyebosczyky *De morte* w. 192; Dwa dlusnyka były yednemv panv lywnykovy (faeneratori Luc 7, 41) vynovatha *Rozm* 320. ~ *Cf.* **Lisznik**

(Lichwny) Lifny *'związany z lichwą, qui ad faenus pertinet'*: Gdysz w lywney przepasczy (in

usurarum voragine, *Dział* 38: z lychwy) gest nyenasiczona sądza, nyektorzy w wyczągany pyenyądzy koncza nye kladącz, lakomye sz vczązenym szkod wyczągagyą pyenyądze *Sul* 47; Lywną przepascz (usurarum voraginem, *Dział* 56: ⟨l⟩ipha), yasz gymyenye viczyrzpawa, vszmyerzicz ządayącz vstawyamy..., aby Zydzy... nye wyączey... za lyphą braly, nyszly po genemv groszv oth... grzywny *Sul* 68.

Lichy *formy*: *n. sg. f.* licha *Naw* 124; ~ *g. sg. m.* lichego *Fl* 139, 1, *Fl* i *Pul* 17, 52; ~ *ac. sg. m.* lichy *De morte* w. 440; *f.* lichą *Fl* i *Pul* 118, 128; *neutr.* liche *Fl* 40, 9; ~ *l. sg.* (o) lichem 1460 *JA* XVI 605; ~ *n. pl. m.* liszy *Dorota* 170; ~ *g. pl. m.* lichych *Fl* 119, 2. 139, 4; ~ *ac. pl. m.* liche *Fl* 118, 113, *Fl* i *Pul* 50, 14, *Kart Świdz* ~ *ac. pl. m.* liszy *Fl* 103, 36.

Superlat. n. sg. m. naliszszy *De morte* w. 403.

Znaczenia: **1.** '*niesprawiedliwy, niegodziwy, zły, iniquus*': Od møsza lichego (a viro iniquo) witargnesz me *Fl* 17, 52, *sim. Pul*; Slowo liche (verbum iniquum, *Pul*: zlosne) postawili sø przeciwo mne *Fl* 40, 9; Dauczø (*pro* nauczø) liche drogam twim (docebo iniquos vias tuas) *Fl* 50, 14, *sim. Pul*, *Kart Świdz*; Zghyncze grzyeszny z szemye y lyszy albo neprawy (deficiant... iniqui, *Pul*: zloszny) *Fl* 103, 36; Zgłobływe albo lyche (iniquos, *Pul*: zlosne) w nenawyscy ymal gesm *Fl* 118, 113; *Wszelko drogø lychø (viam iniquam) w nenawyszczy ymal gesm *Fl* 118, 128, *sim. Pul*; Gospodne, zbaw dvszø moyø od wargy lychych (a labiis iniquis, *Pul*: zlosnych) *Fl* 119, 2; Ot møsza lychego (a viro iniquo, *Pul*: nyeprawego y falesznego) wytargn mø *Fl* 139, 1; Gospodne,... ot lvdzy lychych (ab hominibus iniquis, *Pul*: zlosnych) wytargn mø *Fl* 139, 4; Verbum lichy 1401 *ArchTerCrac* III 279, 7; Sawrseli yø v salarzy *katowy liszi *Dorota* 170; Gynako morza szle mnychy, kthorzy mayv zakon lychy *De morte* w. 440.

2. '*nędzny, marny, ubogi, vilis, pauper, egenus*': O yenem, y tho o lychem 1460 *JA* XVI 605; Stoycz sza malo papyesz y nalysszy szebrak takyesz *De morte* w. 403; Thysz my vyelmy szwyathy, a ya przeczyw thobye lycha *Naw* 124.

Licie '*fale, nurt, prąd rzeki, flumen, unda, fluctus*': Podzwigli sø rzeki lycza swoia (elevaverunt flumina fluctus suos, *Pul*: lycz swoyę) *Fl* 92, 5.

Licny *cf.* **Liczny**

Licomiernictwo '*obłuda, simulatio*': Liczomernicztwo jpocrisis *MW* gl. 68.

Licomiernik '*faryzeusz, Pharisaeus*': Tu Judasz szebraw... barzo wycle slug *ksozøczych, zydowszkych mødrcow, lyczomyernykow (accepisset cohortem a... Pharisaeis Jo 18, 3. *Rozm* 592: lycemyernykov) s meczmy 1451 *MacDod* 104. ~ *Cf.* **Licemiernik**

Licować *formy*: *inf.* licować 1421 *ArchCastrCrac* I 711, 1442 *StPPP* II nr 3051, 1452 *StPPP* VII 398, *etc.*; ~ *praet. l. sg. m.* licowałem 1444 *AGZ* XI 241, 1460 *ib.* 452, 1466 *AGZ* XV 47; *3. sg. m.* licował 1420 *ArchTerBiec* I a 208, 18, 1423 *ArchCastrCrac* II 263, 1423 *ArchTerCrac* CXCV 206, 13, *etc. etc.*; ~ *part. praet. act.* licowawszy 1445 *AGZ* XIV 172, 1454 *ib.* 404; ~ *part. praet. pass. n. sg. m.* licowan 1447 *AGZ* XIII 249; licowany 1447 *AGZ* XI 301, *OrtCel* 8, *OrtLel* 234, *etc.*; *f.* licowana *OrtCel* 8, *OrtLel* 234; *neutr.* licowano 1456 *AGZ* XIV 483; *g. sg. m.* licowanego 1439 *AGZ* XI 152, 1448 *StPPP* II nr 3362, 1462 *AGZ* XI 476. 477, *etc.*; *ac. sg. m.* licowany 1447 *AGZ* XIII 240, 1452 *AGZ* XIV 340, 1467 *AGZ* XIII 555; *l. sg. m.* (na) licowanem 1443 *StPPP* II nr 3137, 1475 *AGZ* XVIII 113, 1499 *AGZ* XVII 371; licowanym 1441 *StPPP* II nr 2900, 1498 *AGZ* XVII 349; *n. pl. m.* licowane 1496 *AGZ* XVII 336. 337; *g. pl. f.* licowanych 1486 *AGZ* XVII 235; *ac. pl. m.* licowane 1445 *AGZ* XIV 175. *f.* 1472 *AGZ* XV 149.

Znaczenie: '*wszczynać postępowanie sądowe przeciw sprawcy złapanemu na gorącym uczynku, np. zająć rzecz skradzioną celem przedłożenia sądowi w charakterze dowodu, zatrzymać kogoś na gorącym uczynku, sprawdzić naocznie (o woźnym sądowym), litem alicui in re recenti deprehenso intendere, e. g. furtum occupare, aliquem in re recenti deprehendere, de qua agitur, oculis perlustrare (dicitur de ministeriali iudicii)*': Arestauit al. llyczowal 1420 *ArchTerBiec* I a 208, 18, *sim.* 1423 *ArchCastrCrac* II 263, 1423 *ArchTerCrac* CXCV 206, 13, 1426 *ArchTerCrac* III 410, 11; Arrestare vlg. lycowacz 1421 *ArchCastrCrac* I 711; Castellanus... sentenciavit... iudicem... pro eo, quia concivem Wassil... detinuit nullum ius affectando... et hoc ministerialis conspexit al. liczowal nec eundem concivem super caucionem terrigene possessionatum dare voluit 1438 *AGZ* XI 141, *sim.* 1465 *AGZ* XIII 464; Kmethones... undecim cum XIII securibus arestatis vlg. liczowane... habent terminum 1439 *AGZ* XI 155; Paulus... arrestavit al. liczowal apud... Nicolaum... balistam, wlok et wyenczierz et... ministerialis dedit sibi terminum absque litera, ut pareret cum arestatis al. z lyczem *ib.*, *sim.* 1440 *ib.* 167. 168, 1448 *AGZ* XIV 259; Ministerialis... liczowal Nicolaum... sedentem in captivitate 1442

AGZ XI 205, *sim. ib.* 206, 1447 *ib.* 303, 1498 *AGZ* XVI 285; Nicolaus cum ministeriali procuratorium annotavit al. licowal 1442 *AGZ* XIII 122; Ministerialis datus est Stephano... ad arrestandum Andream... al. liczowacz 1442 *StPPP* II nr 3051; Eosdem homines ministerialis restavit al. lyczowal 1443 *AGZ* XIV 101; Equus wrony, quem apud te liczowalem, est michi furtive receptus 1444 *AGZ* XI 241; Ministerialis Nicolai potestas terminum dedit facialem al. lyczowal, ut statueret coram iure lycze videlicet quatuor fossoria, octo laboratores 1445 *AGZ* XIV 172; Ministerialis... recognovit, quia eundem Crzywyeczki citavit et scrophas vidit al. liczowal et sibi cum licze stare mandavit 1446 *AGZ* XI 273; Ministerialis... Luczonem... citavit, ut compareret... cum ancilla..., quam vidit al. liczowal, et veniente termino... Lucz non comparuit nec ancillam z liczem statuit *ib.*; Ministerialis cum woyewoda et suis familiaribus liczowal... Denkonem cum sua uxore, decem peccora, currum et vehiculum 1447 *ib.* 301, *sim. ib.*, 1450 *AGZ* XIV 297, 1451 *AGZ* XI 376, 1456 *AGZ* XIV 482; Debet ius... dare super kmethones... profugos..., quos ministerialis arestavit al. lyczoval 1448 *AGZ* XIII 257, *sim.* 1449 *ib.* 286; Proposuit procurator Nicolai contra ipsam, quia non statuit sibi Thomam virum suum impossessum apud ipsam arrestatum al. liczowanego 1448 *StPPP* II nr 3362, *sim.* 1462 *AGZ* XI 476. 477; Ministerialis... lyczowal fenum in curia eius et slad 1450 *AGZ* XIV 303, *sim. ib.* 305, 1452 *ib.* 346, 1453 *AGZ* XI 394, 1455 *ib.* 408, 1455 *AGZ* XIV 439, 1456 *ib.* 493. 496, 1462 *AGZ* XI 477; Cum uoluit idem Petrus arrestare ministeriali eadem pecora al. liczowacz 1452 *StPPP* VII 398, *sim.* 1455 *AGZ* XI 405, 1487 *AGZ* XIX 314; Ministerialis circa cittacionem facialem ipsi Franczkoni manifestando al. lyczowawszy duos bowes, pro quibus ipsum cittavit Chodor, qui... cittavit Franczkonem liczowawszy woly et condempnavit ipsum in suo lucro 1454 *AGZ* XIV 404, *sim.* 1445 *ib.* 172; Ministerialis... manifestavit al. lyczowal duos bowes 1454 *ib.* 405; In quibus pecoribus... lyczowano, que recepit... in via 1456 *ib.* 483; Ego signavi al. liczowalem apud dominum... quatuor *vetelas et octo equos et cum eodem licze ipsum... ad castrum... citavi 1460 *AGZ* XI 452; Ibi te arrestavi al. zastalem a liczowal in... violencia 1462 *ib.* 481; Tu cum tuis coadiutoribus... non admisisti conspicere ministerialem neque facionare al. liczowacz ipsam violenciam 1464 *AGZ* XIII 472, *sim.* 1466 *ib.* 520, 1468 *ib.* 567; Nicolaus... ministerialem... duxit... ad recognoscendum, quomodo facionavit al. lyczowal aput... Olechno... hominem 1465 *ib.* 485; Homines tui... hominem interfecerunt... et hoc... ministerialis consideravit al. liczowal *ib.* 488, *sim.* 1469 *AGZ* XVII 3; Nicolaus... non dedit vehiculum conspicere al. lyczowacz 1466 *AGZ* XV 43; Ad equm nichil dicere habeo, sed ista sella non est mea, quia ego sellam meam faciavi al. lyczovalem *ib.* 47, *sim. ib.*; Mathias... fassus est, quia equas apud... Stromilo facionatus est al. lyczowal..., quas equas per Mathiam facionatas al. lyczovane Stromilo... Clementi... dedit 1472 *ib.* 149, *sim.* 1445 *AGZ* XIV 175; Nicolaus... ad fideiussoriam hominem transmisit petere et conspiciendum al. liczovacz petens hominem suum dimitti 1481 *AGZ* XVI 169; Stanislaus... recognovit, quia homo vinctus aput se sedet, sed ipsum non dimittam ad fideiussoriam neque conspicere dabo al. liczovacz *ib.*; Ministerialis venit... ad arestandum boves, quos arestavit duos, unum facionaliter punxit al. liczowal, alium non admiserunt 1483 *AGZ* XIX 304; Zebrzyd... erga... Iozeph... coram... Nicolao... iudice... Nicolaoque ministeriali testante ⟨recognovit⟩, quia incolam nobilis Iozeph... signatum al. lyczowanego iuri parere noluit... Iozeph 1485 *AGZ* XVI 198, *sim. ib.*; Ob nonconstitucionem rebus faciatis al. lyczowanych rzeczy 1486 *AGZ* XVII 235; Ministerialis... vidit... stipes al. pnyewye abscisos, a quibus vestigia..., et affectabat arestare al. lyczowacz et videre equos cum curru 1487 *AGZ* XV 243; Quem equm... ministerialis... arestavit et signavit al. liczowal 1492 *AGZ* XVII 282, *sim.* 1497 *StPPP* VII 69; Nabrzvch... hominem preinventum al. liczowanego non statuit 1498 *AGZ* XVI 285; Non admittam faciocinare al. lyczowacz, quia dominus non commisit michi, ut non admitterem arestare *ib.* 287; ~ pozew licowany *'pozew sądowy, zwykle ustny, w wypadku pochwycenia winnego na gorącym uczynku, vocatio in ius, cum quis in recenti crimine deprehenditur, verbis facta'*: Iuxta citacionem facialis podlud (*pro* podlug) poszw (*leg.* pozwu) lyczowanego 1468 *AGZ* XIII 585; ~ licowany (rok), licowany i gwałtowny rok *'termin sądowy, poprzedzony ustnym pozwem, najczęściej w związku z przychwyceniem winnego na gorącym uczynku, terminus iudicii, qui vocatione verbis facta in ius constituitur, praecipue cum aliquis in recenti crimine deprehenditur'*: Petrus... ipsam condempnavit..., volens causam habere pro lucro dicens, quia non potest liczowanego

roku simplici infirmitate posponere 1439 *AGZ* XI 152; In termino primo arrestato al. liczowanym 1441 *StPPP* II nr 2900; Petrus... in termino concitato et arestato al. liczowanem contra Johannem... pro eo, quia... Petrus... molendinatorem... exffurauit... tempore nocturno 1443 *ib.* nr 3137; Iste terminus liczowany minus iuste est postpositus 1447 *AGZ* XI 301; Nicolaus... Andream... incepit condampnare in termino liczowani pro eo, quia noluit dare tres equos ad fideiussoriam 1447 *AGZ* XIII 227, *sim. ib.* 240; Stanislaus... terminum ministeriali citato habent terminum ad proximos terminos al. liczowan *ib.* 249; Dedit terminum facialem al. lyczowany et gwaltowny rok 1452 *AGZ* XIV 340; Johannes... condempnauit... Thomam et alios consules... in termino arrestato al. liczowani pro eo, quia istorum mandato serui ipsorum... Johannem... detinuerunt... et portas serauerunt 1453 *StPPP* II nr 3530; Terminus facialis al. liczowani inter... Micossium... et Iohannem... datus est 1467 *AGZ* XIII 552, *sim.* 1468 *ib.* 568; Responderunt, quod nullam violenciam ibidem fecimus nec hoc ipsum facies al. licze seu supellectile habet ius faciatum al. liczowani rok 1467 *ib.* 555; Marcissius... terminum attemptavit facialem al. liczowanego roku super... Iohannem 1468 *ib.* 565, *sim.* 1484 *AGZ* XVII 211; Pro sex peccoribus,... pro quibus te iuridice in termino faciali al. na rocze lyczowanem condempnavit 1475 *AGZ* XVIII 113; Terminum prefixit facialem al. liczowany rok 1479 *AGZ* XVII 181, *sim.* 1486 *ib.* 226; Termini... facionati al. lyczovane... sunt positi 1496 *ib.* 336, *sim. ib.* 337; In termino faciato al. na lyczowanym rokw 1498 *AGZ* XVII 349; Ipsum cittaverat iuxta faciatum terminum al. podlug lyczowanego rokv *ib.* 357; Ipsum concitavit in termino faciato al. na lyczowanem roku pro equa 1499 *ib.* 371; Citatio semper praecedat ante unam hebdomadam excepto termino arrestationis vlg. liczowany XV *ex. IusPol* 334, *sim.* XV *ex. ib.* 275; ~ licowany skutek, gorąca rzecz licowana, licowany uczynek *'czyn przestępczy, ujawniony w chwili popełnienia, crimen manifestum'*: Manifestum factum lyczowany skvtek uel gorącza rzecz lyczowana *OrtCel* 8, *sim. OrtLel* 234; Lyczowany albo goranczy vczynek manifestum factum *OrtZab* 529. ~ *Cf.* **Zlicować.**

Licowanie *formy*: *g. sg.* licowania 1446 *AGZ* XI 273, 1465 *AGZ* XIII 485, 1466 *ib.* 522, *etc.*; ~ *d. sg.* licowaniu 1452 *AGZ* XIV 335, 1494 *AGZ* XVII 296; ~ *ac. sg.* licowanie 1426 *ArchTerCrac* CXCV 399, 8, 1466 *AGZ* XV 43. 45, 1467 *ib.* 67. 71, *etc.*; ~ *l. sg.* (po) licowaniu 1440 *StPPP* II nr 2864, 1444 *AGZ* XIV 132, 1464 *AGZ* XVI 20.

Znaczenie: *'wszczęcie postępowania sądowego przeciw sprawcy złapanemu na gorącym uczynku (np. zajęcie rzeczy skradzionej celem przedłożenia sądowi w charakterze dowodu, sprawdzenie naoczne przez woźnego sądowego, zatrzymanie winnego), actio litem alicui in re recenti deprehenso intendendi, e. g. furti occupatio, actio oculis perlustrandi, visendi (dicitur de ministeriali iudicii)'*: Ad arestandum al. na liczowane 1426 *ArchTerCrac* CXCV 399, 8; Abbas soluat III peccora... Petro... podluk semskego ucladu..., secundum quod in eo acquisiuit post visionem al. po liczowanyu 1440 *StPPP* II nr 2864; Terminum habent... peremptorium post liczowanye pro eo, quia... inuiauit... XXX pecora 1441 *ib.* nr 2986; Nicolaus... actor super scultetum... et super kmetones..., prout liczowal ministerialis Iacobum... in taberna sedentem et post *liczowanyo dedit ipsis terminum 1442 *AGZ* XI 206; Ministerialis conspexit (*sc.* vulnera) et ipsum in captivitate restavit et dedit sibi ocularem terminum violentum circa lyczowanyu 1444 *AGZ* XIV 132; Capitaneus... citavit... Iohannem... pro decem et octo scrophis receptis..., ut statueret iuxta visionem al. liczowanya easdem scrophas 1446 *AGZ* XI 273; Qui (ministerialis) dedit auctoritatem ad lyczowanyv 1452 *AGZ* XIV 335; Wylam... affectabat, ut sibi daretur ministerialis contra... Fridricum... pro lyczowanye eundem, quia ipse... recepit sexaginta capecias tritici 1453 *AGZ* XI 394; Grzymala... condemnavit... Iohannem..., quia ipse... eidem Grzymala... recepit XVIII currus feni..., prout Nicolaus ministerialis... recognovit, quia hec omnia in faciliacione al. na lyczowanyv vidit 1464 *AGZ* XVI 20; Nicolaus... condempnavit... pro nonadmissione faciacionis al. o nyedopusczenye lyczowanya Thomam 1465 *AGZ* XIII 485; Qui te concitat... pro nonadmissione faciacionis al. lyczowanya bovum sibi violenter receptorum iuxta recognicionem 1466 *ib.* 522, *sim.* 1475 *AGZ* XVII 108, 1478 *AGZ* XVIII 176; Ministerialis tonsus, qui fuit datus ad prosequendum et faciendum al. na lyczowanye 1466 *AGZ* XV 43, *sim. ib.* 45; Ministerialis... recognovit, quia... additus... ad profitendum et conspiciendum al. na lyczowanye ad piscinam 1467 *ib.* 67; Ministerialis tonsus... de iure additus... Clementi... ad videndum al. na lyczowanye y na vydzenye in villam

Gay tenute ipsius *ib.* 71; Ad faciandum al. na liczowanye equos receptos 1477 *AGZ* XVII 138; Ministerialis... de castro additus ad conspiciendum al. na liczowanye equircam... Derslai 1482 *AGZ* XV 204; Mathias ministerialis... additus... ad faciendum al. na lyczowanye hominem Mikytha... recognovit 1487 *ib.* 247, *sim.* 1487 *AGZ* XVII 241, 1490 *AGZ* XV 280, 1495 *AGZ* XVII 315, 1499 *ib.* 361; Super aliquam arestacionem al. lyczovanye 1490 *AGZ* XVII 263; Missus fuit... ad faciandum al. ku łyczovanyv hominem 1494 *ib.* 296; ~ *'termin sądowy nie poprzedzony doręczeniem osobnego pozwu, terminus iudicii, qui sine vocatione in ius constituitur'*: Capitaneus sua judicia... agitet... in sex septimanis et quod citatio praecedat ante unam ebdomadam excepto termino arestacionis al. liczowanye XV *ex. JusPol* 275; ~ *'pozew ustny (w wypadku pochwycenia na gorącym uczynku), vocatio in ius, cum quis in recenti crimine deprehenditur, verbis facta'*: Citacio semper precedat ante unam ebdomadam excepto citatorio arestacionis vlg. lyczowanye 1455 *AKPr* I 160.

Licowy *'związany z licem, twarzą, znajdujący się na licu, qui ad faciem pertinet'*: licowe przeżżenie *'wypalenie piętna na twarzy, nota in facie exusta'*: Gynako przerzeczoney wyni y lyczowego przezzenya (facialem adustionem)... szą bogecz mogą *Sul* 27.

!Licz *'?'*: Item nota, quia licz Sbroslaus de Othwoczko et Dobeslaus de Strupechouo pro quadam causa... ad... opidanos Blonenses se receperunt 1414 *Czrs* 45.

Liczba *formy*: *n. sg.* liczba *BZ* Num 2, 6. 26, 51. 1471 *MPKJ* V 35. 52, *etc.*; ~ *g. sg.* liczby *ca* 1428 *PF* I 481. 486, *Sul* 19. 56, *etc. etc.*; ~ *d. sg.* liczbie *BZ* Lev 26, 22; ~ *ac. sg.* liczbę 1391 *TPaw* III nr 2040, 1410 *KsMaz* I nr 1458, 1416 *Pyzdr* nr 467, *etc. etc.*; ~ *i. sg.* liczbą *Sul* 58; ~ *l. sg.* (na) liczbie 1418 *Pozn* nr 1011, *ca* 1418 *JA* XIV 511, *Sul* 24, *BZ* Deut 21, 11, *etc.*; ~ *n. pl.* liczby XV *ex. R* XXV 148.

Znaczenia: **1.** *'ilość, numerus'*: W liczbye polozeny computati *ca* 1418 *JA* XIV 511; Thegodlya ch⟨c⟩aącz pewni rok y lyczbą vstavicz sandzy (certum numerum statuere iudicum)..., wstawyami, abi geden w krakowskey a drvgy w szą̨domirskey zemyach sandzee naszy ymyany *Sul* 24; Abi woyewodi w pewney lyczbye (certo numero) swogych sandzy myely doszicz, wstawyami *ib*; Paknyąły obvynyonemv o slodzeysthwo... przykazano bą̨dze s pewną liczbą swyathkow (certo numero testium) oczysczenye, a ten acz w genego swyathkv swyadeczsthwye nye dostathczy..., czirzpyączemv skodą doszycz ma vczynycz *Sul* 58; A wszitka liczba boyownikow iego (omnis numerus pugnatorum eius) cztirzi a pyøczdzesyøøt tisyøczow a cztirzista *BZ* Num 2, 6, *sim. ib.* 26, 51; Przidasz sobye gina trzy myasta kv pirwszim vczinyonim *myostom trzem, a tak gich w cislo liczby podwogisz (numerum duplicabis) *BZ* Deut 19, 9; Tak... polyczono sinow Leui lyczbø (supputabitur numerus filiorum Levi) ode dwudzestu lyat a nad to *BZ* I Par 23, 27; Ale bi sie *napelnylo lidzba wibranych, dziesyati człowiek iest stworzon *MW* 121b; Filius dei, qui omnia fecit in numero, v lyczbye..., et in mensura..., nescivit hominem diligere in mensura XV *p. post. PF* I 199; Thylyesz w lyczbye cznoth XV *p. post. PF* III 288; Lyczba numerus XV *p. post. R* XXV 182; W pomnozenyw darow boszkych w czlowyecze mnozą szye theze wyątsze lydzby czlowyekowy z onych darow XV *ex. R* XXV 148; Thych (*sc.* panien) myalo bycz v lyczbye dwanasczye (numero duodecim) *Rozm* 15; Yako pyątego vyekv byla pospolna lyczba od pyrvego lyata nyektorego vyelykyego znamyenya (sicut sub quinta aetate generalis fiebat computatio anno a prima Olympiade) *ib.* 176; ~ iść w liczbę *'być liczonym, numerari, in examen venire'*: Alye offyerowano gest od tich, ktorzy szly w liczbøø (qui transierunt ad numerum) ode dwudzesztu lyat *BZ* Ex 38, 25; ~ wziąć liczbę *'liczyć, numerare'*: Wezmicze licsbø synow Caatowich (tolle summam filiorum Caath) s posrzotkv slvg kosczelnich *BZ* Num 4, 2; ~ przywieść k małej liczbie *'zmniejszyć, zredukować ilościowo, numerum alicuius rei minuere'*: Wipvsczø na was zwyerz polny, ienze szlepcze was y bidla wasze a k maley liczbye wszitko przi wyodø (ad paucitatem cuncta redigant) *BZ* Lev 26, 22; ~ w liczbę *'policzone, numerata'*: Y dawalasta ge (*sc.* pieniądze) w lydzbø (iuxta numerum) a w myarø tym w røce, gysz biły nad murarzmy domv boszego *BZ* IV Reg 12, 11; Gich pokolenya bily y nad ssødi sluszøcimy, bo w lyczbø wnaszaly ssødi y winaszaly (ad numerum enim et inferebantur vasa, et efferebantur) *BZ* I Par 9, 28; ~ w liczbę *'do zliczenia, certo numero'*: Gneuomirus emit apud me frumentum, pro isto sibi non promisi u liczbø, sed comodo vidit, sic emit 1391 *TPaw* III nr 2040; ~ *'wymiar w liczbach, magnitudo certo quodam numero definita'*: Lyczba dimensio *ca* 1500 *Erz* 38.

2. *'określona górna granica ilościowa, kres ilościowy, certus numerus, qui transcendi nequit'*: Y zgromadzoni sø przes lyczbi pyenyødze

(congregata est infinita pecunia) *BZ* II Par 24, 11; Abi gemv bilo dano az do sta lybr srzebra a takez zlota..., a gyne wszitki potrzebi przes lyczbi (sine taxatione) *BZ* II Esdr 8, 22; Jakom ya Janowy ne pobral... zamkow, czeslycze, sczytha y *gynschyn domowych rzeczy bes lyczby gwalthem 1461 *PF* VIII 19; Wieliky pan nasz y wyelika mocz iego a mądroscz⟨i⟩ iego nye iest lidzba (sapientiae eius non est numerus Psal 146, 5, *Fl* i *Pul*: czysla) *MW* 129b; Chwalczye pana boga szwego... wschystko stworzenye..., yz myloszyerdzya lyczby nye *Naw* 87; Zgrzeschylam tez... naprzeczyv thobye wyelkosczya, grzechy mogymy, thako yz nye yesth lyczba gych we mnye *Naw* 164; Dla nyegoz Herod straczyl dzyatky zydowszke [...] bez lyczby XV *p. post. RozmPam* 473; Tedy zebrala szye tluscza vyelka, esz yey lyczby nye bylo *Rozm* 59.

3. *'poczet, grono, gromada, caterva, manus hominum'*: A vsrzysz w liczbye wyøsznyom (*pro* wyøsznyow, in numero captivorum) zonø krasnø *BZ* Deut 21, 11; Domus aliena respectu w liczbye Christianorum XV *ex. MPKJ* II 325.

4. *'rachunek, obrachunek, sprawozdanie z wydatków, z zobowiązań, z czynów, ratio (accepti et expensi vel factorum)'*: Yako tho szwątczą, ysz pan Mosczycz ne ostal winowat panu Micolagewy... sta grzywen y szesczydzeszant y poltory grzywny groszew szyrokych na liczbe any mu szą gych zamowili za yutra zaplaczycz po obliczenv 1418 *Pozn* nr 1011; Ita de omnibus ab homine districtam exiget racionem liczba XV *med. GlWroc* 49r; Secundo notatur ex hac litera exquisicio racionis, wybadane, sukane liczbi, ab ipso villico *ib.* 64r; A nye myewaly nygeney lyczbi (et non fiebat ratio) cy lyvdze, gysz ge (*sc.* pieniądze) braly, abi ge rozdawaly rzemyøszł⟨ni⟩kom, ale w wyerze ge rosprawyaly *BZ* IV Reg 12, 15; Lyczba racia 1476 *AKLit* III 108; Bog szya sz lyczby vpomyna, dyabel na grzechy wszpomyna *SkargaPloc* w. 43; ~ ~ dać, imieć, położyć, (u)czynić liczbę *'rozliczyć się, zamknąć rachunki, rationem reddere'*: Thacz yesth pany Anna swyatha, kthora wszytky czasszy szwego zywotha panv bogu offyerowala, abi laczwyą lyczbą sz nych dala *MW* 62a, *sim. ib.* 65b; Thamoch nye mogla nycz w szobye zosthawycz, s czego bych mogla lyczba dacz *Naw* 89; Przykasze daczy lyczbą faciet racionem XV *ex. PamLit* XXVIII 307; Wschelkye slova prozne, ktoresz bądą lyvdzye movycz, ymayą od nyego lyczba dacz bogv (reddent rationem de eo in die iudicii Mat 12, 36) *Rozm* 329; ~ Yacom ya ymal s Potrkem liczbø, aze ne mal na mø o sszethm cop zalowacz 1410 *KsMaz* I nr 1458; Ku yegosz przyszczyu wszystczy lyudze wstacz ymayø s czyaly swoymy y czynycz ymayø od vczynkow swoych lyczbę (reddituri sunt de factis propriis rationem, *MW* 114a: dacz maiø... liczbą) *Pul* Ath 38; ~ Przyrownano yeszth crolewszthwo nebeszke czlowecowi crolowi, yensze chczal lyczbø polozycz (rationem ponere Mat 18, 23) szwimi (*leg.* z swymi) szlugami *ca* 1420 *R* XXIV 82; Paklibi gich bilo malo, polozi liczbø s nimi podle letnye liczby (ponet rationem cum eo iuxta annorum numerum) *BZ* Lev 25, 52; Po dlugyem czaszye... przyschedl pan onych slug y polozyl s nymy lyczbą (posuit rationem cum eis Mat 25, 19) *Rozm* 489; ~ Jako tho swathczimi, ysze Bronisz szkarbu Maczeyewa ne wszanl nycz wancze, nysli s czego liczbø vczinil 1416 *Pyzdr* nr 467; Opyekadlnyk... z nyczego gynego liczbi czynycz nye maa (de nullo rationem facere tenetur), gedno z czynszow *Sul* 19, *sim. ib.* 56; Then tho (*sc.* człowiek) zostawyl nyeroszla⟨albo⟩czo nye malath dzyewka, a tey szye podyal yey opyekadlnyk, a nye vczynyl poczeszney lyczby (*OrtBr* VI 346: nye vczynyl poczeszna lyczba)... a opyeka szye gymyenym they dzyewky thako dlugo, asz ya wydal za masz *OrtMac* 25; Nye yesthły opyekadlnyk then vczynyl lyczby (*OrtBr* VI 346: nyestly... vczynyl lyczbą) they dzyewcze albo yey mązowy, thedy yescze ma thą liczbą vczynycz, a czokolwyek za nyą wydal mązowy yey, wszyszthko w lydzba poydzye *ib.* 26; Ma... gymyenye vpewnycz... a ma tesz thych to dzyeczy mathcze na koszdy rok lydzbą czynycz (*OrtBrRp* 76, 1: lyczbą dacz) *ib.* 102; Czlovyek byl yeden bogaty, ktory myal vlodarza... y rzekl k nyemv:... Vczyn lyczbą o twoym vlodarztvye (redde rationem vilicationis tuae Luc 16, 2) *Rozm* 389; ~ *'spis wydatków, expensi ratio perscripta'*: Item pergameno ad scribendum reculas rationum al. lyczby dedi 1/2 floreni 1500 *ZsigBud* 54.

5. *'rachunek czyjś, czyjeś dobro, konto, ratio debiti'*: Quia ipsa recepit quadraginta florenos Ungaricales de bonis ipsius paternis nondum divisis cum ipsius sororibus germanis... ad racionem dotis ipsius al. na lyczbą poschagv yey 1499 *AGZ* XVIII 398.

6. *'sposób liczenia wartości, wartość płatnicza, obliczeniowa, aestimatio'*: Zastawyamy dzedzini nassze... w tyssonczu grzywen syrokych grossy praskey kusny liczby polskey obwikley, monete numeri Polonicalis consueti, lyczoncz w kaszdø grzywnø czterdzeszczy y oszm grossy *ca* 1428

PF I 481; Jako ya szamoczwarth nye zasthamp⟨i⟩l drogy... Anne... anym gey rampka szdrapal... wasznosczy yako pol grzywny liczby krakowszkyey 1480 *ZapWarsz* nr 1485; Then czlovyek..., kthory my szyą oblygoval poth tem prawem V. M., ysz my myal ząplaczycz na szwyathy Szymon cztery szlothe polszkyey lyczby XV *ex. SlArch* I příl. 23; ~ Pospolithey liczby vsualis pagamenti *ca* 1428 *PF* I 486; Lyczbą pagamentum *ca* 1500 *Erz* 38; Pospolythey lyczby vsualis pagamenti *ib.*

7. *'spis, index'*: Lidzba census (hi quaesierunt scripturam suam in censu et non invenerunt Neh 7, 64) 1471 *MPKJ* V 52; ~ *dubium*: Lidzba census 1471 *MPKJ* V 35.

8. Księgi Liczby *'nazwa 4 Księgi Mojżesza, rozpoczynającej się policzeniem (statystyką) ludu izraelskiego, Liber Numerorum'*: Xęgi Lidzby Liber Numeri XV *med. SKJ* I 4.

Liczbienie *'sztuka liczenia, ars computandi'*: Liczbyenye (*war. lub.*: *lyczebnye) arismetria (numeri vero nonne totius arithmeticae et prophetiae Balaam et quadraginta duarum mansionum per eremum mysteria continent? Prol) 1471 *MPKJ* V 6.

Liczebnie *cf.* **Liczbienie**

Liczenie 1. *'liczenie, rachunek, computatio'*: Lyczienye supputacio (in libro quoque Numerorum haec eadem supputatio sub Levitarum ac sacerdotum sensu mystice ostenditur I Reg prol.) 1471 *MPKJ* V 35.

2. *'ilość, numerus'*: Tocz iest czeladz Gaadowa, gichze to wszitko liczenye (quarum omnis numerus) bilo iest czterdzesci tyszęczow a pyęczsed *BZ* Num 26, 18.

3. *corruptum*: Yako pyątego vyekv byla pospolna lyczba od pyrvego lyata nyektorego vyelykyego znamyenya, takyesch sosty vyek lyczenye (*pro* lyczon ye *a.* lyczemy) od Bozego Narodzenya ktoregokolvye dnya szye przygodzylo (ita sub sexta dicitur anno ab Incarnatione domini tali vel tali) *Rozm* 176.

Liczko *formy*: *n. sg.* liczko 1466 *R* XXV 137, XV *p. post. ib.* 198, *ca* 1500 *SprTNW* V 16, *Rozm* 711; ~ *g. sg.* liczka 1447—62 *Zab* 545, XV *p. post. R* XXV 201; ~ *ac. sg.* liczko *Naw* 75; ~ *l. sg.* (na) liczku 1447—62 *Zab* 545, 1466 *R* XXV 137, XV *p. post. ib.* 201, XV *ex. ib.* 145.

Znaczenie: *'twarzyczka, os tenerum, facies tenera'*: Bolesz⟨ć⟩ mam w szwogyem szerczv nynye, a tho pre mogye [...] po thobye wyelkye thuszenye y nyewymownye myszlyenye. Bocem szluzyla [...] zlycznye y wspanyle lyczka vrodzenye 1447—62 *Zab* 545; Ach, moy kwyathkv naroszkosznyeyschy, [...] na thwogyem lyczkv byalem kwthaczy! *ib.*; Przeradzy czą, iunochu, kowanye a y eno (*pro* ono) lyczko (*R* XXV 201: liczka) *wychowanye 1466 *R* XXV 137, *sim.* XV *p. post. ib.* 198; Kaszdacz panna po lyczku rvmyana 1466 *ib.* 137, *sim.* XV *p. post. ib.* 201, XV *ex. ib.* 145; Day my vydzyecz lyczko thwoye nakraszchc *Naw* 75; Nye patrz lyczka rumyanego, alye vrzadu a stathku domovego XV *p. post. R* XXV 201; Roszamy kwyath wonyayączy jesthczy Jhus Nazarenyszky, gyego liczko yako rosza *ca* 1500 *SprTNW* V 16; Gdzye yest thvoye lyczko nadobne? *Rozm* 711.

Liczny *'związany z licem, twarzą, znajdujący się na licu, qui ad faciem pertinet'*: Intulisti sibi sex vulnera facialia al. lyczne, que vulnera ministerialis... conspexit 1462 *AGZ* XIII 396.

Liczyć *formy*: *praes. ind. 3. sg.* liczy *Fl* i *Pul* 146, 4, 1419 *Pozn* nr 974, *etc.*; *1. pl.* liczymy 1471 *MPKJ* V 52; *3. pl.* liczą *MPKJ* V 121, *Rozm* 176; ~ *imper. 2. sg.* liczy *BZ* Num 1, 49; licz XV *p. post. R* I s. XLIII; ~ *part. praes. act. adv.* licząc *ca* 1428 *PF* I 481. 487, *Sul* 78. 104, XV *med. SKJ* V 257, *ca* 1455 *JA* XIV 495, *OrtBrRp* 81, 2, 1471 *MPKJ* V 20. 47, *ca* 1500 *Erz* 38; ~ *inf.* liczyć XV *ex. PF* V 19; ~ *praet. 1. sg. m.* jeśm liczył 1400 *StPPP* VIII nr 10280; -(e)m liczył 1408 *Piek* VI 365, 1418 *Pozn* nr 949, 1425 *Pyzdr* nr 784; *3. sg. m.* liczył 1399 *Pyzdr* nr 285. 286, 1435 *Pozn* nr 1652; *f.* liczyła 1470 *ZapWarsz* nr 2990; ~ *inf. pass. sg. neutr.* być liczono *OrtBrRp* 46, 2, *OrtMac* 55; ~ *praet. pass. 3. pl. m.* liczeni byli *BZ* I Par 5, 7.

Znaczenia: **1.** *'liczyć, rachować, numerare, computare'*: Hanek bil przi tem y liczil penądze Ruczlowi iedennaczcze grziwen 1399 *Pyzdr* nr 285, *sim. ib.* nr 286; Bil gesm przi tem, lithkup sandzil y penandze liczil 1400 *StPPP* VIII nr 10280; Gensze lyczy (qui numerat) mnostwo gwazd, wszem gym ymena wyzwa (*pro* wzywa) *Fl* 146, 4, *sim. Pul*; *MW* 129b; Iacom penandze liczil ot Wiszothi za Darnowo a Czewley ye swim (*leg.* z swym) zanczem bral 1408 *Piek* VI 365, *sim.* 1418 *Pozn* nr 949, 1425 *Pyzdr* nr 784; A thesz thystne (*leg.* ty istne) pyenądze kyegdy ge chczal do myasta wyescz, thedy ge s nyekthorimy lyudzmy snamyenycze liczyl 1435 *Pozn* nr 1652; Vrządnyczy... nye mayą oth rzeczy wyączszich, gesz alysz do trzydzeszczy grzywyen y nyzey lyczącz (et infra computamus)... wyączey nysly dwa grossa wszącz *Sul* 78; Christus dominus fuit IX mensibus in vtero virginis Marie computando, lyczącz, dies a concepcione eius vsque ad diem nativitatis ipsius XV *med. SKJ* V 257; Pokolena Levi nye lici

(tribum Levi noli numerare) *BZ* Num 1, 49; Ale bracya gego y wszitka rodzina, gdisz lyczeny bily (quando numerabantur) po czelyadzach swich, myely ksyøszøta Iechel a Zachariasza *BZ* I Par 5, 7; Bo ti sam dobrze wyesz, iszecz ocyecz moy doma lyczi dny (quoniam numerat pater meus dies), mnye oczekavaiø *BZ* Tob 9, 4, *sim. ib.* 10, 9; Mayaly to sprawnye dacz tako dlugo na kaszdy rok, az gysczysna wroczą, nye lyczącz rocznych (*sc.* płatow) w ysczyna? *OrtBrRp* 81, 2; Jakom ya sszyla gwalthem nye wsszyął dzesszączy koopp polgroschkow, gedy mv ge cczą lyczyla 1470 *Zap-Warsz* nr 2990; Lyczącncz supputantes (singulis talentis per bases singulas supputatis Ex 38, 27) 1471 *MPKJ* V 20; Nye lyczancz non supputando (veruntamen non supputetur eis argentum, quod accipiunt IV Reg 22, 7) *ib.* 47; Lyczycz conputare XV *ex. PF* V 19; Thym baczy, yze od Yadama, aze do tego czaszv... lyczą szye (computantur) cztyrzy tyszyącz dvyesczye y pyątnasczye lyat *Rozm* 176; ~ liczyć od czegoś *'zaczynać od czegoś liczenie, numerationem incipere'*: Inclusiue computando ad acta presencium pyrzwe y posledne liczøcz latho oth wydana tego tho lystha *ca* 1428 *PF* I 487, *sim. ca* 1500 *Erz* 38; ~ jedno od drugiego licząc *'licząc z czymś włącznie, una cum aliqua re numerando'*: Yedno oth drugyego lyczącnc inclusive *ca* 1455 *JA* XIV 495; ~ ~ liczyć w coś *'wliczać do czegoś, zaliczać na poczet czegoś, adnumerare alicui rei'*: Gdy bądzye newyasztha darowana... od szwego maza, tho nye ma bycz lyczono w dzyal any za nyewyeszczkye rzeczy *OrtMac* 55, *sim. OrtBrRp* 46, 2; ~ Zastawyamy... w tyssonczu grzywen... lyczoncz w kaszdø grzywnø, computando in quamlibet marcam, czterdzeszczy y oszm grossy *ca* 1428 *PF* I 481, *sim. Sul* 104; ~ ~ *'oceniać, szacować, computare'*: Takosch... Krystus byl zyv na svyeczye trzydzyeszczy a dvye lyeczye pelnych a o⟨d⟩ trzechdzyeszyad y ode trzech lat tako vyelye, yako od Bozego Narodzenya do Vyelykey Noczy, czosz lycze ('liczą') za pol roka (quod pro dimidio anno computatur) *Rozm* 187.

2. *'uważać, podawać za coś, putare, ducere'*: Vbogyego ducha albo dusche gest ten..., gen syą ny zacz nye waszi any lyczi XV *med. R* XXII 235; Nye liczimy non reputamus (Neh 5, 10) 1471 *MPKJ* V 52; Przyaczyelem szobye nye lycz (amicum non reputes), ktory czye oczywysczyc chwaly XV *p. post. R* I s. XLIII; ~ A przydzyely ktho a lyczy szye temu vmarlemu przyrodzony, thedy ma wymyenycz człowyek blyszkoszczy *OrtMac* 105, *sim. OrtBrRp* 79, 1.

3. *'uzasadniać zarzuty, crimina obiecta comprobare'*: Yaco to swaczczą, yaco Micolaya ne zazalowal s procuratornym listem oth Thomy, cszo liczy,... by rabil 1419 *Pozn* nr 974; Obiciunt liczą, nądzą a. dowodzą mową (*war. kal.*: nandzą, dovodzą, movyą; non respondes quidquam ad ea, quae tibi obiciuntur ab his? Marc 14, 60) *MPKJ* V 121.

Cf. **Doliczyć, Naliczyć, Obliczyć, Odliczyć, Policzyć, Przyliczyć, Rozliczyć, Wliczyć, Wyliczyć, Wyzliczyć, Zliczyć, Doliczać, Obliczać, Odliczać, Policzać, Przyliczać, Rozliczać, Wliczać, Wyliczać**

Liczydło 1. *'maść, bielidło, cerussa'*: Stibio, id est colore, nomine cerusa liczidlem (cum... pinxeris stibio oculos tuos, frustra componeris Jer 4, 30) 1471 *MPKJ* V 97. ~ *Bohemizm.*

2. *bot. 'storczyk podkolan, Platanthera bifolia Rich.'*: Liczidło bifolium 1472 *Rost* nr 1279, *sim.* 1478 *ib.* nr 2195.

1. Lić *'fale, nurt, prąd rzeki, unda, fluctus, torrens'*: Podzwigly rzeky licz swoiø (elevaverunt flumina fluctus suos Psal 92, 3, *Fl*: lycza swoia) *MW* 124b, *sim. Pul.*

2. Lić *cf.* **Przelić, Rozlić, Wlić, Wylić, Zlić, Wylinąć, Poliwać, Przeliwać**

3. Lić 1. *wprowadza zdanie warunkowe 'jeżeli, si'*: Povyemlycz annunciavero (si adnuntiavero tibi, nunquid non interficies me? Jer 38, 15) 1471 *MPKJ* V 101; Powyedz mązowy twemu, wyda-lycz sąd przyeczyw temu człowyeku, zagubyon bendzye y duom yego wszystek XV *p. post. RozmPam* 475; Nye czynyelycz vczynkov oycza mego (si non facio opera patris mei Jo 10, 37), nye vyerzyczyes my, alye czynyelycz (si autem facio Jo 10, 38), a nye chczeczye mnye vyerzycz, vy⟨e⟩rzczyc alye tym vczynkom..., abysczye poznaly..., yzem ya v mem oczsu a oczyecz ve mnye *Rozm* 430, *sim. ib.* 483; Gospodnye, spylycz (*sc.* Łazarz, si dormit Jo 11, 12), bądzyecz sdrow *ib.* 435; Chvalyclycz ya sam szyebye (si ego glorifico meipsum Jo 8, 54), chvala moya nycz nye yest *ib.* 476; Gospodnye,... nye davay szye na taka vyelyką maką, bo bądzyelycz patrzycz (*sc.* Maria) na tve trudny mąky, bądzyecz myecz vyelyka zaloscz *ib.* 498.

2. *wprowadza pytanie zależne w funkcji zdania przedmiotowego 'czy, num'*: Vybyerzczye vy mazov lepsych a mocznyeyschych dvanasczye, dayczyez ym dzyerzecz choragvye. Tedy vyącz vzre[ly], schyłyąlycz (*leg.*: uźrę, schyląlić) szye samy od szyebye *Rozm* 756.

Lifa *cf.* **Lichwa**

Lifnik *cf.* **Lichwnik**

Lifny *cf.* **Lichwny**

Ligać *(o koniu, de equo)* '*wierzgać, kopać, calcitrare*': Ligacz recalcitrare XV *p. post PF* V 9.

Lij *cf.* **Lej**

(Lilia) Lelija, Lilija *formy*: *n. sg.* lelija 1437 *Rost* nr 2708, *ca* 1465 *ib.* nr 3950, 1472 *ib.* nr 815, 1484 *ib.* nr 6129. 6214, XV *ex. PF* V 104, *ca* 1500 *Rost* nr 7094; lilija 1419 *Rost* nr 2863. 5071. 5072. 5132, XV *med. PulKras* 33, *etc.*; ~ *g. sg.* lilije 1471 *MPKJ* V 43; ~ *i. sg.* liliją *Rozm* 22. 25; ~ *n. pl.* lilije 1419 *Rost* nr 2864; ~ *ac. pl.* lelije 1495 *RocznKrak* XVI 64; lilije *BZ* Judith 10, 3, *Rozm* 281.

Znaczenia: **1.** *bot.* '*lilia biała, Lilium candidum L.*': Lilija XV *med. PulKras* 33; Any lylya byalosczya... Maryey szya rowna 1453 *R* XXV 212; Lelya lilium *ca* 1465 *Rost* nr 3950, *sim.* 1472 *ib.* nr 501; Lilye lilii (labium... eius quasi labium calicis et folium repandi lilii III *Reg* 7, 26) 1471 *MPKJ* V 43; Lilia lilium 1475 *Rost* nr 3204, *sim.* XV *p. post. R* LIII 67; Lyelya lilium 1484 *Rost* nr 6129; Lyelya sz czyerznya wyrosla, gdy panna z z[d]ydostwa poschla XV *ex. PF* V 104; Cwathek byaly gestcy lilia *ca* 1500 *R* XIX 74; Kwythnącza panno Maria, yasznyesza nysly lylya! *ca* 1500 *SprTNW* V 10; Iako szyą lylya zvsty (*pro* zvsczy) nad ynne kvyeczye (ut prae cunctis floribus lilium candescit), tako szyą zvsczyla dzyevycza Marya myedzy svemy... tovarzyskamy *Rozm* 18; Lycze ye... bylo rvmyone yako rosa z lylya (velut lilium substratum foret rosae) *ib.* 22; W yego *chczyenyv zawzdy są roze, kvyatky z lylya, wschytko rozkoschne *kvyeczy (vernantes rosae iunctae liliis et flores pullulantes) *ib.* 25; A takosch byl yako lylya (sicut lilium) nadobny v yego stadlye dzyeczynnym *ib.* 148; ~ biała lilija, lilija biała: Byale lylye lilium domesticum 1419 *Rost* nr 2864; Lylya byala lilium 1484 *ib.* nr 6130; Lilia byala lilium album *ca* 1500 *ib.* nr 7170; ~ lilija ogrodowa: Lilia ogrodova album lilium, flos castitatis 1419 *Rost* nr 5072.

2. *bot.* płona, polna lilija, lilija polna '*lilia złotogłów, Lilium martagon L.*': Plona lylya lilium siluestre, testiculus Bernhardii 1419 *Rost* nr 2863; ~ Polna lilia affodillus, herba saturni, lilium siluestre 1419 *Rost* nr 5071; Bacz⟨c⟩ye lylye polne, kako rostą (considerate lilia agri, quomodo crescunt Mat 6, 28), nye robyą any prząda, povyedam to vam, any Salomon ve wschytkyem (*pro* wschytkyey) svoyey chvalye byl kyedy odzyan yako yedna lylya s thych *Rozm* 281.

3. *bot.* polna lilija '*zawilec wielkokwiatowy, Anemone silvestris L.*': Polna lilia lilium montanum 1472 *Rost* nr 1691.

4. *bot.* wodna lelija, lilija, lilija wodna '*lilia wodna, Nymphaea alba L.*': Wodna lilia claua hercolis, nymphea 1419 *Rost* nr 5132; Wodna lelia nenufar, nimphea 1437 *ib.* nr 2708; *Vothna lylia nemifar *ca* 1465 *ib.* nr 4006, *sim. ib.* nr 4011; Vodna lelya nenufar 1472 *ib.* nr 815, *sim.* 1484 *ib.* nr 6214; Lilia vodna nenufar 1478 *ib.* nr 2264; Wodna lylya nenufar 1484 *ib.* nr 6216, *sim.* 1491 *ib.* nr 11022.

5. *bot.* żołta lelija '*kosaciec żółty, Iris pseudoacorus L.*': Szolta lyelyya acorus *ca* 1500 *Rost* nr 7094.

6. '*ozdoba w kształcie (kwiatu) lilii, ornamentum ad lilii formam accedens*': I udzyalal szwyeczydlnyk sklepani s przeczystego zlota, s k⟨t⟩oregosz to poszrzodka czewy, czyaszky, *kroszky a *lylya pochodzyly søø (de cuius vecte calami, scyphi sphaerulaeque ac lilia procedebant) *BZ* Ex 37, 17, *sim. ib.* 37, 19. 20; Wzdzege naloketnyce a lylye y navsznyce (adsumpsitque dextraliola et lilia, et inaures) *BZ* Judith 10, 3; ~ *jako motyw dekoracyjny w tkaninie*: Dwye tkącze ex margarithis w lelye 1495 *RocznKrak* XVI 64.

Lilija *cf.* **Lilia**

Lilijowy *cf.* **Liliowy**

(Liliowy) Lilijowy '*z lilią związany, właściwy lilii, qui lilii est*': Liliowy oley oleum de lilio 1472 *Rost* nr 1168; Skora byla yego czyala byala yako mleko a svyatla yako lylyove kraszy (cutis sui corporis lactei coloris fuit atque candidi lilii candoris) *Rozm* 148.

Limiesz *cf.* **Lemiesz**

Limski '*określenie gatunku sukna wyrabianego może w Limburgu lub w Limoges, panni genus, quod Limburgi vel Augustoriti Lemovicum parabatur*': Quia tu... recepisti... tunicam dictam hazuką dziką panni limyskyego 1498 *AGZ* XV 361. ~ *Może złe odczytanie zamiast* lunyskyego, *cf.* **Luński.**

Lin *zool.* '*lin, Tinca vulgaris Cuv.*': Petrus... cum Viczga... terminum secundum pro piscatura... V capecia lini, V capecia ploczicze, V capecia clescze 1389 *StPPP* VIII nr 5035; Piscis tina vlg. lin XV *in. R* XXV 228; Lin tinca 1472 *Rost* nr 1440; Tincta est nomen piscis, lyn, quem nos dicimus tinca *ca* 1500 *Erz* 38; ~ Lin gombus XV *p. post. PF* V 32.

Lina '*lina, sznur, powróz, funis, rudens*': Cum fune magno al. lyna 1488 *AGZ* XVII 251; Corde al. lyny 1495 *RocznKrak* XVI 61; Recepit... vagy przednye okovane z lyną 1497 *StPPP* VII 46, *sim. ib.*

Linąć *cf.* **2. Lić**

Linda '*?*': Linda lurida 1437 *Wisl* nr 228 s. 87.

Lindzki *cf.* **Luński**

Linieć *(o włosach, de capillis)* 'wypadać, wylazić, *cadere*': Lynyegyą fluunt (vir, de cuius capite capilli fluunt, calvus et mundus est Lev 13, 40) 1471 *MPKJ* V 22.

Liński *cf.* **Leński**

Lioński '*zrobiony z tkaniny wytwarzanej w Lyonie, Lugdunensis (de panno vel Serico)*': Item czyrwyona szuknya lyonszka 1493 *PF* IV 663. ~ *Można też czytać* lońska, *cf.* **Luński.**

Lipa *bot.* '*lipa, Tilia Europaea L.*': Que merica vlg. dicitur v lipi 1366 *MMAe* X 194; Ad tiliam declinem vlg. do pochyley lypy 1429 *Monlur* VI 12; A prato vlg. od lipy (1434) XVIII *KodWP* V 546; Que vadit... ad tiliam dictam sedmy lip 1447 *LubPodk* 23; Lypa tilia 1472 *Rost* nr 1788; Sunt duae arbores, hoc est lippa et buk *DlLB* III 356; Ad tiliam al. do lypy et a tilia al. od lypy 1486 *LubPodk* 105; A quo alii scopuli sunt sippati... ad arborem tiliam al. do lyppy 1494 *AGZ* XV 572; Lypą tilia *ca* 1500 *Erz* 38.

Lipczek '*jakaś roślina czy też plaster miodu, planta quaedam vel favus*': Apium linistum proprie lipczek XV *p. post. R* LIII 61.

Lipie '*lasek lipowy, silvula tiliis consita*': Jaschco... a V ulnis gagii in latitudine ibidem przes lippe currentis im perpetuum recessit 1416 *StPPP* II nr 1429. ~ *Odczytanie i objaśnienie niepewne.*

Lipiec 1. '*siódmy miesiąc roku, Julius mensis*': Jaczem lipyecz, szodmy v rzadzye *ca* 1455 *Dobr* 324; Lypiecz... iulius XV *p. post. MPH* V 454.

2. '*gatunek miodu, miód zbierany w miesiącu lipcu z kwiatów lipy, mellis genus, quod Julio mense e floribus tiliarum ab apibus legitur*': Do..., ascribo... curiam Bugeyszciski... cum tributariis... et tributo, videlicet quatuor tenas mellis al. vszaczcze et quatuor kule lipczv ab eisdem... provenientes (1476) 1536 *KodWil* I 349; Qui quolibet anno regi... 2 ranczky lypyecz et 2 1/2 grossos post lypyecz datiae, 2 urnas mellis... dare debebit (1483) XVI *p. pr. Matr* IV 3 nr 1090; Proposuit contra... Petrum, quo (*pro* quod *?*) violenter apes... Maleschconis..., melleficidarii domini regis, vlg. lipiecz polaszyl XV *BiblWarsz* 1861 III 28.

Lipień 1. *zool.* '*lipień, Thymallus vulgaris Nills.*': (Za ryby zwane) lypene 1394 *MMAe* XV 566; Lypen caricius 1472 *Rost* nr 1413; Cimomellus, lypyen, quidam piscis *ca* 1500 *Erz* 38.

2. '*siódmy miesiąc roku, lipiec, Julius mensis*': Lippen XV *in. Wisł* nr 2030; Lypyen daye myod 1471 *CyzKłob* 444; Lipyen XV *p. post. Zab* 157; Lypyen iulius XV *ex. Wisł* nr 562; Lypyen XV *R* XXIV 376.

Lipina *coll.* '*lipy w lesie, las lipowy, tiliae in silva, tiliarum silva*': Silvam ipsius sterilem al.... nyerodny de generibus: grabyna, ossina, lipina, brzeszyna, yaworzyna... subundasti 1446 *AGZ* XIII 197.

Lipka *bot.* '*Melilotus officinalis Lam. et alba Lam.*': Lypka melilotum 1472 *Rost* nr 627.

Lipki *cf.* **Lepki**

Lis *zool.* '*lis, Canis vulpes L.*': Pyotr nye wzął przeth Voythkovymy charthy, ogary, vyszly lyscha schamowtor szylą 1434 *TymLow* 58; Lis, id est vulpis *Park* 403; Lysz vulpis *ca* 1500 *Erz* 38; ~ *przenośnie o złym, chytrym człowieku, translate de homine doloso*': Lyczemyernyczy... rzekly yemv: Vynydz, poydzysch odtąd, Herod chcze czye zabycz. A on ym rzekl: Ydzyczyesch, povyedzczye lyszovy temv (dicite vulpi illi Luc 13, 32) *Rozm* 419.

Lisi *formy*: *n. sg. m.* lisi 1279 *LPom* 3, 77; *f.* lisia (1352) 1519 *MMAe* X 87; ~ *g. sg. f.* lisiej 1488 *ZapWarsz* nr 1628; ~ *ac. sg. m.* lisi 1420 *AKPr* VIIIa 150, *Dział* 42. 51, *De morte* w. 475; *f.* lisią 1466 *StPPP* II nr 3858; ~ *n. pl. f.* lisie 1342 *LPom* 3, 76, 1447 *LubPodk* 23; ~ *g. pl. f.* lisich 1447 *LubPodk* 23; ~ *ac. pl. m.* lisie *Sul* 50, *Dział* 42; *f.* lisie *De morte* w. 376.

Znaczenia: **1.** '*związany z lisem, do lisa przynależny, qui ad vulpem pertinet, vulpinus*': Lissi dol 1279 *LPom* 3, 77; Lyse *gosbeni (leg.* jeźbiny) foveae vulpium 1342 *ib.* 3, 76; Cum pratis coniacentibus circa foueam, que dicitur lissa iama (1352) 1519 *MMAe* X 87; Bystram wzal... kosuch lyszy za pancz grzywen 1420 *AKPr* VIIIa 150; Est fundata circa fossas wlpinas al. lyszych yam 1447 *LubPodk* 23; Primum aciałem scopulum statuerunt circa lyschye yami *ib.*; Kedi ktho nagany... skazanya pana krakowskego,... lvpyeze... pothszanthkom lyszye (pelles vulpinas),... pyszarzowy zemskyemv lvpyesze liszye (pelles vulpinas, *Dział* 42: torlop lysy)... dacz... ma *Sul* 50, *sim. Dział* 42; Ow, ktori tako przygany, ny o szadną rzecz ma bycz sluchan, alysz sądzy zaplaczy trzy grzywny abo torlop kvny, a podsadkowy... torlop lysy (pelles vulpinas) *Dział* 51; Petrus... inuadiauit... diploidem lyscha schuba 1466 *StPPP* II nr 3858; Szama w lysze yamy lasza *De morte* w. 376; Odcyma mv koszuch lyszy *ib.* w. 475; Jakom ya nye pobral gwalthem Zydowy... lyssey schvby zeloney lysskamy pothbithey 1488 *ZapWarsz* nr 1628.

2. *dubium*: Johannes... unum mille lissi laterum solvit 1495 *WarschPozn* I 404; Petrus... mille lateres lisse solvit *ib.*

Cf. **Jajko, Mąda**

Lisica 1. '*prasa do tłoczenia wina, oleju, itp., torcular*': Abi bilo wam policzono za offyerø

pirwich vrod, takyesz s gvmyen iako z liszicz (de torcularibus) *BZ* Num 18, 27, *sim. ib.* 18, 30; Lacum lyszicza, *leschicza (vineam pastinavit homo et circumdedit saepem et fodit lacum Marc 12, 1) 1471 *MPKJ* V 121; W konyecz psalm Dawydow za liszycze (pro torcularibus), to iest o czerekwyach, o gychze vstawyenyu molwymy *Pul* 8 arg.; Byl yeden czlovyek..., ktory ossadzyvszy vynnycze y ogrodzyl ya plotem a vkopawszy v nyey lyszycze (fodit in ea torcular Mat 21, 33) y vczynyl vyezą *Rozm* 410

2. *'zagrodzenie przy kuźni, w którym kuto płochliwe konie, locus saeptus prope officinam ferrariam, ubi equi timidi soleis ferreis instruebantur'*: Lyszycza angarium *ca* 1455 *JA* XIV 489.

Liski *czy* **Liszki** *pl. tantum 'skóra, futerko z lisa, pelles vulpina'*: Jakom ya Micolay ne prosszil, by za mø swe lisky w Sszydow zastawil 1432 *ZapWarsz* nr 405; Jakom ya nye pobral gwalthem Zydowy... lyssey schvby zeloney, lysskamy pothbithey 1488 *ib.* nr 1628; Jakosz thy mnye othbyla skrzinką y pobrała czepyecz, lysky, colnyerze 1495 *ib.* nr 1665.

List *formy*: *n. sg.* list 1391 *Pozn* nr 104, 1397 *ib.* nr 350, 1415 *Pyzdr* nr 394, *etc. etc.*; ~ *g. sg.* lista 1391 *Pozn* nr 94. 107, 1396 *ib.* nr 309, 1399 *StPPP* VIII nr 8324, 1400 *Pozn* nr 443, 1400 *SKJ* III 190, 1405 *KsMaz* I nr 671a, 1408 *Pozn* nr 633, 1416 *Czrs* 97, *etc. etc.*; listu 1394 *Leksz* II nr 1695, 1409 *Piek* VI 388, 1418 *Pyzdr* nr 564, 1425 *AKPr* VIIIa 165, 1445 *StPPP* II nr 3239, *OrtBr* VI 383, *OrtMac* 122, *Dział* 49, 1471 *ZapWarsz* nr 3014, 1476 *AGZ* XV 480; ~ *d. sg.* listu 1424 *Pozn* nr 1173, 1425 *ib.* nr 1191; listowi 1415 *Pyzdr* nr 394, 1429 *Pozn* nr 1519, 1437 *ib.* nr 1580, 1456 *ZapRpZakr* 4, 175, 1491 *ZapWarsz* nr 1715; ~ *ac. sg.* list 1390 *Pozn* nr 79, 1391 *ib.* nr 92, 1396 *PKKr* I 243, *etc. etc.*; ~ *i. sg.* listem 1391 *Pozn* nr 285, 1399 *ib.* nr 373, *OrtMac* 82, *etc. etc.*; ~ *l. sg.* (w) liście 1391 *Pozn* nr 251, 1403 *ib.* nr 549, *etc. etc.*; ~ *n. pl.* listy 1391 *Pozn* nr 278, 1395 *ib.* nr 187, 1418 *Pyzdr* nr 512, *etc. etc.*; ~ *g. pl.* listow 1402 *Malk* 119, 1412 *Pyzdr* nr 348, 1419 *ib.* nr 593, *etc.*; ~ *d. pl.* listom 1395 *Pozn* nr 187; ~ *ac. pl.* listy 1389 *Pozn* nr 62, 1393 *ib.* nr 171, 1422 *ib.* nr 1115, *etc. etc.*; ~ *i. pl.* listy *ca* 1428 *PF* I 493, *BZ* II Par 30, 6, 1478 *ZapWarsz* nr 1210, 1487 *AKH* III 350; ~ *l. pl.* (w) liściech *Sul* 98, *BZ* III Reg 21, 9. 11, *Rozm* 228; listoch 1398 *HubeKr* 7.

Znaczenia: **1.** *'liść, folium'*: A bødze (*sc.* mąż) iaco drzewo, iesz szczepono iest podług czekøcych wod..., a list iego ne spadne (folium eius non defluet) *Fl* 1, 4, *sim. Pul*; Straszy ge zwyøøk lista leczøczego (sonitus folii volantis) *BZ* Lev 26, 36; List, id est littera vel folium *Park* 403; Lysth, id est folium *ib.* 405; Lyst folium 1472 *Rost* nr 1743; Mobile folium ruszyayaczy albo lathayaczy lysth XV *p. post. PF* III 288; ~ *'gałązka liśćmi okryta, frons, ramulus frondens'*: Genze (*sc.* gołąbek) *szo zaszø wroczyl s olywowim zzelonim listem w swich vszczyech (portans ramum olivae virentibus foliis in ore suo) *BZ* Gen 8, 11; ~ *coll.*: Weszmyecze sobye... lyst palmovi (spatulas palmarum) a rosgy z drzewa gøstich latorosly *BZ* Lev 23, 40; Spatulas lysthv (*war. lub.*: list, sumetisque vobis die primo fructus arboris pulcherrimae spatulasque palmarum Lev 23, 40) 1471 *MPKJ* V 24; Anna... vzrala tesch drzewa roskoznym lystem okraszono (vidit et se frondibus arbores ornare) *Rozm* 4; ~ *w opisie herbu:* Te... stirpi Godzambą... aggregamus... In cuius signum... tibi... largimur tres pinus... in scuto seu campo flaueo, galea vero in inferiori parte listi supertecta 1487 *AKH* III 350.

2. *'wiadomość, pytanie, polecenie, rozkaz, przekazane pisemnie do określonego adresata, pismo, list, litterae, epistula'*: Svøthy Gan... do... opatha dalcy mu gest on lysth byl *Gn* 184v; Panno myla, thobye sza klanam y na thwe sdrowe thim listhem pytham 1444 *PF* V 37; A wyacz gdi ivsch vmrzecz myal, szam szobye lysth napyszal..., popyszawszy szwogye *wszthky mąky i *wszthky szthvky *Aleksy* w. 188; Chczely mv lysth sz ręky wszącz... Proszyli boga za tho, aby gym bog pomokl na tho, by mv mogly lyst othyącz..., eszby ale posznali malo, czo by na thim lyscze stalo *ib.* w. 232; Tedi napysawszi lysti gymyenyem Achabowim (scripsit itaque litteras ex nomine Achab) a znamyonawszi gy pyrscyenyem gego, poslala ku vrodzenszym, gysz bily w myescye gego *BZ* III Reg 21, 8, *sim. ib.* II Par 30, 1; A to bilo pysano na lyscyech (litterarum autem haec erat sententia) *BZ* III Reg 21, 9, *sim. ib.* 21, 11; Gdisz bil krol wzøl lysti (litteras), Ezechias, s røku poslow y przeczedl ge, y wszedl do domv boszego, y rozwynøl ge przed panem *BZ* IV Reg 19, 14, *sim. ib.* 20, 12; Pospyeszily syø byegunowye z lysti (cum epistulis) *BZ* II Par 30, 6; Potem daly lysti krolyowi wlodarzom (dederunt autem edicta regis satrapis) *BZ* I Esdr 8, 36, *sim.* 1471 *MPKJ* V 52; Krolyv,... day my lysti (epistulas) ku wogevodam *BZ* Neh 2, 7; Lyst myal (epistulam) w swey røce pysani tymy slovi *ib.* 6, 5; Wyele lystow (multae... epistulae) ot slyachcyczow zidowskich ku Dobyeszovy sø posilani *ib.* 6, 17; Przeto, iszesz poslal lysti (libros) w gymyø me *BZ* Jer 29, 25, *sim.* 1471 *MPKJ* V 93; Czedl gest

Sofonyasz kaplan lyst ten (librum istum) *BZ* Jer 29, 29; Lysty roslal per scripturam (suscitavit dominus spiritum Cyri regis Persarum et praedicavit in toto regno suo simul per scripturam III Esdr 2, 2) 1471 *MPKJ* V 53; Nye moya bila prziczina, yzesz ode mnye zadnych lystow nye wzal XV *ex. PF* III 179; Byenya dobrze vye, komv moge lysthy bral XV *ex. SlArch* I příl. 20; Augustus, vschlyschaw lysty Herodovy, poslal dw poslv... z lysty (cum rescripto) *Rozm* 103; A przeto novo lysty przyschly od dvora szyrskyego kxyazączya (litteras varias de Syria accepisset) *ib.* 114; To ystne pysmo albo lyst (haec epistola)... bylo tako popysano *ib.* 225; Iesus yemv pysal w svoych lysczyech obyeczvyącz yemv zdrovye poslacz przez svego zvolyenyka *ib.* 228; Thedy yemv nathychmyast lyst pysal, na ktorem slovo od slova tako pysal (haec epistola tenorem hunc habebat) *ib.*; Thy-ly yesz zvolenyk Iesuszov..., ktoregos my on obyeczal przez svoy lyst przyslacz (quem mihi per epistolam mittere promisit)? *ib.* 230; ~ list poselny: Vschlyschavschy krol takye dzyvy, pysal yemv epystolą albo lyst poselny (epistolam), proschacz yego, aby k nyemv raczyl przydz *Rozm* 225; ~ '*list jako gatunek literacki, epistuła*': Szwiąti Pawel z lista rzekl: Zabicz anticrista slowem Ihesu Krista *Gałka* w. 58; Lysth epistolam (attulerunt... hanc epistulam phurim, quam dixerunt interpretatum esse Lysimachum Ptolemaei filium Esth 11, 1) 1471 *MPKJ* V 58.

3. '*dokument prawny coś utwierdzający albo potwierdzający, litterae iudiciales, quibus aliquid confirmatur, documentum, instrumentum*': ⟨J⟩akom przi tem bil, isz Micolay slubil mi list ⟨wro⟩czicz, isz gim sze zaluge 1390 *Pozn* nr 79, *sim.* 1396 *PKKr* I 243, 1397 *Pozn* nr 349, 1400 *ib.* nr 460, 1401 *ib.* nr 514; Jaco Wichna myala list starosczin na pyandzesønt grziwen na Boruchowe, swego wyana, ale ye sgorzal 1391 *Pozn* nr 92; Czom rəczil za Yana do Zit, tego mi lista ne wikupyl *ib.* nr 94, *sim. ib.* nr 107; Jacom nigedne vmovi s Przedslauem ne mal, gedno jaco list *piszøn *ib.* nr 104; Jacosm trzimal... tø czøscz, czso iest w liscze, Malgorzaczinø trzi lata *ib.* nr 251; Woczech kazal *vøncz gege ludzem Borzislauini listi 1393 *ib.* nr 139; Petrasz wroczil wschitki listi xøndzu biskvpowi, jako mu slubil *ib.* nr 171; Jan a Dobesz ranczili memu szynowi pret starostø listu wyprawena 1394 *Leksz* II nr 1695; *Vøli szobe rok gini do Vtroszina ne schodno gich listom 1395 *Pozn* nr 187; Dobeslaf ne viplaczil Staszcoui lista any mu go obeczal wroczicz 1396 *ib.* nr 309, *sim.* 1399 *StPPP* VIII nr 8324; Dobrogost ne przimanczil Kuninskich ku przedanu dzedzini, iedno iako list staroszczin mowi 1397 *Pozn* nr 350, *sim.* 1408 *ib.* nr 638, 1435 *ib.* nr 1457; Petir Borg pooral swe, iaco na gego listoch stoy 1398 *HubeKr* 7; Jako Adam na smowni dzen s listem na szoltistwo przyal do Landa y pokladal list 1399 *Pozn* nr 373; Oland iest w dzerzenu *dedzini od tich mast, iaco list wysszedl 1399 *StPPP* VIII nr 8272; Jarisz wykupil Naczaslauice... y list na ne mal, ale gy sgubil 1400 *Pozn* nr 470; Pani Klichna po dobiczu lysta byla w dzerszenyv dzedzini 1400 *SKJ* III 190; Czo dal Ondrzey na zastavø list, w tem zastawe Marcinovi y Maczeiewi ne vadzø 1402 *Piek* VI 92, *sim.* 1403 *Pozn* nr 556, 1406 *ib.* nr 591, 1409 *Piek* VI 388, 1411 *KsMaz* I nr 1698, 1411 *Pozn* nr 679, 1412 *ib.* nr 843, 1413 *ib.* nr 890, 1415 *Pyzdr* nr 433, 1416 *Pozn* nr 910, 1420 *ib.* nr 989; Ten slad, czo wosnemv vcasan, ten dzirszimi y ten gest na liscze 1411 *HubeZb* 55, *sim.* 1412 *Pozn* nr 683; Jaco Sdzeslaw ne dzerszy vanczei dzedzini w Nadarsziczach, gedno czszo na swym liscze ma 1412 *Pyzdr* nr 346; Jaco Derszek ne podwanszal sø listow opatowi wroczicz, kedi v nego vikupil slad *ib.* nr 348; Czszo Olbracht przigany lystowy, czszo gi na szø dal Michalowi, ten list sprawyedliwye vyszedl, s gego volø pysan 1415 *ib.* nr 394; Yaco o neszaplaczene Yanowo y Domaratowo y lista ne o wyprawene od Pocladky scodzen dwadzescza grzywen 1418 *Pozn* nr 954; Czso iest Micolay poszyekl løką, tho iest poszyekl, ysze mu zastawyono y iest w trzimanu tako dlugo, iako iego listi mowyø 1418 *Pyzdr* nr 512; Yako Przybislaw Swyanthoslawem (*leg.* z Świętosławem) nye ranczyl pospolicze za Bobcowskego Voyczecha y lystu nama nye dal *ib.* 564; Yako thich listow, o ktore Hanka a Katharzyna na myą zalowali, nye mam 1419 *ib.* nr 593; Jaco czydl (*pro* czetl) ten list na dzedziną Prusime,... y ten list po prawe s cancellariey wyszedl, ale sgorzal 1420 *Pozn* nr 994; Yaco Hermanow oczecz y on... vydzersal ta czascz... trzydzeszczy lath *spogoyne y lysty mąl ną ną, ale mv sgorzały 1422 *ib.* nr 1115; Pansky rambyl chrosth..., gdze sprawne mal podlug swych lysthow ku ribemu lowyskv, czso potrzeba 1423 *AKPr* VIIIa 163; Czszo Rafal nągąnyl lysstu Narąmouemu y Mycołayewemu..., aby gym lissthą ne dąl dlą rąmkoyemstwą szą Yąną..., ten yest gym dąl... y swą werną pyeczącz ku lystu przywessyl 1424 *Pozn* nr 1173; Na dzen swantheczni przeminøli podlug zapyssu Dobcowa od Strascha Iana lysthu crolewskego... ne kladzono 1425 *AKPr* VIIIa 165; Mycolay... wraczył Dzyrska...

w oschmnacze grzywen y werdunek grosschy praskych przecyw Yczakowy y Malynowy ku werney racze y penadze pobral, y peczacz swa ku lystu przyweschyl 1425 *Pozn* nr 1191; Jakom ya ne ranczyl listha Michalowy za Zemaka na trzeczyą czansez Michalowycz 1427 *ZapWarsz* nr 209, *sim. ib.* nr 2692; Jaco moya penczancz do Zemacowa lista za mego sina dlug przes meg voleg prziweszona *ib.* nr 2750; Wysznawamy thym tho lystem, kthorym potrzebysna gest significamus tenore presencium *ca* 1428 *PF* I 479; Jakom thobye nye rzekl k themu listovy przywyesycz pyeczanczy, *kthorzysz *omowya na pyacznasscze grzyvyen 1429 *Pozn* nr 1519; Jacom wtenczasz bilem nyemoczen..., tedy kedym mal listh crolewsky przinesez na poroczky 1432 *ib.* nr 1395; Jakom ya ne obranczil Andrzeyeui listhow polosszicz cu gego potrzebye 1432 *ZapWarsz* nr 373; Jaco mnye Bolesta obranczyl xanszy lyst na pol Scolymowa 1436 *ib.* nr 679, *sim.* 1446 *ib.* nr 779; Pany Judka... quidbriff dala przeczіwo lysthowy, kthory obmawya na trzidzessczy grzywen, kthore byl zapissal gey brath... dla possagv 1437 *Pozn* nr 1580; Jakom ya w Sandka kwpyl polsosthy floky sz yego starego listha 1437 *TymProc* 218; Gich mocz nie od Crista, ale od anticrista, s cessarskego lista *Gałka* w. 35; Ale ysze... sze ksząk nyekthorzy lystow myecz... ządayą (litteras habere... cupiunt)..., kszągy abo popyszy kv wydawanyv listow albo rokow (ad extrahendum litteras) gych myecz ządayączym bądą wylozony *Sul* 78; Gymyenye dzyedziczne... on poziczcza... bandzie dzirzal... tako długo, alysz yemu... vschitky pyenyandze albo rzeczy gyne... w naschich lyszczyech vipyssane (in nostris litteris contentae) bilibi s pelna zaplaczoni *Sul* 98; Gdi nyektori zyemyanin..., o swoy dlug lystow albo zapyssow nye mayancz (litteris et inscriptionibus non habitis), na drugego zyemyenyna zalowacz i sąndownye rosprawycz chczyalbi *Sul* 110; Jako ya na them dzale ogrod zagrodzil, kthori dzal moy listh ozywa 1451 *ZapWarsz* nr 924; Ten prz⟨epis li⟩sta wirzeczenya (hoc est autem exemplar epistulae edicti), gisz dal ⟨k⟩rol Artexerses Ezdrasowy *BZ* I Esdr 7, 11; Noszyczel thych tho lystow *ca* 1455 *JA* XIV 489; Jakom ya Mykolayewy nye poth[k][ukl zamkow any scrzynye zlupal, any lysthow pobral, yako poltora stha kop 1457 *ZapWarsz* nr 1062; Piszarz nasz byerze... od lysthv cztyrzy grosse, czo ge on pysse a my zapyeczątamy *OrtBr* VI 383, *sim. OrtMac* 122; Podlug spyewanyą mego lystą *OrtBr* VII 563, *sim. OrtMac* 99; Tho wszdanye zapyszano zenye szwey lyszthem pod przyszyasznyczą pyeczączyą *OrtMac* 82; Dawanye y wygymowanye ma mocz y stacz podlug prawa *szpyewyanya mego lysztha *ib.* 133, *sim. OrtBrRp* 96, 3; Slvschno vstawycz, aby daley szadny Szyd krzesczyanynowy w krolewstwye naschem swych pyenyadzy na zapysy abo na lysty (super litteras obligationis, *Sul* 61: na lysthy zastawne) nye dawal, ale tylko na zaklad dostateczny ma dacz *Dział* 65; Jakom ya gwaltownye nye wzyal schamopyanth skrzynky w domv v Pyothra Loya... z lysthy y z prawy..., ktore yemv sluza dlya yego potrzebi 1478 *ZapWarsz* nr 1210; Jako mnye lysthovi poth syrzednya pyeczączią na cząscz Sdzyechowska w Regulach slvschayaczemv pyeczacz vrvana 1491 *ib.* nr 1715; Lato pyrzve y poslednye, lyczacz od vydanya thego tho lysthą inclusiue computando a data presencium *ca* 1500 *Erz* 38; Tenore presencium, obmavyanym nynyeschych lystow vel podlvg vylozenya nynyeyschych lystow *ib.* 39; Y rzekl (*sc.* włodarz) drugymv (*sc.* dłużnikowi): A thy vyelyesz vynovath?, a on rzekl: Sto czvyerczy psenyczye. A on yemv rzekl: Vezmy tvoye lysty, napyschysch ossmdzyeszyath (accipe litteras tuas et scribe octoginta Luc 16, 7) *Rozm* 389; ~ ~ *'pisemny pozew, wezwanie do stawienia się w sądzie, scriptum, quo quis in iudicium vocatur*': Czso poziual wozni Borowske oth Arani, ti listi nossoni do Borowa 1391 *Pozn* nr 278; Yaco paną Dobrogostą szaswal listem, nysz trzy latą minały 1422 *ib.* nr 1098, *sim.* 1391 *ib.* nr 285; Yakom poslem bil s listem ot Yødrzeya do Bronisza, a on go ⟨n⟩ye chczal wszyøcz 1423 *Pyzdr* nr 721, *sim.* 1429 *ib.* nr 919, 1489 *ZapWarsz* nr 1698; Ktorzy mayą prawo, nye mogą bycz pozwany, gedno lystem naszym (per litteras nostras, *Sul* 64: przes lysthy nasze) abo starosti naszego, ale na dworze naszem... kromye lystv (sine littera) na gospodze mosze pozwacz *Dział* 49; ~ list pozewny: Jaco Slawantha ne szatrzimal lista pozeznego (*pro* pozewnego) na Wyrzbanta ani *ge mal 1408 *Pozn* nr 633; Jakom przi tim bil, gedy listh *czczun pozewny, jedy Katha⟨r⟩zyna poswala 1411 *Pyzdr* nr 333; Yako wisli latha dacze listowe, nysz posewny list wyszedl 1423 *ib.* nr 712, *sim.* 1426 *ib.* nr 826, 1428 *Pozn* nr 1281; Wozni z lystem pozewnym (cum littera citatoria)..., kgdi kv pozywanyv przigedze *Sul* 8, *sim. Dział* 28; Vrząd pozywayączych pysarz... ma powyedacz..., ktoresz to podlvg pozewnych lystow (secundum ordinem citationum) wozny glosem myanowacz ma

Dział 12; Przeto chczemy, aby sąpyercza... szałobą wszythką poloszyl na lyscze pozewnem (in scriptis) *ib.* 15; Jacom ya Pawlowi listha pozewnego, kthorimze bil pozwal Falka,... nye ucradl 1473 *Czrs* s. LXXXV; ~ ~ list dziedziczny, dziedzinny 'dokument dotyczący dziedziczenia, dziedzicznego posiadania, documentum hereditarium, ad res hereditarias pertinens': Tha dzedzina... wekugistoscz (*leg.* w wiekuistość) ne gest podana, ale w sastawa [lystim] lystem dzedzinnym 1420 *AKPr* VIIIa 151; Jakom nye wsdala swemu mąnszu trzeczey czansczy Nyeczayny po lyscze dziedzicznem, ktorim szą przeczіw panv Gnyeznyenskemv przą, anym go panem dzedzicznem vczinyła 1440 *Pozn* nr 1602; ~ list dzielny 'pisemny akt podziału (majątku), documentum, litterae, quibus rei hereditariae vel familiaris divisio conscripta est': Czso mal Micosz listi *dzelney, ty szø sgorzaly 1389 *Pozn* nr 62; Czso Iacub Andrzeyeui ranczil za widzelene pol dzedzini, to mu chczal vidzelicz i wrzeszicz podlug listu dzelnego 1409 *Piek* VI 388; Jako ten listh dzelny domini Sandiuogy, gensze mowy Pechnowi y Gnewoszewy, yest listh sprawidlny y po prawdze viszedl 1415 *Pozn* nr 862; Iaco tha karczma, czsosz Micolay o ną na Voczecha zalowal, tha sø bila dostala Paskowi dzedziczнim dzalem weczistim, a nigdi Miroslavovi po liscze dzelnim dostala szø *ib.* nr 902; ~ gościny list 'pismo wystawiane obcemu, litterae peregrino datae commeatus tuti ac securi gratia': Tedi rzekl Paaszek a Wenczslaf: Dami gim rok do Kozemina, yako gosczine listi movø 1395 *Pozn* nr 187; ~ jawny list 'pismo mające urzędowy, publiczny charakter, scriptum publicum': Yawnymy listy publicis instrumentis *ca* 1428 *PF* I 493; ~ list kupny 'dokument stwierdzający zawarcie kontraktu kupna i sprzedaży, litterae, quibus emptionis venditionisque condiciones definiuntur': Krczon... byl w *dirszenyu roley tey... podluk swego listu kupnego od kupu swego 1445 *StPPP* II nr 3239; ~ list majestatowy, majestatu 'dokument wystawiony w imieniu panującego, litterae regis nomine scriptae': Lysth mayestatowy 1456 (?) *SprTNW* VIII 2, 27; Jako Woczech... kvpyl Thargowsska Ruda, yako lysth mayestatv omawya 1487 *ZapWarsz* nr 1618; ~ list oprawny 'dokument dotyczący oprawy, litterae ad dotem pertinentes': Ta dzelnycza dzedziny w Ledniczy bila naszego oczcza, yest prawa nasza i list dzalu oprawny bil na nø 1402 *StPPP* II nr 842; Lysth oppravny 1436 *SprTNW* VIII 2, 27; ~ list ostawny '?': (Littera) judicii al. (lysth) ostawny 1456 *SprTNW* VIII 2, 27; ~ list papieski, list-bulla 'dokument wystawiony w imieniu papieża, litterae papae nomine scriptae': Ya chiczi ('chcę') thu otpoveczecz podle *møch listow papeskych, aczesz mi thi *moczon sandczicz o me prawo pape⟨s⟩ke 1402 *Malk* 119; Papyesky lysth zapyeczathowany litera publica *ca* 1455 *JA* XIV 495; Lystow papyesskich zapyeczantanych bullarum XV *ex. MPKJ* V 140; ~ Then lysthbulla y regula dana w Reathe 1484 *Reg* 724; ~ list prawny, prawny list 'dokument wystawiony przez sąd, litterae iudiciales': Ten dom yest moya oczczyszna, na to ya mam prawne lysthy *OrtVrtel* 118; Lysth prawny 1471 *SprTNW* VIII 2, 27; Jako ya s Pawlem s brathem nye mąm lysthv prawnego y listhv sądowego oth Jacubą..., kthorich przeziszkal na Mikolayv 1471 *ZapWarsz* nr 3014; ~ prokuratorny list 'dokument pisemnie ustanawiający pełnomocnika, litterae, quibus quis alicuius iuris vicarius constituebatur': Yaco Micolaya ne zazalowal s procuratornym listem oth Thomy, cszo liczy..., by rabil w gego szapusce, asz scsscz[ecz] nedzel minąla 1419 *Pozn* nr 974; ~ list przepadły, upadły, upadniony 'dokument, który stracił moc prawną, litterae, quae irritae factae sunt': O ktory lysth Jerochnyn przepadly Pyotr na mya zalowal, tegom mu ya nye myala wroczycz 1442 *ZapWarsz* nr 562; Litere ducali pro lapsu al. vpadlemu lysthowy 1456 *ZapRpZakr* 4, 175; Lysth vpadly 1457 *SprTNW* VIII 2, 27; Lysth vpadniony 1461 *ib.*; ~ list przysądny, przysądni list 'dokument zawierający wyrok sądowy przyznający komuś prawo do czegoś, litterae, quibus iudicii sententia alicui aliquid adiudicans, conscribitur': Iacosm przi tem bil, ysze Staszek dal cztirdzesci krziwen Blizborowi na Male Chrzipsko crome tich, czso ma na swem liscze przisandnem 1403 *Pozn* nr 549, *sim.* 1420 *Pyzdr* nr 646; Ssyano sekl na swem, gdze yego list przysandny omawya 1425 *Przyb* 19, *sim.* 1426 *Pozn* nr 1238; Jszem ya nye raczil Janowy Rischcowy za wiczlenye voluarku ve Wronowye przedobitego, yaco yego przisandnye listy omawyaya 1429 *Pozn* nr 1521, *sim.* 1436 *Pyzdr* nr 1057; ~ list przywilejny 'dokument zapewniający wolności ze strony wystawcy, litterae, quibus privilegia quaedam ab auctore lata conscribuntur': Nyektorzy zyemyanye naszego krolestwa, mayącz od nas abo od naszych namyastkow lysti przywyleyne swym myastom abo wsyam pod prawem nyemyeczskym, a wszakosz ty ysta prawa opvsczayącz, podlug praw polskych syą rządzą *Dział* 33; ~ list rękojemski 'dokument doty-

czący poręczenia, litterae ad fideiussionem pertinentes': Czełeczsky... ne wraczal lista Zegocze pred tim... czaszem any natenczasz..., yaco gego list mowy Wirzbancin rącogemsky 1425 *Pozn* nr 1490, *sim. ib.* nr 1491; Jaco ty listy rakoyemskye, czo pąn Dobrogost... raczil za Maczka..., straczilesm y sgubyl 1427 *ib.* nr 1254; Y⟨a⟩cosmi przy them byli, kyedi v Yaschka... Woczyechowi..., v wuya yego rodzonego, listhy rąkoyemskye na cztyrzy y na dwadzyeszczya grzywyen polugroschkow, listh na pana Czurila, kyedy dom sgorzal, tam list thąn gysty sgorzal 1443 *ib.* nr 1634; ~ list rozwodny, rozwiedzienia '*pisemne stwierdzenie rozwiązania małżeństwa, libellus repudii*': Gdisz poymye czlowyek zonǫ..., a ona nye naydze milosci przed gego oczima..., napise list roswodny (libellum repudii)... y pvsczi yǫ s swego domv *BZ* Deut 24, 1, *sim. ib.* 24, 3; Listh rozvyedzienya w malzienstwye liber repudii (quis est hic liber repudii matris vestrae, quo dimisi eam? Is 50, 1) 1471 *MPKJ* V 95; ~ list sądowy '*dokument wystawiony przez sąd, litterae iudiciales*: Sliuski gest odbil gich o ty dzedzyne, a y na to Nicolaus ma sandowy listh vestri judicii 1418 *TPaw* VII nr 129, *sim.* 1434 *KsMaz* III nr 361; Gdi pyssarzs... czczye lyst sandowi (litteram iudicialem) w sandzye, dwa (*sc.* grosze) ot takyego lysta vesmye *Sul* 92; Jako ya... nye mąm lysthv prawnegoy listhv sądowego oth Jacubą..., kthorich przeziszkal na Mikolayv 1471 *ZapWarsz* nr 3014; ~ list szkodny '*dokument stwierdzający poniesienie szkody, litterae, quibus damnum alicui factum confirmatur*: Jacom ya Sbroscowi ne ranczil lista *szkothnego za Witha 1416 *Czrs* 97; ~ list świadeczny, świadczący, świadeczny list '*pisemne poświadczenie, testimonium conscriptum*: Szwyadeczny lysth *OrtBr* VII 563; Gdyszby czlowyek myal na kogo szwyadeczthwo albo szwyadeczny lysth o dlug sz gaynego sządv *OrtMac* 99; Mozely then czlowyek, czo lysth szwyadeczny nany mayą..., przyszyadz szamotrzecz, ysz zaplaczyl ten dlug, thedy on thego dlugu bądze prozen *ib.*; ~ Yako ya Margorzathy, zony Stanislavovey y dzevky svey, s domv yego nye odwyothl anym s nya rzeczy domowych... nye wzalem, anym lystow swyathczaczych, myenyacz ya bycz vmarla, nye przynyosl 1473 *SprTNW* VIII 2, 35; ~ list wederkowy '*dokument stwierdzający prawo do wyderkafu, litterae, quibus ius terram venditam redimendi continebatur*': Jaco czo na mya zalowal Jandrzey Czeradczsky, bych jemu lyst myal dacz na wyczlenye dzedzyni polowicze Czeradza Nowego, jaco wedercowy lyst omąwya, tego mu nye sznaya 1435 *Pozn* nr 1454; Jako lista thego vederkovego, kthory Jakub... ranczyl podlug rankogemstwa j podlug xanzanczego lysta, capytule nye daly 1461 *ZapWarsz* nr 1145; ~ list wianny, wienny, '*dokument ustanawiający wiano na majątku ziemskim, litterae, quibus praedium dotale uxori a marito datum confirmabatur*': Yze ne bila ⟨n⟩yyedna vmowa, kedi na Gosline Wincencius... vano [s]wsdawal swey zene, ne mano skazicz lista wannego na Pnewach 1400 *Pozn* nr 443, *sim.* 1405 *KsMaz* I nr 671a, 1428 *ZapWarsz* nr 2839, 1462 *ib.* nr 1156; Domina Katherina... ostała sya *wyamim listem circa jus suum 1418 *TPaw* VII nr 42; Jacub zapowyedzal w naszem prawye list wyenny Marzgorzaczyn z Gory 1420 *Pyzdr* nr 634, *sim. ib.* nr 636; Yako... Voczech... lystem wąnym otcza ne gabął mymo trzy latą 1424 *Pozn* nr 1183, *sim. ib.* nr 1185; Quas pecunias... Petrus..., olim maritus Anastasie, in ipsius litera redotalicii al. wyennem lyszcze inscripserat 1442 *AGZ* XIV 64; Non plus teneo, nisi tantum mea litera dotalicii ostendit et nemini recuso... mensuracionem..., quod esset ultra literam dotalicii mei al. czo by bylo vyssey lystu vyennego mego 1476 *AGZ* XV 480; ~ list wieczny '*dokument stwierdzający własność wieczystą, litterae, quibus alicuius rei possessio perpetua confirmabatur*: Potrasz na Ziroslawiczc ⟨miał⟩ list wcczni 1401 *HubeZb* 80; Mas moy ne trzyma dzedzini, gedno tho, czso kupyl podle swych lysthow wecznich 1430 *AKPr* VIIIa 173; O kthori lyst wyeczny Stanislaw na Maczeya zaloval, tego on nye zatraczil 1444 *Czrs* s. LXXXIII; ~ list wzdawny, wzdawni '*dokument stwierdzający przekazanie posiadania, litterae, quibus alicuius rei alienatio conscribebatur*: Iaco ten list wsdawni wizedl ot Sandziuoya starosti 1400 *Pozn* nr 430, *sim.* 1409 *ib.* nr 663, 1420 *ib.* nr 993; Jsze pan Jan Jugo nycz nye ma w Staschewe any listy wsdawnye pana staroscyni dzelne na pol Staschcwa Jugowi visly, ktore bi mocz mąly 1429 *ib.* nr 1341; Lyst wsdawny panyey Katherziny wyanny, que canit super medietatem advocacie in Pczewo..., quia iuste... de cancellaria domini capitanei exit 1443 *ib.* nr 1609; ~ list zakładny '*dokument ustanawiający zakład, litterae, quibus pignus aliquod statuebatur*: Lucas ministerialis recognovit, quia dum missus erat... ad dominum Johannem... cum litera regali al. z lysthem zaklad⟨n⟩em 1491 *AGZ* XVII 269; ~ list zapisny, zastawny '*pisemne ustanowienie zastawu, lit-*

terae, quibus pignus aliquod statuebatur': Woczech... vydzersal tą zastawą s tim listem zapisnim..., a on gy s tego gwaltem wygnal 1424 *Przyb* 18; Jszem nye raczyl za pana Voczecha... panu Vyaczenczewy... taco, yaco lyst zapyszny omawya 1428 *Pozn* nr 1285, *sim.* 1440 *Pyzdr* nr 1245; Jacom swą połowycza dawal platu Slawoborowy... y nosilem ye w dom gego podług lysta zapysznego a on gich wzancz nye chczal 1438 *Pozn* nr 1594; Poziczcza..., zaplaczyw... dług w lysczye zastawnem (in littera obligationis) vipyssani..., bandzye syąn mocz wvyanzacz... w rzeczone gymyenye dzyedziczne *Sul* 98; A gdyby syą kto Szydowy lystem zobowyązal na pyenyadze lychwą placzycz, a gdyby Szyd... zamylczal... do dw lath..., tedy lychwa od dw lath ma straczycz..., a on lyst zapysny nygedney moczy daley myecz nye mosze (neque per eandem litteram obligationis poterint obligantem effectualiter ammonere, *Sul* 48; any przes ten tho lysth zastawny skvthnye vpomynacz any zastawcza stacz powynyen bącz) *Dzial* 38.

4. '*karta (papieru, książki), folium, pagina, charta (papyri, libri)*': Wszøw (*sc.* Raguel) lyst, podle tego tedi prawa vcziny zapys malzenski (accepta charta fecerunt conscriptionem coniugii) *BZ* Tob 7, 16; Trzy lysti (*war. lub.*: trzy listky) tres pagillas (cumque legisset Iudi tres pagellas vel quattuor, scidit illud scalpello scribae Jer 36, 23) 1471 *MPKJ* V 100; Czy pharysey... karty albo lysty napysane na czyelye noszyly (pittacia chartarum in fronte gerebant), a na levem ramyenyv drugye przyvyezovaly, a na thych lyszyech bylo napysano dzyeszyeczyoro boze przykazanye (quibus decalogus inscriptus erat) *Rozm* 179; Bo y czarnoxyaznyczy martvy krzescha takymy slovy vvyązvyącz lysty pod obye passche (magi enim mortuos suscitant quibusdam caracteribus alligatis sub utraque ascella) *ib.* 297.

Listek 1. '*karta księgi, folium*': Trzy listky (*war. kal.*: trzy lysti) tres pagillas (cumque legisset Iudi tres pagellas vel quattuor, scidit illud scalpello scribae Jer 36, 23) *MPKJ* V 100.

2. *bot.* długi listek '*babka lancetowata, Plantago lanceolata L.*': *Dłuhi listek lanccola, plantago minor 1472 *Rost* nr 362.

Listki *(?)* '*zapewne jakaś roślina, bliżej nie znana, fortasse planta quaedam ignota*': Listhky carnositotes 1464 *Rost* nr 4934; Lyszthki carnositates *ca* 1478 *ib.* nr 1975.

Listopad 1. '*listopad, jedenasty miesiąc roku, mensis November*': Wszythkym Szwyąnthym listopad pan 1471 *CyzKlob* 445; Listopad, grudzen XV *p. post. Zab* 157; Lystopad, grvdzyen XV *R* XXIV 376; Lystopad nouember *ca* 1500 *Erz* 39.

2. '*październik, dziesiąty miesiąc roku, mensis October*': Listopad, *peschtschernic, *grvgschen XV *in. Wisł* nr 2030; Lystopad... october XV *p. post. MPH* V 458; Lystopad october XV *ex. Wisł* nr 562.

3. '*jako tłumaczenie hebrajskiego miesiąca Ethanim, będącego odpowiednikiem września, ita redditur Hebraeus mensis Ethanim, qui nostro Septembri respondebat*': W kschączicą (*leg.* w księżycu) lystopadzie in mense Bacaron (*war. lub.*: w myeszączv listopadv in mense Batharan; in mense Ethanim in solemni die III Reg 8, 2) 1471 *MPKJ* V 44.

4. '*jako tłumaczenie hebrajskiego miesiąca Elul, będącego odpowiednikiem sierpnia, ita redditur Hebraeus mensis Elul, qui nostro Augusto respondebat*': Skonal syø mur we dwudzestu a w pyøcy dnyoch myesyøcza *Ebul (Elul), to gest lystopada *BZ* Neh 6, 15.

Listopadł 1. '*listopad, jedenasty miesiąc roku, mensis November*': Mnye listopadl dzeya, v ognya szą ludze grzeya *ca* 1455 *Dobr* 325.

2. '*październik, dziesiąty miesiąc roku, mensis October*': Lystopadl XV *med. Zab* 157.

Listowaty '*liśćmi okryty, frondosus*': Listowathi frondosum (subvertite omnia loca, in quibus coluerunt gentes... deos suos super montes excelsos et colles, et subter omne lignum frondosum Deut 12, 2) 1471 *MPKJ* V 29.

Listowy *formy*: *n. sg. m.* listowy 1400 *StPPP* VIII nr 10549; ~ *g. sg. neutr.* listowego *Sul* 77; ~ *d. sg. f.* listowe 1423 *Pyzdr* nr 712; ~ *ac. sg. m.* listowy 1403 *JA* VI 208.

Znaczenie: '*z listem (jako dokumentem prawnym) związany, pisemnie poświadczony, pisemny, qui ad litteras publicas spectat, litteris commendatus*': Bodzantha... cum Miczcone... terminum... habent... pro violenta recepcione domus vlg. sedlisko gladio et pro eo, quod eidem dixit, quod esset litteralis dominus vlg. listowi pan 1400 *StPPP* VIII nr 10549; Jacosmi Maczkowi Szolteszkemu listowi myr dayali y zan slubowaly 1403 *JA* VI 208; Yako wisli latha dacze listowe, nysz posewny list wyszedł 1423 *Pyzdr* nr 712; Lystowego literatorie *ca* 1428 *PF* I 490; Gdze oboya strona listowego a szprawnego na thake dzirzenye nye ma szwyadeczstwa (litteralia et legitima testimonia... non habuerit) *Sul* 77.

Listwa '*wąski pasek z drzewa, deseczka uszczelniająca czy też ozdabiająca przedmioty zrobione z większych desek, regula lignea, ob-*

turandi vel ornandi gratia rebus ex asseribus factis affixa': Carpentarius... debet parare tabernaculum al. coopertorium super capella... cum asseribus levigatis et precludere parvis asserulis vlg. listwy et desuper contigue aliis asseribus simplicibus 1419 *MMAe* XVI nr 150; Tercium tectum debet facere super sala et asseribus levigatis interius et listwy et desuper simplicibus asseribus *ib.*

Listwica '*ozdobny element stroju w kształcie paska czy też opaski, fimbria*': Eidem Henrico fecit galerum al. clobug cum propriis perlis... et quatuor wlnis awri, et una wlna tafte, et pro quatuor wlnis particarum aurearum al. listwice slote 1427 *StPPP* II nr 2134.

Liszaj 1. '*choroba skóry połączona z drobnymi wypryskami czy też łuszczeniem się, papula*': Bødzeli (*sc.* zwierzę)... rąnyone albo liszage mayøcze, albo swirzb, albo crostawe (si cicatricem habens, si papulas aut scabiem aut impetiginem), nyc offyervycze tego panv *BZ* Lev 22, 22; Lyszayow papularum (ista est lex... cicatricis et erumpentium papularum Lev 14, 56) 1471 *MPKJ* V 23; Lyszaye dormi morbis 1475 *Rost* nr 3005; Lentigo est macula in facie lyschay vel pycgą *ca* 1500 *Erz* 39.

2. *bot.* '*szałej jadowity, Cicuta virosa L.*': Lyszay lentifugo *ca* 1465 *Rost* nr 4418; Lissan (*pro* lissay) collidria 1472 *ib.* nr 1222.

Liszec '*człowiek małej wartości, mało znaczący, wzgardzony, homo humilis, despectus*': Nemo sue carnis nimio letetur honore, ne vilis, lyszec, despectus, factus primus sua damna gemat XV *p. post. PF* III 286.

Liszka *formy*: *n. sg.* liszka 1436 *R* XXIII 276, 1444 *ib.* 304, *Park* 405, *etc.*; ~ *g. sg.* liszki 1495 *WarschPozn* I 390; ~ *n. pl.* liszki *BZ* Neh 4, 3, *Rozm* 84. 289. 522; ~ *g. pl.* liszek *Fl* i *Pul* 62, 9; ~ *ac. pl.* liszki *De morte* w. 377.

Znaczenia: **1.** *zool.* '*lis, Canis vulpes L.*': Dani bødø w røcze mecza, czøsci liszek (vulpium) bødø *Fl* 62, 9, *sim. Pul*; Lischka sczeka wlpis cutinillit 1444 *R* XXIII 304; Nyechacz dzalaiø, wszako lyszki (vulpes), gdisz przicyekø, przelyazø gich mur kamyenni *BZ* Neh 4, 3; Szama w lysze yamy lasza, wszythky lyszky w szdrovyv kasza *De morte* w. 377; Lyschka, id est vulpis *Park* 405; Lyska wlpes 1472 *Rost* nr 1473; Zbyezely szye zvyrząta kv Yesvszovy... sarny, lysky (vulpes), małpy *Rozm* 84; Lysky mayą yamy (vulpes foveas habent Mat 8, 20) *Rozm* 289, *sim. ib.* 522; ~ '*młody lis, lisek, vulpecula*': Lyschką vulpecula *ca* 1500 *Erz* 39.

2. *zool.* '*gąsienica, eruca*': Liska eruca 1436 *R* XXIII 276; Lysska, id est eruca *Park* 405; Lyszka eruca (Joel... describit terram..., eruca, brucho locusta, rubigine vastante consumptam Prol) 1471 *MPKJ* V 6.

3. *zapewne* '*kuna, obręcz żelazna, umocowana u słupa, muru itp., a zakładana na szyję przestępcy, collare ferreum palo murove immissum, quod sontium cervicibus imponebatur*': Ot *oprawyenie lisky ante prethorium 2 1/2 grossos 1495 *WarschPozn* I 390.

Liszki *cf.* **Liski**

Lisznik *(?)* '*wypożyczający pieniądze na procent, faenerator*': Fenerator est ille, qui dat mutuo et accipit vsuram vlg. lysznyk (*pro* lyffnyk *?*) 1450 *RpKapKr.* ~ *Cf.* **Lichwnik**

Liszowaj *bot.* '*szałej jadowity, Cicuta virosa L.*': Lyszoway lentifuga 1460 *Rost* nr 3618.

Liście *coll.*, *formy*: *n.* liście *ca* 1500 *Erz* 38; ~ *g.* liścia 1396 *Pozn* nr 308; ~ *ac.* liście *BZ* Gen 3. 7, 1471 *MPKJ* V 46, *Rozm* 452. 484; ~ *i.* liściem *Rozm* 406; liścim *BZ* Num 17, 8; ~ *l.* (na) liściu 1461—7 *Serm* 446r.

Znaczenia: **1.** '*liście, folia, frondes*': Wszøwszy lyszczye fikowe (consuerunt folia ficus), vczynylasta sobye wyenyky *BZ* Gen 3, 7; Zyawyacz syø quccze, gesz to liscim roszirzonim w migdali stworzoni sø (qui foliis dilatatis in amygdalas deformati sunt) *ib.* Num 17, 8; *Poculanye lyscze populcas... comas 1466 *R* XXII 26; Zelonoscz na lisczv viror in foliis 1461—7 *Serm* 446r; Fructum pacze, liscze XV *p. post. Zab* 522; Zabyezavschy na drzeuo sykomorove, ktore drzevo lysczem podobno morovemv drzevv (in foliis moro similis) *Rozm* 406; Przyschedvschy k temv drzew (*leg.* drzewu), nycz yemv nye ⟨na⟩lasl, yedno lyszczye (nihil invenit in ea nisi folia tantum Mat 21, 19) *ib.* 452; Kyedy yvz roszczye yych (*sc.* drzew) odmlada albo mlodnye a yvz ma lyszczye, (cum iam ramus eius tener fuerit et folia nata Mat 24, 32), vvydzczye, yze yvz blysko lato *ib.* 484.

2. '*roślina (zwłaszcza użyteczna), planta quaedam praecipue utilis*': **a.** winne liście '*winna latorośl, vitis*': Wynne lyszczye pampinus *ca* 1500 *Erz* 38; ~ **b.** gorzkie liście '*południowa roślina, będąca odmianą dyni, też owoc tej rośliny, cucurbitae genus in Australibus terris crescens, vel fructus eius, fortasse Citrullus colocynthis Schrad.*': Gorzkye lyszczie collinquintidas (*war. lub.*: *korzske lyszczye collicidas; egressus est unus in agrum, ut colligeret herbas agrestes, invenitque quasi vitem silvestrem et collegit ex ea colocynthidas agri et implevit pallium suum IV Reg 4, 39) 1471 *MPKJ* V 46.

3. '*dokumenty prawne, litterae, documentum*':

Potrasz Margorzacze saplaczyl ysczynø y scodø, ana mu lyscza ne wroczala 1396 *Pozn* nr 308.

Literat *'ten, co zna litery, co umie czytać i pisać, homo litteratus'*: Litteratus, qui noscit litteras, eyn schrifftgelerter, lytherath *ca* 1500 *Erz* 39.

Litkup *formy*: *n. sg.* litkup 1388 *TPaw* III nr 730, 1437 *Wisł* nr 288 s. 85, 1457 *PF* V 14, *etc.*; ~ *g. sg.* litkupu 1500 *AGZ* XIX 468; ~ *ac. sg.* litkup 1400 *SKJ* III 189, 1424 *KsMaz* II nr 837, 1453 *ZapWarsz* nr 909, *etc.*; ~ *l. sg* (przy) litkupie 1497 *ZapWarsz* nr 1778. 1779.

Znaczenia: **1.** *'trunek wypijany przy zawarciu umowy o kupno i sprzedaż, zwyczaj picia trunku dla umocnienia tej umowy, vinum venditione emptioneque ad effectum adducta bibi solitum, mos combibendi propter firmationem eius modi contractus'*: Laurentius... fuit presens lithcupu 1388 *TPaw* III nr 730; Sicut presens fui, quum Petrassius emit equum in libero foro circa lithcup *ib.*; Pabian kupil IIII-or woli... y bil gesm przi tem, lithkup sandzil... Jacosmi bili przi tem y lithkup pili 1400 *SKJ* III 189; O kthore rankoyemstwo na mø zalowal Iasszek, tegom ya ne ranczil, alem litkupp pyl 1424 *KsMaz* II nr 837, *sim. ib.*; Almasum litkup 1437 *Wisł* nr 228 s. 85; Jakom ja o thy woly litkup sądzil y przi them thargu byl 1453 *ZapWarsz* nr 909; Marcipotatores... recognoverunt..., quia lythkup biberunt pro ipso equo 1465 *AGZ* XIII 462; Marcipotum al. lithkwp pro ipso equo biberunt 1472 *AGZ* XVII 78; Yakom ya then sandzyl *lythkuph myedzy Jadamem... a miedzy Pyotrem mlynarzem 1474 *ZapWarsz* nr 1405; Jako my byly przy them y lythkvpesmy pyly, ysze Troyan dom swoy przedal 1494 *ib.* nr 1684; Jakosmy byly przy thym lythkupye et pylysmy gy, jsze Adam... kupyl psthra krową 1497 *ib.* nr 1778, *sim. ib.* nr 1779; Mercipotus *lithkupt XV *p. post. PF* V 7; Stanislaus... recognovit tanquam mercipotator al. lythkvpnyk, quomodo... Paulus... ipsum... Stanislaum peticione sua vocaverat iudicare mercipotatorium al. lythkvpv 1500 *AGZ* XIX 468; Marcipotatorium al. *lythkop *ib.*; Mercipotus lythkvp *ca* 1500 *Erz* 39; ~ *przenośnie*: By then lytkup dobrze szadzon, od nasz dyabel proz (*leg.* precz) zapadzon XV *p. post. R* XXV 237.

2. *'zadatek płacony nabywcy przed kupnem, pecunia in antecessum data'*: Arra... dicitur pignus..., quod datur sponse a sponso uel dicitur pars precii et hoc si tenet pro empcione, ut rata teneatur, proprie lythkup 1457 *PF* V 14.

Litkupnik *formy*: *n. sg.* litkupnik 1500 *AGZ* XIX 468; ~ *n. pl.* litkupnicy 1448 *Przem* II nr 394, *OrtKal* 208, 1465 *AGZ* XIII 478; ~ *g. pl.* litkupnikow 1425 *WarschPozn* I 145, 1465 *AcPosn* I 378; ~ *ac. pl.* litkupniki 1386 *TPaw* III nr 26, 1425 *Czrs* 319, 1442 *Przem* I nr 3128, *OrtMac* 142, 1465 *AGZ* XIII 462, *etc.*; ~ *i. pl.* litkupniki 1465 *AGZ* XIII 468.

Znaczenie: *'świadek kupna (sprzedaży) biorący udział w litkupie, niekiedy też pośredniczący przy tymże kupnie (sprzedaży), testis emptionis (venditionis), qui combibendo emptione facta interfuit, interdum etiam cocio'*: Paulus... producit litcupniki 1386 *TPaw* III nr 26; Equum habeo a Ludkone... et habeo mercipotores al. litkupniky, quia ipsum emi ab ipso predictum equum 1425 *Czrs* 319; Recognicione empcionis mercipotorum vlg. *lytkupgikowff 1425 *WarschPozn* I 145; Andreas... pro jopula posuit mercipotos al. lyt[ni]cupniky, quia eandem jopułam emit aput Glovenkam 1442 *Przem* I nr 3128; Mercipotarii al. łytcupniczi recognoverunt, quod uxor Vitoldi consen[s]t⟨i⟩atur vendere domum 1448 *Przem* II nr 394; Gdyszem ya yemu przedala, a na tho lythkupnyky mam (*OrtKal* 208: szesznayą to lythkvpniczy), ma-ly on mnye tą rolą podlug targu zaplaczycz, albo czo yest prawo? *OrtMac* 142; Nos consules... recognoscimus..., quomodo audita recognicione marcipotatorum al. litkupnykoff super empcionem arce... inter Bogumyl... et Mathiam... causa et altricacione exorta decrevimus 1465 *AcPosn* I 378; Iohannes... debet statuere marcipotatores al. lithkupniky pro ipso equo 1465 *AGZ* XIII 462, *sim.* 1467 *ib.* 542. 575; Mzurowsky se protegebat marcipotatoribus al. lythkupniky, cum quibus testibus se debet expurgare coram regia maiestate *ib.* 468; Iudex recepit ad interrogandum..., an debent lithkwpniczi iurare de testimonio ferendo vel non *ib.* 478; Nicolaus... constituit lytcwpnyky 1471 *KsNWarsz* I nr 766; Lucas coram judicio mercipotarios al. lithkupniki statuit,... qui sub ipsorum conscienciis testati sunt, quia ipse... Lucas eundem equum emit apud Stanislaum 1472 *StPPP* II nr 4085; Stephanus dixit se prefatum equum emisse et desuper dicit se habere marcipotos al. *lydthkupnyky 1499 *AGZ* XV 370; Omelian statuit... marcipotores al. lythkupnyky *ib.* 372; Nicolaus proclamavit se ad mercipotos al. na lythkwpnyky *ib.* 375; Stanislaus... libere recognovit tanquam mercipotator al. lythkvpnyk, quomodo... Paulus... ipsum... Stanisłaum peticione sua vocaverat iudicare marcipotatorium al. lythkvpv 1500 *AGZ* XIX 468.

Litościwie, Lutościwie 1. *'milosiernie, ze współczuciem, z litością, misericordi animo, cum commiseratione'*: A przeto ti, rzecznicza nasza, ony twoie miloserne oczi k nam luthosczіwie nawroczi (misericordes oculos ad nos converte) *SalveReg* 11; Oczy myloszczywe obroczy k nam lytosczywe XV *p. post. R* XIX 63.

2. *'żałośnie, amare'*: Dulciter (*sc.* flere) lutosczyve XV *p. post. JA* XII 144.

(Litościwiec) Lutościwiec *'ten, kto jest litościwy, miłosierny, misericors'*: A ti, gospodne, lutosciwecz (*Pul*: lyutoszczywy) y miloserdny (miserator et misericors) *Fl* 85, 14.

(Litościwość) Lutościwość *'współczucie, zmiłowanie, litość, misericordia, commiseratio'*: Ktori (*sc.* bog) koronuge czebie w miloszerdzu y w lutosczіwoscziach (qui coronat te in misericordia et miserationibus Psal 102, 4) *MW* 10b.

Litościwy, Lutościwy *formy*: *n. sg. m.* lutościw *ca* 1420 *R* XXIV 84, XV *med. ib.* 367, *Pul* 77, 42; lutościwy *Fl* i *Pul* 144, 8, 1444 *R* XXIII 300, 1448 *R* XXIV 353, 1449 *R* XXV 165, *etc.*; litościwy *Fl* 110, 4; *f.* lutościwa *Naw* 69; ~ *g. sg. m.* lutościwego XV *ex. SKJ* I 151; ~ *v. sg. m.* lutościwy *MW* 15a, *ca* 1500 *SprTNW* V 17. 18; *f.* lutościwa *SalveReg* 11. 14, 1453 *R* XXV 213, *etc.*; ~ *n. pl. m.* lutościwi 1466 *R* XXV 139, *ca* 1500 *R* XLVII 368.

Znaczenie: *'miłosierny, współczujący, skłonny do wybaczania, wyrozumiały, misericors, compatiens alicui, indulgens, clemens'*: *Pomocz vczynil yest dzywow swoych *bytosczywy (*Pul*: lyutoszczywy) y myloserdny gospodzyn (misericors et miserator dominus) *Fl* 110, 4; Lvtosczyuy y myloserdny (miserator et misericors) gospodzyn, czyrpoczy y welmy myloserdny *Fl* 144, 8, *sim. Pul*; O myloszerna, o lutosczyw⟨a⟩ (o clemens, o pia)... panno Maria! *SalveReg* 5. 11. 14; Misereor, luthosczyw yesm, myloszerdze ymam, myloszerny yeszm, super turbam istam (Mat 15, 32) *ca* 1420 *R* XXIV 84; Lutoscziui condolens 1444 *R* XXIII 300; Lvtosczywy 1448 *R* XXIV 353; *Lutosczyvi yest benigna est (caritas patiens est, benigna est I Cor 13, 4) 1449 *R* XXV 165; Multum misericors et praestabilis, luthoszczyvy, othpuszczayaczy, super malіciam (Joel 2, 13) XV *p. pr. SKJ* I 304; Item debemus notare, que triplex est misericordia. Prima, quando quis compatitur vlg. luthosczyw siue miseretur petitori XV *med. R* XXIV 367; Litoscivi *ca* 1450 *PF* IV 571; Dzywno myloszczyvy bog na czy⟨ę⟩, czlovyecze, barzo luthosczyvy 1453 *R* XXV 210; O Marya luthosczyva! *ib.* 213, *sim.* XV *ex. PF* V 104; Compacientes estote vobis luthosczywy 1466 *R* XXV 139; Luthosczyvi prestabilis (convertimini ad dominum deum vestrum, quia... misericors est... et praestabilis super malitia Joel 2, 13) 1471 *MPKJ* V 112; O boze miloszszczywi, llaszkawi, moczny y lyutosczywi! *MW* 15a; Ale on (*sc.* bog) iest myloszyerny y lyutoszczyw (misericors et propitius, *Fl*: *slutuioczi) *będzę grzechom gych *Pul* 77, 42; A ty, gospodnye, lyutoszczywy (*Fl*: lutosciwecz) y myloszerny (miserator et misericors) *Pul* 85, 14; Gospodne..., ty wysłuchawałesz ye, boze, ty lyutoszczywy (*Fl*: miloscіw) byl yes gym (tu propitius fuisti eis) *Pul* 98, 9; Bandz tedy na mya lyvthosczywa y laskawa! *Naw* 69; Szdrovasz, panno myloszczywa, wszythkych grzesznych lyutosczywa XV *p. post. R* XIX 63; Przystapvya do syna tvego... yako pyelgrzym do pana lutosczyvego XV *ex. SKJ* I 151; Debent ergo esse prelati *lvtoszcyyvy *ca* 1500 *R* XLVII 368; O Maria luthosczyva, bacz grzesznykom myloszczywa! *ca* 1500 *SprTNW* V 9; Nasza rzecznyczko, Maria, wyszluchay nasz, luthosczywa! *ib.* 10; Jesu Criste luthosczyvy, raczy myą thedy nawyedzycz, gdy bądzye dusza wychodzycz *ib.* 17; Jesu... nath gresznyky luthosczyvy, day mi dar wyerney luthosczy *ib.* 18.

(Litość) Lutość *formy*: *n. sg.* lutość 1431 *PF* V 64, 1449 *R* XXV 166, XV *med. SKJ* V 281, XV *med. Zab* 516, *etc.*; ~ *g. sg.* lutości *De morte* w. 42. 347, XV *p. post. Kałużn* 272, *ca* 1500 *JA* X 379, *etc.*; ~ *ac. sg.* lutość 1436 *R* XXIII 276, 1448 *R* XXIV 353, XV *p. pr. PF* IV 615, XV *med. SKJ* I 62, *etc.*; ~ *l. sg.* (w) lutości XV *med. SKJ* I 58; ~ *l. pl.* (w) lutościach XV *p. post. Zab* 522.

Znaczenie: *'miłosierdzie, zmiłowanie, współczucie, wyrozumiałość, skłonność do wybaczania, misericordia, commiseratio, indulgentia, benignitas'*: Compassio magna vlg. luthoscz wyelka 1431 *PF* V 64, *sim.* 1466 *R* XXV 138; Lutoscz maiącz compatiens 1436 *R* XXIII 276; Lvtosscz ymal misertus 1448 *R* XXIV 353; Lutoscz pietas 1449 *R* XXV 166; Lutoszcz myewa miseretur XV *p. pr. PF* IV 615; Fratres! Induite vos, sicut electos dei, sancti, dilecti, viscera misericordie, *gl.* id est affectum pietatis erga omnes et dulcem compassionem in miseriis proximorum laskawą vmową a lutoscz w nadzach błysznyego (Col 3, 12) XV *med. SKJ* I 62; Virtus... virginis benedicte, quam habuit et habet nobis, est misericordia luthoscz XV *med. SKJ* V 281; Benignitas lutoscz, miłoscz XV *med. Zab* 516; Luthoszcz compassionem *ca* 1450 *PF* IV 562; Reficit hominis clemencia ozyvya lutoscz 1466 *R* XXII 13; Compassus est nobis ymąyącz luthoszcz 1466 *R* XXV 137; Vypyala szebra y kosczy, groszno

szyeczye przesz luthosczy *De morte* w. 42, *sim. ib.* 347; Luthoscz paciencia (patientiam habe in me et omnia reddam tibi Mat 18, 26) 1471 *MPKJ* V 119; Luthosczy XV *p. post. ErzGlos* 175; Dla lythosczy pro compassione XV *p. post. Kałuż̇n* 272; W lutosczach in miseracionibus XV *p. post. Zab* 522; Miloszyerdza a lutosczy misericordie et pietatis *ca* 1500 *PF* IV 748; Jesu..., day mi dar wyerney luthosczy, bych oplakal moye szlosczy *ca* 1500 *SprTNW* V 18; ~ Gaudete cum gaudentibus, fflete cum flentibus placcze w lutosczy z placzlywymi (Rom 12, 15) XV *med. SKJ* I 58; Myeyczye rzewlyve syercza vasze s lutoscy yego maky nyevyney *ca* 1500 *JA* X 379.

(Litośny) Lutośny '*budzący litość, żałosny, miserationem commovens*': Jusz placzu y wolanya oyczow lyuthosznego nye chczyal czyrpyecz *MW* 59a.

(Litować się) Lutować (się) *formy*: **a.** *z zaimkiem zwrotnym* się: *part. praes. act. adv.* lutując *Sul* 78; ~ *part. praet. act.* lutowaw XV *med. R* XXIV 372.

b. *bez zaimka zwrotnego* się: *praes. ind. 3. sg.* lutuje 1453 *R* XXV 209; ~ *imper. 2. sg.* lutuj 1471 *MPKJ* V 95; ~ *part. praes. act. adv.* lutując XV *med. GlWroc* 57r, XV *p. post. JA* XII 144, XV *p. post. Kałuż̇n* 272; ~ *praet. 3. sg. m.* lutował 1471 *MPKJ* V 8. 84; *2. pl. m.* lutowaliście 1471 *MPKJ* V 38.

Znaczenia: **1.** '*współczuć, mieć zmiłowanie, być skłonnym do przebaczenia, compati alicui, misericordem esse, ad indulgendum promptum esse*': Klopothom naszych vbogych szlachcziczow lvthvyącz szą (sumptibus et vexationibus nostrorum pauperum militum compatientes), thakosmy vmyslily obeszrzecz, aby... rokowye maly... gena w myeszącz... ymyany *Sul* 78; Cuilibet peccatori deum offendenti ex caritate conpaciendo gego *lutugocz XV *med. GlWroc* 57r; Compatitur, id est luthowaw szą XV *med. R* XXIV 372; Doluistis luthowalysczie myą (benedicti vos a domino, quia doluistis vicem meam I Reg 23, 21) 1471 *MPKJ* V 38; Lutoval condolebat (qui, *sc.* vir sanctus, cum titubaveris in tenebris, condolebit tibi Ecclus 37, 16) *ib.* 84; Compaciendo eius (*sc.* Jerusalem) future miserie lutuyacz yego nadze y pomsty, cosz mv myala przycz za yego slocz ('złość') XV *p. post. JA* XII 144; Lvthvyącz y zalvyącz condolentes et compacientes XV *p. post. Kałuż̇n* 272; ~ siebie lutować '*mieć dla siebie litość, oszczędzać się, sibi parcere*': Bog przesz nasz⟨e⟩ vyny szyebye nye luthvge 1453 *R* XXV 209; ~ *przenośnie*: Ne parcas nye luthuy aut nye odpusczay (pelles tabernaculorum tuorum extende, ne parcas Is 54, 2) 1471 *MPKJ* V 95.

2. '*żałować (np. swoich uczynków), penitere*': Luthowal penituit (deus... paenituit eum, quod hominem fecisset in terra Gen 6, 6) 1471 *MPKJ* V 8.

Cf. **Oblitować, Zlitować (się), Zlitawać się**

(Litowanie) Lutowanie '*współczucie, miłosierdzie, litość, misericordia, commiseratio*': Podlug mnoszstwa lutowana (secundum multitudinem miserationum) twego sgladz lichotø moiø *Fl* 50, 2, *sim. Pul, KartŚwidz*; Ignoscentes luthovanye mayą (tu deus clemens et misericors es..., et ignoscens super malitia Jon 4, 2) 1471 *MPKJ* V 113; Ut habeamus condescensionem, id est lutowanye *ca* 1500 *R* XLVII 370.

Litra (*?*) '*jednostka wagi, funt, ponderis mensura, pondo*' (*?*): Item dwye lydrze Serici brunatici 1496 *RocznKrak* XVI 64.

Lity 1. '*odlany z metalu, lany, ex metallo fusus, conflatus*': Lite (*war. lub.*: zlite) conflatile (feceruntque sibi conflatile de argento suo quasi similitudinem idolorum Os 13, 2) 1471 *MPKJ* V 111; Lytą (*war. lub.*: zlytą) modlą conflatile (quid prodest sculptile..., conflatile Hab 2, 18) *ib.* 115.

2. '*właściwy odlewnictwu, odlewniczy, qui ad artem fusoriam spectat*': Lythim fusorio (quas cum ille accepisset, formavit opere fusorio et fecit ex eis vitulum conflatilem Ex 32, 4) 1471 *MPKJ* V 19.

3. '*czysty, niesfałszowany, bez domieszki metali nieszlachetnych, purus, merus, nulla admixtione inquinctus (de metallo)*': Sginalo srzebra za trzi grziwne litego 1417 *MacPam* II 342; Gotard... poltrzecze grzywny srzebra lythego hu pana Yana nc wzal 1421 *AKPr* VIIIa 155; Vir... promisit solvere XIX marcas argenti lyttego cum uno fertone 1432 *WarschPozn* I 209; Octuaginta marcas argenti puri bene cremati al. lythego 1439 *StPPP* II nr 2768.

Liwa '*wycięcie wzdłuż krawędzi deski służące do połączenia z drugą deską, rowek, fuga, commissura, qua duae tabulae inter se coaptantur*': Dwye lywye due incastrvature (*war. kal.*: dwe oslane due incestrature; in lateribus tabulae duae incastraturae fient, quibus tabula alteri tabulae connectatur Ex 26, 17) *MPKJ* V 18.

Lizać *formy*: *part. praes. act. adv.* liżąc *Rozm* 138; ~ *inf.* lizać *ca* 1500 *Erz* 39; ~ *fut. 3. pl. m.* będą lizać *Pul* 71, 9, *BZ* III Reg 21, 19; ~ *praet. 3. sg. m.* lizał *Rozm* 138; *3. pl. m.* lizali *BZ* III Reg 21, 19. 22, 38; *3. pl. neutr.* lizały *Rozm* 394.

Znaczenie: '*lizać, zlizywać, lingere, lam-*

bere': Przed nim padacz bødø Murzinowe, a neprzyacele iego bødø *lyzat (lingent, *Pul*: będø lyzacz) zemø *Fl* 71, 9; Est inopum discis inhiare *lizat, scrobacz XV *p. pr. R* XVI 343; Na tem to mycscye, na nyemsze lyzały krew psy Nabotowø, bødø lyzacz y twø krew (in loco hoc, in quo linxerunt canes sanguinem Naboth, lambent quoque sanguinem tuum) *BZ* III Reg 21, 19; Pochowały krolya w Samary,... y lyzały psy krew gego (et linxerunt canes sanguinem eius) *ib.* 22, 38; Lyzacz lambere *ca* 1500 *Erz* 39; Lyzącz lingere *ib.*; Lew... dal yemv chvala, a gdzye on koly przyschedl, tu naslyadvyącz lyzal yego stopy (lingens... vestigia deosculabatur) *Rozm* 138; Lyzącz yego svyąte rące, czalvyacz y vczyerayąc yego nogy, szyą, y czczyly (lingendo quoque manus Jesu deosculabantur) *ib.*; Byl yeden zebrak, na ymye Lazarz,... wrzodov pelny,... y sczenyąta przychodzącz lyzały yego vrzody (lingebant ulcera eius Luc 16, 21) *ib.* 394.

Lizanie '*podlizywanie się, pochlebianie, blanditiae, adulatio*': Lizanye blandimentum (qui per linguae blandimenta decipit Prov 28, 23) 1471 *MPKJ* V 70; Blandicie lizanye, lagodzenye *MW* gl. 68.

Liznąć (*?*) '*polizać, lingere, lambere*': O przeklaty Iudaschv, czalovanye thwe yest czalovanye nyedzvyadthkowo, yen s pyrwsty (*leg.* z pirwu usty) lyzv (*leg.* lizw 'polizawszy' *a.* liże*?*), a potem vkaszy y vpusczy yad *Rozm* 620. ~ *Cf.* **Lizać, Wylizać.**

Lnianny *cf.* **Lniany**

Lniany, Ilniany, Lnianny, Lnieny *formy*: *n. sg. m.* lnieny XV *p. post. PF* V 34; ilniany 1472 *Rost* nr 1169; *f.* lniana XV *p. post. PF* V 8; ~ *g. sg. neutr.* lnianego 1491 *AGZ* XVIII 509; ~ *ac. sg. neutr.* lniane *BZ* Lev 8, 7; ~ *i. sg. m.* lnianym *Rozm* 533; *f.* lnianą *BZ* I Par 15, 27; *neutr.* lnianym *BZ* Jos 2, 6, *Rozm* 533; ~ *ac. pl. f.* lniane *BZ* Lev 8, 13; *neutr.* lnianna *Rozm* 17.

Znaczenie: '*ze lnem związany, zrobiony z włókien lub nasion lnu, też wykonany z płótna lnianego, lineus, ad linum pertinens vel e lino confectus*': Oblegl byskupa we gzlo lnyane (vestivit pontificem subucula linea) *BZ* Lev 8, 7; Syni gego... obleczye w *suknyø lnyane (vestivit tunicis lineis) *ib.* 8, 13; Przikrila ge pasdzerzim lnyanim (operuit eos stipula lini) *BZ* Jos 2, 6; Dauid obleczon bil stolø lnyanø (erat indutus stola byssina) *BZ* I Par 15, 27; Ylnany oley oleum de lino 1472 *Rost* nr 1169; Duodecim lintiamina de tela linei al. przesczyradla z plothna lnyanego 1491 *AGZ* XVIII 509; Oleum lini lnyeny XV *p. post. PF* V 34; Maria... navykla... od nych... lnyanna (de lino) plotna od *vyelny yedvabyem szycz *Rozm* 17; Iesus pokorno stal przed swoymy apostolmy, przepaszav schy⟨ę⟩ lnyanym przesczyradlem po pass *ib.* 533; Iesus... opasal szye lnyanym obrussem *ib.*; ~ głowka lniana '*torebka nasienna lnu, lini plantae caput seu seminis vasculum*': Glowka lnyana adula XV *p. post. PF* V 8.

(Lnica) Ilnica *bot.* '*lnica, Linaria vulgaris Mill.*': Ylnicza linaria 1472 *Rost* nr 307.

Lnieny *cf.* **Lniany**

Lobszczek *cf.* **Lubszczek**

Loch '*otwór w grobli ze stawidłem służący do regulowania poziomu wody w stawie, upust, śluza, foramen asseresque in aggere impositi, quibus piscinae altitudo mutari potest*': Yako pan Mikolay Wrzessyensky grobley ne podnyoszl... any palmy, any lochi, any kolmi 1432 *Pyzdr* nr 1064; Yako woda nye podnyessona any palmy, any lochi, any pogrodkamy, yedno yako stoy, tako stoy ote trzydzeszath lath *ib.* nr 1065.

Loden '*rodzaj kosmatej tkaniny wełnianej, panni lanei genus*': Loden Cracouiensis al. *kosmethe vlna pro II grossis (1396) 1413 *MMAe* VII nr 286.

Lodowe '*opłata za przejazd przez lód, tributum pro superando flumine glacie concreto solvi solitum*': Nicolaus... ab omnibus iuribus, si que habuit... et eciam quibuscumque aliis iuribus, que wegnanicze, wramb, leczenstwo, lodowe seu pobrzeszne vlg. dicuntur,... sponte et libere recessit 1391 *MMAe* VIII 156, *sim. ib.* 155. ~ *Może trzeba czytać* lądowe *?*

(Logiczny) Loiczny '*odpowiadający wymogom logiki, konsekwentny, rozumny, ad logicae normam institutus, rationis viribus innixus*': Gracia supponi sprevit logice racioni loycznemv dowodowy 1466 *R* XXII 24.

Loiczny *cf.* **Logiczny**

Lon '*żelazna zatyczka zabezpieczająca koło przed spadnięciem z osi, lamella ferrea, quae axi currus immissa rotam impedit, quin ab ea decidat*': Na lnoy (*pro* lony *?*) ad molendinum in Lubom 4 grossos 1496 *WarschPozn* I 431; Lony humeruli XV *p. post. PF* V 9; Furcale, ein lone, in curru lon *ca* 1500 *Erz* 39.

Lonar '*urzędnik miejski sprawujący opiekę nad murami obronnymi, budynkami, mostami, budowniczy miejski, urbis magistratus, cui murorum, aedificiorum, pontium cura commissa erat, architectus civitatis*': Ipse fuit in servicio et disposicione civili occupatus reformacione murorum et construccione turrium civitatis huius Cracovie tanquam superior preceptor circa huiusmodi reformacionem dictus lonar 1499 *AKH* IX 346.

Loński *cf.* **Lioński**

Los *formy*: *n. sg.* los *BZ* Num 26, 55. 33, 54, 1471 *MPKJ* V 23; ~ *g. sg.* losu *BZ* Neh 11, 1; ~ *d. sg.* losu *BZ* Num 36, 2. I Par 6, 63. 65; ~ *ac. sg.* los *Fl* i *Pul* 21, 19, 1418 *TPaw* VII nr 169, *BZ* Neh 11, 1; ~ *i. sg.* losem 1397 *StPPP* VIII nr 6202, *Fl* i *Pul* 77, 60, *BZ* Num 26, 56. 33, 54, 1457 *AGZ* XI 420, *EwZam* 287; ~ *g. pl.* losow 1406 *KsMaz* I nr 757; ~ *ac. pl.* losy 1400 *KsZPozn* nr 241, 1403 *ib.* nr 1328, 1408 *KsMaz* I nr 1197, 1418 *TPaw* VII nr 169, 1446 *TymProc* 341, 1450 *ZapWarsz* nr 914, *etc.*; ~ *i. pl.* losmi *BZ* I Par 24, 5; losy XV *p. post. R* XXV 182.

Znaczenia: **1.** '*przedmiot, przy pomocy którego dokonuje się losowania, los, sors*': Venite vel proiciate taseres vel lossy, vel ipsi venire debent a[n]d nos, vel nos ad ipsos, vel ad medium 1400 *KsZPozn* nr 241; Debent ex utraque parte proicere sortem vlg. *candi aut lossi et cui sors dederit, hic possidebit 1403 *ib.* nr 1328; Nicolaus duos seniores vlg. starcze sorte vlg. lossy debuit producere 1405 *KsMaz* I nr 669; Voluit probare, quia proiecit sortem lossi 1443 *StPPP* II nr 3168; Domini ipsis dederunt sortilegia al. lyossi, ex quibus sortilegiis dicto domino Derslao iurare domini decreverunt 1446 *TymProc* 341; Wyøczsim daycze szirsze (*sc.* ziemie) a mnyeysim wøssze, wszitkim iakos los przipadnye (ut sors ceciderit) *BZ* Num 33, 54; Zauissius et Stanislaus sortes al. losy mittere debent et cui prima sors cesserit, ille prestito iuramento vere et audaciter transsire poterit granicies faciendo 1462 *AGZ* XII 390; Loszy sortem 1462 *R* XXV 270; Losch sors (Lev 16, 9) 1471 *MPKJ* V 23; Loschy sortes (miseruntque... sortes I Par 24, 31) *ib.* 49; Sortem al. llosz XV *p. post. R* XXV 182; Loszi sortes XV *ex. ErzGlos* 177; ~ ciągnąć, miotać, puścić, rzucić los(y) '*losować, sortiri*': Rozdzelili sobe odzene moie y na odzew moy puszczili loos (super vestem meam miserunt sortem) *Fl* 21, 19, *sim. Pul*; Iacom ya ne mal s Micolayem *luszow motacz 1406 *KsMaz* I nr 757; O chtorø łąkø zalowal Iacop na Micolaya, o tøm ia loszi mothal i dostala szø mu dzalem 1408 *ib.* nr 1197; Bartosch de Micolayczeuicze loss motal, Petrus de Polanouicze tesz lossy motal 1418 *TPaw* VII nr 169; Lossy myotali tedi, kyedi sya Swanthoslaw z Dobkem wecznim dzalem dzelili *ib.*; Jakom ya wydzelil oczczysthe ymyenye Katherine oczczysną wszisthka y w loszy myotal (*ib.*: y lossy myothal), ana za tho przyyąla 1450 *ZapWarsz* nr 914; Sortes traxerunt al. czongnali losy 1452 *MMAe* XVI nr 498; Myeczcye lyosy (mittite sortem) myedzi mnø a Jonatø *BZ* I Reg 14, 42; Gyni lyvd rzucyły lyos (plebs misit sortem) *BZ* Neh 11, 1; Dzatki gego zbyti sø na poczøtce wszech drog a o gego wiborne lyosy myotaly sø (super inclitos eius miserunt sortem) *BZ* Nah 3, 10; Myeczmy loszy, *komą szya ma dostacz sortiamur de ea, cuius sit) *ea* 1500 *JA* X 382; Myeczącz loszy mittentes sortem *ib.*

2. '*losowanie, actus sortiendi*': Domus, quam simul habuerunt..., dicto Heimanno ex vera cessit sorte, videlicet los 1370 *ScabCrac* nr 467; Mscziwoy[ow]... dzerszi silan mocza to, czo se dzalem y łozem [sze] *dostala Swantochne 1397 *StPPP* VIII nr 6202; Y wirzuczil od oblicza gich pogani, y losem rozdzelil gim zemø (sorte divisit eis terram) *Fl* 77, 60, *sim. Pul*; Aby losz (sors) dzelil zemyø pokolenyv y czeladzam *BZ* Num 26, 55; Czsokoli losem przipadne (quidquid sorte contigerit), to przymø *ib.* 26, 56; Ktorøsz to (*sc.* ziemię) sobye rosdzelicze losem (sorte) *ib.* 33, 54; Tobye panv naszemv przikazal bog, aby zemyø po lossv (sorte) rosdzelil *ib.* 36, 2; Sinom Merari... s pokolenya Rubenowa... daly po lyosu (dederunt sorte) myast dwanaczcye *BZ* I Par 6, 63, *sim. ib.* 6, 65; Tak gest oboiø tø czeladz rozdzelyl myedzi sobø lyosmy (sortibus) *ib.* 24, 5; Szlyachcyci przes lyosu poszrzod lyvdzi przebiwaly *BZ* Neh 11, 1; Que bona cesserunt ipsis in divisionem ipsorum mediante sorte vlg. loszem 1457 *AGZ* XI 420; Bonum est, ut terram, quam promisit vobis dominus, sorte diuidamus illam loszy XV *p. post. R* XXV 182; Gdy kaplansthva poszyval Zacharias w rządzye strony svogyey przed bogyem, podlug zvyczayv kaplanskego losem vyszedl, aby kadzydlo kladl (sorte exiit, ut incensum poneret Luc 1, 9) *EwZam* 287.

Losowy '*rozstrzygany drogą losowania, wylosowany, qui sorte decernitur*': Slozon bødze lossovi rosdzal (confundatur sortium distributio), a gynich gimyenye k ginim poydze *BZ* Num 36, 4.

Lost '*uciecha, radość, wesołość, laetitia, gaudium, exsultatio*': Molle (*sc.* l) cum unco superiori. Exemplum: laasz, lis, losth *Park* 404.

!Loszyna '*rodzaj słoniny, arvinae genus*': (Rzeźnik zakłuł 12 wieprzów i przygotował dla króla słoninę zwaną) loszyna 1394 *MMAe* XV 565.

Lot '*roczna opłata za użytkowanie majątku podlegającego opiece, census annuus, ab eo, qui puerorum bona in tutela habebat, solutus*': Katherina... debet inducere de bonis... Anne, pueri sui de Narayow, censum al. loth quolibet anno per viginti et duas marcas, quas reponere debet in pretorio 1494 *AGZ* XV 323; Quatenus (*sc.* palatinus)... vocaret... Iohannem Czurilo et An-

nam Wnuczkova..., qui se asserunt propinquos esse ad bona Bobrka... Andree Wnuczek..., quatinus de prefatis bonis Bobrka partes predicte censum al. loth iustum ponerent... Et Wnuczkowa dixit: Pono loth quolibet anno per triginta et unam marcam *ib.*; Obiczay we wsech ziemyach thakowi yesth, is od kazdei kopi zapisvyą *rąkoiemsthwe, czinsze albo lothy na kazdi rok sescz groszy (a sexagena ponitur et inscribitur cautio de solvendis sex grossis census seu pensionis quolibet anno), a thak biwa placzono zawzdy as do wipelnienya svmmi glowney 1498 *MacPraw* VI 275; Thakowy obiczay placzenya lothv od svm iesth zachowani myedzi sliachthą pospoliczie (haec consuetudo solvendi et fideiubendi pensionis huiusmodi inter nobilitatem firmissime observatur) *ib.*

Lotować 1. *'ubiegać się o otrzymanie opieki nad nieletnim i o przejęcie w zarząd jego majątku, oferując odpowiednią opłatę, tzw. lot, tutelam puerorum eorumque bonorum recipiendam petere atque censum solitum, qui lot vocabatur, offerre'*: Stromilo de Dinoszyn vexilifer... et... Stanislaus Krzyvieczski patruus puerorum... Pauli Pyeczyhostsky et... Wlodek de Coczarow awunculus... puerorum ponebant taxam al. lothowali sic, quod Wlodek recessit et dimisit tutoriam... vexilifero et... vexilifer remansit circa tutoriam et circa pueros..., et in isto stetit, quia Stromilo debet ponere pecunias solarium al. plath pueris... quousque ad etatem puerorum annuatim de eisdem bonis, que pertinent ad pueros 1454 *AGZ* XIV 411; Petrus de Branicze... et Petrus Bransky patruus puerorum... sortiti sunt al. lotovali, quis ex eis melius de eisdem bonis prefatis pueris faceret 1467 *StPPP* II nr 3883; Johannes Pieniązek... et Nicolaus Psonka..., ex una, et Katherina Gaschowczowa, mater... Katherine, ex altera partibus, debent melioracionem dare aut mają lotoyacz (*pro* lotovacz), et que pars ab eisdem pecuniis eidem Katherine puero melius facere poterit, illa pecunias et tutoriam pueri obtinebit 1479 *ib.* nr 4219.

2. *'uiszczać opłatę (tzw. lot) z tytułu użytkowania majątku wziętego w opiekę, (de puerorum tutore) censum tutelae, qui lot vocabatur, solvere'*: Si... Wnuczek de hac luce decederet, extunc eadem pecunia lothovane super proximos ipsius cedere debet aut, si fuerit sanus, tunc solus recipere debet iuxta decretum palatini 1494 *AGZ* XV 323.

Lotowanie *'ubieganie się o uzyskanie opieki nad nieletnim i o przejęcie w zarząd jego majątku, rodzaj licytacji, także sama opieka w ten sposób uzyskana i opłaty z tego tytułu, actus tutelam puerorum eorumque bonorum recipiendam petendi, vel ipsa tutela eiusque census'*: Extunc sortem al. lotowanye... Petrus de Branicze... nactus est et acquisiuit, quod eisdem pueris melius facere deberet 1467 *StPPP* II nr 3883; Jus michi decreuit et adiudicauit possessionem, et possessionem per modum sortis al. lotthovanym 1470 *ib.* nr 4012; Valentinus de Narama, patruus germanus virginis Katherine, filie olim Johannis Narambsky, fratris sui germani, quemadmodum iuxta sortificacionem al. podlug lothovanya cum... Katherina relicta consorte olim Johannis... iudicium sibi adiudicauerat quinquaginta marcas pecuniarum pro capite occiso... de manibus... Johannis Pyeniązek..., tamquam tutor prefate virginis Katherine recipere debuerat 1481 *ib.* nr 4262; Palatinus Cracoviensis vocatis partibus ad diem hodiernam affectavit ab eis censum annualem al. lothovanya, que partes disceptabant inter se, que magis lothum poneret 1494 *AGZ* XV 323; Quomodo orta fuit controversia... occasione tutorie filie olim... Michaelis Dzyed⟨o⟩schyczky dicte Nastasia et talis facta est concordia de pensa al. z *lathowanya, quod Iohannes Dzyedoschyczky debet reponere Nastasie, filiastre sue, quolibet anno... triginta et unam marcam... in pretorio Leopoliensi 1499 *ib.* 387; Stupnyczki cum filiastro suo... Andreyko... et... Martha coniunx olim Iaczko Novoschyczky... pro tutoria dicti Hryczko altricabantur, super quo sortem al. lothovanye mittebant, quam lotacionem al. lothovanye ipsa Maruscha... mater filii sui, patruus pueri sui lotacionem precio preposuit 1500 *AGZ* XVIII 419; ~ Nicolaus de Langanow, racione tutele al. lotowanya bonorum hereditariorum puerorum olim Johannis Sambor..., tamquam patruus eorundem puerorum, ex amicorum inuencione eisdem pueris pro tutela bonorum... et possesione, per quatuor marcas... singulis annis... reponere debet, usque ipsi pueri etatem habebunt 1470 *StPPP* II nr 4020; Orta... est differencia inter partes, quia patruus... pueri Katherine, Valentinus..., cum... Katherina matre pueri melioracionem al. lotowanye fecit, et ipsam melioracionem ad annos pueri patruus obtinuit... Postquam predicta mater dixit, quamuis ipsam melioracionem al. lotowanye patruus obtinuit, tamen puerum, que est sexus feminei, sola wlt seruare tamquam mater, ut pro sua conseruacione predicte sex marce census, vel aliqua pars singulis annis sibi daretur, ipso Valentino dicente, quod ex quo melioracionem al. lotovanye obtinuit et puerum wlt seruare 1481 *ib.* nr 4256.

Lotownik *'zobowiązany do opłat z tytułu opieki nad majątkiem, tzw. lotu, puerorum eorumque bonorum tutor, cui censum, lot vocatum, solvebat'*: Obiczay we wsech ziemyach thakowi yesth, is od kazdei kopi zapisvyą *rąkoiemsthwe, czinsze albo lothy na kazdi rok sescz groszy, a thak biwa placzono zawzdy as do wipelnienya svmmi glowney, od kthorei on lothownik yesth zapiszany (a sexagena ponitur et inscribitur cautio de solvendis sex grossis census seu pensionis quolibet anno usque ad solutionem sexagenae) 1498 *MacPraw* VI 275.

Lód *'ścięta mrozem woda, glacies'*: Oghen, grad, sneg, lod (glacies), duch weln albo burze, gesz czynø slowo gego *Fl* 148, 8, *sim. Pul*; Dominus archiepiscopus... poterit... piscari per totum lacum... in primis glaciebus al. na pyrzwem ledze... usque ad festum Natiuitatis Christi 1440 *KodWP* V 634; Lod glacies *ca* 1500 *Erz* 39.

Lpieć *'przylegać, trzymać się mocno, adhaerere'*: Aza lpy (*Fl*: przistane) przy tobie stoliecz zloszczy (numquid adhaeret tibi sedes iniquitatis)? *Pul* 93, 20.

(Lsnąć) Ślnąć się *'błyszczeć się, świecić, fulgere, coruscare'*: Ignis vibrante lumine, slnącza szą jasnoszy, lingue figuram detulit, verbis ut essent profiui et caritate feruidi XV *ex. MPKJ* II 312. ~ *Możliwa też lekcja* ślniący *od* ślnić, lśnić.

Lszczeć *cf.* **Łszczyć**

Lścić *cf.* **Przelścić**

Lściwie *'podstępnie, obłudnie, zdradliwie, fałszywie, subdole, dolose, false'*: Iøziky swimi lsczive (dolose, *Pul*: lzywye) sø czinili *Fl* 13, 5; Bo lsczive (dolose, *Pul*: lszywye) czinil przed nim, nalezona bødz lichota iego na nenawiscz *Fl* 35, 2; Chczal iø lsczive prselcziczi, by schą modlom klangale (*leg.* kłaniała) *Dorota* 170; Lsczivye dolore (*pro* dolose ?) XV *p. pr. R* XVLII 358; Calide, maliciose, lsczywye, eduxit eos, ut interficeret eos in montibus (Ex 32, 12) XV *p. pr. SKJ* I 304; Gen nye wząl na darmo swogey dusche, any lsczywye przissyągal (nec iuravit in dolo Psal 23, 4), ten... wezmye przesegnanye ot pana XV *med. R* XXII 244; Sklamali sø wasz *ssciwye (decepere insidiis) *BZ* Num 25, 18; Iestli kto z nyenawisci czlowyeka gony, albo lsciwye (per insidias) nan czimzekoli wrzvczy,... a on bi od tego vmarl, wrog møzoboystwa vinyen bødze *ib.* 35, 20; Zophistice lsczyvye, id est mendose obludnye (qui sophistice loquitur odibilis est Ecclus 37, 23) 1471 *MPKJ* V 84; ~ *dubium*: Mnymal yes lyszcz⟨iwi⟩e (existimasti inique, *Fl*: zle), ysz będę tobye podobny *Pul* 49, 22.

Lściwość *'podstęp, obłuda, oszustwo, kłamstwo, fałsz, dolus, fraus, mendacium'*: Chytrocz,... ls⟨c⟩yywocz dolus..., astucia 1457 *PF* V 14. ~ *Można też czytać* łżywoć.

Lściwość *formy*: *n. sg.* lściwość 1448 *R* XXIV 351, 1450 *RpKapKr*, XV *med. R* XXII 39, XV *med. SKJ* I 82, *etc.*; ~ *g. sg.* lściwości XV *med. R* XXIII 280, XV *med. SKJ* I 57. 98, *Dział* 61, *etc.*; ~ *d. sg.* lściwości *Sul* 76; ~ *ac. sg.* lściwość 1461—7 *Serm* 97v; ~ *i. sg.* lściwością *MW* 75a.

Znaczenie: *'podstęp, obłuda, oszustwo, kłamstwo, fałsz, fraus, mendacium, dolus, malus, simulatio'*: Lysczywosscz dolus 1448 *R* XXIV 351; Chitroscczy a lsczywoscczy (astutiae et dolositati) przewrothnych lvdzy... drogą przekazycz ządayącz, gych (*pro* gysz) gymyenyem opyekanya... dzewky prawem blyszkoscczy sz dobrem dzedzynnym... ymayącz yusz dorosle..., nye chczącz gych za mąsz dacz..., eszby gymyenye gych mogly dlvzey dzyrzecz, vstawyamy *Sul* 76; Dolus... *leszczyvoscz 1450 *RpKapKr*; Ne lscywoscz non dolus XV *med. R* XXII 39; Ab ira seu inimicicia vel invidia nubila, *gl.* propter livorem invidiam, dla przikrithey lsczywoscczy XV *med. R* XXIII 280; Dileccio sine simulacione myloszerdze przesz obludnoscczy, lsczywoscczy (Rom 12, 9) XV *med. SKJ* I 57; Qui peccatum non fecit, nec inventus est dolus, *gl.* id est falsitas, simulacio, any nalezyona gest llsczyvoscz, falschiwoscz, in ore eius (I Pet 2, 22) *ib.* 82; Labia eius ne loquantur dolum lsczywoscczy (I Pet 3, 10) *ib.* 98; Dolus lescz uel lsczywoscz (I Pet 2, 22) *ca* 1450 *PF* IV 574, *sim. ib.*; Przyaczele tako yatego temv, czso gymye a nam vyda, nygedney lsczywoscczy (nulla... indignatio, *Sul* 60: nygena... myrzączka) nye mayą czynycz *Dział* 61; Dolum lsczivoscz a sdradø 1461—7 *Serm* 97v; Ze lszczywoscczy ex dolo 1476 *AKLit* III 108; Nyechay lsczywoscczya y szrada nye krw[y]awya szercza mego *MW* 75a; Lsczyvoscz dolus XV *p. post. JA* XII 144; Dolus chitroscz, lsciuoscz XV *p. post. PF* V 9; Otho prawdzyvy Israelita, w kthorym lszczyvoscz nye yest (in quo dolus non est Jo 1, 47) *EwZam* 302; Przykazanye bose uczynky vstavyczne vypelnayacz,... lsczyvoszcy y zavyszcy nye myecz XV *ex. SKJ* I 144.

Lściwy, Ilściwy, Lciwy *formy*: *n. sg. m.* lściwy *ca* 1450 *PF* IV 578; *f.* lściwa XV *med. PF* V 59, 1471 *MPKJ* V 70. 74; lciwa *MPKJ* V 70; ~ *g. sg. m.* lściwego *Fl* 42, 1. 108, 1, XV *med. Zab* 523; ilściwego *Fl* 108, 1; lciwego *Fl* 119, 2; ~ *d. sg. m.* lciwemu *Fl* 119, 3; ~ *ac. sg. neutr.* lściwe *BZ* Jer

14, 14; ~ *i. sg. m.* lściwym *Fl* 51, 4; lciwym *Fl* 108, 2; ~ *n. pl. m.* lściwi *Fl* 54, 27, *Sul* 30; *f.* lściwe *Fl* 11, 2; ~ *g. pl. m.* lściwych *MPKJ* V 76; ~ *ac. pl. neutr.* lściwa *Fl* 11, 3, 1474 *Zab* 540; ~ *n. pl. neutr.* lściwa *Fl* 30, 21; ~ *l. pl. f.* (w) lściwych *Fl* 16, 2.

Znaczenie: '*podstępny, oszukańczy, obłudny, kłamliwy, zdradliwy, fałszywy, dolosus, subdolus, simulans, fraudulentus*': Prosznoscy molwili sø kaszdi ku swemu blisznemu wargi lsciwe (labia dolosa, *Pul*: lzywe) w sercy *Fl* 11, 2; Sgladzy gospodzin wszistka vsta lsciwa (labia dolosa, *Pul*: wargy lzywe) *Fl* 11, 3; Vszima vslisz modlitwø moiø ne w wargach lsciwich (in labiis dolosis, *Pul*: lszywych) *Fl* 16, 2; Nema bødzcze, vsta lsczіwa (labia dolosa, *Pul*: lzywa) *Fl* 30, 21; Bosze,... od czloweka zlego y lsciwego (ab homine iniquo et doloso, *Pul*: lzywego) oteymi me! *Fl* 42, 1; Milował ies wszistka slowa zdradnosci iøzylem (*pro* iøzykem) lsciwim (lingua dolosa, *Pul*: lzywym) *Fl* 51, 4; Møszowe krwi a lsciwi (dolosi, *Pul*: zdradny) ne zpolowø dnow swogich *Fl* 54, 27; Vsta lsciwego albo ylsczywego (os dolosi, *Pul*: lzywego) na mø otworzyla sø *Fl* 108, 1; Molwyly sø przeczywo mne yøzykem lczywym (lingua dolosa, *Pul*: lzywym) *Fl* 108, 2; Gospodne, zbaw dvszø moyø... ot yøzyka lczywego (a lingua dolosa, *Pul*: lzywego) *Fl* 119, 2; Csocz dadzø tobe albo czsocz przylosø tobe kv yøzykv lczywemv (ad linguam dolosam, *Pul*: lzywemu)? *Fl* 119, 3; W dosziczwczynyenyv za wyni przesszle bily lsczіwy a knąąbrzny (dolosi et rebelles) *Sul* 30; Lupina (*sc.* cogitatio) lsczywa XV *med. PF* V 59; Tranquilla mentis vacacio vpokoyenye mysly swoych oboyąthnego, obludnego, zdradnego, lsczywego XV *med. Zab* 523; Blandus lszczywy *ca* 1450 *PF* IV 578; Proroci... proroczstwo lscywe a swedzenye syercza swego (divinationem et fraudulentiam, et seductionem cordis) prorokviø wam *BZ* Jer 14, 14; Lsczive y obludne dolosum et ficticium 1461—7 *Serm* 29 r; Lsczіva dolosa *ib.* 159v; Fallax lsczywa, zdradlywa (*war. lub.*: lczywa, fallax gratia et vana est pulchritudo Prov 31, 30) 1471 *MPKJ* V 70; Lsczywa przygyaschn ficcio (ne malitia mutaret intellectum eius, aut ne fictio deciperet animam illius Sap 4, 11) *ib.* 74; W nyewyerze lsczywych in fraude circumveniencium (in fraude circumvenientium illum adfuit illi et honestum fecit illum Sap 10, 11) *MPKJ* V 76; Pomowil gy bycz slodzegya... y gynsze vele slow, tym rowna, pogarszayøcza, lsczywa... vczynyl 1474 *Zab* 540.

(Lśnić) Ślnić '*błyszczeć, mieć blask, połysk, świecić, nitere, coruscare*': Sacivs, vt fieret tibi Cristi fama coruscans, slynyacza, niteris ecclesias condere et bazilicas XV *p. pr. R* XVI 336. ~ *Cf.* **Wlśnić, Lsnąć, Zelsnąć się, Lszczyć.**

Lśnienie *czy* **Łyśnienie** '*silny błysk, blask, błyskawica, fulmen*': Terror pernicibus alis nos penetrans volucri fulmine strach obyassnyonymy scrzydlj przestraschywszy lisnyenym 1466 *R* XXII 25.

1. Lub *cf.* **1. Luby**

2. Lub *spaja wymienne części zdania* '*czyli, czy też, vel*': Jest w Golianach Joh⟨annes⟩ Gysthor lub Gysthorek *ca* 1487 *ZapRpGrój* 4a.

Lubaszka *bot.* '*gatunek śliwy, Prunus insititia L.*': Lubaska coquimella, pruna Damascena 1472 *Rost* nr 88.

Lubawy '*chudy, wychudły, macer*': Emarcescet zlubuge aut lubawy bądzye (*war. kal.*: marszczy schią, attenuabitur gloria Jacob et pinguedo carnis eius marcescet Is 17, 4) *MPKJ* V 90.

Lubczek *bot.* '*lubczyk, Levisticum officinale Koch*': Lupczek leuisticus 1486 *Rost* nr 6146.

Lubić, Lubić się *formy*: *praes. ind. 2. sg.* lubisz *BZ* I Reg 29, 6; *3. sg.* lubi XV *med. MPKJ* V 432, *BZ* Gen 19, 8. 20, 15. Ex 33, 19. Num 22, 34. 24, 1, *etc.*; *3. pl.* lubią *BZ* Deut 23, 24; ~ *fut. 3. sg. neutr.* będzie lubić *BZ* Judith 6, 18, *Dział* 11, *MPKJ* V 112; lubić będzie *Fl* i *Pul* 146, 11, *BZ* Judith 3, 6, *MW* 130b; *3. pl. f.* lubić będą *BZ* Lev 26, 34; ~ *praet. 3. sg. m.* lubił *BZ* Jer 14, 10; *f.* lubiła *BZ* Num 14, 31. Judith 9, 16; *neutr.* lubiło jest *Fl* 67, 17; lubiło *BZ* I Par 21, 7. II Par 30, 23, *Rozm* 346; *3. pl. m.* lubili *BZ* Judith 8, 23. 9, 16; ~ *condit. 3. sg. m.* by lubił *OrtMac* 32, *OrtKal* 197, *Rozm* 23; *f.* -by lubiła *BZ* Ex 21, 8; *neutr.* (-)by lubiło *BZ* I Esdr 7, 18, *OrtMac* 32, *Dział* 1, *Naw* 108; ~ *condit. praet. 3. sg. neutr.* byłoby lubiło XV *p. post. R* XXV 265.

Znaczenia: **1.** '*znajdować w kimś upodobanie, lubić, kochać kogoś, delectari aliquo*': Bog nye chcze szmyerczi grzesznego czlowyeka, ale wyaczey sprawyedlywego luby XV *p. post. Kałużn* 288.

2. lubić się '*być miłym, podobać się, gratum esse, placere*': Bogv sye nye lyvby (non placet) dvsz potøpyenye XV *med. MPKJ* V 432; Paklybi nye lyubyla sze oczyma pana swego (si displicuerit oculis domini sui, *Kałużn* 283: nye podoba-ly szye panv),... puszczy yø *BZ* Ex 21, 8; Tedi lvbycz syø zemi bødø (placebunt terrae) soboti gey *BZ* Lev 26, 34; Abi vidzeli zemyø, iesz to syø wam nye lvbila (displicuit) *BZ* Num 14, 31; Wszedw winniczø (*leg.* w winnicę) blisznego, zoby grona,

czosz syø tobye lvbyø (quantum tibi placuerit) *BZ* Deut 23, 24; Nye nalyazlem do cyebye nycs zlego..., ale ksyøszøtom syø nye lyvbysz (satrapis non places) *BZ* I Reg 29, 6; Otpowyedzalo wszitko pospolstwo, abi tak biło, bo lyvby syø rzecz (placuerat... sermo) wszemu lyvdu *BZ* I Par 13, 4; Nye lyvbylo syø (displicuit) panv przikazanye to *ib.* 21, 7; Wszitci, ktorzi syø bogu lyvbyly (qui placuerunt deo), przes wyelyke zamøtki szły *BZ* Judith 8, 23; Nye gest syla twa w sebranyv lyvda..., any syø tobye piszny lyvbyly (placuerunt) ot poczøtka, ale pokornich a cychich zawszgy syø tobye lyvbyła (placuit) modlytwa *ib.* 9, 16; Panv syø nye lyvbyl (non placuit) *BZ* Jer 14, 10; Gospodnye y zbawyczyelv, day my twa myloscz thako, aby moya duscha mogla myszlycz... o they wyelyebney szwyathosczy, aby szye thobye lyvbylo *Naw* 108; Nie podoba-ly szye panv,... wypvsczy yą, a nye ma myecz moczy zaprzedacz yą ludzem czudzym, acz mv szye nye luby (si spreverit eam Ex 21, 8, *BZ*: aczbi wzgardzyal yø) XV *p. post. Kalużn* 283; Byloby szye lubylo panu bogu placuisset deo XV *p. post. R* XXV 265; Kazaly yey, aby mąza poyąła a vybrala z onych yednego ze ws⟨e⟩ch, yen by szyą lyvbyl (placeret) *Rozm* 23; Tako dzyevka Herodzyadzyna skakala myedzy lyvdem a lyvbylo szye Herodovy (placuit Herodi Mat 14, 6) *ib.* 346; ~ *komuś* się lubi w *czymś* '*coś się komuś podoba, aliquid alicui placet*': Ne w moczy kona bødze ymecz wolø any w sczaskach (*leg.* ściążkach) møsz⟨o⟩wych lvbycz se bødze gemv (beneplacitum erit ei) *Fl* 146, 11, *sim. Pul, MW* 130b.

3. lubić się '*uchodzić za pożądane, za właściwe, wydawać się właściwym, placere, aequum videri*': Mam dwye dzewce..., a ticz wam wywyodø, pozødaczyely, iako syø wam luby (abutimini eis, sicut vobis placuerit) *BZ* Gen 19, 8; Otocz zemya wszitka przed wamy, przebiway, gdze chczesz a gdzecz syø luby (ubicumque tibi placuerit, habita) *ib.* 20, 15; A ivsz gdisz syø nye lvbi tobye (si displicet tibi), abich szedł, wroczø syø *BZ* Num 22, 34; Wsrzal Balaaam, ze syø lvbi bogv (placeret domino), abi pozegnal Israelovi *ib.* 24, 1; Day my swø wynnyczø, a weszmy za nyø pyenyødze, a gestly syø lyvby tobye (si tibi placet), dam za nyø lepszø wynnyczø *BZ* III Reg 21, 6; Wezmy... a vczin z nyego, czso syø tobye lyvby (quodcumque ei placet) *BZ* I Par 21, 23; Nynye lyvby my syø (placet mihi), abichom weszły w slyvb s panem bogem israhelskim *BZ* II Par *ib.* 29, 10; Lyvbylo syø (placuit) wszemv sebranyv, abi slauily y drugych syedm dny *ib.* 30, 23; Wszitko szrzebro y zloto... wezmy,... kupy cyelce,... barani y palyøce obyati a ofyeruy ge na oltarzu... a czsokoly bi syø lyvbylo (si... placuerit) tobye y twey bracy z ostatnego srzebra y zlota, abiscye vczinyly, vczincye podle voley *BZ* I Esdr 7, 18; Thobyaszu,... lyvby-ly syø (si placet) tobye, przedzwa naprzod *BZ* Tob 11, 3; Przidz k nam... a poziuay sluszbi naszey, iako syø lyvbycz bødze tobye (sicut placuerit tibi) *BZ* Judith 3, 6; Iako syø tobye bødze lyvbycz (sicut placuerit tibi), tak s twimy se wszemy bødzesz przebiwacz *ib.* 6, 18; Gdyby ktho wydanego prawa nye przyyal za prawo, yszby szye gyemu nye lubyło *OrtMac* 32; Rospvszczone lakomstwo, aczby sprawiedlywosczą nye bylo sklonyono, tedi zgoda y pokoy myedzi lvdzmy by zgynaly, a kaszdy, czsoby syą gemv lvbylo, vczynyl *Dział* 1; Sądza swego podsadka... do gey gospody ma poslacz, przed ktorymsze tho rzecz ma poleczycz swą swemv rzecznykowy abo rządnczy, abo komv syą gey bądnze lvbycz (cui placebit, *Sul* 23: kthoremv gey bandze lyvbo) *ib.* 11; ~ Gdyby gednemv vidano prawo, czo by ⟨go⟩ nye lubył any go chcze myecz za prawo *OrtKal* 197, *sim. OrtMac* 32; ~ Gora, w ieysze lubilo se iest (*Pul*: lyubo yest) bogu przebiwacz (beneplacitum est deo habitare) *Fl* 67, 17; Smyluyø sze, nad kym chczøø, y myloszczyw bødøø, nad kym my szyø lyuby (in quem mihi placuerit) *BZ* Ex 33, 19; Nisi eis convenerit acz sya gym bądzye lubycz (numquid ambulabunt duo pariter, nisi convenerit eis? Am 3, 3) *MPKJ* V 112.

4. lubić *czyjąś* duszę '*obciążać odpowiedzialnością czyjąś duszę (czy też wzywać do złożenia przysięgi), periculum alicuius rei in alterius conscientiam transferre*': Reus... responsionem fecit talem, quia iste kmetho gramina ista, que emerat cum prato,... eciam non exolvit. Kmetho viceversa eidem... respondit: Exolvi, qui viceversa: Non solvisti. Et ille caucionavit al. lubył animam eius, qui viceversa eciam lubył kmethonis, et hoc domini ipsis dederunt... sortilegia al. lyossi 1446 *TymProc* 341.

Cf. **Oblubić, Polubić, Przylubić, Ulubić, Zalubić, Zlubić się, Oblubiać, Ulubiać, Lubować, Polubować, Przylubować się, Ulubować, Zlubować**

Lubie '*mile, chętnie, z upodobaniem, grate*': Da mihi, domine, secundum statum meum tibi hic ita placide, tako lubye, servire, ut possim habere hic tuam graciam et postea te videndo eternam leticiam XV *med. SKJ* V 264.

Lubienie '*przyjaźń, zgoda, porozumienie, ami-*

citia, concordia': Lubyenye wzayemne paccio mutua XV *med. R* XXIV 368.

Lubieszcz *(?)*, **Lubieszt** *(?) bot.* '*lubczyk, Levisticum officinale Koch*': Lubyescz lubesticum *ca* 1455 *JA* XIV 491; ~ Lubyest (*pro* lubyesc?) lubestina 1478 *Rost* nr 2130.

Lubieszczek, Lubieszczk *bot.* '*lubczyk, Levisticum officinale Koch*': Lubeszczek leuisticus 1464 *Rost* nr 4831, 1485 *ib.* nr 6145, *sim. ca* 1500 *ib.* nr 6147; Darmo poszyvasz lvbyeszczka, yusz czy sgothowana deszczką *De morte* w. 317; Lubyesczk uinisticus *ca* 1500 *JA* IV 88.

Lubieszczk *cf.* **Lubieszczek**

Lubieszczyk *bot.* '*lubczyk, Levisticum officinale Koch*': Lyubyesczyk leuisticus 1484 *Rost* nr 6144.

Lubieszt *cf.* **Lubieszcz**

Lubieżność *cf.* **Lubieżność**

Lubiezny *cf.* **Lubieżny**

Lubieźliwy *formy*: *n. sg. m.* lubieźliwy *Fl* 85, 4; *f.* lubieźliwa XV *med. SKJ* I 56; ~ *i. sg. neutr.* lubieźliwym 1424 *Msza* III, *sim.* VI.

Comparat. n. sg. m. lubieźliwszy *Fl* i *Pul* 76, 7.

Znaczenie: '*przyjazny, życzliwy, łaskawy, miły, amicus, propitius, benevolens, gratus*': Wzali (*pro* azali)... bog... ne prziloszi, by lubezliwszi (complacitior) bil ieszcze? *Fl* 76, 7, *sim. Pul*; Ti, gospodne, lubezliwi y czichi (suavis et mitis, *Pul*: slotky y czychy) ies *Fl* 85, 4; Beneplacens et perfecta lubyeszlyua, doskonala, przespyeczna (reformamini in novitate sensus vestri, ut probetis quae sit voluntas dei bona et beneplacens, et perfecta Rom 12, 2) XV *ex. SKJ* I 56; ~ Mylosczivym y tesz lubeszliwym, yassnym (*Msza* IV. V. X: yasznym, VI: mylosczyvim y lubyeslyvim, VIII: myłoscz⟨i⟩vem, lubyeznem, yasznem) obliczym weszrzecz raczy (propitio ac sereno vultu respicere digneris) 1424 *Msza* III s. 60.

Lubieźni *cf.* **Lubieżny**

(Lubieżność) Lubieżność 1. '*przyjemne doznanie, przyjemność, delectatio, voluptas*': Delectabilitas lvbyeznoscz vel roszkosznocz *ca* 1500 *Erz* 39.

2. '*życzliwość, benevolentia*': Lubyesnosczy beneplacita *ca* 1428 *PF* I 489.

(Lubieżny) Libiezny, Lubiezny, Lubieźni *formy*: *n. sg. m.* lubiezny *Fl* i *Pul* 144, 9, *ca* 1455 *JA* XIV 494, *ca* 1500 *Erz* 39, *Rozm* 120. 151; libiezny *Rozm* 142; *f.* lubiezna XV *p. post. Kałuż* 271, *Rozm* 18; *neutr.* lubiezne 1444 *R* XXIII 304, *Rozm* 149. 154; ~ *g. sg. neutr.* lubieznego *Rozm* 20; lubieźniego *Rozm* 20; ~ *i. sg. f.* lubieźną *MW* 145b; *neutr.* lubieznem XV *p. post. Msza* VIII s. 60; lubieznym XV *p. pr. R* XVI 340; ~ *ac. pl. m.* łubieźnie 1466 *R* XXII 10.

Superlat. n. sg. m. nałubieźniejszy XV *in. R* XXIV 69.

Znaczenia: **1.** '*miły, przyjemny, rozkoszny, gratus, amoenus, dulcis*': Chętny albo lvbesny (suavis) pan we wszem *Fl* 144, 9, *sim. Pul*; Nalubeszneyszi amenissimus ortus XV *in. R* XXIV 69; W rosgach, kwieczu, w ouoczu lubieszne drzewo fronde, flore, germine dulce lignum 1444 *R* XXIII 304; Lubyesny gratus *ca* 1455 *JA* XIV 494; Ex argutis fistulis gratos, *gl.* dulces lubyesznye, altibus deprimat modulos 1466 *R* XXII 10; Abich... na wieky yubeznø tobie biła *MW* 145b; Delectabilis lvbyezny, roszkoschny *ca* 1500 *Erz* 39; Była czyala nadobnego y lyvbyeznyego a dzyvno crasnego oblycza (decora fuit corpore, facie formosa, mirandae pulchritudinis et valde speciosa) *Rozm* 20; Oczy yey svyąte... dzyvno nadobne, vezrzyenya lyvbyeznego (aspectu delectabiles), slotkyego *ib.*; Iesus... (*sc.* był) na vezrzyenyv lybyezny (in aspectu placidus), czychy *ib.* 142; Yego vzryenye bylo lyvbyezne, *smyerna a nadobne *ib.* 149; Iązyk yego... myloszczyvy, lyvbyezny, czychy a sylno pokorny (lingua fuit... pia, placida, mitis et mansueta) *ib.* 151; Takye stapanye bylo lyvbyezne a chwalebne (planus et laudabilis) *ib.* 154; ~ '*godny miłości, amabilis*': Lyvbyezna amabilis XV *p. post. Kałuż* 271; Dzyevycza Marya... byla... rostropna, smyerna, lyvbyezna (amabilis) *Rozm* 18; Iesus... wschem lyvdzyem vczynyl szye vdzączny, myly a barzo lyvbyezny (gratiosum, dilectum et amabilem, et nimis amorosum) *ib.* 120; ~ '*pogodny, nie zachmurzony gniewem, łagodny, łaskawy, propitius, serenus*': Myloscz⟨i⟩vem, lubyeznem, yasznem (*Msza* III: myloszczivym y tesz lubeszliwym, yassnym, VI: myloszczyvim y lubyeslyvim, IV. V. X: yasznym) oblyczem wezrzyecz ⟨raczy⟩ (propitio ac sereno vultu respicere digneris) XV *p. post. Msza* VIII s. 60.

2. '*zmysłowy, rozpustny, sprzedajny, libidinosus, voluptarius, lascivus*': Lubyesnym venali corpore XV *p. pr. R* XVI 340.

1. Lubo 1. '*miło, przyjemnie, gratum, dulce*': Placent lubo yest albo lubi są 1444 *R* XXIII 305; Te nocturnis iuvat, lubo bylo, pallescere cartis XV *p. pr. R* XVI 326; Dulce mihi, lubo, fuerit vixisse *ib.* 334; Hanc tibi nimbiferam condam, pie sceptriger, odam, gracior illibuit, lubo bylo, pingitur ista tibi *ib.* 335; Lubo yest delectat

ib. 340; Lubo cze klamcze sluchącz, staw syą gynssze mysslycz, gyąkoby thego nye sluchął (placet tibi verbum ioculatoris: finge te non audire, sed alia cogitare) XV *p. post. R* I s. XLIII; ~ Lyubo bandz tobye, swyøntha troycza, sluszba sluszena mego (placeat tibi, sancta trinitas, obsequium servitutis meae) 1424 *Msza* III s. 67, *sim.* VI; ~ lubo jest *komuś* w (nad) *kimś, czymś* '*ktoś w czymś znajduje upodobanie, kocha, aliquis delectatur aliquo (aliqua re)*': Bracza moia mali y welicy, a nine lubo bilo w nich gospodnu (complacuit in eis deo) *Fl* II Prol 4; Dobrze lvbo gest panv (beneplacitum est domino) nad boyøcym⟨i⟩ se gego *Fl* 146, 12, *sim. Pul, MW* 130b; Lvbo gest (beneplacitum est) gospodnv w lvdv swogem *Fl* 149, 4, *sim. Pul*; Gora, w nyeysze lyubo yest (beneplacitum est, *Fl*: lubilo se iest) bogu przebywacz *Pul* 67, 17.

2. ~~*coś*~~/jest *komuś* lubo '*ktoś czegoś chce, życzy sobie, na coś się zgadza, alicui placet*': Lubo bødz (complaceat) tobe, gospodne, aby witargl me *Fl* 39, 18, *sim. Pul*; Pany alybo dzewycza... rzecz swoyą... rzecznykowi alybo pyerczi swemv, kthoremv gey bandze lyvbo (cui placebit, *Dział* 10: komv syą gey bąndze lvbycz), wszistką polyeczi *Sul* 23; Gdisz gest wam tak lubo (si placet animae vestrae), abich swego martwego pogrzebl, sliszczye myø *BZ* Gen 23, 8; Dzyakuya bogu szvemu, gdy yest yemu tak lyubo uczynycz we mnye takye czudo XV *p. post. R* XIX 52; ~ Pany albo dzevicza pozywayąncza albo pozwana przed sąndzą alybo vrzandnikem rzecznykowy, gemv gey lyvbo (cui placet), rzecz szwą moze poleczicz *Sul* 7; Ksyąszata, ryczerze..., sobye nye mayą nyczs gwałtem bracz..., ale kaszdy ma wolno rzeczy swych vszywacz, yako mv lyvbo (unus quisque re sua libere utatur pro libito suae voluntatis, *Sul* 71: kv lvbosczy swey voley) *Dział* 65.

2. Lubo 1. *spaja wymienne z sobą części zdania, treściowo równoważne* '*czyli, vel*': Byskvp albo gego namyastnyk slozy zapowyecz lyvbo interdicht prawem polozoni *Sul* 4; Poszywayanczi alybo pozwani moze ymyecz swego mowczą lyvbo rzecznyka alybo pyerczą (potest et debet habere suum advocatum, procuratorem seu prolocutorem) *Sul* 8; Wstawyami, aby oththichmyast sandzee we dni rokow oth zarenkv az do dzewyanthey godzini lyvbo do polvdnya (usque ad horam nonam sive ad meridiem, *Dział* 12: asz do dzewyatey godzyny, to gest do polvdnya)... myely szedzecz *Sul* 25; Gdyby szye radczcza... przylubowalby szye ku dworu... a tho szgyednal, aby... pyszane prawo... szlomyono..., czo gest gego pokuta, albo czo za to ma czyrpyecz lubo pokupycz (*OrtMac* 36: czo yesth pokutha yego albo czo ma czyrpyecz) s prawa pravego? *OrtVrtel* 120.

2. *spaja wymienne z sobą części zdania, treściowo nierównoważne* '*albo, albo też, sive*': Sąndzee kv sprawyenyv swogych sandoow mayą myeecz pewnee slvzebnyki lyvbo woznee (ministeriales seu officiales) *Sul* 28; Then, przes czyge gymyenye szwynye pana they tho dąbrowy alybo lasza lvbo tesz nayemnyka gey (per cuius bona pecudes huiusmodi domini mericae vel silvae seu conductoris eiusdem)... pądzony bądą,... zołącz swoy... ma pobracz..., aby tako przerzeczony pan alybo nagemnyk dąbrowy lvbo lassza (mericae vel silvae)... swe swynye... mokl pądzycz *Sul* 60; ~ lubo (bądź)... lubo (bądź), lubo... abo, al(i)bo... lubo '*czy to... czy to, już to... już to, bądź to... bądź też, sive... sive*': Lvbo przes rakoyemske vprzespyeczenye, lubo ktorimkole ginszim obiczayem thaky słub myedzy ye wnydze (sive per fideiussoriam cautionem vel alio quocumque modo tale pactum intervenerit) *Sul* 76; Lyvbo prze pokoy gydø, zgymaycye ge ziwo, lyvbo prze to, abi bojowały, ziwo ge wezmycye (sive pro pace veniunt, apprehendite eos vivos, sive ut proelientur, vivos eos capite) *BZ* III Reg 20, 18; Lubo sprawnye, lubo nyesprawnye zaclad bądze wząt (sive iuste pignorati fuerint, vel indebite rapina in eos commissa) *Dział* 9, *sim. Sul* 22; Yesus... szlyepe vzdrovyl... y yne, ktoremkolvye vrzodem... byly zarazeny, lyvbo vyelykym, lyvbo malem *Rozm* 217; Cayfasz *sządzycz Iesucrista y pokuszyl lubo v domv Annaszovem, lubo v szvem *ib.* 709; ~ Vstawilismy, abi do bliszszego... dworv, lvbo bącz krolewsky lvbo ktoregole szandzey (sive fuerit regalis, sive cuiuscumque iudicis), thi tho swyerzepycze... dopądzenya mocz ymyal *Sul* 39; ~ Vstawyamy, ysz gdy nasza krolewska wyelmosznoscz w zyemyą kalyską alybo poznanyską wgeszdzy, sządza natemyescze lvbo kalysky, lvbo poznanysky bącz ma przyechacz (iudex statim... sive Calissiensis, sive Posnaniensis intrare tenebitur) *Sul* 63; Lubo wzyawyenye przyslych rzeczy podlug poloszenyą wyary swyęthey,... lubo bąndz na wszytek gynschemu w nawcze siue propheciam secundum racionem fidei,... siue qui docet in doctrina (Rom 12, 6—7) XV *med. SKJ* I 57; ~ Temv, czygy gest zaklad, lubo badze kon abo gynsze szwierzą,... mayą odloszycz *Dział* 9; Gdyby komv dano winą lubo o mala abo o wieliką (magnis vel parvis, *Sul* 66: welge alybo male) rzecz *ib.* 52; ~ Wstawyamy, aby oththych-

myaasth kaszdi,... o rzecz przyrodzonego alybo czeledzyna lyvbo slvgy swego do sądv przycz nye szmyaal (quisquam... propter causam consanguinei vel cuiuslibet familiaris aut servitoris ad iudicium venire non praesumat) *Sul* 28; Cząązza... we wszy alybo przede wszą lyvbo na drodze (ante villam seu in via, *Dzial* 18: przede wsyą abo w granyczach, abo za granyczamy) gwaaltheem byla wszaatha *Sul* 30; V nasz alybo v naszych namyasthkow lvbo v naszych starosth (circa nos vel nostros successores, aut nostros capitaneos, *Dzial* 61: przed namy abo naszymy namyestnyky, abo naszymy wogewodamy) sprawyedlywosczy gemv szvkay *Sul* 60; Gdy mąszczyszną... szwey zenye wyanvge... stho grzywyen albo mnyey lubo wwyączey (*Ort-Mac* 20: mnyey albo wyączey) *OrtVrtel* 117.

3. *pozornie wyraża stosunek wymienny, w rzeczywistości związek łączny* 'i, a, zarówno jak, atque, parimodo ac': Y chorego y strowego, sbavya szyuotha kaszdego. Lubo stary, lubo mlody, kaszdemv ma kosza szgodzy *De morte* w. 176; Czemv ye (*sc.* zwołennikow) zbyrasch albo kądy ssą, lubo vyelyely ych masch, albo skąd ssą? *Rozm* 677.

Luboszcz (*?*) *bot.* 'lubczyk, *Levisticum officinale Koch*': Luboscz lubisticum XV *p. post. PF* V 7.

Lubość *formy*: *n. sg.* lubość 1437 *Wisl* nr 228 s. 87, XV *p. pr. R* XVI 340, XV *p. pr. Zab* 519, *etc.*; ~ *g. sg.* lubości *ca* 1418 *Wisl* nr 2151, *Sul* 27, XV *med. R* XXV 153, 1461—7 *Serm* 349v, XV *p. post. R* XLVII 352; ~ *d. sg.* lubości *Sul* 71, XV *med. R* XXII 238, XV *p. post. R* I s. XLIII, XV *ex. Zab* 444; ~ *ac. sg.* lubość *ca* 1428 *PF* I 481, *Sul* 27, *BZ* I Esdr 10, 11. Tob 6, 22, *etc.*; ~ *v. sg.* lubości XV *p. post. R* XXV 201; ~ *i. sg.* lubością *MW* gl. 67; ~ *l. sg.* (w) lubości *Fl* i *Pul* 88, 17, 1466 *R* XXII 20, 1461—7 *Serm* 97v; ~ *n. pl.* lubości XV *med. Zab* 513; ~ *g. pl.* lubości *Naw* 109; ~ *d. pl.* lubościam 1475 *R* XXV 129; ~ *ac. pl.* lubości 1466 *R* XXII 11; ~ *i. pl.* lubościami *ca* 1428 *PF* I 490, XV *ex. MPKJ* II 325; ~ *l. pl.* (w) lubościach *Fl* i *Pul* 140, 7.

Znaczenia: **1.** '*przyjemność, delectatio*': Rance y ramyona yego oczyma nany glandayancima wschey pelni luboszcy (manus habens et brachia visu delectabilia) *ca* 1418 *Wisl* nr 2151; Lwboscz delectacio XV *p. pr. Zab* 519; Ex quo ignorancia a mundi amenitate, luboszcy, non eximit XV *med. R* XXV 158; Temptacio, id est peccati delectacio, vos non apprehendat pokussa, pokussy luboscz by nye byla w przyzwolenyv (I Cor 10, 13) XV *med. SKJ* I 104; Luboscz *ca* 1455 *JA* XIV 489.

2. '*łaskawość, życzliwość, benignitas, gratia*': Luboscz placiditas XV *med. R* XXII 40; Z wyelką luboszczą albo myloszczą *MW* gl. 67; Bowem bog da lyuboszcz (dabit benignitatem, *Fl*: da miłoscz) a zyemya nasza da owocz swoy *Pul* 84, 13; ~ lubość czynić 'okazywać miłość, uwielbienie, amoris vel venerationis signa ostendere': Slubuyø thwey myloszczy ne zapomynacz, *alle wszendze czescz a luboscz czynicz *ca* 1428 *PF* I 481; Padnawschy przed yego nogamy daly yemv chvalą... skaczącz vyesely, czynyacz yemv lyvboscz (exultantes et laetantes huic applaudebant) *Rozm* 138; Vyednaymy szye s nym, acz chczeczye tąko luboscz czynycz, ktorasch by vschytka rada vczynyla *ib.* 588; ~ To yest moy syn namyleyschy, v nym szye mnye dobrze vlyvbylo, czvsz v tobye y przez czya lyvboscz vstavylem moya czynycz (in te et per te placitum meum gerere constitui) *Rozm* 191.

3. '*chęć, wola, życzenie, placitum, libitum, arbitrium*': Bo slawa czczy gich ti ies y w lubosci twoiey powiszon bødze rog nasz (in beneplacito tuo exaltabitur cornu nostrum) *Fl* 88, 17, *sim. Pul*; Geszcze modlitwa moya w luboszczach (in beneplacitis) gych *Fl* 140, 7, *sim. Pul*; Lubosczamy beneplacitis *ca* 1428 *PF* I 490; Luboscz libitum 1437 *Wisl* nr 228 s. 87; Gdi... vbodzy slyachczicy... na lyvboscz (pro beneplacito) tich tho slvzebnykow... strawamy nye czczą..., thedi czy ysczy sluzebnycy thi tho wboghe slyachti... pozywayą, dlya gabanya a sklopothanya tho czynącz, roky gym podlug lyvboszczi (pro libito) swey wolyey dayąncz y vstawyayącz *Sul* 27; Kasdy swey rzeczy pozyvay dobrovolnye kv lvboszczy swey voley (pro libito suae voluntatis, *Dzial* 65: yako mv lyvbo) *Sul* 71; Spowyadaycye syø panu bogu... a vczincye gego lyvboscz (facite placitum eius), a odløczcye syø od lyvdzi zemskich *BZ* I Esdr 10, 11; Luboscz beneplacitum (aurum et argentum est constitutio pedum, et super utrumque consilium beneplacitum Ecclus 40, 25) 1471 *MPKJ* V 85; Radzyszly przygyaczyelowy, nye radz gyemv k luboszczy (non quaeras placere ei), ale rozumowy XV *p. post. R* I s. XLIII; Potravylem gymyenya vyele, szvkayaczy szobye myley. Nye nalaslem, alysch nynye nalaslem ya k swey luboszczy XV *ex. Zab* 444.

4. '*rozkosz zmysłowa, voluptas, libido*': Luboscz voluptas XV *p. pr. R* XVI 340; Czlowyecza roskosch podluc czyala, yąsz zli mayą za blogoslawenstwo, zalezicz... na *czaluwanyv, oblapyanyu,... na patrzenyu k luboszczi XV *med. R* XXII 238; Voluntarie admisse lascivie libidinis luboszczy czelne XV *med. R* XXV 153;

Voluptates luboszczy, roszkoszy czelestnye XV *med. Zab* 513; Voluptas rosskos, luboscz, cochanye *ca* 1450 *PF* IV 574; Po trze⟨cie⟩y noci przimyesz pannø z boiaznyø bozø, a wyøcey prze myloscz sinow, nyszly prze lyvboscz cyelestnø (amore filiorum magis quam libidine ductus) *BZ* Tob 6, 22; Contra voluptatem luboszczi 1461—7 *Serm* 98r; Czelney lubosczy concupiscencie carnis *ib.* 349v; Vczyszczy moya dvscha od nyeczystych lyvbosczy! *Naw* 109; Szmątlywa luboscz tristis lasciuia XV *p. post. PF* III 287; O ganyebna luboszczy, ysz nye dbasz nyebyeszkyey slothkosczy! XV *p. post. R* XXV 201; Roszkoszy luboszczy carnales voluptates XV *p. post. R* XLVII 352; Luboszczami concupiscenciis XV *ex. MPKJ* II 325; ~ Ilesz tu maal slych luboszcz⟨i⟩, telecz tam *daczø møk y szylnych przeczywnoszczy *ca* 1450 *PF* IV 570; Elaciones in se reprimere et enormes eius delicias, ganyebnye luboszczczy,... suffocare 1466 *R* XXII 11; O nyecz⟨y⟩ste luboszczy de luxu *ib.* 20; W woni a luboszczi tego *grzechø in fetore 1461—7 *Serm* 97v; Turpibus affectibus, luboszczyam, resistere 1475 *R* XXV 129.

Lubować *formy*: *praes. ind. 3. sg.* lubuje 1444 *R* XXIII 302; *3. pl.* lubują *Kśw* br 17, 1436 *R* XXIII 277, 1466 *R* XXII 13; ~ *part. praes. act. adv.* lubując XV *med. R* XXII 40; ~ *praet. 1. sg. m.* lubowałem XV *p. pr. R* XVI 334, *MW* 5b; *3. sg. m.* lubował XV *med. SKJ* V 258; ~ *condit. 1. pl. m.* lubowalibysmy *MW* 12a; *3. pl. m.* lubowaliby 1436 *R* XXIII 277.

Znaczenia: **1.** *'znajdować w kimś, czymś przyjemność, upodobanie, delectari aliquo vel aliqua re'*: Mouy... sedøcim: vstan, giz sø k dobrem⟨u⟩ oblenaiø ctuorodla: jz na bødøce dobro ne glødaiø, iz vremennem (*leg.* w wrzemiennem) dobre lubuiø *Kśw* br 17; Smyslnoszcy ne lubuyą sensum non delectant 1436 *R* XXIII 277; Lubuje, cocha są delectat 1444 *ib.* 302; Qui modo silvis tranquille, spocoynye, spaciabar, lubovalem szobye, opacis XV *p. pr. R* XVI 334; Si Christus... voluisset, potuisset, byl czy by sze mogł, in citeriori tempore natus fuisse, noluit tamen vel quia delectabatur, abo przetho lubowal, in vtero virginis habitare przebywacz XV *med. SKJ* V 258; Dulcius arrident, lubvyą, seria picta iocis 1466 *R* XXII 13; Na drodze swiadeczstw twogich lyubowalem sobye (delectatus sum Psal 118, 14, *Fl*: kochal gesm se), iako we wsitkich bogaczstwach *MW* 5b; Twogim nas prosimi, panie, napeln myloserdzim, abi przes wszitek ten dzen weszelacz se w twogich chwalach vstawicznem luboualibiszmy *MW* 12a.

2. *'sprawiać komuś przyjemność, pieścić, mulcere, blandiri' (?)*: Lubovalibi, łaskalibi mulceant 1436 *R* XXIII 277; Lubwyuncz blandiens XV *med. R* XXII 40.

Lubowanie *formy*: *n. sg.* lubowanie 1448 *R* XXIV 354; ~ *g. sg.* lubowania 1461—7 *Serm* 443v. 445v, *ca* 1500 *JA* X 384; ~ *d. sg.* lubowaniu 1461—7 *Serm* 349v; ~ *ac. sg.* lubowanie 1471 *MPKJ* V 78, XV *p. post. R* XXV 275; ~ *l. sg.* lubowanim *Spow* 3; ~ *l. sg.* (w) lubowaniu XV *p. pr. Zab* 519.

Znaczenia: **1.** *'upodobanie, przyjemność, rozkoszowanie się, delectatio, oblectatio'*: Lubowanye w nebesszkych rzeczach 1448 *R* XXIV 354; Ad contemplacionem lubovanv 1461—7 *Serm* 349v; W lubowanye in oblectationem (in oblectationem veniet vobis misericordia Ecclus 2, 9) 1471 *MPKJ* V 78.

2. *'rozkosz zmysłowa, voluptas, libido'*: W lubowanyw kocha⟨ją⟩ gaudent in voluptate XV *p. pr. Zab* 519; Tercio, quo retrahit dyabolus hominem a penitentia, est ardor delectandi zapalanye lubovanya *ca* 1500 *JA* X 384; ~ Davam szya vynyen bogv *wszechmogocemv s pyączy szmyslow czyala mego grzessnego, czom szgrzesyl... slą volą, szlym lvbovanym *Spow* 3; Sine libidine neczistego lubovana 1461—7 *Serm* 443v; Naszene s neczistego poszandana a lubovana *ib.* 445v; Lubowanye celestne zą̨dze delectationem carnalis concupiscencie XV *p. post. R* XXV 275.

Lubsza *bot.* *'*Myosurus minimus *L.*'*: Lubsza murinalis 1472 *Rost* nr 1712.

Lubszczek, Libszczek, Lobszczek *bot.* **1.** *'lubczyk ogrodowy, Levisticum officinale Koch'*: Lubsczek lebisticus 1419 *Rost* nr 5316; Lybsczek levisticus 1437 *ib.* nr 2669; Lubscek levistica XV *p. pr. PF* V 29; Lupsczek lausticum, ligustrum 1460 *Rost* nr 3626; Lubsczek levicticus *ca* 1465 *ib.* nr 3962, *sim.* 1478 *ib.* nr 2277; Lubsczek ligusticum 1472 *ib.* nr 240; Lubsczek leuisticus 1475 *ib.* nr 3091, *sim. ib.* nr 3201, 1478 *ib.* nr 1903, 1484 *ib.* nr 6143, 1493 *ib.* nr 2342, XV *p. post. R* LIII 67, *ca* 1500 *Rost* nr 5488; Lubsczek leuisticum 1491 *Rost* nr 11068, *sim. ca* 1500 *ib.* nr 7163; Lupsczek prout... Albicus fecit in coquina XV *p. post. R* LIII 62; Levisticum proprie lubsczek *ib.* 63; Lubsczyek leuisticus, lugustrum *ca* 1500 *Rost* nr 2071; ~ Lobsczek llemisticus *ca* 1465 *Rost* nr 3947.

2. błotny lubszczek *'słodkogórz, Solanum dulcamara L.'*: Blothny lubsczek amarumdulce 1460 *Rost* nr 3348.

1. Luby *formy*: *n. sg. m.* lub *Fl* 43, 5. 68, 36. 114, 9, *Fl* i *Pul* 34, 17. 55, 13, *Pul* 25, 3, XV *p. post. R* I s. XLIII; luby *BZ* Deut 33, 24, 1484

Reg 707; *f.* luba 1413 *KsMaz* I nr 1976, 1418 *TymWol* 80, XV *med. R* XXIV 361, XV *med. SKJ* V 263, 1466 *R* XXII 16; *neutr.* lubo *BZ* Gen 24, 49. Jos 24, 15. III Reg 14, 8. Neh 9, 24, *Pul* 101, 15, *Rozm* 174. 323, *etc.*; lube *BZ* IV Reg 10, 30. II Par 29, 2; ~ *g. sg. m.* lubego *Słota* w. 33, XV *med. SKJ* I 72; *neutr.* lubego *BZ* IV Reg 15, 3. 20, 3. 22, 2; ~ *l. sg. neutr.* (na) lubem XV *med. R* XXII 238; ~ *n. pl. m.* lubi *Fl* 52, 7, XV *p. pr. R* XVI 336, XV *med. SKJ* I 59. 74, *MW* 46b; *f.* luby *Pul* 18, 15; *neutr.* luba *Fl* 18, 15; ~ *ac. pl. neutr.* lube *MW* 37a.

Znaczenia: **1.** *'miły, przyjemny, drogi, kochany, acceptus, gratus, carus, dilectus'*: I bødø, isz luba bødø wimowena vst mogich (erunt ut complaceant eloquia, *Pul*: będą, asz lyuby wymowy) *Fl* 18, 15; Szøga w myszø prze drugego, szukayø køsza lubego *Słota* w. 33; Qui per te fidei collibuere, byly luby, dei XV *p. pr. R* XVI 336; Placeat ergo tibi consilium bądz luba przetoz XV *med. R* XXIV 361; Czaszu lubego, przygemnego wyszluchalem cze tempore accepto exaudiui te (II Cor 6, 2) XV *med. SKJ* I 72; Sunt autem in nobis tria munera deo placencia wyelmy luby XV *med. SKJ* V 269; Reddit verba lupus: Non est mihi copia tanti, nyest (*leg.* nie jest) luba, vt fieri servus ventris amore velim 1466 *R* XXII 16; Dobrowolenstwa vst mogich lube (*Fl* i *Pul*: wdzøczna) vczini, panye (beneplacita fac, domine Psal 118, 108) *MW* 37a; Wykny dobroczyą lub bycz, nye rąmbem (stude bonitate placere non veste) XV *p. post. R* I s. XLIII; Potestis multum placere deo velycze luby XV *p. post. R* XXV 265; ~ *'podobający się, qui placet, quo quis delectatur'*: **a.** *komuś, czemuś*: Bog rosypa cosczi gich, gisz ludu lubi sø (qui hominibus placent, *Pul*: gysz szye lyudzyom vlyubyayø) *Fl* 52, 7; Lub bødø bogu nad czelcza mlodego (placebit deo, *Pul*: lyubo będze bogu) placebo deo super vitulum nouellum *Fl* 68, 36; Lvb bødze (*pro* bødø) panv w ziemy swywych (*pro* szywych, placebo domino in regione vivorum) *Fl* 114, 9; Opatrzye dobre vczynky czynącz nye telko byscze bili bogv luby providentes bona non tantum coram deo (Rom 12, 17) XV *med. SKJ* I 59; Yako macze zycz w dobrych vczynkach a lvby bycz bogu quomodo vos opporteat ambulare et placere deo (I Thes 4, 1) *ib.* 74; Pozegnani w synyech Asser bødze lvby (sit placens) braczey swey *BZ* Deut 33, 24; Racz nam dacz dla mylosczi czorki gich..., yszbi prze gich prosbi... tobie y matce twey moglibiszmi przeto bicz lyubi *MW* 46b; Gdy sye rok spelny..., taky ma byczi przyąth..., yestly sye bądzye godzyl a bądzye gym luby y podobny (si is videbitur ipsis idoneus) 1484 *Reg* 707; Lyubo bylo (placuerunt) slugam twoym kamyenye yego *Pul* 101, 15; ~ *w formule przysięgi*: tako mi dusza luba *'przysięgam na duszę, per animam iuro'*: Taco mi gego dussza luba, yaco mi ne mal do sich Swantek szdacz tich cztirzech cop 1413 *KsMaz* I nr 1976; Tako my twa dussza luba 1418 *TymWol* 80; ~ **b.** przed *kimś, czymś*: Witargl ies duszø moiø ze smercy..., bich lub bil (ut placeam) przed bogem w sweczi sziwich *Fl* 55, 13, *sim. Pul*; Dauid... naszlyadowal myø..., czinyøc czso bilo lyvbo (quod placitum esset) przed mim oblyczim *BZ* III Reg 14, 8; Iszesz tak chitrze vczinyl to, czso gest dobrego a lyvbe bilo (placebat) przed mima oczima,... syødø sinowye twoy na krolyowye stolczv *BZ* IV Reg 10, 30; Czinyl, czso bilo lyvbego (quod erat placitum) przed bogem *ib.* 15, 3; ~ Rospomyen syø, kakom chodzil przed tobø w prawdze..., a czso lyvbego przed tobø (quod placitum est coram te), to gesm czinyl *BZ* IV Reg 20, 3; Czinyl, czso lyvbego (quod placitum erat) przed bogem, a chodzil po wszech drogach Dauida *ib.* 22, 2; ~ **c.** w *kimś, czymś*: Czynyl, czsoz lyvbe bilo (erat placitum) w wydzenyv boszem *BZ* II Par 29, 2.

2. *'rozmiłowany, znajdujący upodobanie w kimś, czymś, qui aliquo vel aliqua re delectatur, alicui (rei) studet'*: Ramø gich (*sc.* nieprzyjacioł) ne zbawilo gich, ale prawicza twoia y ramø twoie y osweczene oblicza twego, bo ies lub byl (*Pul*: yes sze zlyubyl) w nich (quoniam complacuisti in eis) *Fl* 43, 5; We throyakyey rzeczy wyelycze luba yest in tribus beneplacitum est spiritui meo (Ecclus 25, 1) XV *med. SKJ* V 263; Myloszierdzye twe przed oczyma myma yest y lyub yesm byl (*Fl*: vlubil iesm se) w prawdzye twoyey (complacui in veritate tua) *Pul* 25, 3; ~ Iaco blisznego, iaco brata naszego, taco lub iesm bil (sic complacebam, *Pul*: takom szye lyub czynyl) *Fl* 34, 17.

3. *'pożądany, upragniony, exspectatus, exoptatus'*: *coś* jest *komuś* lubo *'ktoś sobie czegoś życzy, aliquis aliquid capit, desiderat'*: Zwolcye szobye dzysz, czso wam lyvbo gest (quod placet), komv owszem slvzicz bødzecye *BZ* Jos 24, 15; Dzyekvye, oycze krolv..., yzesz to skryl od rozumnych a od mądrych, a zyavylesz tho wschytko namnyeyszym, yze, myly oycze, tako to bylo lyvbo przed tobą (quoniam sic fuit placitum ante te Mat 11, 26) *Rozm* 323; Yako mye navczyl oczyecz, to movyą..., bo ya, czo yest yemv lyvbo (quae placita sunt ei Jo 8, 29), to czynyą *ib.* 473; ~ *eliptycznie bez słowa posiłkowego*

być: Przeto gdisz raczysz myloszcz a prawdø panu memu vczynycz, day my to wyedzecz, paklycz czso gynego lubo (sin autem aliud placet), powyecz my to *BZ* Gen 24, 49; Poddalesz w røkø gich krolya gich y lyvdzi zemske, abi z nych vczinyly, czso gym lyvbo (sicut placebat) *BZ* Neh 9, 24; Prosche mązow vczonych..., aby popravyly... albo, yestly yem to lyvbo (si placet), aby wschytky xyangy zesly (*pro* zesgly 'zeżgli') *Rozm* 174; Azaly to badzye myloszczyv... onemv sludze, yze vczynyl, czo yemv lyvbo albo czo yemv kazal (quae ei imperaverat Luc 17, 9)? *ib.* 398; Polyeczam vam namylcyscha matką moyą, lyvbo my to, aby s vamy Vyelykonocz v Yerusalem (*sc.* spędziła ?) *ib.* 507; Kto moze komv zapovyedzyecz, czo yemv lubo? *ib.* 587.

4. *'związany z rozkoszą cielesną, rozkoszny, venereus'*: Czlowyecza roskosch podluc czyala, yąsz zli mayą za blogoslawenstwo, zalezicz... na czaluwanyv, oblapyanyu, na spanyu lubem XV *med. R* XXII 238.

2. Luby *'smukły, szczupły, gracilis'*: Querebam gracilem lubey XV *p. pr. R* XVI 340.

Lucbrach *cf.* **Bruzblach**

Lucemiernicski *cf.* **Licemiernicki**

Lucemiernik *cf.* **Licemiernik**

Lucyfer, Lucyper 1. *'gwiazda poranna, jutrzenka, stella matutina, lucifer'*: Od zywota przed luciferem (*Fl*: swytanem) vrodzylesm czye (ex utero ante luciferum genui te) *Pul* 109, 4.

2. *'szatan, satanas, diabolus'*: Kyedy dokonal pokvsz, s ktoremy byl czart przyschedl, y odstąpyl od nyego lucyper albo satan od boga (recessit a domino Lucifer ad tempus) *Rozm* 198.

Lucymiernik *cf.* **Licemiernik**

Lucyper *cf.* **Lucyfer**

Lud *formy*: *n. sg.* lud *Ksw* ar 4. 11, 1387 *Pozn* nr 28. 32, *Gn* 174b, *Fl* 44, 7. 20, *etc. etc.*; ~ *g. sg.* luda *Ksw* ar 7. 11. cr 42. cv 24, 1399 *Pozn* nr 409, *Fl* 3, 6. 27, 11. 88, 19, *etc. etc.*; ludu XV *med. SKJ* V 275, *Pul* 88, 19, *EwZam* 287. 290, *Rozm* 119. 279. 612. 802. 807; ~ *d. sg.* ludu 1387 *Pozn* nr 10, 1391 *ib.* nr 128, *Gn* 2a. 174 b, 176b, *Fl* 52, 7, *etc. etc.*; ~ *ac. sg.* lud 1389 *Pozn* nr 61, 1393 *ib.* nr 157, *Fl* 9, 5. 8. 17, 51. 35, 7. 43, 3, *etc. etc.*; luda *BZ* Num 22, 6; ~ *v. sg.* ludu *Pul* 49, 8; lud *Fl* 49, 8, *Fl* i *Pul* 77, 1. 80, 8; ~ *i. sg.* ludem *Fl* 46, 8, *Fl* i *Pul* 9, 11, XV *med. SKJ* V 254, *etc.*; ~ *l. sg.* (w) ludu *Fl* 34, 21, *Fl* i *Pul* 149, 4, *BZ* Num 14. 14, *Pul* 93, 8; ludzie *Pul* 149, 7.

Znaczenia: **1.** *'ludzie w ogóle, ród ludzki, homines, populus'*: Ne *ne⟨śladujmy towarzy⟩stua luda y crola buynego *Ksw* cr 42; Dzysza velike veszele sgauam, choszczy ono fszythkemu ludu, *gl.* svathu, bødze na uczeszene *Gn* 2a, *sim. ib.* 176b, *EwZam* 292; Ne bødø se bacz tisøcza luda (*Pul*: lyudzy) ostøpaiøcych mne (milia populi circumdantis me) *Fl* 3, 6, *sim.* XV *med. MPKJ* V 428, *BZ* Deut 17, 7; Spowadacz czi se bødø w czirekwi welikey, w ludu czøszkem (in populo gravi, *Pul*: we zboru czyęszkyem) chwalicz cze bødø *Fl* 34, 21; Lud (*Pul*: lyudzye) y kobili (homines et iumenta) zbawisz, gospodne *Fl* 35, 7; Przeto lud (*Pul*: lyudzye) spowadacz czi se bødø (populi confitebuntur tibi) na weki *Fl* 44, 20, *sim. ib.* 66, 3. 5; Bo bog rosypa cosczi gich, gisz ludu (*Pul*: lyudzyom) lubi sø (qui hominibus placent) *Fl* 52, 7; Przesz trud bog swoy lud odyal dyabley strozey *Bogur* B—F; Przeszmerna dobrota szyna bozego, a... szloscz luda grzessznego *ca* 1420 *R* XXIV 83, *sim.* 1424 *Msza* III s. 58; Cristus zmartwichwstal yest, ludu przyclad dal gest XV *p. pr. R* XXII 344, *sim.* 1466 *R* XXV 138, 1453 *ib.* 213; Oczecz gyego... roszlal po wszim zemyąm lud *Aleksy* w. 127; Bil gest lud tedi wszitko gednego yøzika a rzeczy gednostayney (erat autem terra labii unius et sermonum eorundem) *BZ* Gen 11, 1, *sim.* 1471 *MPKJ* V 9; Kako gest (*sc.* wojt) raczcze, przyszasznyky y gynszy lud szromoczył nyesprawyedlywye *OrtKal* 210; Moszely poszpolny poszel przed prawem ludzkye rzeczy oprawyacz albo mowycz thako, yako gynny rzecznyk, aczkolwyek gym zawadza gych urzad. gdysz ony maya lud (*OrtVrtel* 118: ludze) przed prawo poszywacz albo gymyenye zapowyadacz? *OrtMac* 25; ⟨I⟩sze wszelka nyeczystocz slow y skarade mowy kv swarv lyvd (homines, *Sul* 48: ludzy) przywodzą, przeto od dobrych lvdzy mayą bycz owszeyky oddalony *Dzial* 39; Nyektorzy wzały sobye w obyczay potwarcze potwarzacz lyvd nyewynny (viros innocentes, *Sul* 54: mąze nyevynne) o maszoboystwo *ib.* 46; W truczv, wmarzanyu (*leg.* w umarzaniu) luda 1466 *R* XXII 20, *sim. Naw* 26, *Rozm* 34. 66; Dalczy my tho *wszechmogadzy, bych morzyla luth zyvyanczy *De morte* w. 230; Rozumyeycze. glupy w lyudu (intelligite, insipientes in populo, *Fl*: w ludzoch). a szaleny nyekedy baczycze *Pul* 93, 8; A wszelka vyelkoszcz lyvdv byla (omnis multitudo populi erat Luc 1, 10), modlyancz szya osobnye czasv kadzenya *EwZam* 287; Yednosch ya mymo ynny lvd (prae ceteris hominibus) nyeplodna..., a przetom wschemv lvdv przeczyvna (in opprobrium sum hominum redacta) *Rozm* 6; A yako byskvpovyc y wschytek lyvd (populus diversus) poczały y (*leg.* ji 'go') przymączacz, by ya poyął *ib.* 34, *sim. ib.* 59; Porodzy syna bozego, yen vybavy lyvd ysraelsky y bądzye odkvpyczyel

wschego lyvda (a peccatis homines ipse liberabit) *ib.* 56; Poszryod noczy przyschly do Bethleem z vyelyką tlvszczą lyvda *ib.* 62, *sim. ib.* 32. 263. 348. 359. 403. 434; Poczęły wschemv lyvdv povyedącz (cunctis narraverunt) *ib.* 69; Wschytek lyvd schłyschącz to naszylnye szye dzyvovaly (audientes universi nimis mirabantur) *ib.*; Wschytek lyvd (universum populum) vezval k sobye *ib.* 94; Iozeph przede wschem lyvdem (universis praesentibus) począł povyedacz, czemv byl tamo przyschedł *ib.* 97, *sim. ib.* 346. 461; Przybyegla (*sc.* niewiasta) do myasta y rzekla onemv lyvdv v myeszczye (dicit illis hominibus Jo 4, 28) *ib.* 248; Ony (*sc.* licemiernicy) vkazvyą svoye oblycze, aby vydzany od lyvdv, yze szye posczv (ut appareant hominibus ieiunantes Mat 6, 16) *ib.* 279, *sim. ib.* 612; Bądzyeczye v nyenavyszczy *wschytkymv lyvdv (omnibus Mat 10, 22) prze moye ymyą *ib.* 311; A myly Iesus rzekł k nym: Kazyczye ('każcie') lyvdv (homines Jo 6, 10) szyedzyecz *ib.* 349; Ten lud (populus hic Mat 15, 8) vsty myą czczy *ib.* 355; ~ dobry lud '*wiarogodni ludzie, homines fide digni*': A powod szapyerzow⟨i⟩ prze bog y prze dobry lud (*OrtBrRp* 71, 1: prze dobre ludzy) odpuszczy przyszyągy y wszyszthky thy rzeczy, czo nany zalował *OrtMac* 95; Jacobus... za poczestnego, czsnego... prze dobri luth... za *tagego myan, dzirsan y chowan 1474 *Zab* 540; ~ małżeński lud '*ludzie urodzeni z prawego małżeństwa, homines legitimo toro nati*': Dalyey wylyeganyecz mozely y gyego dzyeczy szyedzyecz w lawyczy albo w kthorem urzadzye..., yako malszenszky lud (*OrtKal* 177: malzenszczy ludzye)? *OrtMac* 31; ~ prosty lud '*ludzie nie przynależni do stanu duchownego, laici*': Prostemv ludu laicis XV *med. R* XXIV 360; ~ pospolny lud, lud pospolity '*ogół ludności, wszyscy, cunctus populus, universi homines*': Consuetudo est, quum aliquis rex venerit ad suum regnum, ad ipsum conveniunt sui milites, ut de ipsius sublimacione congaudeant, sui populares, lud pospolythy, ut suum dominum recognoscant, sui principes et barones et militares, ut ipsum donarent, honorarent et omagium prestarent XV *med. SKJ* V 265; Ona drzewa rzymska... davaly odpovyedanye lyvdv pospolnemv (responsum omnibus dederunt) *Rozm* 74; Rozvmey, yzecz byl dzyevyącz lyat przy tego oyczv podług domnymanya pospolnego lyvda (secundum opinionem vulgi dictam) *ib.* 116; ⟨Były⟩ tedy ystne w zydowskye zyemy trzy secty albo troye rozdzyelyenye od ynnego pospolnego lyvda zyvotem y vyarą *odłączenye (a communi reliquorum vita et opinione distantes) *ib.* 179, *sim. ib.* 181; Tedy lyvd pospolny rzekł (populi autem dicebant Mat 21, 11), chcząc, by to kv starschym przyslo *ib.* 448; Mogl myly Cristus rzecz oną przymovą pospolnego luda: Pravda przebya glovą, a dobry vczynek schyyą łamye *ib.* 684; ~ *(o ludziach przynależnych do poszczególnych narodów, plemion, pokoleń, krajów, religii, de hominibus singularum nationum, gentium, terrarum, religionum)*: Vslisew to crol Ezehias y usicek lud jego *Kśw* ar 4; Bog uslusal modlituø luda smer⟨nego⟩ *ib.* 7; Nagabal ies lud (increpasti gentes) y zginø⟨ł⟩ nemilosciwi *Fl* 9, 5, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 43, 3; On bødze sødzicz swat w prawe y sødzicz bødze lud w prawdze (iudicabit populos in iustitia) *Fl* 9, 8, *sim. Pul*; Spewaycze gospodnu, iensze przebiwa w Syon, powadaycze medzi ludem (inter gentes) naukø iego *Fl* 9, 11, *sim. Pul*; Bosze, iensze m[u]sczisz me y poddawasz lud pod mø (subdis populos sub me) *Fl* 17, 51, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 55, 7; Gospodzin mocz luda swego (plebis suae) *Fl* 27, 11, *sim. Pul*; Gospodzin czeszcz ludu swemu (populo suo) da *Fl* 28, 10, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 67,38. 84,2; W lud (in gentibus, *Pul*: ⟨w⟩pogany) rozproszil ies nas *Fl* 43, 13; Lud (*Pul*: lyudzye) pod czø padne (populi sub te cadent) *Fl* 44, 7; Crolewal bog nad ludem (super gentes, *Pul*: nad pogaynstwem) *Fl* 46, 8; Sluchay, lud (*Pul*: lyudu) moy, a bødøcz molwicz (audi, populus meus, et loquar) *Fl* 49, 8, *sim. Fl* i *Pul* 77, 1. 80, 8; Powiszil iesm wibrancza z luda (*Pul*: z lyudu) mego (de plebe mea) *Fl* 88, 19; Y szly sø z luda w lud y ze krolewstwa w lud drughy (de gente in gentem et de regno ad populum alterum) *Fl* 104, 13, *sim. Pul*; Bo lvbo gest gospodnv w lvdv swogem (in populo suo) *Fl* 149, 4, *sim. Pul, BZ* Num 14, 14; Gdysz poth genym kszązączem thensze lvth (eadem gens) rosmagythego alybo rosdnego prawa pozywacz nye ma *Sul* 56, *sim. Dzial* 63; Gentes cum plebe eius (Rom 15, 10), id est cum Iudeis pogany szwym (*leg.* z swym) ludem, Zydmy XV *med. SKJ* I 51; Non leuabit gens, lud, contra gentem gladium XV *med. SKJ* V 253; Et ibi eciam vnctus, pomazan, fuit in regem, nad ludem, Israel *ib.* 254; Venit Christus in mundum, ut Iudeos et paganos oboyaky lyud [...] *ib.* 265; Vidi turbam magnam, quam denumerare nemo poterat, ex omnibus gentibus, ludv, tribubus, rodzayow, et lingwis (Ap 7, 9) *ib.* 275; Z nychsze to sø wiszly Philystim a Capturym, lud tako rzekøczy *BZ* Gen 10, 14; S nyey dam tobye syna... A od nyego syø wsplodzy wyelyky lud y krolowye ludsczy (eritque in nationes et reges populorum orientur ex eo) *ib.* 17, 16; Wstaw Abraham, poklony syø

ludu tey zemye, to gest synom Eth (adoravit populum terrae, filios videlicet Heth) *ib.* 23, 7, *sim. ib.* 23, 12; Poklni lvda tego to (populo huic) *BZ* Num 22, 6; Synowe twogi y dzewki twe poddany bødø ginemv lvdv (alteri populo) *BZ* Deut 28, 32; A myecze s obu stronu szyekøcze w ręku gich ku vczynyenyu pomstę w postaczy, karanye w lyudze (ad faciendam vindictam in nationibus, increpationes in populis, *Fl*: w lvdzoch) *Pul* 149, 7; Blogoslavyony pan bog isr⟨ae⟩lsky, yse navyedzyl y vczynyl odkupyenye lyvdv (*R* XXIV 76: luda) swego (redemptionem plebis suae Luc 1, 68) *EwZam* 290; Lvd gens *ca* 1500 *Erz* 39; Chvalyą czyebye, yzesz myloval nasz vyączey, nyzly ynschy lyvd, ktory na thym svyączye vybralesz (quod nostram gentem solam dilexisti) *Rozm* 11; Odyąto bądzye krolevstvo nyebyeskye od vasch, a bądzye dano ludv czynączemv ovocz yego (genti facienti fructus eius Mat 21, 43) *ib.* 411; Bocz vstanye lud naprzeczyvko ludv (consurget enim gens in gentem Mat 24, 7), a krolewstvo naprzeczyv krolewstw (*leg.* krolewstwu) *ib.* 480; A bądzye przepovyedana tha evanyelya krolewstva nyebyeskyego po *vsvemv svyatv na svyadecztvo vszytkyemv lyvdv (in testimonium omnibus gentibus Mat 24, 14) *ib.* 481; Zydovye vtenczass byly barzo nyeczysczy y barzo smyerdzączy lud, tedy yedly czosnek *ib.* 731; Tvoy lyvd podal my czye (gens tua et pontifices Jo 18, 35), abych czye vmączyl *ib.* 775, *sim. ib.* 777. 794; Takosch Herod s Pylatem odthychmyast byly sobye przyaczyele, yze Pylat·byl poschedl z ludv galylcyskey zyemye *ib.* 802; Alye byskupovye y vschyszczy kxyazątha albo rada kxyazat zydovskych przykazaly ludv (persuaserunt populis Mat 27, 20), aby proszyly Baraby zboycze *ib.* 809; Czosz yest za czlovyek, czosz vczynyl, yz czye tvoy lud tako barzo nyenazry? *ib.* 813; ~ Czczyenye o tem, yako xyadz Afradoszy y lyvd wschytek tego myasta (omnis plebs huius civitatis) dal chvala dzyeczyączyv y matcze yego *Rozm* 96; ~ *(o przodkach, de maioribus)*: Potem vmarł y poloszon ku swemu ludu (populo suo) w dobrey staroszczy *BZ* Gen 35, 29; ~ obcy lud '*cudzoziemcy, extranei*': Marya, kyedy yest opczowala z opcem lyvdem (Maria cum extraneis sic conversabatur), vschyszczy yą barzo mylovaly *Rozm* 102; ~ lud krześcijański '*chrześcijanie, Christiani*': Glos lyuda krzeszczyaynskyego okropnoszczyø przeczywyenstwa vnędzonego, abychom wolaly ku bogu *Pul* 141 arg.; ~ lud pogański '*poganie, gentiles, pagani*': Angel bozy... ⟨pobił⟩... pøc tysøcy luda poganskego. Taco lud bozy ⟨przez... an⟩gela uicøzstuo odirzely *Ksw* ar 11; Wyszczw (*leg.* w wyszciu) Yzrahel z Egypta domv Iakobowa z luda poganskego (de populo barbaro) *Fl* 113, 1, *sim. Pul*; Vmyszł ku nawyedzenyu wszego lyuda poganskego (intende ad visitandas omnes gentes, *Fl*: wszitco poganstwo) *Pul* 58, 6; ~ lud miejski: Kamyenim gy obrzvczi lvd myesczki (populus civitatis) y vmrze *BZ* Deut 21, 21; A yako y (*leg.* ji 'go') s taką nyeczczya y s takyem vdrączenym przevyedly na rynek svyązanego, tako vschytek lud myezsky y opczy vyvyedly przeczyv yemv *Rozm* 664; ~ lud eipski '*Egipcjanie, Aegypti*': Baczczye, by na nasch pomsta nye przyschla, yasz ny⟨e⟩gdy zarazyla lyvd eypsky (Aegyptios) *Rozm* 92, *sim. ib.* 96; A novy svyat eypskyemv *lyvda (cunctis Aegyptiis) ma przydz *ib.* 94; Vyelye lyvda eypskyego obrazy ych (*sc.* uczynili)... y czynyly ym vyelyka czescz..., a tak vyelye lyvdv eypskyego onych obrazow ⟨w⟩ swych bosnyczach myely *ib.* 119; ~ lud galilejski '*Galilejczycy, Galilaei*': Mnyma[y]czye, aby czy Galyclyanye grze⟨sz⟩nyczy byly v svego ('wszego') svyata albo lyvda galyleyskyego (putatis, quod hi Galilaei prae omnibus Galilaeis peccatores fuerint Luc 13, 2)? *Rozm* 373; ~ lud isra(h)elski, żydowski '*Żydzi, naród żydowski, Judaei*': Pismo togo croleuicha deuicø porochonego... naziua crolem luda zidowskego *Ksw* cv 24; Ga... prydø, aby thy themu tho ludu israhelskemu tho przykaszal..., nechacz szø ten tho lud pred tobø spoueda, a thy ge przesegnag *Gn* 174b; Wydan iest ludu zydowskemu *ca* 1420 *R* XXV 229; Sgrzeszyl gest lvd israhelsky (peccavit Israel) *BZ* Jos 7, 11; Xpus yzrahelskemu lyudu zbawyenye dal przyszczym swym *Pul* 52 arg.; A odpowyedzal wszystek lud zydowszky XV *p. post. RozmPam* 476, *sim. Rozm* 35. 640. 813; *To dzyevycza vvesely lyvd zydowsky (gentem Hebraeorum) *Rozm* 10; Przeto porodzy syna bozego, yen vybavy lyvd ysraelsky (Israel) *ib.* 56, *sim. ib.* 7. 76; Vydzyala lyvd zydowszky placząc, yze szą odstąpyly od boga *ib.* 63, *sim. ib.* 166, 753; Kyedy dvoyenasczye pokolyenye zydowskye, czvsz lyvd zydowsky byl v yącztwo wzyąth *ib.* 244; A to czynyly na pamyącz ludu zydovskyego, ktory byl vyvyedzyon z nyevolstva... eypskyego *ib.* 807; ~ lud murzyński, murzynow '*Murzyni (tu o Etiopach), Aethiopes*': Dal ies gi (*sc.* smoka) karmø ludu murzinskemu (populis Aethiopum) *Fl* 73, 15, *sim. Pul*; Owa czudzozemczy y Tirus, y lud murzinow (populus Aethiopum), czi sø bili tamo *Fl* 86, 4, *sim. Pul.*

2. '*rzesza, tłum, hominum turba*': Fuerunt potentes reges tres et non soli venerant, sed cum

Biblioteka Słownika P.A.N. w Krakowie

magno comitatu rzyschą, ludem XV *med. SKJ* V 266; Uzrzaw Saula spyøc w stanye a gyni lyud (et reliquum vulgus) wszødi okolo gego *BZ* I Reg 26, 5; A drudzy rzekly: Nye, nye yest dobry, alecz zvodzy lud (seducit turbas Jo 7, 12) *Rozm* 432; A yako vschedl v myasto Ierusalem, tedy szye poruschylo vschytko myasto, dzywyącz szye tako vyelykymv lyvdv *ib.* 448; Przyvyodschy przeden nyevyastą, ktorasch byla v czvdzolosthvye vchvaczona..., postavyly yą posryod lyvda (in medio Jo 8, 3) *ib.* 464; Vyelyky lyvd za Iesucristem chodzyl, nye dbayącz ych (*sc.* kapłanow) kazanya y offyary *ib.* 669.

3. '*poddani, chłopi, sludzy, qui domini imperio parent, famuli, coloni, servi*': Jaco my Sandziwog kazal swemu ludu wzøndz dwoye skota y tego vzitek ma 1387 *Pozn* nr 10, *sim.* 1391 *ib.* nr 128; Jaco Trzebesla⟨w⟩ow lud otbil chanse Andrzegeui kone i on ge zapouadal 1387 *ib.* nr 28, *sim. ib.* nr 32; Jaco Przibislaw otdzelil Grzimka pirzwłe⟨j⟩ nisz ten lud poueszil 1389 *ib.* nr 61, *sim.* 1393 *ib.* nr 157, 1439 *ZapWarsz* nr 888; Comendor ne poslal swego luda po Janowo drzewo ani tego vzitca ma 1399 *Pozn* nr 409; Yako tho swyadczø, czso Philippow parobek wsczyangnøl lud, ten lud røbił na Czeszewye, a nye na Myloslawyu 1420 *Pyzdr* nr 622; ~ wieśny lud '*wieśniacy, rustici*': Bandzely paan wszy they... pozwaan myaan bicz, opusczywszi yego wyeszny lyvd w pokoyv (obmissis eiusdem villae villanis in pace, *Dział* 14: kmyecza nygednego nye rvszayącz)..., w wrotha dworv pana they wszi swą lyaską tykayącz..., maa gy pozwacz *Sul* 26.

Ludarka *zool.* '*rudzik, Erythacus rubecula L.*': Fraudula... est nomen auis vlg. ludarka 1450 *RpKapKr*; Ludarka *frandeola 1472 *Rost* nr 1395; Fraudula est quedam auis eyn emmerling vel fravdiola vlg. ludarką *ca* 1500 *Erz* 39; ~ Ludarka lucinia *ca* 1455 *JA* XIV 494.

Ludnik '*stary, wiarogodny miejscowy człowiek powoływany do pomocy przy dokonywaniu wizji sądowej, senex fide dignus et probus, omnibus notus, qui adrei praesentis cognitionem iudiciariam testis vocabatur*': Extunc domini miserunt... ad conspiciendum veritatem. Extunc predicti homines ludnyczy receperunt cum eis probos et senes homines de Szedliszcze et Ruda. Extunc predicti ludniczi venerunt ad unam arborem pinosam vlg. sosna et interrogaverunt, cuius eadem arbor vlg. sosna esset XV *BiblWarsz* 1861 III 28.

Ludzić '*świadczyć, zeznawać, testari*': Nicolaus Zamba cum kmethone dicto Clisch remiserunt se mutuo in testimonium al. na luczstwo super kmethones de Wissoczani et dum servilis ibidem venisset, ut testimonium perhiberent al. ludzilibi connotatis kmethonibus al. mązow ad testimonium perhibendum, utrum Klisch fuit kmetho Zambe vel non 1430 *AGZ* XI 55. ~ *Cf.* **Poludzić.**

Ludzie *formy*: *n. pl.* ludzie 1399 *StPPP* VIII nr 8728, *Gn* 1b. 4a. 11a. 178b, *Gn* gl. 15a. 154b, *Fl* 9, 19, *Fl* i *Pul* 2, 1. 9, 14, 20, *etc.*; ~ *g. pl.* ludzi *Kśw* av 6, 1391 *Pozn* nr 121, 1400 *ib.* nr 487, *etc.*; ~ *d. pl.* ludziem *Kśw* br 9, 1391 *Pozn* nr 279, 1393 *ib.* nr 139. 140, 1399 *Leksz* II nr 2371, *Gn* 11b. 176b, *SalveReg* 14, 1401 *Pozn* nr 501, 1403 *ib.* nr 823, 1408 *ib.* nr 649, *etc.*; ludziom 1394 *Leksz* II nr 1638, *Gn* gl. 100a, *Fl* 21, 32, XV *med. SKJ* I 56, *OrtBrRp* 52, 4, *OrtKal* 184, *OrtMac* 64. 117, *Pul* Deut 11, XV *ex. R* XIX 89, *ca* 1500 *Wisł* nr 168, *etc.*; ~ *ac. pl.* ludzie 1399 *Leksz* II nr 1249, 1400 *Pozn* nr 426, *Gn* 176a. 181b, *Gn* ap. 1b, *OrtBr* VI 359, *OrtVrtel* 118, *De morte* w. 242. 243, *etc.*; ludzi *Fl* 7, 8. 97, 10, *Fl* i *Pul* 95, 10. 13, 1404 *Przyb* 9, 1445 *ZapWarsz* nr 749, *Sul* 48. 53, *etc.*; ~ *v. pl.* ludzie *Fl* i *Pul* 46, 1. 48, 1. 116, 1, *BZ* Is 49, 1, *De morte* w. 7, *etc.*; ~ *i. pl.* ludźmi 1393 *TPaw* IV nr 104, *Gn* 11b. 12a. 181b, *Fl* i *Pul* 72, 5. 140, 5, *etc.*; ~ *l. pl.* (w) ludziech 1420 *TPaw* VII nr 1413, *ca* 1450 *PF* IV 578, *BZ* Ex 8, 17. 9, 9. 10. Lev 19, 16. Deut 28, 64. Jos 24, 17. I Reg 14, 34. I Par 16, 24; ludzioch *Fl* 45, 10. 93, 8. 149, 7, *Fl* i *Pul* 17, 53. 43, 16. 56, 12. 67, 19. 76, 14. 77, 66. 95, 3. Is 5. *Pul* 107, 3, *Rozm* 783; ludziach 1471 *MPKJ* V 120.

Znaczenia: **1.** '*ludzie w ogóle, homines*': Ale v suøtem pisany ctuorakim ludem, pobudaiø ie, moui ⟨bog⟩ vsemogøcy *Kśw* br 9; Ludze s kaplany... naprzecif... vynydzø *Gn* 4a; Fszythczy ludze na tem tho swecze... chøcz ony tego *Gn* 11a, *sim. Gn* gl. 154b; Allecz tich to ludzy gest malo na suecze, chos bicz ony svim duszam szukały sbauena *Gn* 11a; Isci szø ony pred luczmy vkaszugø dobrzy, allecz ony szø pred bodzem sly *Gn* 11b, *sim. ib.* 12a. 181b; A pres tocz szø gest svøthy Gan s dostognich ludzy byl narodzyl tegodla, isbicz on prafdø przepouedal byl *Gn* 11b; Xt dostognim ludzem a *bugu sluszøczim neuele dzeczy... dage *ib.*; Isbicz ten tho svyczek svath popyszacz bilo mano, tocz gest fszythky ludze, choscy ony... szø byly na svecze *Gn* 176a, *sim. ib.* 181b, *Gn* ap. 1b; Chuala bøcz bogu na uiszokoscy a tesze bøcz mir na szemy ludzem dobre vole *Gn* 176b, *sim. EwZam* 292, *De nativ* w. 68, *Rozm* 68; Postaw, gospodne, zaconanoszczø nad nimi, iszbichø wedzeli pogani, esz ludze sø (ut sciant gentes, quoniam homines sunt) *Fl* 9, 20, *sim.*

P.A.N. Kraków

Pul; Pwaycze wen wszelike sebrane ludzi (congregatio populi) *Fl* 61, 8, *sim. Pul*; Wzøl ies dari na ludzoch (in hominibus) *Fl* 67, 19, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 77, 66; Sødzicz bødze vboge ludzske y zbawoni vczini sini ludzi filios hominum (salvos faciet filios pauperum, *Pul*: vbogych) *Fl* 71, 4; S ludzmi (cum hominibus) ne bødø byczowani *Fl* 72, 5, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 140, 5; Rozumeycze glupi w ludzoch (in populo, *Pul*: w lyudu) *Fl* 93, 8; Strz⟨e⟩szy mø, gospodne, ot røky grzesznego y ot lvdzy lychych (ab hominibus iniquis) wytargn mø *Fl* 139, 4, *sim. Pul*; Czso Jaroslaw Vøcenczowi veprza zabil, to gi zabil s prawem sznamenito y yasno medzi dobrimi ludzmi 1403 *Pyzdr* nr 220; Zbosznich ludzi crachcoszcz a przeszbosznich ludzi radoszcz *ca* 1420 *R* XXIV 83, *sim.* 1426 *Msza* IV s. 315; Jaco pan Barthos Poneczsky tych ludzy, czo yego stryka zabily, ne pozadal v kloda wzadzenya any gich v kloda wzadzal 1427 *Pozn* nr 1269; Thystne (*leg.* ty istne) pyenądze, kyegdy ge chczal do myasta wyescz, thedy ge s nyekthorimy lyudzmy snamyenycze liczyl 1435 *ib.* nr 1652, *sim. Sul* 86; Isze wszisthka szaradnoscz slow..., kv szwarv ludzy (*Dzial* 39: lyvd) pobvdzayącz (homines provocantes), v czsnothlivych lvdzy (apud virtuosos, *Dzial* 39: od dobrych lvdzy) dostoynye ma bycz wyarowana *Sul* 48; Troiakø rzeczø bødze czistota schowana:... trzecza iest ostrzeszenye smysla y kwapieenye od lvdzy *Gloger*, *sim.* XV *med. R* XXII 247; Ale onego czlowyeka, yegozz lyvdzye zyemzzczy (homines terrae) molwyø swyøtego, troyakø rzeczø yesm vkazal nyeswyøtego XV *med. MPKJ* V 427; Myedzi slimy luczmy a dobrimy, yaco swyat stogi, sgoda nygdi nye bila any bądze XV *med. R* XXII 246, *sim. ib.* 242; Bądącz wam ludzye, tho gest swyeczsschczi, zle mowicz a layacz w oczi, a wi bądzyeczye mylczecz *ib.* 246; Patrz sze, a srozumyesch, czemu syą ludze ludzmi sromayą, albo takye, czemu syą ludze omowi ląkayą *ib.* 247; Et nolite conformari huic seculo (Rom 12, 2), *gl.* id est mundanis hominibus a nye chczyeycze sze przyrounacz sweczkym lvdzom XV *med. SKJ* I 56; Consuetudo fuit apud veteres, ludzy, et hodie per istos, qui cronicas scribunt, obseruatur XV *med. SKJ* V 252; Populi tumultum ludzy wyelykoszcz y szebranya XV *med. Zab* 513; Aby szye nye wydzal ludzem posczanczy ne videaris hominibus ieiunans (Mat 6, 18) *ca* 1450 *PF* IV 571; Tampy przebyeranye w ludzyech reprobat acceptionem personarum *ib.* 578; Thv wyacz byla lvdzy szyla, szylno wyelka czyszczba byla *Aleksy* w. 213; A drudzy lyudzye chodzan do Bozego Czalka 1455 *MMAe* XVI nr 524; Zdzelały sze ploszczycze w ludzech (in hominibus) y w dobitku *BZ* Ex 8, 17, *sim. ib.* 9, 9. 10. Lev 19, 16. I Reg 14, 34; Nawyedz⟨i⟩-li ge rana, yasz to y gine lvdzi pospolicze obikla iest nawyed⟨z⟩acz (qua et ceteri visitari solent), nye poslal iest myø pan *BZ* Num 16, 29; Poslaly (*sc.* głowę) do swey zemye, abi obnoszona bila a vkazana bi bila koscyolom modlebnim y lyvdzem (populis) *BZ* I Par 10, 9, *sim. ib.* Judith 7, 11; Bo nye tilko lyvdze (homines) sluszø gemv przes cyø, ale y zwyerzøta polna poddani sø gemv *BZ* Judith 11, 5; Mnye listopadł dzeya, v ognya szą ludze grzeya *ca* 1455 *Dobr* 325; Decrepitus staroscz lvdzy *OrtCel* 3; My ortelc woythowy myeszkyemv y ludzom prawe ortele naydcz chczemy *OrtKal* 184, *sim. OrtMac* 64; Woythow poszel ma ludzem (*OrtMac* 117: ludzyom) opowyedacz, ysz mayą gayeny szad *OrtKal* 310; Wszythkym thesz ludzyom na vszythek *OrtMac* 64, *sim. OrtBrRp* 52, 4; Mozely pospolny poszel przed prawem luczkye rzeczy oprawyacz albo mowycz tako, yako gynszy rzecznyk..., gdy ony maya ludzc (*OrtMac* 25: lud) przed prawo poszwacz *OrtVrtel* 118; Krew za uasz y sza wyelye ludzy (pro multis, *Msza* III: luda, IV: gynschych) badze roslyana 1456 *Msza* VI s. 261; Sąly ksyąszata, ryczerze albo gynschego rzadv lyvdze (sive sunt principes, milites aut alterius status), sobye nye mayą nyczs gwałtem bracz *Dział* 65, *sim. Sul* 71; A yaczy tho szly ludze myeszczanye Cracovianye! *Tęcz* w. 1; Nyeostrzezone ludzy incautos 1466 *R* XXII 20; Anym mowyl gemv szlych y nyevczczyvych szlow przeth dobrymi ludzmy..., any gynschych scharadnych szlow, kthore wschithky yawni sza thym dobrym *ludząm, czo przi them byli y tho slyscheli 1470 *ZapWarsz* nr 3007; Wszythczy ludze, poszluchaycze, okruthnoscz szmyrczy posznacze *De morte* w. 7; Gdy szya mogłyl bogv vyelye, oształ vszech lvdzy w kosczyelye *ib.* w. 24; Yacz nye vyem, sz kym szya thy sbraczysz, gdy wszythky lvdze potraczysz, gdy wszythky lvdze poszeczesz *ib.* w. 242—3; Tumultus szebranye, zamyeschanye w ludzach (ne forte tumultus fieret in populo Mat 26, 5) 1471 *MPKJ* V 120; Lyudzye (*Fl*: lud) y zwyerz (homines et iumenta) zbawysz, gospodnye *Pul* 35, 7; Postawylesz lyudze (homines, *Fl*: lud) na glowy nasze *Pul* 65, 10; Imprudentium *glupyh *ludczy (imprudentium hominum ignorantiam I Pet 2, 15) XV *p. post. R* XLVII 350; Dawnocz pan bog zle ludzy karze XV *ex. MacDod* 138; Z Yakoba gwyazda wynydzye, a oschwyeczy wschythky lyvdzye XV

ex. PF V 104, *sim.* XV *ex. SKJ* I 143; Prosszyl oczczą za grzeszny wyek, by ludzom nyebo othworzyl XV *ex. R* XIX 89; Lvdzye ws⟨y⟩thczy szyą wyeszyelczyc..., bo Crysthus szyą nam narodzyl *De nativ* w. 41, *sim. ca* 1500 *SprTNW* V 12; Y thesz ludzom wbogym y bogathym sprawyedlywy ortel znacz chcze *ca* 1500 *Wisł* nr 168; Jako czuda vyeczschą czynyl v svcy mlodoscz, ktoresz byly potayemnye, bo byly nye popysany a tesz nye staly szye przed vyernymy albo dostoynymy lyvdzmy (coram fidelibus) *Rozm* 162; Czy ystny vyeczsche podolky nad ynsze lyvdzy noszyly (isti etiam maiores fimbrias aliis ferentes) *ib.* 180; Nye przyschedlem ya krolovacz czassnye,... alyem przysedl krolovacz vyecznye v pravdzyvych lyvdzyoch *ib.* 783; Vydzczye, lyvdzye, tocz yest skazcza zakonv *ib.* 804, *sim. ib.* 809; ~ dobrzy ludzie '*wiarogodni ludzie, homines fide digni*': Tedy ona mozc szamoszyodmą sz dobrymy ludzmy doswiatczicz, ysz gey tho dzyedzyczstwo przed gayonym szandem wszdano *OrtBrRp* 61, 2, *sim. OrtMac* 79; A powod sampyerzowy prze bog y prze dobre ludzy (*OrtMac* 95: prze dobry lud) odpuscz przyszagy *OrtBrRp* 71, 1; Et dixit pars paciens: Domine advocate, ego volo respondere, nisi peto misericordiam, quid super me boni homines decreverint, al. czo naydą dobrzy ludze, ego totum volo pati XV *OrtWpM* 25; ~ źli, złościwi ludzie '*złoczyńcy, zbrodniarze, homines malefici, mali*': Sed mali homines cremaverunt al. ya zly ludze nyewyerny zezgly 1435 *Pozn* nr 1577; ⟨G⟩dysz złodzeystwo abo zboy dla wyny abo smyerczy vstawyoney podlug zaslugy przez zle ludzy (per malcficos, *Sul* 53: przes slostnyky a slosczywe lvdzy) bywa zatayono *Dział* 45; ⟨A⟩by potwarz zlych lyvdzy (malorum hominum) zagynala *ib.* 46, *sim. Sul* 54, *sim. Dział* 63; ~ grzeszni ludzie '*grzesznicy, peccatores*': Galaa uipraua sø masto pluøcih, to ie neustauichstuo ludy gresnih *Kśw* av 6; Chemly... thamo, my greszny ludze, do tego tho veszela krolefstwa nebeskego prycz *Gn* 1b, *sim. ib.* 11a. 178b; A kakocz ten to sød ludzom gresn⟨y⟩m bødze barso pricry quam terribile crit bellum cum reprobis *Gn* gl. 100a; Oczy k nam, grzesznym ludzem, obroczy *SalveReg* 14; Yesz raczyl vezwacz grzeschne ludzy kv thwey myloscz *Naw* 134; W gnyewye thwogyem nasz, grzesnych ludzy, nye sznąsz XV *ex. MacDod* 138; Kyedy szyedzyal w domv, vyelye yawnych grzeschnykow y ynych grzeschnych lyvdzy (multi publicani et peccatores Mat 9, 10) przyschlo *Rozm* 294; ~ ludzie małżeńscy '*urodzeni z prawego małżeństwa, homines legitimo toro nati*': Moszely wyleganyecz a gego dzyeczy szyedzyecz w lawyczy albo w kthorem vrządze..., yako malzenszczy ludzye (*OrtMac* 31: malszenszky lud) y dzeczy? *OrtKał* 177, *sim. OrtMac* 31; ~ ludzie świeccy '*ludzie nie przynależni do stanu duchownego, laici*': Ludze szwyeczy laici XV *med. R* XXIV 360; ~ pospolici ludzie '*ogół ludności, wszyscy, cuncti, universi homines*': Czastokrocz obyklo szą przygadzacz, ysze slachczyczy albo tesz pospoliczy lvdze (nobiles sive plebei) w... lasz... wszethwszy..., pozarem zaszgą *Sul* 81; Ze nyektorzi slyachcziczi i poddanyczi i gynschi lvdzye pospolyczy (nonnulli nobiles et vasalli, caeterique homines) pyenyandzi pewnich gynschim ludzyem (aliis hominibus), ktoregokoli rodu, stadla i dostoynosczy bilibi, poziczayąnczi *Sul* 103; ~ *(o ludziach przynależnych do poszczególnych narodów, plemion, pokoleń, krajów, religii, de hominibus singularum nationum, gentium, terrarum, religionum)*: Przecz scrszitalo poganstwo (gentes) a ludze (populi) mislili sø prosznoscz? *Fl* 2, 1, *sim. Pul*; Gospodzin *sodzi ludzi (iudicat populos, *Pul*: lyudzye) *Fl* 7, 8; Pogrøszeni sø ludze (gentes) w upascy, iøsz sø vczynily *Fl* 9, 14, *sim. Pul, sim. Fl* 9, 19, *Fl* i *Pul* 45, 6; Spowadacz se bødø tobe w ludzoch (in nationibus), gospodne *Fl* 17, 53, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 56, 12; Gospodnowo iest crolewstwo a on panacz bødze ludzom (dominabitur gentium, *Pul*: pogaynstwu) *Fl* 21, 32; Ia iesm bog, powiszon bødø w ludzoch (in gentibus, *Pul*: w pogaystwye) *Fl* 45, 10, *sim. Fl* i *Pul* 43, 16; Wszistczi ludze cleszczicze (omnes gentes plaudite) røkama, spewaycze bogu w glose wesela *Fl* 46, 1, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 48, 1; Tsøszøta (*pro* ksøszøta) ludzi (principes populorum, *Pul*: lyudzka) sebraly sø se s bogem Abraham *Fl* 46, 9; Podaycze medzı pogani (inter gentes) slawø iego, we wszech ludzoch (in omnibus populis) dziwi iego *Fl* 95, 3, *sim. Pul*; Sødzicz bødze ludzi (populos) w rownosci *Fl* 95, 10, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 95, 13, *Fl* 97, 10; Widzely sø wszistczi ludze (omnes populi) slawø iego *Fl* 96, 6, *sim. Pul*; Gospodzin crolowal, gnewaycze se *ludzi (irascantur populi) *Fl* 98, 1; Chwalycz cze bødø w *lvzøch (in populis, *Pul*: w lyudzoch) *Fl* 107, 3; Chwalcze pana wszytky pogany (omnes gentes), chwalcze gy wszytczy ludze (laudate eum, omnes populi) *Fl* 116, 1, *sim. Pul*; Znamenicze wczyncze w lvdzoch wynalezena gego (notas facite in populis adinventiones eius Is 12, 5) *Fl* Is 5, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 76, 14, *Fl* 149, 7; Bødzesz Abraham wezwan..., possadzø czyø myedzy lyudzmy (ponam te in gentibus) a krolowye winydø s czyebye

BZ Gen 17, 6; Dawam czy pole y s *to yaskynyø, ges to w nem, przede wszemy ludzmy mimy (praesentibus filiis populi mei), abi pogrzebl swego martwego *ib.* 23, 11; A *bodzecze mnye swyøci... A wiłoczilem was z ginich lvdzi (a ceteris populis), abiscze bili moy *BZ* Lev 20, 26, *sim. ib.* 20, 24; Rosproszi czø pan bog po wszech lvdzech (in omnes populos), od virzchv zemye az do krayow gich *BZ* Deut 28, 64; On gest wiwyodl nasz... z zemye egipskyey... a ostrzegal nasz na wszitkich drogach... y we wszech lyvdzech (in cunctis populis), gesz tosmi minøly *BZ* Jos 24, 17; Wiprawcye w poganstwye (in gentibus) slawø gego, we wszech lyvdzech (in cunctis populis) dziui gego *BZ* I Par 16, 24; Otpoczinyenye dal bog Israhelskim, lyvdzem swim (Israel, populo suo) a przebitek asz na wyeki w Ierusalemye *ib.* 23, 25; Wirzuczø was z zemye mey, iøzem wam dal, a ten dom, genszesz vdzalal gymyenyv memv, zarzvczø od oblycza mego, a dam gy w powyescz a na przikład wszitkim lyvdzem (in exemplum cunctis populis) *BZ* II Par 7, 20; Ręka twoya lyud (gentes) rozgnala y wszczepyl yes ye, vdrøczyl yes lyudzy (populos, *Fl*: lud) y wygnal yes ye *Pul* 43, 3; Raduycze sze pogany, bo sødzysz lyudze (iudicas populos, *Fl*: lud) w sprawedlnoszczy, a pogany na zyemy sprawysz *Pul* 66, 4; Blogoslawyona będø w nyem wszytka pokolyenya zyemska, wszystczy lyudze (omnes gentes, *Fl*: lud) będø wyelbycz gy *Pul* 71, 18; Wyłyey gnyew twoy na lyudzy (in gentes, *Fl*: w pogany), gysz czebie nye znayø *Pul* 78, 6; Vstawyl kraye lyudzyom (constituit terminos populorum Deut 32, 8) podług czysla synow Israhel *Pul* Deut 11; Bądzyeczye v zrazrocz (*pro* zazrocz) v[a]schem ludzyom (eritis odio omnibus gentibus Mat 24, 9) prze moye ymyą *Rozm* 481; ~ Viri, ludze, illius ciuitatis *Gn* gl. 15a; Nye wchodzy ny w szadnø smowø s ludzmy tich kragyn (cum hominibus illarum regionum) *BZ* Ex 34, 15; Mismi syø lepak nawrocyły ku przestøpowanyv twich zakonnich *vstawyenyach, przimyeszaiøcz syø ku nyeczistocye czudzego rodu, lyvdzem zemye tey (ut commisceremur immunditiae alienigenarum gentium terrae huius) *BZ* II Esdr 8, 88; Jacobus... medzy wszymi łuczmi oboyga rodu Plocensis ocloczy y owseyky in civitate Plocensi domino za poczestnego... yest... myan 1474 *Zab* 540; Yakosz ye przevyezły v zyemye Genezareth, gdysz ssą to wzvyedzyely lyvdzye tego krolewstwa (viri loci illius Mat 14, 34),... przynyesly przeden wschytky nyemoczne *Rozm* 352; ~ cudzy ludzie, sąsiedzcy ludzie, ludzie z daleka *'obcy, cudzoziemcy, *extranei*': Quia multi extranei homines, bo wyele czudzych ludzy, parendo edicto Cesaris ad hoc tempus illac convenerant XV *med. SKJ* V 261; Poslvchaycye, ostrowowye, a pylnye patrzcye, lyvdze z daleka (populi de longe) *BZ* Is 49, 1; Sąszyeczkye ludze, czo nye szluchayą kv naszemv prawu albo k szandu, thy moze woyth zarączycz, aby prawu staly przed szwym sandzą *Ort-Br* VI 359; A nye ma myecz moczy zaprzedacz yą (*sc.* dziewkę) ludzem czudzym (populo... alieno Ex 21, 8, *BZ*: ludu czudzemu) XV *p. post. Kałużn* 283; ~ *(w błędnym przekładzie)* ludzie niewierni *'poganie, pagani*': Bo tich lyvdzi nyewyernich bidlyło pelno z dawna po wszey zemy tødi, gesz to chodzily ot tego myasta Sur asz do egypskey zemye (hi enim pagi habitabantur in terra antiquitus euntibus Sur usque ad terram Aegypti) *BZ* I Reg 27, 8; ~ ludzie eipscy *'Egipcjanie, Aegyptii*': Kyedy to szą vschlyschely lyvdze wschyszczy eypszczy (cum autem haec Aegyptii audissent universi) modlyvczy szye dzyeczyeczyv, navroczyly szye kv bogv *Rozm* 97; Czczyenye o tem, yako lyvdzye eypszczy (Aegyptii) vczynyly obraz Marye na czescz y na pamyecz Iesvsovy *Rozm* 118; ~ ludzie kananiccy *'Chananejczycy, Chananaei*': Ot tich szø wszitczy ludze rozplodzyly cananytszczi (populi Chananaeorum) *BZ* Gen 10, 18; ~ ludzie nazareccy, nazareńscy, z Nazareta *'Nazarejczycy, mieszkańcy Nazaretu, Nazareni*': Lew przyschedł blysko Nazaretha. Vzryącz y lyvdzye nazaretsczy (prope villam Nazareth et homines inhabitantes illam) barzo szye lekna *Rozm* 138; Vzrącz to lyvdzye z Nazareta (de castello Nazareth homines) tako vyelye ydącz lvov..., vyelyky strach vderzy na nye *ib.* 139; Tako szye k nyemv zbyezą lyvdzye nazarensczy (universa plebs convenit Judaeorum, civitatis Nazareth)... rzekącz k nyemv *ib.* 140, *sim. ib.* 138; ~ ludzie żydowscy *'Żydzi, Judaei*': Voyska poganska..., ktora była czeladz krolevska y lyvdzy zydowskych (Judaeorum Jo 18, 12), poznavschy mylego Iesucrista..., yały mylego Iesucrista *Rozm* 651.

2. *'poddani, chłopi, sługy, qui domini imperio parent, famuli, coloni, servi*': Sziman ne poslal swich ludzi na Parcowo 1391 *Pozn* nr 121; Pani Helska Vøczenczovim ludzem czinila zaplaczene podług vgednana *ib.* nr 279, *sim.* 1393 *ib.* nr 139. 140; Jaco ne popasl swemi ludzmi Staszek 1393 *TPaw* IV nr 104; Czom pobral Dobeslaovim ludzom kosi, tom pobral w swem 1394 *Leksz* II nr 1638; Czso ranil Swansek Sandiwogewy ludze, tho ye ranil gych poczan⟨t⟩kem 1399 *ib.* nr 1249; Sczo koyne pobrany Nicolao

et Woyczech, ludzem Pradlowim, tego pany ne ma vszitka *ib.* nr 2371; Gwaltem... wiram[by]-bili yey ludze pyandzessanth woz chrosta 1399 *StPPP* VIII nr 8728; Iacosm woycwodzini ludze polapal tedi, kedi cradły lodzø na... jezerze 1400 *Pozn* nr 426; Iaco Hynczka swym (*leg.* z swym) bratem ne poslał swych ludzi *ib.* nr 487; Tam pani Ochna kazal⟨a⟩ swim ludzem moczø gwaltem szeczi pobracz 1401 *ib.* nr 501, *sim.* 1403 *ib.* nr 823, 1408 *ib.* nr 649, 1409 *ib.* nr 791; Iaco ludze Micolagewi na Baranowe comenderowi pasø lanky, zito... Micolagewø kasnø 1401 *ib.* nr 515, *sim.* 1402 *Pyzdr* nr 175; Pan Hinczca kasal swim *ludzim Przeczlawa przez prawa sczoncz 1403 *Piek* VI 168; Jarochna poslala swe ludzi, dwadzeszcza kmoth a dw (*leg.* dwu) paniczu i rosipala copcze 1404 *Przyb* 9; Iaco Bodzantha swimi ludz[ı]mi yøl... *dzloweka y sam przi tem bil 1405 *Pozn* nr 777; Jaco mø kasmø (*pro* kasnø) moge ludze ne przeorali granicze 1408 *ib.* nr 648; Jako Mikolay ne poslal swych ludzy do Vrzazowa 1412 *ib.* nr 866; Ta rzecz ne *dokonale szø yego rzeczø, yego ludzmy, y gynym rankoymyø ne poranczyl *ib.* nr 872, *sim. ib.* nr 873; Jacom ya nye kazal Ofczinim ludzem sobye rabicz silø 1434 *ZapWarsz* nr 448; Jaco Jan swe czytirzi czeladniky na me ludzy szeszlal 1445 *ib.* nr 749, *sim.* 1456 *ib.* nr 1020; Jakom ya s brathem Pyotrem przyschethwschi... nye zaiął bydla... ludzem kxadzą biskupowym s Gostholyna 1468 *ib.* nr 2928, *sim.* 1476 *TymProc* 222; Domine iudex, hic kmethones obmisit ał. nye odparl o ludzy, ideo peto decerni penam trium marcarum 1488 *AGZ* XVII 248; Jakom ya wsyal dwoye szany ludzem kmeczom dwyema sz Mychrova w gayv szvym 1491 *ZapWarsz* nr 1668; Przyklad o czeladnym oczsv, ktory ydącz precz poleczyl svoy dobytek lyvdzom. Bo yako yeden czlovyek ydącz przecz vezvavschy sve slugy k sobye y polyeczyl ym ymyenye *Rozm* 488; ~ osiadli ludzie: Domina Pronka... debet... intromissionem dare domino Scarbkoni... super decem sexagenis super fundatis hominibus in Bellszewa, in centum sexagenis vlg. yszczini et X sexagenis census, id est na osadlich ludzech 1420 *TPaw* VII nr 1413.

3. mali ludzie *'skrzaty, krasnoludki, daemones parvuli, quos Poloni domos incolere credebant'*: Lares familiares skrzathkovye, quos nos vocamus maly lvdzye *ca* 1500 *Erz* 39.

1. Ludzki *formy*: *n. sg. m.* ludzki *Fl* i *Pul* 7, 7, 1471 *MPKJ* V 75, *Rozm* 73; *f.* ludzka *Fl* i *Pul* 21, 6. 30, *EwZam* 285; *neutr.* ludzkie *Fl* 21, 6, *Fl* i *Pul* 104, 19, *ca* 1420 *R* XXIV 82, *BZ* Gen 9, 19, *Dzial* 6, *Pul* 54 arg., *ca* 1500 *SprTNW* V 15; ~ *g. sg. m.* ludzkiego *Pul* 17, 47; *f.* ludzkiej 1444 *R* XXIII 303, *De morte* w. 245, *Pul* 118, 134, XV *p. post. Kalużn* 275; *neutr.* ludzkiego *Fl* i *Pul* 30, 25, *Dek* III 31, XV *med. GlWroc* 24r, *BZ* Gen 4, 14, 1469 *ZapWarsz* nr 1303, *etc.*; ~ *d. sg. m.* ludzkiemu 1444 *R* XXIII 303; *f.* ludzkie *Pul* 103, 15. 146, 9; ludzkiej *Fl* 103, 15. 146, 9, *MW* 130a; *neutr.* ludzkiemu XV *med. PF* IV 593, *EwZam* 295, *Rozm* 109; ~ *ac. sg. m.* ludzki *MW* 89a, XV *p. post. Kalużn* 275; *f.* ludzką *Fl* 32, 10, *OrtMac* 25, *OrtVrtel* 118, XV *ex. MacDod* 140, *Rozm* 108. 469; *neutr.* ludzkie *Fl* 103, 16, XV *med. R* XXII 245, *De morte* w. 171, *Naw* 155, XV *p. post. R* XIX 97; ~ *v. sg. m.* ludzki *ca* 1500 *SprTNW* V 17; *f.* ludzka *Naw* 32; ~ *i. sg. m.* ludzkim *BZ* Num 16, 9, XV *ex. R* XXV 142; *f.* ludzką *BZ* Num 16, 29; *neutr.* ludzkim *Sul* 21; ~ *l. sg. m.* (w) ludzkiem *De morte* w. 264; *f.* ludzkiej *Fl* 72, 5; ludzkie *Pul* 72, 5; *neutr.* ludzkiem *Rozm* 142; ~ *g. du. f.* ludzku *Fl* i *Pul* 113, 12, *BZ* IV Reg 19, 18; ~ *i. du. f.* ludzkima *BZ* II Par 32, 19; ~ *l. du. neutr.* (w) ludzku *BZ* Deut 32, 44 ~ *n. pl. m.* ludzcy *Fl* i *Pul* 35, 8. 56, 6. 61, 9, *BZ* Gen 17, 16, I Par 16, 26. Dan 2, 38; ludzkie *Sul* 6; *f.* ludzkie *BZ* Gen 10, 5; *neutr.* ludzka *Pul* 46, 9; ~ *g. pl. m.* ludzkich *Fl* i *Pul* 10, 5. 11, 1. 16, 5. 20, 10, *BZ* II Par 32, 14; *f.* ludzkich *Fl* i *Pul* 134, 15, *Galka* w. 17; ~ *d. pl. m.* ludzkim *Fl* i *Pul* 106, 8. 15. 21. 31. 113, 25. 144, 12; *neutr.* ludzkim *BZ* I Par 21, 2; ~ *ac. pl. m.* ludzkie *Fl* 13, 3, *Fl* i *Pul* 11, 9. 32, 13, 44, 3. 52, 3. 71, 4. 88, 46. 145, 2, XV *med. PF* IV 594, *BZ* Gen 48, 4. II Esdr 9, 2, *MW* 125b, *De nativ* w. 30; *f.* ludzkie *Fl* i *Pul* 104, 43, *BZ* IV Reg 23, 20. I Par 21, 13, *OrtMac* 25, *OrtVrtel* 118, *Pul* 93, 11; *neutr.* ludzka *Fl* 93, 11, *Fl* i *Pul* 32, 10, *BZ* Ex 19, 8. Num 25, 4, *Pul* 38 arg.; ~ *v. pl. m.* ludzcy *Fl* i *Pul* 57, 1. 89, 3; ~ *i. pl. m.* ludzkimi *Fl* i *Pul* 65, 4, *EwZam* 302, *Rozm* 213; *neutr.* ludzkimi *BZ* Ex 18, 25; ~ *l. pl. f.* (w) ludzkich *Fl* i *Pul* 67, 33, 1472 *ZapWarsz* nr 3085; *neutr.* ludzkich *Fl* i *Pul* 86, 6.

Znaczenia: **1.** *'dotyczący ludzi, będący w związku z ludźmi, należący do ludzi, pochodzący od ludzi, ludziom właściwy, humanus, qui hominis est'*: Bichø ne molwila usta moia scutkow ludzkich (opera hominum) *Fl* 16, 5, *sim. Pul*; Ale ia czirw iesm, a ne czlowek, przecora luczska y odrzuczene luczske (opprobrium hominum et abiectio plebis, *Pul*: przekora lyudzka y wyrzuczenye z sbora) *Fl* 21, 6; Skrigesz ie we skriczu oblicza twego od zamøczana ludzskego (a conturbatione hominum, *Pul*: lyudzkyego) *Fl* 30, 25; Sødzicz bødze vboge ludzske (iudica-

Pracownia Słownika Staropolskiego P.A.N. w Krakowie

bit pauperes populi, *Pul*: lyudzkye) y zbawoni vczini sini ludzi *Fl* 71, 4; W robocze ludzskey (in labore hominum, *Pul*: lyudzkye) ne sø *Fl* 72, 5; Gospodzin we mislena ludzska (cogitationes hominum, *Pul*: myszly lyudzke) *Fl* 93, 11; Wywodzy syano skotu, a sele slusbye ludskey (herbam servituti hominum, *Pul*: lyudzke) *Fl* 103, 15; Wyno vwessely serczse czlowyeczee albo ludske (cor hominis, *Pul*: czlowyecze) *Fl* 103, 16; Slawany (*pro* balwany) poganow... dzal⟨a⟩ røkv ludzkv (opera manuum hominum) *Fl* 113, 12, *sim. Pul*; Wykupy mø ot potwarzy *lvdzky (a calumniis hominum, *Pul*: lyudzkyey), bych strzegl kazny twoych *Fl* 118, 134; Salwany (*pro* balwany) poganow... dzala røkv ludzkych (opera manuum hominum) *Fl* 134, 15, *sim. Pul*; Gensze wywodzy... zele sluszbe ludzskey (servituti hominum, *Pul*: lyudzke, *MW* 130a: lyuczskey) *Fl* 146, 9; Ne cradn gymena ludskego *Dek* III 31; Plczy czlouieczey, ludskey, cziala carnis 1444 *R* XXIII 303; Od boskich rozumow asz do luczskich umow rzeczi pospolite, wiele madrczom zacrite, uczinil odcrite *Galka* w. 17; Podlug myenyenya czassow obiczage a dzege lyvczke szą odmyenyayø (consuetudines et statuta humana varientur, *Dział* 6: obyczage albo vloszenye lvdskye syą odmyenyloby) *Sul* 6; Acz opvsczywszi pirzwe lozisko obroczy (*sc.* rzeka) swe szczee alybo plynyenyee przes gynsze myesczcza nye obrocenym lvczskym, alye moczą wlostną (non ministerio hominis, sed virtute propria, *Dział* 7: moczą swą, ale nye czlowieczą), thedi pirzwe lozisko... za prawe granice maa bicz ymyano *Sul* 21; Przecywko przyrodzenya kv lyedzskyemv (*pro* lyudzskyemv) zbawyenyv vkazvge bog swa czvda XV *med. PF* IV 593; Zdrowasz pełna myloscy..., vkrocy lyvdzskye klopothy *ib.* 594; Prze sprawyedliwoscz, tho gest prze caliszdą dobrocz, boga dla vczinyoną albo mowyoną prze luczskye polebschenye XV *med. R* XXII 245; Hoc diversorium fuit edificatum propter communem hominum convencionem, pospolney ludzskyey potrzebye, ad colloquendum XV *med. SKJ* V 259; Zagynø-li pospolitø smyerczø lvczkø (hominum morte) *BZ* Num 16, 29; Wmyotaly gych bogy w ogen, bo nye bily bogowye, ale vczinkowye røku lyvdzsku (opera manuum hominum) *BZ* IV Reg 19, 18; Spalyl koscy lyvczske (ossa humana) *ib.* 23, 20; Ale lepyey my gest, abich syø dostal w røce bosze..., nyszly w røce lyvdzske (in manus hominum) *BZ* I Par 21, 13; Mowyl gest przecyw bogu israhelskemu, iako przecyw bogom lyvdzi zemskich, gysz sø vdzalany røkama lyvczskima (opera manuum hominum) *BZ* II Par 32, 19; Tu bødøcz goscyem nye vkuszal chleba any syø vodi napyl prze grzechi lyvczske (super iniquitatem multitudinis) *BZ* II Esdr 9, 2; Daley pytalysczye nasz, mozely pospolny poszel przed prawem luczkye (*OrtMac* 25: ludzkye) rzeczy oprawyacz... yako gynszy rzecznyk, abo zawadzą gych vrząnd, gdy ony maya... luczką (*OrtMac* 25: ludzką) rzecz mowicz? *OrtVrtel* 118; Wsządycz trzeba luczkyey przyyaszny *De morte* w. 245; W grzechv szya luczkyem kocham *ib.* w. 264; Fuge hominum frequencias ludszke *navedczane 1477 *MPKJ* II 323; Iezu Criste..., kthorysz pragnącz zbawyenya ludszkyego, na dzyen szosthey godziny na szmyercz szkazany *MW* 84a, *sim. Rozm* 451; Ten ps⟨alm⟩ powyada, yze Xpus... oprawya szyercza lyudzka w dobre *Pul* 38 arg.; Na koynczu wyeka zbawyenye lyudzke *Pul* 54 arg.; Sdrowa bandz, vveszelenye wschech szwyanthych, sdrowa bandz, chwalo luczka *Naw* 32; Pozdrowyon bandz, Jesv Crysthe..., zbawyenye lvczkyesz naprawyl *Naw* 155, *sim.* XV *p. post. R* XIX 97; Z lvczkyey electiey ex hominum electione XV *p. post. Kalużn* 275; A yesly yego gym nye wydam, nye pozbedu szemranya ludskego XV *p. post. RozmPam* 473; V nym szyvoth byl, a szyvoth byl szvyatloszcz lyvczka (lux hominum Jo 1, 4) *EwZam* 285; Poczczye za mną a vczynyą vas bycz rybythvy lyvczkymy (piscatores hominum Mat 4, 19) *ib.* 302, *sim. Rozm* 213; Roszlewągya krew luczką marno XV *ex. MacDod* 140; Eris homines capiens lowczem lyvczkym (Luc 5, 10) XV *ex. R* XXV 142; Ha, ha, ha, dzyeczyą krzyczalo, za grzechy luczskye plakalo *De nativ* w. 30; Swyąthe oblycze Cristovo..., thy yesz wczyeszenye luczskye *ca* 1500 *SprTNW* V 15; Jesu, szbawyczyelu luczsky..., day my dar szwyąthei boyaszny *ib.* 17; Narodzyl szye... zbavyczyel lyvdsky (hominum salvator) *Rozm* 73; Od tego tako omdlal, yze owscheya za marthwe lyezal, wszakosz kv krzycenyv lyvdskyemv przezryal *ib.* 109; Nye rozvmyesz, czo boze yest, alye czo *ludsckye (hominum Mat 16, 23) *ib.* 364; Yze szą vyączey myl⟨owali⟩ chvalą tego svyata, czvsch ludsk⟨ą⟩ (gloriam hominum Jo 12, 43), nysz boska *ib.* 469; Byskupovye... szye baly schemranya ludskyego, bo vtenczass bylo vyelye lyvda kv targv przyschlo *ib.* 509; ~ Sbor ludzsky (synagoga populorum, *Pul*: lyuczky) ogarne cze *Fl* 7, 7; Gospodzin rosipa radø ludzskø (consilia gentium, *Pul*: pogaynską), ale kazy mislena ludzska (cogitationes populorum, *Pul*: lyuczka) *Fl* 32, 10; Tarzi (*pro* karzi) zwerze trzczane, sgromadzene iunczow w krowach ludzskich (in vaccis populorum, *Pul*: lyudz-

23

kych) *Fl* 67, 33; Gospodzin powedzal w pismech ludzskich (in scripturis populorum, *Pul*: lyudzkych) *Fl* 86, 6; Poslal krol y rozwiøzal gy, ksøszø ludzskye (princeps populorum, *Pul*: lyudzke), y pusczyl gy *Fl* 104, 19; Y dal gym krolewstwa poganow, y roboty lvdskee (labores populorum, *Pul*: lyudzke) osedly sø *Fl* 104, 43; Vczisznene luczszke przed *rzøszem szwanku morszkego y przed welnami pressura gencium pre confusione sonitus maris et fluctuum (Luc 21, 25) *ca* 1420 *R* XXIV 82; Ot tich sø rozdzeloni kragyni luczskye (insulae gentium), kazda w swø wloszcz *BZ* Gen 10, 5; Od nyego syø wsplodzy wyelyky lud y krolowye ludsczy (eritque in nationes, et reges populorum orientur ex eo) *ib.* 17, 16; Ya czyø rozmnoszø a rozplodzø, a vczynyø czyø w zastøpy lyvdzskye (faciam te in turbas populorum) *ib.* 48, 4; Moyszesz... wibraw møsze stateczne se wszego Izrahela y uczynyl ge kszyøszøty ludskymy (principes populi) *BZ* Ex 18, 25; A gdisz bil wiprawil Moyszesz ludska slowa (verba populi) ku panu, rzekl gemu pan *ib.* 19, 8; Zatim Caleph kroczøøcz szemranye *lvczkey (compescens murmur populi)... y rzecze *BZ* Num 13, 31; Nyemalo syø wam sda, ze was bog israelski oddzelil ze wszego lvda..., abiscze... stali przed sborem lvczkim (coram frequentia populi) a poslvgowali gemv *ib.* 16, 9; Samy synowye Levi w stanv mnye bødø slvzicz y ponyoszø grzechi *lvcskey (portantibus peccata populi) *ib.* 18, 23; Sbyerz wszitka kxyøzøta lvcska (principes populi) a obyesy ge przeczіw slvnczovi na szibyeniczach *ib.* 25, 4; Przeto przydøøcz Moyzesz y movil gest wszitka slowa tego to spyewanya wszv (*leg.* w uszu) lvczkv (in auribus populi) *BZ* Deut 32, 44; Bo wyelyki pan,... grozni nad wszitki bogy. Bo wszytci bogowye lyvdzsci (dii populorum) modli sø, ale bog nyebyosa vczinyl *BZ* I Par 16, 26; Rzekl Dauid ku Ioabowy a ksyøszøtom lyvczskim (ad principes populi) *ib.* 21, 2; Zaly mogly bogowye narodow wszech zem wizwolycz swe wloscy z moci mey? Ktori gest ze wszech bogow lyvczskich (diis gentium)..., gen bi mogl wizwolycz swoy lyvd z mey moci? *BZ* II Par 32, 14; Wytargnyesz mye od swaru lyudzkyego (eripies me de contradictionibus populi, *Fl*: od przecywomolwøczego luda) *Pul* 17, 47; Kszyøzęta lyudzka (principes populorum, *Fl*: ludzi) sebraly szye z bogem Abramowym *Pul* 46, 9; Isze vydzyały oczy moye zbawyenye thvoye, chtoresz vdzyalal przed oblyczym vszelkyego lyvdv, szvyathloscz kv obyavyenyv lyvczkyemv (ad revelationem gentium Luc 2, 32), a chvalą lyvdv thvego israelskyego *EwZam* 295; Wschakosch na prozbą lyvdska (ad preces populi) yedno szye nad tymy pomsczyl, czo to vczynyly *Rozm* 108; Myslącz a pyecząlvyącz szye o lyvdskyem zbavyenyv (de populi salute) *ib.* 142; ~ czeladź, plemię, pokolenie, pospolstwo, rodzaj ludzki '*ród ludzki, ludzie, gens humana, homines*': Prosicz bødø w obesrzenu iego prokna czelacz luczska (universae familiae gentium, *Pul*: lyudzka) *Fl* 21, 30; *Rodziaioui ludskemu kroluje nacionibus regnavit 1444 *R* XXIII 303; Sicut ei dedisti potestatem omnis carnis pokolena ludskego (Jo 17, 2) XV *med. GlWroc* 24r; Owa tocz myø dzysza wirzuczysz s pospolstwa ludskyego (a facie terrae), a twego oblycza bødø szø kricz *BZ* Gen 4, 14; Tycz to sø synowye Noego, a ot tich szø gest rozplodzylo wszitko ludzskye pokolenye (omne genus hominum) po wszey zemy *ib.* 9, 19; Przinyescye, czelyadzi *lyvdzskey (adferte domino, familiae populorum), przinyescye bogu slawø y cesarzstwo *BZ* I Par 16, 28; Morza wszythko luczszkye plemya *De morte* w. 171; Daymy chwala bogu oczczv, kthory rodzay luczszky tak vmylowal *MW* 89a; Za lvczky rodzay pro humano genere XV *p. post. Kałużn* 275; ~ synowie ludzcy '*ludzie, homines*': Oczi iego na ubogego wzglødaiø, poweky iego pitaiø sinow ludzskich (filios hominum, *Pul*: lyudskych, *sim. ib.* 11, 1) *Fl* 10, 5, *sim. ib.* 11, 1; Rozmnoszil ies sini luczske (filios hominum, *Pul*: lyudzkye, *sim. ib.* 32, 13. 44, 3. 52, 3. 88, 46) *Fl* 11, 9, *sim. ib.* 13, 3. 32, 13. 44, 3. 52, 3. 88, 46; Owocz gich z zeme zagubisz y semø gich od sinow luczskich (a filiis hominum, *Pul*: lyudzkych) *Fl* 20, 10; Ale sinowe ludzsczi (filii autem hominum, *Pul*: lyudzczy, *sim. ib.* 56, 6. 61, 9) w pocriczu scrzidl twogich bødø pwacz *Fl* 35, 8, *sim. ib.* 56, 6. 61, 9; Sluchaycze tego wszistcy ludze..., ktorzicoli zemane y sinowe ludzszczi (filii hominum, *Pul*: lyudzczy) *Fl* 48, 2; Acz zaiste owszem sprawedlnoscz molwicze, prawe sødzicze, sino⟨w⟩e ludzszczi (filii hominum, *Pul*: lyudzczy, *sim. ib.* 89, 3) *Fl* 57, 1, *sim. ib.* 89, 3; Chodzicze y widzcze dzala bosza, grozny w radze nad sinmi ludzskimi (super filios hominum, *Pul*: lyudzkymy) *Fl* 65, 4; Spovadaycze se... gospodnv myloserdza yego y dzywy yego synom lvdskym (filiis hominum, *Pul*: lyudzkym, *sim. ib.* 106, 15) *Fl* 106, 8, *sim. ib.* 106, 15; Spowadaycze se gospodnw myloserdza yego a dziwy yego synom lvdzskym albo czlowieczym (filiis hominum, *Pul*: lyudzkym, *sim. ib.* 106, 21) *Fl* 106, 31, *sim. ib.* 106, 21; Nebo nebeskemv gospodnv, ale szemø da[y]l gest synvm ludzkym (filiis hominum) *Fl* 113, 25, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 144, 12; Ne pfaycze w ksøszøta, w syny

ludzske (in filiis hominum, *Pul*: lyudzke, *MW* 125b: lyudske) *Fl* 145, 2; Wszitki rzeczi, w nychsze to sinowye lyvczsci (filii hominum) bidlyø a szwyerz polni, a ptasztwo nyebyeske dal gest w twø røkø *BZ* Dan 2, 38; ~ Jakom my przischethwschi na gymyenye dzedziczne Olbrachczicze w oszmy parszvnach luczszkych, nye zaoralyszmy polwloczka myari chełmyenszkyey 1472 *ZapWarsz* nr 3085.

2. *'dotyczący poddanych, im przynależny, właściwy, qui famulorum est, ad servos pertinens'*: Yakom ya nye zayal w kxyaszim bydla łuczkego anim gnal po kszaszim 1469 *ZapWarsz* nr 1303.

3. *'dobry, życzliwy, właściwy ludziom dobrym, humanus, bonus, benignus'*: Luczsky humanus (est enim in illa spiritus unicus, intelligentiae, sanctus..., humanus, benignus, stabilis Sap 7, 23) 1471 *MPKJ* V 75; Myloscz luczska humanitatem (barbari vero praestabant non modicam humanitatem nobis Act 28, 1) *ib.* 136.

2. Ludzki *'po ludzku, życzliwie, łaskawie, humane, benigne'*: Humano modo, ludzszky, operantes 1466 *R* XXV 135; Humane przygyemnye, ludsky (humane autem tractans Julius Paulum permisit ad amicos ire et curam sui agere Act 27, 3) 1471 *MPKJ* V 135.

Ludztwo *'ludzie wiarogodni, także ich świadectwo dotyczące okoliczności związanych z procesem lub procesującymi się stronami, homines fide digni, etiam hominum fide dignorum testimonium in iudicio factum'*: Nicolaus Zamba cum kmethone dicto Clisch remiserunt se mutuo in testimonium al. na luczstwo super kmethones de Wissoczani 1430 *AGZ* XI 55; Domini... dederunt Onoszym na ludstwo ad popones de Kurosz, ad quos ministerialis equitaverat. Qui dixerunt: Est (*sc.* Onoszym) frater noster liber, qui recedere habet et recessit ut aliquis nostrum al. wolni 1436 *AGZ* XII 6; Wassil de Dobra luit zaclad sexagenam, quia testes, ludstwo, non ita recognoverunt, sicut ipse dixit pro pascuis 1438 *AGZ* XI 143; Nobilis Kapturek aquesivit kmethonem Wassil... super nobili Szirkos... pro eo, quia noluit se mittere ad homines al. na ludczwo 1443 *AGZ* XII 106; Iudeus dixit, obmittendo nobiles et cives, et subiunxit: Paratus sum ad dominum Gologorsky, quia michi iniuste recepisti. Et Dimithr eciam obmittendo nobiles et cives misit se ad dominum Gologorski. Et dum ministerialem dirigebant ad dominum Gologorski na ludstwo, tunc Judeus dixit: Et quare me mitterem, dominus Gologorski est in Luczsko 1447 *AGZ* XIV 236; Tam Iwan filius Calynyn, quam... Nyesch miserunt se super luczthwo super Iwanum Oleschkouiczonem... Et ad ipsum transmisimus Artimi Thywononem de Olchowecz, ut audiret luczthwo, qui Artimi attulit luczthwo, quia Iwan Oleschkouicz recognovit, quod Nyesch evasit iure et per concordiam prefatum Iwan filium Calynyn 1448 *AGZ* XI 326; Prout domini iudices..., qui sederunt in Clodzenyecz ex parte... Georgii Strumilo de Camyonka... et Petri... pro hominibus tributariis et capite et ludstwo 1448 *AGZ* XIV 253.

Lukrować *(?) 'wnosić skargę w sądach prawa niemieckiego, causam iudicio iuris Theutonici proponere'*: Kyeszar de Croszna, tutor illis hominibus: Domine scultete, ego alias lukruya super istum hominem, Matis Woynar, et si deus... dederit michi sortem super ipsum, de omnibus rebus, quidcunque habeo, przyclath volo aput eum habere 1473 *StPPP* XI 259. ~ *Cf.* **Luprować.**

Lulek *bot. 'lulek, Hyoscyamus albus L.'*: Lulek nyeytropia 1460 *Rost* nr 3663.

Luna *cf.* **2. Łuna**

Lunąć *cf.* **2. Lić**

Luński, Lindzki *'określenie gatunku sukna wyrabianego w Londynie, panni genus Londini confectum'*: Plebano... pannum Lunensem al. lunszkye ad tunicam quolibet anno (1437) XVI *in. KodWil* I 171; Inter que stamina fuit pannus lunsky brunathny 1466 *StPPP* II nr 3858; Pro duabus stucis panni *lunszekyego 1482 *Skarb-Maz* nr 829; Stamen panni lunskye 1485 *TPaw* II 48; Lego Miskoni Diak tunicam rubeam panni lunskiego (1498) *KodWil* I 531; ~ Hoc sibi soluere eciam promitto cum mediis staminibus coltrysky et lindszke forderguth 1447 *MonIur* III 156.

Lupr *'wnoszenie skargi w sądach prawa niemieckiego, wyjawienie sprawy, może zapowiedzenie wniesienia skargi, actus proponendi causam iudicio iuris Theutonici'*: Veniens actor et paruit ante iudicium uestrum, pars aduersa uero parens ante iudicium affectauit ab actore predicacionem al. lupru. Actori ius decreuit predicacionem facere al. lupru, et actor sic respondit: Domine aduocate, antequam predicacionem faciam, velitis mihi dare ministerialem 1467 *StPPP* IX nr 625; Causidicus... Iohannis..., nec non... Raphael... ius prefato Iohanni reformavit in hac forma: Domine iudex et domini iurati, ego reformo domini meo, ut parti adverse, antequam insinuacionem cause al. lupr, proposicionem seu querelam audirem, si gravis aliquantulum esset, quod ego non possum intelligere respondere, quero iuridice, si potest habere dominus meus dilacionem al. fristh ad deliberandum iuxta formam

iuris 1481 *AGZ* XVI 392; Ius szkazalo Cupethkowi *lubr sthawycz 1481 *Trześn* 106; Domina Appolonia, consors... Iohannis..., posuit solidum scabinis, quia... Stanislaus... exaudiens (*sc.* praedicationem) al. lupru pro triginta marcis, recepit ad dominum heredem pro maternali diuisione sibi in adiutorium 1487 *StPPP* IX nr 985; Stanislaus..., prout recepit ad dominum a iure et iuuamen nullum in duabus ebdomadis ad ius attulit a domino super insinuacionem al. na lupr nec respondit *ib.* nr 986; Procurator... Ieronimi reformavit sibi, ut si posset ante insinuacionem al. lupr aut post habere consilium 1490 *AGZ* XVI 409; Petrus... posuit testimoniale iuratis eo, quod pars aduersa... in quarto iudicio exaudita insinuacione al. lupru iuxta decretum iuris, vtrum debent querimoniam vel proposicionem audire..., et pars aduersa pro iure non suscepit 1494 *StPPP* IX nr 1073.

Luprować *'wnosić skargę w sądach prawa niemieckiego, wyjawić sprawę, może zapowiedzieć wniesienie skargi, causam iudicio iuris Theutonici proponere vel se propositurum esse protestari'*: Item proposuit (*sc.* Sanocki) al. lup[er]rowal contra Lubscher, quod ex impeticione et controversia sua induxit me in detencionem 1424 *Przem* I nr 1550; Wilhelmus sufficienter protestatus est et scabinis posuit solidum et memoriale al. luprowal 1425 *AGZ* XI 23; Nicolaus... posuit solidum super eo, quia ex quo aduocatus prefixit nobis terminum ad iudicium cum Iohanne..., ipse non wlt specificare causam al. luprowacz neque proponere 1449 *Przem* II nr 505; Michael... posuit super eo solidum, quia prius pernarrauit al. specificauit, vlg. luprowal, contra Lorencz in hec verba: Domine iudex et domini, quando iustificabor Laurencio..., volo contra ipsum litem mouere 1450 *ib.* nr 716; Nicolaus... indixit se al. przypovyedzyal contra... Stanislaum... iuxta cittacionem, quam ministerialis recognouit, et astitit primum terminum contra... Stanislaum..., insinuando al. lupruyacz coram iure, quod si pareret iuri, vellet contra ipsum querimonisare 1490 *StPPP* IX nr 1018; Petrus... in primo iudicio insinuauit al. luproval contra... Bartholomeum..., quia si paruisset iudicio, vellet contra ipsum proponere 1494 *ib.* nr 1062; Martinus... insinuauit al. lluprowal coram iure heredibus scultecie in Vyassd,... quia si iudicio parerent vel dum parebunt, wlt proponere et proponit 1496 *ib.* nr 1230.

Luprunk *cf.* **Luprynk**

Luprynk, Lauprynk, Luprunk *'wnoszenie skargi w sądach prawa niemieckiego, wyjawienie sprawy, może zapowiedzenie wniesienia skargi, actus proponendi causam iudicio iuris Theutonici'*: Tandem ad iudicium ambabus partibus comparentibus, ad requisicionem Iacobi... pro omnibus expensis proposuit al. zalowal, faciendo edictum al. luprynk, quas expensas opposuit, dum acquirebat iure bona sua super prefata Ursula 1476 *AKPr* V 380; Iohannes... ad requisicionem Iacobi... fecit edictum al. luprynk. Tandem ipse Iacobus... exaudito edicto al. luprynk recepit coram iure ad prolocutorem ad duas septimanas. In secundo iudicio in duabus septimanis iterum a Iohanne... idem Iacobus... exaudito luprynk recepit ad dominos consules et pro iure non recepit 1479 *ib.* 382; Te ad dictum tercium judicium bannitum... citauerat et contra te proponere seu luprynk facere volebat pro duodecim rosthy minere plumbi, quam proposicionem et luprynk tu ab ipso audire noluisti 1500 *StPPP* II nr 4521; ~ Stanislaus exaudiens (*sc.* propositionem) al. lupr[z]ynk pro triginta marcis ex aduerso sororis sue... Appolonie... pro patrimonio et matrimonio suo 1487 *StPPP* IX nr 984; ~ Citans Iohannes... per suum procuratorem accepit luprunk pro querela a Petro 1461 *AGZ* XI 465; ~ Stans Iohannes... per suum procuratorem accepit lauprink pro querela a Petro 1462 *AGZ* III 227.

Luski *cf.* **Kłuzki** *(w Uzupełnieniach i poprawkach na końcu III tomu).*

Luśnia *'drążek opierający się na osi koła a podtrzymujący drabinę wozu, luśnia, paxillus axi currus impactus, quo scalae currus rusticani cohibentur, ne cadant'*: Lusznya forale 1437 *Wisł* nr 228 s. 87; Furcale, lis uel furcalia in plurali dicuntur ligna currus quatuor, tenencia scalas currus vlg. lusznya 1450 *RpKapKr*; Lusznya furcale XV *p. post. PF* V 9.

Lutenista *cf.* **Lutnista**

Lutnia *'strunowy instrument muzyczny, lutnia, (w niektórych przykładach może też inne strunowe instrumenty np. cytra lub cymbały), instrumentum musicum fidibus canens'*: Fiella... est herba quedam, ecciam est instrumentum musicum vlg. luthnya 1450 *RpKapKr*; *Ląthnyą (*war. lub.*: zvonką a. cimbalą) cimbalo (Is 18, 1) 1471 *MPKJ* V 90; Stron[i]a na ly⟨u⟩thny corda in cythara 1476 *AKLit* III 108; Luttna quinterna XV *p. post. PF* V 8; Luthnya figella *ib.* 9; Lvthnyą cithara *ca* 1500 *Erz* 39.

Lutnik *'grający na lutni, może też wyrabiający lutnie, qui fidibus canit vel instrumenta fidibus canentia conficit'*: Iohannes lutnik 1456 *AcPosn* I 244; Citharedus, ein harpfenspiler,

citharista idem, lvthnyk albo gadzyecz *ca* 1500 *Erz* 39.

(Lutnista) Lutenista, Lutynista '*grający na lutni, qui fidibus canit*': Johan Pełka lutenista ius habet 1476 *LibIur* nr 7644; ~ Jan de Zarnow luthinista ius habet 1476 *LibIur* nr 7660; Johannes lwtinista de Schidlow, cognomine Polwdnye, ius habet 1494 *ib.* nr 8728.

Lutościw *cf.* **Litościwy**

Lutościwie *cf.* **Litościwie**

Lutościwiec *cf.* **Litościwiec**

Lutościwość *cf.* **Litościwość**

Lutościwy *cf.* **Litościwy**

Lutość *cf.* **Litość**

Lutośny *cf.* **Litośny**

Lutować (się) *cf.* **Litować (się)**

Lutowanie *cf.* **Litowanie**

Luty 1. '*drugi miesiąc roku, luty, mensis Februarius*': Luty februarius XIV *ex. R* XXV 271; Luty XV *in. CyzPloc*; Stitschen, lvti, *merschecz XV *in. Wisl* nr 2030, *sim.* XV *p. post. Zab* 157; Mnye wthoremu *dzeye luthy *ca* 1455 *Dobr* 324; Vye... Pyotr y Macz⟨iej⟩, ysz szly luthi 1471 *CyzKlob* 443; Lyvthy... februarius XV *R* XXIV 376.

2. '*pierwszy miesiąc roku, styczeń, mensis Januarius*': Pod latym boszego narodzena MCCCCXXII, osmego dyna (*leg.* dnia) ckxaszycza lutego (Januarii) w mescze ploczskem rzeczony Jan chodzyl 1474 *Zab* 540; Lluthy ianuarius XV *ex. Wisl* nr 562; Luthy... ianuarius XV *p. post. MPH* V 445.

Lutynista *cf.* **Lutnista**

Lwic '*szczenię lwie, młody lew, catulus leonis*': Przyyely myę yako lyew gotowy ku korzyszczy, a yako lwycz (sicut catulus leonis, *Fl*: szczenø *lwowø), przebywayącz we szkriczu *Pul* 16, 13.

Lwica '*samica lwa, leaena, lea*': Wzpoleszalesz yako lew a yako lwicza (accubuisti... quasi leaena) *BZ* Gen 49, 9; Tocz lvd iako lwicza (ut leaena) powstanye *BZ* Num 23, 24; Simeam uel leonam malpa albo lwycza XV *p. post. R* XXV 177; Lea vel leena est uxor leonis lwyczą *ca* 1500 *Erz* 39.

Lwię '*szczenię lwie, młody lew, catulus leonis*': Gdze gest bidlenyc lwowe a pastwyscze lwyøt lwowich (pascua catulorum leonum) *BZ* Nah 2, 11; Lew nalapal dosycz lwyøtom swim (catulis suis) *ib.* 2, 12; Lwyøta (leunculos) twa sznye (*leg.* śnie 'zje') myecz *ib.* 2, 13.

Lwowski '*należący do lwa, lwi, qui ad leonem pertinet, leoninus*': Yako przysly do yaskyny lvoyskye (*pro* lvovskye, sed leonis ad speluncam pariter iverunt), naydą tamo szyla lvow starych y mlodych *Rozm* 138.

Lwowy *formy*: *n. sg. m.* lwowy *BZ* Gen 49,9. Nah 2, 11; *neutr.* lwowe *BZ* Deut 33, 22. I Par 12, 8. Nah 2, 11; ~ *ac. sg. f.* lwową *Pul* 90 arg.; ~ *g. pl. neutr.* lwowych *Fl* i *Pul* 21, 22, *BZ* Nah 2, 11, *MW* 31a. b, *Pul* 56, 5.

Znaczenie: '*należący do lwa, pochodzący od lwa, lwi, qui leonis est, leoninus*': *Wsoli sø me, iaco lew gotowi ku lupowi, a iaco szczenø *lwowø (sicut catulus leonis, *Pul*: lwycz) przebiwaiøcze w iazkinach *Fl* 16, 13; Zbaw me z ust lwowich (ex ore leonis) *Fl* 21, 22, *sim. Pul*, *MW* 31a. b; Szczenyecz lwowi (catulus leonis), Iuda *BZ* Gen 49, 9; Dan, sczenye lwowe (Dan catulus leonis) *BZ* Deut 33, 22; Ale z Gaddi przenyesly syø ku Dauidoui... møszowye przevdatni... Oblycze gich iako oblycze lwowe (leonis) *BZ* I Par 12, 8; Gdze gest bidlenye lwowe (habitaculum leonum) a pastwyscze lwyøt lwowich (catulorum leonum), do nyegosz to szedl lew, abi tam wszedl lew a sczenyecz lwowi (catulus leonis)? *BZ* Nah 2, 11; De armis Plomyenye deferentes lvowa glowa 1468 *RTH* III nr 140; Bog... duszę moyę wytargl sposzrzotka szczenyøt lwowych (de medio catulorum leonum, *Fl*: lwow) *Pul* 56, 5; Xpus glowę lwowø y smokowø sam... podeptal yest *ib.* 90 arg.

Lza *cf.* **Ldza**

Lżyć *cf.* **Obelżyć, Ulżyć, Obelżać, ~~Obelżec się~~**

Ł

Łabęć *cf.* **Łabędź**

(Łabędź) Łabęć *zool.* '*Cygnus gibbus Bechst. et Cygnus musicus Bechst.*': Labancz cignus 1441 *R* XXV 268; Labąncz olor 1471 *R* XXIII 283; Labøcz cignvs 1472 *Rost* nr 1332; Labencz cignus XV *ex. R* XXV 147; Labacz cignus *ca* 1500 *Erz* 39; Cignus, eyn szwan, labącz dicitur eciam alba auis *ib.*; ~ *w opisie herbu, in descriptione insignis nobilium*: Labancz, que olorem seu cignum album in campo rubeo defert *DlKlejn* 64.

Łac *cf.* **Łacznieć**

Łacen *cf.* **Łacny**

Łacha *czy* **Lacha** '*odnoga rzeki, boczne koryto rzeki, brachium fluminis*': Definimus, ut limites istius monasterii incipiant a gurgite sive lacha (1313) 1576 *KodWP* II 306; Plebanus... est dotatus... lacha, dicta antiqua Dobrzicza,... incipiendo a fluuio Visla... usque ad lacum Liestnicza (1349) 1566 *KodPol* II 710; Boleslaus... dux Mazouie... toti communitati dicte ciuitatis Warschouiensis caudam Wyssla, nuncupatam lacha, que in prata ciuilia violenter erupuit et emanauit effluxitque,... dedimus... piscatoribus nostris 1474 *WierzbWarsz* 20; Jako gya na zasthawysku, na lasche,... nye pobral ryb 1497 *ZapWarsz* nr 1782.

Łachtr *cf.* **Łatr**

Łacić *zapewne* '*obijać dach łatami*', *fortasse* '*tectum asseribus tegere*': Domini... ordinaverunt, quod tectum super... capellam et ambitum inter chorum et capellas debet... construere,... item tenetur eciam predictas capellas laczycz 1415 *MMAe* XVI nr 36. ~ *Cf.* **Połacić.**

Łacina '*lingua latina*': łaciną, po łacinie '*Latine*': Mi ne roszumemi po nemeczszku, dacze nam ty wyni wipiszani laczinø 1395 *Pozn* nr 187; Kto nye vmye po laczynye (illiteratus), ma zmovyczi... pyączidziessyąth paczierzy 1484 *Reg* 720; Po greczkv agnus rzekon (*pro* rzeczon) yest od... slova «agnon»..., po laczynye (Latine) rzeczon yest «agnus» *Rozm* 200; «Bet» po greczkv myeny szye «dom» po laczynye *ib.* 204.

Łacinnik '*człowiek znający łacinę, umiejący czytać i pisać, z reguły należący lub pretendujący do stanu duchownego, kleryk, homo linguam Latinam callens, litteratus, qui semper fere ecclesiastici ordinis fuit aut futurus erat*': Po polskv... prawa łaczinske przeloziwschi ..., prze sgodnoscz z laczinnyki... thv stoy popyszan poczanthek gych *Sul* 5; Kaplany albo laczynnyczy (clerici) y tez, czo pysmo czyzczi vmyeyą, mayą moviczi psalmy 1484 *Reg* 714; A kto yesth laczynnykyem y vmye zołtharz, tedy ma zpyaczi pyądzdzyessyąth psalmow *ib.* 720.

1. Łaciński *formy*: *n. sg. m.* łaciński *Fl* I Prol 15. II Prol 6; *f.* łacińska *ca* 1500 *Erz* 39; ~ *g. sg. m.* łacińskiego *Kśw* dv 5, *Sul* 113, *ca* 1500 *JA* X 391; ~ *ac. sg. neutr.* łacińskie *Rozm* 43; ~ *ac. pl. neutr.* łacińskie *Sul* 5.

Znaczenie: '*Latinus*': Tih slov ⟨wykład z języ⟩ka łacinskego v polsky iesc taky *Kśw* dv 5; Tu se doconawa prolog lacynsky (Latinus), polzki y nemeczski, a poczina se drugi takisz lacinski (in Latino) *Fl* I Prol 15; Tu se doconawaiø dwa prologi: lacinski (Latinus), polzki y nemeczsky *ib.* II Prol 6; Po polskv... prawa łaczinske przeloziwschi..., thv stoy popyszan poczanthek gych *Sul* 5; Dokonali sza syąn kszangi praw... vłozone s laczynskyego w polsky vikład *ib.* 113; Latinicum laczynska mową *ca* 1500 *Erz* 39; Racz poszluchacz wykladv... ewangelyyey sz laczynszkyego yąszyka w polszky *ca* 1500 *JA* X 391; Rozmaythych xyąg czvda spysalem... v yedny xyągy, na pyrve z evanyelye..., ktorąsz svyaty Ieronym przemynył v laczynskye pysmo *Rozm* 43.

2. Łaciński *'po łacinie, Latine'*: Mi ne roszumemi po nemeczszku, dacze nam ty wyni wipiszani laczinø. Tedi oni dali przepiszacz laczimszky (*pro* laczinszky) 1395 *Pozn* nr 187; Tho slovo w sobotą vtorą pyrwa... yest yedno slovo, ktore yest rzekł svyąthy Llucasz zydowszky «deutroprokoran», a ny (*pro* my) laczynsky... «secundo primo» *Rozm* 324.

Łacińskie *'po łacinie, Latine'*: Poczynaya szye modłythwy vyelmy dobre, napyrwscha, kthora szye vykłada łaczynskye tako: Summe sacerdos *Naw* 103.

Łacnica *cf.* **Łęcznica**

Łacno *formy: comparat.* łacniej *Sul* 24. 25, *Dział* 12, *Rozm* 293; łacnie *Rozm* 162.

Znaczenie: *'łatwo, z łatwością, facile'*: Wyelye gych (*sc.* sędziow) kv sandzenyv rzeczy... przichodzili... po obyedze, napelnywszi a wpywszi szą, a sz tego sąnd mnyey *waszooon a mgleyszi laczney wczy⟨ą⟩zoon (debilior faciliter opprimitur) *Sul* 24; Abi thesz laczney a przes tąntnanya (facilius et sine strepitu) rzeczy myano rosprawyanye, vstawyami, abi... podług oczrzedzy szą prawvyaczich tylko powod a sąmperzs... wyslvchany a othprawyeny mayą bycz *Sul* 25, *sim. Dział* 12; Myly Yesus czynyl rozmayte czvda..., ktore nye scha popyszany v... xyągach, alye bychmy tym lacznye vyerzyły v Yesucrysta, tuta ych nyeczo popysano *Rozm* 162; Czo laczney rzeczy ('rzec', quid est facilius dicere Mat 9, 5)? *ib.* 293; Vtory (*leg.* ftory?) czlovyek na tem stoy, aby yego tluscze naslyadovały, ten czlovyek laczno svady spravy *ib.* 586, *sim. ib.* 657; Myely... v... zakonye napyssano:... Przekląty, ktory vysszy na drzeve, a przetoz nye bylo ym laczno... kogo vkrzyzovacz *ib.* 774; ~ Cristus sylno laczno szye mogl vymovycz... pomovam *Rozm* 772.

Łacność 1. *'łatwość, facilitas'*: Sz laczności (ex facilitate) zapysanya alybo zastawy na wyelge skody lvdze przychodzą *Sul* 70, *sim. Dział* 64; Troyakye sø rzeczy, przez yezz sye kto wydzy od lyvda swyøt. Pyrzwe yest lzza zdradzayøczych..., wtore laczności wyerzenya nyemødrych (secundum facilitas credulitatis insipientium) XV *med. MPKJ* V 428.

2. *'lekkość, pochopność, levitas'*: Levitas laczności, prą⟨d⟩kosc 1436 *R* XXIII 276.

Łacny 1. *'łatwy, nie sprawiający trudności, prosty, facilis, levis'*: Prze *łacznyesze praw thich to myanowani⟨e⟩... thv stoy popyszan poczanthek gych *Sul* 5; Doswyathczenye (*sc.* mężobojstwa)... prze staroscz vczynkv laczno (facilis) nye moze bycz ymano *Sul* 54; Czsokoly *czyoszkyego bilo, przynoszyly przeden, a laczнyeysze telko sødzøøcz (faciliora... iudicantes) *BZ* Ex 18, 26; ~ łacny ku czemuś *'skłonny do czegoś, facilis, promptus'*: Laczna kv gnevanv facilis ad irascendum 1461—7 *Serm* 444r.

2. *'lichy, tani, vilis'*: Łączna dzela (*war. kal.*: zle dzała) vilia opuscula (fabri metallorum... et caeteri, qui variam supellectilem et vilia opuscula fabricant Prol) *MPKJ* V 5.

3. *'lekki, levis'*: Inque leues, *gl.* w laczny, abiit tantus dux ille fauillas XV *p. pr. R* XVI 327.

Łacwi *'łatwy, nie sprawiający trudności, facilis'*: Day nam... grzechom naszym odpuszczenye, w proszbach laczwye wyszluchanye, po szmyerczy chwalą krolesthwa nyebyeszkyego *MW* 71a; Laczwye weszmyemy wyszluchanye przez yey naszwyathsze przyczynyenye *MW* 97b; ~ łacwią liczbę dać *'z łatwością wyliczyć się z czegoś, zdać rachunek z czegoś, sine difficultate rationem reddere'*: Anna swyathą... wszytky czasszy szwego zywotha panv bogu offyerowala, abi laczwyą lyczbą sz nych dala *MW* 62a, *sim. ib.* 65b.

Łacwie *'łatwo, z łatwością, facile'*: Laczwey facilius 1448 *R* XXIV 352; Dzyer⟨ż⟩czye y (*sc.* Jesusa) a vyedzczye mądrze, bocz yest... chytry y czy laczvye mozc... vynydz z vaszych rąkv *Rozm* 617.

Łacz *cf.* **Łacznieć**

Łączący *(?) 'łaknący, głodny, esuriens'*: Llaczøcze napelnyl dobroczi (esurientes implevit bonis Luc 1, 53) *MW* 139b. ~ *Forma niepewna, można by przyjąć błąd pisarski zamiast* llacznøcze.

Łaczen *cf.* **Łaczny**

Łacznąć *formy: praes. ind. 3. sg.* łacznie XV *p. post. R* I s. XXXIX; *3. pl.* łączną *ca* 1420 *R* XXIV 86, XV *p. post. R* XXV 181; ~ *part. praes. act. adv.* łacznąc *Pul* 106, 5; *adi. n. sg. f.* łacznąca 1466 *R* XXII 15; *ac. pl.* łacznące *EwZam* 289; ~ *inf.* łacznąć XV *p. post. R* XXV 182; ~ *praet. 3. sg. m.* łacznął *EwZam* 300, *Rozm* 194; ~ *part. praet. pass. n. sg. neutr.* łaczniono *Rozm* 194.

Znaczenie: *'łaknąć, być głodnym, spragnionym jedzenia (a. picia), też w sensie przenośnym, esurire, sitire (etiam translate)'*: Esurire laznaczą XV *p. pr. PF* IV 615; Beati, qui esuriunt, łacznø, et siciunt, y pragnø, iusticiam, quoniam ipsi saturabuntur (Mat 5, 6) *ca* 1420 *R* XXIV 86, *sim.* XV *p. post. R* XXV 181; Ditat esca lupum... Cibo wlpes, *gl.* famelica ad matutinum, astuta, lacznączą, invidet 1466 *R* XXII 15; Drogy... nye nalezly lacznøcz (esurientes, *Fl*:

w lacznosczy) y' pragnøcz *Pul* 106, 5; Myszly o nakarmyenyw bidla twego y o napoyenyw, bocz lacznye/a nye prosshy XV *p. post. R* I s. XXXIX; Religiosus, si viderit patrem suum egere, lacznacz, accepta licencia, potest de claustro exire et patrem suum nutrire XV *p. post. R* XXV 182; Lacznącze (esurientes Luc 1, 53) napelnyl dobrym, a bogacze opuszczyl prosne *EwZam* 289; Gdy poszczyl sztherdzyeszcy dny..., pothym lacznal (esuriit Mat 4, 2) *ib.* 300, *sim. Rozm* 194; Nye stalo vody w obyeczanee zyemy, kyedy lacznono *Rozm* 194. ~ *Cf.* **Łączący.**

Łacznieć '*łaknąć, być głodnym, esurire (etiam translate)*': Penale esuriens czirpyedliwye lacznyecz XV *p. pr. PF* IV 616; Laczneyą a pragną (beati, qui esuriunt et sitiunt Mat 5, 6) 1448 *R* XXIV 354; Si esurierit, lacznyalbi, inimicus tuus, ciba illum (Rom 12, 20) *MW* gl. 65; ~ K stolv..., asz od nyego wstanieczye, to czo podług obyczany (*pro* obyczayu) cztą, sluchaycye s pylnoscza a przes kłopotu, aby nye szamy czelusczy pokarmy braly, alye laczmaly (*pro* lacznialy) y usszy aby slova bozego nec sole vobis fauces sumant cibum, sed et aures esuriant verbum dei *ca* 1500 *JA* IV 92. ~ *W ostatnim przykładzie dopuszczalna by była teoretycznie lekcja* łac '*łaknąć*' miały *a.* łacz '*łaknienie*' miały.

Łacznienie '*uczucie głodu, łaknienie, fames, esuries*': W lacznyenyv, w pragnyenyv in fame et siti (II Cor 11, 27) XV *med. SKJ* I 66.

Łaczność '*głód, łaknienie, pragnienie jedzenia (a. picia), też w sensie przenośnym, fames, esuries, sitis (etiam translate)*': Beszal iesm w lacznosczy picza (cucurri in siti, *Pul*: w pragnoszczy) *Fl* 61, 4; W lacznosczy y w przespycy dusza gych w nych zagynala gest (esurientes et sitientes, anima eorum in ipsis defecit, *Pul*: lacznøcz y pragnøcz) *Fl* 106, 5; Sine esurie lacznosczi XV *in. R* XXIV 63; Ktocole nye ma zalosczi grzechow, ten takye nye ma ten (*pro* tey) lacznosczy (*sc.* sprawiedliwości) XV *med. R* XXII 239; Przlwyedze pan na czø glod y lacznosczy (famem et esuriem) *BZ* Deut 28, 20.

Laczny *formy*: *n. sg. m.* łaczen XV *in. R* XXIV 71, *ca* 1420 *ib.* 83, *BZ* Tob 2, 3, *Rozm* 195. 492; łaczny *ca* 1420 *WokTryd* nr 208, XV *med. R* XXII 239, *ca* 1500 *Erz* 39; *f.* łaczna 1444 *R* XXIII 309; ~ *g. sg. m.* łacznego *Spow* 1—4; ~ *ac. sg. m.* łacznego XV *med. R* XXII 240; *f.* łaczną *Fl* i *Pul* 106, 9; ~ *n. pl. m.* łaczni *Gn* gl. 157a, *Fl* i *Pul* 33, 10. Ann 7, XV *med. R* XXII 233. 239. 240; ~ *g. pl.* łacznych *Rozm* 359; ~ *d. pl.* łacznym *Fl* i *Pul* 145, 5, *Dek* III 7, *MW* 126a; ~ *ac. pl. m.* łaczne *Fl* i *Pul* 106, 36, XV *p. pr. R* XLVII 357, XV *med. R* XXII 240, *BZ* Tob 1, 20, *Rozm* 53; ~ *i. pl.* łacznymi *BZ* Tob 4, 17.

Znaczenie: '*łaknący, głodny, też w sensie przenośnym, esuriens, fame laborans, etiam translate*': Beati, qui esuriunt, *gl.* laczni, et siciunt iustitiam (Mat 5, 6) *Gn* gl. 157a; Bogaczy se vvboszely y laczni bili (divites eguerunt et esurierunt) *Fl* 33, 10, *sim. Pul*; Dvszø *łaczynø (animam esurientem) nasycyl dobrym *Fl* 106, 9, *sim. Pul*; Poloszyl... ziemø przez wody w wychody wod i posadzyl tamo laczne (esurientes) *Fl* 106, 36, *sim. Pul*; Chwalcze... gospodna..., gensze... dage karmø lacznym (esurientibus) *Fl* 145, 5, *sim. Pul*, *MW* 126a; Napelneny pyrzwey za chlebmy sø se posadzely a laczny nakarmeny (famelici saturati sunt I Reg 2, 7) *Fl* Ann 7, *sim. Pul*; Lacznym (*Dek* III 1—6. 10. 11. 13—16. 18. 20. 22. 23. 27—29: nødznym) vdzelay szwego (*sc.* imienia) *Dek* III 7; Szpowadami szø..., yszeszmi lacznego (*Spow* 6: laknyaczego) ne nakarmili, ne napoyli *Spow* 1—4; Cum ieiunasset quadraginta diebus..., postea esuriit, potem laczen byl (Mat 4, 2) *ca* 1420 *R* XXIV 83, *sim.* XV *in. ib.* 71; Laczni famellicus *ca* 1420 *WokTryd* nr 208; Łaczna famelica 1444 *R* XXIII 309; Venite, qui concupiscitis fructus nostros..., quibus esurientes, laczne, reficiunt et inebriant sicientes XV *p. pr. StPPP* X nr 1; Blogoslaveny, gysch są laczny a spragli (qui esuriunt et sitiunt Mat 5, 6) spravyedliwoscy XV *med. R* XXII 233; Gisch są laczny a spragli sprawyedliwoszczy, czu yaco laczni ge s chączyą a mylosczyą, a nygdi przestacz nye misły podluk potrzebi *ib.* 239; Ony bądą naschiczeny, gisch czu są tako laczny, o gem mowi w pyesny panna Maria: Laczne (esurientes Luc 1, 53) napelnyl dobrego, a bogate pusczil proszno *ib.* 240; Tocz mylossyerdze... zalezi w syedmy vczinczech mylossyerdzya: lacznego nakarmicz (pascere esurientem) *ib.*; Tobyas... laczne (esurientes) karmyl *BZ* Tob 1, 20; Thobias y obyada nyechaw... laczen søcz (ieiunus), k temv cyalu martvemv przibyezal *ib.* 2, 3; Chleb twoy z lacznimy zawszdi a s ubogymy (cum esurientibus et egenis) gedz *ib.* 4, 17; Laczny ieiunus *ca* 1500 *Erz* 39; Laczne (esurientes Luc 1, 53) nakarmyl svem ('wszem') dobrem *Rozm* 53, *sim.* XV *p. pr. R* XLVII 357; Kvszyl y (*sc.* Jesusa)... troya rzeczą... Napyrvey w lakoszyrstvye, yschby laczen vzral chleb y zaszon byl... zadanym karmye *Rozm* 195; Zlutovanye mam tey tlusczy..., nye chcze ych od szyebye lacznych pusczycz (dimittere eos ieiunos nolo

Mat 15, 32) *ib.* 359; Poydczye ode *mnnye, przeklączy, vyeczny (*leg.* w wieczny) ogyen..., bom byl laczen (esurivi Mat 25, 42), a vysczye mye nye nakarmyly *ib.* 492.

Ładarskie *'ładunkowe, opłata od przywiezionego towaru, tributum a mercibus importatis solvi solitum' (?)*: Ladarszke 1494—5 *WarschPozn* I 386.

Ładarz *'ten, kto ładuje, qui merces in currum imponit'*: Pro funibus ladarzom 10 grossos 1494 *WarschPozn* I 374.

Ładarzne, Ładerne *'ładunkowe, opłata od przywiezionego towaru, tributum a mercibus importatis solvi solitum' (?)*: Laderne ladegelt 1496 *WarschPozn* I 415; Ladarszne 1496—7 *ib.* 430.

Ładerne *cf.* **Ładarzne**

Łado *'jakiś okrzyk, rzekomo imię bożka, exclamatio quaedam (fortasse daemonis nomen)'*: Prohibeatis plausus et cantilenas, in quibus invocantur nomina ydolorum: lado, yleli, yassa, tya! XV *in. Stat* 50; Conveniunt vetule et mulieres et puelle non ad templum, non orare, sed ad coreas, non nominare deum, sed dyabolum, sc. ysaya, lado, ylely, ya, ya!... Tales... transient cum yassa, lado ad eternam dampnacionem 1423 *R* XXIV 327; Idola Polonorum fuerunt ista: a lado, a gyessze XV *med. PF* V 59; Et sic Poloni, adhuc circa Penthecostes a lado, gardzyna, yesse colentes ydola in eorum kalenda et, proch dolor, istis ydolis exhibetur maior honor tunc temporis a malis Christianis, quam deo *ca* 1450 *PF* IV 572.

Ładun *'zapas, copia'*: Miczek ne winosl slich pyenądzy s ładunu swego, o ctor[z]es bil gyąd (*leg.* jęt), alle ye wsąl za swą cupyą 1440 *St-PPP* II nr 2870.

Łagiew *'drewniane, skórzane itp. naczynie na płyny, może określona miara płynów, vas e ligno coriove sim. confectum, fortasse certa quaedam liquorum mensura'*: Lagef lagena 1437 *Wisł* nr 228 s. 89.

Łagiewnik *'człowiek przynależny do książęcej ludności służebnej, trudniącej się wyrobem łagwicy też warzeniem piwa i syceniem miodu dla dworu książęcego, unus e colonis ducis propriis, qui lagenis conficiendis vel cervisiae mellique ad aulae usus coquendis operam dabant'*: Comiti... Osimborio... dedimus villam Petrconis et ministerialium nostrorum, qui vlg. lagevnici vocantur 1252 *KodWP* I 265; Dedimus... sibi (*sc.* Miculoni)... hereditatem nostram, que Lagevnici vlg. nominatur..., que fuit hominum nostrorum, qui lagevnici vlg. ⟨appe⟩llantur 1275 *MMAe* III 105.

Łagodliwie *'łagodnie, łaskawie, grzecznie, clementer, humane, comiter'*: Lagodływe blande 1448 *R* XXIV 352; Capellanus... exclamat..., ipsa (*sc.* sancta) vero blande respondit, lagodlyvye: Deus providebit nos XV *p. post. R* XXV 177; Vade... ad virginem Mariam... et clementer, llagodlyvye, ei... dic *ib.* 182.

Łagodliwość *'miła, przyjemna rzecz, res blanda, grata'*: Lagodlivoszczy plausibilia 1477 *MPKJ* II 323.

Łagodliwy *'łagodny, łaskawy, wyrozumiały, blandus, clemens'*: Lagodliwym blanda XV *p. post. R* XLVII 353; Swyantha Maria nałagodlywscha y naszmyernyeyscha, y naslodscha..., szlyvthvy szye nade mna! *Naw* 37; Lagodliva benigna XV *ex. MPKJ* II 324; W mowye łagodlywcy in suauitate (in omnibus exhibeamus nosmetipsos... sicut dei ministros... in scientia, in longanimitate, in suavitate,... in verbo veritatis II Cor 6, 6) XV *med. SKJ* I 73; Glaskala lagodlyvymy slovy blandiebatur *ca* 1500 *JA* X 384.

Łagodnie *'wyrozumiale, uprzejmie, łaskawie, blande, comiter, clementer'*: Suauiter gladko a lagodnye XV *med. SKJ* V 272; Myakkimi, lagodnie, slowo glaskanc verbis mollibus 1461—7 *Serm* 149v; Lagodnye (*var. lub.*: *ochodnye) blande (consolatusque est eos et blande ac leniter est locutus Gen 50, 21) 1471 *MPKJ* V 14.

Łagodność *'przychylność, łaskawość, uprzejmość, comitas, humanitas, clementia'*: Lagodnoscz blandimen⟨tum⟩ *ca* 1428 *PF* I 486; Tribuit... dulcedinem łagothnosci 1466 *R* XXII 14; W lago⟨d⟩noszczi in suavitate XV *p. post. R* XXV 258.

Łagodny *formy*: *n. sg. m.* łagodny *ca* 1418 *Wisł* nr 2151, *ca* 1500 *Erz* 39; *f.* łagodna XV *p. post. PF* III 290; *neutr.* łagodne XV *med. SKJ* V 261; ~ *g. sg. f.* łagodne 1466 *R* XXII 13; *neutr.* łagodnego 1466 *R* XXII 24; ~ *ac. sg. neutr.* łagodne 1466 *R* XXII 19; ~ *i. sg. f.* łagodną 1419 *Pozn* nr 1035; *neutr.* łagodnym 1466 *R* XXII 23; ~ *ac. pl. neutr.* łagodna 1471 *MPKJ* V 44.

Superlat. v. sg. f. nałagodniejsza *Naw* 34.

Znaczenia: **1.** *'wyrozumiały, niesurowy, pobłażliwy, lenis, blandus, indulgens'*: V karanyv yest (*sc.* Jezus) grozni a w vpomynanyv lagodni *ca* 1418 *Wisł* nr 2151; Widzirasz mi dusche s czala lagodną mową 1419 *Pozn* nr 1035; Lagodni blandus *ca* 1420 *WokTryd* nr 451; Credit auis. Picte, łagodne, placent preludia, ludarstwa, lingve, dum canit 1466 *R* XXII 13; Moues per mellifluas rationes vpomynasz przesz lagothne mowyene *ib.* 19; Lagodna lenia (si... locutus fueris ad eos verba lenia, erunt tibi

servi cunctis diebus III Reg 12, 7) 1471 *MPKJ* V 44; Swyata Maria nalagodnycyscha, vczyecho k thobye vczyekayacza (*pro* vczyekayaczych), prosz za mna! *Naw* 34; Responsio mollis lagodn[y]a XV *p. post. PF* III 290; Blandus, id est lenis łągodny *ca* 1500 *Erz* 39.

2. '*miły, przyjemny, gratus, acceptus*': Puer est multum delectabilis łagodne, roskoschne XV *med. SKJ* V 261.

3. '*cichy, spokojny, levis, tranquillus*': Florigero Sephiri qui flamine, lagothnym wyenym, cuncta reformas..., igni salutifero mihi cor glaciale resolve 1466 *R* XXII 23; Hic Zephiri flamen, lagothnego *vyenye, violarum scemate gramen... purpurat *ib.* 24.

Łagodzenie '*pochlebianie, blanditiae*': Blandicie lizanye, lagodzenye *MW* gl. 68.

Łagodzić '*uśmierzać, czynić miłym, przyjemnym, przychylnym, sedare, fovere, blandiri alicui*': Lagodzy blanditur 1436 *R* XXIII 277; Łagodzy lenit XV *med. R* XXV 151; Delectat (*sc.* deus), lagodzy, donis ita, quod delectabile, vczeszno, est *ib.* 159; Mulcens vmakczayacz, łagodzacz XV *med. Zab* 514; Spes enim... indurata mollificat, myączczy, amara mellificat, łagodzy, et dulcorat sloczczy 1466 *R* XXII 11; Sic me nectareys verbis fouet łagod⟨z⟩y *ib.* 26; Lagodzy mollitur (ut cruaris a muliere aliena et ab extranea, quae mollit sermones suos Prov 2, 16) 1471 *MPKJ* V 67; Lagodzy indulgeat (in labiis suis indulcat inimicum et in corde suo insidiatur, ut subvertat te in foveam Ecclus 12, 15) *ib.* 80. ~ *Cf.* **Obłagodzić.**

Łagwica *formy*: *n. sg.* łagwica *ca* 1500 *Erz* 39; ~ *ac. sg.* łagwicę *BZ* Gen 21, 14. I Reg 16, 20. Judith 10, 5, *MPKJ* V 10; ~ *l. sg.* (w) łagwicy *BZ* Gen 21, 15; ~ *g. pl.* łagwic *BZ* I Esdr 7, 22; ~ *d. pl.* łagwicam *BZ* Ruth 2, 9; ~ *ac. pl.* łagwice *ca* 1400 *PF* IV 752, 1471 *MPKJ* V 32. 62. 124; ~ *l. pl.* (w) łagwicach *Rozm* 83.

Znaczenie: '*drewniane, skórzane itp. naczynie na płyny, vas e ligno coriove sim. confectum ad liquores capiendos aptum*': Lagwicze (1471 *MPKJ* V 124: lagwicze vynne) cados (centum cados olei Luc 16, 6) *ca* 1400 *PF* IV 752; Tako wstaw Abraham... wzøl chleba a lagwyczø wodi (utrem aquae) y wloszyl gey (*sc.* Agar) na pleczi *BZ* Gen 21, 14, *sim. BZ* I Reg 16, 20. Judith 10, 5, *MPKJ* V 10; A gdisz gey bilo wodi nyedostanye w lagwyczi (in utre), posadzi dzeczyø pod drzewem... y gydze precz *BZ* Gen 21, 15; Vszrzala wodi studnyczø a naczyrpnøla gey lagwyczø (implevit utrem) y dala gest dzeczyøczv pycz *ib.* 21, 19; Gestly bødzesz pragnøla, gydzi ku lagwyczam (vade ad sarcinulas) a py ('pij') z nych wodø *BZ* Ruth 2, 9; Az do sta lagvycz oleia (ad batos olei centum) *BZ* I Esdr 7, 22; Lagwiczie skorzane utres (hi, qui habitabant in Gabaon..., tulerunt sibi cibaria, saccos veteres... et utres vinarios Jos 9, 4) 1471 *MPKJ* V 32; Lagwiczie lagunculas (venter meus quasi mustum absque spiraculo, quod lagunculas novas disrumpit Job 32, 19) *ib.* 62; Lagvyczą lagena *ca* 1500 *Erz* 39; Od chczyenya pyczya yvs szye byly spragly y ych dobytek, a iusch ny myely vody wschych ('w swych') lagvyczach (in vasis) *Rozm* 83; Ktorego ydącz v myasto postrathnyeczye czlovyeka ydącz, a on nyeszye *lakvyczą vody (amphoram aquae Luc 22, 10), nasłyadvyczyesch yego aze v dom, v ktory vnydzye *ib.* 520.

Łagwiczne '*danina płacona na Rusi panu feudalnemu (może od zabaw świątecznych?), tributum in Ruthenia domino feodali solvi solutum (fortasse a ludis diebus festis actis)*': Omnes Rutheni in eadem villa nostra, qui nobis singulis annis dabant lagwyczne al. praznyczne, dicto plebano... tenebuntur dare annuatim truncum siliginis et truncum avene... Racione cuius plebani solucionis lagwyczne aut praznyczne perpetue et in evum eisdem Ruthenis indulgemus 1471 *AGZ* II 208.

Łajać *formy*: *praes. ind. 1. sg.* łaję *OrtBrRp* 54, 1. 79, 4, *OrtMac* 67. 107; *2. sg.* łajesz *BZ* Jer 29, 27, *OrtKal* 197; *3. sg.* łaje *OrtBrRp* 53, 4, *OrtMac* 66. 108. 110; *3. pl.* łają *OrtKal* 298, 1471 *MPKJ* V 137; ~ *imper. 2. sg.* łaj 1461—7 *Serm* 149v; ~ *part. praes. act. adv.* łając *OrtKal* 198, *OrtMac* 32, *Rozm* 687. 822; *adi.* łając *Sul* 18; *d. pl. m.* łającym *Fl* 118, 42; *ac. pl. neutr.* łająca *Sul* 79, 1469 *ZapWarsz* nr 2932; ~ *inf.* łająć *Sul* 39, XV *med. Zab* 517, *OrtBr* VI 376, *etc.*; ~ *fut. 2. sg. m.* będziesz łająć *BZ* Lev 19, 14; *3. sg. m.* będzie łająć *Pul* 73, 11; łająć będzie *Fl* 73, 11; *3. pl. m.* będą łajali *ca* 1418 *JA* XIV 512; będą łająć XV *med. R* XXII 233. 246; ~ *praet. 1. sg. m.* -m łajał 1458 *AKPr* VIIIa 52; łajałem *BZ* Neh 5, 7; *2. sg. m.* łajałeś *MW* 6b; *3. sg. m.* łajał 1392 *HubeZb* 65, 1396 *Leksz* II nr 527, *Fl* 73, 19, *etc.*; *f.* łajała XV *med. SKJ* V 274; *3. pl. m.* łajali są *Fl* 41, 14; łajali *Fl* 78, 13, *Pul* 34, 8; ~ *condit. 3. sg. m.* (-)by łajał *Sul* 46, *BZ* Ex 21, 17, *OrtBrRp* 54, 2, *OrtMac* 67, *Dział* 39. 49; łajałby *Sul* 48, *Dział* 39; *3. pl. m.* by łajali *BZ* Neh 6, 13; ~ *part. praet. pass. n. sg. m.* łajan XV *med. SKJ* I 82; *neutr.* łajano *OrtKal* 294; *ac. sg. m.* łajany *OrtBrRp* 54, 3, *OrtMac* 67; ~ *fut. pass. 3. sg. m.* będzie łajan *OrtBrRp* 54, 3, *OrtMac* 67.

Znaczenia: **1.** *'wymyślać, krzyczeć, ubliżać, lżyć słowami, urągać, złorzeczyć, przeklinać, increpare, maledicere, verbis laedere aliquem, contumeliam inferre alicui'*: I dokød, bosze, laiacz bødze (*Pul*: będze layacz) neprzyaczeł (usquequo, deus, improperabit inimicus)? *Fl* 73, 11; Paknyąlibi ktho... swego dlvzebnyka... pyenyądze... przykro vpomynal alybo... przeklynal, ylkokrocz by przeklynal alybo layaal o dlug przerzeczoni (quotiescumque maledixerit vel improperaverit pro debito praelibato, *Dzial* 37: ylkokrocz bądze sromoczycz), thylkokrocz gemv za szromothą wyną... zaplaczicz ma *Sul* 46; Gdy nyektory slachczycz... rzecze, eszby nyektory gemv nyerowny bądącz w vrodzenyv layącza slowa (vituperosa verba) zadal..., thaky wlostną przyszągą szą oth gabanya gego proszno oczimy (*pro* vczinv) *Sul* 79; Ktori gdy layan y falszywye obmawyaan, nye odlayowal qui cum malediceretur, non maledicebat (I Pet 2, 23) XV *med. SKJ* I 82; (Cum) vidisset eius passionem..., nullum verbum inhonestum de eius ore non exivit, non maledicebat, nye layalacz..., sed pacienter... stabat XV *med. SKJ* V 274; Aczlyby przed iarczybyskvpem dobył kto myecza..., tedy iarczybyskvpowy syedmnadzescza..., a gdyby layal abo zla slowa mowył przed nym (si quis turpia coram eo alicui protulerit, *Sul* 64: aby ktho skaradą slowa przeth nym komv movyl), tedy pyatnadzesscza *Dzial* 49; Jakom ya szamopyanth drogi dobrowolnye szyla gwalthem Janowy nye zasthapował..., zadawaiancz szlowa nyevczczywa y laiacza 1469 *ZapWarsz* nr 2932; Bo... dobrze Byenya vye, czo o mnye movyl y layal XV *ex. SlArch* I příl. 20; Lączącz improperare *ca* 1500 *Erz* 39; Layącz (exprobrantes Job 16, 11) byly są czyeluscz moyą *Rozm* 687; ~ *komuś*: Bogathka... Yancowy ranø dal i layal mv oth matky 1392 *HubeZb* 65; Czso Spitek vczinil Starcowy, to vczinil..., isz mv layal kurwe maczerze sini 1396 *Leksz* II nr 527, *sim.* 1402 *RocznHist* XV 56; Layały sø (*Pul*: vrøgaly sø szye) mne (exprobraverunt mihi), gisz mc møczø, neprzyaczele mogi *Fl* 41, 14; Neprzyacel laial (*Pul*: nalaye) gospodnu (improperavit domino) *Fl* 73, 19; I wroczi søsadom naszim... w lono gich laiane gich, iesz laialy (*Pul*: przyganę gich, yøsz sø przyganyały) tobe (improperium ipsorum, quod exprobraverunt tibi), gospodne *Fl* 78, 13; Otpowem *rozgarzayoczym albo layøczym mne (exprobrantibus mihi) slowo *Fl* 118, 42; Czszo Potrasz bil Maceya, to gi bil za yego poczant[e]kem, ysz mu lagal ot gego macerze 1403 *Pozn* nr 716, *sim.* 1405 *ib.* nr 783; Marcin sedl gwaltem moczø, y lagal mu, na Micolagewa dzedzinø *ib.* nr 741; Cszom vczinil Pawlowi, tom vczinil za iego poczøtkem, kedi memu oczczu layal 1408 *KsMaz* I nr 1200; Kegdy bądą wam layały ludze y bądą szc wam przeciwacz..., wywyodą wszithką zloscz *ca* 1418 *JA* XIV 512; Blogosłaveny gesczye, gdi bądą wam layącz ludzye (cum maledixerint vobis Mat 5, 11) XV *med. R* XXII 233, *sim. ib.* 246; Blasphemare bogu layacz a podrzesnyacz XV *med. Zab* 517; Kto bi layal otczu swemv albo maczyerzy (qui maledixerit patri suo vel matri), szmye⟨r⟩czyø vmrze *BZ* Ex 21, 17; Nye bødzesz layacz glvchemv (non maledices surdo) *BZ* Lev 19, 14; Wzøl bil nagem od nych..., abi myely przicziną zlø, prze iøsz bi my laialy (quod exprobrarent mihi) *BZ* Neh 6, 13; Aczby ktory yazyka swego nye wsczągayącz, slyachczycz layałby (*sim. Sul* 48) slyachczyczowy (si nobilis nobili improperaverit) myenyącz gy tak: Thysz kvrwy syn..., tedy za layanye onemv, komv by tak layał (quem sic vituperavit, *Sul* 49: yegosz tako szesromoczył), za wyną ma zaplaczycz schesczdzessyąth grzywyen groschy *Dzial* 39; Exprobramini lagyą wam, tampyą wasch (si exprobramini in nomine Christi, beati eritis I Pet 4, 14) 1471 *MPKJ* V 137; Za dar layały duszy moyey (exprobraverunt animam meam, *Fl*: sromoczyły sø duszø moiø) *Pul* 34, 8; Rozgnyevawschy on pocznye yemv layącz (ob hoc... indignatus plus coepit blasphemare) *Rozm* 137; Przed thym yego byczovanym stały Zydovye, rozmayczye yemv layącz *Rozm* 822; ~ *kogoś*: Cszom vczinil Pawlowi, tom vczinil za iego poczøtkem, kedi mi brata layal 1408 *KsMaz* I nr 1202; Iacom ya nye przisetl dwugiczy w dom twoy anym czy zoni layal, any gonyll 1458 *AKPr* VIIIa 52; Tedy yeden Zyd... Iesusza ymye layacz ganyebnye slovy (Jesum contumeliis multis impulsavit), rzekącz *Rozm* 136.

2. *'ostro strofować, gromić, karcić, przyganiać, vituperare, verbis castigare'*: Laialem slyachcyczom y vodzom (increpavi optimates et magistratus) *BZ* Neh 5, 7; A nynye przecz nye lagesz Ieremyaszowy (quare non increpasti Jeremiam)? *BZ* Jer 29, 27; Argue, obserua et vitupera vpomi⟨naj⟩, lay... vsilne 1461—7 *Serm* 149v; Llaialesz (*Fl* i *Pul*: karal ges) pisne (increpasti superbos Psal 118, 21) *MW* 6b; Tedy począł layacz myastom (tunc coepit exprobrare civitatibus Mat 11, 20)..., bo nye chczyal⟨y⟩ czynycz pokvthy *Rozm* 317.

3. *(o wyrokach sądowych, o przepisach) 'zaskarżyć, podać w wątpliwość, zakwestionować*

wyrok jako niewłaściwy, niezgodny z prawem, zarzucić niewłaściwość, błędność, sprzeczność z prawem, (sententias iudicum vel leges) ratas esse negare': Ten czlowyek, czo layal (*OrtMac* 108: ktory laye) ten ortel, ma pokupycz... kaszdemv przyszasznykowy trzydzeszcy szelagow *OrtBr* VI 376; Bacz dobrze ten ortel, czo gy lagyesz *OrtKal* 197; Mayąly... myastą... albo wssy, czo leszą w madborszkyem prawye, layano albo nye layano ortel s przyszwolenym ... prawa (*pro* pana),... az on gym odpuszczy, az maya v nasz ortel bracz? *ib.* 294; Przyma-ly gy (*sc.* ortel) przesz... przygany za prawo, tedy ten ortel ma myecz mocz. Ale layą-ly gy (*OrtMac* 110: lage-ly gy kto), tedy mvszą sz nym do wyszego prawą *ib.* 298; Then orthel layal albo strafowal woyth *OrtMac* 46, *sim. OrtBrRp* 40, 4; Ktho laye orthylowy... Laye-ly ktho orthelowy (*OrtBrRp* 53, 4: lage-ly kto ortel), a kv praw (*leg.* prawu) nye przyszyagl, mozely then... szyedzyecz w lawyczy? *OrtMac* 66; Ktho chcze orthel layacz, then ma szthoyacz thako rzecz: Then ortel, czo nynye wyrzeczon, then ya layą y chczą szprawyedlywoscz nadz a prosza thego przy⟨się⟩sznyka wsthacz, czo then ortel wyrzekl, kthoremu ya layą *ib.* 67, *sim. OrtBrRp* 54, 1; Ktho by layal ortel nyeszprawnye... Kyedyby ktho thymy szlowy neszprawnye layal ortel (*sim. OrtBrRp* 54, 2)..., czo ten za tho przepadl? *OrtMac* 67; Gdy ortel badzye layan, a weszma szye do wyszego prawa, a yesthly doszycz k themu, ysz przyszyasznyczy napysza ten layany ortel? *ib., sim. OrtBrRp* 54, 3; Thedy ten, czo zalowal, layal szwem ortelem y rzecznykyem temv ortelowy, czo wyrzekly przyszyasznyczy..., ale nye layal tako, yako yest prawo layacz *OrtMac* 81, *sim. OrtBrRp* 62, 3; Przyyedzyely krol na prawo w myasto, w kthorem nye ma nyemyeszkyego prawa, przed nym tedy mogą ortel layacz a czyągnącz do... wyszszego prawa *OrtMac* 98, *sim. OrtBrRp* 72, 3; Then ortel layal gyeden przyszyasznyk... y rzekl: Ten ortel ya layą, czo gy przyszyasznyk wyrzekl, a nye gesth prawy, a ya chczą gynszy wyrzecz lepszy *OrtMac* 107, *sim. OrtBrRp* 79, 4; ~ A Pyotr pravv temv y ortelowy layal albo przyganyl *OrtKal* 141, *sim. OrtMac* 47; Mozely ten, tako prawo layacz, dokonacz s prawa? *OrtKal* 198, *sim. OrtMac* 32; ~ Obyknyono gest, abi layąncz alybo naganyąncz szkazanie (ut redarguens sententiam iudicis), za lvpyeze kvnye, tho gest na kozvch kvny trzy grzywni themv przepaatl, acz skazanye swoye doswyathczy bicz sprawyedlywe *Sul* 18; Kasdemv potem przidączemv a chczącemv tho gyste skazanye layacz, naganycz a wsdrvszycz alybo othnowicz (volenti eandem sententiam redarguere et refricare sive innovare, *Dział* 28: odnawyacz abo wzdzyracz) bącz mocz zapowyedzana *Sul* 39; ~ Nye mogą go wyączey layacz (*OrtMac* 108: nye mogą nykogo o to layacz), szlowye czynycz krzywoprzysząsczą any o tho, kto straczyl szwą czescz albo prawo *OrtBr* VI 376.

Cf. **Nałajać, Wzłajać, Złajać, Odłajawać, Odłajować**

Łajanie *formy*: *n. sg.* łajanie XV *med. Zab* 516. 517, 1471 *MPKJ* V 75, *ca* 1500 *Erz* 39; ~ *g. sg.* łajania *Fl* i *Pul* 68, 24, *BZ* IV Reg 19, 3, *OrtMac* 143; ~ *ac. sg.* łajanie *Fl* 30, 16. 78, 13, *Fl* i *Pul* 68, 23, *BZ* Deut 28, 20, *etc.*; ~ *i. sg.* łajanim XV *ex. Kałużn* 292; ~ *l. sg.* (o) łajaniu *Dział* 39; ~ *d. pl.* łajaniam *Fl* 73, 23; ~ *ac. pl.* łajania *Pul* 73, 23.

Znaczenie: '*wymyślanie, urąganie, ubliżanie, zniesławianie, złorzeczenie, przeklinanie, conviciae, contumelia, opprobrium, vituperatio, maledictum*': Vczinil iesm se iaco ssød zgubem (*pro* zgubeni?), bo iesm sliszal laiane (audivi vituperationem, *Pul*: poganyenye) wela przebiwaiøcich w okrødze *Fl* 30, 16; Ti wesz laiane moie (tu scis improperium meum) y sromotø moiø, y sromane moie *Fl* 68, 23, *sim. Pul*; Laiana czakalo iest sercze moie y nødze (improperium exspectavit cor meum et miseriam) *Fl* 68, 24, *sim. Pul*; Wstan, bosze, y sødzy przø twoiø. Pamøczen bødz laianam twogim (memor esto improperiorum tuorum, *Pul*: pomny layanya twoya) tich, iasz od glupego sø wszego dna *Fl* 73, 23; I wroczi søsadom naszim sedmcrocz wøczey w lono gich laiane gich, iesz laiały (*Pul*: przyganę gich, yøsz sø przyganyaly) tobe (improperium ipsorum, quod exprobraverunt tibi), gospodne *Fl* 78, 13; Ut plurimum nazyvanye, podrzeznyany⟨e⟩, maledicczio vlg. lagyanye bidlu XV *med. Zab* 516, *sim. ib.* 517; Przlwyedze pan na czø glod y lacznoscz, y layanye (famem et esuriem, et increpationem) na wszitki vczynki twe *BZ* Deut 28, 20; Dzen zamøtka a laianya, a blyvznyenya dzen ten (dies tribulationis et increpationis, et blasphemiae dies iste) *BZ* IV Reg 19, 3; Kyedy komv s prawa przyszagą szkazą albo o dlug, albo o layanye, albo o czokoly bandz na dzen polosony, a then, czo by myal nosycz przyszagą, nye bylby..., czo gest o to prawo? *OrtKal* 212, *sim. ib.* 212. 213, *sim. OrtBrRp* 71, 1, *OrtMac* 95; Gesthlyby kto byl szlugą czyyego..., ma doszycz vczynycz..., yesthly byl byth dla layanya szlych szlow, pan nye

ma dacz szluszby szluzączemu *OrtMac* 143; O layanyv (*Sul* 48: o sromoczenyv slowy czyyeem)... Aczby ktory yazyka swego nye wsczągayącz, slyachczycz layalby slyachczyczowy, myenyącz gy tak: Thysz kvrwy syn..., tedy za layanye onemv (pro vituperio illius, *Sul* 49: za sromoczenye tego)... za wyną ma zaplaczycz schesczdzessyąth grzywyen groschy *Dział* 39; Improperium ganyenye, layanye (Sap 5, 3) 1471 *MPKJ* V 75; O boze, ktory dlya othkvpyenya szwyatha chczyalesz szye narodzycz, obrzezacz,... byczym y layanym gabacz..., wybaw mye od mąky pyekyelny XV *ex. Kałuż* 292; Ląyąnye vituperium *ca* 1500 *Erz* 39; Apostolovye... po przyaczyv ducha svyatego vschytko layanye y vschytky przykrosczy pospolu czyrpyely *Rozm* 639; ~ '*w prawie zwyczajowym publiczne, zgodne z umową naruszenie przez wierzyciela czci dłużnika nie wywiązującego się ze swoich zobowiązań, najczęściej przez ubliżanie mu słowami, conviciae, quibus secundum consuetudinem creditor debitorem sibi non satisfacientem ex convento publice carpebat*': Aczlyby tesz ten, czso przegygra (*sc.* w kości), poddał syą pod layanye abo sromoczenye a na to rakoymye postawyl, a ten to, czso zyskal, chczalby gy abo gego rąkoymyą sromoczycz (si quis... pro pecunia sic evicta acriter monuerit suum debitorem cum verbis turpibus vel eius fideiussorem), tedy za sromotą... wyną pokvpy *Dział* 37.

Łajno '*excrementum, stercus*': Bødzesz myecz vichod przed stani, k nyemvsz przidzesz prze przirodzonø przigodø noszøcz kolek na passze, a gdisz syødzesz, okopasz okolo czebye a layna pyersczø przikrigesz (egesta humo operies) *BZ* Deut 23, 13; Rani czø pan wrzodem egipskim na stronye twego czala, ktorøsz layna vipvsczasz (per quam stercora egeruntur) *ib.* 28, 27; Layno merda 1472 *Rost* nr 56; Stercus gowno, ląyno *ca* 1500 *Erz* 39.

Łaknąć '*łaknąć, być głodnym, esurire*': Gospodnye, kyedysmy czyebye vydzyely laknącz (esurientem Mat 25, 37)? *Rozm* 492, *sim. ib.* 493.

Łakniący '*łaknący, głodny, esuriens, fame laborans*': Szpowyadam szya..., yszem... laknyaczego (*Spow* 1—4: lacznego) nye nakarmyl *Spow* 6.

Łakomić się *cf.* **Ułakomić się**

Łakomie '*chciwie, avide, cupide*': Gdysz w lywney przepaszcy gest nyenasiczona sądza, nyektorzy... lakomye sz vczązenym szkod wyczągayą pyenyądze *Sul* 47.

Łakomiec '*chciwiec, homo lucri cupidus*': Hoc carent avari, lakomczy, qui saepe dla zyzku swyeczskyego suos proximos decipiunt non veris, sed mendosis verbis XV *p. post. PF* I 202.

Łakomo '*chciwie, cupide*': Halerzem łakomo szbyeral *SkargaPloc* w. 29.

Łakomość '*chciwość, skąpstwo, lucri cupido, avaritia*': *Vsilnye łakomosczy violente avaricie 1436 *R* XXIII 276; S *łakomosczio cum aviditate XV *med. GlWroc* 231v; Lakomoszczy aviditas XV *med. Zab* 513; Lakomosczy *ib.* 523; Cor cuius adurit auri dura fames vyelka łacomoscz 1466 *R* XXII 17; Thez zlie sądzysz naprzeczywko łakozyrstwu, gdy łakomoscz zawyązugye myeszek (tunc małe iudicas contra gulam, quando avaritia ligat bursam), bo zali łakomoscz... myądzy myeskem a łakozyrstwem dobrze sądzy (numquam recto inter gulam et bursam avaritia iudicabit), łakomoscz gyest szama w szobye mązoboycza (quid est avarus: sui homicida) XV *p. post. R* I s. XLI.

Łakomstwo *formy*: *n. sg.* łakomstwo XV *med. MPKJ* V 432, XV *med. SKJ* I 75, *ca* 1450 *PamLit* IX 319, *etc.*; ~ *g. sg.* łakomstwa *Spow* 4, XV *med. R* XXIII 279, *BZ* Ex 18, 21, *etc.*; ~ *d. sg.* łakomstwu *Sul* 22, *Rozm* 787; ~ *ac. sg.* łakomstwo *Fl* i *Pul* 118, 36, 1461—7 *Serm* 96v; ~ *i. sg.* łakomstwem *Spow* 1. 3. 5. 6. 8, XV *in. Szwed* 49, *Rozm* 197. 532; ~ *l. sg.* (w) łakomstwie *Spow* 2, *MW* 23b.

Znaczenie: '*chciwość, skąpstwo, lucri cupido, avaritia*': Naclon sercze mogęwe *swadeczwa twoya, a ne w lakomstwo (non in avaritiam, *MW* 23b: w lakomstwie) *Fl* 118, 36, *sim. Pul*; Szpowadami szø..., yszeszmi szgrzeszili... łakomszthwem (*Spow* 2: w lacomstwe, 4: s łakomsthwa) *Spow* 1. 3. 5. 6. 8; Lacomstwem auaricia (repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, avaritia, nequitia Rom 1, 29) XV *in. Szwed* 49; Paknąlybi... sandzee... swemv łakomstwv nye odpvsczącz (eorum avaritiae non parcentes)... myedzi szobą roszdzelily alybo... oddalyly yano bydlyą..., skodą czyrpącemv zwyerzą sgvbyonee szacvnk... maya wroczycz a zaplaczycz *Sul* 22; Byzkvp przes motylya chrobaka..., lakomstwo przes vsta (cupiditas per os)... wyobrazzony sø y wylozzony XV *med. MPKJ* V 432; (Ventus) impetuose ac violente avaricie irruens domum nawalnego, gwaltownego lakomstwa wlathaiaczy XV *med. R* XXIII 279; Fornicacio autem et omnis immundicia aut auaricia lakomstwo na ymyenye (Eph 5, 3) XV *med. SKJ* I 75; Vbacz grzechow ssiedm bycz...: pycha, lakomstwo s nieczystotą *ca* 1450 *PamLit* IX 319; Dobøødz... møszow..., ktorzy bi nyenawydzely łakomstwa (qui oderint avaritiam)

a ustaw z nich wlodarze, sødze a *sednyky *BZ* Ex 18, 21; Lakomstwo *ca* 1455 *JA* XIV 489; Aczkoly podlvg zrządzenya bosskyego stworzeny myelibi bycz czsny, wierny, sprawyedliwi, spokoyny, a ysze rospvszczone lakomstwo (effrenata tamen cupiditas) aczby sprawiedlywoscz̨ą nye bylo sklonyono, tedi zgoda y pokoy myedzi lvdzmy by zgynaly *Dział* 1; ⟨G⟩dysz z lychwy pochodzy nyerządne lakomstwo (insatiabilis appetitus)..., chczem, aby Szydowie, pyenyądzi poszyczayącz, za lypha na tydzeny nie wiączey wzały... od grzywny, gedno pol grosza *ib.* 38; Prze lakomstwo per avariciam 1461—7 *Serm* 96v; Per gulam lakomstwo *ib.* 97r; Lakomstwa cupiditatis *ib.* 223v; Odpadz ode mnye... nyeprzyazn lakomsthwa, nyewdzyacznoscz zlego pozadanya *Naw* 110; Pyrwszy pycha yest grzech glowny a lakomsthwo yemv rowny *ca* 1500 *SlOcc* XII 159; O tem, yako trzeczye dyabel chczyal mylego Yesusza lakomstwem pokuszyczˇ *Rozm* 197, *sim. ib.*; Gorze vam, madrczy y lycemyernyczy, ipokryczy, ktorzy oczyszczyczye, czo yest znątrz kyelycha, a vnątrznoscz̨y pelny kradzyeystva, nyeczystoty, lakomstva y vschytkych grzechow *ib.* 462; O ganyebny lotrze, kto czye takyem kupczem vczynyl? Nygd yedno tve lakomstvo *ib.* 511; Bądzże, ludaschv, przekląty..., bo yest grzech ossobny, barzo nyepodobny..., to yest lakomstvo a skąposcz *ib.* 515, *sim. ib.* 449; O vyerna duscho, nye zazegay szye ognyem lakomstva! *ib.* 515; Czosch vczynysch, czlovyecze, ktorykolvye yeszˇzazony gnyevem,... lakomstvem przemozony? *ib.* 532; Movy thu Beda, yze... Iudasch... obyeszyl szye povrozem lakomstva *ib.* 761; Vtore, aby podobną mąką za yego grzech, czvsch lakomstva albo cradzyeystva pomsta nad nym byla *ib.* 769; Pravda navky na svyeczye byla zaczmyona..., a pravda spravyedlyvoscz̨y byla zastavyona, czvsch lakomstw (*leg.* łakomstwu) byla obvyązana *ib.* 787.

Łakomy 1. *'chciwy, avidus, avarus'*: Obykli szą lakomy sandzee (avari iudices)..., ysze gdysz... slyaachtą czą̨ndzayą, na them myescze lup dzelyą *Sul* 22, *sim. Dział* 9; Lacomi avari 1461—7 *Serm* 97r; Oby baczyli lakomy, ucrutny, nyemiloszerny..., quod dominus Jesus absque misericordia judicabit illum, qui hic suo proximo non facit misericordiam secundum posse suum XV *p. post. PF* I 203; Llakomy (avarus) szam w szobye vpada, a gymyenya nye trawy XV *p. post. R* I s. XLI; Vslyschacz to lyczemyernyczy, ktorzy ssą byly lakomy (qui erant avari Luc 16, 14), y nasmyevaly szye yemv *Rozm* 391; Iudasch, zdraycza lakomy, stoy v Yerusalem *ib.* 515.

2. *'chciwy jedzenia, łakomy, edax, cibi avidus'*: Lakomy (*war. lub.*: lakomy gedzyenyv) avidus (noli avidus esse in omni epulatione Ecclus 37, 32) 1471 *MPKJ* V 84; Nebulo, sc. eodem more decoctor, scura polyszacz mysz abo lakomy czlovyek XV *p. post. PF* III 287.

Łakota *'łakomstwo, obżarstwo, gula'*: Avaricia, *lakorzyrstwem, et gula łakotha XV *p. post. R* XXV 199.

Łakotka *(?) '?'*: Obezrzy moya nagota, yaz yeszm obnaszona ode wschey łakotky *(pro* lakothy*?)* dvchem szwyanthym *Naw* 58.

Łakotny *'łakomy, żarłoczny, avidus, gulosus'*: Lakothny infronitus (animae irreverenti et infrunitae ne tradas me Ecclus 23, 6) 1471 *MPKJ* V 81; Grzesznyk łakotny profanus (ne quis fornicator aut profanus ut Esau, qui propter unam escam vendidit primitiva sua Hebr 12, 16) *MPKJ* V 133.

Łakożyrca *'człowiek łakomy i żarłoczny, homo avidus edendi, gulosus'*: Bo gdy bądzye łakozyrcza (qui gulosus effectus est), obiczagya gynako thego nye odmyeny y nye odeymye aby z szmyerczyą XV *p. post. R* I s. XLI.

Łakożyrstwo *formy*: *n. sg.* łakożyrstwo XV *p. post. R* I s. XLI; ~ *d. sg.* łakożyrstwu XV *p. post. R* I s. XLI; ~ *i. sg.* łakożyrstwem XV *p. post. R* I s. XLI, XV *p. post. R* XXV 199; ~ *l. sg.* (w) łakożyrstwie *Rozm* 195.

Znaczenia: **1.** *'łakomstwo, obżarstwo, gula, cupiditas edendi'*: Wstrzymanye *łakoszyrstwo sobrietasque gulam XV *med. Zab* 514; Lakozyrstwo czlowyeka lenywego gyest sprochnyaloscz (gulositas vilis et negligentis hominis putredo est) XV *p. post. R* I s. XLI; Kaz łakozyrsstwu walczicz z mieskyem (fac gulam litigare cum bursa) a warwy szye bicz rzecznykyem gyego..., bocz lakozyrsstwo szwyatczy na myeszek swymy zadząmy (nam gula affectionibus probat) *ib.*; Thez zlie sządzysz naprzeczywko lakozyrstwu (tunc male iudicas contra gulam), gdy łakomoscz zawyązugye myeszek, bo zali lakomoscz... myądzy myeskem a lakozyrstwem dobrze sądzy (numquam recto inter gulam et bursam avaritia iudicabit)? *ib.*; Kvszyl y (*leg.* ji 'go') tesch troya rzeczą... Napyrvey w lakoszyrstvye (primo in gula), yschby laczen vzral chleb y zaszon (*leg.* zażżon) byl nyevmyernyem zadanym karmye *Rozm* 195.

2. *'chciwość, avaritia'*: Avaricia, *lakorzyrstwem, et gula łakotha XV *p. post. R* XXV 199.

3. *dubium*: *'poprzestawanie na małym, umiarkowanie, frugalitas, continentia'*: Lakozyrsstwo pyeczoluyącz̨ego a pylnego czlowyeka wyeszyelye gyest (frugalitas solliciti et diligentis hominis

solatium est) XV *p. post. R* I s. XLI. ~ *Może błędny przekład łac.* frugalitas.

Łamacz *'robotnik wydobywający kamienie w górach lub obrabiający, ociosujący je, caesor lapidum'*: Johanni lamacz 1408 *RachNKorcz* 471, *sim. ib.* 473; Vstawyl z nych lamacze (constituit ex eis latomos), abi lamaly kamyenye a *cyøsali *BZ* I Par 22, 2; Cy naymaly tymy pyenyødzmy łamacze kamyenya (caasores lapidum) *BZ* II Par 24, 12; Latomorum czesly aut lamaczow kamyenyą (*war. kal.*: cziesle lamyącze kamyenye, fueruntque Salomoni... octoginta milia latomorum in monte III Reg 5, 15) *MPKJ* V 42.

Łamać *formy*: *praes. ind. 2. sg.* łamiesz *Rozm* 136; *3. sg.* łamie XV *p. post. JA* XII 143, *Rozm* 684; *3. pl.* łamią *BZ* IV Reg 22, 6. I Par 22, 15; ~ *part. praes. act. adi. n. pl. m.* łamiące 1471 *MPKJ* V 42; ~ *inf.* łamać 1437 *Wisł* nr 228 s. 86; ~ *praet. 3. sg. m.* łamał 1424 *Msza* III s. 56, *sim.* VI. VIII; *f.* łamała XV *p. pr. R* XVI 344; *3. pl. m.* łamali XV *p. pr. R* XVI 328, *BZ* IV Reg 12, 12; ~ *condit. 3. pl. m.* -by łamali *BZ* I Par 22, 2.

Znaczenia: **1.** *'dzielić na kawałki, frangere'*: Wszął chleeb..., przeszegnał, lamaal (fregit, *Msza* IV: przelomyl, V: roslomil), roszdaal wcznyoom 1424 *Msza* III s. 56, *sim.* VI. VIII; Lamacz confringere 1437 *Wisł* nr 228 s. 86; Huic fringunt, łamały, Quirites robuste cuspidis hastas XV *p. pr. R* XVI 328; Manus violavit, fregit łamała *ib.* 344; ~ Pravda przebya głową, a dobry vczynek schyyą łamye *Rozm* 684.

2. *'odrywać, odbijać od skały kamienie, łupać, ciosać kamienie, saxa caedere, scindere'*: Y dawalasta ge (*sc.* pieniądze)... tym w røce, gysz bily nad murarzmy domv boszego, gysz ge nakładały na teszarze... a na ti, gysz kamyenye łamały (qui caedebant saxa), abi kupowały drzewo a kamyenye, gysz røbały a łamały (qui excidebantur) *BZ* IV Reg 12, 12; Dadzø ge (*sc.* pieniądze)..., abi drzewya a kamyenya nakupyły a tu, gdze kamyenye łamyø (ut emantur ligna et lapides de lapicidinis), ku poprawyenyv koscyola boszego *ib.* 22, 6; Vstawyl z nych łamacze, abi łamały kamyenye a *cyøsali (ad caedendos lapides et poliendos) *BZ* I Par 22, 2; Masz takesz wyele rzemyøszlnykow, gysz łamyø kamyen (habes quoque plurimos artifices latomos) *ib.* 22, 15; Cziesle łamyącze kamyenye (*war. lub.*: czesly aut łamaczow kamyenyą) latomorum (fueruntque Salomoni... octoginta milia latomorum in monte III Reg 5, 15) 1471 *MPKJ* V 42.

3. *(o prawie, zwyczajach itp.) 'naruszać, przekraczać, violare (leges, consuetudines, sim.)'*: Pythalyszczye nasz o prawo thakymy szlowy: Gdy szye raycza... przylubowalby [szye] kv dworowy... albo nye dzycrzal pyszanego myaszthv prawa, przywyłyeye łamał (*OrtVrtel* 120: aby... przywyley szłomyono), albo phalszował, czo yesth pokvtha yego? *OrtMac* 36; Lamye soluit legem XV *p. post. JA* XII 143; A thy, Iesuszye, tosz ty obvykł czynycz, yze svyate dny zawsche łamyesz (soles festa violare) *Rozm* 136.

Cf. **Obłamać, Odłamać, Połamać, Rozłamać, Wyłamać, Złamać, Załamić, Odłamować, Przełamować, Wyłamować, Wzłamować, Złamować, Łomić**

Łamikamień *bot. 'Saxifraga granulata L. vel Spiraea filipendula L. vel Pimpinella saxifraga L.'*: Saxifragam, id est łamykamyen XV *p. post. R* LIII 63.

Łan *formy*: *n. sg.* łan *ca* 1420 *WokTryd* nr 148, 1437 *Wisł* nr 228 s. 88; ~ *g. sg.* łana 1500 *AGZ* XVI 301; łanu *OrtCel* 8; ~ *d. sg.* łanu 1477 *SKJ* III 333; ~ *ac. sg.* łan 1397 *PKKr* I 246, 1419 *TPaw* IV nr 3342, 1432 *MPKJ* II 309, *Rozm* 98; ~ *l. du.* (na) łanu 1399 *StPPP* VIII nr 8288; ~ *n. pl.* łany 1330 *KodWP* II 442, *DłLB* III 322; ~ *ac. pl.* łany 1461 *AGZ* VI 68; ~ *i. pl.* łanmi 1474 *AGZ* XII 357.

Znaczenie: *'miara powierzchni pola (wielkości zmiennej, najczęściej ok. 16,8 ha), agri mensura (variae magnitudinis, saepissime fere 16,8 ha)'*: Ten łan, czo pani zastawila..., ten pusczila sinovi w dzał 1397 *PKKr* I 246; Franczco et Prandotha matha na dw łanu pol yedneynaczcze grziwni 1399 *StPPP* VIII nr 8288; Sedlisko se dvoma grziwnoma vipusczil, unus łan 1405 *SKJ* III 195; Quid citaverat... Katherina... Symonem... pro manso agri vlg. ho łan, pro isto Symon... Katherinam judicialiter ewasit 1419 *TPaw* IV nr 3342; Mansus, łaneus łan *ca* 1420 *WokTryd* nr 148; Pleban przeoral łan 1432 *MPKJ* II 309; Mansus wloka, *łon 1437 *Wisł* nr 228 s. 88; Jakom ya szą nye wrzuczila... w *łay 1438 *Pozn* nr 1598; Isti duo manses liberi al. łany sunt 1454 *ZarŚł* XIV 1, 50; Medium mansum pol łanv *OrtCel* 8; Ab eodem scopulo pertranseundo civitatis al. mynąwschy łany medietate campi 1461 *AGZ* VI 68; Cum duobus łaneis al. s łan[i]my 1474 *AGZ* XII 357; Cum duobus łaneis al. łany *ib.* 410; Jacobus... nywa roley sweyg na Chełmye ku Dobrasławowey konczem, a drugem ku *Bartosoviczowa łanu... Andree... obligauit 1477 *SKJ* III 333; Łanei al. łani iuxta Zarnowyecz siti *DłLB* III 322; Iacobus,... Stanislaus... pol łana, Kvszkowycz de ortulano quinque grossos solvit 1500 *AGZ*

XVI 301; Iozeph kvpyl lan role (Joseph conductitium agrum comparavit) *Rozm* 98; ~ *zapewne już nomen proprium*: Ad locum, qui dicitur Bogumilovi lani 1330 *KodWP* II 442; Tres laneos Schephkovy lany nuncupatos 1467 *AGZ* XV 65, *sim.* 1487 *ib.* 246; ~ delny łan: Donavi tres laneos extirpandum, in quibus laneis debet et debent habere plenitudinem et perfectionem al. delne lany 1461 *AGZ* IV 174; ~ francki łan '*łan tzw. frankoński, o powierzchni większej od łanu zwykłego (przeważnie ok. 24,2 ha), mansus Franconicus, qui vocabatur, magnitudinis amplioris solita (fere 24,2 ha)*': Nicolaus... 10 mansos al. franczkie lany Andreac... donat iure Maydenburgensi ad locandam villam, Raba nuncupandam (1446) XVI *in. Matr* III nr 145.

1. Łani '*samica jelenia, femina Cervi elaphi*': Scepan vszczwal lanø 1423 *KsMaz* II nr 39; Damme lany XV *p. pr. R* XVI 345; Lany (cerva) porodzi⟨ła⟩ na polyv y ostawyla plony *BZ* Jer 14, 5; De animalibus: lany, caper szarn *ca* 1455 *JA* XIV 490; Cerva lanj XV *ex. AKLit* III 106; Damma lany *ca* 1500 *Erz* 39; Cerua lany *ib.*; Zbyezely szye zvyrzęta kv Yesvszovy: loszovye,... ząbrovye, lanye, yelyenye *Rozm* 84; O tem, yako lanye y tvrze (bubalae et cervae) davaly szye doycz *ib.*; Zbyezely szye tvrze a lanye (bubalae cervaeque) podavayacz swe v⟨y⟩mymą *ib.*

2. Łani *cf.* **Uszko**

Łaniec '*miara powierzchni pola (wielkości zależnej od okolicy), też samo pole, agri mensura variae secundum loca magnitudinis, etiam ager ipse*': Msczugius... tres laneos dictos lance... Nicolao... dimisit perpetuo 1400 *StPPP* VIII nr 10914; Nicolaus pratum suum dictum lanecz... cum omni jure... Petro et Jacobo in perpetuum resignauit 1436 *StPPP* II nr 2650.

Łanik *bot.* '*jakaś roślina, może tawuła, planta quaedam fortasse Spiraea aruncus L.*': Lanik barba hirci XV *ex. R* LIII 65.

Łannik '*chłop siedzący na łanie, mający w uprawie cały łan pola, colonus, qui integram agri mensuram, laneus dictam, colebat*': Ego nolo ipsos dare super laneatores tuos al. na lanniky, sed ipsos dabo super terrigenas, istos non inculpando 1442 *AGZ* XIV 68.

Łanoszka *czy* **Lanoszka** *bot.* '*konwalia majowa, Convallaria maialis L.*': Lanoska auricula cerui 1472 *Rost* nr 1648.

Łanowe '*podatek płacony przez chłopów panującemu od łanu, vectigal a colonis principi solvi solitum*': Uillas... et eos, qui in eisdem habitabunt..., ab omni liberamus exactione, prestacione, factione, labore uel seruitute...: pouoz, strose, poradlne, lanoue, stroza 1255 *MMAe* III 48.

Łanowy '*dotyczący łanu, z łanem będący w związku, qui ad agri mensuram, laneus dictam, pertinet*': Invadiavit sibi Hynek quinque partes lanei seu quartas al. pyacz czwerczi lanowych desertas 1495 *AGZ* XVI 259.

Łanwa '*wić, ogniwo a. sznur łączący oreczyk z wozem, anus vel funis, quo vectis currus cum curru coniungitur*': Pro cordis et negociis currus dictis lanwy 1393 *MMAe* XV 158; Pro I sporta dicta barczcze al. wagy, pro restibus, axibus et pro cordis ad paranda quedam negocia, dicta lanwy, curuum regalium V scotos *ib.* 171.

Łańcuch, Łańcuch, Lejcuch, Leńcuch, Lęcuch *formy*: *n. sg.* łańcuch 1394 *MMAe* XV 246, 1399 *MMAe* VIII 229; lejcuch 1435 *KsMaz* III nr 873; ~ *g. sg.* łańcucha 1419 *TPaw* IV nr 3326; ~ *ac. sg.* łańcuch 1396 *AcCas* 354, 1410 *Pozn* nr 675, 1430 *AGZ* XI 61, *etc.*; leńcuch 1437 *Pyzdr* nr 1114, *ca* 1500 *JA* X 382; ~ *i. sg.* łańcuchem XV *ex. SKJ* I 145; ~ *l. sg.* (w) łańcuchu 1483 *AGZ* XVI 181, 1500 *ib.* 305; ~ *n. pl.* łańcuchy 1389 *MMAe* XV 34, 1443 *AGZ* XI 219; ~ *ac. pl.* łańcuchy 1458 *AGZ* XII 437, 1461 *AKH* XI 490. 492.

Znaczenie: '*łańcuch, rodzaj sznura z metalowych ogniw, catena*': Vectores domine regine obligauerunt kathenas ferreas dictas lanczuchy 1389 *MMAe* XV 34; Pro exempcione kathene vlg. lanczuch 1394 *ib.* 246; Pro uno lanczuch 1396 *AcCas* 354; Vna kathena ferrea magna dicta lanczuch vlg. 1399 *MMAe* VIII 229; Pro cathena, que dicitur *lanczocht 1401 *AcCas* 567; Pro cathena al. lanczuch 1430 *AGZ* XI 61; Nicolaus fugit... cum quindecim grossis et catena al. leyczuch (*pro* lenczuch?) 1435 *KsMaz* III nr 873; IIII lanczuchy 1443 *AGZ* XI 219; Catena *lalczącby XV *p. pr. R* XXIV 364; Receperunt... duas catenas al. lączuchy 1458 *AGZ* XII 437; Pro cathenis al. lanczuchi unam sexagenam 1461 *AKH* XI 490, *sim. ib.* 492; Jakoszmy byly przy thym lythkupye..., ysch Marczyn kupyl lanczuch v Gyana 1497 *ZapWarsz* nr 1779a; ~ '*łańcuch do wiązania więźnia, okowy, kajdany, catena, qua captivi vinciuntur*': Jaco Benak ne bil Maagdalani... ani geg wsadzal w lanczuch 1410 *Pozn* nr 675; Sicut Johannes non repercusit Nicolao violenter captivum Mathiam sua in domo nec ab eo kathenam *recepi vlg. lanczucha 1419 *TPaw* IV nr 3326; Yeszem ya nye kaszal dacz pyanczinacze ran Simonowy z Yeszor anym go kaszal bicz, any w lenczuch sadzacz, any klodowacz 1437 *Pyzdr* nr 1114; Ministerialis... recognovit, quia arrestavit et

faciliavit quatuor kmethones..., duos in cathenis al. w łączvch et duos in baculis al. v ykyoch (*pro* kyyoch) 1465 *AGZ* XVI 31; Sedebat... incarceratus in compedibus et catena al. w łanczuchu in medio ligatum 1483 *ib.* 181; Catenatus lanczuch na szygy (*sc.* mając) XV *p. post. Kałużn* 275; Jesusz staroscze vydan lanczvchem szw⟨ią⟩zany XV *ex. SKJ* I 145; Quem faciocinavit incathenatum sedentem in cathena al. w łanczvchv et in corda al. w powroszye 1500 *AGZ* XVI 305; Iudei... Xpm eleuabant... trahentes alii per cordam seu cathenam, za lencząch, quam habuit super collo *ca* 1500 *JA* X 382.

Łańcuszek *czy* **Łęcuszek** '*mały łańcuch, parva catena*': Aurifabro..., qui laboravit duo frena argentea, unum ad magnum equum cum cathenis argenteis al.sz *laczuszki... dedi... XXIII florenos 1500 *ZsigBud* 31.

Łańka *czy* **Łańka** *bot.* '*konwalia majowa, Convallaria maialis L.*': Laynka lilium conuallium *ca* 1500 *Rost* nr 7171.

Łapa 1. '*zbój, rabuś, latro, praedo*': Micossium fore traditorem al. sdr[z]accza et predonem al. lapa et spolia per modum latroczinij Bohemie residens tunc per ipsum comitenda al. chałupowal 1429 *StPPP* II nr 2253.

2. '*potrzask, pułapka, laqueus, pedica*', *tu przenośnie* '*zasadzka, insidiae*': Verum Iob prudencia eius percussit superbum, verum Xpus tetendit, poskromyl, dyabolo muscipulam lapi *ca* 1500 *JA* X 385.

Łapać *formy*: *praes. ind. 1. sg.* łapam *De morte* w. 383; *3. sg.* łapa 1466 *R* XXII 13; *2. pl.* łapacie *Rozm* 633; *3. pl.* łapają *Fl* 9, 22; ~ *imper. 2. sg.* łapaj 1413 *AKPr* X 373; ~ *part. praes. act. adi. v. pl. neutr.* łapające *Fl* 68, 39; ~ *inf.* łapać 1403 *Piek* VI 180, 1406 *Pozn* nr 604, 1418 *Pyzdr* nr 548, *etc.*; ~ *praet. 1. sg. m.* -m łapał 1479 *ZapWarsz* nr 1216; *f.* -śm łapała 1387 *Pozn* nr 23; *3. sg. m.* łapał 1448 *StPPP* II nr 3332; *3. pl. m.* łapali 1423 *StPPP* II nr 1937; ~ *part. praet. pass. n. sg. m.* łapan 1418 *Pyzdr* nr 548; *neutr.* łapano *Rozm* 691; *n. pl. m.* łapani 1407 *Pozn* nr 617.

Znaczenie: '*chwytać, zatrzymywać siłą, porywać, capere, arripere, insequi, retinere*': Jacosm Jana ne lapala ani kazala 1387 *Pozn* nr 23; Sandziwoy ne szlubowal... wyprawicz Pechna... ze szkodi dwudzestu grziwen, czso mi (*pro* mu?) kasal Szaka łapacz 1403 *Piek* VI 180; Potrassz ne bil pomocznikem u Wilkowego człowcka ani go pomagal łapacz gwaltem 1406 *Pozn* nr 604; Ne mø kasnø... ludze Wlostowi lapani ani raneni 1407 *ib.* nr 617; Ha, ha, ha lapay, her łapay, zaby, her saby! 1413 *AKPr* X 373; Jandrzey ne casal Vawrzka swym ludzem łapacz any s gego radø lapan 1418 *Pyzdr* nr 548; (Consules civitatis Cracoviensis) Judeos violenter detinuerunt al. łapały, nullum jus ad eos habentes 1423 *StPPP* II nr 1937; Johannes... penam XV Johanni de Krziszanouicze... ex eo, quia ipsum mancipauit al. łapał iura sua non manifestans 1448 *ib.* nr 3332; Vmbra coheret aquis, has canis vrget, chwathą, łapą, aquas 1466 *R* XXII 13; Yacz thesz kosw szyeka vyłky, sarny łapam drvgyey philky *De morte* w. 383; Jakom ya... ne gonyl swyerzepicz anym przyyachał... w dom... Mikołaya..., anym go łapał 1479 *ZapWarsz* nr 1216; Iesucriszczye, vydzyałesz oczyma tvego bostwa... vladyky... gothuyącz bron, aby czye przysły łapacz *Rozm* 595, *sim. ib.* 612. 614; Nyechayczye tych odycz, bocz... nye ssą vynny v thym, yze vy mnye łapaczye *ib.* 633; Yako na zboyczye vysłyschczye s myeczmy, s kyymy łapacz myą (Luc 22, 52) *ib.* 649, *sim. ib.* 685; Tysch vczyął brathu memv vcho, kyedy mystrza tvego łapano *ib.* 691; ~ *przenośnie*: Kedy se powisza zli, zaszega se vbogy, łapaiø ie (comprehenduntur, *Pul*: zgymany będą) w radach, gimisz mislø *Fl* 9, 22; ~ *dubium* (*może skutkiem lekcji* raptilia *zam.* reptilia): łapające '*gady, płazy, serpentes, reptilia*': Chwalcze gi (*sc.* boga) nebo y zema, morze y wszelike łapaiøcze (omnia reptilia, *Pul*: gmyrzøcza) w nich *Fl* 68, 39. ~ *Cf.* **Nałapać, Obłapać, Połapać, Złapać, Oblapić, Połapić, Ułapić, Złapić, Obłapiać, Połapiać.**

Łapanie '*chwytanie, zatrzymywanie, actus capiendi, detinendi*': Ideo dedit sibi (*sc.* Petro) judicium ad capiendum ipsum (*sc.* Franciscum), videlicet na łapanye, pro eo, quia non est possessus 1441 *StPPP* II nr 2968.

Łapaszki *pl. tantum, bot.* '*strzałka wodna, Sagittaria sagittifolia L.*': Łapasky plantago aquatica minor 1460 *Rost* nr 3675.

Łapica '*łapka, paści, pułapka, muscipula, laqueus, pedica*': Łapycza *ca* 1455 *JA* XIV 493; Pro duabus łapycze ad thezaurum ad capiendos mures dedi VI denarios 1500 *ZsigBud* 78; ~ *przenośnie*: Przydze yemu szydło, yegosz nye wye, y łapycza (captio, *Fl*: vłapene), yøsz skryl, vłapy gy *Pul* 34, 9.

Łapinos *bot.* '*bodziszek cuchnący, Geranium Robertianum L.*': Łapinosz acus muscata 1460 *Rost* nr 3323.

1. Łapka 1. '*zbój, rabuś, latro, praedo*': Quia ipse Micossius esset defraudator al. zdzadcza (*pro* zdradcza) et ad Bohemiam equitauerat prout łapka et ibidem chałupował 1429 *StPPP* II nr 2254.

2. *mala* *łapa, łapka, noga zwierzęcia a. ręka ludzka, parvus pes animalis vel parva manus hominis*': Item 1 spissum seu grossum fiat sine unco. Exemplum: Lapka lekce liszego (*leg.* łapka lekce łysego) *Park* 404.

2. Łapka *cf.* **Łebka**

Łapkować '*postępować jak łapka, tj. rabuś, rabować, trudnić się rozbojem, praedonem esse*': Lapcowal 1429 *ArchTerCrac* IX 36, 14.

Łapski *cf.* **Korzeń**

Łasica *zool.* '*lasica/ łaska, Putorius vulgaris Rich.*': ⟨G⟩dy kto nagany... skazanye pana cracowskyego, tedy kocz abo torlop gronostayowy ma gemv dacz. Ale panv sandomyrskyemv abo lubelskyemv torlop z lasycz (pelles mustelinas), kaszdemv woyewodze torlop z lasycz (pelles mustelinas, *Sul* 50: lvpyeze gronostayowe..., panv sandomyrskyemv a lvblinskyemv laszyczne, a kaszdemv woyewodzye laszycze) *Dział* 42; Lassycza mustela 1472 *Rost* nr 1152; Laszycza melota XV *ex. R* XXV 147; Laszyczą mustela *ca* 1500 *Erz* 39.

Łasiczny '*łasiczy, z łasic, mustelinus, e mustelarum pellibus confectus*': Kedi ktho nagany... skazanya pana krakowskego..., lvpyeze gronostayowe..., alye panv sandomyrskyemv a lvblinskyemv laszyczne (pelles mustelinas, *Dział* 42: torlop z lasycz), a kaszdemv woyewodzye laszycze... dacz... ma *Sul* 50.

Łasiczy '*związany z łasicami, zrobiony z ich skórek, mustelinus, e mustelarum pellibus confectus*': Luit penam al. cocz, qui dicitur lasszyczy de mustellinis 1448 *StPPP* II nr 3342; Naganyąncz skazanyv castellana..., lvpyezze gronostay⟨o⟩we, ha castellanoom sandomyrskyemv laszycze y lyvbelskeemv (pelles hermelinas, et palatinis mustelinas)... dacz... ma *Sul* 17; Kedi ktho nagany... skazanya pana krakowskego..., lvpyeze gronostayowe..., alye panv sandomyrskyemv a lvblinskyemv laszyczne, a kaszdemv woyewodzye laszycze (pelles mustelinas, *Dział* 42: torlop z lasycz)... dacz... ma *Sul* 50.

Łaska *formy*: *n. sg.* łaska XIV *ex. Pocz* 232, *ca* 1428 *PF* I 491, 1437 *Wisł* nr 228 s. 87, *etc.*; ~ *g. sg.* łaski *Zdrow* 6. 12, 1413—4 *Msza* I s. 263, *sim.* VII, 1444 *R* XXIII 302. 304, *etc. etc.*; ~ *d. sg.* łasce *Sul* 42; ~ *ac. sg.* łaskę *Dek* III 1—11. 13—19. 21. 22. 25—27. 29—31, *etc. etc.*; ~ *v. sg.* łasko *MW* 53b; ~ *i. sg.* łaską XV *in. R* XXIII 281, XV *med. SKJ* I 86, XV *med. SKJ* V 261, *etc.*; ~ *l. sg.* (w) łasce *Spow* 5, *Sul* 58. 60, XV *med. SKJ* I 52. 68. 73, *etc.*; ~ *n. pl.* łaski XV *p. post. WilkKrak* 47; ~ *d. pl.* łaskam *Gn* ap. 1b. 4b; ~ *i. pl.* łaskami 1484 *Reg* 705.

Znaczenia: **1.** '*życzliwość, względy, przychylność (okazywane zwykle przez kogoś wyższego niższemu), favor, gratia, benevolentia, benignitas (praecipue inferiori a superiore praestita)*': **a.** *w sprawach świeckich, de rebus saecularibus*: Laska benignitas *ca* 1428 *PF* I 491; V sprawyedlivich szandzy nye ma zyskowacz zawyscz alybo laska (odium vel favor) przewaszycz (*Dział* 47: wierny sądze nye maya myecz any baczycz gnyewow any lasky, any darow) *Sul* 54; My thakym sz naszey lasky (de nostra clementia) żądayącz *obysrzecz na pothem, vstawyamy *Sul* 76; Czemv thwa laszka straczyly (*sc.* ludzie), zacz czo szlego vczynyły? *De morte* w. 147; Lasky gunst XV *p. post. WilkKrak* 47; (Jozef) s kazdem szyą laskavye vmovyl, kasdemv laską vkazal (benignum et tractabilem se semper ostendebat) *Rozm* 31; Archelaus... schedł do kosczyola a vyelyka laską (variis favoribus) był przyat od lyvda *ib.* 111; O przeklęty Iudaschw, ova mystrz tvoy s vyelyka laską vmyl tobye nogy *ib.* 553; Malkusch... vderzył mylego Iesucrista, chcząc thym laską odzyerzecz byskupyą. Ach, czo szye vyelye zlego stało przeczyv stvorzyczyelovy prze laską szvyeczką! *ib.* 685; ~ '*uprzejmość, affabilitas, facilitas*': Laskø blandiciis XV *in. R* XXIII 281; Ioseph... mądroscza szyą nad ynne svyączył (*leg.* świecił), swą laską wschytky przechodził (conversatione bona cunctos excellebat) *Rozm* 30.

b. *w sprawach religii i kultu, de rebus ecclesiasticis*: Vaszym laszkam poleczam w modlythwą the dussze *Gn* ap. 1b, *sim. ib.* 4b; ⟨Z⟩wyrzchowanego boga laska XIV *ex. Pocz* 232; Sdrowa, Maria, milosci, *gl.* laski, (*Zdrow* 1—5. 8—11. 14. 14a. 16: milloschi, *leg.* miłości) pełna (gratia plena) *Zdrow* 6. 12; Choczeszły mø lasko (*pro* laskø, *Dek* III 28: myloscz) mecz, czczy oczcza y maczerz *Dek* III 1—11. 13—19. 21. 22. 25—27. 29—31; W brathnych rzeczach nye korzyszczy, tako bozą laszką (*Dek* III 1: miloscz, 6: milocz, 2—5. 16. 17. 22. 24. 25. 27. 28. 30. 31: caszn, 11: przikaszn) zyszczy *Dek* III 13. 14; Bezsmerna laszka, o nyewymowna dobroscz... y głębokoscz *myloszerdze boszkego 1413—4 *JA* XIV 503; Propter nature pyetatem laskø XV *in. R* XXIV 70; Ymeycze twardoscz y gednoscz w pokoyv y lasky (*Msza* VI: twardoscz pokoyą y lasky), aby gotouiscze byly naszwyøthszym tayemnyczam boszym 1424 *Msza* III s. 64; Laska gracia 1437 *Wisł* nr 228 s. 87; Opfitney lasky plena gracia 1444 *R* XXIII 302; Czasu swantey lasky popelnienie sacri ple-

nitudo temporis *ib.* 304; Czy, gysch szaluyą, są *blogoslawyony... Tha szaloscz gest laska bosza XV *med. R* XXII 237; Abyscze w tem byly stwerdzeny w myloscz duchą swąthego y w lascze (ut abundetis in spe et virtute spiritus sancti Rom 15, 13) XV *med. SKJ* I 52; Przykaszvyę wam moczą appostolską z lasky, kthora yest mnye dana moczą bozą (per gratiam, quae data est mihi Rom 12, 3) *ib.* 56; Podlug lasky (habentes autem donationes secundum gratiam, quae data est nobis Rom 12, 6) *ib.* 57; Wyem czlowyeka w lascze Cristuszow[y]ey bądączego manentem per graciam in caritate (II Cor 12, 2) *ib.* 68; Pauperes faceret divites, hic sua gracia, myloszczą abo laska, et post hanc vitam eterna leticia XV *med. SKJ* V 261; Spes nadzeia laszky XV *med. Zab* 513, *sim.* 1461—7 *Serm* 443r; Boze, ienzes nas grzeszne ku poczantku tego dnya nye nasimi zaslugamy, ale samą naswiatszą twoią llazkø... przygydz vczinil *MW* 12b; Yewø, matkø wszech ludzi czalem, zwicząza Maria, ktora iest matkø bozø y laski *MW* 31a; Apostolowie Simunye y Tadeussv..., ieszteszczie bogaczi w lascze a szczaszny w wieczuyey w chwale *MW* 52a; Raduy sie... wassa... wisszokoscz..., apostolowie..., Jezu Crista przyrodny. O czczi wielka rodu, o laszko wibranya! *MW* 53b; Tho yest prawdzyva... vyara, a kto nye yesth w yey thovarzysthvye, nye bądzye wdzyączny any w lasscze przed oblicznoszczyą... boga (absque cuius consortio nemo in conspectu altissimi acceptus redditur, nemo gratiosus occurrit) 1484 *Reg* 705; My... papyez Mycolay, *chcziącz then tho zakon sluschnymi lasskamy rozmnozyczi (opportunis favoribus prosequi)..., vsthavya⟨my⟩ *ib.*; Thy onym thwoyey lasky myloszney lono othwarzasch *Naw* 135; Nye lyakay szya yusz Maria, myloszcy bozey yesz pelna, laszkø bozą obrządzona XV *p. post. R* XIX 56; Yako vyele lassky nad gyne oszobnye glorie singularis XV *p. post. R* XXV 265; A vydzyelysmy chvalą yego, chvalą yakoby yedynego od oycza pelnego lasky y prawdy (plenum gratiae et veritatis Jo 1, 14) *EwZam* 285, *sim. ib.* 307; O krzyzv, drzewo bogoslawyone..., pomnoz lazky sprawyedlywym! XV *ex. Kałuż* 290; Iezv myly, panye łaszkawy,... day nam laszką, bychmy oplakaly twoye *vmeczenye *ib.*, *sim.* XV *ex. SKJ* I 150; W lasczye szwogyey nąsz zachoway, Jesu! XV *ex. MacDod* 137; Mamj wszyczy k themu szą dzysz bracz, biszmy mogli łaszką u bogą zyskacz *ib.*; Ląsky od szyebye nye opuszczacz XV *ex. SKJ* I 143, *sim. ib.* 151; Pro... slachta, yszby gym pan bog raczyl dacz kv radzenyv lasska dvcha svyatego *ib.* 148; O Jesu, wyeczna szwyathlosczy, łaszką thvoya nasz oszvyeczy! *De nativ* w. 54; Maria bozą laszką karmi rzyszą krzesczyanyska *ca* 1500 *SprTNW* V 10; Prosz za namy Jesu Crista, by nasze grzechy odpusczyl, a swą laszką s nyeba spusczyl *ib.*

2. *'miłość, caritas, amor'*: Lasky, myloszcy caritatem non habeam (si linguis hominum loquar et angelorum, caritatem autem non habeam, factus sum velut aes sonans I Cor 13, 1) 1449 *R* XXV 165; Laską caritatem XV *p. pr. R* XLVII 357; Vkazmy sze..., yako boze slugy,... w lascze nyelsczywey, nye w obludney (in caritate non ficta II Cor 6, 6) XV *med. SKJ* I 73; Mnyma sze bycz przywyąscza kv Cristuszowy wyarą, nadzeyą y laską albo wyernym krzesczyanem *ib.* 86; Laskacz nye zayrzy karitas non emulari XV *med. Zab* 524; Vderzisz gy laskø warg mich (percuties eum ex labiis caritatis meae) *BZ* Judith 9, 13; Ens sine principio, deus, orbem numine dio, boska laską, fecit ab inicio tractus amore pio 1466 *R* XXII 24; Bo laszky vstavil przikaszanye nam caritatis confirmavit preceptum 1461—7 *Serm* 315r, *sim. ib.* 415v. 416r; Boze..., laszka we mnye thwoya goraczoszczya raczy zapalycz! *Naw* 142; Szynv bozy..., day my nadzyeya, vyarą dobra, laska doskonala! *Naw* 180; O lascze a o myloszcy swyaty Pavel pysze...: Caritas patiens et benigna est (I Cor 13, 4) laszka czyrplyva yesth, dobrothlyva yesth XV *ex. MacDod* 148; Lasky a myloszcy amoris et caritatis *ca* 1500 *PF* IV 748.

3. *'miłosierdzie, litość, dobroć, misericordia, gratia, clementia, venia'*: **a.** *w sprawach świeckich, de rebus saecularibus*: Obykli szą lakomy sandzee..., ysze gdysz za wyni w sądze przepadle nyekthore wboghee... cządzayą, nathemmyescze lup dzelyą, nyianey łaski z ooplupyenym czynącz (nullam gratiam cum impignorato facientes, *Dział* 9: lasky any mylosyerdza szadnego nye mayącz) *Sul* 22; Nakarmy lacznego, napoy z łasky pragnyączego *ca* 1500 *JA* XV 540; O zakamyala zglobą, czemv lasky svego mystrza nye baczysz, yen tvey złoszczy nye chcze zyavycz? *Rozm* 550; ~ *(w stosunkach prawnych, de rebus iudicialibus)*: A przygodzilibi szą take sbyegy... naszey lascze nawroczicz (nostrae gratiae reconciliari, *Dział* 31: aczby taczy naszą myloscz przenaleszly), chczemy wszdy, abi myedzi szwymy rownymy yako przeseczczivy ymyany *Sul* 42; O thych, gysz slodzeystwa... vczinywsz⟨y⟩, szą sbyegly s krolewstwa, a pothem laszką wroczenya nalyeszly *Sul* 47; Ktorykole dzewcze... gwalth vczyny, osszylstwem obneczczącz..., na naszey lascze y przyaczol gey (in nostra gratia

amicorumque eius, *Dział* 56: na naszey y na przyaczol myloszczy) ten tho osylnyk ma bycz *Sul* 58, *sim. ib.* 60, *Dział* 61; Z lasky vstawyamy (ex gratia censendum statuimus, *Sul* 72: sz myloszczy vstawyano bycz osządzamy), aby na kaszdy tydzyen rok zaplaty byl poloszon *Dział* 67.

b. *w sprawach religii i kultu, de rebus ecclesiasticis*: Czyebye, oyczye duchowny, prossza..., aby myą rosgreszyl..., mayancz wsglądth na mąką bogą mylego y nye rospaczayancz w laszcze yego naszwyathszy *Spow* 5; ⟨Nąm... thowarzystwo dacz raczy... sze wszythkymi swyathimi thwimi⟩, myedzy kthorych nasz thowarzystwo nye *naszleczyczel othplati ale laszky (*Msza* III. VI. VIII: odpuszczenya, IV: myloszyerdza), proszimi, ⟨roszdawcza przypuszczy⟩ (non aestimator meriti sed veniae quaesumus largitor admitte) 1413—4 *Msza* I s. 263, *sim.* VII; Poządayączi lasky y rosdrzeszenya (postulantes veniam et absolutionem), gylko kv bogv sądzeny szą rozdrzeszeny *Sul* 35; Bo cząstokrocz, gen nye ma scruschenya do spowyedzi, a rad bi ge myal, a w nadzegi bozey lasky syą spowyeda, dawa mu scruschenye mili pan bog XV *med. R* XXII 241; Wthore szlowo tąm przemowil, gdy go lothr o laszką prosszyl XV *ex. R* XIX 89.

Łaskać '*głaskać, mulcere*': Sed thaurus quando debet iugum in eum imponi, primo laskagø go, postea iugum inponitur XV *in. R* XXIV 67; Lubovalibi, laskalibi mulceant 1436 *R* XXIII 277.

Łaskani *cf.* **Łaskanie**

Łaskanie, Łaskani 1. '*błaganie, przepraszanie, łagodzenie, piaculum, placatio*': dać *komuś* łaskanie '*łagodząc kogoś zyskiwać przebaczenie, precibus placando veniam impetrare*': Brat ne odkupi, odkupy człowek? Y ne da bogu łazkana swego (non dabit deo placationem suam) *Fl* 48, 7, *sim. Pul.*

2. '*uczucie przyjemne, radość, deliciae*': Ihus est mel in ore, melos in aure, iubilus lascani in corde (*R* XXV 271: radoscz w syerczu) 1444 *R* XXIII 303.

Łaskaw *cf.* **Łaskawy**

Łaskawi *cf.* **Łaskawy**

Łaskawie '*uprzejmie, mile, przyjaźnie, serdecznie, benigne, amice, corde*': Gego mila matuchna, gdiszcy gest gy ona bila porodzyla, tedycz vącz ona gest bila k nemv barszo laskaue mouila *Gn* 4b; Syroczsthwu dzeczy poth panysthwem naszim doradzicz laskawye żądayącz (consulere gratiose cupientes)..., vstawyamy, aby oczecz zywącz mogl dzeczem swogim... vstawycz pewne opyekadlnyky *Sul* 75; Laskauye fauendo 1444 *R* XXIII 308; Laskavye clementer XV *p. post. ErzGlos* 176; Laszkawye mathką prowadzyl Jhs..., nath angyoly yą poszadzyl *ca* 1500 *SprTNW* V 14; (Jozef) s kazdem szyą laskavye vmovyl, kasdemv laską vkazal (dulcem et amabilem a cunctis exhibebat, benignum et tractabilem se semper ostendebat) *Rozm* 31; Tedy Iozepha a Marya z dzyeczyątkyem rodzyna a znayomy ych barzo laskavye przyąły (a cognatis... benigne suscipiuntur) *ib.* 119, *sim. ib.* 94. 469; Marya vyedzącz syna svego nyevynnego, mylczącz ydzye do nyego y ymye k nyemv movycz laskavye (verbis benignissimis ad ipsum aiebat) *ib.* 126, *sim. ib.* 458. 473. 589; Dal yemv chvalą, przyyawszy sylno laskavye pozdrovyl y (eumque suscipiens benigne salutavit) *ib.* 230; Vstawschy przeczyv yey, y przyvytal ya barzo laskavye *ib.* 497, *sim. ib.* 52. 516; Myly Iesus odpovyedzyal barzo laskavye svey matce *ib.* 504, *sim. ib.* 507; Myly Cristus, mylosczyvye y barzo laskavye nachylyvschy szye k nyemv (*sc.* Judaszowi), y dal mv szye czalovacz *ib.* 619.

Łaskawość '*uprzejmość, życzliwość, łagodność, benignitas, humanitas, mansuetudo*': Mansuetudo *crathcoszcz albo lascawoszcz XV *in. R* XXV 228; *Laskowoscz mansuetudo 1449 *R* XXV 166; Laszkawoscz humanitas XV *med. R* XXV 152; Obsecro vos..., vt digne ambuletis vocacione, qua vocati estis, cum omni humilitate et manswetudine z laskawoscza (Eph 4, 2) XV *med. SKJ* I 115.

Łaskawy, Łaskawi *formy*: *n. sg. m.* łaskaw *ca* 1450 *PF* IV 569, *MW* 54a; łaskawy *Gn* gl. 47b, XV *in. R* XXIV 69, *ca* 1428 *PF* I 489, 1437 *Wisł* nr 228 s. 87, *etc.*; *f.* łaskawa *ca* 1428 *PF* I 491, 1444 *R* XXIII 305, XV *med. SKJ* I 111, *etc.*; *neutr.* łaskawe XV *in. R* XXIV 70, 1444 *PF* V 37, *ca* 1500 *R* XLVII 373, *Rozm* 524. 525; łaskawie 1444 *R* XXIII 304; ~ *g. sg. m.* łaskawego XV *ex. SKJ* I 151; *neutr.* łaskawego *Rozm* 730. 833; ~ *d. sg. f.* łaskawej *Rozm* 685; ~ *ac. sg. m.* łaskawego XV *in. R* XXIV 61, *ca* 1500 *SprTNW* V 11, *Rozm* 72; *f.* łaskawą *Rozm* 685; *neutr.* łaskawe *MW* 88b, *Rozm* 497; ~ *v. sg. m.* łaskawy *BZ* Neh 9, 17, *MW* 15a, XV *ex. Kałuż* 290, *etc.*; *f.* łaskawa *SalveReg* 10. 12. 19, *MW* 94b, *etc.*; *neutr.* łaskawe XV *med. R* XXV 152, *ca* 1500 *SprTNW* V 16; ~ *i. sg. m.* łaskawym 1484 *Reg* 704; *f.* łaskawą *MW* 50a; *neutr.* łaskawem *Rozm* 675; ~ *ac. pl. neutr.* łaskawe *Rozm* 771; ~ *i. pl.* łaskawymi *ca* 1450 *PF* IV 577; *neutr.* łaskawymi *Rozm* 8.

Superlat. v. sg. m. nałaskawszy XV *p. post. Msza* VIII s. 50.

Znaczenia: **1.** '*życzliwy, przychylny, przy-*

jazny, łagodnie traktujący, łagodny, amicus, benevolus, benignus, favens, propitius, clemens, mitis, misericors': O laszkava (*SalveReg* 1. 1a. 4. 6—9. 14. 15. 17. 18: dobrothlywa, 2: słutoscziva, 5. 11. 14: lutosczyw⟨a⟩), o miloszcziva, o slotka dzevicze Maria (o clemens, o pia, o dulcis virgo Maria) *SalveReg* 10. 12. 19; Laskavego mansuetum XV *in. R* XXIV 61; Mansuetus crothki, lascavi *ib.* 69; Laskave suavis *ib.* 70; Laskawy benignus *ca* 1428 *PF* I 489; Laskawa graciosa *ib.* 491; Laskawy graciosus 1437 *Wisł* nr 228 s. 87; Laskauie czialo mite corpus 1444 *R* XXIII 304; Laskaua miloscz benigna gracia *ib.* 305; Laskawy mitis XV *p. pr. R* XLVII 359; Ecce rex tuus venit tibi mansuetus, id est laszkauy (Mat 21, 5) XV *med. GlWroc* 19r; Laszkawa vmowa, mansuetudo id est mititas et tractabilitas (Gal 5, 23) XV *med. SKJ* I 111; Ne tantus meus labor... frustretur, tibi eos comendo, sis eis graciosa la⟨s⟩kawa XV *med. SKJ* V 281; Deus clemens, laskavy, et misericors es (Jon 4,2) *ib.* 283; Ti, boze laskavi (propitius), dobrotływi y mylosyerni,... nye opuscylesz gich *BZ* Neh 9, 17, *sim. MW* 15a; O, iakieszcie to towarzistwo myeli roszkoszne z oną pannø laskawø! *MW* 50a; Niechay my prze was laskaw bandzie brath was, Jesus y iego matuchna *MW* 54a; Anno szwyatha..., vprosz nam laszkawe wysluchanye! *MW* 88b; Anno szwyatha, mathko łaszkawa! *MW* 94b; Czebye tegodla, namyłoszczywszy, nalaskawszchy (*Msza* III. II. IV. VI. VII: namiloscziwszy, IX: miloscziwschi) ⟨oczcze⟩ (clementissime pater), proszymy XV *p. post. Msza* VIII s. 50; Iezv myly, panye łaszkawy, veszrzy dzysz na twe sztworzenye! XV *ex. Kałużn* 290, *sim.* XV *ex. SKJ* I 150, *ca* 1500 *R* XLVII 369; Przystapvya do syna tvego... yako sluga do krola laszkavego XV *ex. SKJ* I 151; Beniuolus laskąvy, dobrovolny *ca* 1500 *Erz* 40; Panno laskawa,... wszelky szvyathy czyebye *vali ('chwali') *ca* 1500 *PamLit* XXVIII 306, *sim. ca* 1500 *R* XLVII 374, *ca* 1500 *SprTNW* V 10; Predicacio eius valde erat vczeszne et laszkave *ca* 1500 *R* XLVII 373; Maria,... Xpusza, szyna thwoyego, vdzyalay nam laszkavego! *ca* 1500 *SprTNW* V 11; Laszkawe oblycze boze, kthore czyeszy szmąthne dusze, o oblycze mylosczyve, vczyeszy me szmąthne szyercze! *ib.* 16; Bo my takyesch anyol poslan... y movyl sze mną laskavymy slovy (dulcibus sermonibus) *Rozm* 8; Vslyschączy ona tako laskave przyvytanye, nyeczo myala radoszczy *ib.* 497; Gdzye yest smyara ona przezsmyerna syna bozego, gdzye yego dobrovolne vbostwo, gdzye ona laskava mova? *ib.* 513; Marya yemv (*sc.* Judaszowi) byla barzo laskava *ib.* 517; Laskave odpovyedzenye mylego Iesucrista svey matcze przed yego rozłączenym *ib.* 524, *sim. ib.* 525; Laskavem dzyewczem slovem z mylossyerdzyem movy *ib.* 675; Malkusch, chczyącz szye vkazacz, yzby nye byl yeden s tych, ktorzy szye dzyvovaly laskavey movye Iesucristovey, kyedy byly poslany mylego Iesucrista lapacz, a ony, vslyschącz yego laskavą movą, nye mogly yego yącz..., vderzyl mylego Iesucrista *ib.* 685; Czlovyek czyrplyvy vstavyon nad yne, bo kyedy nad ynemy svą nądzą *vzspamyenye, szmyerny a laskavy vkaze szye yem *ib.* 692; Napyrvey zavyazaly yemv oczy y oblycze, bo byl laskavego vezryenya, yze szye sromaly bycz albo plvacz v yego svyąte oblycze *ib.* 730, *sim. ib.* 833; Ty mass slova tako slotkye, tako mądre y tako laskave, yze yednem slovem vchvaczys, a przeto prosczye mov thy slova laskave themv lyvdu *ib.* 771; ~ Hic Ieo egressus est de domo virginali et factus est agnus mansuetus laskauy *Gn* gl. 47b; ~ Then czlovyek..., kthory my szyą oblygoval..., ysz my myal ząplaczycz... cztery szlothe..., gdzye ya, moy laszkavy panye, przyszlalem na szloszony cząsz..., thv my szya nye vszpravyethlyvyl... A thak ya vyerza, ysz V⟨asza⟩ M⟨iłość⟩ raczy my vczynycz spravyethlywoszcz yako moy pan, moy laszkavy XV *ex. SlArch* I příl. 23.

2. '*(o zwierzętach) oswojony, (de animalibus) mansuefactus*': Yeden s tych krolow... strozą ('strusia') choval v domv laskavego y kazal mv karmyą davacz podlvg yego przyrodzenya (domi nutriebat et eam domesticam facere studebat) *Rozm* 72.

3. '*pełen miłości, z miłości wypływający, amore, caritate plenus*': Serdeczne poklonyenye od mego *szercze, laskawe powithanye 1444 *PF* V 37; O ineffabilis dileccio caritatis lascawe mylowanye! XV *med. R* XXV 152; Ktoraz tho vyarą pana Iesu Crysta apostolovye... goreyączy ognyem lasskavym (sincera devotio igne caritatis exaestuans) slovem pylnego kazanya ludzy... nauczyly 1484 *Reg* 704.

4. '*miłosierny, misericors, clemens*': Bandz mi laskawy, yakosz byl oney nyewyesczye wzgardzoney... Y odpvsczylesz yey grzechy *Naw* 167; Tunc veniet fortis et sicut est misericors et caritativus, id est laszkavy et myloszczyvy *ca* 1500 *R* XLVII 368.

5. '*przymilny, schlebiający, zgadzający się, blandus, blandiens*': Blandis, łascava, sermonibus XV *p. pr. R* XLVII 359; Laskaw consentiens *ca* 1450 *PF* IV 569; Blandiciis marnymi, łasz-

kavimy *ib.* 577; Concinnus sgodny, wymowny, przymowny, llaszkawy *ca* 1455 *JA* XIV 492.

Łaskliwy '*rozwiązły, rozpustny, lascivus*': Nyektorzy kv smrodnosczy czala swoge... począgayącz a laszkliui ziwoth wyodącz (lascivam vitam gerentes),... dzewycze dzewsthwa sbawyayą *Sul* 43.

Łaskowość *cf.* **Łaskawość**

Łasktać '*drażnić, łaskotać, łechtać, titillare*': Laskcze (catillat) XV *p. pr. R* XVI 324; Catilio..., item quidam dicunt catillo..., id est titillare, proprie laszktacz 1450 *RpKapKr*; Laszkthacz titillare XV *p. post. PF* V 11. ~ *Cf.* **Łesktać.**

Łasktanie '*drażnienie, łaskotanie, łechtanie, titillatio*': Lasktanie titillacio 1444 *R* XXIII 303.

Łaszczany '*z łasicami związany, z ich skórek zrobiony, mustelinus, e mustelarum pellibus confectus*': Cum aliquis arguit seu provocat sentenciam castellani Cracoviensis..., pelles ermelinas, gronostayowe, castellanis autem Sandomiriensi et Liblinensi (*pro* Lublinensi) pelles mustellinas, *llaszczanye... dare et satisfacere teneatur ~~1420—30~~ *AKPr* II 428.

Łaszczka *cf.* **Laszczka**

Łaszt '*miara objętości (około 3800 litrów), capacitatis mensura (circa 3800 litros continens)*': Quod ipsi nobis seu civitati singulis annis erunt ad solutionem last annone obligati, cuius media pars siligo, reliqua autem medietas duplex braseum, scilicet avenaceum et ordeaceum fore debet (1286) 1294 *PPom* 366; Octo last siliginis 1409 *KodWP* V 159; Iohannes... obligavit se solvere cineres mediam quintam mensuram vlg. laszth 1426 *KsMaz* II nr 2040, *sim. ib.* nr 2043; Quia vendidit prouido viro Iohanni... decem comulos vlg. laste de siligine, quilibet last pro IIII-or sexagenis comunis monete 1438 *Monlur* III 63; Iohannes, plebanus,... recognovit se teneri nobili... consuli civitatis Gdansk presenti XXX laschty siliginis ad terminos infrascriptos: V... laschty solvet... in oppido Zacroczim..., VII vero laschty eiusdem frumenti anno extunc immediate sequenti 1450 *MMAe* XVIII nr 15; Centum choros sto lastow, spvdow albo maldrow XV *med. R* XXIV 375; Medium lasth mellis, medium last de alecibus 1459 *AKPr* I 83; Duo lastha frumenti... molare 1470 *ZapWarsz* nr 2950; Jako ya thobye nye ranczyl zaplaczycz dwv lasthv szmoli za Sthanislawa 1480 *ib.* nr 1500; Pro frumentis..., que fuerunt per me defluitata et fuerunt novem lasthi 1488 *SkarbMaz* nr 1149; Item ab uno lasth picis maioris et cinerum..., item ab uno lasth picis minoris..., item ab uno lasth lini..., item ab uno lasth mellis (1496) *MMAe* XIV 432; ~ *z fleksją łacińską*: Ian... obligavit se circa rippam medium tercium lastonem cimenti 1425 *KsMaz* II nr 910; Petrus... obligavit se solvere unum lastonem cimenti 1425 *ib.* nr 1653, *sim. ib.* nr 909. 1426 *ib.* nr 1878. 1879. 1880. 1968.

1. Łata *formy*: *n. sg.* łata *ca* 1420 *WokTryd* nr 492, *ca* 1500 *Erz* 40; ~ *ac. sg.* łatę 1472 *MMAe* XVIII nr 98; ~ *n. pl.* łaty 1403 *RachNKorcz* 430, 1407 *ib.* 457. 459, 1499 *RocznKrak* XVI 68; ~ *g. pl.* lat 1419—20 *MMAe* XV 560; ~ *ac. pl.* łaty 1491 *AGZ* XVIII 303.510.

Znaczenie: '*belka pozioma w wiązaniu dachu, służąca do umocowania słomy, gontów lub dachówek, też gont, drewniana dachówka, tignum in tecti constructione ad libram positum, cui palea, tegulae ligneae argillaceaeque superponuntur, etiam ipsae tegulae*': Pro lignis lati dictis 1403 *RachNKorcz* 430; Pro roboribus dictis lathy 1407 *ib.* 457; Pro roboribus lathi *ib.* 459; Pro duabus sexagenis tignorum dicti lati 1408 *ib.* 475; Pro tegulis al. lati super eandem domum..., item a duccione eorundem roborum et tegularum al. lath et asserum 1419—20 *MMAe* XV 560; Lata tegula *ca* 1420 *WokTryd* nr 492; Non valentes pro tegule al. lathy 1430 *ArchTerCrac* IX 206, 27; Lathy tegulas (ascenderunt supra tectum et per tegulas summiserunt eum cum lecto in medium ante Iesum Luc 5, 19) 1471 *MPKJ* V 123; Pro minoribus tignis al. lathąm 1472 *MMAe* XVIII nr 98; Ita ipsum deus adiuvet..., quia ipse non succidit ligna super lignos valencia al. na lathy albo na krokwy 1491 *AGZ* XVIII 303; Pro eo, quia tu in eadem silva ipsius... succidisti sibi alia ligna al. na lyąthy et alia na krokwy valencia *ib.* 510; Item 4 tigna al. crockwy et 4 latthy 1499 *RocznKrak* XVI 68; Latha na domye tegula *ca* 1500 *Erz* 40.

2. Łata *(?)* '*naczynie, kocioł, aenum, lebes*': Lebetes et *scrutas *lothy, panwye (*war. lub.* kotlow aut panw; fecit... Hiram lebetes et scutras, et hamulas III Reg 7, 40) 1471 *MPKJ* V 43.

Łatka '*kociołek, garnek, naczynie, parvus lebes vel vas*': Ivda krol moy, Moab latka nadzeye moyey (Moab lebes spei meae) *Fl* 107, 9, *sim. Pul*; Ducentos truncos al. vlow vivarum apum et quinque vasa al. latky butiri 1437 *AGZ* XII 14; ~~Recipe arvinam, squarz, et liquefac~~ ~~*id*~~ cum ligno levigato vlg. kopyst~~[łkłą, ya]~~łathka XV *ex. R* LIII 62.

Łatnal '*gwóźdź do przybijania łat, clavis*

tignarius': Pro quinque capeciis lathnale 10 grossos dedi pro edificacione domus in Makowo 1482 *SkarbMaz* nr 672.

Łatnica *cf.* **Łęcznica**

Łatny '*mający związek z łatą, tignarius*': (gwóźdź) łatny '*gwóźdź do przybijania łat, clavis tignarius*': Pro XIV capeciis clauorum dictorum lathne 1388 *MMAe* XV 68, *sim. ib.*; Pro V sexagenis clauorum lathne ad lanqaria etc. *ib.* 69, *sim. ib.*; Pro clauis tegularum lathne III scoti super eundem stabulum 1393 *ib.* 62, *sim. ib.*; Pro *mangnis clauis dictis lathne XVI scoti 1394 *ib.* 63, *sim. ib.*; Pro clauulis lathne 1420 *ib.* 555; Pro clauis lathne 1461 *SprKHS* V s. XXX; Item mitto vobis viginti sexagenas clanorum (*pro* clauorum) lathnich 1478 *MMAe* II 283.

(Łatr) Łachtr '*jednostka długości stosowana w górnictwie, wynosząca 4 łokcie, tj. około 2 m, łatr, mensura longitudinis in sale fodiendo usurpari solita*': Cum... dictus nouus ⟨mons⟩ seu salisfodina perfectus fuerit et primum ad sal in eodem prouentum extiterit, extunc... Nicolaus Bochner, incipiendo a parte superiori ad singulas plagas circa quamcumque et in profundum ad longitudinem vnius quadricubiti, qui dicitur vlg. lachtr, de primo huiusmodi sale semel in dicto nouo monte seu salisfodina excidere et pro sua poterit conuertere placita voluntate (1399) *MMAe* XVII 63.

Łatwi *cf.* **Łatwy**

Łatwo *formy*: *comparat.* łatwiej XV *med. R* XXIV 360, *Rozm* 617.

Znaczenie: '*bez wysiłku, bez trudu, łatwo, facile*': Latwyey y podobnyey facilius XV *med. R* XXIV 360; Alye baczczye, yzecz nocz yest, latvey szye moze czlovyek omylycz y mozeczye yącz nyektorego pravego myasto yego *Rozm* 617.

Łatwy, Łatwi '*nie sprawiający trudności, łatwy, facilis*': Latwym wazenym dawcza twego vczinka peruigaci prestigiator astu 1444 *R* XXIII 304; Pilnosczom doglendacz chczemy, sze wselky thowar y kupya, chtorem pod kromy przedayom,... po latwem, rownem, sprawietlywem targu przedano, myerzono, wazono XV *p. post. WilkKrak* 47; Dico humanum (Rom 6, 19) povyądam vam lathvya a lekką rzecz, kthora mozeczye sznoszycz *ca* 1500 *Erz* 40.

Łaty *pl. tantum* '*pancerz, torax*': Henhelbertus et... successores seruicia in armis leuibus in panceria siue lathi, pileo ferreo, clipeo et aliis quociens necesse fuerit in castro..., in expensis tamen nostris facere tenebuntur (1339) *KodMazL* 51; Cum uno thorace vlg. lathy (1383) *Ziel* I 125; Latti torax *ca* 1420 *WokTryd* nr 177.

Ława 1. '*kładka przez wodę, ponticulus*': Ab Ostrow usque ad paludem vlg. do lugv vel czysowe lawy usque ad Thvshynia (1346) XV *p. pr. AGZ* VII 8; Palludines... vsque ad... graniciem sippatam circa viam braczskj sev lavy dictam 1487 *KodPol* II 570.

2. '*kram, stragan, taberna mercatoria*': Quod ciues seu opidani nostri de Veliczka in Cracoviensi salis depositorio quatuor scamna, que vocantur lawy, libere habeant 1441 *MonIur* II 123; Quatuor scampna, que vocantur lawy..., in quibus... sal bancatum proprium exponant et vendant 1451 *KodWiel* 25.

Ławeczny '*mający związek z ławą, który ma ławę, kładkę przez wodę, cum ponticulo conexus, in quo ponticulus est*'*(?)*: Signa et granicias, videlicet Kalan, laweczna debrz, cameni most (1279) 1336 *MiesHer* XV 116. ~ *Zapewne już nomen proprium.*

Ławica *formy*: *n. sg.* ławica *ca* 1420 *WokTryd* nr 378, *OrtCel* 2, *OrtLel* 233, *OrtZab* 527, 1470 *AcLubl* IV; ~ *g. sg.* ławice *OrtBrRp* 54, 1, *OrtKal* 197, *OrtMac* 32. 66; ~ *d. sg.* ławicy *OrtBrRp* 50, 2, *OrtKal* 188, *OrtMac* 62; ~ *ac. sg.* ławicę 1400 *Pozn* nr 456, *OrtKal* 141. 144, *OrtMac* 47. 71. 117; ~ *l. sg.* (na) ławicy 1398—411 *BiblWarsz* 1861 III 24, *OrtBr* VI 382, *OrtBrRp* 38, 4. 54, 1, *OrtKal* 177, *OrtMac* 31. 43. 50. 66.

Znaczenia: **1.** '*ława sądowa, na której zasiadali przysięgli w sądach prawa niemieckiego, także zespół przysięgłych na tej ławie zasiadający, sam sąd, subsellium iudicum iuratorum iuris Theutonici, item ipsi scabini, iudices iurati, iudicium ipsum*': Jacosmi na lawiczy szedzącz szkazały panu Micolayew⟨i⟩ 1398—411 *BiblWarsz* 1861 III 24; Podlug maydborszka (*sc.* prawa *czy też* Majdborka) ma na stolecz szyescz woyth s przyszasznyky na lawyczy (*OrtMac* 117: na lawyczą) *OrtBr* VI 382; Moszely wyleganyecz... szyedzyecz w lawyczy..., yako malzenszczy ludzye? *OrtKal* 177, *sim. OrtMac* 31; Then ortel, czo gy nalaszl przyszą̨snyk, ten ya lagyą... y proszą lawycze, abysz (*pro* abych) mogl lepszy ortel wyrzecz, y proszą tego przyszasznyką wstacz sz lawycze *OrtKal* 197, *sim. OrtMac* 32; Mogaly czy yszczy przyszyasznyczy... szyedzyecz na przyszyagley lawyczy? *OrtMac* 43, *sim. OrtBrRp* 38, 4; Layely ktho orthelowy a kv praw nye przyszyagl, mozely then podlug prawa szyedzyecz w lawyczy... a thamo wyrzecz szwoy orthel..., czyly on szwoy ortel ma wyrzecz besz lawycze? *OrtMac* 66, *sim. OrtBrRp* 54, 1; ~ Iacosmi przi tem bili, yze Sczedrzik osadzyl lawiczø abo sand y volal soltissa cu

prawu 1400 *Pozn* nr 456; Lavicza bancus *OrtCel* 2, *sim. OrtLel* 233; Pyotr pravv temv y ortelowy layal... y, przysedw na lawycza, wyrzekl... taky ortel *OrtKal* 141, *sim. OrtMac* 47; Przyszedl (*sc.* rzecznik)... w lawyczą y rzekl taky ortel *OrtKal* 144, *sim. OrtMac* 71; Woythowye albo szandze wybyerayą przyszyasnyky ku lawyczy na prawye szyedzyecz *OrtKal* 188; Kthory przyszyasznyk vmrze..., gynny przyszyasznyczy, czo przed thym vybrany kv przyszyąszney lawyczy,... mayą gynne przyszyasznyky wybracz *OrtMac* 62, *sim. OrtBrRp* 50, 2; Bancus lawycza, etiam dicitur consul *OrtZab* 527; Scabini sedentes in iudicio al. ławycza 1470 *AcLubl* IV.

2. *'ławka do siedzenia czy też kładka przez potok, sedile vel ponticulus'*: Lauicza trames *ca* 1420 *WokTryd* nr 378.

3. *dubium (może zamiast* ulica*?) 'kram, stragan, taberna mercatoria'*: Mogaly myesczanyna wybracz raczcza, czo szyedzy w ławyczy a chleb przedawa (de vendicione panis in platea civitatis) *OrtMac* 50; Myesczanyn, czo szyedzy w lawyczy (*OrtBrRp* 43, 3: wlyczy, *leg.* w ulicy) a przedawa chleb albo czokolwyek gynnego, thego dobrze wybracz raycza w radą *ib.*

Ława 1. *'sprzęt do siedzenia dla kilku osób (w domu, szkole, kościele), scamnum, sedile (in domo, schola, ecclesia)'*: Stallum meum al. ławką in ecclesia 1447 *ZapRpCzers* 1 b 136; Pro scabellis al. ławky in ecclesia Mokrszco existentibus 1452 *StPPP* II nr 3481; Item eciam scabella al. ląwky in dictis ecclesiis et suprascriptis debent suprafati domini Bobrowsczy habere perpetue 1488 *MMAe* XVIII nr 156; Ławką scabellum *ca* 1500 *Erz* 40; Ląwką sedile *ib.*; Ląwką stallum *ib.*; ~ *'ławeczka pod nogi, podnóżek, scabellum'*: Chwalczye lawka (scabellum Psal 98, 5, *Fl*: podnoszek) nogam iey (*pro* iego) *MW* s. 6.

2. *'kładka przez wodę, ponticulus'*: Prepositus et conuentus Swerinecensis super Jurga Plathnar molendinum super fluuio ante Cracouiam retro ortum ferarum circa lawki vlg. jure acquisiuit 1412 *StPPP* II nr 1303; Molendinum... cum prato... inter fluvium et fossatum antiqui molendini ad scabellum al. lawka psarska donat (1455) XVI *p. pr. Matr* IV 3 nr 893.

Ławniczy *'mający związek z ławnikiem, należny ławnikowi, qui scabini, assessoris est'*: Llawnicze czyczy ('czci') assessorie dignitatis 1477 *MPKJ* II 323.

Ławnik *formy*: *n. sg.* ławnik 1451 *Zap* III 214; ~ *ac. sg.* ławnika 1462 *TymSąd* 142; ~ *i. du.* ławnikoma *Sul* 109; ~ *n. pl.* ławnicy 1398 *Leksz* II nr 729, 1403 *Pozn* nr 552, 1398—408 *BiblWarsz* 1857 II 796, 1445 *Pozn* nr 1619. 1620, *ca* 1475 *SprTNPozn* IV 44; ~ *g. pl.* ławnikow 1428 *Pozn* nr 1307, 1466 *TymWol* 39; ~ *ac. pl.* ławniki 1411 *HubeZb* 57, 1424 *KsMaz* II nr 201, 1430 *Pozn* nr 1367; ~ *i. pl.* ławniki 1409 *TPaw* IV nr 1739, 1426 *Pozn* nr 1221, 1428 *ib.* nr 1304, 1498 *MacPraw* VI 273.

Znaczenie: *'przysięgły zasiadający w ławie sądowej, scabinus, iudex iuratus, assessor'*: Iaco mi Michal obr[z]øczil za kmecza, czso mi launiczi scazali 1398 *Leksz* II nr 729; Iaco Kr[o]czon ne wroczil ginich rzeczi liczem, iedno crap, czso mu lawniczi w gego dom przinesli 1403 *Pozn* nr 552; Jacosmy bili przy tem, jaco Jan osadził sand, a lawniczi wolali Bogusza ku prawu 1398—408 *BiblWarsz* 1857 II 796; Jakom ia sch woythem ne schmowil szø ni s ławniki 1409 *TPaw* IV nr 1739; Iaco pan Sandziwoy mał poslacz lawniky pitacz prawa do Kalischa 1411 *HubeZb* 57; Interrogo vos, domine subiudex, sprawneli mal do mnye lafniki poszlacz o thø rzecz? 1424 *KsMaz* II nr 201; Yaco Sczedrzik... ne wszął płathnego slądą Pawlowy..., ale gy wsdął tęn gysty Pawel przed ląwnyky 1426 *Pozn* nr 1221; Jaco czosmy skazały zitho Stankowo s lawnyky w zagayonyem weczu 1428 *ib.* nr 1304; Jacom ya wtenczasch szedzal pole lawnicoff w ten dzen, na ktory dzen wlodars paną Janow sdął rok... Maczkowy *ib.* nr 1307; Jszem byl nyemoczen prawa nyemocza od boga slozona tedy, kedym mal lawniky stawacz 1430 *ib.* nr 1367; Jsze czso bracza naschy lawnyczy post nos ad scampnum locati coram judicio recognoverunt..., hoc et nos testamur 1445 *ib.* nr 1619, *sim. ib.* nr 1620, *ca* 1475 *SprTNPozn* IV 44; Taky pan... vsprawyedły syąn dwyema przisyansznykoma albo lawnykoma (duobus scabinis) *Sul* 109; Cum autem homo seu kmetho surgit a domino suo pro injuria, debet approbare super suum dominum lawnik et nobilem bonum, quod sibi injuriam fecit 1451 *Zap* III 214; Michael... unum scabinum al. lawnyka sibi retractavit al. wszperl 1462 *TymSąd* 142; Vitus... habet producere super... Albertum kmethonem... iuxta cittacionem et per duas septimanas lawnyky 1464 *ib.* 137; Jako Mykolay... nye othbyl... kmyecza Sczepana... opyekadlnykowy... *anym yego, any lawnykow yego szesromoczyl 1466 *TymWol* 39; Przed woythem z lawniki (in praesentia advocati et scabinorum) onego imienia ma rani swoye okazacz 1498 *MacPraw* VI 273.

Ławny *'mający związek z ławą, sprzętem do siedzenia, ad scamnum pertinens'*: Kv... gyera-

dzye... szlusza czynyone szlotho y szrebro..., przykryczya lawna, zawyeszenya loszną *OrtMac* 69, *sim. OrtBr* VII 561.

Łaz *'grunt uprawny na miejscu wyrobionym w lesie, czyli wyciętym i wypalonym, ager in silva excisa atque exusta cultus'*: Damus... nostris scultetis... XVII laneos sive mansos..., necnon omnes superfluitates agrorum una cum agro vlg. dicto lazy 1394 *SulejMitk* 363; Veniens... Hrin..., servilis de Hlumpcza, recognovit benivole, quia Iwan... sibi pro agro al. laz satisfecit, nec eundem ipse aut sui successores pro eodem laz debent perpetuis temporibus impedire 1439 *AGZ* XI 161; Kmethones prescripti eidem domino castellano... dederunt et perpetue cesserunt agros al. lazy *ib.*; Stanislaus et Iohannes... recesserunt... Dobeslao... agros dictos laszy, quos elaboraverunt al. przerobyly cives... de Dubeczsko... in silvas Bochurienses. Et prenominati kmetones eorundem agrorum, laszy, debent Dobeslao... solvere census et labores laborare 1458 *ib.* 433; Laurencius... recognovit se debitam... solucionem recepisse a Mathia... pro agro al. łąsz 1487 *StPPP* XI 8; Laurentius... recognovit se debitam et totalem pro prima et ultima se recepisse solucione de agro seu sa łąsz 1497 *ib.* 10; Sunt plerique, qui postpositis et neglectis agris propriis, terrulas sibi in silvis nostris et nemoribus vulgo łazy faciunt et conseminant (1498) XVIII *ArchSław* II 271; Defendere (*sc.* in iudicio) unum agrum al. lasz 1499 *StPPP* XI 10. ~ *Cf.* **Lasa 2.**

Łazęczenie *'oszustwo, podstęp, fraudatio, fallacia'*: Przesz lazaczene deceptorie XV *p. post. R* XXV 200.

Łazęczyć *'śledzić, szpiegować, speculari, explorare'*: Lazączacz speculando *ca* 1455 *JA* XIV 496; *Łązyczymy exploramus *ib.* ~ *Cf.* **Wyłazęczyć, Wyłazęczać.**

Łazęka 1. *'członek grupy rolników wędrownych, którzy prowadzili gospodarstwo na łazach, tj. wypalali w puszczy zarośla i drzewa, przygotowując w ten sposób nowe obszary pod uprawę i osadnictwo, unus ex agricolarum turba vagantium, qui arboribus ac virgultis in silvis exstirpatis atque exustis novos agros colendos parabant'*: Heinricus..., dux Zlesię, notum facio..., quod quando... villam Sychouam nuncupatam ad claustrum prefatum contulissem, pro eo ut et eiusdem uille colonj mei, videlicet decimi rustici, bona uoluntate uillam jam dictam exirent... a jugo seruitutis... liberos esse deinceps concessi, concedens eisdem jus, quod lasanki dicitur, perpetuo habendum 1223 *Büsch* 84; Statuj itaque homines supra notatos starozte Bogdano de Polkouic, qui et lasanki officio preest, esse subiectos *ib.*; Cum enim ex abusu prave consuetudinis et antiqu⟨it⟩ate quidam homines vlg. appellati smardones, lazaky, strozones, poprazнici, aratores decimas non solverent, prefatus dux ad plenam solutionem decimarum pro bono pacis ipsos astrinxit 1227 *UrkWroc* 3; ~ Sigismundus... luit penam... ob hoc, quia non honoravit ius locatum terr⟨estre⟩, quia coram eodem iure violenter detinuit Andream al. lazą̨ka, hominem et ortulanum... Prandothe, pro quo homine se instituit dictus Prandotha, quod esset servus 1479 *AGZ* XVIII 177; Prandotha... luit penam..., quia non habuit in reverentia ius terr⟨estre⟩ oblocatum, sed coram eodem iure defendebat violenter Andream al. lazą̨ka de manibus... Sigismundi..., per eundem Sigismundum violenter detentum *ib.*; ~ *może już nomen proprium*: Census... in Roscze: Micolai de 1/2, aliquod annorum de 1/2 solvit, lazą̨nka de 1/2 similiter XV *med. TymProc* 332.

2. *'wywiadowca, szpieg, explorator, speculator'*: *Lasøcza explorator *ca* 1420 *WokTryd* nr 482; Lasanka spiculo (*pro* speculator *?*) *ca* 1428 *PF* I 496; Lazą̨ka explorator 1437 *Wisl* nr 228 s. 86, *sim. ca* 1455 *JA* XIV 495; Tocz sø gymyona møzow, ktores to visslal gest Moyzes kv opatrzenyv zemye kanaanskey... Y wroczili syø *lazaki (exploratores) s tey zemye *BZ* Num 13, 26; Dwyema møzoma, ges to łazøkami były vislani (qui exploratores missi fuerant), rzecze Iozve *BZ* Jos 6, 22; Wydzøcz, ysze przyszedł Saul po nyem na pusczø, poslal (*sc.* Dawid) łazøki (misit exploratores) swe y wzwyedzal, ysze tam przyszedł Saul *BZ* I Reg 26, 4; *Lazoka explorator XV *p. pr. PF* V 29; Quando Moyses, vir sanctus, ex precepto domini misit duodecim viros exploratores, llazaki, ut considerarent et conspicerent terram promissionis XV *p. post. R* XXV 176; Hospites, exploratores laszanky XV *ex. ErzGlos* 182; Spyegyerz albo łązą̨ką explorator, eyn nachspurer oder speher *ca* 1500 *Erz* 40.

Łazić *formy*: *praes. ind. 1. sg.* łażę *De morte* w. 376. 378; ~ *part. praes. act. adi. n. sg. m.* łażący *Fl* 103, 26, *BZ* Lev 5, 2; *g. sg. f.* łażącej *BZ* Lev 22, 5; ~ *inf.* łazić *ca* 1455 *JA* XIV 492, *Rozm* 98; ~ *fut. 2. sg. m.* będziesz łazić *BZ* Gen 3, 14.

Znaczenie: *'czołgać się, pełzać, chodzić na czworakach, niezgrabnie się poruszać, serpere, repere, per manus et genua reptare'*: Rzekł... bog ku wøszowy:... Bødzesz na pyerszach łaszycz (super pectus tuum gradieris) a szemyø geszcz *BZ* Gen 3, 14; Lazycz *ca* 1455 *JA* XIV 492;

Szama w lysze yamy lasza, wszythky lyszky w szdrovyv kásza *De morte* w. 376; Za kvnamy lasza w dzenye *ib.* w. 378; Iesus... poczal prosto stacz a chodzycz na svych nogach... nye podług obyczaya pospolnych dzyeczy, ysch pyrvey poczna lazycz (repunt), potem staw na nogy, drza (*leg.* drżą) nogama y rąkoma *Rozm* 98; ~ łażący zwierz, chrobak, łażąca rzecz '*zwierzę pełzające, gad, zapewne też płaz, owad, robak, animal repens, serpens (fortasse etiam de amphibiis, insectis, vermibus)*': Tamo laszøczi zwyerz (reptilia), gemvsz nye gescz czysla *Fl* 103, 26; Dussa, ktorasz syø *dodknye nyeczystego, albo gesz to zabito gest od swyerza, albo samo vmarlo, albo *ktorekoly *gyne chrobak lasøczi (anima, quae tetigerit... quodlibet aliud reptile), a zapomnyalabi nyeczystoti swey, wynna gest *BZ* Lev 5, 2; Ktos syø *dotknney lazyøczey rzeci (qui tangit reptile)..., iego dotknenye iest nyeciste *ib.* 22, 5. ~ *Cf.* **Nałazić, Załazić się.**

Łaziebne '*dochód z łaźni, pecunia, quae ex balneo redit*': Elizabeth..., heredissa de Bobrek, totam terciam partem omnium bonorum suorum..., aduocacie, thelonei, propine cereuisie al. conthowe,... balnealium al. lazebne... Stephano... dedit, donauit et in perpetuum resignauit 1464 *StPPP* II nr 3739.

Łaziebnik '*posługacz w łaźni, balneator*': Nyekthorzy szą y dzyeyą gym beszprawny..., a czy... ny mogą... przyszyagacz, yako gyaczy pyszczkowye, łotrowie y łazebnyczy *OrtMac* 29, *sim. OrtBrRp* 31, 1.

Łaziebny '*dotyczący łaźni, używany w łaźni, in balneo adhibitus*': Lasyebne czechły sudaria *OrtCel* 11, *sim. OrtZab* 529.

Łazisko '*miejsce, gdzie poprzednio był łaz, locus ubi antea łaz fuit*': Eis dedimus et damus potestatem locandi nouam villam inter Bessadek et Wsuam, in loco, qui lazisca vlg. nuncupatur 1321 *MMAe* I 159; Pro laziska et pro censu IV marcarum dicto plath 1388—430 *ArchTerCrac* III b 192, 34; Locus dictus lazyssko, qui est superius molendinum..., et ibi piscinam... Iacobus extraxerit 1488 *AGZ* XIX 69.

Łaźba '*wybieranie miodu z ula, tzw. podbieranie pszczół, actus favos eximendi, demetendi*': Ipsis (*sc.* hominibus)... precepit viginti duas arbores, apes in se continentes in melle expoliare al. przy lasbie et hoc idem mel in suam domum inducere (1426) *MMAe* XVII 230.

Łaźbić '*podbierać pszczoły, tj. wybierać miód z ula, favos eximere, demetere*': Cso... Jalbrik lasbil pczoli, to laszbil na swim 1400 *HubeZb* 77; Czibor in sorte Stanislai simplices apes re furtiua ne widarl [...], ich ne laszbil 1400 *TPaw* IV nr 2212; Gidzyk owyesz schyeczye, thesz Maria myod laszbi 1471 *CyzKlob* 444. ~ *Cf.* **Połaźbić, Ułaźbić, Wyłaźbić.**

Łaźnia '*pomieszczenie do kąpania się, kąpiel (w wodzie lub parze), balneum, sudatorium*': Przetpelk... wtenczasz w laszny bil 1419 *TPaw* VII nr 1025; Dwoye drzwyrzi wibili, yedni u vrot, druge v lasznye 1427 *BiblWarsz* 1861 III 40; Poth krwawy szedl yako z gorøczey laszнye (*Rozm* 598: laznyey) 1451 *MacDod* 105; Llaudate, xąsa, Pascha sz kaszny, bo rad pywo pye po laszny 1453 *R* XXIII 298; Yako ya Mykolayowy plothow, llassnyey, staynyey... ⟨nie zburzył⟩ gwaltem 1465 *ZapWarsz* nr 1173; Wsządycz trzeba luczkyey przyyaszny, by czą szgrzely w swoyey laszny *De morte* w. 246; Lasznya vaporarium *ca* 1500 *R* XLVII 355; ~ Marcissius... staianko v czirnya, v Slupowskey granicze, a drugie staianie v lasnyey, v dolv... Nicolao... obligauit 1477 *SKJ* III 333.

Łącz *bot.* '*gatunek turzycy, Carex sp.*': Ciperus triangularis, iuncus triangularis løcz 1419 *Rost* nr 5188; Ciperus triangularis, dens equinus løcz 1437 *ib.* nr 2545; Llancz, lancz carex *ca* 1465 *ib.* nr 4217—8; Løcz dens equi, iuncus triangularis 1472 *ib.* nr 103.

Łączka '*mała łąka, pratulum*': Czso iest zaiøl Micolay Miczkowi bidlo, to iest zaiøl w gornej løczcze 1397 *TPaw* IV nr 370; Johannes... staianye iacens nad laczkamy... obligauit 1480 *SKJ* III 334; Ecclesia fuit super prato al. na lanczcze *DlLB* III 356; (Johannes) duo stadia agri sui nad laczkamy... vendidit 1484 *SKJ* III 334; Jakosz thy mnye popasl syano w brogv w ogrodzenyv gwalthem sthadem swoyem na lacze rzeczonem laczką 1493 *ZapWarsz* nr 1741.

Łącznica *cf.* **Łęcznica**

Łączny *cf.* **Nogietek**

Łączyć *formy*: *praes. ind. 2. sg.* łączysz *Rozm* 526; *3. sg.* łączy *Gn* gl. 78b, XV *med. R* XXIV 349; ~ *imper. 2. sg.* łącz *ca* 1440 *R* XXV 220; ~ *praet. 3. pl. m.* łączyli *BZ* I Esdr 6, 21.

Znaczenie: '*odłączać, rozłączać, separować, disiungere, separare*': Prima (*sc.* macula) est veniale peccatum, que priuat, gensecz løcy, et separat hominem celesti regno *Gn* gl. 78b; Nye løcz nasz grzesznych oth szyebye, ale nasz przyløczy k sobye *ca* 1440 *R* XXV 220; Łączy disiungit XV *med. R* XXIV 349; Gedly sinowye israhelsci... y wszitci, ktorzi syø løczily ot pokalenya narodow zemskich (qui se separaverant a coinquinatione gentium terrae) k nym *BZ* I Esdr 6, 21; O stvorzyczyelyv nyeba y zyemye..., czemv tva myloscz dala mye ten ovocz, gdysz

y (*leg.* ji 'go') łączysz ode mnye czyąsko? *Rozm* 526. ~ *Cf.* **Odłączyć, ~~Połączyć,~~ Przełączyć, Przyłączyć, Rozłączyć, Wyłączyć, Złączyć, Odłączać, Przyłączać, Rozłączać, Wyłączać, Złączać, Rozłączować.**

Łąg *formy*: *n. sg.* łąg 1252 *KodWP* I 274, (1268) *AKH* IV 213, (1279) 1546 *KodWP* I 425, 1309 *CodSil* I 22, *etc.*; ~ *g. sg.* łęga 1428 *Monlur* V 92; łęgu 1441 *AGZ* I 28, (1442) *MMAe* XVII 400, 1471 *MPKJ* V 29, 1488 *AGZ* XV 570, 1490 *AGZ* XIX 537; ~ *ac. sg.* łąg 1208 *Haeus* 38, 1440 *AGZ* XI 171, (1442) *MMAe* XVII 400. 1453 *Monlur* II 158, *etc.*; ~ *i. sg.* łęgiem 1469 *StPPP* II nr 3947, 1499 *AGZ* XIX 121; ~ *l. sg.* (w) łęgu XV *p. post. Czrs* s. XLIII; ~ *n. pl.* łęgi 1428 *Monlur* V 92, 1488 *AGZ* XIX 68; ~ *g. pl.* łęgow 1471 *AGZ* XVI 88; ~ *ac. pl.* łęgi 1454 *AGZ* XIII 327; ~ *i. pl.* łęgi 1469 *AGZ* XVIII 17, 1480 *ib.* 198; ~ *l. pl.* (w) łęgoch 1500 *AGZ* XVI 302; łęgach 1500 *AGZ* XVI 301.

Znaczenie: '*las, zagajnik, pole, łąka lub pastwisko, najczęściej położone nad rzeką bądź na nizinie, podmokłe lub zalewane wodą, silva, nemus, campus, pratum, saepissime ad fluminis ripam vel in locis demissis et palustribus situm*': Addidi... sortem mei molendinarii cum molendino et... aliquos agros et lang 1208 *Haeus* 38; Silva, que lang nuncupatur, usque ad flumen... Wartha (1279) 1546 *KodWP* I 425; Circa pratum, quod vlg. cob⟨i⟩li lanc dicitur 1281 *PPom* 281; Est bora domus dei, sed silva, lang, nostra ducalis 1309 *CodSil* I 22; Conferimus dicto s⟨c⟩oltheto cum eisdem incolis in silva nostra, dicta llang nostro ydiomate, ligna excidere opportuna (1355) XV *KodWP* III 43, *sim.* 1413 *WierzbWarsz* 10; Dedimus et concessimus villam... cum... areis,... nec non siluis, campis, pratis, aquis,... molendino... ac cum langii, przelaskj, dambrowj (1391) 1537 *KodPol* I 260; Item randziny tetro lang eciam obligauit 1398 *StPPP* VIII nr 6945; Addamus... pratum inferius molendino iacentem circa fluuium... Brzura vlg. łąnk cum agro 1405 *KodWP* V 79; Siluam dictam lang, iacentem circa fluuium Narew 1426 *Monlur* V 56; Viam... dare tenetur, per quam ipse et homines ipsius sua peccora depellunt... ad siluas dictas langa 1428 *ib.* 92; Omnes..., qui equos ad siluas dictas lang *impulerit ad pascua,... eandem siluam sepire... obligabitur *ib.*; Heredes... in siluis dictis langy... mella et mellificiatores per medium habebunt *ib.*; Pop... debet iurare... pro eo, quia ipsum pomowil, quod sibi tczą percussit et w long wegnal 1440 *AGZ* XI 171; Quia tu habuisti sepire... viam in ripa fluvii Dunaiecz, qua vadit ad magnam sareptam al. naszep wylgego langu 1441 *AGZ* I 28; Insignia fecerunt... a granicia... per signa signata... procedendo ad syluam, videlicet do langu et iterum per eandem syluam al. przez lang vsque ad fluuium Dambnica (1442) *MMAe* XVII 400; Vos non vultis... sypacz granycz, quas habetis cum ipso Spithkone in communibus pratis et silvis a *quarcetis al. w *langowch 1446 *AGZ* XIII 200; Aggeres per decliu⟨i⟩a nemorosa al. przesz lang, predicto fluvio coadiacencia 1453 *Monlur* II 158; Rampsch... vendidit prata et nemora al. langy, que h⟨abuit⟩ inter villas 1454 *AGZ* XIII 327; Acta sunt hec in campo seu in łąng circa prata et fluvium Clodnicza 1460 *LubPodk* 86; Addidimus sibi... mediam longitudinem laneorum, scopulos sippando per mericam et per alnetum al. przes lang situm in luto, per quod decurrit rivus... Mokrzecz 1462 *AGZ* VI 72; Sub silua al. pod langem 1469 *StPPP* II nr 3947; Medietas eiusdem prati versus curiam, silua al. łąng *ib.*; Ipsi cessit tercia pars agri, qui colebatur pro curia, et prata al. łąg 1470 *AGZ* XII 335; Dzal swoi... cum curia, pascuis et silvis aquaticis al. z łąghy... vendidit 1469 *AGZ* XVIII 17; Quas... marcas... reformavit super medictate bonorum suorum hereditariorum... in medietate agrorum, silvarum et... nemorum, videlicet łągow 1471 *AGZ* XVI 88; Lucum loszy (*var. lub.*: laszv), łąngv (non plantabis lucum et omnem arborem iuxta altare domini dei tui Deut 16, 21) 1471 *MPKJ* V 29; Tota pars hereditaria... cum aruo dicto lang, sito penes torrentem dictum Dluga 1473 *StPPP* II nr 4101; Vendidit... partem, hoc est medietatem... camporum... cum nemoribus, campis, mericis, quercetis et luthum..., quod iacet superius piscinam regalem, similiter et lang 1475 *AGZ* XVI 115, *sim. ib.* 117. 119; Super... pratis omnibus ac silvis, ac nemoribus al. s łągy 1480 *AGZ* XVIII 198; Petrus et Iacobus... inscribunt suburbium... cum łąngy inter... granicies sitis ad suburbium spectantibus 1481 *AGZ* XVI 167; A quo fluvio vadunt insignia granicierum per rippam insule usque ad silvam al. lang, dictam przerycze 1486 *AGZ* IV 199; Super pomeriis et silvis dictis łągy 1487 *AGZ* XIX 212; Iterum a riwlo... aquitando per nemus al. lang et per pratum... sippavimus scopulos usque ad silvam 1488 *AGZ* IX 132; Ab isto scopulo aquitaverunt per silvam... usque ad nemus al. do lagv 1488 *AGZ* XV 570; Silvarum... omnium... et aliarum dictarum lengy cum singulis venacionibus omnes... kmethones... usum habebunt 1488 *AGZ* XIX 68; Equitavimus per pratum scopulos erigendo ad lutum...

et per ripam ipsius ad nemus al. do lągv (*var. ib.* 538: do lvgw) 1490 *ib.* 537; A quo ulmo alii scopuli sunt sippati progresive per prata... et per mericam al. przes łąg usque ad fluvium 1494 *AGZ* XV 572; Cum silva al. sz lengem 1499 *AGZ* XIX 121; Jako Pawel... nye myal wyąnczy pozythku w łągu na Nabrzezu, yeno na zołądzu w yesseny pascz szwynye XV *p. post. Czrs* s. XLIII; Debet habere libertatem in bofforio al. na blonyv, w łągach (*var. ib.* 302: w łągoch), in stagnis al. w gyezyerzech 1500 *AGZ* XVI 301; ~ *może już nomen proprium*: Vlodizlaus olim habuit iuxta Srem quandam sortem, que vocatur lang, que est sita super Vartam 1252 *KodWP* I 274; Domino episcopo... dedimus villas,... siluam cum pratis vltra Vislam, que Gregolow lank vlg. nuncupatur (1268) *AKH* IV 213.

Łąka *formy*: *n. sg.* łąka *ca* 1270 *KsHenr* 15v, 1346 *SandAnal* 81, 1393 *TPaw* IV nr 88, 1394 *KodPol* II 343, 1394 *PKKr* I 240, *etc.*; ~ *g. sg.* łąki 1400 *KsMaz* I nr 38, 1406 *Piek* VI 311, 1412 *Pozn* nr 683, 1418 *Pyzdr* nr 536, *etc. etc.*; ~ *d. sg.* łące 1453 *ZapWarsz* nr 958; ~ *ac. sg.* łąkę 1396 *Pozn* nr 210, 1402 *ib.* nr 528, 1403 *ib.* nr 816, *etc. etc.*; ~ *i. sg.* łąką 1463 *R* XXII 382, 1493 *ZapWarsz* nr 1743; ~ *l. sg.* (na) łące 1392 *HubeZb* 65, 1399 *Pozn* nr 412, 1402 *HubeZb* 101, 1411 *StPPP* II nr 1268, 1412 *KsMaz* I nr 1916, *etc. etc.*; ~ *ac. du.* łące 1400 *SKJ* III 191; ~ *n. pl.* łąki 1446 *TymProc* 222, 1450 *ib.* 214, 1496 *LubPodk* 114; ~ *g. pl.* łąk 1391 *Pozn* nr 93, 1415 *ib.* nr 901, 1428 *ZapWarsz* nr 2909, *etc.*; ~ *d. pl.* łąkam 1406 *TPaw* IV nr 1099; ~ *ac. pl.* łąki 1391 *Pozn* nr 114, 1401 *ib.* nr 515, 1415 *Pyzdr* nr 418, *etc.*; ~ *i. pl.* łąkami 1423 *TPaw* VII nr 3221, 1427 *Pozn* nr 1266, *ca* 1428 *PF* I 481, 1499 *ZapWarsz* nr 1831; ~ *l. pl.* (na) łąkach (1292) *MMAe* IX 182, 1398 *StPPP* VIII nr 6389, 1405 *TPaw* IV nr 1053, 1421 *Pozn* nr 1092, *etc.*

Znaczenie: '*obszar ziemi porośnięty trawą, niekiedy też częściowo zadrzewiony, pratum gramine (interdum etiam arboribus) vestitum*': Rusticus Glambo primo exstirpabat illum locum, qui nunc dicitur magnum pratum, in Polonico vero vela lanca *ca* 1270 *KsHenr* 15v; Contulimus villam locare iure Teutonico nouo, wlgari nomine na lankach nuncupatam (1292) *MMAe* IX 182; Pro prato, quod vlg. po wysoki *bresg lanca nuncupatur 1346 *SandAnal* 81; Jaco mi Jacub pobral szeszdzesant kop rszi a za dwe grziwne lank 1391 *Pozn* nr 93; Gnevomir... ne zastauił Woczechoui niyednich vszitkof, yedno rolø a łøki *ib.* nr 114; Czso Micolay... pobral sano, to pobral na Thworzianowe lancze 1392 *HubeZb* 65; Ta łanka iest Wseborowa prawa 1393 *TPaw* IV nr 88, *sim.* 1394 *PKKr* I 240, 1421 *Pyzdr* nr 700, 1423 *AKPr* VIIIa 162, 1436 *Pozn* nr 1579; De prato dicto caplana lanka 1394 *KodPol* II 343; Wirszbøntha srzødzil i sz Iactorem o starø lanka y penandze na nø zadal 1396 *Pozn* nr 210; Wczinil Mathias scody C grziwen... w lacach i w dzedzine Prandocze 1398 *StPPP* VIII nr 6389; Micolay pobral szano na *xeneye lance 1399 *Pozn* nr 412, *sim.* 1402 *HubeZb* 101; Iaco mne Sbrochna vrznøla cona i wipødzila s løki 1400 *KsMaz* I nr 38; Dwe lancze... Dominicus cum fratre suo dzerszeli XVI łyath 1400 *SKJ* III 191; Ludze Micolagewi... comenderowi pasø lanky... gualtem 1401 *Pozn* nr 515; Boguszka łankø trz⟨y⟩mala s *pogogem mimo trzi lata 1402 *ib.* nr 528, *sim.* 1403 *ib.* nr 816, 1404 *ib.* nr 753; Iacom ne uczinil Laurencio sza *szecz scoth w lancach szcodi 1405 *TPaw* IV nr 1053; Franczek... poszekl mu lankø 1406 *Piek* VI 305; Micolay y Sobek... ne poszecli mu lanky *ib.* 311; Iako Jan czyni drogø po *Dirzsconim lancam 1406 *TPaw* IV nr 1099; Yacosmi vyednali Sulka Scepanem (*leg.* z Szczepanem) o łankø, o yøz lankø ne meli ssø pozywacz 1407 *HubeZb* 121, *sim.* 1408 *Pozn* nr 635, 1411 *Pyzdr* nr 334, 1412 *ib.* nr 403, 1417 *ib.* nr 509, 1418 *ib.* nr 512, 1420 *AKPr* VIIIa 155, 1423 *Pozn* nr 1139, 1427 *ZapWarsz* nr 198. 275. 2704, 1432 *Pyzdr* nr 1070, 1433 *ib.* nr 1081, 1434 *ZapWarsz* nr 453, 1453 *Czrs* s. LXXXIII, *Rozm* 694; Zagroda cum juthrzina villici dicti rathay cum decliuitate eciam dicta v lonce, que currit secus piscinam nisey stavv, ad prata kmethonum 1411 *StPPP* II nr 1268; Pro molendino in lonka edificato 1412 *AKH* III 205; Ad pratum dictum popowa lanka, quod pratum iacet in hereditate domini abbatis (1412) 1795 *KodWP* V 203; Yakom ya ne scel w Boguslawowey łøcze 1412 *KsMaz* I nr 1916, *sim.* 1419 *Pyzdr* nr 608, 1424 *ib.* nr 1006, 1492 *ZapWarsz* nr 1655; Jacub ne szekl lanky 1412 *Pozn* nr 683, *sim.* 1418 *Pyzdr* nr 536, 1424 *ib.* nr 774, 1427 *ZapWarsz* nr 207, 1468 *ib.* nr 2925, 1470 *ib.* nr 2945, 1477 *ib.* nr 3088; Yandrzey ma trzeczą czanscz... lang tich 1415 *Pozn* nr 901, *sim.* 1424 *ib.* nr 1179, 1428 *ZapWarsz* nr 2909, 1429 *ib.* nr 305, 1458 *Czrs* s. LXXXIV, 1464 *ZapWarsz* nr 1245, 1471 *ib.* nr 3010, 1476 *TymProc* 222, 1478 *ZapWarsz.* nr 1452, 1497 *ib.* nr 1790; Jaco Crayna trzimala ty lanky trzidzeszczy lath 1415 *Pyzdr* nr 418, *sim.* 1421 *AKPr* VIIIa 155, 1423 *Pozn* nr 1146, 1434 *ZapWarsz* nr 454; Jacosmi przi tim bili, kedi iest Thomye zastawyona ta łąka 1415 *Pyzdr* nr 429; Jako Thoma tą łącą... trzymal trzidzeszczy lat

ib. nr 457, *sim.* 1414 *Pozn* nr 702, 1417 *ib.* nr 925, 1420 *AKPr* VIIIa 153, 1425 *Pyzdr* nr 796, 1428 *Pozn* nr 1294; O kthore *lamky Woyczech na mø zalowal, tym ya sz yego wolø poczøl 1418 *Czrs* 116; Newstąmp... szedl na pana Janową lanka... y poszeckl łąky 1419 *Pozn* nr 979; Yakom sayøl dzewyanczoro kony Janowich... na swey løcze 1420 *Pyzdr* nr 661, *sim.* 1424 *Pozn* nr 1187, 1425 *Pyzdr* nr 795, 1425 *ZapWarsz* nr 111, 1426 *Pozn* nr 1228, 1432 *Pyzdr* nr 1051, 1437 *ib.* nr 1129, 1444 *ib.* nr 1279, 1472 *ZapWarsz* nr 3077, *Rozm* 101. 661; On gego konye szwcy (*leg.* z swej) lanki zaymal 1420 *TPaw* VII nr 1822, *sim.* 1421 *Pyzdr* nr 692, 1423 *Pozn* nr 1153, 1428 *ZapWarsz* nr 2889, 1430 *ib.* nr 347b, 1431 *ib.* nr 359, 1434 *Pyzdr* nr 1085, 1437 *ZapWarsz* nr 532, 1445 *ib.* nr 597, 1449 *TymSąd* 26; Roslaw pro Falibogyo ne ranczil... tedi, kedi *syo łankami mycnyali 1423 *TPaw* VII nr 3221; Czso zayøly moy kmyecze dobitek kzandza yardzecanow, tho zayøli... w løkach 1425 *Pyzdr* nr 790, *sim.* 1427 *ib.* nr 860. 861, 1434 *ZapWarsz* nr 458, 1437 *Pyzdr* nr 1109. 1110, 1476 *TymProc* 222, 1480 *ZapWarsz* nr 1480; Anym gey zita s łakami wzal 1427 *Pozn* nr 1266; Zastawyamy dzedzini... ze wszitkimi wodami y tesze løkami cum... pratis *ca* 1428 *PF* I 481; Jakom ia Janoui... nye przeoral myecz... w łankach 1439 *ZapWarsz* nr 889; Jacom ya ne wywązal Dzirzkowy łąk nocną rzeczą 1445 *ib.* nr 596; In pratum dictum dlugye łąki 1446 *TymProc* 222, *sim.* 1450 *ib.* 214; Gydączy na woyną na łąnkach (in prato) any we wszi staacz mayą *Sul* 15; Spassyenye lanky... gwalthem... Gdi nyektori czlowyek poswaph drugyego..., kako... lanky (prata) gwaltem vipasl *Sul* 94; Przidącz w lankąn (accedens pratum)... zlodzyeysky, yedno brzemyąn trawi vinyosl *Sul* 95; Pokim ja szedl ku łąncze..., tąndy yest moye na prawo 1453 *ZapWarsz* nr 958; Wszyatho szyano na lacze *OrtMac* 38; ⟨B⟩artolt skarszyl na Andrzeya, ysze mv laką (pratum) pokosyl *Dział* 42; My Andrzeyowy skazalysmy targv łąky (prati) swiathky dowiesz *ib.*; A finibus pratorum planorum al. plonych lang 1487 *KodPol* II 569; (Parobek) my bydlo odbyal, kyedym ye s łąky gnal do oborj swey 1493 *ZapWarsz* nr 1736; Jakom sya ya s Yakvbem yednal, ysch my... myal zapyshacz... czascz..., lezaczą na ymyenyv Sokolovye..., yako ya sam dzersal, nycz sobye nye ostawyącz, y s łaką Stopczinska *ib.* nr 1743; Usque ad prata dicta sporne łąky 1496 *LubPodk* 114; Jakom ya szya... rosdzyelyla... bormy, łakamy 1499 *ZapWarsz* nr 1831; Dvsza s *cela vilecela, *ne zelone lacze *stałe *SkargaWroc* w. 68; Kvyeczye polne, trava na łąkach (gramina pratorum), wszytko szyą Iesvcristvszovy klanyalo *Rozm* 85; ~ Podlye brzoz⟨o⟩wey lanki 1421 *KodWP* V 315; /Swanthoslaw... pozwał o dambrowu... y o lanky witnye 1424 *Zab* 538; Iacobus... Nicolao... medietatem prati vlg. ossethnye lanky... resignauit 1426 *Monlur* V 52; Nicolaus... nywy super łaskowcy łącze... Martino... invadiavit 1439 *AGZ* XI 149; ~ *zapewne o łąkach leśnych*: Venceslaus recognovit, quia totam sortem, que sibi cessit in villis..., et in silva łąnka, Martino... vendidit... Qui Martinus, Iacobus et Clemens kmethones... in eadem silva, łąnka, łocare... debent 1449 *AGZ* XII 193; Super mericam na dąmbrowe, que vocatur lunką 1466 *ib.* 307; ~ ~ zapowiednia, zapowiedzona, zatkniona łąka '*łąka wyłączona ze wspólnego użytkowania, pratum, quo uti interdictum est*': Jaco tamo moy scot drzewcy ne chodzil w tey lancze,... ale tamo byla zapowedna lanka 1416 *Pyzdr* nr 471; Janus... zayął dobitek... ne na szathknonich łankach 1421 *Pozn* nr 1092; Yaco moy czlowek... zayal scoth ną łącze *kmuotowicem... w *szapowadzoney lacze 1426 *ib.* nr 1234; Iacom ya... nye vzyl drogy prze zapowyedną lanca Pawlowa 1460 *AKPr* VIIIa 53; ~ *zapewne już nomen proprium*: Stephanus... cum... Cristino... habent (*sc.* terminum)... pro lacu dicto lanka 1418 *TPaw* VII nr 352; Dux dedit Stanislao... triginta mansos..., dobra lanka vlg. nuncupatos, cum rippa Narew depropre Ostra lanka 1427 *Monlur* V 68; ~ Lucos łąką aut lassy (evellam lucos tuos de medio tui Mich 5, 13) *MPKJ* V 114.

Łąkoć '*coś, co ma kształt łuku, wygięcie, krzywizna, linia wężykowata (w herbie przyjmująca kształt litery* W*), linea flexuosa vel sinuosa (in insignibus quibusdam in* W *litterae formam curvata)*': Dambno crucem albam, sub cuius extremo angulo tres circumligature albe in modum stelle, que appellatur lankocz, in campo rubeo defert *DlKlejn* 66.

Łąkotka '*coś, co ma kształt łuku, wygięcie, krzywizna, linia wężykowata (w herbie przyjmująca kształt litery* W*), linea flexuosa vel sinuosa (in insignibus quibusdam in* W *litterae formam curvata)*': Alii duo fuerunt de clenodio Awdancz..., in clipeo gyraturam al. byokotka (*pro* łøkotka) deferentes 1411 *AKPr* VIIIa 108; Dobeslaus... de... clenodio lankotka, vocabulo Habdancz 1415 *RTH* III nr 26.

Łątka '*lalka, marionetka, pupa*': Lątka puppa XV *med. PF* V 28; Lantky puppas XV *med. R* XXIII 269; Løthka *Park* 404; *Landka pupa

XV *p. post. PF* V 9; Łanthką pupa *ca* 1500 *Erz* 40.

Łczyć *cf.* **Łszczyć**

Łeb *(w związku z człowiekiem pogardliwie) 'głowa, caput hominis' (hic contemptim dictum)*: Ramsz vderzył Maczeya trzycrocz w licze y kopy⟨m⟩ w lep 1397 *Leksz* II nr 2003.

(Łebka) Łapka, Łepka *formy*: *n. sg.* łapka 1495 *RocznKrak* XVI 63. 64, 1498 *ZapWarsz* nr 1854, 1499 *GórsJazRp* 275; łepka 1471 *GórsJazRp* 270. 271, 1471 *GórsPiech* 209. 210. 212, 1471 *MPKJ* V 35, 1500 *RocznKrak* XVI 69; ~ *g. sg.* łapki 1442 *StPPP* II nr 3077; ~ *i. sg.* łapką 1469 *Czrs* s. LXXXIV, XV *p. post. R* XXV 181; ~ *n. pl.* łapki 1437 *StPPP* II nr 2697; ~ *g. pl.* łapek 1448 *StPPP* II nr 3333; ~ *ac. pl.* łapki 1448 *AGZ* XIII 279.

Znaczenie: *'rodzaj hełmu, galeae genus'*: Galirum al. łapka 1419 *ZiemsKrak* I 1132; Viczga... pronuncciauit contumacem Johannem... pro recepcione trium galearum al. lapky 1437 *StPPP* II nr 2697; Pro eo, quia galeam al. lappka per ipsum tibi, ut due marce, mutuatam restituere non vis 1439 *AGZ* XII 70; Petrus non recepit Jacobo Czarnkowsky equum, iopulam, caligas, lapky, panczerza, ostrok, captura 1442 *StPPP* II nr 3077; Recepit... equum, arma videlicet loricas, cassiolas al. lapky et alia arma bellica et tentoria 1448 *AGZ* XIII 279; Equitasti in domum meam..., et ibidem octo equos, octo galeas al. lapek et octo balistas recepisti 1448 *StPPP* II nr 3333; ⟨Sculteti⟩ Polonie regibus ad singulas expediciones eorum in vno equo trium marcarum, cum vna łapka et ferreis cirotecis obsequi debent 1450 *Monlur* II 99; Pro galea al. łapka 1456 *Matr* I nr 387; Pawlus... fideiussor pro łepka 1458 *Liblur* nr 6401; Anym czy panczerza z łapką, yako dzevyacz kop groschy..., wszyal 1469 *Czrs* s. LXXXIV; Kon rydzy..., plech, mysky, schynky, lepka 1471 *GórsJazRp* 270; Gnyady..., prawa noga mą na szad byela, panczers, lepka cyrna *ib.* 270, *sim.* 1471 *GórsPiech* 209. 210. 212; Paweza ze rzebrem, lepka schachowana 1471 *GórsPiech* 210; Lepka galea (hic Prologus Scripturarum quasi galeatum principium omnibus libris Prol.) 1471 *MPKJ* V 35; In caminata... Alberti... lapka, dwa plachy, myschky, renkawycze 1495 *RocznKrak* XVI 63; Item antiqua lapka rubiginosa *ib.* 64; Jako tha łapka sthala za *thwa slotha 1498 *ZapWarsz* nr 1854; Plechy, myschky, lap[ł]ka, kusza 1499 *GórsJazRp* 275, *sim. ib.*; Equum plesnywy, rowny, cum lorica, colnerio, lepk[ł]a munda XV *p. post. GórsJazRp* 280; Martinus... respondit: Si hoc ignominie mee ascribitur, nyedarszkoszczy, crastina die ante aciem belli in armis astabo et signo crucis, non... clipeo, sczytem, aut galea, łapką, protectus hostium cuneos, vffy, penetrabo, przebyezą XV *p. post. R* XXV 181; Item galea lepka 1500 *RocznKrak* XVI 69.

(Łechtać) Łektać *'głaskaniem, muskaniem przyjemnie drażnić skórę, łaskotać, titillare'*: Item 1 spissum seu grossum fiat sine unco. Exemplum: Lapka lekce liszego (*leg.* łapka łekce łysego) *Park* 404.

Łektać *cf.* **Łechtać**

Łepka *cf.* **Łebka**

Łeptać *'pobudzać, podniecać, concitare, stimulare'*: Sed decentur alimentis utere, ut sic pungens, *gl.* stimulans lepczącza, complaceat, *gl.* delectet, esuries ządzya 1466 *R* XXII 11; Cum reatus per allectam delectacionem dulcis extiterit, illi eciam iniuncte satisfactionis acerbitas indulcescat, nec contra medicinalis correpcionis pungens, *gl.* stimulans lepczącze, malegna recalcitrat *ib.* 12; Rex pie, rex lenis, qui pectora nectare lenis, *gl.* inebrias lepczesz *ib.* 27. ~ *Cf.* **Złeptać.**

Łesktać *'drażnić, łaskotać, łechtać, titillare'*: Leskcza titillo 1437 *Wisł* nr 228 s. 89; Sed titillo est: ad luxuriam incitare leskthacz XV *med. R* XXIII 279; Lesktacz catillo XV *p. post. PF* V 9; Titillare, id est titubare vel ad luxuriam incitare, stimulare, proprie kutzeln leskthacz *ca* 1500 *Erz* 40; ~ *przenośnie 'mieć chętkę na coś, aliquid cupere'*: Leszkcząc (*war. kal.*: drapyanczie) prurientes (erit enim tempus, cum sanam doctrinam non sustinebunt, sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros, prurientes auribus et a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur II Tim 4, 3) *MPKJ* V 131.

Łesktanie *'drażnienie, łaskotanie, łechtanie, titillatio'*: Leszkthanye titillatio *ca* 1500 *Erz* 40.

(Łezki) Słezki *pl. tantum, bot.* **1.** *'Lithospermum officinale L.'*: Zleszki milium solis 1472 *Rost* nr 688.

2. Maryje słezki *'Saxifraga granulata L.'*: Marie slezki saxifraga 1472 *Rost* nr 677.

(Łezny) Słezny *'łzami wypełniony, pełen łez, lacrimosus'*: K tobye wszdichamy łkayącz y placzące w them tho szleznem (*SalveReg* 1—2. 4—7. 9. 11. 13. 15—17. 19: szlesz, 3: łzym) padole (ad te suspiramus gementes et flentes in hac lacrimarum valle) *SalveReg* 8.

1. Łeż, Łża *formy*: *n. sg.* łeż *Galka* w. 62, *Pul* 7, 17. 35, 2. 3. 54, 11; łża XV *med. MPKJ* V 428; ~ *g. sg.* łże *Fl* 4, 3. 58, 14; łży *Pul* 58, 14; ~ *ac. sg.* łeż *Galka* w. 65, *BZ* Jer 29, 21.

31, *Pul* 4, 3. 5, 6. 33, 13. 49, 20. 51, 2. 72 arg., *Rozm* 475; ~ *i. sg.* łżą *BZ* Nah 3, 1; ~ *l. sg.* (we) łży *Pul* 23, 4; ~ *ac. pl.* łży 1471 *MPKJ* V 50, *Pul* 34, 23. 37, 13. 72, 18; łże *Fl* 5, 6.

Znaczenie: '*nieprawda, kłamstwo, też podstęp, zdrada, zasadzka, mendacium*': Sinowe czlowekow,... przecz miluiecze prosznoscz y szukacze lsze (quaeritis mendacium, *Pul*: lesz)? *Fl* 4, 3; Zgubisz wsz⟨y⟩stky, gisz molwø lsze (qui loquuntur mendacium, *Pul*: leesz) *Fl* 5, 6; Polapeny bødzcze w pisznosci swey ⟨i⟩ od szadana y lsze (*Pul*: lzy) ziaweni bødø (de... mendacio adnuntiabuntur) *Fl* 58, 14; (Nie mów na swego bliźniego) *lyszę (*Dek* III 1. 3. 31: nieprawdy, III 2. 5: lszcza, III 4. 11. 27: lszczyą, III 6. 13. 18: lsczi, III 17. 28. 30: sloszczi, III 29: klamstwa) any *szwadczczwą fałszywego *Dek* III 7; Prawda rzecz Kristowa, lezz Anticristowa *Gałka* w. 62; Prawdą popi taiø..., lezz pospolstwu baiø *ib.* w. 65; Pyrzwe yest lzza zdradzayøczych y podobacz sye *chczøczym (primum est mendacium fallacium et placere volentium) XV *med. MPKJ* V 428; Gysz to prorokviø wam w gymyø mo⟨j⟩c lesz (mendaciter) *BZ* Jer 29, 21; Przeto isze gest prorokowal Semeyas wam... a kazal wam vfacz w lez (in mendacio) *ib.* 29, 31; Byada myastu..., wszitko lszø rostarganya pelne (mendacii dilaceratione plena) *BZ* Nah 3, 1; Kyedy movy, tedy lez movy svego (*leg.* z swego) vlosczego szyercza..., bo yest lgarz y oczyecz yego lze (cum loquitur mendacium, ex propriis loquitur, quia mendax est et pater eius Jo 8, 44) *Rozm* 475; ~ Lszywye czynyl przed nym, aby nalyezyona lesz yego (iniquitas eius, *Fl*: lichota) na nyenawyszcz *Pul* 35, 2; ~ Przyszyągl we lszy (in dolo, *Fl*: w zdradze) blysznyemu swemu *Pul* 23, 4; Odwroczy yęzyg twoy... ode zlego, a wargy twoye, by nye molwyly lesz (ne loquantur dolum, *Fl*: bichø ne molwili lsczi) *Pul* 33, 13, *sim. ib.* 49, 20; Bo sø mnye myrnye molwyly, a w gnyewye zycmskyem molwyøcz lszy myszlyły (dolos cogitabant, *Fl*: lsci) *Pul* 34, 23; Slowa vst yego zgloba y lesz (iniquitas et dolus, *Fl*: lichota y lescz) *Pul* 35, 3; I cz⟨i⟩, czo sø szukaly mnye zla, molwyly sø proznoszcz, a lzy (*Fl*: lsczi) wszego dnya sø myszlyly (dolos... meditabantur) *Pul* 37, 13; Wszytek dzyen krzywdę myszlyl yęzyk twoy, yako brzytwa ostra vczynyl yes lesz (fecisti dolum, *Fl*: newarø) *Pul* 51, 2; Nye prze⟨s⟩tala z ulycz yey (*pro* yego) lychwa y lesz (non defecit de plateis eius usura et dolus, *Fl*: zdrada) *Pul* 54, 11; Ihs zlosnym przez gych lesz zle wracza odplaty *Pul* 72 arg.; Prze lzy (propter dolos, *Fl*: prze zdradi) polozyl yes gym, porzuczyl yes ye, gdy szye podnaszaly *Pul* 72, 18; ~ Mollicbatur insidias lzy, id est mendacia vkladal (Jeroboam retro moliebatur insidias II Par 13, 13) 1471 *MPKJ* V 50; ~ *dubium*: *może zamiast* dolor *błędnie odczytano* dolus: Obrocz szyę lesz (dolor, *Fl*: boł) yego w glowę yego *Pul* 7, 17; ~ *zapewne błędnie zrozumiane czeskie* lzie 'fas': Phas negare lziem, id est mendacio odpovyedaczi (nec enim fas est regem vobis quidquam negare Jer 38, 5) 1471 *MPKJ* V 101.

2. Łeż '*mówiący nieprawdę, kłamca, mendax*': Proszny sinowe ludszczi, lszowe sinowe ludszczi (mendaces filii hominum, *Pul*: lgarze) w wagach *Fl* 61, 9; Wszelky czlowek lhesz (omnis homo mendax) *Fl* 115, 2, *sim. Pul*; Czsom vczinił Bartholomeyewi, tom vczinil, kedi mi lsza wsadził 1412 *KsMaz* I nr 1919; Csom uczinil Andrzeyewy, tho za gego początkem, kedi my llsze sadzyl, alem gemu pyenandze nye wszal 1434 *RafPocz* 13; Bychczy rzekl, nye znam yego, bylczybych vam rovny lesz (ero similis vobis mendax Jo 8, 55) *Rozm* 476.

Łęczek '*łuk, arcus*': Lanczska y passza arcum et baltheum 1461—7 *Serm* 112 r. ~ *Może należy poprawić lekcję na* lanczyska*?*

Łęcznica *czy* **Łącznica** '*rodzaj sieci do łowienia ryb, retis genus ad capiendos pisces aptum*': Piscatores super lacum Povicz... possint piscari cum rethibus..., scilicet hamis,... lacznicza, mrzeza, prziwloka (1362) 1554 *KodWP* III 272; Dedimus... in lacu nostro piscaturam libere venare sibi cum parvis retibus, scilicet cum slampnicza et lacznicza, et cum parvo hamo (1369) 1446 *KodWP* III 335; Lœcznycza rete 1493 *KozierTerPosn* 66; ~ Cum parvis retibus, que vlg. nominantur slampnicza, latnicza (*pro* lacnicza*?*), gulgustris et cum aliis quibusdam hamis 1357 *KodWP* III 85.

Łęczuch '*(w opisie herbu) przedmiot w kształcie łuku, tu chusta tworząca koło, (in insignis descriptione) linteum in circuli figuram formatum*': Qui laczuch pro signo ferunt in clippeo, proclamacio ipsorum Nalancz 1415 *AKPr* VIIIa 129.

Łęczysko *formy*: *n. sg.* łęczysko *Fl* i *Pul* Ann 6, 1471 *MPKJ* V 88; ~ *g. sg.* łęczyska *Fl* 59, 4, *BZ* Judith 5, 16; ~ *ac. sg.* łęczysko *Fl* 7, 13. 43, 8. 63, 3. 77, 12, *BZ* III Reg 22, 34, *etc.*; ~ *i. sg.* łęczyskiem *BZ* Gen 48, 22. Jos 24, 12, *Pul* 59, 4; ~ *l. sg.* (w) łęczysku *BZ* Gen 49, 24; ~ *g. pl.* łęczysk *Rozm* 629; ~ *ac. pl.* łęczyska *BZ* II Par 26, 14, *Rozm* 616; ~ *i. pl.* łęczyski *BZ* Neh 4, 13.

Znaczenia: **1.** '*łuk, arcus*': Lœcziszko (arcum,

Pul: luk) swe nawodl iest y nagotowal ie *Fl* 7, 13; Bowem ne w łoczisco (in arcu, *Pul*: łęczyszcze) moie bodø pwacz, a mecz moy ne zbawi me *Fl* 43, 8; Dal ies boioczim se czebe znamø, bichø vczekali od oblicza *loczisżka (a facie arcus, *Pul*: przed łęczyskyem) *Fl* 59, 4; Naczøgnøli sø łoczisco (*Pul*: łęczyszcze), rzecz gorzkø (arcum rem amaram), bichø strzelały *Fl* 63, 3; Sinowe Effrem, dospewaiøcz y spuszczaiøcz łoczisżco (mittentes arcum, *Pul*: łęczyszcze), obrocyli se sø w dzen boia *Fl* 77, 12; Łoczysko mocznych przemoszono gest (arcus fortium superatus est I Reg 2, 4) *Fl* Ann 6, *sim. Pul*; Dameczy tobye czyøszcz gednø..., yøsz tosmi wszøli z *røkøø Amoreyskych pod myeczyem a łoczyskyem mim (in... arcu meo) *BZ* Gen 48, 22; *Szyedzeli w szylnem *loczisku gego (sedit in forti arcus eius) *ib.* 49, 24; Wimyotalem ten lyvd sz gich myast... nye myeczem ani *lyøcyskyem twim (in arcu tuo) *BZ* Jos 24, 12; Geden møsz napyøl łoczisko (tetendit arcum) *BZ* III Reg 22, 34; Elyzeus rzekl: Przinyesz łoczisko (arcum) a strzali. A gdisz przinyosl k nyemv łoczisko (arcum) a strzali y rzekl krolyowy...: Wloz røkø twø na łoczisko (super arcum) *BZ* IV Reg 13, 15—6; Møszowye boiowny, szciti noszøcz a myecze, a cyøgnøc łoczisko (tendentes arcum)... boiowały przecyw Agarenskim *BZ* I Par 5, 18, *sim. ib.* 8, 40. 12, 2; Przipraуil... wszey woysczе szczity a kopya, a przelbyce y pancerze, łoczisżka (arcus) *BZ* II Par 26, 14; Rostanowylem lyvd w myescye... s myeczmy, z wlocznyamy, z łoczisżki (cum... arcubus) *BZ* Neh 4, 13; A kødikoly syø obrocyly przes łoczisżka (sine arcu) y przes strzal..., bog gich boiowal za nye a wzdi zwycyøzil *BZ* Judith 5, 16; Lanczisko arcus (sagittae eius acutae et omnes arcus eius extenti Is 5, 28) 1471 *MPKJ* V 88; Gotvyczye tez łączyska z ostremy strzalamy, bo aczby vczyekacz chczyal, zastrzelczye y (*leg.* ji), aby *osveyky vmarl *Rozm* 616; Cristus... by mogl vschytką vaszą bron zetrzecz, yako vczynyl voyscze syrskycy, yze wschyczky czyaczyvy ych łączysk na yeden czass robaczy zgrysły *ib.* 629.

2. *'brama triumfalna w kształcie łuku, arcus triumphalis'*: Fornicem, id est arcum triumphalem chorągyew uel lanczysco (*war. kal.*: lanczіsczе, dissipat impios rex sapiens et incurvat super eos fornicem Prov 20, 26) *MPKJ* V 68.

Łęczyszcze 1. *'łuk, arcus'*: Grzesznicy *naczøgnoli sø łoczisżczе swoie (intenderunt arcum) *Fl* 10, 2, *sim. Pul*, *sim. Pul* 63, 3; Poloszil iest iaco łoczisżczе mosød⟨z⟩owe (ut arcum aereum) ramona moia *Fl* 17, 37, *sim. Pul*; Grzeszny nawedli *loczisżczе swoie (intenderunt arcum suum) *Fl* 36, 14, *sim. Pul*; Łoczisżczе gich (arcus eorum) zlomono bødz *Fl* 36, 16, *sim. Pul*; Łoczyszcze zetrze (arcum conteret) y zlame czin *Fl* 45, 9, *sim. Pul*; Naczøgnøl iest łoczisżczе swe (arcum suum) *Fl* 57, 7, *sim. Pul*; Tamo zlamal iest syly łoczisżczе (*pro* łoczisżcza, confregit potentias arcuum), szczit, mecz y boy *Fl* 75, 3, *sim. Pul*; Obroczili sø se w łoczisżczе krziwe (in arcum pravum) *Fl* 77, 63, *sim. Pul*; Bowem nye w łęczyszcze (in arcu, *Fl*: łoczisco) moye *będze pwacz, a myecz moy nye zbawy mye *Pul* 43, 8; Synowye Effrem, dospyewayøcz y spuszczayøcz łęczyszcze (mittentes arcum, *Fl*: łoczisżco), obroczyly szye w dzyen boya *Pul* 77, 12; Wskrzeszayøcz wskrzeszysz łęczyszcze twoye (suscitabis arcum tuum Hab 3, 9) *Pul* Hab 14.

2. *'brama triumfalna w kształcie łuku, arcus triumphalis'*: Ffornicem, id est arcum triumphalem chorangyew uel lanczіsczе (*war. lub.*: łączysco, dissipat impios rex sapiens et incurvat super eos fornicem Prov 20, 26) 1471 *MPKJ* V 68.

Łęk *'wygięta łukowato do góry przednia część siodła, tzw. kula, ephipii arculus'*: *Lang furmen 1437 *Wisł* nr 228 s. 86; Łąk ffurmen *ca* 1500 *Erz* 40.

Łękawa *'coś, co ma kształt łuku, wygięcie, krzywizna, linia wężykowata (w herbie przyjmująca kształt litery* W*), linea flexuosa vel sinuosa (in insignibus quibusdam in* W *litterae formam curvata)'*: Clenodij, in quo deferunt crucem et lawkawa (*pro* lankawa), proclamacionis Dampno 1433 *StPPP* II nr 2474, *sim. ib.* nr 2476.

Łękawica *'coś, co ma kształt łuku, wygięcie, krzywizna, linia wężykowata (w herbie przyjmująca kształt litery* W*), linea flexuosa vel sinuosa (in insignibus quibusdam in* W *litterae formam curvata)'*: Pro signo gerunt et in clipeo lankawicza in cruce et proclamacione Dambno 1416 *AKH* III 131; Pro signo ferunt lankawicze et proclamacione Awdanecz 1421 *ib.* 133; De clenodio Syrocomla, qui in clipeo deferunt lancawiczam et desuper crucem 1436 *StPPP* VII nr 1616.

Łękawka *'coś, co ma kształt łuku, wygięcie, krzywizna, linia wężykowata (w herbie przyjmująca kształt litery* W*), linea flexuosa vel sinuosa (in insignibus quibusdam in* W *litterae formam curvata)'*: Qui pro signo ipsorum lancawcam ferunt in clippeo et proclamacio Abdank 1428 *AKH* III 137.

Łężec *'las, zagajnik, pole, łąka lub pastwisko, najczęściej położone nad rzeką bądź na nizinie, podmokłe lub zalewane wodą, silva, nemus, cam-*

pus, pratum, saepissime ad fluminis ripam vel in locis demissis ac palustribus situm': Duos campos [...] pod lanszcem 1397 *StPPP* II nr 35; Andreas... siluam lansecz... obligauit *ib.* nr 57; Andreas... partem hereditatis... cum gagyo dicto lansecz sive silva... obligavit 1398 *ib.* nr 77. ~ *Może już nomen proprium.*

Łężek '*las, zagajnik, pole, łąka lub pastwisko, najczęściej położone nad rzeką bądź na nizinie, podmokłe lub zalewane wodą, silva, nemus, campus, pratum, saepissime ad fluminis ripam vel in locis demissis ac palustribus situm*': Quod pratum lanzek ab antiquo temporibus perpetuis spectat... ad minorem Modlnycza 1490 *StPPP* II nr 4356; Quia tu eduxisti aquam de antiquo alueo, qua educcione aque inuadasti sibi pratum et łązek in hereditate... Modlnycza 1491 *ib.* nr 4373. ~ *Może już nomen proprium.*

(Łgacz) Lhacz '*mówiący nieprawdę, kłamca, mendax*': Pakly rzku, ne z⟨n⟩agø gego, bødø podoben wam lhacz (ero similis vobis, mendax Jo 8, 55) *ca* 1425 *EwKReg* 42. ~ *Bohemizm.*

Łgać *formy*: *praes. ind. 2. sg.* łżesz 1427 *RafPocz* 11, *Rozm* 691; *3. sg.* łże *Rozm* 475; ~ *part. praes. act. adv.* łżąc XV *med. R* XXII 246, *Rozm* 264. 791; ~ *fut. 2. pl. m.* będziecie łgać *BZ* Lev 19, 11; ~ *praet. 1. sg. m.* łgałem *Sul* 16, *Dział* 40; *3. sg. f.* łgała 1419 *RTH* III nr 58; *3. pl. m.* łgali *Pul* 77, 40; ~ *condit. 1. sg. m.* -bych łgał 1426 *RafPocz* 11; *3. sg. m.* by łgał *BZ* Num 23, 19.

Znaczenie: '*mówić nieprawdę, kłamać, falsa pro veris dicere, mentiri*': Elizabeth... mendicium (*pro* mendacium) diceret vlg. lgala 1419 *RTH* III nr 58; Czszom uczinyl Janowy, tho za yego poczanthkem, kedi mi rzecl, abich ya lgal 1426 *RafPocz* 11; Rzekl: Lszesz, bi w klodze nye syedzal 1427 *ib.*; Tho, czoszm mowyl, lgalem (mentitus sum) iako pyes *Sul* 16, *sim. Dział* 40; A bądą wam mowicz wschitko sle, łszącz (mentientes Mat 5, 11) prze myą XV *med. R* XXII 246, *sim. Rozm* 264; Nye bødzecze lgacz (non mentiemini) *BZ* Lev 19, 11; Nye iest bog iako czlowyek, bi lgal (ut mentiatur) *BZ* Num 23, 19; Yęzykyem swym lgały (*Fl*: selgali sø) yemu (mentiti sunt ei) *Pul* 77, 40; Kyedy movy, tedy lez movy svego (*leg.* z swego)... szyercza..., bo yest lgarz y oczyecz yego lze (quia mendax est et pater eius Jo 8, 44) *Rozm* 475; Sprostny czlovyecze, czemv tako znamyenyczye lzesch? *ib.* 691; O przeklączy Zydovye,... movyczye tez lząc, aby zapovyedzyal czessarzovy dan davacz *ib.* 791; ~ *corruptum*: Nyektorzy byly, nyektorzy lgały (*pro* pchały?, *Rozm* 664: ony nye telko pchały y byly, alye tez plvały), nyektorzy plvały v yego svyate oblycze *Rozm* 666. ~ *Cf.* **Zełgać, Łygać.**

Łgarstwo, Łgarzstwo '*kłamstwo, zmyślenie, mendacium*': Llgarzstwa zamyslenye fictio veritatis XV *med. Zab* 517; Fictum obludnosez a lgarstwo 1461—7 *Serm* 97v.

Łgarz '*mówiący nieprawdę, kłamca, mendax*': Czszo vczinil Pawel Ianowy, tho za yego poczanthkem, kedi gy lgarzem weszval 1426 *KsMaz* II nr 2201; Lgarze (*Fl*: lszowe) synowye łyudzczy (mendaces filii hominum) w wa[r]gach *Pul* 61, 9; Lez movy svego (*leg.* z swego) vlosczego szyercza..., bo yest lgarz (quia mendax est Jo 8, 44) y oczyecz yego lze *Rozm* 475; ~ Lgarz nebulo 1437 *Wisł* nr 228 s. 88.

Łgarzstwo *cf.* **Łgarstwo**

Łkać *formy*: *praes. ind. 3. sg.* łka 1437 *Wisł* nr 228 s. 87, 1449 *R* XXV 166; *3. pl.* łkają XV *med. R* XXII 236, *ca* 1450 *PF* IV 578; ~ *imper. 2. pl.* łkajcie *BZ* Neh 8, 9; ~ *part. praes. act. adv.* łkając *SalveReg* 1. 2. 5—9. 11. 12. 14—19, *Sul* 58, 1466 *R* XXII 26, *Rozm* 696; *adi. n. pl. f.* łkające *BZ* Nah 2, 7; ~ *inf.* łkać *ca* 1450 *PF* IV 574; ~ *fut. 2. pl. m.* będziecie łkać *Rozm* 573; ~ *praet. 1. sg. m.* łkałem *BZ* Neh 1, 4; *3. pl. m.* łkali 1456 *R* XXXIII 184.

Znaczenie: '*głośno szlochać, płakać, zanosić się od płaczu, jęczeć, flere, singultus edere, gemere*': K thobe wzdichami, lłkayøcz (*SalveReg* 4: liczczøcz) y placzøcz (ad te suspiramus gementes et flentes) w them tho dole szlez (*leg.* slez) *SalveReg* 1. 2. 5—9. 11. 12. 14—19; Lka gemit 1437 *Wisł* nr 228 s. 87; O chwale wyecznyey wznatrz wsdycha, lka (omnis creatura ingemiscit Rom 8, 22) 1449 *R* XXV 166; Dzewycza... kv wyesznyczam wolacz bądze placząc alybo łkayąc (plorando seu lacrimando), yszby gey krzywda byla vczynyona *Sul* 58; Blogoslawyeny, gisch zaloscz mayą albo łkayą (qui lugent Mat 5, 5), bo ony bądą vczyescheny XV *med. R* XXII 236, *sim. ca* 1450 *PF* IV 578; Placacz a łkacz *ca* 1450 *PF* IV 574; A gdiszem vsliszal slowa taka, szedlem a plakalem, a łkalem (luxi) za wyele dny *BZ* Neh 1, 4; Nye łkaycye (nolite lugere) any placzicye *ib.* 8, 9; Dzewki ⟨je⟩go gnani bili łkaiøce (gementes) *BZ* Nah 2, 7; Flebant omnes et plangebant vlg. lcaly eam (Luc 8, 52) 1456 *R* XXXIII 184; Suppeditanea, mors palpitat ore gemens, *gl.* florans, vlulans łkayancz 1466 *R* XXII 26; Zavyerne vam povyedam, ysch vy bądzyeczye łkacz y plakacz (plorabitis et flebitis Jo 16, 20), a ten svyat badzye szye veselyl *Rozm* 573; Dzyevycza Marya poskoczyla... z vyelykym placzem y z vyelykym krzykyem łkayącz (inconsolabili-

ter ait lamentando) *ib.* 696. ~ *Cf.* **Połknąć, Łykać, Połykać, Łokać.**

Łkanie *formy*: *n. sg.* łkanie *ca* 1418 *JA* XIV 512, 1466 *R* XXII 26, *EwZam* 296, *etc.*; ~ *g. sg.* łkania *Fl* i *Pul* 37, 8, 1471 *MPKJ* V 81; ~ *ac. sg.* łkanie *Fl* i *Pul* 11, 5, *BZ* Tob 2, 6; ~ *i. sg.* łkanim 1474 *Zab* 540, *Rozm* 4. 7. 24.

Znaczenie: *'głośny płacz, zawodzenie, jęki, fletus, singultus, gemitus'*: Prze nędzę ne ymaiøcich y prze łkane vbogich nyne wstanø (propter... gemitum pauperum nunc exsurgam) *Fl* 11, 5, *sim. Pul*; Riczal iesm ode łkana (a gemitu) sercza mego *Fl* 37, 8, *sim. Pul*; Lkanye planctum XV *med. R* XXIV 366; Dnyowye vaszich swyøtkow obroczø syø w zalostnii placz a we łkanye (in... luctum) *BZ* Tob 2, 6; L[a]kanye singultorie *ca* 1455 *JA* XIV 490; Terra tumet, tumor ille gemit, gemitusque, *gl.* fletus, vlulatus łkanye, fatetur 1466 *R* XXII 14; Ile vetus fletus, *gl.* vlulatus łkanye, sit procul atque metus *ib.* 26; Rzecznik... naprzeczywko negtoremu Johannem... z[y] łkanym y s placzem poclada y s weliką szcargø dicit 1474 *Zab* 540; Głos w Rama szlyszan yest, placz y łkanye (ploratus et ululatus Mat 2, 18) vyelkye: Rachel płaczącza szynow svoych *EwZam* 296; Lkanye luctus *ca* 1500 *JA* X 379; Lkanye singultus *ca* 1500 *Erz* 40; Z vyelykym łkanym,... *podnowschy oczy v nyebo y zavolała kv bogv wschechmogaczemv *Rozm* 4, *sim. ib.* 7; Mylczączym serczem weztchnąła kv bogv y wz[v]yvala boga wschechmogączego svym łkanym (in gemitibus) *ib.* 24; ~ *(o wietrze, de ventu)*: Lkanye vyetrne luctus *ca* 1418 *JA* XIV 512; ~ *'lęk, może okrzyk przerażenia, timor repentinus, fortasse perterriti clamor'*: Impetum łkanya (sit et cor timidum in cogitatione stulti contra impetum timoris non resistet Ecclus 22, 22) 1471 *MPKJ* V 81.

Łoboda *bot.* **1.** *'loboda ogrodowa, Atriplex hortensis L.'*: Loboda atriplex 1419 *Rost* nr 5260, *sim.* 1437 *ib.* nr 2466, 1460 *ib.* nr 3368, 1464 *ib.* nr 4755, *ca* 1465 *ib.* nr 3779. 4157, 1484 *ib.* nr 5864, 1485 *ib.* nr 5864, 1493 *ib.* nr 10961, *ca* 1500 *ib.* nr 2025. 5335; Loboda atriplex 1437 *Wisl* nr 228 s. 85; Atriplex est quoddam genus oleris vlg. loboda 1450 *RpKapKr*; Loboda *ca* 1455 *JA* XIV 489; Aristologia rystel vel loboda *ca* 1465 *Rost* nr 3790; Loboda actriplex 1472 *ib.* nr 645; Llopoda attriplex 1484 *ib.* nr 5865; Atriplex est quedam herba, proprie melden, lobodą *ca* 1500 *Erz* 40; Lobodą artuplex *ib.*

2. morska łoboda *'Atriplex halimus L.'*: Morszka loboda mologia 1437 *Rost* nr 2692.

3. psia łoboda *'komosa mierzliwa, Chenopodium vulvaria L.'*: Psa loboda radix Hercolis 1419 *Rost* nr 5110; Psya łoboda radix Herculis 1437 *ib.* nr 2761; Psza łoboda bira 1460 *ib.* nr 3399; Psya loboda bera *ca* 1465 *ib.* nr 4178; Pszya loboda beta *ca* 1500 *ib.* nr 5363.

4. *zapewne 'chwast zbożowy z rodziny traw, Lolium temulentum L.'*: Loligium dicitur illa mala herba crescens inter segetes, que facit malum semen, que similiter dicitur lolium vlg. kakol vel loboda 1450 *RpKapKr.*

Łobuzie *'gęstwina, krzaki, zarośla, dumetum, lucus'*: Sunt tamen dumi, ganscz, lobuszye, spine germenque humi 1466 *R* XXII 27.

Łochłusza *cf.* **Łoktusza**

Łoczyca *bot. 'salata, Lactuca sativa L.'*: Loczycza łactuca *ca* 1500 *Rost* nr 5478; Iucha polney loczycze byla potrzebna kv yedzenyv tego baranka vyelykonocznego (sucus agrestium lactucarum necessarius ad esum erat) *Rozm* 548.

Łoczyga *bot.* **1.** *'salata, Lactuca sativa L.'*: Loczyga lactuca 1431 *PF* V 64; Diabolus intravit in sanctimonialem, que lactucam vlg. loczygą sine benedictione comedit 1456 *R* XXXIII 182; Loczyga łactuca domestica 1460 *Rost* nr 3608, *sim. ca* 1465 *ib.* nr 4408, 1493 *ib.* nr 10955; Lloczyga łłactuca 1464 *ib.* nr 4824; Loczyga lactuca *ca* 1465 *ib.* nr 3943, *sim. ib.* nr 3958, 1472 *ib.* nr 290, 1475 *ib.* nr 3196, 1478 *ib.* nr 1931, XV *p. post. ib.* nr 4943, *ca* 1500 *ib.* nr 2066; Cum lactucis agrestibus s polną loczygą aut rzeruchą (*war. kal.*: s polnymy ziolamy; et edent... azymos panes cum lactucis agrestibus Ex 12, 8) *MPKJ* V 16; *Locząga lactuca 1476 *AKLit* III 108; Loczyga lactuca XV *p. post. R* LIII 67. ~ *Cf.* **Łodzyga.**

2. łocyga polna *'mniszek pospolity, Taraxacum officinale Wigg.'*: Locziga polna rostrum porcinum 1472 *Rost* nr 783.

Łodnia *'drewniany zbiornik w kształcie dużego koryta bez dna, budowany wprost na podłożu przesyconym solą, służący do wytwarzania solanki przez ługowanie podłoża, także określona miara soli, receptaculum ligneum ad instar longi alvei sine fundo in ipso solo sale saturato constitutum, ubi infusa aqua nitrosa fiebat, item certa salis mensura'*: Ecclesiae Tynciensi contulimus alveum salis ad Magnum Sal vlg. łodnia nuncupatum (1242) *KodTyn* 41.

Łodny *'dotyczący, przynależny, odnoszący się do łodzi, na łodzi się znajdujący, ad navem, cymbam pertinens, qui in cymba est'*: Molendinum vnum nauium al. łodny in porcione Nynothe infra molendinum suum ad ipsum Arnoldum perpetue pertinebit 1428 *Monlur* V 115; Pa-

czyna łodna ampłustra *ca* 1455 *JA* XIV 489; Lodne powrozy antempne *ca* 1500 *Erz* 40; Lodny powrosz fultrum *ib.*; Lodny powrosz rudens *ib.*; Osząka lodna suprex *ib.*; Transtrum, sedilia nauis lodny stolek *ib.*; Mulcrum skopyecz, lodny skopyecz *ib.*

Łodyga '*górna część pędu rośliny, główka nasienna, caulis pars superior, folliculus seminum*': Lodyga adula *ca* 1455 *JA* XIV 494; Adula, lodygą, caput lini *ca* 1500 *Erz* 40; ~ *może* '*jakieś naczynie, vas quoddam*': Lodiga idria XV *p. pr. PF* V 29.

Łodyżka '*kostka w nodze zwierzęcej, z której wyrabiano kości do gry, talus*': Lodisscza sordissa XV *p. post. PF* V 8.

Łodzia, Łódź *formy*: *n. sg.* łodzia *ca* 1420 *WokTryd* nr 116, *ca* 1500 *Erz* 40, *Rozm* 352; ~ *g. sg.* łodzi 1412 *Pozn* nr 845; łodziej 1471 *MPKJ* V 76, 1476 *AKPr* VIIIa 57, 1493 *ZapWarsz* nr 1745, *EwZam* 306, XV *ex. SKJ* I 66; łodzią *MW* gł. 65; ~ *ac. sg.* łodzią 1400 *Pozn* nr 426, 1417 *Czrs* 182, 1418 *Pozn* nr 1027, 1436 *KsMaz* III nr 2176, *Rozm* 290. 292. 334. 350—2. 360; łodź *EwZam* 306; ~ *l. sg.* (w) łodzi 1477 *AGZ* XVIII 141, *EwZam* 303. 306, *Rozm* 289. 351; ~ *ac. du.* łodzi *EwZam* 306; ~ *n. pl.* łodzie *Fl* i *Pul* 103, 27, *ca* 1420 *R* XXIV 84; ~ *g. pl.* łodź *BZ* Gen 49, 13; ~ *ac. pl.* łodzie *Fl* i *Pul* 47, 6, *BZ* II Par 8, 18, 1476 *AGZ* XVIII 124, 1481 *ib.* 215, *EwZam* 307, XV *ex. R* XXV 142, *Rozm* 353; ~ *l. pl.* (w) łodziach *Fl* i *Pul* 106, 23, 1427 *BiblWarsz* 1861 III 40, *BZ* Num 24, 24, 1471 *MPKJ* V 26. 30.

Znaczenie: '*łódka, łódź, łódź rybacka, cymba, navis piscatoria, navicula*': Iacosm woyewodzini ludze polapal tedi, kedi cradły lodzø na Cussewe jezerze 1400 *Pozn* nr 426; Swatczimi, yako Szyman y Sczepan... poziczily v Mykolaya... lodzy 1412 *ib.* nr 845; Mszczislaus debet unam navem ex sua parte habere et Henricus aliam vlg. lodzø... in navigio 1417 *Czrs* 182; Jan... ne szedl... na pana Posnanskego yeszoro y wszal mv gualtem lodzą 1418 *Pozn* nr 1027; Yakoby chczali zathonøcz lodze (impleverunt ambas naviculas, ita ut paene mergerentur Luc 5, 7) *ca* 1420 *R* XXIV 84; Pusczili ludzy na Yanow dom: gedny na konyech, druge pyeszczem, druge w lodzyach 1427 *BiblWarsz* 1861 III 40; O kthoran lodza Iunoscha na Iana zaloval, thei on gemv nye wzanl 1436 *KsMaz* III nr 2176; Yakom ya Maczeya... nye szbyl... any wyaszal, anym gego szwyąszanego pothla lodzyey plavyl 1476 *AKPr* VIIIa 57, *sim.* 1493 *ZapWarsz* nr 1745; Vyrzal drvgą dw (*leg.* dwu) brathv... w lodzy (in navi Mat 4, 21) *EwZam* 303; Vydzyal dvye lodzy (duas naves Luc 5, 2) stoyacze podlya yeszora *ib.* 306; Vstapyvszy v gyedną lodz (in unam navim Luc 5, 3), chtora byla Szymvnova, proszyl go od zyemye odvyescz *ib.*; Szyedzącz, navczal z lodzey (de navicula Luc 5, 3) thlvscze *ib.*; Skazaly tovarzyszom, *chtory byly v gynszey lodzy (qui erant in alia navi Luc 5, 7), yszby przyszly y napelnyly obye lodzy (ambas naviculas Luc 5, 7) *ib.*; Przyvodvszy na szyemye lodzye (subductis ad terram navibus Luc 5, 11), opvsczyvszy vszystko, nasladovaly są yego *ib.* 307, *sim.* XV *ex. R* XXV 142; Kupyeczka yest panna (*sc.* Maria) lodzya, chleb zywy w sobye noschąca XV *ex. PF* V 104; Lodzya nauis *ca* 1500 *Erz* 40; O tem, yako myly Iesus spal v lodzy na morzv *Rozm* 289, *sim. ib.* 351; Kyedy yest... Iesus vstąpyl w lodzyą (tunc ascendit Iesus in naviculam),... a thv... vczynyla (*pro* vczynylo) szye sylne trząszyenye morza *ib.* 290, *sim. ib.* 292. 334. 350—2. 360; Tamo nye byla nyyedna yna lodzya (navicula Jo 6,22), ycdno yedna *ib.* 352; Tluscze... wstąpywschy v lodzye (in naviculas Jo 6, 24), przevyezly szye do Capharneum *ib.* 353; ~ łodzie młynne '*dwie łodzie, podtrzymujące młyn nawodny i jego koło, naves duae, quibus hydraletes rotaque molaria sustinebantur*': Vos contra decretum iuris... fecistis aggerem al. gacz in fluvio Strwyąsz et sublevastis aquam usque post scopulos..., et eadem sublevacione aque subundastis al. zathopilysczye... naves molendini, in quibus rote currebant al. lodzye mlynne, na kthorych kola byegaly, per quam vestram subundacionem dictarum navium ipsorum, molendinum... in eisdem navibus constructum et situm non potest molere al. mlecz 1476 *AGZ* XVIII 124, *sim.* 1480 *ib.* 215; Ministerialis recognovit, quia aqua post scopulos a pariete Conyvsky et etiam in navi al. w lodzy per dictam restauracionem... stetit 1477 *ib.* 141; ~ ~ '*duża łódź (morska), okręt, navis maritima*': Zetrzesz lodze (naves) tharske *Fl* 47, 6, *sim. Pul*; To morze welike y szyrokee..., tamo lodzye (naves) przedø *Fl* 103, 27, *sim. Pul*; Gysz to støpayø na morse w lodzach (in navibus), czynøcz dzala... w wodach welykych *Fl* 106, 23, *sim. Pul*; Lodza carbasus *ca* 1420 *WokTryd* nr 116; Zabulon na brzegv morskyem bødzye bidlycz na stawadlach lodz (in statione navium) *BZ* Gen 49, 13; Przydø na lodzach (in trieribus) z Wloch *BZ* Num 24, 24, *sim.* 1471 *MPKJ* V 26; Przeto poslal gemv (*sc.* Hiram Salomonowi)... lodze y plawce (naves et nautas) *BZ* II Par 8, 18; Na lodziach classibus (reducet te dominus classibus in Aegyptum Deut 28, 68) 1471 *MPKJ* V 30;

Przesch lodzey sine rate (dedisti et in mari viam et inter fluctus semitam firmissimam ostendens, quoniam potens es ex omnibus salvare etiam si sine arte aliquis adeat mare Sap 14, 4) *ib.* 76; Lodzyą (*SKJ* I 66: lodzey) łamanye czirpyalem (ter naufragium feci II Cor 11, 25) *MW* gl. 65.

Łodzica *'mała łódź, łódka, navicula, cymba'*: Vczynyla (*pro* vczynylo) szye sylne trząszyenye morza, aze łodzyczą przykryvaly velny morskye (navicula operiretur fluctibus Mat 8, 24) *Rozm* 290; Iesus poszedl odtąd a vstąpyvschy v lodzyczą (secessit inde in navicula Mat 14, 13) y poszedl na ossobnoscz *ib.* 347; Lodzycza (navicula Mat 14,24) pocznye szye barzo trząscz, bo vyatr byl przeczyw yem *ib.* 350; Vstąpywschy... Pyotr na vodą z lodzyczye (de navicula Mat 14, 29) y chodzyl po morzv *ib.* 351.

Łodzyga *bot. 'sałata, Lactuca sativa L.'*: Azimos panes cum lactucis lodzigø (et edent... azymos panes cum lactucis agrestibus Ex 12, 8) XV *in. R* XXIV 68. ~ *Cf.* **Łocyga.**

Łojek *'rodzaj maści, kremu kosmetycznego, unguentum quoddam, medicamen facieï'*: Fingit fuco, loycem, vultus XV *p. pr. R* XVI 321; Loyek fucus *ib.* 323; Ornantes eos (*sc.* parentes suos filios) ungentis *przyprawyeyącz loyky, masczamy, mączyczamy, krupyczamy 1462 *R* XXV 269; Vane mulieres ungunt coloribus facies łoyky, krupyczamy *ib.* 270.

Łokać *'chleptać, pić łapczywie, lambere, avide sorbere'*: Lokacz lambere (dixit dominus ad Gedeon: Qui lingua lambuerint aquas, sicut solent canes lambere, separabis eos seorsum, qui autem curvatis genibus biberint in altera parte erunt Jud 7, 5) 1471 *MPKJ* V 33.

Łokieć *formy*: *n. sg.* łokieć XV *med. R* XXIV 350, *ca* 1500 *Erz* 40, *ca* 1500 *PF* IV 748; ~ *g. sg.* łokcia *BZ* Ex 36, 21. 37, 10, 1480 *AKPr* VIIIa 59; ~ *ac. sg.* łokieć *ca* 1420 *R* XXIV 81, XV *med. GlWroc* 78r, *BZ* Gen 6, 16. Ex 37, 10, *etc.*; ~ *i. sg.* łokciem 1432 *SlOcc* XVII 30, 1433 *Pozn* nr 1428. 1563, *etc.*; ~ *l. sg.* (na) łokciu 1475 *AGZ* XVIII 119, 1498 *AGZ* XV 361, 1500 *ib.* 392; ~ *g. du.* łoktu *BZ* Ex 37, 10; ~ *ac. du.* łokcia 1405 *KsMaz* I nr 566b; ~ *g. pl.* łokiet 1420 *AKPr* VIIIa 151, 1421 *Pyzdr* nr 687, 1423 *ib.* nr 728, 1435 *ZapWarsz* nr 513, *etc. etc.*; łokciow *BZ* Ex 36, 15. 38, 9. Neh 3, 13. Dan 3, 1; łoktow *BZ* Gen 49, 24. Ex 38, 15. 18; ~ *d. pl.* łoktom *MPKJ* V 14; ~ *ac. pl.* łokcie (1439) *MMAe* XVII 333, XV *med. PF* V 58, 1468 *AKPr* VIIIa 55, *EwZam* 294; ~ *i. pl.* łokćmi *BZ* Deut 33, 27; ~ *l. pl.* (w) łokciach *Sul* 82; łoktach 1444 *R* XXIII 309.

Znaczenia: **1.** *'łokieć (staw) u ręki, też przedramię, cubitus, ulna, item bracchium'*: Gerebat ulnis na swich loctach 1444 *R* XXIII 309; Na lokcze szwe in vlnas suas (et ipse, *sc.* Simeon, accepit eum, *sc.* Jesum, in ulnas suas et benedixit deum Luc 2, 28) XV *med. PF* V 58, *sim. EwZam* 294; Rospadli sø sze przekowi loktow (vincula bracchiorum) u røkv gego *BZ* Gen 49, 24; Przebytek gego na viszokosci a pod łotczmi (*pro* locczmi) wyecznimi (habitaculum eius sursum et subter bracchia sempiterna) *BZ* Deut 33, 27; Lokyecz *ca* 1455 *JA* XIV 489; Dissoluta rospadly, brachiorum ramyonom aut loctom (*war. kal.*: ramyon; dissoluta sunt vincula bracchiorum et manuum illius Gen 49, 24) *MPKJ* V 14; Yakom ya nye szwabyl Mykolaya... w dom moy... anym yemv zadal trzech ran..., yeney w lokyecz ąky lewey, a drugyey nyzey lokczya theyze tho ąky 1480 *AKPr* VIIIa 59; Intulisti sibi manu armata sex vulnera..., duo vulnera fixa in cubito al. klothe na lokczyv 1498 *AGZ* XV 361, *sim.* 1500 *ib.* 392; Cubitus lokyecz in manu *ca* 1500 *Erz* 40; Item vitabunt flebotomiam presertim vena tali pod gloznem albo pod lokczyem *ca* 1500 *PF* IV 760; ~ *'znak w kształcie ręki, wskazującej kierunek, signum in formam manus in directionem aliquam versae caelatum'*: Per eundem pothok transire supra, usque invenies lapidem, in quo lapide est signum manus et crux, dum signum hoc inveneris, tunc se teneas ad illam partem, ubi ostendit cubitus al. lokyecz *DlLB* III 355.

2. *'miara długości różna zależnie od okolicy, najczęściej ok. 60 cm, też sam przyrząd do mierzenia, w łokciach wyrażona ilość materiału, ulna, cubitum longitudinis mensura, saepissime 60 cm, item instrumentum ad pannum metiendum aptum'*: Yaco mne Micolay sz Potrem obranczil szuknø za *copo y dwa lokcza szukna 1405 *KsMaz* I 566b; Quis autem [vnum] cogitans potest addicere ad staturam suam cubitum vnum przyczinicz k szwemw wszdroszthw łokecz yeden (Mat 6, 27) *ca* 1420 *R* XXIV 81, *sim.* XV *med. GlWroc* 78r, XV *ex. PamLit* XXVIII 307, *Rozm* 281; Alszbetha... wząnla dwanacze loketh sukna 1420 *AKPr* VIIIa 151, *sim.* 1421 *Pyzdr* nr 687, 1423 *ib.* nr 728, 1435 *ZapWarsz* nr 513, 1445 *Pozn* nr 1622, 1461 *ZapWarsz* nr 1122, 1472 *ib.* nr 2961, 1478 *ib.* nr 1212; Jacub... wynowath my [my] za szwego oczcza trzy grzywny przesz werdunka za szukno łokczem odmerzon[y]e 1432 *SlOcc* XVII 30, *sim.* 1433 *Pozn* nr 1428. 1563; Consulibus... ciuitatis Andreouiensis dedimus... libertatem... omnia et singula vendibilia vendendi, emendi..., mensuras al. lokcie

et alia huiusmodi habendi (1439) *MMAe* XVII 333; Then, przes czyge gymyenye szwynye pana they tho dąbrowy... poganyany alybo pądzony bądą, sz oboygey strony drogy na trzydzeszczy loketh (ex utraque parte viae ad XXX-ta ulnas) zołącz swoy pyrzwey ma pobracz alybo popascz *Sul* 60, *sim. Dział* 59; O braczsthwach w lokczach *Sul* 82; Lokecz,... corcze, polucorcze XV *med. R* XXIV 350; XX passus loket *ib.* 360; Ti vczyn sobye korab...: trzysta lokyet na dluszø bødze (trecentorum cubitorum erit longitudo arcae),... a wyrzch gego na trzydzeszczy lokyet (triginta cubitorum) *BZ* Gen 6, 15, *sim. ib.* 7, 20. Ex 36, 9. 38, 1. 12—4. Num 35, 5. Deut 3, 11. Jos 3, 4. IV Reg 14, 13. I Par 11, 23. II Par 25, 23. Neh 3, 1; Wyrzch tego korabyu wsnyesz w gromadø, wyrzch na lokyecz (in cubito), dzwyrze na lokyecz *BZ* Gen 6, 16; Uczynyl dzyanycz gedennaszczye s syrszly koszych... Gedna dzyanycza wsdluszøø mayøczy lokyeth trzydzeszczy (cubitos triginta), a na szyrzøø lokczyow cztyrzy (cubitos quattuor) *BZ* Ex 36, 15; I uczynyø y czky stanowe stoyøcze... Dzyeszyøcz lokyet (decem cubitorum) bødzye wsdluszøø czka gedna, a poltora lokczya (unum ac semis cubitum) wszyrz bødzye *ib.* 36, 21; Vdzelal y stool s drzewyaa sethym: wsdluszøø dwu loktu (duorum cubitorum), a na ssyrzøø lokyecz (unius cubiti) myal, wisokoszcz poltora lokczya (cubitum ac semissem) *ib.* 37, 10; Vdzyalal y oltarz kadzydlni s drzewya setym, mayøczy na czworo po gednem lo[t]ktu (per quadrum singulos habens cubitos) *ib.* 37, 25; Uczynyl przystrzesszee, na ktorego pooludzenney stronye bily oponi z byalego lnu przesukowanego, sto lokczyow (tentoria... cubitorum centum) *ib.* 38, 9, *sim. BZ* Neh 3, 13. Dan 3, 1; A na drugey stronye (*sc.* sieni)... pyøcznaszczye loktow (quindecim... cubitorum erant tentoria) rowne bili oponi *BZ* Ex 38, 15; Vdzyalal oponøø..., ktora myala dwadzeszczya loktow na dluszøø (viginti cubitos in longitudine), alye wisokoszcz pyøcz lokyeth bila (altitudo vero quinque cubitorum erat) *ib.* 38, 18; Bandzely masczysna albo nyewyasta obwynyoną... o vagą albo o lokyecz, tho mayą raczcze szandzycz *OrtKal* 191; Mozely ten woyth szynkowacz, szukno krayacz, lokczyem albo gynnym obesczym szye obchodzycz? *OrtMac* 73; Ktho ma tego sządzycz, ktho ma złą myarą albo lokyecz? *ib.* 96; Iakom ya nye ranczil wiprawi po Malgorzecze:... rambka yedwabnego w cz⟨t⟩iri lokczye, plascza we dwanaczya kolyeth (*pro* lokyeth)..., rankawow kowtirowich w trzy lokczye,... trzech poduschk..., jena postawczowa po trzy lokczye 1468 *AKPr* VIIIa 55; Tu emisti... apud patrem ipsius Ipolitum... de panno Florentino sexaginta ulnas ulna exmensurato al. lokczem vimierzone 1472 *StPPP* II nr 4081; Iohannes... cum... Procop et Hyhnath... recognoverunt, quia... viderunt aquam in nawi al. we szlobye molendini... super medio altero palmo al. na polthory pyądzy, per subundacionem aque per... Petrum et Iwan..., et etiam viderunt aquam demissam infra in uno cubito al. na lokczv 1475 *AGZ* XVIII 119; Jako ya... nye przysedl w dom do Pyotra... anym gemv wzyanl w noczy chazyebna rzecza vyanczey nyzly lokyecz adamaskv 1478 *ZapWarsz* nr 1213; Vlna lokyecz vel myerny lokyecz *ca* 1500 *Erz* 40; Lokiecz vlna *ca* 1500 *PF* IV 748; Pyrvego dnya podnyeszye szye morze cterdzyeszczy lokyet (eriget se mare quadraginta cubitis) nad vyssokoscz gor *Rozm* 478.

Łokietny '*dotyczący łokcia (miary długości), wielkości łokcia, łokciowy, cubitalis*': Vkazowano iest loze gego zelaszne..., dzewyøcz lokyet *mayocze na dlvzø... myari lokyetney (ad mensuram cubiti) møskey røki *BZ* Deut 3, 11.

Łoktusza, Łochtusza '*kawał płótna używany do różnych celów, np. jako przepaska, chusta, płachta etc., pannus qui multarum rerum, e. g. fasciae, lintei, velaminis sim. loco adhibebatur*': Loktusa fascia 1437 *Wisł* nr 228 s. 89; Policarpusz... wsrzal człowyeka nagyego, przyrodzenya nyevyeszczyego, obraszą vyelmy skaradego, lokthvszą przepaszanego *De morte* w. 28; Podis płąchtą vel lochtvzą *ca* 1500 *Erz* 40; W lokthuszy sindone *ca* 1500 *JA* X 381.

Łoktuszka '*kawał płótna (jedwabiu) używany jako chustka, szal etc., pannus linteus vel Sericeus, amiculum muliebre*': Loktusky syndones XV *med. GlWroc* 231v; In illa die... auferet dominus ornamenta calceamentorum... et armillas opleczky, loktusky (Is 3, 19) XV *med. R* XXII 322; In die illa auferet dominus ornamentum calceamentorum... et specula, et syndones, id est loktussky (Is 3, 23) XV *p. post. Kałuż* 281.

Łom 1. '*powalony wiatrem las, silva vento strata*': Ibi incipientur magnae arborum fractiones al. lomy *DlLB* III 355; Propter fractionem arborum al. przed lomy *ib.*; ~ '*gęstwa powalonego drzewa, densa arborum stratarum strues*' *(?)*: Głos boszi... ziawy lomi (revelabit condensa, *Pul*: puszcze) *Fl* 28, 8.

2. *może* '*ułamany kawałek (chleba), (panis) fragmentum*': Lom artorium XV *med. R* XXV 151, *sim. ib.* 159.

3. '*trzask, łoskot, łomot, fragor, strepitus*':

Lom fragor (intonuit autem dominus fragore magno I Reg 7, 10) 1471 *MPKJ* V 36.

Łomca 1. '*robotnik wydobywający w górach kamienie lub obrabiający, ociosujący je, lapidum caesor, lapicida*': Lomczam kamyenya lapicidis (IV Reg 22, 6) 1471 *MPKJ* V 47.

2. '*człowiek naruszający prawo itp., legis violator*': Nazayvtrz po ranv maya tego myrv lomczą (*OrtMac* 130: zlomczą) kv prawu wolacz *OrtBrRp* 94, 3.

Łomić, Łomić się 1. '*łamać, rozbijać, effringere*': Iaco Stanislaw... na Andrzeow dom gwałtem ne begal ani gemu rani dal, ani domu lomil 1407 *HubeZb* 88; Cszom vczinil Pawlowi, tom vczinil za iego poczętkem, kedi mi brata layal i przyszetl do mego domu i lomil me drzwi 1408 *KsMaz* I nr 1202.

2. '*wywoływać atak kurczu, drgawek, dręczyć, exagitare*': Lomysz mnø ct stringis me ad hoc faciendum 1398 *StPPP* II nr 153; A w tøsz godzynø wistøpyl duch boszi s Saula a lomyl gym zli duch od boga (et exagitabat eum spiritus nequam a domino) *BZ* I Reg 16, 14; Owa, tocz duch boszi zli lomy tobø (exagitat te) *ib.* 16, 15.

3. łomić się *(z kimś)* '*pasować się, mocować się, luctari*': Luctabatur lomyl schą aut byedzyl (et ecce vir luctabatur cum eo usque mane Gen 32, 24) 1471 *MPKJ* V 12.

Cf. **Nałomić, Odłomić, Połomić, Przełomić, Rozłomić, Włomić się, Wyłomić, Wzłomić, Złomić, Łamać**

Łomienie '*atak kurczu, drgawek, exagitatio*': Owa, tocz duch boszi zli lomy tobø (exagitat te). Przikasz, krolyv nasz, acz... slugy... szukaiø czlowyeka..., gen vmye w gøslki gøszcz, abi gdisz cyø polapy duch boszi zli, gødl przed tobø rękø. Lekcey to lomyenye znyesyesz *BZ* I Reg 16, 16.

Łomikamień *bot.* **1.** '*Saxifraga granulata L.*': Lomykamyeny saxifraga 1484 *Rost* nr 6316.

2. '*Spiraea filipendula L.*': Lomykamien filipendula 1493 *Rost* nr 2374.

3. '*biedrzeniec, Pimpinella saxifraga L.*': Lomykamyen saxifraga 1464 *Rost* nr 4917.

4. '*Saxifraga granulata L. vel Spiraea filipendula L., vel Pimpinella saxifraga L.*': Lomycamyen saxifraga 1475 *Rost* nr 3115, *sim. ib.* nr 3252.

Łominos *bot.* '*Clematis erecta All.*': Lominosz torquina 1460 *Rost* nr 3749; Lomynos torquana *ca* 1465 *ib.* nr 4620; Caulis agrestis, corona Salomonis, ostrucion lomynoss 1472 *ib.* nr 296; *Lvminoszth torquacia *ca* 1500 *ib.* nr 5582.

Łomkamień *bot.* '*Saxifraga granulata L. vel Spiraea filipendula L., vel Pimpinella saxifraga L.*': Lomkamen saxifraga 1475 *Rost* nr 2912.

Łomotać *cf.* **Połomotać**

Łoni '*zeszłego roku, anno ante, anno superiore*': Jako mi loni Stasszek szaplaczil ot pan⟨ci⟩ grziwen grzifna a latosze niczsz 1396 *Pozn* nr 206; Iaco praue przeoral moczø i kam⟨ie⟩ne przemothal loni 1399 *HubeZb* 97.

Łonko *demin.* '*łono, gremium parvum, sinus parvus*': Lonko gremiolum *ca* 1500 *Erz* 41.

Łono *formy*: *n. sg.* łono XV *med. R* XXIV 357, *OrtCel* 11, *ca* 1500 *Erz* 41, *Rozm* 395; ~ *g. sg.* łona *Fl* i *Pul* 73, 12. 128, 6, *BZ* Gen 17, 11. 48, 12. Lev 22, 24, *etc.*; ~ *ac. sg.* łono *Fl* i *Pul* 34, 16. 78, 13, *BZ* Gen 9, 22. 16, 5. 17, 23. Deut 23, 1, *etc. etc.*; ~ *l. sg.* (na) łonie *Gn* 179b. 180a, *Fl* i *Pul* 88, 49, *ca* 1428 *PF* I 483, XV *med. SKJ* V 272, *BZ* Deut 28, 56, *etc.*

Znaczenia: **1.** '*miejsce na kolanach osoby siedzącej, podołek, objęcia, sinus, gremium*': A tedy vøcz ono gysthe sverzø gednoroszecz, gednocz on onø gystø dzeuiczø vsrzy cysthø, ascy on natichmasth do ne przybeszy y na lone szø on v ne poloszy *Gn* 179b; Vsmerzal iesm postem duszø moiø, a modlitwa moia w lono moie obroci se (in sinu meo convertetur) *Fl* 34, 16, *sim. Pul*; Czemu odwraczasz rękø twoiø... sposrzod lona twego do concza (de medio sinu tuo in finem)? *Fl* 73, 12, *sim. Pul*; Wroczi søsadom naszim sedmcrocz wøczey w lono gich (in sinu eorum) laiane gich *Fl* 78, 13, *sim. Pul*; Pamøczen bødz przecori slug twogich, *iosz trzimal iesm w lone moiem (quod continui in sinu meo), wela poganow *Fl* 88, 49, *sim. Pul*; Z gegosz ne napelnyl... lona swego (sinum suum), gensze snoppi sbyracz bødze *Fl* 128, 6, *sim. Pul*; Lono XV *med. R* XXIV 357; Yaczyesm swø dzewkø dala w twoge lono (in sinum tuum) *BZ* Gen 16, 5; A gdisz bil ge (*sc.* synow) wszøøl Iosef z lona otczowa (de gremio patris), poklony sze oblyczym na szemyø *ib.* 48, 12, *sim.* 1471 *MPKJ* V 14; Zona... zawydzecz bødze møzv swemv, genze polega na gey lone (qui cubat in sinu eius) *BZ* Deut 28, 56; Nad tom *witrzosl lono me (excussi sinum meum) *BZ* Neh 5, 13; Sinus, id est gremium lono *OrtCel* 11; In sinum za nadra albo w lono (retrahe, ait, manum tuam in sinum tuum Ex 4, 7) 1471 *MPKJ* V 15; Z lona (*war. lub.*: s nadr) de sinu (munera de sinu impius accipit, ut pervertat semitas iudicii Prov 17, 23) *ib.* 68; Sz lona de sinu XV *p. post. R* XXV 180; Lono gremium *ca* 1500 *Erz* 41; Sinus, gremium idem lono *ib.*; Tako nalyasl dzyevycza Marya szyedzącz a ona dzyerzy dzyeczyatko na lonye (ac

in eius sinu suum puerum tenentem) *Rozm* 94; Stalo szye, yz yest vmarl zebrak y nyesly gy anyely na lono Abramovo (in sinum Abrahae Luc 16, 22) *ib.* 395; Bylo na vysschem pyątrze pyekla yedno myasto..., ktore myasto prze yego spokoynoscz rzeczono bylo yest lono Abramovo, yakoby v matky na lonye (qui locus... sinus Abrahae dictus est, ut sinum matris dicimus) *ib.*; Vzryal Abrama z daleka a Lazarza na yego lonye (in sinu eius Luc 16, 23) szyedzącz *ib.*; ~ Tedy on (*sc.* Jesus) vzvyawschy vegla v łono svey suknye, ponyosl *Rozm* 124; ~ *(o dziedziczeniu przez matkę majątku po dzieciach)*: odumrzeć w łono *czy też* być bliższym w łono, wziąć w łono: Mathias... proposuit per suum procuratorem, quod due sorores migraverunt de hoc seculo et sic iste due puelle eorum bona matri sue otdvmarly an aliis existens in eius tuicione nye szaly maczyerzy *bylysze w lono preter quam aliis propinquis (*może popraw szyk:... bona matri sue otdvmarly w lono, an aliis, existens in eius tuicione, nye szaly ('nie są-li') b[y]lysze preter quam aliis propinquis) 1484 *AGZ* XVI 396; Et iste homo Mathias powod querit et interrogat in iudicio accepere, quod si in sinum cecidit iste predicte domine post filias [czoby wszyal w lono, czo yey dzyewky vmarly], et dicit se esse fore propinquior quam germanus patrus non existens consanguineus iste domine *ib.*; ~ *przenośnie*: Vos gracie sue gremio, w lonye, disposuit agregare *ca* 1428 *PF* I 483; Thy onym thwoyey lasky myloszney lono othwarzasch *Naw* 135.

2. *'brzuch, zwłaszcza jego część dolna, też części rodne kobiety i mężczyzny, venter, uterus, item viri vel mulieris pudenda'*: Tenci szø gest byl f lone v swe mily matuchny... polosyl *Gn* 180a; Quia quem celi capere non poterant tuo gremio contulisti w lonye noszylasz XV *med. SKJ* V 272; Gdisz Cham vszrzal... oczcza swego lono nage (verenda scilicet patris sui esse nudata), powyedzal bratoma swima *BZ* Gen 9, 22; Obrzezeczye køsek lona waszego (circumcidetis carnem praeputii vestri) *ib.* 17, 11, *sim.* 1471 *MPKJ* V 9; Abraham poyøl Ismahela... y wszitky schowanyce swego domv..., y obrzezal gich lono (et circumcidit carnem praeputii eorum) *BZ* Gen 17, 23; Nye wnidze czisczoni albo zdawyone lono mayøcz, albo odyøte, albo odrzazane mayøcz, w kosczol bozi (non intrabit eunuchus, attritis vel amputatis testiculis et abscisso veretro ecclesiam domini) *BZ* Deut 23, 1; Bødzetali dwa møza myecz myedzi søbø swar... a chczøcz zona gedna viwadzicz møza swego s røkv sylnyeyszego, sczøgnølaby røkø y vchwicilabi lono gego (verenda eius), vtnyesz røkø gey *ib.* 25, 11, *sim.* 1471 *MPKJ* V 30; Lono vulvam (dominus autem concluserat vulvam eius I Reg 1, 5) 1471 *MPKJ* V 35; W lonye in vulva (numquid non in utero fecit me, qui et illum operatus est et formavit me in vulva unus? Job 31. 15) *ib.* 62; Z lona e vulva (antequam exires de vulva, sanctificavi te Jer 1, 5) *ib.* 97; Othworziwschi lono adaperiens vulvam (*war. lub.*: rodzeniczą aut lono; sicut scriptum est in lege domini, quia omne masculinum adaperiens vulvam, sanctum domino vocabitur Luc 2, 23) *ib.* 122; Swyatha a nyepokalana panno, y kthorą cze chwalą wyszlowyą, bo yegoss ogarnącz celi non poterunt, w them lonye noszyla XV *p. post. R* XXV 265; Lono yemv robaczy yedły (putredo testiculorum vermes generabat) *Rozm* 108; Nyektorzy krzyvky v yego (*sc.* Jesusa) bok y v [v]yego lono potayemnye byczuyącz *ib.* 652; ~ *(o zwierzęciu)*: *Wszelki dobitczø starte albo stlvczone, albo vczøtego, albo odyøtego lona (quod... sectis ablatisque testiculis est), nye offyervicze panv *BZ* Lev 22, 24.

Łoński *formy*: *g. sg. m.* łońskiego 1426 *KsMaz* II nr 1941, 1436 *ZapWarsz* nr 676; ~ *i. sg. neutr.* łońskim 1412 *KsMaz* I nr 1786, 1447 *TymProc* 128; ~ *n. pl. neutr.* łońskie 1491 *AcLeop* II nr 504; ~ *g. pl. neutr.* łońskich 1434 *StPPP* II nr 2553.

Znaczenie: *'zeszłoroczny, superioris anni, qui anno superiore natus est'*: Procurator... tenetur Alberto... equam cum pullo vlg. se srzebøczem s lonskym reddere 1412 *KsMaz* I nr 1786; Iako mne Potr wynowath iedennacze grossy czinszu lonskego 1426 *KsMaz* II nr 1941; Petrus... duo jalowata presentis anni al. *lathossach et alia duo jalowi⟨ą⟩th lonszkych... obligauit se soluturum 1434 *StPPP* II nr 2553; Jaco pan Cziczibor ne szeszlal Pyotrka... do... woyta po dwanaczcze kop y po oszm pokow myodu lonszkego y lathoszego 1436 *ZapWarsz* nr 676; Anna... debet dare... vaccam cum hynulo anni preteriti al. s czyelączyem lonskim 1447 *TymProc* 128; Georgio Frederici de Leopoli... obligamur quatuordecim equas electas unacum pullis al. lonskye szrzebyatha 1491 *AcLeop* II nr 504.

Łońsko *(?)* '?': Dominus Iacussius terminum concitatum dictum lonszczo comparuit 1401 *AKPr* VIIIa 84.

Łońszczak *'źrebię zeszłoroczne, urodzone zeszłego roku, pullus equinus anno superiore natus'*: Quolibet anno unum poledrum al. lonszcząka

de equirea nostra... rector a nobis habebit 1489 *AcLeop* II nr 2110, *sim.* 1490 *AGZ* II 232.

Łopata '*rydel, łopata do rycia lub przerzucania rzeczy sypkich, pala, rutrum*': Lopata pasteatris 1437 *Wisł* nr 228 s. 88; Lopata pala *ib.*; To czom wszął ridl y lopatą, tom wszął w pana Swidwynem *gymenyą 1440 *Pyzdr* nr 1243; Item pro ferro, XX-ti schenis, lopati et widly 1494 *WarschPozn* 364; Pala al. lopatha cum ferro 1496 *StPPP* II nr 4459; Fossorium al. *lapąta 1497 *RocznKrak* XVI 66; Lopata missellus XV *p. post. PF* V 7; Lopata piscentrum *ib.* 9; Lopathą palą *ca* 1500 *Erz* 41; Lopatha mutulla *ca* 1500 *R* XLVII 355; ~ Bacilla panwyczky aut ze[s]lasne lopathy (ponentque cum eo omnia vasa, quibus in ministerio eius utuntur, id est ignium receptacula, fuscinulas ac tridentes, uncinos et batilla Num 4, 14) *MPKJ* V 24; ~ '*szufla do wiania zboża, ventilabrum*': Lopathø ventilabro XV *in. R* XXV 272; ~ '*jakaś łopatka należąca do zastawy stołowej, cochlear quoddam cibarium*': (Małgorzata... otrzymuje... widelce małe srebrne, małą srebrną) vlg. lopata 1426 *KodWP* V 412.

Łopatka 1. '*mała łopata, szufelka, pala minuta*': Lopatka *vyedna (*war. kal.*: schedlaczka vyenna) ventilabrum (cuius ventilabrum in manu sua, et permundabit aream suam Mat 3, 12) *MPKJ* V 117; Due lopathky ferree super corulos imposite, quibus sippant pulueres in pixides et machinas 1494 *GórsArt* 218.

2. '*kość płaska, trójkątna, spoczywająca na klatce piersiowej po obu stronach kręgosłupa, łopatka, scapula*': Lopatky spatule 1464 *Rost* nr 4939; Spina czyerznye vel chrzyptovą koscz, zylą vel lopąthką *ca* 1500 *Erz* 41.

Łopian *bot.* '*łopian, Arctium lappa L.*': Lopan lappacium 1437 *Rost* nr 2412; Bardana maior, lappocium magnum lopyan *ib.* nr 2474; Lopyan bardana maior 1460 *ib.* nr 3386, *sim. ca* 1465 *ib.* nr 4169; Lopyan lapacium maius 1460 *ib.* nr 3612, *sim. ca* 1460 *ib.* nr 3305; Lopyan lapacium 1464 *ib.* nr 4827, *sim.* 1475 *ib.* nr 3189, 1493 *ib.* nr 10957; Llopyan bardana *ca* 1465 *ib.* nr 3811; Lopyan cardanum *ib.* nr 3856; Lopyan lappa *ib.* nr 3945; Lopyan bardana 1472 *ib.* nr 479; Lopyan leopacium 1475 *ib.* nr 3087; Lopyan lepecia 1478 *ib.* nr 2166; Lopyan barda, lappacium 1493 *ib.* nr 2346; Ungulam cabellinam, id est copytnik, vel lapaciam, id est lopyan, flaton XV *p. post. R* LIII 61; Sal, id est chrusecz cum lappacio acuto, id est lopyan *ib.* 62; Lapacion lopyan, lapatium acutum kobyly sczaw *ib.* 67; Lapacium lopyan, secundum alios kobyly sczaw *ca* 1500 *Erz* 41; Lopyan lappacium rotundum *ca* 1500 *Rost* nr 7188; ~ wielki łopian: Wyełky lopyan carmanius *ca* 1500 *Rost* nr 5396; ~ *w opisie herbu*: Super galeam fuit proclamacio Swangrody et super clipeo sex lopanow 1400 *Pozn* nr 424; Proclamatio ipsorum esset Wągrody, qui in clipeo stipitem eiusdem radicis in lacubus crescentis dicto grzybyenye cum sex foliis dictis llopyan ex ipso stipite crescentibus et egressis deferunt XV *med. MMAe* IIb 351.

Łopotać '*kąsać, urażać, mordere, pungere*': Quamvis eum (vinum in vulneribus) mordebat lopothało 1466 *R* XXV 140.

Łopucha *bot.* '*jakaś roślina, może łopian, Arctium lappa L. albo rzodkiew świrzepa, Raphanus raphanistrum L., albo sałata, Lactuca sativa L.*': Lopucha lactuca 1471 *R* XXIII 319.

Łopuszki *pl. tantum, bot.* '*szałwia okręgowa, Salvia verticillata L.*': Lopuski cristiana nigra 1472 *Rost* nr 1782.

Łosi '*należący do łosia, ad alcen pertinens*': In quo portatur caput onagri vlg. lossø 1405 *Piek* VI 253; Gerunt caput losszą in clipeo 1425 *Kozier* I nr 15.

Łosoś *zool.* '*łosoś, Salmo salar L.*': Lososs salmo *ca* 1420 *WokTryd* nr 470; Lossos salmo 1437 *Wisł* nr 228 s. 89; Loszoszy *ca* 1455 *JA* XIV 490; Lossoss salmo 1472 *Rost* nr 1438; Salmon vel salmo loszosz *ca* 1500 *Erz* 41.

Łoś *formy*: *n. sg.* łoś 1471 *R* XXIII 283, 1472 *Rost* nr 1827, *ca* 1500 *Erz* 41, *ca* 1500 *PF* IV 748; ~ *g. sg.* łosia 1443 *TymŁow* 48; ~ *ac. sg.* łosia *Sul* 81; ~ *n. pl.* łosiowie *Fl* i *Pul* 103, 12, *BZ* Jer 14, 6, *Rozm* 84; ~ *g. pl.* łosiow 1466 *AGZ* XV 50; ~ *ac. pl.* a. *ac. du.* łosi 1424 *AKH* XI 426.

Znaczenia: **1.** '*łoś, Alces palmatus Gray*': Qui duxit duos onagros vlg. loszy 1424 *AKH* XI 426; Jakom ya nyc zabyl łoschya w xanzey pusczy 1443 *TymŁow* 48; A przetho acz ktho... gelenya, losza (onagrum) albo wyeprza przes pszy drvgego gonyonego... weszmye,... thaky za swyerzą albo za myąszo trzy grzywny... zaplaczycz bącz powynyen *Sul* 81; Mathias... est fassus, quia dum fuit missus ad pignorandum ad... Iohannem... pro interfectione duodecim onagroczny (*pro* onagrorum) al. loszyow, tunc *iudex pignora repercusit 1466 *AGZ* XV 50; Losz onager 1471 *R* XXIII 283; Loss onager 1472 *Rost* nr 1827; Losz onager *ca* 1500 *Erz* 41, *sim. ib.*

2. *w tłumaczeniu biblii* '*dziki osioł, Equus onager Schreb.*': Czakacz bødø lessowe (*pro* lossowe, onagri, *Pul*: lossowye) we chczenyv pycza swego *Fl* 103, 12; Losowye (onagri) staly na

skalach *BZ* Jer 14, 6; Onager dzywoky ossyel vel lossz *ca* 1500 *PF* IV 748; Zbyezely szye zvyrzęta kv Yesvszovy: loszovye (onagri), lwovye, nyedzvydzyovye *Rozm* 84.

Łot *cf.* **Łut**

Łota *cf.* **2. Łata**

Łotr *formy*: *n. sg.* łotr *BZ* Deut 22, 26, 1498 *MacPraw* VI 274, XV *ex. R* XIX 89, *etc.*; ~ *g. sg.* łotra 1498 *MacPraw* VI 274, *Rozm* 739; ~ *ac. sg.* lotra XV *ex. Kałużn* 292, XV *ex. SKJ* I 145; ~ *v. sg.* łotrze *Rozm* 511. 535. 619; ~ *ac. du.* łotru *De morte* w. 207, *Rozm* 651; ~ *n. pl.* łotrowie *BZ* IV Reg 13, 20, *OrtBr* VII 561, *OrtMac* 111, XV *ex. MacDod* 136, *Rozm* 651; ~ *g. pl.* łotrow XV *p. post. PF* VIII 19, *Rozm* 651; ~ *d. pl.* łotrom XV *ex. SKJ* I 145; ~ *ac. pl.* łotry *Sul* 86, *BZ* IV Reg 13, 21. 24, 2, XV *ex. Kałużn* 292, *Rozm* 651; ~ *i. pl.* łotry *MW* 83b, XV *ex. SKJ* I 145, *Rozm* 651; ~ *l. pl.* (po) łotroch *BZ* I Reg 30, 8.

Znaczenie: '*rozbójnik, zbójca, złoczyńca, rabuś, rzezimieszek, opryszek, łotr, latro, praedo, raptor*': Xąnzantha... wschithky swe zloczinczc albo zlodzyeye, albo lotri (malefactores, fures aut latrones)... mayąn popissacz a ye yeden od drvgego na pysmyenyv wszkazacz *Sul* 86; Bo iako lotr (latro) powstawa przeczіw bratv swemv a zabya dvszø gego, takyesz y dzewka czirpyala gest *BZ* Deut 22, 26; Radzil syø Dauid boga rzekącz: Gechaczly po tich lotroch (persequar latrunculos hos)? *BZ* I Reg 30, 8; W tem roce przibraly syø lotrowye (latrunculi) s Moabskich do israhelskey zemye *BZ* IV Reg 13, 20; Nyektorzi pochowawaiøc czlowyeka vzrzely lotri (viderunt latrunculos) y wrzvczily cyało do grobu Elyzeowa *ib.* 13, 21; Poslal nan pan bog lotri kaldeyske a lotri asyrske, a lotri moabske, a lotri sinow Amon (immisit... latrunculos Chaldaeorum et latrunculos Syriae, et latrunculos Moab, et latrunculos filiorum Ammon) *ib.* 24, 2; Jedny beszprawny thako szą, ysz gych prawo nye gesth thako szprawne... yako gynnych ludzy,... yako szą: gygracze, lazebnyczy, łotrowye, kostarze, pyyanycze *OrtMac* 111, *sim. OrtBr* VII 561; Ia Yvdasza obyezyla y dw (*leg.* dwu) łothrv na krzysz wbyla *De morte* w. 207; Krzyzem welykyem obczązony y na nyem ganyebnye medzy łotri zawyeszon *MW* 83b; Starosta, ktori nie skarze zlodzieia albo lothra wedlug iego zaslugi (capitaneus non faciens iustitiam cum fure aut latrone iuxta eius demeritum), zaplaczi glową kxiązączyv 1498 *MacPraw* VI 274; Jeslibi niekthori łothr albo yawny zlodziei (publicus et notorius fur aut latro) przes stharosthą... bil poyman... a stharostha... wziąwszi przemito y wipvsczilbi go..., thakowi stharostha ma zaplaczicz kxiązączyu za wyną... a k themu zaplaczicz onemu skodą, kthorą od zlodzieya albo od lothra vczierpial *ib.*; Maczey Zakrzewsky nye zachowal w domu swogym... zlodzeyow, lotrow y zboydz any ingich nayął, any do domu do Trzaski do drugich zlodzeyow y lotrow wyprawyl na skazanye, zbycze, oczyancze, ranyenye Stanisla⟨w⟩owich czlonkow XV *p. post. PF* VIII 19; O boze, ktory dlya othkupyenya szwyatha chczyalesz szye... myądzy lotry polyczycz..., raczy mye przywyeszcz, gdzyesz przywyodł lotra sz tobą vkrzyzowanego XV *ex. Kałużn* 292; Kosthyrowe a lothrowe, zboycze, zlodzegye, kathowye... Krysthuszą szuknyey (*leg.* z sukniej) łupyą XV *ex. MacDod* 136; Wthore szlowo tąm przemowił, gdy go lothr o łaszką prosszył XV *ex. R* XIX 89; Jesus... *łotrum yesth przyłuczon XV *ex. SKJ* I 145; Jesus s krziszem podnyeszon,... myedzy lotry posthavon *ib.*; Jesusz... smuthna mathka poczyeszył, lotra y grzesnyky *ib.*; O ganyebny lotrze, kto czye takyem kupczem vczynył? *Rozm* 511, *sim. ib.* 535. 619; Baczy tu myloszyerdzye zbavyczyelya naschego, yen za nass byl yako lotr yąt, z lotry ssądzon, yakosch potem stoy w evanyelyey, yze byl Barabasch lotr, tez byl myedzy lotry obyesschon albo vkrzyzovan,... vkrzyzovały y a dw (*leg.* dwu) lotru (duo latrones Mat 27, 38) sz nym, yednego na pravyczy a drugyego na lyevyczy. Thez prze lotry vmączon, dolycza thego Dauid... Od lotrow vmączon y vkrzyzovan, vkazuye tho w kxyągach Iop, gdzye movy: Zebrawschy szye łotrovye yego przysły (venerunt latrones eius Job 19, 12) y vczynyły sobye drogą przes mya y oszyedły przybytek moy v ogrodzye *ib.* 651; Ovoczym yąt ten lotr, ossadzonym dyablem, *przevroczssa luda, opoycza vynny, poruscza szvyatego zakona *ib.* 662, *sim. ib.* 668. 728; Ty yez macz tego svodnyka y tego *łyotra, ktory yvz yąth *ib.* 739.

(Łotrostwo) Łotrowstwo *formy*: *g. sg.* łotrowstwa *Sul* 14; ~ *ac. sg.* łotrowstwo *Sul* 53, *Dział* 39; ~ *n. pl.* łotrowstwa *Sul* 53; ~ *ac. pl.* łotrowstwa *Sul* 47.

Znaczenie: '*rozbój, rabunek, grabież, latrocinium, praedatio*': Dlya slawąthnosczi a dobrego domnymanya kthorego slyach⟨e⟩thnego mązza, aczbi zlodzeystwa alybo lotrowstwa byl obvynyony (licet accusetur de furto aut latrocinio), wlostną przyszągą szą bandz mocz oczyszczicz *Sul* 14; Slodzeystwa y lothrowsthwa (furta et latrocinia, *Dział* 45: zlodzeystwo abo zboy) prze wyelgoscz grzecha... cząstokrocz

skrytha bywayą *Sul* 53; Gdi kto o slodzeystwo alybo o lothrowsthwo (de furto aut latrocinio, *Dział* 45: o zlodzeystwo abo zboy) w sądzc bandze obwynyon *ib.*; Porodzony s plemyenya slacheczskyego... wydawayą syą na lotrowstwo, k temv na zlodzeystwo a swą wolą bywayą zbyegowie (furta seu latrocinia committentes, sunt profugi, *Sul* 47: slodzeystwa abo lotrowstwa poczynywszy, bywayą sbyegy) s krolestwa naschego *Dział* 39.

Łotrować '*zajmować się rozbojem, grabieżą, łupić, rabować, praedari, populari, latrocinari*': Sebraly syø k nyemu møszowye nyedostateczny a lotruiøci (congregati... sunt ad eum viri inopes et latrocinantes) *BZ* Jud 11, 3; O slyachcze zbiegley y tesz czso łotrvyą (de infamibus et furta committentibus, *Sul* 47: o thych, gysz slodzeystwa, sboystwa alybo gyne krzywdi vczinywsz⟨y⟩, szą sbyegly) *Dział* 39.

Łotrowski '*z łotrostwem związany, zbójecki, złodziejski, qui ad latrocinium pertinet*': Gdiby kthori rycerzs... s grzecha slodzeyskego alybo łotrowskego byl obvynyon (de crimine furti aut latrocinii accusetur, *Dział* 35: o zboy), slvszne bącz gemv... vlostną przyszągą oth thakego obwynyenya szą oczyszczicz *Sul* 44; O dawnosczy łotrowskyey y zlodzeyskyey (de furti praescriptione, *Sul* 53: dawnosez o slodzeysthwa) *Dział* 45.

Łotrowstwo *cf.* **Łotrostwo**

Łowcze *cf.* **1. Łowczy**

Łowczewic '*syn łowczego, venatorum praefecti filius*': Selgosczki comparuit terminum vlg. nestane super Jankonem de Pyeszkouicze lowczeuicza 1396 *TPaw* III nr 3856.

1. Łowczy, Łowcze '*urzędnik dworski nadzorujący polowania, regiae aulae magistratus rei venatoriae magister*': Laurencio de Klobucesk, lovchy (1270) XVIII *MMAe* III 97; Domino Sbischcone lowczy (1376) XV *ex. MMAe* X 299; Cum Andrea lofczi 1393 *Leksz* I nr 1655; Sicut sciunt bene, yako kedi sø dzelil lowcze cum suis pueris, tunc recepit duos equos 1394 *TPaw* III nr 3324; Malczefszky lofczy 1396 *Pozn* nr 195; Iaco nas slal Bodzatha do lowczego 1399 *ib.* nr 416; Jaschco lowczi Lublinensis 1400 *StPPP* VIII nr 10353, *sim. ib.*; Iaco to swatczø, ysze dominus łowcze nescivit, quod Stephanus esset in Cun⟨i⟩no 1401 *Pozn* nr 706; Iaco to swadczø, yse kmotowna ne podzøcowala panu lowczemu *ib.* nr 707; Nicolaus Swanowski lowcze 1415 *Pyzdr* nr 418; Gretha cum domino lowcze Lanciciensi habent terminum 1418 *TPaw* VII nr 293; Zemka łowcze dixit 1428 *Monlur* V 136; Łowczy 1432 *AKH* VIII 207; Secundo dominum Johannem filium domini Petri venatoris al. lowcze 1433 *StPPP* II nr 2474; Adam lowcze dixit 1496 *AGZ* XVII 322.

2. Łowczy '*służący do polowania, venaticus*': Psszy lowcze (ad venandum) wyączey kostvgya, nyszly uzythku noszą XV *p. post. R* I s. XLV.

Łowczyc '*syn łowczego, venatorum praefecti filius*': Pelka lowczicz 1400 *StPPP* VIII nr 10547.

Łowczyna '*żona łowczego, venatorum praefecti uxor*': Simul cum domina lovczina 1394 *TPaw* IV nr 210; Smilca, condam lowczina de Dobranouicz 1397 *StPPP* VIII nr CCXXXVIII 25.

Łowić *formy*: *praes. ind. 3. pl.* łowią 1430 *Pyzdr* nr 959, 1432 *Pozn* nr 1401; ~ *part. praes. act. adi. n. pl. m.* łowiący *Sul* 81; ~ *inf.* łowić 1426 *Pyzdr* nr 827, 1430 *ArchTerCrac* CXCVII 55, 53, 1441 *StPPP* II nr 2972, *Sul* 81, *Dział* 7; ~ *fut. 3. pl. m.* łowić będą *Sul* 21; ~ *praet. 1. sg. m.* -m łowił 1402 *KsMaz* I nr 149, 1426 *ZapWarsz* nr 179, 1452 *ib.* nr 966, *etc.*; *3. sg. m.* łowił 1405 *Pozn* nr 579, 1406 *Pyzdr* nr 284, 1414 *ib.* nr 405, 1418 *ib.* nr 534, *etc.*; *3. pl. m.* łowili 1408 *Piek* VI 369, 1435 *Czrs* s. LXXXI; ~ *condit. 3. sg. m.* łowiłby 1431—68 *Zab* 525; *2. pl. m.* -byście łowili *ca* 1420 *R* XXIV 84.

Znaczenie: '*chwytać zwierzęta rybackim albo myśliwskim sposobem, piscari, venari*': Yaco Micolay... lowil łetnim lowem na yeszerze Ledniczi 1405 *Pozn* nr 579; Iaco Jan lovil na tey toni gwaltem 1406 *Pyzdr* nr 284, *sim.* 1414 *ib.* nr 405, 1418 *ib.* nr 534, 1429 *ib.* nr 993; Ludze z Malewa napawali dobitek y wandø ribi lowili w Sdbinskem yeszerze 1408 *Piek* VI 369; Yako pan Woyczech nye lowil na yezerze kzandza kanczlerzewem..., ale czso lowił, tho lowil na swem na prawem 1425 *Pyzdr* nr 783; A tom gy yął tegodla, ysze tam ribi lowil na Slupi 1426 *Pozn* nr 1223; Czso kzyandz canczlerz dal lowycz ribi, tho dal lowycz na swem na prawem 1426 *Pyzdr* nr 827; ⟨Ja⟩kom ya ne lowyl w jezerze 1426 *ZapWarsz* nr 179; Yako czsom wszyøl szyeczy panu Pyotrowy..., thom wzyøl na swem yeszerze, a oni łowyø 1430 *Pyzdr* nr 959, *sim.* 1432 *Pozn* nr 1401; O ktore kmyeczye Sassin na mya zalowal, tim ya oplupil, eze k sswey potrzebysznye ribi lowili 1435 *Czrs* s. LXXXI; Takye gednanye bylo myedz⟨y⟩ Micolagem a myedzy Elsbyeytą..., ize myal louicz ribi w stawye... sobye k stolu 1441 *StPPP* II nr 2972; W gezerze oneem z obv wszy lyvdze slvsznye ribi łowycz bądą (faciant licite suas piscaturas, *Dział* 7: mogą łowycz) *Sul* 21; Jakom ia nye lowil ani bral rib 1452 *ZapWarsz* nr 966, *sim.* 1488 *ib.* nr 1636; ~ Cszom lowil bobri, tom lowil w mey rzecze 1402 *KsMaz* I nr 149; Ale ysz zayącze lowyączy (venantes) obykly szą vbo-

gim lvdzem... skody czynycz..., tegodla zapowyedamy, od swyątha swyąthego Woczecha, asz do grvmadzenya wszego zytha... sz pol... na gymyenyv gynszego, procz voley gego, lowycz a gonycz zayączow aby nye szmyal (venari nemo praesumat) *Sul* 81; Jakom ya nye lowyl sarn... w xanzey zagonyczy 1464 *Czrs* s. LXII; Woyczech przyechawszy... na gymyenye... moye gwalthem... lowyl zayacze 1465 *ZapWarsz* nr 1241; Yako Woyczech lowyl kuropatwy na dzedzynyech mogych *ib.* nr 1242; Jakom ya... nye lowyl swyerza w pvsczy kxazey 1489 *ib.* nr 1638; ~ Prandere (*pro* prendere) al. lowicz 1430 *ArchTerCrac* CXCVII 55, 53; Prehendat al. lowylby 1431—68 *Zab* 525; ~ *przenośnie*: Roszpuszczicze szathky wasze, abyszcze lowily lud (laxate retia vestra in capturam Luc 5, 4) *ca* 1420 *R* XXIV 84. ~ *Cf.* **Dołowić, Połowić, Ułowić, Wyłowić, Złowić, Wyławiać.**

Łowiec *formy*: *n. sg.* łowiec 1442 *AGZ* XIII 119, XV *p. pr. PF* V 29, XV *med. R* XXIV 367, *etc.*; ~ *g. sg.* łowca *Fl* 57, 5; ~ *d. sg.* łowcewi 1469 *ZapWarsz* nr 2931; ~ *i. sg.* łowcem XV *ex. R* XXV 142; ~ *l. sg.* (o) łowcu *Rozm* 161; ~ *n. pl.* łowcy *Gn* 179b, *Błaż* 319, XV *p. post. R* XXV 178; ~ *g. pl.* łowcow *Fl* i *Pul* 90, 3. 123, 6, 1436 *ZapWarsz* nr 473, 1461—7 *Serm* 445v.

Znaczenia: **1.** *'łowiący zwierzynę, myśliwy, venator'*: Gescy suerzø gestcy ono... barszo røcze, iscy go lofcy gynako vlouicz ne mogø, aliscy ony do nego cysthø dzeuiczø pryuodø *Gn* 179b; A tako vøcz przybeszafsy lofcy..., vlovøcz ony gy *ib.*; Bo on zbawil me z sydla lowczow (de laqueo venantium) *Fl* 90, 3, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 123, 6; Jacom ya v Anninich lowczow nye wząl zwerzancza samotrzecz silø 1436 *ZapWarsz* nr 473; Iwan lowecz... sdal... Georgium..., quia sibi quatuor boves... absque iure recepit 1442 *AGZ* XIII 119; Lovecz venator XV *p. pr. PF* V 29; Lovyecz venerator (*pro* venator) XV *med. R* XXIV 367; Y bil kruti lowyecz (venator) przed gospodzynem. Ottød gest przislo przislowye, yako Nemrot kruti lowyecz (venator) przed gospodzynem *BZ* Gen 10, 9; Szidlo lowczow laqueus venatorum 1461—7 *Serm* 445v; Jakom ya lowczewi paną szandzyego gąsschi... nye wessgnął szyla 1469 *ZapWarsz* nr 2931; Lowczy venatores XV *p. post. R* XXV 178; O lowczv (de venatore), ktorego waz byl vyadl... Iednego dnya... przygodzylo szye, yze yeden łovyecz (venator), tegosz byl wąz vyadl, a od yadu wschytek oczyekl *Rozm* 161; ~ *'łowiący ludzi, siepacz, qui homines capit'*: Teda vzrzewszy to cy yscy lowcy, gely od nych *Błaż* 319; ~ *przenośnie*: Eris homines capiens lowczem lyvczkym (Luc 5, 10) XV *ex. R* XXV 142; ~ *w błędnym przekładzie łac.* veneficus: Iasz ne wislucha glossa... lowcza (venefici, *Pul*: yadownyka) czaruiøczego mødrze *Fl* 57, 5.

2. *'plądrownik, rabuś, latro, praedo'*: Lovecz predo 1466 *R* XXII 15.

(Łowiecki) Łowiecski *'nadający się do łowienia, łowny, qui venatu capi potest'*: Pro ferinis vlg. o lowczske 1420—47 *TymLow* 50.

Łowienie *'chwytanie zwierząt, piscatus, venatio'*: Jako ne zapowadal po *sswa dzedzine chodzicz kmethom... ani llowena, ani *robana 1417 *AKPr* VIIIa 140; Quia Karnkowski debet aquam demittere inferius de sua piscina propter prenssionem al. dlya lowyena piscine 1475 *AGZ* XII 377; Ieslizebi on plinączi... naprawilby... on jasz, ktori skazil, iakobi dziedzicz w lowienyu rib (in piscatura) nye myal skody, thedi bądzye wolien od placzenya they skody 1498 *MacPraw* VI 275; In captura, v lowyeny, piscium XV *p. post. JA* XII 144;

Łowisko *formy*: *n. sg.* łowisko 1352 *MMAe* X 82, 1437 *Wisl* nr 228 s. 89, *ca* 1455 *JA* XIV 495, 1475 *R* XXV 129; ~ *d. sg.* łowisku 1423 *AKPr* VIIIa 163; ~ *ac. sg.* łowisko 1425 *ZapWarsz* nr 144; ~ *l. sg.* (na) łowisku 1426 *Przyb* 20; ~ *i. pl.* łowiski 1460 *PF* V 38; ~ *l. pl.* (na) łowiskach *Sul* 81, 1478 *AGZ* XIX 33.

Znaczenia: **1.** *'miejsce przeznaczone do polowań i łowienia ryb, też polowanie, łowienie ryb, regio, ubi venari vel piscari licet, item venatio vel piscatus'*: Venaciones vlg. louisko circa... columpnam slup dictam 1352 *MMAe* X 82; Pansky rambyl chrosth ku yazowy y ku grobły, gdze... mal... ku ribemu lowyskv, czso potrzeba 1423 *AKPr* VIIIa 163; Ya mam lowysko wolne[ne] 1425 *ZapWarsz* nr 144; Jaco czssom wssął pomek kmeczv s Szoldr, tom wząl na lancze, na mem na prawem na lowysku 1426 *Przyb* 20; Myrszanczky myedzy naszymy slachcziczy wszchodzą na lowyskach (in venationibus) tegodla, ysz nyektorzy szwyerzs gonyony przes psy drvgego wszącz nye sromayą *Sul* 81; Lowysko ptasze avitium *ca* 1455 *JA* XIV 495; Lowysky 1460 *PF* V 38; Sydon venacio lowysko 1475 *R* XXV 129; In venacionibus al. w loviskach in loco Olchowe sitis et signatis 1478 *AGZ* XIX 33.

2. *'oszczep myśliwski, włócznia albo łapka żelazna na zwierzęta, venabulum vel pedica ferrea'*: Lowysko venabulum 1437 *Wisl* nr 228 s. 89.

Łoza *'drzewo lub krzew wierzby, może też inne krzewy, salix (arbor vel frutex)'*: Nemora in rubetis dictis l⟨o⟩zy vlg.... vendidimus (1355)

XV *KodWP* III 43; Cohnia... in itinere regali libero... interfecta... ac nude relicta est et de via in rube[s]tum al. v losza ad incursum fluvii Bystrzicza in fluvium Vyeprz al. wscze intracta et ibi per corwos inventa 1390 *KwartHist* XLVIII 68; Pratum Chothkonis... sue inchoacionis habet inicium a rubo saliceo usque ad rubum quercum, inter quos rubos virgultum dictum łoza inter pratum regale est et existit, quod virgultum predictum, loza vlg. nuncupatum, huiusmodi pratum regale dividit 1456 *AGZ* II 150, *sim. ib.* 148; Ab hoc scopulo sic facto et sipato processimus directe ad alium rubum al. łoza 1464 *AGZ* V 209; Ubi ex utraque parte vie duos scopulos sipavimus et ab inde eundo versus łozy, que iacent super prata Biblensia usque ad viam 1470 *AGZ* II 202; Equitavimus recte per medium luti, per medietatem lozy, sipavimus scopulos et equitavimus via, que vadit de Medica in Szycdlyska, sipavimus scopulos usque ad medietatem lozy, que est sub Borek 1490 *AGZ* XIX 557; Usque ad rubum, qui dicitur glog, qui iacet penes rubum dictum wyełkye lozy 1495 *ib.* 432; ~ *może już nomen proprium*: Limitavimus granicies inter villas... incipiendo... a palude, vlg. dicta Tyrsczhana loza 1433 *AGZ* V 71.

Łozina *'grupa krzewów, zarośla z łóz (wierzb), salictum, dumetum salignum'*: A quo loco processimus usque ad rubos al. lozyny, in cuius medio erreximus et sipari mandavimus scopulum 1464 *AGZ* V 209.

Łozunga *'miejski podatek od majątku, danina, vectigal quoddam' (?)*: Lozunga, id est contribucio XV *in. JA* XXVII 267.

Łoże *formy*: *n. sg.* łoże *BZ* Deut 3, 11, 1500 *RocznKrak* XVI 69, *ca* 1500 *Erz* 41; ~ *g. sg.* łoża *Fl* i *Pul* 18, 5, 1440 *R* XXV 241, *etc. etc.*; ~ *d. sg.* łożu *ca* 1428 *PF* I 492, *OrtMac* 59, *Rozm* 24; ~ *ac. sg.* łoże 1400 *Pozn* nr 488, *Fl* i *Pul* 6, 6. 131, 3, *etc. etc.*; ~ *l. sg.* (w) łożu *Fl* 35, 4. 40, 3, 1421 *ZapWarsz* nr 1, *etc. etc.*; ~ *n. pl.* łoża 1491 *MMAe* XVI nr 1469, XV *R* XXIII 286; ~ *g. pl.* łoż *Rozm* 663; ~ *ac. pl.* łoża 1444 *AcPosn* I 107; ~ *l. pl.* (w) łożach 1471 *MPKJ* V 126. 133, XV *p. post. ErzGlos* 175, *Rozm* 609.

Znaczenia: **1. a.** *'łóżko, legowisko lub posłanie służące do snu i wypoczynku, lectus, stratum, cubile, grabatum'*: Micz [se] *bodø po wszitky nocy losze (lectum) moie, se slzami mogimi losze (stratum, *Pul*: poslanye) moie smoczø *Fl* 6, 6, *sim. Pul*; Zglobø mislil iest w loszu (in cubili, *Pul*: przebytcze) swoiem *Fl* 35, 4; Acz w⟨n⟩ydø w stan domv mego, acz støpø w losze (in lectum) postlana mego *Fl* 131, 3, *sim. Pul*; Iacet in losse 1415 *ArchTerBiec* Ia 30, 11; Ecce fenum, tibi lectum faciam na tem czy loze vczynya XV *med. SKJ* V 260; Wirzuczøø rzeky szabi z szyeby⟨e⟩, ktoresz to wlazøø a wnydøø do domu twego a w komorø, a w losze twe (ingredientur... cubiculum lectuli tui et super stratum tuum) *BZ* Ex 8, 3; Vkazowano iest loze gego zelaszne (monstratur lectus eius ferreus)..., dzewyøcz lokyet *mayocze na dlvzø *BZ* Deut 3, 11; Mycol wsyøwszi geno drewno y poloszila na loszv (super lectum) *BZ* I Reg 19, 13; Proszył..., aby sz nym poszly kv loszv thego thowarzysza *OrtMac* 59; Reclinatorium otpocziwadlo aut lozie (ferculum fecit sibi rex Salomon de lignis Libani, columnas eius fecit argenteas, reclinatorium aureum Cant 3, 10) 1471 *MPKJ* V 72; Na noszączich lozach grabatis (ut in platea eicerent infirmos et ponerent in lectulis ac grabatis, ut veniente Petro... liberarentur ab infirmitatibus suis Act 5, 15) *ib.* 133; Mensa in stuba maiori et in domo cathene ferree, sarre ferree, sponde al. loszą lignee 1491 *MMAe* XVI nr 1469; Gdy szyc maszczisny zwadzą, a uderzy geden drugego kamyenyem... tako, asz nye vmrze, alc asz *lązą w lozv (sed iacuerit in lectulo Ex 21, 18), wstanyely a z laszką wynydzye na dwor, nyewynny bandze ten, czo vderzył XV *p. post. Kałuźn* 283; Lectus de coreo al. *stoyunczi losche cum plumatica exili absque subductura 1500 *RocznKrak* XVI 69; Loza grabata XV *R* XXIII 286; Vbogego loze carista *ca* 1500 *Erz* 41; Stoyacze loze sponda *ib.*; Stratus, id est lectus, stratum idem, loze *ib.*; Iesus rzekl k nyemv: Vstan, vezmy tvoye loze, chodzys (tolle grabatum tuum et ambula Jo 5, 8) *Rozm* 257, *sim. ib., sim. ib.* 293; Nye yest podobno, aby thy w svyatho noszył twe loze (non licet tibi tollere grabatum tuum Jo 5, 10) *ib.* 257, *sim. ib.* 292; Paralyzem zabyty, lezaczy na lozv (iacentem in lecto Mat 9, 2) *ib.* 292, *sim. ib.* 485. 601. 609; Byada vam, ktorzy spyczye v lozach aborovych (in lectis eburneis Am 6, 4) *ib.* 609; A tem poruschyly vschytek lyvd, yze vschyszczy pochvataly szye svych (*leg.* z swych) loz *ib.* 663; ~ łoże boleści, niemocne, śmiertne łoże: Gospodzin pomocz przines iemu na loszu bolesci iego (super lectum doloris eius, *Pul*: na loze) *Fl* 40, 3; ~ Na nyemocznem loszv in egritudinis lecto *OrtCel* 6; ~ Swantoslaw nye wisszna! Chrczonowi panczidzesanth kop na *smyetrnem loszv 1421 *ZapWarsz* nr 1; Yakom nemoczą leszal na szmerthnem loszu 1432 *Pyzdr* nr 1063.

b. *'łoże jako symbol małżeństwa i stosunków*

płciowych, torus, thalamus': A on iaco nowoszena pochodzøcy z losza (de thalamo) swego *Fl* 18, 5, *sim. Pul, sim.* XV *med. GlWroc* 111r; Ne pollueret *czuczego losza 1440 *R* XXV 241; Rvben... nye roszczy, bosz wstøpyl w losze (ascendisti cubile) otcza swego *BZ* Gen 49, 4; Przekløti, ktorisz spy z zonø otcza swego y odkrige przikricze loza gego (revelat operimentum lectuli eius) *BZ* Deut 27, 20; Lozie sinus (non zeles mulierem sinus tui Ecclus 9, 1) 1471 *MPKJ* V 79; W lozach in cubilibus (sicut in die honeste ambulemus,... non in cubilibus et impudicitiis,... sed induimini... Jesum Christum Rom 13, 13) *ib.* 126, *sim.* XV *p. post. ErzGlos* 175; Namylscha dzywko,... vybyerzy sobye s tych ze wschech yednego oblvbyencza y maza k t⟨w⟩emv lozv malzenyskyemv (ad torum maritalem) *Rozm* 24; Tey (*sc.* Marii) przykladem vyelye dzyevycz ostanye v czystoczye, yze... wzgardzą malzenskye loze (torum coniugalem) *ib.* 28; ~ być (nie)czystego, (nie)prawego, włościego łoża '*pochodzić z prawnie (nie)ważnego związku małżeńskiego, filium legitimum (illegitimum) esse*': Wloszczemv lozu legitimo thoro *ca* 1428 *PF* I 492; Jako ya tho wyem, esze Nicolaus oddanyego oczcza y czystego losza 1442 *TymProc* 203, *sim.* 1449 *ib.*; Yan yest Yanow sin czistego loza 1447 *Kozier* II nr 10; Wawrzynyecz nye bil s prawego loza abo s malzenstwa porodzony (non fuit de legitimo matrimonio sive toro procreatus), przetho ysz gi myenil (*sc.* Marcin) bicz synem powlocznyey nyewyasthy *Sul* 41; Illegitime nati nyecznye narodzeny, z nyeczystego losza *OrtCel* 6; Spurius, de patre nobili et matre ignobili, nyeprawego lozia (et egressus est vir spurius de castris Philisthinorum I Reg 17, 4) 1471 *MPKJ* V 37; Legitimus natus vlg. czysthego loza polozony XV *ex.Zab* 526; ~*(kobietę komuś)* dać na łoże '*umożliwić komuś popełnienie gwałtu na kobiecie, czy też wydać za mąż, mulierem alicui violandam vel nubendam dare*' *(?)*: Swatczimi, iaco Hynczka ne wsøl paney *Jgneske w swoy rancze gwałtem y ne dal gegey na losze szwemu bratu 1400 *Pozn* nr 488; ~ nie znać męskiego łoża *(o kobiecie)* '*być panną, dziewicą, virginem esse*': Naleszono... trzista dzewek, gesz nye znali møskego losza (quae nescierunt viri torum) *BZ* Jud 21, 12.

2. '*obsada osi koła młyńskiego, rotae molariae basis*': Molendinatores... in ipsis molendinis... predictis providere debent sub eorum iuramentis structuras al. pogrodky et lecta al. llosza ante rotam et post rotam in obstaculis al. w gaczyach, latitudinem decursus aque et profunditatem, quoad aquam estivalem, in quolibet molendino predictorum premissa sublevare vel deponere 1444 *AcPosn* I 107.

3. '*zagłębienie terenu, w którym zbiera się woda np. rzeki lub stawu, łożysko wody, piscinae alveus*': Jakom ia nye lowil ani bral rib w lozv zalewanya stawv Grzegorzowa gwaltem 1452 *ZapWarsz* nr 966.

Łożnica *formy*: *n. sg.* łożnica 1437 *Wisł* nr 228 s. 85, 1457 *PF* V 14, XV *p. post. ib.* 6, *ca* 1500 *Erz* 41; ~ *g. sg.* łożnice *Gn* 5a; ~ *ac. sg.* łożnicę XV *p. pr. R* XVI 350, XV *p. pr. R* XLVII 359, *etc.*; ~ *i. sg.* łożnicą *ca* 1500 *JA* X 386; ~ *l. sg.* (w) łożnicy 1444 *R* XXIII 308, *Rozm* 48. 274; ~ *ac. pl.* łożnice *Rozm* 521.

Znaczenie: '*pomieszczenie przeznaczone na spanie, sypialnia, cubiculum, dormitorium*': Ona (*sc.* Sybilla) setfszy sz im (*sc.* Oktawianem) do gego losznicze y vkaszalacz mu gest ona naprzecif slunczu okrøk slothy *Gn* 5a; W tayemney łozniczy obstruso cubili 1444 *R* XXIII 308; Thalamum, w losnyczą, intrat XV *p. pr. R* XVI 350; Ingressa cubiculum w loznycza XV *p. pr. R* XLVII 359; Tamquam electam et amantissimam suam sponsam in suum cubiculum, łoschnyczą, introduxit XV *med. SKJ* V 273; Losznycza dormitorium 1457 *PF* V 14, *sim.* XV *p. post. ib.* 6; Tu intrando in cubile, al. w loznicza, suum recepisti sibi litteras, iura et privilegia super bona ipsius 1464 *AGZ* XIII 472; Fyedor... vidit... hostium ressecatum circa camynatam al. v losznycza 1487 *AGZ* XV 245; Caminata loszнycza vel kownathą *ca* 1500 *Erz* 41; Hic (*sc.* imperator) quadam nocte dum iaceret in stratu suo et cubicularius, comornyk, eius ante cubiculum, loszнyczą, iaceret, rapitur ante thronum dei *ca* 1500 *JA* X 386; Marya szyedzyala sama ⟨w⟩ svey loznyczy (intus in cubiculo), robyączy swą robotą *Rozm* 48; Kyedy szye ty modlysz, wnydz ⟨w⟩ svoy przybytek albo w t⟨w⟩ą loznyczą (in cubiculum Mat 6, 6) a zatvorz tvoye drzvy *ib.* 272; Proszą czye, nye dzywy my, boczyem yvze moye drzvy zamknął a dzyeczy moye ssa *ssa mną v loznyczy (in cubili Luc 11, 7), nye mogącz vstacz *ib.* 274; On yem vkaze vyelyka vslan⟨i⟩a na vyschey cząsczy, czvsch na trzemye, podlug obyczaya zydovskyego, ktor⟨z⟩ys czynyly trzemy na vyrzchv, gdzyez vyeczerzaly, a na dolye loznycze (cubicula) *ib.* 521; ~ *może też* '*łoże, łóżko, posłanie, legowisko, lectus, cubile*': Losznycza accubitus 1437 *Wisł* nr 228 s. 85; Stratorium, id est cubiculum vel lectisternium posczyel, loznyczą *ca* 1500 *Erz* 41.

Łożniczny '*dworzanin opiekujący się sypialnią królewską (książęcą), aulicus cubiculo regis (principi) praepositus*': (Cubicularius) lossniczny *ca*

1442 *AKH* VIII 247; In Warschouia domino duci Boleslao ad mandatum domini principis Johannis 12 florenos Jenek, losznyczni, recepit 1482 *SkarbMaz* nr 752.

Łożnik '*rodzaj kołdry czy koca, lodix, textile, quo lectus tegebatur*': Receperunt... de camera repercussa duas tecturas al. losznyki 1489 *AGZ* XV 264.

1. Łożny '*dotyczący, przynależny do łoża, ad lectum pertinens*': Cv they to gyerdze, szlowye nyewyeszczkym raczczam (*pro* rzeczam) sluszayą:... weszglowya, przesczyradla, podusky, popony, przykryczyą lawna, zawyeszaną lozna (*sim. OrtMac* 69), kobyerczye, obruszy, raczny-ky, koldry, szlowye przykryczya lozną *OrtBrRp* 55, 2; Weszglowye loszne odarte 1495 *RocznKrak* XVI 62; ~ łożna (niemoc) '*ciężka choroba, morbus gravis, qui aliquem lecto affigit*': Marcysch... ex parte Katherine... gravi infirmitate al. loschna nyemocza distulit tercium terminum 1442 *AGZ* XIV 51; Nicolaus... przipowyedal se in secundo termino super... Iohannem... Ex parte ipsius Nicolaus familiaris reposuit lozną *nyemączą 1446 *AGZ* XI 283; Non simplici infirmitate sed infirmitate lecti al. łoszna 1446 *AGZ* XIV 220.

2. Łożny '*dworzanin opiekujący się sypialnią królewską (książęcą), aulicus cubiculo regis (principis) praepositus*': Petrus de Bąthcouice cubicularius al. loszny regalis 1456 *StPPP* II nr 3564, *sim. ib.* nr 3565. 3568.

Łożyczko '*małe łóżko, łóżeczko, lectulus*': Pomodl⟨i⟩w sze bogv Israel a obroczyl sze w glowi loszyczka (conversus ad lectuli caput) *BZ* Gen 47, 31. ~ *Bohemizm.*

Łożyć się '*udawać chęć, zamiar, fingere, simulare*': Finxit se longius ire loszyl szą (appropinquaverunt castello quo ibant et ipse, *sc.* Jesus, se finxit longius ire Luc 24, 28) 1466 *R* XXV 139. ~ *Cf.* **Dołożyć, Nadłożyć, Nałożyć, Obłożyć, Odłożyć, Ozłożyć, Położyć, Przełożyć, Przyłożyć, Rozłożyć, Ułożyć, Włożyć, Wyłożyć, Wzłożyć, Założyć, Złożyć.**

Łożysko *formy*: *n. sg.* łożysko *Sul* 21, 1496 *StPPP* XII 418; ~ *ac. sg.* łożysko *Sul* 21, 1472 *AGZ* XII 347, 1481 *AGZ* XIX 297; ~ *n. pl.* łożyska 1474 *AGZ* XVIII 70; ~ *ac. pl.* łożyska 1478 *AGZ* XVIII 167; ~ *i. pl.* łożyski 1440 *AKPr* I 235.

Znaczenie: '*obszerne zagłębienie w ziemi, najczęściej naturalne, w którym zbiera się woda, koryto (rzeki, stawu etc.), locus concavus, quo aqua confluit, fluminis vel piscinae alveus, fossa*': Hereditatem... cum... omnibus utilitatibus..., piscinis, lacubus, aquis, rivis, alveis loszysky, aquarum decursibus, ripis et paludibus... vendidit 1440 *AKPr* I 235; Acz opvsczywszi (*sc.* rzeka) pirzwe lozisko (omisso primaevo alveo, *Dział* 7: opvszczywszy pyrwszy byeg) obroczy swe szczee... przes gynsze myeszczcza..., thedi pirzwe lozisko (primus alveus, *Dział* 7: ony brzegy), kąndi bil zbyeeg wodi, za prawe granice maa bicz ymyano *Sul* 21; Andreas... fratri suo... vendidit loschysko piscine 1472 *AGZ* XII 347; Wnuczek... predictam piscinam..., prout eadem piscina fluctuari potest et eius effusiones seu alvearia al. lozyska se extendunt, fato Pelka... dedit 1474 *AGZ* XVIII 70; Recesserunt... terram seu alvearium al. lozyska... ad construendum et stabiliendum piscinam 1478 *ib.* 167; Invadiavit... alvearium al. loszysko in fluvio Rokythnycza utreque rippe 1481 *AGZ* XIX 297; Item dicunt kmetones, quod ibi in eorum borra est locus al. loziszko optime aptus ad faciendas piscinas 1496 *StPPP* XII 418.

Łódka '*mała łódź, navicula, phaselus*': Mąla lodką faseolus *ca* 1500 *Erz* 40; Mąla łodką phaselus *ib.*; Lodką nauicula *ib.*

Łódź *cf.* **Łodzia**

Łój *formy*: *n. sg.* łoj 1472 *Rost* nr 977, *ca* 1500 *Erz* 40; ~ *g. sg.* łoju 1451 *StPPP* II nr 3456, 1493 *AGZ* XVI 415; ~ *ac. sg.* łoj 1448 *ZbPrzezdz* 20; ~ *i. sg.* łojem XV *med. LubPodk* 124, *BZ* Lev 8, 16.

Znaczenie: '*pewien gatunek tłuszczu zwierzęcego, sebum, adeps animalium*': Theodricus... ab eis (*sc.* carnificibus civitatis... Camenecz) sepum vlg. loy minus iuste et contra antiquam consuetudinem exigeret 1448 *ZbPrzezdz* 20; Petrus... inscribit et reformat totum censum de civitate Curow... excipiendo... thuguria al. yathky cum omni proventu et sepo al. sz loyem XV *med. LubPodk* 124; Decem lapides sepi al. loyu quolibet anno debent dare 1451 *StPPP* II nr 3456; Dwye lyødzwyczy s logem swym (cum arvinulis suis) zakadzy na oltarzu *BZ* Lev 8, 16; Loy anxugia 1472 *Rost* nr 977; Obligavit... cum... maccella carnificum... et cum carnificibus, et cum censibus, hoc est cum censu novem mercarum et cum duodecim lapidibus sepi al. loyv 1493 *AGZ* XVI 415; Loy sepum *ca* 1500 *Erz* 40.

Łów *formy*: *n. sg.* łow 1403 *Pozn* nr 559, 1474 *R* XXIII 297; ~ *g. sg.* łowu *BZ* Gen 27, 25. 31, XV *p. post. R* XXV 181; ~ *ac. sg.* łow 1405 *KsZPozn* nr 2424, XV *med. GlWroc* 60r, *BZ* Gen 27, 19; ~ *i. sg.* łowem 1405 *Pozn* nr 579, 1498 *SKJ* III 335; ~ *l. sg.* (na) łowie *ca* 1420 R XXIV 84, *BZ* Gen 4, 23.

Znaczenia: **1.** '*łowienie ryb czy zwierzyny lądowej, piscatus vel venatio*': Sztrach gy oga⟨r⟩-

nøl, kthorzi szø byli sz nim na lowe ryb (in captura piscium Luc 5, 9), yesz szø yøly *ca* 1420 *R* XXIV 84; Laxate recia vestra in capturam na low (Luc 5, 4) XV *med. GlWroc* 60r; ~ *(w błędnym przekładzie Biblii)*: Zabylesm czlowyeka na mem lowye (in vulnus meum) a mlodzencza w gnyewye mem *BZ* Gen 4, 23.

2. *'to, co złowione, upolowane, quod venatione captum est'*: Wstan a gedz moy low (comede de venatione mea) *BZ* Gen 27, 19; Przynyesysz my karmye swego lowu (de venatione tua), synu moy *ib.* 27, 25; Owa przygedze Ezau nawarzyw karmyey s swego lowu (de venatione) a nyesse oczczu y rzece: Wstan, oczce moy, a gedz z lowu (de venatione) syna twego *ib.* 27, 31; Opfythy low 1474 *R* XXIII 297; Quia de venacione sua utebatur sz *geko low (*leg.* łowu) pozyval XV *p. post. R* XXV 181.

3. *'prawo połowu, venandi ius'*: Jaco letni low na y⟨e⟩szerze Ledniczi przisluchal y trzimal cu Gorze Mikolagewey 1403 *Pozn* nr 559; Mroczko... suos testes ante crucem perduxit pro venacione vlg. o letni low na Ledniczi 1405 *KsZPozn* nr 2424; Yaco Micolay... lowil letnim lowem na yeszerze Ledniczi 1405 *Pozn* nr 579; ~ *'prawo czy miejsce połowu, venandi ius vel locus'*: Wsdal gyemv przed namy (*sc.* majątek) s robotamy..., rzekamy, gyezermy, vodamy czy⟨e⟩kaczymy y stoyaczymy hy sz lov[y]em 1498 *SKJ* III 335.

Łóżko *'lectus, grabatum'*: Offerebant ei (*sc.* Jesu), inquit, paraliticum iacentem in lecto... Cso nam pres togo nemochnego, na lozcu lezøcego znamona? *Kśw* br 34; Non possumus nec eciam formicam attingere, que in cubiculo, losko, tuo est XV *med. GlWroc* 67r; Lectus de cute al. *stoyunczi loszko 1500 *RocznKrak* XVI 69.

Łszczeć (się) *cf.* **Łszczyć**

Łszczenie *'blask, połysk, wspaniałość, nitor, fulgor'*: Gaudet faleris equus, freno sellaque superbit, ista quidem vestit aureus arma color, *gl.* aurea species lsczyenye 1466 *R* XXII 15.

Łszczyć, Łczyć, Łszczeć (się) *formy*: **a.** *z zaimkiem zwrotnym* się: *praes. ind. 3. sg.* łszczy 1437 *Wisł* nr 228 s. 87, *De morte* w. 30; ~ *fut. 3. sg. f.* łszczyć będzie XIV *ex. Pocz* 232; ~ *praet. 3. pl. m.* łszczały *BZ* II Esdr 8, 58.

b. *bez zaimka zwrotnego* się: *praes. ind. 3. pl.* łszczą 1461—7 *Serm* 314v; ~ *part. praes. act. adi. n. sg. f.* łszcząca 1466 *R* XXII 15; *g. sg. neutr.* łczącego XV *med. R* XXIV 365; *m. pl. m.* łszczące *BZ* II Esdr 8, 58, *Rozm* 151; *g. pl. m.* łczących 1466 *R* XXII 23.

Znaczenie: *'błyszczeć, rzucać blask, połysk, lśnić, splendere, nitere, fulgere'*: Swatlosc lsczicz sye b⟨ędzie⟩ XIV *ex. Pocz* 232; Lsczi są fulget 1437 *Wisł* nr 228 s. 87; Palpate et videte, quia forte visus posset decipi in dyafano in corpore perspicuo [perspicuo], lczączego XV *med. R* XXIV 365; Oddalem... ssødow mosyøznich z dobrego kowu, lsczøce, gesz syø lsczali iako zloto, XII (vasa aerea de bono aeramento splendentia duodecim, auri speciem reddentia) *BZ* II Esdr 8, 58; Vbi nobile frenum, *gl.* decoratum frenaculum, lsczącza wsda 1466 *R* XXII 15; Criste..., qui luciferorum alipedum tactu stellata per eth⟨e⟩ra, lczaczych coni slonecznych byegyem po gwaszd⟨n⟩em nyebye, gubernas *ib.* 23; Lscza fulgent 1461—7 *Serm* 314v; Chvda, blada, szolthe lycze, lsczy szya yako mycthnycza *De morte* w. 30; Zamby yego byly sylno byale, yako abur svyątlc a yako snyeg lysczącze (sicut nix nitentes) *Rozm* 151. ~ *Niektórzy czytają* lszczeć, *a Rozm* 151 łyszczeć.

1. Łub *'kora, szczególnie z lipy, też różne z niej wyroby, cortex (tiliae), suber, item aliquid ex eo confectum'*: Granarium asseribus vel grossis suberibus dictis luby desuper tegere 1417 *Czrs* 172; Iakom ya ne pobral Pawlowich lubow samow[i]thor po trzikrocz... sylø 1426 *KsMaz* II nr 2143; Lvb suber *ca* 1500 *Erz* 41.

2. Łub *'rodzaj podsieni, tarasu, ganku, portyku, solarium, porticus'*: Nad lugy (*pro* luby, *cf. Biblia litomierzycka*: vjíti na lubi domovú) in solarium (ipsa autem fecit ascendere viros in solarium domus suae Jos 2, 6) 1471 *MPKJ* V 31; Eticas, id est solacia, solaria lube (*Biblia ołomuniecka*: lubē s obu stranu; templum interius et vestibula atrii, limina et fenestras obliquas et ethecas in circuitu Ezech 41, 16) *ib.* 106. ~ *Bohemizm. Zapisy polskie kopiują ślepo czeskie* lubi *i* lubē, *ac. sg. i pl. rzeczownika* (ta) lub.

Łubieniec *'?'*: Inferius fluvii Blozwye usque ad semitam al. myedzam Hynathonis na lubyenczech et omnes agri curie ipsorum 1447 *AGZ* XIII 236. ~ *Zapewne nomen proprium.*

Łubowy *'z łubu, tj. kory lipowej zrobiony, corticeus'*: Lvbovy suberinus *ca* 1500 *Erz* 41.

Łuczać *'rzucać, miotać pociski, strzelać, tela iacere, nittere, iaculari'*: Iuczachø (*pro* Luczachø, *Puł*: luczayø) w duszø prawego (captabunt in animam iusti) *Fl* 93, 21; Ozias... wzdzalal w Ierusalem rozlyczna dzala ku obronye..., abi z nych mogly strzelyacz a luczacz wyelykim kamyenym (ut mitterent sagittas et saxa grandia) *BZ* II Par 26, 15; Wiszly przecyw gym cy, gysz s proce luczaiø (fundibularii) *BZ* Judith 6, 8.

Łucznik *'wytwórca łuków czy też żołnierz uzbrojony w łuk, artifex qui arcus conficit vel*

miles sagittarius': Hannus lucznik 1444 *Czoł* IV 176; Ihnat łucznik 1445 *AGZ* XIV 172, *sim. ib.* 182; Cum Martino, dicto lucznik 1448 *Przem* II nr 365; Martino lucznik *ib.* nr 366.

Łuczyć '*rzucić, uderzyć, iacere, percutere*': Aby luczyly nan (tulerunt ergo lapides, ut iacerent in eum Jo 8, 59) *ca* 1425 *EwKReg* 42; A iestli kamyenyem cissne y lvczi kogo (si lapidem iecerit et ictus occubuerit) y od tego razv vmrze, takyesz pomsczono bødze *BZ* Num 35, 17. ~ *Cf.* **Łuczać.**

(Łuczywnik) Łyczywnik '*rodzaj świecznika, w którym umieszczano łuczywo, służące do oświetlenia pomieszczeń, candelabri genus, cui taedae infigebantur*': Lyczywnyk lucerna *ca* 1500 *Erz* 41, *sim. ib.*

Łuczywo, Łyczywo '*kawałek smolnego drzewa, używany do oświetlania, taeda, fax*': O cthore wzøcye lucziwa na miø Adam szalowal, temv rok minøl 1428 *ZapWarsz* nr 2866; Solent (*sc.* kmetones) ducere ligna pinatica al. luczywo, dum eis mandatur 1499 *Baruch* 123; ~ Accenso pino al. lyczywo 1498 *MMAe* XVI nr 1538; Lyczywo pinum *ca* 1500 *Erz* 41; Lyczyvo teda *ib.*

Łudarstwo '*złudzenie, omamienie, oszukaństwo, fallacia, fraus, dolus*': Adverte quelibet fortuna in rebus hominum comparatum prestigiis, *gl.* illusionibus ludarstwam 1466 *R* XXII 11; Credit auis, picte placent preludia, *gl.* blandimenta ludarstwa, lingve *ib.* 13.

Łudarz '*ten co zwodzi, oszukuje, mami, qui aliquem fallit, decipit*': Eum (*sc.* Christum) lwdarzem nominare XV *in. R* XXIV 64; Ludarze falsi prophetae XV *med. R* XXIV 366; ~ '*wędrowny aktor i sztukmistrz w jednej osobie, magik, histrio, ioculator, mimus, praestigiator*': Ludarza histrionem 1436 *R* XXIII 278.

Łudzić '*oszukiwać, zwodzić, fallere, decipere*': Schatan go pobudzil, by cessarzem ludzil *Gałka* w. 43; Item I spissum seu grossum fiat sine unco. Exemplum:... ludzy *Park* 404. ~ *Cf.* **Obłudzić, Wyłudzić, Złudzić, Obłudzować.**

1. Ług *formy*: *n. sg.* ług (1365) *MMAe* III 333, XIV *ex. MMAe* X 380, 1428 *Monłur* V 92, *ca* 1455 *JA* XIV 490, *etc.*; ~ *g. sg.* ługa (1470) XVI *ex. PF* I 219; ługu (1346) XV *p. pr. AGZ* VII 8, 1490 *AGZ* XIX 538; ~ *ac. sg.* ług *BZ* III Reg 16, 33, 1496 *LubPodk* 115; ~ *l. sg.* (na) ługu *BZ* III Reg 15, 13, (1472) XVIII *ArchSław* II 220; ~ *g. pl.* ługow *BZ* IV Reg 17, 10, 1490 *AGZ* XIX 538; ~ *ac. pl.* ługi *BZ* III Reg 14, 15. 23. IV Reg 18, 4. II Par 31, 1. 34, 4. 7. Judith 3, 12; ~ *l. pl.* (w) łudzech *BZ* II Par 27, 4. 33, 3, (1472) XVIII *ArchSław* II 220.

Znaczenia: **1.** '*mokradło, bagno, jezioro, palus, stagnum, lacus*': Ad paludem vlg. do lugv (1346) XV *p. pr. AGZ* VII 8; Vbi a dextris ipsius vie est lacus vlg. dictus lug (1365) *MMAe* III 333, *sim. ib.*; Ad paludinem dictam luk 1428 *Monłur* V 92; Luk lacus *ca* 1455 *JA* XIV 490; Ioatan... myasta zdzalał po gorach iudzskich, a w ludzech (in... saltibus) grodi *BZ* II Par 27, 4; Palus, id est stagnum lvg vel yezoro *OrtCel* 9; Andreas et Johannes... receperunt argulam... in fine lanei circa lacum al. u luga (1470) XVI *ex. PF* I 219; Si nobis placebit piscinam in paludibus al. na ludzech et lugu... facere..., mutuo poterimus (1472) XVIII *ArchSław* II 220; Transivimus... per paludinem al. przesz lug 1496 *LubPodk* 115; ~ *może już nomen proprium*: A predicto signo sady kyerz usque ad signum baly lug XIV *ex. MMAe* X 380.

2. '*gaj, nemus, lucus*': Penes nemora polye lvgow fecit scopulos 1490 *AGZ* XIX 538; Usque ad nemus al. do lvgw Zagoreczkego *ib.*; ~ *w Biblii* '*gaj święty, w którym oddawano cześć bóstwom pogańskim, nemus deis gentilibus sacrum*': Pobyge pan bog dom israhelski,... bo czinyly sobye lugy (lucos), abi gnyewaly pana *BZ* III Reg 14, 15, *sim. ib.* 14, 23; Aza... macyerz swø odwyodl, abi nyc bila ksyøsznøø w szwyøcy tey modli Priapy, na gey lvgu (in luco) *ib.* 15, 13; Achab... postawyl ołtarz Baalowy... a vdzalał lug (lucum) *ib.* 16, 33; Naczinyly sobye soch a lugow (lucos) *BZ* IV Reg 17, 10; Ezechias... skazil koscyoli... a porøbyl lvgy (lucos) *ib.* 18, 4, *sim. ib.* II Par 31, 1. 34, 7. Judith 3, 12; Manases... czinyl modli w ludzech (fecit lucos) *BZ* II Par 33, 3; Podobyzni, gesz na nych (*sc.* ołtarzach) stali, starti sø, lugy (lucos) takesz... porøbal *ib.* 34, 4.

2. Ług '*płyn sporządzany przez wygotowywanie popiołu, lixivium*': Lug lixinium 1472 *Rost* nr 1102; Lixiuium vel lixiuia, lauge, lvg *ca* 1500 *Erz* 41.

Ługowina '*błoto, bagno, mokradło, palus, locus paluster*': Ad paludem seu gurgitem, aliter lugowyna 1464 *KodTyn* 466.

Ługowy '*z ługiem (gajem świętym) związany, w ługu się znajdujący, in luco sacro habitans vel situs*': Zgromadz zbor ku mnye wszego israhelskego lyvda... a prorokow lugowich (prophetasque lucorum)... cztirzissta *BZ* III Reg 18, 19; Zruszil domki kaplanow... iako domki lugowe (quasi dommunculas luci) *BZ* IV Reg 23, 7.

1. Łuk '*broń wyrzucająca strzały, łuk, arcus*': (Iohannes) in equo... cum gladio et luk 1498 *StPPP* VII nr 484; (Iohannes) in equo czyssavy z łukyem *ib.* nr 540; Luk (arcum, *Fl*: łoczyszko) swoy napyął *Pul* 7, 13.

2. Łuk *bot.* 1. '*por dziki a. por, Allium ampeloprasum L. vel porrum L.*': Pro luk et petrozelino VI denarios 1394 *MMAe* XV 237, *sim. ib.* 239; Luk porrum 1484 *Rost* nr 6245; *Lucz porrum XV *p. post. PF* V 7; Luk porum XV *p. post. R* LIII 68; Porrum, por vel lvk, quedam herba *ca* 1500 *Erz* 41; Luck porrum *ca* 1500 *Rost* nr 7238.

2. wieliki łuk '*czosnek wężowy, Allium scorodoprasum L.*': Percola, squilla veliki luk 1472 *Rost* nr 536.

3. domowy łuk '*rojnik murowy, Sempervivum tectorum L.*': Domowy luk barba Jovis 1419 *Rost* nr 2856.

4. '*jakaś roślina, herba quaedam*': Luk szyele candabia *ca* 1455 *JA* XIV 489.

Łukno '*naczynie, równocześnie miara miodu, vas certae cuiusdam capacitatis, item mellis mensura*': (Ecclesiae) lacum... una cum pulla mellis, quae vlg. dicitur lukno..., damus (1387) *KodWil* I 19; Unam pullam mellis cum media, stawne łukno nuncupatis (1387) XV *p. pr. ib.* 7; Cathedrali ecclesie Vilnensi... damus... singulis annis unam pullam mellis, que dicitur vstawne lukno (1395) *ib.* 41; Decem pullis mellis al. stawna lukna dictis 1397 *ib.* 52; Cum triginta pudis mellis... et duabus pullis al. stawna lukna mellis (1411) *ib.* 85; Damus... capelle... pullam mellis vlg. lukno szescipedne... item aliam pullam mellis, id est lukno petypedne (1422) *ib.* 743, *sim.* (1423) *ib.* 745; Malynyczi et Pavel... dant duas pullas czothyrypyadne lvkno mellis (1449) *ib.* 223.

1. Łuna '*odblask światła na nocnym niebie, luna (vel flammarum) nocte lucentis fulgor*': Slavi splendorem lunae in nocte lucentis luna appellant (*ca* 1250) XV *MPH* II 480.

2. Łuna *czy też* **Luna** '*księżyc, luna*': Stolecz iego... iaco luna (sicut luna, *Pul*: myeszyøcz) przezpeczna na weky *Fl* 88, 36.

Łunak *zool.* '*kania ruda, Milvus milvus L.*': Lunak habet magnas alas, tamen non audet capere magnas aves, sed capit parvas XV *in. R* XXIV 61; Lunak *miłus 1472 *Rost* nr 1342. ~ *Bohemizm.*

Łunakowy '*należący do łunaka, właściwy łunakowi, qui ad milvum pertinet*': Habent alas lunacowa XV *in. R* XXIV 61.

Łup *formy*: *n. sg.* łup 1405 *Pozn* nr 777, XV *in. R* XXIV 72, XV *p. pr. R* XVI 334, *etc.*; ~ *g. sg.* łupu 1388 *Pozn* nr 46, 1397 *ib.* nr 224, 1398 *ib.* nr 383, 1400 *Leksz* II nr 2753, *Fl* i *Pul* 61, 10, *etc.*; ~ *d. sg.* łupowi *Fl* 16, 13; ~ *ac. sg.* łup 1397 *Pozn* nr 340, *Fl* i *Pul* 118, 162, 1410 *KsMaz* I nr 1459, *etc.*; ~ *i. sg.* łupem 1396 *Pozn* nr 208, *BZ* Nah 2, 12, 1456 *StPPP* II nr 3581; ~ *n. pl.* łupy *ca* 1500 *Erz* 41; ~ *g. pl.* łupow *BZ* I Mach 2, 10, *Dział* 32; ~ *ac. pl.* łupy *BZ* Ex 15, 9, *De morte* w. 405.

Znaczenia: **1.** '*grabież, rabunek, praeda, rapina*': *Wsoli sø me iaco lew gotowi ku lupowi (paratus ad praedam, *Pul*: ku korzyszczy) *Fl* 16, 13; Ne chczeycze pwacz w lichoti a lupu ne szødaycze (rapinas nolite concupiscere) *Fl* 61, 10, *sim. Pul*; Wrocyw syø na lup (versus ad praedam), pobral owce, woli y cyelyøta *BZ* I Reg 14, 32; Modlyły syø bogom czudzim, prze ktori to grzech podany søø pod myecz a w lup (in rapinam)... swim nyeprzyiacyelyom *BZ* Judith 8, 19; Byada myastu krewnemv, wszitko lszø rostarganya pelne, nye odydze ot cyebye lup (rapina) *BZ* Nah 3, 1; Zakazugem, aby sluszebnyczy tako wzączy kv ogladanyv zabytego, nye czinili szadnych lupow (occisos spoliare) *Dział* 32; ~ zadać łupy '*obrabować, czy zarzucić komuś uprawianie rabunku, wyzysku, aliquem spoliare an praedationis accusare*': Cardynaly y byszkvpy, zadam gym vyelykye lupy *De morte* w. 405.

2. '*rzecz zdobyta przemocą lub rabunkiem, zdobycz wojenna, nieprawa korzyść, spolium, exuviae*': Weszelycz se ya bødø nad molwamy twogymy, yako gensze nalazl lvp welky (qui invenit spolia multa) *Fl* 118, 162, *sim. Pul*; Spolia lup, drapesz (fortior... universa arma eius auferet... et spolia eius distribuet Luc 11, 22) XV *in. R* XXIV 72; Obykli szą lakomy sandzee..., ysze gdysz za wyni w sądze przepadle... slyaachtą cządzayą, nathemmyescze lup dzelyą (spolia dividunt), nyianey laski z ooplupyenym czynącz *Sul* 22; Lup preda XV *p. pr. R* XVI 334; Quod ipsum furtiue... depredauit et igne decremauit, et predam al. lup de ipso receperat 1453 *AKH* III 146; Benyamyn wykl (*pro* wylk) chwatayøczy, z zarayn sznye łub, a wyeczor zbutuge lub (Beniamin lupus rapax, mane comedet praedam et vespere dividet spolia) *BZ* Gen 49, 27; Rozdzyelyø lupi (dividam spolia) *BZ* Ex 15, 9; Wszistek plon *wyogensky rosbitvgesz y bødzesz gescz s lvpv (de spoliis) nyeprzyaczol twich *BZ* Deut 20, 14; On (*sc.* Saul) obyatuge zaszszonø obyatø panu s tego lupu (de initiis praedarum), gysz bil pobral w Amalech *BZ* I Reg 15, 12; Lew nalapal dosycz lwyøtom swim y napelnyl... odpocziwadlo swe łupem (implevit... cubile suum rapina) *BZ* Nah 2, 12; Ktori gest narod nye dzedzil krolewstwa gego a nye odzerszal lupow gego (non obtinuit spolia eius)? *BZ* I Mach 2, 10; Eo occiso acceperunt de eo luppem al. spolio vestimenta et arma 1456 *StPPP* II nr 3581; Repentinis succendere tecta

rapinis dla vyelkyego lupv 1466 *R* XXII 20; Krol moczy myly, myly, a krasy domu dzelycz lup (dividere spolia, *Fl*: plony) *Pul* 67, 13; Cum Dauid persequebatur suos hostes de terra sua, duxerunt predam wyeszly luph XV *p. post. R* XXV 174; Dilati sunt filii Israel super modum de preda z lupu inimicorum *ib.* 182; Lvp spolium *ca* 1500 *Erz* 41; Lupy opima spolia *ib.*; Ktora on tobye moze krzyvda vczynycz, synkv myly, kyedy yego lvp albo zboy (suam praedam) chczesz odyączc? *Rozm* 168, *sim. ib.* 218; Przydzyely mocznyeyschy nysz on a przemoze y, vschytek czyn albo arnasz, v ktoremze on myal nadzyeye, pobyerze a yego lup albo zboy rozdzyely (spolia eius distribuet Luc 11, 22) *ib.* 300.

3. '*przedmiot brany siłą przez poszkodowanego jako zakład, res a creditore pignoris loco vi occupata*': Jaco Potrasz ne wsanl s Miroslaua lupu ani go vszitka ma 1388 *Pozn* nr 46, *sim.* 1400 *Leksz* II nr 2753, 1407 *KsMaz* I nr 1055; Sicut lup, quod a te recepi pro hoc, quod furatus fuisti meum pratum et te non potui attrahere ad... iusticiam 1389 *TPaw* III nr 1161; Jako Chwal skaszil mi kon... lupø [dr]⟨l⟩udzi y begayø sz luppem iako 10 [...] marcarum 1396 *Pozn* nr 208; Jaco mi ten kmeth... pomoczniken (*pro* pomocznikem) bil, isz szabit moy kmecz hy lupu pomagal bracz 1397 *ib.* nr 224; Czo bral Marczin Sczepanowi lup, ten bral na szwe dzedzine *ib.* nr 340; Kedi szoltis lupon y sabith, tego lupu ne nesszono yest do Micolayewey domu 1398 *ib.* nr 383; Maczey... tego lupu usziteg ne mal 1404 *RTH* VI 24; Iaco Bodzantha swimi (*leg.* z swymi) ludzimi yøl Nosilinskey *dzloweka y sam przi tem bil, y lup ot nego wzant 1405 *Pozn* nr 777; Tsom vczinil Ianoui, tom vczinił za gego poczanthkem, kedi lup odbyl 1410 *KsMaz* I nr 1459; Jaco mne szekira vcradzona wtenczasz, kedim drugi lup poddrøczczemu podawal 1422 *Czrs* 258; Albertus... dedit vadium vlg. lup *ib.* 259; O ethori lup Jan na Mithalya szaloual, thego on gego paropcom nye odbil siłø 1427 *ZapWarsz* nr 2736; Jako mne Ondrzey doszicz vczinil za lup, nisch godzina przisla 1429 *ib.* nr 259; Jacom ya Marczyszewy wsystek lup, czom wząl, wrocził w godziną 1435 *Czrs* s. LXXXI; Jako Jaan vyedzal, kyedy Maczey moy lyud polupyl a lvpu do dwora nye dal 1439 *ZapWarsz* nr 888, *sim.* 1453 *ib.* nr 937; Ktorim ya lup wzyal w dzedzine Tomkowey, ten-em dal wsytek do dwo⟨ru⟩ 1444 *ib.* nr 570; Jakom ja Pyotra nye zbyl anym... od nyego lupv dwv czhapkv wzanl gwaltem 1458 *ib.* nr 1078; Jakom ya nye slupiła czelathnyczky Hanni gwalthem... anym lupv wszyala 1468 *ib.* nr 2927; Jaco Jacob z Yanya lup wsyal a do ksyasthwa nye dal 1480 *Czrs* s. LXXXVI.

4. wężowy łup '*skóra zrzucona przez leniącego się węża, membrana a serpente exuta*': Wøzowy lup corium serpentis 1472 *Rost* nr 324.

Łupca '*rabuś, grabieżca, praedo, latro*': Lupcza praedo 1436 *R* XXIII 278.

Łupić *formy*: *praes. ind. 1. sg.* łupię *ca* 1455 *Dobr* 325, *De morte* w. 268; *3. sg.* łupi *Dział* 34, *Rozm* 611; *2. pl.* łupicie XV *p. post. R* XXV 174; *3. pl.* łupią XV *med. Zab* 516, XV *p. post. PF* III 289, XV *ex. MacDod* 136; ~ *part. praes. act. adv.* łupię 1396 *Pozn* nr 208; łupiąc *BZ* I Reg 14, 30; ~ *inf.* łupić 1399 *Leksz* II nr 1249, 1405 *KsMaz* I nr 605, 1423 *RafZran* 92, 1425 *KsMaz* II nr 1040, *etc.*; ~ *praet. 1. sg. m.* -m łupił 1407 *Czrs* 3, 1434 *KsMaz* III nr 52, 1434 *Pozn* nr 1572; *3. sg. m.* jest łupił 1391 *Pozn* nr 242; łupił 1390 *TPaw* IV nr 3497, 1391 *Pozn* nr 88, 1418 *Pyzdr* nr 563, 1421 *ib.* nr 698; *3. pl. m.* są łupili 1427 *BiblWarsz* 1861 III 40; łupili 1395 *Pozn* nr 157, 1424 *MPKJ* II 303; ~ *part. praet. pass. n. sg. m.* łupion 1398 *Pozn* nr 383; *n. pl. m.* łupieni 1407 *Piek* VI 336; ~ *condit. praet. 1. pl. m.* bychom łupili 1427 *BiblWarsz* 1861 III 40.

Znaczenia: **1.** '*brać zastaw przymusowy, fantować, pignus vi occupare, vi ab aliquo pignus auferre*': Sand in prato suo... spoliavit lupil Svantkonem 1390 *TPaw* IV nr 3497; Jako Wlodag ne ranil Paska ani lupil, ani go vzitka ma 1391 *Pozn* nr 88; Czo yest Woyczech lupil Marczina, to na Jadwiszine dzedzine, ysze mu czøsze ne dal *ib.* nr 242; Scepan poslal na møstirzi panicze..., czo brali me kone y lupili moy lud 1393 *ib.* nr 157; Jako Chwal skaszil mi kon... lupø [dr]⟨l⟩udzi y begayø sz luppem iako 10 [...] marcarum 1396 *ib.* nr 208; Cszo ranil Swansek Sandiwogewy ludze, tho ye ranil gych poczan⟨t⟩kem, ysz sø odbyialy y ne daly sø lupicz 1399 *Leksz* II nr 1249; Tom vczinil za yego poczanthkem, kedy my lankø secl, an mi ssø ne dal lupicz 1405 *KsMaz* I nr 605, *sim.* 1423 *RafZran* 92; Jacom ia ne na tey drodze Michala lupil, ale na owo tey 1407 *Czrs* 3; Czo vczinil Pawel Wanchowi, tho za yego poczanthkem, kedi szø yemu na lancze yego lupicz ne dal 1425 *KsMaz* II nr 1040, *sim.* 1428 *ZapWarsz* nr 325, 1431 *ib.* nr 358, 1439 *Czrs* s. LXXXII, 1457 *ZapWarsz* nr 1057; O ktori lup na møxansztwo zaluye, tegom ya nye lupył 1434 *KsMaz* III nr 52; Jacom ya... kmyecza Jana... sbyl, ysz my są *lupyecz w mem gayu nje dał 1471 *Czrs* s. XLII; Jakom ya thobye tegodla zbyl kmyecza thwego..., ys my scha luppycz nye dal a skoda my dzelam (*pro* dzelal) w gayw w mo-

yem 1477 *ZapWarsz* nr 1457, *sim.* 1498 *ib.* nr 1804. 1805.

2. *'ograbiać, okradać, praedari, spoliare, exspoliare'*: Kedi szoltis lupon y sabith, tego lupu ne nesszono yest do Micolayewey domu 1398 *Pozn* nr 383; Iaco nye Baworowø kasznyø... Bilancziney ludze nocznø rzeczø lupeni 1407 *Piek* VI 336; Yako Pyotr nye lupil Yandrzeya chøszyebnø rzeczø 1418 *Pyzdr* nr 563; Dzerszak nye łupił Stanislawa a nye wszyøl z nyego suknye any gzla 1421 *ib.* nr 698; Ludze gego... korzysnø rzeczø yablek ne rwaly, gayą ne lupyli 1424 *MPKJ* II 303; Są panyą łupili, są s nye suknyą sgyąli y ta sucnya potem liczem wroczoną 1427 *BiblWarsz* 1861 III 40; Tucz nas tknyono, bichom pany⟨ą⟩ lupili,... suknyą s nyey *ssyoli y liczem saszyą wroczili *ib.*; Jakom suknye nye szyął sz mlinarky... anym *ey lupił, alem ya nalasl, ana leszy w sdroyą 1434 *Pozn* nr 1572; Bi bil iadl lyvd, lupyøcz swich nyeprzyiacyol, gesz nalyasl (si comedisset populus de praeda inimicorum suorum, quam reperit) *BZ* I Reg 14, 30; Kmyecze yawno wszytczy mogą zbieszecz,... gdy sam pan swe kmyecze przez viny zbyya abo łupy *Dział* 34; Kaszdego morza, łupya, o tho nygdy nye pokvpya *De morte* w. 268; Łupyą, zazegagyą, ocruthnoscz czynya nad szwogyemy poddanemy XV *p. post. PF* III 289; Qui pauperes depredatis łupycze, quia depredabimini XV *p. post. R* XXV 174; Svavolya boga gnyeva, ray łupy, pkyel bogaczy a vschemv grzechovy yest poczathek *Rozm* 611; ~ Mnye listopadł dzeya, v ognya szą ludze grzeya, łupya chrosthy, wszelkye gaye *ca* 1455 *Dobr* 325.

3. *'obdzierać z kory, arborem cortice denudare'*: Ligna decorticant vlg. łupya prze myaszgą XV *med. Zab* 516; ~ *'obdzierać z szat, vestem alicui viexuere'*: Zboycze, złodzegye... Krysthuszą szuknyey (*leg.* z sukniej) łupyą XV *ex. MacDod* 136.

Cf. **Obłupić, Podłupić, Połupić, Rozłupić, Wyłupić, Złupić, Wyłupać, Złupać, Złupiać**

Łupienie 1. *'okradanie, ograbianie, rabowanie, actus praedandi, spoliandi'*: Wyna ... comorze krolewskey ma bicz przidana..., kedi ktho obvyny⟨o⟩ni o gwałth alybo o łvpyenye na drodze wolney nye dostatczi w szwem oczyszczyenyv *Sul* 10.

2. *'branie zastawu, fantowanie, pignoris captio'*: O ktore czaladzy łupyenye Mychal na Sczepan[y]a za⟨ło⟩wal, themu rog mynal 1443 *TymWol* 79.

Łupień *bot.* **1.** *'koper ogrodowy, Anethum graveolens L.'*: Anetum koprek, alii dicunt łupen 1478 *Rost* nr 2004; Copr et alii dicunt łupen XV *p. post. R* LIII 64.

2. gorzki łupień *'lopian, Arctium lappa L.'*: *Horzki łupen bardana 1472 *Rost* nr 480; Gosrzky łupyen lappa 1478 *ib.* nr 2243.

3. słodki łupień *'podbial, Tussilago farfara L.'*: Bardana medła, łapa sulfurea *slatki łupien 1472 *Rost* nr 1634.

4. zajęczy łupień *'Crepis tectorum L.'*: Zayaczy łvpyen leopocium *ca* 1500 *Rost* nr 5477.

Łupież *formy*: *n. sg.* łupież 1471 *MPKJ* V 33, XV *ex. R* LIII 69, *ca* 1500 *Erz* 41; ~ *d. sg.* łupieżu *MPKJ* V 96; ~ *n. pl.* łupieże *Sul* 55, *Dział* 2; ~ *ac. pl.* łupieże *Fl* Moys 9, *Sul* 18. 50, *De morte* w. 379.

Znaczenia: **1.** *'skóra zwierzęca z włosem, futro, blam futrzany, pellis ferina perfecta'*: Obyknyono gest, abi... naganyąncz szkazanie za lvpyeze kvnye (pro pellibus mardurinis), tho gest na kozvch kvny, trzy grzywni themv przepaatl *Sul* 18; Kedi ktho... othzowye skazanya pana krakowskego,... lvpyeze gronostayowe (pelles ermelinas, *Dział* 42: kocz abo torlop gronostayowy), to gest take koszvchi,... a kaszdemv woyewodzye laszycze,... pyszarzowy zemskyemv lvpyesze liszye (pelles vulpinas, *Dział* 42: torlop lysy)... dacz... powynyen bącz *Sul* 50; Trzy grzywny alybo kvnye lvpyesze (pelles mardurinae), tho gest kozvch, gemv bądą dany *Sul* 55, *sim. Dział* 2; Za kvnamy lasza w dzenye, lupyesze dam na odzenye *De morte* w. 379; Lvpyez pellicula *ca* 1500 *Erz* 41; ~ *'skóra zrzucona przez leniącego się węża, membrana a serpente exuta'*: Vaszovy lupyesz spolium serpentis XV *ex. R* LIII 69.

2. *'grabież, rabunek, rapina, latrocinium'*: Lupyesch latrocinium (congregati sunt ad eum viri inopes et latrocinantes Jud 11, 3) 1471 *MPKJ* V 33; Vydan w łupyezv (*war. lub.*: vidan łvpyeszv) prede patuit (qui recessit a malo, praedae patuit Is 59, 15) *ib.* 96.

3. *'zdobycz wojenna, łup, rzecz zrabowana, exuviae, spolium'*: Rozdzelø łvpesze (dividam spolia Ex 15, 9, *Pul*: plony), napełnona bødze dvsza moya *Fl* Moys 9; Łupyezie manubias (ecce ad diripiendam praedam congregasti multitudinem tuam, ut tollas argentum et aurum..., et diripias manubias infinitas Ezech 38, 13) 1471 *MPKJ* V 106.

Łupieżnik *'rabuś, grabieżca, raptor, latro'*: Łupesznik raptor XV *in. R* XXIV 66; Rapacibus s łupezniki aut idolis seruientibus modłosłuzebnyki (ne commisceamini fornicariis... aut avaris, aut rapacibus, aut idolis servientibus I Cor 5, 10) *ca* 1450 *PF* IV 576.

Łupieżowy *'wykonany z łupieżu, tj. skórek zwierzęcych, pelliceus'*: Lvpyezowe odzyenye

pelliceas (*sc.* tunicas, fecit... deus Adae et uxori eius tunicas pelliceas et induit eos Gen 3, 21) XV *ex. R* XXV 148.

Łupina '*skórka pokrywająca owoc lub łuska (np. rybia), vinacea, squama*': Lupini iagod vynnich v⟨i⟩n⟨a⟩cia warum (respiciunt ad deos alienos et diligunt vinacia uvarum Os 3, 1) 1471 *MPKJ* V 110; Lupini squame (et confestim ceciderunt ab oculis eius tamquam squamae et visum recepit Act 9, 18) *ib.* 134.

Łusk 1. '*skórka, łuska lub łupina okrywająca owoc, folliculus, siliqua*': Lusk canderes 1472 *Rost* nr 949.

2. *bot.* '*Rhinanthus Crista Galli L.*': Llusk arunca *ca* 1465 *Rost* nr 4143.

Łuska '*płytka, tarczka (chodzi o płytki, tarczki, okrywające skórę niektórych zwierząt, zwłaszcza ryb i gadów), squama*': Tu comedas pisces, siue tostos, siue squamosos, mayacze na szobye luszky XV *p. post. PF* III 291.

Łuszcz *bot.* '*Rhinanthus Crista Galli L.*': Lluszcz creparia *ca* 1465 *Rost* nr 4251, *sim. ib.* nr 4253; Luscz loliastrum 1472 *ib.* nr 1673.

Łuszczyć *cf.* **Złuszczyć**

Łuszczyny '*skórka, łuska, łupina, folliculus, siliqua*': Lusczini canderes 1472 *Rost* nr 952; ~ łuszczyny rakowe '*skorupa raka (zrzucona?), canceris testa (exuta?)*': Lusczynami rakovimi cortinis 1475 *Rost* nr 2966.

(Łut) Łot *formy*: *n. sg.* łot 1420 *RachBoch* 203, 1460 *AcLubl* II, *ca* 1500 *Erz* 41; ~ *g. sg.* łota 1471 *MPKJ* V 36; ~ *ac. sg.* łot 1388 *MMAe* XV 79, 1389 *ib.* 5, 1390 *ib.* 141, 1393 *ib.* 58, 1427 *StPPP* II nr 2134; ~ *i. sg.* łotem 1462 *AGZ* VI 74, 1471 *MPKJ* V 46; ~ *n. pl.* łoty 1461 *AGZ* XIX 504, 1496 *AGZ* XV 333; ~ *g. pl.* łotow 1413—4 *JA* XIV 503, *BZ* IV Reg 15, 20, *MPKJ* V 27. 36. 37. 46; ~ *ac. pl.* łoty 1471 *MPKJ* V 37, 1478 *RachKról* 221, 1495 *AGZ* XVI 258, 1496 *ib.* 265.

Znaczenie: '*jednostka wagi, przeważnie równa 1/32 części funta, ponderis mensura, praecipue librae pars tricesima secunda*': Pro I talento piperis et loth de croco... empto V scotos 1388 *MMAe* XV 79; Pro talento piperis et loth szafrano VI scotos 1389 *ib.* 5, *sim.* 1390 *ib.* 141, 1393 *ib.* 58; Cariofoliorum III quartualia cum loth 1420 *RachBoch* 203; Zyniber talentum minus una lot minus quartuali *ib.*; Dedit de propriis perlis unum loth 1427 *StPPP* II nr 2134; Andreas de Sprowa... interposuit quatuor scutellas argenteas, in quibus librate sunt argenti triginta marce et tres loti 1461 *AGZ* XIX 504; Concedimus..., ut merces, res et bona ipsorum universa,... talento, libra al. lothem et ulna,... vendere, propinare et mensurare... habeant libertatem 1462 *AGZ* VI 74; Dedi decem grossos pro duobus *lothi serici 1478 *RachKról* 221; Primum est suba virida..., quartum duo lothy argenti in septem florenis Vngaricalibus 1496 *AGZ* XV 333; Dominus princeps antiquam,... fecit renovare (*sc.* faskę)..., que habuit in se de argento XVII marcas Ungaricales minus loth, ad quam iterum appositum est prima vice emptum apud dominum Thurzy trium marcarum Ungaricalium et IIII lothi, demum secunda vice emptum est de argento III 1/2 marca Ungaricalis minus uno loth 1500 *ZsigBud* 11; Summa in eadem de argento et antiquo, et novo apposita continet in toto XXIII 1/2 marcas Ungaricales et II loth *ib.*; Marca Ungaricalis empta est pro VI florenis,... et quatuor lothi argenti pro I 1/2 altero floreno *ib.* 38, *sim. ib.* 51; Dragma denarii est genus vel certum pondus argenti loth *ca* 1500 *Erz* 41; ~ Lothow szlothych unciis 1413—4 *JA* XIV 503; Loth uncia 1460 *AcLubl* II; Argenti quatuor unciarum al. quatuor loth 1484 *AcLeop* I nr 922; Recepit... duas uncias margaritarum al. lothi 1495 *AGZ* XVI 258, *sim.* 1496 *ib.* 265; Loth vncia *ca* 1500 *Erz* 41; ~ *w przekładach Biblii* '*stara żydowska jednostka wagi, a także jednostka monetarna, srebrnik żydowski, sykiel, siclus, stater*': Dawały krolyowy asyrskemv pyøczdzesyøt lotow (1471 *MPKJ* V 46: lotem siclo, *war. lub.*: lothow siclo) szrzebra na kaszde łyato (ut daret... quinquaginta siclos argenti per singulos) *BZ* IV Reg 15, 20; Lotha stateris (*war. lub.*: lotow stateres, inventa est in manu mea quarta pars stateris argenti I Reg 9, 8) 1471 *MPKJ* V 36; Lothy siculos (*war. lub. rp.*: lotow siclos, ipsum... ferrum hastae eius sescentos siclos habebat ferri I Reg 17, 7) *ib.* 37; *Latow siclos (*war. kal.*: zaw[y]asch; susceperunt... omne aurum in diversis speciebus, pondo sedecim milia septingentos quinquaginta siclos Num 31, 52) *MPKJ* V 27.

Łużny '*z ługiem (gajem świętym) związany, w ługu się znajdujący, in luco sacro habitans vel situs*': Ocziscyl... Ierusalem od modl gornich y lusznich y od podobyzn, y od ricyn (ab excelsis et lucis simulacrisque et sculptilibus) *BZ* II Par 34, 3.

Łyczak '*powróz z łyka, funis ex arboris libro confectus*': Pro cordis al. liczaky dedi quattuor grossos 1461 *SprKHS* V s. XXIX.

Łycze wilcze łycze *bot.* '*wilcze łyko, Daphne mezereum L.*': Wilcze łycze laureola *ca* 1465 *Rost* nr 4415.

Łyczywnik *cf.* **Łuczywnik**

Łyczywo *cf.* **Łuczywo**

← Łupstwo Sul 58

(Łydka) Łytka *'sura'*: Litky szura *ca* 1420 *WokTryd* nr 282; Rani czø pan wrzodem psotnim na kolanoch y lytkach (in genibus et in suris) *BZ* Deut 28, 35.

Łygać *'kłamać, mówić nieprawdę, mentiri'*: Si ego dicerem et diffamarem, mentirer sicut canis vlg. lygalbych jako pyes contra suam serenitatem 1431 *StPPP* II nr 2341; ~ *błędnie utożsamione z czasownikiem* leźć: Dana yest yemv (*sc.* Jozefowi) voda, yeyze kto by vkuszyl ly[a]szącz (si quis gustasset homo mentiens) y obschedl szyedm oltarzow, bog daual nyektore znamye y (*pro* na) yego oblycze *Rozm* 59.

Łykać *'łkać, głośno szlochać, płakać, zanosić się od płaczu, jęczeć, flere, gemere, singultare'*: Sdrowa bøcz... matko miloszerdza..., k tobe wsdichami liczczøcz (*SalveReg* 1. 1a. 2. 5—9. 11. 12. 14—19: llkayøcz), placzøcz (ad te suspiramus gementes et flentes) w tem to sles padole *SalveReg* 4; Plorabitis likac a plakac (plorabitis et flebitis vos, mundus autem gaudebit Jo 16, 20) XV *in. R* XXIV 73; Lycza (*pro* lyca *?*) ululat 1462 *R* XXV 270.

Łyko 1. *'wewnętrzna włóknista warstwa kory drzewnej, membrana tenuis arborum inter corticem et lignum crescens, liber'*: Derslaus dedit sibi Swentoslao vulnus o to, ⟨eże *?*⟩ sø mi (*pro* mu *?*) ne dal lupicz w gego szapusce, an[i] lika drze 1402 *TPaw* IV nr 758; Quando sø lika drø, tunc ea drzi 1407 *JA* XV 475; Precz beszal Wrban gonycz wylka a drzecz lyka XV *in. CyzPłoc*; May drze łyca 1471 *CyzKlob* 444.

2. wilcze łyko *bot.* **a.** *'wilcze łyko, Daphne mezereum L.'*: Catholica, gindium, mesereon vylcze liko 1419 *Rost* nr 5059; Laureola, mezereon vilcze liko 1437 *ib.* nr 2663; Vilcze liko mesereon *ib.* nr 2699, *sim. ca* 1460 *ib.* nr 3308; Wylcze lico lucanus 1437 *Wisł* nr 228 s. 87; Wylcze liko mephoreum 1460 *Rost* nr 3651; Vylcze lyko laureola *ca* 1465 *ib.* nr 3961, *sim. ib.* nr 4414, 1478 *ib.* nr 2168, 1481 *ib.* nr 4994, 1484 *ib.* nr 6151. 6152, XV *p. post. R* LIII 67, *ca* 1500 *Rost* nr 2068. 5480; Meteron, laniriola vylcze lyko *ca* 1465 *Rost* nr 3985; Aconitus vlg. wylcze lyko 1466 *R* XXII 20; Cocogindium, laureola vylcze liko 1472 *Rost* nr 279; Vylczye lyko aprica XV *p. post. PF* V 30; Mensereon, mesereon, laueriola vilcze lyco *ca* 1500 *Rost* nr 2091; Wilcze lyko laurea *ib.* nr 7184; ~ **b.** *'Mercurialis annua L.'*: Wylcze lyko szamycza mercurialis 1484 *Rost* nr 6195:

Łys *cf.* **Łysy**

Łysek *'człowiek wyłysiały, łysy, bez włosów na głowie, homo calvus'*: Nam pro eodem peccato dum filiorum Israel pueri Elizeum prophetam equitantem in asino inclammassent illudentes et dicentes: Geszdzy, lyszku (ascende, calve IV Reg 2, 23) XV *med. Zab* 516.

Łysica *zool. 'kaczka łyska, Fulica atra L.'*: Lyszycza fulica *ca* 1500 *R* XLVII 354.

Łysiec 1. *'miejsce na głowie (człowieka) pozbawione włosów, tu zapewne czoło, ale może łysa góra, calvities, vertex capillo nudus, hic fortasse frons, vel etiam mons silvis non tectus'*: Caluicies lyszyna, caluitium vel caluaria, idem lyszyecz *ca* 1500 *Erz* 41.

2. *'góra łysa, tj. nie porośnięta lasem, mons silvis non tectus'*: In calwo monte al. w lyszczu 1441 *StPPP* II nr 2904. ~*Zapewne już nomen proprium.*

Łysieć *cf.* **Nałysić, Obłysić**

Łysina 1. *'miejsce na głowie pozbawione włosów, też czoło, calvitium, vertex capillo nudus, item frons'*: In calvicio na lyschynye (leprae, quae orta est in calvitio Lev 13, 43) 1471 *MPKJ* V 22; Lisyna calvicium XV *p. post. PF* V 9; Caluus łyszy, inde caluicies vel calvicium lyszyną, inde mons calvarie *ca* 1500 *Erz* 41; Lyszyna caluicies *ib.*; ~ Caluaria est locus patens super duo supercilia lyszyną *ca* 1500 *Erz* 41.

2. *'biała plama na czole konia, macula alba in equi fronte'*: ⟨Koń⟩ cyszawy... z lyszyna 1471 *GórsJazRp* 271; Kon vrony s mala lyszyna 1499 *GórsJazRp* 274, *sim. ib.* 275.

Łysinka *'biała plama na czole konia, macula alba in equi fronte'*: ⟨Koń⟩ plowy, liszynka 1471 *GórsJazRp* 284.

Łyska *zool. 'kaczka łyska, Fulica atra L.'*: Lyska philaris 1472 *Rost* nr 1353.

Łyskać *'lśnić, błyskać, rzucać blask, micare, nitere'*: Byada myastu,... nye odydze ot cyebye... glos bycza... a liskaiøcego myecza a bliskaiøcego kopya (micantis gladii et fulgurantis hastae) *BZ* Nah 3, 3. ~ *Cf.* **Błyskać.**

Łyskanie *'błyskawica, fulgur, coruscatio'*: Liscanie choruscacio 1444 *R* XXIII 302; Sedile sibi constituebat ibi, formaque fulgurei terroris, straszlyvego lyskanya, erat faciei candoris 1466 *R* XXII 25; Ydącz po drodze czyrpyely sa vyelykye nyedostatky:... vyatry, grzemyenye, lyskanye (ventum cum tonitruis coruscationum) *Rozm* 82. ~ *Cf.* **Błyskanie.**

Łyskawica *'błyskawica, fulgur'*: Liskawycze, gromy 1413—4 *JA* XIV 503; Liskauicz fulgurum 1444 *R* XXIII 302; Wez⟨rz⟩enye gich iako lampi, iako lis⟨ka⟩wyce byegaiøcey naprzeki (adspectus eorum... quasi fulgura discurrentia) *BZ* Nah 2, 4; Lyskąvyczą fulmen *ca* 1500 *Erz* 41; Lyskąvyczą ffulgur *ib.*; Yako lyskavycza (sicut... fulgur Mat 24, 27) vynydzye na wschod sloncza, tako bądzye przyszczye szyna czlovyeczego

Rozm 483; ~ *(zapewne o oślepiającym odblasku światła na lodzie, fortasse de lumine in glacie repercusso)*: Qui rigidi fulmen glaciale, *gl.* congelatum lyskaviczą spyeklą, domas aquilonis 1466 *R* XXII 22; ~ *przenośnie*: Ex oculis Xpi et eius facie exibet fulgur, łyskavycza, terrens eos (*sc.* Iudeos) *ca* 1500 *JA* X 383. ~ *Cf.* **Błyskawica**.

Łyso łyso uczynić *'uczynić łysym, calvum facere'*: Lischo vczyny decaluabit (decalvabit dominus verticem filiarum Sion Is 3, 17) 1471 *MPKJ* V 88.

Łysogęby *(o koniu) 'mający łysinę, tj. białą plamę na gębie, equus maculam albam in capite habens'*: Konyk gnyady, lyschogaby 1471 *GórsJazRp* 284.

Łysowiec *bot. 'gatunek skrzypu, Equisetum L.'*: Lyssovecz cauda equina 1472 *Rost* nr 116.

Łyst *'łydka, sura'*: List sura 1437 *PF* V 16; List a planta pedis XV *p. pr. R* XXII 344; Lysth sura *ca* 1455 *JA* XIV 491; Lysth sura 1463 *PF* V 13, *sim.* 1466 *R* XXII 20; Si proprium hoc fuerit, leui de marmore tota punicco stabis suras, *gl.* in pedibus na lyszczech, evincta coturno 1466 *R* XXII 28; Listh, ut est pars pedis *Park* 403; Na lyszczech in zuris (percutiat te dominus ulcere pessimo in genibus et in suris Deut 28, 35) 1471 *MPKJ* V 30; Sura, thibiale łysthy (*var. lub.*: list zvra; percussitque eos ingenti plaga, ita ut stupentes suram femori imponerent Jud 15, 8) *ib.* 33; Lysth sura *ca* 1500 *Erz* 41, *sim. ib.*

Łysy *formy*: *n. sg. m.* łys *Park* 403; łysy 1407 *Przem* I nr 481, 1419 *ib.* nr 1093. 1132, 1425 *ArchCastrCrac* II 913, *etc.*; *f.* łysa 1447 *Przem* II nr 129, 1466 *R* XXII 11, 1471 *MPKJ* V 125, 1499 *AKH* VIII 312; ~ *g. sg. f.* łysej (1419) 1712 *MMAe* VIII 452; ~ *ac. sg. m.* łysy 1398 *KodWil* I 58, 1495 *GórsJazRp* 278; łysego 1449 *TymProc* 295, *Park* 404. ~ *Cf.* **Łyso**.

Znaczenia: **1.** *(o człowieku, de homine) 'pozbawiony włosów na głowie, calvus, capillo nudus'*: Fortuna enim fronte capillata describitur et in occipite recaluata lyszya, golą 1466 *R* XXII 11; Lisz, id est calvus *Park* 403; Item l spissum seu grossum fiat sine unco. Exemplum: Lapka lekce liszego (*leg.* łapka łekce łysego) *ib.* 404; Staal łyssy, id est stetit calvus *ib.* 405; Caluus lyszy, inde caluicies vel calvicium lyszyną, inde mons calvarie *ca* 1500 *Erz* 41; ~ *zapewne już nomen proprium*: Honorabilis vir dominus Nicolaus, dictus lyszy 1407 *Przem* I nr 481, *sim.* 1419 *ib.* nr 1093. 1132, 1426 *ib.* nr 1765; Petrus al. lysy 1431 *MonIur* III 25; Eodem iudicio lyssa Jadwyga fassa est recepisse XII marcas a Iohanne 1447 *Przem* II nr 129.

2. *(o zwierzęciu, de animali) 'mający łysinę, tj. białą plamę na czole, maculam albam in fronte habens'*: Poledrum meliorem... vlg. łyssy srzebecz... capelle antedicte damus 1398 *KodWil* I 58; Equus... lissy 1425 *ArchCastrCrac* II 913; Dzyełcze thu dwv wolv, liszego y yelyonka,... widzelily 1449 *TymProc* 295; Kon vrony, lyszy, byałonogy 1471 *GórsJaz* 284; Walach slogyerzs, lyszy 1471 *GórsJazRp* 271; Equs rydzy, lysy 1474 *GórsJazRp* 273; Equs plowy, lysy *ib.*, *sim.* 1500 *AGZ* XV 417; Nicolaus... evasit... iuxta suam seorsum citacionem... Georgium... pro bove czyrwony, lyssy 1476 *AGZ* XIX 231; Vkazał kon sloyerzowathy..., lysshy 1495 *GórsJazRp* 278; Bedevia łysza, gnyada 1499 *AKH* VIII 312; Equum plesnywy, lyssy XV *p. post. GórsJazRp* 281.

3. *(o górze, de monte) 'pozbawiony roślinności, nie porośnięty, silvis non tectus'*: Wyzey lyssey gory (1419) 1712 *MMAe* VIII 452; Caluaria est locus, ubi damnati decollabantur, *gl.* lysha gora (exivit in eum, qui dicitur Calvariae, locum Jo 19, 17) 1471 *MPKJ* V 125. ~ *Może już nomen proprium.*

Łyszczeć *cf.* **Łszczyć**

Łyśnienie *cf.* **Lśnienie**

Łytka *cf.* **Łydka**

Łyżczyca *bot. 'babka wodna, Alisma plantago L.'*: Lizczicza plantago aquatica 1472 *Rost* nr 506.

Łyżka *formy*: *n. sg.* łyżka *ca* 1500 *Erz* 41; ~ *n. du.* łyżce 1493 *PF* IV 664; ~ *ac. du.* łyżce 1418 *TPaw* VII nr 277; ~ *n. pl.* łyżki *OrtBrRp* 55, 2. 64, 3, *OrtMac* 69. 86; ~ *g. pl.* łyżek 1432 *MPKJ* II 309, *OrtBrRp* 64, 2, *OrtMac* 85, 1488 *ZapWarsz* nr 1628; łyżk *OrtBrRp* 64, 3; ~ *ac. pl.* łyżki *OrtBrRp* 64, 3, *OrtMac* 85.

Znaczenie: *'łyżka, cochlear'*: Czso mi dala Dzerska vina o dwe skrzini... y o dwe lisze..., y o nosch, tegom ne mal prawa sz nya dzelicz 1418 *TPaw* VII nr 277; Hanna wzala cztirzy kubky srzebrzne y dwanaczcze lischek 1432 *MPKJ* II 309; Kv they tho gyeradzye... szlusza czynyone szlotho y szrebro,... y szrebrne czasze, zlowye roszthuchany, y lyszky, y almarie *OrtMac* 69, *sim. OrBrRp* 55, 2; W thych dzyelnych rzeczach był... korczak y oszym szrzebrnych lyzek *OrtMac* 85, *sim. OrtBrRp* 64, 2; Oszm szrzebrnych lyzek (*OrtBrRp* 64, 3: lyszk)... w d⟨z⟩yelye dzyeczyączyv gyey przyszlo *OrtMac* 85; Proszyl..., aby mu zostawyla thy to łyszky sz kvpkyem za... korczak, bo byly w gyedney vadze albo ysz tako wyelye wazyl korczak yako lyszky sz kupkyem *OrtMac* 85—6, *sim. OrtBrRp* 64, 3; Jakom ya nye pobral gwalthem Zydowy... pyaczy lyzek ssrzebrnych sz domv yego 1488 *ZapWarsz* nr 1628; Quia non accepi nobili Stanislao... hec ab eo in domo

sua nec importavi... decem coclearia argentea al. srebrne lysky 1491 *AGZ* XVIII 509; Item dwye lyszcze szyrebne 1493 *PF* IV 664; Lyską coclear *ca* 1500 *Erz* 41.

Łza, Słza *formy*: *n. sg.* słza 1478 *Rost* nr 2298; ~ *ac. sg.* łzę *BZ* Jer 13, 17; ~ *n. pl.* słzy *Fl* i *Pul* 41, 3; łzy *Rozm* 513; ~ *g. pl.* słez *Kśw* cr 17, *Fl* i *Pul* 79, 6. 83, 6. 114, 8, *SalveReg* 1—2. 4—7. 9—11. 13—17. 19, *etc.*; ~ *ac. pl.* słzy *Fl* i *Pul* 38, 16. 55, 8, *BZ* I Reg 30, 4. IV Reg 20, 5. Tob 7, 13. Jer 14, 17, XV *p. post. PF* III 291; łzy *Naw* 160, *Rozm* 523; ~ *i. pl.* słzami *Fl* i *Pul* 6, 6, XV *med. R* XXII 241, *BZ* I Esdr 10, 1. Tob 3, 1. 12, 12. Judith 7, 23. 8, 14, 1471 *MPKJ* V 46, *Rozm* 302; łzami *MW* 78b, *Pul* 55 arg., *Naw* 168, XV *ex. SKJ* I 143, *Rozm* 7. 34. 36. 37. 54. 319, *etc.*; ~ *l. pl.* (we) słzach *Fl* i *Pul* 79, 6. 125, 6, *BZ* Tob 3, 22.

Znaczenia: **1.** *'łza, lacrima'*: S taynego sircha ⟨strumienie gor⟩skih slez za grehi uilige *Kśw* cr 17; Micz se *bodø po wszitky nocy losze moie, se slzami mogimi losze moie smoczø (lacrimis meis stratum meum rigabo) *Fl* 6, 6, *sim. Pul*; Wisluchay modlitwø moiø, gospodne, y prosbø moiø, vszima vbaczi zlzi (lacrimas) moie *Fl* 38, 16, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 55, 8; Bili mi sø zlzi moie chlebowe (fuerunt mihi lacrimae meae panes) we dne y w noczi *Fl* 41, 3, *sim. Pul*; Karmicz bødzesz nas chlebem zlez (pane lacrimarum) a pyczye dasz nam we zlzach (in lacrimis) w merze *Fl* 79, 6, *sim. Pul*; Pan dobrze vczynil..., ysze wytargl dvszø moyø ze smerczy, oczy mogy ot slez (a lacrimis), noghy moge od vpelznena *Fl* 114, 8, *sim. Pul*; Gyszto seyyø we slzach (in lacrimis), w wesely szøcz *bodø *Fl* 125, 6, *sim. Pul*; K tobye thesz wsdychamy, lkayacz y placzacz a naszych slesz w tem tho padole swatha vranyay⟨ą⟩cz (ad te suspiramus gementes et flentes in hac lacrimarum valle) *SalveReg* 14; Patrz na Maria Magdaleną, patrz na Pyotra apostola, czim czy ginim, nysze szlschami omili swoge grzechi a syercza oczisczili? XV *med. R* XXII 241; Dauid a møszowye... plakaly tako dlugo, dokød mogly slzi pusczacz (donec deficerent in eis lacrimae) *BZ* I Reg 30, 4; Sliszalem modlytwø twø a wydzalem slzi twe (lacrimas tuas) *BZ* IV Reg 20, 5; Tak gdisz syø modlyl Ezdras, se zlzamy prosyl boga (sic ergo orante Esdra et implorante eo, et flente),... sebral syø k nyemv... wyelyki zbor... møzow y zon, y dzecy *BZ* I Esdr 10, 1, *sim. BZ* Tob 3, 1. 12, 12; Po burzi iasnoscz czinysz a po zlzach, a po placzv radoscz a wyesyele (post lacrimationem et fletum exsultationem infundis) *BZ* Tob 3, 22; Rzecze Raguel: Nye wøtpyø, ysze bog proszbi a slzi (lacrimas) me przed swe oblycze przipuscyl *ib.* 7, 13; Tedi Ozias powstaw, ano syø gemv lyce slzamy polewaiø (Ozias infusus lacrimis), rzekl *BZ* Judith 7, 23; Ale ysze gest pan bog cyrpyedlywi, pokaymi syø tego a smylowanya gego se slzamy poszødaymi (indulgentiam eius fusis lacrimis postulemus) *ib.* 8, 14; Wiwyeczcye oczi moie slzi (lacrimam) przez nocz y przes dzen *BZ* Jer 14, 17; Fons lacrimarum szlesz 1466 *R* XXII 20; Sepe lavant lacrime, *szlyszy, spurcicias anime *ib.*; Vsquc ad fusionem wltus alys wschitką twarz zlzamy zmoczil (conturbatus est usque ad suffusionem vultus, flevitque vir dei IV Reg 8, 11) 1471 *MPKJ* V 46; Est medicum granum sinapis siccum calidum, que hoc lacrimas, szlzzy, purgat XV *p. post. PF* III 291; Poklyąkla przed Iesucristem, z vyelykyem⟨i⟩ sslzamy poczala proszycz *Rozm* 302; Począł plakacz myly Iesus y schl⟨z⟩y pvsczacz (lacrimatus est Iesus Jo 11, 35) *ib.* 438; Odpovyedzyal ym myly Iesus, yakoby poslyednye myloszyerdzye matce vkazvyącz y vronyl slesz yako synovska myloszczyą vkazvyącz *ib.* 507, *sim. ib.* 737; Kto da zlez myma oczyma, yzbych svego synka plakala? *ib.* 697; Narzekayączy plakala v noczy a szl⟨z⟩y ye v povyekach ycy (lacrimae eius in maxillis eius Thren 1, 2) *ib.* 741; ~ Wiwyedze oko me łzø (lacrimam), bo iøto gest stado *bøsze *BZ* Jer 13, 17; Day nam przesz zasługą mąky thwey, byszmy lzamy rany thwe oblaly *MW* 78b; Xpus grzechy vpadlego y straczone⟨go⟩ lyuda ze łzamy swymy omyl *Pul* 55 arg.; Wyliey lzy z oczv mogych, bocz zatwardzyale yesth szercze moye *Naw* 160; Nogy thwoye vmywala ze lzamy y wloszy oczyrala *Naw* 168; Sloszczy swoye przesle ze łzamy y wsdychanym (cum lacrimis vel gemitu) vstavyczne ną modlythvye vysznavącz XV *ex. SKJ* I 143; Wzyvalem boga *stvorzyczylya mego gorączymy lzamy (cum lacrimis) *Rozm* 7, *sim. ib.* 34. 36. 54; Marya, kyedy byla tako dlvgo na modlytvye, z vyelykyemy lzamy (cum multis lacrimis) boga... wzyvayączy, anyol z nyebyoss przyschedl k nyey *ib.* 37; Grzesnycza yavna... począła lzamy (lacrimis Luc 7, 38) yego svyate nogy vmyvacz *ib.* 319, *sim. ib.* 320; Gdzye ony mylosczyve lzy nad Ierusalem, nad smyerczya *Lazarzovo przelany? *ib.* 513; S gorzkymy lzamy przystąpyla k nyemv *ib.* 523; Vezrzy na moye vranyone sercze y na me gorzkye lzy! *ib.*; Vstavschy svyąthy Yan zyemye (*leg.* z ziemie) y s nyemalem glossem, ze lzamy ku dzyevyczy począł movycz *ib.* 735, *sim. ib.* 737; ~ dol, padol slez *'dolina łez, ziemia, lacrimarum vallis (de terra)'*: Blogosławoni møsz,...

wstøpena w serczu swoiem rozloszil, w padole zlez (in valle lacrimarum), na mescze, iesz poloszil *Fl* 83, 6, *sim. Pul*; K thobe wzdichami, llkayøcz y płaczøcz w them tho dole szlesz (ad te suspiramus gementes et flentes in hac lacrimarum valle, *SalveReg* 1a. 6. 9. 11. 15. 16: padole zlesz, 2: slesz padolu, 3: łzym wądole, 4. 5. 13. 19: sles padole, 8: szleznem padole, 17: zlez) *SalveReg* 1. 7.

2. świętej Marzej słza *bot.* '*Saxifraga granulata L.*': Swyatey Marzey slza saxifraga 1478 *Rost* nr 2298.

(Łzawy) Słzawy '*cierpiący na zbyt obfite wydzielanie się łez, kaprawy, lippus*': Billibi (*sc.* człowiek)... garbowati albo slzawi, albo byelmo mayøczi na oczv..., nye przistøpy offyerowacz panv (si lippus, *sc.* fuerit,... non accedet offerre hostias domino) *BZ* Lev 21, 20.

Łzi *(?)* '*łzami wypełniony, pełen łez, lacrimis plenus*': K tobie wzdychame łkagicze a płaczicze w to⟨m⟩ to łzym (*pro* słzawym*?*, *SalveReg* 1. 2. 4—7. 9. 11. 13. 15—17. 19: szlesz, 8: szleznem) wądole (ad te suspiramus gementes et flentes in hac lacrimarum valle) *SalveReg* 3.

(Łzić) Słzić '*płakać, flere*': Anna... a Sara..., sliszøcz tø rzecz, poczølesta slzicz (lacrimatae sunt) *BZ* Tob 7, 8; Gdiz wvyedze Sarø, dzewkø swø, ona pocznye slzicz (lacrimata est) *ib.* 7, 19.

Łza *cf.* **1. Łeż**

Łżykwiat, Łżykwiet '*czwarty miesiąc roku, kwiecień, mensis Aprilis*': *Lsz⟨yk⟩vuat XV *med. Zab* 156; Jaczem łszikvath *ca* 1455 *Dobr* 324; Lłszykwyath mą Ambroschego szwyąntego 1471 *CyzKłob* 444; Llzyquyad al. kwyecyen, llzykwath... aprilis XV *p. post. MPH* V 449; Llzyqwyeth XV *R* XXIV 376.

Łżykwiet *cf.* **Łżykwiat**

Łżywie '*podstępnie, obłudnie, kłamliwie, fałszywie, zdradliwie, dolose, mendaciter, fallaciter*': Iøzikmi swimi lszywe (*Pul*: zdradnye) sø czinili (dolose agebant) *Fl* 5, 11, *sim. Pul* 13, 5; Bądą wam mowicz wschitko sle, lszącz prze myą, *thu sromotne vczinky a ganyebne na wasz wcladayącz, lszywye na potwarz prze myą, gen czu gesm prawda XV *med. R* XXII 246; Mowyly sø slowo w gymyenyv mem lzywye (mendaciter) *BZ* Jer 29, 23; Geden czlowyek... nawadzon panv lzywye (*OrtMac* 141: krzywye), tako asz szye pan nayn roszgnyewał *OrtBr* VI 391; Bo lszywye (dolose, *Fl*: lsczlwe) czynyl przed nym, aby nalyezyona lesz yego na nyenawyszcz *Pul* 35, 2.

Łżywy *formy*: *n. sg. m.* łżywy *Fl* i *Pul* 32, 17, *BZ* Deut 19, 16. III Reg 22, 22; ~ *g. sg. m.* łżywego *Pul* 42, 1. 108, 1. 119, 2; *neutr.* łżywego *Dek* IV; ~ *d. sg. m.* łżywemu *Pul* 119, 3; ~ *ac. sg. m.* łżywy *BZ* III Reg 22, 23; *neutr.* łżywe *BZ* Jer 14, 14; ~ *i. sg. m.* łżywym *Pul* 51, 4. 108, 2; ~ *n. du. m.* łżywa *Rozm* 716; ~ *n. pl. m.* łżywi *Rozm* 482; *f.* łżywe *Pul* 11, 2; ~ *g. pl. m.* łżywych *Rozm* 481; ~ *d. pl. m.* łżywem *Rozm* 400; ~ *ac. pl. f.* łżywe *Pul* 11, 3; ~ *v. pl. neutr.* łżywa *Pul* 30, 21; ~ *l. pl. neutr.* (w) łżywych *Pul* 16, 2.

Znaczenie: '*podstępny, oszukańczy, obłudny, kłamliwy, zdradliwy, fałszywy, dolosus, mendax, fallax, falsus*': Lszlwi kon (fallax equus) ku sbawenu *Fl* 32, 17, *sim. Pul*; Nyeczistoszczi nye plodzy any lsziwego (*Dek* I 1. 3. VII 2. 3: krzywego, I 4—8. II. III 1—7. 11. 13—18. 22. 25. 27—30. V. VI: falszywego, III 10: neszprawedliwego, III 20: nyespraunyego) swadeczstwa vodzi (non loqueris... falsum testimonium Ex 20, 16) *Dek* IV; Iestly stanye swyadek lzivi (testis mendax) przeczlw człowyekv *BZ* Deut 19, 16; Winydø a bødø duch lsziwi (spiritus mendax) w vszcyech wszitkich prorokow *BZ* III Reg 22, 22; Dał pan duch lsziwi (spiritum mendacii) w vsta wszech twich prorokow *ib.* 22, 23; Krzywye prorokviø proroci w gymyø me... Wydzenye lsziwe (visionem mendacem) a proroczstwo lscywe, a swedzenye syercza swego prorokviø wam *BZ* Jer 14, 14; Prozna molwyly są kaszdy ku [swemu] blysznyemu swemu, wargy lzywe (labia dolosa, *Fl*: lsciwe) w szyerczu y szyerczem molwyly są *Pul* 11, 2; Zgladzy gospodzyn wszelkye wargy lzywe (labia dolosa, *Fl*: vsta lsciwa) y ęzyk wyelmorzeczny *Pul* 11, 3; Vszyma vslysz modlytwę moyę, nye w uszczyech lszywych (in labiis dolosis, *Fl*: lsciwich) *Pul* 16, 2; Nyemaa bød⟨z⟩czye vsta lzywa (labia dolosa, *Fl*: lsczlwa) *Pul* 30, 21; Od czlowyeka zlego y lzywego (ab... doloso, *Fl*: lsciwego) oteymy mye *Pul* 42, 1; Mylował yes wszytka slowa zdradnoszczy ęzykyem lzywym (lingua dolosa, *Fl*: lsciwim) *Pul* 51, 4, *sim. Pul* 108, 2; Vsta grzesznego y lzywego (os dolosi, *Fl*: lsciwego) na myę odtworzyla sze *Pul* 108, 1; Gospodnye, zbaw duszę moyę od warg zlosnych y od ęzyka lzywego (a lingua dolosa, *Fl*: lczywego) *Pul* 119, 2; Czo przylozø tobie ku ęzyku lzywemu (ad linguam dolosam, *Fl*: lczywemv)? *Pul* 119, 3; Potem druga dva svyadky lzyva vystąpyącz y rzekly *Rozm* 716; ~ łżywy ancykryst '*pseudochristus*': Vstaną lzyvy anczykristovye y ffalschyvy proroczy (surgent... pseudochristi et pseudoprophetae Mat 24, 24) *Rozm* 482; ~ łżywy prorok '*pseudopropheta*': Iesus zapovyedal vyerzycz lzyvem prorokom *Rozm* 400; Vyelye ffalschyvych y lzyvych prorokow vstanye (multi pseudoprophetae surgent Mat 24, 11) *ib.* 481.

M

Maca, Meca '*miara objętości, około pół korca, tu opłata zbożem za mielenie, capacitatis mensura, hic pro molendo in frumento soluta*': In prefato molendino absque aliquo penso, quod vlg. mecza (*var.* macza) vocatur, libere molere debeamus (1258) *PPom* 149; Molendinum... fratribus concedimus perpetuo possidendum, ita ut nec nobis, nec nostris successoribus absque mensura, que mecza nominatur, molere teneantur (1276) *ib.* 236; ~ Unam maczam buthiri 1488 *AGZ* XIX 69.

Macać *formy*: *praes. ind. 1. pl.* macamy *MPKJ* V 96; ~ *inf.* macać *BZ* Ex 10, 21. Deut 28, 29, *ca* 1500 *Erz* 42, *Rozm* 368; ~ *fut. 2. sg. m.* będziesz macać *BZ* Deut 28, 29; *3. pl. m.* będą macać *Pul* 113, 15; ~ *praet. 3. pl. f.* macały 1471 *MPKJ* V 137; ~ *part. praet. pass. n. sg. m.* macany 1471 *MPKJ* V 96.

Znaczenie: '*dotykać, palpare, tangere*': Wznyeszy røkøø swø w nyebo, acz *bodøø czmi... tako gøste, abi gich *moczacz mogly (ut palpari queant) *BZ* Ex 10, 21; Rani czø pan... slepotø..., ze bødzesz o polvdnyv maczacz, iako gest obykl maczacz slepi w[y]e czmach (palpes in meridie, sicut palpare solet caecus in tenebris) *BZ* Deut 28, 29; Maczany attractatus (Is 59, 10) 1471 *MPKJ* V 96; Maczaly subacta sunt (subacta sunt ubera earum Ezech 23, 3) *ib.* 105; Contractaverunt tykaly, maczaly, obraczaly (quod fuit ab initio, quod audivimus, quod vidimus oculis nostris, quod perspeximus et manus nostrae contrectaverunt de verbo vitae I Jo 1, 1) *ib.* 137; Attractamus maczami aut tikamy (palpavimus sicut caeci parietem et quasi absque oculis attrectavimus Is 59, 10) *MPKJ* V 96; Ręcze mayø a nye będø maczacz (non palpabunt) *Pul* 113, 15; Maczacz palpare *ca* 1500 *Erz* 42; Bog... maczacz sve svyąte czyało dal (palpandum se praebuit) *Rozm* 368; ~ *zapewne w postaci czeskiej*: Rancze ymayø a ne bødø maczecz (non palpabunt) *Fl* 113, 15. ~ *Cf.* **Pomacać, Wymacać.**

Macanie '*dotykanie, badanie dotykiem, actus palpandi, pertractandi, tangendi*': In rimandis, *gl.* in perscrutandis w maczanyv, vulneribus 1466 *R* XXII 12; ~ *zapewne w postaci czeskiej*: Kv maczenyv pyrsy (*war. kal.*: kv *myączemv pirschi) ad cubile mammarum (cumque venissent ad eam filii Babylonis ad cubile mammarum, polluerunt eam stupris suis Ezech 23, 17) *MPKJ* V 105.

Macecha *cf.* **Macocha**

Machać '*poruszać szybko, np. ręką, ogonem, kiwać, agitare (cauda, manibus sim.)*: Psek... iakobi w poselstwye do domv przibyegl ogonem machaiø, raduiø syø (blandimento suae caudae gaudebat) *BZ* Tob 11, 9; Dzyeczyatko Iesus vyrvawschy szye z rąkv matky y stal przeczyv onym smokom, machayącz rąkoma *Rozm* 82.

Machelski '*określenie gatunku sukna wyrabianego w Malines (Mechelen, w Belgii), określenie wyrobów z tegoż sukna, de panno in Machlinio Belgarum oppido confecto*': 12 ulnae panni machelszkyego 1424 *ArchTerCrac* CCCXII 22; Jacom ya ne ranczyl Wlodzimirowy *dwinaczcze loketh sukna machelskego 1435 *ZapWarsz* nr 513; Iohannes... emens sex ulnas panni machelskyego 1465 *AGZ* XV 438; Inter... stamina fuit pannus... machelsky rubeus et flaueus 1466 *StPPP* II nr 3858; Binum seu duplicem pannum florenskye et tercium machelskye 1475 *AGZ* XVIII 109; Machelskye szvkno Mechelensis pannus *ca* 1500 *Erz* 42; ~ Item trzeczy (*sc.* płaszcz) machelszky modry 1493 *PF* IV 663; *Machyelszka szvknya brunathna dobra *ib.*

Macherzynki *czy* **Męcherzynki** *pl. tantum, bot.* '*Physalis alkekengi L.*': Macherzynky alkakenge 1484 *Rost* nr 5822.

Macica *formy*: *n. sg.* macica 1393 *MMAe* XV 157, *Fl* i *Pul* 127, 3, *ca* 1420 *WokTryd* nr 287,

XV *med. SKJ* I 52, *etc.*; ~ *g. sg.* macice *Rozm* 67. 335. 338. 530. 542. 546; ~ *ac. sg.* macicę 1444 *R* XXIII 301; ~ *v. sg.* macica *ca* 1420 *R* XXV 277; ~ *l. sg.* (w) macicy *Rozm* 567; ~ *n. pl.* macice XV *med. R* XXIV 367; ~ *ac. pl.* macice *Fl* 79, 12.

Znaczenia: **1.** *'matka, mater'*: Lyepey by mv bylo, by szye byl nye narodzyl, alye by byl *vmarll v zyvoczye svey maczyczye *Rozm* 546.

2. *'kobiecy narząd rodny, w którym się płód rozwija, uterus'*: Maczicza matrix 1472 *Rost* nr 1297.

3. *'winna latorośl, jej krzak, gałązka, vitis, palmes'*: Zona twoya yako maczycza oplwyta (vitis abundans) w sczanach domv twego *Fl* 127, 3, *sim. Pul, MW* 81a; Vitis maczicza, botrum vini grono, vva yagoda *ca* 1420 *Wok-Tryd* nr 287; Macziczą vitem 1444 *R* XXIII 301; Vynne korzenye aut maczicza (*war. lub.*: vynne korzenye zemdlilo sya) vitis (infirmata est vitis Is 24, 7) 1471 *MPKJ* V 91; Anna szwyątha yako maczicza plodna kwyathek sz szyebye wypuszczila wonyayączy y owocz... wy⟨e⟩lykyey szywyathoszczy *MW* 76b; Nye bądą pycz s tego rodzaya maczycznego, czvsch tego vyna, ktore szye rodzy z maczycze (de generatione vitis Luc 22, 18), alez przydzye krolevstvo boze *Rozm* 530, *sim. ib.* 542; Yam maczycza vyerna (ego sum vitis vera Jo 15, 1), a oczyecz moy oracz yest *ib.* 566; Yako rozga nye moze vrodzycz sama od szyebye, nye bądzyely v maczyczy (nisi manserit in vite Jo 15, 4), takyez y vy, nye bądzyeczyely ve mnye *ib.* 567; Ya czyem maczycza, a vysczye rozgy (ego sum vitis, vos palmites Jo 15, 5) *ib.*; ~ *Wzczogla iest maczicze (extendit palmites, *Pul*: roszdze) swoie asz do morza y asz do rzeky odrosly iey *Fl* 79, 12; Palmes est ramus vitis maczicza (Jo 15, 4) 1471 *MPKJ* V 125; ~ *przenośnie*: Kwtøcza rosza wyborna, mathuchno bosza, o panno czicha, o maczicza naplodneysza, fecundissima vitis! *ca* 1420 *R* XXV 277.

4. *'główny korzeń, główny pień jako podstawa rozgałęzień, radix, caudex'*: Maczycze radices XV *med. R* XXIV 367; Vera radix maczycza XV *p. post. R* XXIV 374; Ono naszyenye ny myalo nad sobą pyerszczy y nye moglo myecz maczyczye (non habebant radicem Mat 13, 6), a przeto mvszylo vschnącz *Rozm* 335; (Drzewo) vschlo, yedno maczycza zostala *ib.* 452; ~ Ktore naszyenye padlo na kamyenye, tocz yest ten, ktory slucha slowa bozego, a nathychmyast ge przyymye sz veszelym, a ny ma w sobye maczycze (non habet... in se radicem Mat 13, 21), to czvsch dobrego fundamentv albo zalozenya, ale yest do czaszv *Rozm* 338; ~ Erit radix Yesse, Yesse bądze yako maczyczą albo korzeen (Rom 15, 12) XV *med. SKJ* I 52; To yest kvyat, yen zakvytl z[a] maczyczye Yesse (hic est flos, qui pullulavit de radice Jesse) *Rozm* 67.

5. *'źródło strumienia lub rzeki, fons, rivi caput'*: Renovavimus... scopulos... incipiendo a maczycza eiusdem fluvii Bobrka 1461 *AGZ* VI 66.

6. *'matnia, worek u sieci, nassa, sinus retis'*: Pro rethe dicto drgubicza..., item pro matrice eiusdem dicta maczicza I marcam 1393 *MMAe* XV 157.

Maciczny *'dotyczący winnej macicy, ad vitem pertinens, vitigineus'*: rodzaj, urodzenie maciczne *'co się rodzi z macicy, jej owoc, quod de vite generatur'*: Nye bądą pycz s tego rodzaya maczycznego (de generatione vitis Luc 22, 18), czvsch tego vyna, ktore szye rodzy z maczycze, alez przydzye krolevstvo boze *Rozm* 530; Nye bąda pycz odthychmyast... s tego vrodzenya maczycznego (de hoc genimine vitis Mat 26, 29), czvsch tego vyna, ktore szye s maczyczye vrodzy, aze do... smartvychvstanya mego *ib.* 542.

Maciczy *cf.* **Duszka**

Macierz *cf.* **Mać**

Macierznik *'łożysko płodowe, partus secundae'*: Czanka zona y roskosna... zawydzecz bødze møzv swemv, genze polega na gey lone, nad myøssem syna swego y dzewki swey y nad *maczerznikim (super... illuvie secundarum), genze vichadza s trzosl gich *BZ* Deut 28, 57.

Macierzy *'związany z matką, należący do matki, matczyn, qui matris est'*: Yego maczersza macz s tego clenota wisla 1411 *RTH* VI 25; Skazvgemy glową maczyerzą (matris) Wawrzynczowi bicz zaplaczoną *Sul* 41. ~ *Cf.* **Duszka.**

Macierzyn *cf.* **Macierzyny**

Macierzyna *'spadek, spuścizna po matce, bona a matre hereditate accepta'*: Pani Bethka s bratem ymala smowø, eze wzøwszy dwanaczcze grziwen, oczczisni y maczerzini ymala othstøpicz 1405 *HubeZb* 106; Genitor ipsius Katherine... sibi satisfecit de omnibus bonis avi et ave, et matris pye memorie al. z dzadovyzny y z babyzny, y z maczerzyny 1477 *AGZ* XVI 137; ~ *dubium*: Domina D. acquisivit super dominum M. terciam partem hereditatis sui veri et legitimi matrimonii dotalicii vlg. posagu, macerzynø 1400 *HubeSąd* 94.

Macierzynic *(?) 'wuj, brat matki, avunculus'*: Gdy vmrze czlowyek... a ma po szobye dzyada albo pradzada..., a ma thesz oczczowycz albo maczyerzynycz czo dzyeczy (habuerit etiam sui patris fratrem et matris fratrem, *OrtBrRp* 71,

3—4: gyma tesz oczczowych y maczerzysznynych dzyeczy), kthory s thych mayą odzyerzecz... gymyenye? *OrtMac* 96.

Macierzyn(y) *formy*: *n. sg. m.* macierzyn *BZ* Tob 6, 15; ~ *g. sg. m.* macierzyna 1472 *ZapWarsz* nr 1343, 1499 *ib.* nr 1831; macierzynego 1408 *Piek* VI 368, *Sul* 11, 1482 *ZapWarsz* nr 1519; *f.* macierzyny *Fl* Ath 29, 1449 *Czrs* s. XLIX; macierzynej *Pul* Ath 29; *neutr.* macierzyna *BZ* Deut 21, 18; ~ *ac. sg. m.* macierzyn 1398 *Pozn* nr 361, 1405 *ib.* nr 765; ~ *i. sg. neutr.* macierzynym *Naw* 68; ~ *l. sg. m.* (po) macierzynem 1407 *Piek* VI 335; *f.* macierzynej *Sul* 15; ~ *n. pl.* macierzyny *OrtBr* VI 371, *OrtMac* 96; *m.* macierzyny 1421 *Pyzdr* nr 690.

Znaczenie: '*związany z matką, do matki należący, będący własnością matki, matczyn, też otrzymany, pochodzący od matki, qui matris est, ad matrem pertinet*': Viglosz ne dal vistacz trzem latom Staszkovi, kedi gi yego zona nagabala o maczerzin posak 1398 *Pozn* nr 361, *sim.* 1405 *ib.* nr 765; Bog gest z osoby albo sz postawy oczczowy przed weky vrodzon, a czlowekem gest z osoby maczerzyny (ex substantia matris, *Pul*: maczerzyney, *MW* 112b: z ginosczi *maczerzena) na swecze porodzon *Fl* Ath 29; Iacom Volbrama, Dobeslawa, Wiszemira taco roszdzelil, isz Viszemir mal przi maczerzi ostacz, a po maczerzinem zawocze (*pro* zywocze) malo mu sz⟨ię⟩ fszitco ymene i dobitek dostacz 1407 *Piek* VI 335; Iaco Sandziuoy ne puszczil Ierantha prosno przed starim sandza maczerzinego possagu 1408 *ib.* 368; Yako thy pyenandze nye bili maczerzyni any na gyne szyostri roszdzelany 1421 *Pyzdr* nr 690; Jakom ia nye vzyal wyanczey dzelnicze maczerziny yeno wolu 1449 *Czrs* s. XLIX; Slachathnosczi doswyathczycz chczącz, szesez swyatkow podobnich powyesez yma: dwv s swego rodzayv, dwv z dzada, a poslyednyv dwv z maczerze, tho gest z oczczowego sczythu dwv, z maczerzynego thakesz dwv *Sul* 11; Synowye po szmyerczi maczerziney (post mortem matris) nye mayą szą-dacz od oczcza cząnsczi *Sul* 15; Genze nye poslvcha przikazanya otczowa ani maczerzina (qui non audiat... matris imperium) *BZ* Deut 21, 18; Sœcz gedzini sin oczczow a macyerzyn (cum sim unicus parentibus meis), slozø staroscz gich a (*pro* z) zamøtkem do pyeklow *BZ* Tob 6, 15; Thego to czlowyeka dzyada oczczowy y maczyerzyny dzyeczy maya tho gymyenye rowno wszyacz *OrtMac* 96, *sim. OrtBr* VI 371; Yako mnye rosdzyelono ss Yanem, ss brathem moyh (*pro* moym), pewnym dzalem do maczy⟨e⟩rzyna zywotha 1472 *ZapWarsz* nr 1343; Jako ya nye vynovath maczerzinego dlugv, mytha sza slusba... Janowj 1482 *ib.* nr 1519; Jakom ya szya vythnala y rosdzyelyla rosdzalem Malem Zaborovyem, syethlisky, rolamy... do maczyerzyna syvotha 1499 *ib.* nr 1831; Vczyeschy mye tedy maczyerzynym szlyvthowanym, nye osthay mye w mogych bolyescyach *Naw* 68. ~ *Cf.* **Duszka.**

Macierzyste '*mienie matki, jej posag, też spadek po matce, matris bona, dos, etiam hereditas a matre relicta*': Jakom ia newinouath Pyechnye za viprawą y macerzystego za panczdzesanth cop 1427 *ZapWarsz* nr 38; Ianussius... Anne, filie sue legitime, pro dotalicio vxoris suc, matris dicte Anne, vlg. maczerziste, sexaginta sexagenas grossorum... tenetur 1432 *MonIur* VI 102; Trzidzeszcy owyecz, oszmynathcze kosz, trzidzeszcy y *schecz swiny yako dzesancz grziwyen maczerzistego Hanna wszala 1432 *MPKJ* II 309; Pyotr Alene za yey maczerziste dosycz vczynyl 1441 *ZapWarsz* nr 545; Elisabeth... non fuit expedita... de paternis et maternis al. z *oczystego y macze⟨r⟩zystego, y tesz spadku 1500 *AGZ* XVIII 418.

Macierzysty *formy*: *n. sg. f.* macierzysta 1398 *StPPP* VIII nr 7604; ~ *g. sg. neutr.* macierzystego 1461 *ZapWarsz* nr 1148; ~ *ac. sg. f.* macierzystą 1418 *TPaw* VII nr 222, *Sul* 76, (1451) XVI *ex. PF* I 210, 1463 *SprTNW* VIII 2, 44, 1470 *ZapWarsz* nr 1260; *neutr.* macierzyste 1443 *ZapWarsz* nr 729, 1445 *ib.* nr 585, *Sul* 76; ~ *l. sg. neutr.* (w) macierzystem 1472 *ZapWarsz* nr 2973; ~ *g. pl. m.* macierzystych 1419 *AKPr* VIIIa 148; *f.* macierzystych 1417 *Czrs* 182; ~ *ac. pl. m.* macierzyste 1420 *AKPr* VIIIa 150, 1473 *AGZ* XII 354; *neutr.* macierzyste 1436 *AGZ* XIII 14.

Znaczenie: '*do matki należący, będący własnością matki, też otrzymany, pochodzący od matki, qui matris est, ad matrem pertinet, a matre acceptus, a matre hereditate acceptus*': Dzedzina iest dzeczi Andrzeowich maczerzista 1398 *StPPP* VIII nr 7604; Przibca, Katherzina dauali plath s tey dzyedzini *maczyerzistye Dobroslawye 1416 *AKH* III 266; Katherina... Stanislai... est conquesta super patruum suum, Johannem..., pro X marcis maternales vlg. maczerzistich 1417 *Czrs* 182; Yadwiga przedala swa czanscz maczerzista w Golach 1418 *TPaw* VII nr 222, *sim.* (1451) XVI *ex. PF* I 210, 1463 *SprTNW* VIII 2, 44; Iaco prawe wnessono dweszcze grziwen prasskych grosszow maczerzistich Adamowy maczerze in Czeczkrayouicze 1419 *AKPr* VIIIa 148; Cztan wzal maczerziste penandze 1420 *ib.* 150, *sim.* 1473 *AGZ* XII 354; Te violenter intromisisti in bona... Margarethe matrimonialia vlg. maczerziste 1436 *AGZ* XIII 14;

Thomek nye winowath Andrzeyewi sukney y kabatha za maczerziste ymene 1443 *ZapWarsz* nr 729; O ktore ymene maczerziste w Croszнach Katarzina na mya s bratem zalowala, to dzirsziwa viszsey trzech lath s pocoyem 1445 *ib.* nr 585; Oczecz... asz do smyerczy swey w gymyenyv swem dzedzinnem ktoremkole ma panowacz y myaszkacz, dawszy tylko... synom szvim... poszak albo kthorąkole cząscz maczerzystą (assignata... quacumque materna portione), yasz po maczerzy gych dla poyącza... wszął *Sul* 76; Synowye... szostry swoye... za mąsz vidadzą, dawszy gym pyenyądzmy posag..., vyyąwszy tilko dobro maczerziste (bonis maternis... exceptis)..., gesz gim ma ostacz *ib.*; Jako mye Jan wszął gymyenya ruszayaczego macyerzystego jako trzydzeszcy kop 1461 *ZapWarsz* nr 1148; Yakom ya nye wrzuczyl szya w czasthka maczerzystha y *oczystha w Grudowye 1470 *ib.* nr 1260; Jako[m]ya lysthv wyennego maczyerze Malgorzacziney nye mam... anym gey vschkodzil w ymyenv gey maczerzisthem Naborowye 1472 *ib.* nr 2973.

Macierzyzna *formy*: *n. sg.* macierzyzna 1408 *Piek* VI 361, 1420 *ArchTerBiec* Ia 209, 5, 1420 *Pyzdr* nr 621, *etc.*; ~ *g. sg.* macierzyzny 1406 *Pozn* nr 598, 1407 *Piek* VI 333, 1407 *Pozn* nr 612, *etc. etc.*; ~ *ac. sg.* macierzyznę 1406 *KsZPozn* nr 2725, 1411 *Pozn* nr 837, 1411 *Pyzdr* nr 331, *etc.*; ~ *l. sg.* (przy) macierzyźnie 1461 *AGZ* XIX 503; ~ *ac. pl.* macierzyzny 1448 *StPPP* II nr 3351 b.

Znaczenie: *'spadek, spuścizna po matce, bona a matre hereditate accepta'*: Pendet terminus... inter... Margaretham... et... Climconem... pro matrimonio vlg. o *madzerzisnø 1406 *KsZPozn* nr 2725, *sim.* 1446 *AGZ* XIV 201; Jaco Potrassz y Helena ne ma vszitka tich penandzi sta *krziwen, czso ge wnosla gich matka swe macze⟨rz⟩isni w Kyyanczino 1406 *Pozn* nr 598; Iaco Miroslava ne szdzila Mirosla⟨w⟩ovey maczerzisni 1407 *Piek* VI 333, *sim.* 1407 *Pozn* nr 612, 1411 *HubeZb* 57, 1413 *Pozn* nr 689. 690, 1444 *Pyzdr* nr 1194; Hoc meorum filiastrorum sunt materna vlg. maczerzisna 1408 *Piek* VI 361; Yako Wawrzinecz przeproszil Marty, swe szostri, o yey maczerzisznø dwema grziwnoma 1411 *Pozn* nr 837; Jacusz dobrowolne widzerszal trzidzeszci lath maczerzysznø 1411 *Pyzdr* nr 331; Yandrey... wynosl yest penądze, czso szą dostaly na yego dzeczy, gych maczerzysny a gych cząscz 1418 *Pozn* nr 959; Naramowicze cupyony za oczczysną Rosmanową, ale nye za maczerzysną *ib.* nr 1018, *sim.* 1424 *ib.* nr 1183. 1185; Thy penandze bili z maczerzysny, a nye sz *oczyszny 1418 *Pyzdr* nr 521, *sim.* 1420 *AKPr* VIIIa 153; Nastcze przynoszony penandze do Starcowcza pyancz a dwadzescza grzywen gyey maczerzysny, czsosz szye gey pusczysnø dostalo 1418 *Pyzdr* nr 556, *sim.* 1420 *ib.* nr 679, 1426 *ib.* nr 804; Maczerzyzna 1420 *ArchTerBiec* Ia 209, 5; Yako Przemil nye ma nyczs v Yagnesky swey szony swego, yedno czso iest, tho iest gey maczerzisna 1420 *Pyzdr* nr 621; Swathczimy, esz yest Pochnyna et Yanowa dzadowyzna et y maczerzyzna Jablonka 1427 *Zab* 538; Pro maternitate al. *maczirzisni 1429 *ArchTerCrac* CXCVI 323, 15; Anna, uxor nostra..., reformabit et perpetuam inscripcionem faciet de negocio dicto maczerzizni 1430 *AGZ* V 61; Pro eisdem bonis maternis al. o maczerzyszna 1433 *ib.* 117, *sim.* 1443 *AGZ* XIV 84; Quasquidem trecentas marcas maternales al. maczierzisnø... castellanus... filiastris suis inscripsit 1443 *AGZ* XI 212; Quod sibi tenet maternalem porcionem al. maczerzisna in Podhorcze 1443 *AGZ* XIV 80; Andrzych et Benesius pro ipsorum parte hereditaria za maczerzisną satisfecerunt 1444 *AGZ* XIII 164; Villa Stronathyn... est verum matrimonium al. maczerzyszna... Petri 1446 *AGZ* XIV 214, *sim.* 1452 *AGZ* XI 379; Johannes tenet ipsius domine matrimonialia al. maczerziszny in Polayevicze 1448 *StPPP* II nr 3351 b; Rowny-ly dzal mayą wszącz dzyewczyny dzyeczy... gymyenya gey oczcza albo maczyerzyszną (*OrtMac* 94: gymyenya gyego oczcza albo maczyerze) s paropczymy, szlowie s tey brathą dzyeczmy? *OrtBr* VI 370; Dwe rodzonye szyesztrze yegnego (*pro* yednego) oycza y yedney maczyerze przyszly przed nasz, a mlodsza szye prawowala na sztharsza oyczyszny y maczyerzyszny *OrtMac* 51, *sim.* *OrtBrRp* 44, 1, *sim.* *OrtMac* 77, *OrtBrRp* 60, 1; Ma-ly nyewyasztha kthora oyczyszna albo maczyerzyszną, a tha nyewyastha nye ma dzyeczy? Tha nyewyasztha nye moze dacz szwego gymyenya, czo gyesth od gyey oyczyszny albo maczyerzyszny, szwemu mazowy przesz przyszwolenya szwych przyrodzonych *OrtMac* 53, *sim.* *OrtBrRp* 45, 1; Hoc, quod inequitavi, inequitavi in bona materna al. w maczerziznø 1457 *AGZ* XV 22; Oczczyzna wszythka ma spascz na dzeczy y dzal maczerzyzny (quorumlibet bonorum maternalium, *Sul* 51: ktoregole dobra maczerzysthego) *Dzial* 43; Prefata Hedvigis remansit przy swej dzadowysznye y maczerzysznye 1461 *AGZ* XIX 503; Genitor ipsius Katherine, fatus Felschtinsky, filie sue satisfecit de omnibus bonis avium et maternalium pye memorie al. ⟨z⟩ dza

dovysny y s babysny, y s maczerzyszny 1477 *AGZ* XVI 135, *sim.* 1478 *ib.* 142, 1484 *ib.* 187, 1489 *ib.* 221, 1493 *ib.* 243; Iohannes... apud... Petrum et Iacobum... pecuniam maternalem al. maczerzyszny recepit 1486 *AGZ* XV 234.

Macierzyzny *'związany z matką, należący do matki, matczyn, qui matris est'*: On byl brath gych... s pokolenya gych oczczysnego y maczerzisnego wrodzony *Sul* 33.

Macierzyźnin *(?) 'związany z matką, należący do matki, matczyn, qui matris est'*: Gdy vmrze czlowyek... a ma po szobye dzyadą albo przedzyada..., a gyma tesz oczczowych y maczerzysznynych dzyeczy (habuerit etiam sui patris fratrem et matris fratrem, *OrtMac* 96: ma thesz oczczowycz albo maczyerzynycz czo dzyeczy), kthory s thych maya odzyerszecz... gymyenye? *OrtBrRp* 71, 3—4.

Maciorka maciorka pczelna *'matka, królowa pszczół, apum rex'*: Apiaster est apum magister maczyorką pczelną *ca* 1500 *Erz* 42.

Macocha, Macecha *formy*: *n. sg.* macocha 1399 *TPaw* III nr 6078, 1437 *Wisl* nr 228 s. 88, 1439 *Przem* I nr 2848, *ca* 1455 *JA* XIV 490, *OrtBrRp* 84, 4, *etc.*; macecha *ca* 1455 *JA* XIV 490, 1471 *MPKJ* V 126, XV *p. post. PF* V 7, *ca* 1500 *Erz* 42; ~ *d. sg.* macosze *OrtBrRp* 84, 4. 85, 1, *OrtMac* 114. 115; ~ *ac. sg.* macechę 1407 *Piek* VI 335; ~ *i. sg.* macochą *BZ* Lev 20, 11, *OrtBrRp* 85, 1, *OrtMac* 115.

Znaczenie: *'żona ojca w stosunku do jego dzieci z wcześniejszego małżeństwa, macocha, noverca'*: Ego cum fratribus meis hic alto habemus in ista hereditate dotem matris nostre et fuimus in possessione in uno pane cum nostra macocha 1399 *TPaw* III nr 6078; Pueri... accionem fecerunt super... Elisabeth..., ipsorum nouercam vlg. maczechø pro dotalicio, quod ad ipsorum patrem secum portare debuit 1407 *Piek* VI 335; Maczocha nouerca 1437 *Wisl* nr 228 s. 88, *sim. ca* 1460 *MPKJ* II 379, *ca* 1500 *Erz* 42; Malophey cum maczocha sua 1439 *Przem* I nr 2848; Ktos bi spal z maczochø *swyø (cum noverca sua)..., smyerczø vmrzeta oba *BZ* Lev 20, 11; Noverca mama, maczecha, maczocha *ca* 1455 *JA* XIV 490; Nasza mathka krzczyla dzyeczyą naszey maczosze, a nye mogla nasza maczocha w malzenszthwye bycz za naszym oczczem *OrtMac* 114, *sim. OrtBrRp* 84, 4; Thego vmarlego czlowyeka dzyeczy, czo ye myal sz pyrwa zoną, maya dacz wyano szwey maczosze, czo gych oczyecz oddal przed prawem, y themu dzyeczyaczyv rowny dzyal oczczyszny, czo ye myal gych oczyecz z gych maczyerzą albo maczochą *OrtMac* 115, *sim. OrtBrRp* 85, 1; Maczecha noverca 1471 *MPKJ* V 126, *sim.* XV *p. post. PF* V 7; Maczechą vitrica *ca* 1500 *Erz* 42.

Macoszki *pl. tantum, bot. 'fiołek trójbarwny, Viola tricolor L.'*: Maczoschki paritaria minor 1472 *Rost* nr 1616.

Maczać *'zanurzać w płynie, zwilżać, też oblewać, obmywać, kąpać, rigare, imbuere, conspergere, se lavare'*: Nec eum diu sepeli[e]ri permisit wlnera ipsius osculando, lacrimis rigando *maczayocz XV *med. GlWroc* 68r; Kedykoly schedl. tądy dvyema strumyenyoma krev plynąla z yego svyathych nog, az szye suknya ve krvy maczala, a ta ysta suknya vschytka byla czyrvona, yakoby yą ve krvy rozmaczal *Rozm* 827; ~ Eodem die olomkom arcis Budensis, qui balneum habebant al. maczaly..., dedi II florenos 1500 *ZsigBud* 31. ~ *Cf.* **Rozmaczać, Umaczać, Zmaczać.**

! Macziczi *'?'*: Macziczi cordati (viri cordati, audite me Job 34, 10) 1471 *MPKJ* V 62.

Maczka *bot. 'mikołajek polny, Eryngium campestre L.'*: Maczka yringi 1472 *Rost* nr 527; Maczka irungus 1478 *ib.* nr 2241; Recipe pipinellam, hyrsworcz, steyworcz, maczkam XV *p. post. R* LIII 62; Hirintus, id est maczka *ib.*

Maczonki *pl. tantum, bot. 'fiołek trójbarwny, Viola tricolor L.'*: Maczonki paritaria minor 1472 *Rost* nr 1615. ~ *Może należy rektyfikować na* macoszki*?*

Maczuga *'kij gruby, może zakrzywiony na końcu, pałka, clava, fustis'*: Fustibus al. maczugamy 1492 *AcLeop* II nr 828; Cum baccello al. maczuga 1493 *StPPP* VII 535; Cambuca kvlya vel mączvga, vel aliquid simile ad percuciendum *ca* 1500 *Erz* 42.

Mać, Macierz *formy*: *n. sg.* mać 1394 *HubeZb* 68, *Gn* 180a. 182b, *Fl* 50, 6, *etc. etc.*, *Rozm* 114. 344. 345. 739; macierz *Sul* 47. 52. 75; ~ *g. sg.* macierze 1393 *Pozn* nr 173, 1396 *Leksz* II nr 527, *Gn* 4b. 11b, *Fl* 49, 21. 68, 11. 70, 7, *Fl* i *Pul* 108, 13. 138 12, *etc. etc.*; macierzy 1412 *Pozn* nr 881, 1429 *ZapWarsz* nr 257, *Pul* 68, 11, *etc.*; ~ *d. sg.* macierzy 1398 *StPPP* VIII nr 7901, 1408 *HubeZb*, 123, 1420 *Pozn* nr 1055, 1428 *Pyzdr* nr 874, *etc.*; ~ *ac. sg.* macierz *Gn* 175a, *Fl* i *Pul* 112, 8, *Dek* II 1. 2. III 1. IV. V 2. 3. VII 1. 2, 1423 *TPaw* VII nr 3091, *etc. etc.*; mać 1437 *Pyzdr* nr 1155, 1440 *ib.* nr 1247, *Sul* 49, *BZ* Gen 2, 24, 1453—8 *RafPocz* 15, *Dział* 39, 1461 *ZapWarsz* nr 1014, 1469 *ib.* nr 1271, 1471 *CyzKłob* 444, 1471 *ZapWarsz* nr 1413, *Rozm* 354; ~ *i. sg.* macierzą *Fl* i *Pul* 130, 4, 1402 *JA* VI 207, 1448 *ZapWarsz* nr 811, *etc.*; ~ *l. sg.* (po) macierzy 1399 *HubeKr* 10, 1411 *HubeZb* 57. 91, 1416 *Pozn* nr 865, 1417

Pyzdr nr 493, 1418 *RTH* III nr 53, 1419 *Pozn* nr 976, *etc. etc.*; ~ *g. pl.* macior XV *med. R* XXV 160, *Rozm* 841; ~ *d. pl.* macioram XV *med. SKJ* V 264, *Rozm* 124; ~ *ac. pl.* maciory *Rozm* 753; ~ *v. pl.* maciory XV *p. post. R* XIX 48.

Znaczenie: '*matka, mater*': Jako Gertruda ne vszøla poszagu v szwego *ocza ani v ge maczersze 1393 *Pozn* nr 173; Iaco csokoli na ti dzeci zalouał pan lowczy, tego gest macz szbiła prawim szødem 1394 *HubeZb* 68; Crzistek maczerzi grziwna cinszu tela lata za wyano placzyl 1398 *StPPP* VIII nr 7901; Oczecz Kachnin wzant XL grziwen po yey macerzy 1399 *HubeKr* 10, *sim.* 1411 *HubeZb* 57. 91; Svøthy Lucasz tutha... vypiszuge rodzag othcza y maczerzc svøtego Gana *Gn* 11b, *sim. ib.* 4b; Abiscze vy... svego othcza y svogø maczersz ve *dcy mely *Gn* 175a; Oczecz y macz vøczecz ony mlodsze dzecø milugø nysly starsze *Gn* 180a, *sim. ib.* 182b; Bo ti ies... nadzeia moia od persy macerze moiey (matris meae) *Fl* 21, 9, *sim. Pul, sim. Fl* 49, 21. 70, 7, *Fl* i *Pul* 108, 13. 138, 12; Ocecz moy y macz moia (mater mea) ostawili sø mc *Fl* 26, 16, *sim. Pul, sim. Fl* 50, 6; Pelgrzim (*sc.* uczynił jeśm sie) sinom maczerze moiey (matris meae, *Pul*: maczyerzy) *Fl* 68, 11; Gensze przebywacz kasze przezdzadkynyø w domv, maczerz syno⟨w⟩ *raduyøczo se (matrem filiorum laetantem) *Fl* 112, 8, *sim. Pul*; Yako gest otkarmeno nad maczerzø swogø (sicut ablactatus est super matre sua) *Fl* 130, 4, *sim. Pul*; Pamyathay... oczcza y maczyersz (*Dek* II 3. III 2—31. V 1. 4. VII 3—5: mathką) thwoya czczycz *Dek* II 1. 2. III 1. IV. V 2. 3. VII 1. 2; Yako Micolayow oczecz bral szlub sz yego maczerzø 1402 *JA* VI 207; Przetoczno bilo Bodzaciney babi, a macz Bodzancina dala y⟨e⟩ swey dzewcze za czansez 1406 *Pozn* nr 605, *sim.* 1420 *AKPr* VIIIa 151, 1423 *ib.* 46; Jaco yego maczerze macz s tego clenota visla y nassey krwe yest 1411 *HubeZb* 56; Katharzina... dala... na... dzedziny polowyczø yego maczerzi y braczy 1408 *ib.* 123; Paszek... wydzerzal dobrowolne wyano po swey maczerzy smerczy trzy lata 1412 *Pozn* nr 881, *sim.* 1429 *ZapWarsz* nr 257; Jako Bartosch yest nasch brath po yego maczerzy, nasse krwe 1416 *Pozn* nr 865, *sim.* 1417 *Pyzdr* nr 493, 1418 *RTH* III nr 53, 1419 *Pozn* nr 976, 1420 *AKH* III 323, 1426 *Pozn* nr 1216. 1217, 1427 *ib.* nr 1260. 1261, 1437 *ib.* nr 1589, *OrtBrRp* 57,4, *OrtMac* 73; Nassyangnew wszyal Rosla⟨w⟩owy maczerze posagu XVII marcas 1418 *TPaw* VII nr 682, *sim. ib.* nr 681, 1419 *AKPr* VIIIa 148; (Anna) gich maczerzi ne pobrala persczenczew ani covana 1420 *Pozn* nr 1055, *sim.* 1428 *Pyzdr* nr 874; Micolay... przivmal v mnye ogrod na sya, ale nye na swø maczerz 1423 *TPaw* VII nr 3091; Yako *rzek Mykolay..., aby brath nassz Barthossz... byl sze szlel (*pro* szlej) maczerze 1432 *Pyzdr* nr 1037; Yako Szwanchnyna macz any oczecz nye wnyesli poszagu trzydzeszad grzywyen grossy siro⟨ki⟩ch do Falicowycz *ib.* nr 1073, *sim.* 1436 *ZapWarsz* nr 672; Stanislaw wzøl po mey macerzi Pawline trzidesci kop groszi 1433 *ZapWarsz* nr 422, *sim.* 1434 *Pozn* nr 1568. 1569, 1472 *ZapWarsz* nr 3076; Czo mya ozalowal Mycolay... oth maczerze swey, abych ya yachal... na dzedzyna Lussowo..., tegom ne vczinyl 1437 *Pozn* nr 1482, *sim.* 1444 *Pyzdr* nr 1207; Yakom ja raczil za panyą Katerzina, macz Yarosla⟨w⟩owa starą, Pyotrowy... sza sto grzywyen 1437 *Pyzdr* nr 1155, *sim.* 1440 *ib.* nr 1247; Jaco moya macz ydączi za *Xcrzona wnyosla dzesacz kop posagw na Grąbnicze 1445 *ZapWarsz* nr 755, *sim.* 1446 *StPPP* II nr 3262, 1471 *ZapWarsz* nr 1340; Jacom ya Yana roszdzelil sz maczerza, s bracza y s sostramy wecznim dzalem 1448 *ZapWarsz* nr 811, *sim. Sul* 110, 1471 *ZapWarsz* nr 3048; Ian... raną maczerzy (matri) gego zadaną... myenyl szą doswyathczicz *Sul* 34; Wawrzynyecz skarzy na Marcyna, ysz maczerzs (matrem) gemv zabyl *Sul* 41, *sim. Dział* 31; Gdi vmrze macz (quod moriente matre, *Dział* 38: po smyerczy maczerze), wszego ymyenya dzeczy oczcza gych byerzą polowyczą *Sul* 46; Vydzalo szą gest nam..., abi gdy maczerzs (*Dział* 38: macz) vmrze (ut matre moriente), synowye nye prosili gimyenya... sz strony oczczovey *Sul* 47, *sim. ib.* 75; Gdyby macz gego kvrvą myanowal (si matrem eius meretricem nominavit) a nye otheszwal..., w thakąsz vyną skazvyemy gy bicz vpadlym *Sul* 49, *sim. Dział* 39; O dzelenyv maczerze sz dzeczmy po smyrczy mąza *Sul* 74, *sim. Dział* 36; Vyemy..., ysze yest (*sc.* Hanka) dobrego oczca y dobrey macz⟨e⟩rze 1450 *RTH* III nr 293; Macz tego dzecyøcya placzøcy pozødała pomocy od swyøtego Blaszeya *Błaż* 320; Maczor feminarum XV *med. R* XXV 160; Maczor matrum *ib.*; Modica molestia thesz czy mala zaloszcz yest, quia cares liberis, quia fortasse si hos haberes, omnem angustiam et dolorem wschego zamąthku a nyeszczeszcza cordis in eis conspicere posses na nych doczekacz mogla, prout multis wyelu maczoram contingit XV *med. SKJ* V 264; Raczysz nam pomogacz, yegos thy myla macz 1453 *R* XXV 210; Oczecz w szaloscz⟨i⟩ ostal i macz myala doszycz zaloszczy *Aleksy* w. 93, *sim. Dział* 34. 54; Prze ktorøsz

to (*sc.* żonę) opuszczy czlowyek oczcza swego y macz (matrem) swø *BZ* Gen 2, 24; Zdzal Adam gymyø swey szenye Gewa prze to, abi macz (mater) bila wszego stworzenya czlowyeczego *ib.* 3, 20, *sim. ib.* 21, 21. Deut 22, 15; Zaprawdø, sostra my gest, dzeczyø mego oczcza, ale nye dzeczyø mey maczyerze (matris) *BZ* Gen 20, 12, *sim. ib.* 27, 29. 28, 2. 5; Dzewka... powyedzala doma swey maczyerzy (nuntiavit in domum matris suae) wszitko, czsosz sliszala *ib.* 24, 28, *sim. ib.* 24, 53. Ex 21, 17; Ktos poklnye otcza albo maczerz (qui maledixerit... matri), smyerczø vmrze *BZ* Lev 20, 9; Biskvp... nad swym otczem y maczerzø (super... matre) nye bødze pokalan *ib.* 21, 11; Gymyø macyerzi (matris) gego Naama *BZ* III Reg 14, 31, *sim. ib.* 15, 2. 10; Gych oczyecz nycz ne wyanowal gych maczyerzy *OrtMac* 21, *sim. OrtBrRp* 26, 3; Dzyeczy, czo szą od gyednego oycza y od gedney maczyerze, vmrzely kthory sz nych, drudzy, czo po nym zosthaną, weszma yego czascz *OrtMac* 53, *sim. OrtBrRp* 45, 3, *sim. OrtMac* 73; (Jan) szwemu oyczv y maczyerzy dom dal y zapyszal *OrtMac* 82, *sim. OrtBrRp* 63, 3; Pothym vmarlo yegno (*pro* yedno) dzyeczyą, a gyego czascz odumarla na maczyerz (*OrtBrRp* 64, 2: na matką) *OrtMac* 85; Thego vmarlego czlowyeka dzyeczy... maya dacz wyano szwey maczosze... y themu dzyeczyaczyv rowny dzyal oczczyszny, czo ye myal gych oczyecz z gych maczyerzą albo maczochą *ib.* 115; Czom uczynyl Jadwidze, *tho uczynyl za gey poczantkem, kyedi przibyezawschy na dom, moya macz sbyla 1453—8 *RafPocz* 15, *sim.* 1461 *ZapWarsz* nr 1014; O zabyczv maczerze *Dzial* 31; Marczyn... Wawrzynczowy przyganyl rzekącz, yszby nye byl od dobrey maczerze (de legitimo toro sive matrimonio, *Sul* 41: s prawego loza abo s malzenstwa) porodzony *ib.*; Jakom ya roszdzelyl Jana s Ffylypem a macz na dzal przizvolyla, a Jan dochowal maczerze na swey czaszczy do yey smyrczy 1461 *ZapWarsz* nr 1014; Yakom ya nye widana przesch oczcza any przesz macz s Gluchowa sza Mykolaya[ya]... anin (*pro* anim) po szmyrczy occza y maczerze w dom gwalthem wyechala 1469 *ib.* nr 1271; Yako Zuzanną, maczy Smychnyną a babą Pawlową, oczyecz za mąsch vydawal 1471 *ib.* nr 1413; Czyebye vcznyowy szwemv, Janowy, polyeczyl, rzekacz: Owo macz twoya *Naw* 27, *sim.* XV *ex. MPKJ* II 317, XV *ex. R* XIX 73; Macz (mater), w doma bandacz, chczely mąza pogyacz, schalenye czyny XV *p. post. R* I s. XLVII; Proszczyyesz boga, wy *mylye y zadne maczyory, by wam nad dzyathkamy nye byly thakye tho pozory, yelye ya... szeszrzala nad szwym... szynem XV *p. post. R* XIX 48; Matrueles dicuntur filii vel filie matertere czyoczczyany braczya albo szyostry po maczyerzy *ca* 1500 *Erz* 42; Czyothka po maczyerzy matertera *ib.*; Antipater bal szye, aby nyegdy Herod nye oderval krolyestva od nyego k tym szyrotam, bo ym po maczyerzy (ex parte matris) przyschlvchalo blysze *Rozm* 105; Herod... zvyedzyaw, yze Antypater o yego szmyerczy myslyl,... yego maczyerz (matrem) od szyebye odpądzyl *ib.* 107, *sim. ib.* 296. 313. 392; Vtenczass macz (mater) Archelauszova vmarla *ib.* 114, *sim. ib.* 344. 345. 739; Dzyeczy..., przydącz do domv, skarzyly maczyoram, ize on czarownyk kazal nam, bychmy braly ogyen w svknye *ib.* 124; Po laczynye rzeczon yest agnus... od tego slova agnosco, ktore szye myny poznacz, bo vyelykye (*leg.* w wielikie) trzodzye yednem blekanym pozna maczyerz (matrem) *ib.* 200; Ona z navczenym svey maczyerze (a matre sua Mat 14, 8) rzekla yemv *ib.* 346, *sim. ib.* 355; Bog przykazal czczycz oycza y macz (matrem Mat 15, 4) *ib.* 354; Panye..., vzyavschy svoye dzyatky,... schly przeczyv mylemv... Iesusovy,... a ono ty ystne dzyatky szyepaly sve maczyory za odzyenye skazvyącz na Iesusza *ib.* 753; O dzyevyczą przeslavna, mathko smąthnych maczyor! *ib.* 841; ~ boża mać: Boza macz xiroteton XV *p. post. PF* V 8; Sz czyebye ma bycz boza macz *p. post. R* XIX 52; ~ *(o święcie chrześcijańskim Zwiastowania, de Christianorum festo Annuntiationis B. V. Mariae)*: Macz tho boszą marzecz mą 1471 *CyzKlob* 444; ~ macierz czeladna *'gospodyni, mater familias'*: Tedi syø potem stalo, ysze syø roznyemogl sin macyerze czelyadney (mulieris matris familias) *BZ* III Reg 17, 17; ~ duchowna mać, krzesna mać *'matka chrzestna, matrina'*: Krzesna macz *ca* 1455 *JA* XIV 489; Comaternus kmothr vel dvchowny oczyecz, vel dvchowna mącz *ca* 1500 *Erz* 42; ~ macierz oddana *'matka prawnie zaślubiona, przez prawo uznana, mater legitime patri nupta'*: Omnes iurauerunt..., quod Petrus... est de matre legittima et copulata vlg. od m⟨a⟩czerze oddaney 1430 *MiesHer* II 84; ~ *w przekleństwach i wyzwiskach*: łajać kurwie (kurwy) macierze syny, łajać od macierze, kurwa macierz, chłościć macierz, kurwy macierze syna wsadzać, zła słowa dawać od macierze, zadawać macierze syny, wyjebana mać: Czso Spitek vczinil Starcowy, to vczinil za yego poczathkem, isz mv layal kurwe maczerze sini 1396 *Leksz* II nr 527, *sim.* 1429 *ZapWarsz* nr 269. 303, 1433 *Czrs* s. LXXXI, 1434 *Zap-*

Warsz nr 624; Czso Vœcenecz ranil Iana, to gi ranil gego poczøtkem, is mv laial kurvi maczerze syni i s szekirø nan bezal 1402 *Pyzdr* nr 168; Czszo Potrasz bil Maceya, to gi bil za yego poczant[e]kem, ysz mu lagal ot gego maccrze, pr⟨z⟩is⟨e⟩dwszi w ⟨j⟩ego dom 1403 *Pozn* nr 716; Czom vczinil Micolayowi, tho za gego poczanthkem, kedi mi rzekł: Curwe macere sinv 1427 *ZapWarsz* nr 2765, *sim.* 1428 *ib.* nr 2867; Czom vczinil Thomkowi, thom vczinil za gego poczøthkem, kedy cvrvi maczerze ssina wsszadzil hy *sszecirkø na mø pothnosl 1433 *ZapWarsz* nr 412; Gdy my sla slova dawal od maczerze 1437 *RafPocz* 12; Czszom uczinil Pawłowi, tho za yego poczanth[e]k⟨iem⟩, kedi my zadawal [...] maczerze [c]sziny *ib.*; ~ Mala imprecantes, dicentes vlg. day bich zabith, day mi macz curwa XV *med. Zab* 516, *sim. ib.* 517; ~ Felix verbis vituperosis... dehonestavit... dicendo: Expedita tibi mater al. wyebanacz macz popowska 1485 *AcLeop* I nr 1057; ~ Jacobus Socolecz... dixit Sobeslao de Mathczin vlg. chlosczys swa maczerz et pro isto receperunt pro corulo 1427—31 *Zab* 538; ~ *przenośnie* '*źródło, początek, fons, origo*': Gdysz wszego rostyrkv a nyeszgody gest maczerzs pospolythoscz (sit mater communio) *Sul* 52.

(Magdeburski) Majdborski, Majdburski, Marborski, Mejdburski *formy*: *n. sg. neutr.* majdborskie *OrtBrRp* 53, 1, *OrtMac* 65; ~ *g. sg. neutr.* majdborskiego *OrtKal* 308, *OrtMac* 32. 117; majdburskiego *OrtKal* 182; ~ *ac. sg. neutr.* mejdburskie 1451 *Przem* II nr 963; ~ *l. sg. neutr.* (w) majdborskiem *OrtBr* VI 370, *OrtBrRp* 47, 4, *OrtKal* 294; marborskiem *OrtKal* 190; majdborskim *OrtMac* 58. 91.

Znaczenie: '*magdeburski, z Magdeburga pochodzący, Magdeburgensis*': prawo majdborskie '*prawo niemieckie, które się rozwinęło w Magdeburgu i zostało przyjęte w wielu miejscowościach polskich, ius Theutonicum, in Magdeburgo constitutum, quod multa Polonorum oppida observabant*': Quia Kosth aprobauit iuratorem iuris maydburgensis benivole al. dobrowolne ssą pusczil w prawo meydburskye... pro equo 1451 *Przem* II nr 963; Kthory czlowyek szyedzy w prawie myeszczkyem, maydborszkyem prawye (*OrtMac* 91: maydborszkym) *OrtBr* VI 370; Czy porącznyczy... przepadly wyelkyerz, czosz na to vczynyon, a tho s prawa prawego maydburskyego *OrtKal* 182; Szoltystwa..., czo... leszą w marborszkyem prawye, thy to... szluchayą w lyensky⟨e⟩ prawo *ib.* 190; Mayąly okolyczną myasta albo wssy, czo leszą w maydborszkyem prawye, layano albo nyc layano ortel s przyszwolenym gych... pana,... az on gym odpusczy, az maya v nasz ortel bracz? *ib.* 294; Jako a ktorimi szlowy maya sand gaycz, aby gayon (*sc.* był) podlug maydborszkyego prawa? *ib.* 308, *sim. OrtMac* 117; Ya tho szobye wyrzekam za prawo podlug maydborszkyego (*OrtKal* 199: Maydburku) prawa *OrtMac* 32; Ktho szye go (*sc.* zadatku) zaprzy, thego maya przypusczycz kv przyszyadze, bo w *myadborszkym (*OrtBrRp* 47, 4: w maydborszkyem) prawye nye moze nykogo przeszwyadczycz podlug prawa w thakych rzeczach *ib.* 58; Yesth maydborszkye prawo, ysz ya mam powyadacz a sz mych vsth maya tho pyszacz *ib.* 65, *sim. OrtBrRp* 53, 1; ~ Gdy przydze polozony dzen prawu, tedy podlug maydborszka (*leg.* majdborska, *sc.* prawa, *czy też* Majdborka, *OrtMac* 117: naburszka) ma na stolecz szyescz woyth s przyszasznyky na lawyczy *OrtKal* 309.

Magduszki *pl. tantum, bot.* '*stokrotka, Bellis perennis L.*': Magdusky verana 1472 *Rost* nr 1197.

(Magister) Maister '*uczony, biegły w czym, znawca, disciplinae alicuius peritus*': Ecce quidam legisperitus, magister zakona, surrexit temptans eum (Luc 10, 25) XV *med. GlWroc* 74 r.

Magnes '*magnetyt, rodzaj rudy żelaznej, ferri rudis fossilis genus*': Magnes lapis magnes *ca* 1500 *Rost* nr 7185.

Magnifikat '*jeden z hymnów kościelnych zaczynający się od słowa* magnificat, *hymnus ecclesiasticus, verbo* magnificat *incipiens*': Antifona na magnificat: O blogoslawyona... Anna szwyatha... Magnificat: Wyelby dusza moia pana *MW* 95 b.

Maik *zool.* '*Meloë proscarabaeus L.*': Mayki cantarides 1460 *Rost* nr 3429; Magyk poplex 1472 *ib.* nr 1469.

Maister *cf.* **Magister**

1. Maj '*piąty miesiąc roku, mensis Maius*': Quetschen, *maya, cchiruien XV *in. Wisł* nr 2030; May XV *med. Zab* 156; Jaczem łszikvath. *Thasz ya gyda, roszkoszny may *ca* 1455 *Dobr* 324; May drze lyca 1471 *CyzKlob* 444; May... mayus XV *p. post. MPH* V 451; May XV *R* XXIV 376.

2. Maj (*?*) '*jakaś godność dworska, zapewne podkomorzy, magistratus quidam aulicus, fortasse subcamerarius* (*?*)': Goluch, qui habet dignitatem, que may populariter nuncupatur (1276) 1681 *MMAe* IX 139; In iudicio coram camerario domino Nicolao..., dicto may, qui... ex parte... succamerarii... residebat, quam vituperationem... ipse dominus may... recognouit taliter 1446 *AKH* III 143.

Majdborski *cf.* **Magdeburski**

Majdburski *cf.* **Magdeburski**

(Majeran) Majoran, Majorana, Maryjan *bot.* '*Origanum majorana L.*': Maiorana, amaruscus, sansucus maiorana 1437 *Rost* nr 2681; Sansucus, maiorana maiorana *ib.* nr 2772; Maiorana, sansucus maioran 1472 *ib.* nr 565; Marian maiorana 1475 *ib.* nr 3213; Maioran maiorana 1484 *ib.* nr 6184, *sim. ca* 1500 *ib.* nr 5495; Maiorana rosmarinus 1484 *ib.* nr 6269; Maiorana *ca* 1500 *ib.* nr 7198.

Majestat 1. '*monarcha, panujący, rex*': Woczech... za tha ssumma pyenyadzy kvpyl Thargowsska Ruda, yako lysth mayestatv omawya 1487 *ZapWarsz* nr 1618.

2. '*przywilej wydany przez panującego i opatrzony jego uroczystą pieczęcią, privilegium a rege editum regisque sigillo munitum*': W szwim ⟨lesie⟩, czo dzirscha za magyestatem xsaschim 1464 *SprTNW* VIII 2, 44; Magyestat 1465 *ib.* 27.

Majestatowy '*dotyczący majestatu, związany z osobą panującego, ad regem pertinens*': list majestatowy '*przywilej wydany przez panującego i opatrzony jego uroczystą pieczęcią, privilegium a rege editum regisque sigillo munitum*': Lysth mayestatowy 1456 *(?) SprTNW* VIII 2, 27.

Majoran *cf.* **Majeran**

Majorana *cf.* **Majeran**

Majownik *bot.* **1.** '*marzanka wonna, Asperula odorata L.*': Mayownyk epatica 1460 *Rost* nr 3521, *sim. ca* 1460 *ib.* nr 3291, *ca* 1465 *ib.* nr 4326, XV *ex. R* LIII 62, *ca* 1500 *Rost* nr 5429.

2. '*rosiczka okrągłolistna, Drosera rotundifolia L.*': Mayownik rorigera 1472 *Rost* nr 1733; Mayownik rorimella *ib.* nr 1775.

Majowy '*majowy, wiosenny, vernus*': Mayovich vernis (quasi flos rosarum in diebus vernis Ecclus 50, 8) 1471 *MPKJ* V 87.

Mak *bot.* **1.** '*mak lekarski, Papaver somniferum L.*': Eze moye dwoge dzeci nye wipasli Viszcowa makv silø 1427 *ZapWarsz* nr 2758; Gdzekolye plugem... orano bi bilo, dzeszanczina spelna ma dana bicz, wyiąwszi rzepą, mak (exceptis... papavere), kapustą *Sul* 4, *sim. Dział* 5; Mak papauer 1464 *Rost* nr 4886, *sim. ca* 1465 *ib.* nr 4043; Marek, then szyegye mąk 1471 *CyzKłob* 444; Mak papauer 1472 *Rost* nr 828, *sim.* 1484 *ib.* nr 6255, *ca* 1500 *ib.* nr 7233; Mak papauer 1475 *ib.* nr 3236, *sim.* XV *p. post. R* LIII 68, *ca* 1500 *Erz* 42; Verci maak, ubi si a producitur, una diccio est, si corripitur, due sunt dicciones *Park* 401; ~ biały mak, mak biały: Byali mak album papauer 1419 *Rost* nr 5217; Mak byali papauer album 1472 *ib.* nr 829; ~ czarny mak: Czarni mak papauer 1419 *Rost* nr 5216.

2. wilczy mak '*mak polny, Papaver rhoeas L.*': Wylczy mak miconium 1460 *Rost* nr 3649; Wylczy mak lupiani XV *p. post. R* LIII 67; Wilczy mak lupinus *ca* 1500 *Rost* nr 7177.

3. zajęczy mak '*milek letni, Adonis aestivalis L.*': Zayøczi mak nigella 1464 *Rost* nr 4871; Zayaczy mak nigella *ca* 1465 *ib.* nr 4004, *sim. ib.* nr 4013; Zaiøczi mak papauer agreste 1472 *ib.* nr 830; Zagyaczi mak nigella 1484 *ib.* nr 6210.

4. żabi mak '*Ficaria ranunculoides Moench.*': Zabi mak celidonia minor 1472 *Rost* nr 605.

Makoląd wa *cf.* **Makoląg wa**

(Makoląg wa) Makoląd wa *zool.* '*makoląg wa, Fringilla linota Gmel.*': Makolødva *cemellus 1472 *Rost* nr 1369; Makolødua semellus *ib.* nr 1821.

Makowica 1. '*głowica kolumny, columnae caput*': Capitella chocholky vel makowycze (habebat columna... capitellum aereum super se IV Reg 25, 17) *MPKJ* V 47.

2. polska makowica *bot.* '*Daucus carota L. silvestris*': Polska makowicza daucus crethicus 1460 *Rost* nr 3501.

3. '*?*': Makowycza pyradulum XV *p. post. PF* V 29.

Makowiny '*wytłoczyny z maku, makuch, papaverum retrimentum*': Feces papaveris al. makovyni XV *p. post. R* LIII 63.

Makówki *pl. tantum, bot.* '*koniczyna rozdęta, Trifolium fragiferum L.*': Makowky trifolium minus 1493 *Rost* nr 10925.

Makuch '*wytłoczyny z maku albo z ziarn innych roślin oleistych, papaverum vel aliarum plantarum oleosarum retrimentum*': Makuch papoma 1472 *Rost* nr 831; Vezmy makuch linvm y *trzye go dlugo w doniczcze XV *p. post. BednMed* 74.

Makuła '*plama, brud, macula, spurcitia*': Consuetudo est, homines volentes ire ad magnum dominum et secum in mensa sedere, ornant et lauant se, ne videantur aliqua, skaradoscz albo macąły (*leg.* makuły), in eis, que offendant oculos domini *ca* 1500 *JA* X 383.

Makwa *(?)* '*pysk osła, caput asini*': Ore makwą, ore paszczeką XV *p. pr. R* XVI 349.

Malar *cf.* **Malarz**

Malarczyk '*uczeń albo czeladnik malarski, także syn malarza, pictoris discipulus vel filius*': Woytek malarczik dedit ei signare, quod Johannes... res eius retinuit absque iure 1477 *CracArt* nr 678; Pro Gregorio *malartczygk 1498 *ib.* nr 1329. ~ *Może już nomen proprium.*

Malarka, Malerka '*żona malarza, pictoris uxor*': Stanislaw... vorrecht eyn garten mit eynem hawse Lorenczen... gelegen uff eyner

seyte malarka, uff der ander seyte Symon 1435 *CracArt* nr 314; Katharina malarka iurabit 1477 *ib.* nr 688; Zophia Stanislawowa malerka ius habet 1482 *LibIur* nr 8047; Magdalena Skorka, malarka 1494 *CracArt* nr 1141.

Malarz, Malar, Maler, Malerz '*pictor*': Aliquis pictor, *molars, vvlt pingere *Gn* gl. 156b; Dominus Petrus *mellerz al. pictor 1437 *MonIur* III 57; Petrus maler protestatus est super domum Andree 1443 *ib.* 102; Malarz XV *med. R* XXIV 351; Malarza pictorem *ib.* 359; Malerz *ib.*; Cuna resignavit suam domum provido Stanislao malarzsz 1464 *KsNWarsz* I nr 629, *sim. ib.*; Yakom ya nye vynovath polosmy kopy gr⟨oszy⟩... Voczechovy... any then tho Voczech zany zastapil they tho summy v Annusza, v mallara 1483 *ZapWarsz* nr 1542; Voytek malarsz 1492 *CracArt* nr 1103; Petrus malarsz 1495 *ib.* nr 1185, *sim.* 1496 *ib.* nr 1279.

Maleć *cf.* **Zmaleć, Zmalić się**

Malem '*omal nie, prawie, paene*': Malem obruszyly szya pene moti sunt (Psal 72, 2) *ca* 1455 *JA* XIV 491; ~ malem nie: Ale moye malem nye poruszony sø nogy (mei autem paene moti sunt pedes), nyemalem rozlyly sø poszczya moya *Pul* 72, 2; Malem nye (*Fl*: besz mala) doskoynczaly mye na zyemy (paulo minus consummaverunt me in terra) *Pul* 118, 87; ~ malem mniej '*mało co mniej, paulo minus*': Vczinil ies gi malem mney wszech angelow (minuisti eum paulo minus ab angelis, *Pul*: umnyeszylesz gy malo od angyolow) *Fl* 8, 6.

Maler *cf.* **Malarz**

Malerka *cf.* **Malarka**

Malerz *cf.* **Malarz**

Malik '*pusty orzech laskowy, gwiżdż, nux Abellana vacua*': Malik 1472 *Rost* nr 216.

Malina *bot.* '*malina właściwa, Rubus idaeus L.*': Malina pinella *ca* 1420 *WokTryd* nr 317; Malini rubus ortis 1437 *Rost* nr 2764; Malyna habet dulces fragas *ca* 1455 *JA* XIV 505; Malyny rubi *ca* 1465 *Rost* nr 4544; Malyna pinella 1472 *ib.* nr 1805; Malini radix fragum 1475 *ib.* nr 3262; Malini moracelsi domestica 1484 *ib.* nr 6191; Maliny *marabacci 1491 *ib.* nr 11072; Malini *ca* 1500 *ib.* nr 7262; ~ Labrusta, secundum aliquos malyną *ca* 1500 *Erz* 42.

Malon *cf.* **Melon**

Malonka '*rodzaj amuletu, amuleti, fascini genus*': Malonky mariola 1460 *Rost* nr 3631; Malonki manula *ca* 1465 *ib.* nr 4439, *sim. ib.* nr 4440.

Malować '*pingere*': Vstawal ballazami malovanimy, toczonimy sculpsit variis celaturis et torno (III Reg 6, 29) 1461—7 *Serm* 415v; Mors pingitur, bywa malovana, semper cum arcu XV *p. post. R* XXV 180; Mąlovacz pingere *ca* 1500 *Erz* 42; Brvy yey byly... kv szobye nad noss nye barzo szeszle, alye szye byly sczysly yeden vloss na drvgy, yakoby nadobnego obraza malovanego (velut in imagine pulchra forent picta) *Rozm* 21. ~ *Cf.* **Wymalować, Zmalować.**

Malowanie '*malowidło a. pomalowana rzeźba, pictura, vel opus caelatum ac pictum*': Malowanye albo wydlubane riczie anagliffa (in ingressu oraculi fecit... duo ostia de lignis olivarum et sculpsit in eis picturam cherubim et palmarum species et anaglypha valde prominentia III Reg 6, 32) 1471 *MPKJ* V 43.

Malowanka '*malowana komnata na Wawelu, conclave pictum (in castro Wawel)*': Pro rami seu fenestralia membranarum ad malovanka 1461 *SprKHS* V s. XXIX.

Maluczki *formy*: *n. sg. m.* maluczki *Fl* 103, 27; ~ *g. sg. f.* maluczkiej *Rozm* 359; ~ *ac. sg. m.* maluczki *Rozm* 152; ~ *n. pl. m.* maluczcy *Fl* 104, 12; ~ *g. pl.* maluczkich *Rozm* 383.

Znaczenia: **1.** '*bardzo niewielki, pusillus, parvulus*': **a.** *co do rozmiarów*: Tamo laszøczi zwyerz, gemvsz nye gescz czysla, swyerz maluczky (*Pul*: maly) s welykym (animalia pusilla et parva cum magnis) *Fl* 103, 27; Podbrodek byl v nyego... na okrąg podlug svey vymyernosczy a vezrzod slobol (*leg.* żłobek) maluczky myal (et modicum valliculum per medium habebat) *Rozm* 152; Yako myly Iesus nakarmyl cztyrzy tyszyącze lvda... syedmyorga (*leg.* z siedmiorga) chleba a z maluczkey rybky *ib.* 359; ~ **b.** *co do liczby* '*bardzo nieliczny, non multus*': Gdy sø byli czysla krotkego, maluczczy (*Pul*: malutko) y bydløczy yego (cum essent numero brevi, paucissimi et incolae eius) *Fl* 104, 12.

2. '*bardzo młody, niedorosły, pusillus, puber*': Patrzyczye, bysczye nye potąpyaly s tych tho dzyatek malyvczkych (unum ex his pusillis Mat 18, 10) *Rozm* 383.

Maluczko 1. '*trochę, nieco, parum, paulum*': A glową malvczko sczylyla (*pro* schylyla, caput eius parum inclinabat) *Rozm* 22; Pleczy myal myly Iesus nye bar⟨zo⟩ schyrokye any barzo vąskye, alye maluczko nachylony a rovny *ib.* 153; Pasnokczye myal gladkye, byale... a z byalosczy malvczko czyrvone (parum rubicundae) *ib.* 154; Czokolvye yemv postavyono, kyedy yadl, tego malyvczko vkvszyl (quicquid sibi ponebatur parum degustando) *ib.* 158; A czokoly pyl, tego maluczko vzyval vymąyącz (*leg.* ujmując, hoc modicum gustando sumpsit) *ib.* 159; O moy synkv namyleyschy, duch moy... yest maluczko vyeselon (est consolatus modicum) tym slovem *ib.* 169; Za dwyesczye pyenyądzy chlebą nye

Przy H tablicy

bądzye ym doszycz, aby kasdy maluczko wzyal (ut unusquisque modicum quid accipiat Jo 6, 7) *ib.* 348; Dzyevycza... Marya... maluczko otrzezvyavschy (cum parum virium... recepisset),... rzekla *ib.* 695, *sim. ib.* 699. 711; A thy, acz czy szye przygodzy czo maluczko przen czyrpyecz, nathychmyast ssemrzesch *ib.* 824.

2. '*(na) chwilę, krótko, paululum, paulisper*': Malucko modicum (modicum et iam non videbitis me Jo 16, 16) XV *in. R* XXIV 73; Postoy malvczko (paulisper) podle obyati swey zapaloney *BZ* Num 23, 3; Herod... tym poszelstvem malyvczko otrzesvyal (paululum recreatus) *Rozm* 109; Svyathy Pyotr od szylnego placzv yedvo mogł przemovycz a odetchnavschy maluczko, y rzekł *ib.* 699.

Malun *cf.* **Melon**

Maluszko *czy* **Maluśko** '*trochę, nieco, paulum*': Yego svyate oczy nye byly tesch głąbokye, alye malyvszko vyszyadle (sed parum prominentes) *Rozm* 149.

Maluśko *cf.* **Maluszko**

Malutki *formy*: *n. sg. m.* malutki *Fl* II Prol 1, XV *med. GlWroc* 106r, XV *med. SKJ* I 71, *etc.*; *neutr.* malutkie *BZ* I Par 22, 5, 1471 *MPKJ* V 93; ~ *g. sg. f.* malutkiej *Fl* 41, 8; ~ *d. sg. m.* malutkiemu XV *p. post. PF* I 204; ~ *ac. sg. m.* malutki *BZ* III Reg 17, 13; ~ *l. sg. m.* (w) malutkim *Rozm* 47; ~ *n. pl. m.* malutcy XV *med. SKJ* I 55, *BZ* Deut 1, 39, XV *p. post. PF* I 202; ~ *g. pl. m.* malutkich *Fl* 63, 8, *Fl* i *Pul* 114, 6, *Rozm* 136; ~ *d. pl. m.* malutkim *Fl* 16, 16, *Fl* i *Pul* 18, 8. 118, 130; ~ *ac. pl. m.* malutkie *Fl* i *Pul* 136, 12, *BZ* Ex 10, 10.

Znaczenia: **1.** '*bardzo niewielki pod względem rozmiarów, parvulus, exiguus*': Pomnecz bødø czebe z zeme iordanskey y od He⟨r⟩mona, malutkey (*Pul*: maley) gory (Hermoniim, a monte modico) *Fl* 41, 8; Ale mnye s tey møki vczin napyrwey oprzasnek małyvtki podpopyelni (subcinericium panem parvulum) *BZ* III Reg 17, 13; Maluthkye przichilenye momentum (ecce gentes quasi stilla situlae et quasi momentum staterae reputatae sunt Is 40, 15) 1471 *MPKJ* V 93; Maluthky XV *p. post. R* XXV 265; Nadzyesz yą a ona v malvtkym domkv byelyączy (*pro* bydlyączy), alye yvsz krolvye y panvye v pałaczoch nyebyeskych *Rozm* 47; Iesus vczynyvschy szyedm ptakow malyvdkych (septem modicas aviculas) y postavyl ye na slvnczv przed sobą *ib.* 136.

2. '*bardzo młody, niedorosły, infans, parvulus, pusillus*': Malutki (parvulus) iesm bil medzy braczø moiø y mlodszi iesm bil w domu oczcza mego *Fl* II Prol 1; Aza ivsz gynych sinow nye masz?... Gescze gest geden malyvtki (adhuc reliquus est parvulus), ten pasye owce *BZ* I Reg 16, 11; Salomon, sin moy, gest dzecyø malyvtke (puer parvulus) a roskoszne *BZ* I Par 22, 5; ~ '*istota niedorosła, bardzo młoda, dziecko, infans, parvulus, pusillus*': Rozdzelili sø ostatky swoie malutkim swogim (parvulis suis, *Pul*: dzyatkam swym) *Fl* 16, 16; Ztrzali malutkich (sagittae parvulorum, *Pul*: dzeczynne) vczinili sø se plagi gich *Fl* 63, 8; Blogoslawony, gen... przyraszy malutke *swoge kv opocze (allidet parvulos tuos ad petram) *Fl* **136,** 12, *sim. Pul*; Ita et nos, cum essemus parwli, maludczy, sub elementis mundi eramus seruientes (Gal 4, 3) XV *med. SKJ* I 55; Cum essem parwlus, gdym byl malvthky, loquebar ut parwlus, sapiebam ut parwlus rozvmyalem yako malvthky (I Cor 13, 11) *ib.* 71; Nisi quis se humiliavitur sicut parvulus maluthky XV *med. SKJ* V 272; Kako ya wasz przepuszczyø y wasze maludkye (quomodo ego dimittam vos et parvulos vestros)..., gydzcze samy møszowye *BZ* Ex 10, 10; Malvdczi *naszy (parvuli vestri)..., oni wnidø a gim dam zemyø *BZ* Deut 1, 39; Ista tria habuit iste parvulus ⟨ma⟩ludky, quem dominus Jesus advocans in medio suorum discip⟨ulorum⟩ statuit XV *p. post. PF* I 202; A nye ⟨bę⟩czecze yako maludczy, non intrabitis in regnum coelorum (Mat 18, 3) *ib.*; Comparabitur, przyrowna szą themu maludkyemu, quem Jesus constituit in medio suorum discipulorum *ib.* 204; ~ '*człowiek dorosły, lecz słaby a. niewinny jak dziecko, homo adultus, qui sicut infans culpa carens et innocens est*': Swadeczstwo gospodnowo werne mødroscz *daiøczy malutkim (parvulis) *Fl* 18, 8, *sim. Pul*; *Strezegøczy malvtkych gospodzyn (custodiens parvulos dominus) *Fl* 114, 6, *sim. Pul*; Rospowedzene slow twogych oswecza[yø] y rozum day⟨e⟩ malutkym (declaratio sermonum tuorum illuminat et intellectum dat parvulis) *Fl* 118, 130, *sim. Pul*; Quid nos tantilli, malutky, quid accione pusilli, quod in eius laudibus restaremus XV *med. GlWroc* 106r.

Malutko 1. '*trochę, nieco, bardzo niewiele, paululum*': **a.** *co do liczby, ilości, wartości majątkowej*: Lepey iest malutko (*Pul*: malo) prawemu nad grzesznich bogaczstw wela (melius est modicum iusto super divitias peccatorum multas) *Fl* 36, 17; Nyechacz przynyossø malutko (pauxillum) wodi *BZ* Gen 18, 4; Iszem tego myodu vkusyl malyvtko (paułulum) *BZ* I Reg 14, 29, *sim. ib.* 14, 43; Day my malyvtko (paululum) wodi w ssødze, acz syø napyiø *BZ* III Reg 17, 10; Nye mam chleba, geno z gar-

stkø møki we ssødze a malyvtko (paululum) oleya w oleynyku *ib.* 17, 12; Maluthko pauxillum (adferam pauxillum aquae Gen 18, 4) 1471 *MPKJ* V 9; Gdy byly czysla krotkego, malutko (*Fl*: maluczczy) y bydløcze ye (cum essent numero brevi, paucissimi et incolae eius, *sc.* terrae) *Pul* 104, 12.

b. *co do stopnia natężenia, nasilenia*: Przedeydzy maludko (antecede populum) a weszmy s sobøø sstarcyszich israhelskich *BZ* Ex 17, 5; A gdisz malyvtko (paululum) odidze od nyego, nalyazw gy lew, y zabyl gy *BZ* III Reg 20, 36; Vloszy na povyekach byly malyvdko wstoczony (erant modicum enexi) *Rozm* 21; Vargy byly... nyc myąszyste, alye malyvtko odstavyone (modicum tumentia, valde speciosa) *ib.*; Podbrodek yey byl nadobny, nye barzo okrągly, malyvtko posryod rozdzyelon (parumque per medium convalliculatum) *ib.*; Dzyevycza Marya malyvtko odlvczyvschy szyą od nych (sc modicum ab aliis Maria sequestravit), y poczęla pelnycz sve modlytvy *ib.* 40; V tem, yz on czye malutko osvyeczyl (in hoc, quod te medicum, *var.* modicum, illuminavi), rozvmyey, yzeczyem przyschedl odłączycz vbogych duchem od pysnych *ib.* 424.

2. *'chwilkę, króciutko, paulisper'*: I ieszcze malutko (et adhuc pusillum, *Puł*: malo), esz ne bødze grzesznik *Fl* 36. 10.

Malutkość 1. *'mała ilość jakiejś rzeczy, trocha, exiguitas'*: Maluthkosczy exiguitate XV *med. R* XXV 160.

2. *'niemowlęctwo, wiek dziecinny, dzieciństwo, infantia'*: Maluthcosez infancia XV *med. R* XXV 160.

Mał *cf.* **Mały**

Bez **mała** *cf.* **2. Mało**

Małdr 1. *'jednostka objętości, odpowiadająca trzem korcom, seminis mensura tres modios continens'*: Trzi maldri szita 1402 *Piek* VI 113; Centum choros sto lastow, spvdow albo maldrow XV *med. R* XXIV 375; Abi gemv bilo dano az do sta łybr srzebra, a takez zlota, a zbosza sto maldrow (et usque ad frumenti modios centum) *BZ* II Esdr 8, 22; Racione non solucionis pecuniarum... pro septem modiis avene al. maldrow 1474 *AGZ* XVIII 89.

2. *w pl. 'dziesięcina zbożowa, określona w pewnej ilości maldrów, decima, quae certo quodam modiorum frumenti numero solvebatur'*: Cmethones solvunt maldry pro monasterio, de qualibet virga chorum triplicis grani, tritici, siliginis et avenae *DlLB* III 189.

Małdrat *(tylko z fleksją łacińską)* **1.** *'jednostka objętości, odpowiadająca trzem korcom, capacitatis mensura tres modios continens'*: Ffranczko Lynk dedit scabinale desuper, quod filia Peczconis tenetur et fassa est publice duas maldratas humuleti solvere, primum maldratum debet dare edicto Link anno presenti, dum novus humulus habebitur et a tempore per annum, quanto scribetur anno domini MCCCCXXVIII, secundum maldratum 1427 *Przem* I nr 1830.

2. *w pl. 'dziesięcina zbożowa, określona w pewnej ilości maldratów, decima, quae certo quodam modiorum frumenti numero solvebatur'*: (Incolae) solvent nobis (*sc.* Alberto, abbati) de quolibet magno manso maldratam quadruplicis frumenti, quatuor mensuras siliginis, IIII-or avene, duas tritici, duas ordeacei et fertonem grossorum... et alium fertonem pro decima 1371 *KodWP* III 364; Cmethones autem omnes solvunt grano decimam al. maldratas monasterio in Zwyerzynyecz de quolibet laneo et grano quatuor mensuras aequales tritici, siliginis et avenae *DlLB* I 202; Post omnes laneos cmethonales solvitur et conducitur decima granalis al. maldratae, per quatuor mensuras aequales siliginis, tritici et avenae pro monasterio Zwierzynecensi *ib.* 254.

Małdrzyk *'serek z mleka słodkiego, caseus e lacte non coagulato in forma plana confectus'*: Maldrziky caseos 1417 *AKH* XI 407; Viginti capetas formalium al. maldrziky 1431 *StPPP* II nr 2371; Mladrik (*pro* maldrzik) farmadium 1472 *Rost* nr 992; Pro caseis et maldrzyky 1496—7 *WarschPozn* I 435.

(Małmazja) Małmazyja *'gatunek wina greckiego pochodzącego pierwotnie z okolic miasta Malvasia, vini genus, quod primum tantum ex uvis in regionibus Graecorum oppidi Monembasiae (Napoli di Malvasia) cultis conficiebatur'*: Pro vino, videlicet malm⟨a⟩sya 1406 *Czol* II 30.

Małmazyja *cf.* **Małmazja**

1. Mało *formy*: *comparat.* mniej *Fl* 8, 6, 1416 *Pozn* nr 911. 913, 1418 *ib.* nr 937, 1420 *AKPr* VIIIa 152, *Sul* 24. 54. 101, *BZ* Ex 16, 17. 18. Num 26, 56, *etc.*; mnie 1446 *Pozn* nr 1641, XV *med. SKJ* V 280, *BZ* Lev 25, 16. Num 26, 54. 35, 8, 1466 *R* XXII 15.

Superlat. namniej *Sul* 8, *OrtBrRp* 87, 1, *OrtMac* 118, 1491 *RKJŁ* VII 57.

Znaczenia: **1.** *'niewiele, niedużo, trochę, non multum, paulum, non multi, pauci'*: **a.** *co do liczby, ilości, wartości majątkowej*: Tich to ludzy gest mało na suecze *Gn* 11a, *sim. ib.* 11b; I malo se gych vczynylo (pauci facti sunt) *Fl* 106, 39, *sim. Pul*; Potr sedmdzesanth pnew pczol tamo wnosl, a ne ma nyczsey przuplodu (*pro* przyplodu), a na wanczey ne moze, ale na mney moze przysandz 1416 *Pozn* nr 911; Yaco mu

szandza... pobral plotu, dzwyrzy, chlewow, stodoly y sytha y poszecl, yaco dzenszącz grzywen. Na mney mosze, na wancey ne mosze (*sc.* przysiąc) 1418 *ib.* nr 937, *sim.* 1416 *ib.* nr 913; Wkraway często a malo, a gedz, bylecz szø gedno chczalo *Słota* w. 72; Falislaw... ne wszął gymena v Maczea za gedennacze grziwen, v Maczea, v kmecza s Noszalowa, ani mney, ani wanczey 1420 *AKPr* VIIIa 152; Isze dla nyezaplaczenya Voczech... tele podyanl skody, kyele... gisczyny, na mnye mosze, ale na wyanthsche nye mosze (*sc.* przysiąc) 1446 *Pozn* nr 1641; Thakesz o gayoch, gdze malo gest laszow (ubi paucae silvae sunt), ma bycz roszvmyano *Sul* 81; Kmyecz... acz wlokąn prziyął, kopąn, pakli mnyey tegoz, thesz mnyeyschą summa pyenyandzi... zemyanynowi zaplaczi *Sul* 101; Szle napyssano, esze malo pywa we dzbanye imyano XV *p. pr. JA* XIV 506; Inveniuntur etiam alii, licet pauci acz malo XV *med. SKJ* V 279; Day my syø malo wodi (pauxillum aquae) napycz s swego wyadra *BZ* Gen 24, 17, *sim. ib.* 24, 43; Day my malo (paululum) sze napycz *ib.* 24, 45; Nasz gest malo (nos pauci sumus), a ony syø sbyorø a *zagładzo mnye *ib.* 34, 30; Zbyeraly ssø (*sc.* mannę) geden wyøczey, a geden mnyey (collegerunt alius plus, alius minus) *BZ* Ex 16, 17, *sim. ib.* 16, 18; Gdze bødze wyøcey, wyøczszø *czast das gim, a gdze mnyc, mnyeysø (pauciоribus minorem) *BZ* Num 26, 54; Czsokoli losem przipadne, to przymø, gichze iest wyøczey albo mnyey (hoc vel plures accipiant vel pauciores) *ib.* 26, 56; Od tich, ktoris wyøczey mayø, wyøccy wzyøto bødze, a ktorisz mnye, ⟨mniej⟩ (et qui minus, pauciores) *ib.* 35, 8; Przeczby syø wszistek lvd darmo trvdzil przeczіw malo nyeprzyaczelom (contra hostes paucissimos)? *BZ* Jos 7, 3; Przyszyasznykow nye ma bycz mnyey (*OrtBrRp* 87, 1: ma bycz namney) trzech: yeden, czo ortel ma naydz..., a dwa, czo k themu maya przyszwolycz *OrtMac* 118; Pyączkrocz czterdzyesøthky yenø mnyey (quinquies quadragenas una minus accepi II Cor 11, 24) *MW* gl. 65; Jako Margorzatha, Maczyey, Clymek... vskodzyly Katherzyna w *dyerszenyv czaszcy gey, yako trzydzyeszcy kop albo mnyey *ca* 1497 *ZapWarsz* nr 1792; A thamo myaszkaly przes malo dny (non multis diebus Jo 2, 12) *EwZam* 304, *sim. Rozm* 216; Yzem do cziebie malo pisal, nyemocz przicziną tego bila quominus ad te scripserim, morbus fuit in causa XV *ex. PF* III 179; A ona vtenczas ny myala, yedno barzo malo chleba (nisi panem modicum) v domv *Rozm* 102; Znyva vyelykye, a robothnykow malo (operarii autem pauci Luc 10, 2) *ib.* 310; Gospodnye, malo tych yest (si pauci sunt Luc 13, 23), ktorzy bądą zbavyeny? *ib.* 378; Vyelye yest vezvanych, alye mało vybranych (pauci vero electi Mat 20, 16) *ib.* 394, *sim. ib.* 413; ~ czym mniej..., tym mniej: Czim mnye czasv policzilbi, tim mnye *cvpey staney (*pro* stanye; quanto minus temporis numeraveris, tanto minoris et emptio constabit) *BZ* Lev 25, 16; ~ tako wiele jako mało *'ilekolwiek, *quantumcumque*': Czokolwyek onego tho vmarlego rzeczy thako vyelye yako malo zosthalo, thako chvsth yako yнssich rzeczy, thedy mysthrzowye mayą ono wsythko... wzyącz 1491 *RKJŁ* VII 57; ~ mało i wiele, mniej albo więcej, albo mniej lubo więcej *'mniej więcej, *fere*': Yaco Dorothia wnosla do Schemky, swego brata, bydla y ginszego malo y uele yaco dzenszacz grzywen a na mney moze, a na wanczey ne mosze (*sc.* przysiąc) 1416 *Pozn* nr 913; Gdy mąsczyszna poymye zoną a oney wyanuye na szwym gymyenyv... stho *grywyen mnycy albo wyączey (*OrtBrRp* 26, 2: albo mnyey łubo [w]wyączey) procz szadv *OrtMac* 20; ~ *w stopniu najwyższym *'co najmniej, *minimum*': Dzedzinnich rzecz⟨y⟩ sandzicz nye bandze mocz na dworze, alysch przed oblyczнosczą krolową alybo namnyey (vel ad minus) szeszci riczerzow *Sul* 8; Yako wyelye przyszyasznykow ma bycz namnyey kv gaynemu sządowy? *OrtMac* 118, *sim. OrtBrRp* 87, 1; Ieslyby thowarzisz kthory *neymoczny byl, thedy namnyey dwa stharssy thowarzysse mayą mystrzow prossycz, ysby mv doszvolyly... szluzicz 1491 *RKJŁ* VII 57.

b. *co do stopnia natężenia, nasilenia*: Szaprafdøcz by ten tho clouek malo sgrzesil, ysze gdiscibi szø on na tho rosmislil, isbicz on f krothke chvyly vmrzecz muszyl *Gn* 173b; Odweszcz od brzega malo (a terra reducere pusillum Luc 5, 3) *ca* 1420 *R* XXIV 84, *sim. EwZam* 306; Malocz sze chwaly [...] (etsi voluero gloriari..., parco autem, ne quis me existimet supra id, quod videt in me II Cor 12, 6, *SKJ* I 69: w malecz sze chwalę) 1449 *R* XXV 164; Gdy wszystczy gnvszny a lenywy, w posczyganyv swey skody malo czvcz szą obykly (minime curaverint vigilare) *Sul* 53; Nyekthore (*sc.* persony), yako nyewyescze, mnyey volnye (minus libere) mogą zalowacz *Sul* 54; Chczely mv lysth sz rąky wszącz..., eszby ale posznali malo, czo by na thim lyscze stalo *Aleksy* w. 231; Mye (*pro* nye) mnye domawayącza slowa non minus urentes sagittas (*sc.* verba) 1466 *R* XXII 15; Prosza czebye, ostap malo, bocz nye vyem, czocz my szya stalo *De morte* w. 97; Maalo vmnyeissony paulo minus sunt due partes 1471 *MPKJ* V 131;

Noss myala prosty, malo pochylony (parum aquilinus), any dlvgy, any barzo krotky *Rozm* 21; Vloszy na povyekach byly... any rzatkye, any gąste a teze *dlyvgyc, any malo wznyeszyoną (*pro* wznyeszyone; nec convexi) *ib.*; Vloszy yego glovy byly... dlugye a od dlugosczy malo vstoczone (propter longitudinem modicum retorti) *ib.* 148, *sim. ib.* 149; Malo schyrokye oczy myal a svyatle yako kraszą yacynctova (parum latus atque lucens color ut iacinctus) *ib.* 149; Yesus v odzyenyv malo szye kochal (Jesus quoque vestibus paucis utebatur) *ib.* 159; A komv tez mnyey odpvsczono, mnycy mylvye (cui autem minus dimittitur, minus diligit Luc 7, 47) *ib.* 321; Odpovyedzyal myly Iesus, yschby Zydovye nye mnycy (non minus) zgrzeschyly, nysch czy ystny, ktorzy pobyczy *ib.* 374; O zla dvscho przekłątha, yako malo dbasz o tve zbavyenye *ib.* 550; Yego odpovyedzenye malo albo nycz byloby yemv pomoglo *ib.* 844; ~ (im by bardziej, więcej)..., tym by mniej: Nam quantum ei defuisset in virtutibus, tanto minus, thim by mnye, habuisset dc gracia XV *med. SKJ* V 280; ~ (tym bardziej, więcej)..., czym mniej: Que famulos dei tanto amplius decet, *quando minus, cym mnyey, indigent *ca* 1500 *JA* IV 93; ~ mało mniej, malem mniej '*mało co, niewiele mniej, nieco mniej, paulo minus*': Vczinil ies gi malem mney (1471 *MPKJ* V 63: mallo mnyey paulo minus, *MPKJ* V 63: malo *nyemyey) wszech angelow (minuisti eum paulo minus ab angelis, *Pul*: umnyeszylesz gy malo od angyolow) *Fl* 8, 6; ~ mało czyni '*nie ma znaczenia, nie jest ważne, non magni momenti est*': Tho tesz viszszey iusz poth gynszymy capituli theyze matherigey sgarnalo sza, a thakosz thv malo czyny *Sul* 72; ~ mało ważyć '*lekceważyć, parvipendere*': Wyelye gych kv sandzenyv rzeczy nye gynako przichodzili, nyszly alysz po obyedze napelnywszi a wpywszi szą, a sz tego sąnd mnyey *waszooon (propter quod iudicium parvipenditur) *Sul* 24; Kdi ktho malo wazząącz naasz szą̨nd (iudicium nostrum parvipendens, *Dział* 18: nye czczącz sądv naszego), myecz alybo noosz szmyeye wyyaacz *Sul* 31; ~ Iestli omyeskal lvd zemski a iako *mała dba mego przikazanya (quasi parvipendens imperium meum), przepvscilbi czlowyeka,... postawyø mø twarz przeciwo czlowyekv temv *BZ* Lev 20, 4.

c. jest, zda się mało '*nie wystarcza, jest, wydaje się niewystarczające, mało tego, non sufficit, parum videtur*': Ale y to malo zda syø w twem opatrzenyv (sed et hoc parum visum est in conspectu tuo) *BZ* I Par 17, 17; Maloly schią wam zda num parum est vobis (num parum vobis est, quod separavit vos deus Israel ab omni populo et iunxit sibi Num 16, 9) 1471 *MPKJ* V 25; Azacz yescze mało vyszokosczy (*leg.* w wysokości) nyebyeskye (numquid tibi sufficit caelorum altitudo)? *Rozm* 218; ~ mało na tem, w tem: Tom ya gotow o to sandowy list przinesez. Maloli w tem, gotow geszm postauicz tego slachcicza, czso na mne dobil 1418 *TPaw* VII nr 293; Maloli na tem wszitkem, thos gothow ucaszacz na tho *switko szesczyą panyczow, yako wasze prawo naydze 1427 *BiblWarsz* 1861 III 40; A malo by na them, co w *xąghay gesth, gothow⟨em⟩ na tho mogym prawem, gagonym sądem nad xągy dowescz, *polebszycz librum 1443 *TymSąd* 140; Yvszczy gych szchecz ('sześć') szyeczono, gyescze na them malo *Tęcz* w. 19.

2. '*na chwilę, krótko, paulisper, paulum*': Tedycz by vøcz ona bila nan (*sc.* na osła) fszadla, abycz ona *sfvim nogam bila malo othpoczynøla *Gn* 3b; Modicum, malo, et iam non videbitis me (Jo 16, 16) XV *med. GlWroc* 35r; Postoy maalo subsiste paulisper (dic puero, ut antecedat nos et transeat, tu autem subsiste paulisper, ut indicem tibi verbum domini I Reg 9, 27) 1471 *MPKJ* V 36; I yeszcze malo (et adhuc pusillum, *Fl*: malutko), ysz nye będzye grzesznyk *Pul* 36, 10; Tedy dzyevycza Marya malo pomylczącz (confortato spiritu) odpovyedzyala byskvpom *Rozm* 24; Synkovye myly, yescze malo yestem s vamy (adhuc modicum vobiscum sum Jo 13, 33) *ib.* 555; A przeto, yzesmy szye yvze smączyly, poszyedzy tako, aczy malo odpoczynem *ib.* 732; ~ przed tym mało '*niedawno, chwilę przed tym, nuper*': Ten smyal vderzycz zbavyczyelya naschego..., yen byl przed tym malo vzdrovyon od nyego' *Rozm* 684.

3. mało eże, mało iże '*omal, o mało, vix, non longe aberat quin*': Thv szya byl weny szamath wkrathl, malo eze sz mosztlıv nye szpadl *Aleksy* w. 178; Malo yze mie nye strawili na zemi (paulo minus consummaverunt me in terra Psal 118, 87) *MW* 34a.

4. *dubium*: Malo na was gyest quantum ex vobis est (si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes Rom 12, 18) *ca* 1450 *PF* IV 569.

2. Mało *formy*: *n. sg.* mało *Pul* 36, 17; ~ *g. sg.* mała *Fl* 118, 87, *Fl* i *Pul* 16, 15. 93, 17, *ca* 1455 *JA* XIV 491, *MPKJ* V 33; *Rozm* 847; ~ *ac. sg.* mało *De morte* w. 261. 402; ~ *i. sg.* małem XV *med. R* XXII 320, *Rozm* 489; ~ *l. sg.* (w) male *Fl* i *Pul* 108, 7, XV *med. SKJ* I 69, *BZ* I Esdr 9, 8, *Rozm* 408.

Znaczenie: '*niewielka ilość, trochę, parum, non multum, paulum, non multi, pauci*': Gospodne, od mala z zeme (a paucis de terra, *Pul*: od mala zyemye) rozdzel ie w sziwocze gich *Fl* 16, 15; Bødzecze dny yego w male (fiant dies eius pauci) a byscup⟨s⟩two yego wesmy gyny *Fl* 108, 7, *sim. Pul*; *Syą dzyeczy czysthe, male, *gl.* syerczem y czą̨lem pokorne, malem sythe, graya, zgodni szą̨, richlo daya, czyrzpya XV *med. R* XXII 320; Parco, id est parce me laudo w malecz sze chwałę (etsi voluero gloriari... parco autem, ne quis me existimet supra id, quod videt in me II Cor 12, 6, *R* XXV 164: malocz sze chwaly [...]) XV *med. SKJ* I 69; A nynye iako na male a za oka mgnyenyee vczinyona gest modlitwa nasza przed panem bogem naszim (et nunc quasi parum et ad momentum facta est deprecatio nostra apud dominum deum nostrum) *BZ* I Esdr 9, 8; Lyepyeyest (*leg.* lepiej jest) malo (*Fl*: malutko) prawemu (melius est modicum iusto) nad bogatcztwa grzesznych wyelya *Pul* 36, 17; Slugo dobry..., yzesz v malye byl vyerny (quia in modico fuisti fidelis Luc 19, 17), bądzyesch myal mocz nad dzyeszyeczyą myast *Rozm* 408; Slugo dobry..., yzesz nad malem byl vyerny (quia super pauca fuisti fidelis Mat 25, 21), nad vyelyem czye postavye *ib.* 489; Thucz mala nyedostalo, poł albo karthy yedney, a to przeto, yze tez tam koncza nye masch *ib.* 847; ~ stać za mało '*stać, uchodzić za nic, pro nihilo putari*': Thwe roszynky y mygdaly szawszdycz my sza malo staly *De morte* w. 261; Stoycz sza malo papyesz y nalysszy szebrak takyesz *ib.* w. 402; ~ bez mała, przez mała '*omal nie, vix, paene*': Besz mala (paulo minus, *Pul*: malem nye) strawyly sø me na zemy *Fl* 118, 87; Et proprie hą (*leg.* a) bez malą vel a blysu tego (iurgantes fortiter et prope vim inferentes Jud 8, 1) *MPKJ* V 33; ~ Przes mala (paulo minus) przebiwalabi bila w pekle dusza moia *Fl* 93, 17, *sim Pul*; Przesz malą paulo minus *ca* 1455 *JA* XIV 491.

Małość '*mała, niewielka liczba, krótkość, paucitas, brevitas*': Maloscz dnow mych (paucitatem dierum meorum) zyaw albo powyedz mnye *Fl* 101, 24, *sim. Pul.*

Małpa *zool.* '*simia*': Malpa simea XV *in. R* XXIV 65; Malpa 1447 *R* XXII 55; A kako nyerostropny byzkvp prze swø szalyonosez y swoy zzywot zly przyrownan yest malpye XV *med. MPKJ* V 431; Malpa simia 1472 *Rost* nr 1477; Małpa albo lwycza simeam aut leonam XV *p. post. R* XXV 177; Symea malpą, quoddam animal *ca* 1500 *Erz* 42; Zbyezely szye zvyrzą̨ta kv Yesvszovy:... lysky, malpy (simiae), vylczy *Rozm* 84; ~ Mąvlpy lamiae XV *ex. R* XXXIII 187.

Małpisko *(pejoratywnie)* '*małpa, simia*': Malpisko 1447 *R* XXXIII 180.

Mały *formy*: *n. sg. m.* mały *Gn* 3a. 4b, *ca* 1428 *PF* I 491, XV *med. GlWroc* 35r, *etc.*; mał XV *p. pr. Cant*; *f.* mała 1364 *KodWP* III 251, 1373 *ib.* 398, XV *p. pr. JA* XIV 506, *etc.*; *neutr.* małe *Sul* 57, XV *med. SKJ* V 257, *BZ* Gen 19, 20, *Dział* 53; ~ *g. sg. m.* małego *MPKJ* V 68, XV *p. post. R* I s. XLIII; *f.* małej *BZ* I Par 16, 19, *Pul* 41, 8, *Rozm* 281. 290. 601; *neutr.* małego 1459 *ZapWarsz* nr 1115, *Dział* 20, 1468 *ZapWarsz* nr 2928; ~ *d. sg. m.* małemu *BZ* Gen 9, 10; *f.* małej *BZ* Lev 26, 22, *MPKJ* V 121; ~ *ac. sg. m.* mały XV *med. SKJ* V 278. 279, *BZ* I Esdr 9, 8, *De morte* w. 311, *etc.*; małego *BZ* I Reg 15, 17; *f.* małą *Dział* 52, *Rozm* 359; *neutr.* małe XV *med. MPKJ* V 432, *OrtBrRp* 75, 4, *OrtMac* 102, *Rozm* 515; mało *BZ* I Reg 20, 2; ~ *i. sg. m.* małym XV *in. R* XXIV 62, *Rozm* 596; małem *Rozm* 217; *f.* małą XV *med. R* XXXIII 122, 1499 *GórsJazRp* 274, *Rozm* 490; ~ *l. sg. m.* (w) małem *BZ* Tob 1, 18. 11, 14, *Rozm* 45. 680; *f.* małej *BZ* Ex 17, 4. Deut 28, 62, 1471 *MPKJ* V 16, *Rozm* 390. 690. 821; małe *Gn* 182b; *neutr.* małem *Gn* 3a, 1442 *R* XIX 77, 1471 *ZapWarsz* nr 3038, *Rozm* 368; ~ *n. du. neutr.* male *BZ* III Reg 20, 27; ~ *l. du. neutr.* mału *Gn* 4b; ~ *n. pl.* małe XV *med. R* XXII 320; *m.* mali *Fl* II Prol 4, *BZ* I Par 16, 19, 1471 *MPKJ* V 81, *ca* 1500 *Erz* 42; małe *Sul* 80; *f.* małe *OrtBrRp* 43, 1, *OrtCel* 7, *OrtMac* 49, *OrtZab* 529; *neutr.* mała *Sul* 57; małe *Rozm* 149; ~ *g. pl.* małych *Rozm* 397; *m.* małych XV *p. post. PF* III 287, *Rozm* 456. 690; ~ *d. pl. m.* małym *Fl* i *Pul* 113, 22, *Rozm* 456; ~ *ac. pl. m.* małe *Słota* w. 71, *Sul* 75, *Dział* 58; *f.* małe *Sul* 66. 104, XV *med. SKJ* V 279, *Rozm* 124. 130; ~ *i. pl. neutr.* małymi XV *p. pr. R* XVI 347; ~ *l. pl. m.* (o) małych *Sul* 74, *BZ* Gen 4, 3; *f.* małych *Sul* 65.

Comparat. n. sg. m. mniejszy *Fl* i *Pul* Ath 31, XIV *ex. Pocz* 233, *BZ* Gen 9, 24, *MW* 112b, *Rozm* 403. 617; *f.* mniejsza *BZ* Deut 25, 14, *EwZam* 293; mniesza *Sul* 37; *neutr.* mniejsze *BZ* Dan 2, 39, *Rozm* 340; ~ *g. sg. m.* mniejszego *BZ* IV Reg 23 2, *MW* 54b, *Rozm* 175; *f.* mniejszej *Sul* 32, *BZ* Deut 25, 13. I Reg 14, 49, 1484 *Reg* 721; *neutr.* mniejszego *MW* 111b; ~ *d. sg. m.* mniejszemu *BZ* III Reg 22, 31, *Rozm* 189; *f.* mniejszej *BZ* Gen 19, 31; ~ *ac. sg. m.* mniejszy *Sul* 8; *f.* mniejszą *BZ* Num 26, 54; *neutr.* mniejsze *BZ* Gen 1, 16, 1484 *Reg* 714; ~ *v. sg. m.* mnieszy *MW* 53b; ~ *i. sg. f.* mniejszą *Sul* 100; ~ *g. pl. m.* mniejszych *Rozm* 189;

~ *d. pl. m.* mniejszym *BZ* Num 33, 54. II Par 31, 15; ~ *ac. pl. m.* mniejsze *Sul* 32, *BZ* Jer 14, 3, XV *p. post. R* I s. XLV; *f.* mniejsze *Dział* 27; *neutr.* mniejsza *BZ* Judith 8, 27; ~ *l. pl. f.* (we) mniejszych *Sul* 38, *Rozm* 484.

Superlat. n. sg. m. namniejszy *Gn* 1a, *BZ* II Par 21, 17, *Rozm* 316; namnieszy 1461—7 *Serm* 315v; *neutr.* namniejsze XV *med. SKJ* V 265, *Rozm* 822; ~ *g. sg. m.* namniejszego *Gn* 175b, *BZ* Gen 19, 11. II Par 34, 30; *f.* namniejsze *Gn* 5b. 174b; namniejszej *BZ* Gen 14, 23, *MPKJ* V 9, *Rozm* 655; *neutr.* namniejszego *Rozm* 383; ~ *d. sg. m.* namniejszemu *Rozm* 313. 492; ~ *ac. sg. m.* namniejszy *Rozm* 395; namnieszy XV *med. GlWroc* 48v; namnieszego *BZ* II Par 22, 1; *neutr.* namniejsze *Rozm* 266; ~ *i. sg. f.* namnieszą *Sul* 21; ~ *l. sg. f.* (w) namniejszej *Rozm* 390; namniejszy *Rozm* 390; ~ *g. pl. m.* namniejszych XV *med. R* XXII 240, *BZ* IV Reg 18, 24, *Rozm* 493; ~ *d. pl. m.* namniejszym XV *med. SKJ* V 262, *Rozm* 323.

Znaczenia: **1.** '*niewielki, nieduży co do rozmiarów, non magnus, parvus, exiguus, minutus*': Damus... sibi... in nostro lacu... cum his retibus piscari, videlicet cum slampncicza, venczers et mala vanda 1364 *KodWP* III 251; Cum hys retibus, videlicet słampnicza, wanczerzs et cum parvo hamo, id est mala wanda 1373 *ib.* 398; Tako skromny, ysczy szø gest on bil na malem mastku, tocz gest f gaslach, przepusczycz poloszyl (*pro* przepusczyl poloszycz) *Gn* 3a; A takocz szø gest on dzysza byl vczinil maly, iszecz szø on na dw (*leg.* dwu) malu mastku gest bil pomescil *Gn* 4b; Panny, na to szø trzymaycze, male køszy przed szø kraycze *Słota* w. 71; Maly exilis *ca* 1428 *PF* I 491; W Bethleem, w malem messcze, bog narodzil ssø 1442 *R* XIX 77; Czirpyączy skodą presz slodzeysthwo... w bydle abo w drobye y v rzeczach malych (in... rebus minutis) *Sul* 65; Polowycząn... za takyesz rowne rani vyelykye i male (pro consimilibus vulneribus et minoribus), snamyenythe i zacrithe vesmye *Sul* 104; Mnyssły ty, panno, bych byl mal, v mnet wissy iako s[...]al nossyk przy byedrzyczy XV *p. pr. Cant*; Byzkvp przes motylya chrobaka..., myloscz mala przes male czyalo (per parvum corpus) wyobrazzony sø y wylozzony XV *med. MPKJ* V 432; Corpus tamen eius tunc erat adeo parwm, tako wyelmy male XV *med. SKJ* V 257; Czvyącz male kropye dalcko mneyschego devocionis, robusti viri tanquam cera liquescant *ib.* 279; Schyrzinky male ladule *OrtCel* 7; Nyszłyby thakye male rzeczy albo drobne byly, ysz gye mozono oknem wrzuczycz *OrtMac* 49, *sim. OrtBrRp* 43, 1; Uczynyl bog... szwyatlo mnyeysze (luminare minus), abi noczi szwyeczylo *BZ* Gen 1, 16; Myasto gest tu blyzu, do nyegosz mogø vydz..., a tocz gest male (est civitas... parva) *ib.* 19, 20; Namneszschi minimus 1461—7 *Serm* 315v; Kon strzelczy, maly, z byela noga 1471 *GórsJaz* 270, *sim. ib.* 271. 272. 282, *sim.* 1499 *ib.* 275; Paweska malą 1471 *GórsPiech* 209; Calculo kamykem aut kamyka malego, ostrego, malego, bolestnego (postea implebitur os eius calculo Prov 20, 17) *MPKJ* V 68; Kon vrony s mala lyszyna 1499 *GórsJazRp* 274; Pomnyecz będę czyebye z zyemye *yordaynke y od Hermona, maley (*Fl*: malutkey) gory (Hermoniim, a monte modico) *Pul* 41, 8; Zwyerz maly (*Fl*: maluczky) z wyelykym (animalia pusilla cum magnis) *Pul* 103, 27; Mała kropya vkanala ('ukapnęła') z opphythego myloszyerdzya twoyego *Naw* 91; Mąla lodką faseolus *ca* 1500 *Erz* 42, *sim. ib.*; *Tako to moze bycz, by taka nyeoszyągnyona mocz... by szye mogla v mal[y]em tem zyvoczye schovacz? *Rozm* 45; Dzbany, ktore szye v male skorupy (in frustula) slamały, byly czale nathychmyast *ib.* 124; Vczyn⟨m⟩y blysko yczora male przekopy (parvas faciamus fossas) albo stavy *ib.* 130; Nye byly barzo male (*sc.* oczy) any teze vyelykye (non parvi nec magni nimis) *ib.* 149; Nos yego... nye byl barzo dlugy any krotky a v czass maly *ib.* 150; Ktoremkolvye vrzodem, to yest nyemocza, byly zarazeny, lyvbo vyelykym, lyvbo malem *ib.* 217; Tez podobno krolewstwo nyebyeskye zyarnv gorczycznemv..., ktore yest mnyeysche myedzy ynym naszyenym (quod minimum quidem est omnibus seminibus Mat 13, 32) *ib.* 340; A ony rzekly: Syedmyoro y malą rybką (paucos pisciculos Mat 15, 34) *ib.* 359; A vyecz yakoby s przyrodzenya takye szye vkazal y mynya, yszby szye takysz zvolyenykom dal na vyeczerzy, yze taky na malem albo v malem myesczye moze bycz (quia talis in modico potest esse loco) *ib.* 368; Svyaty Ieronym odpovyeda ve mnyeyschych kxyągach, czvsch v reystrze na zoltarz (in minori breviario super psalmos) *ib.* 484; Schedl przez yeden maly potoczek, ktoremv dzyano Cedron *ib.* 579; Odlaczyl szyą tako daleko, yakoby mogl malym kamyenyem ręką rzvczycz *ib.* 596, *sim.* 1451 *MacDod* 105; A czo slyschyczye v malem domv, przepovyedayczye vschemv szvyathu *Rozm* 680; ~ palec mały, namnie(j)szy palec: Mitte Lazarum, ut intingat externum, namnesschy (extremum Luc 16, 24, *Rozm* 395: namnyeyschy palecz), digitti sui in aquam, ut refrigeret lingwam meam XV *med. GlWroc* 48v; Anym

yemv zadal trzech ran..., trzeczey w palyecz maly v ręky prawey 1480 *AKPr* VIIIa 59; ~ mali ludzie '*skrzaty, krasnoludki, daemones parvuli, quos Poloni domos incolere credebant*': Lares familiares, skrzathkovye, quos nos vocamus maly lvdzye *ca* 1500 *Erz* 42; ~ mniejsze kredo '*skrócony tekst wyznania wiary, symbolum fidei minus*': A po prymyc y po kompleczie mayą zmoviczi mnyeysze Credo (minus symbolum) 1484 *Reg* 714.

2. '*niewielki, nieduży co do wagi, miary, liczby, ilości, wartości majątkowej, paucus, non multus, parvus, exiguus (de pondere, mensura, numero, pretio)*': Sicut pistor malym qwasem naqvaszi czalø dzeszø XV *in. R* XXIV 62; Paknyąły ho mnyeyszi dlug (pro minori debito)... pozew bił, do yvtra rok odlozoon bąncz *Sul* 8; Przeda-li za mnyeysze pyeny⟨ą⟩dze (pro minori pecunia) rzeczy zastawyone, dlvsznyk... ma bicz skazan pozyczonich penyądzi summą gemv napelnicz *Sul* 32; Alye gdzebi bylo male gymyenye (possessiones paucae)..., tedi obszaczowanye bądze *Sul* 57, *sim. Dział* 53; Alye bądąły mala gymyenya (si vero paucae, *Dział* 53: rowne gymyenye), tedy bądze obszaczowanye *Sul* 57; A k maley liczbye wszitko prziwyodø (ad paucitatem cuncta redigant) *BZ* Lev 26, 22; Opatrzicze zemye... y lvd..., gestli silni czili mdli, iestli mali czili wyeliki (si pauci numero an plures) *BZ* Num 13, 19; Gdze bødze wyøcey, wyøczszø *czast das gim, a gdze mnye, mnyeysø (paucioribus minorem) *ib.* 26, 54; Nye *bodzesz myecz waczkv (*leg.* w wacku) rosmagitey wagy, wyøczszey y mnyeyszey (diversa pondera, maius et minus) *BZ* Deut 25, 13; Ani bødze w domv twem myara wyøczsza y mnyeysza (modius maior et minor) *ib.* 25, 14; Y ostanyecze w maley liczbye (remanebitis pauci numero) *ib.* 28, 62; Bødz ziw Rvben... a bødz maly w liczbye (sit parvus in numero) *ib.* 33, 6; Wigely przecyw gym iako dwye małe stadze koz (quasi duo parvi greges caprarum) *BZ* III Reg 20, 27; Gdisz bily maley lyczbi, maly y oracze gey (cum essent pauci numero, parvi et coloni eius) *BZ* I Par 16, 19; Alc acz sobie wymowy ktorą przyczyną przy zastawie malego abo wielikyego gymyenya (circa res obligatas maioris vel minoris quantitatis, *Sul* 32: przy rzeczach zastawyonich komv wyąthszey abo mnyeyszey plathnoszczy) *Dział* 20; Xenia, id est dona parva, darkovye maly (xenia et dona excaecant oculos iudicium Ecclus 20, 31) 1471 *MPKJ* V 81; Predium wolwark aut ku dzeny (*pro* dzedzinye?) maley (veniunt in praedium Marc 14, 32) *MPKJ* V 121; Nye przedaway cząnszczy dzyedzyny czebye mocznyeyszemv, ale przeday za mnyeysze pyenądze rownyeyszemu szyebye (sed potius minori pretio de minori) XV *p. post. R* I s. XLV; A ony yemv podały pyenyącz, ktory za dzyeszyącz pyenyedzy małych mycnyły *Rozm* 456; O przekląty Iudaschv, y skąd czy ta okrutnoscz, yzc za tako małe myto przedavasch mystrza svego? *ib.* 515; ~ '*mały liczbą, nieliczny, pauci*': Ktorøsz to (*sc.* ziemię) sobye rosdzelicze losem. Wyøczsim daycze szirsze, a mnyeysim wøssze (pluribus dabitis latiorem et paucis angustiorem) *BZ* Num 33, 54; Abi wyernye dzelyły dzali myedzi swø bracyø, mnyeyszim y wyøczsym (minoribus atque maioribus) *BZ* II Par 31, 15; ~ bydło małe, dobytek mały '*mniejsze zwierzęta domowe: owce, kozy, świnie, de animalibus domesticis minoribus: oves, caprae, sues*': A wszelkyey duszy zywey, gesz to gest s wamy, tako ptastwo yako dobitek, wyelikyemv y malemu y wszemu, gez to gest s korabya wiszlo (tam in volucribus quam in iumentis et pecudibus terrae cunctis, quae egressa sunt de arca)..., vstawyø szlyub... s wamy *BZ* Gen 9, 10; Jakom ja nye *recyl billa (*pro* bidla) wyelkycgo y malego j kobyk (*pro* kobyl) pana Dobrogosztha z obory 1459 *Zap. Warsz* nr 1115; Jakom ya... nye zaiął bydła wyelgiego y malego do ob⟨o⟩ry ludzem kxadzą biskupowym 1468 *ib.* nr 2928; Any w rzeczach domowych... w bydle mąlem y wyelgyem.. schkody nyc vczinyły 1471 *ib.* nr 3038.

3. '*niewiele znaczący, mało wybitny, nie wyróżniający się niczym, przeciętny, błahy, parvi momenti, humilis, parvus, modicus, vilis*': Svøty Lucasz... movy..., isze gaceszm namnegszy poszel oth milego Xpa *Gn* 1a; Tenczy szø gest on dzysza vczinił barso niszky i tesze stari y mlody, velky y maly, bogaty y vbodzy *Gn* 3a; Gest on Xt bił veliky y maly *Gn* 4b; Bracza moia mali y welicy (fratres mei parvi et magni) a nine lubo bilo w nich gospodnu *Fl* II Prol 4; Rowen oczczv podlvg bostwa, mneyssy oczcza (minor patre) podlug czlowczczstwa *Fl* Ath 31, *sim. Pul, sim. MW* 112b; [...]lko se vczynyl mneyszi w czlowecstwe XIV *ex. Pocz* 233; Aby lasy..., gdze male vzithki przychodzą (ubi modicae utilitates proveniunt), byli wykopany *Sul* 80; Ktorisz tho kmyecz przes pyrwego pana swego... vyąnczschan albo mnyeyschąn pomoczqn byl zalozon (maiori iuvamine sive minori fuerat supportatus) *Sul* 100; Ktho nye vmye niczsz pyszacz, then mnyma, aby mala by byla robotha XV *p. pr. JA* XIV 506; Ale w nym maly yest pozythek modice tamen est existencie XV *med. R* XXV 153; Et modica molestia, a theszczy mała zaloszcz yest, quia cares liberis XV *med.*

SKJ V 264; Et tu, Bethleem, terra Iuda, nequaquam minima es in principibus Iuda (Mat 2, 6) nye yesz ty namnyeysche (*EwZam* 293: nykakye mnyeysza yestesz) myedzy kszązaty Iuda XV *med. SKJ* V 265; A kako moszecye stacz przed genim sluszebnykem slug (*leg.* z sług) pana mego namnyeyszich (de servis domini mei minimis) *BZ* IV Reg 18, 24; Ale przilyczaiøcz naszim grzechom, ta ista zamøcenya przimvymi za mnyeysza biczowanya boza, iako slugy gego (sed reputantes peccatis nostris haec ipsa supplicia minora esse, flagella domini), ktore karzc *BZ* Judith 8, 27; A po tobye powstanye gyne krolewstwo, mnyeysze cyebye (minus te) *BZ* Dan 2, 39; Sz malych powszechnych grzechow nyepowszechny XV *p. post. PF* III 287; Rąb kostowny *swyadzecztwo gest malego rozumw (vestis sumptuosa probatio est pauci sensus) XV *p. post.* ***R*** I s. XLIII; Kto przestąpy yedno s tych namnyeysche przykazanye (unum de mandatis istis minimis Mat 5, 19), aby navczal lyvdzy, nammnyeysche (*pro* namnyeyschy) bądzye vezvan v krolewstvye nyebyeskym *Rozm* 266; Czemv szye boyczye, maley vyary (modicae fidei Mat 8, 26)? *ib.* 290, *sim. ib.* 281; A wschakosch *to yest namnyeyschy v krolyewstvye nyebyeskym (qui autem minor est in regno caelorum Mat 11, 11), ten yest vyączschy yego *ib.* 316; Alye ktorykolye bądzye chczecz vyątszy bycz, bądzye mnyeyszy (fiat sicut minor Luc 22, 26) *ib.* 403; Gescze mala vyara yest v vasz (adhuc modicum lumen in vobis est Jo 12, 35) *ib.* 468; Kyedysczye vczynyly yednemv s mey braczyey namnyeyszemv (uni ex his fratribus meis minimis Mat 25, 40), mnyesczye vczynyly *ib.* 492; Kto malych grzechov czeka, vpadnye vyąthsche (*leg.* w więtsze) *ib.* 690; ~ '*pokorny, humilis, modestus*': S[y]ą dzyeczy czysthe, male, *gl.* syerczem y czą1em pokorne XV *med. R* XXII 320; ~ Bogoslawil wszem, gysz se boyø gospodna, malym s welkymy (pusillis cum maioribus) *Fl* 113, 22, *sim. Pul*; A w tye (*pro* tey) troyczy nyczs pyrzw⟨e⟩y albo posledzey, nyczs *woczse albo mneyszy (*pro* mneysze, nihil maius aut minus, *Pul*: mnyeysze, *MW* 111b: nycz wianczszego albo mnieyszego), ale wszytky trzy persony... sobe sø... rowne *Fl* Ath 24: Czssosczye genemu ss namnyeyssich vczinili, mnyesczye vczinili XV *med. R* XXII 240; Wszitczi... poraszeny szlepotø ot namnyeyszego az do wyøczssego (a minimo usque ad maximum) *BZ* Gen 19, 11; Wszako gdisz syø sam za malego polyczal (cum parvulus esses in oculis tuis), vczinyon gesz glowø nad wszemy pokolemnyay israhelskimy *BZ* I Reg 15, 17; Any czso vczinv ocyecz moy malo albo wyele (neque enim faciet pater meus quidquam grande vel parvum) pyrwey, nysz my ziawy *ib.* 20, 2; Nye bødzecye boiowacz przecyw wyøczszemv a mnyeyszemv any szadnemv (contra minorem et maiorem quempiam), geno przecyw krolyowy israhelskemv samemv *BZ* III Reg 22, 31; Wszedl krol do domv boszego... y wszitek lyvd od mnyeyszego asz do wyelykego (a parvo usque ad magnum) *BZ* IV Reg 23, 2; Tedi on... szedl do domu bozego... y wszitek lyvd od namnyeyszego az do nawyøczszego (a minimo usque ad maximum) *BZ* II Par 34, 30; Wyøczszi poslaly sø swe mnyeysze (minores suos) kv wodze *BZ* Jer 14, 3; Gest *pravda zmyara podacz szye vyaczschemv przed bogyem, odplata podacz szye mnyeyschemv (est enim debita humilitas subdere se maiori propter deum..., superabundans, subdere se minori), yakoby rzekl: Tegodlya szye tobye mnyeyschemv (minori) podayą, aby vyeczschy nye gardzyly krzsczenya abo opravy od mnyeyschych (a minoribus) *Rozm* 189; A thesch ktokoly gednemv namnyeyschemv s thych (uni ex minimis istis Mat 10, 42) da telko czaszą vody zyvey v ymye zvolyenyka mego,... nye straczy zaplathy svoyey *ib.* 313; Dzyekvye..., yzesz to skryl od rozumnych a od mądrych, a zyavylesz tho wschytko namnyeyszym (revelasti ea parvulis Mat 11, 25) *ib.* 323, *sim.* XV *med. SKJ* V 262; Nye patr⟨z⟩ysz na krassą czlovyeczą, alye przykrocz movysch, czvsch pravdą, malym y vyelkym *Rozm* 456; Kyedysczye nye vczynyly yednemv z namnyeyschych moych (uni de minoribus his Mat 25, 45), anysczye mnye vczynyly *ib.* 493; ~ mała rzecz '*sprawa, rzecz małej wagi, drobnostka, res parvi momenti, minor*': A we mpnyeyszych rzeczach (in minoribus vero causis, *Dział* 27: a o mnyeysze rzeczy)... geno dwa grosza wyczągnyenya mocz ymyey *Sul* 38; A czsokolybi bilo wyøczszego, przed czyø przynyoszøø, a ony gedno mnyeysze abi sødzyly (ipsi minora tantummodo iudicent) *BZ* Ex 18, 22; Gdyby komv dano winą lubo o mala abo o wieliką rzecz (in causis criminalibus sive quibuscumque aliis, magnis vel parvis, *Sul* 66: kthorekole gine welge alybo male) a przed sąd pozwano *Dział* 52; Ktory yest vyerny w namnyeyszy rzeczy (qui fidelis est in minimo Luc 16, 10), y w vyąthszem vyerny yest. A kto v maley rzeczy (in modico Luc 16, 10) zly yest, v namnyeyschey (in maiori Luc 16, 10) yest zly *Rozm* 390; Sługo dobry a vyerny, yzesz nad mala rzeczą byl vyerny (quia super pauca fuisti fidelis Mat 25, 23), nad vyelem czye postavyą *ib.* 490, *sim.* XV *med. R* XXXIII 122;

~ roki małe '*kadencje sądu ziemskiego, czyli tzw. roki częstne, odbywające się co miesiąc, termini particulares, qui vocabantur*': Tosz o roczech cząsthnych, tho gest malich (de terminis particularibus) chczemy bycz chowano *Sul* 74; Ale o rokoch malych (de terminis... particularibus), strawam a klopothom naszych vbogych szlachcziczow lvthvyącz szą, thakosmy vmyslily obeszrzecz, aby przerzeczony rokowye maly (termini particulares) nye wyączeykrocz, nyszly gena w myeszącz w kaszdem powyecze ymyany *Sul* 78; ~ zakon mniejszej braciej '*zakon franciszkanów, Ordo Fratrum Minorum sancti Francisci*': Radzymy, aby visitatorovye y navczyczyelovye byly vybirany z zakonv mnyeyszey braczyey (de Fratrum Minorum ordine) 1484 *Reg* 721.

4. '*młody, niedorosły, parvus (aetate), pusillus*': Wykladayącz naththo, aby thaka nyewyasta... przy wszisthkich... rzeczach... ostala, *wyewszy odzenye y konye male (demptis vestibus et equis parvis) w vasznoszczy trzech grziwyen mąza *vmerlego *Sul* 75; Zostawyl po szobye male dzyeczya szszącze y drugye male nyedoroszle *OrtMac* 102, *sim. OrtBrRp* 75, 4; A gdyby male (*sc.* dęby) abo zapustne porąbyl (si tantum propagines absciderit) *Dzial* 58; Vzytecznyey, by yemv yest kamyen mlynny wvyazal na yego schyyą, yszby vrzvczon v morze, nysly pogorschy yednego s tych dzyatek malych (unum de pusillis istis Luc 17, 2) *Rozm* 397; ~ *w comparat. i superlat.* '*młodszy (o wieku względnym), późniejszy (w czasie), (aetate, natu) minor vel minimus*': Noe... wzwyedzal, czso gemu syn vczynyl gego mnyeyszy (minor) *BZ* Gen 9, 24; Y rzekla gest wyączssa (*sc.* dziewka) ku mnyeysszey (maior ad minorem) *ib.* 19, 31; Gymyona dwu dzewku:... gymyą mnyeyszey (minoris) Mykol *BZ* I Reg 14, 49; Y nye bil ostawyon sin gemu, geno Othozias, ktori namnyeyszi vrodzenym bil (minimus natu erat) *BZ* II Par 21, 17; Potem vstawyly przebiwacze ierusalemsci Otoziasza, sina gego namnyeszego (filium eius minimum), krolem w myasto gego *ib.* 22, 1; Nachwalebneysi apostolowie, mnyeszi Iakubie... y Jakubie *wiensi *MW* 53b; O myli panye, prosimi cziø, abismy chwalebnych apostolow twogich, Jakuba mnyeyszego y wiaczszego, braczey cziotczony, przirodzeny, bili *wspomosczemy *MW* 54b; Czy szą byly synovye mnyeyschego Heroda, yen zwan Ascalonyta, pod nyemze szye Krystus rodzyl *Rozm* 175; A tez, yzecz ma yennego vczenyka svego barzo yemv podobnego..., na ymyą Iakub mnyeyschy, syn Alpheow *ib.* 617; ~ mniejszy laty: Gdisz s mąszem stala przes trzy latha y przes trzy myesącze w theem kv prawv nye pozywayącz, lvbo byla wyątsza lathy, lvbo mnyesza (sive fuerit minor annis, sive maior), pothem nye moze czynycz... o kthorekole gymyenye *Sul* 37.

5. '*niedługo trwający, krótki, brevis*': Po male chvily on mlodzenecz gesthcy on smarthfyfstal byl *Gn* 182b; Paulis, malymy, verbis XV *p. pr. R* XVI 347; Maly vel na crotky czasz ivsz modicum et iam non videbitis me (Jo 16, 16) XV *med. GlWroc* 35r; Ad quem (*sc.* devotionis gradum) alii maximi sancti raptim et ad momentum temporis, y thess na maly czass, rarissime admittuntur XV *med. SKJ* V 278, *sim. ib.* 279; Wydzala syø gemu mala wyelmy chwyla (pauci dies) prze wyełykø myloszcz *BZ* Gen 29, 20; Geszcze po malcy chwyly (adhuc paululum), a ukamyonuyøcz myø *BZ* Ex 17, 4, *sim.* 1471 *MPKJ* V 16; Abi nam oswyecyl oczi nasze... a dal nam sziwot mali (vitam modicam) *BZ* I Esdr 9, 8; Tobyas... pomazal oczi oczcza swego a po malem czasu, iako za pol godzini, seszlo byelmo *BZ* Tob 11, 14; Na maly czasz mogu pomocz (*sc.* lekarstwa) *De morte* w. 311; Na maly czasch parumper (declinasset parumper in domum Jud 17, 8) 1471 *MPKJ* V 34; Maly czasch parumper (in momento indignationis abscondi faciem meam parumper a te Is 54, 8) *ib.* 95; Geszczem maly czass s vamy (adhuc modicum tempus vobiscum sum Jo 7, 33) *Rozm* 458, *sim. ib.* 564; Maly czass, yze mye yvz nye vzryczye, maly czass, yze mye vzryczye (modicum et iam non videbitis me et iterum modicum et videbitis me Jo 16, 16) *ib.* 572, *sim. ib.* 573; A maley godzyny nye mozeczye czvcz se mną *ib.* 601; Maly czass pozyczon yest vam vkazovacz pycha vaschą nade mną *ib.* 650; Po maley chvyly, yakoby po godzynye (intervallo facto quasi horae unius Luc 22, 59) *ib.* 690, *sim. ib.* 821; ~ *mylnie za łac.* multus: Y stalo szø gest potem po malich dnyech (post multos dies), ze obyetowal Kaym *BZ* Gen 4, 3; Potem po malem czasu (post multum vero temporis), gdi krol Salmanazar vmarl,... tedi Tobyas... chodzil... po wszey rodzinye swey *BZ* Tob 1, 18.

6. *w stopniu najwyższym z przeczeniem* '*żaden, minimus, nullus*': Iszecz on namnegsze perzinky ne malcy gest ge on byl *Gn* 5b; Szø ge (*sc.* morze) byly tako szucho przesly, ascy ony svich nok na⟨m⟩negszc stopy ne *szocz ony byly rosmoczyly *Gn* 174b; Tedycz vøcz ona namnegsego penøska ne gest go ona byla mala *Gn* 175b; Othrzvczywszy wszystką sromyeszlywoscz, z naamnyeszą drvsznosczą (cum minima strenuitate) naslyadvyąncz, ny pod czyyą chorąngwyą... stanowycz szą obykli *Sul* 21; Nyczy

namnyeyszey any wstøgy nogawyczney (a filo subteminis usque ad corrigiam caligae) nyc wezmø *BZ* Gen 14, 23, *sim. MPKJ* V 9; Czczyenye o tem, yze myly Iesus zakazal, yschbychmy nye myely dzyeczyeczya namnyeyschego rozgnyevacz *Rozm* 383; Vyelykye rzeczy obyeczvyącz vczynycz a potem y namnyeyschey nye pelnyącz *ib.* 655; Nye ostalo bylo namnyeysche myescze czale skory *ib.* 822.

Cf. **Babka, Głowienka, Jeżynka, Konik, Krówka, Marzanna, Mlecz, Orzech, Osanka, Osanna, Ożanka, Rozchodnik, Szczygiełki, Ślaz**

Małż *zool.* '*ostryga jadalna, Ostrea edulis L.*': Malsz concha marina 1472 *Rost* nr 320.

Małżenka *cf.* **Małżonka**

1. Małżeński, Manżelski *formy*: *n. sg. m.* małżeński *OrtMac* 31; manżelski XV *med. GlWroc* 105v; *neutr.* małżeńskie *OrtBrRp* 85, 1, *OrtMac* 115; ~ *g. sg. m.* małżeńskiego *Dek* III 1—6. 10—13. 15—18. 20. 22. 25—30. VI, *OrtBr* VII 563, *OrtMac* 27, *MW* 62b; *f.* małżeńskie *OrtBr* VI 352; małżeńskiej *OrtMac* 42; *neutr.* małżeńskiego *OrtCel* 10, *OrtMac* 27, *OrtVrtel* 118; ~ *d. sg. neutr.* małżeńskiemu *BZ* Ruth 1, 12, *Rozm* 24; ~ *ac. sg. m.* małżeński *BZ* Tob 6, 17. 7, 16; *f.* małżeńską *MW* 59b; *neutr.* małżeńskie *OrtBr* VI 354. VII 562, *OrtMac* 49, XV *p. post. Kałużn* 285, *Rozm* 28; ~ *i. sg. m.* małżeńskiem *Rozm* 38; *f.* małżeńską *OrtBrRp* 45, 2, *OrtMac* 53; ~ *n. pl. m.* małżeńscy *OrtBrRp* 31, 4, *OrtKal* 177, *OrtMac* 31; *neutr.* małżeńskie *OrtBrRp* 31, 3, *OrtMac* 30; ~ *d. pl. m.* małżeńskim XV *med. SKJ* V 278.

Znaczenie: '*dotyczący małżeństwa, odnoszący się do małżeństwa, coniugalis, conubialis*': Coniugalem, malszenske, statum XV *in. R* XXIV 69; Actus coniugalis, manselsky, debito ordine servatus non est peccatum XV *med. GlWroc* 105v; Hec mulier commendatur ergo ad cius proximum et hoc quoad podług, statum matrimonii malzenskyego XV *med. SKJ* V 263; Ivszem staroscyø nawyedzona any sposobyona ku przywyøzanyv malszenskemu (nec apta vinculo coniugali) *BZ* Ruth 1, 12; A w tø dobø wszøw lyst, podle tego tedi prawa vcziny zapys małzenski (conscriptionem coniugii) *BZ* Tob 7, 16; Qui non carent legalitate, id est qui sunt legitimi, kthorzy nye stracza oddanya malszenyskyego podlvg vstawyenya krzeszczyanskyego *OrtCel* 10; Względnal (*sc.* bog) na placz y pokora malzenyszką Anny swyatey *MW* 59b; W czyszthoszczy szwe czyalo do czaszu malzenyskyego zachowala (*sc.* Anna) *MW* 62b; Vybyerzy sobye s tych... oblvbyencza y maza k temv lozv malzenyskyemv (ad torum maritalem) *Rozm* 24; Tey przykładem vyelye dzyevycz ostanye v czystoczye, yze bąda odmavyacz ydz za mąsz y wzgardzą malzenskye loze (torum coniugalem) *ib.* 28; Bądzyesch yemv (*sc.* Jozefowi) *przyłoczona obyczayem malzenskyem (per coniugii modum sociari) *ib.* 38; ~ stadło małżeńskie, ród, staw, urząd małżeński '*małżeństwo, związek zawarty między mężczyzną i kobietą zgodnie z prawem, także pochodzenie z takiego związku, coniugium, matrimonium iure contractum, item de alicuius origine a parentibus legitimo matrimonio iunctis ducta*': Ne czin *chrzecha neczystego procz urzødu malszenskego (*Dek* III 14: malssenssthwa sswyąthego) *Dek* III 1—6. 10—13. 15—18. 20. 22. 25—30. V 4. VI; Tocz søø cy, ktorzi w małszenski sstaw tak wstøpuiø (qui coniugium ita suscipiunt) *BZ* Tob 6, 17; Bandze ktho naleszyon w nyemalszenst[e]wye, szlowye ysz przestapy stadlo malzenszkye (*OrtMac* 96: w przestapyenyv malzenszthwa) *OrtBr* VII 562; My mowyemy, ysz nye gesth sz malzenszkyego rodu *OrtMac* 27, *sim. OrtBr* VII 563; Gdy ktho myal wkazacz szwoy rod albo malzenszkye sthadlo, themu moze yego kaszdy przyrodzony... pomocz przyszągacz *OrtMac* 49, *sim. OrtBr* VI 354; Maszczyszna wyleganyecz, czo nye stadla (*leg.* z stadła) malszenszkyego szye narodzyl *OrtVrtel* 118, *sim. OrtMac* 27; Zawyodlly ktho dzyewką..., then ma... poyacz yą w stadlo malszyenskye (habebit eam uxorem Ex 22, 16) XV *p. post. Kałużn* 285; ~ lud małżeński, ludzie małżeńscy, dziecię małżeńskie '*dzieci, ludzie urodzeni z prawego małżeństwa, liberi legitimi, qui iusto matrimonio nati sunt*': Gdy then masz poyal w malzenszthwo szwa mamką..., thedy thy dzyeczy, czo szobą (*leg.* z sobą) myely pothem, yako szyą poyąly w malzenszthwo, za (*leg.* są) malzenszkye *dzyedzy, moga wszyacz gymyenye gych *OrtMac* 30, *sim. OrtBrRp* 31, 3; Wylyeganyecz mozely... szyedzyecz w lawyczy... yako malszenszky lud (*OrtKal* 177: malzenszczy ludzye) y dzyeczy?... Wyleganyecz any yego dzeczy nye moga... thego myecz, yako malzenszczy ludze y dzyeczy (*OrtBrRp* 31, 4: *malzenszky dzyeczy y ludzye małzensz[ky]czy) mayą *OrtMac* 31; Dzyeczyą, czo sz nym myala, nye yesth malzenszkyc, alc yesth wylyeganyecz *ib.* 115, *sim. OrtBrRp* 85, 1; ~ żona małżeńska '*żona zaślubiona prawnie, uxor legitima, iusto matrimonio iuncta*': Mały maz zoną (*leg.* z żoną) małzenszka dzyewką y szyna, vmrzely mv zona, dzyeczy *zoszthana v oycza *OrtMac* 53, *sim. OrtBrRp* 45, 2; ~ każń małżeńska '*zasady pożycia*

małżeńskiego, praecepta ad matrimonium attinentia': Rzeczy, czo szye thycza malzenszkyey (*OrtBr* VI 352: malzenszkye) kaszny, thy maya dacz do duchownego szadv *OrtMac* 42; ~ skutek małżeński '*stosunek płciowy, coitus*': Czystota swyeczyla, yss thesch nyepodobno yą sluschnym skuthkom malschenskym przylaczycz puritas resplenduit, ut eciam impossibile esset eam licitis actibus matrimonii applicari XV *med. SKJ* V 278.

2. Małżeński '*po małżeńsku, w sposób zgodny z prawem małżeńskim, iure coniugii, licentia coniugali*': Gdi nyekteri slachczicz... dzyewką... rankąn gwaltowną wzyąlbi..., ch⟨c⟩ancz yą yemu myecz sobye zonąn *zakonąn malzensky (eam sibi in legitimam habere uxorem), tegdi gdi ten isti gwaltownyk tąn istąn tako zakonnye albo malzensky pozna (matrimonialiter cognoverit), possagu... s nyąn nye bandzye myal *Sul* 89.

Małżeństwo *formy*: *n. sg.* małżeństwo *Sul* 90, XV *p. pr. R* XXII 335, *Gloger*; ~ *g. sg.* małżeństwa *Dek* III 7. 14, *Sul* 41, XV *p. pr. R* XVI 337. 340, XV *med. SKJ* V 263, *etc. etc.*; ~ *d. sg.* małżeństwu XV *p. post. R* XXV 177, *Rozm* 16. 23. 29. 105; ~ *ac. sg.* małżeństwo XV *med. R* XXV 154, XV *med. SKJ* V 263, *BZ* Deut 25, 7. II Esdr 9, 7, *etc.*; ~ *i. sg.* małżeństwem *Sul* 58, *BZ* I Esdr 9, 14; ~ *l. sg.* (po) małżeństwie *Sul* 37. 104, *OrtBrRp* 31,2. 84, 4, *etc.*; ~ *ac. pl.* małżeństwa *Rozm* 182.

Znaczenia: **1.** '*związek zawarty między mężczyzną i kobietą zgodnie z prawem, matrimonium iure contractum*': Tak napelnysz zakon malszenszthwą (*Dek* III 1—6. 8. 11. 13. 16—18. 22. 25. 27. 28. 30: stadla) thwego *Dek* III 7; Nye czyn grzechu nyeczyssthego procz malssenssthwa (*Dek* III 1—6. 10—13. 15—18. 20. 22. 23. 25—30. V 4. VI: procz urzędu malszenskego) sswyąthego *Dek* III 14; Nupciis abilem vlg. podobny qu *maleszeniszw *ca* 1420 *R* XXIV 86; (Franciszek) po malzenystwye przyiąthem (post contractum matrimonium) przes czthirzi latha... nye bil vpomyenon o rzeczi alybo o gymyenye przerzeczone *Sul* 37; Wawrzynyecz nye bil s prawego loza abo s malzenstwa porodzony (non fuit de legitimo matrimonio sive toro procreatus, *Dział* 31: nye byl od dobrey maczerze porodzony) *Sul* 41; Malzenstwo przes voley starschich *Sul* 90; Kyedikoli nyektori slyachczicz... dzewkąn swoyan vida za mąnsz, po yeyze *malzenstwye skonanyu (post cuiusquidem matrimonii consummationem), acz ktore gymyenye oczczisthe ostalobi, tegdi... po smyrczy oczycza... k ney nye bandzye sluschecz *Sul* 104; Nuptaque conveniens thori, malszenstwo, thalamique sodalis, nobilis hec Anna prole fecunda sua XV *p. pr. R* XVI 329; Nullaque coniugii vincula pati nysly malzenstua rzeczyvdzv *ib.* 340, *sim. ib.* 337; Malschensthwo matrimonium XV *p. pr. R* XXII 335, *sim.* 1456 *R* XXXIII 182; Taakesz malzenstwo rodzy dzewycze a teesz malzenstwo skazy dzewicze *Gloger*; Unus alteri fidem matrimonii, wyernoszczy malzenstwa, non servat XV *med. SKJ* V 263; Ti, boze..., dalesz nam zbavyenye..., abichom syø nye wraczaly zasyø... any syø malszenstwem oblyvbyaly (neque matrimonia iungeremus) s lyvdzmy timy to *BZ* I Esdr 9, 14; Wiscye nyeprawye vczinyly, sloziwszi syø w malzenstwo z zonamy czudzego rodu (collocantes vobis in matrimonium uxores alienigenas) *BZ* II Esdr 9, 7; On yesth dobrego vrodzenya, tho yesth z malzensthwa *OrtMac* 27, *sim. OrtBrRp* 29, 4; Gdyby nalęzyon przestapcza malzenszthwa *OrtMac* 95; Bądzyely ktho nalyezyon w przestapyenyv malzenszthwa (*OrtBr* VII 562: w nyemalszenst[e]wye, szlowye ysz przestapy stadlo malzenszkye)..., tego mayą... oszadzycz *ib.* 96; Listh rozvyedzienya w malzienstwye liber repudii (Is 50, 1) 1471 *MPKJ* V 95; W malzenystwye z boyaznya boszką w myloszczi wyerney trwala (*sc.* Anna) *MW* 62b; Nubens cuidam *przysvolywschy kv *malzeystw (*leg.* małżeństwu) XV *p. post. R* XXV 177; Takosch... tamo bydlyly asch do tego czaszv, kyedy podobne byly yvsz kv malzenystw (*leg.* małżeństwu, usque tempus nubile) *Rozm* 16, *sim. ib.* 23; Ten czy yest stroz y tovarzysch malzenystva (consors coniugalis) mego *ib.* 25, *sim. ib.* 29; Marya... zaslvzyla v boga, aby v to *dostoyną malzenstwo... temv czlovyekv byla dana (ut sibi societur atque per coniugium ipsi copuletur) *ib.* 33; Iozephye,... ktorysz dostoyen malzenstva (dignus es consortio) vybraney dzyevycze *ib.*, *sim. ib.* 38; Przyslo k temv, yze myly Iesus swą (*leg.* z swą) matka ostąly przy domu: myly Iesus yako blyschy po oyczv, a Marya po svem malzenstvye *ib.* 147; Ezeyczy... svaczby v myerzączcze myely nye przeto, ysby malzenstwa nyemyely (*pro* myenyly) ⟨i⟩ plodzenye lyvda vmnyeyschycz (nuptias fastidientes, non quia coniugia et hominum successionem perimendam censerent) *ib.* 182; Pusczyl (*sc.* Jesus) nyevyasta, ktora byla malzenstvo przestampyla *ib.* 714; My pomavyamy Iesusa..., yze szye vrodzyl kromya malzenstva *ib.* 805; ~ być, bydlić w małżeństwie '*być żonatym (zamężną), nuptum esse*': Gdyby masz bydlyl szwa poczesna zona w malzenszthwe *OrtMac* 30, *sim. OrtBrRp* 31, 2, *sim. OrtMac* 114, *OrtBrRp* 84, 4; Movyl,

aby wschyszczy mlodzyenczy..., ktorzy by nye byly v malzenystvye (qui non essent adhuc coniugati), yschby przysly do kosczyola *Rozm* 29, *sim. ib.* 30; ~ pojąć, przyjąć w małżeństwo '*ożenić się, coniugem ducere*': Nye chcze brat møza mego wsbvdzicz syemyenya bratra swego w Israhel, ani mnye w malzenstwo przivøcz (in coniugem sumere) *BZ* Deut 25, 7; *Than masz poymye oną nyewyastha w malzenszthwo, czo sz nyą szpal... przesz malzenszthwa..., mogały... dzyeczy wszyacz gymyenye gych? *OrtMac* 30, *sim. OrtBrRp* 31, 3, *sim. OrtMac* 28, *OrtVrtel* 119; Gdy... masz poyal w malzenszthwo szwa mamką,... thedy thy dzyeczy, czo szobą (*leg.* z sobą) myely pothem..., moga wszyacz gymyenye gych *OrtMac* 30, *sim. OrtKal* 187; Vyelye mlodzyenczow vyelyebnych przyschło ządayącz czyą poyącz w malzenystwo (in sponsam et in coniugem accipere te quaerunt) *Rozm* 23; ~ dać ku małżeństwu, oddać podług małżeństwa, małżeństwem '*wydać za mąż, nuptum dare*': Dzewka, przes woley porodzyczelow drapyeszczy przyswołącz..., aczby gemv pothem malzenysthwem byla othdana (postmodum matrimonialiter fuerit copulata, *Dział* 55: potem s tym w malszenstwo wstąpyla), wszdy poszag straczycz ma *Sul* 58; Ten yest dostoyen, aby yemv Marya dzyevycza dana kv malzenystw (*leg.* małżeństwu, pro sponsa iungeretur) *Rozm* 29; Bądzyesch oddana podlvg malzenstva (desponsaberis modo coniugali) *ib.* 38; Szyroty svych synow... myloval yako swe dzyeczy i daval ye za wsche ('swe') synovce... kv malzenystw (*leg.* małżeństwu, in matrimonio) *ib.* 105; ~ małżeństwo niedane '*małżeństwo nieprawne, matrimonium illegitimum*': V malszenystvye nyedanem in thoro illegitimo *ca* 1500 *JA* X 385.

2. '*mąż i żona, małżonkowie, maritus et uxor, coniuges*': Na malszenstwo ad coniugia XV *med. R* XXV 154; Hec sancta mulier comendabatur propter quatuor, que spectant ad coniuges slussha na malzenstwo XV *med. SKJ* V 263.

Małżonka, Małżenka *formy*: *n. sg.* małżonka *BZ* Num 30, 11. Tob 7, 12, XV *p. post. R* XXV 265; ~ *g. sg.* małżonki *Gn* gl. 161a, XV *med. SKJ* V 256; ~ *ac. sg.* małżonkę *BZ* Deut 22, 16. 19. 29. Tob 6, 12; ~ *g. pl.* małżonek XV *med. Zab* 514; ~ *d. pl.* małżenkam *Rozm* 146.

Znaczenie: '*żona (prawnie poślubiona), uxor, coniunx (iusto matrimonio iuncta, legitima)*': Ecce exemplum habuerit in ea coniugale, malsonky, ut fidelitatem, varø, quam promiserunt inter se, ut illam... teneant *Gn* gl. 161a; Statum matrimonii esse licitum et sanctum, voluit nasci ex coniugata s malzonky XV *med. SKJ* V 256; Uxores malzon[y]ek, zon cudzych XV *med. Zab* 514; Malzonka (uxor) w domv *møze swego, gdisz syø slvbem zawyøze a przisyøgø, vslisili møz a milczalby ani zapowye slvbv, spelni, czoszkoli slvbila *BZ* Num 30, 11; Dzewkø mø dalem temv to za malzonkø (dedi huic uxorem) *BZ* Deut 22, 16; Bødze yø (*sc.* dziewkę) myecz za malzonkø (habebitque eam uxorem) *ib.* 22, 19, *sim. ib.* 22, 29; Geden møz... ma dzewkø..., masz iø sobye poiøcz za malzonkø (accipere coniugem) *BZ* Tob 6, 12; Tego, gen syø boga bogy, ma bicz malzonka (coniunx) dzewka twa *ib.* 7, 12; Malzonką XV *p. post. R* XXV 265; Marya... chodzyla, yako tedy był zakon malzenkam chodzycz *Rozm* 146.

Małżonkowie '*mąż i żona, coniuges, maritus et uxor*': Nam non tamen virgines, sed eciam coniugati, malzonkowye, bene potent salvari, si eorum statum bene servant XV *med. SKJ* V 256; Et hoc advertere debent coniuges, malzonkowye *ib.* 263; Undecima stella est fecunditas, que iubetur in coniugatis w malzonkoch *ib.* 274.

(Małżowy) Smałżowy '*przynależny do małży, qui ostreae est*': Smalsove scorupi 1475 *Rost* nr 3006.

Mama 1. '*macocha, noverca*': Causa Pieczkonis et vxoris sue Stachne. Item... Laurencius, filius Pieczkonis, recognouit..., quia Stachna, matertera al. mama eidem Laurencio suo priuigno ex successione paterna in omnibus satisfecit 1445 *MonIur* III 126; Noverca mama, maczecha *ca* 1455 *JA* XIV 490; Yakom ya Malgorzacze, mamye mey, nye szabral dwu szuknyv 1470 *ZapWarsz* nr 1308.

2. '*mamka, piastunka, nutrix*': Mama nutrix *ca* 1420 *WokTryd* nr 236; Nye tako, yako ynne panny czynyv, yze schvkaya ynych opczych mam (non ut solent homines extraneam quaesivit nutricem mater puero), alye swe dzyeczatko svymy pyrszyamy karmyla (*sc.* Anna) *Rozm* 12.

Mamić '*oszukiwać, mylić, łudzić, fallere, decipere*': Cum labor incumbat, qui rem famamque retundat, iunctus ad vxorem culpe vitabis amorem anima durante, que oculos incavtorum yma plerumque prestigiant, *gl.* decipiunt, fallunt mamya 1466 *R* XXII 12. ~ *Cf.* **Omamić, Zmamić.**

Mamienie 1. '*fałszywa, oszukańcza przepowiednia, praesagium falsum*': Mamyenye prestigium XV *med. Zab* 517.

2. '*zjawa, mara, duch, simulacrum vanum, larva*': Tentat ipomanes, vimysla mamyenia, lemures 1466 *R* XXII 25.

Mamka 1. '*jakaś bliska krewna a. powinowata, ciotka, stryjenka, macocha, nieślubna żona, femina*

propinquitate alicui coniuncta, amita, matertera, patrui uxor, noverca, uxor illegitima': Woczech... astitit termino peremptorio super Stephano... et super suam mamkam 1393 *Leksz* I nr 1397; Obtinuerunt... hereditatem in domina Machna, ipsorum *mamke Golinszka 1394 *ib.* nr 1908; Mamka gego kmecza... lanky na bloczech w osminacze grzywen dzersala 1421 *AKPr* VIIIa 155; Gerlach contra mamkam et contra fratres patrueles 1421 *TPaw* VII nr 2095; Jakom nye vinouath Micoschce kopi grossorum mey mamki dlugu 1423 *ib.* nr 3339; Veniens ad iudicium bannitum Mathias... cum Margaretha sua vlg. *manka 1431 *Monlur* III 20; ~ Skaradoszczi mamki twey a czotki (materterae et amitae) nye otkriway *BZ* Lev 20, 19; ~ Gdy then masz poyal w malzenszthwo szwa mamką,... thedy thy dzyeczy, czo szobą (*leg.* z sobą) myely pothem,... moga wszyacz gymyenye gych *OrtMac* 30, *sim. OrtKal* 187.

2. '*karmicielka, piastunka, nutrix*': Mamka alitrix 1462 *R* XXV 270; Erunt reges nutricii tui et regine nutrices pyastunowye a mamky 1461—7 *Serm* 248r; Przyiala vrzad mamky a piestunky nutricis ac garule officio fungebatur *ib.* 443v; Mamka (*war. lub.*: pyastvnka) nutrix (porta eos in sinu tuo, sicut portare solet nutrix infantulum Num 11, 12) 1471 *MPKJ* V 25; Mąmką nutrix *ca* 1500 *Erz* 42.

3. '*położna, obstetrix*': Mamka obstetrix *ca* 1500 *R* XLVII 354.

1. Man *formy*: *n. sg.* man 1403 *Piek* VI 172, 1403 *PrzewHPr* I 368, 1417 *ib.* 368, 1469 *AGZ* XVI 68, 1475 *RTH* III nr 316; ~ *n. pl.* manowie *MPKJ* V 92; ~ *g. pl.* manow *Dział* 54; ~ *d. pl.* manom *ca* 1428 *PF* I 494; ~ *ac. pl.* many 1450 *KodPol* IV 58, *MPKJ* V 58; ~ *i. pl.* many *Sul* 21.

Znaczenie: '*lennik, wasal, ten, co posiada dobra na prawie lennym, vasallus*': Sborius... euasit Andream Czaczski super eo, quod ipsum asseruit esse suum omagialem vlg. man 1403 *Piek* VI 172; Andreas Sborium dixit esse suum omagialem vlg. man 1403 *PrzewHPr* I 368; Dominus Iohannes... contradixit coram iudicio, quod idem Preczslaus esset suus omagialis vlg. man et quod non deberet coram iudicio respondere, sed coram ipso domino Iohanne 1417 *ib.* 368; Manom ffeodalibus *ca* 1428 *PF* I 494; Insuper (*sc.* damus) omagiales al. many et villas istas terrigenarum 1450 *KodPol* IV 58; Dzewka dana (*sc.* za mąż) dzerszawy nye otrzyma, ale w pokolenyv blysschy wyposaszy yą, gymyenye *oderszy, wygyawszy dzeczy nyszszych slaczczyczow abo slug, abo manow, ktorych dzewkam posag y cząscz z gymyenya... w pienyądzoch ma bycz dano *Dział* 54; Stanislaus Denowsky misit ad iudicem castri suum familiarem nobil⟨em⟩ Radeczsky, excipiendo ipsum Felicem in suum ius, ipsum asserendo esse suum scultetum et man 1469 *AGZ* XVI 68; Domini, nolite me iudicare, quia Dersław praedictus est meus servus et omeyałis al. man, ideo sibi respondebo in iure meo, quia ipse habet ius a patre meo et non a rege nec a ducibus 1475 *RTH* III nr 316; M[y]an vassalus 1487 *PF* IV 761; ~ '*poddany, członek podbitego ludu, captivus, qui in victoris potestate est, deditícius*': Many aut poddan[y]e (*war. kal.*: naam poddane) fecit tributarios (rex... omnem terram et... insulas fecit tributarias Esth 10, 1) *MPKJ* V 58; Vectigales, id est censuales, omaginales poddany aut manowye (cadet Assur in gladio non viri... et iuvenes eius vectigales erunt Is 31, 8) *ib.* 92; ~ *corruptum*: Nyekthorzi z naszych slyachczyczow, gdi na grodzeech przeczyw nyeprzyiaczelyoom bywayą polozzeni,... ny pod czyyą chorągwyą z naszey woyszki stanowycz szą obykli... Paknyąły thaczy daley... bandą nalezeny, przes podkomorzego, pod kthorym szą, z gych mani (*pro* zgymani) mayą maam (*pro* naam) bicz podaany (per subcamerarium, sub quo degunt captivati, captivi nobis debebunt praesentari) *Sul* 21.

2. Man *(w podaniu biblijnym)* '*pokarm dany przez boga Żydom na puszczy, (in Scriptura sancta) cibus, quem deus Iudaeis e caelo misit*': Sdzyal gest dom israhelsky gymyø gego man przeto, zze bilo gest yako szyemyø kolyandrowe byale (appellavitque domus Israel nomen eius man, quod erat quasi semen coriandri album) *BZ* Ex 16, 31. ~ *Cf.* **Manna.**

Manasterz *cf.* **Monaster**

Manastyr *cf.* **Monaster**

Manastyrz *cf.* **Monaster**

Mandat '*pisemne polecenie, wezwanie, mandatum scriptum*': Jakom ya nye nasedl na dom yego gwalthem... anym mv syedm ran synych zadal podluk mandatu posw 1494 *ZapWarsz* nr 1680.

1. Mandel *czy* **Mandela** *bot.* '*migdał (nasienie rośliny tej nazwy), nux Graeca*': Secundus articulus, pro quo querulavit, videlicet ficus, risz, uvis passis al. roszynky et mandele 1444 *KsNWarsz* I nr 200.

2. Mandel *cf.* **Mendel**

Mandela *cf.* **1. Mandel**

Manholt *bot.* '*burak zwyczajny, Beta vulgaris L.*': Manholt beta 1472 *Rost* nr 1072.

Manichei '*zwolennicy Manesa, który przyjmował oddzielny początek złego i dobrego, mani-*

chejczycy, Manichaei sectatores Manetis, qui aliam boni, aliam mali originem fuisse putabat': Yest błąd kacerzov, ysz slova manychey *Rozm* 780. ~ *Może postać łacińska.*

Manna *formy*: *n. sg.* manna *Fl* i *Pul* 77, 28, *BZ* Ex 16, 13, *Rozm* 67; ~ *g. sg.* manny *Gn* 181 b, *BZ* Neh 9, 20; ~ *ac. sg.* mannę *BZ* Ex 16, 35; ~ *i. sg.* manną *Rozm* 810.

Znaczenie: *(w podaniu biblijnym)* '*pokarm dany przez boga Żydom na puszczy, (in Scriptura Sancta) man, cibus, quem deus Judaeis e caelo misit*': Nixecz ginsego thamo ne szøcz ony bily nalesly, gedno pelen grob manny bose, tocz gest chleba nebeskego *Gn* 181 b; Pline gim manna na iedzene (pluit illis manna ad manducandum) *Fl* 77, 28, *sim. Pul*; Za yutra manna przyszla, yako rossa wokoly gich (mane quoque ros iacuit per circuitum castrorum) *BZ* Ex 16, 13; Synowye israhelszczy gedly cztyrdzeszczy lyat mannø (comederunt man quadraginta annis) *ib.* 16, 35; Manni twey nye odiølesz gym od gich vst (manna tuum non prohibuisti ab ore eorum) *BZ* Neh 9, 20; Tocz yest manna zchovana v korabyv v zakonnym (hic est manna positum in archa testamenti) *Rozm* 67; Bog vasch... karmył vasch manną czterdzyeszczy lath na pusczy *ib.* 810. ~ *Cf.* **2. Man.**

Manolka '*rodzaj amuletu, amuleti genus*': Manołki manola 1472 *Rost* nr 1762.

Manowstwo '*zależność lenna, powinność lenna, vasalli munus atque officium*': Nowa Wes ne postala w manofst⟨w⟩o do Czacza 1395 *Leksz* II nr 1732.

Mantlik *Cf.* **Mętlik**

Mantyka '*torba podróżna, mantica*': De cassidily sch toboły aut mantyky (Tobias... protulit de cassidili suo partem iecoris Tob 8, 2) 1471 *MPKJ* V 55.

Manżelski *cf.* **1. Małżeński**

Maństwo *formy*: *n. sg.* maństwo 1420 *Przem* I nr 1229, 1424 *ArchTerCrac* CXCV 283, 9, XV *med. Wisł* nr 1302; ~ *g. sg.* maństwa 1474 *AGZ* XIX 14, 1477 *ib.* 30, 1485 *ib.* 197, (1485) XVI *p. pr. Matr* IV 3 nr 1104; ~ *ac. sg.* maństwo 1474 *AGZ* XIX 14; ~ *i. sg.* maństwem 1458 *AGZ* XIII 330.

Znaczenia: **1.** '*posiadanie ziemi na prawie lennym czy też w ten sposób posiadana ziemia, feudum*': Venceslaus promisit Rutheno, dicto Chodor, omagium al. *møstwo et filio Thodori firmitatem pro mutilacione[m] sui digiti et promisit idem Venceslaus sub collo suo non mereri 1420 *Przem* I nr 1229; Feodum al. manstwo 1424 *ArchTerCrac* CXCV 283, 9.

2. '*powinności lennicze na rzecz feudała, zależność lennicza, vasalli status ac condicio, qui patrono subiectus fuit*': Manstwo omagium XV *med. Wisł* nr 1302; Debet Iohannes prefata bona possidere more hereditario et cum iure patronatus in Sglobyen..., cum omagio seu servicio al. s mansthwem de villis Kidalowicze et Wyanczkouicze 1458 *AGZ* XIII 330; Spithco..., palatinus Belzensis, recognovit, quia generosum... Iohannem Lyssakowsky de vazellitate servicii al. z maynstwa de advocacia in Pawlowo Ssyolo, de villa Manastirz demisit... Dominus Spithco suis successoribus pro eadem vazellitate servicii al. o przerzeczone maynstwo silentium habere debet 1474 *AGZ* XIX 14; Prout ipsum Iohannem... Spythko... de vazellitate al. z manstwa liberum demiserat 1477 *ib.* 30; Iohannes... omnes litteras... super eandem demissionem dicte vazellitatis al. maynstwa in manus... palatini restituit *ib., sim. ib.*; Iohannes Procopowicz... Iwanko eandem villam dat, donat, inscribit iure hereditario inscribendo, ipsum de servicio ac vassalacione al. sz mansthwa eviterne demittendo 1485 *ib.* 197, *sim.* (1485) XVI *p. pr. Matr* IV 3 nr 1104.

Mara '*senne widziadło, zjawa senna, somnium, vana somnii imago*': Efreltes est visio in sompnis, cum videtur homini, quod mulier equitat equm, quod vlg. dicitur marą 1450 *RpKapKr*; M spissum cum cauda in tercio pede, sicut in fine diccionum poni solet, ut sic: mara, mego *Park* 404.

Marborski *cf.* **Magdeburski**

Marcha *formy*: *n. sg.* marcha *BZ* Deut 21, 1. 23; ~ *g. sg.* marchy *BZ* Lev 7, 24. Num 19, 16. Deut 21, 2; ~ *ac. sg.* marchę *BZ* Gen 15, 11. Ex 21, 35. 36; ~ *n. pl.* marchy *BZ* Num 14, 29. 32. 33; ~ *d. pl.* marcham *BZ* Nah 3, 3; ~ *ac. pl.* marchy *BZ* IV Reg 10, 25.

Znaczenie: '*martwe ciało, trup ludzki lub zwierzęcy, hominis vel animalis cadaver*': Y snydze na dol ptastwo na marchø (descenderuntque volucres super cadavera) *BZ* Gen 15, 11; Paklybi wol czucz wolu drugego ranyl a on vmarlbi, przedadzø wol szywi..., a marchø martwøø (cadaver... mortui) roszdzyelyø myedzy sobøø *BZ* Ex 21, 35; Aczbi wyedzyal, ysze wol rogaty byl..., wroczy wol za wol, a marchø czaløø wyeszmye (cadaver integrum accipiet) *ib.* 21, 36; Tuk marchi samomarley (adipem cadaveris morticini)... bødzyeczye myecz ku potrzebye *BZ* Lev 7, 24; Na tey to pvsci løgø marchi wasze (cadavera vestra) *BZ* Num 14, 29, *sim. ib.* 14, 32. 33; Pakli kto na polv dotknye marchi zabitego czlowyeka (cadaver occisi hominis)..., nyecist bødze *ib.* 19, 16; A gdisz bødze nalezona marcha czlowyeka zabitego (hominis ca-

daver occisi)..., vinidøcz... sødze twoy y zmyerzø od myasta tey marchi (a loco cadaveris) wzdal wszistkich myast okolo *BZ* Deut 21, 1. 2; Gdisz sgrzeszi czlowyek... a obyesson bødze na szibyeniczi, nye ostanye gego marcha (cadaver) na drzewye *ib.* 21, 23; Y zbyly ge (*sc.* sługi Baalowe) wszitki myeczem..., y wimyotaly marchi gich precz *BZ* IV Reg 10, 25; Byada myastu krewnemv..., nye odydze ot cyebye lup,... nye gest konyecz marcham (nec est finis cadaverum) *BZ* Nah 3, 3.

Marchew *bot.* '*marchew zwyczajna, Daucus carota L.*': **a.** '*hodowana, culta*': Ad prandium:... pro beta et marchew III grosos 1393 *MMAe* XV 223, *sim.* 1394 *ib.* 245. 246; ~ **b.** '*dzika, silvestris*': Polna marchew baucia agrestis 1437 *Rost* nr 2499, *sim. ca* 1465 *ib.* nr 3889, *ca* 1500 *ib.* nr 2034; Marchew polna daucus *ca* 1465 *ib.* nr 3883, *sim.* 1484 *ib.* nr 6006; ~ Polschka marchew daucus cretidus 1478 *Rost* nr 2222.

Marchewka *bot.* '*Anthriscus silvestris Hoffm.*': Marchewka daucus silvestris 1460 *Rost* nr 3498.

Marchwica *bot.* '*marchew zwyczajna, Daucus carota L. silvestris*': Marchuicza baucia agrestis 1472 *Rost* nr 922.

Marcielny *(?)* '*śmiertelny, mortalis*': Vschyszcy yą (*sc.* Marię) barzo mylovaly... a vyelyka czescz yey vkazaly, mynyącz, aby bogyny byla marcelna (*pro* nyemarcelna?, esse deam immortalem ipsam asserentes) *Rozm* 103.

Marczeć '*schnąć, chudnąć, słabnąć, marcescere, tabescere*': Grzeszny... gnyewacz szye będze, zemby swymy skrzytacz będze y marczecz (peccator... irascetur, dentibus suis fremet et tabescet, *Fl*: y sprochne) *Pul* 111, 9.

Margaryta '*perla, margarita, gemma*': Przyklad o drogyey margaryczye, takyem kamyenyv *Rozm* 342; Nalyasvschy yeden drogy kamyen, margarytą (inventa autem una pretiosa margarita Mat 13, 46), schedwschy y przedal wschytko, czo myal, y kvpyl ten ysthny kamyen *ib.*

Margrabia, Markrabia '*namiestnik panującego sprawujący władzę nad marchią, tytuł feudalny w Niemczech, marchio*': Margraba marcho *ca* 1420 *WokTryd* nr 476; Markrabya prefectus *ca* 1428 *PF* I 496; Cum esset in coniugium data, oddana, Lodwico lantgravio margraby XV *med. R* XXV 158; Margrabya marchio *OrtCel* 8; Mąrkrabya marchio *ca* 1500 *Erz* 42; ~ *(o władcy żydowskim zależnym od cesarza rzymskiego, de Judaeorum diarcho vel tetrarcha)*: Czeszarz... dal polovyczą krolewstva Archaleovy, Iudea-Idvmea, pod ymyenym markrabstwa... Takosz vczynyl szye Archalaws markrabyą, a grabya nygdy nye postal (factus est igitur Archelaus quasi diarchus, monarchus vero nunquam fuit). Tegodla kyedy y chczesch (*leg.* czciesz) margrabyą (cum ergo eum legeris monarchum fuisse), rozvmey, yzecz byl dzyevyącz lyat przy tego oyczv podług domnymanya pospolnego lyvda *Rozm* 116; Tamo movy, yze yny to byl Herod, nysz margrabya zydowskey zyemye (alium fuisse Herodem praeter tetrarcham) *ib.* 242; Temv Herodovy dzyano Phylyp, alye po oyczv zvan Herodem, a Herod margrabya (tetrarcha) byl *ib.*

Margrabstwo, Markrabstwo '*jednostka administracji terytorialnej zarządzana przez margrabiego, tzw. marchia, także urząd margrabiego, marchionatus vel marchionis potestas*': W margrabstwye in marchia *OrtCel* 7; Marcrabstwo marchionatus XV *p. post. PF* V 7; ~ Czeszarz... krolyewstvo zydowskye rozdzyelyl na troye i dal polovyczą krolewstva Archaleovy, Iudea-Idvmea, pod ymyenym markrabstwa (sub nomine tetrarchae) *Rozm* 115.

Markotać '*mamrotać, gniewliwie szeptać, mruczeć, fremere, irato animo secum murmurare*': Talia blasfemo sibilat ore sibi blusnymy marcotal XV *p. pr. R* XVI 349. ~ *Cf.* **Mrokotać.**

Markować *cf.* **Zmarkować**

Markrabia *cf.* **Margrabia**

Markrabstwo *cf.* **Margrabstwo**

Marlina '*martwe ciało, trup, zwłoki, cadaver*': Wszelki, ktoris by dotknøl czlowyeczey dvsze marlini (omnis, qui tetigerit humanae animae morticinum)..., pokala stan bozi *BZ* Num 19, 13.

Marmor *cf.* **Marmur**

Marmur, Marmor 1. '*marmor*': Marmor marmor 1461—7 *Serm* 415r; Marmurem [...] marmore precioso *ib.* 415v.

2. biały marmur '*alabaster*': Byaly marmur alabastrum 1419 *Rost* nr 2886.

Marnie 1. '*źle, nienależycie, niepotrzebnie, bez celu, male, temere*': Homo quidam erat dives, qui habebat villicum et hic diffamatus aput illum, quasi dissipasset, marne *zaphowal, bona ipsius (Luc 16, 1) XV *in. R* XXIV 74; Tu ea (*sc.* bona) prodigaliter, marnye, exponis XV *med. R* XXIII 269; Zarzvcyly zakonna vstawyenya... y naslyadowaly marnoscy a marnye czinyły (secutique sunt vanitates et vane egerunt) *BZ* IV Reg 17, 15; Na proznocyem robyl, przes przyczyni a marnye sylø mø gesm strawyl (sine causa et vane fortitudinem meam consumpsi) *BZ* Is 49, 4; Gdyby (*sc.* ojciec) marnye gymyenye chczal roztruoszycz (*pro* roztrnoszycz, indebite dissiparet, *Sul* 47: nyszlyby... dzedziny... szle rospraszal), tedy dzeczom z oczczem slvsza dzal vczynycz *Dzial* 38.

23

2. *'licho, nędznie, w sposób godny pożałowania, misere'*: Boze scha go poszaluy..., ysze thako marnye *szczeld od nyerownya szwogyego! *Tęcz* w. 5.

Marno *'bez celu, na nic, niepotrzebnie, temere'*: Roszlewągya krew luczką marno..., przetho ye karze bog yawno XV *ex. MacDod* 140.

(Marnochwalca) Marnofalca *'pyszałek, samochwał, człowiek chełpliwy, zarozumiały, próżny, homo gloriosus, superbia tumens'*: Vane gaudentes marnofalcze XV *p. post. R* XXV 200.

Marnofalca *cf.* **Marnochwalca**

Marnostrawca *'marnotrawca, rozrzutnik, homo prodigus'*: De filio prodigo ktory byl marnostrawcza *ca* 1500 *JA* X 384.

Marność *formy*: *n. sg.* marność XV *med. Zab* 513; ~ *g. sg.* a. *g. pl.* marności 1484 *Reg* 710, *Pul* 25, 4; ~ *i. sg.* marnością *BZ* Neh 1, 7; ~ *ac. pl.* marności XV *med. SKJ* V 268, *BZ* IV Reg 17, 15, 1484 *Reg* 710, *Naw* 76; ~ *i. pl.* marnościami *BZ* III Reg 16, 26; ~ *l. pl.* (w) marnościach XV *med. SKJ* V 280.

Znaczenie: *'coś podawanego za bezwartościowe moralnie, np. wesoła zabawa, widowiska, rozpusta, quod malum, pravum esse putatur, e. g. ludus, spectaculum, vanitas'*: Omitendo omnem vanitatem, wschythky marnoszczy, convertamus nos ad cum (*sc.* Jesum) XV *med. SKJ* V 268; Occupati, opathany ('opętani'), circa istas vanitates, marnosczach, negligent ingressum et extrema gaudii ipsorum occupabit luctus *ib.* 280; Przywyodl lyvd israhelski, abi gnyewal pana boga israhelskego swimy marnoscyamy (ut irritaret dominum deum... in vanitatibus suis) *BZ* III Reg 16, 26; Naslyadowaly marnoscy (secuti... sunt vanitates) a marnye czinyly, a naslyadowaly poganow *BZ* IV Reg 17, 15; Marnoscyøsmi swyedzeny (vanitate seducti sumus), a nye ostrzegalysmi przikazanya twego *BZ* Neh 1, 7; Nye szyedzyal yesm z radø marnoszczy (cum concilio vanitatis, *Fl*: proznoscy) y ze zle czynyączymy nye wnydę *Pul* 25, 4; Oddal ode mnye marnoszczy y thego szwyatha proznoszczy *Naw* 76; ~ Ludus, spectacula, szmechy, gygry, marnoscz XV *med. Zab* 513; Braczya mayą vczlyvye *myezkaczi, a tez mayą sye rozpusthnoszczy y marnoszczy vystrzegaczi 1484 *Reg* 710; Braczya nye mayą chodzyczy na nyepoczlive gody y svadziby any na ktore marnoszczy (inhonesta convivia vel spectacula) *ib.*

Marnotratność *'marnotrawstwo, rozrzutność, prodigentia, profusio'*: Marnotratnoscz prodigalitatem *ca* 1450 *PF* IV 574.

Marnotratny *'marnotrawny, rozrzutny, prodigus'*: In filio prodigo marnotratnim szinie XV *med. PF* IV 760.

Marnotrawić *'trwonić, być rozrzutnym, marnować, prodigum esse'*: Non... eris sed honoris pensanda est gloria..., nam sepultis honoribus non confert rerum possessio, licet inter *coataneos coeres sui honoris prodigos, marnotrawączymy, honorificatus habeatur 1466 *R* XXII 10.

Marnotrawny *'marnotrawny, rozrzutny, prodigus'*: Ya thwoy szynek marnotrawny, thysz moy oczecz myloszerny *SkargaPloc* w. 85.

Marny *formy*: *n. sg. m.* marny *BZ* II Esdr 8, 11, 1471 *MPKJ* V 135; *f.* marna *BZ* Tob 2, 22, *MW* gl. 63; *neutr.* marne *ca* 1500 *R* XLVII 370, *Rozm* 440; ~ *g. sg. f.* marne *Gn* 14a; marnej XV *med. R* XXII 241, *ca* 1500 *SprTNW* V 18; ~ *d. sg. f.* marnej XV *med. R* XXIII 279; ~ *ac. sg. f.* marną XV *med. R* XXII 247; ~ *i. sg. f.* marną *BZ* II Par 32, 15; ~ *l. sg. f.* (w) marnej XV *med. R* XXII 247; ~ *n. pl. m.* marni XV *p. post. R* XXV 161; ~ *g. pl. m.* marnych 1484 *Reg* 710; ~ *ac. pl. f.* marne 1448 *R* XXIV 354, *Rozm* 715; ~ *i. pl.* marnymi *ca* 1450 *PF* IV 577; *neutr.* marnymi XV *med. SKJ* I 76.

Znaczenie: *'bezwartościowy (zwłaszcza moralnie), mający wartość pozorną, przemijającą, złudny, nie przynoszący spodziewanego rezultatu, bezcelowy, bezskuteczny, daremny, vanus, inanis, irritus, pravus'*: Tutha movy f *naboszestwe..., isbichom ne patrzyly marne chualy tego to swatha *Gn* 14a; Wszystky marne rzeczy yvssz massz opuszczycz 1448 *R* XXIV 354; Marne irrita XV *p. pr. R* XVI 347; Mylossyerdze, sye ('jeśli') nye biwa czisto ot marney fali ('chwały') a prosczye prze bog, a ku boszey fale XV *med. R* XXII 241; Zadni, gen ma w schobye falą marną na czemcole, tego nye telko nye vczinycz, ale y czirpycz nye moze *ib.* 247; Gelecole kto wyessyeli syą a cocha w marney fale, tele tesze y smącza syą a sroma ⟨s⟩yą prze ganyenye *ib.*; Violentus et inglorius actus est laudacionis conatus vszilnoscz ku marney chwale XV *med. R* XXIII 279; Nyechacz nye szwodzy waasz nykt proznymy albo marnymy szlowy nemo vos seducat inanibus verbis (Eph 5, 6) XV *med. SKJ* I 76; Nye daycye syø klamacz Ezechiaszowy nygenø marnø radø (non vos... decipiat... nec vana persuasione deludat) *BZ* II Par 32, 15; Ia marni a cyelestni (humanior ego)... przikazalem gym..., abi s tobą szly do Ierusalem *BZ* II Esdr 8, 11; Marna gest vczinyona twa nadzeia (vana facta est spes tua) *BZ* Tob 2, 22; Marna falla inanis gloria *MW* gl. 63; Vylam albo kuglarzom... dla gych marnych wz⟨ględow⟩ nye mayą nycz davaczi (histrionibus seu vanitatis intuitu nihil dent) 1484 *Reg* 710; Consideracio

finis huius gaudii mundani, quia est *marnye *vyszele huius mundi *ca* 1500 *R* XLVII 370; Jesu..., day my dar navky prawey, by rzeczy nye sządal marney *ca* 1500 *SprTNW* V 18; Ten czlovyek navcza, yschby nascha sluzba albo szvyączenye kosczyelne bylo marne (sacra nostra abolenda et vana), yschby ye nye dbano *Rozm* 440; Tych zalob bylo barzo vyelye na mylego Iesucrista, nazyvayącz ystym (*leg.* ji istym?) zdradnym prorokyem, aby plodzył marne rzeczy a tez by byl *przevroczscha ych zakona *ib.* 715; ~ '*przesądny, superstitiosus*'(?): Marny a nyevziteczny supersticiosus, id est superflue curiosus (Act 17, 22) 1471 *MPKJ* V 135; Supersticiosi marni zaconnyczy XV *p. post. R* XXV 161; ~ Blandiciis marnymi, laszkavimy *ca* 1450 *PF* IV 577; ~ Marny vani (vani... sunt omnes homines, in quibus non subest scientia dei Sap 13, 1) 1471 *MPKJ* V 76.

! Marodz '*chrzan, Cochlearia armoracia L.*': Raphanum marodz chrzan *ca* 1500 *PF* IV 759. ~ *Najprawdopodobniej źle odczytany przez wydawcę łaciński wyraz* maiorem.

Marsk '*fald, zakładka, zmarszczka, ruga*': Ruga est plicatio cuiuslibet rei in unum, eyn runtzel, marsk *ca* 1500 *Erz* 42.

Marszałek 1. '*urzędnik dworski, do którego funkcji należał zarząd dworu królewskiego (książęcego), mareschalcus, magistratus aulae regis (principis) praepositus*': Marszalek XV *in. Zab* 520; Marsalek senascallus *ca* 1420 *WokTryd* nr 9, *sim. ib.* nr 478; Nicolaus de Gosnyewicze, marszalek, termino non paruit 1422 *Czrs* 266; Marszalek senascalus 1437 *Wisł* nr 228 s. 89; Cum strenuo Nicolao al. marszalek de Dubowyecz..., pro vlteriori tenuta terre Osswanczimiensis... contractum et modum infrascriptos fecimus 1456 *KodPol* IV 82, *sim.* 1464—73 *AKH* VIII 176; *Marcolec marsalcus XV *p. post. PF* V 7; Marschalek marschalcus *ca* 1500 *Erz* 42.

2. '*stajenny, koniuch czy też handlarz końmi, agaso, stabularius vel negotiator equarius*' (?): Marschalek subagaso XV *p. post. StPPP* II nr 3727.

Marszałkowa '*żona marszałka, mareschalci uxor*': Przeczslaus... ex parte marschalcowey de Zaborowo dixit 1435 *KsMaz* III nr 1055; Pueri domine marshalcovei... lapsi sunt... penas 1436 *ib.* nr 1937.

Marszałkowic '*syn marszałka, mareschalci filius*': Item... direxi stipendariis... mille florenos per dominum marszalkowicz defeiendum 1472 *RachKról* 50, *sim. ib.* 51; Dedi domino Stanislao marszalkowicz eunti ad stipendarios quatuor florenos pro expensis *ib.* 93, *sim.* 1478 *ib.* 260; Nicolaus marschalkouicz de Brzese 1494—8 *AKH* VIII 204.

Marszczeniec '*faldziste okrycie (futro, płaszcz), vestis quaedam in rugas complicata*': Marsczenyecz kowthiri rubei coloris cum sobellis 1471 *RachKról* 101; Duo marsczyencze postawczowe cum auro rubei coloris *ib.* 100; Marsczenyecz cum auro albi coloris *ib.*; Marsczenyecz nigri coloris cum pellibus mardurinis *ib.*; Marsczenyecz mardurinum rasum *ib*; Aliud marsczenyecz de pellibus variorum al. popyeliczy *ib.*; Stragula est vestis, que texta dicitur ex lino et lana, kawthan, est tunica stricta mąrsczenyecz *ca* 1500 *Erz* 42.

Marszczyć się '*marszczyć się, zsychać się, corrugari, marcescere*': Marsczy schią (*war. lub.*: zlubuge aut lubawy bądzye) emarcescet (attenuabitur gloria Jacob et pinguedo carnis eius marcescet Is 17, 4) 1471 *MPKJ* V 90; A tesch ny myal gruczoła na garlye any garbv ktorego, any szye tesch marsczyla (*sc.* szyja, nec ex nervis riguit collum tortuosum) *Rozm* 152. ~ *Cf.* **Zmarszczyć, Zmarszczać się, Marczeć.**

Martwica '*woda stojąca, pozbawiona odpływu, aqua stagnans, stagnum*': Et quod aqua semiviva al. marthvicza post granicies signa et scopulos... non invndaret al. nye zalevala, aquam autem... inferius al. na dol demittere debent ita, ut premissum est, quod aqua marthvicza post dictos scopulos et granicies eviterne non inundaret 1474 *AGZ* XVIII 86; Petrus tenet aquam dictam marthvycza seu spacznycza post suprascriptum pvthoczysky (*pro* pothoczysko) 1491 *ib.* 508.

Martwić '*czynić martwym, uśmiercać, interficere*': Bo ti byczugesz y vzdrawyas, martwys y ziwysz, dowyedzes do pyeklow y viwyedzes *BZ* Tob 13, 2. ~ *Cf.* **Umartwić, Zmartwić, Umartwiać, Martwieć, Zmartwieć.**

(Martwieć) Miertwić '*drętwieć, torpescere*': Pes quietus obstupet, *gl.* induratur myerthvyege XV *med. R* XXIII 280.

Martwo '*martwo, nieżywo, bez życia, vita carens, mortuus*': Nota, quibus personis prohibetur sacra communio:... item symoniacis vlg. swantholupczy, item homicidis vlg. mansoboycom, item adu⟨l⟩ter⟨is⟩, martwo *rodycz, item procurantibus aborsum, sterilitatem mulieribus 1433—8 *AKPr* II s. XXXII. ~ *Wydawca powinien był chyba polską głosę umieścić po słowie* aborsum. *Możliwa jest też lekcja* martworodzic '*płód poroniony*'.

Martworodzic *cf.* **Martwo**

Martwość '*to co martwe, zmarli, quod mortuum est, mortui*': Mortua, marthwoscz, vivificans, sordida. *szmordlyvosczy, purificans 1466 *R* XXII 19.

Martwy, Miartwy, Miertwy *formy*: *n. sg. m.* martwy XV *p. pr. R* XXII 335, 1450 *RpKapKr*, 1462 *PF* V 11, *ca* 1500 *Erz* 42; *f.* martwa 1427 *MonIur* V 79, 1435 *KodMazL* 184, XV *med. R* XXII 321, 1471 *GórsJaz* 272, XV *p. post. BednMed* 38; ~ *g. sg. m.* martwego *Spow* 2, 1471 *TymSąd* 15, 1472 *ZapWarsz* nr 3080, 1476 *Czrs* s. LXXXV, 1479 *ZapWarsz* nr 1218, 1480 *ZapWarsz* nr 1520; *f.* martwej 1470 *ZapWarsz* nr 2942. 2997, 1471 *ib.* nr 2953; *neutr.* martwego *BZ* III Reg 13, 24, 1471 *ZapWarsz* nr 3047; ~ *d. sg. neutr.* martwemu *BZ* Tob 2, 3; ~ *ac. sg. m.* martwego *BZ* Gen 23, 8. 11. 13, XV *ex. MPKJ* II 320; *f.* martwą *BZ* Ex 21, 35; *neutr.* martwe *BZ* Tob 2, 7; ~ *l. sg. f.* (po) martwej 1437 *TymWol* 59, 1467 *PF* VIII 20, 1470 *TymWol* 59; ~ *n. pl. m.* martwi *Fl* i *Pul* 113, 26, XV *med. SKJ* V 270, *Rozm* 315; ~ *g. pl.* martwych XV *med. SKJ* V 269; *m.* martwych *Fl* i *Pul* 105, 28, *Wierzę* 1. 2. 13. 15, *Bogur* G, XV *med. SKJ* I 100, *BZ* Deut 18, 11, *etc. etc.*; miertwych *ca* 1450 *PF* IV 572; *neutr.* martwych 1471 *ZapWarsz* nr 3050, 1472 *ib.* nr 3078; ~ *d. pl. m.* martwym *Fl* i *Pul* 87, 11, *De morte* w. 390; ~ *ac. pl. m.* martwe *Fl* i *Pul* 142, 4, *Wierzę* 2. 3. 7. 9—13. 15. 17. 18, XV *med. SKJ* V 266, *etc.*; martwych *Wierzę* 1. 4—6. 14, *Rozm* 315; martwy *Wierzę* 8, *Rozm* 296; *f.* martwe 1484 *Reg* 720; miartwe *Sul* 38; *neutr.* martwa *BZ* Tob 2, 10. 12, 12; ~ *l. pl. m.* martwi *Rozm* 771; ~ *i. pl. m.* martwymi *Fl* i *Pul* 87, 4, *BZ* Num 16, 48.

Znaczenia: **1.** '*nieżywy, umarły, mortuus, vita carens, defunctus*': Kolzdego rokv za vmarlą braczią y za syostry zyve, y za marthve (tam vivorum, quam defunctorum) mayą trzy msze czyszczi 1484 *Reg* 720; ~ Paklybi wol czucz wolu drugego ranył a on vmarlbi, przedadzø wol szywi, a roszdzelyø kupydlo, a marchø martwøø roszdzyelyø myedzy sobøø (cadaver autem mortui inter se dispertient) *BZ* Ex 21, 35; Lew stal podle cyala martvego (iuxta cadaver) *BZ* III Reg 13, 24; Tedi richlo Thobias... wiskocziw..., k temv cyalu martvemv przibyezal (pervenit ad corpus) *BZ* Tob 2, 3; A gdisz slunce zaszlo, szedw y pochowal to cyalo martwe (sepelivit eum) *ib.* 2, 7; To gdisz czinyl, przigodzi syø genego dnya pochowauaiøc cyala martwa y vstal bil (ut quadam die fatigatus a sepultura) *ib.* 2, 10; Gdi syø ty modlysz... a martwe pochowawas (sepeliebas mortuos)..., a martwa cyala przes dzen w domv twem taysz (mortuos abscondebas), a o polnoci ge pochowavasz, tedi ia offyerowal twø modlytwø panu bogu *ib.* 12, 12; Marth[th]wa czyala cadavera 1466 *R* XXII 20; ~ (z) żywego martwego uczynić, udzielać '*zabić, interficere*': Jaco moy synowyecz rodzony, Wawrzinyecz, nye wyschethschy s mego domv... any zabil gwaltem Andrzeyowego czlowyeka..., any szywego marthwego vdzelal 1471 *TymSąd* 15; Jako czeladnyczka moya, Malgorzatha, nye str[z]aczila *dzedzacza w moyem domv sz moya przicziną any szywyego martwego vcziny⟨l⟩a 1471 *ZapWarsz* nr 3047; Jakom ya dzeczacza, kthorem myal s dzewka ssz Obramba, nye straczil gwalthem any thesz drugyego dzeczacza, kthorem myal sz Barbara sze Dzbanycz, gwalthem nye straczil, anym zywych martwych vczinyl *ib.* nr 3050, *sim.* 1472 *ib.* nr 3078; Jakom ya, przischethwschi sszamotrzecz..., nye zabilem czlowyeka... anym ziwyego martphego vdzelal 1472 *ib.* nr 3080; Anym byl pomocznykyem zabicz thego tho Jana Marczinowi..., kthory gy gwalthem zabył y vczynyl z zywego marthwego 1479 *ib.* nr 1218; Jako ya nye szabyl Marczyna..., oczcza gych, anym vczynyl szywyego *marthwyego 1480 *ib.* nr 1482; Jakom ya nye byl pomocznykyem oczczv svemv Iakuboui ku sabyczv Iakuba... anym go szabył, anym go sz szyvego vdzelal marthvego *ib.* nr 1520; ~ żywą głowę martwą uczynić '*zabić kogoś, aliquem interficere*': Jakom ya ziwey glowy ny⟨e⟩ vczinyl marthwey w domv *myem 1470 *ZapWarsz* nr 2942; Jakom ya zonka chowaną w domv czeleszthnye nye vdzelal zivyey marthwey glowi *ib.* nr 2997; Jakom yą zoną (*leg.* z żoną) moya gwalthem nye ssbil szluzebnyczky, kthora w mnye myeschkalą y dzeczacza nabyla, any thym zbiczim ziwyey glowi marthweg vczinyla 1471 *ib.* nr 2953; ~ martwy '*umarły, nieboszczyk, mortuus, defunctus*': Vczinil iesm se iaco czlowek przez pomoczi medzy martwimi wolen (inter mortuos liber) *Fl* 87, 4, *sim. Pul*; Zzali (*pro* azali) martwim (mortuis) bødzesz czinicz dziwi? *Fl* 87, 11, *sim. Pul*; Gedly sø poswyøczenye martwych (sacrificia mortuorum) *Fl* 105, 28, *sim. Pul*; Ne martwy bødø chwalycz czebe (non mortui laudabunt te) *Fl* 113, 26, *sim. Pul*; Posadzyl me w czemnvsczy (*pro* czemnosczy) yako martwe swata (sicut mortuos saeculi) *Fl* 142, 4, *sim. Pul*; Werzø... w Ihu Xpa..., yen przidze szødzicz zywich y marthwich (vivos et mortuos, *Wierzę* 2. 3. 7. 9—13. 15. 17. 18: martwe, 8: martwy) *Wierzę* 1. 4—6. 14;

Kaiø sse teze, iżesm... martwego (*Spow* 1. 3. 4. 6: wmarlego) do grobu ne prziprowadzil *Spow* 2; J martwi... lezal trzi dni XV *p. pr. R* XXII 335; Abhortiuus dicitur aliquis ante tempore natus uel qui ex vtero matris egreditur nondum tempore nativitatis abveniente, proprie wiprothek al. marthvi 1450 *RpKapKr*; Cum autem Chtistus venerat in hunc mundum, ut hoc peccatum deleret et destrueret et nos mortuos vivificaret marthwe ozywył XV *med. SKJ* V 266; Mirra apud antiquos condiebantur corpora mortuorum marthwych *ib.* 269; Quia isti mortui, marthvy, sunt *ib.* 270; Dam czy pyenyødze za to polc, a tako pogrzebø swego martwego (mortuum meum) na nyem *BZ* Gen 23, 13, *sim. ib.* 23, 8. 11; Stoyøcz mycdzi martwymi a zivimi (inter mortuos ac viventes), prosil iest za lvd *BZ* Num 16, 48; Ani svkay od martwiich prawdi (aut quaerat a mortuis veritatem) *BZ* Deut 18, 11; Martwy abortivus 1462 *PF* V 11; Et revivus redit, nec recidivus, zaszą marthwy, erit 1466 *R* XXII 25; Czokoly marthvym nyosv, czy byly poth mv koszv *De morte* w. 390; Nye dowyerzayącz, bi mogl wskrzeszycz martwego..., dixit: Stąpy, nyszlycz umrze XV *ex. MPKJ* II 320; Ną poly marthvy semiuiuus *ca* 1500 *Erz* 42; Paralyzem zarazone kv zdrovyv vraczas, martve wschytkye krzeschysch (mortuosque suscitas) *Rozm* 226, *sim. ib.* 259. 811; Bo y czarnoxyaznyczy martvy krzescha (mortuos suscitant) takymy slovy *ib.* 296; A kyedy ssą przysły, vten⟨czas⟩ vyelye nyemocznych vzdrovył, trądovathych oczyszczył, marthvych krzeszył *ib.* 315; Schedwschy povyedzczye Yanovy, czoszczye vydzyely a słyschely: Slyepy vydzą..., marthvy vstaya (mortui resurgunt Mat 11, 5) *ib.*; Gdyby kto s martvych schedł k nym (si quis ex mortuis ierit ad eos Luc 16, 30), czynylyby pokvthą *ib.* 397; Movy svyąthy Augustyn: Odpovyedayczye thu..., slyepy vydzączy, marthvy vstayączy *ib.* 771; ~ wstać z martwych, z martwy '*odzyskać utracone życie, reviviscere, a mortuis resurgere*': Werzø... w Ihu Xpa... yen... trzeczego dna vszthał sz marthwich (resurrexit a mortuis, *Wierzę* 4—8. 14. 17. 18: zmartwychwstał, 16: zmartwywstał) *Wierzę* 1. 2. 13. 15, *sim.* XV *med. SKJ* I 100; Wstał s martwich crol nas, syn bozy *Bogur* G; Propter hec decantemus: Bog wsyemoganczy wstał z mertwich *ca* 1450 *PF* IV 572; Ten psalm powyada, yze Xps za nas szmyertny sen przyøł y wstał z martwych *Pul* 3 arg., *sim. ib.* 11 arg. 29 arg., *sim. Naw* 31; Ten ps⟨alm⟩ powyada, yze Xpus od boga oycza we wstanyu z martwych yest vblogosławyon *Pul* 4 arg., *sim. ib.* 92 arg.; Naglye ono dzyeczya ozylo y vstalo z martvych (a mortuis revixit) *Rozm* 127, *sim. ib.* 135. 169. 346. 580; Szamy dobrych dusche w ynna czyala chodza aze do wstanya s martvych (usque ad resurrectionem) *ib.* 181, *sim. ib.* 391. 413. 414. 436. 555. 762. 767. 768; Gednegonasczye dnya vstaną s martvych kosczy vmarlych (surgent ossa mortuorum) *ib.* 479; ~ Cristus smartwifstal gest, bog fschechmogøczi fstał s martwi XV *p. pr. R* XXII 334; Xpus, kyedy na krzysz przybyt, tedy duszę oyczu polyeczył, a rychło yø zasze przyyøł y wstał z martwy *Pul* 30 arg.; ~ (w)skrzesić, uzdrowić z martwych '*przywrócić do życia, aliquem a morte ad vitam revocare*': Czczyenye o dzyeczyączyv, ktore szye svalylo skały (*leg.* z skały) y zdechło, a to myły Iesus vzkrzeszył z martwych (suscitavit Jesus a mortuis) *Rozm* 125, *sim. ib.* 222. 297; Iesus schedschy y vzdrovył ją z martvych *ib.* 221; Przyschły tamo..., by vzrzyely Lazarza, ktorego on skrzeszył s marthvych (quem suscitavit a mortuis Jo 12, 9) *ib.* 444; ~ z martwe, za martwe '*bez życia, jak martwy, półżywy, sensu carens, emortuus, semivivus*': A ona vyschedschy rzekomo przynyesecz y rzvczyla szye z dachv, alye kyedy s martwe przyvyedzyona do krolya, rzekła (sed semiviva ad regem allata, ait) *Rozm* 106; Et ipsa in carcerem semimortua, za marthwe, usque in crastinum inclusa est *Gn* gl. 74b; Et quia decretum erat, ne quartam percussionem decolandus acciperet, semiviuam, za marthwe, carnifex dereliquit *ib.* 167a; Wszadzyły y v kądz pełną olyą volnego a od tego tako omdlał, yze owscheya za marthwe (quasi mortuus) lyezal, wszakosz kv krzycenyv lyvdskyemv przezryal *Rozm* 109; Czlovyek yeden schedł z Yervsalem do Ierycha. Tedy vderzyły nany zboycze y oblupyły y a vranyły gy nasylnyc, y poschły precz, ostavywschy za marthwe (semivivo relicto Luc 10, 30) *ib.* 332, *sim.* XV *p. post. JA* XII 144; Dzyevycza matka Marya... omdlała nasylno y lyezała barzo dlugo za marthvc nye ruschayączy szye (semiviva iacuit dudum et immota) *Rozm* 695; Dzyevycza Marya, kyedy gy vzrała..., padła omdlavschy za marthve *ib.* 698—9, *sim. ib.* 711. 745; A vschedschy (*sc.* Jan) v dom, padł przed nogy dzyevycze Maryey yakoby za marthwe *ib.* 734. ~ *przenośnie* '*nie mający znaczenia, mortuus, nihil valens, irritus*': Nalazvyą szą nyegini, gisz okrasamy vymyslonymy myarthwe (*Dział* 27: rzeczy przeszłe) a dokonane rzeczi robyą szą wsdrvszycz (mortua et finita negotia moliuntur refricare)

Sul 38; Sanctus Jacobus in sua canonica, capitulo quinto dicit vlg.: Wyera bez vczinkow martwa gest XV *med. R* XXII 321.

2. martwa ręka '*właściciel nieruchomości ograniczonych pod względem ich nabywania (za życia właściciela lub na wypadek jego śmierci), possessor bonorum immobilium, quae neque ipso vivente nec mortuo nisi certis quibusdam condicionibus servatis emi vel hereditate accipi possint*': Po martwey rancze 1437 *TymWol* 59; Jako ya nye wzal k sobye gymyenya oczczystego Byernathowy, Swyochnye y Dorothey post martwey rancze oczcza gych 1467 *PF* VIII 20; Po marthwey rącze blyszkosczyą 1470 *TymWol* 59.

3. martwa kostka '*rodzaj schorzenia skórnego, stwardnienia, narośl kostna, scirrhus, callus*': (Koń) gnyady,... marthwa kosthka na zadnye nodze 1471 *GórsJaz* 272; Contra ma⟨r⟩thva costhka XV *p. post. BednMed* 38.

4. martwa (woda) '*stojąca, pozbawiona odpływu, aqua stagnans, stagnum*': Aqua marthwa in fossatis vlg. w dole reperta 1427 *MonIur* V 79; Aqua mortua vlg. marthwa *ib.*; Incipiendo a sumitate piscine... distincciones granicierum stare debent per aquam vlg. poky marthwa woda stogy 1435 *KodMazL* 184.

Cf. **Pokrzywa, Smłod**

Maruna *bot.* **1.** '*Chrysanthemum parthenium Bernh.*': Maruna herba margarethe 1460 *Rost* nr 3583, *sim. ca* 1465 *ib.* nr 4381; Maioran, matricaria maruna 1464 *ib.* nr 4845; Mar[z]una matricaria borealis *ca* 1465 *ib.* nr 4445; Maruna matricaria 1472 *ib.* nr 392, *sim.* 1484 *ib.* nr 6180; Maruna pollicaria 1478 *ib.* nr 2260; Matricaria, maruna, prodest his, qui per potum se offendunt al. ochfaczą XV *p. post. R* LIII 67; Maruna febrifuga *ca* 1500 *Rost* nr 3713.

2. '*jaskółcze ziele, Chelidonium maius L.*': Maruna celidonia 1437 *Wisł* nr 228 s. 85.

3. '*majeranek, Origanum maiorana L.*': Maruna maiorana 1493 *Rost* nr 2332.

(Marunka) Merunka *bot.* '*rumianek pospolity, Matricaria chamomilla L.*': Merunka camomilla 1472 *Rost* nr 564.

Mary *pl. tantum, formy*: *n.* mary *ca* 1420 *WokTryd* nr 271, 1471 *MPKJ* V 123, 1472 *Rost* nr 1581, *ca* 1500 *Erz* 42; ~ *g.* mar XV *in. R* XXV 267, XV *med. R* XXIV 362; ~ *d.* maram XV *in. R* XXV 267, XV *med. R* XXIV 362, *ca* 1500 *SprTNW* V 13; ~ *ac.* mary *Gn* 183a, XV *p. pr. R* XVI 327, 1456 *PawPoj* nr 45, 1480 *AGZ* VI 198; ~ *i.* marami XV *med. R* XXIV 362, XV *p. post. R* XXV 180; ~ *l.* (w) marach *Gn* gl. 121b, 1462 *R* XXV 269, XV *ex. SKJ* III 67, *Rozm* 146.

Znaczenie: '*nosze, na których noszą ciała zmarłych do grobu, feretrum*': A tedy vøcz svøthy Gan kaszalcy gest on byl mary fskrycz *Gn* 183a; Miles... in prelio est occisus, qui dum igitur in pheretro, f marach, portaretur *Gn* gl. 121b; Ad feretrum mary XV *in. R* XXV 267; Sed eius manus lecto, maram, adheserunt *ib.*; Od mar a feretro *ib.*; Mary libitima *ca* 1420 *WokTryd* nr 271; A portenta mary XV *p. pr. R* XVI 323; Expositus lecto na mary *ib.* 327; Przed maramy ante pharatris XV *med. R* XXIV 362; Ku maram lecto *ib.*; Ot mar a feratro *ib.*; Super libitinam al. na mari 1456 *PawPoj* nr 45; Na marach 1462 *R* XXV 269; Mary loculus (et accessit et tetigit loculum Luc 7, 14) 1471 *MPKJ* V 123; Mari feretrum 1472 *Rost* nr 1581; Quando magister senior cuicunque fratri mandaverit ferratra al. mary cum mortuo portare ad sepulcrum, ille obedire tenetur 1480 *AGZ* VI 198; Przed maramy ante pheretrum XV *p. post. R* XXV 180; Jusz na marach milczancz leszi, czso nabivayacz gymyena, przestapowal zakon bozi XV *ex. SKJ* III 67; Mary feretrum *ca* 1500 *Erz* 42; Mąry libitina *ib.*; Tetigit loculum mary albo drzewsko *ib.*; Byskupowy rącze szchnąły a ku maram szą przylnąły *ca* 1500 *SprTNW* V 13; Przyaczyelye *vzvyawschy czyalo Iozephovo y nyesly do kosczyola na marach *Rozm* 146.

Maryjan *cf.* **Majeran**

Marzana *cf.* **Marzanna**

Marzanie '*umarzanie, uśmiercanie, actus interficiendi*': Siue latrociniis, siue veneficiis w truczv, w marzanyv luda 1466 *R* XXII 20. ~ *Możliwa też lekcja* w umarzaniu.

Marzanka *bot.* **1.** '*marzanna, Rubia tinctorum L.*': Marzanka rubea tinctorum 1472 *Rost* nr 928.

2. '*Senecio vulgaris L.*': *Marzønka cruciata 1460 *Rost* nr 3492; Marzanka cruciata 1478 *ib.* nr 2204.

Marzanna, Marzana *bot.* **1.** '*jaskółcze ziele, Chelidonium maius L.*': Memite, celidonia maior marzana 1437 *Rost* nr 2690; Marzana celidonia *ca* 1455 *JA* XIV 494, *sim. ca* 1465 *Rost* nr 3866, 1478 *ib.* nr 2002, XV *p. post. PF* V 29, *ca* 1500 *Erz* 43; Menula, celidonia marzana *ca* 1465 *Rost* nr 3991; Celidoniam al. marzana XV *p. post. R* LIII 62; *Marzøna celidonia maior *ca* 1500 *Rost* nr 5378.

2. '*marzanna, Rubia tinctorum L.*': Marzana rubea maior 1419 *Rost* nr 5096; Celidonia brevior, rubea tinctoris, curcuma maior ma-

rzana 1437 *ib.* nr 2529; Marzana rubea tinctorum 1472 *ib.* nr 927, *sim.* 1484 *ib.* nr 6273. 6274; Marzanna rubea 1493 *ib.* nr 10923.

3. '*Chrysanthemum parthenium Bernh.*': Matricaria minor, matrona, melissa marzana 1419 *Rost* nr 5029; Marzana matricaria 1493 *ib.* nr 2369.

4. '*bodziszek czerwony, Geranium sanguineum L.*': Marzana herba rubea *ca* 1500 *Rost* nr 7154.

5. mała marzana '*przytulia północna, Galium boreale L.*': Mala marzana rube cinctorum *ca* 1465 *Rost* nr 4063.

6. polna marzana '*centuria pospolita, Erythraea centaurium Pers.*': Polna marzana centaurea 1472 *Rost* nr 836.

Marzawa *bot.* '*marzanna, Rubia tinctorum L.*': Marzawa rubea tincturis *ca* 1465 *Rost* nr 4550.

Marzec 1. '*trzeci miesiąc roku, marzec, mensis Martius*': *Merschecz XV *in. Wisl* nr 2030; Marzecz XV *med. ib.* nr 1928; Mnye *trzczy marzecz dzeye (*pro* dzeya), wszyczczy plugy naprawyą *ca* 1455 *Dobr* 324; Mathka boscha marzecz mą 1471 *CyzKlob* 444; Marzec... marcius XV *p. post. MPH* V 447; Marzecz XV *p. post. Zab* 157; Marzzecz XV *R* XXIV 376; ~ Przykazal byl bog Moyzeszovy v starem zakonye o barankv vyelykonocznym, ktoregosz myely vzyącz ze crody dzyeszyątego dnya pyrvego myeszyącza, czvsch marcza (qui decima die mensis primi assumebatur de grege) *Rozm* 442; Kyedysch yest przyschedl dzyen, ktorysch zvan Vyelykąnocz,... myano zabycz baranka kv vyeczerzy, to yest czvartegonaczye dnya *myaszyacza pyrvego, czvsch marcza *ib.* 519.

2. '*odpowiednik hebrajskiego miesiąca Adar (luty — marzec), Hebraeorum mensis Adar (Februarius — Martius)*': Myesącza marczą mensis adar (et compleverunt domum dei istam usque ad diem tertium mensis Adar I Esdr 6, 15) *MPKJRp* V 35 v.

Marznący '*bardzo zimny, mroźny, frigidus, hiemalis*': Nygdy tamo lato nyest (*leg.* nie jest) gorącze any zymno marznącze (nec frigus hiemale) *Rozm* 25.

Marzyć '*roić sobie, fantazjować, wyobrażać sobie błędnie, somniare*': Alye Zydovye marzą (somniant), ysby ten psalm byl pyssan v personye Elyaschovye *Rozm* 416.

Marzyk *bot.* '*Oenanthe phellandrium Lmk.*': Apium opych vel marzyk vel chmyelyk *ca* 1465 *Rost* nr 3775.

Masło *formy*: *n. sg.* masło 1419 *Rost* nr 5308, 1472 *ib.* nr 980. 1868, *ca* 1500 *Erz* 43; ~ *g. sg.* masła 1427 *MPKJ* II 306, 1470 *ZapWarsz* nr 1308, *ca* 1500 *R* XXIV 332; ~ *ac. sg.* masło *Pul* Deut 20; ~ *l. sg.* (w) maśle *BZ* Gen 18, 7, 1471 *MPKJ* V 84; ~ *g. pl.* mast 1480 *ZapWarsz* nr 1494.

Znaczenia: **1.** '*tłuszcz otrzymywany ze śmietany, masło, butyrum*': Ysze Jan ne wszanl Magdalene... trzy garnczow masla 1427 *MPKJ* II 306; W masle a w mlecze to czyelø warzyl (*sc.* pachołek, coxit illum, tulit quoque butyrum et lac) *BZ* Gen 18, 7; Yakom ya Malgorzacze... nye szabral... masla y szyrow za polkopj (*sc.* groszy) 1470 *ZapWarsz* nr 1308; In sagina w tuką, w masle (cor suum dabit ad versandos sulcos et vigilia eius in sagina vaccarum Ecclus 38, 27) 1471 *MPKJ* V 84; Maslo butirum 1472 *Rost* nr 980; Jako ya nye poszlala dzewky szwogey do domv Malgorzethy any yey wszala... maszl, szyrow 1480 *ZapWarsz* nr 1494; Aby ssál... maslo (butyrum Deut 32, 14) z stada a mlyeko z owyecz *Pul* Deut 20; Adeps thvk vel maslo *ca* 1500 *Erz* 43; *Pwszkyego masla, yako przesz thego livdzye bycz nye moga, thako aby thy nye byl przesz mnye *ca* 1500 *R* XXIV 332.

2. kanie, wronie maslo *bot.* '*rozchodnik wielki, Sedum telephium L.*': Kanye maslo *chilon 1472 *Rost* nr 1868; ~ Wronye maslo crassula maior 1419 *Rost* nr 5308.

Cf. **Maź**

Mastność '*tłustość, tłuszcz, pinguitudo*': Wszitki mastnosczi oliwowe (medullam olei)... tobyeczem dal *BZ* Num 18, 12.

Mastyk *bot.* '*drzewo mastyksowe a. jego żywica, Pistacia lentiscus L.*': Mastick mastix 1472 *Rost* nr 69.

Maszt 1. '*wysoki słup na okręcie albo na łodzi podtrzymujący żagle, malus*': Maszt malus 1450 *AKLit* III 164; Pro eo, quia (*sc.* rotman) non recepit masth de domo et... quod pro masth in via dedit mediam marcam 1479 *MMAe* XVIII nr 134.

2. może '*chorągiew kościelna, czy też baldachim, vexillum vel aulaeum quoddam in ecclesiis servatum*': Malus (ecclesie) powyetrze vel masth *ca* 1500 *PF* IV 748.

Masztalerz '*stajenny, dozorca stajni, agaso, equiso*': Masthalerz equiso *ca* 1500 *R* XLVII 355.

Maścić '*nacierać maścią, ungere*': Masczila ungebat 1461—7 *Serm* 110r. ~ *Cf.* **Omaścić, Pomaścić.**

Maścierz *bot.* '*Senecio Jacobaea L.*': Maszcyerz yacobina *ca* 1465 *Rost* nr 4387.

Maść *formy*: *n. sg.* maść *Fl* i *Pul* 132, 2, *ca* 1420 *WokTryd* nr 226, XV *p. pr. R* XVI

340, *etc.*; ~ *g. sg.* maści *Rozm* 319. 442. 443; ~ *d. sg.* maści *BZ* Ex 37, 29; ~ *ac. sg.* maść *BZ* Lev 8, 30, *Rozm* 444; ~ *i. sg.* maścią 1444 *R* XXIII 306, 1466 *R* XXII 19. 27, 1471 *MPKJ* V 99, *etc.*; ~ *n. pl.* maści *De morte* w. 302; ~ *g. pl.* maści XV *in. R* XXIV 72, *BZ* IV Reg 20, 13; ~ *ac. pl.* maści *ca* 1425 *EwKReg* 43, *BZ* IV Reg 20, 13, 1471 *MPKJ* V 73; ~ *i. pl.* maściami XV *p. pr. R* XVI 327, XV *med. R* XXV 154, *BZ* Gen 50, 2, 1462 *R* XXV 269, 1471 *MPKJ* V 57.

Znaczenia: **1.** '*mieszanina tłuszczu z lekarstwem, służąca do smarowania chorych miejsc, maść, unguentum medicum*': Mascz unguentum *ca* 1420 *WokTryd* nr 226, *sim.* 1472 *Rost* nr 1573; Rosmoczona masczia tinctum unguine 1444 *R* XXIII 306; Pomazany masczyamy crassis lutatus annonis XV *p. pr. R* XVI 327; Twarda pokuta, ale rozumna, gest yako na wrzot albo na raną twarda o (*pro* a) ostra mascz XV *med. R* XXII 242; Przesz masczy sine medicamentis XV *med. R* XXIV 359; Nigrum antidotum al. czarna mascz XV *med. Zab* 516; Unguine, *gl.* vngento masczą, cum linitur, suaviter exprimitur, sic se compungit pectus, quod species vngit 1466 *R* XXII 19; Otocz kaszdy lekarz fasczy, nye pomogv yego masczy *De morte* w. 302; Masczy vnccionis (unguentarius... unctiones conficiet sanitatis Ecclus 38, 7) 1471 *MPKJ* V 84; Vezmy makuch... y *trzye go dlugo..., alysz bądzye yako masscz, namasz schyroky długy plat..., nogą obvyn thą masszczą XV *p. post. BednMed* 74.

2. '*krem, olejek kosmetyczny, pachnidło, unguentum odoriferum, aroma, oleum, odor*': Owa kako dobrze y kako weszelo przebywacz braczo w gedno. Yako mascz na glowe (sicut unguentum in capite), yasz stopyla w brodo, w brodo Aaronowo *Fl* 132, 2, *sim. Pul*; Maria Magdalena et Maria Iacobi... emerunt aromata nakvpili masci drogich (*EwKReg* 43: kupyly rozkosne masczi, Marc 16, 1) XV *in. R* XXIV 72; S drogymy masczamy cum aromatibus (messui myrrham meam cum aromatibus meis Cant 5, 1) XV *med. R* XXV 154; Per desertum sicut virgula fumi ex aromatibus mirre et thuris z masczy myrry y kadzydla (Cant 3, 6) XV *med. SKJ* V 277; Iosef... przykazal slugam swym lyekarzom, abi drogymy maszczyamy (aromatibus) zmazaly oczcza *BZ* Gen 50, 2; Kaszdi... ofyervy bogu... oley k szwyatlu vstawnemu, abi uczynyona bila maszcz kadzydlna (unguentum) *BZ* Ex 35, 8; Sloszy y oley k maszczy poszwyoczenya (ad sanctificationis unguentum) *ib.* 37, 29; Wszyow maszcz (unguentum) y krew, ktorasz to bila na oltarzu, pokropy Aarona *BZ* Lev 8, 30; Vkazal gym dom drogych mascy (domum aromatum)... y lektwarze rozmayte a mascy (unguenta) *BZ* IV Reg 20, 13; Ornantes eos (*sc.* parentes suos filios) ungentis *przyprawyeyącz loyky, masczamy, mączyczamy, krupyczamy 1462 *R* XXV 269; Rozlicznymy masczamy pigmentis (ut sex mensibus oleo ungerentur myrrhino et aliis sex quibusdam pigmentis et aromatibus uterentur Esth 2, 12) 1471 *MPKJ* V 57; Mamme tue pyerschy twe na⟨d⟩ vsithky vonne masczy drogye (odor unguentorum tuorum super omnia aromata Cant 4, 10) *ib.* 73; Panie Iesu C[z]riste, chwala czyebye... vmarlego, w grobye polosonego, myrrą y masczya pomazanego XV *ex. R* XXV 243, *sim.* XV *ex. SKJ* I 146; Tako nyevyasta... wsyawschy sloyek drogyey masczy (unguenti Luc 7, 37),... czalvyącz yego svyathe nogy, pomazovala *masczye drogą (unguento Luc 7, 38) *Rozm* 319; To byla ta Marya, ktora pomazala Yesucrista masczyą drogą (unguento Jo 11, 2) *ib.* 434; Marya vzyavschy funt masczy (unguenti Jo 12, 3) drogyego zyelya nardovego y pomazała nogy mylego Iesucristha... Tedy dom byl napelnyon roskoschney vonyey od tey masczy (ex odore unguenti Jo 12, 3) *ib.* 442–3, *sim. ib.* 443; Nyechay yey, acz chova tą mascz kv memv pogrzebv *ib.* 444; Byskupovye... namyenyly yemv trzydzyeszczy pyenyądzy..., yako on mnymal, yschby mascz za to stala *ib.* 511.

3. '*farba, barwik, pigmentum, color*': Vmarla mascz funereus color XV *p. pr. R* XVI 340; Vesta rubra cinctus rubet ut sinopide, *gl.* tali colore rubeo czyrzwoną masszczą, tinctus 1466 *R* XXII 27; Sinopide czirzwyoną masczą aut barvą (fecit laquearia cedrina pingitque sinopide Jer 22, 14) 1471 *MPKJ* V 99; ~ '*barwik czy też roślina, z której go otrzymywano, np. Rubia tinctorum L., pigmentum vel planta, ex cuius succo pigmentum conficiebatur*': Rubra cinctorium a. czirvoną mascą XV *ex. R* LIII 60.

Maśćnica '*naczyńko na maść, vasculum unguentarium*': Vngwentarios, masczynyczie, vbi vngventum reponitur (I Reg 8, 13) 1471 *MPKJ* V 36.

Maślanka '*ciecz powstała ze śmietany po ubiciu masła, lac post butyri confectionem reses*': Camella szyrvathką vel maslanką *ca* 1500 *Erz* 43. ~ *Cf.* **Maź.**

Maślesz *bot.* **1.** '*kaczyniec, Caltha palustris L.*': Maszlesz buffagium 1460 *Rost* nr 3408; Maslesz bufarium *ca* 1465 *ib.* nr 4184.

2. '*lilia złotogłów, Lilium martagon L.*': Maslesch afodillos 1472 *Rost* nr 127.

3. '*Lathraea squamaria L.*': Massless augmatica 1472 *Rost* nr 1749.

Maślnica '*ostatnia niedziela przed Wielkim Postem, pięćdziesiątnica, dominica quinquagesimae (Esto mihi), quae ieiunii quadragesimalis tempus proxime praecedit*': Stanislaus... obligavit medium (*sc.* laneum) agri... et debet tenere ad Carnisprivium, id est na maslnicza 1464 *AGZ* XIII 432.

Maślny '*związany z masłem, maślany, ad butyrum pertinens*': Maszlna szirwatka oxialium XV *p. post. PF* V 7; Ffiscina maszlna pokrywką vel thworzydlo *ca* 1500 *Erz* 43.

Maślosz *(?) bot.* '*kaczyniec, Caltha palustris L.*': Maszlosz buffalium *ca* 1500 *Rost* nr 5366.

Matać się '*miotać się, rzucać się, agitari*': Matal syø (*sc.* Dawid) myedzi gych røkama (collabebatur inter manus eorum), o drzwy siø tlukøcz, y cyekli gemu szlyni na brodø *BZ* I Reg 21, 13. ~ *Cf.* **Rozmatać.**

Matczyn(y) '*związany z matką, należący do matki, pochodzący od matki, qui matris est*': Slowa matczyna kv dzyewcze (verba matris ad filiam) XV *med. MPKJ* V 431; Radvy szye dzyewycze..., yaz szwyatha troycza w zywoczyc mathczynym oczyszczyla *Naw* 50.

Matecznica *bot.* '*Melittis melissophyllum L.*': Matecznicza melissa 1472 *Rost* nr 732.

Matecznik *bot.* '*Melittis melissophyllum L.*': Matecznik melissa 1472 *Rost* nr 733.

(Materac) Matras '*poduszka, piernat do podścielania, culcita, substramen*': Pro stamine barchani ad subducendum lectum regale dictum matras 1394 *MMAe* XV 182; Pro II staminibus barchani... ad matrasch *ib.* 189; Matras toral 1437 *Wisł* nr 228 s. 89.

(Materia) Materyja '*treść, przedmiot pisma, opowieści, sama opowieść, materia, argumentum litterarum vel fabulae, item fabula ipsa*': Nyzey po wyprawyenyv o pozwyech tho capitulum postawyą, nye przedzelyayąncz materiey yanakey o pozwyech *Sul* 9; Tho tesz viszszey iusz poth gynszymy capituli theyze matherigey sgarnalo sza *Sul* 72; Nykodemusz o tem pysche ⟨w⟩ kxyagach, ktore slovo (*leg.* słową 'nazywają się') Evanyelya Nykodemova, pysse materia o vmączenyv mylego Iesucrista *Rozm* 754; ~ Dla materyey ex materia 1461—7 *Serm* 415v.

Materyja *cf.* **Materia**

Matka *formy*: *n. sg.* matka 1400 *Pozn* nr 444, 1400 *SKJ* III 189, 1404 *Piek* VI 225, 1406 *Pozn* nr 598, *etc. etc.*; ~ *g. sg.* matki 1392 *HubeZb* 65, *Gn* 2b. ap. 1b, *Fl* i *Pul* 21, 10, *Spow* 2, *etc. etc.*; ~ *d. sg.* matce *Spow* 2, 1412 *Pozn* nr 845, *OrtBrRp* 75, 4, *OrtKal* 294, *OrtMac* 102, *etc.*; ~ *ac. sg.* matkę *Dek* II 3. III 2—31. V 1. 4. VII 3—5, 1405 *SKJ* III 196, *etc. etc.*; ~ *v. sg.* matko *SalveReg* 1. 4—6. 9. 12. 14—6, *Bogur* A-F, *Słota* w. 105, 1442 *R* XIX 77, XV *ex. SKJ* I 150, *etc. etc.*; matka *Naw* 48; ~ *i. sg.* matką *Gn* 4b, 1420 *Pozn* nr 994, 1427 *Pyzdr* nr 838, *etc.*; ~ *l. sg.* (po) matce 1438 *Pozn* nr 1592. 1593, *Rozm* 97.

Znaczenia: **1.** '*mater*': Orsula, matka Stronislauiney, Dobeslawa... ne nagabala o posak 1400 *Pozn* nr 444, *sim.* 1406 *ib.* nr 598, 1409 *ib.* nr 664, 1428 *ib.* nr 1510, 1434 *ZapWarsz* nr 627, 1436 *Pozn* nr 1463, 1471 *AKPr* VIIIa 56; Matka Mikolayowa y matka Boxina biły sø yedney maczerze 1400 *SKJ* III 189, *sim.* 1404 *Piek* VI 225, 1407 *Pozn* nr 618, 1408 *Piek* VI 364, 1420 *Pozn* nr 983, 1428 *ib.* nr 1312, 1436 *ib.* nr 1466, 1478 *ZapWarsz* nr 1453. 1454; Dzeczøthko leszøcz f gaslach gestcy ono bilo przeth svø milø mathkø plakalo *Gn* 4b, *sim. Rozm* 518. 519; Wszyelky dzysz spomyn na dussza oycza szwego, mathky szwey, przyaczyol szwoych *Gn* ap. 1b, *sim.* 1451 *MacDod* 105; Z brzucha matky moiey (de ventre... matris meae) bog moy iesti *Fl* 21, 10, *sim. Pul, sim. BZ* Is 49, 1; *Pomyąthay... oczcza y mathką (*Dek* II 1. 2. III 1. IV. V 2. 3. VII 1. 2: maczyersz) thvoyv czczycz *Dek* II 3. III 2—31. V 1. 4. VII 3—5, *sim. BZ* Ex 20, 12, *MW* 20b, XV *p. post. Kałużn* 283, *Rozm* 503; Zdrowa *crolewno, mathko myloszerdza (mater misericordiae) *SalveReg* 1. 4—6. 9. 12. 14—6, *sim. Naw* 50, *Rozm* 42. 518; V twego syna gospodzina matko swolena, Maria! *Bogur* A-F; Jan ne witrzimal teg zazstawi s pocogem trzech lat po smerci gich matki 1401 *Pozn* nr 523, *sim.* 1412 *ib.* nr 870; Czso załowal Potr Chełmski na Yana y na yego matkø, aby yego oczecz... pobral mu czinsmi... y gymenem..., o to go ne nagabal 1408 *ib.* nr 644; Jaco Swantoslaw sz Marczinem vidzerszely dobrowolino Mikolayewy mathky *czszøcz v Nadarszicz 1415 *Pyzdr* nr 393, *sim.* 1416 *StPPP* II nr 1416; Ktocoly czsznø matkø ma, sz ney wszytkø czescz otrzima *Słota* w. 93; Jaco *czydl ten list na dzedziną Prusime, cszoz Jan... swą (*leg.* z swą) matką przedal 1420 *Pozn* nr 994, *sim.* 1427 *Pyzdr* nr 838, 1429 *Pozn* nr 1328; Pop⟨r⟩ossimi Mariey, mathki yego 1423 *Zab* 209, *sim.* 1426 *PF* V 15, 1450 *MacDod* 120; Margorząthą... ne [wni]dala sza Potrową mątką trzydzeyszczy grzyven grossow 1424 *Pozn* nr 1163; Maczey... nye wnosl pyaczinacze grziwen w dom matky Barthoscha w Kanyno 1434 *ib.* nr 1434, *sim.* 1469 *ZapWarsz* nr 1316; Wanczencz... yest brath nasch krewni, schczita na-

schego po matcze Przossny 1438 *Pozn* nr 1592, *sim. ib.* nr 1593; Proszy za nassz sszyna, matko! 1442 *R* XIX 77; Paklibi yedna vyes... bila..., tegdi... na rownc czqnsczy myedzy matkąn i dzyatkamy ma bicz rosdzyelyona (inter matrem et pueros dividantur), a wszdi doom przes matkąn (super matrem) ma bicz dzirzan *Sul* 107; Slowa matky kv dzyewcze (verba matris ad filiam) XV *med. MPKJ* V 433; Caszdi, gen opusczy... matka (matrem Marc 10, 29), syostri albo rola prze me gymyą, sstokrocz tele wezmye XV *med. R* XXII 235; Si ergo rex es,... in persona matris, mathky, alloquens Christum XV *med. SKJ* V 260; Mystrevye... duchem szvyathym yą posznały, mathka szvego pana 1453 *R* XXV 210; Mylugesz... Dawyda... na ganbø zlego przisłowya matki twey (matris tuae) *BZ* I Reg 20, 30; Zostal po... vmarlym dzeczaczv... dom, czo gy odumarl na gego mathką *OrtKal* 185, *sim. OrtMac* 86, *OrtBrRp* 63, 2, *OrtMac* 82; Przyszlo-ly tho dzyeczą ku szwym łathom..., tedy to gymyenye ono moze... swey matcze (*OrtMac* 53: maczcze) dacz albo... komu ono chcze, s przyszwolenym matky *OrtKal* 294, *sim. OrtMac* 53; Thedy rzekla stara pany, gyey mathka *OrtMac* 72, *sim. OrtBrRp* 57, 2; Ma they to mathcze y dzyeczyom yey gydacze gymyenye vpewnycz *OrtMac* 102, *sim. OrtBrRp* 75, 4. 1486 *ZapWarsz* nr 1595; Zalvyącza matka utilis parens 1466 *R* XXII 13; Wirwi...z ranki nyerzødney yedina matka moia *MW* 40b; W grzeszech poczęla mye matka (mater, *Fl*: macz) moya *Pul* 50, 6, *sim. Kart-Świdz*; Mathka od szyroth,... slvthvy szye nade mna! *Naw* 48; Dzathky sz mathkv narzekayv *SkargaPłoc* w. 13; Naleszly dzyeczyą z Maria, mathką yego (cum... matre eius Mat 2, 11) *EwZam* 294, *sim. Rozm* 77. 80. 97. 98. 117; I blogoslavyl gym Simeon, i rzekl do Mariey, mathky yego (ad... matrem eius Luc 2, 34) *EwZam* 295, *sim. Rozm* 3. 9. 237; Maria, mathko boszkyey ⟨miłości⟩ XV *ex. PF* IV 750, *sim.* XV *ex. PF* V 104, XV *ex. SKJ* I 150, *Rozm* 168; *Zaszmoczoną mathką zwogya w trzeczem szlowye poczyesszyl gya XV *ex. R* XIX 89, *sim.* XV *ex. SKJ* I 145, *ca* 1500 *SprTNW* V 12, *Rozm* 52. 119. 507; Zathna nyevyastha tham byla, kthora by mathcze szluzyla *De nativ* w. 36, *sim. Rozm* 6. 77. 81. 94. 124; Iozeffye,... na to czye... vybral (*sc.* bog), by tobye swa matka (genitricem) polyeczyl *Rozm* 57, *sim. ib.* 68. 94. 125. 134. 147. 200. 201. 401. 496. 505. 522. 737; Odpovyedzyal (*sc.* Jozef)..., yze matka tego dzyeczyątka mylego yest czysta dzyevycza (matrem pueri virginem dicebat) *ib.* 77, *sim. ib.* 86. 102. 144. 210. 216. 494. 506. 518. 532. 608. 695. 711. 817; Popelnylo szye prorocztvo v tem dzyeczyatkv a v Maryey, matce (in... matre) yego *ib.* 97; Ktore myasto prze yego spokoynoscz rzeczono bylo yest lono Abramovo, yakoby v matky na lonye (ut sinum matris dicimus) *ib.* 395; O dzyevyczą przeslavna, mathko smąthnych maczyor! *ib.* 841; ~ matka boża: Gestcy on bil f Rzyme mathky bosze [o]obrasz... vydzal *Gn* 2b; Ia, gresni czlowek, kaiø se occzu y mile Marie, matcze boze (*Spow* 3: matt[a]uchnye yego),... mich wsech grzechow *Spow* 2; Prossø tworcza wssemoganczego, w tro⟨j⟩ci iedinego, y mili matki boze..., bi me raczil rosdrzessicz *ib.*, *sim.* 1424 *Msza* III s. 53. 63. V. VI. VII, *Aleksy* w. 108; Oth mathky bosze tø mocz mayø, ysz przeczyw gym kszøzøta wstayø *Słota* w. 101; Ktocoly czczy szenskø twarz, mathko bosza, gy tim odarz *ib.* w. 105, *sim. Naw* 46, XV *ex. PamLit* XXIX 118, XV *ex. PF* IV 750; Tako mi bog pomozi, mathka boza 1420 *MMAe* VIII 460, *sim. Gloger*; Poszla mathka bozą po morzw szbyrayacz zlothe pyanky *ca* 1500 *R* XXIV 332; Ezechyel... vydzyal zamknyoną vliczką, sznamyonuyącz bozą mathką *ca* 1500 *SprTNW* V 9; ~ *(o różnych świętach chrześcijańskich Matki Boskiej, de variis festis B. V. Mariae)*: Za druge zitho mał dacz połtrzecze grziwni na mathka bozø w iesseni 1405 *SKJ* III 196; Mathka boscha marzecz mą 1471 *CyzKlob* 444; Mathka boza schyele swyączy *ib.*; ~ *w przekleństwach i wyzwiskach*: łajać od matki, zdajać zła słowa ku czci *czyjejś* matce: Bogathka przibeszaw na pana Maczkouo dzerzene w sessczinaczcze i wibil jøczcza i Yancowy ranø dał i layal mv oth matky 1392 *HubeZb* 65; Jacub lagal Potraszewi ot yego matki 1405 *Pozn* nr 783; Szyman y Sczepan... sdayały mu sla ⟨sło⟩wa ku czczy gemu y gego matcze 1412 *ib.* nr 845; ~ '*źródło, początek, fons, origo*': W rozmislenyv zalyezzy matka cznooth (mater virtutum), rostropnoscz *Sul* 27.

2. stara matka '*babka, avia*': Anna szwyatha... bog przeyrzał w radzye bosztwa szwego bycz sthara mathką Yeszusza mylego *MW* 63b; Daymy chwala bogu oczczv, kthory rodzay luczszky tak vmylowal, yz szwyathą Anna od wyekow obral za sthara mathką szynowy szwemv *MW* 89a.

3. pierłowa matka '*macica perłowa, wewnętrzna powierzchnia muszli połyskująca tęczowo, matrix margaritarum*': Anulus... cum margaritha al. pyerlova mathka 1455 *MMAe* XIII nr 1839.

Cf. (Matki Bożej) **Len, Miętka, Mlecz, Ostek,**

Pościelica, Róża, Toje, Tojeść, Włos, Włosek, Ziele

Matras *cf.* **Materac**

Matuchna *formy*: *n. sg.* matuchna *Gn* 4b. 5b. 175b. 177a. 180b, *MW* 54a, *EwZam* 289, *etc.*; ~ *g. sg.* matuchny *Gn* 12a. 179b. 180a, XV *p. post. R* XIX 54, *ca* 1500 *SprTNW* V 13; ~ *d. sg.* matuchnie *Spow* 3, 1428 *PF* I 481; ~ *ac. sg.* matuchnę *Gn* 181a, *Spow* 3, XV *ex. PF* V 103, *ca* 1500 *SprTNW* V 13. 14; ~ *v. sg.* matuchno *Zdrow* 16, 1413 *JA* XIV 498, *ca* 1420 *R* XXV 277, XV *ex. Zab* 215, *etc.*

Znaczenie: *demin.* '*matka, mater, matercula*': Tescy tho *dzeczothko, nasz mily Xpt, nislycz gego matuchna gestcy on byl starszy *Gn* 4b, *sim. ib.* 5b. 175b. 180b, *MW* 54a, *De nativ* w. 31; Pres tocz szø svøthy Gan v swe mathuchny, swøthe Helsbeth, gest byl *gedzdzyniy narodzył *Gn* 12a; Maria gestcy szø ona matuchna svemu szinkovy milemv była vcinila *Gn* 177a, *sim. ib.* 180b, *EwZam* 289, XV *ex. SKJ* I 145, *De nativ* w. 77; Gdisczyby milemu Xpouy czystotha ne byla mila, vøthcy by on nigdy szobe matuchny dzeuicze ne vybral byl *Gn* 179b, *sim. ib.* 180a, XV *p. post. R* XIX 54, *ca* 1500 *SprTNW* V 13; Xc mily... gestcy szø on na svø milø matuchnø i tesze na *svotego Gana bil *rospamotal *Gn* 181a; Szwyatha Maria, mathvchno boza naszloczsza, modl szye za namy *Zdrow* 16, *sim.* 1413 *JA* XIV 498, *ca* 1420 *R* XXV 277, XV *ex. Zab* 215, *De nativ* w. 45, *ca* 1500 *R* XXIV 332, *ca* 1500 *SprTNW* V 10. 13; Ya, grzessny czlovyek, spovyadam sya bogv *wssechmogocemv, pannye Mariey y matt[a]uchnye yego (*Spow* 2: matcze boze),... mych wssyczkych grzechow *Spow* 3; Prossza svego stvorzyczyela, byerzvcz szobye na pomocz pannv Mariv, mathvchna yego, aby raczyl veyrzecz oczyma svego mylosyerdzya na mya *ib.*; Proszę thwey myloszczy, aby ssze mey mathuchne poklonyla *ca* 1428 *PF* I 481; Ezechyel... wydzyal zamknyoną vlyczką, rozumyal bozą mathuchną XV *ex. PF* V 103, *sim. ca* 1500 *SprTNW* V 13. 14.

Mawiać '*mówić często, nieraz, dictitare*': Mami syą strzecz, bichom przeczivo bogu nye mawiali w przeczivnosczyach XV *med. R* XXII 237.

Mazać *formy*: *praes. ind. 3. sg.* maże XV *med. R* XXII 241; *3. pl.* mażą XV *ex. PF* V 103; ~ *fut. 2. sg. m.* będziesz mazać *BZ* Deut 28, 40; ~ *praet. 3. sg. m.* mazał *Park* 410; *3. pl. m.* mazali 1462 *R* XXV 269, XV *ex. SKJ* I 146; ~ *part. praet. pass. g. sg. m.* mazanego *BZ* I Reg 26, 16; *ac. sg. m.* mazanego *BZ* I Reg 26, 9. 11. 23; *g. pl. m.* mazanych *BZ* I Par 16, 22; *ac. pl.* mazane 1471 *MPKJ* V 21; ~ *praes. pass. 3. sg. m.* mazan jest *BZ* Num 35, 25; *3. pl. m.* mazani są *BZ* Num 3, 3.

Znaczenia: **1.** '*namaszczać, smarować, nacierać maścią, oliwą, unguere, illinere, unguento, oleo linere*': Nye bødzesz syø mazacz olegem (non ungeris oleo), bo skapye a sgynye *BZ* Deut 28, 40; Ne vos herbis diversis decoretis loyconibus, krupyczamy, szlodzynamy, mączyczamy, myodownyky ne mazaly, depictetis 1462 *R* XXV 269; Exemplum de a: masal, casa, kaasaal *Park* 410, *sim. ib.*; Oleyem mazane oleo litta (cum autem obtuleris... lagana azyma oleo lita Lev 2, 4) 1471 *MPKJ* V 21; Czyalo (*sc.* Jezusa) mascza maszaly Iozeph s Nykodemem XV *ex. SKJ* I 146; ~ ~ *(o namaszczeniu rytualnym)*: Ta to ymyona sø synow Aarona kaplana, gisz to mazani sø (qui uncti sunt)..., aby kaplanystwa poziwali *BZ* Num 3, 3; Bødze tam bidlicz, doyød wyeliki kaplan, ienze olegem *swyotim mazan iest (qui oleo sancto unctus est), nye vmrze *ib.* 35, 25; ~ mazany '*pomazaniec, człowiek uroczyście namaszczony na godność kapłańską, monarszą, homo oleo consecrato unctus (de sacerdote, rege)*': Kto gest ten, gen swoge røce podnyesye na mazanego boszego (in christum domini) a nye bødze grzeszni? *BZ* I Reg 26, 9, *sim. ib.* 26, 11. 23; Wiscye dostoyny szmyercy, iszescye nye strzegly pana waszego, mazanego boszego (qui non custodistis dominum vestrum, christum domini) *ib.* 26, 16; Nye dotikaycye syø mazanich mich (nolite tangere christos meos) a w prorocech mich nye zloscycye *BZ* I Par 16, 22.

2. '*kalać, plamić, bezcześcić, zniesławiać, maculare, contaminare*': Duscha y czyalo caszdi grzech masze a comudzi XV *med. R* XXII 241; Falschywye, nyedobrze mowyą, ktorzy czudną panną mazą XV *ex. PF* V 103.

Cf. **Namazać, Omazać, Pomazać, Umazać, Zamazać, Zmazać, Obmazować, Pomazować**

Mazały *(?) pl. tantum* '*mąka, farina*': Clara farina, czystich mazał, fruor 1466 *R* XXII 15.

Mazanie 1. '*rytualne namaszczenie (jako akt podnoszący do godności kapłańskiej), actus aliquem oleo consecrato unctum sacerdotem creandi*': Tocz gest mazanye Aaronowo y synow gego w obyetuyøczich duchownich boszych (haec est unctio Aaron et filiorum eius in caeremoniis domini) *BZ* Lev 7, 35; Weszmy Aarona y syni gego a odzyenye gich, a *mazanye oley (unctionis oleum) *ib.* 8, 2; Biskvp, to iest kaplan, nawisszy myedzi braczø swoyø bødze, na iegosz to *glowey przelan iest oley mazanya (unctionis

oleum) *ib.* 21, 10; Any vinidze s swyøtich,... bo oley swyøtego mazanya (oleum sanctae unctionis) boga iego na nyem iest *ib.* 21, 12.

2. '*substancja służąca do namaszczania, oliwa, maść, oleum vel unguentum*': Wszyøw mazanye oleyne (tulit... unctionis oleum), gymsze smasze stan se wszym ymayøczym gego *BZ* Lev 8, 10.

Mazaniec '*rodzaj pieczywa, panis genus*': Mazanecz 1472 *Rost* nr 1538. ~ *Bohemizm.*

Mazaniki *(?) pl. tantum* '*bóle przedporodowe odczuwane przed rozpoczęciem się porodu, parturientis dolores*' *(?)*: Contumeliose maszanyky pati *ca* 1450 *PF* IV 571.

Maź '*smar do kół wozu, maź, dziegieć, axungia, pix liquida*': Pro rotaligine dicta maz 1389 *MMAe* XV 106; Pro resina dicta maz... ad currus thezauri 1393 *ib.* 162, *sim.* 1395 *ib.* 217; Pro unctura dicta masz 1407 *RachNKorcz* 457; ~ *dubium*: Mas (*pro* maslo *a.* maslanka?) subulca XV *p. post. PF* V 8.

Maźnica '*naczynie na maź, vas unguentarium, quo axungia asservatur*': Pro resina dicta maz ad currus regales,... et eciam pro vasibus dictis maznicze 1395 *MMAe* XV 217.

Mącenie *czy* **Męcenie** '*martwienie, trapienie się, smutek, maeror, sollicitudo*': Maczenim trawyss (*war. kal.*: placzem stravisch) merore consumeris (nunc quare maerore contraheris? Mich 4, 9) *MPKJ* V 114.

Mącić, Męcić *formy*: *praes. ind. 1. sg.* mącę *Fl* 68, 21. 101, 2, *Fl* i *Pul* 30, 11; *2. sg.* mącisz *a.* męcisz *Gn* gl. 74b, *Fl* i *Pul* 41, 6. 15. 42, 5, *Rozm* 89; *3. sg.* mąci *a.* męci *Fl* i *Pul* 41, 13. 42, 2, *BZ* Ruth 1, 13. Tob 10, 9, 1471 *MPKJ* V 55. 80, *ca* 1500 *SprTNW* V 10; *3. pl.* mącą *a.* męcą *Fl* i *Pul* 3, 1. 12, 5. 22, 6, *etc.*, XV *p. pr. R* XVI 340, XV *med. R* XXII 245, 1471 *MPKJ* V 9, *MW* 118a; ~ *imper. 2. sg.* męci *BZ* Tob 10, 6, 1471 *MPKJ* V 78, *Rozm* 35; ~ *part. praes. act. adv.* mącęcy *Rozm* 4; *adi. g. pl. m.* męcących *Pul* 43, 9; ~ *inf.* męcić *Rozm* 428; ~ *fut. 3. sg. f.* będzie męcić *Fl* i *Pul* 45, 2; *3. pl. m.* będą męcić *BZ* I Par 10, 4; ~ *praet. 3. sg. m.* mącił *Fl* i *Pul* 55, 1, 1471 *MPKJ* V 80; *3. pl. m.* męcili są *Fl* 105, 42; są męcili *Fl* 106, 13. 19; męcili *Fl* i *Pul* 105, 40; *f.* męciły są *Fl* 45, 3; ~ *part. praet. pass. n. pl. m.* mąceni *Pul* 105, 42. 106, 6. 13. 19; ~ *praes. pass. 1. sg. m.* jeśm mącon *Fl* 119, 1, *Pul* 68, 21; *3. pl. m.* mąceni są *Fl* i *Pul* 106, 39; ~ *fut. pass. 1. sg. m.* mącon będę *Pul* 101, 2; ~ *praet. pass. 1. sg. m.* -m był mącon *Pul* 119, 1. ~ *Rozmieszczenie rdzennego* ę *i* ą, *jak i odróżnienie od czasownika* męczyć *nie zawsze pewne.*

Znaczenia: **1.** '*gnębić, dręczyć, trapić, prześladować, dokuczać, sollicitare, vexare, torquere, affligere, premere*': Dorothea, cur nos sic infestas møcisz? *Gn* gl. 74b; Przecz sø se rozplodzili, is to me *møøczo (qui tribulant me)? *Fl* 3, 1, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 68, 24, *MW* 118a; Tisz (*pro* gisz) møczø (*Pul*: męczą) mne (qui tribulant me), weselicz se bødø *Fl* 12, 5, *sim. Fl* i *Pul* 41, 14. 118, 157. 142, 14; Vgotował ies... stol przecywo tym, gisz møøczø (qui tribulant me, *Pul*: czo mye męczø) *Fl* 22, 6, *sim. Fl* i *Pul* 26, 4; Smiluy se nade mnøø, gospodne, bo se møøczø (quoniam tribulor) *Fl* 30, 11, *sim. Pul*; Przecz smøczen chodzø, gdi me møczi (dum adfligit me, *Pul*: męczy) neprzyacel? *Fl* 42, 2, *sim. Fl* i *Pul* 41, 13; Smiluy se nade mnøø, bosze, bo... czlowek wszego dna nagabaiøcz møøcyl me (tribulavit me) *Fl* 55, 1, *sim. Pul*; Ne odwraczay licza twego od sługy twego, bo se møøczø (quoniam tribulor, *Pul*: bo yesm møczon) *Fl* 68, 21; W ktorycoli dzen møøczø se (tribulor, *Pul*: møczon będę) *Fl* 101, 2; Møczyly (tribulaverunt, *Pul*: męczyły) gee neprzyyaczelee gich *Fl* 105, 40; Vzrzal, gdy møczyly sø sye (cum tribularentur, *Pul*: gdy møczeny) *Fl* 105, 42; Zawolaly sø kv gospodnv, gdy sø se møczyly (cum tribularentur, *Pul*: gdy møczeny) *Fl* 106, 13, *sim. ib.* 106, 19; Malo se gych vczynylo y møczeny sø (vexati sunt) od zamøta gych zlych y bolescy *Fl* 106, 39, *sim. Pul*; Kv gospodnv, kdy gesm *møczczon (cum tribularer, *Pul*: gdym byl møczon), wolal gesm *Fl* 119, 1; Czy cyrpyą przeczywnoscz, gisch swey dobre woley nye odmyenyu ani vmislu otstąpyą, ny syą mączą o sloscz XV *med. R* XXII 245; Wiyøw myecz, doby myø, acz snadz nye przidø cy nycobrzazanci y bødø myø møcziez (illudant mihi) *BZ* I Par 10, 4; Mylcz a nye møcy syø (noli turbari) *BZ* Tob 10, 6; Ia to wydzø, ysze ocyecz moy a macz ma dny lyczi, a møcy syø duch gich w nych (cruciatur spiritus eorum) *ib.* 10, 9, *sim.* 1471 *MPKJ* V 55; Manczą (*war. lub.*: nądzycz bądą) affligent (peregrinum futurum sit semen tuum in terra non sua et subicient eos servituti et adfligent quadringentis annis Gen 15, 13) 1471 *MPKJ* V 9; Ne exasperas nye manczy, nye drazny (non exasperes pauperem in inopia sua Ecclus 4, 2) *ib.* 78; Nye mączy non molestat (de ea re, quae te non molestat, ne certeris Ecclus 11, 9) *ib.* 80; Nye manczil schią non est stimulus (beatus vir, qui... non est stimulatus in tristitia delicti Ecclus 14, 1) *ib.*; Zbawyl wem yes nas od męczøczich (de adfligentibus, *Fl*: od vdrøczaiøczich) nas *Pul* 43, 9; Zawolaly ku bogu, gdy møczeny (cum tribularentur,

Fl: gdy smønczyly sø) *Pul* 106, 6, *sim. ib.* 106, 19; Anna... vyelyky zamat y vyelyky placz ymyala mączączy szyą o kako (*pro* kaką) przydczą mazą svego *Rozm* 4; O Iozephye,... o tą swą przydczą nye mączy szyą (tu non conturberis), alye szyą vyeszyel *ib.* 35; Iozephye,... s tey drogy[e] czyaskye szylno szyą mączysch (tu ex hoc itinere gravi conturbaris) *ib.* 89; Y dokąd chczesch mączycz nasche dusche (quousque animam nostram tollis Jo 10, 24)? *ib.* 428; ~ Przecz smøtna ies, dusze moia y czemu me *mocisz (quare conturbas me, *Pul*: męczysz)? *Fl* 41, 6, *sim. Fl* i *Pul* 41, 15. 42, 5; Mączya trosky torquent cure XV *p. pr. R* XVI 340; Wasz smøtek wyøcey myø møcy a vcyøsza (vestra angustia magis me premit) *BZ* Ruth 1, 13; *Sządth bozy nasz barzo straszy, nasze szamnyenye nasz mączy *ca* 1500 *SprTNW* V 10.

2. '*wzburzać, trząść, peragitare, turbare*': Ne bødzemy se bacz, gdi se bødze møczicz zema (dum turbabitur terra) *Fl* 45, 2, *sim. Pul*; Wznaly sø y møczili sø se (turbatae sunt, *Pul*: zamøczili szyc) wodi gich *Fl* 45, 3.

Cf. **Rozmącić, Zamącić, Zmącić, Zamącać, Zmącać**

Mączka '*mąka drobno zmielona, delikatna, farina minuta (?)*: ~~Valet *dywyzna ~~cocta vel aqua *dywyzne [...] per vapores *dywyzne~~, valet maczka XV *p. post. R* LIII 61; Maczka yencus *ib.*; Res incise bene valent maczka *ib.* 63.

Mączyca 1. '*mączka, rodzaj pudru, pollen, pulvis quidam ad facies ornandas adhibitus*': Ornantes eos (*sc.* parentes suos filios) ungentis *przyprawyeyącz loyky, masczamy, mączyczamy 1462 *R* XXV 269; Ne vos herbis diversis decoretis loyconibus, krupyczamy, szlodzynamy, mączyczamy, myodownyky ne mazaly, depictetis *ib.*

2. '*biel ołowiana, mączka ołowiana, cerussa*': Maczycza cerusa *ca* 1465 *Rost* nr 3864.

Mączyny *pl. tantum* '*najlżejsze cząstki mąki osiadające przy przemiale na ścianach młyna, farinae pulvis tenuissimus, qui in parietibus molae considit*': Far est mal uel møcini *ca* 1420 *WokTryd* nr 399.

Mądewki *cf.* **Mątewki**

Mądka *pl. tantum, bot.* **1.** '*kuliste bulwy storczyków, orchidearum sp. tuberibus obovatis*': Mądka satirion 1472 *Rost* nr 263; ~ Kozya mądka satirion 1472 *Rost* nr 261; *Kozye mathka satirion XV *ex. ib.* nr 6298.

2. koczcza mądka '*sporysz zbożowy, Claviceps purpurea Tul.*': Koczcza mąthka frugistrum 1472 *Rost* nr 1727.

Mądo *czy* **Mędo 1.** '*testiculus*': Piga [...], bursa testiculorum moszna v mandu XV *p. post. PF* V 9.

2. kozłowa mąda, lisie mądy *bot.* '*kuliste bulwy storczyków, orchidearum sp. tuberibus obovatis*': Coslowa manda satirion 1460 *Rost* nr 3707; ~ *(w czeskiej postaci fonetycznej)*: Lisye mvdy satirion 1472 *Rost* nr 269.

Mądr *cf.* **Mądry**

Mądro *czy* **Mędro** '*testiculus*': Mødro *Park* 404.

Mądrość *formy*: *n. sg.* mądrość 1399 *MacDod* 34, *Gn.* ap. 1 a, *Fl* i *Pul* 106, 27, *ca* 1420 *R* XXIV 86, *etc. etc.*; ~ *g. sg.* mądrości *Fl* i *Pul* 50, 7. 104, 21, *KartŚwidz*, XV *med. R* XXII 241, *etc. etc.*; ~ *d. sg.* mądrości *Gn* gl. 78 b, XV *med. R* XXII 234, *BZ* Judith 11, 18, *Rozm* 103. 133. 143. 144. 285; ~ *ac. sg.* mądrość *Gn* 172 b, *Fl* 18, 8, *Fl* i *Pul* 36, 32. 48, 3, *etc.*; ~ *v. sg.* mądrości *Rozm* 804; ~ *i. sg.* mądrością 1447—62 *Zab* 544, *EwZam* 297, *Rozm* 26. 30; ~ *l. sg.* (w) mądrości *Fl* i *Pul* 89, 14. 103, 25, XV *med. R* XXII 234, *BZ* II Par 9, 5, *Rozm* 119. 142; ~ *ac. pl.* mądrości 1471 *MPKJ* V 54, *Pul* 18, 8, XV *ex. Kałużn* 290.

Znaczenia: **1.** '*rozum, wiedza, rozsądek, doświadczenie, uczoność, przezorność, umiejętność, sapientia, intelligentia, providentia, scientia, peritia, prudentia*': Mocz boga occza, myloscz syna gego, mødroscz dwcha swethego 1399 *MacDod* 34, *sim. Gn* ap. 1a, *ca* 1420 *R* XXV 229, 1423 *Zab* 209, 1450 *MacDod* 120, XV *med. ib.* 35; Zacon gospodnow... mødroscz (sapientiam, *Pul*: mądroszczy) daiøczy malutkim *Fl* 18, 8; Vsta prawego mislicz bødø mødroscz (sapientiam) *Fl* 36, 32, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 48, 3; Taiemne mødroscy (sapientiae) twoiey ziawił ies mne *Fl* 50, 7, *sim. Pul, KartŚwidz*; Navczone sercza w mødrosci (in sapientia) *Fl* 89, 14, *sim. Pul*; Kako *welbyøny sø dzyała twoya, gospodne, wszytko w mødroszczy (in sapientia) yes vczynyl *Fl* 103, 25, *sim. Pul*; By... stare yego mødroszczy vczyl (ut... senes eius prudentiam doceret) *Fl* 104, 21, *sim. Pul*; Møndroscz (sapientia) gych pozrzana yest *Fl* 106, 27, *sim. Pul*; Mødroscz sensum XV *in. R* XXIV 60; Misterium dicitur pothagemna mądroszcz *ca* 1420 *ib.* 86; Sapientia mądroscz, vmyeyathnoscz XV *p. pr. Zab* 519; Trzeczy cladli blogoscz we czczy tego swyata a w mądroszczi, bo nyczss nye gest czestnyeyschego nad mądroscz na tem swyeczye XV *med. R* XXII 234; Taczi bili mądrczi poganszczy..., eze... oczcziszni swe sche wschemi roszkoschami opusczіwschi, stali po mądroszczi, swe błogo-

slawyenstwo na tem cladącz *ib.*; K tey czistoscży nabiczu trzeba tich wod: napyrwey wodi mądroscżi *ib.* 241; Wezwal pan s gymyenya Beseleela... a napelnyl go ducha boszego, mądroszczy, rosuma y umyenya (sapientia et intelligentia, et scientia) *BZ* Ex 35, 31; Obu nauczyl mądroszczy (sapientia), abi dzyalaly dzalem czyeszelskym *ib.* 35, 35; Iozve... napelnyon gest dvcha mądrosci (sapientiae) *BZ* Deut 34, 9; Day tobye pan mądroscz a smisl (prudentiam et sensum), abi mogl rządzicz Israhela *BZ* I Par 22, 12; Prawdziwa gest rzecz, iøszem sliszala w mey zemy o twich czsnotach y mądroscy (de virtutibus et sapientia) *BZ* II Par 9, 5; A ti tak, Ezdraszv, podle mądroscy (secundum sapientiam) boga twego... vstaw sądze i wlodarze *BZ* I Esdr 7, 25; Dziwovaly syø wszitci mądroscy (sapientiam) gey (*sc.* Judyty) *BZ* Judith 11, 18; My z boszą pomoczą a maszow mądroszczy napełnyonych z radą (consilio sapientium, *Sul* 3: radą mandrich)... vkladamy *Dział* 3; Przewyszasch... Salomoną madroszczya 1447—62 *Zab* 544; Corzen madroszczi radix sapiencie 1461—7 *Serm* 114v; Przes drogoscz madrosci schrebr per precium sapiencie argentec *ib.* 416v; Odirzsza madroscz tenuerit sapienciam *ib.* 443r; Lyud kromye rady yest y przes mądroszczy (sine prudentia Deut 32, 28) *Pul* Deut 41; Tu signaculum similitudinis dei, plenus sapiencia..., vlg. thy nasnamonales podobne oblice boze sve a napełno(n)e velike mądroscy swe (Ezech 28, 12) XV *p. post. Sob* III 348; Dzyvovały szyą vszyszczy... nad mądroszczyą (super prudentia Luc 2, 47)... yego *EwZam* 297; Iezv Kryszczye,... raczy my dacz mądroszczy szwyeczkye, kthore szą przed thobą za glvposzcz XV *ex. Kałuż* 290; Wschystko svyąte pyszmo y phylozophyą mądrosczy nyebyeskye rychlo navykla (totam sacram paginam cum philosophia caelestis sapientiae didicit Maria) *Rozm* 17; Kxyążą zydowska... poczały szyą... barzo dzyvovacz... yey mądrym slovam..., ysch pevnym rozvmem y vyelyką mądrosczyą vyslovyla *ib.* 26, *sim. ib.* 30; Iesukrystvszovey mądrosczy (prudentiam) a kraszye vyelmy szye dzyvyącz movyly *ib.* 103, *sim. ib.* 133. 143. 144. 285; Tamo bądacz rosl (*sc.* Jesus) ⟨w⟩ svoyech lyeczyech ve cznoczye y v madrosczy (proficiebat sapientia Luc 2, 52) *ib.* 119, *sim. ib.* 142; Krolewna Saba... yest przysla od skrayney zyemye schukacz mądroszczy (sapientiam Luc 11, 31) Salomonovey *ib.* 304, *sim. ib.* 142. 152. 255; ~ Mødrosczy philosophie *ca* 1428 *PF* I 489; Sancte scripture diktorum sapiens philosophica madroszczy pozytku XV *p. pr. R* XVI 326; Mądroscz chątna sapida sciencia XV *med. Zab* 523; Madroscz doctrinam XV *p. post. PF* IV 754; ~ Mirificos dziwne mandrosczy (qui locutus est sub Dario... sermones mirificos III Esdr 5, 6) 1471 *MPKJ* V 54; Sermo tuus vlg. mądroscz a regalibus, ot krolewszkych, sedibus venit (Sap 18, 15) XV *p. post. R* XXV 174; ~ O vschego svyata mylostna mądroszczy, kakosz thy posromoczon y posmyevan! *Rozm* 804; ~ po mądrości '*mądrze, rozumnie, rozsądnie, sapienter, prudenter*': Iste bene dispensaverat de suis diuiciis, in quo eius sapiencia demonstratur ysecz on saprafdø to bogadstvo bil gest dobrze rosgodzil, ysecz on gest ge po mødroscy trauił *Gn* gl. 78b.

2. '*zmyślność, chytrość, przebiegłość, sollertia, astutia, industria*': Vøsz thø to mødroscz ma, ysze gdis gy chø szabicz, tedicz vøcz on svø glovø krige *Gn* 172b; Mødroscz industriam 1413—4 *JA* XIV 502; Mandroscz (*war. lub.*: snasznoscz) solercia (est sollertia certa et ipsa iniqua Ecclus 19, 22) 1471 *MPKJ* V 81.

Mądry *formy*: *n. sg. m.* mądry (1248) *CodSil* VII 294, *Kśw* br 1, *Gn* 5a, *Fl* i *Pul* 106, 43, *etc.*; *f.* mądra *Gn* 5a, 1447 *R* XXII 55, *MW* 61a, *Rozm* 18; ~ *g. sg. m.* mądrego *BZ* Tob 4, 19, 1474 *Zab* 540; *f* mądrej 1484 *Reg* 722; *neutr.* mądrego *ca* 1420 *R* XXIV 81; ~ *d. sg. m.* mądremu 1471 *MPKJ* V 52. 80, *Rozm* 284; *neutr.* mądremu *Rozm* 26; ~ *ac. sg. m.* mądra *Fl* 118, 98; mądrego *Gloger, De morte* w. 233, XV *p. post. R* I s. XLV; *neutr.* mądre *ca* 1420 *Msza* II s. 261, *sim.* VI; ~ *v. sg. f.* mądra XV *ex. PF* V 105; ~ *i. sg. m.* mądrym *Pul* 118, 98; ~ *n. pl. m.* mądrzy *Gn* 172b, *BZ* Ex 36, 8, *De morte* w. 427, *Rozm* 310. 461; *f.* mądre *Rozm* 488; ~ *g. pl. m.* mądrych XV *in. R* XXIV 75, *Sul* 3, XV *med. SKJ* V 266, XV *p. post. Kałuż* 286, *Rozm* 323; *f.* mądrych *Rozm* 486. 487; ~ *d. pl. f.* mądrem *Rozm* 488; *neutr.* mądrym *Rozm* 26; ~ *ac. pl. m.* mądre *BZ* Deut 1, 13. 15, *De morte* w. 172, XV *ex. AKLit* III 106, *Rozm* 307; *neutr.* mądre *Rozm* 771; ~ *v. pl. m.* mądrzy *MW* 50a; ~ *i. pl. m.* mądrymi *BZ* Neh 8, 3.

Comparat. n. sg. m. mędrszy *Gn* 5a, *Rozm* 733; ~ *n. pl. m.* mędrszy XV *in. R* XXIV 74, *Rozm* 390.

Superlat. g. pl. m. namędrszych *Rozm* 729.

Znaczenia: **1.** '*rozumny, rozsądny, doświadczony, wiele wiedzący i umiejący, uczony, sapiens, prudens, eruditus, peritus*': Ta sloua pise mødri Salomon *Kśw* br 1; Oktauianus... gest byl barszo mødry *Gn* 5a; Sybilla... gestcy

ona barszo mødra bila *ib.*; Narodzylicz szø ktory clouek..., chosbicz on bił nad n⟨i⟩m... mødrszy? *ib.*; Bøczdcze... tako mødrzy, gakocz szø vøszeue mødrzy *Gn* 172b, *sim. Rozm* 310; Nad neprzyyaczoly mogymy mødra (*Pul*: mødrym) ges mø vczynył (prudentem me fecisti) kazanym twym *Fl* 118, 98; Filii huius seculi prudenciores, madrszi są, filiis lucis... sunt (Luc 16, 8) XV *in. R* XXIV 74, *sim. Rozm* 390; Panna mądra 1447 *R* XXII 55, *sim. MW* 61a; Kto szdraadzil... Salomona møødrego? *Gloger*; Ierusalem fuit civitas sacerdotalis sapientum mądrych ludzy XV *med. SKJ* V 266; Dobøødz se wszego pospołstwa møszow *møcznich a *modrich *BZ* Ex 18, 21; Ktokoly z was gesth mødry (sapiens), podz a uczyn, czsokoly gest przykazal pan *ib.* 35, 10; Przeto vczynyl Beseeleel... y wszelky møsz mødry (sapiens), ktorym bog dal *modroszcz y rozvvm, abi vmyely kowanym... robycz *ib.* 36, 1; Wydaycze z was møze mødre y vmyale (viros sapientes et gnaros) *BZ* Deut 1, 13, *sim. ib.* 1, 15; Yam obrzymy pomorzyla, Szalomona tak madrego, Absolona nadobnego *De morte* w. 233; Przed wamy,... kxadzem Jacubem,... rzecznik y imenem rzecznikowym mødrego møsza Jacobi... dicit 1474 *Zab* 540; Przetosz was proszą..., wierny sludzi a mądrzi *MW* 50a; Yesthlyby taczy tho braczya nye chczyeli sye polepszycz..., thedy doradzywszy sye braczyey rostropney y mądrey (de consilio discretorum) mayą byczi vypądzeny 1484 *Reg* 722; Wyeza dokonana a myesszek wyproznyony czyny czleka acz nyerichło, ale barzo mądrego (faciunt valde sed tarde hominem prudentem) XV *p. post. R* I s. XLV; Idoneos nos fecit ministros madre XV *ex. AKLit* III 106; Rzecznyczko nascha..., barzo mądra, racz za namy orądowacz! XV *ex. PF* V 105; Si volumus Jesum non perdere, simus *madry vel opatrzny *ca* 1500 *R* XLVII 369; Dzyevycza Marya... byla czycha, mądra, rostropna (humilis, prudens et discreta) *Rozm* 18; (Jesus) był mądry, rostropny (sapiens, prudens) *ib.* 120, *sim. ib.* 142. 227. 800; Vschelky, ktory slucha slow moych a czyny podług ych, bądzye przyrovnan mądremv czlovyekv (viro sapienti Mat 7, 24) *ib.* 284; Poslye k nym proroky mądre, apostoły (mittam ad illos prophetas et apostolos Luc 11, 49) *ib.* 307; Byeda vam, lyczemyernyczy, ktorzy szye czynyczye mądrzy samy v sobye *ib.* 461; Przyklad o dzyeszyączy dzyevyczach, ktorych było pyecz madrych a pyecz salonych *ib.* 486, *sim. ib.* 487; Tedy vstaly ony vschytky dzyevycze y opravyly sve lampy, ale ony salone poczęły mądrem (sapientibus Mat 25, 8) movycz...: Dayczye nam oleyv vaschego... Odpovyedzyaly madre (prudentes Mat 25, 9) *ib.* 488; Ktoregoz ya czaluyą, tenczy yest, *dzyerczye y (*leg.* ji 'go') a vyedzczye mądrze, bocz yest barzo mądry a barzo chytry *ib.* 617; On (sc. Jesus) yest vschech *namądrschych *ib.* 729; O sprostne, vczyeklye zvyerze, mnymalesz, aby ty byl lepsy y mądrschy naszych byskvpov? *ib.* 733; ~ Kthory mødry (sapiens) a strzedz bødze y vreczvme (*pro* vrozvme) myloserdza bosza? *Fl* 106, 43, *sim. Pul*; Confiteor tibi, pater,... quia abscondisti hec a sapientibus, mądrich, et prudentibus rosumnich (Mat 11, 25) XV *in. R* XXIV 75, *sim. Rozm* 323; Mi... radą mandrich (consilio sapientium, *Dział* 3: maszow mądroszczy napelnyonych z radą) k sobye zezwafszi..., vfalami *Sul* 3; Sapiens et maxime, qui astrorum cursus sciens, ex tali cursu de futuris predicit mądry a nawyączey then, ysz sze na gwyasdach rosumye XV *med. SKJ* V 265; Uczynyly sø wszistczy mødrzy szerczem (corde sapientes)... opoon dzeszyøcz ze lnu byalego *BZ* Ex 36, 8; Czedl w nych (*sc.* w księgach)... przed møszmy y zonamy, y mødrimy (in conspectu... sapientium) *BZ* Neh 8, 3; Radi twey zawszdi od mødrego (a sapiente) potrzebuy *BZ* Tob 4, 19; Moy namyleyschy, nade wszythky gyne... moczn[y]e, mądr[z]e y thesch wymown[y]e nawybornyeschy! 1447—62 *Zab* 544; Morza mądre y thesz vyly *De morte* w. 172; Gdy przydze dzyen szathny,... vszrza madrzy thego szwyatha, ysz dobra boszką othplathą *ib.* w. 427; Nye byerz darow, bo oszlepyaya oczy mandrych (quae etiam excaecant prudentes Ex 23, 8) XV *p. post. Kałuż* 286; ~ *'(w Biblii) znawca i wykładacz Biblii, uczony w Piśmie św., Scripturae Sanctae peritus'*: Mandremv scribe (stetit autem Esdras scriba Neh 8, 4) 1471 *MPKJ* V 52; Mandremv scribe (super faciem scribae imponet honorem suum Ecclus 10, 5) *ib.* 80; ~ *zapewne już nomen proprium*: Sulisl⟨aus⟩ gennant mandri (1248) *CodSil* VII 294; Petrus *mandrzy oczecz 1394 *LibIur* nr 238.

2. *'dowodzący rozumu, rozsądku, mądrości, zawierający wiedzę, qui sapientis, prudentis est, sapientiae documentum est'*: Wsszem dobrim zacony (*pro* zacom 'żakom') sszłussza szwego myssztrza czczicz, acz szø chcze w yego wczenw nawczicz, bo z wczena mødrego dobywayø czczy *ca* 1420 *R* XXIV 81; Y thesz obyathowanyą thy boze..., proszymi, poszegnan[y]e, przepysan[y]e, vczwyerdzon[y]e, madre (*Msza* I. IV. V. VIII: roszvmną, II: rozumpnø, madre, III: *mądrze) przyemn[y]e y thesz vczynycz raczy

Pracownia Słownika Staropolskiego P.A.N. w Krakowie

(quam oblationem tu deus in omnibus quaesumus benedictam, adscriptam, ratam, rationabilem acceptabilemque facere digneris) 1456 *Msza* VI s. 261; Czczyenye o tem, yako szye dzyvovaly byskvpy... movye vyelebney dzyevyczy Maryey y yey mądremv dolyczanyv *Rozm* 26; Kxyązą zydowska... poczęły szyą... dzyvovacz yey vyelyebney movye y yey mądrym slovam *ib.*; Ty mass slova tako slotkye, tako mądre y tako laskave, yze yednem slovem vchvaczys *ib.* 771.

Mądrze '*rozumnie, rozsądnie, umiejętnie, uczenie, z doświadczeniem i wiedzą, sapienter, prudenter, considerate*': Ecclesia racionabiliter, *modrze, ordinauit obrzędzyla *Gn* gl. 156a; Bo crol wszey zeme bog, spewayce mędrze (sapienter) *Fl* 46, 7, *sim. Pul*; A przeto bil pan s nym a na wszech myeszcyech... mędrze (sapienter) czinyl *BZ* IV Reg 18, 7; Czokoluyek yego (*sc.* Jesusa) pytaly, to mądrze y chytrze odpovyedzyal (obiecta concludebat conclusaque subtiliter determinans solvebat) *Rozm* 144; Yesus..., czokolvyek Zydovye zalovaly, to odpovyedzyal za swa matką..., a wschakosch sam tako mlod, odpovyedał mądrze, ysch szye wschyszczy dzyvovaly *ib.* 147; Yesus na ye wschytko pytanye barzo mądrze (prudentissime) odpovyedayącz, wschytko ye vzyavyl *ib.* 163; Chvalyl pan lychothnego vlodarza, yze madrze vczynyl (quia prudenter fecisset Luc 16, 8) *ib.* 389, *sim. ib.*; Kako vyączey vas bądą chvalycz, acz sobye mądrze omyslyczye (si provideritis vobis) przes zdrady *ib.* 390; ~ Czyeszyelstvem szyą barzo mądrze y rostropnye obchodzyl (*sc.* Josef) *Rozm* 31; Vyecz y (*leg.* ji, *sc.* Jesusa) nathychmyast ymczye a vyączczye mądrzc, bycz vam nye vczyekl *ib.* 514; Nagotvyczyesch povrozow... doszycz, aby dobrze svyazan a madrze vyedzyon *ib.* 515; ~ '*przezornie, ostrożnie, caute, circumspecte*': Ktoregoz ya czaluyą, tenczy yest, dzyer⟨ż⟩czye y (*leg.* ji 'go') a vyedzczye mądrze (ducite caute Marc 14, 44), bocz yest barzo mądry *Rozm* 617.

Mądrzenie '*rozumowanie, ratiocinatio*': Raciocinacio mędrzene albo roszumpnoscz *ca* 1428 *PF* I 487.

Mądzie *coll.* **1.** '*testiculi*': Gdyby komu vczyatho... nogą, oko albo madzye, tho zowyemy chromothą *OrtMac* 57, *sim. OrtBr* VII 549; ~ Mąsdze 1447 *R* XXII 55, *sim.* 1447 *R* XXXIII 179.

2. koczcze mądzie *bot.* '*Helichrysum arenarium Moench*': Koczcze mądze barba iouis 1472 *Rost* nr 470.

Mąka 1. '*zmielone, roztarte ziarno zboża, farina, simila*': Iacom ya ne pobrala Iaroslawini man⟨k⟩i we mline 1407 *KsMaz* I nr 986; Yanczmyenna manka ordeum pullverzatum 1419 *Rost* nr 2877; Yęczmyenna męka alphica *ib.* nr 5120; Eze mi gego szona gwalthem mękę brala 1428 *ZapWarsz* nr 2902; Woczech... nye wszal we młynie... dwunacze czewerczey (*pro* czwerczen) mąky panyey Dorothiey 1432 *Pozn* nr 1537; Paulus... dimidium corum de farinis al. mąky in qualibet septimana domine Stachne... soluere debebit 1444 *StPPP* II nr 3185; Wesmy trzi myarky męky (tria sata similae) *BZ* Gen 18, 6; Lud, wszęwszy męęky kropyoney, (conspersam farinam)... wkladly sęę na swoge pleczy *BZ* Ex 12, 34; Nawarzyly sęę tey męky (farinam) *ib.* 12, 39; Mnye s tey męki (de ipsa farinula) vczin... oprzasnek malyvtki podpopyelni *BZ* III Reg 17, 13; Męęka *Park* 401; Byaley mąnky simile (tria sata similae commisce et fac subcinericios panes Gen 18, 6) 1471 *MPKJ* V 9, *sim. ib.* 38; Pythlovaney mąky sati farine (offeret oblationem... decimam partem sati farinae hordeaceae Num 5, 15) *ib.* 24; Borzim... nye wzyal mąky, pszenicze, grochu 1474 *ZapWarsz* nr 1374; Farina, mel a farrre maką *ca* 1500 *Erz* 43; Iesus... vznaw (*pro* vzyaw) trocha mąky, ona ysta karmya napravyl *Rozm* 122, *sim. ib.*; ~ przyprawiona mąka '*krochmal, amylum*': Amidum przypravyona męka 1419 *Rost* nr 5089.

2. psia mąka *bot.* '*komosa biała, lebioda, Chenopodium album L.*': Psa loboda albo maka radix hercolis, vungentaria 1419 *Rost* nr 5110—1.

Mątew '*rosochate drewienko do mieszania, kłócenia płynów, może też tłuczek do rozgniatania, tłuczenia ziarn, rudicula*': Mantew pantris XV *p. post. PF* V 7; Mantewy pisellus *ib.* 9; Mątew vertibulum *ib.* 11.

Mątewki *pl. tantum, bot.* **1.** '*koniczyna rozdęta, Trifolium fragiferum L.*': Mathewky trifolium minus 1460 *Rost* nr 3745; Mątewki trifolium 1472 *ib.* nr 631.

2. '*sporysz zbożowy, Claviceps purpurea Tul.*': Mąthewki frugistrum 1472 *Rost* nr 1726. ~ *Może należy rektyfikować na* mądewki, *cf.* **Mądka.**

Mątwica 1. '*młyn, mola*': Eciam piscinam... cum molaendino parwo al. mąthphycza inscribimus et damus 1460 *KodWil* I 263.

2. *bot.* '*koniczyna rozdęta, Trifolium fragiferum L.*': Mąthuicza trifolium 1472 *Rost* nr 632.

Mąż *formy*: *n. sg.* mąż 1396 *Pozn* nr 214, 1398 *Leksz* II nr 2180, 1399 *Pozn* nr 376. 378, *Fl* i *Pul* 1, 1, *etc. etc.*; ~ *g. sg.* męża 1396 *Pozn* nr 192. 216, *Gn* gl. 164b, *Fl* 5, 7. 17, 52,

Pracownia Słownika Staropolskiego P. A. N. w Krakowie

etc. etc.; ~ *d. sg.* mężu 1403 *Piek* VI 183, 1409 *Pozn* nr 664, 1428 *ib.* nr 1499, *ca* 1428 *PF* I 481, 1434 *Pyzdr* nr 1086, 1440 *Pozn* nr 1602, *Sul* 52, *BZ* Gen 3, 6, *Rozm* 38. 39; mężewi 1428 *ZapWarsz* nr 2809, 1434 *ib.* nr 438, *Sul* 90, 1458 *ZapWarsz* nr 1083; mężowi 1428 *ZapWarsz* 2847, XV *med. R* XXV 152, *BZ* IV Reg 22, 15, *etc.*; ~ *ac. sg.* mąż 1397 *Leksz* II nr 1968, 1413 *Pozn* nr 851, 1421 *Pyzdr* nr 687, 1422 *Pozn* nr 1116, *etc. etc.*; męża 1393 *Pozn* nr 296, *Fl* i *Pul* 104, 17. 139, 12, 1401 *Pozn* nr 492, 1408 *Piek* VI 369, *etc. etc.*; ~ *v. sg.* mężu *Aleksy* w. 78, *BZ* IV Reg 1, 13, *Rozm* 33; ~ *i. sg.* mężem 1395 *Leksz* II nr 1738, *Fl* 17, 28, *etc.*; ~ *l. sg.* (po) mężu 1393 *TPaw* IV nr 4543, 1397 *Pozn* nr 337, 1405 *KsMaz* I nr 492, 1420 *Pyzdr* nr 655, *etc.*; ~ *n. du.* męża *BZ* Ex 21, 22. Num 13, 24. Deut 25, 11. Jos 2, 2. I Reg 28, 8; ~ *d. du.* mężoma *BZ* Jos 2, 6. 6, 22; ~ *ac. du.* męża *BZ* Jos 2, 1. III Reg 21, 10. 13; ~ *i. du.* mężoma *OrtBr* VII 549, *OrtMac* 108; ~ *n. pl.* męże *BZ* I Esdr 10, 9. I Reg 28, 1; mężewie *Sul* 44; mężowie *Fl* i *Pul* 54, 27. 75, 5, 1449 *R* XXV 165, *Sul* 76, *etc.*; ~ *g. pl.* męży *Ksw* dv 15; mężew 1471 *MPKJ* V 79; mężow *Fl* i *Pul* 58, 2, XV *in. R* XXIV 73, *Sul* 6. 33, *BZ* Jos 8, 12, *etc.*; ~ *d. pl.* mężom *Sul* 57. 72, *BZ* I Mach 2, 31; ~ *ac. pl.* męże *Sul* 54, *BZ* Deut 1, 13. Jos 2, 3; ~ *v. pl.* mężowie *Fl* i *Pul* 138, 18, *MW* 49a; ~ *i. pl.* mężmi *Fl* i *Pul* 25, 9, *Sul* 95, *BZ* I Par 24, 4. II Par 32, 3. Neh 8, 3, *OrtBr* VII 549, *etc.*; ~ *l. pl.* (przy) mężoch *Sul* 101, *BZ* Jos 7, 14. II Esdr 9, 17.

Znaczenia: **1.** '*człowiek, mężczyzna, homo, vir*': Oua gi piruey uidal Habraham pod obrazem tri møzy *Ksw* dv 15; Primo magnificatus fuit in nobilitate, quia, yscy gest, filius potentissimi nobilis viri, velebnego møsa xøsø *Gn* gl. 164b; Blogoslawoni møsz (vir), ien iest ne szedl po radze nemilosciwich *Fl* 1, 1, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 31, 2. 33, 8. 39, 6, *etc.*; Møsza (*Pul*: czlowyeka) krwawego (virum sanguinum)... szadacz se bødze gospodzin *Fl* 5, 7, *sim. ib.* 17, 52, *MW* 9a; S møszem bezwinnim (cum viro innocente, *Pul*: z przezwynnym) bezvinni bødzesz *Fl* 17, 28, *sim.* XV *ex. PF* III 178; Ne zgubay..., bosze,... s møszmi krwi sziwota mego *Fl* 25, 9, *sim. Pul*; Møszowe krwi (viri sanguinum)... ne zpolowø dnow swogich *Fl* 54, 27, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 75, 5; Z *moszow krwy (de viris sanguinum) wibaw me *Fl* 58, 2, *sim. Pul*, *MW* 9b; Poslal przed nym møsza (virum) w slugø *Fl* 104, 17, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 139, 12; Møszowe krwy (viri sanguinum), otstøpaycze ode mne! *Fl* 138, 18, *sim. Pul*; Dico autem vobis, quod nemo virorum, nizadni mązow, illorum... gustabant cenam meam (Luc 14, 24) XV *in. R* XXIV 73, *sim. Rozm* 383; Zastawyamy dzedzini nassze... slachatnemu manszu, nobili viro, dzedzyczu *ca* 1428 *PF* I 481; Ut testimonium perhiberent... connotatis kmethonibus ał. mązow ad testimonium perhibendum 1430 *AGZ* XI 55; Mazowye zakonny (erant autem in Jerusalem habitantes Judaci viri religiosi ex omni natione Act 2, 5) 1449 *R* XXV 165; Kaszdemv z mąnzow nye doszycz gest (cuilibet non sufficiat virium)... harnascha bicz vbranv czvdnoszczą *Sul* 6, *sim. ib.* 33, *Dział* 21; Aby mązewye (*Dział* 34: maszowie) szlawąthny (viri famosi) a szprawyedlywye przysągayączi nyekthorą oszobną czczą... bili poczeszeny, vstawyamy *Sul* 44; Obykły nyekthorzy... pothwarzą mąze nyevynne (viros innocentes, *Dział* 46: lyvd nyewynny) s grzechv mązoboysthwa... obvynyacz *Sul* 54; Mi... pospolu s... slawnimi mąnzmy naschimy... vstawyami *Sul* 95; Przi bronnich, slyachatnich mąnzoch... vstawyami *Sul* 101; Deus... fecit hominem de viro, z masza, sine femina XV *med. SKJ* V 255; Wrzazali latorosl s gronem swym, ktores nyosli na zirdzi iedwo dwa møza (viri) *BZ* Num 13, 24, *sim. ib.* Ex 21, 22. Deut 25, 11. Jos 2, 2. I Reg 28, 8; Wydaycze z was møze mødre (viros sapientes) *BZ* Deut 1, 13, *sim. ib.* Jos 2, 3; Iozve... poslal s Sethim dwa møza (duos viros) spyeglerza *BZ* Jos 2, 1, *sim. ib.* III Reg 21, 10. 13; Sama kazala møzoma vnicz (fecit ascendere viros) na pobycze domv *BZ* Jos 2, 6, *sim. ib.* 6, 22; Ktoreskole pokolenye los naydze, poydze... po domyech a domi po møzoch (per viros) *ib.* 7, 14, *sim. ib.* II Esdr 9, 17; Pyøcz tisyøczow møzof (viros) byl vibral *BZ* Jos 8, 12, *sim. Rozm* 115. 349, *etc.*; Sebraly syø k nyemu møszowye (viri) nyedostateczny *BZ* Jud 11, 3, *sim. ib.* I Mach 2, 31, *Dział* 46, *Rozm* 304. 314. 736. 801; Møszv boszi (homo dei), nye potøpyay dusze mey! *BZ* IV Reg 1, 13; Rzeczcye møszowy (viro), gen was poslal ku mnye *ib.* 22, 15; Seszly syø wszitci møsze (omnes viri) *BZ* I Esdr 10, 9, *sim. ib.* I Reg 28, 1; Czedl w nych (*sc.* księgach)... przed møszmy (in conspectu virorum) y zonamy *BZ* Neh 8, 3, *sim. ib.* I Par 24, 4. II Par 32, 3; Powyedzano møszom (renuntiatum est viris) *BZ* I Mach 2, 31; Barbara... ma wzancz... ten dom y tho chcze dokazacz zs thym czlowyekyem, czo ten dom przedal, y sz gynymy dobrymy maszmy, czo przy them byly *OrtBr* VII 549, *sim. Rozm* 304; Masza dostoynego virum ydoneum *OrtCel* 12; Maly nyewyasta o szwoy dług zaplaczony prawo czynycz, to ona ma vczynycz szamotrze-

czya y sz dwema mązoma k szobye *OrtMac* 108, *sim. OrtBr* VII 549; Wesselczie sie zawzdi w panye, wi nacznotlywszi y dziewiczi manzowie! *MW* 49a; Iozephye, mązv nasvyątschy (o Joseph, vir sanctissime),... oddavamy tobye to *dostoyną dzyevycztvo *Rozm* 33; Samson yedna czelusczyą oslovą zabyl tyszyącz mazov bronnych *ib.* 625, *sim. ib.* 624. 625. 642; ~ na piędzi mąż '*karzel, pumilio, nanus*': Pigmeus karzel albo na pyadzy masz *ca* 1500 *Erz* 49; ~ dziki mąż '*satyr, Satyrus*': Dziky mąsz vir bestiarius 1447 *R* XXII 41.

2. '*małżonek, maritus, vir, coniux*': To mene, czo Bartholome⟨j⟩ szal⟨u⟩ge na mego manza, tos⟨m⟩ kupila za me *pønansse 1393 *Pozn* nr 296; Sicut Streczka strauila s tim dzedzødzem, czso bilo po møszu ostalo 1393 *TPaw* IV nr 4543; Hanka ne slubowala swym (*leg.* z swym) møsem za penøcze Grimcze 1395 *Leksz* II nr 1738, *sim.* 1398 *StPPP* VIII nr 7254, 1399 *Pozn* nr 397; Jako Szofszka ne v⟨zi⟩øla 20 *griuem dzedzicznich penøndzi po szmerczi swego mønsza 1396 *Pozn* nr 192, *sim. ib.*, 1445 *ib.* nr 1621, *Sul* 74. 106; Swanthosława vneszla do szwego mansza... pendzeszancz grziwen 1396 *Pozn* nr 216; Zofka ne wsala nicz dzeczacze czøsczi, ale czo sø ye po pirwem møszu dostalo 1397 *ib.* nr 337; Szara slubila vipravicz Crzczona s tego røkoyemsthwa, czosz gy ye mansz wrøczil 1398 *Leksz* II nr 2180, *sim.* 1396 *Pozn* nr 214, 1399 *ib.* nr 376; Hanka ma postauicz zachoczczø..., esz ⟨j⟩est pan Paszek, yey masz, ne sluboval Potraseui panczidzesanth grziven 1399 *Pozn* nr 378, *sim.* 1412 *ib.* nr 681, 1424 *ib.* nr 1168, 1426 *AKPr* VIIIa 48, 1428 *ZapWarsz* nr 2828, 1430 *AKPr* VIIIa 173, 1432 *Pyzdr* nr 1046, *etc.*; Potrek... saplacił dwe *krziwene... sza Boguchna y za yey møsza Micolaya długu 1401 *Pozn* nr 492; Za *Zopzko dano yey *mozw pendzessanth kop possagu 1403 *Piek* VI 183; Czso Vrsula dobila po swem maszu glowy, tego Dobeslawa ne trzimala 1405 *KsMaz* I nr 492, *sim.* 1413 *Pyzdr* nr 372, 1420 *ib.* nr 655, 1427 *AKPr* VIIIa 168, 1448 *ZapWarsz* nr 808, *Sul* 74, *BZ* Ruth I, 5, 1474 *ZapWarsz* nr 1379; Marczin byeszal gwaltem... na Iagneszczinø dzedzinø... i zabil yey møsza 1408 *Piek* VI 369; Jaco matka Margorzacina zaplaciła dzesandz grziwen gegi manszu possagu 1409 *Pozn* nr 664, *sim.* 1428 *ib.* nr 1499, 1434 *Pyzdr* nr 1086, 1440 *Pozn* nr 1602, *BZ* Gen 3, 6, *etc.*; Tha dzedzina w Rogowe ne gest przes gey manza gych oczczu wekugistoscz (*leg.* w wiekujistość)... podana 1420 *AKPr* VIIIa 151, *sim.* 1420 *Pozn* nr 1001. 1057, 1430 *Pyzdr* nr 1001, *etc.*; Yszem nye sachowala swego møsza scarbu 1420 *Pyzdr* nr 681, *sim.* 1401 *Pozn* nr 496, 1403 *ib.* nr 819, 1405 *ib.* nr 776, XV *med. SKJ* V 264, *OrtKal* 187, *etc.*; Yze Elzbyetha s swim mazem trzeczi dzen po godzech jezdzila do Sczepana w dom 1423 *AKPr* VIIIa 162, *sim.* 1427 *Zab* 538, *OrtMac* 68, *Dział* 26, 1465 *Ośw* nr 131, 1478 *RKJŁ* VII 59; O cthore penødze Machna na nyø szalowala, tim ya yey møzewi Micolayewi zaplacił 1428 *ZapWarsz* nr 2809, *sim.* 1434 *ib.* nr 438; O cthori dom Clara na Dorothkø szalowala, ten syø gey manszowi dzalem dostal 1428 *ib.* nr 2847, *sim. OrtBr* VI 389, *OrtMac* 68; Vstawyamy, ysz gdyby mazowye (mariti) gych wząwszy thako pyenyądze oth stryow... pothe ('pod') slvbem nyewzącza cząsczy na nye slvszayączych..., tho skazvyemy bicz... proszne *Sul* 76; Paklibi takyey, yeyzebi syąn taky gwalt dzyal, dluzey nyzly mązewy (maritum) yey ziwye bicz przigodzylo syąn, thegdi ku prawu wlostnego gymyenya... wroczy syąn *Sul* 90; Adulta facta sum et desponsata sum coniugi gdym dorosla, mazowym sza poslubyla XV *med. R* XXV 152; Krolewna odpowye yemv (*sc.* Aleksemu): Mąm thesch dobrą volą k themv, namyleyszy mąszu moy *Aleksy* w. 78; Yako oczecz nash Elene vidal za mansh..., za possak yey mazhevy vczinyl dossicz 1458 *ZapWarsz* nr 1083; Multiloquam kthora chczie vyele mązew (*war. lub.*: mazow, ne respicias mulierem multivolam Ecclus 9, 3) 1471 *MPKJ* V 79; Yako ya, gdzye wydzenye bylo, oral... w szwem, gdze my scha przeczyw Jacubowy, mazowy Doroczynemv, wyecznym dzyalem dosthalo 1485 *ZapWarsz* nr 1579, *sim.* XV *p. post. RozmPam* 475; Zydovye... poczęły blogosławyoną dzyevyczą przymączacz, aby Iozepha, slvgą bozego, oblyvbyla sobye mązem (ut susciperet Joseph) *Rozm* 36; ~ iść, pójść, ście za mąż: Jako pany Vichna szla za drugi mansz 1413 *Pozn* nr 851; Dzewky po smyerczy oczcza... obykły są striyowye... chowacz..., yszby ge... sz dzedzyn vipchnyły, chczącz gim pyenyądze, gdyby szły za mąsz (quum maritantur),... dacz *Sul* 76, *sim. OrtBr* VII 547, *OrtMac* 102, *Dział* 26, 1470 *AGZ* XII 332, *etc.*; A gdy yvsze tha nyewyasta vczynyla tho danye, poszla za masz *OrtKal* 301; O cthorø szemyø Dorothca na myø szalowała, tey nye dzirszala po szcyv za møsch 1428 *ZapWarsz* nr 2862; ~ dać, dająć, oddać, wydać, wydawać, zmawiać za mąż: Moy ocecz dal Hankø za møs 1397 *Leksz* II nr 1968; Czso moy oczecz dal sza masz Heleną, to yey s pelną szaplaczyl 1422 *Pozn* nr 1116, *sim.* 1446 *ib.* nr 1644, *Sul* 76, *BZ*

Lev 21, 3, *Dział* 26. 53; Yako Jacussz z Drogoslawem nye obyeczali swe szyestrze trzinaszcze łoket sukna..., gdi yø za møsz dayali 1421 *Pyzdr* nr 687; Copulata za møz othdana XV *med. R* XXIV 359; Jaco Swachną yey oczecz za masz wydal 1441 *ZapWarsz* nr 707; Synowye... szostry swoye... za mąsz vidadzą (filius... sorores suas... maritabit) *Sul* 76, *sim. ib.* 104, *BZ* Gen 29, 26, *Dział* 53. 66, 1471 *MPKJ* V 121; Jacom ya szmowczą byl w they rzeczy, gyedy Yadwigą zmavano za monsch 1457 *Czrs* s. LXXXIV; ~ pojąć męża: Nam licet vidua possit nubere, moze poyącz masza, sine peccato, non est tamen ita decorum matrimonium eius, sicut dum virgo virgini nubit XV *med. SKJ* V 264; Thego vmarlego zona poymye gynego masza *OrtVrtel* 117, *sim. Dział* 43, XV *p. post. R* 1 s. XLVII, *Rozm* 23. 24; ~ dać, oddawać mężowi: Bracza swe szostri mayą dacz mazom (*Dział* 66: mayą za masz wydacz), posag gym *nasnamyonowszy *Sul* 72, *sim. ib.* 57; Gdi... panna mąszv bywa oddawana (aliqua domicella maritatur) *Sul* 52, *sim. Rozm* 38. 39.

Mchowy '*puchowy, puchem napełniony, plumis differtus*': Pro quatuor pluminis, videlicet duobus penarum et duobus mchowe 1439 *AGZ* XII 63; Plumatica magna lectualis superior barchano circumducta al. mchowa 1495 *RocznKrak* XVI 62; Plumatica de plumis bonis al. mchowa cum czycha de tela duplata 1497 *ib.* 65.

(Mdle) Mgle '*słabo, bezsilnie, infirme*': Mgle infirmiter (spuria vitulamina non dabunt radices altas... Et si in ramis in tempore germinaverint, infirmiter posita... a nimietate ventorum eradicabuntur Sap 4, 4) 1471 *MPKJ* V 74.

Mdleć, Mgleć '*mdleć, omdlewać, słabnąć, tracić siły, defici viribus, intermori, languere*': Mgleya vszytek y bladzeya, sztraczyłem sdrovye y nadzeya *De morte* w. 99; ~ Ille (*sc.* venter) preces iterat, iterum fugit illa (*sc.* manus) precantem, in stomachi fundo torpet mdlege 1466 *R* XXII 16; ~ *dubium*: Oczi mogi mdlesta (*pro* mdlelesta) bile (languerunt, *Pul*: schorzaly) przed vboszstwem *Fl* 87, 9; ~ *przenośnie*: '*tracić ważność, przestawać być obowiązującym, irritum fieri*': Febricitant, *gl.* debilitantur, mdleyą, leges, ubi querunt munera reges 1466 *R* XXII 25. ~ *Cf.* **Mdłać, Odmdleć, Omdleć, Pomdleć, Umdleć, Zemdleć.**

Mdlenie '*słabnięcie, opadanie z sił, defectio virium, languor*': Wylewayø przed oblyczym gego modlytwø moyø y zamant moy przed nym powedayø, we mdleny ze mne ducha mogego (in deficiendo ex me spiritum meum) *Fl* 141, 3, *sim. Pul.*

Mdlić *cf.* **Pomdlić, Umdlić, Zemdlić**

Mdłać *(?)* '*mdleć, omdlewać, tracić siły, defici viribus, intermori, languere*': Zøda y mdla (concupiscit et deficit... in atria domini, *Fl:* szøda y schodzi) dusza moya w przebytky boze *Pul* 83,1.

Mdłość, Mgłość, Młdość *formy*: *n. sg.* mdłość 1484 *Reg* 710; mgłość XV *ex. Erz-Glos* 181; ~ *g. sg.* mdłości XV *ex. R* XXV 143, *Rozm* 376. 614; mgłości XV *ex. PamLit* XXVIII 307, XV *ex. Zab* 526; młdości *Rozm* 701; ~ *d. sg.* mdłości *Naw* 52; ~ *ac. sg.* młdość 1498 *MacPraw* VI 273; ~ *i. sg.* młdością *Rozm* 835; ~ *n. pl.* mdłości 1444 *R* XXIII 303; mgłości 1476 *AKLit* III 108; ~ *ac. pl.* młdości *Rozm* 226. 288.

Znaczenia: **1.** '*słabość, brak sił, niemoc, znużenie, wycieńczenie, choroba, infirmitas, imbecillitas, debilitas, impotentia, fatigatio, aegritudo, morbus*': Pre imbecillitate corporis vlg. dla mgloszczy czyeleszney XV *ex. Zab* 526; Vschlyschavschy to zvolyenyczy... Iesucrista, yze szye iuz tako blysko yego mąka przyblyza, ylko z vyelykey mdlosczy, telko z vyelykyego smąthka,... drzely y ląkly szye nasylnye *Rozm* 614; Tako s nym obchodzyly czalą nocz, aze nye mogl stacz na nogach od vyelykyego vdrączenya y od vyelykyey mldoszcy *ib.* 701; Vschytek vbyth yako trandovathy, aze przed vyelyką młdoszcyą nye mogl na nogach stacz *ib.* 835; ~ Mdlosczi debilitates 1444 *R* XXIII 303; Mgloszczy lanquores 1476 *AKLit* III 108; Braczia y syostry nye mayą myąssa gyeszczi w ponyedzyalek..., nyzlyby nyemocz albo mdlosczi (*leg.* mdłość), y tez choroszczi (*leg.* chorość) ynak radzyla albo potrzebovala (nisi aliud infirmitatis vel debilitatis instantia suaderet) 1484 *Reg* 710; Ieslibi bil thak mldem, ys do stharoszczy ('starosty') przez mldoscz swą prziscz nie mogl (et si adeo debilis esset, quod adire capitaneum non posset), thedi... przed woythem... ma rani swoye okazacz 1498 *MacPraw* VI 273; S czemnoszczy, ze mgloszczy smerthelney de tenebris et de vmbra mortis XV *ex. PamLit* XXVIII 307; Rozmayte mldoszczy y rozmayte vrody y wschytky bolyeszczy (*sc.* leczysz, omnes aegritudines tu curas et languores, infirmitates varias, morbus et dolores) *Rozm* 226; Ony byly wschyszczy vzdrovyeny, aby szye napelnylo, czo yest bylo rzeczono od boga przez *Izayscha proroka, rzekaczego, yze on yest mldoschy nasze[y] wzyął a nyemoczy nasche noszy (ipse infirmitates nostras accepit et

aegrotationes nostras portavit Mat 8, 17) *ib.* 288; Thv byla yedna nyevyasta, ktora myala ducha mdlosczy (quae habebat spiritum infirmitatis Luc 13, 11) oszmnasczye lyat *ib.* 376; ~ '*słabość moralna, brak odporności na zło, animus infirmus*': Przymowyl szye k thobye... dayancz zdrowye od boga... przeczyw mdlosczy y nyemoczy szwyatha wszego *Naw* 52; Mglosczy ad malum prauitas XV *ex. ErzGlos* 181.

2. '*delikatność, subtelność, teneritus, mollities*': Mdloszczy teneritudinis XV *ex. R* XXV 143; Ob nimiam teneritatem czankoszczy albo mdloszczy, albo subtilnoszczy *ib.*

Mdły, Mgły, Młdy *formy*: *n. sg. m.* medł *BZ* Lev 25, 35, *Rozm* 600. 730; mdły *BZ* Num 13, 19. Neh 2, 1, *MPKJ* V 80; mgły 1471 *MPKJ* V 80, *ca* 1500 *Erz* 43; *f.* mgła 1461—7 *Serm* 351r; mdłe *Ksw* cv 7, XV *med. Zab* 518, *Rozm* 610; mgle XV *in. R* XXIV 70; ~ *g. sg. m.* mdłego *BZ* III Reg 21, 21. II Par 28, 15; *f.* mdłej XV *ex. MPKJ* II 320, *Rozm* 670; mgłej XV *ex. MPKJ* II 320; *neutr.* mdłego 1444 *R* XXIII 302; ~ *d. sg. m.* młdemu *Rozm* 46; *neutr.* młdemu *Rozm* 322; ~ *ac. sg. m.* mdłego *BZ* III Reg 14, 10; mgłego XV *ex. MPKJ* II 326; *neutr.* mdło *Rozm* 600; ~ *i. sg. m.* mgłym 1471 *MPKJ* V 51; młdem 1498 *MacPraw* VI 273; ~ *n. pl. m.* mdli *Fl* i *Pul* Ann 6, *BZ* Neh 4, 2, *Rozm* 114; mgli 1471 *MPKJ* V 52; *f.* mdłe 1444 *R* XXIII 304; *neutr.* mdłe 1466 *R* XXII 26; ~ *g. pl. m.* mdłych XV *p. post. R* XXV 275; ~ *ac. pl. m.* mdłe 1484 *Reg* 711, *Rozm* 307; młde *Rozm* 262.

Comparat. n. sg. m. mglejszy *Sul* 24.

Znaczenie: '*słaby, wątły, bezsilny, wycieńczony (chorobą, wysiłkiem), invalidus, infirmus, imbecillus, impotens*': Mgla infirma 1461—7 *Serm* 351r; Mglego tepidum XV *ex. MPKJ* II 326; Fragilis, id est debilis yathly, mgly *ca* 1500 *Erz* 43; ~ *(o człowieku, jego członkach i innych konkretach)*: Exiguum, mgle, lignum XV *in. R* XXIV 70; Stworzenia mdlego plasmatis caduci 1444 *R* XXIII 302; Gdiszbi zvbozał brat twoy albo bil medl røkø (infirmus manu)..., nye byerz lify od nyego *BZ* Lev 25, 35; Opatrzicze zemye, kakye sø, y lvd, genze bydli w nyey: gestli silni czili mdli (utrum fortis sit an infirmus) *BZ* Num 13, 19; Ktorzikoly z nych nye mogly chodzicz a bily mdlego zywota (erant imbecillo corpore, 1471 *MPKJ* V 51: mglym ziwothem), wsadzily ge na dobitczøta *BZ* II Par 28, 15; Mdle oczy oculi termuli 1466 *R* XXII 26; Mgly (*war. lub.*: mdly) marcidus (est homo marcidus egens recuperatione Ecclus 11, 12) 1471 *MPKJ* V 80; Ieslibi bil thak mldem, ys do stharosczy ('starosty') przes mldosczy swą przisczy nie mogl (si adeo debilis esset, quod adire capitaneum non posset), thedi... przed woythem... ma rani swoye okazacz 1498 *MacPraw* VI 273; A gdyz dokonal tey modlytvy y vstal, byl tako medl, yze yedvo stal na nogach *Rozm* 600, *sim. ib.* 730; Gotovysczye a barzo rączy duch myely, obyeczvyącz tez vmrzecz za mye, a krevkye czyalo, to yest mdlo *ib.* 600; Oycze moy, vysluchay myą, bo zapravdą duch yest gotov, alye czyalo mdle (spiritus quidem promptus est, caro autem infirma Mat 26, 41) *ib.* 610; ~ Łoczysko mocznych przemoszono gest a mdły ogarnony *so sylø (infirmi accincti sunt robore) *Fl* Ann 6, *sim. Pul*; Przetosz ia przywyodø wszitko zle na dom Geroboamow a zagubyø z Geroboamowa domu y psa, y mdlego a zarzuczonego y nanyszszego w israhelskem lyvdu (percutiam de Jeroboam mingentem ad parietem et clausum, *var.* claudum, et novissimum in Israel) *BZ* III Reg 14, 10, *sim. ib.* 21, 21; Podnyoslem wyna, podalem krolyowy a bilem iako mdli (quasi languidus) przed gego oblyczim *BZ* Neh 2, 1; Mdły (*war. lub.*: mgły) imbecilles (Job dixit: Cuius adiutor es? nunquid imbecillis? Job 26, 2) 1471 *MPKJ* V 61; Tez mayą myeczi na vyeczerzy y w obyedzye dosyczy, vyąwszy (*leg.* wyjąwszy) mdle, chore, nyemoczne (exceptis languidis et viatoribus ac infirmis) 1484 *Reg* 711; To vyem, myly gospodnye, yze... mldemv zyvotą vroczycz svey (*pro* swą) mocz..., to yest tvey moczy boskey podobno vczynycz *Rozm* 46; O tobyesmy schlyszely vyelykye dzyvy y vyelyką tvoyą mocz, ktorąsz czynysz nyemocznem, *mledm y chromem (quam facis in debilibus, infirmis et aegrotis) *ib.* 226; Przynyesly wschytky przeden mlde albo nyemoczne (obtulerunt ei omnes male habentes Mat 4, 24) *ib.* 262; Iesusz... dal ym mocz..., aby vzdravyaly wschytky nyemoczne y wschythky mdle (ut... curarent omnem languorem et omnem infirmitatem Mat 10, 1) *ib.* 307; ~ *(o pojęciach abstrakcyjnych)*: Gdas sø, praui, usmerilo taco mochne bostuo, v cem buiach moze nase mdle clouechstuo? *Ksw* cv 7; Mdle a chore misly labi⟨a⟩les mentes 1444 *R* XXIII 304; Mdle pyeczanye lucta pusilla XV *med. Zab* 518; Smantnych poczeszyenye, glupich navczenye, mdlich w wyerze potwirdzenye XV *p. post. R* XXV 275; Krolyk... szkaran yest per Ihum sz yego nyedowyarztwa, ysz bil mglee (*poprawione na* mdlee) wyari. Alye in quo szyą tho sznamyonvye, ysz bil mglee (*poprawione na* mdle) wyari?

XV *ex. MPKJ* II 320; Myły Iesus... dzyekoval bogv oyczv s tego, yze y dal vznacz mldemv a krewkyemv przyrodzenyv nyevyesczyemv *Rozm* 322; Szvyaty Yan vspomyna to slovo prze to, aby nyektorzy mdłey vyary nye rospaczaly ve smyerczy Iesucristovey *ib.* 670; ~ *(inne)*: Wyelye gych (*sc.* sędziow) kv sandzenyv rzeczy nye gynako przichodzili, nyszly alysz po obyedze napelnywszi a wpywszi szą, a sz tego sąnd mnyey *waszooon a mgleyszi laczney wczy⟨a⟩zoon (propter quod iudicium parvipenditur, debilior faciliter opprimitur) *Sul* 24; Rzekl przed swø bracyø...: Czso to czinyø... mdly (imbecilles, 1471 *MPKJ* V 52: mgly) Zidzi? *BZ* Neh 4, 2; Lysty przyschły od dvora szyrskyego kxyazączya povyedayącz, ysby Zydovye barzo mdly byly (Judaeos defecisse nuntiantes) *Rozm* 114.

Meca *cf.* **Maca**

Mech 1. *bot.* **a.** '*wspólna nazwa dla porostów i mchów, Lichenes et Musci*': Jacom ya nye *popral Jacubowa mchu samowtor silø 1427 *ZapWarsz* nr 2698, *sim. ib.*; Jacom ya nyc *pral mchv s Jacubowa krza *ib.* nr 2699, *sim. ib.*; Tunc debes respicere skalam magnam musco al. mchem zawyeschoną *DlLB* III 355; Tunc ibi sub mech invenies signum *ib.*; Invenies ibi sub magno mech..., quod quaeris *ib.*; Za mech ad cannalia 3 1/2 grossos 1495 *WarschPozn* I 391; Mech muscus *ca* 1500 *Erz* 43; Situm mech,... quidam autem dicunt muscus mech *ib.*; ~ **b.** '*ogólna nazwa mchów, Musci*': Mech friscula 1472 *Rost* nr 171; ~ **c.** '*Usnea barbata Fr.*': Mech usnee 1472 *Rost* nr 416; Mech usnea *ca* 1500 *ib.* nr 7351; ~ **d.** '*Lichenes sp.*': *Myech na grobyech mimina *ca* 1500 *Rost* nr 5499; ~ Mech grabovy 1475 *Rost* nr 3032.

2. '*pierze, puch, plumae*': Mech płuma *ca* 1420 *WokTryd* nr 333; Non accepi nobili Stanislao... hec ab eo in domo sua nec importavi... quatuor cussinos al. pyerzyny z gąszyego mchu 1491 *AGZ* XVIII 509.

Mechtać się '*kiwać się, chwiać się, nutare, titubare*': Mechtacz szya nutare *ca* 1500 *Erz* 43; Mechcze szyą nutat *ib.*

Medł *cf.* **Mdły**

Medwice *cf.* **Korzeń**

Mejdburski *cf.* **Magdeburski**

(Melancholia) Melankolija '*jeden z czterech temperamentów, skłonność do popadania w depresję, niechęć do życia, bilis atra, melancholia, unus e quattuor humoribus*': Melankolya tako rzekącza, ktoresch (*sc.* przyrodzenie) yest zymne a schvche, nygdy yego nye vczynylo, aby był smączyen albo szkap (melancholia non fecit hunc tristem vel tenacem), zasrosczyw, pyschen albo nyeprawdzyvy *Rozm* 157.

Melankolija *cf.* **Melancholia**

Melbom *bot.* '*kruszyna pospolita, Rhamnus frangula L.*': Lentiscus... est arbor, que vlg. dicitur melbom, kruchkye drzewo 1437 *Wisł* nr 228 s. 84. ~ *Może wyraz niemiecki.*

Mele '*jemioła, Viscum album L.*': Mele filigora quercina 1472 *Rost* nr 227. ~ *Jeszcze nie zasymilowany wyraz czeski* mele.

Melon, Malon, Malun *bot.* '*dynia, Cucurbita maxima Duch.*': Melon melo 1437 *Rost* nr 2688; Melon pepo *ib.* nr 2733; Malun pepo 1460 *ib.* nr 3680; Malon melo 1464 *Rost* nr 4860, *sim. ca* 1465 *ib.* nr 3980, 1475 *ib.* nr 3220; Malon pepo *ca* 1465 *ib.* nr 4504; Dzyna, malun pepones, melones 1472 *ib.* nr 209; Malyon melo 1475 *ib.* nr 3100; Malvn, malon melo XV *p. post. R* LIII 67; *Malyuny melon *ca* 1500 *Rost* nr 7216; ~ *może także* '*kawon, Citrullus vulgaris Schrad.*': Dyna citrullus, dynya vel malon XV *p. post. R* LIII 65.

Melcie '*przerabianie ziarn zboża na mąkę, mielenie, actus molendi*': Accio molandi melczia 1444 *R* XXIII 302.

Membrana '*pergamin, tu dokument napisany na pergaminie, membrana, litterae in membrana scriptae*': Iacosmi przi tem bili, yze Bar wycupil membranø ot Bolika, an ('a on') mimo to berze s nego przeprawnc penandze 1400 *Pozn* nr 441.

(Mendel) Mandel *czy* **Mędel 1.** '*miara ilości zawierająca 15 sztuk, quindecim numero*': Yako Bodzantha nye porambil trzi mandelew drzewa y szeszczora Stanislaowy 1420 *Pyzdr* nr 648; Yako czso zayøtho sedm mandelow scotu, tho sayøto na Kuczkowskem 1425 *ib.* nr 799; Item fabro Sulenszka pro labore buxorum ad cannalia de ipsius ferro proprio et labore pro VI mandlow, pro quolibet mandel per tres fertones, facit quintam dimidiam marcam 1493 *WarschPozn* I 363.

2. '*kopa zboża (zawierająca 15 snopów), acervus frumenti quindecim manipulos continens*': Nobilis receptis secum duobus testibus fidedignis decimet per se et dimittat decimum capete vel decimum mandel in campo fideliter, et kmethones postea frumenta ipsorum conducant 1420 *MMAe* XVI nr 166.

Merch *bot.* '*Oenanthe phellandrium Lam.*': Apium opych, myrzyk, myrssik, merch 1472 *Rost* nr 477.

Merunka *cf.* **Marunka**

! Merzincz '*rodzaj koszuli (noszonej jako bie-*

⊢ Melan t. VI
→ Medelnik cf. Mydlnik

lizna lub odzienie zwierzchnie), tunica, indusium, subucula': Apud piscatorem... recepta est cisticula, in qua reperta tunica mulieris et II palia et II pepla et linttiamen et camisia, que nuncupatur merzincz 1375 *AcCas* 63.

Meszne '*rodzaj rocznej daniny uiszczanej przez wiernych na rzecz parafii (zapewne zobowiązującej proboszcza do odprawiania mszy), tributum ecclesiasticum parochis pro missis celebrandis solvi solitum*': Pro dacione missali, que alias meszne dicitur 1400 *AGZ* III 146; Iaco Scedrzik mal zaplacicz za mego occza meszne plebanowi pirzchenskemu 1402 *Pozn* nr 536; Ville nostre cmethones in maius dicte instaurate ecclesie subleuamen missales al. meszne addiderunt (1422) *MMAe* VIII 485; Annonas missalium al. meschne in... opido Kropiecz... de quolibet laneo... possesso in iure Thewtunico per unam siliginis et aliam avene mensuras sive truncos,... damus 1427 *AGZ* VII 73; Plebanus... ipsos (*sc.* kmethones) citavit racione ecclesiastici census dicti messne 1433 *MMAe* XVI nr 275; Post decem vero annos debent dare annonas al. meszne 1454 *AGZ* V 176, *sim.* 1461 *AGZ* III 223; Damus... plebano... missalia al. meszne in eadem villa 1471 *AGZ* II 207; Item cmethones pro iure ecclesiae non solvunt meschne, sed kolandam *DILB* II 159; In villis... Przythvlyanka et Bogvszewo a dacia missalium al. meschne excipimus tantum Rutenos (1496) *KodWil* I 512, *sim. ib.*, *sim.* (1493) *ib.* 460.

1. Meszny '*z mszą związany, ad missam spectans*': meszna (droga), ścieżka '*droga, ścieżka, która prowadzi do kościoła, którą się chodzi na mszę, via vel semita, qua ad missam audiendam itur*': Prandota... confessus est intromissionem partis hereditatis in Jurzicovicze..., videlicet a via, que progreditur et dicitur meschna, ... usque ad granicies Buczcowska 1398 *StPPP* II nr 71; Usque ad semitam, que ducit... de Goloszyce in Modliborzyce ad missam al. do meszney scieszki (1449) *MMAe* XVII 492; Incipiendo a via meschna tendente a Kszczącicze..., usque ad viam crziszowa 1449 *StPPP* II nr 3371.

2. Meszny '*z mchem związany, mchem pokryty, w mech obfitujący, muscosus*': In medio fossati, sive alvei, dicti vlg. meschni dol 1445 *LubPodk* 6; In alveo, sive fossato, predicto meschni dol *ib.*

Metropolit, Mitropolit '*tytuł niektórych biskupów, np. biskupa stołecznego miasta lub przełożonego nad kilku diecezjami, arcybiskupa (tu w kościele obrządku wschodniego), metropolita*': Tutoriam monasterii Krylosiensis al. opiekadnictwo... comittimus... cum omnibus et singulis proventibus, fructibus, dationibus... et cum omni iure et poenis spiritualium, que ab antiquo adiacere et pertinere (*sc.* consueverunt) spectante⟨s⟩ pro tutore dicti monasterii krylos al. na metropolita (*var. AGZ* XII 437: na mitropolita) 1458 *AGZ* VII 94.

Metryka '*księga urzędowa do której wpisywano dokumenty wydawane przez kancelarię królewską, książęcą lub inne urzędy, tu może wpis w tej księdze, liber, quo litterae in cancellaria regis vel principis datae inscribebantur, hoc loco fortasse de singulis huiusmodi litteris*': Jako nam prawo na brzek rzeky Jezorey sgynalo, na kthore metrica mamy 1490 *ZapWarsz* nr 1645.

Męcenie *cf.* **Mącenie**

(Męcherz) Męchyrz 1. '*pęcherz moczowy, vesica*': *Mąchyr vesica 1472 *Rost* nr 1569.

2. '*bąbel, pryszcz, krosta, pustula*': Bødøø wrzodowye a møchyrze *nødøte (ulcera et vesicae turgentes) na lyudzech y na dobitku we wszey szemy egipskyey *BZ* Ex 9, 9.

3. '*worek skórzany na wodę, uter*': Rozdarl (*sc.* bog) morze y przewodl ie, y postawil wody iaco w møchirzu (statuit aquas quasi in utre) *Fl* 77, 16, *sim. Pul*; Yako mąchyrz (*Fl*: bulga, *Pul*: pęchyrz) na szrenye sicut vter in pruina (Psal 118, 83) *ca* 1455 *JA* XIV 491.

Męcherzynki *cf.* **Macherzynki**

Męchyrz *cf.* **Męcherz**

Męcić *cf.* **Mącić**

Męczenie '*tortury, katusze, zadawanie mąk, supplicium, tormentum, cruciatus*': Yusz raczy dacz zpomozenye, nye day daley ną mączenye XV *ex. R* XIX 89; O myly boze, y czo moze przydz kv mysly... pamyątayączemv koroną tarnovą mylego Iesucrista, yedno vkazanye vzgardzenya, przeczyvnosez sromoczenya a trudnosez mączenya? *Rozm* 830.

Męczenik *cf.* **Męczennik**

Męczennictstwo *cf.* **Męczennictwo**

(Męczennictwo) Męczennictstwo '*znoszenie mąk, męczeństwo, śmierć męczeńska, martyrium*': Yasney wolyey nye ymyal czyrzpyecz møczennyczstwo prze bog (hilarem voluntatem non habuit patiendi martyrium pro deo) XV *med. MPKJ* V 428.

Męczenniczy '*dotyczący męczenia, męczeństwa, z męczeniem, męczeństwem związany, dotyczący męczenników, z nimi związany, qui martyrum est*': Mączenyczy wszythczi z gych sye thowarzisthwa raduyą, bo mączannycza sz nyemy podyaly korona *MW* 94a.

Męczennik, Męczenik *formy*: *g. sg.* męczen-

nika *Sul* 95, XV *med. R* XXII 245; ~ *n. pl.* męczenicy *MW* 94a; męczennicy 1461—7 *Serm* 416r, *Naw* 45; ~ *g. pl.* męczenikow 1456 *Msza* VI s. 269, *Pul* 125 arg.) męczennikow 1424 *Msza* III s. 53, *sim.* VII. VIII, *Pul* 116 arg.; ~ *ac. pl.* męczenniki *Naw* 85; ~ *i. pl.* męczeniki 1413—4 *Msza* I s. 263, *sim.* VI; męczenniki 1424 *Msza* III s. 62—3, *sim.* IV. VII. VIII.

Znaczenie: ʻ*ten, kto znosi cierpienia, tortury lub poniósł śmierć za swoje przekonania, zwłaszcza za wiarę chrześcijańską, martyr*ʼ: ⟨Nąm thesz grzesznym slugam twim... thowarzystwo dacz raczy⟩ s thwoymi ⟨swyathimi apostoli⟩ y sz maczenyky (cum... martyribus, *Msza* III. IV. VII. VIII: mączenniky) 1413—4 *Msza* I s. 263, *sim.* VI; Pamyøcz czczącz... mączennikow (martyrum, *Msza* VI: maczenykow) twoych 1424 *Msza* III s. 53, *sim.* VII. VIII; Na yutrza swyantego Voczyecha mączennyka i biskupa *Sul* 95; Mąka nye czini mączennyka, ale rzecz, o yąsz czirpy XV *med. R* XXII 245; Na vapno tego fundament⟨u⟩ maczenniczi da⟨wali⟩... sva czalø (*leg.* ciała) in cuius fundamentum cemento martires usi sunt sanguine pro liquore 1461—7 *Serm* 516r; Mączenyczy wszythczi z gych sye thowarzisthwa raduyą *MW* 94a; W personye męczennykow molwy Dauid *Pul* 116 arg.; Glos apostolsky o nawroczenyu poganow y mękach męczenykow *Pul* 125 arg.; Poszłu⟨s⟩chny sza thobye patriarchovye... maczennyczy y spowyednyczy *Naw* 45; Uczyn tho, panye, przez wschythky maczennyky twe *Naw* 85.

Męczyć *formy*: *praes. ind. 3. sg* męczy 1414 *AKH* III 246, XV *p. pr. PF* IV 615, *etc.*; *3. pl.* męczą *MPKJ* V 127, *Rozm* 396. 648; ~ *part. praes. act. adv.* męcząc *Rozm* 661. 738; ~ *inf.* męczyć(i) *Dorota* 169; męczyć XV *p. pr. R* XLVII 358, *Sul* 42, *ca* 1455 *JA* XIV 492, *etc. etc.*; ~ *praet. 1. sg. m.* -m męczył 1421 *ZapWarsz* nr 7. 9, 1470 *ib.* nr 1193; *3. sg. m.* męczył 1410 *JA* VI 210, 1418 *Czrs* 202, 1421 *ZapWarsz* nr 7. 9; *f.* męczyła 1414 *AKH* III 246; *3. pl. m.* męczyli XV *med. GlWroc* 109v, *Rozm* 661. 662. 664. 676. 732; ~ *plqperf. 3. pl. m.* są byli męczyli *Gn* 178b; ~ *condit. 3. pl. m.* (-)by męczyli *Rozm* 700. 739. 825; ~ *part. praet. pass. n. sg. m.* męczon *Wierzę* 3. 12, XV *ex. SKJ* I 82, *Rozm* 480; *f.* męczona XV *med. GlWroc* 97v; *n. pl. m.* męczeni XV *med. GlWroc* 90r; ~ *inf. pass. pl. m.* być męczeni *Sul* 42; ~ *praet. pass. 3. sg. m.* był męczon *Rozm* 668; ~ *plqperf. pass. 3. sg. m.* jest męczon był *Gn* 177b.

Znaczenie: ʻ*torturować, zadawać męki, karać mękami, torturami, cruciare, suppliciis afficere, cruciatibus punire*ʼ: Gynakocz gest nasz Xpc mily møczon byl, a gynako svøthy Pothr *Gn* 177b; Gdiszcy szø byly Szydzy milego Xpa na kriszu møcyly, tedy... svøty Gan... velikø møkø cirpal *Gn* 178b; Werzø w... syna..., yen... [møczøn] mønczon (passus, *Wierzę* l. 4—11. 16—8: wmøczon, 14: czyrpał) pot Pontyskim Pilatem *Wierzę* 3. 12; Stanyslaw Mikolaya pirwe ranil, nisz mu rani dal, any go Mikolay skody brał..., any go mąnczil 1410 *JA* VI 210; Henrzich Scepana gøl, møczil y w clodø wasdzil (*pro* wsadzil) 1418 *Czrs* 202; Crol... wymislil czenszke manky, *iosch to *bismiloscziwy kasal mancziczy *Dorota* 169; Tenens suffocabat eum, yøw gy, møczil yesz⟨t⟩ gy, dicens: Redde, quod debes (Mat 18, 28) *ca* 1420 *R* XXIV 82; Jacom ya Czadra ne wøszal any manczil 1421 *ZapWarsz* nr 7, *sim. ib.* nr 9, 1470 *ib.* nr 1193; Ian Czadra nye wanszal ani manczil 1421 *ZapWarsz* nr 7, *sim. ib.* nr 9; Maczy punit XV *p. pr. PF* IV 615; Manczicz persequi XV *p. pr. R* XLVII 358; Zazeeszcze... domow, gvmyen... smyerczą vkrvthną a nyemyloszczywą mayą bicz męczeny (puniantur) *Sul* 42; Obykly szą thaczy wszysthczy, aby rąkv szwyarowaly szą sprawyedlywoszczy chcząc ~~[ge] lch~~ mączicz (ipsos punire volentium),... w myeszczech... nyemyeczskich przebywacz *ib.*; Quoniam consencientes et facientes pari pena punientur meczeny XV *med. GlWroc* 90r; Aut sacrifica diis, ut vivas, aut diversis tormentis punieris maczona *ib.* 97v; Qui trucidas ut(*pro* trucidaverunt), meczyly, apostolos et martyres *ib.* 109v; Afficere meczycz, kasznycz, zandacz *ca* 1455 *JA* XIV 492; Mogaly... yaczcza, czo szyedzy na szmyercz, maczycz ktorąkolwyek mąką? *OrtMac* 111, *sim. OrtBrRp* 82, 3; Møczicz torquere 1461—7 *Serm* 97r, *sim.* XV *p. post. R* XXV 180; Czaszka moya chwylya... wydzacz nyewyernego Zydowyna, ysz on bygye, maczy mego mylego syna XV *p. post. R* XIX 48; Cristus passus, męczon, czyrpyal, est pro nobis (I Pet 2, 21) XV *ex. SKJ* I 82, *sim. ib.*, *sim. Rozm* 480; Tedy yąl ye oczyecz w przekovy, a pomocznyky ych kazal mączycz (apposuit torquere) *Rozm* 104, *sim. ib.* 219. 291. 500. 501. 647. 663. 732. 824. 825; Tego yvsz vyeszyelya a czyebye mączą (hic consolatur, tu vero cruciaris Luc 16, 25) *ib.* 396; Potayemnye slaly swe slugy, gdzye by y byczovano, koronovano, naglądayącz, barzoly y mączą, mnyemayącz, aby tako mączon, yschby zyv nye mogl bycz *ib.* 648; Bo y tako trudno mączyly vyodącz, yze telkokrocz daly yemv z ąku pascz y deptaly nyedostoynymy ych no-

gamy *ib.* 662, *sim. ib.* 661. 664. 676. 732; Yako Annasz polyeczyl mylego Iesucrista svym sługam, aby y barzo trudno... męczyły *ib.* 700, *sim. ib.* 739. 825; Sludzy zydovsczy nasmyevayą szyc yemv byyącz, pluyącz, byczvyącz y mącząc nyemylosczyvye *ib.* 738, *sim. ib.* 661; ~ Male torquetur a zlacz gy nyemocz tropy uel møczy, y zle gy maczy abo tropy (puer meus iacet in domo paralyticus et male torquetur Mat 8, 6) *ca* 1450 *PF* IV 568; ~ męczyć się *'cierpieć, pati'*: Mączą ⟨się⟩ (*war. kal.*: czirpyą) paciuntur *MPKJ* V 127; ~ *(o kobiecie)* dziecięciem się męczyć *'odbywać trudny poród, dificulter partum edere' (?)*: Qui procurator videns, quod procuratorium vigore caruit, dixit: Domini, ego recipio terminum domine Margarethe, quia puero grauatur, vlg. ysze szu ('się') dzeczanczem manczi (*war. ib.*: grauaretur vlg. isz szu dzeczanczem manczilą), et die dominico proxime preterito est confessa et viatico procurata 1414 *AKH* III 246. ~ *Cf.* **Przymęczyć, Umęczyć, Wymęczyć, Zmęczyć się, Przymęczać, Umęczać, Umęczować się.**

Męczyglóg *bot. 'jeżyna, ostrężyna, Rubus L. sp.'*: Mączíglog ramnus 1472 *Rost* nr 195.

Mędel *cf.* **Mendel**

Mędo *cf.* **Mądo**

Mędraka *bot. 'kuliste bulwy storczyków, orchidearum sp. tuberibus obovatis'*: Mandraca satirion 1472 *Rost* nr 274.

Mędro *cf.* **Mądro**

Mędrzec *formy*: *n. sg.* mędrzec *BZ* Neh 8, 9. II Esdr 8, 3. 28, 1466 *R* XXII 19, *De morte* w. 20, *Rozm* 343; ~ *d. sg.* mędrcowi *BZ* Neh 8, 1. 13; ~ *n. pl.* mędrcy XV *med. R* XXII 234, XV *med. SKJ* V 265, *MPKJ* V 5, 1471 *MPKJ* V 117, *etc.*; ~ *g. pl.* mędrcow 1451 *MacDod* 104, *Rozm* 364. 592; ~ *d. pl.* mędrcom *Gałka* w. 19, *Rozm* 703; ~ *ac. pl.* mędrce *Sul* 80, *BZ* I Esdr 8, 16, 1471 *MPKJ* V 108, *Rozm* 463; ~ *v. pl.* mędrcy *Rozm* 305. 411. 418. 461. 462.

Znaczenie: *'człowiek pełen mądrości, wiedzy, uczony, myśliciel, filozof, sapiens, philosophus'*: Timy sloui *mødresc faly suøtego Nicolaia *Ksw* bv 39; Od boskich rozumov asz do luczskich vmow rzeczi pospolite, wiele madrczom zacrite, vczinyl odcrite *Gałka* w. 19; Vola przes mąthrcze (per sapientes) k themv gest nalezona, aby lasy a pvscze... byli wykopany *Sul* 80; Adducti sunt ergo... oratores *medtrzy XV *med. GlWroc* 97v; Taczi bili mądrczi poganszczy..., eze gymyenye... opusczivschi, stali po mądrosczi XV *med. R* XXII 234; Zawola farao møtrczow a czarownykow (sapientes et maleficos) *BZ* Ex 7, 11; Hoc est mundanus sapiens, szwyeczky mądrzecz 1466 *R* XXII 19; Policarpusz tak veszuany, mad⟨r⟩zecz vyelyky, myszthrz vybrany *De morte* w. 20; Gimnozophiste nad mandrcze (*war. lub.*: nadzy mądrczy), a gimnos, quod est nudus, et zophos sapiencia, quia fuerunt nudi, solis genitalibus dantes tegumen 1471 *MPKJ* V 5; Quidam sunt, qui credunt deum esse eum, tamen et alii philozophi, mątrczy, gentiles similiter crediderunt XV *p. post. R* XXV 178; Czy trze... mądrczi... poczęły szobye gadacz o onem tho krolv XV *ex. MPKJ* II 317; Movyą thu phylozophovye, czvsch madrczy przyrodzonego pyssma, a yest yeden vasz..., ktoremv dzyeya saltra *Rozm* 602; ~ *(w Biblii)* *'znawca i wykładacz Biblii, uczony w Piśmie św., Scripturae Sanctae peritus'*: Tu Judasz szebraw... barzo wyele slug *ksozøczych zydowszkych, mødrcow, lyczomyernykow 1451 *MacDod* 104, *sim. Rozm* 592; Takem poslal... Ioariba a Elnatama, mødrce (sapientes) *BZ* I Esdr 8, 16; Rzeknø Ezdrasowy, mødrczovy (scribae), abi przynyosl ksyøgy zakona Moysesowa *BZ* Neh 8, 1, *sim. ib.* 8, 13; Ten Ezdras... bil mødrzecz (scriba) a nauczoni w zakonye Moyzesowye *BZ* II Esdr 8, 3, *sim. ib.* 8, 28, *sim. BZ* Neh 8, 9; Iesus... yest ye navczal yako ten, ktory mocz myal, a nye yako ych mystrzovye albo ych mądrczy (non sicut scribae eorum et Pharisaei Mat 7, 29) *Rozm* 285; Mystrzovye albo mądrczy zydowszczy (Pharisaei Mat 9, 34) poczęły movycz *ib.* 298; Nusz vy, Zydovye a mądrczy zydowszczy (vos, Pharisaei Luc 11, 39), to, czo yest wzvyrchu czasze... czyszczyczye *ib.* 305, *sim. ib.* 411; Tedy odpovyedzyely yemv nyektorzy madrczy (quidam de scribis et Pharisaeis Mat 12, 38) *ib.* 330; Wschelyky mądrzecz vczony (omnis scriba doctus Mat 13, 52) podobyen bądzye czlovyekovy czeladnemv, ktory daye skarbv (*leg.* z skarbu) svego stare y nove rzeczy *ib.* 343; Iesus... myal ydz do Ierusalem mąky czyrpyecz od radzyecz y od madrczov (a... scribis Mat 16, 21) *ib.* 364; Gorze vam, madrczy y moczarze lyczemyernyczy (vae vobis, scribae et Pharisaei hypocritae Mat 23, 14)! *ib.* 418, *sim. ib.* 461. 462; Lyeknavschy szye popovye y mądrczy *zydovsky (sacerdotes et Levitae), nye mogly szye yemv (*sc.* Jesusowi) przeczyvycz *ib.* 449; Owa ya szlye k vam proroky... albo doctory y mądrcze (prophetas et sapientes et scribas Mat 23, 34), ktorzy by pyssmo vykladaly *ib.* 463; Yam... navczal yest v synagodze..., gdzyez to mądrczy y doctorovy⟨e⟩ vschyszczy (omnes Judaei Jo 18, 20) schodzyly szye *ib.* 678; Annasz... dal y (*leg.* ji 'go') v rące lycemyernykom, pysarzom y mądrczom *ib.* 703; ~ *'czarownik, wróżbita,*

magus': Mandrczie magos (omne verbum sapientiae..., quod sciscitatus est ab eis rex, invenit in eis decuplum super cunctos hariolos et magos Dan 1, 20) 1471 *MPKJ* V 108; ~ *(o trzech królach)*: Ecce magi ab oriente, mądrczy od wschodu, venerunt Ierosolimam (Mat 2, 1) XV *med. SKJ* V 265, *sim.* 1471 *MPKJ* V 117.

Męka *formy*: *n. sg.* męka *Gn* 178a, 1444 *AKPr* II s. XIII, *Sul* 89, XV *med. R* XXII 243. 245, *etc.*; ~ *g. sg.* męki *Gn* 177b. 178a, *Spow* 2, *etc. etc.*; ~ *d. sg.* męce *Gn* 178a, *Rozm* 563. 594. 638; ~ *ac. sg.* mękę *Gn* 171b. 172b. 177b. 178a, *ca* 1420 *R* XXV 229, *etc.*; ~ *i. sg.* męką *Sul* 41, *OrtBrRp* 82, 3, *OrtMac* 111, *etc.*; ~ *l. sg.* (o) męce *Gn* 171b, *Pul* 8 arg. 101 arg., *Rozm* 198, *etc.*; ~ *n. pl.* męki 1444 *R* XXIII 307; ~ *g. pl.* mąk 1398 *Pozn* nr 379, *ca* 1450 *PF* IV 570, XV *p. post. R* XIX 50, XV *ex. Kałuż* 293, *Rozm* 550; ~ *ac. pl.* męki *Dorota* 169, *Aleksy* w. 190, *Naw* 74, XV *ex. Zab* 536, *etc.*; ~ *i. pl.* mękami *BZ* II Esdr 8, 27. Judith 6, 13, *De morte* w. 492, *Rozm* 587; ~ *l. pl.* (w) mękach *Gn* ap. 2a, *Pul* 125 arg., *Naw* 74, *Rozm* 445.

Znaczenia: **1.** '*ból fizyczny zadawany celowo jako akt represji prywatnej a. kary sądowej lub środek wymuszenia zeznań, zabiegi w tym celu stosowane, tortury, carnificina, tormentum, supplicium, passio*': Pysze szø nam f svøthem pyszmc o... svøtich, kakocz szø ony velikø møkø cirpely... byly... O gichsze møcze vele bich mal vam pouedacz *Gn* 171b; Czemucz svøty Gan ne gestcy on byl møky cirpal *Gn* 178a; Pena dicitur maka vel wina 1444 *AKPr* II s. XIII, *sim.* 1461—7 *Serm* 351r; Slodzeystwa... prze szadanye albo łąkanye męky (propter... formidationem poenae) za grzech dopvsczony... cząstokrocz skrytha bywayą *Sul* 53, *sim. ib.* 42; Za krotkø møkø wyeszmyecye wyeczne wyesyele *Błaż* 322; Eciam peccator videns iussum punicionis maky XV *med. GlWroc* 93v; Baczy zawsze møkø [...] swyøtych yego (considera semper passionem filii mei et sanctorum eius) XV *med. MPKJ* V 426; Męka nye czini męczennyka, ale rzecz, o yąsz czirpy XV *med. R* XXII 245; Møka flagellum *ca* 1450 *PF* IV 580; Gdisz godney møki od myecza mego przimø (dum dignas mei gladii poenas exceperint), ti podobney pomscye podlyøszesz *BZ* Judith 6, 6; Mogały... yaczcza, czo szyedzy na szmyercz, maczycz ktorąkolwyek męką? *OrtMac* 111, *sim. OrtBrRp* 82, 3; On... tesch vyelyką męką czyrpyal *Rozm* 234, *sim. ib.* 570; Then Ian... myrne s tego zyvota vyschedl, a nye przez męka *ib.* 551; Nye bylo ym... podobno kogo vkrzyzovacz..., ale męką kamyenovanya byla ym pozyczona *ib.* 774; ~ Pithil Potr ne umarl od Sybanowich møk 1398 *Pozn* nr 379; Rozgnewal schy⟨e⟩crol vcrutny, wymislil czenszke manky *Dorota* 169; Wkrutne maky supplicia horrida 1444 *R* XXIII 307; Ktorzibikoly przestøpyly zakon, abi bily pylnye karany albo smyercyø albo møkamy (cruciatu) *BZ* II Esdr 8, 27; Achiora møkamy (suppliciis) rozmaytimy kazal (*sc.* Olofernes) zagubycz *BZ* Judith 6, 13; Panny... nyekthore... w powrozye vodzono, okruthnemy draczacz makamy *De morte* w. 492, *sim. Rozm* 587; Glos apostolsky o nawroczenyu poganow y mękach męczenykow *Pul* 125 arg.; ~ Thy ges my nekegdy byl tho odmaual, isbichcy ga na kryszu møky ne cirpal *Gn* 177b, *sim. ib.* 181a; Møka svøtego Potra gestcy szø ona byla møcze milego Xpa pryrofnala *Gn* 178a; Kaiø sse teze, izesm... yego swøte møky ne oplakal *Spow* 2; Day na smertncy posczcl⟨i⟩ pomnecz twogy⟨ą⟩ maką *ca* 1420 *R* XXV 229; Pamyøthnyczy... tako blogoslawyoney møky (passionis) 1424 *Msza* III s. 59, *sim.* VI. VII; Znamyø Yezvkrystowy møky (signum passionis Christi) XV *med. MPKJ* V 433; W them ukazowal (*sc.* Jezus)... swø wszythkø møkø, yøsz ymal czyrpyecz 1451 *MacDod* 105; Na den szostą godzyna vyedzon sz krzyzem sz myastą, they maky roszmagythey plakala nyevyasta 1453 *R* XXV 208; Syn czlowyeczy w męcze vmnyeyszon iest od angolow *Pul* 8 arg., *sim. ib.* 101 arg.; Xpus prze odkupyenyc czlowyecze kyelych pyl męky wyelke *Pul* 74 arg.; Poszdrovyon bąncz sbawyczyelv,... krzyszowąsz mąką nasz sbawył XV *p. post. R* XIX 97; Podzmy z Kristem na thy tho pogany maka bozą wzpomynągyancz XV *ex. MacDod* 140, *sim.* XV *ex. R* XIX 88; Przez ta mąka (supplicium) ma odkvpycz wschytek lyvd *Rozm* 74; Przy mącze (tempore passionis) yego *ib.* 198, *sim. ib.* 603. 606. 710. 728; Kako dzyevycza Marya poslala svyątha Marya Magdalena kv svemv szynv, by szye nye dal na tak trudną mąka *ib.* 497, *sim. ib.* 500; Nye davay szye na taka vyelyką maką, bo bądzyelycz patrzycz (*sc.* Maria) na tve trudny mąky, bądzyecz myecz vyelyka zaloscz y vyelykye vdraczenyc *ib.* 498; Gdy yest povycdzyal svym zvolyenykom, yze od nych iuze ydzye kv svey mącze, chczyal ym nyektory dar vczyeschny dacz *ib.* 563, *sim. ib.* 638; O tem movy papyesz Lev rzekącz albo vkazuyącz o mącze bozey *ib.* 642, *sim. ib.* 650. 730. 845; ~ Proszą czyc, panye Yezv Kryszczye, przez thy naszwyethsze meky... vybav mye od mąk pyekelnych XV *ex. Kałuż* 293; ~ męka głowna, konieczna męka '*kara śmierci, poena capitis*': Mąszoboycza... nye bą-

dzely mocz zaplaczicz,... mąką glowną (poena capitali) ma bicz skaran *Sul* 41; W personąn... gwaltownyka... conyecznye conyeczna mąnka (ultimum supplicium) przes xanząn podlug mylosczy yego ma bicz broyona *Sul* 89.

2. '*naturalne cierpienie fizyczne (np. choroba) lub moralne, molestia corporis vel animi, aegritudo, morbus*': Geczmy tesze gorske korzene, tocz gest, isbichom... nektorø møkø prze... Xpa cirpely na naszem czele *Gn* 172b, *sim. ib.* 177b. 178a; Przicazal ssy panye..., abi kaszde nyerządne samnyenye czlowyecze bilo samo sobye mąka a czirpyenye XV *med. R* XXII 243; Maria in tempore sue assumpcionis fuit letificata contra eam, quam in mundo habuit, angustiam et penalitatem thesznycza a bolescz abo maką XV *med. SKJ* V 274; Maka nyemoczi albo chorobi 1461—7 *Serm* 248r; Gdy poszyuyesz vyelykyey maky, bandzesz myecz doszycz tesznycze *De morte* w. 70; Vąz byl vbyezal v yednego czlovyeka, yen spyącz na pvsczy otvorzyl svoye vsta, a yaką (*pro* yako) vnatrz myal vyelyka mąką (cum in se torqueretur), przygodzylo szye, yze Yesus ydącz vzry y (*leg.* ji 'go') *Rozm* 161; Dzyeczyątko moye lyezy v domv paralyzem zarazone a vyelyką mąką ma (male torquetur Mat 8, 6) *ib.* 286; Bąda onego czlovyeka gorsze dny poslyednye nysz pyrve, to czvsz bądzye vyeczscha mąką myecz nyzly pyrvey *ib.* 300; Ten bogaty czyrpyal mąką na yazykv o ten grzech (dives dixit se cruciari in lingua), ktory yazykyem vczynyl *ib.* 395; ~ Non enim sustinuit passiones consuetas, maky obyczayne, pregnancium mulierum XV *med. SKJ* V 256; Szam szobye lysth napyszal..., popyszawszy szwogye wsz⟨y⟩thky mąky *Aleksy* w. 190; Raczy mye w mogych mąkach navyedzycz... V ymyą mąky y bolyeszcy szynaczka twego raczy wlyekczycz bolyeszcy me y vkroczycz mąky me *Naw* 74; Yesus... pospolne nyedostatky czyrpyal y mąky czyelestne (poenas corporales) czlovyecze krewkosczy *Rozm* 158; ~ De carne et metet corrupcionem, *gl.* sc. culpe et gehenne eterne, podlug czala bądze zącz wyeczną mąką (Gal 6, 8) XV *med. SKJ* I 113; Poydą czy vyeczną (*leg.* w wieczną) mąką (in supplicium aeternum Mat 25, 46) *Rozm* 493; Przeto ma straczon bycz (*sc.* Judasz) kv vyekuystey mącze pyekelney *ib.* 594; ~ Thego bog chczyal, aby swyanthy Pawel pyekyelne mąky nyethso ogląndal XV *ex. Zab* 536; Ilesz tu maal slych luboszcz⟨i⟩, telecz tam *daczø møk y szylnych przeczywnoszczy *ca* 1450 *PF* IV 570, *sim.* XV *p. post. R* XIX 50; Przyschedvschy do nyego, pytaly yego o oczsu Abramye a o mąkach pyekyelnych *Rozm* 445; Groz mąk pyekyelnych szyą nye oboysch *ib.* 550; ~ Prossza thesz o yedna Sdrova Maria za dussze pvste, kthore sza w makach czyszczowych *Gn* ap. 2a.

3. boża męka '*słup z wyobrażeniem męki Chrystusowej, krzyż, effigies Christi cruci affixi in columna positum, crux*': Za bozą mąką XV *p. pr. Zab* 519; Pratum apud passionem domini al. v bozey mąki 1500 *AGZ* XVI 301.

Męski *formy*: *n. sg. m.* męski *ca* 1500 *Erz* 43; *f.* męska 1461—7 *Serm* 248r; *neutr.* męskie *BZ* Gen 16, 10, *OrtCel* 6, *OrtLel* 234, *Dział* 11; ~ *g. sg. m.* męskiego XV *med. R* XXII 39; *f.* męskiej *BZ* Gen 9, 5. Deut 3, 11; *neutr.* męskiego 1453 *R* XXV 211, *BZ* Jud 21, 12, *MW* 65b, XV *p. post. R* XIX 57, *Rozm* 46. 55. 167; ~ *d. sg. neutr.* męskiemu *BZ* II Par 31, 19; ~ *ac. sg. f.* męską XV *med. SKJ* V 256, *OrtBr* VII 558, *OrtMac* 75; *neutr.* męskie *BZ* Deut 22, 5; ~ *i. sg. f.* męską *BZ* Gen 3, 16; *neutr.* męskim *Rozm* 97; ~ *l. sg. neutr.* (w) męskiem XV *med. SKJ* V 256, *Rozm* 143; ~ *n. pl. f.* męskie *Sul* 54; ~ *d. pl. neutr.* męskim *BZ* Tob 1, 9; ~ *ac. pl. m.* męskie *OrtMac* 89.

Znaczenia: **1.** '*dotyczący mężczyzny (płci męskiej), z mężczyzną związany, do mężczyzny należący, przeznaczony dla mężczyzny, z mężczyzn się składający, qui ad virum (sexum virilem) spectat, cum viro coniunctus est, ad virum pertinet, e viris constat*': Ut virgo Maria, nato filio, haberet solacium virile vczechą maschską XV *med. SKJ* V 256; In professione virorum, wysnawanyv (*leg.* w wyznawaniu) mazskyem, includebatur professio et obediencia mulierum *ib.*; *Møszczy *ca* 1450 *PF* IV 570; Zenye lepak rzekl gest bog:... Pod moczø møszkø bødzesz (sub viri potestate eris) *BZ* Gen 3, 16; Dla krechcosczy panyenyskyey... obczowanye masskye (a coetibus virorum, *Sul* 23: od sborow mąsczyznnich) ma bycz oddalono *Dział* 11; O dawnosczy maszskyem (*pro* maszskyey) *ib.* 46; Maszka viri 1461—7 *Serm* 248r; ~ Vkazowano iest loze... zelaszne,... dzewyocz lokyet mayøcze na dlvzø... myari lokyetney møskey røki (ad mensuram cubiti virilis manus) *BZ* Deut 3, 11; Nye oblecze syø zona w rvcho møske (veste virili) *ib.* 22, 5; Subtunicale mąszky kozvch *ca* 1500 *Erz* 43; ~ Marya dzeveczka... nye chczyala myecz posznanya plemyenya maszkyego 1453 *R* XXV 211, *sim.* XV *p. post. R* XIX 57; Sposobyeny bily møzowye, gysz czøsczy rozdawaly wszelkemv pokolenyv møskemv (universo sexui masculino) *BZ* II Par 31, 19; A gdy ona (*sc.* matka) vmrze, na geyly blysze przyrodzone bądz maszkye albo zenszkye (*sc.* odumrze imienie)? *Ort-*

Mac 89; ~ persona, ręka, twarz męska '*mężczyzna, vir*': Personi volne, yako szą mąsszke (personae liberae, ut virorum, *Dział* 46: maszowie)... mogą załowacz... w sządze *Sul* 54; Woythowszthwo... odumyera yedno na maszką ręką (*OrtBr* VII 558: na maszka t[a]warz) *OrtMac* 75; ~ dotknienie, dotykanie, poruszanie męskie '*contagium, coitus*': Thego dzyw (*leg.* dziwu) bosthwu (*pro* bosthwo) pożądało, aby zywoth panyenyszky plod noszyl przez dothknyenya maszkyego *MW* 65b; Dzyevycze porodzenye przez mąskyego dotknyenya nade wschytky prava przyrodzonego bycgv *Rozm* 46; Zaprawda, synkv myly, przez mąskyego dotknyenya (sine commixtione virilis contagii) y złączenyą... yestem czyą począła *ib.* 167; Marya yest czysta dzyevycza a poczela dvchem svyatym przes mąskyego dothykanya (numquam ab aliquo viro fuit tacta) *ib.* 55; Marya dzyevycza nyepokalana any mąskym poruschenym dotknyona (viri... contagio numquam violatam) *ib.* 97; ~ męskie łoże '*małżeństwo, torus, matrimonium*': Naleszono w Iabes Galaad trzista dzewek, gesz nye znali møskego losza (viri torum) *BZ* Jud 21, 12; ~ lata męskie, stadło męskie '*okres życia mężczyzny, w którym jest on w pełni sił fizycznych i umysłowych, aetas virilis*': Gdi ku møskim lyatom przyszedl (*sc.* Jeroboam, cum vero factus esset vir), poiøl sobye zonø *BZ* Tob 1, 9; Takosch Iesus myle dzyeczyą stal szye w svey mlodoszczy, alye vyeczey v yego podroszltvye a v stadle mąskyem (in statu iuvenili) rosl ve cznotach *Rozm* 143; ~ '*ludzki, humanus*': Z røky møskyey (de manu viri)... bødø potrzebowacz zywota czlowyeczyego *BZ* Gen 9, 5; ~ *corruptum*: Gdyby clek... kv praw (*leg.* prawu) nye stal, a przetho by ozalowano o glową, o mąszką raną (*OrtBrRp* 94, 4: czyaszkye rany) albo o gynna neszprawna rzecz,... trzebaly na thego nathychmyast doszwyączy⟨c⟩? *OrtMac* 130.

2. '*właściwy dzielnemu mężczyźnie, mężny, silny, odważny, dzielny, viro proprius, virilis, fortis, animosus*': Meskego *roczayw activi generis XV *med. R* XXII 39; Wsplodzysz plod, syemyø twe y bødze czyste a møskye w moczi *BZ* Gen 16, 10; Dobrodrustwo masskye impetus *OrtCel* 6, *sim. OrtLel* 234; Maszka sta⟨łość⟩ w valkach strenuitas in preliis 1461—7 *Serm* 248r.

Męskie '*po męsku, mężnie, dzielnie, odważnie, fortiter, viriliter*': Maschkye viriliter 1462 *R* XXV 270; Yaszesz czinila møszke que fecisti viriliter 1461—7 *Serm* 446r.

Męstwo *formy*: *n. sg.* męstwo *ca* 1450 *PF* IV 569. 570, *Dział* 6, *ca* 1500 *JA* IV 87; ~ *g. sg.* męstwa *Dział* 35; ~ *ac. sg.* męstwo *Rozm* 114; ~ *i. sg.* męstwem XV *med. R* XXIII 279; ~ *l. sg.* (w) męstwie *Rozm* 148. 159.

Znaczenia: **1.** '*dzielność, odwaga, śmiałość, fortitudo, animositas, virtus*': Quoniam principalibus quatuor virtutibus, scilicet prudencia, magnanimitate, *gl.* fortitudine scilicet, que est secunda virtus mąstwem, iustitia, modestia, edificium recte vite percluditur et fundatur XV *med. R* XXIII 279; Masstwo nye tylko w szylach czala any czydnoszczy harnaszv ma bycz seznano *Dział* 6; Symon... prze mąstwo yego zyvota od zboyecz vybran krolyem *Rozm* 114.

2. '*wiek męski, też młodość, aetas virilis (sed etiam iuventus)*': Manstwo ad 50 annum, staroscz ad 70 *ca* 1450 *PF* IV 569; Manstwo i masostwo, staroscz, sadziwoscz *ib.* 570; ~ Tertia etas, mąstwo, est juventus *ca* 1500 *JA* IV 87; Kyedy byl (*sc.* Jesus) v mąstvye (fuit aetate subvirili), nyeczo byl szo⟨ł⟩ od gorączoszczy slonecznev *Rozm* 148; Myly Iesus, kyedy byl v mestvye (factus adolescens), tako poczal robycz *ib.* 159.

3. (*jako nieścisły odpowiednik lac.* virtus) '*cnota, recta animi affectio, honestas*': ⟨A⟩by zemyanye... s pyrw (*leg.* z pirwu) w swey czczy szadnym zlodzeystwem nyeporvszeny od nas abo swych sasyad myely nyektore zachowanye czczy dla swego oczyszczenya, a to gdy gemv dla gego masstwa (propter bonam praesumptionem, *Sul* 44: dla dobrego *dompmnymanya) o zboy nye dana wina przez sąsyady, tedy sam wlosną ręką odygdze *Dział* 35.

Mętlik '*chustka do obcierania twarzy, sudarium, quo facies abstergitur, siccatur*': Faciletum, facillum mandlyk 1472 *Rost* nr 1561.

Mętlowy '*płaszczowy (o gatunku sukna, z którego szyto płaszcze), e quo mantella conficiuntur (de panno)*' (Sukno wrocławskie) al. mentlowe 1488 *Sąd* 346.

Męty *pl. tantum* '*zanieczyszczenia płynu, osad w naczyniach z płynami, faex, sordes*': Bibis feces, kal, mąthy, sed bibo dulce merum 1466 *R* XXII 15.

Mężabojca *cf.* **Mężobójca**

Mężatka *formy*: *n. sg.* mężatka *ca* 1420 *WokTryd* nr 136, 1435 *KozierRpTerPosn* 130, XV *p. pr. R* XVI 327, *Sul* 18, *ca* 1455 *JA* XIV 490, *ca* 1500 *Erz* 43; ~ *n. pl.* mężatki *Dział* 46, 1466 *R* XXV 141, 1484 *Reg* 708, XV *p. post. R* XXV 202; ~ *d. pl.* mężatkam *Sul* 18; ~ *ac. pl.* mężatki *De morte* w. 281.

Znaczenie: '*kobieta zamężna, femina coniunx, mulier*': Vidua, virago wdowa, masatka *ca* 1420 *WokTryd* nr 136; *Møsrzatca virago

ib. nr 481; Prout virago al. yako manzathka 1435 *KozierRpTerPosn* 130; Mąszatkaam (maritatis) dawnoscz pospolytha trzech lyaath nye wadzi... Mązatka dzeszącncz lyath maa dawnosczi *Sul* 18; Inter quos gemitus discerpto pectore coniunx, mazathka, peruolat XV *p. pr. R* XVI 327; Mazathka virago *ca* 1455 *JA* XIV 490; Maszathky (mulieri autem maritate, *Sul* 54: nyewyastham mązathim)... dawnoscz mayą myecz za dzessyącz lath *Dzial* 46; Omnes coniugate mazathky 1466 *R* XXV 141; Dzewky, wdovy y maszathky poszyeka ye sza gych nyestathky *De morte* w. 281; Nyevyazthy mązathki (mulieribus vero vires habentibus) nye mogą w then zakon wsthąpiczi bez voley... mązow svoych 1484 *Reg* 708; Mazathky coniugate XV *p. post. R* XXV 202; Virago, eyn mennyn mązathką *ca* 1500 *Erz* 43.

Mężaty *(tylko o kobiecie)* mężata *'zamężna, nupta (de muliere)'*: Nyewyasta mązzatha (mulier maritata)... w dzeszancz lyath ⟨ma⟩ rzecz począcz o... dzedzyną *Sul* 12; Nyewyastham mązathim (mulieri autem maritatae)... dzeszącz lath byezecz mayą w dawnoscz gim *Sul* 54.

Mężczyna *'mężczyzna, vir, masculus'*: Vrøpnoscz czyny czøsto z møsczyny nyewieeszczee serczee *Gloger*; Nam deus creando celum et terram fecit hominem sine viro, bess mąszczziny, et femina XV *med. SKJ* V 255; Ita tantummodo viri, maszczyny, ad hanc professionem obligabantur *ib.* 256.

Mężczyński *'męski, będący mężczyzną, masculinus, virorum'*: Margareta obwyązala szyą, ideo debet intercedere nobilem Stephanum ab omnibus personis, sicut ad quam pertinet videlicet mąszczynskye, panyenskye y zenczynskye 1431 *StPPP* IX nr 389; Wszitci møsczinskego rodu (omne generis masculini)... zbycye *BZ* Jud 21, 11; Tamo szą zebraly *dzyevyczą czyste..., yesz yescze pospolystwa mąszczynskyego (consortio virorum) nye posnaly *Rozm* 16.

Mężczyzna *formy*: *n. sg.* mężczyzna *Sul* 87, *OrtBr* VI 370, *OrtBrRp* 26, 2. 76, 3, *OrtKal* 191, *etc.*; ~ *g. sg.* mężczyzny *OrtBr* VI 384, *OrtBrRp* 76, 3, *OrtMac* 34. 103. 125, *Rozm* 30; ~ *ac. sg.* mężczyznę *OrtBrRp* 76, 3, *OrtMac* 103; ~ *n. pl.* mężczyzny *OrtKal* 204, XV *p. post. Kałużn* 283, XV *p. post. R* XXV 202; ~ *d. pl.* mężczyznam *Sul* 54; ~ *i. pl.* mężczyznami 1471 *ZapWarsz* nr 3042, XV *p. post. R* XXV 179.

Znaczenie: *'vir, masculus'*: Vstawyamy, aby mąszom a mąsczyszna (viris et masculis, *Dzial* 46: kaszdy mąsz) dawnoscz trzech lath tylko stala *Sul* 54; Masczizna (masculus) ot pyanczynaczczye, a zensczisna ot dwunaczczye lyath mayąn otpowyedacz *Sul* 87; Rownyły dzal mayą wszącncz dzyewczyny dzyeczy bandz zenczyszną, bandcz masczyszną, gymyenya gey oczcza... s paropczymy? *OrtBr* VI 370, *sim. OrtMac* 94; Wyedzcze, ysz nyemąszathne zony... nycz wyączey pokupu gymayą, gedno polowyczą tego, czo ymayą nyezarączone mąsczyszny (*OrtMac* 34: czo[nye]mayą nyezarączonego mąsczyszny)... o glową *OrtKal* 204; Gdy mąsczyszna poymye zoną *OrtMac* 20, *sim. OrtBrRp* 26, 2; Bądzyely mazczyszna albo nyewyastha obzalowana... o myarą yedzywa... albo o łokyecz, tho maya raczcze sządzycz *OrtMac* 96, *sim. OrtKal* 191; Aczby yeden myenyl (*pro* nye mal) mąsczyzna przy thym bycz, a mogaly thy to nyewyasthy przesz masczyszny szwyathczycz, czyły mvsza k zobye na szwyadeczthwo myecz mąsczyszną? *OrtMac* 103, *sim. OrtBrRp* 76, 3; Foldruyely woyth szyrothna glową... albo czokolwyek takyego beszprawnego, czo maszczyszny nye maya przyrodzonego, czo by tho foldrowal *OrtMac* 125, *sim. OrtBr* VI 384; Gdyby maszczyszna wyleganyecz... poyal zoną..., a gdy then masz wmrze, przydzely gey tego czo gymyenya? *OrtVrtel* 118, *sim. OrtMac* 27; Jakom ya, przischethwschi do domv Ondrzeyowego sszamotrzecza sze dwyema mąsznysznamy (*pro* mąszczysznamy), nye vczinylam schkodi 1471 *ZapWarsz* nr 3042; A gdy szye masczisny zwadzą (si rixati fuerint viri Ex 21, 18) XV *p. post. Kałużn* 283; Quartum vicium est, quod facit virginem fatuam, ffrequencia virorum czasthe roszmavyanye sz mąsczysznamy XV *p. post. R* XXV 179; Iozeph na nye (*sc.* Marię) nye mogl dobrze patrzycz any ktory mąszczyzna (aliquis vir) podnyescz svoych oczv *Rozm* 58; ~ *może coll. 'mężczyźni, viri'*: Ten o to vrazony... nye ma rodzyny albo przyrodzonych przyyaczyely mąszczyszny (*OrtBrRp* 91, 1: przyaczela masczyszną) *OrtMac* 124; S tego pokolyenya vyelye mesczysny (viri plurimi) mlodych y starych przyslo, kazdy noschącz laską v rąkv *Rozm* 30; ~ Mąsszczyssny laici XV *p. post. R* XXV 202; ~ *'dziecko płci męskiej, puer masculus'*: Vszelka mąszczysna odvarzayacza zywoth szwyathe panv bądzye vezvano (omne masculinum adaperiens vulvam sanctum domino vocabitur Luc 2, 23) *EwZam* 294.

Mężczyznny, Mężczyzny *'męski, dotyczący mężczyzn, składający się z mężczyzn, virilis, virorum'*: Abi przebywanye panyaam prze krachkoscz przyrodzenya od sborow mąszczyznnich (a coetibus virorum, *Dzial* 11: obczowanye masskye) owszeyki bylo rosdzelyono, abi kv sandoom pozwane szą nye czyznąli myedzi

tlvmi mąsczisnee (in turmis masculorum), wstawila mocz nasza *Sul* 23.

Mężczyzny *cf.* **Mężczyznny**

Mężnie '*po męsku, dzielnie, odważnie, viriliter, fortiter*': Czakay gospodna, møszne czin (viriliter age) y postrobi se sercze twoie *Fl* 26, 20, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 30, 31, *BZ* Deut 31, 6; Thym, ktorzy... mązzne (viriliter) boyvyącz zabyczi, danyna ma wzzącz mocz wyekvystą *Sul* 62; Mąsnye viriliter XV *p. pr. R* XVI 347; Swyøty Blasze⟨y⟩ *mosznye zødal cyrzpyenya *Błaż* 321; Verbi dei non debet timere quicquam, sed strenue, massnye, debet corrigere maliciam XV *med. SKJ* V 272; Czinmi sobye møsznyc (viriliter) prze nasz lyvd *BZ* 1 Par 19, 13; Sanctus Andreas secutus est domino tripliciter, videlicet celeriter, rychlo, viriliter, mąsznye, et humiliter XV *p. post. R* XXV 182.

Mężność '*męstwo, dzielność, odwaga, animus, fortitudo*': Przothkow nąschych masznoscz wzpomyenmy XV *ex. MacDod* 140.

Mężny *formy*: *n. sg. m* mężny *ca* 1500 *Erz* 43; ~ *g. sg. f.* mężne 1396 *Leksz* II nr 1024; ~ *i. sg. f.* mężną 1453 *R* XXIII 298; ~ *l. sg. f.* (po) mężne 1401 *SKJ* III 193; ~ *n. pl. m.* mężni *BZ* Gen 10, 19; ~ *ac. pl. f.* mężne 1471 *MPKJ* V 82.

Znaczenia: **1.** '*należący do męża, małżonka, mężowy, męża, małżonka dotyczący, qui ad maritum pertinet, mariti est*': Cszco dobila Sthachna møsne czøsczy ⟨w ośmi⟩naczcze grziwen, tho yey mano ws⟨dać⟩ we dwdzesthu 1396 *Leksz* II nr 1024; Krzechna, iako yey mansz dzerszal, y ona po manszv dzerszy, a nye wwansala sye nywecz po manszne ssmerczy 1401 *SKJ* III 193.

2. '*odważny, dzielny, męski, fortis, animosus, strenuus*': Moczne, møszne *ca* 1450 *PF* IV 570; Animosa fide mąsznø 1453 *R* XXIII 298; Bili sø ludzc møszny we wloszczy Canaan *BZ* Gen 10, 19; Mazne viratas (lingua tertia mulieres viratas eiecit Ecclus 28, 19) 1471 *MPKJ* V 82; ~ Grauis, grandis staly, maszny *ca* 1500 *Erz* 43.

Mężobójca, Mężabojca *formy*: *n. sg.* mężobojca *Sul* 88, *BZ* Num 35, 28. 30, 1471 *MPKJ* V 30, XV *p. post. R* I s. XLI, XV *ex. SKJ* I 93, *Rozm* 475; mężobocca *Gn* gl. 78a; mężabojca *Rozm* 809; ~ *g. sg.* mężobojce *Sul* 92. 94; ~ *d. sg.* mężobojcy *Sul* 109; ~ *ac. sg.* mężobojcę *Sul* 92, 1498 *MacPraw* VI 273; ~ *v. sg.* mężobojca *BZ* Tob 3, 9; ~ *g. pl.* mężobojec *BZ* IV Reg 14, 6; ~ *d. pl.* mężobojcom 1433—8 *AKPr* II s. XXXII.

Znaczenia: **1.** '*zabójca, morderca, homicida, interfector*': *Mąsoboczcza homicida *Gn* gl. 78a; Nota, quibus personis prohibetur sacra communio:... Homicidis vlg. mansoboycom 1433—8 *AKPr* II s. XXXII; Za kmyecza zabitego... taky manzoboycza... zaplaczicz ma *Sul* 88; Pakli przyiaczyele... zalovalibi schiye mązoboycze (interfectoris), tedi przyiaczyele przerzeczoni mogąn obrazonemu... zaplaczicz. Thesch ten, yemusz zaloscz vczinyona, acz chcze, moze thego manzoboyczan (interfectorem) darmo pusczicz *Sul* 92; Blisschi tego tho mązoboycze bolyanczemu przerzeczonemu schiyą przeplaczą *Sul* 94; Dzyatky i przirodzeny... przeczyw manzoboyczi (contra homicidam) myecz bąndąn zalowacz *Sul* 109; *Moszoboyczy *ca* 1450 *PF* IV 570; Møzoboycza (homicida) nawroczi syø do zemye swey *BZ* Num 35, 28, *sim. ib.* 35, 30; Sinow tich møszobogec (filios autem eorum, qui occiderant) nye zbyl *BZ* IV Reg 14, 6; Manzoboyczia cedificus (quando inventum fuerit... hominis cadaver occisi et ignorabitur caedis reus Deut 21, 1) 1471 *MPKJ* V 30; Viną na mązoboiczą (poena homicidae) dnia rocznego 1498 *MacPraw* VI 273; Lakomoscz gyest szama w szobye mązoboycza (quid est avarus? sui homicida) XV *p. post. R* I s. XLI; Ządagyacz glodu, ządasz bicz wbogich nyeprzigiaczyel y owszeyky mązoboycza (pauperum homicida) *ib.*; Et scitis, quoniam omnis homicida, męszoboycza, non habet vitam, *gl. sc.* eternam, in semetipso manentem (I Jo 3, 15) XV *ex. SKJ* I 93; Onczy byl mezoboycza (homicida Jo 8, 44) albo glovnyk od początka svyata *Rozm* 475; ~ Baraba yest gorschy czlovyek vsvego ('wszego') svyatha, bo yest... mazaboycza, zdraycza, zlodzyey *Rozm* 809.

2. '*mężobójczyni, morderczyni, interfectrix*': Iusz wyøcey s cyebye poszlich sinow... nye uzrzimi na zemy, ganyebna møszoboycza (interfectrix) swich møzow! *BZ* Tob 3, 9.

Mężobójstwo *formy*: *n. sg.* mężobojstwo *Sul* 88. 93, *OrtCel* 5, *OrtLel* 234, *Dzial* 32; ~ *g. sg.* mężobojstwa *Dek* III 29, *Sul* 41. 54, *BZ* Num 35, 16. 21, *OrtMac* 31, *MPKJRp* V 27v; ~ *ac. sg.* mężobojstwo *Sul* 41. 42, *BZ* Ex 22, 3, *OrtBrRp* 32, 1, *Dzial* 30. 46. 47, *Rozm* 619. 808. 814; ~ *l. sg.* (o) mężobojstwie *Sul* 13. 41, *Dzial* 30, *Rozm* 759; ~ *n. pl.* mężobojstwa *Rozm* 356; ~ *g. pl.* mężobojstw XV *in. Szwed* 49.

Znaczenie: '*zabójstwo, morderstwo, homicidium*': Nie czyn mązoboystwa swadą, ręką, kasnią any rada *Dek* III 29; *Mayszoboystw homicidiis (Rom 1, 29) XV *in. Szwed* 49; Gdze wąnthpyenye gest o mązzoboystwye (de homicidio),... o glową rzecz konacz bandą *Sul* 13; O mązoboystwye... Kmyecz drvgego kmyecza

zabyyącz, zaplacziw trzy grziwny groszow, od vini mąszoboystwa (a poena homicidii) praw bival... Vstawyamy, aby kmyecz zabiyącz kmyecza, za wyną mąszoboystwa castellany, to gest panystw (*leg.* państwu), w tkorem mąszoboystwo (homicidium) vczynił..., cztyrzi grziwni... zaplaczil *Sul* 41; Acz...cztirzey s mązoboystwa (de homicidio, *Dzial* 30: o maszoboystwa) cziyego bilibi obwinyeny, iakokole sz staradawna przes poprzyszązszenye vynyączego wszystka vina mązoboystwa (poena homicidii) mszczona biuala, a wszakosz my... vstawyamy, abi geden tilko... o mąszoboystwo (de homicidio) byl szkaran..., alye thowarzysze tego tho obwynyonego s mązoboystwa (de homicidio)... przes dobre... swyathky mayą szą wywyescz *ib.*, *sim. ib.* 54, *Dzial* 46—7; Manzoboystwo kmyecza. Gdibi myedzi kmyeczmy manzoboystwo bi syąn sstalo,... tegdi za kmyecza zabitego... taky manzoboycza... zaplaczicz ma *Sul* 88, *sim. ib.* 93; Møszoboystwo spachal (homicidium perpetravit) y sam vmrzecz ma *BZ* Ex 22, 3; Iestli kto z nyenawisci czlowyeka gony albo... nan czimzekoli wrzvczy,... a on bi od tego vmarl, wrog møzoboystwa vinyen bødze (homicidii reus erit) *BZ* Num 35, 21, *sim. ib.* 35, 16; Homicidium głownyczstwo, maszoboystwo *OrtCel* 5, *sim. OrtLel* 234; Bądły zalowały na kogo mązoboyszthwa (*OrtBrRp* 32, 1: o mazoboystwo)..., thego mayą poszwacz przed prawo *OrtMac* 31; Ten, czso kogo pomowyl w maszoboystwie, sam poprzysyągl *Dzial* 30; Aby sluszebnyczy tako wzączy kv ogladanyv zabytego nye czinili szadnych lupow... tako dlugo, asz mąszoboystwo (de eodem homicidio, *Sul* 42: o tho mązoboystwo) bądze swiądeczstwem dokonano *ib.* 32; Cedis reus maszoboystwą (quando inventum fuerit... hominis cadaver occisi et ignorabitur caedis reus Deut 21, 1) *MPKJRp* V 27v; Thy vczynky pokalyayą czlovyeka...: mezoboystwa (homicidia Mat 15, 19), czvdzołostva, nyeczystoty *Rozm* 356; Iudaschu, czalovanym syna czlovyeczego zdradzasz,... przez czalovanye popelnyasch mązoboystwo *ib.* 619, *sim. ib.* 808. §14; Rzekl: Zgrzeszylem, vydavschy... krev nyevynną, a v tym vznaval szye v troyakyey rzeczy: ve zdradzye, v mązoboystvye y ve slosczy *ib.* 759.

Mężona '*kobieta, virago*': Bødze wezwana møszonø (haec vocabitur virago), bo gest z møsza wszøła *BZ* Gen 2, 23. ~ *Bohemizm.*

Mężostwo '*wiek męski, aetas virilis*': Manstwo i masostwo, staroscz, sadziwoscz *ca* 1450 *PF* IV 570.

Mężow(y) 1. '*dotyczący mężczyzny, z mężczyzną związany, virilis*': Ne w moczy kona bødze ymecz wolø any w sczaskach (*leg.* ściążkach) møsz⟨o⟩wych (*Pul*: męza) lvbycz se bødze gemv (in tibiis viri beneplacitum erit ei) *Fl* 146, 11.

2. '*dotyczący męża, małżonka, z małżonkiem związany, qui viri, mariti est*': O wyenye zony po szmycrczy mązowey *Sul* 74; Paklibi slvbila (*sc.* żona)..., na voly møzovey (in arbitrio viri) bødze, aby vcinila albo nye vcinila *BZ* Num 30, 14; Nye czekayącz mązowa vroczenya (non exspectans reditum viri sui) y pospyeschyla szye (*sc.* żona) do oycza *Rozm* 243.

Mężyca '*kobieta, mulier, virago*': Wy, boiaźliwe mężyce (mulieres o tremulae), do Galilei idzcie XV *p. pr. R* XIX 92; Manziczia virago (haec vocabitur virago, quoniam de viro sumpta est Gen 2, 23) 1471 *MPKJ* V 7.

Mężyk *bot.* '*Mandragora officinarum L.*': Møszyk flinon 1460 *Rost* nr 3549; Mązik mandragora 1472 *ib.* nr 809; Manszyk mandragora 1475 *ib.* nr 3208, *sim.* 1478 *ib.* nr 2278; *Marzyk mandragora *ca* 1500 *ib.* nr 2079.

Mgle *cf.* **Mdle**

Mgleć *cf.* **Mdleć**

Mgła '*opary, mgła, mgielka, nebula, caligo*': Gensze dage snegh yako wellnø, mglø yako popyol rosypa (nebulam sicut cinerem spargit) *Fl* 147, 5, *sim. Pul*, *sim. MW* 133b; Mgla vapor XV *med. R* XXIV 342; Stelle celestes trahunt aquas sursum paludes, bagna, et nebulas, mgly, et vapores, dymy 1475 *R* XXV 129; Naklonyl nyebyossa y wstąpil a mgla (caligo, *Fl*: czemnoscz) pod nogamy yego *Pul* 17, 11; Ona *mgda (nubecula), iusz (*pro* iasz 'która') myeszyadz zastąpa, ysch nye svyczy yako ynsche gvyasdy, tey noczy, kyed[z]y szyą vrodzyla... Marya, tego czaszv nye vkazala szye *Rozm* 12; ~ *przenośnie* '*ciemność, cień, tenebrae, umbra*': Ve mgle in tenebris XV *in. R* XXIV 62; We mgle in vmbra XV *p. post. Zab* 523; ~ '*rzecz trudna do zrozumienia, zagadka, aenigma, ambages*': We mgle in enigmate XV *med. R* XXIV 349.

Mgłość *cf.* **Mdłość**

Mgły *cf.* **Mdły**

Mgnąć '*mrugnąć, poruszyć okiem, nictare*', jakoby okiem mgnął '*w jednej chwili, natychmiast, minimo momento*': Yakoby okyem mgnął in momento (in momento indignationis abscondi faciem meam parumper a te Is 54, 8) 1471 *MPKJ* V 95. ~ *Cf.* **Migać.**

Mgnienie oka mgnienie, mgnienie oka '*czas potrzebny do mrugnięcia okiem, chwilka, nictationis tempus, punctum temporis*': w mgnieniu

oka, za mgnienie oka '*hardzo szybko, natychmiast, minimo momento, puncto temporis, brevissimo tempore*': Ecce ancilla domini, fiat michi secundum verbum tuum. Statim et in ictu oculi, w oku mgnyenya (*pro* w oka mgnyenyu), concepit (Luc 1, 38) XV *med. SKJ* V 257; A nynye iako na male a za oka mgnyenyee (quasi parum et ad momentum) vczinyona gest modlitwa nasza przed panem bogem *BZ* I Esdr 9, 8; Ve mgnyenyą (*leg.* mgnieniu) oka in puncto (ducunt in bonis dies suos et in puncto ad inferna descendunt Job 21, 13) 1471 *MPKJ* V 61; W mgnyenyą (*leg.* mgnieniu) oka in momento (omnes quidem resurgemus... In momento, in ictu oculi, in novissima tuba; canet enim tuba et mortui resurgent incorrupti I Cor 15, 52) *ib.* 127.

Miał '*drobno roztarta, zmielona substancja, farina, pulvis ex aliqua re contrita collectus*': Adeps, maal, id est albedo frumenti XV *in. R* XXIV 65; Far est mal uel møcini *ca* 1420 *WokTryd* nr 399; Myaal id est adeps, vel verbum, id est habuit, per duplex y scribebant volentes tenue m denotari *Park* 405; Maal id est adeps *ib.*; Myal *alfica 1472 *Rost* nr 940.

Miałki 1. '*drobny, drobno pokruszony, drobno zmielony, minutus*': Unum corum salis minuti al. myalkey 1441 *StPPP* II nr 2898.

2. '*płytki, niegłęboki (o rzece), vadosus, non altus*': Sit secura magis in parvo flumine, na myalkye vodze, nauis 1446 *R* XXII 10.

Miana '*zamiana, wymiana, commutatio*': Przedal ies lud twoy przez *møta y ne bilo mnosztwa w ma⟨na⟩ch (in commutationibus, *Pul*: w przemyenyenyu) gich *Fl* 43, 14; ~ *dubium*: Fecit satis maną 1418—75 *Zab* 512.

Mianować (się) *formy*: **a.** *z zaimkiem zwrotnym* się: *praes. ind. 3. sg.* mianuje XV *med. SKJ* I 114.

b. *bez zaimka zwrotnego* się: *praes. ind. 3. sg.* mianuje *Pul* 112 arg.; *3. pl.* mianują *Sul* 28. 42; ~ *inf.* mianować XV *in. R* XXIV 75, *Sul* 8. 34, *Dział* 12; ~ *praet. 3. pl. m.* mianowali XV *in. R* XXIV 75; ~ *part. praet. pass. n. sg. neutr.* mianowano *Dział* 24; *n. pl. m.* mianowani *BZ* II Par 28, 15; ~ *condit. pass. 3. sg. m.* -by był mianowan *BZ* I Par 22, 5.

Znaczenia: **1.** '*wymienić nazwę, naz(y)wać, nominare, appellare, vocare*': Obiczayem slvszciwim slvzebnykow dzirzano bylo, ysz gdi kogo na drodze zabythego naleszly, szathi, w gich bił zabyth, prawem gich, czsosz ony krwawyone myanvyą (quod ipsi nominant krwawe, *Dział* 32: prawem swym rzeczonym krwawne), sz nyego slvpyaly *Sul* 42; Huius rei gracia flecto genua mea ad patrem domini nostri Iesu Cristi, ex quo omnis paternitas in celo et in terra nominatur wszelke oczczowstwo w nyebye y na szemi myanvge ssą (Eph 3, 15) XV *med. SKJ* I 114; Prorok w duchu ku apostolom mołwy, alye vbogy lyud nyeplodnø czerkyew myanuye *Pul* 112 arg.; ~ '*wspomnieć, napomknąć, memorare*': Staly møzowye wogewodi s ksyøszøt sinow Efraymouich: Azarias,... Barachias... A takesz stoiøcz møzowye myanowany (quos supra memoravimus), wzøwszi wszitki wyøznye, a ktorzi biły nadzi, prziodzely ge z lupu *BZ* II Par 28, 15.

2. '*wymieniać z zachwytem, sławić, collaudare*', *tu w stronie biernej* mianowan '*słynny, laudatus, nobilis*': Dom, gen ia chczø dzalacz bogu, taki ma bicz, abi po wszitkich kraynach bil myanowan (ut... nominetur) *BZ* I Par 22, 5.

3. '*nadać komuś imię, nomen alicui imponere*': Manovali ge vocabant eum (venerunt circumcidere puerum et vocabant eum nomine patris sui Zachariam Luc 1, 59) XV *in. R* XXIV 75; Ktorako ch[i]czalby gy manowacy quem vellet vocari eum (innuebant autem patri eius, quem vellet vocari eum Luc 1, 62) *ib.* 75—6.

4. '*zawołać po nazwisku (imieniu), wywołać, przywołać, nominare, aliquem nomine suo vocare, nuncupare*': Pysarz... prawvyącze szą przes woznego kv prawv vezwane ma myanowacz (nominabit) podlug czassv pozwanya, tho gest, ktho pirzvey zazwal, pirzwey przistamp *Sul* 8, *sim. Dział* 12; Tego Pyotra (*sc.* świadka Kunrata) Domyenyk zamyeszkal odwolacz, gdy gynsze swiathky myanowano przed sądem podlug obyczaya(dum testes... secundum consuetudinem in iudicio nominarentur, *Sul* 35: gdi swyathky... myenyoni), thym, ysz gest przyrodzony krwią Kvnratowy *Dział* 24.

5. '*powołać w jakimś charakterze, wyznaczyć, vocare, nominare, advocare*': Paknyąli bi nyc mogl (*sc.* pozywający) gynszich swyathkow myanowacz alybo ymyecz (si vero non poterit... nominare vel habere, *Dział* 23: paknyaly nye mosze myecz) mymo thi, gym oblozono obrzeczenye skazanya kląthewnego, chczemy, abi ten, oth kogo wyszla kląthwa..., bil... proszon, iszbi thim tho swyathkom... dal roszdrzeszenye *Sul* 34; ~ Ta bila ksyøszøta domow po przirodzonich gich: Epher a Iesi... møsze przesilny a mocny, a *menoiøce (nominati) wogewodi w czelyadzach swich *BZ* I Par 5, 24; ~ Przydaawaa szą theesz, ysz gdi nyekthorzy o nyekthoree nyerząądi... k naszemv sądv pozwaany biwayą, myanvyą pany (nominant dominos)... zachoczczyamy, obrzekayącz, yszbi

kazną... swych panoow... dowynyenya wczynyly *Sul* 28.

Mianowanie 1. '*nazwa, nomen*': ⟨A⟩czkole plath rzeczony trzynascze, ktori podlug obyczaya sądza bral, yvsz byl zagynął, a wszakosz potem wynalesly pod gynszym myanowanym (sub alio nomine, *Sul* 38: poth gynszim gymyenyem), slowie pyąthnascze, ktorymsze to vbostwo vdrączayą *Dzial* 27.

2. '*naznaczenie, mianowanie, nominatio*': Pozwani ho wczynek grzeschni... ma odpowyadacz, przykazanym w theem swego pana... szą nye wymawya⟨ya⟩ncz, gdysz... myanowanye (nominatio) zachoczcze w grzeszchech nye ma myeszczeza *Sul* 9; Gdikole kthorim swyatkom... oblozono bylo obrzeczenye klątwy, wyodączi thi tho swyatky przes szwey rzeczi obrenyenya ('zranienia') gynsze swyathky, acz mocz ge myecz, myanowanya y powyedzenya (nominandi et producendi) pelną a volną mocz ma ymyecz *ib.* 34.

3. '*wymienienie, powołanie się, cytowanie, actus laudandi, memorandi*': Prze sgodnoscz z laczinnyki y prze lacznyesze praw thich to myanowani⟨e⟩, albo gdze kthora stoyą popysana vkazanye, thv stoy popyszan poczanthek gych *Sul* 5.

Mianowicie '*imiennie, po imieniu, nominatim*': Vedlvg stharodawnego obiczayv Wislą, Bugiem y Narwią (*pro* Wisla, Bug y Narew) kazdemv mayą bicz dobrowolne plinączemv, kromia zadnego czla... Po Swiąthkach wsem plinączem thes w kazdem yazv na *thiech rzekach myanowiczie wipisanych (omnibus defluentibus per dictos fluvios) thes ma bicz wydana dziora, kądibi plinącz mogli 1498 *MacPraw* VI 274.

Miara, Miera *formy*: *n. sg.* miara 1400 *StPPP* VIII nr 10873, 1425 *KsMaz* II nr 1233, XV *med. R* XXIV 346, *BZ* Ex 16, 36, *etc. etc.*; miera 1236 *KodWP* I 164; ~ *g. sg.* miary 1438 *Pyzdr* nr 1177, 1454 *AGZ* XI 401, *BZ* Ex 16, 36. Lev 6, 6. I Esdr 7, 22, *etc. etc.*; miery 1404 *Pozn* nr 748, *MPKJ* V 16, 1492 *WilkLubl* 5; ~ *d. sg.* mierze *BZ* Lev 27, 3, XV *ex. MacDod* 138; ~ *ac. sg.* miarę *BZ* Ex 16, 16. 18, *OrtKal* 191, *OrtMac* 96, *etc.*; ~ *i. sg.* miarą XV *in. R* XXIV 74, XV *med. R* XXIII 269, *BZ* Lev 7, 10, 1460 *MMAe* XVI 220, *Rozm* 282; ~ *l. sg.* (w) mierze *Fl* 79, 6, XV *med. SKJ* I 65, *BZ* Lev 19, 35, *OrtKal* 208, *OrtMac* 73. 142, *OrtRp* 59, XV *p. post. PF* I 199; ~ *ac. du.* mierze *BZ* Ex 16, 22, 1471 *MPKJ* V 38; ~ *n. pl.* miery 1389 *TPaw* III nr 1223; ~ *g. pl.* miar *BZ* II Par 27, 5, 1456 *ZapWarsz* nr 1022, 1471 *MPKJ* V 38. 110, *SkargaPloc* w. 27, *SkargaWroc* w. 16, 1493 *ZapWarsz* nr 1672; ~ *ac. pl.* miary 1447 *AGZ* XIV 240, *Sul* 82, 1471 *MPKJ* V 25, *EwZam* 303, *Rozm* 208. 378; miery 1448 *AGZ* XIII 275; ~ *i. pl.* miarami 1475 *AGZ* XVI 115; ~ *l. pl.* (przy) miarach *Sul* 82.

Znaczenia: **1.** '*umowna wielkość służąca do określania innych wielkości, także przyrządy do określania długości, objętości i wagi, mensura, modus, modius*': **a.** *ogólnie*: Vstawyamy, aby woyewoda y starosta... zemye oney kaszdego latha w pewny dzen myary (mensuras) thako zythne, yako svkenne y gynszych rzeczy zemskych, gesz na thargy przes kmyecze przywozony bywayą..., myely mytho vstawyacz, przykazowacz y oprawyacz..., aby przy tych tho myarach (circa easdem mensuras) y mycze szdrada nye dopvszczana *Sul* 82; Lokecz, mary,... *przesmany, corcze mensuras XV *med. R* XXIV 350; Nye czincze zadnye (*pro* zadney) zlosczy w sødze, w rownosci, wadze (*leg.* w wadze) y w myerze (in mensura) *BZ* Lev 19, 35; Bandzely masczyzna albo nyewyasta obwynyoną... o myarą gedzenyą..., tho mayą raczcze szandzycz, a nye woyth *OrtKal* 191, *sim. OrtMac* 96; Ktho ma tego sządzycz, ktho ma złą myarą albo łokyecz? *OrtMac* 96; ~ rowną miarą '*jednakowo, aeque, aequa mensura*': Rovna myarą equa lance XV *med. R* XXIII 269; ⟨Ofiara⟩... synom Aaronowim rownøø myarøø (mensura aequa) rozdzyelona kaszdemv bødzye *BZ* Lev 7, 10; ~ *przenośnie o sposobie postępowania, transl. de vivendi moribus*: Thąs myarą, ktorasz komv bądzyeczye myerzycz (in qua mensura mensi fueritis Mat 7, 1), bądzye vam odmyerzano *Rozm* 282, *sim.* XV *in. R* XXIV 74; ~ w jednej mierze stać '*jednakowo oceniać, jednakowo traktować*': Szwe poczvy nath luczmy stroya, a wszdy w yency *myerza stoya, morza sządzye y pothszanthky, zadam gym vyelykye szmathky *De morte* w. 328; ~ **b.** *o długości*: Gdze ma szyla, mą robotha, glvpyem robyl po thy latha, oszm myar plothna, szyethm szthop w grobye, thom thylo vyrobyl szobye *SkargaPloc* w. 27, *sim. SkargaWroc* w. 16; ~ **c.** *o objętości ciał sypkich i płynów*: Mszcislaus... aquisiuit iudicio iuris in Adamcone...: duos coros ordei et mensuram auene, et tres coros siliginis, et octo metretas tritici, dictorum in vulgary mery 1389 *TPaw* III nr 1223; Nos iudices sentenciavimus... super Wassil... in quarto termino XLVI metretas al. myary salis... domino capitaneo in duabus septimanis totidem solvendum 1439 *AGZ* XI 159; Dedit illi modium

al. myarą 1498 *CracArt* nr 1323; Antequam ad evangelium veniemus notare debetis..., quoniam, ysze, filius dei qui omnia fecit in numero, v lyczbye, et in pondere, y wacze ('w wadze'), et in mensura, y w myerze, nescivit hominem diligere in mensura XV *p. post. PF* I 199; Naszvthą myarą confertam mensuram *ca* 1500 *Erz* 43; ~ wirzchowata miera '*miara odmierzona kopiato, z nadwyżką, mensura modio non aequata, quae modii labra exsuperat*': Dicti braseatores, quot choros tritici mensure simplicis al. rowney sustulerunt, totidem choros mensure superagitate al. wyrzchovatey myery brasei extradere tenebuntur 1492 *WilkLubl* 5; ~ Rzekl Moyszesz: To gest ten chleb, kto⟨ry⟩ dal wam pan k gedzenyu... Sbiray yø (*sc.* mannę) kaszdi,... gomor myarø na kaszde poglowye (gomor per singula capita) ... Y zbyeraly ssø... y myerzyly søø w myarø gomor (ad mensuram gomor), any (*sc.* kto) gest wyøczey sebral, wyøczey myar (*pro* myal?, nec qui plus collegerat habuit amplius), any kto mnyey przyprawyl, mnyey nalyasl *BZ* Ex 16, 16—8; Opyøcz w szosty dzen sebraly dwoy pokarm, to gest dwye myerze (duo gomor) na *dzeyn *ib.* 16, 22; Gomor ta myara gest dzeszøta czyøszcz effy tey myari (gomor autem decima pars est ephi) *ib.* 16, 36; Daly gemv w tem czasye sinowye Amonowy sto grziwyen srzebra a dzesyøcz tysyøczow myar (decem milia coros) iøczmyenya *BZ* II Par 27, 5; Myari epitei (*war. lub.*: myeri epitey, gomor autem decima pars est ephi Ex 16, 36) 1471 *MPKJ* V 16; Myary choros (surgens ergo populus toto die illo et nocte... congregavit coturnicum, qui parum decem coros Num 11, 32) *ib.* 25; Myara modius (non habebis in sacculo diversa pondera maius et minus, nec erit in domo tua modius maior et minor, pondus habebis iustum et verum et modius aequalis et verus erit tibi Deut 25, 14—5) *ib.* 30; Myara ephi (accipe fratribus tuis ephi polentae et decem panes I Reg 17, 17) *ib.* 37; Dwye myerzie duos vtres (festinavit igitur Abigail et tulit ducentos panes et duos utres vini I Reg 25, 18) *ib.* 38; A pyancz myar byaley mąky et quinque sata polente (tulit, *sc.* Abigail,... quinque sata polentae I Reg 25, 18) *ib.*; Myara cadus (Salomon autem praebebat Hiram coros tritici viginti milia in cibum domui eius et viginti coros purissimi olei III Reg 5, 11) *ib.* 42; Myara (*war. lub.*: *myerzą) bachus (statera iusta et ephi iustum et batus iustus erit vobis Ezech 45, 10) *ib.* 107; Artabe vyelikich myar, id est mensure trium modiorum secundum Isidorum (erat... idolum apud Babylonios, nomine Bel, et impendebantur in eo per dies singulos similae artabae duodecim Dan 14, 2) *ib.* 110; Myary, czwyerczy metretas (erant... ibi lapideae hydriae sex,... capientes singulae metretas binas vel ternas Jo 2, 6) *ib.* 125; Dwogyey myari bilibris (*war. lub.*: bilibris est vas continens duas sextarios, dwogye libry, id est myarą, bilibris tritici denario, et tres bilibres hordei denario Ap 6, 6) *ib.* 138; Byly thamo kamyenne sądy szescz..., byerzacz w szya pewne myary dwye abo trzy (erant... hydriae..., capientes singulae metretas binas vel ternas Jo 2, 6) *EwZam* 303, *sim. Rozm* 208; Podobno yest (*sc.* królestwo niebieskie) czyastu, ktoregosz nyevyasta vzyavschy trzy myary (sata tria Luc 13, 21) vłozy w dzyzą, yschby vschystko vkyszyalo *Rozm* 378; ~ (brać) pod miarą '*odmierzać miarką nieprzepełnioną, dokładnie pełną bez naddatku, metiri frumentum mensura, quae modii labra non exsuperat*': Quando munda frumenta procuraverunt, tunc plebani recipiebant sub mensura simili al. pod miara sive stricholecz 1460 *MMAe* XVI 220.

2. '*pomiar, czynność mierzenia, actus metiendi*': Iako sszø *Narvothowø rzeczø medzi nami mara roszła (*leg.* rozszła) 1425 *KsMaz* II nr 1233; Chcze-ly ten czlowyek fołdrowacz szwe gymyenye, tho muszy on vczynycz w rok y w dzyen pothym..., yako go vpewnyono w myerze *OrtMac* 142; Gdy czaszczy Mycolayowa, Ianowa y moya przes myernyka podle xanc są dzeloni y myerzoni, tedi thi przyschetw, nye dalesz dzelicz y myerzicz, a twim *wsperczim dzal y myara nam syą nye spelniła podle xanc 1457 *AKPr* VIIIa 51; Maruscha dixit...: Nemini recuso al. nye bronya mensuracionem al. myary, quod esset ultra literam dotalicii mei 1476 *AGZ* XV 480.

3. '*górna granica tego, co się komuś należy, należna ilość, modus rerum, quae alicui debentur*': Karmicz bødzesz nas chlebem zlez a pyczye dasz nam we zlzach w merze (*Pul*: w myarę, in mensura) *Fl* 79, 6; Bog zle ludzy karze..., kthore naydze wanthley ('w wątłej') wyerze, thycz przed czaszem szwyatha (*leg.* z świata) byerze, rzadkj przydzye k zwoyey myerze XV *ex. MacDod* 138; Kto przyymvye yego svyadecztwo, znamyenyvye, yze yest prawdzyvy, ktoregos bog poslal. Then slovo boze movy, bo bog ducha svego svyatego nye daye v myarą (non enim ad mensuram dat deus spiritum Jo 3, 34) *Rozm* 241; Vy zabyyeczye boga ... Napelnyczye myarą oyczov vasych (vos implete mensuram patrum vestrorum Mat 23, 32) *ib.* 462; ~ bez miary '*bez ograniczenia, sine modo*':

Az do sta lagvycz oleia, ale sol abi bila dana przes myari (absque mensura) *BZ* I Esdr 7, 22; Bez myari absque estimacione (rex... Salomon et omnis multitudo Israel... immolabant oves et boves absque aestimatione et numero III Reg 8, 5) 1471 *MPKJ* V 44; ~ bez miary strawny '*rozrzutny, marnotrawny, prodigus*': Naklad czlowyeku bez myary strawnemu straczony gest (sumptus pro iuvando prodigos perditus est) XV *p. post. R* I s. XXXIX; ~ położyć pod miarą '*ograniczyć, określić, alicui rei finem imponere*': Otosz polozil yes pod myarø (mensurabiles posuisti) dny moye *Pul* 38, 7.

4. '*określony system mierniczy, certus mensurae modus*': Yakom ya panu Janowy nye ranczil za trzy [t]czwyerthnye rzy y sza wyertel myary nowomyesthskyey, *mary wyrzchowathey 1438 *Pyzdr* nr 1177; Billibi samyeczz..., da pyøøczdzesyøøt rvblow srebra k myerze swyøczi (ad mensuram sanctuarii) *BZ* Lev 27, 3; Poltory wloky, ktore myary chelmyenskyey mego dzedzyczsthwa nadano mye podlug kssyang 1472 *TymProc* 217; Jako[m] my, przischethwschi na gymyenye dzedziczne Olbrachczicze w oszmy parszvnach luczszkych, nyc zaoralyszmy polwloczka myari chelmyenszkyey plugyem y pluzicza gwaltem 1472 *ZapWarsz* nr 3085.

5. '*rozmiar, wskazana wielkość, magnitudo certae cuiusdam mensurae*': Za grzech swoy offyerowacz bødzye skopv... y da gey kaplan podlye wyelkoszczy a myari grzechv (iuxta aestimationem mensuramque delicti) *BZ* Lev 6, 6; Iozeph, ysch byl czyesla, dal sludze svoyemv dvye drzevye, aby ye vczyosal rovno podlug myary, ktoraz mv dal (et secanda duo ligna servo suo dedit et aequanda secundum quendam modulum mensura sibi data) *Rozm* 127; Iesus vzyavschy drzeuo za konyecz a za drugy konyecz parobek y przyczyagnąly onych drzew, yze byly dlusche. Takosch ye przypravyą podlug pravey myary (ad mensuram debitam) *ib.* 128.

6. '*jakaś choroba, którą leczono przy pomocy mierzenia ciała, lub określonych jego części, morbus quidam*': Quidam sunt, qui quandam infirmitatem vocant myara, quam curare cum filo mensurando hominem aut caput eius, quam infirmitatem aut aliam sibi similem dicunt evenire XV *med. R* XXIV 346.

7. '*danina w zbożu a. mące uiszczana za zmielenie zboża w młynie, tributum, quod pro grano molendo solvebatur frumento vel farina*': Quociescunque ad predictorum fratrum molendinum molere voluero, michi cum mea familia tamen, absque ulla macca, quod Polonice mera dicitur, molere debent 1236 *KodWP* I 164; Permitto Nicolaum in advocacia mea... molendinum cum duabus rotis de tercia metreta, que vlg. dicitur myari, ⟨e⟩dificare (1333) 1393 *DokMp* I 38; Clemens... intercessor sui molendinatoris cum Prandotha... terminum habent... pro mensura libera vlg. myara 1400 *StPPP* VIII nr 10873; Iacosmi przi tem bili, kedi Potrassz puscil prosno trzeczey meri we mline Mikolaygewi 1404 *Pozn* nr 748; Iaco Stanislaw yal... w Kothowo... y zapowedzal mlinarzewi paney dacz mari 1405 *ib.* nr 764; Predicti molendinatores, quid recipiebant octo mensuras vlg. myari ab octo choris al. szlod, hec debent et tenentur a modo solum recipere quatuor mensuras (1418) 1520 *DokMp* I 425; Datione vlg. miara 1422 *KodMazL* 167; Domini in convencione Brestensi presidentes super tres mansos cum octava mensura sive metreta, myarą, molendini Russky cum parte molendini in Chotecz 1437 *PawSejm* nr 101; Nicolaus... pronunccіavit... Andream... reum... pro eo, quia recepit census et emolimenta de molendino al. myari tritici, siliginis et brasei et alios proventus al. dochody 1447 *AGZ* XIV 240; Terciam mensuram vlg. myara siliginis et tritici 1447 *Monlur* II 64; Tu iniecisti te in porcionem ipsius molendini in Rosdrwyenicza et recepisti ipsius mensuras al. myery in molendino ita bonas sicud viginti marcas 1448 *AGZ* XIII 275; Maal et Philippus molare debent in molendino sine emolumentis vlg. przes myari 1454 *AGZ* XI 401; Jakom ja nye przyachal na mlin Margorzeczina wyena samoczwarth gwaltem, anym myar bral 1456 *ZapWarsz* nr 1022; Elizabeth... inscripsit molendini mensuras et metretas al. myari, que proveniunt post kmethones villarum Meczuedza et Byaloboky... Iacobo 1460 *AGZ* XIII 354; Cristinus... a... Paulo... in mutuum recepit decem marcas, in quibus obligavit sibi totum suum molendinum... cum omnibus emolimentis et mensuris al. z myaramy 1475 *AGZ* XVI 115; Andreas... recognovit, quia... Iohannes... sibi solvit centum marcas, in quibus sibi Andree obligaverat terciam mensuram in molendino al. trzeczą myarą 1479 *ib.* 389; Jako ya nye bral *nyar sz mlyna 1479 *ZapWarsz* nr 1491; Jako mye pany Ow[s]ka odegnala od wymyerzanya myar y od branya gych sz mlyna mego, na kthorego polovicza vyano mam 1493 *ib.* nr 1672; Te citat pro eo, quod munimenta et privilegia coram nobis poneres, que vis habere super medietatem tercie partis mensure in molendino... et quia tu tenes... medietatem

tercie partis mensure al. połowyczą trzeczyey myary 1500 *AGZ* XV 415.

8. '*ogólne warunki, sytuacja, punkt widzenia jakiejś sprawy, rerum ratio, condicio*': Secundum ignobilitatem dico, quasi nos infirmi fuerimus in hac parte, iakobyszmy my byli nyedostateczny w tey myerze (II Cor 11, 21) XV *med. SKJ* I 65; Panye woycze, gdym yą... podvbozal... y chczą gey rolya wroczicz..., pytam prawa..., azaly ona yvsze tako w they myerze ma przyyacz... swą rolyą? *OrtKal* 208, *sim. OrtMac* 142; Mozely ten woyth szynkowacz, szukno krayacz lokczyem albo gynnym obesczym szye obchodzycz w myesczye, a mozely yemu thego myasto bronycz w they myerze? *OrtMac* 73; W tey myerze tali condicione *OrtRp* 59.

Miarka *formy*: *n. sg.* miarka 1471 *MPKJ* V 23, XV *ex. MPKJ* V 139; ~ *g. sg.* miarki 1449 *AGZ* XIX 330, *BZ* Lev 23, 13, 1473 *AGZ* XVI 102; ~ *ac. sg.* miarkę *BZ* Lev 19, 36; ~ *n. pl.* miarki 1471 *MPKJ* V 119; ~ *g. pl.* miark *MPKJ* V 103; ~ *ac. pl.* miarki *BZ* Gen 18, 6, 1471 *MPKJ* V 9.

Znaczenia: **1.** '*umowna wielkość służąca do określania innych wielkości, przyrządy do określania długości, objętości i wagi, mensura, modus, modulus, modius*': Wesmy trzi myarky (tria sata) møky a zamyesszy, a vczyn potplomik *BZ* Gen 18, 6, *sim.* 1471 *MPKJ* V 9; Wagø sprawyedliw[y]ø, rownø bødzecze myecz... a sprawyedlivi corzecz y praw[y]ø mya⟨r⟩kø (iustus modius aequusque sextarius) *BZ* Lev 19, 36; Na szszgøcze rzeczi offyerowany bødø s nim... vina cztwarta czøscz hyn, takey marki (vini quarta pars hin) *ib.* 23, 13; Myarka sextarium (die octavo adsumet... tres decimas similae in sacrificium... et seorsum olei sextarium Lev 14, 10) 1471 *MPKJ* V 23; Myarky vncias (deficiente autem David, Jesbibenob,... cuius ferrum hastae trecentas uncias appendebat... nisus est percutere David II Reg 21, 16) *ib.* 41; Trzy myarky tribus satis (simile est regnum caelorum fermento, quod acceptum mulier abscondit in farinae satis tribus, donec fermentatum est totum Mat 13 33), *ib.* 119; Myark aut vag (*war. kal.*: vag) staterum (cibus autem tuus, quo vesceris, erit in pondere viginti stateres in die Ezech 4, 10) *MPKJ* V 103; Myarka modius XV *ex. MPKJ* V 139.

2. '*danina w zbożu a. mące uiszczana za zmielenie zboża w młynie, tributum, quod farina vel frumento solvebatur pro grano molendo*': Iohannes... recognovit, quia piscinam... fratri... Andree... dedit perpetue et in evum, in eadem piscina molendinum edificatum tali condicione, quia... Iohannes... potest et debet in eodem molendino dicte piscine molare sine mensura, al. przez miarky, ad suam curiam 1449 *AGZ* XIX 330; Sobyensky Derslao debet dare sex mensuras al. czorithna (*pro* czvirthna) siliginis racione emolimentorum al. myarky 1473 *AGZ* XVI 102.

Miartwy *cf.* **Martwy**

Miasteczko, Miesteczko *formy*: *n. sg.* miasteczko 1471 *MPKJ* V 6, *ca* 1500 *Erz* 43; miesteczko *MPKJ* V 6; ~ *g. sg.* miasteczka 1438 *Pozn* nr 1598, *BZ* Num 21, 32; ~ *ac. sg.* miasteczko XV *p. post. R* XXIV 94; ~ *l. sg.* (w) miasteczku *BZ* IV Reg 14, 11; ~ *ac. pl.* miasteczka *BZ* II Par 26, 6; ~ *l. pl.* (w) miasteczkach *Sul* 112.

Znaczenie: '*małe miasto, oppidum*': To wschytko sluscha ku czwartey czansczy groda y myasteczka Czarnkowa 1438 *Pozn* nr 1598; Xąnząn... w myesczyech i myasteczkach (in civitatibus et oppidis) w xansthwye yego bandanczich i yego vrząndnyczi... targowego braacz nye mayąn *Sul* 112; Poslał Moyzes, ktorzis bi wilazøczili Gazer, ktoregos to dobiwszi myasteczka (viculos), y wladali sø przebywaczmi *BZ* Num 21, 32; Pokusylasta syø, on a Amazias, krol Iuda, w Betsames, w myasteczkv iudzskem (in... oppido Judae) *BZ* IV Reg 14, 11; Vdzalal myasteczka (oppida) w Azocye a w Phylystym *BZ* II Par 26, 6; Myasteczko (*war. lub.*: myesteczko) viculus (transit Jordanem... et per singulas urbes, viculos, montes... atque confinia, ecclesiae caelestisque Jerusalem spiritalia regna describit Prol) 1471 *MPKJ* V 6; Giczcze w myasteczko (in castellum Mat 21, 2), gesz naprzeczіw wam XV *p. post. R* XXIV 94; Castellum est parua ciuitas myasteczko *ca* 1500 *Erz* 43; Opidum est parua ciuitas myasteczko *ib.*

Miastek '*namiestnik, zastępca, vicarius, vices gerens*': Tho vstawyenye... prze naszych rzandzecz drapyeszstwo..., gesz czansto popelnyayą, do nych y do myastkow gych (ad vices eorum gerentes)... rosczągami *Sul* 23.

Miastko *formy*: *n. sg.* miastko *ca* 1418 *JA* XIV 512; ~ *ac. sg.* miastko XV *med. GlWroc* 67v; ~ *l. sg.* (na) miastku *Gn* 3a; ~ *l. du.* (na) miastku *Gn* 4b.

Znaczenia: **1.** '*małe miejsce, locus parvus*': Ten tho krol neba y szeme, genszecz gest barszo vyszoky..., tenczi szø gest on dzysza vczynił tako nisky y tako skromny, ysczy szø gest on bil na malem mastku, tocz gest f gasłach,... poloszyl *Gn* 3a; Takocz szø gest on dzysza byl vczinil maly, iszecz szø on na dw malu mastku gest bil pomescil, tocz gest f gaslach a v sue maczerze, f ge [s]svøthem szyuocze *Gn* 4b.

2. '*małe miasto, miasteczko, też miejscowość, oppidulum*': Grodek uel myastko castellum *ca* 1418 *JA* XIV 512; Intravit, wschedl, Ihesus in quodam castellum, myastko (Luc 10, 38) XV *med. GlWroc* 67v.

1. Miasto, Miesto *formy*: *n. sg.* miasto *Kśw* av 6, *Fl* i *Pul* 36, 38. 75, 2, 1437 *Wisł* nr 228 s. 88, *etc.*; miesto *BZ* Num 35, 5; ~ *g. sg.* miasta *Kśw* cr 7—8, *Gn* 3a. 3b. 4a. 176a, *Fl* i *Pul* 36, 10. 58, 7. 59, 10. 106, 4, 1410 *Pyzdr* nr 312, *etc. etc.*; miesta *Fl* 102, 15, *BZ* Jos 4, 19; ~ *d. sg.* miastu *Gn* 176a, *BZ* Jos 8, 1. 2. 18. 19. Nah 3, 1, *OrtBrRp* 37, 2, *etc.*; ~ *ac. sg.* miasto *Fl* 25, 8. 30, 3. 103, 9, *Fl* i *Pul* 41, 4. 45, 4. 58, 16. 70, 3. 78, 7. 106, 36. 131, 5, *Spow* 3, *Słota* w. 44, *etc.*; miesto *Fl* 106, 7. 107, 11; ~ *v. sg* miasto *Fl* i *Pul* 86, 2, *Rozm* 317; ~ *i. sg.* miastem *BZ* Jos 5, 13. 8, 4, *OrtBrRp* 58, 1, *OrtMac* 73; ~ *l. sg.* (w) mieście *Kśw* ar 1. cr 14. cv 23, *Gn* 176b, *Fl* 23, 3. 30, 10, *etc. etc.*; miastu 1401 *Pyzdr* nr 163; ~ *ac. du.* mieście *BZ* II Par 8, 5; ~ *n. pl.* miasta *Fl* i *Pul* 68, 40, *ca* 1428 *PF* I 490, *BZ* Num 35, 11, *etc. etc.*; ~ *g. pl.* miast *Gn* 3a, 1423 *AKPr* VIIIa 162, *Sul* 82, *BZ* Deut 21, 2, *etc.*; ~ *d. pl.* miastom *BZ* Deut 2, 37. 20, 15, *Dział* 33, *Rozm* 317. 318; miastam *OrtBrRp* 75, 3; ~ *ac. pl.* miasta *Gn* 182a, *Fl* i *Pul* 9, 6, 138, 19, *BZ* Num 35, 3, *etc.*; ~ *l. pl.* (na) mieściech *Gn* gl. 170a, *ca* 1428 *PF* I 482, *Sul* 26. 42. 82, XV *med. R* XXII 245, *etc. etc.*; miastoch *Dział* 13.

Znaczenia: **1.** '*miejsce, locus*': Pismo togo croleuicha... v troiakem mesce... naziua crolem luda zidowskiego *Kśw* cv 23; Salomee... chczala szø gest ona sviima røkama dothknøcz tego to mastha byla *Gn* 4a; Pres gego ymø welyky (*leg.* w wieliki) boyg gesz fstøpila, ale bøcz f nem vstauiczna, a gacz s tobø stanø na fsech mesczech *Gn* gl. 170a; Gospodzin... na mescze pastwi (in loco pascuae) tamo me postavil *Fl* 22, 1, *sim. Pul*; Kto wstøpi na gorø boszø albo kto stane na mescze (*Pul*: na myesczu) swøtem iego (in loco sancto eius)? *Fl* 23, 3, *sim. Fl* i *Pul* 67, 6; Gospodne, milowal iesm... masto (*Pul*: myescze) przebiwana (locum habitationis) slawi twoiey *Fl* 25, 8; Bødz my w boga odgimaiøczego y w masto (*Pul*: myasto) vtoky (esto mihi... in domum refugii) *Fl* 30, 3; Ani ies sczisnøl mc w *roku neprzyaczela, postawil ies na szirokem mescze (in loco spatioso, *Pul*: na szy⟨ro⟩kem myeszczu) nogi moie *Fl* 30, 10, *sim. Fl* i *Pul* 83, 6. 131, 7; Ieszcze malutko, esz ne bødze grzesznik, y szukacz bødzesz masta iego a ne naydzesz (locum... non invenies) *Fl* 36, 10, *sim. Pul*; Szukał iesm iego a ne iest nalezono masto iego (locus eius) *Fl* 36, 38, *sim. Pul*; *Poydo w masto przebitku dziwnego (in locum tabernaculi admirabilis) asz do domu boszego *Fl* 41, 4, *sim. Pul*; Bo vsmerzil ies nas w mescze vdrøczena (in loco afflictionis) *Fl* 43, 21, *sim. Pul*; Bødz mi w boga zaszczitczø y w masto murowane (in locum munitum), abi zbawona me vczinil *Fl* 70, 3, *sim. Pul*; Vczinilo se iest w pocoyu masto iego (locus eius) a przebywane iego w Syon *Fl* 75, 2, *sim. Pul*; Bo snedli sø Iacob y masto iego (locum eius) pusto vczinili sø *Fl* 78, 7, *sim. Pul*; Duch przeydze w nyem y ne ostane, y nye pozna wyøcze myesta (*Pul*: myasta) swego (locum suum) *Fl* 102, 15; Blogoslawcze panv wszyczka dzyala yego w kazdem *myestze panstwa yego (in omni loco dominationis eius) *Fl* 102, 22, *sim. Pul*; Wstøpayø gori y støpayø pola na myasto (in locum, *Pul*: na myeszcze), yesz yes zaloszyl gym *Fl* 103, 9; Pyenyw podobne mnye bhyly prawoty twogc v myescze (*MW* 26a: na miesczczu) *phylgrzymstwa mego (in loco peregrinationis meae) *Fl* 118, 54, *sim. Pul*; Acz dam sen oczyma mogyma..., alisz naydø masto (locum) gospodnv, stan bogv Yakvb *Fl* 131, 5, *sim. Pul*; Mnogy yescze przed dzwyrzmy bødze, czszo na yego masto szødze *Słota* w. 44; Ubilibet na wszech mesczech *ca* 1428 *PF* I 482; O tich to blogoslawyenstwach mislączim a robyączim przichodzi przeczivnoscz, myrsyączka a przesladowanye od slich na wschech myesczyech XV *med. R* XXII 245; Sgromaczczye sze wodi, gesz to pod nyebem sø, w myasto (in locum) gedno a vkasz szø suchoszcz *BZ* Gen 1, 9; Rzeka *wichadzayøczø z myasta roskoszy (de loco voluptatis) ku wilewanyu rayskyemu *ib.* 2, 10; Otstøpyl gest pan bog, gdisz gest przestal mowycz ku Abrahamowy, a on *szyo nawroczyl na swe myasto (in locum suum) *ib.* 18, 33, *sim. ib.* 31, 55; Orøduyczye za myø przed Ephronem..., acz my da yaskynyø..., ges to yma[m] na myeszczyech dzedzyni (in extrema parte agri sui) *ib.* 23, 9; *Zødny nye uszrzal brata swego any szyø ruszyl z myasta (de loco) na myasto, na gemsze gest byl *BZ* Ex 10, 23; Bødzecze gescz ge na waszich myeszczech wszech (in omnibus locis vestris) *BZ* Num 18, 31; Vinidøcz... sødze twoy y zmyerzø od myasta (a loco) tey marchi wzdal wszistkich myast okolo (per circuitum spatia civitatum) *BZ* Deut 21, 2; Gdisz on vmarl, wszitci... s Israhela wrocyly syø na swa myasta (in sedes suas) *BZ* Jud 9, 55; Tedi Dauid wstaw s tego myasta y szedl precz *BZ* I Reg 20, 43; Papirio est locus, ubi crescunt papiri, myasta schytowna (*war. lub.*: myastho sytowya) 1471 *MPKJ* V 15;

Jesthlyby ktory pan... albo rzączcze y tez stharszy onego myeszcza albo myasta (per... rectores locorum), gdzye braczya... myezskayą,... nagabal braczią..., thedy ministrovye... mayą sye o tho vczyecz do bysskupow 1484 *Reg* 716; Any myasto (locus), any czass, any nyebo, any zyemya moze dzyerzecz boga *Rozm* 164; Nye czyn yednego myasta vyeczschego nysz drugyego (non praefero locum loco) *ib.* 247; Bylo na vysschem pyątrze pyekla yedno myasto (locus), nyeczo mayącz svyatlosczy..., ktore myasto (locus) prze yego spokoynosez rzeczono bylo yest lono Abramovo *ib.* 395; Nye posvyączy myasto (locus) czlovyeka, alye czlovyek myasto (locum) *ib.* 417; Posnayczyesch Icsucrista..., yzecz myasta ny ma any gdzye by glova svoyą sklonyl *ib.* 522; ~ tajne miasto '*tajne miejsce pobytu, tajne mieszkanie, locus occultus ubi aliquis habitat, habitatio occulta*': ⟨I⟩sze sø odeszl⟨i⟩... do ta⟨jnych⟩ myast (in loca occulta) na pusczø *BZ* I Mach 2, 31; W taynem myescze in diversorio (deus enim est et forsitan loquitur, aut in diversorio est, aut in itinere III Reg 18, 27) 1471 *MPKJ* V 45; ~ sądne miasto '*miejsce a. pomieszczenie dla odbywania sądów, iudicium sedes, locus ubi iudicia agebantur*': W schądnem myesczie in consistorio (ille sedebat super solium suum in consistorio palatii Esth 5, 1) 1471 *MPKJ* V 57; ~ *w wyrażeniach przysłówkowych*: **a.** w miasto '*zamiast, w miejsce, pro, loco, in vicem, vice*': Spovyadam sya... tobye, kaplanye, w myasto boga vstavyony, mych wssyczkych grzechow *Spow* 3; Czyebye, kaplanye, w myasto boga (*Spow* 5: prze myly bog) prossa, aby mya rosd⟨r⟩zessyl *ib.*; Tedy gemv tho slvsza vczynycz, alysz thako bogathego w myasto (*Dzial* 62: myasto) szebye (loco sui) kmyecza vstanowy *Sul* 61, *sim. ib.* 63; Sostra my gest... y poyøl sem yø w myasto zoni sobye (duxi eam in uxorem) *BZ* Gen 20, 12, *sim. BZ* Lev 4, 35; Skonczal Geroboam s swimy oczci, a Nadab, sin gego, krolyowal w myasto gego (pro eo) *BZ* III Reg 14, 20, *sim. ib.* 14, 27. 31. 15, 8. IV Reg 24, 17; Gdze c glossu meec ne bødze, v masto gego tham k sszøndze *Park* 413; ~ **b.** z miasta '*od razu, natychmiast, bez namysłu, statim, mox*': Moyzesz przykazal byl, kto by szye bogyem myenyl..., tego myano y z myasta kamyenovacz *Rozm* 724; ~ **c.** do tego miasta '*dotąd (o miejscu), adeo (de loco)*': Poruschyl nasch lyvd..., poczavschy od Galyley aze po vschytkyey Iudey y do tego myasta (a Galilaea usque huc Luc 23, 5) szvą falschyvą nauka *Rozm* 789; ~ **d.** do dzisiejszych miast '*dotąd (o czasie), adeo (de tempore)*': Ksandz byl w dzirsenu roley, o ząsz bilo wydzene sz oczcza, asz do dzyseyschy⟨ch⟩ masth, nigdi z dzersena ne wystampayącz wecznego 1423 *AKPr* VIIIa 162.

2. '*miasto, jego mieszkańcy, urbs, oppidum, item: urbis incolae*': ⟨W jego⟩ mesce *use slaua crola usemogøcego *Kśw* ar 1; Galaa uipraua sø masto pluøcih *Kśw* av 6; Vistøpaiøch z masta Corrozaim... gloz sø... vslisely *Kśw* cr 7—8; Si⟨rce⟩... u tem to mesce Corrozaim, v peckle uekuiem, smirtny⟨mi grzechy zano⟩rone y utonøło *Kśw* cr 14; Augustus... chalcy gest on tho bil przeuedzecz, velecz gest on szem, masth, grodof, [f]fszy y tesze ludzy pod szobø mal byl *Gn* 3a; Augustus... prikasal, abycz fszeliky clouek do tego tho mastha do Bethlehem [p]przysetl bil *ib.*, *sim. ib.* 3b. 4a; Gestcy on byl s pannø Mariø posetl bil do tego tho mastha szydofskego, gemuscy masthu gest biło tho ymø Bethlehem dzano *Gn* 176a; Isci szø gest... nasz Xc mily f tem tho mescze Dauidoucm narodzyl *Gn* 176b; Bylastha dwa bracencza barso bogatha, a thacz szø byla swoga mastha, grody y dzedzy[n]ny, fsyczko bogadstwo sprzedala *Gn* 182a, *sim. ib.*; Neprzyaczele *zginoly sø meczem do concza y masta (civitates) gich zkazil ies *Fl* 9, 6, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 138, 19; Blogoslawoni gospodzin, bo dziwno vczinil miloserdze swoie se mnø w mescze murowanem (in civitate munita) *Fl* 30, 27, *sim. Pul*; Rzeczna bistroscz weseli masto bosze (civitatem dei) *Fl* 45, 4, *sim. Pul*; Weliky gospodzin y chwalny barzo w mescze boga naszego (in civitate dei nostri), na gorze swøtey iego *Fl* 47, 1, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 47, 7. 72, 20; Cirzpecz bødø iaco psi y chodzicz bødø ocolo masta (circuibunt civitatem) *Fl* 58, 7, *sim. Pul*, *sim. ca* 1420 *R* XXV 229; Obchodzicz bødøø masto (circuibunt civitatem) *Fl* 58, 16, *sim. Pul*; Kto przewedze mne do masta murowanego (in civitatem munitam)? *Fl* 59, 10, *sim. Pul*; Bog zbawoni vczini Syon y vsedlona bødø masta Iude (civitates Juda) *Fl* 68, 40, *sim. Pul*; Slawona rzeczona sø o tobe, masto bosze (civitas dei) *Fl* 86, 2, *sim. Pul*; Zblandzyly sø na pvsczy bez wod, drogy masta przebita (viam civitatis habitaculi) ne nalesly *Fl* 106, 4, *sim. Pul*; Wywodl gye na droga, bychø szly v mesto (*Pul*: w myasto) przebyta (in civitatem habitationis) *Fl* 106, 7, *sim. Fl* i *Pul* 106, 36; Kto mø przewedze w mesto mvrowane[go] (in civitatem munitam, *Pul*: w myasto grodzone)? *Fl* 107, 11; Tamom ia sedl po mem mastu y po mey *dzeczine nullam violenciam faciens 1401 *Pyzdr* nr 163; Jaroslaw ne dal dw (*leg.* dwu) ranu Jarosla⟨w⟩owy gydacz s masta na dobrowolney drodze 1410 *ib.* nr 312, *sim. OrtMac* 58, 1469

ZapWarsz nr 2977; Pyotr, burmystrz z Coszmyna, zachowal szye czsnye a dobrze w myescze w Coszmynye 1420 *Pyzdr* nr 683; Yako Micolay... nye wysznal... Scotowskyemu... granicz, a myasta Borku nye postawyl na gego, ale na szwem 1424 *ib.* nr 978, *sim.* 1427 *Pozn* nr 1268; Obykly szą thaczy wszysthczy... w myesczech (in civitatibus) y we wszach nyemyeczskich przebywacz *Sul* 42, *sim. Dział* 33, *sim. Sul* 82; Kv przekazenyv drogy braczsthwam, gesz rzemyąszlnyczy myasth (civitatum) dzirzą, vstawyamy *Sul* 82; Pakly pan wsy albo myastha (dominus... oppidi)... tego tho sbyeszczą̨n odeymacz smyalbi..., ma bicz poszwan *Sul* 96; Zadney thakyey nye szlychalem ve wszem myesczye Yerusalem panny mylosczywszey 1453 *R* XXV 213, *sim. Aleksy* w. 132, *BZ* Gen 18, 24; Loth przebywal w myeszczyech (in oppidis), gez to sø bili podle Yordana *BZ* Gen 13, 12, *sim. BZ* Num 35, 3; Przikasz synom israelskim, acz dadzø slvgam cosczolovim z gymyenya swego myasta (urbes) kv myescanyv *BZ* Num 35, 3; Bødze myesto posrzotcze a sewnøtrz przedmyescze (erunt urbes in medio et foris suburbana) *ib.* 35, 5; Opatrzcze, ktora myasta (urbes) mayø bycz kv pomocy vczeklim *ib.* 35, 11; Wszitki poddal iest nam pan bog nasz przes zemye amoniczkich synow... y k myastom gornim, y kv wszitkim bidliczelom (absque... urbibus montanis universisque locis) *BZ* Deut 2, 37; Tak vczinisz... myastom (civitatibus), ktores to opodal od czebye sø, a ta myasta (de his urbibus) nye sø, ktoresz kv gimyenyv przymyesz *ib.* 20, 15; Rosbyli sø stany w Galgalis przeczіw stronye wzchodv slvnecz⟨ne⟩go myesta Iericho (contra orientalem plagam urbis Jericho) *BZ* Jos 4, 19; Gdysz byl Iozve na polv przed myastem (in agro urbis) Gericho, wznosł oczi *ib.* 5, 13, *sim. ib.* 8, 4; Poymi sobø (*leg.* z sobą) wszitkø wyelikoscz byownikow a... wznidzesz kv myastv (in oppidum) Hay *ib.* 8, 1, *sim. ib.* 8, 2. 18. 19; Byezely røcze byegunowye myasto od myasta (de civitate in civitatem) po zemy Efraymowye *BZ* II Par 30, 10; Myely bidlycz w Ierusalemye, w myescye swyøtem (in... civitate sancta), bo myasto prozno bilo, ale dzewyøcz czøscy lyvda w gynich myescyech (in civitatibus) *BZ* Neh 11, 1; Byada myastu krewnemv (civitas sanguinum), wszitko lszø rostarganya pelne *BZ* Nah 3, 1; Myastham, czo w nych gest nyemyeczkye prawo *OrtBrRp* 75, 3; Myasta, targy albo wssy, czo leszą pod waszym prawem,... czy mogą do wasz po prawo chodzycz *OrtKal* 295; Ktho szye da myaszthv na myloscz *OrtMac* 40, *sim. OrtBrRp* 37, 2, *sim. OrtMac* 97; Gdy w myeszczye wyelkyerz vszthawya *OrtMac* 40, *sim. ib.* 43, *sim. OrtBrRp* 38, 4; Chczyalby czyrpyecz sz myasthem, ma z myasthem na szoszye y na gynszym myeszkym placzye zarowno z gynnymy myeszczany stacz *OrtMac* 73, *sim. OrtBrRp* 58, 1; Chczemy, aby pan cracowsky w trzech myastoch (in tribus locis, *Sul* 26: we trzeech myesczcyech), to gest w Kracowie, w Andrzeyowie, w Wysliczy sądzyl *Dział* 13; Nyektorzy zyemyanye..., mayącz od nas abo od naszych namyastkow lysti przywyleyne swym myastom abo wsyam pod prawem nyemyeczskym..., podług praw polskych syą rządzą *ib.* 33; Myasto spuszczіale urbs silvarum 1471 *MPKJ* V 32; Braczya... w kthoremkoly myesczye (cuiuscumque civitatis aut loci) myeszkayą..., mayą slv⟨chaci mszej⟩ *Reg* 717; In partem civitatis Prochnyk inferiorem al. w pyerzeyą myasta cum sutoribus 1497 *AGZ* XIX 113; Vespolek s pany... myastha krolewszkyego Bardyyowa XV *ex. SlArch* I příl. 23; Bethleem, myastho nyewyelgye, myalo gosczye thedy mnogye *ca* 1500 *De nativ* w. 5; Myesczyczy wszego myasta (totius civitatis cives) vschlyszącz zbyezały szye *Rozm* 91, *sim. ib.* 96; Iesus..., vynydącz sam s myasta (de castello), ny myal nyyednego nagabanya od onego zvyąrzaczya *ib.* 138; Yesus schedl kv yednemv myastv (ad civitatem) Naym *ib.* 220, *sim. ib.* 361. 404. 441; Ssyn czlovyeczy... począl layacz myastom (civitatibus Mat 11, 20), v ktorych czynyl czvda vyelykye *ib.* 317, *sim. ib.* 318; Idą y byegalam myasta y vlycz, schukayączy tego, ktorego mylvye duscha moya *ib.* 747; ~ My przyszasznyczy y woyth myasztha opawszkyego wysznawamy *OrtMac* 41, *sim. OrtBrRp* 37, 3; Pod latym boszego narodzena MCCCCXXII, osmego dyna (*leg.* dnia) ckxaszycza lutego w mescze ploczskem rzeczony Jan chodzyl 1474 *Zab* 540; Jan... gy... przed welim dosvathczonich y cznych ludzy po rosmaytich ⟨mie⟩stczech tego to myasta ploczky⟨ego⟩... zlosthliwimi slowmi omovil *ib.*; Gorze thobye, gorozyeyskye myasto, gorze tobye, bethzeyskyemv myastv *Rozm* 317—8; Yzeby v sodomskym myesczye byly thy vczynky [byly] vczynyone, ktore są v tobye vczynyone, azasby aze do dzyscheyschego dnya ⟨nie⟩ było zostalo? *ib.* 318; ~ Glowne myasto metropolis 1437 *Wisl* nr 228 s. 88; Post hec in Asiam civitatem metropolim, *gl.* glofne masto civitas capitalis, venit XV *med. GlWroc* 33r; Capharneum, tho myasto glowne,... bilo pod gorą XV *ex. MPKJ* II 318; ~ Thwarda myastha municiones *ca* 1428 *PF* I 490; Vdzalal myasto palmowe (Palmyram) na pusczi a gyna myasta twarda (civitates muni-

tissimas) vdzalal w Emat, y vczinyl dwye myescye omurowane (civitates muratas), Beteron wissze a Beteron nyssze *BZ* II Par 8, 4—5; ~ In Pentapolim na pyancz myast (descendente igne in Pentapolim Sap 10, 6) 1471 *MPKJ* V 76; Ante subversionem Penthapolis przed zapadnycnym pyącz myast 1475 *R* XXV 129; Intra medios fines Decapoleos poszrotkyem granycz dzeszączy myast glownych (venit per Sidonem ad Mare Galilaeae inter medios fines Decapoleos Marc 7, 31) XV *ex. R* XXV 142.

3. '*podstawa, fundament, fundamentum (?)*': Myaszto fundamentum XV *med. PF* V 73.

2. Miasto, Miesto '*zamiast, w miejsce, pro, loco, in vicem, vice*': Crol gy ostawil myasto ssyebye 1424 *Przyb* 6; Ty myely bicz myesto skodi 1453 *AGZ* XI 392; Dal my bog geszcze gyni plod myasto Abla (pro Abel), ktoregosz to Kayn zabyl *BZ* Gen 4, 25; Myely sø cegli myasto kamyenya (pro saxis) a klyy myasto wapna (pro caemento) *ib.* 11, 3; Weszmye gy (*sc.* barana) y offyeruge bogu myasto syna swego (pro filio) *ib.* 22, 13; Ostatecznø recz bødzye myecz myasto darv (in munere) *BZ* Lev 5, 13, *sim. BZ* Deut 24, 6. 17. Jer 29, 26; Mozely opyekadlnyk *dlusznykom vmarłego przyczysznacz, aby... długy płaczyły myastho dzyeczy, kthoremy szyą opyeka, *ą mayały opyekadlnykowy myastho dzyeczy przyszągacz? *OrtMac* 21, *sim. OrtBrRp* 27, 1, *sim. OrtMac* 66; Brath rodzony... czascz kaszdey (*sc.* dziewce) pyenyądzmy myasto posagv ma zaplaczycz *Dział* 53, *sim. ib.* 27; Myasto slodzyeya vyąsze pro fure cathenat 1466 *R* XXII 16; Pan Wyssyel vkazal cztherzy konye..., lyepsye zosthawyl shobye..., a mastho thych czo podlyeyshych pozlal cztherzy do domv 1495 *GórsJazRp* 277; Proscha czyebye, by my poszlal angyola thwego dzyszya myastho komornyka y twego dvcha szwyathego myastho mysthrza wschey cznothy *Naw* 127; Nye vczynyl podluk człowyeczego obyczayu, aby masto stroszey vstawyl yerczy slugą XV *p. post. PF* I 199; Myąstho szyebye Janą gyey dal XV *ex. R* XIX 89; Tocz on baranek, ktorego offyeroval Abram myasto Yzaka (pro Isaac) *Rozm* 67; Posla... ducha svyątego..., yen czyebye bądzye veselycz myasto mnye (loco mei) *ib.* 172, *sim. ib.* 617; Krystus... prze vyelyką mąka... czysta krew myasto pothv vypusczyl *ib.* 606; Pylat czy yest prosto yako czeszarz albo myastho czeszarza *ib.* 744; Po tem koronovanyv przynyesly trescz morską tsszcą y daly yemv v ręką myasto sc[r]eptrum *ib.* 831.

Miaszczanin *cf.* **Mieszczanin**

(Miazdra) Miązdra *czy* **Międzra** '*błonka, skórka, membrana*': Seszlo byelmo z gego oczu, iako myøzdra z byalku iagecznego (quasi membrana ovi) *BZ* Tob 11, 14.

Miazga 1. '*tkanki do rozrastania znajdujące się między korą a drewnem drzewa, alburnum, torulus*': Ligna decorticant vlg. lupya prze myaszgą XV *med. Zab* 516; Myasga *ca* 1455 *JA* XIV 488; Meedz, mood, id est mel, mąsso, maasga *Park* 405.

2. '*sok uzyskany z naciętego pnia drzewa, sucus ex arbore inciso profluens*': Myaszga bipsana 1437 *Rost* 2481, *sim.* 1437 *Wisł* nr 228 s. 85; Myasga succus non dulcoratus 1472 *Rost* nr 1015.

3. '*bezkształtna, spoista masa powstała wskutek zgniecenia, stłuczenia, starcia czegoś, massa*': Fragmen myaszgy słomek (*war. lub.*: vlomek, dederuntque ei... fragmen massae caricarum et duas ligaturas uvae passae I Reg 30, 12) 1471 *MPKJ* V 38.

Miąć '*kruszyć, rozcierać na mąkę, mleć, molere, conterere*': Myąl ffra⟨n⟩gebat mola (erat autem man quasi semen coriandri coloris bdellii. Circuibatque populus et colligens illud frangebat mola sive terebat in mortario Num 11, 8) 1471 *MPKJ* V 25. ~ *Cf.* **Wymiąć, Zmiąć.**

Miąszość *cf.* **Miąższość**

Miąszy *cf.* **Miąższy**

Miązdra *cf.* **Miazdra**

(Miąższość) Miąszość '*grubość, crassitudo*': Myaschoscz spissitudo, dickheyt *ca* 1500 *Erz* 43; ~ *(o barwie)* '*stężenie, intensywność, coloris vis ac splendor conspicuus*': Byzkvpyee sskvtky przes myøszoscz barwy (per spissitudinem cołoris)... wyobrazzony sø y wylozzony XV *med. MPKJ* V 432.

Miąższy, Miąszy *formy*: *n. sg. m.* miąższy 1471 *MPKJ* V 15; miąszy 1434 *PF* V 32, *ca* 1500 *Erz* 43, *Rozm* 150; *f.* miąsza *Rozm* 152; ~ *g. sg. m.* miąszego 1476 *StPPP* II nr 4175; *f.* miąższej *Sul* 42; ~ *ac. sg. f.* miąszą *Rozm* 152; ~ *i. sg. f.* miąszą *De morte* w. 272; ~ *n. pl. m.* miąsze *Rozm* 149; *f.* miąższe *Rozm* 151.

Znaczenia: **1.** '*gruby, tłusty, mięsisty, crassus, pinguis*': *Mwøsy ogon densa cauda 1434 *PF* V 32; Myąsze spissi 1462 *R* XXV 269; Y plebany sz myaszv szyyv, ysz tho barszo pywo pyyv *De morte* w. 272; Myąschy spissus *ca* 1500 *Erz* 43; Czelyvsczy nye byly *myąschą any czyenkye (non spissae neque tenues fueruntque maxillae), any tlvste, any chvde *Rozm* 21; Nos yego... nye byl czyenky any krzyvy a tesch nye byl *myoschy (neque fuit tenuis, neque tortuosus, nec grossus) *ib.* 150; Vargy myal sylne slotkye, slowa (*pro* slowie) nye byly czyąskye

any myassche, alye byly nadobne rumyane (labia dulciflua modicum tumebant, nec erant tenua, sed dulciter rubebant) *ib.* 151; Schygyą myal svyątla a byala yako mleko, v czasz myąschą a barzo nadobna, nye byla barzo czyenka a takyesch nye myascha (non fuit nimis gracile neque nimis spissum) *ib.* 152; ~ '*szeroki, latus*': Jacobus Thomovicz... niwą roley nadebrczą (*leg.* nad debrzą) konczu myąschego y podlya myąschego z drugą stroną... cum seminatis... in totum obligauit 1476 *StPPP* II nr 4175.

2. '*gęsty, densus, spissus*': Vloszy na yego povyekach nye byly barzo myasze any barzo schylone (pili quoque palpebrarum non densi nec convexi), alye byly czysty *Rozm* 149; ~ *(o ciemnościach)* '*nieprzenikniony, dotykalny, densus, spissus (de tenebris)*': Myąsszy densus, spissus (et sint tenebrae super terram Aegypti tam densae, ut palpari queant Ex 10, 21) 1471 *MPKJ* V 15.

3. '*pełen rozwagi, namysłu, niepowierzchowny, consideratus, prudens, diligens*'*(?)*: Sz nasich riczerzow mąsszey radi (de nostrorum baronum basso consilio) vstawyamy *Sul* 42.

Miech *formy*: *n. sg.* miech 1203 *Haeus* 20, 1204 *ib.* 26, *ca* 1500 *Erz* 43; ~ *g. sg.* miecha 1494 *ZapWarsz* nr 1765a, *Rozm* 581; miechu 1470 *ZapWarsz* nr 2939; ~ *ac. sg.* miech *De morte* w. 334, *MPKJ* V 64, *Rozm* 553. 582; ~ *l. sg.* (w) miechu 1471 *MPKJ* V 64; ~ *g. du.* miechu 1471 *ZapWarsz* nr 1419; ~ *g. pl.* miechow 1407 *HubeZb* 88; ~ *ac. pl.* miechy 1428 *TymWol* 83, 1448 *MonIur* III 162, *De morte* w. 196, 1484 *Reg* 709.

Znaczenia: **1.** '*wór, worek, torba, follis, uter, saccus*': Iaco Wanch ne vkradl Andrzeowi trzi mechow rakow 1407 *HubeZb* 88; Jakom ya czlowyekowy Jakvbowy dw polczv mąsza, szlonyn, trzech corczi rzy, myechv konopi y ginschych rzeczi domowych nye wzianl 1470 *ZapWarsz* nr 2939; W skorzanem myechv in vtre (*war. lub.*: w skorzany myech in vtrem; congregans sicut in utre aquas maris Psal 32, 7) 1471 *MPKJ* V 64; Jakom ya nye szbyl paropka Mykolaya... anym yemv sykyry, any dwv myechv wzyanl 1471 *ZapWarsz* nr 1419; Jakom ya nye wsyal myecha s garnczi Janovj 1494 *ib.* nr 1765a; Myech folliculus *ca* 1500 *Erz* 43.

2. '*woreczek na pieniądze, sakiewka, trzos, mieszek, crumena, perula, sacculus*': Carczmarze, czo slye pyva dayv..., yako swe myechy nathkayv, wthenczasz ma kosza posznayv *De morte* w. 196; ⟨Syo⟩stry... kozuchy mayą myeczi baranye a myechy rzemyenne (bursas de corio) 1484 *Reg* 709; Nyektorzy mnymaly, yze Iudasch myal myech (quia loculos habebat Judas Jo 13, 29), v ktorem choval to, czo davano mylemv Iesucristuszovy na potrzebysną *Rozm* 553; Kyedym vass slal przez myecha (sine sacculo Luc 22, 35) y przez toboly, azaly vam czego nyedostavalo? *ib.* 581; Kto ma myech (qui habet sacculum Luc 22, 36), vezmy y tobola *ib.* 582.

3. '*futerał na instrumenty muzyczne, instrumentorum musicorum involucrum, theca*': w miech piszczeli włożyć '*spuścić z tonu, stracić rezon, spokornieć, proprie: tibias in thecam condere; dicitur metaphorice de eo, qui pudore vel timore perculsus, libertatem et licentiam in loquendo vel agendo comprimit*': Gdy przydze szath boszy, szandza w myech pysczely wloszy, yusz nye poyedze na roky, czynyucz nyeszpravye othwloky *De morte* w. 334.

4. '*przyrząd tłoczący powietrze w piecach kowalskich i hutniczych, follis fabrilis*': Machna, kmotowa de Daniszewo, a termino non paruit... contra Stanislaum fabrum... pro rebus fabrorum, videlicet mechy, *nakowadloo et lapidem 1428 *TymWol* 83; Super incudem et duplices folamina na myechy 1448 *MonIur* III 162; Hutta bene reformata cum 4 paria follium al. miechi et cum omnibus aliis instrumentis ad dictum montem spectantibus 1495 *CracArt* nr 1400.

5. '*rodzaj daniny uiszczanej przez rybaków w rybach, tributum, quod a piscatoribus piscibus solvere*': Debent autem eis a me dati piscatores dare qualibet quarta feria veru piscibus honoratum, quod mech vulgo sonat 1203 *Haeus* 20; Quilibet istorum (*sc.* piscatorum) debent fasciculum piscium, qui meth (*pro* mech) dicitur, in feria quarta 1204 *ib.* 26. ~ *Niepewne, odczytywane też jako* miecz.

Miechowice *pl. tantum, bot.* '*Physalis Alkekengi L.*': My⟨e⟩chowycze alcahengi, herba salutaris 1419 *Rost* nr 5201; Mechovicze kekengi, alkekengi 1437 *ib.* nr 2656; Mechouicze alkekengi 1472 *ib.* nr 691.

Miechownice *pl. tantum, bot.* '*Physalis Alkekengi L.*': *Myahownycze kyekyethywy 1460 *Rost* nr 3604; Myechownycze lekengi *ca* 1465 *ib.* nr 4433; Myechownicze kykyelky *ca* 1500 *ib.* nr 5470.

Miechynie *pl. tantum, bot.* '*agrest, Ribes uva crispa L.*': My⟨e⟩chynye villerina 1472 *Rost* nr 1181.

Miecisko '*część lasu, w której polowano na zwierzynę przy pomocy sieci, silvae pars, ubi ferae retibus captantur*': Iohannes et sui venatores non debebunt in perpetuum intrare impe-

Słownika Staropolskiego P.A.N. w Krakowie

dire et movere loca specialia, in quibus solet retibus venacio fieri, al. w myeczyskoch 1478 *AGZ* XIX 33.

1. Miecz *formy*: *n. sg.* miecz (1286?) 1408 *KodTyn* 63, *Fl* i *Pul* 36, 16, 43, 8. 56, 6, *etc. etc.*; ~ *g. sg.* miecza 1397 *Pozn* nr 342, 1400 *HubeZb* 97, *Fl* i *Pul* 62, 9. 88, 42. 143, 11, *etc. etc.*; ~ *ac. sg.* miecz *Fl* II Prol 5, *Fl* i *Pul* 7, 13. 36, 14. 63, 3. 75, 3, *etc. etc.*; ~ *i. sg.* mieczem *Fl* 9, 6, *Fl* i *Pul* 44, 4, 1403 *KsMaz* I nr 366a, *Galka* w. 56, *etc. etc.*; ~ *l. sg.* (w) mieczu *Fl* i *Pul* 43, 4. 77, 68. 70, 1441 *StPPP* II nr 2913a, *OrtCel* 1; ~ *ac. du.* miecza 1412—71 *BiblWarsz* 1861 III 50, *Rozm* 582; ~ *n. pl.* miecze *Fl* i *Pul* 149, 6; mieczewie 1471 *MPKJ* V 63; ~ *g. pl.* mieczew 1397 *Pyzdr* nr 43, 1435 *Pozn* nr 1553; ~ *ac. pl.* miecze 1426 *MMAe* XVI nr 991, *BZ* II Par 23, 10, *OrtBrRp* 34, 1, *OrtMac* 35; ~ *i. pl.* mieczmi 1451 *MacDod* 104, *BZ* Neh 4, 13, XV *p. post. Kałuż̇n* 272, *Rozm* 592. 636. 649.

Znaczenia: **1.** '*broń sieczna o szerokim ostrzu i długiej głowni osadzonej w rękojeści, gladius, ensis*': Jacom ne otpuszcil Micolaiewi mecza, czom go poszczil iego szinu za trzi grosze 1397 *Pozn* 342; Acz sø kthore rani dani Maczeyewi a Yanowi, to se stalo za gich poczøthkem, isze przod meczew dobiwali 1397 *Pyzdr* nr 43; Iako Michal Przeczslaoui cradzonego mecza (*sc.* nie dał), ani go Przeczslaw od nego ma 1400 *HubeZb* 97, *sim.* 1427 *MPKJ* II 306; Ale ia wyiøw od nego iego mecz (vibrato suo gladio), vczøl iesm glowø iego *Fl* II Prol 5, *sim. Fl* 7, 13, *sim. Pul*; Neprzyaczele *zginoly sø meczem (defecerunt frameae, *Pul*: *myeczen) do concza *Fl* 9, 6; Mecz (gladium) wyøli sø grzeszny *Fl* 36, 14, *sim. Pul*; Mecz (gladius) gich wnidz w sercze gich *Fl* 36, 16, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 43, 8; Opaszi se meczem (gladio) twogim na lødzwe twoye naymoczneysze *Fl* 44, 4, *sim. Pul*; Naostrzili sø iako mecz (ut gladium) iøziki swoie *Fl* 63, 3, *sim. Pul*; Tamo zlamal iest syly, løcziszcze, szczit, mecz (confregit potentias... gladium) *Fl* 75, 3, *sim. Pul*; Popowe gich w meczu spadli sø (in gladio ceciderunt) *Fl* 77, 70, *sim. Pul*; Otkvpil ges Dauyda, slvgan twego, od mecza zlosczywego (de gladio maligno) *Fl* 143, 11, *sim. Pul*; Mecze (gladii) s obv stronv sekøcze w røkv gych *Fl* 149, 6, *sim. Pul*; Wymø z noszen mecz moy (evaginabo gladium meum Ex 15, 9) *Fl* Moys 10, *sim. Pul*, *sim. BZ* Ex 15, 9; Iaco Potrasz ne slamal mecza ani samostrala ssegl 1402 *HubeZb* 117; Iacom ya ne begal na Stascow dom s golim meczem 1403 *KsMaz* I nr 366a; Woytec... nigedney swadi s Wawrzkem ne mal ani nan mecza dobil i rani yemu ne dal 1405 *HubeZb* 111, *sim.* 1406 *KsMaz* I nr 772, 1422 *ZapWarsz* nr 22, 1423 *ZapWarsz* nr 63. 74, 1427 *RafPocz* 23, 1427 *ZapWarsz* nr 2715; Yako mne Marczisz mal dacz za mecz kopø 1414 *KsMaz* I nr 2346, *sim.* 1415 *Pozn* nr 903, 1420 *ib.* nr 1064; Jakom ya ne wszøl v Pyotra mecza gwaltem 1423 *ZapWarsz* nr 53, *sim. ib.*, 1435—7 *BiblWarsz* 1861 III 24, 1493 *ZapWarsz* nr 1746, 1496 *ib.* nr 1774, XV *RafPocz* 26; Jaco ya tho wem, eze Gayk nye vcradl Falcowi *nyecza 1428 *ZapWarsz* nr 2822; Barthosz... nye wszal sukyen, *kapatha, arnaszu wogennego, mieczew, vozew 1435 *Pozn* nr 1553; Chcemli tszczice zabycz a pokoia nabycz, musszimy szą modlicz bogu a miecz naostrzicz, anticristi pobicz *Galka* w. 54; Nie zzelaznim meczem anticristi szeczem *ib.* w. 56; O wyączv myecza alybo corda (*Dzial* 48: gdy kto kord abo myecz wygmye) w sządze *Sul* 64, *sim. Dzial* 18. 49; Gdyby kthole przeth namy corth vyął alybo myecz (cultellum vel gladium extraxerit), alye reny nykomv nye zadal, na naszey mylosczy ma bycz *Sul* 64, *sim. Dzial* 48, *sim. Sul* 64; Jacom ya Jacuba ne uderzil meczem 1450 *ZapWarsz* nr 838, *sim. ib.*; A myecz-czy ostrzyl sed gladium acuebat XV *med. SKJ* V 268; Jaco mnye Michal conya, corda, *myecze, ostrok y sszodla nye wrocil pozyczonych 1451 *ZapWarsz* nr 942; Vstauil wszytek lyvd dzerszøci myecze (populum tenentium pugiones) s prawey stroni koscyola *BZ* II Par 23, 10; Oczczowye waszi zgynøly od myecza (corruerunt patres nostri gladiis) *ib.* 29, 9; W zloscyach naszich podanysmi y krolyowye naszi w røce krolyow zemskich y pod myecz (traditi sumus... in gladium), y w iøczstwo, y w lup *BZ* I Esdr 9, 7; Rostanowylem lyvd w myescye za muri wszødi okolo s myeczmy (cum gladiis), z wloczнyamy, z løcziski *BZ* Neh 4, 13; Tego vmarlego czleka zbroyą, tho gest harnasz, iako gesth... panczerz..., tarczą, myecz... ma wszyąncz brath tego vmarlego *OrtKal* 196, *sim. OrtMac* 32; Ludzye... myecze y kordy wyymowały na raycze *OrtMac* 35, *sim. OrtBrRp* 34, 1; ⟨P⟩yotr na Iana szalował, kako gemv w rącze gego swym myeczem (gladio) trzy palcze vczął *Dzial* 28, *sim. Sul* 40; Czso pan Jaranth zalował, yszbi povessil nan Schevsky Jan glowną, dwa mecza i czrzissz, y motla, tego iest Jan nie uczinil 1412—71 *BiblWarsz* 1861 III 50; Czepy a myecz 1471 *GórsPiechRp* 209, *sim. ib.* 209. 210. 212; Framee aut myeczіewye (*war. lub.*: meczowe sable; inimici defecerunt frameae in finem Psal 9, 7) 1471 *MPKJ* V 63; Myecz

rumpheam (qui habet rhomphaeam utraque parte acutam Ap 2, 12) *ib.* 137; Vpoyę strzały moyc krwyø, a myecz (Deut 32, 42) moy będzc pozyracz czyala *Pul* Deut 61; Z myeczmy cum gladiis XV *p. post. Kałużn* 272, *sim.* 1451 *MacDod* 104, *Rozm* 592. 636. 649; A thvoyą yego dvszą przeydzye myecz (pertransibit gladius Luc 2, 35), aby byly obyavyony z vyelye szyercz myszły *EwZam* 295, *sim. Rozm* 166; Assecla slvgą myecz noschaczy *ca* 1500 *Erz* 43; Kto ma myech, vezmy y tobola, a kto ny ma, przeday suknyą, kupysch sobye myecz (emat gladium Luc 22, 36) *Rozm* 582, *sim. ib.* 636. 637. 638. 640. 641; Gospodnye, ymamy thv dva myecza (ecce duo gladii hic Luc 22, 38) *ib.* 582; O Pyetrze, nye bylczy ząyzk nyevesczy myecz albo schablą, nye bylacz kopya albo vlocznya, yze tako yey razom stąpasch y vczyekasch? *ib.* 675; ~ *w osobliwym przekładzie lac.* cornu: Bog moy pomocznyk moy..., odgymcza moy y... myecz zbawyenya (cornu salutis, *Fl*: rog zbawena) mego *Pul* 17, 3; ~ Nyewjesczy obraasz iest iako ognyowi miecz *Gloger*; Vstawyl przed ragem roskoszy Cherubyn a plomyenni myecz (flammeum gladium atque versatilem) w røku ku ostrzeganyu drogi ku drzewu zywota *BZ* Gen 3, 24; ~ Sinowe ludzsczi, zøby gich czin a strzali, a yøzik gich mecz ostri (lingua eorum gladius acutus) *Fl* 56, 6, *sim. Pul*; Ne slutuy wszem, gisz czinøø lichotø... Owa molwicz bødøø w swich vsczech, a mecz w wargach gich (gladius in labiis eorum) *Fl* 58, 8, *sim. Pul*; ~ Vdrøczil ies lud y wignal ies ie, ani wem ('bowiem') w meczu (in gladio) swoiem sø osedli zemø a ramø gich ne zbawilo gich, ale prawicza twoia y ramø twoie *Fl* 43, 4, *sim. Pul*; Dani bødø w røcze mecza (in manus gladii) *Fl* 62, 9, *sim. Pul*; Dal w *ioczstwo czescz gich... y swøzil w meczu (in gladio) lud swoy *Fl* 77, 68, *sim. Pul*; Otewroczil ies pomocz mecza (adiutorium gladii) iego y ne ies pomoczen bil iemu v boyu *Fl* 88, 42, *sim. Pul*; Dam pokoy w kraynach waszich, bødzecze spaacz, a nye bødze, kto bi waasz przestraszil..., a myecz (gladius) nye poydze w krayny wasze *BZ* Lev 26, 6, *sim.* XV *p. post. Kałużn* 287; Tegodlya nye vychodczye ku mystrzovy..., bo myecz nyeprzyaczyelsky (gladius inimici Jer 6, 25) y strach yest okolo *Rozm* 736; ~ miecz świecki '*władza świecka, auctoritas laica, saecularis*': Movy svyąthy Byernath kv Eugenymv byskupv rzekącz: Tvoy myecz szvyeczky yesth snacz thve skazanye albo povyedzenye, alye nye thwa ręką ma bycz dobyt, bo by k tobye myecz nye przysluzal nykako byl *Rozm* 639; ~ miecz boleści '*ból, cierpienie, dolor*': Nachwalebnyeysza panno mathko Maria, ktorey naszwiatsza dusza w godziną wielebney manki twoiey myecz boleszci przeszedl *MW* 43a, *sim. Rozm* 79; Myecz bolesczy gyą przyenykal XV *ex. R* XIX 89.

2. '*pojedynek na miecze jako forma postępowania dowodowego w procesie, certamen, quo actor et reus a iudice iubebantur discernere inter se, uter sons insonsve esset*': Abbas domus Tynciensis habet iudicare... causas subsequentes: me⟨c⟩h (*leg.* miecz), kigy (*leg.* kij), sedmnadzeszcza, *penadzeszcze, glova, saglovna (1286?) 1408 *KodTyn* 63.

3. '*linia męska, potomstwo męskie, agnati, necessitudo paterna*' po mieczu '*po ojcu, ze strony ojca, w lini męskiej, necessitudine paterna*': Zegotha emit partem hereditatis al. cząszcz in Raphalouicze apud patruum tuum, ideo est propinquior ad hoc post gladium al. po myeczu et post clipeum al. po szczicze 1441 *StPPP* II nr 2913a; Agnatus rodzycz po myeczv *OrtCel* 1.

4. '*podpora ukośna u drzwi, wrót, okien, słupów itp., fultura transversa ianuarum, portarum, fenestrarum, sim.*': Dominus cancellarius tenebitur dicto carpentario dare et ordinare ligna sectata pro ligaturis al. myecze et fenestris 1426 *MMAe* XVI nr 991; Myecz sklepovy pistulum *ca* 1500 *Erz* 43.

5. *bot.* '*Lonicera caprifolium L.*': Ligustrum, volubilis mecz *ca* 1465 *Rost* nr 4420.

Cf. **Miech 5.**

2. Miecz '*piłka do gry, pila lusoria*': Myeczem pila (*war. lub.*: pilam; dominus... quasi pilam mittet te in terram latam et spatiosam Is 22, 18) 1471 *MPKJ* V 91. ~ *Bohemizm.*

Mieczewy *cf.* **Mieczowy**

Miecznik 1. '*urzędnik dworski noszący miecz przed panującym, także urzędnik ziemski, curiae magistratus, qui in pompis sollemnibus gladium ante regem gestabat, qui medio aevo gladifer vel ensifer vocabatur, item magistratus provincialis*': Presentibus: domino Spycimiro palatino Cracouiensi, domino Zegotha dicto mecznik (1327) 1367 *MMAe* III 210; Preczslaus Poznaniensis, Iohannes Gneznensis lictores, quod vlg. mecznik dicitur 1352 *KodWP* III 21; Nicolaus Woynofszki proposuit super dominum Martinum mecznik pro centum marcis grossorum... Et idem mecznik recognovit, quod tenetur pro caucione fidejussoria dictas centum marcas 1392 *Leksz* I nr 1320; Myecznik llictor *ca* 1428 *PF* I 496; Yako czso na myø szalowal pan Jan myecznik pyanczy grzywen, tich gesmu

(*leg.* jeśm mu) nye wynowath 1430 *Pyzdr* nr 944; Sigilla nostra sunt subimpensa, presentibus testibus nobilibus Fridricho mecznyk de Yaczymyrz, Spitkone de Schemuschowa 1438 *AGZ* XI 138; Quia domino mecznik dimmisimus omnes penas 1450 *ib.* 357.

2. '*rzemieślnik wyrabiający miecze, artifex, qui gladios conficit*': Dorothea Lisiconoua... tenetur predicte Dorothee vxori miecznik XL grossos exsoluere 1434 *MonIur* III 38; Gladiatores: Stanislaus panczernik, Marczin mecznig 1484 *CracArt* nr 869, *sim.* 1486 *ib.* nr 923; Gladiatores: Jan *mesznigk, Stanislaus panczernigk 1492 *ib.* nr 1101; Gladiator, id est pugil, vel ille qui facit gladios myecznyk *ca* 1500 *Erz* 43.

Miecznikowa '*żona miecznika (rzemieślnika), gladiorum artificis uxor*': Causa Petri Costrycz cum myecznikowa. Item venientes ad iudicium bannitum honesta Dorothea mecznikowa et recognouit, quia Petro Costrycz tenetur 1/2 sexagenam soluere 1448 *MonIur* III 159.

Mieczownik '*rzemieślnik wyrabiający miecze, artifex, qui gladios conficit*': Lorifices, gladiatores: Stanislaus panczernigk, Stanislaus myeczownigk 1485 *CracArt* nr 889.

Mieczowy, Mieczewy '*do miecza przynależny, z mieczem związany, qui gladii est*': Climonth ne byl Clary meczowa glowicza 1399 *StPPP* VIII nr 8448; Ferratura zasadka myeczowa szelazna *OrtCel* 5; Feratura myeczewa zawada *OrtZab* 528; Quia tu sibi Iohanni recepisti gladium cum attinenciis gladii, videlicet noszny s (*pro* a?) passek myeczoui 1466 *AGZ* XIII 509; Capulus est caput gladii vel manubrium eius, vel lignum in aratro, quod arator tenet in manu, glovycza myecz⟨e⟩va albo yed⟨lce⟩ vel rąkoyescz myeczeva, szochą plvgova *ca* 1500 *Erz* 43; Eciam capulum dicitur glovycza myeczewa *ib.*; ~ mieczowa szabla, szabla mieczowa '*rodzaj miecza, framea, machaera*': Framee meczowe sable (*war. kal.*: framee aut myeczіewye; inimici defecerunt frameae in finem Psal 9, 7) *MPKJ* V 63; Framee my⟨e⟩czowe schable 1471 *R* XXIV 379; Framea my⟨e⟩czowa schabla *ib.*; ~ Paknyąly bądze (*sc.* rana) kyowa a krwawa, thedi yako y sza myeczową reną (sicut pro vulnere gladiali) wykladamy doszycz bicz vczynyono *Sul* 51. ~ *Zapis* myeczowe sable *może należy czytać* mieczowie, szable.

Mieczyk *bot.* **1.** '*kosaciec żółty, Iris pseudoacorus L.*': Myeczyk acorus 1460 *Rost* nr 3322, *sim.* 1472 *ib.* nr 128, 1485 *ib.* nr 5813, 1491 *ib.* nr 11036; Myeczyk yacintus, flos accori *ca* 1465 *ib.* nr 4386; Myeczyk ireos 1475 *ib.* nr 3079.

2. borowy mieczyk '*gatunek mieczyków, Gladiolus imbricatus L.*': Borowy meczik yris ylirica 1472 *Rost* nr 123.

Mieczykowie *coll., bot.* **1.** '*kosaciec żółty, Iris pseudoacorus L.*': Myeczycowye gladiolus domesticus, yris 1419 *Rost* nr 5073; Meczicowye acorus, gladiolus, spatula fetida 1437 *ib.* nr 2420, *sim. ib.* nr 2575; Carice, myeczycovya, glandes XV *p. pr. R* XVI 324; Gladiolus, id est parws gladius..., uel est herba quedam proprie myeczykowe 1450 *RpKapKr* 223; Myeczykowye carex *ca* 1455 *JA* XIV 489; Myeczikowye acorus *ca* 1460 *Rost* nr 3276, *sim.* 1484 *ib.* nr 5812, 1493 *ib.* nr 2326; Myeczykowye acarus *ca* 1465 *ib.* nr 3771, *sim. ib.* nr 3800, 1475 *ib.* nr 3017. 3192; Myeczykovye gladiolus *ca* 1465 *ib.* nr 3924, *sim.* XV *p. post. R* LIII 66, *ca* 1500 *Rost* nr 7138; Meczykovye iris 1478 *Rost* nr 2238; Ulva meczycowe vel sitowye XV *p. post. PF* V 8; Carex est quedam herba, schwertel, myeczykovye *ca* 1500 *Erz* 43; Gladiolus est paruus gladius vel quedam herba, schwertel, myeczykovye *ib.*; Vlva est herba crescens in paludibus, schwertel, myeczykovye *ib.*; Myeczykovye ireos *ca* 1500 *Rost* nr 2062; *Myaczycowye acorus *ib.* nr 7095.

2. borowe mieczykowie '*gatunek mieczyków, Gladiolus imbricatus L.*': Myeczykovye borowe ireos *ca* 1465 *Rost* nr 3932; *Morove myeczykowye yreos *ib.* nr 3940.

Mieczykowy *cf.* **Korzeń**

Mieć, Mieć się *formy*: *praes. ind. 1. sg.* mam 1387 *Pozn* nr 14, 1389 *ib.* nr 70, 1391 *ib.* nr 290, 1398 *HubeKr* 4, *etc. etc.*; *2. sg.* masz 1395 *Pozn* nr 187, *Gn* 172a. 184a, *Dek* III 2—5, *etc. etc.*; *3. sg.* ma 1386 *Pozn* nr 3, 1387 *ib.* nr 10, 1390 *ib.* nr 77, 1393 *ib.* nr 160, 1395 *ib.* nr 187, 1396 *PKKr* I 245, *Gn* 12a, *etc. etc.*; *1. du.* mawa *Rozm* 147; *3. du.* mata 1399 *Pozn* nr 411, 1399 *StPPP* VIII nr 8288, 1417 *Pyzdr* nr 481, XV *med. R* XXV 150; *1. pl.* mamy *Gn* 14b. 179b. 183b, *Słota* w. 87, *etc. etc.*, *2. pl.* macie XV *med. R* XXII 236, *BZ* Gen 17, 10, *etc.*; *3. pl.* mają 1395 *Leksz* II nr 1773, 1399 *StPPP* VIII nr 8539, *Gn* 12a. 173b, *etc. etc.*; ~ *imper. 2. sg.* miej *Dek* I 6. 7. II 1. 2. III 1, *MPKJ* V 56, *etc. etc.*; *3. sg.* miej *Sul* 61; *1. pl.* miejmy XV *ex. MacDod* 140, XV *ex. R* XXV 146; *2. pl.* miejcie *Gn* 175a, *BZ* Num 16, 3, *etc. etc.*; ~ *part. praes. act. adv.* mając *BZ* Deut 28, 29, *Rozm* 413; mając 1408 *Pozn* nr 644, 1424 *Msza* III s. 53, *sim.* VI. VII, *etc. etc.*; mający *Rozm* 19. 385; ~ *adi.* mając

Sul 23. 43, *BZ* Num 28, 5. III Reg 22, 17. I Par 20, 6. Nah 3, 8, *Rozm* 150. 395; mający *BZ* Ex 36, 15; *n. sg. m.* mający *Pul* 37, 15, XV *p. post. Kałuż*n 275; *f.* mająca XV *ex. Zab* 536; *neutr.* mające *BZ* Lev 22, 22; *g. sg. m.* mającego *Sul* 79; *f.* mającej XV *p. post. R* I s. XLIII; *d. sg. m.* mającemu *EwZam* 298, *Rozm* 178. 409; *ac. sg. m.* mający *BZ* Ex 37, 25; mającego *Pul* 40 arg., *Rozm* 837; *f.* mającą *BZ* Ex 37, 1; *n. pl. m.* mający *Sul* 6. 25; mające *Rozm* 151; *g. pl. m.* mających *Pul* 11, 5; *d. pl. m.* mającym 1424 *Msza* III s. 62, *sim.* VI. VII; *ac. pl.* mające *Dział* 34; *m.* mające *Sul* 49, *Dział* 40, *MW* 85a; *l. pl. m.* (o) mających XV *ex. R* XXV 149; ~ *inf.* mieć(i) *Dek* III 4. 6. 11, *BZ* Gen 17, 17, 1484 *Reg* 709. 717, *Tęcz* w. 6; mieć *Gn* 3b. 14b, *Fl* 117, 9, *Dek* I 3. III 12. IV, *etc. etc.*; ~ *fut. 1. sg. m.* będę mieć *Pul* 17, 2, *Rozm* 547; *f.* będę mieć *Rozm* 170; *2. sg. m.* będziesz mieć(i) *Dek* VII 3; będziesz mieć *Dek* III 28. VII 2, *De morte* w. 71, *Rozm* 537; będziesz miał *Rozm* 408; *3. sg. m.* będzie mieć(i) 1484 *Reg* 722; będzie mieć *Słota* w. 28, *BZ* Deut 24, 1, *Rozm* 259; mieć będzie *Rozm* 846; będzie miał *Sul* 86; *f.* będzie miała *EwZam* 291; *neutr.* będzie mieć *Rozm* 329; mieć będzie *Park* 413; *1. pl. m.* będziemy mieć *Rozm* 647; *2. pl. m.* będziecie mieć *Rozm* 580; *3. pl. m.* będą mieć *Dział* 39; ~ *praet. 1. sg. m.* miałem 1406 *KsMaz* I nr 707, 1427 *ZapWarsz* nr 208, *MW* 24b. 38b; -śm miał 1403 *Piek* VI 174; -(e)m miał 1389 *Pozn* nr 72, 1391 *ib.* nr 104, 1426 *TymProc* 311, *etc.*; ja miał *Pul* 12, 5; *f.* -śm miała 1402 *Pozn* nr 711; -m miała 1428 *Pozn* nr 1300, 1434 *ib.* nr 1435, 1435 *ZapWarsz* nr 509; ja miała 1416 *Czrs* 84; *2. sg. m.* miałeś 1464 *ZapWarsz* nr 1181; -(e)ś miał *BZ* Gen 20, 9. Tob 2, 8, *MW* 69a; ty miał 1497 *ZapWarsz* nr 1783; *f.* miałaś 1494 *ZapWarsz* nr 1767a; -(e)ś miała 1486 *ZapWarsz* nr 1581, XV *ex. SKJ* I 150, *Rozm* 747; *3. sg. m.* miał jest 1398 *Pozn* nr 396, *Gn* 177b, *Pul* 113, 18; jest miał *Gn* 178a. gl. 42a, *ca* 1420 *R* XXIV 82; miał 1387 *Pozn* nr 12, 1389 *ib.* nr 64, 1391 *ib.* nr 106, 1393 *ib.* nr 179, 1397 *Bibl Warsz* 1857 II 797, *etc. etc.*; *f.* miała jest *Gn* gl. 169a; miała 1391 *Pozn* nr 92, 1399 *ib.* nr 408, *etc.*; miela 1453 *ZapWarsz* nr 988. 1008; *neutr.* miało XV *med. R* XXV 154, 1476 *AKLit* III 108, *De nativ* w. 6, *Rozm* 15; *1. du. m.* miałaswa 1449 *ZapRpZakr* 14, 53; -wa miała 1471 *TymProc* 281; *3. du.* miałasta 1449 *ZapRpZakr* 14, 53, *BZ* I Par 23, 11. Tob 6, 1; miała *Rozm* 10; *1. pl. m.* mielismy 1471 *MPKJ* V 95, *MW* 11b; -smy mieli 1400 *Pozn* nr 418, *Spow* 1, 1430 *Pozn* nr 1360, *BZ* I Esdr 9, 15; *2. pl. m.* mieliście 1471 *ZapWarsz* nr 1420; -ście mieli *MW* 50a; *3. pl. m.* mieli są XV *med. R* XXIV 372, *BZ* Gen 14, 2; są mieli *OrtBr* VI 388; mieli 1392 *HubeZb* 65, *etc.*; *f.* są miały *Aleksy* w. 220; miały *BZ* Gen 30, 42, *Rozm* 513; ~ *plqperf. 3. sg. m.* miał jest był *Gn* 5b. 174a. 181b. 183a. b.; jest miał był *Gn* 3a. 179a. 180b; jest był miał *Gn* 179a; jest był był miał *Gn* 179a; *f.* miała jest była *Gn* 4a. 5b; jest była miała *Gn* 3b. 5a. 175b; *3. pl. m.* są byli mieli *Gn* 2b. 5a. 176a; ~ *condit. 1. sg. m.* (-)bych miał *Gn* 171b, 1402 *Pozn* nr 712, 1403 *Piek* VI 174, *etc.*; *2. sg. m.* miałby 1426 *Msza* IV s. 313; -by miałby XV *p. post. Msza* VIII s. 50, *sim.* I. V. IX; (-)by miał *Gn* 180b, *ca* 1450 *PamLit* IX 318, *BZ* Lev 19, 17, *Rozm* 813; *3. sg. m.* miałby *Gn* 178a, *Dział* 56; (-)by miał 1403 *Pozn* nr 725, 1420 *ib.* nr 1006, *BZ* Num 27, 11, *OrtKal* 304, *etc.*; *f.* miałaby *Sul* 51. 74, *OrtMac* 79; (-)by miała 1400 *HubeZb* 78, *Gn* 3b, 1406 *Pozn* nr 592, *etc.*; -by micła 1455 *ZapWarsz* nr 1018; *neutr.* -by miało *Gn* 3b, 1444 *Pyzdr* nr 1217, *OrtBr* VI 388; *3. du. m.* -by miałasta *OrtMac* 93; *1. pl. m.* mielibychom *Gn* 177a; -bychom mieli *BZ* I Esdr 8, 21, Tob 12, 1; bychmy mieli *Rozm* 607; bysmy mieli *BZ* Ex 10, 26, *MW* 65b—66a; *2. pl. m.* -byście mieli *Gn* 175a, *OrtKal* 211, *Rozm* 345. 570; *3. pl.* -by mieli *OrtMac* 21; -by miały *Sul* 75, *OrtVrtel* 117, *Dział* 46, 1466 *R* XXII 19; *m.* mieliby *BZ* Deut 19, 20; (-)by mieli *Gn* 172b, 1406 *Pozn* nr 785, *etc.*; -by miały 1429 *Pozn* nr 1341, *Dział* 50; by mielibychą *Gn* 178a; *f.* -by miały 1429 *Pozn* nr 1524, *Dział* 36; ~ *condit. praet. 3. sg. m.* by był miał *Rozm* 762; *3. pl. m.* bychą byli mieli *Gn* 176a; ~ *part. praet. act.* miaw *Sul* 92; miawszy *Sul* 89, *Rozm* 709; ~ *part. praet. pass. n. sg. m.* mian 1398 *HubeKr* 4, *Sul* 32, 1474 *Zab* 540, *Rozm* 622. 817; *f.* miana 1444 *R* XXIII 308; *neutr.* miano 1400 *Pozn* nr 443, 1440 *Pyzdr* nr 1248, *Aleksy* w. 52, *OrtBr* VI 362, 1464 *ZapWarsz* nr 1140, *Rozm* 824; *g. sg. neutr.* mianego *Sul* 100; *n. pl. m.* miani *Pul* 77, 41; miany 1422 *Pozn* nr 1101; *l. pl. m.* (na) mianych *Sul* 89; ~ *inf. pass. sg. m.* być mian *Sul* 8; ~ *praes. pass. 3. sg. m.* jest mian *Rozm* 442; mian jest *Sul* 54; ~ *fut. pass. 3. sg. m.* będzie mian *Sul* 26; ~ *praet. pass. 3. sg. f.* jest była miana *Gn* 3a; ~ *condit. pass. 3. sg. m.* (-)by mian *Rozm* 188. 591; *neutr.* -by miano *Sul* 25, XV *med. R* XXII 233, *BZ* Judith 12, 1; *OrtMac* 65, *Dział* 17; by było miano *Gn* 176a; *3. pl. m.* by miane 1422 *Pozn* nr 1102.

Układ znaczeń

1. '*posiadać, być właścicielem czegoś, używać, korzystać z czegoś jak z własności, rozporządzać czymś, móc czegoś używać, aliquid habere, possidere, aliqua re uti*' 205
2. '*trzymać (w rękach, u siebie), przechowywać, tenere, servare, asservare*'... 206
3. *(o pozostawaniu w określonym stosunku rodzinnym, społecznym, towarzyskim)* '*mieć (syna, pana, itp.), rozporządzać kimś, jego usługami lub, odwrotnie, podlegać komuś, stać do dyspozycji, habere (filium, dominum, similia), alicui praeesse vel inferiorem esse*' 207
4. mieć *z dopełnieniem (bliższym, wyjątkowo dalszym) w postaci rzeczownika a. zwrotu przyimkowego wyrażającego jakąś właściwość* '*odznaczać się daną właściwością, być jakimś, esse aliquem, esse aliqua natura, animo*' (*typ* mieć zlutowanie '*być litościwym, habere misericordiam, esse misericordem*') 208
5. mieć *z dopełnieniem (bliższym, wyjątkowo dalszym) w postaci rzeczownika a. zwrotu przyimkowego wyrażającego jakąś czynność (lub jej rezultat)*: **a.** '*wykonywać daną czynność, actu quovis fungi, agere*' (*typ* mieć bój '*wojować, bellum gerere, bellare*'). **b.** '*podlegać danej czynności, doznawać, affici, pati*' (*typ* mieć cześć '*podlegać czci, laudem habere, laudari*') 209
6. mieć *z dopełnieniem (bliższym, wyjątkowo dalszym) w postaci rzeczownika a. zwrotu przyimkowego wyrażającego rezultat czynności prawnej* '*pozostawać z kimś lub do czegoś w określonym stosunku prawnym, mieć określone uprawnienia, zobowiązania, umowy, rem cum aliquo habere, ius, pactum habere*' . . . 212
7. mieć *kogoś, coś* za *coś*, jako *coś, jakimś* '*uważać za coś, habere aliquem (vel aliquid) pro aliquo (pro aliqua re)*' 213
8. *z inf. (wyjątkowo z rzeczownikiem, który jest nazwą czynności)*: **a.** '*musieć, mieć obowiązek, debere, cogi, obstringi*'. **b.** '*mieć zamiar, chcieć, velle, cupere, in animo habere*'. **c.** '*móc, posse*'. **d.** *jako słowo posiłkowe w opisowym futurum.* **e.** *wyraża czynność przewidywaną, odnoszącą się z punktu widzenia relacji do przeszłości.* **f.** *(w trybie warunkowym) wyraża powątpiewanie o czynności* '*rzekomo, jakoby, podobno, ut videtur, ut dicitur*' 214
9. *w połączeniu z imiesłowem biernym czasownika dokonanego stwierdza istnienie rezultatu czynności* 217
10. nie ma, nie masz '*nie jest, nie istnieje, non est, deest, non invenitur*' 217
11. mieć się '*zachowywać się, postępować, se gerere*' 217
12. mieć się '*przedstawiać się, znajdować się w określonym stanie, haberi, esse*'... 217

Znaczenia: **1.** '*posiadać, być właścicielem czegoś, używać, korzystać z czegoś jak z własności, rozporządzać czymś, móc czegoś używać, aliquid habere, possidere, aliqua re uti*': Jaco Wichna myala list staroszczin na pyandzesont grziwen na Boruchowe swego wyana, ale ye sgorzal 1391 *Pozn* nr 92; Mne sza tako uidzi, bi kto mogl goscza sbicz lati, kto ne ma dzedziczstwa v szemi 1395 *ib.* nr 187; Franczco et Prandotha matha na dw (*leg.* dwu) lanu polyedneynaczcze grziwni 1399 *StPPP* VIII nr 8288, *sim.* 1399 *Pozn* nr 411; Thy to trzy kroleue, choszcy szø oni na fchod sluncza swa krolefstwa bily mely *Gn* 2b; Allecz Maria... takocz gest ona vboga bila, yszecz ona szadnego penødza ne gestcy ona bila mala *Gn* 3b, *sim. ib.* 175b; A tedy vøcz ony ne mogłycz szø mecz nigedne gospody thamo byly *Gn* 3b; Szadnego penøszka f ten tho czasz ne malcy gest on bil *Gn* 5b, *sim. ib.*; Iszcy... ona nigednego koszuska ne malacz go gest ona byla *ib.*; Ysze ktoricz clouecz neczysthe odze⟨nie⟩ ma, tenczy s pokogem pred robaky [f] f nem ne leszy *Gn* 173b; Szpowadami szø..., yszeszmi lacznego ne nakarmili, ne napoyli, kedismi thego dostatek mely *Spow* I; A mnogy ydze za stol,... ne ma talerza karmenu swemu *Słota* w. 22; Czszo masz na stole lepszego przed szobø, czczi yø (*sc.* kobietę), yszby zyla s tobø *ib.* w. 78; Gdissz yeszt then tho szluga ne mal (cum autem non haberet Mat 18, 25), szkadbi zaplaczil, kazal gy pan przedacz *ca* 1420 *R* XXIV 82; Ya mam lowysko wolne[ne] z moych ⟨prz⟩othcow w Gosthkowye 1425 *ZapWarsz* nr 144; O ctoran pusczinan na man Jan zalowal, tey ya nye mam niczsz przi sobye 1428 *ib.* nr 323; Tey (*sc.* ziemi) nye dzirszala (*sc.* Dorotka) po szcyv za møsch ani tam posagv ma *ib.* nr 2862, *sim. Sul* 74; Myalaswa..., myalasta 1449 *ZapRpZakr* 14, 53; Kaplaany alybo szaczy mayącz dzyedzynne gymyenye, abi szły na woyną *Sul* 23; Ten czso yąn (*sc.* dziedzinę) zastawyl, nye bandze gey myal na wyeky (sed eam in aeternum perdet)

Sul 86; Yednocz yedna suknycza mam vnam tantum tunicam habeo XV *med. SKJ* V 260; Mamczy ya wyøcey nysz ty, braczye moy, myey swe sobye (habeo plurima, frater mi, sint tua tibi) *BZ* Gen 33, 9; Ach, bich myal myecz (utinam haberem gladium), zabilbich czø *BZ* Num 22, 29; Myalalyby (*OrtBrRp* 61, 2: myalaly) zona... lyst od woytha *Ort-Mac* 79; Gdyby dwa czlowyeky poszpolv myalastha kthore gymyenye *ib.* 93; Daley nyszly rok y dzyen dzyerzely y myely w szwey obronye, szlowye w dzyerszenyu byly *ib.* 142, *sim. Ort-BrRp* 104, 1; Ten dom yest moya oczczyszna, na to ya mam prawne lysthy *OrtVrtel* 118, *sim. OrtMac* 24; Jakom ya za trzeczą myedza, nycz tam nye mayancz, nye wyrambylem geblony gwalthem 1470 *ZapWarsz* nr 2995; Gen ma grody y palacze, kaszdy przeth mv koszv skacze, by thesz myal szelaszna wrotha, nye vdze se mnv klopotha *De morte* w. 396—8; Jacom ya... nye wzanl s skrzynye Jedwydzynye..., ktora myala za possak..., suknyey nowey barwy 1471 *TymProc* 281; Jakom ya ney szyekł łanky gwalthem Olexego, kthorą lanką oczecz moy gemv zasthawyl a na tho zapysz kxang mą 1477 *ZapWarsz* nr 3088; Syosthry przy plasczv mogą tez myeczi (habeant)... kythlyk... plothna byalego 1484 *Reg* 709; Jako nam prawo na brzek rzeky Jezorey sluzancze sgynalo, na kthore metrica mamy 1490 *ZapWarsz* nr 1645; Kvlky myal, alye prochv nye myal 1497 *GórsPiech* 206; Czom myal gymyenya na *thworze, czom myal w szkrzyny y w komorze, tho my wszythko opvsczyczy *SkargaPłoc* w. 9—10, *sim. Skarga-Wroc* w. 10; W[y]eszmyeszly od nyego zaklad, gego odzyenye, nye ma-ly gynego, wroczy mv ge do szloncza zachoda, bo tho gedno ma, czym szye odzewa, a nye ma (nec habet Ex 22, 27) gynego, w czem by spał XV *p. post. Kałuż* 286; Gdy massz doszycz zytha (si blado abundas), nye myluy glodu XV *p. post. R* 1 s. XLI; Proszba nyewyeszczya szchath a szchaty mayączey (mulieris petitio habentis vestes et vestes petentis), znamyą yest nyemoczney wyary *ib.* s. XLIII; A tak vyelye lyvdv eypskyego onych obrazow ⟨w⟩ swych bosnyczach myely (multi tamen antea tenebant iconas in suis oraculis) *Rozm* 119; Nyevyasto, masly rąbek albo chvstą byalą? *ib.* 303; Ktora nyevyasta mayączy (habens Luc 15, 8) pyenyedzy dzyeszyecz a straczylaby yeden pyenyącz, aza nye zasvyczy svyecze y przevracza dom a myloszczyvye schuka, alysch y naydzye? *ib.* 385; Gdyz yest myly Iesus tako sluzyl (*pro* slozyl 'zdjął') sve odzyenye, ktorez na sobye noszyl albo myal *ib.* 532; Bo thu myenyą nyektorzy, yze Pylath pokazal ym mylego Iesusa tako vbyczovanego... a koroną tarnovą na glovye mayączego *ib.* 837; ~ Thomislaw p⟨r⟩zedal w Negolewe swø oczczisnø a ne ma tamo niczsz 1411 *Pyzdr* nr 327; Yako kzandz Yan, moy syn, nye ma nycz v Noscowye oczczysny wyeczysscze 1419 *ib.* nr 581; Jaco Pachlerzs, moy oczecz, w tem wkupenu niczsz ne mal 1420 *Pozn* nr 986; Tam w Lusowye nycz nye mam any *dzedzyczwa, any zyta 1436 *ib.* nr 1556; ~ Vsta magø (habent), a ne molwycz bødø, oczy magø (habent), a ne bødø wydzecz *Fl* 113, 13, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 113, 14, *Pul* 134, 16; ~ mający '*bogaty, dives*': Ya vam to povyedam, yze wschelkyemv mayączemv bądzye obffyto dano (quia omni habenti dabitur et abundabit Luc 19, 26), alye temv, ktory nye ma, y to, czo ma, odeyma *Rozm* 409; ~ nie mający '*ubogi, inops, pauper*': Prze nędzę nye mayączych (inopum, *Fl*: ne ymaiøcich) y prze lkanye vbogich nynye wstanę, molwy gospodzyn *Pul* 11, 5; Ten ps⟨alm⟩ powyada, yze Xps szyebie vczynył nye mayøczego y vbogego *Pul* 40 arg.; Chthory ma dwye svkny, nyechay da nye mayączemv (qui habet duas tunicas, det non habenti Luc 3, 11) *EwZam* 298, *sim. Rozm* 178; ~ Począla vmyątacz kosczyol a yako smyotla proch v gromada, nye mayączy tako rychlo vecz zebracz, y pobrala przed szyą w szvknyą y ponyoszla *Rozm* 19; ~ ~ Kalsde stworzene... szukacz ono szobe przebithku, gdesbicz ono f nem *othpoczynolo y tesze svog pokog ono malo thamo *Gn* 3b; Tedicz vøcz ona... komorø namuie, gdesbicz ona f ne leszala y tesze svog pokog ona thamo mala *ib.*; A drudzycz (*leg.* drugić) tesze przyclad mamy o sfwøthem Maczegu *Gn* 14b, *sim. ib.* 179b. 183b; Prosnosczy nestatku twego ne mey ymena bozego *Dek* III 1; Myanowanye zachoczcze w grzeszchech nye ma myesczcza (nominatio in delictis non vendicat sibi locum) *Sul* 9; Kv dzeczskowanyv yako na woyną gyadą, na tho nye mayącz przyzwolenyą od sądzey..., drapystwo czynyącz *Dzial* 19; ⟨P⟩rzeto, aby potwarz drogy nye myala (ut calumniis via praecludatur, *Sul* 32: aby pothwarzam droga byla zathworzona), chczemy *ib.* 20; Tedy my, chcząc pokoy myecz myedzy zemyany, przysądzylysmy Franczkowy wieczne mylczenye *ib.* 26; Nyyedney vymovy myecz nye bądzye, yze nyevynnego nye vyzvolyl *Rozm* 846. ~ *Cf.* **6.**

2. '*trzymać (w rękach, u siebie), przechowywać, tenere, servare, asservare*': Jsze pan Mico-

lay... ne schedl... do clastora, do mnichow, na pana Pyotra Slapa humislnye hy gwaltowne, mayacz w raku... mecz 1429 *Pozn* nr 1339; Myecze oczy szawr[z]aczayacz, groszna kosza w rakv mayvncz *De morte* w. 38; Poskoczmy, yvz mamy Iesusa v ręku *Rozm* 663; ~ Yscy on to ymø bose gest tako barso miloual, yscy on na skoncenv svego syuota gest ge on f svich vscech mal in ore habuit *Gn* gl. 42a; O kthorø peczøcz Bogusław na mø zalowal, they ya po mem møszu ne mala 1416 *Czrs* 84; O kthore lysthy Bogusław na mø zalowal, thich ya ne mam *ib.*, *sim.* 1423 *ZapWarsz* nr 59; Andrzey nye dal lystha Pawlowy, *oczu memu, any go mamy 1456 *SprTNW* VIII 2, 45; Jako[m] ya lysthv wyennego maczyerze Malgorzacziney nye mam any go dzirsza 1472 *ZapWarsz* nr 2973; Jako ya skarbu... ne wzyala gwalthem any go mąm 1477 *Czrs* s. XCIV; A yesthlyby rzeczy kthore przy sobye czudze myal..., ⟨ma do⟩szi-czi vczynyczi 1484 *Reg* 707; Krzysz, wlocznyą bozą w zwem szerczyu myeymy XV *ex. MacDod* 140; A tho yest przeczyv onym, ktorzy kyedy szye modlyą, czyalo v czerekvy mayą a sercze na vlyczy *Rozm* 607; ~ *o ciąży*: Otho dzyevy-cza w szyvoczye bądzye myala (in utero habebit Mat 1, 23) a porodzy syna *EwZam* 291; ~ Bethleem, myastho nyewyelgye, myalo gosczye thedy mnogye *De nativ* w. 6; ~ mieć (w sobie) '*zawierać, continere*': Thv szą kraszne czthy-rzy szwyecze staly, czo szą wyacz w szobye szwyathi ogyeny myali *Aleksy* w. 220; Dzeszøtø czøscz effy bili, gesz to iest pok⟨r⟩opyona oleem przecz⟨y⟩stim a mayøcz czwartø czøscz hyn (habeat quartam partem hin) *BZ* Num 28, 5; Racz wyedzeczy, ysch myloscz tho w szobye mą, ysze rzathko albo nygdy wyeszelu bywą 1447—62 *Zab* 544; Thamo byla yedna rzeka ognyewą, mayączą w sobye czworakye rosdzyelenye XV *ex. Zab* 536; Szethmy darow szwyątego ducha myala w szobye boza mathka *ca* 1500 *SprTNW* V 9; Dyabla masz w sobye (daemonium habes Jo 7, 20) *Rozm* 433; A kaszdy raz krev ossobno przelyal, a kazdy raz trzy razy v sobye myal *ib.* 819; ~ mieć się k czemuś '*być zwróconym ku czemuś, se convertere, converti ad aliquid*': Rzatko kyedy schyyą nakłonyl, bo zawsche myal schyą k nyebv (raro suum tenuit collum incurvatum, quia semper habuit caput eleva-tum), bo zawsche k nyebv patrzyl oczyma a swe sercze kv bogv zawsche oyczv myal (ad patrem semper eius intentum cor habebat) *Rozm* 153; ~ *przenośnie*: Tako bychmy vschytky rzeczy svyeczkye myely pod pyątha nogy dusze naschey *Rozm* 607.

3. *(o pozostawaniu w określonym stosunku rodzinnym, społecznym, towarzyskim)* '*mieć (syna, pana, itp.), rozporządzać kimś, jego usługami lub, odwrotnie, podlegać komuś, stać do dyspozycji, habere (filium, dominum, similia), alicui praeesse vel inferiorem esse*': Tedy vøcz chalcy gest on tho bil przeuedzecz, velecz gest on szem, masth, grodof... y tesze ludzy pod szobø mal byl *Gn* 3a; A sto svich *rzyczerof gestcy gich ona szobø (*leg.* z sobą) biła mała *Gn* 5a; Nye myey boga gyenego *Dek* I 6. 7. II 1. 2. III 1. V 2—4. VII 1; Pirzwa caszn tworcza naszego, nye masz myecz boga ynego *Dek* III 2. 4. 5. 11. 13—18. 22. 24. 25. 28—31; Nye bandzesz mecz (*Dek* VII 3: bądzyesz myeczy) bogow ginich *Dek* VII 2; Kogo podle szebe ma, tego s rzeczø na-gaba *Slota* w. 66; Odpow⟨ie⟩da Gezus: Ya dyabla ne mam (non habeo Jo 8, 49) *ca* 1425 *EwKReg* 42, *sim. Rozm* 475: Yakom nye mał *Arorowicza mym *czlowyelem, yako do mnye po prawo sszlal Woytek 1432 *Pyzdr* nr 1044; A wthenczasz papyesza myąno, Innocencius mv dząno *Aleksy* w. 52; A gdisz... vsrzisz gescze y wozi, y wyøczsyø wyelikoscz zastøpv, nisz ty masz (quam tu habeas), twich przeczіwnikow, nye løkay syø gich *BZ* Deut 20, 1; Po wszitki czasy bødzesz czirpyecz bødø (*pro* byadø)... a nye mayø (nec habeas), kto by czø vibavil *ib.* 28, 29; Wydzalem wszitek Israhel rozbyegszi syø po gorach, iako owce nye maiøcz (non ha-bentes) pastirza *BZ* III Reg 22, 17; Gesz ti (*sc.* Niniwa) lepsze nysz A⟨leksa⟩ndria, maiøcz wyele lyvdzi pod sobø *BZ* Nah 3, 8; Vyeszyel szą polszka korono, ysz masz thakyego patrona 1455—60 *R* XIX 110; On mnye pyrwey vranyl, a na to ya mam swiatky *Dział* 22; ⟨F⟩ranczek, Falco, Indrzych, trze bracza, mayącz (haben-tes) gednego mlynarza, tedy Indrzych o nyektore vini mlinarza przed sądzą podlug prawa poko-nał *ib.* 29, *sim. Sul* 40; Chczalczy crolowy szlu-szyczy, szwa choragyew myeczy *Tęcz* w. 6; Kyedy byl (*sc.* Urban) Wysznye (*leg.* w Viźnie), tedy ten czlowyek pana nye mayącz, tedim ssyą s nim sprawyl, o czom mu byl wynyen 1466 *TymSąd* 162; Bo mam boga... samego mylo-snyka mego (deum meum habeo solum amato-rem) *Rozm* 25; Tego vymy, yzecz yest pravy czarnokxyasnyk y czarovnyk, złych duchov ma tovarzysthwo *ib.* 799; Svyadka mam sloncze... yze nyyedney vyny smyerthney naydz nye mogą na tem czlovyecze *ib.* 807; ~ Czy tho ludze, chosczy ony vele dzecy magø *Gn* 12a; Ktoricz clouek ma on vele dzecy... vøczcy ony byuagø slachethny *ib.*; Ktocoly czsznø matkø ma, sz ney wszytkø czescz otrzima *Slota* w. 93; A przetho

wszisthczy sz krolewsthwa..., braczą, szostri y blysznе przyrodzone zabyayącz nye mayącze plodv alybo mayącze (non habentes proles vel habentes), w dzedzynnem gymyenyv nygenego przystampv nye *odziczszą *Sul* 49, *sim. Dział* 40; Vstawyamy, aby oczecz mayącz szyny (quod pater habens filios), po smyerczy zony wtorą poyąw, nye powynyen byl... synom cząsczy dacz dzedzinney *Sul* 75; Iestlibi any striyow myal (sin autem nec patruos habuerit), daycze dzedzicztwo tim, ktorzis sø bliszni gego *BZ* Num 27, 11; A gdisz poymye czlowyek zonø y bødze yø myecz (et habuerit eam), a ona nye naydze milosci przed gego oczima..., napise list roswodny... y pvszczi yø s swego domv *BZ* Deut 24, 1; Ale Iaus a Baria nye myalasta (non habuerunt) wyele sinow *BZ* I Par 23, 11; Gdyby ktho vczynyl naglą rzecz... nad takym, czo by thu przyrodzonych nye myal, mozely woyth... fordrowącz? *OrtKal* 304; Mam ya manza puchnacza, ya mv davam grochu, a on chcze kolacza XV *ex. PF* V 372; Panycz panną sza mathką myal *ca* 1500 *SprTNW* V 12; ~ A tency tho svø (*leg.* z swą) panø szadnego dzeczøthka ne mal gest bil *Gn* 183b; Nemerza... trzydzesanth grzywen zyskal na Stachne... y na gey dzeczoch, gesz s prawym mązem myala, na wssystkych, ys to s pirwym myala mąsem 1423 *AKPr* VIIIa 162; Dalnyz (*pro* zali) we szczye leczyech ya mogø syną myeczy (putasne centenario nascetur filius)? *BZ* Gen 17, 17; Dzyeczy, czo szobą (*leg.* z sobą) myely przed malszenstwem, czy nye mogą gymyenya myecz s prawa *OrtVrtel* 119, *sim. OrtMac* 28; Jakom ya dzeczacza, kthorem myal s dzewka ssz Obramba, nye straczil gwalthem 1471 *ZapWarsz* nr 3050; Anno schwyąta y nabozna..., dwadzyeschczya schyą łyath szmuczyla, abowyem plodu nye myala XV *ex. PF* V 103; V nasz bylo szyedm braczynczov a pyrvy poyal zona y vmarl a ny mayą plodv (non habens semen Mat 22, 25), ostavywschy zoną szvoyą bratv svemv *Rozm* 413; ~ Mayancz blisnyątha yagnyątha omnes gemellis fetibus (omnes gemellis fetibus et sterilis non est inter eas Cant 4, 2) 1471 *MPKJ* V 73. ~ *Cf.* **6.**

4. mieć *z dopełnieniem (bliższym, wyjątkowo dalszym) w postaci rzeczownika a. zwrotu przyimkowego wyrażającego jakąś właściwość 'odznaczać się daną właściwością, być jakimś, esse aliquem, esse aliqua natura, animo'* (*typ* mieć złutowanie *'być litościwym, habere misericordiam, esse misericordem'*): Boyazny boga mayącz przeczyw temv, vstawyamy *Dział* 16; Virginitatis integritatem habuit pannenska czaloscz myala XV *med. R* XXV 154; A ticz fszythky clonky mal gest byl f szobe sfwøthy Bartlomeg *Gn* 174a; Quod ita virgo tria habuit in statu suo, iscy f svem stadle mala gest trogaky clonek, videlicet prudenciam, fortitudinem et mundiciam *Gn* gl. 169a; Ktocole ma pewnye geną cznotą, ten ma wschitky takyesch y grzechi XV *med. R* XXII 239; Zamby yego... nye byly... any dlugye, any krotkye, alye wschytky dostatky mayące (universo vitio defectuque carentes) *Rozm* 151; Gdze c glossu meec ne bødze, v masto gego tham k sszøndze *Park* 413; Kon czyszawy..., mą gusz na przednyey pravey nodze 1499 *GórsJazRp* 275; Bødzeli (*sc.* zwierzę) slepe... albo liszage mayøcze (si cicatricem habens)..., nye offyervycze tego panv *BZ* Lev 22, 22; Mayacze na szobye luszky squamosos XV *p. post. PF* III 291; Vøsz thø to mødroscz ma, ysze gdis gy chø szabicz, tedicz vøcz on svø glovø krige *Gn* 172b; Nye m⟨ie⟩ycze mandrosczyi samy sobye nolite esse prudentes apud vosmetipsos (Rom 12, 16) *ca* 1450 *PF* IV 569; O them tho miloserdzu, choscy gest ge Xpc ku svøthemu Ganu mal bil *Gn* 179a, *sim. ib.* 180b; Ktoracz szø tha to byla snamona bosego miloserdza, choscy gest ge Xc do suøtego Gana byl mal *Gn* 179a; Iscy svøthy Gan malcy gest on mocz bil nad slymy duchy *Gn* 181b, *sim. ib.* 183a. b; Pan Jan Jugo nycz nye ma w Staschewe, any listy wsdawnye pana staroscyni... Jugowi visly, ktore bi mocz mały 1429 *Pozn* nr 1341; Thedy rzeczy, ktorekole w domv ostawy wczyekayącz, pan wszy sobye myey mocz odzirzecz (pro se habeat potestatem retinendi, *Dział* 62: ty wszytky otrzyma) *Sul* 61; Thv, gdzeby tho mocz myalo *OrtBr* VI 388; Ale gdzekoly klątha papyesska bądze dana, ktorey my moczy dacz rozgrzeszenya nye mamy (dictare non possumus, *Sul* 4: dacz nye mozemi) *Dział* 6; Ta statuta chczem, aby myali mocz na vieky (edicto perpetuo servari mandamus) *ib.* 50; Lekarze... povyedayv, esze vyelyka mocz szola mayv *De morte* w. 300; Przed onym... bądą odpovyedaly, ktory ma albo bądzie myeczi mocz sądzyczi takye klopothy myedzy gymy 1484 *Reg* 722; Preualere wszyącz albo myecz mocz *ca* 1500 *Erz* 43; Slugo dobry..., bądzyesch myal mocz (eris potestatem habens Luc 19, 17) nad dzyeszyeczyą myast *Rozm* 408; Nynye y (*leg.* ji 'go') ssądza, ktory mocz ma na zyemy *ib.* 786; Thy by ny myal nyyedney moczy (non haberes potestatem Jo 19, 11) nade mną, bycz nye dana byla od vyrzchney moczy *ib.* 813; Panye gosczyv, *myeczye (*OrtMac* 71: myey) dobra myszl, thy pyenądze nye mayą mnye szgynącz any wam

OrtKal 143; Nos yego byl ny mayącz zadnego nyestatkv (nasus erat ipsius nulliusque defectus) *Rozm* 150; (Koń) gnyady... prava noga ma na zad 1471 *GórsJaz* 270; Yszczy ryczerze ten tho obyczag magø, gdisci ge paszø, tedycz vøcz ony swe stare odzene svim slugam dagø *Gn* 173b; Zydovye myely taky obyczay, yze kogokolvye yąly a chczyely vmovycz (*pro* vmorzycz), tego zelazem vyazaly *Rozm* 750; W nyemsze (*sc.* w Geth) bil czlowyek przedlugy, po szescy *palczoch maiøc (habens) *BZ* I Par 20, 6; Spocoynicz są, gisch mayącz pocoy w swich syerczach od grzechu, potem myedzi bracziczą czinyą a gednayą XV *med. R* XXII 242; Ganek brukowany przed domem nye mayączy nad szobą przykryczia licostratos, id est structura de lapidibus, Hebraice Golgotha XV *p. post. Kałuźn* 275; Vøcz trzeczecz przyrodzene vøsz tho ma, ysze [g]gdiszcy gy szegnagø, vøczcy on gedno vcho ogonem szaslony *Gn* 173b; A ye sz mnogø twarzø czudnø, a bødze mecz rękø brudnø *Slota* w. 28; Et hoc quod dicit, dicit de adultis o rozwm mayączich XV *ex. R* XXV 149; Myeyczye rzewlyve syercza vasze (scindite corda vestra) *ca* 1500 *JA* X 379; Swe sercze kv bogv zawsche oyczv myal (ad patrem semper eius intentum cor habebat) *Rozm* 153; (Habet) palatum inordinatum smac ma sly *ca* 1450 *PF* IV 568; Bylo na vysschem pyątrze pyekla yedno myasto, nyeczo mayącz (habens) svyatlosczy *Rozm* 395; Mye⟨j⟩cze (*Msza* III: ymeycze) twardoscz pokoyą y lasky, abyscze gothovy byly naszwyathimi thayemnyczamy bozimi 1456 *Msza* VI s. 263; Fftorecz gy nasz Xc mily prze gego uelike vcynky chualy, choszcy gest ge bil svøthy Gan ku bogu... byl mal *Gn* 179a; Krolewna odpowye yemv: Mąm thesch dobrą volą k themv *Aleksy* w. 77; Zlyvtovanye myeyczye nad nya y nade mną *Rozm* 507; Gen nye gest czych a potulen..., ten nye ma zalosczy XV *med. R* XXII 239; ~ Hec precesserat in diebus vyele lat mala (Luc 2, 36) XV *in. R* XXIV 71; *Pøddesot lat gescze ne mas (nondum habeas Jo 8, 57) *ca* 1425 *EwKReg* 42; A yako popelnyl (*sc.* Jesus) *povtora lata od svego vrodzenya, alye y⟨e⟩sczye dw (*leg.* dwu) lyat ny myal (duorum annorum nondum esset), począł movycz *Rozm* 99; Wtenczasch tha ystna dzyvka myala szobye dvanaczye lyeczye (annorum tunc duodecim fuit haec puella) *ib.* 297; ~ Kyedy yvss dzyevycza Marya svey młodosczy czass myała (tempus iam infantiae Maria cum transisset) a yvsch *syodmą lato popelnyla *Rozm* 15; ~ mieć lata '*być pełnoletnim, aetatis esse puberis, suae potestatis, sui iuris esse*': Iaco Dzetrzich Luthomski ranczil dwadzescza krziwen Thome wrancz za dzatki *Brodzalawi sostrą (*leg.* z siostrą), dokanth lat bi ne meli 1406 *Pozn* nr 785; Byvayą gabany (*sc.* dzieci), gysz lath y rostropnosczy nye mayącz, othpowyedzecz w prawye na rzecz nye mogą any mayą (qui aetate et discretione carentes litem contestari nequeunt neque possunt) *Sul* 75; A then tho mąsz... zosthawy po sobye... dzyathky, czo lath nye maya *OrtMac* 20, *sim. OrtBrRp* 26, 2; Gyedy ma dzyeczyą dwanasczye lath..., thedy yusz ma latha *OrtMac* 90, *sim. OrtBrRp* 67, 3; Gdy opyekalnyk s prawa obeymye schą dzyeczy, czo lath nye mayą, tedy mą mocz dlugy foldrowacz..., yakoby mogly vczynycz thy tho dzyeczy, gdyby latha myaly (*OrtMac* 21: gdyby... myely) *OrtVrtel* 117, *sim. OrtMac* 21; ⟨G⟩dysz wdowa po szmyerczy mąsza swego weszmye dzeczy w swą opyeką nye mayącze doskonalych lyat, tho gest dwanaczcze lyath *Dział* 34; ⟨A⟩czby dzeczy mlode lyath doskonalych gescze nye myali (ante legitimam aetatem) *ib.* 46; Wschakocz ma lata (aetatem habet Jo 9, 21), pytayczye yego, nyechacz sam za szye movy *Rozm* 422; ~ Uczynyl dzyanycz gedennaszczye..., gedna dzyanycza wsdluszøø mayøczy (habebat) lokyeth trzydzeszczy *BZ* Ex 36, 15; Vdzyalal Beseleel skrzynyø... mayøczøø (habentem) poltrzeczya lokczya na dluszø *ib.* 37, 1; Vdzyalal y oltarz kadzydlni... mayøczy (habens) na czworo po gednem lo[t]ktu *ib.* 37, 25; ~ ~ Ny myal tego v obyczayv, aby ktore karmye nyeyadł czy (*pro* nayadł szye) do sytosczy (nunquam consuevit ad satietatem ullum cibum sumere) *Rozm* 158; O pany Marya, ktora tho novyna yest, yzesz nygdy ny myala v obyczayv, aby tako rano byegla... z domv? *ib.* 747. ~ *Cf.* **6.**

5. mieć *z dopełnieniem (bliższym, wyjątkowo dalszym) w postaci rzeczownika a. zwrotu przyimkowego wyrażającego jakąś czynność (lub jej rezultat)*: **a.** '*wykonywać daną czynność, actu quovis fungi, agere*' (*typ* mieć bój '*wojować, bellum gerere, bellare*'): Myely sø boy (inirent bellum) przeczyw Baza, krolowy sodomyczskyemu *BZ* Gen 14, 2; Poszpolu vszyvayøcz albo czanscz *mayø (communicantes, *Msza* I. VIII: pospolythuyacz, III. VI. VII: ucząstnoscz mayøcz) y tesch pamyøthkø chwaløcz... chwalebney zawsche y tesch dzewiczy porodzyczelcze bozey 1426 *Msza* IV s. 314; Ny⟨e⟩ vmyyely (*leg.* umyję-li) czye nynye yedno na nogach, nye bądzyesch myecz cząsczy se mna (non habebis partem mecum Jo 13, 8) *Rozm* 537; Iako to swatczø, iako Wawrzinecz ne mal nouego dzalu s Yanem mymo stare granicze 1397 *Pozn* nr 343;

Dzalv dzeczy nye mayą myecz s oczczem *Dzial* 38; Czczyenye o tem, yako myly Iesus tego svyątego dnya myal rozmayte gadanye Zydy (*leg.* z Żydy) *Rozm* 432; Yzalysz, myloszerny panye, wyeczny gnyew myal myecz na szwe stworzenye (irasceris nobis Psal 84, 6) *MW* 69a; Nye myey grzechu nyeczystego *Dek* V 3; Tegodlya ktory mnye tobye podal, vyathschy smyerthny grzech ma (maius peccatum habet Jo 19, 11) *Rozm* 847; Byorą zaklady..., lasky any mylosyerdza szadnego nye mayącz (nullam gratiam cum impignorato facientes, *Sul* 22: nyianey laski z ooplupyenym czynącz) *Dzial* 9; Tedy sądza Falcowy przysądzył dawnoscz przyiącz a o dzedziną wieczne mylczenye myecz *ib.* 29; Sluchay, kakocz myloscz k tobye myal, kyedycz taką mąką za czye czyrpyal *Rozm* 823; Xpt nyszadnemv clouekoui gego grechof ne othpusczy, aczcy on po szpouedzy ma thø misl, isbi szø go on naftorky chal dopuscicz *Gn* 14b; Dobrze gest dbacz albo nadzeyø myecz (bonum est sperare) w gospodzynv *Fl* 117, 9; Naam tesz grzesznim slugam twym, s swego wyelikego miloszerdza nadzeyą mayøczim (sperantibus, *Msza* IV. VIII: nadzevayøczym)... towariszstwo dacz raczy ss twoymy swątimi apostoli 1424 *Msza* III s. 62, *sim.* VI. VII; Czszo bog obyeczal, nadzeyę ma w tem omnia sperat (I Cor 13, 7) XV *ex. SKJ* I 71; Bandz myloszerdze twoie, panye, nad namy, iako nadzeia *nyeliszmi w tobie (speravimus in te Psal 32, 22) *MW* 11b; Yze w szandzech twogich barzo nadzeiø myalem (in iudiciis tuis supersperavi Psal 118, 43) *MW* 24b; Oszwyecza wszythky mayacze nadzyeya w mylem bodze *MW* 85a; Alye ya w myloszyerdzyu twym myal (*Fl*: ymal iesm) nadzyeyą (speravi) *Pul* 12, 5; Bog moy pomocznyk moy, y nadzyeyę będę myecz (*Fl*: bødø ymecz) w nym (sperabo in eum) *Pul* 17, 2; Dom Aaron myal (*Fl*: ymal) yest nadzyeyę w bogu (speravit in domino) *Pul* 113, 18; V yego ssvyathe ymye poganystvo bądzye myecz nadzyeyą (sperabunt Mat 12, 21) *Rozm* 329; Pyrvi noczleg myalasta (mansit prima mansione) podle rzeki Tigris *BZ* Tob 6, 1; Meycze opatrnoscz w d[r]obrem providentes bono (Rom 12, 17) *ca* 1450 *PF* IV 569; Mey o naszs pyecza curam nostri habe 1466 *R* XXV 135; Nye myeyczye vy pyącze o mnye (non pro me solliciti vos sitis) *Rozm* 141; Samarytan... zavyązal yego rany... y myal o nym pyeczą (et curam eius egit Luc 10, 34) *ib.* 332; Tedy byla ych prava Vyelykanocz... y myely vyelykye pyeczolovanye o svyąthym dnyv *ib.* 768; Boze, na pomozenye moie pilnoscz miey (intende Psal 69, 2) *MW* 15a; Okropne plakanye s nym myala y z Iozephem *Rozm* 75; Krolevstvo moye nye yesth s tego svyatha..., czvsch nye ma początka od zyemskych rzeczy, ale od boga oycza *ib.* 782; Chczeschly myecz pomstą rozlyanya krvye, ktore ssą pobyty, pomsczy nad thym zlym czlovyekyem *ib.* 798; I czynyl yesm sie, yako czlowyek nye slyszøczy y nye mayøczy (non habens, *Fl*: ne ymaiøczi) w swych vszczyech poswarzenya *Pul* 37, 15; Rzeczczye, ysze pan thych potrzebą ma desiderat (Mat 21, 3) XV *p. post. R* XXIV 94; Tam czso wnyosla, tho gey zaplaczil a y tego poszytka nye ma 1423 *Pyzdr* nr 710, *sim.* 1475 *TymProc* 237; Jako mansz Szmichnin ne wszanl plaszcza Annina ani go Szmichna poszydku myala 1427 *MPKJ* II 307; Szøcz ony na tho radø byly mely, kakocz bichø ony s tim tho vczinicz bily mely *Gn* 176a; Xanząn... vsraląn radąn slyachti swey myaw..., vstawyl *Sul* 92; A on myavschy radą o nym Szydzy (*leg.* z Żydy), y podal y Pylatovy starosczye *Rozm* 709; Gdysz gystny roszdzal person myan gest (cum realis distinctio personarum habeatur), myedzy kthorymy nyekthore personi volne, yako szą mąsszke, a nyekthore yako nyewyescze, mnyey volnye mogą zalowacz... w sządze *Sul* 54; Sze mną nye myey roslaczenya dla mogych ludzy szoczenya XV *ex. Zab* 444; Abi thesz laczney a przes tąntnanya rzeczy myano rosprawyanye (ut facilius et sine strepitu causarum expeditio habeatur, *Dzial* 12: ⟨a⟩by... rzeczy... odprawyali), vstawyami *Sul* 25; A ye sz mnogø twarzø czudnø, a bødze mecz rękø brudnø, ana tesz ma k nemu rzecz obludnø *Slota* w. 29; ⟨P⟩yotr postawyl syą naprzeczyw Ianowy sadzy o rzecz, ktorą przed nym myal abo czynyl (quam coram ipso habuit) *Dzial* 29; Zydowskye przewyarsthwo... na pothąpyenye chrzeszczyansthwa zawszdy vmysl ma (indendit) *Sul* 79; Jaco my Sandziwog kazal swemu ludu wzøndz dwoye skota y tego vzitek ma 1387 *Pozn* nr 10, *sim.* 1386 *ib.* nr 3; Farrao, krol vydzenye myal, gdy szyethm klozow czudnych vydzyal *ca* 1500 *SprTNW* V 9; Jakom ya Barazy... nye sbyl sszamowt⟨o⟩r gwalthem, do nyego zadnyey wyni nye maiacz 1472 *ZapWarsz* nr 3052; Nyyedney wyny ty nye masz przyeczyw temu czlowyekowy XV *p. post. RozmPam* 475; Nye mayvcz vyny ząadney w nym sine aliqua nota criminis *ca* 1500 *JA* X 381; Wschelky, ktory vzry *zemczysną a ma zlą volą k temv (qui viderit mulierem ad concupiscendum eam Mat 5, 28), yvsz pokalal yą sve sercze *Rozm* 268; Bo yakokolvye ny mam voley zdradzycz y, snadz potem bądą myecz *ib.* 547; Myecz wsglad respicere *ca* 1500 *Erz* 43; Iaco czso Micolay... ranil

Stanislawa..., to gi ranil... na teg zayesdze, czo gø mal s panem poznanskim 1404 *Pozn* nr 568; Myly Iesus... rzekl: Zlutovanye mam tey tlusczy (misereor turbae Mat 15, 32) *Rozm* 359; Ktore zaloby al⟨bo⟩ pomovy przeczyv temv czlovyeku maczye (quem accusationem affertis adversus hominem hunc Jo 18, 29)? *ib.* 790; Dobrzy mnyschzy szya nye boyv, kthorzy zyvoth dobry mayv *De morte* w. 411; Chczesshly zywoth weczny (*Dek* IV: sbawyenye) mecz, mussysch kazny bozey strzecz *Dek* I 3. III 12. IV; Ktory slova moyego slucha..., bądzye myecz zyvoth vyeczny (habet vitam aeternam Jo 5, 24) *Rozm* 259; ~ mieć zakon lichy '*nie przestrzegać reguły zakonnej, regulam monachicam non servare*': Gynako morza szle mnychy, kthorzy mayv zakon lychy *De morte* w. 440; ~ Megcze vy tho f svem serczu..., abiscze vy... svøthe dny... ve czcy mely..., abiscze vy tesze... svogø maczersz ve *dcy mely *Gn* 175a; Oua, svøthy Gane, tocz gest matuchna thuoga, a thy bøcz szynem ge, abi szø gø thy opekal y tesze gø thy ve *dczy mal *Gn* 180b; *Nyey w czlywosczy stharsche twe *Dek* I 4; Yakom ya tych ludzy na ranky sz thwyrdzey nye dal tedy, gedim gye o Gawla w czwyrdzy myal 1438 *Pyzdr* nr 1170; Jaco pan Tharchala yøl tego winovaczcza y mal w ianczstwe 1413 *Pozn* nr 895; Nye chczyal (*sc.* Piłat) ym nyktorego ynschego namyenycz, kakokolyby ych vyelye myal v yaczstvye, alye rzekl: *Nyenye ('ninie') maczye dw v yaczstw (*leg.* dwu w jęcstwu), ktorego chczeczye, abych vam pusczyl? *Rozm* 808; Detestatur nyenayzrzy, w myerdzyonoszczy ma XV *ex. R* XXV 148; Svaczby v myerzączcze myely (*sc.* Ezeici, nuptias fastidientes) *Rozm* 182; Jako pany Febronia ne myala Adama... w swey moczy, w swey stroszy any s yey stroszey wyszedl 1412 *Pozn* nr 874; Nyenazry vass ten svyath, vyczczye, yschczy mnye pyrvey nyzly vass v nyenavysczy myal (quia me priorem vobis odio habuit Jo 15, 18) *Rozm* 569; Czso zalowal Potr... na Yana y na yego matkø, aby yego oczecz, mayøcz gy w opekanu, pobral mu... jaco dwescze grziwen, o to go ne nagabal zemskim prawem 1408 *Pozn* nr 644; ⟨U⟩stawiamy, aby kaszdy od swiątego Woyczecha asz do swiatego Mychala swe bydlo w stroszy myal (sub custodia pascere teneatur) *Dział* 58; ~ A teszc megcze vy tho f svem serczu na pamøczy, abiscze vy *nedzolø y svøthe dny svøcyly *Gn* 175a; Na pamyęczy myey (memor sit, *Fl*: pamøczen bødz) wszytky obyety twoye *Pul* 19, 3; Jerusalem, Rzym y Troyą myeyczye na pamyączy wschyczy gyą XV *ex. MacDod* 141; ~ *Przygyamnye myecz raczyl yesz ⟨dary dzeczaczą thwego⟩ (accepta habere dignatus es munera pueri tui) 1413—4 *Msza* I s. 262, *sim.* IV. VI. VII; Czyebye..., oczcze,... proszymy y thesch modlymy szø, yako przyemnø myalby (*Msza* VIII. I. V. IX: aby... myalby) y przeszegnalby ty dary (uti accepta habeas et benedicas haec dona) 1426 *ib.* IV s. 313; Yasznym obliczym vcyrzecz raczy y tesch vdzanczne albo przygemne myecz (accepta habere) *ib.* s. 315, *sim.* I. VI—VIII.

b. '*podlegać danej czynności, doznawać, albo znajdować się w jakimś stanie, affici, pati, in statu aliquo esse*' (*typ* mieć cześć '*podlegać czci, laudem habere, laudari*'): Dolentes bolesez mayacz a zaluyącz XV *med. SKJ* V 269; Tez thu myenya nyektorzy, yze kyedy myly Cristus thu ystne srod vyethnycze zevleczon, yzby vyątscha bolyesez myal, nyzly kyedy v Cayphasa byczovan *Rozm* 816; Ktoryle chorobą myal, nathemyesez szdrow ostal *Aleksy* w. 217; Micolay... wczął my wcho y ręką, y o tho chromotą mam 1417 *Pozn* nr 932; A czego by ssam nyerad myal, nykomv tego nye dzyalay *ca* 1450 *PamLit* IX 318; Aczby taczy (*sc.* przestępcy) naszą myloscz przenaleszly..., a wszakosz chczem, aby myedzy slachtą rowney czczy nye myely *Dział* 32; Takyey czczy nye badą myecz (non possunt dicere se probos), yako slachczycz we czczy nyeporvszony *ib.* 39; (Żydzi) rzekły myedzy ssobą...: Damy y (*leg.* ji) poganom v rącze a tego bądzyemy vyelyką czesez myecz *Rozm* 647; Bocz panami (*leg.* paniami) stogy weszele... i oth nich wszytkø dobrocz mami *Slota* w. 87; Myey go dzank euge (euge, bone serve, quia in modico fuisti fidelis Luc 19, 17) 1471 *MPKJ* V 124; Mey dzyeke (euge Luc 19, 17), slugo dobry albo vyerny *Rozm* 408, *sim. ib.* 489; Nye bødzesz nyen[y]avidzecz brata twego w szerczv twem, ale iawney (*pro* iawnyc) karzi gy, abi nye myal sz nyego grzecha (ne habeas super illo peccatum) *BZ* Lev 19, 17; Czso Drogomir przedal *Bodzandze cone, o ti gi slubil viprawicz, aczbi ot tego clopot mal 1403 *Pozn* nr 725; Aby kaszdy o swey rzeczy abo dzedziny doskonale mogl czynycz, krothcosczy nye mayącz w dawnosczy *Dział* 46; Chczeszly myeczy laszka moyą, czczyj oythcza y mathka thwoyą *Dek* III 4. 6. 11; Tedy mi schą kon pode mpną powalyl y *sthcluklem sza y otekom (*leg.* ot tegom) nyemocz mal 1428 *Pozn* nr 1296; Et dentes filiorum obstupescunt (obstupuerunt Jer 31, 29) oskomyny mayą XV *p. pr. SKJ* I 304; Tom vam przeto movyl, abysczye potem nye myely pogorschenya (ut non scandalizemini Jo 16, 1) *Rozm* 570, *sim. ib.* 345; Tey noczy wschyczy vy bądzyeczye

pogorschenye myecz ve mnye (omnes vos scandalum patiemini in me Mat 26, 31) *ib.* 580; Przed nym (*sc.* przed diablem) nye mamy pokoya XV *p. post. R* XXV 237; O angele,... ny mam pomoci *SkargaWroc* w. 60; Day, byszmy... pomozezzye (*pro* pomozenye) w cznothach myely *MW* 65b—66a; ⟨A⟩by kostky nye myali possylenya..., vstawyamy *Dzial* 36; Aby nyezgodny vczychnali a zgodny przespyeczności myeli (ut... innocentia securitate laetetur), vkladi y prawa są przez rącze bosze vstawyony *ib.* 1; Pognatham czy canonyky, proboscze, suffragany any mam o tho przygany *De morte* w. 407; Takosch ta oba (*sc.* Joachim i Anna) vyelyka radoscz y vyelykye vyeszyelye my⟨a⟩la *Rozm* 10; Czsom mal rani, ty mi dal Potr a Olbra⟨cht⟩ 1389 *Pozn* nr 72; Ty rani, czo *Andze obliczil vosznym, tich ne ma ote mne 1393 *ib.* nr 160; Myal vyelye tyszyączy ran v svoyem zyvoczye *Rozm* 822; Ale ma-ly kthory czlowyek kthora rzecz na szyą przed szyedzacza radą, czo by chczyely nany dzyerzecz, tho mogą ony dobrze vczynycz *OrtMac* 56, *sim. OrtBr* VII 570; Any zadnego w szobye skazenya *mayo incorruptibiles *ca* 1450 *PF* IV 577; Skruschenye myeicze (*war. lub.*: myecz) compungimini (quae dicitis in cordibus vestris in cubilibus vestris compungimini Psal 4, 5) 1471 *MPKJ* V 63, *sim.* 1471 *R* XXIV 379; By byl myal (*sc.* Judasz) skruschenye a pravą spovyedz, bog by byl yemv then grzech odpuszczyl *Rozm* 762; Racz nam vdzyelycz szmathkv tvoyego, kthorysz myala pot krzyszem syna tvego XV *ex. SKJ* I 150; A gini vsliszawszi mielibi strach (timorem habeant) *BZ* Deut 19, 20; Czso mi ranczil Andrzey za penadze, tich mi ne zaplaczil a o to mam szkody 1387 *Pozn* nr 14; Czso mi Sandziuogius szapust szapoucdzal, tego mam dzesandz grziwen scodi 1389 *ib.* nr 70, *sim.* 1391 *ib.* nr 290, 1418 *ib.* nr 936; Przibignew ne sabil swey zoni Hanky ani ot nego smercz ma 1402 *ib.* nr 710, *sim.* 1428 *AKPr* VIIIa 172; Jan... ne zabil Miroslaw⟨a⟩... ani ot nego smerci ma 1405 *Pozn* nr 776, *sim.* 1418 *Pyzdr* nr 542; Bandzesz myecz doszycz tesznycze *De morte* w. 71; Non deficiamus nec diffidamus teszknoszczy nye myeymy XV *ex. R* XXV 146; O iakieszcie to towarzistwo myeli roszkoszne z oną pannø laskawø *MW* 50a; W thakey przithczy thego tho Pyotra... skazalismy przisząc, yako przerzeczone cztirzech palczow wczącze myal (habuit) oth Iana *Sul* 40; Byada wam bogathim, gisch tu maczye swą vczyechą XV *med. R* XXII 236; Przikazalem tudzesz post podle rzeki Ahamya, abichom vcyrzpyenye myely (ut adfligeremur) przed panem bogem naszim *BZ* I Esdr 8, 21; Tedy Pyotr odpowiedzal, podlug wiari konya przyglądal..., yaco swego wlosnego, a nye wyem, skąd ma vraz (unde sibi eveniret eadem laesura) *Dzial* 30; Nye poząday zony yego, tako badzesz myecz vrząd stadla sswego *Dek* III 28; Po tvoym vmrzenyv, synkv myly... bądąly myecz od czyebye ktore vveselenye (a te consolationem an aliquam habebo)? *Rozm* 170; Tegodlya bądzyeczye myecz vątpyenye w vyerze o mnye y o mą smyercz (in fide dubitabitis vos in morte mea) *ib.* 580; Czs[c]zo Przedslaw w[r]zanl kon Jaroslaowi, ten dzisz wilc[i]a ma 1412 *Pyzdr* nr 359; My mamy zakon a podlug tego zakona ma vmrzecz (nos legem habemus et secundum legem debet mori Jo 19, 7) *Rozm* 789, *sim. ib.* 811. 838. 840. 842; Zadlivoscz maya nauseant XV *med. R* XXV 156, *sim.* 1477 *MPKJ* II 324; Zaloscz masch pigeat 1466 *R* XXII 14; ~ Iusz, dze, thy czasz masz, abi szø thy ku swemu domu szaszø nafrocyl *Gn* 184a; ~ mieć dosyć, dobrze '*doznać zaspokojenia, być zaspokojonym, satis habere, contentum esse*': Dosszycz mayøcz contentus *ca* 1428 *PF* I 493; Bo potrzebuge cząnstocrocz szmyaloscz przewrothnich, abichom nye bily samym slosczy zapowyedzenym doszycz mayanczi (ut non simus sola delictorum prohibitione contenti) *Sul* 6; Thakye, abi woyewodi w pewney lyczbye swogych sandzy myely doszicz (ut... sint contenti) *Sul* 24; Meycze na tem doszicz (sufficiat vobis) *BZ* Num 16, 3, *sim. Rozm* 814; Volo super iure satis habere al. chcza na pravye dosycz myecz 1463 *RHist* LXIX 334, *sim. OrtKal* 315; Doszycz myeyczye v szoldzye vaszym (contenti estote stipendiis vestris Luc 3, 14) *EwZam* 299, *sim. Rozm* 179; Doszycz myecz subpetere XV *ex. PF* V 22; Gospodnye, pokazy nam oycza, dosycz mamy v tym (sufficit nobis Jo 14, 8) *Rozm* 562; ~ A przeto yze movyczye, by przeczyv vam czynyl nyektore nyeposchluschenstvo, vydzyczyely, yzczyem gy kazal vmorzycz y vbyczovacz, myeyczyez na them dobrze *Rozm* 836.

6. mieć *z dopełnieniem (bliższym, wyjątkowo dalszym) w postaci rzeczownika a. zwrotu przyimkowego wyrażającego rezultat czynności prawnej* '*pozostawać z kimś lub do czegoś w określonym stosunku prawnym, mieć określone uprawnienia, zobowiązania, umowy, rem cum aliquo habere, ius, pactum habere*': Ale yączecz szadney dawnosczy nye ma myecz (captivis... nullam volumus currere praescriptionem) *Dział* 25; Syrothi nye mayą dawnosczy *ib.* 34; Jaco Stachna nye myela dzyrzenya cząsv thego, yedy Yacub wąnzowal

sy⟨ę⟩ w ymyeny violenter polye posw (*leg.* pozwu) Viganthowa 1453 *ZapWarsz* nr 988; Gyny szą beszprawny, szlowye beszmyerny, acz... myrv nye mayą *OrtBr* VII 562; Anym zadal rany krwawey..., gdy gyechal sz lasza swego dobrovolna droga, magyancz sz nym poszwy... w roku sthogyaczy 1496 *ZapWarsz* nr 1769; Iszem bil posslem... do tich, czo k temu prawo maiø 1395 *Leksz* II nr 1773; Zauischa polazbil dzenye na Staschcowo dzerszenye, kv yemusz on prawo ma 1402 *PKKr* II 238, *sim.* 1407—15 *BiblWarsz* 1861 III 23; Wyelye gest naszych slachczyczow prawo nyemyeczske mayącz (ius Teutonicum habentes, *Dzial* 33: mayącz... lysti przywyleyne) *Sul* 43; Gdi ktori kmyecz se wsy ktoregokoly slyachczicza... nye wczinyf prawa w zyemy naschey vstawyonego, trzimalego, myanego i chowalego (iure et ordine in terra statuto, tento, habito et servato) panu swemu, ot kthorego wischedl, w drugego zyemyanyna vyes... yestbi syąn... przenosl *Sul* 100; Thoma Prz[...] Petra poltori grzifni y rok ma na ⟨święty⟩ Michal 1390 *Pozn* nr 77; W tem rocze, ienze man s Micolayem, mam XL grziwen szkodi 1398 *HubeKr* 4; Iacosm Sibana oprawal *pozim czalem v ten dzen, kedi z woyewoda roc mal 1401 *Pozn* nr 518; Jszem byl nyemoczen prawa nyemocza od boga sloszona tedy, kedym mal rok zawity sz narzeczonymi Benakem hy s bracza yego 1428 *ib.* nr 1289; Jaco czom myala rok zawiti s Woczechem... na poroczky, yaco dzys, tom byla prawa nyemocza nyemoczna 1428 *ib.* nr 1300, *sim.* 1434 *ib.* nr 1435; Jsze[m]szmy byli nyemocz⟨n⟩y... tedy, jacoszmi myeli rok zawity s Yanem 1430 *Pozn* nr 1360; Na roczech velykich... w thi czassi myanich... czlonky o wzyąnczye gwaltem panyen i wdow... dobrąn i wsrzaląn radąn myawschi... vkonane, gysch na wyeczne czassi... mayan trwacz *Sul* 89; Twe gednacze do Koszmina ne chø iachacz, czo masz rosprawø Szenuiczi (*leg.* z Senwicy) 1395 *Pozn* nr 187; Jan sz Mycolayem nyc myal gynnego rzødu, nyszly wszyøl kon za kon 1421 *Pyzdr* nr 969; Jacom ya Vyaczslawa vye (*pro* nye) wygnal sz gego domu szylą, ale my vczekl s wynamy y na tho mam gayony szand 1441 *ZapWarsz* nr 708; ⟨S⟩adze, mayącz sądi poloszone (quia plerumque habentes iurisdictionem, *Sul* 25: mayøczy), wsyalibi sobie w obyczay myeszczcza yarczy gdze kv sądzenyv wybyracz *Dzial* 13; Jacom ya sz Stanislawem o szuknya... targu nye mala 1435 *ZapWarsz* nr 509; Jacom nigedne vmovi s Przedslauem ne mal 1391 *Pozn* nr 104; Jacom przi tem bil[i], isz Jakusz sz Petraszem mal umowø *ib.* nr 106, *sim.* 1393 *ib.* nr 179; Iacosm tey vmowi... ne mal, bich mu mal list wroczicz 1403 *Piek* VI 174; Jacom ya o than krziwdą oth Micolaya wstal, esze my vyssey kasal robicz, nysem mal umową 1426 *TymProc* 311; Wydawayą syą na lotrowstwo... a swą wolą bywayą zbyegowie s krolestwa naschego a taką mayącz vmowka (et sic occasionem habentes), wiele zlego w krolestwie poczynayą *Dzial* 39; Jaco Jan ne ssmowil swego possla, kyedi by mal wyecze w szwey wsszy 1414 *Pozn* nr 703; Yako my prawo wyemy thako daleko, yako k themu mamy volnoscz *OrtMac* 64, *sim. OrtBrRp* 52, 4; Ma-ly zastawą w myeszczech w pienyądzoch, tedy gemv sądzą przysądzy pycnyadzi dopelnycz *Dzial* 20; Iacoszmi tø smowø meli s panem Medzirzeckym, ysz nam ma spusczicz folwark sz naszenim 1400 *Pozn* nr 418; Ne mal smowi Szymon 1402 *HubeZb* 103, *sim.* 1406 *Pozn* nr 587; ~ nie mieć nic k *czemuś*, do *czegoś* '*nie mieć prawa, nullum ius habere*': Halsca trzima otde cztir lat dzedzina s pokoyem, a Smichna k tey ne ma nicsz 1396 *PKKr* I 245, *sim.* 1436 *Pozn* nr 1463; S braczø ne ma do yeszora Gorskego niczs 1399 *Pozn* nr 366; Jaco blizey k dzedzinye xandz Symon, ani ('a oni') k ney nicz nye maya 1399 *StPPP* VIII nr 8539; Jacom ya s Januschem nye wzanl s skrzynye Jedwydzyney... obrusow y czachlow z ynymy byalymy schathamy..., do ktorichwa nycz myala 1471 *TymProc* 281; ~ Jaco Bodzantha mal v Potrka mlin w zastawe 1387 *Pozn* nr 12, *sim.* 1416 *Pyzdr* nr 442; Czszo zalowal pan Gywan na Gywana Soboczskego y na yego braczø o trzeczø czansez Soboti y Zsłotkowa, bi to meli w zastawi⟨e⟩, to sø witrzimali trzidzeszczi lath y trzi s pokogem 1408 *Pozn* nr 639; ~ Jacub ne szekl lanky teg, czszo gø ma Swanszek na szwem lyscze 1412 *Pozn* nr 683, *sim.* 1412 *Pyzdr* nr 346; ~ Yakom ya wyanczey nye wszal, yedno tho, czo s prawem myal 1434 *Pyzdr* nr 1098. ~ *Cf.* **1. 3. 4.**

7. mieć *kogoś, coś* za *coś*, jako *coś, jakimś* '*uważać za coś, habere aliquem (vel aliquid) pro aliquo (pro aliqua re)*': Tako isczy Rymane szøcz gy (*sc.* Oktawiana) ony sza boga bily mely *Gn* 5a; Kmyecz nye bądze mocz ktoremv szlachczyczowy albo za slachczicza szą mayączego (pro nobili se gerenti) slachathnosczy naganycz *Sul* 79; Myely gym *szo za sle indignati sunt XV *med. R* XXIV 372; Slubuya yą sobye myecz sa szoną 1455 *MMAe* XVI nr 522; Tobyasz na bodze smyercy poszødal, maiøcz za to (cum... putaret), iszebi bil w proszbye vsliszan *BZ* Tob 4, 1; Szvyeczszczy mv szya naszmye-

valy, za pravego gy vyla myely *De morte* w. 424; Mayą za tho arbitratus (arbitrans Hebr 11, 19) 1471 *MPKJ* V 132; Jacobus... za poczestnego, czsnego, od zadnego w szadnem zawodze podesrzany, ani yest nalesøn, y prze dobri luth... za *tagego myan, dzirsan y chowan, y tesz ninye gy maiø, dzirsza y chowayø za czsnego y falonego clovcca 1474 *Zab* 540; I za przestampcze myalem wszitki grzeszniki zemie (praevaricantes reputavi omnes peccatores terrae Psal 118, 119) *MW* 38b; ~ mieć nizacz, mieć za nic '*nie poważać, lekceważyć, pro nihilo putare, nihili pendere*': W koszczele czy zabyly... swanthosczy nyszacz nye myely *Tęcz* w. 9; Okruthnoscz szmyrczy posznacze, vy czo yey nyzacz nye macze, przy skonanyv ya posznacze *De morte* w. 9; A przethosz nye myeliszmy go nyzacz unde ne reputemus eum (Is 53, 3) 1471 *MPKJ* V 95; Za nycz myely (*Fl*: gymyely sø) zyemyę zødnø (pro nihilo habuerunt terram desiderabilem) *Pul* 105, 24; ~ mieć *kogoś* za nieco '*szanować, poważać, magni aestimare*': Gospodnye, czo yest czlowyek, yzes zyawyl szye yemu, albo syn człowyeczy, ysz gy za nyeczo masz (quia reputas eum, *Fl*: ymasz) *Pul* 143, 4; ~ mieć *kogo* jako *co*: Wschyszczy myely svyątego Yana yako prophetą (omnes ... habebant Johannem sicut prophetam Mat 21, 26) *Rozm* 453; ~ mieć *kimś, czymś*: Prozna maną vana 1444 *R* XXIII 308; ~ Czemu podesrzany macze (*Fl*: ymacze) gory sszyadle (ut quid suspicamini montes coagulatos)? *Pul* 67, 16; Ale szyercze gich nye bylo proste sz nym any wyerny myany (*Fl*: ymany sø) w obrzędze yego (nec fideles habiti sunt in testamento eius) *Pul* 77, 41; Vtore yego spytal o yego navce, ktorą myal podezryaną *Rozm* 677.

8. *z inf. (wyjątkowo z rzeczownikiem, który jest nazwą czynności)*: **a.** '*musieć, mieć obowiązek, debere, cogi, obstringi*': Mow sze mnv (*sc.* prędko), bocz mam dzalo *De morte* w. 75; Kedy masz droga quo nunc tibi iter est XV *ex. PF* III 178; ~ Jaco Maczey vmouil s Boguszem, czsobi dobil na rancoymach, tho mu mal dacz 1389 *Pozn* nr 64, *sim.* 1397 *BiblWarsz* 1857 II 797, 1419 *AKPr* VIIIa 44, 1427 *ZapWarsz* nr 221; Tedi vozni s opolim mal iest idz strugø 1398 *Pozn* nr 396; Gescy on to bil prikasal, abycz fszeliky clouek... thø to dan przynosl bil, gaszczy gest ona rzimskemv czeszarzevy dacz byla mana *Gn* 3a; Nasz Xc mily gest on swe swøthe appostoli temu tho nauczal byl, kakoczby ony... medzy xpiany bydlicz mely *Gn* 172b; A pres to disa melibichom szø veszelicz *Gn* 177a, *sim. ib.*; A pres tocz gest on tako muszyl, *gl.* mal, møkø cirpecz, gakocz gest gø nasz Xpc miły cirpal byl *Gn* 178a; A pres to na snamø tego kalsdy prelath malbi szø on o crifdø kosczelnø... fszøcz *ib.* Takescy by fsythcy pralacy melibychø ony strogich (*leg.* strojić 'czynić') thy to dobre vcinky svøtego Potra *ib.*; Tho przykaazanye maasch pelnycz *Dek* III 16; Czsosm mala dadz s mim mansz⟨em⟩ sza mø dzewka poszagu, tom vszitko saplaciła 1402 *Pozn* nr 711; Kedibi mi kmecz mork carczu vicopal, tedi bich mu mal dwe koze vroczicz *ib.* nr 712; Iacosm tey vmowi z Yankem przed Micolayem Cocalewskim ne mal, bich mu mal list wroczicz a gini wszøncz 1403 *Piek* VI 174; Jaco Boguslawa Sczitniczska ne wranczila Mykolaya do Lenewey, yszbi mala yechacz do Pysdri do sanda 1409 *Pozn* nr 672; A dwa matha przysandz, isz przy tem bily 1417 *Pyzdr* nr 481; Kandibicoly przyiaczele nasnąmonąly, tady by copcze mane bicz sipąni 1422 *Pozn* nr 1102; Ne malem wstanego placzicz 1427 *ZapWarsz* nr 208; Jakom ya nye ranczyl za Katharzinan, aby szan myala virzecz spuszczziny *ib.* nr 280; Yakosz my ranczil za pana Lucasza..., ysze my myano othvyeszcz zitho 1440 *Pyzdr* nr 1248; Yakom ya nye pobral po szmyerczy kszandza biscupa Czolka pirzwego roku, czosz bi nan myalo przicz 1444 *ib.* nr 1217; Geden pospolyti sandza w kaszdey zemy ma bicz myan (haberi debet) *Sul* 8; Bandzely paan wszy they o kthore dowynyenye yego pozwaan myaan bicz (fuerit citandus, *Dział* 14: gdy ktorego zemyanyna ma pozywacz)..., w wrotha dworv pana they wszi swą lyaską tykayącz..., ma gy pozwacz *Sul* 26; Kedy... powod... przes sądzą przikazan bandze y osządzon w prawe dzirzenye they tho dzedziny myan *poscznon (definiatur in veram possessionem eiusdem hereditatis mittendus, *Dział* 20: ma bycz dano gemv w dzedziną wwyązanye), thedi y othe wszego prawa they tho dzedziny... samperzs skazan ma bicz y wirzeczon othpadnącz *Sul* 32; Oth czyebye grzesznego maia byczy trzymany tibi tenenda XV *med. Zab* 513; Jakom ya krovi nye dal do Nadarzina... bładney, kthora bi myela przicz staroszcze varshewskemv 1455 *ZapWarsz* nr 1018; Nye wyemy, czso bysmy myely offyerowacz (quid debeat immolari) *BZ* Ex 10, 26; Roskazal, czsobi gey myano dano bicz z gego stolu (quid daretur illi de convivio suo) *BZ* Judith 12, 1; Gdy gemv myano wroczycz dzyeszącz grzywyen y dwa szlotha *OrtBr* VI 362; Pytalyszcye nasz..., zaluyącz na waszego woytha..., proszącz nasz, czo bysczye sz

nym myely vczynycz *OrtKal* 211; Coram quibus Margaretha cum Raphaele, filio suo, debent fore iure iusti al. mayą bicz prawi 1457 *AGZ* XV 1; Debet fore iustus al. ma bicz praw *ib.* 2; Hezhe Jachna mnye thkanka myeła dacz po swey dzewcze 1457 *ZapWarsz* nr 1008; Tedy gdze by myano wzącz szescz wolow (ubi... fuerint recipiendi, *Sul* 29: gdze szescz wolow bylo wzząącz), thv wezmą trzydzesscz abo czterdzeszczy *Dział* 17; Aczlyby komv dano wyną... a ten to swiatky syą myalby odwiescz (fuerit indicta purgatio, *Sul* 58: przykazano bądze... oczyszczenye), gdyby w gednem swiathkv vpadl, tym czczy nye straczy *ib.* 56; Yako my tho vmovily, hysze po nyey dacz myano XVI sexagenas 1464 *ZapWarsz* nr 1140; Jako ya vipozyczal plaszczya *czarmego... v Marczyna... na czyą..., a thy ostaviw swoy plaszcz modry, myalesz gy zwroczycz et suum recipere *ib.* nr 1181; Ctore by maly bycz cladzony na ogen quis velut arsuris lignis horrenda sevi 1466 *R* XXII 19; Tho vgednanye myelysszczye dzyrsszccz poth dzyesszyączyą koop *zaclady 1471 *ZapWarsz* nr 1420; Jako mnye s thoba vgednano, yzesz thy myala dobrovolnye puszczycz kmyecza Stanislaum..., kthoregosz obrała ssobye wzyacz... y thegom v czycbye zasthal cum ordine, a thegosz ny myala czynycz poth zakladem 1486 *ZapWarsz* nr 1581; Jakom sya s thoba vgyednal, ys thy mnye myal dacz XIX grossos 1497 *ib.* nr 1783; Thych (*sc.* panien) myalo bycz v lyczbye dwanasczye a s takyem vylozenym, yze tamo bycz *myely v czystosczy slvzycz bogv *Rozm* 15; O moy myly synv, czo mava vczynycz s tym? *ib.* 147; Czemv rzekl svyaty Yan, yszby krzczon myan bycz (cur dixit se baptizandum Johannes), a on zvyvoczye (*pro* v zyvoczye) byl posvyączon y osvyączon *ib.* 188; ~ Potrasz stawal sø na ten rok, iaco mal, ano go ne chczano przianycz 1400 *Pozn* nr 450; ~ *z przeczeniem*: '*mieć obowiązek zaniechania czegoś, facere non debere, ab aliqua re facienda desistere debere*': Woyczech ranczil za Waurzincza i za gego czeladz, eze Potrumile ne meli krziwdy czinicz 1392 *HubeZb* 65; Iacoszm bil przi tem, ysze yesm vmouil..., ysz ne mala Swantopa⟨ł⟩kem (*leg.* z Świętopałkiem) wsz⟨y⟩tkich rocow ani wstawacz 1399 *Pozn* nr 408; Ne bila *yyedna vmowa, kedi na Gosline Wincencius Radzimski vano [s] wsdawal swey zene, ne mano skazicz lista wannego na Pnewach 1400 *ib.* nr 443; A takes my ge (*sc.* Marii Magdaleny) przycladem f milem bodze ne mamy rospacy mecz *Gn* 14b; A szaprafdø ne masz thy tego vczynicz *Gn* 172a; Iacom ya zadal dzeszøcz grziwen na Micolayowø zemø a ne malem gich straczicz 1406 *KsMaz* I nr 707; Jaco Jarisz dal dzesancz krziwen swey sinowiczi, yszbi Potrassa ne mala gabacz po yego sziwocze 1406 *Pozn* nr 592; My... baczącz, esz gygra nye myalabi szą scząągnącz (non debet se extendere, *Dział* 43: nye ma bycz) kv kthoremv vraszenyv..., tego tho Andrzeya... skazaliszmy Mykolayewy kv doszyczvczynyenyv *Sul* 51; Gegoszesz (*sc.* grzechu) nye myal vczynycz, a vczynylesz nam (quae non debuisti facere, fecisti nobis) *BZ* Gen 20, 9; Jako my tho vgyednaly Jacvba s Corabyova o poswy, kthoremys go byla poswala o sbycze y o y⟨n⟩sze rzeczy, y na nyesz rok stala a nye myalasz sthavacz 1494 *ZapWarsz* nr 1767a; Wsstawyenye bidlenya... nye ma bicz oppwsczono (non tamen... est regula omittenda) XV *p. post.* *R* I s. XXXIX.

b. '*mieć zamiar, chcieć, velle, cupere, in animo habere*': Ysze vonczasz vyslo gest prykaszane bylo od tego tho czeszarza..., tegodla isbicz ten tho svyczek svath popyszacz bilo mano *Gn* 176a; Tedi wiszedl Lot y rzekl ku swemu zøczyu, genze to myal poyøcz gego dzewkø (qui accepturi erant filias eius) *BZ* Gen 19, 14; Stroną druga zyszkala wszego, ocz szą po prawo myely szlacz *OrtBr* VI 388; A gdyby myano zalobą y odpowyedz pyszacz *OrtMac* 65; Tego nynye vyodą do Pylata,... a dzyszya y (*leg.* ji 'go') pevno mayą ossądzycz y obyeszycz na drzevye *Rozm* 746.

c. '*móc, posse*': Acz my naszym duszam chemi otrzymacz sbauene... ny przes kogo gynszego ne mamy otrzymacz tego, gedno pres dar ducha svøtego *Gn* 14b; O gichsze møcze vele bich mal vam pouedacz *Gn* 171b; A fftorecz mamy chouacz thy to dary, chosz szø nam darmo dany, vkaszugøcz nam gednø drogø, gøsz mamy do krolefstwa nebeskego przicz *ib.*; K thobye proroczy volały, by czø yedno vidzecz myely *ca* 1440 *R* XXV 220; Sz staradawna... w nyektorem capitule... gest wyslowyono, ysze zona... przi wszysthkem dobrze albo gymyenyv vyprawnem... myalaby ostacz (circa omnia paraphernalia... remanebat) *Sul* 74; Vstawyono bylo, aby kedy maczerzs vmrze..., a oczecz ginszą zoną poyącz chcze, dzeczy oth oczcza myały ządacz cząszczy (pueri a patre petebant portionem) *Sul* 75; Ihus Xpus wyedzącz, eze ludze ginako blogoscz albo blogoslawnoscz myenyą, nysze gest,... raczil... roskazowacz, kacobi k nye myano prz⟨y⟩cz XV *med.* *R* XXII 233; Kthorey gyedno (*sc.* żony) bandzesz chczyecz, szlvbyą thobye,

thą masz myecz *Aleksy* w. 43; Czsobichom myely dacz (quid possumus dare) temv swyętemu møzu, gen chodzil s tobø? *BZ* Tob 12, 1; Na czym bich myal patrzycz zaplati za moy dług *OrtBr* VII 572; Yako wyelye maczye wszyacz za tho? *OrtMac* 102; A then Walthko raczsza... s Greglavem scha radzyly, yakoby gy zabycz myely *Tęcz* w. 21; Bo obyczay byl, kyedy kogo chczyano vmorzycz, yze y (*leg.* ji 'go') tez byczovano, alye navyączey czterdzyeszcy razov myano go vderzycz *Rozm* 824.

d. *jako słowo posiłkowe w opisowym futurum*: Alle kakoczkoly gest on Iosef f tho byl verzyl, yszecz Maria malacz gest ona szyna porodzycz bila a dzeuiczø szostacz, a fszegdimcy Ioseph... ku ge porodzenu gestcy on byl dwe bapcze veszual *Gn* 4a; Pirzwa caszn tworcza naszego, nye masz (*Dek* III 17: ymasch) myecz boga ynego *Dek* III 2—5. 10. 11. 13—16. 18. 21. 22. 24. 25. 27—31; Ian s Marczinem ne yesth pelnim dzalem dzelon, bo yeszcze mayø gine dzedziczstwo dzelicz 1408 *Piek* VI 369; Ienci mal pridzy qui venturus est (Jo 6, 14) XV *in. R* XXIV 72; Theliko do yednego byegu roka et non ultra valiturum a daley ssza godzycz ne mą *ca* 1428 *PF* I 480; Angyol szwyastowal, yzecz szye ma narodzycz pan XV *med. PF* IV 593; Myalo szą stacz futurum erat XV *med. R* XXV 154; Qui virgini anunciaverat ipsam filium dei concepturam ysz ona począcz myala XV *med. SKJ* V 261; Tocz gest slub moy, genze maczye chowacz (quod observabitis) myedzi mnø a myedzy wamy *BZ* Gen 17, 10; Aczbi nalyeszono to, czso ukradl gest, v nyego szywee..., dwoyako ma wroczycz (duplum restituet) *BZ* Ex 22, 4; Czo szą myalo przygodzycz quod futurum 1476 *AKLit* III 108; Ienze ma przygydz sandzicz zywe y martwe *MW* 21a; Nye moga sza dovyedzeczy, gdze mam pirvy noczlek myeczy *SkargaPłoc* w. 3; Ffalszyvy my szwyath povyedal, bych ya dlugo szyf byczy myal, wczorą my thego nye povyedal, bych ya dlugo szyf byczy ⟨nie⟩ myal *ib.* w. 22. 24, *sim. SkargaWroc* w. 23; Kupyszly slugą Zyda, schesez lath ma thobye zluszycz (sex annis serviet tibi Ex 21, 2) XV *p. post. Kałuż* 282, *sim. Rozm* 8; Nigdym temu wierzyć nie chciał, bych kiedy tak miłować miał XV *ex. Zab* 447; Rzeklesz: Mam smarthvychvstacz (dixisti te de morte surrecturum) *Rozm* 169; Vschytky rzeczy, ktore mayą przydz, ty vam povye (et quae ventura sunt, annuntiabit vobis Jo 16, 13) *ib.* 572; ~ Tomek røczil paney Anne o cztirdzeszcy grziwen y o pøcz, eszby o tho skodi ne mala ymecz 1400 *HubeZb* 78; Aczby ktora *skødą mąl Dobrogosth o to newroczęne tego listą, tą by malą bycz pąną Janussewa s Gorzewa 1424 *Pozn* nr 1176; Jszem ya nye rzekl Pyotrowi Slapowi przed sandem, abych mu myal garthlo rzaszacz 1432 *ib.* nr 1547, *sim.* 1433 *ib.* nr 1420; Gydzi do Sylo, tu gdzesz gest Achias prorok, ten gen mowyl mnye, iszebich myal krolyowacz (quod regnaturus essem) nad tym to lyvdem *BZ* III Reg 14, 2; ~ Snadz tvoy myly syn przeto nye chczyal povyedzyecz, ysby myan yeth, aby nye vydzyal mey vyelykey zalosczy *Rozm* 591; ~ Kthory mam albo banda pyl bibiturus in futuro XV *med. R* XXIV 361.

e. *wyraża czynność przewidywaną, odnoszącą się z punktu widzenia relacji do przeszłości*: Iscy svøty Potr malcy gest on bycz po bodze pirsvim pralathem *Gn* 177b; Jsze kandibikoly jednacze snamonali y rospravili, tady copcze sypani many bicz y tady granicza spełna malą bicz 1422 *Pozn* nr 1101; Ludze conyeczney czirekwye... myeli bicz silno falą swyeczską vyączy XV *med. R* XXII 248; A wyacz gdi ivsch vmrzecz myal, szam szobye lysth napyszal *Aleksy* w. 187; Ale gdisz to posdne owce plod myali poczynacz, tedi nye kladl prøczya (quando vero serotina admissura erat et conceptus extremus, non ponebat eas) *BZ* Gen 30, 42; Panye boze israhelski, sprawyedlyvisz ti, iszesz nas opuscyl, gysmi myely zbavyeny bicz (qui salvaremur) *BZ* I Esdr 9, 15; Iuszesz prze takø rzecz myal zabyt bicz (interfici iussus es) *BZ* Tob 2, 8; Sluga yeden v Kanye vczynyl *svaczbye a proszyl Iesucrista z dzyevyczą Marya y z yego zvolycnyky, czvsz, ys to mycly bycz yego zvolenyczy (et discipuli cius quidam, scilicet futuri discipuli) *Rozm* 206; Cristus... przyschedl kv myastv, gdzyes yest myan offyerovan bycz na krzyzv *ib.* 442; Krystus... dobrovolnye myan yąth bycz *ib.* 622, *sim. ib.* 817; ~ *o czynności ostatecznie nie zrealizowanej*: Thy rzeczy y ynne tem podobne myały vmyąkczycz sercze tvoye (*sc.* Judasza) y przyvyescz ye kv pokuczye *Rozm* 513.

f. *(w trybie warunkowym) wyraża powątpiewanie o czynności 'rzekomo, jakoby, podobno, ut videtur, ut dicitur'*: Jsz yaco szalowal Bodzantha na Barthosza, yszby mal Barthos jachacz szamoczwarth gwaltem przed yego dom y scrzelicz (*leg.* strzelić) nan, a on s namy tą nocz y dzen bil any tego wczynil 1420 *Pozn* nr 1006; Jsze pan Jan Virzchaczewsky schukal tych slodzeyew, czosz by myeli vcrascz paney Margorzacze volu y skopow dzeszacz 1428 *ib.* nr 1280; Jszem ya nye ranczyl za Thomka

przecyw Janowy s Gandk, aby mu myal wszdacz dobitek y szytem (*leg.* z żytem), y s gynschymi rzeczami, czosz by miali przycz po gego othczu 1429 *ib.* nr 1524.

9. *w połączeniu z imiesłowem biernym czasownika dokonanego stwierdza istnienie rezultatu czynności*: Odpuscyl Saul... krolyowy... y wszemu, czso bilo krasnego, any czso tego chcyal zatraczono myecz (nec voluerunt disperdere ea) *BZ* I Reg 15, 9; Myely to v ych zakonye napyssano *Rozm* 774.

10. nie ma, nie masz '*nie jest, nie istnieje, non est, deest, non invenitur*': Przivyedliscze nasz na to myescze psotne, na nyemze nye moze syacz (qui seri non potest) any syø figy rodzø any vino... Nato (*leg.* nadto) y vodi nye ma kv piczv (insuper et aquam non habet ad bibendum) *BZ* Num 20, 5; ~ O ktorego na mø tsloueka Scepana Olsa⟨m⟩ zaluge, tego ne mas w mey wsi 1409 *KsMaz* I nr 1371; Jako ya tho wem, esze themu byczu Micolaiowemu ne masz szeszczy nedzel 1424 *ZapWarsz* nr 100, *sim.* 1434 *Pozn* nr 1571; Vides, quia hic non est destruccio molendini al. skaza mlyna. Nye mass walv, nye mass podu, nye mass pogrodek 1435 *Pozn* nr 1577, *sim.* 1498 *MacPraw* VI 275; Nye masz nad nya zadney gynney thako panny myłosczywszey 1453 *R* XXV 213, *sim. MW* 45a; Co nalepsich rzeczy nie mass thu XV *p. post. MacPam* II 351; Przesz nego nye masz sbavyenya mego XV *ex. SKJ* I 151; Thucz mala nyedostalo pol albo karthy yedney a to przeto, yze tez tam koncza nye masch *Rozm* 847.

11. mieć się '*zachowywać się, postępować, se gerere*': Yka (*pro* yako?) sye mayą (*sc.* tercjarze) myeczi przy mszy 1484 *Reg* 717; Zandassz od nas nauczenya... o obyczayv rzeczy czeladyeny (*pro* czeladney)... a ktor[z]im by ocz (*pro* oczecz?) ryczer[c]z czeladny obyczay[m]em myal syą myecz (et qualiter patres familias debeant se habere) XV *p. post. R* I s. XXXIX; ~ mieć się k sobie '*czuć do siebie pociąg, skłonność, sibi mutuo favere*': Matha sze xobye ('k sobie') habent ambe se ad invicem XV *med. R* XXV 150.

12. mieć się '*przedstawiać się, znajdować się w określonym stanie, haberi, esse*': Confessio sacramentalis per hoc differt, gynako sø ma, a mentali XV *in. R* XXIV 67; A lepyey szą czy v czebye maya, czo s czebye klamaya 1444 *PF* V 37; Vbogyego ducha albo dusche gest ten... gen syą scham schobye... nye podoba any chfali,... ma syą przed bogyem yako zebrak przed krolem XV *med. R* XXII 235; Wysznawam przed prawem, yako szye rzecz w szobye mą *OrtVrtel* 117, *sim. OrtMac* 20; Panye, czo czysztoscz chovaya, yako sza v boga mayv? *De morte* w. 482; Dispare concidat, id est in tristiciam cadat nye myey szą *MPKJ* V 56; Ewangelyv maczye dzysyeyszey nyedzelye, ktory ya svyat Macyey popyssal ⟨w⟩ szosthym polozenyv albo capitule svoych ksyąk, ktora sya tako ma prostym vycladem XV *ex. SKJ* I 147; Dzyevycza Marya... począl⟨a⟩ pytacz, yakoly szye rzecz myala o yey synye mylem *Rozm* 517; ~ *(w pozdrowieniu)* miej się dobrze '*witaj!, salve!*': Myey sye dobrze, Blaszeyv (gaude, Blasi)! *Błaż* 320.

Cf. **Imieć, Miewać**

Miednica *formy*: *n. sg.* miednica *De morte* w. 30, *ca* 1500 *Erz* 44; ~ *ac. sg.* miednicę 1456 *ZapWarsz* nr 1021, *Rozm* 531; ~ *n. pl.* miednice 1455 *MMAe* XIII nr 1839, *OrtBrRp* 55, 2, *OrtMac* 69; ~ *ac. pl.* miednice 1465 *StPPP* II nr 3836.

Znaczenie: '*misa metalowa do mycia się, pelvis e metallo facta ad lavandum apta*': Kv they tho gyeradzye, szlowye nyewyeszczkym rzeczam, szlusza czynyone szlotho y szrebro, czo szlusza ku panye⟨n⟩szkyey kraszye, y szrebrne czasze..., y lyszky, y almarie, y myednycze *OrtMac* 69, *sim. OrtBrRp* 55, 2; Jakom ya po Katherzinye Janowy rzeczy domovych jako trzi kopi any szrebra jeko copa, any myednycza yeco grzivna nye wzanla 1456 *ZapWarsz* nr 1021; Tu... recepisti scultellas argenteas, pelues argenteas al. myednycze, cuppas al. cupky, coclearia argentea 1466 *StPPP* II nr 3836; Wsrzal czlovyeka nagyego, przyrodzenya nyevyeszczyego..., chvda, blada, szolthe lycze, lsczy szya yako myethnycza *De morte* w. 30; Myednyczą peluis *ca* 1500 *Erz* 44; Nalyal (*sc.* Krystus) vody v my⟨e⟩dnyczą (mittit aquam in pelvim Jo 13, 5)... y począł nogy vmyvacz svoym apostolom *Rozm* 531; ~ Duo candelabria maiora de dono olim... archiepiscopi et alia duo minora cum duobus manilibus al. myednicze 1455 *MMAe* XIII nr 1839.

Miedny *cf.* **Miodny**

Miedownica *cf.* **Miodownica**

Miedownik *cf.* **Miodownik**

Miedowy *cf.* **Miodowy**

Miedówka *cf.* **Miodówka**

Miedunica *cf.* **Miodunica**

Miedunka *cf.* **Miodunka**

Miedza *formy*: *n. sg.* miedza 1383 *StPPP* VIII nr 1959, (1403) 1599 *DokMp* I 312, 1415 *Pyzdr* nr 436, *ca* 1420 *WokTryd* nr 377, *etc.*; ~ *g. sg.* miedze 1394 *TPaw* IV nr 4970, 1402 *StPPP* II nr 831, *etc.*; niedze 1427 *ZapWarsz*

nr 2727; miedzy 1485 *ZapWarsz* nr 1601; ~ *d. sg.* miedzy 1490 *AGZ* XIX 557; ~ *ac. sg.* miedzę 1399 *Pozn* nr 411, 1403 *KsMaz* I nr 306, 1405 *ib.* nr 550, 1408 *ib.* nr 1143, *etc.*; miezę *Fl* 103, 10; ~ *i. sg.* miedzą 1470 *ZapWarsz* nr 2995, 1474 *ib.* nr 1379; ~ *ac. du.* miedzy 1399 *StPPP* VIII nr CCLXXXIX 36; ~ *n. pl.* miedze 1402 *KsMaz* I nr 237, 1429 *ArchCastrCrac* III 1323, *BZ* Num 34, 9. 10. 11. Jos 1, 4, 1471 *MPKJ* V 27; ~ *g. pl.* miedz 1439 *ZapWarsz* nr 889, XV *med. R* XXIV 349, *BZ* Deut 19, 14; ~ *ac. pl.* miedze *BZ* Num 35, 26. Deut 27, 17, 1465 *TymProc* 233, *DlLB* I 101; ~ *i.pl.* miedzami *ca* 1428 *PF* I 481, 1439 *ZapWarsz* nr 890, *etc.*; ~ *l. pl.* (o) miedzach *Sul* 7, 1471 *MPKJ* V 30. 41, 1479 *Czrs* s. XLII, 1498 *SKJ* III 335.

Znaczenie: '*granica, najczęściej pas nie zoranej ziemi rozdzielający dwa obszary, czasem pokryty zaroślami, wyposażony w znaki graniczne, niekiedy mający postać bruzdy, skiby, wału, nawet muru, limes, finis, terminus, agri inarati pars certae cuiusdam latitudinis, campos, bona sim. dirimens, saepius semitae instar, etiam dumetis obsita, terminis instructa, item sulcus, lira, vallum, murus*': **a.** '*granica roli, posiadłości, majątku, agrorum, bonorum sim. limes, terminus*': Pro II 1/2 medza perarrata 1383 *StPPP* VIII nr 1959; Ne oral medze 1394 *TPaw* IV nr 4970; Kdzebi yała szwimi conmi y przisłgla (*leg.* przysięgła), tu mata *meczø 1399 *Pozn* nr 411; Pro 2 gadibus medzi 1399 *StPPP* VIII nr CCLXXXIX 36; Non p⟨o⟩ssum ostendere, quia sunt semite vlg. medze arathe 1402 *KsMaz* I nr 237; Otto... Nicolao penam XV et judicio XV pro dicta perarracione gadium vlg. medze 1402 *StPPP* II nr 831; O chtorø medzø zalowal na mø Bogusz, tom ia ne przeoral medzi grancze 1403 *KsMaz* I nr 306; Czso na mø Regnolth zaloval o medzø, tem yem ne wioral *plukem 1405 *ib.* nr 550; Pechno... contulit accionem contra Andream... pro sem⟨ita⟩ vlg. o medzø 1408 *ib.* nr 1143; O chtorø medzø zalowal na mø Marcin, tem ya ne przeoral alem oral f szwem *ib.* nr 1144, *sim.* 1428 *ZapWarsz* nr 2795, 1439 *ib.* nr 852; Jaco Micolay nye oral Katherziny bliskoszczy, ale tu oral na swey othczysznye, gdze myedzą szaszla 1415 *Pyzdr* nr 436; Quia existens cum eo in vicinitate, non sepisti medzą ad te spectantem, pro quo dampnificasti ipsum in decem marcis. Item quia sepisti ipsius medzą, ad te posuisti palum violenter 1415 *StPPP* II nr 1406; Medza limes *ca* 1420 *WokTryd* nr 377, *sim. ca* 1500 *R* XLVII 354; Penes granicies al. podle *mecze* 1421 *ArchCastrCrac* I 1352; Meta al. myedza 1424 *ArchTerCrac* VII 410, 24, *sim.* 1426 *ib.* CXCV 373, 8, 1471 *AGZ* XVIII 33, 1473 *AGZ* XIX 546; Medza Pelczina 1425 *ArchTerCzchov* III 6, 2; O cthorø rolyø Marcin na nyø szalowal, thom ya oral w swem, alem myedze nye ruszil 1427 *ZapWarsz* nr 2710; Jacom ya nye wioral Marcinowi nyedze *ib.* nr 2727; Vsque ad metam Falkonis vlg. do medze 1428 *MonIur* V 103; Nyneysimy listy zastawyamy dzedzini nassze... ze wszytkimi gorami..., medzami y granyczami, y kopczy cum... metis et graniciis, scopulis *ca* 1428 *PF* I 481; Gadem al. myedzą 1429 *ArchCastrCrac* III 642; Gades vlg. myedze *ib.* 1323; Przeoral myedza 1429 *ArchTerCrac* IX 123, 2; Yze medze gego ne przeoral kmecz Raphalow 1429 *MPKJ* II 309, *sim.* 1450 *ZapWarsz* nr 947, 1493 *ib.* nr 1747; Pro duobus gadibus vlg. myedze 1388—1430 *ArchTerCrac* III b 544, 76, *sim. ib.* 336, 54; Inter metas al. myedze 1430 *ib.* CXCVII 41, 30; Jakom ya nye skaszil Gothartowy myedze y granicze gwalthem 1431 *ZapWarsz* nr 318; Pauel Bartholthowey roley ne zaoral any medze sczasszil (*leg.* skaził) 1432 *ib.* nr 399; Pro violenta defalcacione prati... et pro exaracione in tribus locis *limitorum al. *myecze 1438 *StPPP* II nr 2745; Jaan Swanschoui nye przeoral myecz any w lankach, any w roly 1439 *ZapWarsz* nr 889; Jan za thimi myedzami dzerszi vyanczey trzech lyath s pokoyem do zastavy *ib.* nr 890, *sim.* 1448 *ib.* nr 807, 1449 *Czrs* s. XC; Jako to ne yest vilozna droga, ale myedza 1446 *ZapWarsz* nr 800; Andree... cessit medietas ville Gdassycze incipiendo a semita al. myedza, que semitha incipitur se ab Andrea kmethone et vadit usque ad alium kmethonem Stankonem 1447 *AGZ* XIII 236; Vstawyenye o graniczach a myedzach rzecznich alybo vodnych *Sul* 7; Ne przeszągay miedz ne attingas terminos XV *med. R* XXIV 349; Laneus circa laneum, metha al. medza circ⟨a⟩ metham, porta circa portam resident 1451 *AGZ* XIII 316; Nye przeymyesz ani przenyeszes myedz (terminos) blisznego swego, ges to sø virili pirwszy k gimyenyv twemv *BZ* Deut 19, 14; Przekłoti, ktorisz przenoszi myedze (terminos) swego blisznego *ib.* 27, 17; Quia arasti al. przeoral myedze 1465 *TymProc* 233; Ager iste iacet inter rubeta al. myedzy myedzamy 1466 *KsN-Warsz* I nr 684; Jakom ya za trzeczą myedza, nycz tam nye mayancz, nye wyrambylem geblony gwalthem 1470 *ZapWarsz* nr 2995; Myedzie gades (Num 33, 36) 1471 *MPKJ* V 27;

V 1388 Słown VIII ~ 100

Jako ya tho, czszo trzimam..., tho trzimam za ro⟨z⟩dzalem w pokoyv wyschey trzech ląth za myedzamy y za czoszny 1471 *ZapWarsz* nr 2958, *sim.* 1472 *ib.* nr 3086; Jakom ja nye skazyl ssznaku ani myedze gwalthem, za kthorim snakyem i sza myedzą thą rolą trzymam 1474 *ib.* nr 1379; Czynsz ('część')... ma bycz thako vyelka, yako plichczynszka, w myedzach, w lakach, wodach, w gajach 1479 *Czrs* s. XLII, *sim.* 1498 *SKJ* III 335; Agri distincti sunt per myedze et uyaszdy *DILB* I 101, *sim. ib.*; Jako ya s bracza zadzirzal dzyal podla myedzi Woszczalkowey 1485 *ZapWarsz* nr 1601; Stanislaus Panek recognovit se emisse... pratum in alio loco, circa graniciem alias circa myedza iuszynynszka et angulum..., qui angulus iaczeth inter Grabownya, circa metam alias circa myedzam 1490 *StPPP* XI 77; Signa al. myedzą fecerunt in medietate prefati agri 1496 *AGZ* XIX 108; ~ **b.** '*granica wsi, vicorum limes, finis*': Stanislaus granicias seu limites, quae Chotel et Hołucza, haereditates sic dictas, debent mediare, resiliit... per metam ibidem, quae dicitur in vulgari medza, et fossata, quae in meta eadem sunt haereditates memoratae in signum graniciarum inter se debent tenere (1403) *DokMp* I 312; Usque ad limites al. medze, que mediant inter Mlodouicze et Klocouicze 1462 *AGZ* XIII 378; Johannes... pol stayanka roley nad zapusta podlye ozogowskey myedze... obligauit 1483 *SKJ* III 334; Jacobus... duo stadia agri... nad laczkamy... a druga za gumny,... myedzy smylowskemy myedzamy z obu stron... vendidit 1484 *ib.*; Jacobum (*pro* Jacobus)... agros,... duo stadia... podlya Smylowicz myedze et podle Osowskiego do granicze irzmanowskey... vendidit *ib.*; Que via venit ad mericam al. ku myedzy lanei ville hereditarie 1490 *AGZ* XIX 557; ~ **c.** '*granica miasta, kraju, państwa, urbium, terrarum, civitatum finis*': Gdisz vnidzecze w zemyø kanaanskø, a k gymyenyv wam losem syø dostanye, tymi to myedzami syø dokona (his finibus terminabitur)... A poydze okolo podle myedze (ibitque per gyrum terminus) z Esemona asz do potoka Egypskyego... Potem kv polnoczney stronye od morza wyelikego pocznye syø myedza (termini) chilicz asz do gori przewiszokyey... Y *poydo myedze (confinia) asz do Effrona a do wsy Henan. Ti to myedze (termini) bødø na polnoczney stronye. A odtød syø pochilø myedze (fines) konyecznye kv stronye wschodv slvnecznego... Pochilø syø myedze (termini) aszdo Reblata *BZ* Num 34, 2—11; A iestli wrog przes myedze *myestkye (extra fines urbium), ktores sbyeglim vstawyoni sø, nalezon bødze, a zabit bilby..., przes viny *bodze, ktos gy zabige *ib.* 35, 26; Poko⟨le⟩nyv Rvbenowv y Gadowv dalem zemyø galaadskø... a pol potoka y krayow az do potoka Gebot, ktoris iest myedza (terminus) synow Amonskich *BZ* Deut 3, 16; Az do morza wyelikyego przeciw slvnecznemv zachodv bødø myedze wasse (erit terminus vester) *BZ* Jos 1. 4; Israhel odiøl zemyø mø, gdi wiszedl s Egypta, od myedze (a finibus) Armon asz do Iaboth y Iordana *BZ* Jud 11, 13; Po myedzach prope menia (transierunt prope moenia Tyri II Reg 24, 7) 1471 *MPKJ* V 41; ~ **d.** '*kres, kraniec, finis extremus*': Wstøpayø gori... na myasto, yesz yes zaloszyl gym. Mezø albo granyczø (terminum, *Pul*: kray) poloszyl yes gym, geysze ne przestøpyø any syø *obrøczø pokricz szyemyø *Fl* 103, 10; Myedzamy ffinibus (venerunt in Etham, quae est in extremis finibus solitudinis Num 33, 6) 1471 *MPKJ* V 27; Na myedzach in terminis (disperget te dominus in omnes populos a summitate terrae usque ad terminos eius Deut 28,64) *ib.* 30. ~ *Cf.* **Miedzuch.**

Miedzianka '*szpilka, spinka miedziana, acus vel fibula e cupro facta*': Spinter, medzanka, acus mulieris *ca* 1500 *PF* IV 749.

Miedziany *formy*: *n. sg. m.* miedziany XV *med. GlWroc* 47r, XV *med. R* XXIV 367, *BZ* II Par 7, 7, *Rozm* 66; *f.* miedziana 1393 *MMAe* XV 170, 1471 *MPKJ* V 25. 29, 1500 *ZsigBud* 27; *neutr.* miedziane *BZ* Deut 28, 23; ~ *g. sg. m.* miedzianego *Rozm* 603; ~ *ac. sg. m.* miedzianego *BZ* IV Reg 18, 4, *Rozm* 603; *f.* miedzianą *BZ* Ex 35, 16. 38, 4; *neutr.* miedzianc *BZ* Ex 38, 8; ~ *l. sg. neutr.* (na) miedzianem *BZ* Gen 4, 22; ~ *n. a. ac. du. m.* miedziana 1471 *MPKJ* V 124; ~ *n. pl. f.* miedziane 1472 *Rost* nr 36, *ca* 1500 *Erz* 44; ~ *g. pl. m.* miedzianych *BZ* Ex 38, 10; ~ *i. pl. m.* miedzianymi *BZ* Ex 38, 12; ~ *l. pl. m.* (na) miedzianych *BZ* I Par 15, 19.

Znaczenie: '*miedziany, zrobiony z miedzi, związany z miedzią, e cupro factus, aeratus, aeneus, qui cupri est*': Pro cupro ad emendandum mortab⟨u⟩lum, dictum stampca medzana 1393 *MMAe* XV 170; Cumque orasset Moyses pro eis, misit eum dominus facere serpentem eneum medzany XV *med. GlWroc* 47r, *sim.* XV *med. R* XXIV 367; Multa miracula faciebat: serpentes eneos, statuas eneas medzane XV *med. GlWroc* 56r; Uczyn... oltarz offyerny y bronkø gego myedzanøø (craticulam... aeneam) *BZ* Ex 35, 16, *sim. ib.* 38, 4; Vdzyalal y umiwadlo myedzyane (labrum aeneum) *ib.* 38, 8; Slupow myedzanich dwadzeszczya (columnae aeneae vi-

ginti) *ib.* 38, 10; Slupow dwadzeszczya s podstawky myedzyanimy (columnae decem cum basibus suis aeneae) *ib.* 38, 12; Zlamal wøsza myedzanego (serpentem aeneum), gegosz vczinyl bil Moyses *BZ* IV Reg 18, 4; Spyewaci... na zwoneczkoch myedzanich (in cymbalis aeneis) brznyely *BZ* I Par 15, 19; Oltarz myedzani (altare aeneum)... nye mogl znosycz obyat zszonich *BZ* II Par 7, 7; Stampka myedziana martariolum (mortariolum ex decem siclis aureis Num 7, 14) 1471 *MPKJ* V 25; Myedzana ruda cris metalla (de montibus eius aeris metalla fodiuntur Deut 8, 9) *ib.* 29; Dwa scharty myedzana duo era nummea (vidit... viduam pauperculam mittentem aera minuta duo Luc 21, 2) *ib.* 124; Troski medzane batıtura eris 1472 *Rost* nr 36; A reformatione amfore myedzyana, in qua portatur aqua ad lavandum domino principi 1500 *ZsigBud* 27; Myedzyane strvny enthea plectra *ca* 1500 *Erz* 44; Tocz on vazy (*leg.* wąż) myedzyany (hic est serpens aeneus) na pvsczy *Rozm* 66; Ffigura albo przyklad onego vąza myedzyanego..., ktoregoz Moyzesch povyeszyl na pusczy. Tez myly Kristus tez byl znamyenovan przez vąza myedzyanego, ktorego był podnyosl Moyzesch na pusczy *ib.* 603; ~ Sella... vrodzyla Tubalchaym, genze bil pyrzwi kowal na wszitkyem zelaznem rzemyøsle y myedzanem (in cuncta opera aeris et ferri) *BZ* Gen 4, 22: ~ *przenośnie o niebie*: Bødze nyebo, ges to nad tobø gest, *myedzanye (sit caelum... aeneum), a zemyø (*pro* zemya), na nyeyze to chodzisz, zelaszna *BZ* Deut 28, 23.

Miedzni *cf.* **Miedzny**

Miedzny, Miedzni '*graniczny, ad limitem pertinens*': Szaly (*leg.* są-li) czy przyszyaszny ludze od myasta postaweny, aby myedzy sząższyady obeszrzely albo ogladaly myedznye (*OrtBrRp* 92, 2: myedzne sczyany) albo gynne krzywdy o bvdowanye myedzy sząższyady roszprawyaly, tedy ma przy thym zostacz podlug gych wysznanya *OrtMac* 126.

Miedzuch '*miedza, pas nie zoranej ziemi rozdzielający dwie role, limes agrorum, agri pars inarata inter duos campos iacens*': Jo⟨hannes⟩ et N⟨icolaus⟩... quartam ipsorum porcionem tocius hereditatis in C... tam longe lateque, veluti ipsa quarta pars in suis metis, medzuchy, limitibus, granyczach, et terminis, y w snamyenyach... est limitata... et distincta,... vendiderunt XV *p. post. StPPP* X nr 200. ~ *Może trzeba poprawić lekcję wydawcy na:...* medzach y granyczach; *wyrazy polskie wpisane są zapewne nad rządkiem wszystkie obok siebie.*

Miedzy *cf.* **Między**

Miedzydroże *cf.* **Międzydroże**

Miedzygórze *cf.* **Międzygórze**

Miedź '*miedź, a także stopy: brąz, spiż, cuprum, aes*': Medz cuprum *ca* 1420 *WokTryd* nr 265; Myecz cuprum 1437 *Wisł* nr 228 s. 85; Myecz stannum XV *p. pr. PF* V 28; Factus sum sicut es sonans, myedz, zwon zwonyączy (I Cor 13, 1) XV *med.' SKJ* I 69; Ku potrzebye gego (*sc.* ołtarza) szdzyalal rozmagyte ssøødi s myedzy (paravit ex aere vasa diversa) *BZ* Ex 38, 3; A myedzy (aeris) offyerowano gest szyedmdzeszyøth tyszyøczow a dwa a cztyrzysta nadto zawaszy *ib.* 38, 29: Zelazo a myedz *oboyw gego (ferrum et aes calceamentum eius) *BZ* Deut 33, 25; Zlamal wøsza myedzanego... a zdzal gemv gymyø Noeschan, to gest myedz (vocavitque nomen eius Nohestan) *BZ* IV Reg 18, 4; Myedz *ca* 1455 *JA* XIV 489; Carcere vinxistis, utpote morte reum vectibus ex ere, zavoramy y zatworamy sz myedzy, clausistis 1466 *R* XXII 25; Meedz *Park* 405; Medz es vstum 1472 *Rost* nr 34; Myedz es *ca* 1500 *Erz* 44.

Miedźwiadek *cf.* **Niedźwiadek**

Miedźwiedzi *cf.* **Niedźwiedzi**

Miedźwiedzica *cf.* **Niedźwiedzica**

Miedźwiedziny *cf.* **Niedźwiedziny**

Miedźwiedź *cf.* **Niedźwiedź**

Miedźwno '*słodko, miodowo, dulce*': A mnogy ydze za stol, szødze za nym yaco wol... A graby szø w myszø przod, ysz mu medzwno yako mod *Slota* w. 25.

(Miejsce) Miestce, Mieśćce, Mieśce *czy* **Miesce** *formy*: *n. sg.* miestce XV *med. GlWroc* 47v; mieśćce *BZ* Gen 28, 17, *OrtCel* 5, *OrtLel* 234; mieśce 1491 *RKJŁ* VII 58, XV *p. post. Kałużn* 274, XV *p. post. R* XXV 161, XV *p. post. RozmPam* 474, *Rozm* 818. 822; ~ *g. sg.* miestca *Sul* 9; mieśćca 1429 *Pozn* nr 1339, *Sul* 9. 104, *BZ* Gen 21, 17. I Reg 20, 41. I Par 21, 15, *ca* 1455 *JA* XIV 492; mieśca *BZ* Deut 18, 6, 1484 *Reg* 716, 1498 *MacPraw* VI 273, XV *ex. R* XXV 143, *Rozm* 182. 380. 819. 822; ~ *d. sg.* miestcu *Sul* 25; mieśćcu *BZ* Gen 28, 19. 32, 30; mieścu *Sul* 25, *BZ* Jos 7, 26; ~ *ac. sg.* miestce *Sul* 9. 21; mieśćce 1426 *Msza* IV s. 315, *Sul* 28, *BZ* Gen 32, 9, *etc.*; mieśce *Sul* 29, *BZ* Deut 1, 31. Jos 8, 9, *OrtBr* VI 362, *OrtMac* 71, *etc.*; ~ *l. sg.* (na) mieśćcu 1446 *AKPr* VIIIa 49, *Sul* 19. 25. 29, *BZ* Gen 20, 11. 28, 16, *etc.*; mieścu 1449 *R* XXV 165, *BZ* Deut 32, 10. Jos 7, 22. 8, 24, *etc.*; ~ *n. pl.* mieśca *ca* 1500 *Erz* 44; ~ *d. pl.* mieścom *BZ* Deut 1, 7; mieścam *Rozm* 300; ~ *ac. pl.* miestca *Sul* 26; mieśćca *Sul* 21, *Dział* 13, *ca* 1500 *SprTNW* V 12; mieśca XV *med. GlWroc* 82v, *Rozm* 183. 380; ~ *i. pl.* mieśćcy

BZ Tob 1, 1; ~ *l. pl.* (po) miestcech 1474 *Zab* 540; mieśćcech *Sul* 26; mieścech XV *p. post. PF* III 289; mieśćcoch *Sul* 25. 71. 103; mieścoch *BZ* Gen 20, 13. Num 33, 49; mieśćcach *Sul* 111, *OrtBr* VII 549; mieścach XV *ex. MPKJ* V 140.

Znaczenia: **1.** '*miejsce, część płaszczyzny lub przestrzeni, gdzie się coś dzieje, locus*': Wschithkym w Yesucriscze othpoczyvayøczym myeszczce ochlodzenya (locum refrigerii, *Msza* III. VI. VIII: myasto), swatlosczy y pokoyv aby dal, proszymy 1426 *Msza* IV s. 315; Na temze myesczyv (erant omnes pariter in eodem loco Act 2, 1) 1449 *R* XXV 165; Acz opvsczywszi pirzwe lozisko obroczy (*sc.* rzeka) swe szczee... przes gynsze myeszczca (per alia loca)... moczą wlostną *Sul* 21; Wstawyami, aby ryczerz... vmyaal myestcze wząncz pewne (locum certum, *Dział* 8: myeszczce) kv obronye szwey chorągwye *ib.*; Kszązątha, slachczyczy... sobye strawy na myeszczczoch osobnych (in locis solitariis) nye mayą bracz *Sul* 71; Item lyatha, dnya i myeszczca (loco), yako wsgorąn, vstawilismi *Sul* 104; Znadz tu nye ('nie ma') na tem myeszczczu (in loco isto) strachu bozego *BZ* Gen 20, 11, *sim. ib.* 28, 16. II Par 6, 40. 7, 15; Mylosyerdze vczyn se mnø na wszelkich myeszczoch (in omni loco), kødi syø obroczymi *BZ* Gen 20, 13; Bo gest pan bog vslyszal glos twego dzeczyøczya s tego to myeszczcza (de loco), na genze (*pro* gemzc) to gest dzeczyø *ib.* 21, 17, *sim. BZ* I Reg 20, 41; O, kako groszne to gest myeszczce (locus)! *BZ* Gen 28, 17; Zdzal gest temu myeszczczu (appellavit nomen urbis) Bethel, gemus to drzewyey mowyly Luza *ib.* 28, 19, *sim. ib.* 32, 30; Wrocz syø do zemye swey na myeszczcze porodzenya swego (in locum nativitatis tuae) *ib.* 32, 9; Pozegnal gest gi na temze to myeszczczu (in eodem loco) *ib.* 32, 29; Doyødsce nye przisli na to to myescze (ad locum istum) *BZ* Deut 1, 31; Iestli wnidze slvga kosczelni z nyektorego myasta twego we wszem Israhelv, v nyemze gest przebiwal, a chczal-liby syø wroczicz zødayø myescza (locum), ktores iest vivzolil (*pro* vizvolil 'wybrał') pan *ib.* 18, 6; Nalasl gy w zemi pvstey na grosznyem myesczv (in loco horroris) *ib.* 32, 10, *sim. Pul* Deut 13; Slugy... byezawszy do gego stanv, naleszli wszistko skrite na temze myesczv (in eodem loco) *BZ* Jos 7, 22, *sim. ib.* 8, 24; Nazwano gest ymyø temv myesczv (nomen loci illius) padol Achorow *ib.* 7, 26; Sli sø na myescze stroszne (ad locum insidiarum) *ib.* 8, 9; Z myasta Neptalymowa, gesz lezi nad galyleyskø włoscyø, nad tymy myesczcy Naazon *BZ* Tob 1, 1; Jan... dal pyenadze szchowacz na gedno myesczye *OrtBr* VI 362, *sim. OrtMac* 71; Yako ya thą oszdnyczą... dzyrschą... w pokoyu na them myeszczczu 1469 *Czrs* s. LXXXV; In loco fideli na myeszczcze vyerne (*var. lub.*: tv myesto wyerne; auferetur paxillus, qui fixus fuerat in loco fideli Is 22, 25) 1471 *MPKJ* V 91; Jan... gy... przed welim dosvathczonich y cznych ludzy po rosmaytich ⟨mie⟩stczech tego to myasta ploczky⟨ego⟩... zlosthliwimi slowmi omovil 1474 *Zab* 540; A gdy na tho myeszczcze przydzesz, poklakny a day bogu chwala *DlLB* III 354; Spiewanyu podobne mnie billi sprawiedlywosczi twoie na mieszczczu (*Fl* i *Pul* 118, 54: v myescze) pielgrzimowanya mego (in loco peregrinationis meae) *MW* 26a; Wielka bandze chwała domu temu... poslednemu, wiatsza nysz pyrwemu, a na myeszczu thim dom (*pro* dam) pokoy (in loco isto dabo pacem Ag 2, 10) *MW* 30b; A moze byczi syostram dozvolono podlug pokory gych... y podlug *myeszczczy y zyemy o svknye albo tez o kozvchoch..., yako sye zvydzi... prelathom (iuxta conditionem cuiuslibet earundem ac locorum consuetudinem poterit dispensari) 1484 *Reg* 709; Jesthlyby ktory pan... albo rząncze y tez stharszy onego myeszcza albo myasta (per... rectores locorum), gdzye braczya... myczskayą..., nagabal braczią..., thedy ministrovye... mayą sye o tho vczyecz do bysskupow *ib.* 716; Duo stadia na krzemyenyv, druge na wyelem *polye, na trzeczyem myeszczczv podlya Smylowicz myedze... vendidit 1484 *SKJ* III 334; Kto wstąpy na gorę bozą albo kto stanye na myeszczu szwyętym yego (in loco sancto eius, *Fl*: na mescze)? *Pul* 23, 3; Gospodnye, mylowalesm... myescze przebywanya (locum habitationis, *Fl*: myasto) chwały twoyey *Pul* 25, 8; Anysz nye vczysnøl w ręku nyeprzyaczelya, postawyl yesz na szy⟨ro⟩kem myeszczu (in loco spatioso, *Fl*: na szirokem mescze) nogy moye *Pul* 30, 10; Wstøpayø gory y sstøpayø polya na myeszcze (in locum, *Fl*: na myasto), yesesz zalozyl gym *Pul* 103, 9; Panye, nye chodz za mna w schadzye (*leg.* w sądzie), bomczy zgrzeschyła przeczyw thwey... myloszczy na zyemy y w nyebye, y na wschelykyem myeszczu zawzdy ya vynna thobye *Naw* 90, *sim.* XV *ex. SKJ* I 143; Aby bylo slvszne myeszcze k vyączyv ut daret opportunum locum capiendi se XV *p. post. Kałuż* 274; Divulgatur esse bonus po roszmagithy⟨ch⟩ myeszczech szlynye XV *p. post. PF* III 289; To myeszczye, gdzye stołyecz byl postawyon, nazwano yest po greczku lycostratus XV *p. post. RozmPam* 474; Kazdy zelazne albo drzevyane myvaly vmyvanya a barzo v tayemnym myesczv (in loco secre-

tissimo) v zyemy pokopaly *Rozm* 183; Iesus, odschedwschy od tlusczey, postavywschy ya na yednym myesczv (in loco Jo 5, 13) y nalasl y (*leg.* ji 'go') *ib.* 257, *sim. ib.* 273. 435. 437; Kyedy zly dvch vynydzye sz człowyeka, chodzy po myeszczam suchym (per loca inaquosa Luc 11, 24), schukayącz odpoczynynya *ib.* 300; Podnyeszye szye morze cterdzyeszczy lokyet nad vyssokoscz gor, stoyącz na svym myesczv (in loco suo) yako mur *ib.* 478, *sim. ib.* 481; ~ szyrsze miejsca '*równiny, planities*': Tv stani zastavili od Betsymon az do Betsotym na szirszich myeszczoch moabskich (in planioribus locis Moabitarum) *BZ* Num 33, 49; ~ niższe miejsca '*niziny, loca demissa*': Poydzcze... kv goram y k nissim myeszczom przeciw polvdnyv (humiliora loca contra meridiem), podle brzegv morskyego *BZ* Deut 1, 7; ~ wysokie miejsce '*góra, mons*': Tha villa, w ktoree bil Ihus, biła in monte na wyszokem myeszczv XV *ex. MPKJ* II 319; ~ błędne miejsca '*miejsca, gdzie łatwo zbłądzić, loca invia*': Inuia dicuntur errores in aquis, vt naute habent in mari, bladne myeszczyą *ca* 1500 *Erz* 44; ~ Kyedikoli... nyektori człowyek... slyachczicza na obliczu abo na ranku, albo na gynich myeszczczoch (in aliis locis)... vranylbi, tegdi... trzy grzywni... ma zaplaczicz *Sul* 103; Za raną krwawą, ktorą nye gest na myesczyv yawnym, tho yest na oblyczv..., XXX szelagow czyrpyaczemu maya dacz *OrtMac* 144; Quod tegat immundas res, bene munda nates myescza 1466 *R* XXII 16; Krczycza tha szą poczyna myedzy copitem a stawem a na them myesczv, gdzc tho robak bądze,... bandze gyedna gorka yako wloszky orzech *ca* 1500 *JA* IV 91; Poczęły tako trudno y tako okropno bycz, ysz od glovy az do zyemye nye bylo czale myescze na yego svyąthym czyelye *Rozm* 818, *sim. ib.* 822; Gdyz y (*leg.* ji 'go') tako okruthnye y nądznye vbyczovaly na grzebyeczye, yze czalego myescza na vschytkyem czyelye nye bylo *ib.* 819, *sim. ib.* 822; ~ dać miejsce czemuś '*chcieć czegoś, velle, cupere*': Myly Kristus, dayącz myescze czyrpyenyv a nyemsczenyv, kazal (*sc.* św. Piotrowi) myecz schowacz *Rozm* 637; ~ mieć, zyskować miejsce '*być możliwym, dopuszczalnym, fieri posse*': Podlug swanthich praw myanowanye zachoczcze w grzeszchech nye ma myeszczca (non vendicat sibi locum) *Sul* 9; Mi baaczącz, ysze grzechi w swogych popelnyczyeloch... thylko myeszczce sobye ziskvyą (vendicat sibi locum), wstawyami *Sul* 28; ~ ostawić miejsce czegoś '*pozostawić możliwość, uczynić coś możliwym, potestatem alicuius rei faciendae dare*': Quia... non est relictus ambiendi (*pro* ambigendi) locus, nunc enim et ipsius domini professione et fide nostra caro eius vere est potus, a ne gest ostawono mestcze obchodzena, yeno hysz mamy pefno werzicz y nyne y bosym wysnanym, y waru naschø XV *med. GlWroc* 47v; ~ *w wyrażeniach przysłówkowych*: **a.** na to miejsce '*zamiast tego, loco, pro*': Pan Yemyelnyczky vkazal kon gnady... na tho myeszcze, *kthorogo mv krol yego myloscz zaplaczyl 1495 *GórsJaz* 277, *sim. ib.* 278; Pan Dolvsky vkazal... valach wrony... na tho myescze, kthory mv kon sdechl czangnacz do Grothka *ib.* 278, *sim. ib.*; ~ **b.** na miejscu '*w tej chwili, natychmiast, illico, statim*': Maczey... schynky ma polepszycz na *myszcu 1471 *GórsJaz* 272.

2. '*miejsce, część płaszczyzny lub przestrzeni celowo wydzielona a. na coś przeznaczona, locus certus ad aliquid faciendum constitutus*': Iako Msczischek stal na sdanem myeszczczu przyglądayącz swyathkow, a swyathkowye stali, alye przeth poludnyem prziszącz nye chczyali 1446 *AKPr* VIIIa 49; Sandza ma przykazacz... v parochye... alybo v gynszego sznamyenythego myestcza (alium locum eminentem) trzikrocz zawolacz, pewne myestcze (certum locum, *Dzial* 17: myeszczce) y rok thego nye bandączemv nasznamyonwyącz *Sul* 9; O myeszczv cząnzzey *Sul* 19; Vstawyami, abi kv myestczv slvchanya rzeczy (ad locum audientiae), na kthorem szą ndzee sandzicz szą dą,... tylko powod a sąmperzs... wyslvchany... mayą bycz *Sul* 25; O pewnych myesszczczoch sandoom polozzonych *ib.*; Paknyały ktho thego czassv, kthorego sandzee szedzą na prawye, k temv myeszczv (ad locum), na kthorem szedzą, mymo proszenyee... wnycz szmyaal,... wyną... przes sandzee ma bicz skaran *ib.*; Cząnstokrocz mayøczy sandi... obikli szą ą... obyeracz kv sandzenyv ssobye myestcza (*Dzial* 13: myeszczca) ktoralye nye naznamyonanaa (loca... indeterminata) *Sul* 26; Vstawyami, abi... paan cracowsky tylko we trzecch myeszczyech (in tribus... locis, *Dzial* 13: w trzech myastoch), iako w Krakowye, w Ondrzeyowye a w Wyelyczczye myaal... sandi czynycz *ib.*; Wstawyami, abi... laan w szą ndze obrzeczoni... na nyekthoreem podnyeesleem myeszczv znamyenytheem (aliquo eminenti loco) alybo przy ossadze... przes slvzebnyka... kv... odeymowanyv rzeczy na pewni rok y myescze (ad certum locum) myaan pozwan bycz *Sul* 29; O zagymanyu bidla na myeszczczach zapowyedzanych *Sul* 111; Gdy stharzy raycze nowe wybyeraya..., thedy stharzy mayą poszadzycz nowe na szwym myeszczv (*OrtBr* VII

549: na... myesczczach) *OrtMac* 50; Yeslibi niekthori zyemyanyn... smialbi wnicz... do miescza sądowego (intraverit locum iudicii) zbroino..., thedi takowi... zaplaczicz ma wyny dwie 1498 *MacPraw* VI 273; Ktho nye wazil nayn a bog mv gy dal w gego raczą ('ręce'), postawyą thobye myescze (constituam tibi locum Ex 21, 13), gdzye szą ma vczyecz XV *p. post. Kałuż̇n* 283; ~ Bødø (*sc.* synowie Lewi)... w myesczczv ocziscyenya (in loco purificationis) y w poswyøtnyci *BZ* I Par 23, 28; Arioli szwyathoguszlczy, kthorzy poszwyaczonimy rzeczamy albo na szwyanthem myeszczv gvslą XV *p. post. R* XXIV 375; Arioli swyanthokussedlnyczi, czosch posfątnymy rzeczamy a na posfątnich myesczach gvslą XV *ex. MPKJ* V 140; Swyąthe myesczcza nawyedzala Maria a tham plakala *ca* 1500 *SprTNW* V 12; ~ *(o piekle)*: Wyrwy mye, myly panye, od grzechow czyaskych, abych nye wpadla w myescze sproszne, kthore zawzdy yest bez szwyathlosczy *Naw* 165; Tham nauka nąm yesth wydal, by braczczyv kasdj odpusczal..., by [w]nye wszedl w pyekyelne myesczye XV *ex. R* XIX 89; Zlym duscham na zachod sloncza czyemna myeszcza (hiberna loca) barzo nyeczysta przymynya⟨li⟩ *Rozm* 183; ~ Micolay... ne schedl... na pana Pyotra... hy ne szepchnal go s mesczcza tam, gdzes on szedzal jednayacz 1429 *Pozn* nr 1339; Dicebat autem ad invitatos parabolam intendens, quomodo primos accubitus, mescza, eligerent (Luc 14, 7) XV *med. GlWroc* 82v; Quomodo prima loca kako *pyrwy myescze XV *p. post. R* XXV 161; Kyedy na nyebo vstąpya, nagotuyą tobye myescze (locum), na ktoremze po thym zyvoczye ⟨cię⟩ poszą̇dzą *Rozm* 172, *sim. ib.* 195; Nykt ny ma sobye zą̇dacz vyschego myescza, kyedy bądzye na godzyech *ib.* 380; Lyczemyernyczy vybraly vyssche myescza nad yny lud *ib.*; Kyedy bądzyesch proschon na svaczbą, nye szyaday na vyssche myescze (in primo loco Luc 14, 8) *ib.*; Day temv myescze (locum Luc 14, 9), nyechay ten thu szyedzy *ib.* 381; Ze sromotha szyedzyesch na nysschym myesczv (incipias... locum Luc 14, 9) *ib.*; ~ miejsce doktorowskie '*miejsce dla nauczyciela, katedra, doctoris sella, cathedra*': Na myescze doctorowskye ubi doctores praedicebant *ca* 1500 *JA* X 383; ~ '*grobowiec, sepulchrum*': Archelaus pogrzedl albo pochoval svego w Cherodovye myesczv (in Herodio) *Rozm* 110; ~ Yesliby mv myescze nye lubo bilo myeskanya, thedj ma czynycz, yako obiczay thego iesth 1491 *RKJŁ* VII 58; Myescza nygdzye ny myely pevnego (nulla eis certa civitas), alye v kazdem myesczye domy myvaly *Rozm* 182; ~ Inigere oth pasthwy stado na myesczcze vegnacz albo na stanyc *ca* 1455 *JA* XIV 492; Abigere oth stana bidło albo oth mesczcza na pasthwy vegnacz *ib.*; ~ '*podwórze, dziedziniec, area, aula postica*': Krol israhelski a Iozaphat... syadlasta... na myeszczczv (in area) podle broni samarskey *BZ* III Reg 22, 10; Gdisz przigechaly na myeszczce Nachorowo (ad aream Chidon), scyøgnøl Oza røkø swø *BZ* I Par 13, 9; Angyol boszi stał podle myeszczcza (iuxta aream) Ornanowa gebuzeyskego *ib.* 21, 15; Day my myesczce swe (locum areae tuae), acz vdzalam na nyem oltarz panu bogu *ib.* 21, 22; A natichmyast Dauid vzrzaw, isze gy vsliszal pan na myesczczv (in area) Ornanowye iebuzeyskego y zabył gemv tu obyatø *ib.* 21, 28; Vdzalaly sobye stani, kazdi na swem myesczczv (in domate suo) *BZ* Neh 8, 16; Syedzalo wszitko sebranye na myesczczu koscyelnem (in area templi) *BZ* II Esdr 9, 6, *sim. BZ* Judith 5, 13; ~ '*majątek ziemski, folwark, fundus*': Myesczcze fundus *OrtCel* 5, *sim. OrtLel* 234.

3. '*stanowisko komuś przysługujące, locus alicui competens*': Mozely ten, czo nayal albo ten, czo go na szwym myesczyv (*OrtBrRp* 58, 2: myesczczv) posadzył, w myesczye szynkowacz *OrtMac* 74; Kthory angyolow vpadłych myeszcze wyelykyem (*leg.* w wielikiem) weszelu napelnyl w nyebye *MW* 93b; Successit na gego myesczcze wstąpyl XV *p. post. R* XXV 177; Primatum in terra myeszcza pyrvego na szwyecze XV *ex. R* XXV 143.

4. '*ustęp w książce, locus libri*': Gdy odphorzyl kszyagy, nalyasl myescze (locum Luc 4, 17), gdzye napysano bylo *EwZam* 307.

5. '*określona pozycja w kolejności, locus in ordine aliquo constitutus*': Paknyąły iana strona... szą na szandze... nye postway (*pro* postawy), natheemmyescze... drvga strona... ma bicz oddalyona a gynszi sporczye, wthoreem (*leg.* w wtorem) myesczczv (secundo loco) popyssany, mayą bicz... kv ssandv wezwany *Sul* 25.

Miejscski *cf.* **Miejski**

(Miejski) Miejscski, Miescki, Miescski, Mieski *formy*: *n. sg. m.* miescski *OrtCel* 2; miejscski *OrtLel* 233; miescki 1401 *HubeZb* 116, XV *in. JA* XXVII 266, *BZ* Deut 21, 21, *OrtBrRp* 98, 2, *ca* 1500 *Erz* 44; mieski *OrtMac* 40. 135; *f.* miescska *OrtCel* 2; miejscska *OrtLel* 233; miescka XV *ex. Zab* 526; *neutr.* miesckie *OrtZab* 528; mieskie (1258) XVII *KodWP* I 308; ~ *g. sg. m.* miescskiego 1433 *Pozn* nr 1563; miesckiego 1427 *Pozn* nr 1262, 1428 *ib.* nr 1297, 1429 *ib.* nr 1327. 1523, 1436 *ib.* nr 1476, *BZ* Num 35, 4, *OrtBrRp* 66, 3; mieskiego *OrtMac* 36, *OrtVrtel*

119; *f.* miesckiej *BZ* II Par 32, 6; miesckiej 1425 *KsNWarsz* I nr 66, 1452 *ib.* nr 314, *OrtKal* 183; mieskiej *OrtMac* 50; *neutr.* miesckiego 1398 *StPPP* VIII nr 6574; miesckiego *OrtBrRp* 58, 2. 3, *OrtKal* 295, *OrtMac* 74; ~ *d. sg. m.* miesckiemu *OrtBr* VII 563, *OrtKal* 184; mieskiemu *OrtMac* 64. 100; *f.* miesckiej *BZ* III Reg 17, 10. Judith 10, 6; miesckiej *BZ* Deut 22, 24, *OrtKal* 183; mieskiej *OrtMac* 49; *neutr.* miesckiemu *OrtBr* VII 563, *OrtMac* 100; ~ *ac. sg. m.* miescki *OrtKal* 183; mieski *OrtMac* 50; *f.* miescką *OrtBrRp* 35, 3. 38, 1. 66, 2; mieską *OrtMac* 37. 41, *Rozm* 140; *neutr.* miesckie 1416 *Przyb* 12, *BZ* II Par 34, 8; miesckie *OrtBr* VII 563, *OrtBrRp* 33, 4, *OrtMac* 88; mieskie *OrtBrRp* 33, 4, *OrtMac* 35. 96; ~ *i. sg. f.* miescką *OrtBrRp* 37, 4; mieską *OrtMac* 41; *neutr.* miesckim 1420 *Pyzdr* nr 635. 636, *Sul* 14; miesckim 1398 *StPPP* VIII nr 6574; ~ *l. sg. m.* (na) miesckiem 1400 *Leksz* II nr 2618, *OrtBrRp* 58, 1; mieskiem *OrtMac* 100; mieskim *OrtMac* 73; *f.* miesckiej *BZ* Gen 19, 1; miesckiej *OrtVrtel* 120; mieskiej *OrtMac* 36; *neutr.* miesckiem *OrtCel* 6; miesckiem *OrtBr* VI 370, *OrtBrRp* 44, 4. 46, 2. 58, 3; mieskiem 1426 *Przyb* 20, *OrtBr* VI 356, *OrtMac* 52; miesckim *OrtMac* 74. 91; mieskim *OrtMac* 51. 55. 61. 73. 110; ~ *n. pl. m.* miesckcy *BZ* I Reg 16, 4; miesccy *BZ* Jos 8, 20; mieskie *BZ* Jos 6, 5; *f.* mieskie *ca* 1500 *JA* X 382; ~ *g. pl. m.* miesckich 1416 *Przyb* 12; *neutr.* miesckich *BZ* Jud 10, 4; ~ *ac. pl. f.* miesckie *OrtMac* 88; *neutr.* miesckа *BZ* I Par 6, 56. II Par 29, 20; miesckie *BZ* Judith 10, 6; ~ *i. pl. m.* mieskiemi *OrtMac* 123; ~ *l. pl. m.* (w) miestskich *BZ* Lev 25, 29.

Znaczenie: '*należący do miasta, związany z miastem, z jego prawem, odnoszący się do miasta, municipalis, urbanus, qui urbis est, ad urbem vel ius urbanum pertinet*': Denarium iuris civitatis al. meske prawo (1258) XVII *KodWP* I 308; Passek... mesczskego brawa (*leg.* prawa) ne przymowal any se mesczkym prawem obchodzil 1398 *StPPP* VIII nr 6574; Meszczanyn z Zitaui sczo pobran, pobran na mesczkem glecze 1400 *Leksz* II nr 2618; Hanus yest praui mesczky syn 1401 *HubeZb* 116; Pani Zophca... ani sadnich poplatkow mesczskych dayala, any sza dobrowolne w prawo mesczskyc dala 1416 *Przyb* 12; Gmyn myesczky comunitas XV *in. JA* XXVII 266; Czssosmy zayąli czworo a dwadzescze cony..., tosmy zayąli na nassem, na prawem, na myesskem 1426 *Przyb* 20; Jacub v mnye zapowyedzal list vyenni Margorzaczyn myesczskim prawem 1420 *Pyzdr* nr 635, *sim. ib.* 636; Augustinus proposuit domum... Johanni... iuxta ius civile vlg. podlug vfali mesczkey 1425 *KsNWarsz* I nr 66, *sim.* 1452 *ib.* nr 314; Jaco pan Mycolal (*pro* Mycolay) s Dambnycze yesd my vynowath copa mesczkego dlugu za krampne rzeczy 1427 *Pozn* nr 1262, *sim.* 1428 *ib.* nr 1297, 1429 *ib.* nr 1327. 1523, 1436 *ib.* nr 1476; Jako Othto comendator winowath gemu dwadzescza grziwen myesczskyego dlugu lokczem wymerzonego 1433 *ib.* nr 1563; O pozegą obwynyeny prawem myesczskym (iure civitatis) alybo nyemyeczskym we wszaach nye bąndą szą mocz wymowicz *Sul* 14; *Myesczyekyego myesczanyną, czo v nasz szyedzy w myeszkyem (*OrtMac* 51: myeszkym) prawye,... chczemyly..., wybyeramy go w radą *OrtBr* VI 356; Kthory czlowyek szyedzy w prawie myesczkyem (*OrtMac* 91: myesczkym) maydborszkyem *ib.* 370; Szwyadeczthwo pod myesczka (*OrtMac* 41: myeszka) pyeczacza o myesczka (*OrtMac* 41: myeszka) rzecz nye moze ostacz *OrtBrRp* 37, 4—38, 1; Wesmaly raczcze kthorego czlowyeką pyenadze y przyszagą, acz on szoszowal sprawnye podlug tego myeszczkyego obyczayą *ib.* 66, 3; Conuentus, id est concilium vlg. gromada myesczska (*OrtLel* 233: mieysczska) *OrtCel* 2; Comunitas myesczsky (*OrtLel* 233: mieysczski) gmyn *ib.*; Inter municipale ius w myesczskyem prawye *ib.* 6; Przestapy-ly kto przeczywko raczczam albo... myesczkyey (*OrtMac* 49: myeszkyey) vffale, od tego mogą raczcze wszandz wyną podlug mylosczy y vffaly myesczkyey (*OrtMac* 50: myeszkyey) *OrtKal* 183; Przesthąpy-ly ktho myesczky (*OrtMac* 50: myeszky) wyelkyerz, placzycz na then dzyen, iako zan szlubyono *ib.*; My ortele woythowy myesczkyemv (*OrtMac* 64: myeszkyemu) y ludzom prawe... naydcz chczemy *ib.* 184; *Chczaly tesz by... kthory pan... poddanczom przyszvoly⟨ć⟩, aby mogly waszego prawa poszyczacz (*pro* poszywacz), thym mozecze thesz waszego prawą myesczkyego nadzelycz *ib.* 295; Gdyby myesczanyn... przyschedl[z]by woythow (*leg.* w wojtow) dom... y nalaszl thamo dwa albo wyączey radzyecz, czosz by... myeszkye (*OrtBrRp* 33, 4: myesczkye) albo poszpolne, albo gych dobre yednaly tamo przed kxyaszączyem..., a then czlowyek nye *szonoyacz... panow, czo sza przyszlany... od krolya o myeszkye dobre,... wyrzeklby... nyerzadna szlowa *OrtMac* 35, *sim. OrtBrRp* 33, 4; Wyyawya-ly kthory myeszczanyn, poszpolny czlowyek myeszką (*OrtBrRp* 35, 3: myesczka) thayemnyczą..., thedy ma pokvpycz trzy szlowyenszkye grzywny *OrtMac* 37, *sim. ib.* 41; Przepadnyely kthory myeszky czlowyek, ysze raycze weszma, do thego... krol... albo pan

nycz nye maya *ib.* 40; Ktho przeczyw raczczam mowyl albo myeszkyey wchwalye *ib.* 49; Sztharsza szyosztra sz mązem... odzyerzala w myeszkyem (*OrtBrRp* 44, 4: myesczkyem) prawye tho gymyenye *ib.* 52; Gdy bądzye newyasztha darowana albo w myeszkym (*OrtBrRp* 46, 2: myeszczkyem) prawye od szwego maza, tho nye ma bycz lyczono w dzyal *ib.* 55, *sim. ib.* 61. 73. 110; Chczyalby... na gynszym myeszkym (*OrtBrRp* 58, 1: myesczkyem) placzye zarowno z gynnymy myesczany stacz *ib.* 73; Nye mogą bronycz szynkowanya... albo gynnego myesczkego obeszczya w myesczye *ib.* 74, *sim. OrtBrRp* 58, 2, *sim. OrtMac* 74, *OrtBrRp* 58, 3; Gyeden czlowyek... byl kvpyl szolthyszthwo w maydborszkym, nye w myesczkym (*OrtBrRp* 58, 3: myesczkyem) prawye *OrtMac* 74; Mayaly za prawo odprzyszyazon[y]e gymyenye raczcze wszyacz na myesczkye potrzeby (*OrtBrRp* 66, 2: na myesczką potrzebą) czyly nye maya? *ib.* 88; Tho gymyenye ma przy raczczach zosthacz na myeszczkye polepsenye podlug prawa *ib.*, *sim. OrtBr* VII 563; Kyedy kogo odszadzą czczy, mayaly mu szaszye dacz prawo myeszkye? *OrtMac* 96; O myeszkyem welkerzu *ib.* 100; Raczcze moga... vczynycz wszem (*leg.* w wszem) myesczye poszpolythy wyelkyerz kv vzythkv myeszkyemv (*OrtBr* VII 563: myesczkyemv)... besz woley szwego pana *ib.*; Moze myasto... besz woley szwego pana kv polepszenyv myesczkyemv czynycz albo wydacz wyelkyerz *ib.*, *sim. OrtBr* VII 563; A my thako trzymamy z naszemy myeszkyemy pyszarzmy, ysz szye nam podobaya *OrtMac* 123; Gdyby... wydzal... myeszky (*OrtBrRp* 98, 2: myesczky) szluga..., ysz kogo zabytho *ib.* 135; Then ma tho pokupycz podlug myeszkyego wyelkrzu *OrtVrtel* 119, *sim. OrtMac* 36; Wyszna-ly tho przed oszyadla rada, tedy ten przestapyl swa przysagą... y straczyl czescz y glową swą, a leszy to na myesczkyey (*OrtMac* 36: myeszkyey) myloszczy, kako chczą sz nym vczynycz *OrtVrtel* 120; Myeszczkye prawo ius municipale *OrtZab* 528; Petrus non debet exolvere istas pecunias... domino... Kaszub, quousque... Kaszub satisfeciat pro civili vlg. za myeszczkye 1463 *KsNWarsz* I nr 605; Gromada myeszczka XV *ex. Zab* 526; Myesczky szosch exactio ciuilis *ca* 1500 *Erz* 44; ~ Lot syedzal w myeszczskyey bronye (in foribus civitatis) *BZ* Gen 19, 1; Ktos przedal dom swoy w mvrzech myestskich (intra urbis muros), bødze myecz odpvsczenye viplati *BZ* Lev 25, 29; Zatraczø ostatky *myesczkey (reliquias civitatis) *BZ* Num 24, 19; Przedmyescze bødze dobitkom a y bidlom ktores od mvrv myesczkego (a muris civitatum) zewnøtrz wokol na tisyøcz craczayow syø rosczøgnye *ib.* 35, 4; Nye ostavilissmi w nich *nizødnego ziwego kromye dobitka... y plon myesczki, ktoregossmy dobili (absque... spoliis urbium, quas cepimus) od Aroer myasta *BZ* Deut 2, 35, *sim. BZ* Jos 8, 27; Kamyenim gy obrzvczi lvd myesczki (populus civitatis) *BZ* Deut 21, 21, Przlwyedzesz obv kv bronye myesczkey (ad portam civitatis) *ib.* 22, 24; Mvri myeskye (muri... civitatis) ze dna syø przewroczø *BZ* Jos 6, 5; Krol Hay... viszedl se wszø woyskø *myeczskø (cum omni exercitu civitatis) *ib.* 8, 14; Tedi møzowye myesczczi (viri... civitatis)... osrzafszy syø y vsrzeli dim w myescze *ib.* 8, 20; Po nyem powstal Iayr Galaaczski... maiøcz... ksyøszøt trsydzeszcy myeszczskich (principes triginta civitatum) *BZ* Jud 10, 4; Przlszedl Samuel do Bethlema a tu syø podzywyły starszy myeszcsci (seniores civitatis) *BZ* I Reg 16, 4; Gdisz przlszedl ku bronye myeszczskey (ad portam civitatis), ziawyla syø gemu nyewyasta *BZ* III Reg 17, 10, *sim. BZ* Judith 10, 6; Daly... polya myesczska (agros... civitatis) a wsy Kalefowi *BZ* I Par 6, 56; Ezechias... poiøw s sobø wszitka ksyøszøta myesczska (omnes principes civitatis) y wnydze do domu bozego *BZ* II Par 29, 20; Zwolaw wszitki na vlyci broni myesczskey (portae civitatis), mowyl *ib.* 32, 6; Poslal... Amaziasza, ksyøszø myesczskye (principem civitatis) *ib.* 34, 8; Naydze Oziasza a ksyøszøta myesczske (presbyteros civitatis) *BZ* Judith 10, 6; Panye y panny myeszkye filiae Jerusalem *ca* 1500 *JA* X 382; Iesus, yako yest opvsczyl lwy, poschedl w broną myeską y wschedl sam (portam civitatis solus introisset) *Rozm* 140.

Miekać *(o głosie wydawanym przez niektóre zwierzęta) 'beczeć, meczeć, ryczeć, balare, fremere'*: Ad modum ovis, que declinat caput suum ad terram et balat myeka XV *p. post. R* XXV 173; Ovis balat myeka *ca* 1500 *Erz* 44; ~ Myekącz fremere *ca* 1500 *Erz* 44; Vrsa fremit myeka *ib.* ~ *Cf.* **Miekotać.**

Miekotać *(o głosie wydawanym przez niektóre zwierzęta) 'beczeć, meczeć, ryczeć, barrire'*: Elephas barrit bączy vel myekocze *ca* 1500 *Erz* 44.

Miektać (się) *formy*: **a.** *z zaimkiem zwrotnym* się: *praes. ind. 3. sg.* miekce 1466 *R* XXII 15; *3. pl.* miekcą XV *p. post. R* XXV 200.

b. *bez zaimka zwrotnego* się: *praes. ind. 3 sg. ca* 1500 *JA* X 383; ~ *part. praes. act. n. sg. f.* miekcąca 1466 *R* XXV 140; *i. pl.* miekcącymi 1448 *R* XXIV 353.

P.A.N.

Znaczenia: **1.** '*błyszczeć, lśnić się, jaśnieć, migotać*', też '*mienić się (kolorami), splendere, nitere, rutilare*': Mekczączimy micantibus coloribus 1448 *R* XXIV 353; Myekcze szą nitet 1466 *R* XXII 15; Aurora valde rutilans mekczącza 1466 *R* XXV 140; Myekczą szye splendent XV *p. post. R* XXV 200.

2. miektać (oczyma) '*przewracać, toczyć oczyma, distorquere (oculos)*': Vertit oculos myekcze *ca* 1500 *JA* X 383.

Mielcarz '*ten, co przygotowuje słód, słodownik, qui fermentum frumentarium ad cervisiam coquendam conficit*': Gotard, myelczarzs 1418—75 *Zab* 512.

Mielcuch, Milcuch '*budynek do przygotowywania słodu, słodownia, aedificium, ubi fermentum frumentarium ad cervisiam coquendam conficitur*': Elizabeth... donauit Iohanni... domum muratam... vna cum magno orto et alio minori, in quo edificatum est melczuch 1436 *Monlur* III 54; Swythoslaus... resignavit suum brasatorium al. myelczvch 1457 *KsNWarsz* I nr 426; Martinus resignavit domum suam Venceslao et agrum cum myelczvch 1466 *ib.* nr 695, *sim. ib.* nr 696, 1481 *ib.* nr 934. 935, 1482 *ib.* nr 948; Vendidit predium suum cum agro et cum mylczwch[w] 1469 *ib.* nr 707; Nicolaus... legavit Jacobo *myelczvh 1470 *ib.* nr 733; Braseatorio al. myelczuch 1418—75 *Zab* 512; Iuxta podeschwy myelczucha *ib.*; Bartholomeus... vendidit... areum suum... penas *mięlczvch 1477 *KsNWarsz* I nr 833; Bartholomeus... vendidit... myelczvch cum pholmordze *ib.* nr 834, *sim.* 1478 *ib.* nr 870, 1479 *ib.* nr 874; Bartholomeus... legavit Margarethae, filiae suae, mylczvch cum orto suo 1480 *ib.* nr 891, *sim. ib.*; Brasiatorium oszdownya vel slodownyą, vel myelczvch *ca* 1500 *Erz* 44.

Mielnik '*młynarz, melitor*': Summa tocius ducentas sexagenas reformavit... super tota curia ibidem, toto pan⟨i⟩cidio et toto hamalario al. z myelnykyem, piscina inferiori 1483 *AGZ* XIX 361.

Miemo *cf.* **Mimo**

Mieniać (się) '*wymieniać się czymś nawzajem, aliquid cum aliquo commutare, permutare*': Yaco cszo szalowal Bogus na Micolaya..., yszby mu raczyl za comendora, ysz meli szą menacz (*leg.* mieli są mieniać *czy też* mieli się mieniać) Scroszin (*pro* Stroszin) sza Gorka y mal mu przynescz myscrzow (*pro* mystrzow) list na to poczwirdzene 1420 *Pozn* nr 996; ~ Roslaw pro Falibogyo ne ranczil Krirskemu L-ta marcas tedi, kedi *syo lankami myenyali 1423 *TPaw* VII nr 3221; Quia tu cambisti, al. myenyales szye, mecum: recepisti circa me eunochum al. walacha... et tu debuisti michi dare ambulatorem al. yvnochodnik 1496 *AGZ* XVI 267.

1. Mienić, Mienić się *formy*: *praes. ind. 3. sg.* mieni 1471 *MPKJ* V 72, XV *p. post. Kałużn* 271, XV *p. post. R* I s. XLVII; *3. pl.* mienią 1471 *MPKJ* V 78; ~ *part. praes. act. adi. ac. pl. neutr.* mieniące *BZ* Deut 17, 8; ~ *praet. 3. pl. m.* mienili *Rozm* 456; ~ *condit. 3. sg. m.* by mienił *BZ* Num 23, 19.

Znaczenia: **1.** '*zmieniać, odmieniać, mutare, variare*': Nye iest bog iako czlowyek, bi lgal, any iako syn czlowyeczi, bi syø myenil (nec ut filius hominis, ut mutetur) *BZ* Num 23, 19; Pakli nyepodobni søød a nyeysty przed sobø opatrzys,... a sødzego slowa myedzi twimi wroti myenyøcze syø (iudicum intra portas tuas videris verba variari), wstaw, gidzi do myasta,... a przydø kv kaplanom dvchownego rodv y kv sødzi, genze tego czasv iest, y popytasz syø s nimi, ktorisze iest, vkaze tobye prawdø sødv *BZ* Deut 17, 8; Prawda, sczącsczye sya rado myeny (evenit aliquando fortuna) XV *p. post. R* I s. XLVII; ~ na obliczu się mienić '*blednąć i rumienić się na przemian, zmieniać wyraz twarzy, colorem faciei mutare, pallescere et rubescere*': Na oblyczv szyą myeny et in vultu mutatur XV *p. post. Kałużn* 271; ~ Dokand nye myeny schią dzien (*war. lub.*: dokąth nye smyeny dzen szą) donec aspiret (donec adspiret dies et inclinentur umbrae Cant 2, 17) 1471 *MPKJ* V 72.

2. '*wymieniać na coś innego, np. na drobne pieniądze, rozmieniać, permutare (pecuniam)*': Ony yemv podaly pyenyącz, ktory za dzyeszyącz pyenyedzy malych myenyly (obtulerunt ei denarium Mat 21, 19) *Rozm* 456.

3. mienić się w siebie '*wymieniać, zamieniać się nawzajem w siebie, converti*': Schamy w schobye (*pro* schebye) schą myenyą in se vertunt (in se enim elementa dum convertuntur Sap 19, 17) 1471 *MPKJ* V 78.

Cf. **Odmienić, Omienić, Przemienić, Wymienić, Zamienić, Zmienić, Mieniać, Odmieniać, Przemieniać**

2. Mienić, Mienić się *formy*: *praes. ind. 1. sg.* mienię XV *med. GlWroc* 40r, *Rozm* 540. 568; *2. sg.* mienisz *BZ* I Reg 21, 5, *OrtKal* 139; *3. sg.* mieni 1441 *StPPP* II nr 2957, 1449 *AGZ* XII 195, *Sul* 9. 57, XV *p. pr. R* XVI 349, XV *med. GlWroc* 30r. 231v, XV *med. R* XXII 236. 239, *BZ* Jos 4, 6. 21, *OrtBrRp* 63, 1. 76, 2. 80, 3. 85; 3. 88, 2, *OrtKal* 306, *OrtMac* 82. 103. 108. 115. 120, *etc. etc.*; *1. pl.* mienimy

Rozm 181; mieniemy *OrtMac* 66. 128; *2. pl.* mienicie XV *med. GlWroc* 31v, *OrtMac* 132, *Rozm* 362. 691; *3. pl.* mienią XV *in. R* XXIV 76, XV *med. R* XXII 233, *OrtBrRp* 38, 2, *OrtMac* 42, 1471 *MPKJ* V 55, XV *ex. PF* V 103, *etc. etc.*; ~ *part. praes. act. adv.* mienię *Rozm* 773; mieniąc *Sul* 48, *OrtBrRp* 79, 2. 93, 2, *OrtMac* 105. 128, *Dział* 39, 1466 *AGZ* XIII 535, 1466 *AGZ* XV 61, *Rozm* 55, *etc.*; ~ *adi.* mieniąc *Sul* 13. 79, 1473 *SprTNW* VIII 2, 35, *Rozm* 789; *d. sg. m.* mieniącemu *Sul* 34; ~ *inf.* mienić *Sul* 11. 25, *ca* 1500 *Erz* 44, *Rozm* 678; ~ *praet. 2. sg. m.* mieniłeś *BZ* Gen 12, 19; *3. sg. m.* mienił 1397 *Pozn* nr 352, 1444 *SKJ* III 333, *Sul* 45, 1455 *AGZ* XIV 457, *BZ* Deut 19, 19. I Reg 20, 26, *Dział* 39, XV *p. post. R* XXV 179, *etc. etc.*; *1. pl. m.* -smy mienili 1456 *Msza* VI s. 262; *2. pl. m.* -ście mienili *Rozm* 600; *3. pl. m.* mienili *OrtBrRp* 65, 2, *Rozm* 108. 181. 183. 184. 368. 720. 748. 770. 840; mienieli *OrtMac* 87; ~ *condit. 3. sg. m.* (-)by mienił *OrtBrRp* 70, 1, *OrtMac* 93, *Dział* 21, *Rozm* 773. 776. 778; *1. pl. m.* -bychom mienili XV *med. R* XXII 239; *3. pl.* -by mieniły *Rozm* 753; ~ *part. praet. pass. n. sg. m.* mienion *Sul* 25; *g. sg. f.* mienionej *Sul* 21; *ac. sg. neutr.* mienione 1402 *Malk* 118; *n. pl. m.* mienieni *Rozm* 181; ~ *inf. pass. pl. m.* być mienioni *Sul* 25; ~ *condit. pass. 3. sg. neutr.* -by było mieniono XV *med. SKJ* I 75.

Znaczenia: 1. *'nazywać po imieniu, nazywać czymś, jakoś, wymieniać, mówić o kimś, nominare, aliquem (aliquid) nominatim appellare, compellare, dicere, asserere'*: Przywyedzonym swyathkom acz k[y]lyantwą... obrzeczona bandze, gyne moze myenycz (alios nominare... debet), acz ge moze ymyecz *Sul* 11; Acz sąmpyerzs na rokv zawytheem nye stanye, powood zyscze myenyoney dzedzyni (actor lucrabitur nominatam hereditatem), pyenyądze wszdi samprzewi wroczywszi *Sul* 21; Pysaarz sandowi... prawvyącye szą, gysz przes woznego wezwany mayą bycz, myenycz maa (*Dział* 12: wozny glosem myanowacz ma przyzywacz) thako, ysz kthori pyrwey myenyoon, yma bicz y odprawyon (nominabit ita, quod qui prius ad causam provocaverunt, prius nominentur et expediantur), a kthori wthori pozwaal, wthori maa pomyenyoon bicz y othprawyon *Sul* 25; Gynszi sporczye, wthoreem (*leg.* w wtorem) myesczczv popyssany, mayą bicz myenyony a kv ssandv wezwany (nominentur et ad audientiam evocentur) *ib.*; S⟨więty⟩ geden... myeny wschitky czsnoti, podlug gegosch slowa czlowyek slunye sprawyedliwi a dobri przes dobre a sprawyedne vczinky XV *med. R* XXII 239; Aby nye bylo myenyono myedzy wamy nec nominetur in vobis (fornicatio autem et omnis immunditia aut avaritia nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos Eph 5, 3) XV *med. SKJ* I 75; O nyemsze nyczs nye myenyl tego dnya Saul (et non est locutus Saul quidquam in die illa) *BZ* I Reg 20, 26; Thim wszem, czszoszmy gye myenyly (*Msza* IV: pamyętamy), panye,... myasto ochlodzenya..., aby odpusczyl, proszimi 1456 *Msza* VI s. 262; Aczby ktory... slyachczycz layalby slyachczyczowy myenyącz gy tak: thysz kvrwy syn (asserens ipsum esse filium meretricis, *Sul* 48: myenyącz gy kvrwym synem), a natychmyast nye odwolal... any by doswyatczyl gego takym bycz, yako gy myenyl (prout ipsum asseruit, *Sul* 49: obrzekl),... ma zaplaczycz schesczdzessyąth grzywyen groschy *Dział* 39; Gregorius... adtemptavit terminum secundum contra... Petrum..., a quo Petro nuncius reposuit primum terminum simplici infirmitate, appellans ipsum terminum primum al. myenacz 1466 *AGZ* XIII 535, *sim.* 1466 *AGZ* XV 61; Mylvyą dobrzy Maria y yey ymyą cząstho myąnyą XV *ex. PF* V 103; Alye to moze bycz, yze ktokoly przyschedl k nyey, myenyacz szye anyolem, y zdradzyl yą *Rozm* 55; Alye yze byly oddzyelyony od pospolnego lyvda odzyenyem, tegodla sluzyly (*sc.* faryzei), ktores myenymy dzyszya lyczemyernyky *ib.* 181; Sadvceymy, czvsz pravdzyvymy myenyeny (Saducaeos, id est iustos se nominabant) *ib.*; Pyrva (*sc.* modlitwa), ktora szye myeny: Chleb nasz vschedny day nam dzyszya *ib.* 277; Czczyenye o tem, yako myly Iesus mynyl lycemyernyky, ysch ssą byly slyepy *ib.* 424; Asch dothychmyast czyrpyalem y mylczal, alye yvz mynyą zdrayczą svego *ib.* 540; Szvyaty Maczyey, chczącz kroczey vypovyedzyecz vmączenye boze, nye myeny Annascha, ale telko movy, yze przyvyedly y do Cayphasza *ib.* 668; Tu mozemy baczycz, czemv svyathy Yan pyschącz Evanyelya nygdy szye ymyenyem nye myny *ib.* 671, *sim. ib.*; Nye przeto vymyenya thą znayomoscz byskupyą, ale yako movy Crisostomusz,... yze myeny dla vyelykey smyary, aby tego nykt nye mnymal,... ize on a nye Pyotr vschedl v szyen *ib.* 672; Alye yze ten byskup nye chczyal myenycz navky Iesucristovy podezryaney albo ffalschyvey, myly Cristus chczyal tem vkazacz sva navka pravdzyva a nyepodezryaną *ib.* 678, *sim. ib.* 659; Przyszyegam vam,... yze tego czlovyeka nye znam, yego vy mynyczye (quia nescio hominem istum, quem dicitis Marc 14, 71) *ib.* 691;

Ale czemv tu myeny vyetnycza? *ib.* 703; Ale ssą przeto rzekly, aby szye napelnylo slovo mylego Iesucrista, gdzyes byl rzekl, myenya (*leg.* mienię 'mieniąc'), ktorą by smyerczya myal vmrzecz (ut sermo Jesu impleretur, quem dixit, significans, qua morte esset moriturus Jo 18, 32), nye tako, aby tem myenyl sobye smyercz krzyzovą,... alye yze od poganstva myal vmrzecz *ib.* 773; Drugye krolewstvo myeny (*sc.* Chrystus), ktore przysluscha ku panv czyemnosczy, s ktorego krolevstva yest ten svyath y vschytky czyala *ib.* 781; ~ '*wspomnieć, napomknąć, commemorare, mentionem facere*': Tedi *szi zaloba stala ot pana sandczego na owo yste pirwe menone w to slowo, esz bichø nan prziechali gwaltem 1402 *Malk* 118; Dzewky... doszycz mayą myecz na posagv gym danem, iako vyszszey szą myeny (ut superius continetur) *Sul* 57; Myenyl commemorasset XV *p. post. R* XXV 179.

2. '*wypowiadać swoje zdanie (głosem, pismem), coś mówić, twierdzić, także coś myśleć o kimś a. o czymś, mniemać, (dictis vel scriptis) aliquid asserere, affirmare, confirmare, dicere, item de aliquo vel aliqua re opinari, putare*': Jze sem w czasch dawal ocup dwu wolu podluk semskego ocladu (*pro* ucladu), a Micolay Suchorabsky ne chczal gego wsączc. Dlatego myeny Suchorabsky, esse ni myal byl uclad semsky 1441 *StPPP* II nr 2957; Nyewrzad nye powinyl tego platu na Cr⟨c⟩z⟨o⟩nowye any tam grodzil..., ale na swem, tsos myenil Crczon, esby gy grodzil 1444 *SKJ* III 333; Volo audire inicium..., quomodo nominat al. mieny, quod super meam uxorem lucraret istam villam 1449 *AGZ* XII 195; Skazvgemy... przysząg Ianowy wlozycz,... na oczyszczenye myenyączemv, esz wlostny swoy myod byl nosyl (pro expurgatione asserenti, quod proprium suum mel deportabat) *Sul* 34; Tedy ona sama swą raką przyszacz moze, ysz gey tako wyele wyanowano, yako ona myeny *OrtBrRp* 85, 3, *sim. OrtMac* 115; Smyesz-ly szyą pusczycz na Warszą y na drugego czlowyeka, v kogo myenysz, ysesz wszyal szkorky przerzeczone ty? *OrtKal* 139; Yako ten obzałowany ma praw bycz, gdyby myenyl albo rzekl szwa nyewynnoscz? *OrtMac* 93, *sim. OrtBrRp* 70, 1; Gyedna nyewyastha... vrodzyla dzyeczyą a tho myeny z oszmya gynnych dobrych nyewyasth *OrtMac* 103, *sim. OrtBrRp* 76, 2; Mozely nyewyasta zaplaczony dług, szlowye ysz ona myeny, aby nye zaplaczon..., przyszyadz? *OrtMac* 108, *sim. OrtBrRp* 80, 3; Gymye-ly szye kto konya, myenyacz, aby vkradzyon *OrtMac* 128, *sim. OrtBrRp* 93, 2, *sim. Rozm* 726; Wy mowyczye y menyczye, ysz nye mozeczye myecz szwadeczthwa pospolnego poszła *OrtMac* 132; A vschakosczye myenyly prze myą vmrzecz..., a maley godzyny nye mozeczye czvcz se mną *Rozm* 600; Myenyly, aby chczycly zakon pelnycz... a... yako falschyvy! *ib.* 770; ~ Alii drudzi meną, by bil (*sc.* Eliaszem, quem dicunt homines esse filium hominis? At illi dixerunt: Alii Joannem Baptistam, alii autem Eliam Mat 16, 14) XV *in. R* XXIV 76; Existimo, mene, fratres, quod non sunt condigne passiones huius temporis ad futuram gloriam (Rom 8, 18) XV *med. GlWroc* 40r; A myeny-ly ktho szwą nyewynnoscz, ten moze szam odycz szwą ranką *OrtKal* 306; K themu myenya nyekthorzy ludzye, aby czy z Opawy,... yescze mogly myecz fristv kv przynyeszyenyv gynszego szwyadeczthwa *OrtMac* 42, *sim. OrtBrRp* 38, 2; A o pokvp woythowy y przyszyasznykom, czo przyganyl gych ortelowy, tak myenyemy (*OrtBrRp* 53, 3: na druge mowymy tako) *OrtMac* 66, *sim. ib.* 128; Vschyszczy yą barzo mylovaly (*sc.* Maryję)... a vyelyka czescz yey vkazaly mynyącz, aby bogyny byla (esse deam... ipsam asserentes) *Rozm* 103; Czy ystny rzeczy wschytky bogv przemyenyaly,... myenyącz, yschby to myely od moczy albo od byegv planet nyebyeskych (quam etiam ex motibus superiorum fieri putabant) *ib.* 180; Saducey... vstanya przychodzącego sządv przely... any tesz myenyly, aby anyely byly (nec angelos esse dicebant) *ib.* 181, *sim. ib.*, *sim. ib.* 183; Uzrącz myly Iesus tluscze, vstąpyl na gorą, ktorą gore myenya poltory myle od Capharneum (quod secundo milliario a Capharnaum est descensus montis) *ib.* 263; Nye vesly vytnyczą (*leg.* w wietnicę)..., bo Pylat byl *poganym... y myenyly tho sylny grzech vnydz v dom pogansky *ib.* 748; Tedy byskupovye, myenyącz, aby thym czescz vczynyly, rzekły *ib.* 763; Yescze yest vątpyenye, kyedy szye to stalo o Iudaschu... Svyaty Maczyey myeny, yze przed vkrzyzovanym Iesusovym *ib.* 767, *sim. ib.* 723; O tem, yako Pylat vymavyal mylego Iesusza, myenyącz, yzby na nym nyyedna vyna nye byla *ib.* 788; Yze to movyl, czvsch yzby synem bozem byl, myenyly albo mnymaly, aby vvloczyl czczy boskey *ib.* 840; ~ Myeny docet (*sc.* fama) XV *p. pr. R* XVI 349; Myenyą memorant (quem, *sc.* librum Tobiae, Hebraei de catalogo divinarum scripturarum secantes, iis, quae hagiographa memorant, manciparunt Tob prol.) 1471 *MPKJ* V 55; Asserere povyadącz albo myenycz *ca* 1500 *Erz* 44; Drudzy dosvyatschaly, by byl cza-

rovnyk albo czarnoxyąsnyk, myenyącz, yze navykl v Eypczye czarnoxyasztwa (hunc in Aegypto magicam artem didicisse dixerunt quidam) *Rozm* 121, *sim. ib.* 191. 745; Tegosz ystego lyata, myenya (dicunt quidam), poczal szye schosty vyek *ib.* 176; Bo nyektorzy mynya (quidam dicunt), yze pyrve Vyelykye Noczy po krzczenyv myly Iesus obroczyl vodą vyno (*leg.* w wino) *ib.* 202, *sim. ib.* 298. 367. 372; Nyektorzy na to myenyą (unde quidam dicunt), isch byl yvsz Iozeph vmarl *ib.* 206, *sim. ib.* 729. 731. 733; Nyektorzy mynyą (quidam autumant), yschby ta svaczba byla svyatego Yana evanyelysty *ib.* 206, *sim. ib.* 198. 745; Myenyą tv nyektorzy (traditur a quibusdam), yze tv krolewna Saba... vzrala v tanecznyczy Salomonovey drzeuo svyatego krzyza *ib.* 255; Drudzy mynya (alii vero tradunt), yze yedno kazanye pospolyczye apostolom y tlusczam vczynyl *ib.* 264; Myenya tv nyektorzy (fuerunt, qui dicerent), yze myły Krystus nye karal svyątego Pyotra, alye satana *ib.* 364, *sim. ib.* 816. 827, 828. 837; Drudzy... myenyły, yszby na czasz vczynyl (*sc.* ciało swoje) smyertelne,... y mynya, yszby szye takysz zvolyenykom dal na vyeczerzy (et talem, ut aiunt, se dedit discipulis in cena) *ib.* 368; Dzyatky szyepaly sve maczyory za odzyenye skazvyącz na Iesusza, yakoby myenyły: Ovocz ten iedzye, ktory ma lud zydovsky... vykvpycz z nyevolstva *ib.* 753; ~ Yszbi dzed⟨z⟩icz they dzedzyni byl w stronach dalyekych, a thegodlya myeni szą nye myecz othpowyedacz (dicit se non teneri respondere) *Sul* 9; Myenącz a czwirdząncz szą nyesprawyedlywye skazanym bicz (asserens se iniuste fuisse condemnatum), nye nagany-ly nathem-myescze sądzdzey, skazanye poydze w rzecz przeslą szkazanym *Sul* 13; Pyeszs Falkow... thako gi... vyathl, ysze sz onego vką⟨s⟩zenya vkazowal y myenil szą chramacz (quod ex illo morsu ostendebat et asserebat se claudicare) *Sul* 45; Et hec nituntur, *menu se, multis argumentis probare XV *med. GlWroc* 46v; Acz szye myenyly czystotą wzdzyerzenyv chovacz (nam si homines abstinendum arbitrarentur vel arctarentur a coniugio), vschakosch tako, yschby szye rodzay czlovyeczy nye vmnyeyschal *Rozm* 184; ~ Iszem ne slubil Janowi za Petrka postawicz gy kv prawu, iaco gego list memy (*pro* meny) 1398 *Leksz* II nr 2093; Tho wszdanye zapyszano... lyszthem..., kthory tako szpewa albo myeny *OrtMac* 82, *sim. OrtBrRp* 63, 1; ~ mieni się '*mówi się, twierdzi się, mówią, dicitur, fertur*': A thv szye myeny (hic dicitur), Yordan rzeka scala (*pro* stala), a nye czyekla daley, dokad v nyey Iesucrista krzczono *Rozm* 189, *sim. ib.* 605. 762. 801; A tesz szye myeny, yze kyedy przyschedl svyaty Bartlomey kv mylemv Iesusovy, tedy myal odzyenye pawloczyste... na sobye *ib.* 234, *sim. ib.* 715; Myny szye, yze to rzekl... przevrotnye przez vyobrazenya tey ffiguri antifresim *ib.* 618.

3. '*nazywać kogoś kimś, czymś, uważać kogoś za kogoś, za coś, podawać kogoś za kogoś, za coś, aliquem nominare, dicere, pro aliquo habere, putare, existimare*': *z acc.*: Jan day⟨a⟩l tego czloweka f *twirdzaø, czho gy Mykolay menyl slodzeya a s gego strosze vczegl 1397 *Pozn* nr 352; Zacy ('za-cz') ymaią vel kogo meną quem dicunt (quem dicunt homines esse filium hominis Mat 16, 13)? XV *in. R* XXIV 76; Ktores xyągy niepotvyrdzone myenyą (quae si tamen apocripha dicantur), vschakosch nycz falsyvego v nych *Rozm* 43; Tegodlya Zydovye vyeczey poczęły schukącz, aby mogly y (*leg.* ji, *sc.* Jesusa) vbycz..., yze sobye boga oycza myenyl (patrem suum dicebat deum Jo 5, 18) *ib.* 258; Myły Iesus rzekl ym: A vy kogo mnye mynyczye (vos autem, quem me esse dicitis Mat 16, 15)? *ib.* 362; Tenczy kyelych myeny sobye dany od oycza *ib.* 643; Bo szye v tym radovaly, czo szye dzyalo nad Iesucristem, yakoby za vyczyazstwo sobye mynyącz *ib.* 668; ~ *z instr.*: Prze ktorø rzecz myenylesz yø sobye *syostrzø (quam ob causam dixisti esse sororem tuam)? *BZ* Gen 12, 19; Yvz nye myenyą vass slugamy (iam non dicam vos servos Jo 15, 15) *Rozm* 568; O przeklączy Zydovye, myenyczy⟨e⟩ przevrothnykyem lyvda, ktorego vydzyczye vzdrovyczyelya y zbavyczyela vschego svyatha! *ib.* 791; ~ Yako ya Margorzathy... s domv yego nye odwyothl anym s nya rzeczy domowych... nye wzalem, anym lystow swyathczaczych, myenyacz ya bycz vmarla, nye przynyosl 1473 *SprTNW* VIII 2, 35; ~ ~ mienić się *z nom*: A przydzyely kthory gynny po thym, myenyacz szye blyszszy (*OrtBrRp* 79, 2: blyszym), ten ma vkazacz..., ysz themu vmarlemu thako blyszko przyrodzon yesth *OrtMac* 105; Czczyenye o Alexandrze, ktory szye myenyl syn Iupytrov *Rozm* 724; ~ *z acc.*: Gdy nyektory slachczycz albo myenyącz szą sz szlachetnego rodzayv porodzonego rzecze (si aliquis nobilis vel asserens se de nobili genere procreatum dicat) *Sul* 79; ~ *z instr.*: Przeto, acz kto syą myeni vbogym na duschi, patrzacz, bi bil czich XV *med. R* XXII 236; Tocz gest tako rzeczono, abichom nygdi syą doschlimy a sprawyedliwimy nye czi⟨ni⟩li ny myenyli *ib.* 239; Czczyenye o tem, yze myły Iesus mynyl szye dobrym

pastyrzem *Rozm* 426, *sim. ib.* 449; Cayphasch drapal na sobye odzyenye, kyedy vslyszal, yze szye myeny (*sc.* Jesus) synem bozym *ib.* 724; Vslyschavschy Cayphasch, yze Kristus myenyl szye synem boga zyvego *ib.*; Ny z yednego przykladu mogly tego myecz, aby myly Cristus myenyl szye albo czynyl krolyem *ib.* 778, *sim. ib.* 776; Tegoszmy nalyezly... zapovyedayącz czeszarzovy dan davacz a myenyącz szye krolem zydowskym (et dicentem se Christum regem esse Luc 23, 2) *ib.* 789; A gdyzczy ony mogly szye zvacz syny bozemy, dalyeko vyączey syn boga vschechmogączego przyrodzony nye wloczyl czczy boskey, acz szye bogyem myenyl *ib.* 839, *sim. ib.* 811; ~ *z inf.*: Odczym ('ojczym') ten tho dług zapowyedzyal od gynnych ludzy, czo szye myenyely (*OrtBrRp* 65, 2: szye myenyly) thesz prawo myecz k themu *Ort Mac* 87; Przeto aczby syą nyekto myenyl (*Sul* 33: rzeczely sze) bycz rodv slachethnego (dicat se nobilem) *Dzial* 21; ~ *ze zdaniem*: Ysze szą myeny, czym nyesth (*leg.* nie jest) est male, quod non est 1466 *R* XXII 15; Vrodzyl szye od Maryey a on szye myeny, aby byl syn bozy *Rozm* 749.

4. '*myśleć o czymś, mieć coś na myśli, chcieć czegoś, cogitare, intelligere, animum ad aliquid intendere*': Unde marcenarius... non intendat, meny, principaliter salutem ovium sed temporale comodum XV *med. GlWroc* 30r; Sed spe illius boni, ad quod tenditis, menycze, quidquid in hac vita vobis contigerit, gaudere debetis *ib.* 31v; Meny intendit *ib.* 231v; Ludze ginako blogoscz albo blogoslawnoscz myenyą, nysze gest XV *med. R* XXII 233; Odplaczi gemv, iakosz on blisznemv swemv myenil vczinicz (reddent ei, sicut fratri suo facere cogitavit) *BZ* Deut 19, 19; Myenyszly o nyewyastach (si de mulieribus agitur) *BZ* I Reg 21, 5; Gdyby kto komu zastapyl drogą z ostrą bronyą, ktorasz myeny, szlowye chcze nyeszprawnoscz vczynycz..., ma za tho czyrpyecz *OrtMac* 120, *sim. OrtBrRp* 88, 2; Quid in hoc notat myeny 1466 *R* XXV 138; Przez to (*sc.* słowo) myeny czyalo boze albosz myeny chleb kv czyalv przysluchayączy *Rozm* 278; Czemusch tego myly Cristus nyc vczynyl, czo przykazal sam? K temv odpovyeda svyathy Augusthyn, yze myly Cristus prze tą dvoyaką rzecz myenyl *ib.* 686; A tącz ('toć') myenyl myly Cristus rzekącz: Krolevstvo moye nye yest stąd *ib.* 782, *sim. ib.* 785; ~ Iesus rzecze kv mystrzovy: Czo szye przez to slovo myeny (littera quid haec interpretatur)? *Rozm* 129.

5. '*odnosić (się) do czegoś, ad aliquid spectare, pertinere*': Y to wschytko czyrpyal, czo lyvdzye myenyly kv pomsczye bozey (quae ad vindictam dei ab omnibus referebantur) *Rozm* 108; Cristus rzekl o kosczyelye svego (*sc.* ciała), przepovyedayącz vmączenye svoye przez zlomyenye kosczyola a smarthvychvstanye przez vzbudzenye, a ony to myenyly o zlomyenyv ych kosczyola kamyennego *ib.* 720; ~ To slovo zavzdy myny szye telko ku troyemv szvyąthu, czvsch vyelykonocznemv, svyąthecznemv a posvyączanyv kosczyola *Rozm* 680.

6. mieni się '*znaczy, significat, valet, sonat*': A gdysz wasz... opitayø synowye waszy rzekøcz: Czso syø myeny to to kamyenye (quid sibi volunt isti lapides)? *BZ* Jos 4, 6, *sim. ib.* 4, 21; El po zydowsku myeny szye bog (J hoc sonat deus) *Rozm* 129; Po greczkv agnus rzekon (*pro* rzeczon) yest od tego slova agnon, ktoresz szye myny myloszyvy, albo po laczynye rzeczon yest agnus... od tego slova agnosco, ktore szye myny poznacz (agnus Gracce dicitur ab agnon, quod est pium, vel Latine ab agnoscendo) *ib.* 200; Epyffanya nnyey (*pro* myeny) sza osvyeczenye (Epiphania enim illustrationem sonat) *ib.* 204; Bet po greczkv myeny szye dom po laczynye (Beth enim domus sonat) *ib.* 205, *sim. ib.* 278; Satan myeny szye przeczyvnyk (Sathanas enim adversarium sonat) *ib.* 364; Movy thu, yze napyrvey mamy myecz Pyotra, yen ze ('się') myeny poznayączy, bo kyedy szye modlymy, mvszymy myecz posnanye pravey vyary *ib.* 607.

7. *dubia*: Dicebat autem ad invitatos parabolam intendens, *menocz, quomodo primos accubitus eligerent (Luc 14, 7) XV *med. GlWroc* 82v; Fal dixit: Nullam sibi do culpam, nisi quod nominavit al. myenyl sye chwalycz super me igne 1455 *AGZ* XIV 457; *Myenye (*war. lub.*: myeny) inferat, irrogat (non omni homini cor tuum manifestes, ne forte inferat tibi gratiam falsam et convicietur tibi Ecclus 8, 22) 1471 *MPKJ* V 79.

Cf. **Namienić, Pomienić, Przemienić, Przymienić, Wymienić, Namieniać, Pomieniać, Przemieniać, Wymieniać, Mianować**

Mienie 1. '*dobytek ruchomy i nieruchomy, majątek, posiadłość, bona mobilia et immobilia, res et fortunae, possessio*': Iako Symanowi przisz0ndzono Swønchowo mene pirwe, nisz gy Swøch obesall ('obesłał') 1391 *Pozn* nr 111; Czo Stasek swal ('wziął') Woczechoui mene, to iest swal, isz mu ne vczinil niiedne vprauisni i tego otbeg[e]l 1393 *ib.* nr 144; To mene, czo Bartholome szal⟨u⟩ge na mego manza, tos⟨m⟩ kupiła za me *pønansse *ib.* nr 296; Ne pozanday mena (*Dek* I 6—8. II 3. III 1. 2. 4. 5. 10. 11.

13. 16. 18. 20. 22. 27—31: gimena) czudzego *Dek* III 19; Pobral mu czinsmi, srzebrem y gymenem (*pro* gynnem?) menim jaco dwescze grziwen 1408 *Pozn* nr 644; Jaco Drogomir ne wszął Boboli na rącoymy yego wisey dzesanczy grzywen mena 1421 *ib.* nr 1082; Jako pan Woczech... tho dzedzyczthvo w Tulczech... przedal panu Jandrzeyewy s dobythkem y sze ffschythkim myenym, czo tham bylo 1428 *ib.* nr 1500.

2. '*posiadanie, possessio, actus possidendi*': Pogrzebli gy w yaskyny ssowytey, *yosz to bil kupyl Abraaham ku myenyv grobu od Efrona (quam emerat Abraham cum agro in possessionem sepulcri ab Ephron) *BZ* Gen 50, 13, *sim. ib.* 49, 30.

3. '*bycie, istnienie, actus exsistendi*': Roszноszczy myene medzy szlim a dobrim discrecionem XV *in. R* XXIV 64.

1. Mienienie '*zmienianie się, zmienność, varietas*': Nye ma ganyebnee any dzywne mnymano bicz, acz podlug myenyenya czassow (secundum temporum varietatem, *Dział* 6: podlug rosyrzenya czasow) obiczage a dzege lyvczke szą odmyenyayø *Sul* 6; Prosznoszczy, *nyenyenv (*SKJ* I 96: prozноszczy zmyenyenya) przyrodzenye, stworzenye czlovyecze *poddana (vanitati enim creatura subiecta est Rom 8, 20) 1449 *R* XXV 165; Myenyenye variacio *ca* 1500 *Erz* 44.

2. Mienienie '*wymienienie, zgłoszenie, nominatio, mentio de aliqua re facta*': Thacy slostnyczy przes thakee zachoczczow myenyenye (per eandem nominationem, *Dział* 16: ktorąsz to wymową) wyzwalyaany biwaly *Sul* 28; Vstawyamy, aby pirwy rok przes prosthą nyemocz, ale wthory przes prawą nyemocz przes myenyenya szpowyedzy (absque confessione) a prziwodzenya caplana byli othkladany *Sul* 73.

Mienta *cf.* **2. Mięta**

Mientus *cf.* **Miętus**

Mier *cf.* **1. Mir**

Miera *cf.* **Miara**

Mierdzioność *cf.* **Mierzioność**

Mierne '*ziemia, która została wymierzona, terra, quam geometres dimensus est*': Czso grodzil, to grodzil na mem mernym, czso *so mne dzalem dostalo 1407 *HubeZb* 121.

Miernik *formy*: *n. sg.* miernik 1427 *ZapWarsz* nr 2717, 1471 *MPKJ* V 5, XV *SprTNW* VIII 2, 38; ~ *g. sg.* miernika 1421 *Czrs* 239, 1424 *KsMaz* II nr 184; ~ *ac. sg.* miernika 1421 *Czrs* 239, 1423 *ib.* 285, 1424 *KsMaz* II nr 367, 1457 *AKPr* VIIIa 51; ~ *i. sg.* miernikiem 1421 *Czrs* 256.

Znaczenie: '*dokonujący pomiaru ziemi, mierniczy, geometra, geometres, qui terram metitur, mensor*': Janussius... debet hereditatem dividere... ad duas septimanas, si inveniet mernica, si autem non invenerit mernica... in sex septimanis debet facere divisionem dicte hereditatis, si... non diviserit, debet literam portare, quia mernica invenire non potuit 1421 *Czrs* 239; Cum geometro dixtinxerunt ad prefatam aream al. mernikem *ib.* 256; Paulus... et Wyelislaus... habent habere geometrem, mernika 1423 *ib.* 285, *sim.* 1424 *KsMaz* II nr 367; O kthore penødze na mø Andrzey zalowal, tichem ya v mernika ne pobral 1424 *KsMaz* II nr 184; Jaco mnye... gednacze vgednali s Staszkem..., kandi myernik rosdzelil 1427 *ZapWarsz* nr 2717; Gdy czaszcy Mycolayowa, Ianowa y moya przes myernyka podle xanc są dzeloni y myerzoni, tedi thi przyschetw, nye dalesz dzelicz y myerzicz 1457 *AKPr* VIIIa 51; Myernik geometer (taceo de grammaticis, rhetoribus, philosophis, geometris..., quorum scientia mortalibus satis vel utilissima est Prol) 1471 *MPKJ* V 5; Geometer [...] myernik XV *SprTNW* VIII 2, 38.

Mierność '*wstrzemięźliwość, umiarkowanie, temperantia, abstinentia*': W myernosczy *ca* 1450 *PF* IV 579; *Myernoszt temperancia XV *ex. AKLit* III 106; Parsimonia, id est abstinentia, myernoscz *ca* 1500 *Erz* 44.

1. (Mierny) Mierzny '*dokonujący pomiaru ziemi, geometra, geometres, qui terram metitur*': Dispensator al. myerzny 1424 *StPPP* II 286.

2. Mierny, Mierzny *formy*: *n. sg. m.* mierny 1471 *MPKJ* V 59, *ca* 1500 *Erz* 44; mierzny *MPKJ* V 59; ~ *g. sg. neutr.* miernego 1425 *KsMaz* II nr 1801, 1448 *ZapWarsz* nr 809; ~ *g. pl. m.* miernych 1447 *LubPodk* 20; mierznych 1471 *MPKJ* V 107; ~ *ac. pl. m.* mierne *Fl* 38, 7.

Znaczenia: **1.** '*służący do mierzenia, używany przy mierzeniu, ad metiendum aptus*': Myerny (*wał. lub.*: myerzni) powrozek funiculus distribucionis (Psal 77, 54) 1471 *MPKJ* V 59; Myerznich prantow calamis (mensus est autem contra ventum orientalem calamo mensurae quingentos calamos in calamo mensurae per circuitum Ezech 42, 16) *ib.* 107; Lokyecz vel myerny lokyecz vlna *ca* 1500 *Erz* 44.

2. '*dający się zmierzyć, ograniczony, nieduży, qui ad mensuram adigi, numerari potest, paucus*': Owa, merne (mensurabiles, *Pul*: pod myarø) poloszil ies dni moie *Fl* 38, 7.

3. '*wymierzony, mensuratus*': Habent mansurare tria stadia lanei mansurati al. my⟨e⟩rnych 1447 *LubPodk* 20.

4. '*odnoszący się do miary jako opłaty od mielenia zboża, qui ad solutionem dictam* mierne *pertinet*': Maczey ani yego zona ne pokradly xanssego zitha mernego i slodu we mlyne 1425 *KsMaz* II nr 1801; Vyaczslaw ne veradl Michalowy zytha sepnego y mernego sze mlyna 1448 *ZapWarsz* nr 809.

Cf. **Mierne**

Miertwieć *cf.* **Martwieć**

Miertwy *cf.* **Martwy**

Mierzać '*mierzyć, wymierzać, odmierzać, metiri, dimetiri, emetiri*': Jakom ya vrzandv kxazaczego na blysskoscz na Pyanowo nye w⟨io⟩dl anym gey myerzął ssamotrzecz gwalthem 1470 *ZapWarsz* nr 2994.

Mier-zączka *cf.* **Mierziączka**

(Mierzchać) Mirzkać '*ciemnieć, ćmić się, tenebris obduci*': Drugy[m] potem przybyezącz vderzyl y v czyemya y rzekl: O Iesuszye, snadz czy myrzka w ⟨o⟩czv, ba pokrzep szye ym, dobry druze! *Rozm* 731. ~ *Cf.* **Omierzchnąć, Pomierzchnąć, Zamierzchnąć.**

Mierzenie 1. '*wymierzanie, odmierzanie, mierzenie, actus metiendi, dimetiendi, dimensio*': Kedi pani Baranowa przislala Byerwolta cu merzenu rol, jako swego posla, tedim go ya ani byal g[a]waltem any mu ran dal 1419 *TPaw* VII nr 1114.

2. '*leczenie pewnych chorób przy pomocy mierzenia ciała lub określonych jego części (rodzaj czarów), morborum curatio, a magis, quae (qui) corpus aegri vel partes eius quasdam commetiebantur, facta*': Ne credas sortilegiis w leky, w szegnąnye, w czary, w myerzenye 1462 *R* XXV 269.

(Mierziaty) Mirziaty '*wstrętny, szkaradny, obrzydliwy, turpis, fastidiosus*': Myrszathi abhominabiles XV *p. post. R* XXV 198.

Mierziączka, Mier-zączka, Mirziączka, Mirzączka *formy*: *n. sg.* mierz(i)ączka *ca* 1428 *PF* I 489. 495, 1437 *Wisl* nr 228 s. 86, XV *p. pr. R* XXII 334, XV *med. GlWroc* 42v. 80r. 231v, *etc. etc.*; mirz(i)ączka *Sul* 60. 75, XV *med. R* XXII 245, XV *ex. SKJ* III 67, *ca* 1500 *JA* X 386; ~ *g. sg.* mierz(i)ączki *BZ* Judith 7, 24, *Dział* 38. 57, XV *p. post. R* XXV 182, *Rozm* 54; mirz(i)ączki *Sul* 47, XV *med. R* XXII 244, *De morte* w. 373; ~ *d. sg.* mirz(i)ączce *Sul* 52; ~ *ac. sg.* mierz(i)ączkę *MW* 97b, 1484 *Reg* 724, XV *p. post. R* I s. XLIII, XV *ex. R* XIX 88; ~ *l. sg.* (w) mierz(i)ączce *Rozm* 182; (w) mirz(i)ączce *BZ* Deut 29, 28; ~ *n. pl.* mirz(i)ączki *Sul* 81; ~ *ac. pl.* mierz(i)ączki *Gn* gl. 161b, 1404 *Pyzdr* nr 228, *MW* 68b; ~ *i. pl.* mierz(i)ączkami *OrtCel* 6; mirz(i)ączkami XV *med. R* XXII 246.

Znaczenia: **1.** '*obelga, zniewaga, obraza, maledictum, opprobrium, contumelia*': Multas per eum sustinuit afflicciones *merszoczky *Gn* gl. 161b; Czo Stanislaw zaloual na Przeslaua o trzi policzki, ty mu odpusczil,... y gine merzszøn⟨cz⟩ki 1404 *Pyzdr* nr 228; Myerszonczka oprobrium *ca* 1428 *PF* I 489; Merszøczka, homines faciunt contumeliam creatori suo et impedicionem animarum suarum, impediendo diuinum officium XV *p. pr. R* XXII 334; Quare crucis sustines obrobrium, *gl.* obprobrium *merzoczka XV *med. GlWroc* 42v; *Merzodzka opprobrium *ib.* 231v; O tich to blogoslawyenstwach mislączim a robyączim przichodzi przeczіwnoscz, myrsyączka a przesladowanye od slich XV *med. R* XXII 245; Sly... omową, przeczywyenstwem a myrsyaczkamy dobrim otdawayą..., zle za dobre wraczayącz *ib.* 246; In obrobrium mersøczka XV *p. post. JA* XII 143; Myerzyączka, przekora obprobrium XV *p. post. Kałuż* 273; Quis habitabit in thabernaculo tuo, id est in regno tuo?... Qui non... fecit proximo suo malum et obprobrium, myerszączky XV *p. post. R* XXV 182; Ffit enim contumelia alicui sancto, myerzaczka, per eos qui peccant *ib.*183; Tham nauka nąm yesth wydal, by braczczyv (*leg.* braćcu) kasdj odpusczal gnyew, myerszączką y sle szyercze XV *ex. R* XIX 88; Sromotha, p⟨o⟩thwarz, mirszaczka XV *ex. SKJ* III 67; Pocznye (*sc.* Jozef) boga... vzyvacz ze lzamy vmorzycz albo zbavycz tey vyelykye myerzączky (ut... ab hoc opprobrio cito liberaret) *Rozm* 54; ~ '*przykrość, incommodum, molestia*': Niczss na tem swyeczye nye moze przicz przes myrzyaczky a przes pracze XV *med. R* XXII 244.

2. '*oburzenie, niełaska, niechęć, indignatio, animus infestus, offensio*': Nyekthorzy sz slachatnego rodv pochodzącz,... przyczyną mayącz wyączey slego czinycz szą nye łąkayą, za yesz vpadayą w gnyew naszey myrszączky (in iram nostrae indignationis) *Sul* 47; Gdy przes kogole yąth bądze (*sc.* zbieg), na lascze naszey ma bycz a myedzy gymaczmy gego a przyaczelmy yąthego nygena prze gego yącze ma szą wstryszнącz myrzączka any nyeprzyaszny (nulla propter eius captivitatem debet suboriri indignatio) *ib.* 60; Virzvczil ge z zemye gich w gnyewye a w pirzchanyv, a y w mirzøczcze wyelikey (in furore et in indignatione maxima) *BZ* Deut 29, 28; Azalycz swey myerszøczki (indignationem) vkrocy a da slawø swemv gymyenyv? *BZ* Judith 7, 24; Po smyerczy maczerze dzeczy od oczcza swego... gymyenya polowyczhą ⟨biorą⟩ a tako dla swego glupyego rozvmv mlodych lyat gymyenye straczayą, a straczywszy, dla myersyączky

(propter ingratitudinem) oczczowey, ktorą gemv czynyą, acz syą nad nymy nye slutuge, w vbostwo wpadayą *Dział* 38; ⟨G⟩dykoły sługa swego pana bronyacz kogo vrazy, za to od vraszonego abo od gego przyaczela nygedney myerszączky (indignationem) nye ma czyrpyecz *ib.* 57; Uszmyerzylesz wszythky gnyewy thwoie, odwroczylesz od nyego (*sc.* ludu) myerząnczky thwoye (avertisti ab ira indignationis tuae Psal 84, 4) *MW* 68b; Odwrocz od nasz gnyew y myerzączka (averte iram tuam a nobis Psal 84, 5) thwoya *ib.* 97b; Kthory by czlovyek thego sye pokussyl... ma tho pewnye vyedzieczi,... yze wpadnye thaky w *myerzączką y tez w gnyew (indignationi) boga 1484 *Reg* 724; Audientes decem indignati sunt, nyeyako szobye sthyszkovaly, *gl.* myrszaczka, de duobus fratribus (Mat 20, 24) *ca* 1500 *JA* X 386.

3. '*kłótnia, sprzeczka, niezgoda, discordia, rixa, iurgium, lis*': Myrszøczky discordias *ca* 1428 *PF* I 493; Bracza... kv myrszączcze alybo klopothom (ad rancores seu lites, *Dział* 44: na gnyew abo swar) nyemalym cząstokrocz szą porvszayą *Sul* 52; Oczcecz baczącz..., czso gemv synowye przes w[d]ząące gimyenya vczynyly, gim nye thbal any chczal dopomocz..., a thakosz myedzy oboyą stroną myrzączką a gnyew pochodzy (displicentia et rancor morabatur) *ib.* 75; Nyeyeny przeczіwnosczy albo myrszanczky (displicentiae seu controversiae) myedzy naszymy slachcziczy wszchodzą na lowyskach *ib.* 81; Insolenciis, id est displicenciis myerszanczkamy abo przeczywnosczamy *Ort-Cel* 6; ~ nabyć mirziączki z kimś '*kłócić się z kimś, rixari, altercari*': Czemv szya tak vyelye przeczyvyasz, myrszaczky se mnv nabyvasz? *De morte* w. 373.

4. '*wstręt, obrzydzenie, fastidium, odium, taedium*': Merzøczka ffastidium *ca* 1428 *PF* I 495, *sim.* 1437 *Wisł* nr 228 s. 86; Merszączka, zadlywocz detestacionem 1448 *R* XXIV 352; Abhominacio, *mersoczka, est domino vita impii (Prov 15, 9) XV *med. GlWroc* 80r; Rąb, nad wyssze ukazany, szaszyadom myerzyąnczką czyny (vestis sumptuosa... vicinis taedium parit) y thesznoscz XV *p. post. R* I s. XLIII; Trzeczy sluły byly Ezeyczy,... ve wschech duchovnych... alb⟨o⟩ mnyskych vyedły zyvot, svaczby v myerzączcze myely (nuptias fastidientes) *Rozm* 182.

5. *wieloznaczne z braku kontekstu*: Boyøcz sze merszanczky, szøga *ca* 1450 *PF* IV 570; Mirzanczka *ca* 1455 *JA* XIV 494; Myrsyączka *ca* 1500 *JA* X 379; *Myrszvchcha *ca* 1500 *R* XLVII 373.

Mierzieć, Mirzieć *formy*: *praes. ind. 3. sg.* mierzi XV *p. post. R* XXV 265; mirzi 1466 *R* XXII 16; ~ *inf.* mierzieć 1450 *RpKapKr*, 1457 *PF* V 14, 1462 *ib.* 11, 1476 *ib.* 13; ~ *praet. 3. sg. neutr.* mierziało 1471 *MPKJ* V 59. 121; mirziało *MPKJ* V 59; ~ *part. praet. pass. n. sg. m.* mirzion 1466 *R* XXII 10; mirżony *ca* 1455 *JA* XIV 505, *MPKJ* V 68; mierziony 1471 *MPKJ* V 68, *ca* 1500 *Erz* 44; mierżony *ca* 1500 *Erz* 44; *f.* mierziona XV *med. GlWroc* 107v; *neutr.* mirżonej *BZ* Deut 23, 18; *g. sg. f.* mierżonej 1471 *MPKJ* V 44; *ac. sg. neutr.* mirzione XV *in. R* XXIV 74; *i. sg. m.* mierzionym *Rozm* 769; *n. pl.* mierżone XV *p. post. R* XXV 173; *ac. pl.* mierżone 1471 *MPKJ* V 76; ~ *praes. pass. 2. sg. m.* mierzion jeś 1447 *R* XXII 40.

Znaczenia: **1.** '*wywoływać wstręt, obrzydzenie, niechęć, pogardę, odium facere, taedio esse alicui*': Abhorrere, id est detestari... caret supino, proprie myerszecz 1450 *RpKapKr*; Myerszecz 1457 *PF* V 14; Myerszecz abhorrere 1462 *ib.* 11; Cui sua vita nocet, myrszy go, caveat sibi rumpere 1466 *R* XXII 16; Myerzalo myą (*war. lub.*: myrsalo myą) detestor (nosti, quia oderim gloriam iniquorum et detestor cubile incircumcisorum Esth 14, 15) 1471 *MPKJ* V 59; Myerzalo go, nyelubo mą ('mu') bylo indigne ferens (erant autem quidam indigne ferentes intra semetipsos et dicentes Marc 14, 4) *ib.* 121; Myerzecz abhorrere 1476 *PF* V 13; Merzy displicet XV *p. post. R* XXV 265.

2. mi(e)rziony '*wstrętny, niemiły, hańbiący, turpis, fastidiosus, odiosus*': Qui autem dixerit fratri suo racha, *gl.* nekthore slowo mirzone, nasmewaią są s nego (Mat 5, 22) XV *in. R* XXIV 74; Myerzyon gesz exosus 1447 *R* XXII 40; Myerszona fastidita XV *p. pr. R* XVI 340; Ita ut in conspectu dei sit ignominiosa, merszona, et multum fetida XV *med. GlWroc* 107v; Myrszony odibilis *ca* 1455 *JA* XIV 505; Nye bødzesz offycrowacz roboti swey nyecistoti ani zaplati psey..., bo mirzone gest oboge (abominatio est utrumque) przed panem bogem twim *BZ* Deut 23, 18; Si culpare velis, culpabilis, myrzyon, esse cauebis 1466 *R* XXII 10; Myerzoney modły Priapi (insuper et Maacham matrem suam amovit, ne esset princeps in sacris Priapi et in luco eius III Reg 15, 13) 1471 *MPKJ* V 44; Myerziony (*war. lub.*: myrsony) odiosus (impatiens operabitur stultitiam et vir versutus odiosus est Prov 14, 17) *ib.* 68; Myerzone odibilia (antiquos inhabitatores..., quoniam odibilia opera tibi faciebant... perdere voluisti Sap 12, 4) *ib.* 76; Peccata nostra maxime sunt deo abhominabilia vlg. myerszone XV *p. post. R* XXV 173; Ganyebne albo myrzion[y]e XV

ex. PF IV 747; Myerzony, wsgardzony exosus *ca* 1500 *Erz* 44; Myerszyony odiosus *ib.*; Czemv... Iesus przepusczył, yze ten sdraycza yego taką ssmyerczya svoy zyvot skonal?... Trzeczye, aby nycbv y zycmy myerzyonym szye vkazal *Rozm* 769; ~ *dubium*: Ale eze niczss na tem swyeczye nye moze przicz przes myrzyaczky a przes pracze, a *szawszde dobrzi slym są przeczywny a mysyerny (*pro* myrsyeny, *leg.* mirzieni ?), przeto eze o tich to blogoslawyenstwach mislączim a robyączim przichodzi przeczywnoscz, myrsyączka a przesladowanye od slich XV *med. R* XXII 245.

Cf. **Omierzieć, Omier-znąć**

(Mierzioność) Mirzioność, Mierdzioność '*przeklinanie, złorzeczenie, nienawiść, exsecratio, odium*': Mirzonoscz execracio XV *in. R* XXIV 68; Detestatur nyenayzrzy, w myerdzyonoszczy ma XV *ex. R* XXV 148; Myrsyonosz⟨ć⟩ abhominacio *ca* 1500 *JA* IV 94.

(Mier-zny) Mir-zny '*pohańbiony, wzgardzony, turpis, contemnendus*': Namyrznyeissego nouissimum (et vidimus eum, et non erat adspectus, et desideravimus eum despectum et novissimum virorum, virum dolorum et scientem infirmitatem Is 53, 3) 1471 *MPKJ* V 95.

Mierzny *cf.* **Mierny**

(Mierzwa) Mirzwa '*pomięta, połamana słoma i puste kłosy, plewy, stramen, stipula*': Rosyeiø ge iako myrzwø (disseminabo eos quasi stipulam), iasz to wyatrem biwa wschopyona na pvszczi *BZ* Jer 13, 24; Tutam servo domum, mihi dat culmus, *gl.* myrzwa stramen, in ede thorum 1466 *R* XXII 16; Myrzwa stipula (nequaquam ultra dabitis palcas populo ad conficiendos lateres sicut prius, sed ipsi vadant et colligant stipulas Ex 5, 7) 1471 *MPKJ* V 15, *sim. ib.* 63; Myrzwą stipulam (concipietis ardorem, parietis stipulam, spiritus vester ut ignis vorabit vos Is 33, 11) *ib.* 92; Yako myrzwa quasi stipula (repente flavit in eos et aruerunt, et turbo quasi stipulam auferet eos Is 40, 24) *ib.* 93.

Mierzyć *formy*: *part. praes. act. m. sg. m.* mierzący 1471 *MPKJ* V 113; ~ *inf.* mierzyć 1424 *TymProc* 244, 1457 *AKPr* VIIIa 51, *ca* 1500 *Erz* 44; ~ *fut. 2. pl. m.* mierzyć(i) będziecie XV *in. R* XXIV 74; będziecie mierzyć *Rozm* 282; ~ *praet. 3. sg. m.* mierzył jest *Fl* Hab 8; mierzył *Pul* Hab 8; *3. pl. m.* mierzyli są *BZ* Ex 16, 18; ~ *part. praet. pass. n. sg. neutr.* mierzono XV *p. post. WilkKrak* 47; ~ *praes. pass. 3. pl. f.* są mierzony 1457 *AKPr* VIIIa 51.

Znaczenie: '*określać wielkość, odmierzać, wymierzać, mierzyć, metiri, dimetiri, emetiri*': Dyabel... merzył gest (mensus est Hab 3, 6, *Pul*: myerzył) szemø *Fl* Hab 8; Poczacz merzicz oth plotha wagrodnego 1424 *TymProc* 244; Zbyerały ssø (*sc.* mannę) geden wyøczey a geden mnycy y myerzyly søø (mensi sunt) w myarø gomor *BZ* Ex 16, 18; Gdy czaszcy Mycolayowa, Ianowa y moya przes myernyka... są dzeloni y myerzoni, tedi thi przyschetw nye dalesz dzelicz y myerzicz 1457 *AKPr* VIIIa 51; Myerzanczy powrozek metentes funiculum (propter hoc non erit tibi mittens funiculum sortis in coetu domini Mich 2, 5) 1471 *MPKJ* V 113; Pilnosczom doglendacz chczemy, sze wselky thowar y kupya, chtorem pod kromy przedayom, kasdem po latwem, rownem... targu przedano, myerzono wazono XV *p. post. WilkKrak* 47; Myerzycz metiri *ca* 1500 *Erz* 44; Thąsz myarą, ktorasz komv bądzyeczye myerzycz (qua mensi fueritis Luc 6, 38, *R* XXIV 74: gąsz mara mericy badzece), bądzye vam odmyerzano *Rozm* 282. ~ *Cf.* **Odmierzyć, Pomierzyć, Przemierzyć, Rozmierzyć, Umierzyć, Wymierzyć, Zamierzyć, Zmierzyć, Mierzać, Odmierzać, Pomierzać, Przymierzać, Rozmierzać, Zamierzać się.**

Miesce *cf.* **Miejsce**

Miescki *cf.* **Miejski**

Miescski *cf.* **Miejski**

Miesiąc *formy*: *n. sg.* miesiąc *Fl* i *Pul* 71, 7. 120, 6, 1413 *AKH* III 307, *BZ* Ex 12, 2, *etc. etc.*; ~ *g. sg.* miesiąca *Gn* 174b, *BZ* Gen 7, 11. Ex 13, 4. 34, 18. I Esdr 7, 8. 9, *etc. etc.*; ~ *d. sg.* miesiącu *BZ* Deut 17, 3; ~ *ac. sg.* miesiąc *Fl* i *Pul* 8, 4. 103, 20. 135, 9, 1427 *MPKJ* II 307, *etc.*; ~ *v. sg.* miesiąc *Fl* i *Pul* 148, 3; ~ *i. sg.* miesiącem *Fl* i *Pul* 71, 5; ~ *l. sg.* (po) miesiącu *BZ* Num 18, 16. II Par 30, 13, *MPKJ* V 44; ~ *n. du.* miesiąca 1412 *Pyzdr* nr 398; ~ *ac. du.* miesiąca *BZ* Jud 11, 37. 38. 39; ~ *n. pl.* miesiące 1400 *SKJ* III 188, *BZ* I Reg 27, 7; ~ *g. pl.* miesięcy 1420 *TPaw* VII nr 1655, *Sul* 3. 37, *etc.*; miesięcow *BZ* Ex 12, 2. IV Reg 15, 8. Judith 8, 4, 1471 *MPKJ* V 87; miesiącew 1471 *MPKJ* V 27. 54; ~ *ac. pl.* miesiące 1421 *AKH* III 133, 1426 *AKPr* VIIIa 167, *Sul* 37. 53, *Dział* 26. 45, *Rozm* 39. 116; ~ *i. pl.* miesięcy *Rozm* 520; ~ *l. pl.* (po) miesiącoch *BZ* Ex 12, 2. Num 28, 14, 1484 *Reg* 715; miesiącach *OrtBrRp* 52, 2.

Znaczenia: **1.** '*miesiąc, mensis*': Pany Wlodkowa drzewey, nysz wischla trzsi lyata a trzsy myesance, Staschca... pozwala yest 1400 *SKJ* III 188; Cdiszcy vøcz po gich visczu gest trzeczego meszøcza bylo *Gn* 174b, *sim. BZ* Gen 7, 11. I Esdr 7, 8. 9; Wisszag trzimał s pokogem trzy slady... trzydescze lata y trzy me-

szonczy 1403 *Piek* VI 167; Jaco Maczey porøczil za list sza swego syna, a temu ne vyszla dwa meszøcza 1412 *Pyzdr* nr 398; Ta droga gesth wydana y geszdzil yø pan Cruschuiczski... wysschey trzech lat y trzech myessyączi 1420 *TPaw* VII nr 1655; Sborowsky trzy latha y trzy mesancze... pol Slothkowa dzirsal w mirze 1426 *AKPr* VIIIa 167, *sim. Sul* 53, *Dzial* 45; Jan Magdalenye ne wszanl kamena wosku..., mecza..., captura za oszm scoth w rocze y w dwu, w *trzesz roczech we trzech *meszanczow 1427 *MPKJ* II 306; Pany Katharzina rambyla lasz rok y meszancz w mirze y w pokoiu *ib.* 307; A bandzeli w klanthwye przes szescz myeszanczi (per sex menses) sthal, thedi y przebiwacze they wszi... mayą clanczi bicz thesz *Sul* 3, *sim. Dzial* 4; O rokoch malych... thakosmy vmyslily obeszrzecz, aby... nye wyączeykrocz, nyszly gena w myeszącz (termini particulares non plures, nisi semel infra mensem)... ymyany *Sul* 78; Myeszøcz ten to bødze wam poczyøtek *myeszyøczøw, pirwi *bødze w *myeszøczøch tego to roku (mensis iste vobis principium mensium, primus erit in mensibus anni) *BZ* Ex 12, 2; Dzysz wiydzeczye myeszøcza nowich uszitkow (mense novarum frugum) *ib.* 13, 4, *sim. ib.* 34, 18; Wszelkye dobitczø... wiplaczicz kazesz, iegosz viplata bødze po gednem *myaszøczv (cuius redemptio erit post unum mensem) *BZ* Num 18, 16; Tocz bødze w obyatø po wszech *myeszoczoch (per omnes menses) *ib.* 28, 14; Przepuscz my, acz dwa myesyøcza (duobus mensibus) *chodzo po gorach *BZ* Jud 11, 37, *sim. ib.* 11, 38. 39; Bila lyczba dnyow... cztirzi myesyøce (quattuor mensium) *BZ* I Reg 27, 7; Krolyowal Zacharias... nad Israhelem... szescz myesyøczow (sex mensibus) *BZ* IV Reg 15, 8, *sim. ib.* Judith 8, 4; Sebraly syø do Ierusalema..., abi vczinyly swyøto przesnycz w drugem myesyøczv (in mense secundo) *BZ* II Par 30, 13; Then pan... ma kazacz, aby to woythowstwo przedal we trzech... myeszaczach *OrtBrRp* 52, 2; Gdysz Lucia s swogym mąszem myeszkala... trzy lata y trzy myessyącze (per... tres menses) a Franczka... nye gabala..., ma mylczecz a Franczkowy... dawnoscz trzech lyat y trzech myesyączy przysądzylismy *Dzial* 26, *sim. Sul* 37; Myeszacza kwyethna mensis 1461—7 *Serm* 110r; W myeszączv listopadv in mense Batharan (*war. kal*: w *kschąziczą lystopadzie in mense Bacaron; in mense Ethanim in solemni die III Reg 8, 2) *MPKJ* V 44; A przetho wszelky, ⟨ktorzy⟩ mayą gymyenye..., mayą vdzielaczy testamenth... ve trzech *myesyądzoch po svoyey professy (infra tres menses post eorum ingressum) 1484 *Reg* 715; A na kolzdy myesyądz (mense quolibet) nye na kthore myesczcze... mayą sye zchodziczy *ib.* 717; A po tych dnyach poczęła Elszbyetha... i kryla szyą pyancz myesszyacy (occultabat se mensibus quinque Luc 1, 24) *EwZam* 288, *sim. Rozm* 52; A then myesszancz yest szosty yey (hic mensis sextus est illi Luc 1, 36), chtora veswana yest nyeplodna *EwZam* 288, *sim. Rozm* 50; Yako yemv (*sc.* Jozefowi) popovye daly rokv trzy myąszyącze poyącz Marya sobye oblyvbyenczą *Rozm* 39, *sim. ib.*, *sim. ib.* 116; Tegosz dnya myano zabycz baranka kv vyeczerzy, to yest czvartegonaczye dnya *myaszyacza pyrvego *ib.* 519; Myeszacz ten początek vam myeszyączy bądzye, pyrvy myedzy myeszyączy rocznemy (mensis iste vobis principium mensium, primus erit in mensibus anni Ex 12, 2) *ib.* 519—20; ~ nowy miesiąc, obnowienie miesiącow, początek miesiącew '*pierwszy dzień miesiąca obchodzony jako święto, Calendae*': Nowe myeschancze, myeschanye calende (si quando habebitis epulum et dies festos et calendas, canetis tubis super holocaustis Num 10, 10) 1471 *MPKJ* V 25; Na początką myeschąnczew in Kalendis (in Calendis autem offeretis holocaustum domino Num 28, 11) *ib.* 27; Nowego myeschąncza neomeniis (ut aedificem domum nomini domini dei mei, ut consecrem eam... ad holocautomata... neomeniis et sollemnitatibus domini dei nostri II Par 2, 4) *ib.* 49; Novich myeschanczew neemarum (oblationes... et hostias sabbatorum et neomeniarum et dierum sollemnium omnium sanctificatorum III Esdr 5, 52) *ib.* 54; Gadobnewyenya (*leg.* god obnowienia) myessączo/ (neomeniam et sabbatum, et festivitates alias non feram Is 1, 13) *MPKJ* V 87.

2. '*księżyc, luna*': Vzrzø... mesøcz y gwazdy (lunam et stellas) *Fl* 8, 4, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 103, 20. 135, 9; Przebiwacz *bodze se slunczem y przed *mesoczem (permanebit cum sole et ante lunam) *Fl* 71, 5, *sim. Pul*; Wznidze we dnoch iego... oplwytoscz pocoia, alisz odneson bødze mesøcz (donec auferatur luna) *Fl* 71, 7, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 120, 6; Chwalcze gy sluncze y mesødz (sol et luna) *Fl* 148, 3, *sim. Pul*; Mesøcz luna XV *in. R* XXV 267; Que est ista, que progreditur quasi aurora, pulcra ut luna myeszącz XV *med. SKJ* V 273; Yako myeszacz pelny w szswyathlosczy..., thak Anna sz⟨w⟩yatha szwyathloszcz wyelyka na szwyath wypusczyla *MW* 82b; Stolecz yego... yako myeszyøcz swyrzchowany (*Fl*: luna przezpeczna) na wyeky (sicut luna perfecta in aeternum) *Pul* 88, 36; Sloyncze y myeszyøcz (sol et luna) staly w prze-

bytku swoym *Pul* Hab 17; Sdrowa bandz, Maria..., yazesz nad szlonycze y nad myeszyacz czvdnyeyscha *Naw* 28; Bogoslavyon bog moy, yen dzyerzy... wsche sloncze, myąszyadz y gvyazdy (cui famulantur luna, sol et sidera) *Rozm* 10; Myeszyacz (luna) tey nocz⟨y⟩ tako svyatlo svyczyl, yze... slonczv byl podobny *ib.* 12; Poszrod myeszyącza (in luna) vkazala szyą yakoby yedna gvyasda barzo svyatla *ib.*; Sloncze bądzye zaczmyono, myeszyącz (luna Mat 24, 29) nye da svyatloszczy *ib.* 483; ~ '*księżyc jako przedmiot pogańskiego kultu, przedmioty to bóstwo symbolizujące, luna, cui pagani deorum honores tribuebant*': Gidøczi slvzicz czvdzim bogom..., tocz iest slvnczv y myoszøczv (solem et lunam) *BZ* Deut 17, 3; ~ Potym ona drzewa rzymska, ktoresch szye (*pro* szą) szvany sloncze y myeszyądz (illae quondam arbores solis atque lunae), davaly odpovyedanye lyvdv pospolnemv vtenczass *Rozm* 74.

3. '*znak konwencjonalny w kształcie półksiężyca, lunae dimidiatae signum pictum vel sculptum*': **a.** *jako znak rozpoznawczy*: A thu stoy *myoszandz y gwyaszdy napyszane *DlLB* III 354; Tunc debes respicere skalam... mchem zawyeschoną... Sub mech in venies signum, videlicet kaganyecz et lunam al. myeszandz *ib.* 355; ~ **b.** *jako element składowy herbu*: Janusz yest... naszego clenota: meszancz, gwaszda na sczicze 1413 *AKH* III 307; Qui pro signo ferunt crucem et duas lunas, vlg. mesandze et proclamacione Ostoya 1421 *ib.* 133; Sunt clenodio... Lleliwa al. myesszacz a gwasda 1449 *Kozier* I nr 37; ~ **c.** *dubium*: '*znak pieczętny, sigillum, signaculum*': Myeszacz (*war. kal.*: znamyą) signaculum (elemosyna viri quasi signaculum cum ipso Ecclus 17, 18) *MPKJ* V 80.

(Miesiącowy) Miesiącew '*miesiąca dotyczący, qui mensis est*': Myeschanczewa marka (*corruptum, cf. war. lub. rp.*: myesącza marczą) mensis Adar (compleverunt domum dei istam usque ad diem tertium mensis Adar Esdr 6, 15) 1471 *MPKJ* V 52.

Miesiączany gody miesiączane '*pierwszy dzień miesiąca obchodzony przez Żydów jako święto, Calendae, neomenia*': Gody myeschączane (*war. lub*: myesyaczne) neomenia (cessare faciam... sollemnitatem eius, neomeniam eius, sabbatum eius et omnia festa tempora eius Os 2, 11) 1471 *MPKJ* V 110.

Miesić '*mieszać ciasto z mąką przez ugniatanie, depsere, condepsere*': Acrismat gnyeczye vel syegye, vel myeszy *ca* 1500 *Erz* 44; Panes pastum mouere uel milium parare vlg. tlucz albo myesycz *ca* 1500 *PF* IV 759. ~ *Cf.* **Przymiesić, Zamiesić, Zmiesić, Mieszać, Namieszać, Pomieszać, Przymieszać, Wmieszać, Zamieszać, Zmieszać.**

Miesięcznik *formy*: *n. sg.* miesięcznik 1472 *Rost* nr 1050, *ca* 1500 *ib.* nr 5484; ~ *i. sg.* miesięcznikiem XV *med. R* XXII 39; ~ *n. pl.* miesięcznicy *Rozm* 217; ~ *ac. pl.* miesięczniki *Rozm* 263.

Znaczenia: **1.** '*lunatyk, lunaticus*': Czo tesch byly szaleny y tesch myeszyączneyczy... wschyczy... nathychmyast vzdrovyeny (ab ipsoque sanati sunt insani, furiosi, lunatici) *Rozm* 217; Przynyesly wschytky przeden mlde albo nyemoczne..., myeszyącznyky (1471 *MPKJ* V 118: namyeschanczniky) y paralysem zabyty (omnes male habentes... et lunaticos, et paralyticos Mat 4, 24) y wschyszczy byly vzdrovyeny *ib.* 263.

2. '*hermafrodyta, androgynus*': Messecznykem czyny hermofroditat eum XV *med. R* XXII 39.

3. *bot.* '*Botrychium lunaria Sw.*': *Mąssączнik borissa 1472 *Rost* nr 1050; Myessyøcznyk lunatica *ca* 1500 *ib.* nr 5484.

Miesięczny *formy*: *g. sg. f.* miesięcznej 1436 *R* XXIII 277, XV *med. R* XXII 239; ~ *i. sg. f.* miesięczną 1444 *R* XXIII 305; ~ *n. pl. m.* miesięczne *MPKJ* V 110; ~ *g. pl. m.* miesięcznych 1471 *MPKJ* V 107.

Znaczenia: **1.** *(o świetle)* '*od księżyca pochodzący, lunaris, qui lunae est*': Przemenney suatloszczy *mąsączney lunari lumine mutabili 1436 *R* XXIII 277; Myesiaczna swiatloszcza okrasilesz lunari... lampade pinxeris 1444 *ib.* 305.

2. gody miesięczne, miesięczne dni '*pierwszy dzień miesiąca obchodzony przez Żydów jako święto, Calendae, neomenia*': Oth myeschanczнich dny (*war. lub.*: goth, myessyącznich dny) kalendarum (porta... in die Calendarum aperietur Ezech 46, 1) 1471 *MPKJ* V 107; Gody myesyaczne (*war. kal.*: myeschączane) neomenia (cessare faciam... sollemnitatem eius, neomeniam eius, sabbatum eius et omnia festa tempora eius Os 2, 11) *MPKJ* V 110.

3. miesięczna niewiasta '*kobieta mająca menstruację, mulier menstruans*': Wschitczim yako nyeczisti, a nasche wschitky sprawyedliwosczy yako plat nyewyasti myessyączney (quasi pannus menstruatae Is 64, 6) XV *med. R* XXII 239.

Mieski *cf.* **Miejski**

Miestce *cf.* **Miejsce**

Miesteczko *cf.* **Miasteczko**

Miestnica*(?)* '*mieszczanka, kobieta przynależna do stanu mieszczańskiego, civis urbana, oppidana*': Dictus Wlbram civis de Brzosow... dixit: Domine advocate, ista mulier Dorothea

est myesmycza (*pro* myestnycza *?*), est ius suum propinquior adimplere 1470 *Trześn* 85.

Miesto *cf.* **Miasto**

Miestski *cf.* **Miejski**

Mieszać *formy*: *praes. ind. 3. pl.* mieszają *ca* 1420 *R* XXIV 82, *ca* 1500 *JA* X 385; ~ *part. praes. act. adv.* mieszając *MW* 8b; ~ *praet. 1. sg. m.* mieszał jeśm *Pul* 101, 10; *3. sg. m.* mieszał *OrBr* VI 390; ~ *part. praet. pass. n. sg. m.* mieszany 1471 *MPKJ* V 16; *f.* mieszana 1471 *MPKJ* V 108; *neutr.* mieszane XV *p. post. PF* III 291; *g. sg. neutr.* mieszanego 1471 *MPKJ* V 122.

Znaczenia: **1.** '*łączyć razem różne substancje, różne przedmioty i osoby, przeplatać je z sobą, miscere, permiscere aliquid alicui (rei)*': Permiscunt meszaiø gy sz ꝓlaczem *ca* 1420 *R* XXIV 82; Gyedza s piczym myeschana offa (quod miraculum divinaeque aspirationis indicium vel draconem interfectum offa picis, vel sacerdotum Bellis machinas deprehensas, quae magis prudentia solertis viri quam prophetali essent spiritu perpetrata? Dan prol.) 1471 *MPKJ* V 108; Myeschanego vyna vinum mirratum (dabant ei bibere myrrhatum vinum Marc 15, 23) *ib.* 122; Popyol yako chlyeb yadl yesm, a pyczye moye z placzem myeszal esm (potum meum cum fletu miscebam, *Fl*: smeszal iesm) *Pul* 101, 10; Hoc (*sc.* vinum) bene limphatum myeszane XV *p. post. PF* III 291; ~ Myeschany promiscuum (vulgus promiscuum innumerabile ascendit cum eis Ex 12, 38) 1471 *MPKJ* V 16.

2. '*niesłusznie utożsamiać różne pojęcia, confundere*': A wiara krzesczianska ta iest, abi iednego boga w troyczi y troycza w iednosczi czczilibismi, any mieszaiacz (*Fl* i *Pul* Ath 4: smeszayancz) person, any gysznosczi rozlaczaiancz (neque confundentes personas, neque substanciam separantes) *MW* 8b.

3. mieszać rzeczą '*zmieniać zeznania, mówić niejasno, plątać się w wypowiedziach, obscure loqui, obscura atque confusa testimonia dicere*': Tego czlowyeka (*sc.* jął) burgraby prze gego rzeczy odmyany, slowie, ysz myeszal rzeczą *OrtBr* VI 390.

4. '*powodować, wywoływać niezgodę, pacem turbare, discordiam concitare*': Nyesgodi myesayv discordias seminant *ca* 1500 *JA* X 385.

Mieszanie *formy*: *n. sg.* mieszanie 1471 *MPKJ* V 25; ~ *g. sg.* mieszania 1471 *MPKJ* V 111; ~ *ac. sg.* mieszanie *Dział* 6, *Rozm* 93; ~ *n. pl.* mieszania *Dział* 6.

Znaczenia: **1.** '*łączenie (raczej bezładne) różnych substancji, commixtio, confusio*': Myeschanya (*war. lub.*: od godowanya a. myessąnya) a commixtione (quievit paululum civitas a commixtione fermenti, donec fermentaretur totum Os 7, 4) 1471 *MPKJ* V 111.

2. '*poruszenie wśród ludzi, zamieszanie, niepokój, tumultus, conturbatio*': Slyszą Affradoszyą kxyaza tego myasta taky krzyk a taky brząk, a myeszanye wschego myasta (clamorem atque strepitum universitatis et tumultum populi magnum), yal pytacz, czemv by taky strach byl v myesczye *Rozm* 93.

3. '*różnorodność poglądów i decyzji, dissentio*': Czastokrocz w sądzech... rzeczy przednye, przeszle rozmagycze sądzą..., dla ktorego rozdzeranya rzeczy myedzy naszymy poddanymy gadky y myeszanya pochodzą (ex qua varietate quaestiones seu causae plerumque post multiplices vexationes remanent, *Sul* 6: z geyze rosmagythoszi skarghy ałybo rzeczi czanstokrocz po wyelkych klopoczech ostayą) *Dział* 6; Vloszylysmy tho myeszanye (varietatem, *Sul* 6: nyeyanostaynoscz) sadow bycz zlomyono *ib.*

4. *zapewne błędna przeróbka wyrazu* miesiąc, *fortasse falso pro* miesiąc[1]: Nowe myeschancze, myeschanye calende (si quando habebitis epulum et dies festos, et calendas, canetis tubis super holocaustis Num 10, 10) 1471 *MPKJ* V 25.

Mieszczak '*obywatel, mieszkaniec miasta, mieszczanin, civis urbanus*': Civis, myesczak, eques sub rege vigent 1466 *R* XXII 17.

Mieszczan *cf.* **Mieszczanin**

Mieszczanin, Miaszczanin, Mieszczan, Mieszczenin *formy*: *n. sg.* mieszczanin 1400 *Leksz* II nr 2618, 1407 *HubeZb* 87, *Sul* 11. 33, *etc.*; ~ *g. sg.* mieszczanina 1420 *Pyzdr* nr 668, 1436 *Pozn* nr 1476, *OrtMac* 127; mieszczenina 1470 *ZapWarsz* nr 3003; ~ *d. sg.* mieszczaninowi XV *in. Małk* 117, *BZ* Lev 25, 14, *OrtBrRp* 58, 2, *OrtMac* 40. 73. 74. 122; mieszczanowi 1406 *HubeZb* 85; ~ *ac. sg.* mieszczanina 1430 *Pozn* nr 1369, *Sul* 82, *OrtBr* VI 356, *OrtBrRp* 37, 1, *OrtMac* 38. 40. 50. 51. 97; mieszczenina 1483 *ZapWarsz* nr 1546; ~ *i. sg.* mieszczaninem *OrtBrRp* 43, 3. 77, 4, *OrtMac* 50. 105; mieszczeninem 1481 *ZapWarsz* nr 1530; ~ *g. du.* mieszczaninu 1420 *Pozn* nr 1072; ~ *i. du.* mieszczaninoma *OrtBr* VII 549, *OrtMac* 59; ~ *n. pl.* mieszczanie 1413 *Pozn* nr 894, *Sul* 97, *BZ* IV Reg 23, 17, *OrtBrRp* 38, 1. 39, 2, *etc.*; ~ *g. pl.* mieszczan 1406 *Pozn* nr 591, *BZ* Gen 24, 13. Lev 19, 18. 21, 1. 24, 19, *etc.*; miaszczan 1446 *TymProc* 142; ~ *d. pl.* mieszczanom 1407 *HubeZb* 87, *OrtBr* VI 346, *OrtBrRp* 38, 1. 39, 1, *OrtMac* 22. 43. 50. 61; ~ *ac. pl.* mieszczany *BZ* Jos 8, 24; ~ *i. pl.* mieszczany *OrtBr* VII 552, *OrtBrRp* 58, 1. 3, *OrtMac* 73. 74. 100.

Znaczenie: *'obywatel, mieszkaniec miasta, civis urbanus, oppidanus, urbis vel oppidi incola'*: Meszczanyn z Zitaui *sczo pobran, pobran na mesczkem glecze 1400 *Leksz* II nr 2618; Micolay ne ukradl kona mesczanowi de Syradia 1406 *HubeZb* 85; Paszek ranczil Pyglowskego list vyprawicz ot mesczan *srzeczschiich 1406 *Pozn* nr 591; Iaco czso yest Conarsky mesczanom warczskym dal wynø o glowø newesczø 1407 *HubeZb* 87; Czso yest mesczanyn Micolayowi s Woytkem zastawil dzedzihø, w tey gym Stawsky wadzil *ib.*; Jaco mesczane medzereczsczy otbili szø... panu Tharchale trzi jancze ('jeńce') 1413 *Pozn* nr 894; Pan Doliva... obrøczil yest mesczaninowi s Toruna, Hendrzichowi Meczborcowi XV *in. Malk* 117; Woytek ne szedl... na braczske pywo y ne ranil dwu mesczaninu 1420 *Pozn* nr 1072; Yako szye cupya roskayala Przemilem a nye panem Janem tegodla, ysz gego myesczanyna nye chczal scody prosno puszczicz 1420 *Pyzdr* nr 668, *sim.* 1436 *Pozn* nr 1476; Przi gwalcze y przy ranach yanth czloueck biskupy w Lewiczach hy mesczanyna ranyl 1430 *Pozn* nr 1369; Jakup nye zarzuczyl nowogroczskich myaszczan dzyeczanczem szylą 1446 *TymProc* 142; Myesczanyn (civis), svkno... zyemyanynovy na borg dayancz, przes swyatki doswyathczy o dług, sądem odzyrzy *Sul* 11, *sim. ib.* 33, *Dzial* 21; Prawa... pyszana przes Mykolaya Svleda, pysarza y bvrgmystrza wareczskego, myesczanyna *Sul* 82; Gdi kmyeczye albo myesczanye (incolae oppidi) bronyąn barthnyka *Sul* 97; Otocz ya stoyø v studnycey a dzewky tich myeszczan (filiae habitatorum huius civitatis) winydø wodi czyrzpacz *BZ* Gen 24, 13, *sim. BZ* Lev 19, 18. 21, 1. 24, 19; Ktos bi vrøgal ymenv bozemv, smyerczø vmrze, kamyenim gy obrzvczø wyele lvda, lyecz bødz myesczanyn (civis), lyecz bødz przichodzen *BZ* Lev 24, 16, *sim. ib.* 24, 22. Num 15, 30; Gdisz przedas czsokole myesczanynowy (civi) swemv *BZ* Lev 25, 14; Na temze myesczv, zagladziwszy wszistki myesczani, wroczili syø synowye israhelsci y zbyli myasto *BZ* Jos 8, 24; Otpowyedzely myesczanye tego myasta (cives urbis illius) *BZ* IV Reg 23, 17; Myesczanyną, czo v nasz szyedzy w myeszkyem prawye..., chczemyly..., wybyeramy go w radą *OrtBr* VI 356, *sim. OrtMac* 51; Gyeden poczeszny czlowyek, nasz myesczanyn, vmarl *OrtBrRp* 32, 1, *sim. ib.* 77, 3, *OrtMac* 23. 36. 104, *OrtVrtel* 117. 120; Takym szvwyądeczthwem nye szyszkaly szwey rzeczy opawszcy myesczanye (*OrtMac* 41: panowye) *OrtBrRp* 38, 1, *sim. ib.* 39, 2, *OrtMac* 44. 61. 74; Gdysz opawszkym myesczanom (*OrtMac* 42: panom) s prawa szkazano na pewny... rok przynyescz *swyadzeczthwo o gych myesczka rzecz *OrtBrRp* 38, 1, *sim. ib.* 39, 1, *OrtMac* 43. 50. 61; Szą-ly tho czy sz gynnych stron albo szyem rowno blyszczy (*pro* blyszszy) przyrodzeny themv vmarlemv z waschym myesczanynem, tedy mayą gym rowny dacz dzyal... gymyenyą *OrtBrRp* 77, 4, *sim. OrtMac* 105; Mayaly goszczyom podrosznym albo myesczanom sz goszczyny, albo gynnym ludzom, czo nye szą wynny kv poloszenyv prawa, goraczy szad oszadzycz? *OrtMac* 22, *sim. OrtBr* VI 346; Kthokolwyek zamyaszka, then przepadl myeszky wyelkyerz... albo yako kthory wyelkyerz od radzyecz y lepszych myesczan radą... gesth... vchwalon *OrtMac* 35, *sim. OrtBr* VII 552; Sthare raycze... owynyly przed prawem gyednego naszego myesczanyna (*OrtBrRp* 35, 3—4: *myesczanya) o gyedną rzecz, kthorasz przed pelna radą wysznal *OrtMac* 38, *sim. ib.* 40. 50; Da-ly wyną rada szwemu myesczanynowy ⟨o⟩ kthorykolwyek vczynek (*OrtBrRp* 37, 1: owyny-ly rada swego myesczanyna), czo wczynyl naprzeczywo myasthv..., a przyyaly gy na myłoscz, moga yemu dobrą vczynycz myloscz *ib.* 40; Wyszwyecza-ly kogo sz myasztha..., chcza-ly gy raycze przyyacz w myastho myesczanynem *OrtMac* 50, *sim. OrtBrRp* 43,3; Szadv myedzy dwyema myesczanynoma *OrtMac* 59, *sim. OrtBr* VII 549; Ma z myasthem na szoszye... zarowno z gynnymy myesczany stacz *OrtMac* 73, *sim. OrtBrRp* 58, 1, *sim. OrtMac* 100, *OrtBr* VII 552; Myesczanynowy, kthory ma woythowszthwo dzyedzynne w myesczye, nye mogą bronycz szynkowanya *OrtMac* 73, *sim. ib.* 74. 122, *OrtBrRp* 58, 2; Ktho nye gyest sz wamy myesczanyn (*OrtBrRp* 58, 3: nyesczanynem), ten waszym (*leg.* w waszym) myesczye nye moze... myesczkyego obeszczya pozywacz rowno z gynnymy myesczany *OrtMac* 74, *sim. OrtBrRp* 58, 3; Oszadzy-ly pan... szwego myesczanyna (*OrtBr* VI 372: *myesczanyą) albo czlowyeka *OrtMac* 97; Gdy myesczanyn... gymye szye v drugego gosczya albo myesczanyna konya *OrtMac* 127, *sim. OrtBrRp* 93, 1; A yaczy to szly ludze myeszczanye Cracovianye! *Tęcz* w. 1; Jakom ya Woczecha s Polthowska, myesczenyna, w gego dzirzawe nye szrenyl gwalthem 1470 *ZapWarsz* nr 3003; Yakom ya szyednal szlachathne Vyelochną y sz szynem yey, szlawathnym Loduigem, myesczenynem varschewskym 1481 *ib.* nr 1530; Jako Mykolay... myesczenyna mego s Tarczina, Maczeya... sbyl 1483 *ib.* nr 1546; Jako mye Mico[ko]lay...

sbyl Maczye⟨ja⟩, *myesczyenyena s Nadarzina 1499 *ib.* nr 1837; Yako ya nye bral... mostowego... sz myeszczan groczsky⟨ch⟩ *ca* 1500 *Czrs* s. LXVII; Vyerny moy[ch]... nadzyevayącz szye bycz myesczanye przychodzączy (*pro* przychodzączego) svyata, to czusch krolevstva nyebyeskyego *Rozm* 782.

Mieszczanka '*obywatelka, mieszkanka miasta, civis urbana*': Recepisti sibi mulierem, dictam Maruscha,... civem al. myesczanka 1489 *AGZ* XIX 322.

Mieszczenin *cf.* **Mieszczanin**

Mieszczka '*obywatelka, mieszkanka miasta, mieszczanka, civis urbana*': Yako panye myesczky czyeszyly dzyevyczą Marya, myenyącz, yzby to nye byl yey myly szyn *Rozm* 745.

Mieszek *formy*: *n. sg.* mieszek XV *p. post. R* I s. XLV; ~ *g. sg.* mieszka 1477 *MPKJ* II 323; ~ *ac. sg.* mieszek 1477 *MMAe* XVIII nr 121, XV *p. post. R* I s. XLI; ~ *i. sg.* mieszkiem XV *p. post. R* I s. XLI; ~ *n. pl.* mieszki *ca* 1500 *Rost* nr 7315; ~ *ac. pl.* mieszki XV *med. R* XXII 322, *Rozm* 443; ~ *l. pl.* (w) mieszkoch *Rozm* 308.

Znaczenia: **1.** '*woreczek na pieniądze, sakiewka, trzos, mieszek, sacculus, marsupium, crumena, loculi*': Stanislaus... recepit... bursam, myesek, pro II grossis 1477 *MMAe* XVIII nr 121; Kaz łakozyrsstwu walczicz z mieskyem (litigare cum bursa)... A bądzyeszly myadzy gymy sądzyą, richley daway skazanye za myeskyem (pro bursa sententiam feras), bocz... łakozyrsstwo szwyatczy na myeszek swymy zadząmy (*leg.* żądzami)... Thez zlie sądzysz naprzeczywko łakozyrstwu, gdy łakomoscz zawyązugye myeszek (quando avaritia ligat bursam), bo zali łakomoscz... myądzy myeskem a łakozyrstwem (inter gulam et bursam) dobrze sądzy? XV *p. post. R* I s. XLI; Wyeza dokonana a myesszek wyproznyony (arca vacuata) czyny człeka acz nyerichlo, ale barzo mądrego *ib.* s. XLV; Nye chovayczye slotha any srebra, any ktorych pyenyedzy waszych (*leg.* w waszych) myeskoch (in zonis vestris Mat 10, 9) *Rozm* 308; Byl (*sc.* Judasz) zlodzyey y myal myesky (loculos habens Jo 12, 6), y noszyl to, czo yest slano mylemv Iesusovy *ib.* 443.

2. '*napletek, praeputium*': Cuius prepucii, meszka, caro (masculus, cuius praeputii caro circumcisa non fuerit, delebitur anima illa de populo suo Gen 17, 14) 1477 *MPKJ* II 323.

3. '*rodzaj ozdoby, ornamentum quoddam*': In illa die... auferet dominus ornamenta calceamentorum..., lunellas myesky (lunulas Is 3, 18) XV *med. R* XXII 322.

4. mieszki *pl. tantum, bot.* '*tasznik pospolity, Capsella bursa pastoris Moench*': Myeszky sanguinaria *ca* 1500 *Rost* nr 7315.

Mieszka '*zamieszanie, zamieszki, rozruchy, seditio, res novae, turba*': Quod alium filium infra septem annos rex Zemomisl non procreasset, turbati (*sc.* Poloni) dicebant: Ecce iterum meska (*war.*: myesska) in regno! Meska enim (*war.*: id est confusio) seu turbatio a commotione (*war.*: aut commotio) dicitur (*ca* 1250) XV *MPH* II 482, *sim.* XV *med. PF* V 73; Meszka tumultus XV *in. R* XXIV 64; Mesky disturbie *ca* 1428 *PF* I 475; Myeska disturbium *ib.* 485; Disturbium myeszka vel pochvysczel *ca* 1455 *JA* XIV 495; Myla braczya y panovye, podobnyey czy y (*leg.* ji, *sc.* Jesusa) nam zagubycz, nysly tąką myeską y taky błąd czyrpyecz *Rozm* 586.

Mieszkać (się), Mięszkać *formy*: **a.** *z zaimkiem zwrotnym* się: *praet. 3. sg. m.* mieszkał *BZ* Tob 10, 1; ~ *condit. 3. sg. neutr.* -by mieszkało *BZ* Neh 6, 3.

b. *bez zaimka zwrotnego* się: *praes. ind. 1. sg.* mięszkam XV *p. post. R* XXIV 374; *2. sg.* mieszkasz XV *med. PF* IV 594, *MW* 91a, XV *p. post. RozmPam* 475; mięszkasz *EwZam* 301; *3. sg.* mieszka *BZ* Tob 10, 1, *OrtMac* 93, 1477 *ZapWarsz* nr 1203, 1479 *ib.* nr 1217, *Rozm* 139; mięszka 1444 *R* XXIII 309, XV *med. R* XXIV 363, *OrtMac* 91, 1471 *MPKJ* V 85; *1. pl.* mieszkamy *BZ* III Reg 22, 3, *Rozm* 696; mięszkamy *ca* 1500 *Erz* 45; *3. pl.* mieszkają *Dział* 10. 34, 1484 *Reg* 716. 717, *Rozm* 359; ~ *imperat. 2. sg.* mieszkaj *Fl* i *Pul* 39, 24. 69, 7, XV *med. SKJ* V 268, *BZ* Num 22, 16. Deut 23, 21, *Rozm* 80. 89; *2. pl.* mieszkajcie *BZ* II Par 29, 11, *Rozm* 309; ~ *part. praes. act. adv.* mieszkaję XV *in. R* XXIV 73; mieszkając *Kśw* cv 30. 38, *ca* 1428 *PF* I 485, *BZ* Deut 2, 7; mięszkając XV *p. post. R* XXV 176; *adi. g. sg. m.* mieszkającego XV *ex. SKJ* I 93; *d. sg. m.* mieszkającemu *Sul* 61; *ac. sg. m.* mięszkającego *EwZam* 301; *n. pl. m.* mięszkający 1462 *R* XXV 270, XV *ex. SKJ* I 89; *g. pl. m.* mieszkających *Pul* 106, 34; *ac. pl. m.* mięszkające 1449 *R* XXV 165, XV *p. post. ib.* 176; ~ *inf.* mieszkać(i) *Kśw* br 39, XV *med. R* XIX 80, 1484 *Reg* 710; mieszkać *Kśw* cr 3, 1440 *R* XXV 242, *Sul* 60, *etc.*; mięszkać *Sul* 76; ~ *fut. 2. sg. m.* będziesz mieszkać *BZ* Deut 23, 21, *Rozm* 171; będziesz mieszkał *BZ* Gen 19, 22; *3. sg. m.* mięszkać będzie *Sul* 8; będzie mieszkał *Pul* 14, 1; będzie mięszkał *Gn* 2a; *f.* mięszkała będzie *Sul* 105; *1. pl. m.* będziemy mieszkać(i) XV *in. R* XXIV 73;

mieszkać będziem *Sul* 24; *3. pl. m.* będą mieszkać *Dział* 45; ~ *praet. 3. sg. m.* mieszkał *BZ* Judith 3, 15, 1471 *TymSąd* 15, *Rozm* 58. 98. 236, *etc.*; mięszkał 1471 *MPKJ* V 66, 1471 *R* XXIV 379, *EwZam* 301; *f.* mieszkała *Dział* 26, 1471 *ZapWarsz* nr 2953, *Rozm* 499; mięszkała *EwZam* 289; *neutr.* mięszkało *EwZam* 285; *2. pl. m.* -ście mieszkali *Rozm* 317; *3. pl. m.* mieszkali są *Rozm* 118; są mieszkali *Rozm* 216; mieszkali *De nativ* w. 12, *Rozm* 210; mięszkali *EwZam* 301. 304; ~ *condit. 2. sg. m.* -by mięszkał *Gn* 2a; *3. sg. m.* (-)by mieszkał *Rozm* 586. 592; ~ *condit. praet. 3. sg. m.* -by był mieszkał *Rozm* 693; ~ *part. praet. act.* mieszkawszy *Dział* 26.

Znaczenia: **1.** '*przebywać gdzieś stale lub czasowo, żyć, zamieszkiwać, mieszkać, habitare, vivere, commorari, domicilium habere*': Et mansionem apud eum faciemus a v nego bądzemi meskacy (Jo 14, 23) XV *in. R* XXIV 73; S wami meskaią apud vos manens (haec locutus sum vobis apud vos manens Jo 14, 25) *ib.*; Myeszkacz morari 1440 *R* XXV 242; Myaska residet 1444 *R* XXIII 309; A rącza trzaskawyczą napelnyl w[y]szyczky myąskayącze (replevit totam domum, ubi erant sedentes Act 2, 2, *SKJ* I 89: wszythky w domu, wszytek dom) 1449 *R* XXV 165; Sandza w kaszdey zemy ma bicz myan, gysz na dworze krolyewskem thesz sandzicz bandze, gdi w gego sandzech krol myaskacz bandze (commorabitur) *Sul* 8; Chczeemi, abi sandzaa y podsandek they zeemye, myedzi kthorey granyczamy myeszkacz bandzeem (morabimur), na dworze naszeem rzeczi myely sandzicz *Sul* 24; Gego zona w gymyenyv swem spokoynye myeszkacz ma (in bonis suis pacifice remanente) *Sul* 60, *sim. Dział* 61; Slvza vstawycz, aby zadny Zyth [daley] kthoremv chrzesczyanynowy w krolewstwye naszem myeszkayącemv (in regno nostro amodo constituto) daley swych penyądzy... nye poszyczal *Sul* 61; Oczecz... w gymyenyv swem dzedzinnem... ma panowacz y myaszkacz (dominari debet et manere) *Sul* 76; Wdowa... w domu, w ktorem ten tho mansz yey bidlycz bil obykl,... myaszkala bandzye (manebit) alysch do yey zivotha *Sul* 105; Prosz sza namy szynaczka thvego..., aby nam raczyl daczy w przybythku myeszkaczy, gdzesz tho szam przebyva XV *med. R* XIX 80; Nye przewroczø tego myasta... Do tego gydzy, a tamo bødzesz myeskał (festina et salvare ibi) *BZ* Gen 19, 22; Znal iest drogø twø, kaco przyedzecze pvsczø tø to wyelykø, za czterdzesci lat myeskayøcz (habitans) s tobø pan bog twoy *BZ* Deut 2, 7; Tedi Olofernes... przyial ku Ydumeyskym do zemye Gabaa..., a tu myeszkal (sedit ibi) za trzidzescy dny *BZ* Judith 3, 15; Kthory czlowyek szyedzy w prawye myeszczkym maydborszkym y tham bythem myaszka (*OrtBrRp* 68, 3: zyl albo zywye), then moze szwey zenye dacz, czo chcze *OrtMac* 91; Gosczyem yesth taky, czo daley gedennasczye myl myeszka (*OrtBrRp* 69, 4: bydly) od tego szadv *ib.* 93; Czastokrocz dvchowny w oczczysznye myeschkayą (bona patrimonialia tenentes), praw any vkonow krolestwa naszego... nye postapvyącz *Dział* 10; Tedy Lucia, myeschkawschy s mąszem (stando cum marito, *Sul* 37: stoyącz s mązem) cztirzy lata, a po cztyrzech lyeczyech Franczka, vya ('wuja') swego, o ostatek pyenyadzi nagaba y pozowie *ib.* 26; Vstawylismy, ysz gdysz Lucia s swogym mąszem myeszkala (steterit, *Sul* 37: stala)... trzy lata y trzy myessyącze a Franczka w tych leczech nye gabala..., ma mylczecz *ib.*; Taczy zlosnyczy... wzęły sobye w obyczay myeszkacz (permanere, *Sul* 42: przebywacz) w myeszczech abo we wsyach, gdzesz to by syą nyemyeczskym prawem odpyraly *ib.* 33, *sim. ib.* 45; Gdy braczą... rozdzelayą syą, a w tem dzale bądą myeszkacz (ut... in hac separatione seu divisione steterint, *Sul* 53: staly) przez trzy lyata y trzy myesyącze w mylczenyv..., tedy tako zamyeszka, przerzeczoną dawnosczą ma mylczecz *ib.* 45; Accola fuit myaskal, bydlyl (Jacob accola fuit in terra Cham Psal 104, 23, *R* XXIV 379: przychodzen sive myąskal) 1471 *MPKJ* V 66; Conversatur bydly, przebywa, myąszka (qui conversantur secus domos impiorum Ecclus 41, 8) *ib.* 85; Jaco moy synowyecz rodzony Wawrzinyecz nye wyschetschy s mego domv..., any zabil gwaltem Andrzeyowego czlowyeka..., any thego vdzelawshy w moy dom sassya ssya wroczil, any wszethl ven, any s nym myeschkal 1471 *TymSąd* 15; Jakom yą zoną (*leg.* z żoną) moya gwalthem nye ssbil szluzebnyczky, kthora w mnye myeschkalą 1471 *ZapWarsz* nr 2953; Nye wzyąlam skrzynky... y insschych rzeczy y nye wnyoslam gych do domv swego, w kthorem myą⟨sz⟩kam 1473 *ib.* nr 1404; Jacom ya nye sbyl gwalthem Laurencium de Volycza... przesz schyna mego Mikolaya, kthori v mnye myeska w domv mogem 1477 *ib.* nr 1203; Mili panye Criste, tey miley panni zasługami y proszbami raczi k tobie nam dacz przydz y s tobą myeskacz *MW* 32a; K thobyem podnyoszl oczi szercza mego, kthory myeskasz (qui habitas Psal 122, 1) w chwale krolesztwa

Pracownia Słownika Staropolskiego P. A. N. w Krakowie

nyebyeszkyego *MW* 91a; Jesthlyby... stharszy onego myeszcza albo myasta, gdzye braczya y syosthry myezskayą, albo gdzye bydlenya mayą (ubi domicilium obtinent),... nagabal braczią *Reg* 716, *sim. ib.* 717; Gospodnye, kto będze myeszkal (habitabit, *Fl*: bødze przebiwacz) w przebitcze twoyem? *Pul* 14, 1; Polozyl... zyemyę plodzystø w slonoscz od zloszczy myeszkayøczich (inhabitantium, *Fl*: przebywayøcych) w nycy *Pul* 106, 34; Cultores ludzy w sobye myaskayacze (venimus in terram..., quae... cultores... habet Num 13, 29) XV *p. post. R* XXV 176; Myaszkayacz degens *ib.*; A slovo *czyalo szyą stalo a myąszkalo (habitavit Jo 1, 14) w nas *EwZam* 285; Myaszkala (mansit Luc 1, 56) Maria sz nyą yacoby przes trzy kzyazycze *ib.* 289; Vydzyalem dvcha stapvyączego yakoby goląbyczą z nyeba a myąszkal (mansit Jo 1, 32) na nym *ib.* 301; Na chtorego vyrzysz ducha stąpvyączego y myąszkayaczego (manentem Jo 1, 33) na nym, then yest, chtory krczy w dvchv szvyąthym *ib.*; Mystrzv, gdzye myaszkasz (ubi habitas Jo 1, 38)?... Przyszly y vyrzely, gdzye myaszkal, y v nyego myąszkaly dnya onego (viderunt, ubi maneret, et apud eum manserunt die illo Jo 1, 39) *ib.*; Thamo myaszkaly (ibi manserunt Jo 2, 12) przes malo dny *ib.* 304, *sim. Rozm* 210; Myeskacz na yednym myesczu resedere XV *ex. PF* V 20; Na pvsczi myeszkacz *bende, na zemy slonce y gorskiey XV *ex. R* XXXIII 187; Erant autem habitantes, myeskayączy, in Ierusalem Iudei, viri religiosi (Act 2, 5) XV *ex. SKJ* I 89; Do stąynyey stąpyly, thamo w *uubosthwye myeskaly *De nativ* w. 12; Pyotr zawołal, na gorze vyecznye myeszkacz chczyal *ca* 1500 *SprTNW* V 16; Tedy Iozeph vczynyl dom sobye v Nazarecz̨ye... y myeskal v Nazareczye (manens ibi) *Rozm* 58, *sim. ib.* 98. 236. 239. 249; Vczyekay do Eyptu, myeskayze tamo (esto ibi Mat 2, 13) *ib.* 80, *sim. ib.* 89; Schedl (*sc.* Jozef) do galyleyskey zyemye do Nazareta y myeskaly szą (habitavit Mat 2, 23) tamo *ib.* 118; Nye yest (*sc.* Jesus) czarnoxyaznyk, alyecz ma oycza Zyda, ten v nasz myeska (apud nos moratur) *ib.* 139; Ktorzy to szą zvolyenyczy, czo ye chczesz navczacz, kyedy na zyemy po tvym *smarthvymvstanyv bądzyesch myeskacz (quo super terram disponis commorari)? *ib.* 171; Tamo szą malo dny myeszkaly (ibi vero paucos dies simul morabantur) *ib.* 216; V ktorekoly myasto albo v vycsz vnydzyeczye..., tamo myeskayczye (ibi manete Mat 10, 11) *ib.* 309; Zlutovanye mam tey tlusczy, yze trzy dny ivze se mną myeskayą (perseverant mecum Mat 15, 32) a ny mayą, czoby vzyvaly *ib.* 359; Nyc yest potrzebna ta cznota zyemye, v ktorey by przeto nyegdy myeskal *ib.* 586; Kako Iudasz... schukal mylego Iesusa napyrvey v domv, bo mnymal..., by tamo myly Cristus yescze v domv myeskal, v ktorem vyeczerzal *ib.* 592; Pyotr yedno dvv ku (*pro* ku dvorv) przyschedl..., Iesucrista zaprzal, a czus (*leg.* coż) by tamo byl dluzey myeskal? *ib.* 693; ~ Perstare *meyszkacz wmyszlye (*leg.* w umyśle) *ca* 1455 *JA* XIV 492; Et scitis quoniam omnis homicida non habet vitam in semetipso manentem wyecznego zywota w szobye myeskayączego, trwayączego (I Jo 3, 15) XV *ex. SKJ* I 93; ~ mieszkać pod *kimś* '*być poddanym*, *sub potestate alicuius esse*': Vstawiamy, abi nye mogli wyączey smyecz zbyeszecz abo odydz, gedno geden abo dwa do gynszey dzedzyny, kromye woley tego pana, pod ktorym są abo myeszkayą (praeter domini illius villae, in qua degunt, voluntatem, *Sul* 44: procz voley pana honey wszy, w gey bidlą) *Dział* 34.

2. '*trwać w czym*, *robić coś bez przerwy*, *perseverare*, *permanere*': Que flens die ac nocte in oracione perseuerabat, *moskola, domino dicens *Gn* gl. 43b; Myaska perseverantes XV *med. R* XXIV 363; Gdyby syą przygodzylo (*sc.* braciom lub siostrom) w nyezgodzie myeszkaczy (de pace vero inter fratres et sorores... in discordia positos facienda) 1484 *Reg* 716.

3. '*zwlekać*, *ociągać się*, *morari*, *cunctari*, *tardare*': Suøta Katerina ⟨k dobremu⟩ ne meskacy iesc stala *Kśw* br 39; Zauerne nics by nam ne mescach, aleby ⟨naszego⟩ zbaucela y iego prisca pozødach *Kśw* cr 3; Nics ne meskaiøch, ⟨gdy gwiazdę⟩ uzrely, nagle dary... ⟨wzdać mu⟩ pospesily *Kśw* cv 30, *sim. ib.* 38; Przydzy thy k nam, nasz mily pane bosze, aby thy dale ne møskal *Gn* 2a; Vasz pan, tocz gest nasz mili Xt s dalekichcy stron on prydzecz on k vam, a dalecz on nix ne bødze møskal *ib.*; Ne tardes, ne *moskay (*SKJ* V 268: nye myeschkay), venire et conuerti ad dominum *Gn* gl. 145a; Pomocznik moy y zasczitcza moy ti ies, bosze moy, ne meszkay (ne tardaveris) *Fl* 39, 24, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 69, 7; Meskayøcz percunctanti *ca* 1428 *PF* I 485; Nye myeskay przydz (ne cuncteris venire) kv mnye *BZ* Num 22, 16; Gdisz slvbisz slvb panv bogv twemv, nye myeskay spelnicz (non tardabis reddere)... A iestly bødzesz myeskacz (si moratus fueris), za grzech tobye postawyono bødze *BZ* Deut 23, 21; Ale gdisz tak Thobyas prze swadzbø syø myeskal wrocycz syø (moras faceret), pyeczalowal syø ocyecz

23
Pracownia Słownika Staropolskiego P. A. N. w Krakowie

gego, Thobyas, rzekøcz: Y przecz tak długo myeszka przidz (quare moratur) sin moy? *BZ* Tob 10, 1; Myaszkam quiesco XV *p. post. R* XXIV 374; Rzekly Pylatowy: Czo meszkasz? wszakosmy tobye powyedzely, yzye zloczyncza yest XV *p. post. RozmPam* 475; Tako vstavschy (*sc.* Maria) nycz nye myeskala y sla k nyemv *Rozm* 499; Gorzc mnye nądzney, czemv myeskamy (vae mihi, quid moramur)? Podzmy rychley! *ib.* 696; ~ Dzalo vyelykye ia dzalam y nye mogø k vam snydz, abi syø dzalo nye myeszkalo (ne forte negligatur), gdisz bich szedl k vam *BZ* Neh 6, 3; ~ '*zaniedbywać co, negligere*': Nasze gest Ramot Galaad, a myeszkami ge wszøcz (negligimus tollere eam) z røkv krolya syrskego *BZ* III Reg 22, 3; Sinowye moy, nye myeszkaycye (nolite negligere), was pan wibral, abiscye staly przed nym a sluszily gemv *BZ* II Par 29, 11; Nye myeskayączy perficientes (II Cor 7, 1) 1462 *R* XXV 270; ~ '*marnotrawić, tracić na próżno czas, tempus perdere, tempore abuti*': Quid verborum circuitu moramur y czos tho vyele mova myąskamy *ca* 1500 *Erz* 45; ~ *dubium*: Spyevalysmy vam a vysczye myeskaly (*sc.* skakać, cecinimus vobis et non saltastis Mat 11, 17), krzyczelysmy a vysczye nye plakaly *Rozm* 317.

4. '*wstrzymywać, odwlekać, opóźniać, morari, differre*': Nye racz thego odmawyacz, ss czebyecz ma bicz bosza macz, myeschkasch (*R* XIX 52: nye kasz) dyvdv (*pro* lyvdv) zbawyenye, vczyn temv dokonanye XV *med. PF* IV 594.

5. '*żyć, postępować według jakichś zasad, se gerere*': Ize braczya mayą vczlyvye myezkaczi, a tez mayą sye rozpusthnoscz y marnoscz vystrzegaczi y vyarovaczy 1484 *Reg* 710.

Cf. **Omieszkać, Pomieszkać, Przemieszkać, Zamieszkać, Zmieszkać, Mieszkawać, Omieszkawać, Przemieszkawać, Zamieszkawać, Omieszkiwać**

Mieszkanie, Mięszkanie *formy*: *n. sg.* mieszkanie XV *p. post. PF* III 289; mięszkanie *ca* 1428 *PF* I 490, 1444 *R* XXIII 307, XV *p. post. R* XXV 177; ~ *g. sg.* mieszkania 1491 *RKJŁ* VII 58; mięszkania 1444 *R* XXIII 307, *Sul* 42, XV *p. post. BiblWarsz* 1866 I 316; ~ *d. sg.* mieszkaniu *BZ* Num 35, 3; ~ *ac. sg.* mieszkanie *ca* 1420 *R* XXIV 86, XV *med. GlWroc* 58r, XV *p. post. Msza* VII/54; mięszkanie *Sul* 108; ~ *ac. pl.* mieszkania 1456 *Msza* VI/261.

Znaczenia: **1.** '*przebywanie, pobyt w jakimś miejscu, zamieszkiwanie, habitatio, actus habitandi, commorandi*': Swego myaskanya sui incolatus 1444 *R* XXIII 307; Myaschkanie incolatus *ib.*; Gest gych wy⟨e⟩le, gysz... byerzą szobye prz⟨y⟩ciną procz wlosthnych stron myaszkanya, a thako szą powlaczayącz, czvdzego drapycz szą nye boyą *Sul* 42; Acz dadzø slvgam cosczolovim z gymyenya swego myasta kv myescanyv (urbes ad habitandum) *BZ* Num 35, 3; Yesliby mv (*sc.* towarzyszowi) myescze nyelubo bilo myeskanya, thedj ma czynycz yako obiczay thego iesth 1491 *RKJŁ* VII 58; Nasche myaskanye nostrum esse XV *p. post. R* XXV 177; ~ '*przebywanie na ziemi, okres życia, vitae dies, vitae tempus, aetas*': *Miszkane nasze abło (*pro* albo) czasy (diesque nostros, *Msza* I: dnye, IV. V: dny, VI: myeszkanya albo czaszy, VII: myeszkanye, VIII: dnye thesz nasze, czasy nasche) w twem pokoyw roszgodz albo sądzy 1424 *Msza* III/54.

2. '*miejsce pobytu, siedziba, pomieszczenie, w którym się mieszka, habitatio, locus habitandi, domicilium*': Aczbi ktho... nye w czas ze wsy... myąnskanye swoye (suam habitationem) przemyenyayancz vischetlbi, wschitek czinsch... zaplaczycz bandzye vynyen *Sul* 108; Myaskanya zemnego hospicii lutei XV *p. post. BiblWarsz* 1866 I 316.

3. '*ociąganie się, odwlekanie, zwłoka, mora, cunctatio*': Ale gdy yeszth meszkane czinil oblubenez (moram autem faciente sponso Mat 25, 5), zesznøli szø wszithki y szpali *ca* 1420 *R* XXIV 86; Møskane continencia *ca* 1428 *PF* I 490; Quo enim iam deo plena nisi ad superiora cum festinacione conscenderet, nescit enim tarda mollimina, nedluge meskane vel vmekczene, spiritus sancti gracia XV *med. GlWroc* 58r.

4. *dubium*: '*życie, postępowanie według jakichś zasad, sposób życia a. może zgromadzenie zakonne, dom zakonny, modus vivendi, fortasse monialium congregatio*': Myeszcanye nabozny eyssz⟨e⟩ secta benignialis (*pro* beginalis?) XV *p. post. PF* III 289.

5. *corruptum pro* mieszczanin *(?)*: Yeden poczeszny czlowyek v nasz myeszkanym (*Ort-BrRp* 32, 1: nasz myesczanyn) vmarl *Ort-Mac* 31.

Mieszkawać '*spędzać czas, gdzieś przebywać, morari, permanere*': Myly Iesus, kyedy byl v mestvye..., począł cząstokrocz chodzycz na puscza a tam długo myeskaval, modlyvcz szye bogv oyczv (ibi diu permanens patrem adoravit) *Rozm* 160.

Mieszpor *cf.* **Nieszpor**

Mieszporny *cf.* **Nieszporny**

Mieśce *cf.* **Miejsce**

Mieścic *formy*: *n. sg.* mieścic *ca* 1428 *PF* I 492, *Rozm* 214; ~ *g. sg.* mieścica 1391 *HubeZb* 63; ~ *d. sg.* mieścicu 1418 *Pozn* nr 964. 966, 1426 *ib.* nr 1225; ~ *n. pl.* mieścicy 1399 *Pyzdr* nr 108, 1444 *R* XXIII 309, *Rozm* 91; ~ *g. pl.* mieścicow 1440 *R* XXV 242; mieścicew 1400 *Pyzdr* nr 124; ~ *d. pl.* mieścicom 1444 *R* XXIII 309.

Znaczenia: **1.** '*obywatel, mieszkaniec miasta, mieszczanin, civis urbanus, urbis incola*': Stephanus wranczil Viska do yednego mesczicza w Lancziczi 1391 *HubeZb* 63; Pozivali-li Vocencza czi mesczicz? 1399 *Pyzdr* nr 108; Sandziuoy zaloval od swich mesciczew na Benaka o dvadzescza grziven 1400 *ib.* nr 124; Pan Mosczicz... wrocil wsitko gymene Wąchowy, mesczyczu lakenskemu 1418 *Pozn* nr 964, *sim. ib.* nr 966, 1426 *ib.* nr 1225; Myesczycz burgensis *ca* 1428 *PF* I 492; Mesczicz0w civium 1440 *R* XXV 242; Myesczyczy wszego myasta (totius civitatis cives) vschlyszącz zbyczały szye *Rozm* 91; Krystus... nalyasl Phylypa..., a ten byl myesczycz sz Bethszaydy yako y svyathy Pyotr z Andrzeyem (hic erat de Bethsaida, concivis Andreae et Petri) *ib.* 214.

2. niebieski mieścic '*niebianin, mieszkaniec nieba, caelicola*': Nyebiesczy mieszczicz y celigene 1444 *R* XXIII 309; Nawisschim myesczicz0m nyebiesskym supernorum civium *ib.*

Mieścić *cf.* **Domieścić, Pomieścić, Zmieścić**

Mieścina '*część roli, działka, agri pars quaedam*': Nemerza... duos campos vlg. due mesczine agri... versus molendinum ante villam... dedit 1399 *StPPP* VIII nr 9245.

Mieść '*wymiatać, sprzątać, czyścić, everrere, converrere (tu w znaczeniu przenośnym)*': Mislil iesm v noczi z serczem mogim y scuszal iesm se, y miotl iesm (scopebam) duch moy *Fl* 76, 6, *sim. Pul.* ~ *Cf.* **Rozmieść, Umieść, Wymieść, Zmieść, Miotać, Namiotać, Pomiotać, Rozmiotać, Przemiotać, Wmiotać, Wymiotać, Zamiotać, Zmiotać, Pomiatać, Przemiatać, Rozmiatać, Umiatać, Wmiatać, Wymiatać, Zamiatać, Namiecić, Podmiecić.**

Mieśćce *cf.* **Miejsce**

Mietelica *bot.* '*chwast zbożowy, tzw. miotła, i jego nasiona, Apera spica venti (L.) P. B.*': Florianus in dicto acervo promisit pro puris granis et pro pura siligine et non est ita, prout promisit, quia mixta cum metelicza 1493 *AcLeop* II nr 979.

(Mietlica) Miętlica *bot.* '*chwast zbożowy, tzw. miotła, Apera spica venti (L.) P. B.*': Dens equi, iuncus triangularis miątlicza 1472 *Rost* nr 107.

Mietnica '*epilepsja, padaczka, morbus caducus*': Mi⟨e⟩thnicza epilempsia 1472 *Rost* nr 706.

Miewać *formy*: *praes. ind. 1. sg.* miewam 1447—62 *Zab* 544; *3. sg.* miewa XV *p. pr. PF* IV 615, *Park* 413, XV *ex. MacDod* 139; ~ *imper. 2. sg.* miewaj 1471 *MPKJ* V 79; ~ *inf.* miewać *BZ* Gen 6, 1; ~ *praet. 3. sg. m.* miewał *BZ* III Reg 16, 27; *f.* miewała *Rozm* 18; *3. pl. m.* miewali *BZ* IV Reg 12, 15.

Znaczenia: **1.** '*posiadać, być właścicielem czegoś, używać, korzystać z czegoś jak z własności, rozporządzać czymś, móc czegoś używać, habere, possidere*': Myescza nygdzye ny myely pevnego (*sc.* Ezeici), alye v kazdem myesczye domy *myvaly (nulla eis certa civitas, sed in singulis domicilia habebant) *Rozm* 182; Kazdy zelazne albo drzevyane *myvaly vmyvanya (dolabrum ferebant ligneum) *ib.* 183; Bo yako szye narodzyl, tako nye myew[t]al ynego odzycnya, yedno tą suknyą *ib.* 533.

2. '*przechowywać, servare*': Poklonyenye, moy nade wszchy⟨t⟩ky namyleyschy, thobye dawam, ysch czya w szwem szerczv vstawycznye myewam 1447—62 *Zab* 544.

3. *(o pozostawaniu w określonym stosunku rodzinnym)* '*miewać (dzieci), habere (liberos)*': A gdisz szø ludze poczøli rospladzacz na zemy a dzeczy myewacz (filias procreassent) *BZ* Gen 6, 1.

4. miewać *z dopełnieniem bliższym w postaci rzeczownika wyrażającego jakąś właściwość* '*odznaczać się daną właściwością, być jakimś, esse aliquem, esse aliqua natura, animo, virtute*': Lutoszcz myewa miseretur XV *p. pr. PF* IV 615; Ale gdze c svoy glos meva, sviklem pysmem calo tak da *Park* 413; ~ Yelye dny do roką bywa, thele lath Szandomyrz odpustow myewa XV *ex. MacDod* 139.

5. miewać *z dopełnieniem bliższym w postaci rzeczownika a. zestawienia wyrażającego jakąś czynność (lub jej rezultat)*: **a.** '*wykonywać daną czynność, actu quovis fungi, agere*': Przes cin byskupy, choscy mszø vf nem mema (*pro* meua), nix gynsego ne mamy rosumecz, gedno gego velebnoscz *Gn* gl. 105a; Ale gyny vczinkowye Amri a boiowye gego, gesz myewał (proelia eius, quae gessit), to popysano w ksyøgach *BZ* III Reg 16, 27; Radą myeway tracta (cum sapientibus et prudentibus tracta Ecclus 9, 21) 1471 *MPKJ* V 79; Marya... cząstokrocz syadavala synem (*leg.* z synem) svoym Iesucristem,... slodko a myloszyvye s [y]nem vmavyanyv myevalo (*leg.* umawianie miewała, cum ipsoque tenebat dulce soliloquium) o rozmayte rzeczy *Rozm* 163; ~ **b.** '*podlegać danej czynności,*

doznawać, affici, pati': A nye mycwaly nygeney lyczbi cy lyvdze, gysz ge braly (et non fiebat ratio iis hominibus, qui accipiebant pecuniam), abi ge rozdawaly rzemyøszl⟨ni⟩kom, ale w wyerze ge rosprawyały *BZ* IV Reg 12, 15; Czczyenye o tem, kako dzyevycza Marya, kyedy poslvgovala v kosczyelye, cząstocrocz vczyecha anyelską myevala *Rozm* 18.

Mięczczyć *cf.* **Miękczyć**

(Między) Miedzy *łącząc się z rzeczownikami w instr., rzadziej w acc.* (*cf.* **1. a. c. 2. 3.**), *tworzy różnorakie wyrażenia*: **1.** *wyrażenia określające* **a.** *położenie w obrębie zbioru przedmiotów jednorodnych* '*wśród, między, pomiędzy, inter, in (aliquibus)*': Ktorycz clouek medzy namy che (*leg.* chce) bycz... osveczon, proszysz thy... Xpa *Gn* 1 b; Pan byl medzy namy (in nobis) *Fl* 123, 1, *sim. Pul*; Kto rowen tobe medzy sylnymy (in fortibus Ex 15, 11), pane? *Fl* Moys 12, *sim. Pul*; Sdrowa Maria,... blogosslawona mechy ('miedzy') *newessthami (in mulieribus, *Zdrow* 8. 11: myezi) *Zdrow* 1, *sim.* 2—7. 9. 10. 14. 16, *Rozm* 49. 53. 495; Czso Jarosław Vøcenczowi veprza zabil, to gi zabil s pravem, sznamenito y yasno, medzi dobrimi ludzmi 1403 *Pyzdr* nr 220; Ti-m pyenyadze otliczal dzewyanczdzessyanth gr⟨z⟩iwyen... a myedzy tymy pyenyandczmy pyanczdzessyanth grzywen... praskych 1428 *Pozn* nr 1499; Jako ya nye kradną myedzy nastawnyky w xanzem boru pczol 1445 *PF* VIII 18; Kv othlozenyv szkodnego nalogv, yenze dotychmyasth myedzy naszimy poddanymy (inter subditos)... chowan byl *Sul* 74; Marya myedzy kvyathy kvyat 1453 *R* XXV 212; ⟨K⟩vnrath... na to wyodl szescz swiatkow..., myedzy ktorimy swiathky (quorum primus testis) byl Pyotr, Kvnratow przyrodzony *Dzial* 24; Gdysz my noczną rzeczą kony gest vkradzon we wsy myedzy sąsyady, natychmyast s pylnoszczą gesm pobvdzyl sasyady *ib.* 28; Aczby taczy naszą myloscz przenaleszły a gymyenye odzerszely, a wszakosz chczem, aby myedzy slachtą (inter duos pares, *Sul* 42: abi myedzi szwymy rownymy) rowney czczy nye myely *ib.* 32; Jacobus... medzy wszymi luczmi... Plocensis ocloczy..., za poczestnego... yest... myan 1474 *Zab* 540; Yako svyatloscz myedzy *czynyem (sicut lux in tenebris),... iako myeszyądz myedzy obloky (sicut inter sidera fulget plena luna), tako svyatla... Marya myedzy ynnemy pannamy (inter reliquas virgines), iako rosa myedzy czyrnyem (sicut inter spinas solet pullulare rosa), tako kvytla... Marya, iako szyą lylya zvsty (*leg.* zuści) nad ynne kvyeczye, tako szyą zvsczyla... Marya myedzy svemy... tovarzyskamy (sic inter omnes virgines) *Rozm* 18; Nalyesly y (ji 'go') v kosczyelye, szyedzącz myedzy byskupy y doctormy (in medio doctorum Luc 2, 46) *ib.* 144; Dzyevka Herodzyadzyna skakala myedzy lyvdem (in medio Mat 14, 6) *ib.* 346; Krolevstvo nyebyeskye yest myedzy vamy (intra vos est Luc 17, 21) *ib.* 400, *sim. ib.* 558. 582; Y były rozmayte septy o nym myedzy zastąpy (in turba Jo 7, 12) *ib.* 431, *sim. ib.* 458. 460; Nye (*sc.* chwytajmy Jezusa) v svyąthy dzyen, bocz bądzye *snym albo zamyeschanye myedzy ludem (ne... tumultus fieret in populo Marc 14, 2) *ib.* 509; A gdyz są staly okolo ognya, Pyotr tez stal myedzy ymy (in medio eorum Luc 22, 55) *ib.* 674; Otozczy corona tvego krolevstva dostoyna, czynze szye krolyem myedzy vamy! *ib.* 829; ~ *z rzeczownikami w acc. po czasownikach oznaczających ruch* '*pomiędzy kogoś, pomiędzy coś, in, inter (aliquid, aliquos)*': ⟨Nąm thesz grzesznym slugam twim... thowarzystwo dacz raczy... sze wszythkymi swyathimi thwimi⟩ myedzy kthorych nasz thowarzystwo... ⟨przypusczy⟩ (intra quorum nos consortium... admitte) 1413—4 *Msza* I s. 263; Po⟨szl⟩ø my⟨e⟩dzi ge (mittam in eos) myecz a glod *BZ* Jer 29, 17; Przepvszczym-ly te dzyevyczą... tak yszczye chodzycz a nye przymączem gyey nam poslvschną bycz, ⟨w⟩vyedzyem novy obyczay myedzy ynsche (in nostram contumeliam novus inducetur vitae modus) *Rozm* 27; V posrodek albo myedzy szyą (in medium), any na pravą stroną plvn[y]ącz nye smyely *ib.* 183; Drugye (*sc.* ziarno) padło myedzy czyrnye (in spinas Mat 13, 7) *ib.* 335; Gdzye ten chcze ydz, yschbysmy yego nye nalyesly? Azalyby myedzy poganystvo chczyal ydz? *ib.* 459.

b. *wyłączenie, wyróżnienie jednostki ze zbioru, porównanie z nim* '*spośród, spomiędzy, z, ex, de*': Miedzi wszemy grzesznymy skvtky nyczs nye oslepy richley iako nyeczystota *Gloger*; Nye masz nad nya zadney gynney thako panny mylosczywszey myedzy wszemy pannamy 1453 *R* XXV 213; Proszymy waszey navky, ktory myedzy tyma dwyemą orteloma gest prawdzywszy? *OrtKal* 144; Badzyely kto myedzy vamy (quis... ex vobis Luc 11, 11) prosczye (*pro* proszycz) v oycza chleba, azaly yemv poda kamyen? Albo bądzyely kto myedzy vamy proszycz ryby, azaly yemv da vązą ('węża')? *Rozm* 275; Zavyerne vam povyedam, yze nye wstal... vyeczschy myedzy synmy nyevyeszczymy (inter natos mulierum Mat 11, 11) Yana Krzsczyczyela *ib.* 316; A ktory czlovyek myedzy vamy (quis erit ex vobis homo Mat 12, 11), ktory by myal yedną ovczą a by yemv vpadla w dol v ssobotą, azalyby yą dzyersącz a nye podnyosl?

ib. 326, *sim. ib.* 340. 384. 398; Povydzze my, ktory medzy temy trzemy (quis horum trium Luc 10, 36) vydzy szye blyzny onemv, ktory oblupyon *ib.* 333; Czczyenye o tem, yako zvolyenyczy... Iesucrista myslyly myedzy sobą, kto by myedzy ymy byl vyątschy *ib.* 370; Ktory myedzy vamy yest przez grzechv (qui sine peccato est vestrum Jo 8, 7), ten pyrvy kamyen vderz na nye ('nię') *ib.* 465; Myeszacz ten początek vam myeszyączy bądzye, pyrvy myedzy myeszyączy rocznemy (primus erit in mensibus anni Ex 12, 2) *ib.* 519; ~ Alye by thu yescze nyekto pytal, czemv to bog przepusczyl, yze navyatschy myedzy yego zvolyenyky tako vpadl *Rozm* 692; ~ Tez podobno krolewstwo nyebyeskye zyarnv gorczycznemv,... ktore yest mnyeysche myedzy ynym naszyenym (quod minimum quidem est omnibus seminibus Mat 13, 32) *Rozm* 340.

c. *stosunki pomiędzy składnikami zbioru 'między, pomiędzy, inter'*: Jacosmi wyednali Thomisławø sz Marczinem o pancznacze krziwen y zawath medzi ginny (*pro* gimy) zalozili 1408 *Pozn* nr 641, *sim.* 1483 *RKJŁ* VII 60; Jszem byl praua nemocza nyemoczen od boga szlozona tedy, kedy pan podszadek mal medzy gym⟨a⟩ wsnacz wsztecz sz obu stronu 1434 *Pozn* nr 1431; Kandy Jacub szedl, tandy yesth yego na prawo, czso szą mu wecznym dzalem my⟨e⟩dzy braczą dostało 1441 *ZapWarsz* nr 549, *sim.* 1444 *ib.* nr 740; Ale r⟨z⟩ecz myedzy namy gyesth nemala przetho, ysze myloscz gyesth w szobye wyelmy dzywna 1447—62 *Zab* 544; Czanstą roszmową myedzy naszymy poddanymy (crebra altricatione propter nostros subditos) o granycze... wyelk⟨ie⟩ skargy powstayą *Sul* 21, *sim. Dzial* 7; Zgoda myedzy brathy, myloszcz myedzy blysznymy concordia fratrum, amor proximorum (Ecclus 25, 2) XV *med. SKJ* V 263; Rospvszczone lakomstwo, aczby sprawiedlywosczą nye było sklonyono, tedi zgoda y pokoy myedzi lvdzmy by zgynaly (concordia et pax inter homines deperirent) *Dzial* 1; My, chczącz pokoy myecz myedzy zemyany, przysądzylysmy Franczkowy wieczne mylczenye *ib.* 26; O mlynarzv pospolytem myedzy braczą *ib.* 29; Mymo to yescze *votpyenye myedzy navyschemy doctory (inter summos et catholicos doctores) ⟨jest⟩ *Rozm* 205; ~ miedzy... a, miedzy... i: Iakosmy pødzeszanth grziwen zacladu zalozili medzi *Kamonke a Potrasim, esz ten dzal mal stacz medzi gimi 1400 *HubeZb* 79; Yako gdi sze swada ⟨s⟩stala medzy Sechnø a Marczynem, przy temem byl 1417 *Pyzdr* nr 489; Ezem ya po prawdze wisnal myedzi Mancimirem i gego dzeczmi a Staszcem, kakom ge vgednal 1428 *ZapWarsz* nr 2854; Mocza szlvbv obv stron vkladamy myedzy panem krolem a tesz byskvpem (inter dominum regem et episcopum) *Dzial* 3; Gynsze gymyenye pospolite myedzy namy y ryczermy (inter nos et barones nostros) naszymy na poli ma bycz rozdzelono *ib.* 61; Bogatka... sz brathem... udzyalaly wyeczny dzal myedzy Katharzyną i Dorothka, y Szydem szwim mazem 1478 *RKJŁ* VII 59; Przez czya pokoy myedzy czlowyckyem y angyolem vczynyon yest *Naw* 43; ~ miedzy... a (i) miedzy: Czso posual Jacub medzi mnø a medzi Bodzechnø, tho posual po prawe, bosmi tho sandzili 1388 *Pozn* nr 49, *sim.* 1398 *ib.* nr 362; Czso pozual Holbracht medzi Ianem a medzi Potrasem, to pozual po prawdze 1391 *ib.* nr 286; Iacosmi bili iednaczmi medzi Nekem a medzi Dzedrzichem 1403 *ib.* nr 720, *sim.* 1405 *Pyzdr* nr 268, 1408 *Pozn* nr 645, 1482 *ZapWarsz* nr 1518; Jaco tødi droga ne mala bicz, kødi Wanczenecz woysznym vkazowal, medzi Potraszem a medzi panø Slunczskø 1414 *Pyzdr* nr 384; Jacom ja wczinil rok myedzi Fyemką a myedzi Bartlomyegem *ib.* nr 423, *sim.* 1428 *ib.* nr 913; O thy wszyczky rzeczy prosszę thwey myloszczy, aby byly thagemny medzy mnø a medzy thobø *ca* 1428 *PF* I 481; Stala szye yedna gadka myedzy zvolyenyky... Yana Krzszczyczyela a myedzy Zydy (facta est autem quaestio ex discipulis Joannis cum Judaeis Jo 3, 25) *Rozm* 240; To gadanye bylo myedzy ymy samemy, czvsch myedzy czlovyeczenstwem a myedzy bostvem *ib.* 605; Trzeczym rozvmem moze tego dolozycz, yze roznoscz yest myedzy drogą ku bogv a myedzy drogą ku grzechu *ib.* 631; ~ ~ miedzy sobą '*do siebie, wobec siebie, nawzajem, wzajemnie, inter se, mutuo, invicem*': Mouili a pr⟨z⟩eto medzi soba dixerunt ergo ad invicem (Jo 16, 17) XV *in. R* XXIV 73, *sim. ca* 1425 *EwKReg* 42, *Rozm* 60. 68. 248. 293. 321. 360. 370; Scarzyly a gadali szø myedzy szobø et mirati sunt omnes, ita ut conquirerent inter se dicentes (Marc 1, 27) XV *med. R* XXIV 362, *sim. Rozm* 551. 573; Synowie z oczczem gedną krwyą są spoyeny a yakoby geden czlowiek myedzi sobą są (quia filii iurisfictione una persona censentur) *Dzial* 10; ⟨N⟩yezgodny obyczay wszały myedzy sobą zemyanye (abusiva consuetudine noscitur esse observatum) *ib.* 29; Paklyby w tem czassye kony nye wyzdrowyal, tedy o ten gysti mayą myedzy sobą przyaczelsky vloszycz (amicabiliter componere teneatur) *ib.* 30; Gdyby dwa abo trze bracza myedzy sobą dzal vczynyli (si duo vel tres fratres praesument divisionem eandem) *ib.* 54; Myedzy schobą

mutuo (tunc dabimus et accipiemus mutuo filias vestras ac nostras, et habitabimus vobiscum erimusque unus populus Gen 34, 16) 1471 *MPKJ* V 12; Bo byly myedzy szobą braczya y nyeprzyaczyelye (quia et fratres invicem erant inimici) *Rozm* 242; A ony poczęły myslycz myedzy sobą (cogitabant inter se Mat 21, 25) *ib.* 453; Bądą szye myedzy ssobą sdradzacz (invicem tradent Mat 24, 10) *ib.* 481; Przetosch thą kasny dayą vam, bysczye szye mylovały myedzy sobą (ut diligatis invicem Jo 13, 34) *ib.* 556, *sim. ib.* 568. 569. 582; Pyrvey nyzly y (ji 'go') zvyązały, rozmayczye y vmaczely..., polyczkovanym, za wlozy rvanym, myedzy ssobą nyemylosczyvye targayącz *ib.* 647, *sim. ib.* 648. 654. 656. 661; ~ '*pomiędzy siebie, inter se*': Po szmyrczy oczczowey sinowye... oczczową cząscz myedzy sobą roszdzelą (inter se dividant) *Sul* 66, *sim. Dział* 54. *Sul* 22, *Dział* 9; Gdy nyektory sziemyanyn wyną przepadnye sadownye, tedy byorą zaklady a przez wszego zamyeszkanya myedzy sobą dzela (statim spolia dividunt) *Dział* 9, *sim. ib.*; Vezmyczye, rozdzyelczye myedzy sobą (accipite et dividite inter vos Luc 22, 17), bocz vam povyedam, yzecz nye bądą pycz s tego rodzaya maczycznego *Rozm* 529; ~ *z acc.* miedzy się '*pomiędzy siebie, inter se*': A pyenadzye myedzy szyą roszdzyelą (si bos alienus bovem alterius vulneraverit et ille mortuus fuerit, vendent bovem vivum et divident pretium Ex 21, 35) XV *p. post. Kałuż* 284.

2. *wyrażenia określające położenie pośrednie lub odgraniczające* '*pomiędzy, inter, in medio*': Laurencius... adiudicatum solvit pro prato, qui nominatur vlg. medzi rosochami 1405 *KsZPozn* nr 2171; Yacom ya ne mal sz Tomassem smowi medzi Puchalami granicz othsipacz 1413 *KsMaz* I nr 1940; *Yakon ia nye casala sedmy kmothowy[e]czom... tknøcz kolow... po granyczy medzy copczy 1418 *Pyzdr* nr 554; Cum tribus vallis vlg. smwgi, que walles inter agros vlg. medzy rolami 1423 *TymProc* 233; Scopulos sipaverunt al. wszipali divisione moncium... al. dzialem inter decursus fluviorum, al. myedzy wyrzchowynamy, dictorum Blądne... et Domaradskye 1460 *AGZ* VIII 137; Myedzi dwiema dzedzinama (inter hereditates) strvmyeny abo rzeka plinye *Dział* 7; Mynąwszy lany... ycz kopczem posrotkem pola, myedzy kopczy sukmanowskymy y bohutynskymy 1461 *AGZ* VI 68; Ager iste iacet inter rubeta al. myedzy myedzamy 1466 *KsNWarsz* nr 684; Krzyzem welykyem obczązony y na nyem ganyebnye medzy lotri zawyeszon *MW* 83b; Myly Iesus szedl myedzy ymy (per medium illorum Luc 4, 30) *Rozm* 253, *sim. ib.* 557; (Jesus) nye dal szye ym vzrecz y vyschedl myedzy ymy s kosczyola *ib.* 615; K temv odpovyeda svyaty Augustym (*pro* Augustyn)..., yze svyąthy Yan vypyszal nyektore rzeczy y vroczyl szye k svemv povyedanyv, bo byl przed thym rzekl: Poslal y Annasz svyazanego, czvsch Iesucrista, do Cayffasza byskupa, a myedzy tymy polozyl zaprzenye svyatego Pyotra *ib.* 703; ~ miedzy... a, miedzy... i: Jaco tho swatczą, jacosmi graniczily medzy Thomiczami et Lyszouiczami... dzedzinami y wszipalismi dwa copcza 1419 *Pozn* nr 1048; Jaco to swaczczą, yaco ty copcze medzy Woyaczewem a Runowem ty są ⟨s⟩ starego dawna 1420 *ib.* nr 997; A czo yadą, *tø yest me, na prawo abo na lewo, medzy Srodka a Crzyzewniky dzedzynamy 1423 *ib.* nr 1134, *sim. ib.* nr 1133; Kady yada, tądy yadą stara granycza, medzy Robacowem a Ganthky 1425 *ib.* nr 1212, *sim.* 1427 *ib.* nr 1257; Kandy iedze myedzy dzedzynami Nagrodowycze a Crzyszewniky, tandy yedze wyerną granicza 1428 *ib.* nr 1514; Expone inter vestibulum et altare myedzy oponya y altarzem (Ezech 8, 16) XV *p. pr. SKJ* I 304; Krczycza tha szą poczyna myedzy copitem a stawem *ca* 1500 *JA* IV 91; Iesus... posadzyl y (*leg.* ji, *sc.* Judasza) za vyeczerzą myedzy ssobą a svoyą mathką *Rozm* 517; ~ miedzy... a miedzy: Czo Micolay sipal copcze medzi Neczayna a medzi Rosworowem, o to go ne gabano 1393 *Pozn* nr 176; Kedi pani Pacostka ymala vyast s Paskem... meczi Malim Boczanow⟨em⟩ a meczi Nagorkami, tedista oba vodla ossadą..., yaco gym przicassano 1398 *BiblWarsz* 1861 III 34; Iaco Ianusz ne wszøl kamena crzischowa, tego granicznego, szwymy pomocznyky, medzi Iurkowem a medzy Oszekem 1401 *Piek* VI 62; Jako czso copcze sipani medzi Neczaynø a medzi Cowalewem, ty sø sypani... se wszitkem praw⟨em⟩ 1406 *Pozn* nr 593, *sim.* 1419 *ib.* 1033; Moge ludze ne przeorali granicze medzi Garby a *medczi Zalassowem 1408 *ib.* nr 648, *sim.* 1422 *ib.* nr 1101; O ktore *granycza dana my wyna, tychem ya ne rambyl medzy Grochowem a medzy Goszslawem 1444 *ZapWarsz* nr 735, *sim.* 1455 *ib.* nr 1019; Maczey... gest przedal... Ianoui... łąką, ktorasz leszy myedzy Golkową łąką a myedzy Szodlarzową 1463 *R* XXII 382; Vezrzod (*sc.* brody) slobol ('żłobek') maluczky myal, yen potem byl obrosl myedzy brodą ⟨a⟩ myedzy varga (inter mentum atque labrum) przedzyal *Rozm* 152; My⟨a⟩szto, yze szye posczyl na pvsczy myedzy Ierusalem a myedzy Ierychem (inter Jerusalem et Jericho), vtory kamyen od Iericha *ib.* 198; A potem vyecz

zvany Samarytanovye, yakoby pomyedznyczy albo strozovye myedzy Zydy a myedzy poganystvem (quasi medii inter Judaeos et gentes) *ib.* 245; A mymo to vschytko myedzy namy a myedzy vamy (inter nos et vos Luc 16, 26) yest dol vyelyky, nyeczysty *ib.* 396; ~ *z acc.*: O chtorø medzø zalowal na mø Bogusz, tom ia ne przeoral medzi grancze 1403 *KsMaz* I nr 306; O boze, ktory dlya othkupyenya szwyatha chczyalesz szye... myądzy lotry polyczycz XV *ex. Kałużn* 292; Tako y napyrvey vderzyl yeden myedzy oczy *Rozm* 731, *sim. ib.* 832; To rzekl y rzvczyvschy szye myedzy ye ku... Iesucristovy y rosczyął vschytky vązy *ib.* 825.

3. *wyrażenia określające równoczesność*: miedzy tym '*w tym czasie, równocześnie, interea, interim, eodem tempore*': *Myezy thym interea XV *p. pr. R* XLVII 359; Myedzy thym interim (ego, ut de me loquar interim, nec sanctior sum hoc eunucho, nec studiosior Prol) 1471 *MPKJ* V 5; Czelyvsczy nye byly *myąschą any czyenkye... alye vyelmy *nadobną, byale, a myedzy thym yakoby roszanego kvyata ba⟨r⟩wa slvczona (candidae ac rubicundae genae speciosae fuerunt velut lilium substratum foret rosae) *Rozm* 21; Tey noczy v Bavorskey zyemy... spadl grad sylny, myedzy tym spadl obrazek z obłokv (hac hora facta grandine in barbara Ryzia cecidit ex aethere quaedam iconia), yakoby dzyevycza yedna noschaczy dzyeczyatko na rąkv *ib.* 71; A yako roslo pospolv zyelye y poczęło vkazovacz ovocz, pokazał szye *kąkął myedzy thym (tunc apparuerunt et zizania Mat 13, 26) *ib.* 339; ~ '*wreszcie, tandem*': Medzy thym tandem *ca* 1428 *PF* I 492; ~ ~ *z acc.*: Aby smyercz myedzy tho (*war. kal.*: w poły) weszla vt morte intercedente (ideo novi testamenti mediator est, ut morte intercedente in redemptionem earum praevaricationum, quae erant sub priori testamento, repromissionem accipiant Hebr 9, 15) *MPKJ* V 132.

(Międzydroże) Miedzydroże '*pole leżące między drogami, koło skrzyżowania dróg, campus inter vias iacens*': Marcissius... drugie staianie v lasnyey, v dolv y drugo na miedzidroschu, rzeczone Byernatowske... Nicolao... obligauit 1477 *SKJ* III 333.

(Międzygórze) Miedzygórze '*pole leżące pomiędzy górami, campus inter montes iacens*': Johannes... septem arwa... unum dictum medzigorze... Petro... ad plenam exempcionem totaliter obligauit 1410 *StPPP* II nr 1249.

Miękczyć, Mięczczyć '*zmiękczać, czynić coś miękkim, też wilgotnym, przenośnie: wzruszać, poruszać (kogoś, czyjeś serce), humectare, mollire (etiam translate: cor alicuius)*': Møccza humeo *ca* 1420 *WokTryd* nr 422; Myekczące humectivam umbram 1436 *R* XXIII 276; Spes... indurata mollificat, myączczy, amara mellificat et dulcerat 1466 *R* XXII; 11 Llacrima, que procedit ex puro corde liquefacit cor Ihu Xpi, myakczy, qui mittit peccatori contricionem XV *p. post. R* XXV 178; ~ *w medycynie* '*działać rozwalniająco, przeczyszczająco, ventrem laxare*': Mel... habet naturam incisiuam, unde ⟨est⟩ laxativum roszdzela, myakczi 1461—7 *Serm* 400r. ~ *Cf.* **Obmiękczyć, Odmiękczyć, Umiękczyć, Zmiękczyć, Umiękczać, Zmiękнąć.**

Mięki *cf.* **Miękki**

Miękiny *pl. tantum* '*plewki niektórych zbóż, zwłaszcza prosa, odpadające przy obtłukiwaniu ziarna na kaszę, apluda panici, tenuissimae paleae panici pinsiti*': Myakyny quisquile *ca* 1455 *JA* XIV 495.

Miękki, Mięki *formy*: *n. sg. m.* miękki *ca* 1500 *Erz* 44, *Rozm* 625; *f.* mięka 1436 *R* XXIII 277; ~ *i. sg. neutr.* miękkim *Rozm* 315; miękkiem *Rozm* 316; ~ *l. sg. neutr.* (w) miękiem 1449 *R* XXV 163, XV *ex. SKJ* I 49; ~ *n. pl. m.* miękcy 1471 *MPKJ* V 127; miękkie *Rozm* 148; *neutr.* miękka 1472 *Rost* nr 997; miękkie *ca* 1500 *JA* IV 93; ~ *g. pl. m.* miękkich *Rozm* 152; ~ *i. pl.* miękkimi 1461—7 *Serm* 149v.

Znaczenie: '*nietwardy, poddający się przy ucisku, też puszysty, delikatny, mollis, non durus, tener*': Myąka mollis 1436 *R* XXIII 277; Myakkimi, lagodnie, *slowo glaskane verbis mollibus 1461—7 *Serm* 149v; Mollis myąkky *ca* 1500 *Erz* 44; Miakkye mollia *ca* 1500 *JA* IV 93; Vloszy yego glovy byly czarne, myekkye (molles) a nycz nye ostre *Rozm* 148; Broda myal (*sc.* Jesus) vyelyką, nyeczo obdlusza, vloszow myekkych a sylno nadobna (de capillis mollibus magnae venustatis) *ib.* 152; Rącze byly nadobne, byale, a podobne *myąkky (molles)..., dlugye, gladkye, *sdrovy *ib.* 153; Czosczye vyschly obezrzecz? Czlovyeka myakkym (*sc.* odzieniem) odzyanego (hominem mollibus vestitum Mat 11, 8)? *ib.* 315; Owa, ktorzy szye myekkyem odzyevaya odzyenym (qui mollibus vestiuntur Mat 11, 8), ssą v domoch krolewskych *ib.* 316; Chrobaczek drzevny, kyedy szye yego thykayą, barzo szye myekky vydzy *ib.* 625; ~ jaja miękkie '*jaja gotowane na miękko a. jaja bez skorup, ova mollia vel sorbilia*': Jaye myekka ova sorbilia 1472 *Rost* nr 997; ~ '*wygodny, mollis, piger*': Myankczy molles (neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles I Cor 6, 10) 1471 *MPKJ* V 127; Non in cubilibus nye v mękyem a w dlu-

gem lyeganyw (sicut in die honeste ambulemus..., non in cubilibus..., sed induimini dominum Jesum Christum Rom 13, 13) XV *ex. SKJ* I 49, *sim.* 1449 *R* XXV 163. ~ *Cf.* **Głóg.**

Miękkość, Miękość 1. '*wydelikacenie, wypieszczenie, zbytnia wrażliwość na ucisk, mollitia*': Zona... nye mogla... stopy na zemi postawicz przc myękoscz swych nog (propter mollitiem et teneritudinem nimiam) *BZ* Deut 28, 56.

2. '*wilgotność, wilgoć, humor*': Mękcosczi humore XV *in. R* XXIV 70; Humorem puchlosczy, myackosczy, wilcosczy (aliud, *sc.* semen, cecidit supra petram et natum aruit, quia non habebat umorem Luc 8, 6) *ca* 1450 *PF* IV 570; Humorem mankkosczy, puchnoszczy (Luc 8, 6) *ib.* 575.

Miękość *cf.* **Miękkość**

Mięsisty '*obfitujący w mięso, w ciało, tłusty, gruby, carnosus, tumidus*': Vargy byly tvnyone (*pro* rvmyone), nye myąszyste (rubicunda labia fuerunt non carnosa) *Rozm* 21.

Mięsny *czy* **Mięśny 1.** '*przyrządzony z mięsa, mięso zawierający, e carne factus, carnem continens*': Bulimen myąszna yvchą vel myaszna thlvsthoscz *ca* 1500 *Erz* 44.

2. '*mięsisty, obfitujący w mięso, carnosus*': *Myasnya carnosa XV *p. pr. R* XVI 340.

3. '*związany z handlem i przyrządzaniem mięsa, macellarius*': Jaco tho yatka mąszna w Posznanu... yest taco dobra ya⟨ko⟩ *oszmdzenszand grzywen grosewich 1420 *Pozn* nr 984; Opacicha s Gneszna s konuentem wszęła gest jathka myąssną... przes praua 1432 *ib.* nr 1545; ~ Ffustinula myąszna varząchew *ca* 1500 *Erz* 44.

Mięso *formy*: *n. sg.* mięso *Fl* i *Pul* 77, 31, *Slota* w. 10, *BZ* Num 18, 18, XV *p. post. PF* V 7, *etc.*; ~ *g. sg.* mięsa 1402 *KsMaz* I nr 114, 1455 *TymProc* 275, *BZ* Gen 2, 21. 9, 4. Ex 12, 46, 1470 *ZapWarsz* nr 1308. 2939, *etc. etc.*; ~ *d. sg.* mięsu *Fl* 135, 26, *Fl* i *Pul* 101, 6; ~ *ac. sg.* mięso *Fl* i *Pul* 26, 3. 49, 14. 118, 120, *Sul* 81, *BZ* Ex 12, 8. Deut 28, 53, *etc.*; ~ *i. sg.* mięsem *BZ* Lev 8, 17, *ca* 1500 *JA* X 381; ~ *l. sg.* (w) mięsie *Fl* i *Pul* 37, 7; ~ *g. pl.* miąs 1434 *KsMaz* III nr 525.

Znaczenia: **1. a.** '*miękkie części organizmu zwierzęcego, złożone przeważnie z mięśni i tłuszczu, jadalne części zabitych zwierząt, potrawy z nich przyrządzone, (bestiarum) caro, carnes*': Aza iescz bødø møso bicow (carnes taurorum)? *Fl* 49, 14, *sim. Pul*; Plinølo na ne iako proch møso (pluit super eos sicut pulverem carnes) *Fl* 77, 31, *sim. Pul*; ⟨O c⟩htori polecz møsza zalowal ⟨Bar⟩tlomey na Vneslawa, ⟨teg⟩o mu on ne ucratl 1402 *KsMaz* I nr 114; Yacom ya ne wynowath Thomcoui polutora grossa ani panczy za ⟨mi⟩øsso 1411 *ib.* nr 1610; Stol weliky sweboda, staye na nym pywo y voda, y k temu møszo y chlep *Slota* w. 10; Esze Ian nye pokradl Iacubovi mąsch sch sola 1434 *KsMaz* III nr 525; Ktho... gelenya, losza albo wyeprza, przes pszy drvgego gonyonego,... weszmye albo vphaczy a sobye weszmye, thaky za swyerzą albo za myąszo (pro ferinis seu carnibus) trzy grzywny... zapłaczycz bącz powynyen *Sul* 81; Jakom ya nye wzyala Wyenczenthemv... polczya myascha 1455 *TymProc* 275, *sim.* 1470 *ZapWarsz* nr 2939, 1486 *ib.* nr 1606, 1490 *ib.* nr 1650; Czso zywo gest, tocz dawam na pokarm... kromye tego, abiszczyc myøsa ze krwyø nye gedli (quod carnem cum sanguine non comedetis) *BZ* Gen 9, 4, *sim.* XV *p. post. Kałuźn* 284. 286; *Bodø geszcz myøsso (edent carnes) tey noczi pyeczyone w ognyv *BZ* Ex 12, 8; W gednem domu bødze gedzyon (*sc.* baranek), any winyeszeczye myøsa gego (nec offeretis de carnibus eius) na dwor *ib.* 12, 46; Czyelcza skorøø (*leg.* z skorą) y s myøssem (cum... carnibus), y s gnogem sczszsze przed stani *BZ* Lev 8, 17; Myøsso (carnes) wszitko syø tobye dostanye kv vzitkv *BZ* Num 18, 18; Yakom ya Malgorzacze... nye szabral... masla y szyrow za polkopj y masza pro XV grossis 1470 *ZapWarsz* nr 1308, *sim.* 1474 *ib.* nr 1374, 1494 *ib.* nr 1765a; Kthorych czaszow mayą posczyczy a myąssa nyc gyeszyczi (non manducare carnes) 1484 *Reg* 710, *sim. ib.*; Gdy puszczayą krewy, mogą myąsso gyesyczi przcz trzy dny (minutis vero per triduum carnes dentur) *ib.* 711, *sim. ib.*; Wagrowathe maso mancorosus XV *p. post. PF* V 7; Abyma vądzone myąszo vel mlode szlonyny *ca* 1500 *Erz* 44; Sdzolkle ('zżółkłe') myaszo rancida caro *ib.*; Polecz myąszą perna *ib.*; Petaso est perna porci, scillicet baconus siue baffa vlg. polecz albo strona myaszą *ib.*; Pirgus czwyek vel sdzolkle myąszo *ib.*; Rancor vel fetor carnis, proprie sdzolkloscz vel vągrzyste myąszo *ib.*; Rancide carnes sdzolkle vel vagrzyste myąszo *ib.*; Bryłą myaszą sarcinus *ib.*; Cum carnibus et sanguine czo obevrzalo krvyą a myasszem *ca* 1500 *JA* X 381; Vtenczass myal boty y *mysza yadl *Rozm* 534, *sim. ib.* 533.

b. '*miękkie części organizmu ludzkiego, mięśnie, też całość organizmu ludzkiego, ciało, corporis humani partes carnosae, caro, corpus*': Gdi se bliszø ku mne zawadcze, bichø iedli møso moie (ut edant carnes meas) *Fl* 26, 3, *sim. Pul, sim. BZ* Deut 28, 53; Przilnøla iest koscz moia møsu memu (adhaesit os meum carni meae)

Fl 101, 6, *sim. Pul*; Wiyøl gedno zebro gego y napelnyl to myasto møsza (replevit carnem pro ea) *BZ* Gen 2, 21; Za barky y (*leg.* ji, *sc.* Jesusa) czyągnąły vysprz tako vszylnye y tako tvardo, yze szye na yego svyąthe rącze skorą y myąszo przeskoczylo *Rozm* 818, *sim. ib.*; Tako nądzno byth (*sc.* był), aze szye czastokrocz myąsso byczmy vyryvalo z yego svyatego czyala y ostavalo na pągach y na povrozyech *ib.*, *sim. ib.* 821; ~ Ne ('nie ma') zdrowa w møse (in carne) moiem *Fl* 37, 7, *sim. Pul*; Poloszili sø... mosø (*pro* møso) *swotich (carnes sanctorum) twogich zwerzom zeme *Fl* 78, 2, *sim. Pul*; Wepchay *strachym twogym møso moge (confige timore tuo carnes meas) *Fl* 118, 120, *sim. Pul*; Gen dawa karmø wszemv czalv albo massv (omni carni, *Pul*: czyalu) *Fl* 135, 26.

2. ~~dzikie~~ mięso '*nadmiernie rozrosła ziarnina w ranie albo wrzodzie, caro luxurians, quae vocatur, quae in vulnere vel ulcere nascitur*': Contra ~~dzykye~~ myaszo XV *p. post. BednMed* 37.

Mięsopustny '*z mięsopustami związany, zapustny, (dominica) quinquagesimae, quae ieiunii quadragesimalis tempus proxime praecedit*': Od nyedzyelye myąssopusthney (a dominica quinquagesimae) az do Vyelkyey Noczy... mayą sye posczyczi 1484 *Reg* 712.

Mięsopusty '*ostatnie trzy dni przed wielkim postem, zapusty, ostatki, tres dies ludorum, qui ieiunium quadragesimale proxime praecedunt*': O kthore penødze na mø Greytha s Dobkem zalowala, thym ya vinowath polowiczø na szwanthy Barthlomey a polowiczø na møssopusthy 1425 *KsMaz* II nr 1215, *sim. ib.*; Jakos thy mnye nyc zaplaczil dzyesyaczy grossj, kthoresz my zaplaczicz myal... na myasopvsthy 1494 *ZapWarsz* nr 1758; ~ stare mięsopusty '*trzecia niedziela przed wielkim postem, siedemdziesiątnica, dominica septuagesimae*': Die dominico vlg. na stare mansopusti 1452 *LubPodk* 50; In duabus septimanis ante carnisprivium vlg. dicendo na stare mansopusti *ib.* 63, *sim.* 1453 *ib.* 69.

Mięsopuścić '*obchodzić mięsopusty, ucztować, carnisprivium, quod vocabatur, celebrare, convivari*': Lecz swyąti Valenti myąschopusczy 1471 *CyzKlob* 443.

Mięszkać *cf.* **Mieszkać (się)**

Mięszkanie *cf.* **Mieszkanie**

Mięszpor *cf.* **Nieszpor**

Mięśny *cf.* **Mięsny**

1. Mięta *bot.* **1.** mięta, polna mięta '*mięta polna, Mentha arvensis L.*': Mata calamentum 1481 *Rost* nr 4976; ~ Polna mata calamentum 1478 *Rost* nr 2213.

2. kobyla mięta, polna mięta '*mięta długolistna, Mentha silvestris L.*': Kobyla myøta balsamita *ca* 1500 *Rost* nr 5376; ~ Polna myatha balsamita 1491 *Rost* nr 11045.

3. kocza mięta '*kocimiętka właściwa, Nepeta cataria L.*': Cocza myøtha nepistrum *ca* 1500 *Rost* nr 5511.

4. święte Marze mięta, wielka mięta '*Chrysanthemum Balsamita L.*': Swate Mare matha menta sarracenica 1472 *Rost* nr 728; ~ Velka matha balsamita 1481 *Rost* nr 4974.

2. (Mięta) Mienta *zool.* '*miętus, Lota vulgaris Cuv.*': Myentha allotha *ca* 1500 *R* XLVII 354.

Miętka *bot.* **1.** miętka, niska miętka '*Mentha gentilis L.*': Myantka pullegium ceruinum 1419 *Rost* nr 2859; Myantka menta 1437 *ib.* nr 2691, *sim. ca* 1465 *ib.* nr 3970, XV *p. post. PF* V 7, *ca* 1500 *Rost* nr 5502. 6172; Mentha minor, celidonia myøtka 1464 *Rost* nr 4844; Menta mątka, balsan 1472 *ib.* nr 730; Myøthka menta 1484 *ib.* 6168; Møtka menta XV *p. post. ib.* nr 4945; Myentka menta *ca* 1500 *ib.* nr 7192; Gorze wam, Zydom, yze day⟨e⟩czye dzyeszyeczyną od myathky, od ruthy y ode wsego zyelya (quia decimatis mentham et rutam, et omne holus Luc 11, 42) *Rozm* 306; ~ Myøthky 1478 *Rost* nr 1899; ~ Nyszka myathka menta 1493 *Rost* nr 10964.

2. polna miętka '*mięta polna, Mentha arvensis L.*': Calamentum, menta alba, nepita polna myøtka, polna *libyotka 1437 *Rost* nr 2502; Nepita, menta silvestris polna myøtka *ib.* nr 2705; Polna myathka balamentum 1460 *ib.* nr 3381; Polna mathka calamentum 1484 *ib.* nr 5931; Polna myanthka calamentum 1485 *ib.* nr 5933; Polna myøthka menta 1486 *ib.* nr 6170; Calamenthum polna myethka, *gl.* byałą lebothka XV *p. post. R* LIII 65; Polna myentka *ca* 1500 *Rost* nr 7194.

3. miętka, biała (wodna) miętka, kobyla miętka, końska miętka, polska miętka '*mięta długolistna, Mentha silvestris L.*': Mentka colocasia XV *med. R* XXII 39; ~ Balsamita, basilicon fluviale, herba sancti Cristofori byala myøtka 1419 *Rost* nr 5219; Byała myøtka sinsibrium 1437 *ib.* nr 2799; ~ Byała wodna myøtka balsamita alba 1437 *Rost* nr 2475; Colocasia, sinsibrium biala wodna myøtka *ib.* nr 2551; Byała vodna myøtka mentastrum *ib.* nr 2698; ~ Balsamita, basilicon fluviale, herba sancti Cristofori wodna myøtka 1419 *Rost* nr 5218; Balsamita alba, ozimum fluviale, menta aquatica vodna myøtka 1437 *ib.* nr 2800; Wodna myøthka mentastrum 1464 *ib.* nr 4930; Vothna myathka balsamita *ca* 1465 *ib.* nr 3808; Myathka

vodna mentastrum 1478 *ib.* nr 1917; Mentis aquatica, id est myatka votdna XV *p. post. R* LIII 62; Accipe vrothicz, bukvicza, rumyen swoysky, vodna myatka *ib.*; Balsamitha wodna myethka, *gl.* myatka vodna *ib.* 65; Wodna myentka mentastrum *ca* 1500 *Rost* nr 7193; ~ Kobbyla *nyethka balsanitha 1460 *Rost* nr 3378; Kobyla myatka balsamita *ca* 1465 *ib.* nr 4165, *sim. ib.* nr 4166; Kobyla myatka menstrum *ib.* nr 4451; ~ Balsamita, menta aquatica myøtka vodna, conska 1419 *Rost* nr 5301; Mentastrum, menta crispa konska myatka 1464 *ib.* nr 4847; ~ Polska myanthka mentastrum 1460 *Rost* nr 3644.

4. miętka, kędzierzawa, kręta miętka '*Mentha silvestris var. crispata Schrad.*': Myanthka mentha crispa 1460 *Rost* nr 3636; ~ *Mythka kandzerzawa menta crispa *ca* 1465 *Rost* nr 3977; Poley, myenthka kandzerzawa XV *p. post. PF* V 34; Mentacasta, menta crispa candzerzaua myatka *ca* 1500 *Rost* nr 2085; ~ Krata martka (*pro* mantka) *ca* 1465 *Rost* nr 4643.

5. biała, kamienna, kamiena miętka '*Clinopodium vulgare L.*': Calamentum byała leboda, byala myøtka *ca* 1500 *Rost* nr 5395; ~ Camyena myøtka calamentum montanum 1437 *Rost* nr 2505; *Kamianna mąthka calamentum 1472 *ib.* nr 741.

6. koczcza, kotcza miętka, leśna, leśnia miętka, polna miętka '*kocimiętka właściwa, Nepeta cataria L.*': Calamentum domesticum, menta alba, nepita polna, cothcza myø⟨t⟩ka 1419 *Rost* nr 5234—5; Coczcza myøthka nepistrum 1460 *ib.* nr 3655; Kotcza myatka netapiscus *ca* 1465 *ib.* nr 4470; Calamentum maius glucha lebyodka, kothczia mątka 1472 *ib.* nr 739; ~ Neopida lesznya myethka, *gl.* leszna myatka XV *p. post. R* LIII 68.

7. Matki Boże miętka, włoska miętka '*Chrysanthemum Balsamita L.*': Matki Boze myøtka menta saracenica 1437 *Rost* nr 2694; ~ Wloszka mønthka mentha saracennica 1460 *Rost* nr 3637; Wloska myatka menta Marie *ca* 1465 *ib.* nr 4452, *sim. ib.* nr 4453; Menta sarracenica swate Mare matha, mątka vloska 1472 *ib.* nr 729; Wloszka myathka menta saracenica 1493 *ib.* nr 10965.

8. kurza miętka, ptasza miętka '*Veronica chamaedrys L.*': Camedreos, gamandrea brevior mala oszanka, kurza myøtka 1437 *Rost* nr 2510; Kurza myøtka camedreos *ib.* nr 2654, *sim.* 1472 *ib.* nr 749; ~ Ptassa mątka camedreos 1472 *Rost* nr 751.

9. kozłowa miętka '*Scirpus lacustris L.*': Coszlowa myathka iuncus *ca* 1465 *Rost* nr 3931.

10. ptasza miętka '*Galium mollugo L.*': Camapitheos komnatka, osanna welika, ptassa mątka 1472 *Rost* nr 747.

Miętkiew *bot.* **1.** '*Mentha gentilis L.*': Mønthkephy menta 1437 *Rost* nr 10840; Myathquew menta 1478 *ib.* nr 1933; Myathkyew menta 1484 *ib.* nr 6169.

2. polna miętkiew '*mięta polna, Mentha arvensis L.*': Polna myathkyew camemaleutum *ca* 1465 *Rost* nr 3869.

Miętlica *cf.* **Mietlica**

(Miętus) Mientus, Mieńtus *zool.* '*miętus, Lota vulgaris Cuv.*': Pro... piscibus mentusz IV scoti 1405 *MMAe* XV 319; Allota est nomen piscis myentus 1450 *RpKapKr* 223; Polypus est quidam piscis habens pedes multas, a polis, id est pluralitas, et pos, id est pes, proprie secundum quosdam myenthus *ib.*; Myenthusz *ca* 1455 *JA* XIV 488; Mientus polipa 1463 *PF* V 12; Mentuss allota 1472 *Rost* nr 1428; Myenytus polipus XV *p. post. PF* V 9; Myentusz polipus *ib.* 11; Myenthvsz alota *ca* 1500 *Erz* 44.

Mięzdra *cf.* **Miazdra**

Migać '*szybko poruszać oczami czy powiekami, dając tym jakieś znaki (np. przyzywania, lekceważenia), oculis adnuere, convivere, nictari*': Ne weselcze se nade mnø, gisz to se przeczciwaiø mene zglobliwe, gisz nenawidzeli me za dar y migali oczima (adnuunt oculis) *Fl* 34, 22, *sim. Puł*; Mygaly oczyma annuerunt oculis XV *in. R* XXV 271; Annuerunt kyvaly rąkama, mygaly oczyma (adnuerunt sociis..., ut venirent Luc 5, 7) 1462 *R* XXV 270; Mygayąncz nutibus (pro eo, quod elevatae sunt filiae Sion... et nutibus oculorum ibant et plaudebant..., decalvabit dominus verticem filiarum Sion Is 3, 16) 1471 *MPKJ* V 88. ~ *Cf.* **Mijać.**

Miganie 1. '*szybki przerywany ruch, prędkie poruszanie, micatio*': Et in albagia velocius repentinus ingruit motus miganye, *gl.* velox versio XV *med. R* XXIII 280.

2. '*szybkie poruszanie oczami czy powiekami (tu na znak zachęty), oculorum nutus*': Myganym (*war. lub.*: myganym aut wsglądanym) nutibus (non concupiscat pulchritudinem eius, *sc.* mulieris, cor tuum, nec capiaris nutibus illius Prov 6, 25) 1471 *MPKJ* V 67.

Migdał *bot.* '*migdał pospolity, roślina lub jej owoc, Amygdalus communis L.*': Nalasl *rosquetlsyø rosgø Aaronowø..., rosquitayøcza syø pøkowim, zyawyacz syø quecze, gesz to liscim roszirzonim w migdali stworzoni sø (in amygdalas deformati sunt) *BZ* Num 17, 8; Migdal

Pracownia Słownika Staropolskiego P. A. N. w Krakowie

amigdala 1464 *Rost* nr 4759, *sim.* 1475 *ib.* nr 3137, XV *p. post. R* LIII 64; Thwe roszynky y mygdaly szawszdycz my sza malo staly *De morte* w. 260; Migdal *Park* 408; Migdal amygdala dulcis 1472 *Rost* nr 212; ~ słodki migdał: Slotky mygdal amygdala dulcis 1419 *Rost* nr 2878, *sim. ib.* nr 5121; ~ gorzki migdał: Gorzky mygdal amygdala amara 1419 *Rost* nr 2879; ~ kwaśny migdał: Kvasny migdal amigdala amara 1419 *Rost* nr 5122.

Migdałowy '*z migdałów sporządzony, amygdalinus, ex amygdalis confectus*': Migdalowy oley oleum amigdalorum 1472 *Rost* nr 1173.

Mijać *formy*: *praes. ind. 3. sg.* mija *Fl* i *Pul* 108, 22; *3. pl.* mijają *Fl* i *Pul* 143, 5; ~ *imper. 2. sg.* mijaj *BZ* Gen 18, 3, 1471 *MPKJ* V 9; ~ *part. praes. act. adv.* mijając *Rozm* 419; *adi.* mijając 1471 *MPKJ* V 111, *Rozm* 404; *d. sg. m.* mijającemu *BZ* Ex 34, 6; *ac. sg. f.* mijającą XV *in. R* XXIV 71; *d. pl. m.* mijającym *BZ* II Par 7, 21; ~ *imperf.* a. *aor. 3. pl. m.* mijachą *Fl* 128, 7; ~ *praet. 3. pl. m.* mijali *Pul* 128, 7.

Znaczenia: **1.** '*mijać, przechodzić obok, praeterire, transire*': *absolute*: Ne rzekly sø, gysz to myyachø (qui praeteribant, *Pul*: myaly): Blogoslawene panowø (*pro* panowo) na was *Fl* 128, 7; Turbam pretereuntem myaiącą (Luc 18, 36) XV *in. R* XXIV 71; Bødze dom ten to w przislowye wszitkim myiaiøcim (universis transeuntibus) *BZ* II Par 7, 21; A myyąyącz myly Iesus (et praeteriens Jesus Jo 9, 1) vzral czlovyeka slyepego *Rozm* 419; ~ *kogoś*: Panye..., nye myay (1471 *MPKJ* V 9: nye mygyay) slugi swego (ne transeas servum tuum)! *BZ* Gen 18, 3; A gdisz sstøpyl pan przes oblok, stal Moyszesz z nym... Gemusz, myyayøczemu szyø, rzekl (quo, transeunte coram eo, ait): Panvyøczy panye *BZ* Ex 34, 6; ~ mimo *kogoś*: Slyepy yeden... szyedzyal podlye drogy zebrząc, a gdy yest vslysal tluscza *myeyayącz mymo szye (cum audiret turbam praetereuntem Luc 18, 36), począł pytacz, czoby to bylo *Rozm* 404.

2. '*przemijać, szybko się kończyć, szybko znikać, praeterire*': Iako czen, gensz to myya, (sicut umbra, cum declinat), wzøt yesm *Fl* 108, 22, *sim. Pul*; Dny gego yako czen myyayø (dies eius sicut umbra praetereunt) *Fl* 143, 5, *sim. Pul*; M⟨ij⟩ayancz pertransiens (misericordia vestra... quasi ros mane pertransiens Os 6, 4) 1471 *MPKJ* V 111; ~ *dubium*: Myyayøcz (*pro* mygayøcz?) *przenesony bødzcze synowe yego (nutantes transferantur filii eius) *Fl* 108, 9, *sim. Pul.*

Mikołajek *bot.* '*mikołajek polny, Eryngium campestre L.*': Mycolayek yringus secacul 1419 *Rost* nr 5263; Micolayek secacul 1437 *ib.* nr 2648; Micolaiek secaculus, yringus *ib.* nr 2786; Micolayek iringus 1460 *ib.* nr 3599, *sim. ca* 1465 *ib.* nr 4396. 4397, 1484 *ib.* nr 6125, *ca* 1500 *ib.* nr 6127, *ib.* nr 7358; Mikolayek yringi 1472 *ib.* nr 525, *sim. ca* 1500 *ib.* nr 2063; Iringus centum capita sztoglow vel mikolayek, micolaek XV *p. post. R* LIII 66; ~ mikołajki: Mykolayky iringus 1493 *Rost* nr 2355.

Mikstat *czy* **Miksztat** '*ten, co się wynajmuje do przenoszenia ciężarów, tragarz, robotnik najemny, baiulus conducticius*': Myxtath baiulus, portator, eyn trager *ca* 1500 *Erz* 45; Myxtaczy baiuli *ib.*; Ventrinarii sunt homines, qui ex questu viwnt, myxthaczy, baiuli idem *ib.*

Miksztat *cf.* **Mikstat**

Mila *formy*: *g. sg.* miłe *Rozm* 263; ~ *ac. du.* mili *Rozm* 198. 199; ~ *g. pl.* mil *OrtBr* VII 559, *OrtMac* 93; ~ *ac. pl.* mile *Rozm* 366.

Znaczenie: '*miara odległości (około 7 km), milliarium, longitudinis mensura (circa 7 km)*': Gosczyem yesth taky, czo daley gedennasczye myl myeszka od tego szadv *OrtMac* 93, *sim. OrtBr* VII 559; ~ My⟨a⟩szto, yze szye posczyl na pvsczy, myedzy Ierusalem a myedzy Ierychem, vtory kamyen od Ierycha, czvsz dvye myly, a ten kamyen slovye Kvrzentena (secundo lapide a Jericho, qui Quarentana dicitur)... Dvye myly od *Marenteny lyezy gora przeczyw Galyley (secundo milliario a Quarentana contra Galilaeam dicitur mons esse) *Rozm* 198—9; Uzrącz myly Iesus tluscze, vstąpyl na gorą, ktorą gore myenya poltory myle od Capharneum (dicitur, quod secundo milliario a Capharnaum est descensus montis) *ib.* 263; Tha gora Tabor lezy cztyrzy mylye od Nazareth (quarto milliario a Nazareth est mons Thabor) *ib.* 366.

Milcuch *cf.* **Mielcuch**

Milczeć *formy*: *praes. ind. 2. sg.* milczysz XV *in. R* XXV 218, *ca* 1500 *JA* IV 95; *3. sg.* milczy *Dział* 25, *Rozm* 527. 709; *3. pl.* milczą XV *in. R* XXV 218; ~ *praes. ind. z partykułą* ać *dla wyrażenia trybu rozkazującego*: *3. pl.* ać milczą *Rozm* 450; ~ *imper. 2. sg.* milczy *Fl* i *Pul* 27, 1. 34, 25. 82, 1. 108, 1, *Rozm* 405; milcz *Fl* i *Pul* 38, 17, *BZ* Tob 10, 6; *2. du.* milczta *BZ* Jer 14, 17; *2. pl.* milczcie *BZ* Neh 8, 11; ~ *part. praes. act. adv.* milcząc 1401 *Piek* VI 74, *Sul* 12, *Dział* 25, XV *ex. SKJ* III 67, *Rozm* 182; *adi.* milcząc *Rozm* 126; *i. sg. neutr.* milczącym *Rozm* 24; ~ *inf.* milczeć *Sul* 88, *ca* 1455 *JA* XIV 492, *OrtBrRp* 61, 2, *OrtMac* 79, *OrtBrRp* 61, 2, *etc.*; ~ *fut. 3.*

sg. m. będzie milczeć *Fl* i *Pul* 49, 3; *2. pl. m.* będziecie milczeć XV *med. R* XXII 246; milczeć będziecie *BZ* Ex 14, 14; ~ *praet. 1. sg. m.* milczał jeśm *Pul* 38, 3; jeśm milczał *Fl* 49, 21, *Fl* i *Pul* 31, 3; milczałeśm *Fl* 38, 3; (-m) milczał *Rozm* 540; ja milczał *Pul* 49, 21; *3. sg. m.* milczał *Sul* 36, *OrtBrRp* 42, 2, *OrtMac* 48, XV *ex. SKJ* I 145, *Rozm* 611. 721. 722. 735. 844; *f.* milczała *OrtMac* 51; *3. pl. m.* milczeli *Fl* i *Pul* 106, 30, *Rozm* 370. 377. 380. 754; *f.* milczały są *Fl* 106, 29; ~ *condit. 2. sg. m.* by milczał *Fl* i *Pul* 27, 1; *3. sg. m.* milczałby *BZ* Num 30, 12; -by milczał *Sul* 88, *Dzial* 34, *Rozm* 404; *inf. pass. sg. neutr.* być milczano *Sul* 99; ~ *paes. pass. 3. sg. neutr.* jest milczano 1417 *Pyzdr* nr 511; ~ *praet. pass. 3. sg. neutr.* milczano bywało *Sul* 99.

Znaczenia: **1.** *'milczeć, nic nie mówić, cicho być, nie wydawać żadnego głosu, tacere, silere'*: Bo iesm milczal (quoniam tacui), zastarzali sø se cosci moie, gdi iesm wolal czali dzen *Fl* 31, 3, *sim. Pul*; Onemal iesm y vsmerzon iesm, y milczalesm (*Pul*: mylczal yesm) od dobrich (silui a bonis) *Fl* 38, 3; Thy, naszwanczsza, modlisz kegdi, modlø *szwiczczi szwanczi tegdi, milczisz milczø a gdi XV *in. R* XXV 218; Zlem obiczayem bilo trzimano, ze gdi nyektori... przissyangal..., yakoli... forma przissyągni... dostatecznye ⟨nie⟩ vymowyl..., tako wszdi przes wschitky, gysch przi they przissyądze syedzeli albo przistali, milczano bywalo (per omnes... tacebatur) *Sul* 99; Paklibi w formye albo obiczayu przissyangy zblandzyl, ma bicz mylczano (taceatur), alysch ten isti przissyągayanczi... konyecz vcziny *ib.*; Mylczcye (tacete), bo dzen swyøti bozi gest, a nye bøczcye zaloscywy *BZ* Neh 8, 11; Geyze (*sc.* płaczącej) Thobyas mowyl: Mylcz, a nye møcy syø (tace et noli turbari) *BZ* Tob 10, 6; Mylczecz *chcyczecz imparare *ca* 1455 *JA* XIV 492; Gdzye mayą mylczeczy, a kyedy y tez kthorego czassv (de silentio in Ecclesia observando) 1484 *Reg* 719; Milczy apagesi XV *p. post. PF* V 8; Zydowye yego szoczyły, alye Yesus mylczal XV *ex. SKJ* I 145; Jusz na marach milczancz leszi XV *ex. SKJ* III 67; Mylczecz silere *ca* 1500 *Erz* 45; Mylczy tacente *ca* 1500 *JA* IV 94; Marya, vyedzącz syna svego nyevynnego mylczącz, ydzye do nyego y ymye k nyemv movycz *Rozm* 126; Czyalo na kazdy dzyen vodą vmyly, a mylczącz zawzdy yedly (cum silentio edebant) *ib.* 182; Iesus kazal ym, aby nathychmyast mylczecz (Jesus autem, ut tacerent, ipsis imperavit) *ib.* 291; Ony vschyszczy mylczely (at illi tacebant Marc 9, 33) *ib.* 370, *sim. ib.* 377. 380. 754; On (*sc.* ślepy) zavolal vyelykyem glossem... A ydącz ymo y (*leg.* ji 'go') poczęły (*leg.* poczęli ji) karacz, aby mylczal (et qui praeibant, increpabant eum, ut taceret Luc 18, 39) *ib.* 404; Rzekly: Mylczy, vstan, vzovye czye (animaequior esto, surge, vocat te Marc 10, 49) *ib.* 405; Y slyschysch, czo czy movyą? Karzy ye, acz mylczą *ib.* 450; A zmovyvschy to myly Krystus długą chvylą mylczal..., a potem yest rzekl *ib.* 611, *sim. ib.* 721. 722. 735. 844; ~ Dzyevyczą wschakze mylczączym serczem (corde tacito)... weztchnąla kv bogv *Rozm* 24; ~ Postawyl welny gych w cychoscz y mylczaly sø (*Pul*: vmylkly) welny gych (siluerunt fluctus eius). I radowaly sø se, ysze mylczely (quia siluerunt) *Fl* 106, 29—30, *sim. Pul*; ~ *'nie wymawiać słowami, non exprimere verbis'*: A iestlibi ty *milczønim pomisłenim odpowyedzal (quod si tacita cogitatione responderis) *BZ* Deut 18, 21; ~ *'ukrywać, nie wyjawiać, celare, non prodere'*: Mylczecz subprimere XV *ex. PF* V 20; Azaly nie otratnie ('okrutnie'?) [...] mylczysz nonne crudeliter abs te cellaretur *ca* 1500 *JA* IV 95; ~ *'nie wspominać, nie pisać o czymś, nihil de aliqua re scribere'*: Trzey evanyelyszczy nyepevno vypyssaly, a szvyąthy Yan *osveyą mylczy, yako yny nye vzpomynaya, aby vyedzyon do Annascha *Rozm* 709.

2. *'biernie, spokojnie się zachowywać, nie reagować, w milczeniu znosić, nie sprzeciwiać się, silere, aequo animo aliquid ferre, quietum esse'*: Widzal ies gospodne, ne milczi (ne sileas), gospodne, ne odchodzi ode mne *Fl* 34, 25, *sim. Pul*; Wisluchay modlitwø moiø gospodne... Ne milcz (ne sileas), bo ia iesm przichotcza v czebe y pøtnik *Fl* 38, 17, *sim. Pul*; Bog nasz iawne przydze, bog nasz y ne bødze milczecz (non silebit) *Fl* 49, 3, *sim. Pul*; Przeciwo bratu twemu molwil ies y przeciwo sinowi macerze twoiey kladł ies szkodø, to ies czinil, a ia iesm milczal (haec fecisti, et tacui, *Pul*: a ya mylczal) *Fl* 49, 21; Ne milczy any vsmerzon bødz (ne taceas neque compescaris), bosze, bo owa neprzyaczele twogy zawznyaly sø *Fl* 82, 1, *sim. Pul*; Bawor ne zabil Swanthosława, milczancz, *szedancz pole nego 1401 *Piek* VI 74; Bądącz wam ludzye... zle mowicz a layacz w oczi, a wi bądzyeczye mylczecz, yaco tho czischi a pocorny XV *med. R* XXII 246; Pan boyowacz bødze za wasz, a wi mylczyecz bødzyeczye (vos tacebitis) *BZ* Ex 14, 14; Malzonka w domv *møze swego gdisz syø slvbem zawyøze a przisyøgø vslisili møz, a milczałby ani zapowye slvbv (si audierit vir et tacuerit

nec contradixerit sponsioni), spełni, czoszkoli slvbila *BZ* Num 30, 12: ⟨K⟩yedy ssa lyczemyernyczy Zydovye vzrzyely, yze myly Iesus przemogl saduczey, yze mvszyely mylczecz (quod silentium imposuisset Sadducaeis Mat 22, 34), zeschly szye v yedno *Rozm* 415; Vschytko mye vczyeschenye opvszczylo: nyebyeszky oczyecz mylczy, syn ydzye na szmyercz, anyely vczychly *ib.* 527; Dothychmyast czyrpyalem y mylczal, alye yvz mynyą zdrayczą svego *ib.* 540; ~ milczeć *coś, czegoś*; Bosze, chawly (*pro* chwaly) moyey ne mylczy (laudem meam ne tacueris), bo wsta grzesznego... na mø otworzyla sø *Fl* 108, 1, *sim. Pul*; ~ milczeć ot *kogoś*: Bosze moy, ne milczy ote mne, bi negdi ne milczał ote mne (ne sileas a me, ne quando taceas a me) y przipodoban bødø støpaiøczim w otchlan *Fl* 27, 1, *sim. Pul*; ~ ~ Wiwyeczcye oczi moie slzi..., a nye mylczta (non taceant) *BZ* Jer 14, 17.

3. *w stosunkach prawnych* '*nie upominać się o swoje prawa, nie wnosić skargi, ius suum non vindicare, aliquem in ius non vocare, actionem alicui non inferre*': Czso iest Chila... pooral, tho iest milczanø (*pro* milczano) mymo trzy lata 1417 *Pyzdr* nr 511; Pozyczaw komv pszenycze, a cztiri lyatha mylczącncz (quatuor annis tacens), mylczenye za nyą od[r]zirzi wyekvyste *Sul* 12; Gdys Pyothr nagal then dom..., a Yan tho czyrpyal a k themu mylczał any przeczywko themu mowyl, thedy Pyothr ma dzyerszecz szwoy nagyem *OrtMac* 48, *sim. OrtBrRp* 42, 2; Gdysz ona zamylczala to wwyazanye, a ya yvsz wyaszana, azaly ona yusz tesz daley nye ma mylczyecz? *OrtMac* 79, *sim. OrtBrRp* 61, 2; Aczkoly gego dzedzina sprawnye nye bylaby, a ow, ktory by byl blyzszy kv dzedzynye, w tem czassye, tho gest trzech lyath y trzech myesyączy, mylczy a rzeczy nye pocznye (*Sul* 35: nye rvszy... kthorey o tho skargi alybo szalobi), tedy vstawiamy, ysz ma yvsz mylczecz a dzedziną straczycz (si... non movcat aliquam questionem, extunc ab omni iure et vindicatione eiusdem cecidisse) *Dział* 25; Gdy bracza... rozdzelayą syą, a w tem dzale bądą myeszkacz przez trzy lyata y trzy myesyącze w mylczenyv a przed sadem tego nye wzrvszaly..., tedy tako zamyeszka, przerzeczoną dawnosczą ma mylczecz (per praescriptionem obiectam excludentur) *ib.* 45, *sim. ib.* 46; ~ milczeć o *coś*: Paklibi kto o swoye role... za trzi lyatha mylczal, na wyeky ma mylczecz (si... ad sex annos taceret, debet in perpetuum tacere) *Sul* 88, *sim. Dział* 34; Thom ya dzyerzal szwa (*leg.* z swą) zona a myal zpokoynye wyaczey nyszly rok y dzyen, a bądacz ona (*sc.* siostra żony) sz namy w gednym myeszczye..., o tho mylczala, any szye o tho vpomynala *OrtMac* 51; Ian w tey ystey dzedzynye se mną we dnye y w noczy asz do dw lath myeszkal mylcząc o ty yste ploty, a mnye nye gest nygdy nagabal nygednym slowem any rzeczą (Franciscus... tacuit, nec unquam ammonuit ipsum Gregorium unico verbo pro scpibus praedictis, *Sul* 36: mylczal, any kyedi go *vpomyal yanim slowem o plothi przerzeczone) *Dział* 25.

Cf. **Pomilczeć, Przemilczeć, Zamilczeć, Zamilkać, Milknąć, Pomilknąć, Umilknąć, Zamilknąć, Zmilknieć**

Milczenie *formy*: *n. sg.* milczenie *Dział* 28, XV *ex. PF* III 180, *ca* 1500 *Erz* 45; ~ *g. sg.* milczenia 1471 *MPKJ* V 42, *Pul* 7 arg.; ~ *d. sg.* milczeniu *ca* 1500 *JA* IV 95; ~ *ac. sg.* milczenie 1409 *Piek* VI 387, XV *in. Malk* 118, *Sul* 12. 37. 40, *BZ* Neh 8, 7. 11, *Dział* 10. 26. 27. 29, 1484 *Reg* 719, *Rozm* 44; ~ *i. sg.* milczenim *Sul* 37, *Rozm* 845; ~ *l. sg.* (w) milczeniu *Sul* 53, *Dział* 45.

Znaczenia: **1.** '*milczenie, niemówienie, niewydawanie żadnego głosu, silentium, actus tacendi*': Brath wszelky... ma tho chovaczi, yzby mylczenye myal, choval y trzymal (studeat quilibet... servare silentium), a tho kyedy mszą czthą 1484 *Reg* 719; Psalm Dawydow, yen spyewal bogu Chusi, to yest za wzyawyenye wyssokyego mylczenya syna Gemini (pro manifestatione silentii filii Gemini) *Pul* 7 arg.; Yeszlycz nyemile mylczenye si offendit te taciturnitas XV *ex. PF* III 180; Mylczenye silentium *ca* 1500 *Erz* 45; Mylczeniu tacendo *ca* 1500 *JA* IV 95; Kyedy Pylath rzekl Iesusovy: Zkądesz thy, k temv slow (*leg.* słowu) nye odpovyedzyal... A za tym mylczenym Pylath rzekl nathychmyast yemv *Rozm* 845; ~ '*cisza, silentium, tranquillitas*': Od polnocznego mylczenya intempesto noctis silencio (consurgens intempestae noctis silentio. tulit filium meum III Reg 3, 20) 1471 *MPKJ* V 42; ~ czynić milczenie '*uciszać, uspokajać, facere, ut aliquis sileat*': Sludzi koscyelny czinyly mylcenye w lyvdu (Levitae silentium faciebant in populo) ku sliszenyv zakona *BZ* Neh 8, 7, *sim. ib.* 8, 11; Mylosyerdzye boze przyklonylo szye k nazemv sgrzeschenyv, vczynyl (*sc.* bog) mylczenye skargam y ⟨w⟩schem zalobam *Rozm* 44.

2. *w stosunkach prawnych* '*nieupominanie się o swoje prawa, niewnoszenie skargi przeciw ich naruszeniu, actus ius suum non vindicandi*': Luciya, gdisz s mąszem stala przes trzy latha

y przes trzy myesącze w theem, kv prawv nye pozywayącz..., pothem nye moze czynycz any ma o kthorekole gymyenye ostateczne, zawadzayącz gey trzech lath y trzech myeszączi mylczenym y dawnosczą (obstante sibi trium annorum et trium mensium taciturnitate et praescriptione) *Sul* 37; Wykladamy... dla czystego y spokoynego d[r]zyrzenya, przes trzy latha ymyanego y przes trzy myeszącze, przerzeczone nyestanye (*pro* przedanye) wyekvystą thwardoscz ymyecz, przekazayącz thako wyelkego czasv mylczenym y dawnosczą (statuimus... praedictam venditionem perpetuam habere firmitatem, obstante tanti temporis taciturnitate et praescriptione) *ib.*; ~ stać, mieszkać w milczeniu '*nie upominać się, nie wnosić skargi, ius suum non vindicare, actionem non inferre*': Vstawyamy..., aby kthorzykole bracza... oth szebye rosdzelony a othdzeleny bądącz, a w them... rosdzelenyv staly przes trzy lyatha y przes trzy myeszącze w mylczenyv (ut... in hac... divisione steterint... in taciturnitate, *Dział* 45: a w tem dzale bądą myeszkacz przes trzy lyata y trzy myesyącze w mylczenyv), kv szandv nye pozywayącz,... oth... zyskowanya cząsczy dzedzyny bratha swego... przes dawnoscz... thaczy bądą othdaleny *Sul* 53; ~ dać milczenie '*dać spokój, nie wnosić skargi, ius suum non vindicare*': Otha ne wszanl grziwni oth Sandziuoya za to, bi dal yego rœcoymam milczenye o ffszitky godi 1409 *Piek* VI 387; Jassek ma mu dacz veczni pocoy hy weczne milczenie o wsithky rzeczi, czos bø (*leg.* by) mal k nemu gdi mowicz XV *in. Malk* 118; ~ przykazać, przysądzić, włożyć milczenie, wieczne milczenie, wieczne milczenie mieć '*zakazać upominania się o coś, pozbawić prawa wnoszenia skargi do sądu (w danej sprawie), alicui interdicere ius suum vindicare, adversarium in ius vocare*': Falko o dzedziną zalowal przeciwko Hermanovi, alye Herman oblozywszy dlugego czasv dawnoscz, gest yą, yako myal, doszwyathczil y sądza tego tho Hermana oth tego gabanya proszno wczynil, wlozyw mylczenye Falkowy (silentium Falconi imponendo, *Dział* 29: tedy sądza Falcowy przysądzyl dawnoscz przyiącz a o dzedziną wieczne mylczenye myecz) *Sul* 40; A gdyby tego nye chczal vczynycz any woyny postąpycz, tedi tho gymyenye tych dvchownych na naszą pracza przypysvgemy, ktorym owszeyky mylczenye vkladamy *Dział* 10; Przysądzylysmy Franczkowy wieczne mylczenye dla dawnoscz, a Ianowy dzedziną trzymacz *ib.* 26; Pyotr pytal Franczka, kako dawno gest, yako mv poszyczyl. Ktory rzekl: Trzy lyata. Tedy my Franczkowy przykazalysmy wieczne mylczenye dlya tego dlugego czassv (ipsi Francisco imposuimus silentium propter tanti temporis decursum, *Sul* 37: wlozyliszmy mylczenye dla sbyezenya thako wyelkego czassv) *ib.* 27; Gdykoleby potem chczal nye stoyączy na rokv pyrwszym zdanye sądowe odnawyacz abo wzdzyracz, tedy gemv ma bycz vloszono wieczne mylczenye (cuilibet... volenti eandem sententiam arguere... sit interdicta potestas) a rzecz sadem zdaną w swey moczy ma stacz *ib.* 28; ~ odzirżeć milczenie wiekuiste '*stracić prawo upominania się o coś, amittere potestatem ius suum vindicandi*': Pozyczaw komv pszenycze a cztiri lyatha mylczącncz, mylczenye za nyą od[r]zirzi wyekvyste (perpetuum silentium obtinebit pro eodem) *Sul* 12.

Mile *formy*: *comparat.* milej XV *med. SKJ* V 268.

Znaczenie: '*uprzejmie, życzliwie, chętnie, z gotowością, z przychylnością, benevole, libenter, comiter, diligenter*': O kaco iesc ti to crole mile pouabil, iz gim nouø ⟨gwiazdę poka⟩zal y zyauil *Kśw* cv 37; O quam lubentissime cum eo mortua fuissem, o kako bich *tw byla rada myle [...] 1431 *PF* V 64; Credibile... est a mylc wyerzycz mamy XV *med. SKJ* V 257; Ut magi ad ipsum tanto alacrius, myley, redirent *ib.* 268; De ipsius speciositate loquendo, ut breviter possem dicere, pie, myle, tamen loquendo *ib.* 273; Moy namyleyschy, w czemkoly bych thwą mysl wyedzala, wszye[...] ⟨p⟩opyelnycz mylye chczyala 1447—62 *Zab* 545; ~ '*dobrowolnie, zgodnie z prawem, iure*': Nobilis P[...] suam hereditatem... cum... omnibus utilitatibus... vendidit et coram nobis rite, *gl.* mylye, et racionabiliter, *gl.* smyslnye, in iudicio resignavit XV *med. AKPr* I 235.

Milić się *cf.* **Przymilać się**

Milknąć '*milknąć, przestawać mówić, obmutescere, silescere*': Hic (*sc.* cervus colloquens cum bove in stabulo) silet mylknye, argus init stabulum 1466 *R* XXII 16.

Milski *czy* **Mylski** '*związany z młynem, młyński, qui ad molam pertinet*': Wrzeczono mylskye pentrum 1425 *PF* V 33.

Miluczki *demin.* '*drogi, kochany, carus, amatus*': Pospey sø, milucka moia! *Kśw* br 3.

Milutki *demin.* '*drogi, kochany, carus, amatus*': Podzcie... ze mną do przybytku nebeskiego, z bogiem ojcem synem milutkim zwolonego XV *p. pr. R* XIX 43.

Mił *cf.* **Miły**

Miłek *bot.* '*Lysimachia nummularia L.*': Milek numanaria 1472 *Rost* nr 380.

Miło '*przyjemnie, dobrze, iucunde, grate*': Kto ne we, przecz by to bylo, ya mu powem, acz mu milo *Słota* w. 92; Milo 1451 *MacDod* 104.

Miłoć *cf.* **Miłość**

Miłosierdnie *cf.* **Miłosiernie**

Miłosierdny *cf.* **Miłosierny**

(Miłosierdy) Miłosirdy '*wypływający z miłosierdzia, litościwy, misericors, benignus, bonus*': ⟨Człowiek syna bożego zło⟩tem, to ie skuthkem milosirdim... bøde darouach *Kśw* dr 2. ~ *Proponuje się też lekcję* miłosirdny.

Miłosierdzie, Miłosirdzie *formy*: *n. sg.* miłosierdzie *Gn* 180b. 181a, *Gn* gl. 120a, *Fl* 20, 7, *Fl* i *Pul* 22, 8. 24, 11, *etc. etc.*; miłosierdzi *Fl* 117, 29; ~ *g. sg.* miłosierdzia *Gn* 1b. 14b. 179 a. b. 181a, *Gn* gl. 164b, *etc. etc.*; miłosirdzia *SalveReg* 16; ~ *d. sg.* miłosierdziu *Fl* 97, 4, *BZ* Tob 3, 21, *Pul* 104 arg., *Naw* 39. 152, *Rozm* 837; ~ *ac. sg.* miłosierdzie *Gn* 14b. 179a. 180b. 183a. 184b, *Fl* 6, 4, *etc. etc.*; miłosirdzie *Fl* 102, 6; ~ *i. sg.* miłosierdzim *Gn* 1b, *Gn* gl. 164a, XV *in. R* XXIV 75, *MW* 12a, *Pul* 89 arg., *Naw* 37—8. 96 *Rozm* 9. 387; miłosierdziem *Rozm* 332. 544. 675; ~ *l. sg.* (w) miłosierdziu *Gn* 179a, *Fl* i *Pul* 12, 5. 30, 8. 20. 91, 10. 118, 159. 140, 6. Moys 14, XIV *ex. Pocz* 233, *etc.*; miłosirdzi *Fl* 102, 4; ~ *n. pl.* miłosierdzia *Fl* 78, 8, *Fl* i *Pul* 88, 48. 106, 8. 15. 21. 31; ~ *g. pl.* miłosierdź *Fl* 85, 4. 14; miłosierdzi XV *med. GlWroc* 96r; ~ *ac. pl.* miłosierdzia *Fl* 105, 44, *Fl* i *Pul* 16, 8. 24, 6. 76, 9. 88, 1. 106, 43, *BZ* Neh 9, 19. 31, *Pul* 102, 6; ~ *v. pl.* miłosierdzia *Pul* 78, 8; ~ *l. pl.* (w) miłosierdziach *BZ* Neh 9, 28, *Pul* 102, 4.

Znaczenia: **1.** '*współczucie, litość, zlitowanie się, zmiłowanie się, misericordia, animus misericors, miseratio*': Mog mily pane bosze, proszø ga dzysza, greszny clouek, thuego miłoszerdza, aby my thy raczyl mogø gresznø duszø thvim miloszerdzym osfeczycz *Gn* 1b; Ysze szø gest ona (*sc.* św. Magdalena) vele grechof bila dopuscyla a potemczy gest ona bila bosze miłoserdze szobe nalasla *Gn* 14b, *sim. ib.* 179a. 180b. 183a. 184b; Takes my ge przycladem f milem bodze ne mamy rospacy mecz, alle my gego miloserdza mamy szobe sukacz *Gn* 14b, *sim. ib.* 179a; Alis bødze gego dusa odzana chv⟨o⟩rakim odzenym, tocz gest skromnoscø, cystotø, miłoserdzim a sfego czala vnø⟨dzenim⟩ *Gn* gl. 164a; Legitur eciam de eo (*sc.* de s. Martino), quod multe compassionis miloserd⟨zi⟩a fuit *ib.* 164b; Ia w mnosztwe miloserdza (misericordiae) twego wnydø w dom twoy *Fl* 5, 7, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 68, 17. 89, 16. 105, 7. 43. 118, 156, *Pul* 118, 64; Zbawona me vczin prze miloserdze twoic (propter misericordiam tuam, *Pul*: dlya myloszyerdzya twego) *Fl* 6, 4; Ia w miloserdzu (in misericordia) twoiem ymal iesm nadzeiø *Fl* 12, 5, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 30, 8. 20. 140, 6. Moys 14; Dziwna vczin miloserdza (misericordias) twoia, iensze zbawone czinisz pwaiøcze w czø *Fl* 16, 8, *sim. Pul*; Czinø miloserdze (misericordiam) pomazanczu swemu Dawidowi *Fl* 17, 54, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 30, 27. 32, 5. 41, 11. 47, 8. 56, 5. 76, 8. 83, 12. 87, 12, *etc.*; Bo crol pwa w gospodna a miloserdze naywisszego ne bødze poruszono (in misericordia altissimi non commovebitur, *Pul*: ⟨w⟩ myloszyerdzu nawysszego nye będze poruszon) *Fl* 20, 7, *sim. Gn* 180b. 181a, *Fl* i *Pul* 22, 8. 25, 3. 31, 13. 35, 5. 39, 15. 56, 13. 58, 10. 20. 61, 11; Ten isti wczme... miloserdze (misericordiam) od boga zbawiczela mego *Fl* 23, 5, *sim. Pul*; Wzpomen miloserdza (miserationum) twoia, gospodne *Fl* 24, 6, *sim. Pul*; Podlug miloserdza (secundum misericordiam) twego pomny me..., gospodne *Fl* 24, 8, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 50, 1. 108, 25. 118, 124. 149, *KartŚwidz*; Prokne drogi bosze, miloserdze (misericordia) y prawda *Fl* 24, 11, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 84, 11. 88, 15, *Rozm* 44; Oczi bosze... w tich, gisz pwaiø na miloserdze iego (super misericordia eius) *Fl* 32, 18, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 51, 8. 113, 10. 137, 3. 146, 12; Bødz miloserdze (misericordia) twoye nad namy, iacosz pwaly iesmy w czø *Fl* 32, 22, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 88, 3. 99, 5. 102, 16. 105, 1. 106, 1. 107, 4. 116, 2. 117, 1—4. 135, 28. 137, 9, *MW* 11a, *Rozm* 53; Lud y kobili zbawisz, gospodne, iacosz ies rozplodzil miloserdze (misericordiam) twoie, bosze *Fl* 35, 7, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 35, 11. 58, 18. 84, 7. 88, 28. 102, 11; Ne scril iesm miloserdza (misericordiam) twego... od rad wela *Fl* 39, 14, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 88, 33, *Fl* 65, 19; Lepsze iest miloserdze (misericordia) twoie nad sziwoty *Fl* 62, 4, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 68, 20. 85, 12. 108, 20; Albo wztrzima w gnewe swoiem miloserdza swoia (misericordias suas)? *Fl* 76, 9, *sim. Pul*; Richło przeydø nas miloserdza twoia (misericordiae tuae, *Pul*: vspyeszycze k nam myloszyerdza twoya) *Fl* 78, 8; Bo ti, gospodne, łubezliwi y czichi ies, y wele miloserdz (multae misericordiae, *Pul*: wyelykyego myloszyerdza) wszem wziwaiøczim czebe *Fl* 85, 4, *sim. ib.* 85, 14; Miloserdza (misericordias) gospodnowa na weky piacz bødø *Fl* 88, 1, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 106, 43; Gdze

sø miloserdza (misericordiae) twoia stara, gospodne? *Fl* 88, 48, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 106, 8. 15. 21. 31; Powiszon bødze iaco iednoroszecz rot (*pro* rog) moy a staroscz moia w miloserdzu oplwitem (in misericordia uberi) *Fl* 91, 10, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 118, 159; Wzpomonøl iest miloserdzu swemu (misericordiae suae, *Pul*: myloszyerdze swoye) y prawdze swoiey domowi Israhel *Fl* 97, 4; Gensze corunvge czebe w mylosirdzy a w slutowanyv (in misericordia et miserationibus, *Pul*: w myloszczy y myloszyerdzach, *MW* 10b: w miloszerdzu y w lutosczìwoscziach) *Fl* 102, 4; Czynye (*pro* czynyø) mylosirdzye (misericordias, *Pul*: myloszyerdza) gospodzyn a szød wszem nasyle czyrpyønczym *Fl* 102, 6; Dal ye w myloserdza (in misericordias, *Pul*: w myloszyerdze) przed oblyczym wszech, gysz sø ye yøly *Fl* 105, 44; Chwalcze pana, bo dobry, esze na weky myloserdzy yego (misericordia eius, *Pul*: myloszyerdzye) *Fl* 117, 29; Przydzcze my myłoserdza twoga (miserationes tuae) *Fl* 118, 77, *sim. Pul*; Naradza se przes myloszerdze albo wnøtrz⟨ne⟩ [...], to gesc przez dostatek dobrich skutko⟨w⟩ XIV *ex. Pocz* 232; Zdrowa crolewno, mathko myloszerdza (mater misericordiae, *SalveReg* 7. 14: myłoscy, 16: miloszirdza, 17: crolevno milosciva) *SalveReg* 1. 2. 4—6. 8—12. 15, *sim. Naw* 61, *Rozm* 42; Szpowadami szø..., yszeszmi... ne pelnili szeszczora miłoszerrd⟨zi⟩a bozego (*Spow* 3. 4: szyedmy vczynkow mylosyernych) *Spow* 1. 2. 6; Bezsmerna laszka..., głøbokoscz *myloszerdze boszkego 1413—4 *JA* XIV 503; Miłoserdzim misericordia (Samaritanus... videns eum misericordia motus est Luc 10, 33) XV *in. R* XXIV 75, *sim. Rozm* 387; Szmiluwam szø nath tø tluszczø, luthosczyw yesm, myloszerdze ymam, myloszerny yeszm (misereor turbae, quia triduo iam perseverant mecum et non habent quod manducent Mat 15, 32) *ca* 1420 *R* XXIV 84; Myloszerdze miseracio *ca* 1428 *PF* I 489; Deus, salvator omnium, pater miseracionum miloserdzy XV *med. GlWroc* 96r; Blogoslawyeny milosyerdny, bo ony mylosyerdze (misericordiam Mat 5, 7) posczigną XV *med. R* XXII 240, *sim. Rozm* 264; Tocz mylossyerdze gesth... czudzey byadi załowanye y wszmożenye *poduk moczi, zalezi w syedmy vczinczech mylossyerdzya XV *med. R* XXII 240; Przysyøszy my na swego boga, abi my nye skodzyl..., ale czyn myloszerdze (misericordiam), gezem ya tobye vczynyl *BZ* Gen 21, 23, *sim. BZ* Ex 20, 6; Gyne rzeczi o krolyv Ezechiaszu y o gego mylosyerdzu (reliqua... misericordiarum) popysani sø w wydzenyu Yzayasza proroka *BZ* II Par 32, 32; Ti prze vyelyka mylosyerdza twa (in misericordiis tuis) nye ostavyles gych na pusczi *BZ* Neh 9, 19, *sim. ib.* 9, 31; Ti z nyeba vsliszałesz ge a podle twego wyelykego mylosyerdza dalesz gim (secundum miserationes tuas multas dedisti eis) zbavycyele *ib.* 9, 27; Ti z nyeba vsliszalesz ge y sproscylesz ge w mylosyerdzach twich (liberasti eos in misericordiis tuis) *ib.* 9, 28; Wszelki, kto cyebye naslyaduge..., iestly w karanyv bødze, ku mylosyerdzv (ad misericordiam) twemv przistøp myecz bødze *BZ* Tob 3,21; Gdy nyektory sziemyanyn wyną przepadnye sadownye, tedy byorą zaklady a przez wszego zamyeszkanya myedzy sobą dzela, lasky any mylosyerdza (nullam gratiam) szadnego nye mayącz *Dział* 9; O myloscherdzv de pietate 1461—7 *Serm* 323r; Miloszerdza pietatis *ib.* 415v; W tey godz⟨i⟩nie pirzwey tego dnya twogim nas, prosimi, panie, napeln myloserdzim *MW* 12a, *sim. Naw* 37—8; Xpus vtoka lyudzka vczynyony myloszerdzym nas ranym pozdrowyl *Pul* 89 arg.; Vezrzy na obrazenye grzechow naschych myloszyerdzym thwym, bozy yedynaczkv! *Naw* 96; Nyewymownemv myloszyerdzyv thwoyemv dzyąkvyacz, panye Jesu Criste, proscha *Naw* 152; Jesusz... w slupa uwyazan a tham przes mylosyercza okruthnye byczowan XV *ex. SKJ* I 145, *sim. Rozm* 590. 654. 692. 809; Miloszyerdza a lutosczy misericordie et pietatis *ca* 1500 *PF* IV 748; Napelnyl yą szyedmyorym myloszyerdzym (septiformi gratia) dvcha svyątego *Rozm* 9; Tenczy yest maz dzyvnego myloszyerdzya (mirae pietatis) a tvego slvbv vyerny mylosnyk *ib.* 38; Yeden Samarytan poganyn, kyedy yest schedł tasz drogą podlye yego, gdzyesz lyezał, tako vzrawschy y (ji, *sc.* jednego człowieka) poruschyl szye myłoszyerdzyem (misericordia Luc 10, 33) k nyemv *ib.* 332; ~ Myloserdze clemencia *ca* 1428 *PF* I 491; ~ '*pocieszenie, pomoc, consolatio*': Miloserdze bose domini consolacio *Gn* gl. 120a; ~ '*sprawiedliwość, iustitia*': Ymam przikazacz synom twim..., abi ostrzegały chwali bozey a czynyły prawdø y mylosyerdze (iudicium et iustitiam) *BZ* Gen 18, 19.

2. '*miłość, przychylność, sympatia, amor, caritas*': O them tho miloserdzu, choscy gest ge Xpc ku svøthemu Ganu mal bil, dwogøcz rzecz... macze rosumecz *Gn* 179a; Na sznamø... myloserdza gestcy gy (*sc.* św. Jana) nasz Xc mily do krolefstwa nebeskego fszøł byl *Gn* 179b, *sim. ib.* 181a; Przyszedł ⟨jeśm puścić ogień na ziemię, to⟩ czusz biscze gorzeli w miloserdzu w mem XIV *ex. Pocz* 233; Spiritu ferventes ognyem myloszerdza wrayvcz (Rom 12, 11) 1449

R XXV 164; Milossyerdze gest myloscz serdeczna a czista XV *med. R* XXII 240; Mylossyerdze rządne poczina syą ot syebye *ib.*; Caritas paciens est czlowyek mayaczy myloszerdze czyrpyączy gest (I Cor 13, 4) XV *med. SKJ* I 70; Obsecro vos, *gl.* sc. propter caritatem, poprzyssągam przez boze myloserdze (Eph 4, 1) *ib.* 115; Glos apostolsky pogany ku obrzędu y ku myloszyerdzu, y ku chwale bozey wzywayøczy, dzywy, yesz sze staly w Zydoch, wzpomynayøczy *Pul* 104 arg.; Tu molwy o myloszyerdzyu, yez yest z wnętrza *Pul* 118 arg. 7; Chwała y modla myloszyerdzyv thwemv, yz thy szama bylasz dosthoyna... noszycz pana nyeba gy zyemye *Naw* 39; Iozeph... byl pelen gorączego myloszyerdzya (fervore caritatis) *Rozm* 31; Iozeph... kv svemv blyznyemv zawdy myal myloszyerdzye (caritatis vinculum) *ib.*; Dostoyno to yest, ysch mam bycz smączyen a takyego mąza plakacz, yen nam czestokrocz vyelye dobrego czynyl y vyelye myloszyerdzya (caritatem) vkazoval *ib.* 134; Tako tedy opffytoscz lychoty a myloszyerdzye vyelye luda oczymna (*leg.* ozimnia *?*, refrigescet caritas multorum Mat 24, 12) *ib.* 481; Iesus... rzekł svym zvolyenykom:... S kakym myloszyerdzyem vmyalem s vamy bydlycz, tayemnycze moye povyedayącz vam *ib.* 544; Z rychloscży przyrodzonego myloszyerdzya kv thvemv synovy snadz by rada tego nyevyernego sdrayczą zamby tvemy targala *ib.* 554; Kasn novą dayą vam myloszyerdzya y myloscży, nygdy bo myloszyerdzye nye starze, a czy, ktorzy ye chovayą, nove czynyą duchem svyątem *ib.* 556; Laskavem dzyewczem slovem z mylossyerdzyem movy vystrzegayączy szye, aby s tvym mystrzem nye yeth *ib.* 675; Iudasch... zdradzyl krev nyevynną czlovyeka pravego, ktoregoz byl myloszyerdzye ku sobye naklonyl *ib.* 760.

Miłosierdzieństwo '*miłosierdzie, współczucie, litość, zmiłowanie, misericordia, miseratio*': W myloszerdzenstwach in miseracionibus XV *med. R* XXV 151.

Miłosierdziwy '*miłosierny, litościwy, łaskawy, miłościwy, misericors, benignus*': Przeto, oradownicze nassa, ony twe miłoszerdzywe oczy (misericordes oculos, *SalveReg* 1. 4. 8: myloszerny, 2. 6. 12: miloszerdne, 5. 9—11. 16. 17: myloszerne, 7: miloscżiwy, 13. 19: *myloszyernye, 14: *myłosczywye) ku nam obroczy! *SalveReg* 1a.

Miłosiernie, Miłosierdnie *formy*: *comparat.* miłosierniej *ca* 1500 *JA* IV 93.

Znaczenia: **1.** '*z miłosierdziem, litością, współczuciem, litościwie, łaskawie, misericorditer, cum misericordia, misericordi animo, benigne*': Yakozem ya s wami miłosyernye vczinila (misericordiam feci), takyesz y vy vczincze *BZ* Jos 2, 12: Nyemoczny braczya mylosyernycy szą opatrzeny *ca* 1500 *JA* IV 93; Marya... poczynye z vyelykyem nabozenystvem vzyvacz boga wschechmogączego, by yemv (*sc.* Jozefowi) ta svyątosz raczyl zyavycz myloszyernye *Rozm* 56; Iesus smączyl szye yest duchem,... Iudaschovy myloszyerdnye szye zalvyącz (misericorditer compatiens Judae) *ib.* 544; ~ Myloszernye pye XV *med. SKJ* V 270.

2. '*z miłością, z serdecznym oddaniem, amantissime, benevole*': Intime, miłosiernye, amat 1444 *R* XXIII 307; Myly Krystus... y (*leg.* ji, *sc.* św. Bartłomieja) przyal y vczynyl y svoym zvolyenykyem y svym apostolem, a on yego myloszyernye naslyadoval aze do vmączenya *Rozm* 234.

Miłosiernik '*człowiek litościwy, miłosierny, homo misericors*': Non esurient neque sicient et non percuciet eos estus et sol, quia miserator, myloszyernyk, eorum reget (Is 49, 10) XV *p. pr. SKJ* I 305.

Miłosierny, Miłosierdny *formy*: *n. sg. m.* miłosierdny *Fl* 77, 42. 85, 14. 102, 8. 110, 4. 111, 4. 144, 8; miłosierny *ca* 1420 *R* XXIV 84, XV *med. R* XXII 240, *BZ* Tob 4, 8, *Pul* 77, 42. 85, 14. 102, 8. 111, 4, *etc.*; *f.* miłosierna XV *ex. MacDod* 148; ~ *g. sg. m.* miłosiernego *MW* 59b, *ca* 1500 *SprTNW* V 10; ~ *v. sg. m.* miłosierny *BZ* Ex 34, 6. Neh 9, 17, *MW* 41a, *Naw* 108. 119. 126, *Rozm* 6; *f.* miłosierna *SalveReg* 5. 16, *MW* 85a, XV *p. post. R* XIX 62, *ca* 1500 *SprTNW* V 10; ~ *i. sg. m.* miłosierdnym XV *med. R* XXII 240; *f.* miłosierną *Naw* 62; *neutr.* miłosiernym *Naw* 83, XV *ex. Kałużn* 290; ~ *n. pl. m.* miłosierdni XV *med. R* XXII 240; miłosierni *Rozm* 264; ~ *g. pl. m.* miłosiernych *Spow* 3. 4; ~ *d. pl. m.* miłosiernym 1484 *Reg* 718; ~ *ac. pl. neutr.* miłosierny *SalveReg* 1. 4. 8; miłosierdne *SalveReg* 2. 6. 12; miłosierne *SalveReg* 5. 9—11. 16. 17; ~ *l. pl. m.* (w) miłosiernych XV *ex. Zab* 536.

Comparat. n. sg. f. miłosierniejsza XV *med. SKJ* V 280.

Superlat. v. sg. f. namiłosierniejsza *Naw* 46.

Znaczenie: '*czyniący miłosierdzie, kierujący się miłosierdziem, litościwy, misericors, misericordia commotus, misericorditer agens, benignus*': On zaprawdø iest miłoserdni (misericors, *Pul*: miłoszyerny) *Fl* 77, 42; Ti, gospodne, lutosciwecz y miłoserdny (misericors, *Pul*: myloszerny) *Fl* 85, 14; Mylostzywy y myloserdny (miserator et misericors, *Pul*: myloszyerny) gospodzyn, dlugo czakayønczy y welko myloserdny (mul-

tum misericors, *Pul*: myloszyerny) *Fl* 102, 8, *sim. ib.* 110, 4. 144, 8; Myloscżywy y myloserdny (misericors et miserator, *Pul*: myloszyerny), y prawy *Fl* 111, 4; Thegodla, rzecznicze nasza, ony thwogy myloszerny oczi (misericordes oculos, *SalveReg* 1a: miloszerdzywe, 2. 6. 12: miloszerdne, 3: *mylosrdne, 5. 9—11. 16. 17: myloszerne, 7: miloscżiwy, 13. 19: *myloszyernye, 14: *mylosczywye) k nam obroczy! *SalveReg* 1. 4. 8; Tesz sya davam vynyen deo omnipotenti..., ysszem nye popelnyl szyedmy vczynkow mylosyernych *Spow* 3. 4; Szmiluwam szø nath tø tłuszczø, luthosczyw yesm, myloszerdze ymam, myloszerny yeszm (misereor turbae Mat 15, 32) *ca* 1420 *R* XXIV 84; Blogoslawyeny milosyerdny (misericordes Mat 5, 7), bo ony mylosyerdze posczigną XV *med. R* XXII 240, *sim. ib.*; Kaszdi ma bicz pyrwey scham schobye mylossyerni, to gest, ma syø wyarowacz grzechof *ib.*; Ty vczinky czinycz, gest bicz my⟨ło⟩syerdnim czyelnye *ib.*; Tanto debes esse misericordior mylosernyeyssa, potestati tue cedit ad gloriam XV *med. SKJ* V 280; Panvyøczy panye bosze, myloszerny (misericors) y myloszczywi! *BZ* Ex 34, 6; Ale ti, boze laskavi, dobrotlywi y mylosyerni (misericors),... nye opuscylesz gich *BZ* Neh 9, 17; Bødz mylosyerni (misericors)! *BZ* Tob 4, 8, *sim.* XV *p. post. Kałużn* 286; Proszimi czie, myloserny (misericors) panie *MW* 41a; Przesz mocz boga mylosyernego, ktoremv chwała daymy za tho *MW* 59b, *sim. ca* 1500 *SprTNW* V 10; O Anno szwyatha, barzo myloszyerna! *MW* 85a; Braczyą... mayą sobye zyednacz... czlovyeka..., ktoryz by ye przyvodzyl... kv pokuczye y kv vczynkom mylosyernym 1484 *Reg* 718; O namyloszyernyeyscha Maria,... tobye polyeczam dvscha moya *Naw* 46; Gospodze moya,... vczym (*pro* vczyn) mye... podobna mogym stharzeyschym, miloszyerna kv mogym blyszschym *Naw* 62; Vezrzy okyem myloszyernym podług volyey twey na mya, Nawoyka *Naw* 83, *sim.* XV *ex. Kałużn* 290; Poszły, myloszyerny gospodnye, szwyathego ducha! *Naw* 108, *sim. ib.* 119. 126; Ya thwoy szynek marnotrawny, thysz moy oczecz myloszerny *SkargaPloc* w. 86; Sdrowasz krolyewno wyborna, mathka nasza myloszerna! XV *p. post. R* XIX 62, *sim. ca* 1500 *SprTNW* V 10; Caritas benigna est dobrothlyva yest, myloszerna yesth, bo za slosczy uczynyone sluszy swem dobrem sczedrze duchownem y czesnyem kasdemu XV *ex. MacDod* 148; Hec quarta dominica, prout habetur in racionali diuinorum, dicitur vaccans vlg. nyedzela oszobnego obyeranya w myloszyernych vczynczech XV *ex. Zab* 536; Thy, myloszyerny gospodnye, zlyvtownykv, nądznych vczyesznykv myloszyerny, racz szye nade mną zmylovacz (misericordiae deus miserator et cunctorum miserorum pius consolator miserere mei)! *Rozm* 6; Wspomyonal sve mylosyerdzye, yakosch movył k naschem oyczom..., bo yest on smyerny y myloszyerny *ib.* 53; Bogoslavyeny myloszyerny (misericordes Mat 5, 7) *ib.* 264; ~ O myloszerna (clemens, *SalveReg* 1. 2. 4. 6. 8. 9. 11. 12. 14. 16. 17. 19: myloszczywa, 3: dobra, 10. 19: laszkava, 7. 15. 18: dobrotliwa), o lutosczyw⟨a⟩ (pia, *SalveReg* 16: miloszerna), o szlothka d⟨zie⟩uycze panno Maria! *SalveReg* 5.

Miłosirdy *cf.* **Miłosierdy**

Miłosirdzie *cf.* **Miłosierdzie**

Miłosny, Miłostny *formy*: *n. sg. m.* miłosny *Pul* Deut 22; *neutr.* miłosne *Naw* 151; miłostne XV *med. R* XXIV 350; ~ *g. sg. m.* miłosnego *Naw* 133; *f.* miłosnej *Naw* 135; ~ *d. sg. f.* miłosnej *Naw* 135; ~ *ac. sg. m.* miłosnego *Naw* 142; ~ *v. sg. f.* miłostna *Rozm* 804; ~ *i. sg. f.* miłostną 1441 *RHist* LVII 282; ~ *n. pl.* miłosny XV *p. pr. R* XVI 336; *m.* miłostni 1448 *R* XXIV 351; ~ *g. pl. m.* miłostnych *ca* 1420 *R* XXV 229; miłosnych 1453 *R* XXV 209.

Znaczenia: **1.** '*drogi, kochany, mily, umiłowany, carus, amatus, dilectus, gratus*': Mylostni dilecti 1448 *R* XXIV 351; Vale iucundum wyesszolee, slothkye, *mylostnye a tessz placzlywe XV *med. ib.* 350; Rostyl iest mylosny (dilectus Deut 32, 15) y wyrzgnøl *Pul* Deut 22; Boze oycze, dayze my przyyacz czyalo szyna thwoyego jedynaka mylosznego *Naw* 133; Thy mnye *nyedosthoney... szyna thwego mylosznego raczyl dacz *Naw* 142; Jesusza *mylosnyego gdy Zydowye gyely, baranka *nyewinnyeko rwały y thargały XV *ex. SKJ* I 144; Pochvatayącz kamyenye... y rzvczały na mylego Iesucrista... O, vschego svyata mylostna mądroscży, kakosz thy posromoczon y posmyevan! *Rozm* 804.

2. '*kochający, szczerze oddany, amans*': Ot milostnich (*R* XXV 209: mylosznych) priyaczol mirrą pomazano *ca* 1420 *R* XXV 229.

3. '*wypływający z miłości, pełen miłości, amore plenus*': Non blanda y mylosne XV *p. pr. R* XVI 340; Thy onym thwoyey lasky myloszney lono othwarzasch a kv szwyathosczy myloszney przywodzysch, a czynysch gye vczącsthnyky thwoyey mylosczy *Naw* 135; Thwoye myloszne nawyedzenye thako nakarmy szyercze moye, abych nad czya nye poczvla zadney szlothkosczy *Naw* 151.

4. '*związany z życzliwością, łaską, benevolus, favens, propitius*': Tibi fata fouere, *gł.* były my-

losny XV *p. pr. R* XVI 336; ~ miłostna wina '*kara zależna od łaski karzącego, poena punientis arbitrio commissa*': Volumus..., quod omnes... cives Varschovienses... cum gravibus curribus et mercanciis... ac omnes alii institores, mercatores undecunque *nullibi se navigent, similiter et prassolowye praeterquam in navigio Warschoviensi sub paena gratiae vlg. poth mylostna wynam similiter ad arbitrium nostrum et successorum nostrorum puniendi 1441 *RHist* LVII 282.

Miłostnik *cf.* **Miłośnik**

Miłostny *cf.* **Miłosny**

Miłościw *cf.* **Miłościwy**

Miłościwie 1. '*laskawie, dobrotliwie, miłosiernie, litościwie, benevole, benigne, misericordi animo*': Proszy za nassz sszyna, matko, aby byla nassza wyna mylossczywe otpuszczona 1442 *R* XIX 77; Xanzạn s obiklego yego mylosyerdzya... taky czlonek mylosczywye vstawył *Sul* 92; Boze..., slutuy se miłoszczywie nad duszami rodziczow naszich *MW* 20b; Moy namyleyschy, dzyszya czyebye proschą, mylosczyvye vybaw mye s tego vyelykyego smątkv *Rozm* 37; Oczyecz rzekl mylosczyvye kv svem sługam *ib.* 387; Dzyevycza Marya... przyvytala y ('ji', *sc.* Judasza) mylosczyvye *ib.* 517; O radzye czvartego radczye, ktory mylosczyvye pomagal svą radą, ysz myly Cristus nye myal vzrecz (*pro* vmrzecz) *ib.* 584; Począł mylosczyvye y barzo laskavye s nyą movycz *ib.* 589.

2. '*z miłością, gorąco, serdecznie, amanter, amice, ardenter*': Hoc in magna dileccione deo seruiendo a milemu Ihesu Christo gest barso miloscyue slusił *Gn* gl. 104b; A wszdy miloscziwe pamętaghoc dzysz⟨a⟩ [...] ⟨przesz⟩merne dobrocy XIV *ex. Pocz* 231; Kaszda zødała miłoscywye prze Ihezu Crista cyrzpyecz *Błaż* 322; Ony ym slvbyły yą chovacz mylosczyvye z gynymy *Rozm* 14; Dzyevycza Marya, vzrawschy ono dzyeczyatko tako nadobne..., począła na nye sylno patrzycz mylosczyvye, mysłyącz sobye, aby szyą mogla yego smyerze... przypodobacz *ib.* 19, *sim. ib.* 619; Pokłyąkla przed Iesucristem, z vyelykyem⟨i⟩ sslzamy poczala proszycz... Vzryavszy myly Iesus, ize ona tako mylosczyvye proszy, rzekl k nyey *ib.* 303; Dzyevycza blogoslavyona... taką teznyczą myala, mylosczyvye ządayączy przysczya mylego Iesucrista *ib.* 589; Svyathy Yan, rospamyatavschy tą myloscz, ktorą y myloval myly Cristus, nye dbayącz sam szyebye, alye chczącz s nym mylosczyvye vmrzecz, nathychmyast szye zaszye vroczyl *ib.* 658; ~ Mylosczywe intime *ca* 1428 *PF* I 496; ~ '*z radością, animo laeto*': Nye lyekayczye szye, alye mylosczyvye povyedam vam (evangelizo gaudium vobis), yze szye nam narodzyl krol nyeba y zyemye, zbavyczyel *Rozm* 68.

3. '*gorliwie, pilnie, usilnie, chętnie, z ochotą, diligenter, libenter, studiose*': Ktoricz clouek thy to dary gest straczil, szukagsze gych mylosczyue a szerczem skruszon⟨y⟩m *Gn* 172a; Dzyevycza Marya, slyschacz napomynanye svych starschych, mylosczyvye poslvschna byla (eis libenter oboedivit) y mylovala, y chovala wschystko przykazanye oycza svego *Rozm* 14; Kyedy szye vmyvaly, spusczywschy odzyenye, mylosczyvye (diligenter) szye przykryvaly *ib.* 183; Ktora nyevyasta mayączy pyenyedzy dzyeszyecz a straczylaby yeden pyenyącz, aza nye zasvyczy svyecze y przevracza dom a mylosczyvye (diligenter Luc 15, 8) schuka, alysch y naydzye? *ib.* 385; Baczmy, czemv tako mylosczyvye evanyelysta vypyszvye to, ktore szye dzyalo przy mącze mylego Iesucrista..., yze tego yvz nye thay any szyc sroma *ib.* 728; Krol Herod z davnego czaszv poządal mylosczyvye vydzyecz personą mylego Iesucrista *ib.* 796, *sim. ib.* 806; Ve wschytkym dal nam nasch zbavyczyel dostoyny przykład svyątego czyrpyenya, bo yest to vschytko mylosczyve czyrpyal *ib.* 831.

Miłościwy *formy*: *n. sg. m.* miłościw *Gn* 183a, *Fl* 98, 9, *Fl* i *Pul* 78, 9, *Spow* 5, 1411 *HubeZb* 55, *etc.*; miłościwy *Kśw* br 14. 30, *Gn* 175b, *Fl* i *Pul* 102, 8. 111, 4, *etc.*; *f.* miłościwa XIV *ex. Pocz* 233, XV *in. R* XXIV 69, 1471 *MPKJ* V 68, *etc.*; *neutr.* miłościwe *Gn* 3a, XV *in. R* XXIV 70, 1437 *Wisł* nr 228 s. 87, *etc.*; ~ *g. sg. m.* miłościwego XV *med. R* XXII 321, XV *med. SKJ* I 101, *ca* 1500 *R* XLVII 370; *f.* miłościwej 1444 *R* XXIII 306, *Rozm* 172; *neutr.* miłościwego *BZ* Lev 25, 12. 13. 28. 33. 40. 50; ~ *ac. sg. m.* miłościwego *Kśw* cv 29, *BZ* II Esdr 8, 54, *Rozm* 516; *neutr.* miłościwe *Gn* gl. 157a, *Rozm* 251; ~ *v. sg. m.* miłościwy 1424 *Msza* III s. 63, *sim.* VI—VIII, *BZ* Ex 34, 6, *MW* 15a, *Naw* 180, *SkargaWroc* w. 52, *ca* 1500 *R* XLVII 369, *etc.*; *f.* miłościwa *SalveReg* 1. 2. 4. 6—12. 14—19, 1453 *R* XXV 213, *etc.*; *neutr.* miłościwe *ca* 1500 *SprTNW* V 16; ~ *i. sg. neutr.* miłościwym 1424 *Msza* III s. 60, *sim.* VI, *BZ* Lev 25, 30. 31, *MW* 140a, *Naw* 149; miłościwem XV *p. post. Msza* VIII s. 60; ~ *l. sg. m.* (w) miłościwem 1471 *MPKJ* V 24; *neutr.* miłościwem *BZ* Lev 25, 16. 54; miłościwym *Rozm* 7; ~ *n. pl. m.* miłościwi XV *med. SKJ* I 97, *BZ* III Reg 20, 31; *f.* miłościwe *Rozm* 513; ~ *ac. pl. f.* miłościwe *Sul* 92; *neutr.* miłościwy *SalveReg* 7; miłościwe *BZ* Jos 6, 13, XV *p. post. R* XIX 63; ~ *i. pl. f.*

miłościwymi *MW* 21b; ~ *l. pl. f.* (w) miłościwych *ca* 1500 *R* XLVII 372.

Comparat. n. sg. m. miłościwiejszy *Kśw* cv 32. 34; *f.* miłościwsza 1453 *R* XXV 213; ~ *g. sg. f.* miłościwszej 1453 *R* XXV 213; ~ *v. sg. m.* miłościwszy XV *p. pr. Msza* IX s. 258.

Superlat. ac. sg. f. namiłościwszą *Gn* ap. 1a; ~ *v. sg. m.* namiłościwszy 1424 *Msza* III s. 50, *sim.* II. IV. VI—VIII, *Naw* 89; *f.* namiłościwsza *Naw* 25. 33. 46. 73—4.

Znaczenia: **1.** '*czyniący miłosierdzie, miłosierny, odznaczający się miłosierdziem, litością, łaską, litościwy, łaskawy, wyrozumiały, współczujący, wybaczający, przychylny, życzliwy, kochający, benignus, clemens, propitius, benevolus, amans, favens, amicus, misericors*': Tim usem tec to bog mylosciuy moui *Kśw* br 14, *sim. ib.* br 30; Vzna⟨li oni trze⟩ crole poganscy croleuicha y crola milosciuego, ⟨w Betlejem ubo⟩gø deuicø porodonego *Kśw* cv 29; Pocazuie nam ewangelista suøty, iz tec to crol iesc miloscyueysy *Kśw* cv 34, *sim. ib.* cv 32; Ono (*sc.* dziecię) velebne, slachethne y tesze miloscyue bilo *Gn* 3a; Kakocz nasz Xc mily gestcy on nam barszo milosciuy *Gn* 175b; Ona dwa braczencza szøcz ony bily na szswe oblycze pred svøthim Ganem padly *proszocz go, isbicz gim on byl miloszcyf *Gn* 183a, *sim. ca* 1420 *R* XXIV 81, *Rozm* 834; Poklenknąwszy na kolaną posdrowmy tha *namylowczywszą panna *Gn* ap. 1a; Miloscziw (propitius) bødz grzechom naszim prze ymø twoie *Fl* 78, 9, *sim. Pul*, *sim. Spow* 5, *BZ* Gen 33, 10. I Mach 2, 21, *Naw* 183, XV *p. post. MacPam* II 352, XV *ex. R* XXV 243; Gospodne bosze nasz, ti miloscziw (propitius, *Pul*: lyutoszczywy) ies bil gim *Fl* 98, 9; Mylostzywy y myloserdny (miserator et misericors) gospodzyn *Fl* 102, 8, *sim. Fl* i *Pul* 111, 4; Vkazana tobe biwa miloszcziwa XIV *ex. Pocz* 233; Przetosz, orandownycza naasza, *any twoy miloscziwy oczy (misericordes oculos, *SalveReg* 1. 4. 8: myloszerny, 1a: miloszerdzywe, 2. 6. 12: miloszerdne, 5. 9—11. 16. 17: myloszerne, 14: *mylosczywye) k nam obroczy! *SalveReg* 7; Sdrova crolevno milosciva (mater misericordiae, *SalveReg* 1. 2. 4—6. 8—12. 15: myloszerdza, 7. 14: myloszczy, 16: miloszirdza)! *SalveReg* 17; O myloszcziwa (o clemens, *SalveReg* 3: dobra, 5: myloszerna, 7. 15. 18: dobrotliwa, 10. 19: laszkava), o dobrothlywa (*SalveReg* 7. 10. 15. 18. 19: miloscziwa), o szlothka panno Maria! *SalveReg* 1. 2. 4. 6. 8. 9. 11. 12. 14. 16. 17. 19; Pan Landsky slal swego soltissa do Filippa, abi bil miloszczyw yego kmeczom a ne wwodzyl sø sz nimi w prawo 1411 *HubeZb* 55; V karanyv yest grozni a w vpomynanyv lagodni a mylozczyvi *ca* 1418 *Wisł* nr 2151; Czyebe tegodlya..., namiloscziwszy (clementissime, *Msza* VIII: nalaskawszchy, IX: miloscziwschi) oczcze,... prosymi 1424 *Msza* III s. 50, *sim.* II. IV. VI—VIII; Myloscziwym y tesz lubeszliwym, yassnym obliczym (propitio ac sereno vultu, *Msza* VIII: myloscz⟨i⟩vem) weszrzecz raczy 1424 *Msza* III s. 60, *sim.* VI; Day, myloscziwy, pokoy (da, propitius, pacem) w czaszyech naszych 1424 *Msza* III s. 63, *sim.* VI—VIII; Thø tegodlaa obyathø sluszby naschey..., prosymi, panye, aby vpokoiony albo miloszcivy przyøłby (ut placatus accipias, *Msza* I: aby sluthoszczywye przimiesz, III: aby szø smilowaal, VI: aby vkoyw sza, szmylowaw sza raczy przyagyacz, VII: aby upokoyl szye, smylowal, VIII: mylosczywye przygyalby) 1426 *Msza* IV s. 314; Graciose pascalis noctis miloscziuey Wieliky Noczy 1444 *R* XXIII 306; Omnes vnanimes in oracione estote,... misericordes, modesti, mylosczywy, wmyerny w mowye y w vczynkv (I Pet 3, 8) XV *med. SKJ* I 97; O, Marya mylosczyva, nad czya nye gyest zadna gynną panna thak laskawą 1453 *R* XXV 213, *sim. ib.*; Nad czya nye gyest zadna panna mylosczywsza *ib.*; Zadney thakyey nye szlychalem... panny mylosczywszey *ib.*; Myli swanthi Iarnolcze..., bancz mylosczyw thwemu drusbye! 1454 *Wisł* nr 385; Smyluyø sze nad kym chczøø y mylosczyw (clemens) bødøø nad kym my szyø lyuby *BZ* Ex 33, 19; Panvyøczy panye bosze, myloszerny y myloszczywi (clemens) *ib.* 34, 6; Krolyowye domu israhelskego myloscywy (clementes) sø *BZ* III Reg 20, 31; Potemsmi syø modlyly panv bogu naszemv, prze geszesmi gy myely myloscywego (quem et propitium habuimus) *BZ* II Esdr 8, 54; Si non vis aliis parcere, bycz mylosczyw, parce tibi 1466 *R* XXII 16; Jesu Christe myli, bandz mye grze⟨s⟩chnemv mylosczywy! 1467 *Zab* 447; Reddes graciam bandziesch myloscziwy (filiis Berzellai Galaaditis reddes gratiam eruntque comedentes in mensa tua III Reg 2, 7) *MPKJ* V 42; Mylosczywy eucares (lingua eucharis in bono homine abundat Ecclus 6, 5) *ib.* 79; Ienze miloscziw iesth (propitiatur Psal 102, 3) wszitkym zloszczam twogim *MW* 10b; O, boze miłoszczywi,... na pomozenye moie pylnosez miey! *MW* 15a; Mylosczywym vwyeszelenym odeymy dusza moia, kedy sie vbyerze czanscz zlich duchow, abi ią widarly *MW* 140a; Thy moy dvch, mylosczywa, obezrzysz wolayaczy k thobye *Naw* 25; Vyslvchay mye, namylosczywscha! *ib.*, *sim. ib.* 46; Swyatha Maria, namylosczywscha pany, oradvy za mna

Naw 33, *sim. ib.* 73—4; Proscha czye, mylosczywa boza porodzyczyelko..., yzby proszyla za mna *Naw* 40, *sim. ib.* 41. 175, *ca* 1500 *SprTNW* V 10, *Rozm* 518; O namylosczywszy panye, nye chodz za mna w schadzye (*leg.* w sądzie) *Naw* 89; O Jesu Kriste myly,... mylosczywym okyem raczy wzgladnacz na mya grzeschna *Naw* 149; O mog occze, tworcze myloscyvy, dag dvszy *przezegnene! *SkargaWroc* w. 52, *sim. Naw* 180; Oczy mylosczywe obroczy k nam lytosczywe! XV *p. post. R* XIX 63; Tunc veniet fortis et sicut est misericors et caritativus, id est laszkavy et myloszczyvy *ca* 1500 *R* XLVII 368, *sim. ib.* 370; Jhesu pye myloszcyvy, laszkavy, adiuva me! *ib.* 369; Sunt verba domini nostri Jhesu mylosz⟨c⟩yvego *ib.* 370; Nota de fletu *myloscyvyego naszego pana Jesu Christa *ib.*; Laszkawe oblycze boze..., o oblycze mylosczyve, vczyeszy me szmąthne szyercze! *ca* 1500 *SprTNW* V 16; Szbawyczyelu mylosczyvy,... raczy myą thedy nawyedzycz, gdy bądzye dusza wychodzycz *ib.* 17, *sim. ib.* 18; Wschystek placz y ych zamat, y ten klopot obroczyl szyą ym vyelykye (*leg.* w wielikie) vyeszyelye, bo yeden drvgyego veszely-cz v mylosczyvym a barzo w slotkym gadanyv (in dulcibus colloquiis) *Rozm* 7; Vesel szyą, mylosczyva (pia)! *ib.* 42; Iesus... (*sc.* był) czychy, vyeszyoly, mylosczyvy (pius), zlyvtuyączy *ib.* 142; Ląząyk yego... mylosczyvy (pia), lyvbyezny, czychy a sylno pokorny *ib.* 151; Skonavayą szye vtore xyagy slotkyey a mylosczyvey dzyevyczy Maryey *ib.* 172; Duch svyąthy nade mna przeto, yze... poslal mye... przepovyedacz lato boze przyyemne albo mylosczyve (praedicare annum domini acceptum Luc 4, 19) *ib.* 251; Azaly to badzye mylosczyv (gratiam habet Luc 17, 9) [bądzye] onemv sludze, yze vczynyl, czo yemv lyvbo *ib.* 398; Gdzye ony mylosczyve lzy nad Ierusalem, nad smyerczya *Lazarzovo przelany? *ib.* 513; Ova Krystus vye⟨l⟩ką srodą stoy v Betanyey..., alye Iudasch... stoy v Yerusalem, przedavayączy k smyerczy... mylosczyvego Iesucrista *ib.* 516; ~ Mulier non potest esse testis in rebus sromothnych, id est in criminalibus, sed bene potest esse testis in rebus favorabilibus w mylosciwych *ca* 1500 *R* XLVII 372; ~ Anna, sz kthorey narodzylo szya yesth kromya grzechv y szmazy thwoye szwyanthe y mylosczywe czalo XV *ex. Zab* 215; ~ *we zwrotach grzecznościowych*: Vezvauschy Pylat posla y rzekl: Czemvsz to vczynyl? Odpovyedzal... poszel y rzekl: Krolyv myloscyvy, kyedysch myą byl poslal do Ierusalem..., tedym vydzyal szyedzącz Iesusza na oslye... A yescze vyączey povyem, myloscyvy krolv *Rozm* 752; Tegodlya, myloscyvy krolyv Herodzye, chczeschly myecz pomstą rozlyanya krvye, ktore ssą pobyty, pomsczy nad thym zlym czlovyekyem *ib.* 798; ~ czas miłościwy '*czas przebaczenia, tempus gratiae*': Quia tempore graciae aguntur vlg. boszka (*pro* bo szya) za czasszhu milosczivego vyodu XV *med. R* XXII 321, *sim.* XV *med. SKJ* I 101; ~ miłościwe lato '*rok jubileuszowy, rok połączony ze specjalnymi ulgami prawnymi, święcony w określonych odstępach czasu, annus iubilaeus, qui certo temporis intervallo celebrabatur, quoque certa onerum levamenta omnibus iure concedebantur*': Milosczive lato iubileus annus 1437 *Wisł* nr 228 s. 87, *sim. Rozm* 176; Y swyączisz lyato pyeczdzeszyąte..., bo iest to lyato *miloscywey (iubilaeus). Wroczi syą czlowyek kv ymyenyv swemv a kaszdi wroczi syą k czeladzy pirwszey, bocz iest *miloscziwey (iubilaeus) *BZ* Lev 25, 10—11; Lata milosciwego (anno iubilaei) wszelki wroci syą kv ymyenyv wszemv ('swemu') *ib.* 25, 13, *sim. ib.* 25, 12. 28. 33. 40. 50; Czim wyączey lyat ostalobi po milosciwem lyatv (post iubilaeum), tim wyączey roscz bądze y naem *ib.* 25, 16, *sim. ib.* 25, 54; Paklibi nye viplaczil a rok bi przebyegl,... viplaczicz syą nye bądze mocz tako y miłosciwim latem (in iubilaeo) *ib.* 25, 30, *sim. ib.* 25, 31; Gdisz bądze milosciwe (*sc.* lato, iubilaeus), to iest pyączidzessyąąt lat przepvsczenye przidze, slozon bądze lossovi rosdzal a gynich gimyenye k ginim poydze *BZ* Num 36, 4; Wzyąli są kaplani... sedm trąąb, gichze to w miloscive lata (in iubilaeo) pozivali *BZ* Jos 6, 13; A takosz schostegonasczye lyata krolyevanya Tyberyvscha czeszarza bylo myloscyvve lyato (annus iubilaeus) *Rozm* 176; ~ Propiciacionis tempore w mylosczivem czaschie (Lev 25, 9) 1471 *MPKJ* V 24.

2. '*proszący miłosierdzia, błagalny, misericordiam alicuius implorans, animum alicuius placare studens*': Exemplo eorum paupertatem in paciencia sustineamus, cyrpmy milosciue vbostvo! *Gn* gl. 157a; Xanząn..., na... myloscyvve proszbi slyachti swey, taky członek myloscyvye vstawyl *Sul* 92; Odpusczenye wszitkim raczy dacz grzechow, abi... iegoz zawzdi... miloscziwimi prosbami osiągnąli *MW* 21 b.

3. '*miły, wdzięczny, piękny, godny miłości, gratiosus, amore dignus*': Milosczіva graciosa XV *in. R* XXIV 69, *sim.* XV *ex. MPKJ* II 324; Myloscziwa graciosa (mulier gratiosa inveniet gloriam Prov 11, 16) 1471 *MPKJ* V 68; ~ Amabilis, milosczive nomen XV *in. R* XXIV 70.

Miłość, Miłoć *(?) formy*: *n. sg.* miłość *Fl* i *Pul* 44, 3. 68, 12, XIV *ex. Pocz* 232. 233, *etc.*

etc.; ~ *g. sg.* miłości *Gn* 1b. 12a. 174a. 178b, *Fl* 118, 64, *Fl* i *Pul* 64, 12, *etc. etc.*; miłoście *Zdrow* 10; ~ *d. sg.* miłości *Spow* 7, XV *med. R* XXV 151, *Naw* 90, *etc.*; ~ *ac. sg.* miłość *Ksw* dr 4, 1393 *TPaw* IV nr 4436, *Fl* 84, 13, *Fl* i *Pul* 83, 12, *etc. etc.*; miłoć *(?) Dek* III 6; ~ *v. sg.* miłość 1408 *MacDod* 43; miłości *Rozm* 532. 697; ~ *i. sg.* miłością *Spow* 7, 1424 *Msza* III s. 61, *sim.* VI. VIII, *ca* 1440 *R* XXV 220, *etc. etc.*; ~ *l. sg.* (w) miłości *Ksw* br 14. cv 37, *ca* 1428 *PF* I 480, 1441 *RHist* LVII 282, *Sul* 58. 64, *etc. etc.*; ~ *g. pl.* miłości 1426 *Msza* IV s. 315; ~ *i. pl.* miłościami 1413—4 *Msza* I s. 262, *sim.* VII, XV *p. post. PF* I 202; ~ *l. pl.* (o) miłościach 1471 *MPKJ* V 84.

Znaczenia: **1.** '*miłość, gorące przywiązanie, silne upodobanie w kimś (czymś), gorąca sympatia, amor, caritas, studium, pietas*': **a.** *w sprawach świeckich*: Ach, myloscz, czosz my vczinyla, eszesz me tak oslepila, eszesm sche ye na myloscz podal, yakobych nykogo na swecze znal 1408 *MacDod* 43; Dzywne rzeczy, w mylosczy *bendocz, poczyøly sszą medzy nąmą *ca* 1428 *PF* I 480; Amore natiuo *przyrodzono miloscz⟨ą⟩ *ib.* 485; Wstesschnylam szą po mogem mylyeem y szemdlalam wyelyką mylosczą, waczey vranona mylosczą nysszly vczą̨ssona nyemocza 1448 *R* XXIV 353; Adulta facta sum et desponsata sum coniugi, et placui, swolyla, alteri non interveniente nyeszrzandna myloszcza XV *med. R* XXV 152; Iacob sluzyl z⟨a⟩ Rachel syedm lyat, a wydzala syø gemu mala wyelmy chwyla prze wyelykø myloszcz (prae amoris magnitudine) *BZ* Gen 29, 20; Ale recz myedzy namy gyesth nemala prze tho, ysze myloscz gyesth w szobye wyelmy dzywna 1447—62 *Zab* 544; Przewyszasch... Owydyvsha chythra myloszczya *ib.*; Arte sua Thais iuuenes irretit, amorem fingit et ex ficto fructus amore viget sz⟨m⟩yslone myloszczy przychodzy 1466 *R* XXII 16; Fervor goraczoscz miloszczi 1461—7 *Serm* 400v; Miloscz vsdravyayancza amor curativus *ib.*; Anima est infecta, pokalana, multis illicitis amoribus nyepodoblywymy mylosczamy XV *p. post. PF* I 202; Kachnycko, thoczesz mą [mą] vdrączyla, yszesz my thy szgasyla plomeny tfey myloscy XV *p. post. R* XXII 60; Przyszągam... *sprawydlywosczy vszyczacz... w tem to prawe a tego ne opuszczycz ny prze szadną myloszcz any prze szadną nenawyszcz, any prze szadny dar XV *p. post. Zab* 539; Wielika myloscz oczy zaszlyepia, a od mylego rany nye bolyą XV *ex. PF* V 372; Yaczyem vmyslyl nygdy oblyvbyenyczą albo zony poymovacz, boczyem wschytką myloscz (amorem femineum) yvze opvsczyl *Rozm* 33; Przymączaya mye, abych ten slyvb y tą obyetnycza przestąpyla, bo mye yvsch oddalayą tvey roskoschney myloszczy (a tua dulcedine) *ib.* 36; ~ '*zadowolenie, przyjemność, delectatio, deliciae*': Laczni ge ss chączyą a mylosczyą a nygdi przestacz nye misly podluk potrzebi XV *med. R* XXII 239; ~ miłość uchwacona '*obłąkanie milosne, furor amoris*': Algneset miloscz vchuaczona 1472 *Rost* nr 1784; ~ Vczą̨stna myloscz prerogatiua *ca* 1500 *Erz* 45; ~ **b.** *w sprawach religii i kultu*: Miloscz bosza poczyna se XIV *ex. Pocz* 233, *sim. ca* 1450 *PF* IV 579; Mocz boga occza, myloscz syna gego, møðroscz dwcha swethego *Dek* III 1, *sim.* 1450 *MacDod* 120, XV *med. ib.* 35; Compacientes, fraternitatis amatores szluthowane a miloszcz braczszką ymagøcz medzi szobø (I Pet 3, 8) *ca* 1420 *R* XXIV 79; Mutuam in vobismetipsis caritatem, zayemnw miloszcw, continuam habentes, quia caritas, myloscz, operit multitudinem peccatorum (I Pet 4, 8) 1438 *R* XXII 355; Caritatem non habeam lasky, mylosczy (I Cor 13, 1) 1449 *R* XXV 165; Mnymasz, by twe[y] møky mogly odyøcz miloscz (amorem) bozø, yasz gest vdzwyerdzona w syercy meem? *Błaż* 320; Nye dossycz czlowyecowy bicz dobrim, geno nye badzye myal ząddzey a mylosczi gorączey, czinyącz dobrze XV *med. R* XXII 239, *sim.* XV *med. MPKJ* V 428; Swyączi... bili naschiczeny, bo posnali gego myloscz tuta wydomye XV *med. R* XXII 239; Milossyerdze gest myloscz serdeczna a czista *ib.* 240, *sim. Pul* 118 arg. 7; Ut amore flagraremus zagyalybyszmy sza ku mylosczy XV *med. R* XXV 151; Si frigescit corporalis infancia, caritate tamen tua mens sancta, acz czy dzyssza zymno twoye dzeczstwo, w mylosczy sze grzeye twoya duscha szwyatha XV *med. SKJ* V 260; Myloszcz myedzy blysznymy amor proximorum *ib.* 263; Goraya miloszczą ardent dilecczione 1461—7 *Serm* 314v; Miloscz dileccio *ib.* 315v; Miloscz oczisczayancza oczi duchowne amor oculorum spiritualium purgaturus *ib.* 400v; Myloscz łuczską humanitatem (barbari... praestabant non modicam humanitatem nobis Act 28, 1) 1471 *MPKJ* V 136; W malzenystwye z boyaznya boszką w myloszczi wyerney trwala *MW* 62b; Czas myloszczy bozey (tempus beneplaciti, deus, *Fl*: czas dobrey woley, bosze) *Pul* 68, 16; Dvschy moyey day myloscz y szandza kv wschemv dobremv *Naw* 58, *sim. ib.* 107. 117; O namylosczywszy panye, nye chodz za mna w schadzye (*leg.* w sądzie), bomczy zgrzeschyla przeczyw thwey naszwyathschey myloszczy *Naw* 90; Zbawyczyelyv,

day my... z myloszczya czyebye przyancz *Naw* 92, *sim. ib.* 107; O lascze a o myloszczy swyaty Pavel pysze... rzekacz: Caritas patiens et benigna est XV *ex. MacDod* 148; Karmyly to dzyeczyąthko w slvzbye y v myloszczy bozcy (dei cum dilectatione) *Rozm* 12; Na pamyecz y na slodkye yego vspomynanye, a na myloscz (in... dilectationem) ten ystny centurio albo kxyaza vczynyl obras s kamyenya *ib.* 224; Pyotr z vyelykey ządze, z vyelykey myloszczy, ktorą myal kv mylemv Iesucristvsovy, vczyął vcho sludze *ib.* 636; ~ Gdyby... sząndza... bozą myloscz opvsczywszy (dei timore postposito, *Dział* 2: opvsczywszy boyaszny boga), skazowalby..., ten tho sząndza... trzy grzywny wszątlie... wroczycz yma *Sul* 55; Falsa fuit eius promissio, quia deuocionem myloszcz a naboschnoszcz promittebat, sed gladium acuebat XV *med. SKJ* V 268; Maria odpovyedzyala: Ktora myloscz (pietas) y ktora dobrocz albo ktora potrzeba k temv przypądzyla, yzesz thy czyelestnoscz przyyal? *Rozm* 165; ~ '*gorliwość, studium, diligentia*': Bo miloscz (zelus) domu twego iadla me *Fl* 68, 12, *sim. Pul, sim. EwZam* 304, *Rozm* 211. 449; Zwandlym me wczynila *mylǫst albo zhǫdza moya (zelus meus), bo *so zapomnaly slow twoych neprzyyaczele *mogey *Fl* 118, 139; Wszel⟨ki⟩ ma myloscz ku zakonu (qui zelum habet legis) *BZ* I Mach 2, 27; Zelotipie myloszczy przeliczne (*war. lub.*: przeslyczne; si spiritus zelotypiae concitaverit virum contra uxorem suam..., adducet eam ad sacerdotem Num 5, 14) 1471 *MPKJ* V 24; ~ '*ukochana osoba, persona dilecta*': Ach, moy myly synku, svyatloscz moych oczu y moya vyelyka myloszczy! *Rozm* 697.

2. '*miłosierdzie, zmiłowanie, współczucie, litość, misericordia, animus misericors, miseratio*': Vmarly sø, giz v miloscy bozey rospachaiø *Kśw* br 14, *sim. ib.* cv 37; Myloszczy (misericordia, *Pul*: myloszycrdzya) twogy, pane, pelna gest szema *Fl* 118, 64; Naleszona [...] ⟨p⟩rzeszmerna miloscz XIV *ex. Pocz* 232; Sdrowa krolewno myloszczy (mater misericordiae, *SalveReg* 1. 2. 4—6. 8—12. 15: myloszcrdza, 16: miłoszirdza) *SalveReg* 7. 14, *sim.* XV *ex. Wisł* nr 2037, *ca* 1500 *SprTNW* V 13; Thegodla spowedami są twey sywęthey miloszczy, *czam szgrzeszily pyanczą szmysli *Spow* 7; Welka weinil miłoscy magnificavit misericordiam (magnificavit dominus misericordiam suam cum illa Luc 1, 58) XV *in. R* XXIV 75; Naam takyesch grzeschnym slugam... thwym sz wyelkosczy myloszczy (*Msza* III. VI—VIII: miloszerdza) twych nadzevayøczym (de multitudine miserationum tuarum sperantibus)... thovarzyschthwa darovacz raczy 1426 *Msza* IV s. 315; Sprawyedliwoscz przes myloszczi gest vcrutnoscz, a myloscz... przes sprawyedliwoszczy gest rospu⟨sz⟩czenye XV *med. R* XXII 240; Miserator pelny miloszczy XV *med. Zab* 513; Gdisz raczysz myloszcz (misericordiam) a prawdø panu memu vczynycz, day my to wyedzecz *BZ* Gen 24, 49; Wodz bil gesz w myloszczy twey (in misericordia tua, *Fl* Moys 14: w myloserdzv twogem) ludu twemu *BZ* Ex 15, 13; Vtnyesz røkø gey any syø vchilisz k nyey zadnø miloszczø (ulla misericordia) *BZ* Deut 25, 12; Davysz wszythky prze luthoszczy, nye czynyvncz szathney myloszczy *De morte* w. 348; Prawy czyny myloszcz y otplaty (iustus... miseretur et tribuet, *Fl*: prawi smiłuie se y odplaczi) *Pul* 36, 22, *sim. ib.* 36, 27; Yenze koronuye czyebye w myloszczy (in misericordia, *Fl*: w mylosirdzy) y myloszyerdzach *Pul* 102, 4; Vysluchay, myly synkv,... prozby mey, vczyn ze mną prozbą y myloscz thvą! *Rozm* 524; ~ Błogoslawicz bødzesz corone lata milosci twoiey (benedices coronae anni benignitatis tuae) *Fl* 64, 12, *sim. Pul*; Bo zaprawdø gospodzin da miloscz (benignitatem, *Pul*: lyuboszcz) *Fl* 84, 13; Benignitas lutoscz, miloscz XV *med. Zab* 516; ~ Ien myloszcz czyny (propitiatur, *Fl*: sye slutuge) wszem zloszczyam twoym *Pul* 102, 3; ~ '*cierpliwość, pobłażliwość, patientia*': Myloszcz gymey nade mnø (patientiam habe in me Mat 18, 26)! *ca* 1420 *R* XXIV 82.

3. '*łaska, laskawość, przychylność, życzliwość, względy, favor, gratia, benevolentia*': Pres ti dari milosc sina deuicego moze otrimach *Kśw* dr 4; Sdroua Maria, miloscisz (*Zdrow* 10: miloszczye) pelna, bog s tobø *Gn* 1 b, *sim. ib.* 12 a. 174 a. 178 b, *Zdrow* 1. 2. 4—7. 9. 12. 14. 14a. 16, 1442 *R* XIX 77, XV *med. PF* IV 594, *Naw* 27. 34, XV *p. post. R* XIX 56, *Rozm* 18. 47. 49. 142. 494. 495. 502; Rozlana iest miloscz (gratia) w wargach twogich *Fl* 44, 3, *sim. Pul, sim. Rozm* 120. 151; Miloscz (gratiam) y slawø da gospodzin *Fl* 83, 12, *sim. Pul, sim. BZ* Ex 11, 3; W bratnich rzeczy (*pro* rzeczach) ne korzysci, boszø miłoscz (*Dek* III 2. 5: caszn Christoua, III 3. 17. 22. 24. 27. 30: boszą czaszn, III 4. 31: kazny bozsha, III 6: milocz, III 11: bozą przikaszn, III 13. 14: łaszką, III 16: kaazny bozey, III 28: w bozey kaszny) tako wgiszczy *Dek* III 1; Kthori czhlovyek tho popelny, a myloszcz bozchą then odzyerschy *Dek* III 17, *sim.* XV *ex. SKJ* I 152; Chczeszły myecz myloscz (*Dek* III 1. 8. 10. 11. 13—22. 25—27. 29—31: lasko, *pro* laskø) moya, czczy oczcza y mathka twoya *Dek* III 28; Panye

boze wszechmogączy przethwą (*leg.* przed twą) sywęthą miloszcą nyc *mesz nycz thayemnego anyszkritego w syerczu czloweka *Spow* 7; Boze,... racz dacz, aby... miloszczyø (gratia, *Msza* I. VII: myloszczamy, IV: miloszczy) ducha swyøtego napelneny bychom byly 1424 *Msza* III s. 61; Boni dispensatores multiformis gracie, myloszczy, dei (I Pet 4, 10) 1438 *R* XXII 355; Twø myloszczø racz tho *strzødzycz *ca* 1440 *R* XXV 220, *sim. Naw* 121; Laskaua miloscz benigna gracia 1444 *R* XXIII 305; Kazymyrz, z bozey myloszczi (dei gratia) krol polski *Sul* 5, *sim. Dział* 1. 3. 6, *sim.* 1474 *Zab* 540, 1498 *SKJ* III 335; Szethmdzeszątth tha vyna rzeczona nyemyloszczywa, yasz gest cztirnaczcze grzywyen przes myloszczy (sine gratia) *Sul* 69; Sz myloszczy (ex gratia, *Dział* 67: z lasky) vstawyano bycz osządzamy, aby oszmynaczcze nyedzel rok... vstawyon byl kv zaplaczenyv *Sul* 72; W personąn... gwaltownyka... conyeczna mąnka przes xanząn podlug myloszczy yego (iuxta gratiam suam) ma bicz broyona *Sul* 89, *sim. OrtKal* 183, *OrtMac* 50; Dokonali sza syąn kszangi praw... na przykaszanye... xandza Bolcslawa, boszą myloszczą... dzyedzycza czyrskyego *Sul* 113; Ut nos pauperes faceret divites, hic sua gracia myloszczą abo laską et post hanc vitam eterna leticia XV *med. SKJ* V 261; Nescit tarda mollimina spiritus sancti gracia nye vmye gydz lenywe myloscz ducha swantego *ca* 1450 *PF* IV 576; Noe. ten gest nalazl myloszcz (gratiam) v gospodzyna *BZ* Gen 6, 8, *sim. ib.* 18, 3. 33, 8. 10. Ex 33, 12. 13. 16. 17; Then yeszcze swey (*leg.* z swej) mlodoszczy napelnyon boszkycy myloszczy 1455—60 *R* XIX 110, *sim.* XV *p. post. SKJ* I 147, XV *ex. PF* IV 750; Aczby taczy naszą myloscz (gratiae) przenaleszly..., chczem, aby myedzy slachtą rowney czczy nye myely *Dział* 31; Chczem, aby Szydowie pyenyądzi poszyczayącz, za lypha na tydzeny nye wiączey wząły pod naszą myloszczą od grzywny, gedno pol grosza *ib.* 38, *sim. ib.* 61; O myloszczach de graciis (tracta... cum viro livido de gratiis agendis Ecclus 37, 12) 1471 *MPKJ* V 84; Nye lyekay szye, Marya, znalasłass myloscz (gratiam Luc 1, 30) v boga *Rozm* 49; ~ Pro signo clemencie sz myłoszczy XV *med. R* XXV 159; ~ Myloscy lenitate *ca* 1500 *JA* IV 95; ~ Regina... impetravit veniam myloscz populo suo XV *med. SKJ* V 273; Regina celi,... in te angeli leticiam wyesele, iusti gloriam, peccatores veniam odpuszczenye a myloscz inveniunt *ib.* 275; Bødze syø modlicz za nyø kaplan... y vprosy gey miloscz (veniam) a bødze gey odpvszczono *BZ* Num 15, 28; ~ (dać się) na miłość *'(zdać się) na łaskę, na łaskę i niełaskę, in arbitratum (alicui se dedere)'*: Quod filius seruiuit, hoc seruiuit na miloscz 1393 *TPaw* IV nr 4436; Quicunque piscator sine licencia navigatoris homines per Vislam duceret..., ille domino duci cadet ad misericordiam al. na miloscz 1428 *RHist* LVII 281; Stans Iudeus redidit se culpabilem de capite et petivit misericordiam al. dal szye na miloscz 1454 *AGZ* XIV 402, *sim. OrtBr* VI 383, *OrtMac* 124, 1486 *StPPP* XI 269; Owyny-ly rada swego myeszczanyna o kthorykolye vczynek, czosz vczynyl naprzeczywko myastv a dal szyc na miloscz, a przymąly gy na myloscz, mogą gemv myloscz vkasacz y vczynycz? *OrtBrRp* 37, 1, *sim. OrtMac* 40; Porodzony s plemyenya slacheczskyego cząstokrocz... wydawayą syą na lotrowstwo... a... wiele zlego w krolestwie poczynayą, a potem, acz naszą laską na myloscz (clementiam) badą przyiączy, chczą syą rownacz we czczy slyąchcze nyeporuszoney *Dział* 39; Haec poena syedmdzeszyanth pro eo sine gratia na miloscz vlg. appellatur 1441 *JusPol* 150; Thy szam moy myly mystrz y pan, kthora szye thobye na myloscz dawam *Naw* 86; ~ (być) na miłości *'(być zdanym) na łaskę i niełaskę, voluntati et arbitrio (alicuius permitti)'*: Si vero quispiam talia subsidia quocunque modo fecerit, extunc in gratia nostra remanebit vlg. na miloszczy 1441 *RHist* LVII 282; Kthorykole dzewyczą... gwaltem vsylil..., zywoth gego bącz na myloszczy (in... gratia) tak osyloney dzewky y przyaczol gey *Sul* 58, *sim. Dział* 55; Gdyby kthole przeth namy corth vyął..., na naszey myloszczy (in gratia nostra) ma bycz, alye vreny-ly kogo, przes myloszczy (sine gratia) ma skaran bicz *Sul* 64, *sim. Dział* 48—9; Tedy ten przestapyl swa przysagą... y straczyl czesez y glową swą, a leszy to na myeszczkyey myloszczy, kako chczą sz nym vczynycz *OrtVrtel* 120, *sim. OrtMac* 36.

4. twa, jego, wasza, jej miłość *(tytuł grzecznościowy) dominatio, maiestas (appellationis loco adhibetur)'*: Slota grzeszny sluga twoy, prosy za to twey miloszczy, vdzel nam wszem swey radoszczy *Slota* w. 113; Aby mnę ne zapomynala, barzoczem thwey myloszczy poczonl prossycz a thwa myloscz na mø proszba slubyla tho vczynicz *ca* 1428 *PF* I 480, *sim. ib.* 481; Pan cracowsky, yego myloscz, swogymy (*leg.* z swoimi) przyaczoly... sze thego pomsczyly *Tęcz* w. 22; Lysth, kthorym myą kxącz yego myloscz przykazal sządzycz o zaklath 1491 *ZapWarsz* nr 1715; Pan Yemyclnyczky vkazal

kon gnady... na tho myeszcze, *kthorogo mv krol yego myloscz zaplaczyl 1495 *GórsJaz* 277; Me tuae dominationi commendo zalieczam sye vaszey myloscz XV *ex. PF* III 178, *sim.* XV *ex. SlArch* I [illegible] 169; Wszelky czasch... slvsbą moya vstavyczna thwey myloscz, panno slyczna XV *ex. Zab* 444; Sz krolyem yego myloscząy vangyerszkyem 1500 *MMAe* XIV 469; Gdyz Pylath nye polybyl ych slov, poczęły yego tegodła proszycz: Proszyemy vaschey myloscz, aby yemv kazal prze⟨d⟩ thva myloscząa stacz *Rozm* 751; Myloscząyvy krolyv Herodząye,... povyedamy tez tvey myloscz, yzecz tego vymy, yzecz yest pravy czarnokxyasnyk *ib.* 798.

5. *dubium (zapewne w niedokładnym tłumaczeniu)* '*miejsce, gdzie się błaga o łaskę, propitiatorium*': Z myloscz (*war. lub.*: s deczky) de propiciatorio (Moyses... audiebat vocem loquentis ad se de propitiatorio, quod erat super arcam testimonii inter duos Cherubim Num 7, 89) 1471 *MPKJ* V 25. ~ *Cf.* **Modlitewnica.**

Miłośnica 1. '*osoba ukochana, ulubienica, wybranka, mulier amata, dilecta*': Othbandzeszch swey mylosznycze *De morte* w. 72; Thysz... szvyathey troycze mylosznycza XV *p. post. R* XIX 63.

2. '*osoba kochająca, miłośniczka, wielbicielka, mulier, quae aliquid amat, diligit*': Iozephye,... slyvby sobye Marya oblyvbyenyczą, bocz to yest podlvg tvego obyeczana vyerna mylosnycza dzyevycztva (virginitatis amatrix) *Rozm* 35.

Miłośnik, Miłostnik *formy*: *n. sg.* miłostnik *ca* 1455 *JA* XIV 495, 1472 *Rost* nr 568; miłośnik 1471 *MPKJ* V 110, *ca* 1500 *Erz* 45, *Rozm* 25. 35. 37. 38. 797; ~ *ac. sg.* miłośnika XV *ex. SKJ* I 144, *Rozm* 25; ~ *v. sg.* miłostniku *ca* 1500 *SprTNW* V 16; miłośniku *Naw* 149; ~ *i. sg.* miłostnikiem *Gn* gl. 166 a; ~ *n. pl.* miłostnicy XV *p. post. R* XXIV 374; miłośnicy XV *med. SKJ* I 62. 97, *ca* 1455 *JA* XIV 489, *Pul* 59, 5, XV *p. post. R* XXV 161; ~ *g. pl.* miłośnikow 1466 *R* XXII 16; ~ *ac. pl.* miłostniki *De morte* w. 181; miłośniki *Pul* 22 arg.; ~ *v. pl.* miłośnicy *Rozm* 606; ~ *i. pl.* miłośniki XV *ex. SKJ* I 144.

Znaczenia: **1.** '*człowiek ukochany, umiłowany, miły, ulubieniec, wybraniec, homo amatus, dilectus, alicui carus, acceptus*': Unde Christus Johannem vocat dilectum mylostnikem propter priuilegium castitatis *Gn* gl. 166a; Fratres, induite vos sicut electos dei, sancti, dilecti, potwerdzeny, szwęczy, mylosznyczy (Col 3, 12) XV *med. SKJ* I 62; Mylosznyczy *ca* 1455 *JA* XIV 489; Xps... zaszczycza swoye mylosznyky od szmerczy wyeczne *Pul* 22 arg.; Aby wybawyeny mylosznyczy (dilecti, *Fl*: mili) twogy *Pul* 59, 5; O mylosznykv moy, nye raczyz mye opusczycz! *Naw* 149; Seraphim mylostnyczy XV *p. post. R* XXIV 374; Dilecti vlg. mylosznyczy XV *p. post. R* XXV 161; Jesusz w ogrodzyecz wstąpyl szwymy (*leg.* z swymi) mylosnyky XV *ex. SKJ* I 144; Dvszo myla, ogluday mylosnyka szwego! *ib.*; Familiaris, id est domesticus, amicus, mylosznyk *ca* 1500 *Erz* 45; ~ Oschobny mylosznik conviva (erat... Daniel conviva regis et honoratus super omnes amicos eius Dan 14, 1) 1471 *MPKJ* V 110; ~ Mylostnyk ambasiator *ca* 1455 *JA* XIV 495.

2. '*człowiek zamiłowany w czymś, amator, zwolennik, amator, amans, studiosus, fautor*': Omnes vnanimes in oracione estote, compacientes, fraternitatis amatores, Iluthoszczywy, bracztwa mylosznyczy (I Pet 3, 8) XV *med. SKJ* I 97; Jesu myloszthnyku duszny, wkasz my thwoye oblycze! *ca* 1500 *SprTNW* V 16; Mam boga [boga] samego mylosnyka (amatorem) mego, gegosch vyerze, ysch yesth czala mego myloznyk (zelatorem) *Rozm* 25; Stworzyczyelyv moy, yen yesz mylosnyk (amator) czystoty *ib.* 35, *sim. ib.* 38; Stvorzyczyelyv moy,... thy yesz sam moy myly y mylosnyk (amator) *ib.* 37; Baczyczye, nadzny mylosnyczy thego szvyathy (*pro* szvyathv), yz v roskoschy a v bogaczthvye kambleczye sercza vasche *ib.* 606; Tego (*sc.* Jesusa) pytal nye yako myloznyk pravdy, alye yako pokuszyczyel, aby yego pokuszyl *ib.* 797.

3. '*ubiegający się o miłość, zalotnik, procus*': A multis fert multa procis, mylosznycow, ex omnibus vnum elegit 1466 *R* XXII 16.

4. '*dostojnik, dygnitarz, qui in altissimis dignitatis gradibus locatus est*': Szvythky ma kosza potraczy: wyevody y czesthnyky, wszythky szvyeczskye myloszthnyky, bancz kszaszatha albo grabye, wszythky ya pobyerza k sobye *De morte* w. 181.

5. *bot.* '*Hieracium pilosella L.*': Mylostnik pilosella 1472 *Rost* nr 568.

Miłować *formy*: *praes. ind. 1. sg.* miłuję *BZ* Ex 21, 5, *MW* 70a, XV *p.post. Kałuż* 282, *Rozm* 566; *2. sg.* miłujesz *BZ* Gen 22, 2. I Reg 20, 30, XV *p. post. R* XXV 201; *3. sg.* miłuje *Fl* i *Pul* 10, 6. 32, 5. 33, 12. 36, 29. 83, 12. 98, 3. 145, 7, *Gloger, etc.*; *2. pl.* miłujecie *Fl* i *Pul* 4, 3. 96, 11, *Rozm* 563; *3. pl.* miłują *Gn* 180a, *Fl* i *Pul* 5, 14. 39, 22. 68, 42. 69, 5, *BZ* Ex 20, 6, *MW* 70b, *etc.*; ~ *imper. 2. sg.* miłuj *Gn* ap. 4a, *Fl* i *Pul* 36, 1. 8, *Dek* III 1. 3. 6. 7. 18. 22. 27. IV. VI, *etc. etc.*; *2. pl.* miłujcie *Fl* i *Pul* 30, 30,

XV *p. pr. R* XIX 42, *BZ* Lev 19, 34, *Rozm* 270; ~ *part. praes act. adv.* miłując *Rozm* 18; *adi. n. sg. m.* miłujący XV *med. MPKJ* V 430, XV *p. post. R* XXV 181, XV *ex. SKJ* I 151, *ca* 1500 *SlOcc* XII 159; *ac. sg. m.* miłującego 1471 *MPKJ* V 131; *n. pl. m.* miłujący XV *med. R* XXIV 367; *g. pl. m.* miłujących *Fl* i *Pul* 118, 132; *d. pl. m.* miłującem *MW* 69b; miłującym *Fl* i *Pul* 118, 165; *ac. pl. m.* miłujące *Fl* i *Pul* 144, 21; ~ *inf.* miłowaci *Bogur* C—F; miłować *ca* 1418 *Wisł* nr 2151, XV *med. R* XXII 248, *etc.*; ~ *fut. 1. sg. m.* będę miłować *Rozm* 564; miłować będę *Fl* i *Pul* 17, 1; *3. sg. m.* będzie miłować *Rozm* 280. 391. 565; *3. pl. m.* będą miłować *Słota* w. 81; ~ *praet. 1. sg. m.* jeśm miłował *Fl* 72, 3, *Fl* i *Pul* 118, 47. 48; -(e)śm miłował *Spow* 2; -(e)m miłował *Spow* 3. 5, *Rozm* 556. 567. 568; ja miłował *Rozm* 578; miłował jeśm *Fl* 25, 8, *Fl* i *Pul* 114, 1. 118, 97. 113. 119. 127. 159. 163. 166; miłowałeśm *Pul* 25, 8; miłowałem 1471 *MPKJ* V 87, *MW* 38a; miłował sem *MPKJ* V 87; *f.* -m miłowała *Rozm* 37; *2. sg. m.* -(e)ś miłował *Rozm* 11. 434. 579; miłował jeś *Fl* 51, 3, *Fl* i *Pul* 44, 9. 50, 7. 51, 4, *KartŚwidz*; miłowałeś *Pul* 51, 3; *3. sg. m.* jest miłował *Gn* gl. 42a, *Fl* 77, 74, *BZ* Jer 14, 10; miłował jest *Fl* 10, 8; miłował *Fl* i *Pul* 46, 4. 108, 16. 118, 140, *Aleksy* w. 8, *BZ* Gen 29, 18. Deut 33, 3, *Pul* 10, 8. 77, 74. 86 arg., *Rozm* 31. 32. 105, *etc.*; *f.* miłowała *Fl* i *Pul* 118, 167, *Rozm* 14. 55; *2. pl. m.* -(e)ście miłowali *Rozm* 574; *3. pl. m.* są miłowali *Rozm* 469; miłowali są *Fl* 77, 40; miłowali *ca* 1425 *EwKReg* 43, *Pul* 77, 40, *EwZam* 306, *Rozm* 102. 238; *f.* miłowały *Rozm* 18; ~ *plqperf. 3. sg. m.* jest miłował był *Gn* 179b. 180a. 180b. 181a. 181b. 184a; ~ *condit. 1. sg. m.* -bych miłował *ca* 1428 *PF* I 481; *f.* -bych miłowała *Naw* 151. 154; *2. sg. m.* -by miłował *BZ* Deut 19, 9. 30, 6. 16; *3. sg. m.* by miłował XV *med. R* XXII 236, *Rozm* 569; *f.* (-)by miłowała *BZ* Tob 10, 13, *Rozm* 14; *1. pl.* (-)bychom miłowali *Gn* 5b, XV *p. post. R* XXV 236; bysmy miłowali *MW* 95a; miłowalibychom 1436 *R* XXIII 278; *2. pl. m.* (-)byście miłowali *BZ* Jos 23, 11, *ca* 1500 *JA* IV 97, *Rozm* 556. 565. 568. 569; miłowalibyście *Rozm* 474; *3. pl. m.* by miłowali *Fl* i *Pul* 108, 3; ~ *part. praet. pass. n. sg. f.* miłowana *Gn* gl. 156b; ~ *inf. pass. sg. m.* miłowan być *Fl* i *Pul* 36, 1, *ca* 1455 *JA* XIV 491; ~ *imper. pass. 1. sg. m.* bądź miłowan *Fl* i *Pul* 36, 7; ~ *fut. pass. 3. sg. m.* będzie miłowan *Rozm* 564.

Znaczenia: **1.** '*kochać, lubić, wysoko cenić, szanować, poważać, amare, diligere, aliquem carum habere, caritate complecti, alicuius amantem, studiosum esse*': Xc svętego Gana prze trogakø rzecz gestcy gy on *nyloual byl, a na pirsuecz gestcy gy on myloual byl... prze gego szyuoth cysthy *Gn* 179b, *sim. ib.* 180a. 180b. 181a. 181b; Oczecz y macz vęczecz ony mlodsze dzecø miługø nysly starsze *Gn* 180a; Gego sziin gestcy on bil f klastor fstøpyl a svøthemu Ganv gestcy on bil barszo slusił y gestcy gy on tesze nasilne miloual bil *Gn* 184a; Cum tantum dilexit hoc nomen yscy on to ymø bose gest tako barso miloual, yscy on na skoncenv svego syuota gest ge on f svich vscech mal *Gn gl.* 42a; Paupertas est..., que ducit ad beatitudinem et illa est amplectenda mylowana *ib.* 156b; Mylvy pana boga thwego ze wszythky dvssze thwogy *Gn* ap. 4a, *sim. Dek* III 1. 3. 18. IV. VI, *ca* 1450 *PamLit* IX 318, *BZ* Deut 30, 20, *Rozm* 270. 331. 414. 415; Slawicz se bødø wszistczy, gisz miluiø (diligunt) ymø twoie *Fl* 5, 14, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 68, 42; Milowacz cze bødø (diligam te), gospodne, moczy moia *Fl* 17, 1, *sim. Pul*; Miluicze (diligite) gospodna wszitcy swøczi iego *Fl* 30, 30, *sim. Pul*; Milowali sø (dilexerunt, *Pul*: mylowaly) gi w usczech swogich a *iozikem swim selgali sø iemu *Fl* 77, 40; Gisz miluiecze (diligitis) gospodna, ne⟨na⟩widzcze zlego *Fl* 96, 11, *sim. Pul*; Za to, by mø mylowaly (ut me diligerent), wwloczyly sø mne *Fl* 108, 3, *sim. Pul*; Mylowal gesm (dilexi), bo wsliszal pan glos modlytwy moyey *Fl* 114, 1, *sim. Pul*; Wezrzy na mø y smyluy sø nade mnø podlvg søda mylvyøczych (diligentium) ymø twoge *Fl* 118, 132, *sim. Pul*; Oghenna molwa twoya sylna a sluga twoy mylowal (dilexit) yø *Fl* 118, 140, *sim. Pul*; Strzegla gest dusza moya swadecztw[o] twogych y mylowała (dilexit) ge welmy *Fl* 118, 167, *sim. Pul*; Strzesze gospodzyn wszytky mylvyancze (diligentes) gy a wszytky grzeszne rozproszy *Fl* 144, 21, *sim. Pul*; Chczeszły ymecz laską moyą, miluy (*Dek* III 1. 2. 4. 5. 10. 11. 13—7. 25. 26. 28—31: czczy) oczcza, matką swoyą *Dek* III 3. 6. 7. 18. 22. 27; Kaiø sse teze, izesm... mego milego gozpodzina ot mego szercza ne miloual *Spow* 2; Davam sya vynyen bogv..., yssem boga *wszechmogocego nye mylowal (*Spow* 4: miłowa⟨ła⟩, 6: nye szonowal, nye *czyl) ze wssyczkyey dussze *Spow* 3. 5; Jusz nam czasz... bogu chwala daczy, sze wszemy sylami boga milovaczy *Bogur* C—F; Oblycze mayanci vyelebne, ktorego bi szan nany wzglandayancz mogly boyecz a boyancz mylowacz *ca* 1418 *Wisł* nr 2151; Bødø gy wszytky milowacz *Słota* w. 81; *Mylowalibychum dili-

gendum 1436 *R* XXIII 278; Mnie swym sercem miluycie XV *p. pr. R* XIX 42; Byzkvp swyat mylvyøczy episcopus diligens mundum XV *med. MPKJ* V 430; To blogoslawyenstwo gedna czlowyeka ku bogu, tako tho, eze ządzą swą boga myluge XV *med. R* XXII 242; Mylug pysmo swanthego zaconw! XV *med. R* XXIV 48, *sim.* 1453 *R* XXV 213; Chori angelorum, *sc.* Cherubin et Seraphin, boga snayączy, boga myluyøczy XV *med. R* XXIV 367; Ut... et afficiamur a gi mylovali XV *med. R* XXV 154; Szywoth gyednego szwyathego, czosch milowal bogą swego *Aleksy* w. 8, *sim. Rozm* 31; Weszmy syna swego gedzynego Isaaka, gegosz mylugesz (diligis) *BZ* Gen 22, 2, *sim. BZ* I Reg 20, 30; Czynyø myloszerdzye nad tiszøczmy tich, ktorzy myluyø myø (qui diligunt me) *BZ* Ex 20, 6, *sim. MW* 70b; Myluyø (diligo) pana mego a szonø y syny, nye winydø wolen *BZ* Ex 21, 5, *sim.* XV *p. post. Kałużn* 282; Milvycze (diligetis) gy kalszdi iako sami szebye *BZ* Lev 19, 34; Vczinisz, czosz ya dzysz przikazvyø tobye, aby milowal (ut diligas) pana boga twego *BZ* Deut 19, 9, *sim. ib.* 30, 6. 16; Bog... miloval (dilexit) lvdzi *ib.* 33, 3, *sim. Rozm* 32; Tego napilnyeyszi bødzcze, abyscze zawszgi milowali (ut diligatis) pana boga swego *BZ* Jos 23, 11; Napomynaly iø, abi w poczestnoscy swyekri swø myala a mylowała møza swego (monentes eam... diligere maritum) *BZ* Tob 10, 13; Amplectentem oblapyayąnczego, *mylągyączego (oportet enim episcopum sine crimine esse... amplectentem eum, qui secundum doctrinam est fidelem sermonem Tit 1, 9) 1471 *MPKJ* V 131; Pan bog... zbawienye myluyaczem y boyączem sye obyeczawa *MW* 69b; Ia myluyą thy, kthorzi mnie szluzą *MW* 70a, *sim. Rozm* 566; Day nam, Jezu,... byszmy czyebye szerczem zupelnem mylowały *MW* 95a; Bog wznoszi sraszone, bog myluge (diligit Psal 145, 8) prawdziwe *MW* 126a, *sim. Naw* 37, XV *ex. PF* V 105; Xpus czerekwe swoyey na szwyętich gorach vstawyona (*pro* vstawyenya) mymo wszystke ysrahelske koszczoly mylowal *Pul* 86 arg., *sim. Rozm* 238; Do kaplanow y ku czerekwy molwy nasz prorok napymynayøcz (*pro* napomynayøcz) mylowacz boga *Pul* 133 arg., *sim. Naw* 120. 178; Slugą sromyezlywego mylvy (dilige) yako szyna swego XV *p. post. R* I s. XLV; *Kotho myluge oblycznoscz twogyą, nye poleczay mv dussze twey (diligentibus personam tuam non committas animam tuam) *ib.* s. XLVII; Czesz vnaszcz ('chcesz ukazać'?), ysz mylugyesz boga de toto corde tuo, dokaszycz thego szerczem thvym XV *p. post. R* XXV 201; Swathy dusche,... nasze szercza napelny szam, bychom czyebye mylovały *ib.* 236; Boze..., prosza ya czyebye, czlovyek *mylączy XV *ex. SKJ* I 151; Si diligeritis me,... aczbiscze wi m⟨i⟩lowali mye, gaude⟨re⟩tis utique, quia vado ad patrem *ca* 1500 *JA* IV 97; Chvalyą czyebye, gospodne,... yzesz myloval (dilexisti) nasz vyączey nyzly ynschy lyvd *Rozm* 11, *sim. ib.* 579; Napomynaly yą... boga wschechmogaczego y svego blysnego mylovacz (dei sive proximi sectari caritatem), vczyly ya..., by czynyła czesez starszym a thesch by mylovala mlotschą (praebere senioribus hanc admonent honorem atque iunioribus debitum amorem) *ib.* 14; Dzyevycza Marya... poslvschna byla y mylovala, y chovała wschystko przykazanye oycza svego *ib.*; Marya... tem przyasny nabyvala v nych, yze yą wschytky szylno a oszobnye mylovały (dilexerunt) a tesch yą vyelykey (*leg.* w wielikiej) czczy dzyerzały, mylvyącz myedzy szobą (in maxima veneratione tenuerunt reverentes cum dilectatione) *ib.* 18; Stvorzyczyelyv moy,... czyebyem mylovala (amavi), tobyem szyc radovala, czyebyem zawzdy żądała *ib.* 37; Marya, kyedy yest opczovala z opcem lyvdem, vschyscy yą barzo mylovały (ab omnibus hominibus... diligebatur) *ib.* 102; Szyroty svych synow, ktoresch byl pobyl, myloval yako swe dzyeczy (paterna dilectione fovebat) *ib.* 105; Iozeph... dzyeczyątko Iesucrista barzo myloval (diligebat) *ib.* 134, *sim. ib.* 320. 435. 530. 551; Oczyecz bog mylvye (diligit Jo 3, 35) syna a wschytky rzeczy dal yemv v yego rącze *ib.* 241, *sim. ib.* 258. 427; Mylvyczyc (diligite Mat 5, 44) nyeprzyaczyelye vasche a czynczye ym dobrze *ib.* 270; Badzye⟨cie⟩ly mylovacz (si enim diligitis Mat 5, 46) thy, ktorzy vass *mylvye (diligunt) ktorą odplatą bądzyeczye myecz *ib.* 271; Nyyeden nye moze dwyema panoma sluzycz, bo albo bądzye yednego nyenazrecz a drugyego mylovacz (diliget Mat 6, 24), albo yednemv bądzye sluzycz a drugyego potąpyacz *ib.* 280, *sim. ib.* 391; Odpvsczony ssą yey vyelykye grzechy, bo yest vyelycze vmylovala (dilexit) a komv tez mnyey odpvsczono, mnyey mylvye (diligit Luc 7, 47) *ib.* 321; Gospodnye, ova ktoregozesz ty myloval (quem amas Jo 11, 3), tenczy yest nyemoczen *ib.* 434; By bog byl vasch oczyecz, zapravda mylovalybysczye (diligeretis Jo 8, 42) mye, boch ya od boga przyschedl *ib.* 474; Thą kasny dayą vam, bysczye szye mylovały (ut diligatis Jo 13, 34) myedzy sobą, yakozem ya vass myloval (dilexi Jo 13, 34), vyodącz vass kv skonanyv, a vy szyą tez *myluyączye

(diligatis Jo 13, 34) thym mylovanym, ktore czyny vmrzecz temv svyathv a v bodze szye mylovacz *ib.* 556; Mylvye-ly-czye (si diligitis Jo 14, 15) myą, kazanye moye chovayczye *ib.* 563; Kto mnye mylvye (diligit Jo 14, 21), bądzye mylovan (diligetur Jo 14, 21) od oycza mego a ya gy bądą mylovacz (diligam Jo 14, 21) *ib.* 564; Bądzyely kto mnye mylovacz (si... diligit Jo 14, 23), slovo moye bądzye chovacz a oczyecz moy bądzye mylovacz y (*leg.* ji 'go', diliget eum Jo 14, 23) *ib.* 565; Bysczye myą mylovaly (si diligeretis Jo 14, 28)..., veselylybysczye szye, yze ydą do oycza *ib.*; Yako oczyecz moy mylovał (dilexit Jo 15, 9) mnye, takyezem myloval (dilexi Jo 15, 9) vass *ib.* 567; Tocz yest kasn moya, bysczye szye mylovaly (ut diligatis Jo 15, 12) myedzy sobą, yakom ya myloval (dilexi Jo 15, 12) *ib.* 568; Bo vam kaze, bysczye szye mylovaly (ut diligatis Jo 15, 17) myedzy sobą *ib.* 569; Bysczye byly s tego svyata, svyat by myloval (diligeret Jo 15, 19), czo by yego było *ib.*; Oczyecz moy mylvye (amat Jo 16, 27) wass, yzeschczye vy mnye mylovaly (amastis) y vyerzyły, yzem ya od boga vyschedł *ib.* 574; By posnal ten svyath, yzesz ty mnye poslal a ya ye myloval (dilexisti Jo 17, 23) *ib.* 578; Gegosz myly Kristus nad yne myloval *ib.* 659, *sim. ib.* 672. 737; Odpovyedzyała mathka boza rzekączy: Idą y byegalam myasta y vlycz, schukayączy tego, ktorego mylvye duscha moya *ib.* 747; ~ *o miłości między kobietą i mężczyzną*: Nedawno mą rzecz była pothkała, abich barzo crasznø pannø mylował *ca* 1428 *PF* I 481; Rachel twarzy krasney a weszrzenya nadobnego, ktorøs to Iacob mylował (diligens) *BZ* Gen 29, 18; Poczne poszlednyø *wyocey myłowacz nyze pyrwø (amorem sequentis priori praetulit) *ib.* 29, 30; Yøøsz gdisz vszrzał Sychem,... poczøł yø mylowacz (adamavit eam) *ib.* 34, 2; Vsrzysz... zonø krasnø, gimyesz syø gey milowacz (adamaveris eam), chczø yø sobye za zonø myecz *BZ* Deut 21, 11; Myluy, mila, miłuy wyernye XV *p. post. Mac Dod* 44; Myły mylø myługe, chłop szø temu dzivuge XV *p. post. MacPam* II 351; Nigdym temu wierzyć nie chciał, bych kiedy tak miłować miał XV *ex. Zab* 447.

2. '*mieć w czymś upodobanie, być do czegoś bardzo przywiązanym, przedkładać coś, chcieć czegoś, chętnie coś robić, chętnie być jakimś, aliquid amare, diligere, cupere, colere*': Xpt gestcy on na te⟨m⟩ tho sveczc... velyke vbostwo... cirpal był..., isbichom my vøcze vbostwo miłoualy nisli tego tho svata bogadstwo *Gn* 5b; Sinowe czlowekow..., przecz miłuiecze (diligitis) prosznoscz y szukacze lsze? *Fl* 4, 3, *sim. Puł*; Iensze... miłuie (diligit) lichotø, nenawydzy swoiey dusze *Fl* 10, 6, *sim. Puł*; Bo prawi gospodzin y prawdy milował iest (dilexit, *Puł*: mylował) *Fl* 10, 8; Gospodne, miłował iesm (dilexi, *Puł*: mylowałesm) crasø domu twego *Fl* 25, 8, *sim. Fl* i *Puł* 118, 97. 113. 119. 127. 163. 166; Miłuie (diligit) miłoserdze y sød *Fl* 32, 5, *sim. Puł, sim. Fl* i *Puł* 83, 12. 145, 7; Ktori iest czlowek, iensze chcze sziwota, miłuie (diligit) dny widzecz dobre? *Fl* 33, 12, *sim. Puł*; Mołwcze wszegdy: Powiszon bødz gospodzin, gisz miłuyø (diligunt) zbawenc twoie *Fl* 39, 22, *sim. Puł, sim. Fl* i *Puł* 69, 5; Milował ies (dilexisti) prawotø a nenawidzał ies lichoti *Fl* 44, 9, *sim. Puł, sim. Fl* i *Puł* 50, 7, *KartŚwidz*, *Fl* i *Puł* 51, 4; Wibral iest nam dzedzinø swoiø, czudnoscz Iacob, iøsz milował (dilexit) *Fl* 46, 4, *sim. Puł*; Milował ies (dilexisti, *Puł*: mylowałesz) zloscz nad dobrocz..., miłował ies (dilexisti) wszistka slowa zdradnosci *Fl* 51, 3—4; Wibral pocolene Iuda, gorø Syon, iøsz iest milował (dilexit, *Puł*: mylował) *Fl* 77, 74; Czescz crolowa sød miłuie (diligit) *Fl* 98, 3, *sim. Puł*; Mylował (dilexit) *zgłøbø albo kłøtwø y przydzc yemv albo nan *Fl* 108, 16, *sim. Puł*; Myślił gesm w kaznech twogych, gesz gesm mylował (dilexi) *Fl* 118, 47, *sim. Puł, sim. Fl* i *Puł* 118, 48. 159; Pokoy welyky mylvyanczym (diligentibus) zokon (*pro* zakon) twoy a ne gest gym posmewane *Fl* 118, 165, *sim. Puł*; Y mylowały (dilexerunt Jo 3, 19) ⟨ludzie⟩ wyecze czmy nisz swatłos⟨ć⟩ *ca* 1425 *EwKReg* 43, *sim. EwZam* 306, *Rozm* 238; Kto czistotø mylvie, ten sie trzyma kv wszelkeey nyeczistoczee iako owcza przeczywko wilkowi *Gloger*; Chcze-li kto tho myecz blogoslawycnstwo, napyrwsche tegda misl o pokorze, bi yą myał y mylował XV *med. R* XXII 236; Ludze conyeczney czirekwye... myeli bicz silno falą swyeczską vyączy a czescz tego swyata mylowacz *ib.* 248; To mowy pan bog lyvdv temv to, gensze to gest mylował (dilexit) rvszanye nogamy swimy *BZ* Jer 14, 10; Zakon twoy mylowałem (dilexi Psał 118, 113) *MW* 38a; Thwoye myloszne nawyedzenye thako nakarmy szyercze moye, abych nad czya... zadney nye mylowała czvdnoscz *Naw* 151, *sim. ib.* 154; Gdy massz doszycz zytha, nye myluy (non diligas) glodu XV *p. post. R* I s. XLI; Mylvyaczy grzech, obloystwo... thraczy nyebieskie krolestwo *ca* 1500 *SlOcc* XII 159; Chovaly yą podlvg yey svyatoscy... vczącz ya..., by chovała czystota, by mylovała (diligere docetur) przyasny dobrych lyvdzy *Rozm* 14; Marya... mylovała czystotą (castitatem diligens) *ib.* 55; Vyelye kxyazath

zydovskych ven vyerzylo, alye przed lycemyernyky nye smyely yavnye movycz, boyącz szye, by ych nye vyrzvczyly ss synagogy, yze szą vyączey mylovaly (dilexerunt Jo 12, 43) chvalą tego svyata *ib.* 469; ~ Gospodzin miluie (amat) sød y ne ostawy swøtich swogich *Fl* 36, 29, *sim. Pul*; Roskoschy nye mylovacz (non amplecti), posty mylowacz (amare) XV *ex. SKJ* I 143; Nye bądzczye yako lycemyernyczy, ktory mylvyą (amant Mat 6, 5) szye modlycz v ych boznyczach a na vlyczach stoyącz *Rozm* 272; Mystrzovye y radcze svyeczy... mylvyą (amant Mat 23, 6) vysche szyedzenya na *vyeczerach, pyrwe stolcze v synagogach, klanyanya na targv a zvanye myst⟨r⟩zmy *ib.* 417; ~ Ne chczey milowan bicz we zlo czinøczich (noli aemulari in malignantibus) *Fl* 36, 1, *sim. Pul*; Ne bødz milowan w tem (noli aemulari in eo), iensze przespeie na drodze *Fl* 36, 7, *sim. Pul*; Ne miluy, abi zlo plodził (noli aemulari, ut maligneris) *Fl* 36, 8, *sim. Pul*; Nye chczey milowan bycz noli emulari! *ca* 1455 *JA* XIV 491; Nawiączsza dobrocz gest od lvdzi na swiecze sprawiedlywoscz mylowacz (colere) *Dział* 1; Nye mylvy non emuleris (ne aemuleris hominem iniustum Prov 3, 31) 1471 *MPKJ* V 67; Nye mylugye non emulatur (non aemuletur cor tuum peccatores Prov 23, 17) *ib.* 69; ~ Any miluy (neque zelaveris) czinøcze lichotø *Fl* 36, 1, *sim. Pul*; Bo iesm milował na zle (zelavi super iniquos, *Pul*: yesm zawydzal zlym) pocoy grzesznim widzecz *Fl* 72, 3; Mylovalem (*war. lub.*: miłował sem) zelatus sum (zelatus sum bonum et non confundar Ecclus 51, 24) 1471 *MPKJ* V 87; Zelator mylvyączy XV *p. post. R* XXV 181.

Cf. **Pomiłować, Przymiłować, Rozmiłować, Umiłować, Zamiłować, Zmiłować**

Miłowanie *formy*: *n. sg.* miłowanie XIV *ex. Pocz* 232, XV *med. MPKJ* V 430, XV *med. SKJ* V 263. 274, 1471 *MPKJ* V 74, *Rozm* 526; ~ *g. sg.* miłowania XV *med. R* XXII 244, *Rozm* 537. 665; ~ *d. sg.* miłowaniu *Rozm* 276; ~ *ac. sg.* miłowanie *Fl* i *Pul* 108, 4, XV *med. R* XXII 235; ~ *v. sg.* miłowanie XV *med. R* XXV 152; ~ *i. sg.* miłowanim *Rozm* 45. 551. 556.

Znaczenia: **1.** *'miłość, kochanie, lubienie, przywiązanie, uszanowanie, amor, dilectio, caritas, studium'*: Poloszyly sø przeczywo mne zle za dobre y nenazrene za mylowane (pro dilectione) moye *Fl* 108, 4, *sim. Pul*; ⟨Czy⟩stota, smara, miłowane i m⟨iło⟩sc boga XIV *ex. Pocz* 232; Przes zzonø czerkyew a przes poselkynyø mylowanye swyata (mundi amor) wyobrazzony sø XV *med. MPKJ* V 430; (Gromady) k nyemu gidą, geny prze sdrowye, drudzi prze nauczenye, trzeczi prze milowanye gego XV *med. R* XXII 235; Czwarte, abi bil ot wschech rzeczi swyeczskych milowanya, a w nich cochanya, oddalon *ib.* 244; O ineffabilis dileccio caritatis lascawe mylowanye! XV *med. R* XXV 152; Nulla dileccio zadne mylowanye, vbi unus alterius mortem sitit et expectat XV *med. SKJ* V 263; Ten w Chyervbym grozny, w Szeraphyn mylovanym gorączy... a*nyeyednym rozvmem ogarnyony, ten szyą... v zyvoth napokornyeyschy (*sc.* schował) *Rozm* 45; Myly Krystus... vmyl nogy y Iudaschovy, a gdysch ycmv tako snamye mylosczy vkazal y mylovanya, a *vschvakosch v svey zakamyaley slosczy *oszchął *ib.* 537; Byl to yeden z yego zvolyenykow, Ian evanyelysta..., yegosch myloval myly Iesus navyeczey nad ynsche, alye osobnym mylovanym *ib.* 551, *sim. ib.* 556; Svyąthy Pyotr *vyelykygo gnyew (*leg.* gniewu) y barzo gorączego mylovanya napelnyon, bo kyedy vydzyal yne vczyekayącz, nye vczyekal *ib.* 665; ~ Quinta stella est caritas mylowanye boga, que magna fuit in martiribus XV *med. SKJ* V 274; ~ Ta modlytwa ma w schobye ossm cząsczy. Pyrva czesczy przyvodzy kv mylovanyv bozemv (captatio benevolentiae), gdzyesz movy: Oczsche nasz *Rozm* 276; ~ Mylowanye emulacio (fortis est ut mors dilectio, dura sicut infernus aemulatio Cant 8, 6) 1471 *MPKJ* V 74.

2. *'miłosierdzie, litość, misericordia'*: O mylosczyvy oycze, gdzye yest tvoye mylovanye mynye ('ninie')? *Rozm* 526.

Miłownie *'litościwie, łaskawie, benigne, benevole'*: Mylownye pie XV *med. R* XXV 151.

Miłożywny *(?) 'pełny miłosierdzia, kierujący się miłosierdziem, litościwy, misericors, misericordia commotus, misericorditer agens, benignus'*: A przethosz thy, oradownycze naszą mylą, ony thve oczy myloszywne (*pro* myloszyerne*?*, misericordes oculos, *SalveReg* 1. 4. 8: myloszerny, 1a: miłoszerdzywe, 2. 6. 12: miloszerdne, 5. 9—11. 15—17: myloszerne, 7: miloscziwy, 13. 19: *myloszyernye, 14: *myloszywye) k nąm obroczy! *SalveReg* 15.

Miły *formy*: *n. sg. m.* mił *Dek* IV, 1443 *TymSąd* 144, *Rozm* 31. 148; miły *Gn* 1a. b. 2a. 4b. 11a. b, *etc.*, *Gn* gl. 70b. 164b. 165a, *Fl* i *Pul* 67, 13, *Spow* 1, XV *p. pr. R* XXII 335, *etc. etc.*; *f.* miła *Gn* 4b. 5b. 180b, *Bogur* C, *ca* 1428 *PF* I 481, 1447 *R* XXXIII 180, *etc. etc.*; *neutr.* miło *Gn* 180a, XV *med. SKJ* V 268; miłe *Naw* 81, *Rozm* 66. 99. 100. 101. 118. 121. 127. 129. 138. 139. 142. 143. 328; ~ *g. sg. m.* miłego *Gn* 1a. 2b. 14a. 175a. 177a. 178a, *Gn* gl. 61a, *Dek* III 8, *etc. etc.*; *f.* miły *Gn* 180a,

Spow 2; miłej 1451 *MacDod* 105, *BZ* Deut 21, 16, 1447—62 *Zab* 545, *MW* 32a, XV *ex. Zab* 444, *Rozm* 15. 83. 530; *neutr.* miłego *Rozm* 77. 86. 94. 102. 140; ~ *d. sg. m.* miłemu *Gn* 1a. 2b. 5b. 14b. 177a. 179a. b. 180b. 184b, *Gn* gl. 104b. 157a, *Spow* 1. 4. 5, *etc. etc.*; *f.* miłe *Spow* 2, *Rozm* 81. 121; miłej *Rozm* 101. 128. 500. 503. 522; *neutr.* miłemu *Rozm* 64. 119. 120. 121; ~ *ac. sg. m.* miły *Spow* 5; miłego *Gn* 2a. 3b. 4a. 172b. 175b. 176a. 178b, *etc. etc.*; *f.* miłą *Gn* 181a, *BZ* Deut 21, 15, *Naw* 69. 75. 93, XV *p. post. MacPam* II 351, *Rozm* 94. 134. 496; *neutr.* miłe *Rozm* 63. 64. 75. 79. 117. 145. 156. 696. 711. 757; ~ *v. sg. m.* miły 1395 *Pozn* nr 187, *Gn* 1b. 2a. 177a. 184a, *Bogur* B—F, *ca* 1408 *KatOssol* nr 376, *etc. etc.*; *f.* miła *Kśw* cr 11, *Gn* 14a, *SalveReg* 5. 14. 15. 17, 1413 *JA* XIV 498, XV *in. R* XXV 218, *etc. etc.*; *neutr.* miłe *Rozm* 126. 128. 499. 500. 503. 504. 505; ~ *i. sg. m.* miłym *Gn* 11b. 173b. 176a. 178b, *Dział* 3, *Naw* 71, *Rozm* 147; miłem *Rozm* 294. 333. 406. 442. 527. 537. 640. 696. 745. 747. 800; *f.* miłą *Gn* 4b, *De morte* w. 291, *Rozm* 77. 210. 507; *neutr.* miłem *Rozm* 14; ~ *l. sg. m.* (w) miłem *Gn* 14b, 1448 *R* XXIV 353, *MW* 85a, *Rozm* 157. 232. 233. 302. 517. 699. 766. 819; *f.* miłej 1444 *PF* V 37; *neutr.* miłem *Kśw* cv 35; ~ *n. pl. m.* mili *Fl* 59, 5, *Fl* i *Pul* 83, 1. 107, 5, *MW* 56a; ~ *g. pl. m.* miłych 1444 *PF* V 37; *f.* miłych 1447—62 *Zab* 545; ~ *d. pl. m.* miłym *Fl* i *Pul* 126, 4, 1484 *Reg* 704, XV *ex. AKLit* III 106; ~ *v. pl.* miłe *Gn* 1a. 2a. 11a. 14a. b, *etc.*; *m.* mili 1427 *BiblWarsz* 1861 III 40, *Błaż* 319, *OrtBrRp* 93, 4, *etc.*; *f.* miłe *Rozm* 737.

Comparat. n. sg. m. milszy *Gn* gl. 153b; ~ *v. sg. f.* milejsza *ca* 1428 *PF* I 481.

Superlat. n. sg. m. najmilszy XV *p. post. RozmPam* 473; namilejszy *EwZam* 300, *Rozm* 145. 191. 195. 367. 590. 835; *f.* namilejsza *BZ* Judith 10, 16; ~ *g. sg. m.* namilszego 1413—4 *Msza* I s. 261, *sim.* IV. VII. VIII, *Rozm* 725; namilejszego 1424 *Msza* III s. 55, *sim.* VI; *f.* namilejszej *Rozm* 524; ~ *ac. sg. m.* namilejszego *Rozm* 75; *f.* namilejszą *Rozm* 507; ~ *v. sg. m.* namilszy 1464 *Wisł* nr 1945, *Naw* 106, *Rozm* 502. 697. 734; namilejszy *Aleksy* w. 78, 1447—62 *Zab* 544, 1464 *Wisł* nr 1945, *De morte* w. 61, *Naw* 118, *Rozm* 36. 37. 163. 168. 169. 499. 523; *f.* namilsza *Gn* gl. 74b, *Rozm* 23. 529. 694; namilejsza *ca* 1428 *PF* I 480, XV *p. post. R* XXII 60, *ca* 1500 *SprTNW* V 14, *Rozm* 27. 165. 170; *neutr.* namilsze 1464 *Wisł* nr 1945; ~ *i. sg. m.* namilejszym *Sul* 3; ~ *n. pl. m.* namileszy XV *med. SKJ* I 75; ~ *g. pl. m.* namilszych *Rozm* 741; ~ *ac. pl.* namilejsze *Rozm* 544; ~ *v. pl. m.* namilszy *Rozm* 579. 581. 594. 682; namilejszy XV *med. SKJ* V 269, *Rozm* 544.

Znaczenia: **1.** '*drogi, kochany (używane przeważnie jako konwencjonalny epitet), dilectus, carus, amatus (saepius epitheti loco occurrit)*': Vidce, braca mila, zbauene! *Kśw* cr 11, *sim. Gn* 14a, *Gloger*, *BZ* Gen 19, 7, *Rozm* 586. 600; Wecz to, mili pane, isz twe gednacze do Koszmina ne chø iachacz 1395 *Pozn* nr 187, *sim.* XV *ex. MPKJ* V 139; Dzathky mile! *Gn* 1a, *sim. ib.* 2a. 11a. 14a. b. 171b. 172a. b. 175b. 177a. b. 178b. 184b; Svøty Lucasz tha to sloua on movy..., isze gaceszm namnegszy poszel oth milego Xpa *Gn* 1a, *sim. ib.* 2b. 14a. 175a. 177a. 178a, *Gn* gl. 61a, *Rozm* 330. 510. 761; Svøczy angely... bily støpoualy,... dagøcz chualø... naszemv Xpoui milemv *Gn* 1a, *sim. ib.* 2b. 5b. 14b. 179b. 180b. 184b, *Gn* gl. 104b. 157a, *Rozm* 234. 289. 291, *etc.*; Nasz mily Ihu Xt narodzilci szø gesth on byl f ten tho czasz, gdisczy stare latho schodzy a noue przichodzy *Gn* 1a, *sim. ib.* 1b. 2a. 4b. 11a. b. 172b. 174b. 175a. b. 176b. 177a. b. 178a. 179a. b. 180a. b. 181a. b. 183b, *Gn* gl. 70b. 164b. 165a; Mog mily pane bosze, proszø ga dzysza... thuego miloszerdza *Gn* 1b, *sim. ib.* 2a. 177a, *BZ* Gen 20, 4, *Naw* 76. 79. 80. 84. 86; Ony (*sc.* wierni krześcijanie) tego tho aduentu milego Xpa szø xobe (*leg.* k sobie) prigøcz bily poszødaly *Gn* 2a; Svøty Pauel, vydzøcz on milego Xpa,... mouilczy... tha to sloua *ib.*, *sim. Rozm* 79. 406. 466. 589. 699. 709. 745. 746. 751. 796. 821. 837; Vol y oszel szøcz ony bily milego Xa posznaly *Gn* 3b, *sim. Rozm* 244. 651; Maria gest ona bila do Bethlehem prisla, a tho noszøcz tako velikø svøtoscz, tocz gest svego szinka milego *Gn* 4a, *sim. ib.* 172b. 173a. 178b; Dzeczøthko... gestcy ono biło przeth svø miłø mathkø plakalo *Gn* 4b; Gego mila matuchna... gest bila k nemv barszo laskauc mouila *ib.*, *sim. ib.* 5b. 180b; Svøthy Lucasz... vypiszuge rodzag othcza y maczerze svøtego Gana, iszcy [o]oniy przed milim Xpem bylycz szø dostogny *Gn* 11b, *sim. Rozm* 333; My ge przycladem f milem bodze ne mamy rospacy mecz *Gn* 14b, *sim. MW* 85a; Svøty Barthlomeg... skorø svego (*leg.* z swego) czala gest byl sdrzucyl, isbi szø on s milim Xpem f krolefstwe nebeskem na ueky veszelil *Gn* 173b, *sim. ib.* 176a. 178b. 179b; Maria... svego szinka milego f gasly... bylacz gy ona poloszyla *Gn* 175b, *sim. ib.* 176a; Maria gestcy szø ona matuchna svemu szinkovy milemv byla vcinila *Gn* 177a, *sim. Spow* 1. 4. 5, *ca* 1420 *R* XXIV 81, *MW* 79a, *Rozm* 4; Xpc... szø gest byl f lone

v swe mily matuchny... polosyl *Gn* 180a; Gego (*sc.* świętego Jana) nafroczene mylemv Xpoui gestcy ono bylo barszo milo *ib.*; Xc mily... gestcy szø on na svø milø matuchnø... bil *rospamotal *Gn* 180b—181a; Nagotug szø thy k themu, mog mili szyne, aby thy ku mne cho narichle na gody prysetl moge *Gn* 184a, *sim. Aleksy* w. 40; Homo in hoc mundo... propinquior, milsy, deo *Gn* gl. 153b; W braczkych rzeczach nye korzyscy, to czynyącz, napelnysz kasny boga mylego *Dek* III 8, *sim. ca* 1420 *R* XXIV 79; To czinøcz, mil bødzesz gogu (*pro* bogu) *Dek* IV; Nasza mila orado⟨w⟩nycze, ony tvoye myloszerne oczy k ⟨n⟩am obroczy! *SalveReg* 5. 14. 15. 17, *sim.* 1413 *JA* XIV 498; Nasz mili pan bog szthworzil na szwe szwøthe oblicze *Spow* 1, *sim.* XV *p. pr. R* XXII 335, *Błaż* 322, XV *med. MPKJ* V 425, XV *med. R* XXII 241, *Rozm* 302. 321. 644; Ia, gresni czlowek, kaiø se occzu y mile (*Spow* 4: dosthoyne, 6: dostoyney) Marie... mich wsech grzechow *Spow* 2; Prossø tworcza wssemoganczego... y mili matki boze..., y czebe, occze duchowni, bi me raczil rosdrzessicz *ib.*; Czyebye, oyczye duchowny, prossza prze myly bog, aby myą rosgreszyl *Spow* 5; Thegosz nasz domesczisz, Iesu Xpe mili, bichom s toba bili *Bogur* B—F; Swyantha Katharzyna, thy yesz bogu mila *Bogur* C; Mili gospodne, raczi pomocz! *ca* 1408 *KatOssol* nr 376, *sim. Słota* w. 111, XV *p. pr. JA* XIV 506, *Rozm* 11. 35. 46. 358. 496. 498; Ach, myly bosse, kthoz v cyebye bycz mosse? 1413—4 *JA* XIV 502, *sim. MW* 32a, *Rozm* 830; Machu, bratrze myly! XV *in. PulKras* 39; Prz⟨e⟩sz then thwoi naszwanczsi owocz, mila panno, racz nam pomocz! XV *in. R* XXV 218, *sim. Naw* 47. 175, *Rozm* 126. 145. 147. 163. 166. 171. 500, *etc.*; Vczinicz raczy, aby naam czyalo y krew bylo namileyszego (dilectissimi, *Msza* I. IV. VII. VIII: namylszego, II: *namissego) syna twego... Ihu Xrista 1424 *Msza* III s. 55, *sim.* VI; Panowye mili, czso iest na nas szalowano, w tem szye nicz na (*pro* ne) snagem, bichom tho uczinili 1427 *BiblWarsz* 1861 III 40, *sim. OrtBrRp* 93, 4, *OrtKal* 292, *OrtMac* 20. 44. 128; Sluszba mą naprzoth vstawiczna,... panno mą namileyszą *ca* 1428 *PF* I 480; Ne byla any bandze nath cze gyna myla, gedno thy sszama, panno myleysza mą *ib.* 481; Bychczy byl thobye nye wstapyl, essze my moy zywoth myl, zabylby mya 1443 *TymSąd* 144; Kachniczka myla moya 1447 *R* XXXIII 180; Myedzy... krolem... a myedzy ksąndzem Bodzanthą, brathem naszym namyleyszym (carissimum, *Dzial* 3: mylym),... nyekthore *wyąnthpyenye... szą... porvszylo *Sul* 3; Czarnobrva byla my myla XV *p. pr. R* XVI 340; Dobrzescye prziszly, synowye mily *Błaż* 319, *sim. Rozm* 546. 555; Estote imitatores dei sicut filii carissimi yako namyleszschy synowye (Eph 5, 1) XV *med. SKJ* I 75; Ideo sicuti amamus, yakocz naam mylo, nostram salutem, omitendo omnem vanitatem, convertamus nos ad eum XV *med. SKJ* V 268; Yesus... ukazowal swoy welky szmøthek y thakey swey myley mathky 1451 *MacDod* 105, *sim. MW* 32a, *Rozm* 15. 83; Myli swanthi Iarnolcze,... bancz mylosczyw thwemu drusbye! 1454 *Wisł* nr 385, *sim.* XV *ex. PF* IV 623; Mila zono, kaszą thobye, szluszy bogv w kaszdey dobye! *Aleksy* w. 70; Namyleyszy mąszu moy, thego szą po mnye nicz nye boy! *ib.* w. 78; Proszø, myli panye, støpczye do domu slugi swego *BZ* Gen 19, 2, *sim. ib.* 19, 18. 23, 11. Tob 3, 16, *MW* 69a; Proszø czyø, myli otczye, day my takyesz pozegnanye *BZ* Gen 27, 38, *sim.* XV *ex. Kałuż* 290, XV *ex. MacDod* 138. 140, XV *ex. R* XIX 88, XV *ex. SKJ* I 150, *ca* 1500 *SprTNW* V 16. 17, *Rozm* 134. 323; Bødzeli czlowyek myecz dwye zenye, gednø milø (dilectam), a drvgø nyemilø..., nyc bødze mocz vczinicz syna miley (dilectae) pirworodzonim *BZ* Deut 21, 15—6; Gdisz stanyesz przed gego oblyczim, dobrze tobye vczinv a bødzesz namyleysza (eris gratissima) w gego syerczv *BZ* Judith 10, 16; Przebog, myly gosczyv, myey dobrą myszl! *OrtMac* 71; *Kachnydczko mą mylą, wodffko (*pro* wdoffko) *navybornyąszą! 1457 *R* XXII 57; Poklonyenye, moy nade wszchy⟨t⟩ky namyleyschy, thobye dawam 1447—62 *Zab* 544; Dlathego tho, moy namyleyschy, *wszayawczam, ysz czya w wszelka godzyna, myly, wspomynam *ib.*; Ach, moy namilschy bosze! 1464 *Wisł* nr 1945; Ach, moye namilsche weysrzenye! *ib.*; Ach, moy namyleyschy quyecze! *ib.*; Myla szmyerczy, gdzesz szya wszyala? *De morte* w. 113, *sim. ib.* w. 145. 367. 479; O mili panye, nyechay nam otrzimaią... laskø obdarzenye myli przyiaczieli twogi *MW* 56a; Rosza barzo nadobna, kthorasz Jesusza milego, kwyathek roszkoszny, sz szyebye wypusczyla *MW* 74a, *sim. Naw* 63, XV *p. post. RozmPam* 474, XV *ex. PamLit* XXVI 398, *Rozm* 80. 118. 221. 296. 330. 660. 729. 741; Nykolay papyez... mylym synom... apostolschkye przezegnanye 1484 *Reg* 704; Bandz... na mya... laskawa, iszby on wezrzavschy yako na szwa mathka myla y szlvthowal szye nade mna *Naw* 69, *sim. ib.* 75. 93, *Rozm* 94; Szwoya mocza wschechmogacza obral czye szobye czora namylyescha *Naw* 71, *sim. ib.* 72; Darowal czye darem dzywnym, szwogym mylym yedynaczkyem *Naw* 71, *sim. Rozm* 147; Thy yesz stwo-

rzyczyel moy y me myle zbawyenye na oltharzv tuta nynye *Naw* 81; Namylschy Yesu Kriste, ya grzeschna proscha czyebye *Naw* 106, *sim. Rozm* 502. 697; Czyebye proscha, Yesu Criste namylyeyschy,... przyyay my! *Naw* 118; Przysthąpvyą yako nyemoczna do mego mylego lyekarza *Naw* 130, *sim.* XV *ex. PamLit* XXIX 118, *Rozm* 49. 69. 73. 142. 146. 150. 152. 239. 347, *etc.*; Zaszyczyesz my szvyeczka alye, mogy myly *przygyadzele (*SkargaWroc* w. 64: myly lvdze) *SkargaPloc* w. 90; Rzekl svathi Potr ye: Podzy, dvszo *moye myla! *SkargaWroc* w. 76, *sim.* XV *ex. SKJ* I 144. 145; *Kachyndczo ma namyleyschą! XV *p. post. R* XXII 60; Myli thatha, szvkay szobye concza, bocz nyespelna napyszano XV *p. post. R* XXV 161; Naymylszy moy czeszarz rzymsky mnye tu vstawyl starszym XV *p. post. RozmPam* 473; Thy yestesz syn moy namyleyszy (dilectus Luc 3, 22) *EwZam* 300, *sim. Rozm* 191. 195. 367; Day thwym milim thwoya miloszcz! XV *ex. AKLit* III 106; Bonifatius, papyesz myly,... wyelkye odpusthy tham gym yesth dal XV *ex. MacDod* 139, *sim. Rozm* 75. 495. 516. 524. 525, *etc.*; Dvchownye, myla fratres,... przes tego krola... roszvmye szyą Adam XV *ex. MPKJ* II 317; Moy myli apostoly, tham myą bądzyeczye czekaly *ca* 1500 *SprTNW* V 13; Jesus szwoyą mathką wskrzeszyl rzekącz: Powsthany, namyleyszą! *ib.* 14; Ony, vroczywschy szyą do domv Nazareth svoym (*leg.* z swoim) mylem dzyeczyąthkyem, chovaly yą podlvg yey svyatoszcy *Rozm* 14; Tegodlya, namylscha (dilectissima) dzywko, masch przylyvbycz naszą kazny *ib.* 23; Braczya moyą namyleyscha, ya vyem, czo prorok bozy Moyzesch *nymyal przes tą klątwą *ib.* 27; Ioseph... bogv y lyvdzyom byl myl (dilectus), bo byl v slovye prawdzyvy, vyerny y przespyeczny *ib.* 31, *sim. ib.* 148; Iozeph... byl... sczodry, myloszczyvy, vyeszyoly y bogv myly (carus) *ib.* 32; Moy namyleyschy (dilecte) gospodnye! *ib.* 36; Iozeph... vyschedl..., chczącz vezvacz... baby..., ysby podlvg obyczaya opravyly to myle dzyeczyątko *ib.* 63, *sim. ib.* 64. 79. 117. 145. 696. 711. 757; Anyely... yey nathychmyast poczęły slvsycz, dayącz chvalą, czescz mylemv dzyeczyątkv yako svemv stvorzyczyelovy *ib.* 64, *sim. ib.* 121; Tocz yest to myle dzyączyatko svyąte *ib.* 66, *sim. ib.* 99. 100. 101. 121. 127. 129. 138. 139. 142. 143. 328; ⟨To był⟩ dzyevyczy Marye napyrwschy smątek o yey namyleyschego syna *ib.* 75; Ony, wschedwschy w dom, nalyezły dzyeczyątko Iesvsza s mylą matką yego *ib.* 77, *sim. ib.* 210. 507; Iozepha szą czczyly yako pyastona tego dzyeczyatka mylego *ib.* 77, *sim. ib.* 86. 94. 102. 140; O vczyekanyv Iozephovym z Marya a z dzyeczyatkyem mylem Iesvszem *ib.* 80; Nye movy tego, bycz Iesus... kyedy matce swe myle (matri dilectissimae) nye byl na pomoczy *ib.* 81; Iesus byl poddan svoyey myley matcze y Iozephovy *ib.* 101, *sim. ib.* 128. 500. 503. 522; Tako to szvyąte zebranye a myle tovarzystvo szlo po drodze *ib.* 118; Czczyenye o zasroszczy zydowskyey przeczyw dzyeczyączyv mylemv Iesuszovy *ib.* 119, *sim. ib.* 120. 121; Iesus... wschem lyvdzyem vczynyl szye vdzączny, myly a barzo lyvbyezny (se fecit gratiosum, dilectum et amabilem) *ib.* 119, *sim. ib.* 142; O zyelyv, ktoresch przynyosl svey myle matce *ib.* 121; Dzyeczye myle, rzekl k nyemv..., kaza tobye, abysz smarthvychvstal *ib.* 126, *sim. ib.* 128. 499. 500. 503. 504. 505; Yen nam... vyelye myloszyerdzya vkazoval a tvoyą mylą (dulcem) matka czczyl *ib.* 134, *sim. ib.* 496; Namyleyschy nasch opyekalnyk sylno v trudney nyemoczy lezy *ib.* 145, *sim. ib.* 590. 835; O myla pany, nye myey takyego smatkv! *ib.* 146, *sim. ib.* 746; Thy czthyrzy elementa... czyalo myle Iesvcrista svoym byegyem *przyrodzenym tako szye ('są') oplczyly *ib.* 156; Elementa nygdy nye panovaly v mylem panye, alye szą yemv sluzyly *ib.* 157, *sim. ib.* 517. 699. 766. 819; Począla yego pytacz... Marya rzekącz: Namyleyschy synv moy! *ib.* 163, *sim. ib.* 168. 169. 499. 523; Vyekvysty syn od boga oycza ya nynye oplczyony, yze, namyleyscha matko (dulcissima mi mater), od czyebye porodzon *ib.* 165, *sim. ib.* 170; Wschytko, czo przepovyedano o mylem Iesucriszczye,... ius vyelykym czvdem mnye vkazano *ib.* 232, *sim. ib.* 233. 302; Vyelye yawnych grzeschnykow... przyschlo y szyedzyely z mylem Iesucristem *ib.* 294, *sim. ib.* 333. 406. 442. 527. 537. 640. 745. 747. 800; Począla go proszycz: Myly mystrzu, poydz do mego domv *ib.* 302, *sim. ib.* 303; Myly svyąthy Pyotr rzekl daley *ib.* 372; Polyeczam vam namyleyscha matką moyą *ib.* 507; Vydzącz to vyelykye vdracenye svey namyleyschey matky y nye mogl na to patrzycz *ib.* 524; Gdyz ssą szyedzyely vschyszczy za stol, rzekl ym: Namylscha braczya y synovye moy! *ib.* 529; O lychothny Iudaschv, kako nye przestanyesch od tvego złego vmyslu, vydzącz tako laską tvego pana..., yen poslyednyego yedzyenya s tobą chczal pozyvacz a svey myley mąky k temv nye vezral *ib.* 530; Namyleyschy synovye moy, yam vass vybral s tego svyatha yako namyleysche y serdeczne moye *ib.* 544; Namylschy moy, povyedzyalem vam, czo szye ma stacz o mnye *ib.* 579, *sim. ib.* 682; Myly Iesus rzekl k nym...: Namylschy

moy synkovye, nye tako maczye zycz *ib.* 581, *sim. ib.* 594; Tako my myly bog zyvy y vyerny pomozy, yzem nye znal tego człovyeka *ib.* 690; O Marya, nascha namylscha gospodze, povyedamy tobye zaloscz vyełyką, yze nasch myly mystrz yąth *ib.* 694; Cayphasch dzyerze na sobye odzyenye, aby thym vyathscha y czyasschą vyną vkazal namylszego Iesucrista *ib.* 725; O vy, dzyvky Ierosolymskye, oblyvbyenycze myle boze, vass proscha *ib.* 737; Panovye y kxyazątha, tovarzysche moy myly, ya vam radzą, abysczye szye tako przygotovaly przeczyv yemv *ib.* 743; Yako vlodyky Herodovy naszmyevaly szye mylemv Iesucristovy *ib.* 803, *sim. ib.* 832; ~ Bichø zbaweni byly mili twogi (dilecti tui, *Pul*: myloszny czy) *Fl* 59, 5; Croł czcy mily, myly (dilecti, dilecti), a crasi domu dzelicz plony *Fl* 67, 13, *sim. Pul*; Powyszy se na neba, boze, y nade wszø szemø slowa (*pro* slawa) twoya, bychø zbaweny myly *twoye (dilecti tui) *Fl* 107, 5, *sim. Pul*; Gdy da mylym (dilectis) swogym spane *Fl* 126, 4, *sim. Pul*; Namyleyszy dilectissimi! XV *med. SKJ* V 269; Moy mili *ca* 1455 *Dobr* 322; Gdy przyda, namyleyszy, k thobye, tedy barszo szeczknyesz szobye *De morte* w. 61; Thy yesz sam moy myly y mylosnyk (amabilis mihique dilectus) *Rozm* 37; Tegodla, moy namyleyschy (mi dilectissime), dzyszya czyebye proschą *ib.*; Marya... począła... namavyacz svyatego Yana rzekącz: O namylschy, mow se mną, vschech nyevyast smąthnyeyschą! *ib.* 734; Narzekayączy plakala v noczy..., nye ycsth z yey namylschych (ex omnibus caris Thren 1, 2), ktory by yą vveszelyl *ib.* 741; ~ przczlisz miła '*zbytnio kochająca, zazdrosna (?), quae praeter modum amat, zelotypa*': Mulier zelotipa barzo, przeslisch myla (dolor cordis et luctus mulier zelotypa Ecclus 26, 8) 1471 *MPKJ* V 82; ~ *może imię własne*: Femina nomine myleysa XV *med. PF* V 60.

2. '*sprawiający przyjemne wrażenie, pociągający, ujmujący, przyjemny, powabny, ponętny, rozkoszny, gratus, amoenus, suavis, venustus*': Tecto crol iesc miloscyueysy, a to... v milem uabeny, izbihom pocutø verne cynily *Kśw* cv 35; Kaco mily przebitcowe twogi (quam dilecta tabernacula tua), gospodne czcy! *Fl* 83, 1, *sim. Pul*; Hanc tibi nimbiferam condam pie sceptriger odam, gracior, *mylsze, illibuit, pingitur ista tibi XV *p. pr. R* XVI 335; Illa est cogitacio morosa et delectacio myla a roszkosznya XV *med. PF* IV 760; Sly mnych... vmasze szya yako vylą a wszdy mv tha rzecz barszo myla *De morte* w. 454; Mili rosumku bone intellectus XV *p. post. R* XXV 268; Iako rosa myedzy czyrnyem, tako kvytla myla (gratiosa) Marya *Rozm* 18, *sim. ib.* 526.

3. miły, miła '*ukochany, ukochana, kochanek, kochanka, praeter alios (alias) dilectus (dilecta), amor, deliciae*': Consenti mi, amena puella prziuol my, namilsa *Gn* gl. 74b; Wem, eze wele milich ymasch 1444 *PF* V 37; Boze, zarasz sluga thakyego, czo o miley misly y mowy nyewernego czo *ib.*; *Wstesschnylam szą po mogem mylyeem y szemdlałam wyelyką myloszczą 1448 *R* XXIV 353; Ista, que ascendit de deserto deliciis affluens innixa super dilectum suum ta yass wstąpuye sz puschczey w roschkoschaach opplwythvyącza, podparla nad swego mylego (Cant 8, 5) XV *med. SKJ* V 276; Ach, myli boze, thocz boli, kyedi chlop kygyem glowa goly, ale barszyey boli, kyedi myla gynszego woly 1460 *PrzBibl* I 187; Przesz thosz [...] ⟨us⟩tawycznye thr[a]waczy a nad nya gynyey myley nye myeczy 1447—62 *Zab* 545; Bocz ⟨k⟩tho [...] mylych myewa, then czasthokrocz groza y wyelkye na duszy y na czyelye [...] *ib.*; Roszdzelą gy szwoyv (*leg.* z swoją) mylą a ostavya gy pravym vylv *De morte* w. 291; Myluy, mila, miłuy wyernye XV *p. post. MacDod* 44; Myly mylø myluge, chłop szø temu dzivuge XV *p. post. MacPam* II 351; Wielika myloscz oczy zaszlyepia a od mylego rany nye bolyą XV *ex. PF* V 372; Potravylem gymyenya vycle szvkayaczy szobye myley XV *ex. Zab* 444.

Mimo, Miemo *łącząc się z rzeczownikami w acc., wyjątkowo w gen. (cf.* **1.***) tworzy różnorakie wyrażenia*: **1.** *wyrażenia porównawcze stopnia nierównego, cum gradu comparativo* '*bardziej niż, ponad, super, supra, ultra, prae, ante*': Okropisz miø, pane, yzopem y ocziscion bødø, zmigesz miø y nad, *gl.* mymo, sneeg vbielon, *gl.* byaly, bødø (super nivem dealbabor Psal 50, 9, *Fl* i *Pul*: nad zneg vbelon bødø) *Kart-Świdz*; Szalonø robotøø kaszysz sze y ty, y lud ten, ktory gest s tobøø. Mymo twø mocz gest ta to rzecz (ultra vires tuas est negotium), sam tego nye bødzesz mocz szczirzpyecz *BZ* Ex 18, 18; Mymo gynne thayneyssa solito subtilior (siquidem... fuerit... capillus flavus solitoque subtilior, contaminabit eos, quia lepra capitis ac barbae est Lev 13, 30) 1471 *MPKJ* V 22; Xps kraszny oblyczym mymo syny lyudzke *Pul* 44 arg.; Ya mymo ynny lvd nyepłodna (prae ceteris hominibus sterilis sum facta) *Rozm* 6; ~ Przecz tako mymo wszitki gyne (prae omnibus), gisz bidlyø na wschod sluncza, cy wzgardzily mnø? *BZ* Judith 5, 4; Xpus czerekwe *swoyey na szwyętich gorach *vstawyona mymo

wszystke ysrahelske koszczoly mylowal *Pul* 86 arg.; Zdrowa bandz, dzyewyczye chwalyebna y wschey chwaly dosthoyna, mymo wszythky czesznyeyscha *Naw* 33; ~ *wyjątkowo z gen.*: Vyathschey mylosczy mymo tey nykt nye moze myecz (maiorem hac dilectionem nemo habet Jo 15, 13), aby kto duschą svą dal prze przyaczyelye *Rozm* 568.

2. *wyrażenia wskazujące granicę czasową przekraczaną przez czynność zdania, de tempore* '*dłużej niż, więcej niż, przeszło, z górą, magis, amplius, plus, supra*': Jaco to swatczø, iaco Boguszka lankø trz⟨y⟩mala s *pogogem mimo trzi lata 1402 *Pozn* nr 528; Ten list dobithi wyszedł[d] taco: Potr any dzewka ne poziway (*pro* poziwany ?) *nymo trzi lata 1403 *Piek* VI 184; Jarosława trzimała Boruchowo s pokogem mimo trzi lata, a nikt geg nagabal (*pro* ne gabal ?) podług semskego prawa 1404 *Pozn* nr 749, *sim.* 1405 *ib.* nr 765, 1412 *ib.* nr 680. 800, 1417 *Pyzdr* nr 511, 1418 *Pozn* nr 940. 944; Iacom ia Stascovich swini ne chowal mimo *godziuo 1407 *Czrs* 3, *sim.* 1428 *ZapWarsz* nr 336; Iaco Iaczek... vitrzimal trzeczø czanszcz volvarcu... mimo trzidzeszczi lath 1407 *Piek* VI 335, *sim.* 1418 *Pozn* nr 1013, 1423 *ib.* nr 1139, 1424 *ib.* nr 1174, 1425 *Pyzdr* nr 796; Yako tho swyadczø, czso iest yøl pan Iandrzey wodø, tho iest wytrzymano mymo trzy lata, nisz iest prawem gabano 1417 *Pyzdr* nr 507; Yako Swyanthoslaw... ten dzal wydzerszal dobrowolno mymo trzy lata 1418 *ib.* nr 514, *sim.* 1417 *ib.* nr 509, 1420 *ib.* nr 627, 1421 *ib.* nr 688. 962, 1435 *Pozn* nr 1453, 1438 *ib.* nr 1586; Dobromir... dzelniczø... dzerszal pocoyne mymo trzidzeszci lath y mymo trzi latha, nye wypusczayancz z gedne ranky 1420 *Pyzdr* nr 631; Yako Hanka bila szywa mymo trzi latha po swem møszv szmerczy 1420 *ib.* nr 655; Voczech... wszal za dzal trzy slądy za oczczysszną... a dąley lystem wąnym otcza ne gabął mymo trzy latą 1424 *Pozn* nr 1183, *sim. ib.* nr 1185; W kaszdich rzeczach, thesz dzedzynnych, rokow mymo trzi nyedz⟨ie⟩lye (terminos ultra tres septimanas, *Dział* 11: daley trzech nyedzel rokv) dacz nye mayą any mogą *Sul* 24; Quorum bonorum Zarudcze ipse Franciscus fuit in possessione ultra, vlg. mymo, tres annos et alios tres annos mymo prescripcionem terrestrem 1452 *AGZ* XIV 345; Aczby leszal (*sc.* szlachcic) w klyathwie mymo szeszcz myesyączy (per sex menses), tedy kmyecze pod nym badączy... mayą bycz s panem klaczy *Dział* 4; Aczby kto o zlodzeystwo... przed sądem byl namowion..., badze myecz dawnoscz namowyony mymo geden rok (tunc obiectus annualis praescriptionis procedit) *ib.* 46; Kto zaymye czyg skoth na spasy, mymo yvtro v syebie gego nye ma chowacz *ib.* 58.

3. *wyrażenia wskazujące miejsca poza zasięgiem czynności zdania* '*poza, poza obrębem, extra*': Wawrzinecz ne mal nouego dzalu s Yanem mymo stare granicze 1397 *Pozn* nr 343; Jako Staszek szayøl Falislawowey lanki dwa pranthi mimo vikupyonø wlokø 1408 *TPaw* IV nr 1522; Jaco pan *sandzø ne mal daley gachacz mimo tø zayasdø, yøsz mi pokazal 1410 *Pozn* nr 797; Czso iest pan Oszep porøbil drzewo..., tam iest porambil na swem, a nye mymo copcze snamyenythe, any tam copczew nye 1418 *Pyzdr* nr 516, *sim.* 1397 *Pozn* nr 321; Jako czom fsczangn[y]ąl dva plugą y sz bydlem pana Velov⟨icj⟩skego, tom fsczagn[y]al, ysz przeorano n[y]a mey panycy *dzedzyny mymo granyczą 1444 *Pyzdr* nr 1258.

4. *wyrażenia wskazujące miejsca, obok których coś się dzieje, miejsca pomijane, de loco* '*obok, koło, circa, praeter, prope*': Byorø yø (*sc.* winnicę) wszystczy, gysz chodzø mymo yø (omnes, qui praetergrediuntur viam, *Fl*: wszistczi, gisz idø po drodze) *Pul* 79, 13: Kyedy przyschedl myly Iesus y poschedl mymo ye svoyem (*leg.* z swojem) tovarzystvem (ad hanc... arborem Jesus cum veniret, ipsamque cum comitatu suo pertransiret), to drzevo svoye... rozgy zklonylo *Rozm* 90; To drzeuo... bylo posvyączono sczyem Iesveristvsovem mymo ye (ex Jesu Christi transitu... sanctificatur) *ib.*; Slyepy yeden... szyedzyal podlye drogy zebrząc, a gdy yest vslysal tluscza *myeyaząc mymo szye (cum audiret turbam praetereuntem Luc 18, 36), począł pytacz *ib.* 404.

5. *wyrażenia nazywające osoby i przedmioty nie objęte czynnością zdania* '*oprócz, wyjąwszy, pomijając coś, praeter, extra, excepto*': Yakom po Elsczynye szmyerczy nye sachowal nyczsey gyey wyprawy mymo wos, czsosm y wraczal, gedno tho, czso my prawo przicasalo 1420 *Pyzdr* nr 684; Yako nye mam wyanczey listow mymo trzy 1423 *ib.* nr 717; Yakom ya dal sedmdzeszanth grziwen za *trzeczyo czøscz Grabowcza mymo trzydzeszcy grzywen, czso my wysnano 1424 *ib.* nr 776; Yakom nye wynowath polczwarty grziwny Janowy... mymo tho, czsom wysnal 1427 *ib.* nr 841; Bili mystrzewye..., gisch blogoscz... na dzywnich rzeczach kladli, a tho slowye blogoscz: dobre, mymo ge gynego yusch nye chcze any moze XV *med. R* XXII 234; Bødzeszly ti, Iacobye, myecz mee dzewky, czyli gynø zonø poymyesz mymo moyø dzewkø (si introduxeris alias uxores super eas) *BZ* Gen

31, 50; Damczy tobye czyøszcz gednø mymo twøø braczyø (do tibi unam partem extra fratres tuos) *ib.* 48, 22, *sim.* 1471 *MPKJ* V 14; Dorothea debet probare al. dovyeszcz terminum elapsum preter inscriptum terminum al. mimo zapissany rok 1492 *AGZ* XIX 401; Wzgardzymyly to ('tą') mylosczą, ktora mam (*pro* nam) mymo wschytky yne bogacztwa da (gratiam prae gentibus cunctisque modo datam) *Rozm* 96; Marya yemv (*sc.* Judaszowi) była barzo laskava... y rzekla k nyemv: Moy myly, mymo yne polyeczą tobye syna mego *ib.* 517.

6. *wyrażenia nazywające fakty, wbrew którym coś się dzieje 'mimo, pomimo, wbrew czemuś, contra, adversum, praeter'*: Micolay prosil prze bok ('bog'), by mu othpustil *przisigą hy pirwe, hy druge esz do czwartego mimo prawo, a wosni gi hupominal 1398 *BiblWarsz* 1861 III 34, *sim.* 1402 *JA* VI 205; Palatinus fecerat accionem super... Wincencium, quod ipsius hominem... wlnerasset preter vadium vlg. mimo zawat 1403 *KsZPozn* nr 1187; Tako gemu pomozi bog..., czso mimo tø mowa Wa⟨w⟩rz⟨y⟩nczowi ne dal vstacz na szø rogu ('roku'), an mimo tø mowa dal vstacz na szø rocu y tim sgubil 1403 *Pozn* nr 727, *sim. ib.* nr 728; Czso szedzi Micolay w Scarzine szedliskem, to szedzi mimo dawnoscz szemskø 1407 *HubeZb* 86; Potrassz... ne obssilal rankoym Sandziwogewich mimo szemski vklad 1412 *Pozn* nr 685; Jaco gest Jan *przisełd w Mycolay⟨e⟩w dom y wsął mu koyn... *nymo szaplaczenye 1415 *Pyzdr* nr 434; Partus supernaturalis nad przirodzene albo mimo przirodzene *ca* 1420 *R* XXIV 87; Contra initum pactum mymo pospolithy slub y wymowa *ca* 1428 *PF* I 488; Capitaneus ultra eandem postposicionem, al. mymo ten odkład, zdal Fredricum pro IX marcis 1447 *AGZ* XI 302, *sim.* 1453 *AGZ* XIV 365, 1457 *AGZ* XV 9, 1457 *StPPP* VII nr 1011; Szolthyszstwa nye mozze ktho kupycz mymo (praeter) panską wolyą *Sul* 18; Iaroslaus procurator... Christoforum condempnavit ultra responsionem procuratoris... Christofori mimo othpora in hec verba 1453 *AGZ* XIV 370; Iudei... dixerunt: Domine, nolite nos ultra ius nostrum al. mymo prawo Iudeorum iudicare 1456 *ib.* 478; Post recepcionem memorialis... procurator... dedit terminum iudici ultra subiudicem al. mymo podsandka et ultra ipsius subiudicis decretum 1460 *AGZ* XI 450; Petrus... hominem nomine Massyecz reclinavit et recessionales... pro ipso... dabat, tu vero... ipsum hominem tenes violenter contra condictamen al. mymo vmową 1466 *AGZ* XV 442; Hec fecisti ultra vadium al. mymo zaklad 1471 *ib.* 114; Barbara... indixit se in eodem iudicio, quarto, myemo pravo... super mobilia... Nicolai 1484 *KsNWarsz* I nr 985, *sim. ib.* nr 986. 987. 988; Raphael... cittavit termino curiali... Johannem... pro eo, quia tu... Raphaelem... condempnasti minus iuste al. nyeszprawnye contra reposicionem termini al. mymo odklad ipsius pro limitacione granicierum 1487 *LubPodk* 109; Contra mutuum pactum mymo pospolythy slvb *ca* 1500 *Erz* 45; ~ mimo to (wszystko): Bar wycupil membranø ot Bolika, an mimo to berze s nego przeprawne penandze 1400 *Pozn* nr 441; Mymo tho nichilominus *ca* 1428 *PF* I 488, *sim.* 1437 *Wisł* nr 228 s. 88, *ca* 1500 *Erz* 45; Duchowny z gymyenya oczczyznego na woyną sluzicz... szan povinni, gynako vczinyąli mymo tho, krol gymyenye gich odzirzi (alias rex bona ipsorum obtinebit) *Sul* 7; Iulianus... pro quinquaginta marcis quiditatis et totidem dampni ultra et contra hoc al. mymo tho condempnavit... Iohannem 1454 *AGZ* XIV 400; Nihilominus tamen mimo tho wszythko 1466 *R* XXV 139; Mymo to yescze *votpyenye myedzy navyschemy doctory vyary krzesczyanyskye (verumtamen adhuc restat inter... doctores... duplex opinio) *Rozm* 205; A mymo to vschytko myedzy namy a myedzy vamy yest dol vyelyky... vczvyrdzony *ib.* 396.

7. *wyrażenia nazywające zdarzenia dodatkowe, nieprzewidziane 'ponad wymogi, poza kompetencjami, ultra, supra'*: Dzeczanczu wiszla latha mymo szemske vloszene 1407 *HubeZb* 88; Domini... invenerunt, ex quo se ad librum inscripserunt et induxerunt, debet respondere et comisimus iudici... procuratorem domini castellani... requirere et interrogare prima, secunda, tercia et quarta vice, quod responderet ad causam... et, dum noluit respondere, quinta vice ultra ius al. mymo prawv (*pro* prawo), comisimus iudici causam sentenciare super castellanum 1436 *AGZ* XIII 13.

Mimochodnik *'inochodnik, koń idący inochodą, tj. stawiający na przemian obie prawe nogi, potem obie lewe, equus, qui pedibus dextris sinistrisque duobus simul ingreditur'*: Mymochodnyk ambulator 1437 *Wisł* nr 228 s. 85; Koyn pleznyvy *mymochodnyek 1500 *GórsJaz* 286. ~ *Cf.* **Innochodnik, Inochodnik.**

Minąć *formy*: *praes. ind. 1. sg.* minę *BZ* Ex 12, 13, 1471 *MPKJ* V 16; *2. sg.* miniesz *BZ* Deut 22, 1. 4; *3. sg.* minie *Fl* 89, 6, *BZ* Gen 29, 14. Ex 12, 23, *Sul* 60, *Dział* 61, 1471 *MPKJ* V 16; *3. pl.* miną *Sul* 94; ~ *inf.* minąć 1445 *AGZ* XIV 165, 1471 *MPKJ* V 58, *Rozm* 207;

~ *praet. 3. sg. m.* jest minął 1423 *ZapWarsz* nr 73, 1428 *ib.* nr 324; minął 1405 *KsMaz* I nr 591, XV *in. R* XXIV 75, 1423 *Pyzdr* nr 728, *etc. etc.*; *f.* minęła 1445 *AGZ* XIV 158, 1471 *MPKJ* V 92, *Rozm* 185; *neutr.* jest minęło *BZ* Jos 23, 14; minęło 1423 *Pyzdr* nr 749, *Rozm* 12; *3. pl. m.* minęli 1471 *MPKJ* V 34; minęły 1429 *Pozn* nr 1336; *f.* minęły są *BZ* Gen 8, 13; *neutr.* minęła są 1416 *Pyzdr* nr 455; są minęła 1391 *Pozn* nr 256. 268. 269, 1397 *ib.* nr 222, 1398 *ib.* nr 391, 1411 *Pyzdr* nr 333; minęła 1391 *Pozn* nr 87, 1393 *Leksz* II nr 1549, 1393 *Pozn* nr 176. 180, 1398 *Pyzdr* nr 63, 1400 *ib.* nr 444. 469, *etc. etc.*; są minęły 1396 *Leksz* II nr 1030. 1419 *Pozn* nr 1030, 1428 *ib.* nr 1297; *etc. etc.*; minęły 1396 *Leksz* II nr 1030, 1405 *Piek* VI 270, 1411 *Pozn* nr 835, *etc. etc.*; ~ *plqperf. 3. pl. neutr.* były minęły XV *med. R* XXIV 361; ~ *condit. 3. pl. f.* -by minęły *Rozm* 667; ~ *part. praet. act.* minąw *BZ* Deut 30, 18; minąwszy 1461 *AGZ* VI 68, 1493 *AGZ* XV 307; ~ *part. praet. act. II cf.* **Minęły**; ~ *part. praet. pass. ac. sg. m.* miniony 1427 *Pozn* nr 1268.

Znaczenia: **1.** '*przejść obok (kogoś, czegoś), (aliquem, aliquid) praeterire, transire*': **a.** *absolute*: Vsrzisli volv... brata twego padwszi, nye minyesz (non despicies), ale podnyeszesz s nim *BZ* Deut 22, 4; ~ **b.** *z acc.*: Accidit autem, ut sacerdos quidam descenderet eadem via et viso illo preteriit (Luc 10, 31), minął gi XV *in. R* XXIV 75, *sim. Rozm* 332; A natemyeszczye weslo slunce, yakoz mynøl (*sc.* Jakub, transgressus est) to myasto *BZ* Gen 32, 31; Uszrzø krew y mynø wasz (transibo vos) *BZ* Ex 12, 13, *sim.* 1471 *MPKJ* V 16; A gdiszbi uszrzal krew na zwyrz⟨ch⟩nych prodzech y na obu podwoyu, mynyecz (1471 *MPKJ* V 16: mynye) dzwyrze domowe (transcendet ostium domus) *BZ* Ex 12, 23; A gdisz vsrzisz volv brata twego albo owczø blødzøcze, nye minyesz gich (praeteribis), ale nawroczisz bratv twemv *BZ* Deut 22, 1; Maly czasz bødzesz bidlicz w zemi, do nyeyze to, Iordan minøw (Jordane transmisso), wnidzesz *ib.* 30, 18; Ab... scopulo pertranseundo civitatis al. mynąwschy lany medietate campi... ire scopulo usque ad terram Czyzyowska 1461 *AGZ* VI 68; Mynącz gye transire fecit (Os 10, 11) 1471 *MPKJ* V 111; Prefatis Marco et Ratholdo pars hereditaria in Skrzydlna, videlicet medietas curie ibidem... usque ad viam, que transit per curiam et pomerio sub eadem turri..., agris curialibus eundo ad ecclesiam..., dimittendo humuletum al. mynącz chmyelniky, ipsis cesserunt 1473 *StPPP* II nr 4101; Quia pertransgresserunt theloneum, ex quo miserunt theloneum a Iaryczowski broth, pereundo Blyszyvody al. minąwschi Blysczyvody 1493 *AGZ* XV 307; Dom Annaszov byl blysko vrot y vydzyalo szye ym, czusch tlusczam, nyedobrze, by y mynąły (turpe essent, si domum... antepositam praeterissent) *Rozm* 667; ~ Mynąły transierunt (transierunt... Jebus et coeptum carpebant iter Jud 19, 14) 1471 *MPKJ* V 34.

2. '*uniknąć (czegoś), ominąć (coś), evitare (aliquid)*': Nyektorzy obludny ⟨sądzą *?*⟩, yschby s tego slova Krystus ⟨powiedział *?*⟩, aby godzym (*pro* godzyny) svego (*pro* svey) smyerczy mynącz nye mogl (unumquemque horam suam mortis habere inevitabilem) *Rozm* 207.

3. '*zlekceważyć (coś), contemnere*': Bi mi Balaak dal pelen dom swoy srebra y zlota, nye mogø min[y]øcz rzeczi (non potero praeterire sermonem) pana boga mego *BZ* Num 24, 13.

4. *(o czasie)* '*upłynąć, przepłynąć, praeteriisse, decurrisse, effluxisse*': **a.** *absolute*: Czo Micolay sipal copcze..., o to go ne gabano, asz trzi lata minala 1393 *Pozn* nr 176, *sim.* 1400 *ib.* nr 444. 469, 1401 *ib.* nr 517, 1403 *ib.* nr 819, 1408 *ib.* nr 644. 653, 1411 *ib.* nr 835, 1416 *Pyzdr* nr 461, 1420 *Pozn* nr 991, 1421 *ib.* nr 1009, 1430 *ib.* nr 1361, 1434 *ib.* nr 1432; Na Wyelicø Nocz mynøl *rok 1423 *Pyzdr* nr 728; Ne wszalem od nego rankoyemstwa na viczlene dzedzyni... anymu (*leg.* anim mu) rzekl dacz sta grziwen groschy... na swanthi Mycolay jus mynoni 1427 *Pozn* nr 1268; Yakom ya nye wynowath poltory grzywni Pawlowy na swyanthi Woyczech, czso mynøl 1427 *Pyzdr* nr 857; Jszem ya nye szrek ('nie rzekł') dacz grziwny Michalowy na ty Gody, czo mynaly 1429 *Pozn* nr 1336; Gysz rok gdi mynye (quo anno evoluto), tho gest po rokv mynąlem..., nye ma bycz (*sc.* zbieg)... na szmyercz osządzoni, alye yąthego mayą go nam dacz *Sul* 60, *sim. Dzial* 61; Ten isti iszczyecz yusch, gdi trzy lyatha mynąn, otpadnye ot swego prawa *Sul* 94; Et sic ab baptismo Christi usque ad eius passionem fluxerunt, mynaly, tres anni XV *med. GlWroc* 107r; A gdisz tydzen mynøl (hebdomada transacta), tedi poymye (*sc.* Jakub) Rachel *BZ* Gen 29, 28, *sim. BZ* III Reg 20, 26, XV *p. post. R* XXV 177; Mynøla trsy lyata (transierunt... tres anni) przes boia myedzi Syrskø zemyø a Israhelskø *BZ* III Reg 22, 1; Wydzy szye nyekthorym ludzyom, yakoby przyszedl albo mynął dluszy dzyen vkazanya *OrtMac* 60, *sim. OrtBrRp* 49, 2; Slawnoscz mynąla solemnita⟨tc⟩s evolute (solemnitates evolutae sunt Is 29, 1) 1471 *MPKJ* V 92; Kyed[z]y czternasczye nyedzyel mynąlo...

P. A. N. w Krakowie

wz[v]yawschy dzyeczyąthko, nyesly do Ierusalem *Rozm* 12; ~ *w niedokładnym tłumaczeniu*: '*przepędzić, spędzić, transigere*': Mynącz transfugere (nulli liceat duos hos dies absque sollemnitate transigere Esth 9, 27) 1471 *MPKJ* V 58; ~ ~ *w terminologii prawniczej o terminie prekluzyjnym* '*upłynąć, minąć, zapaść, praeterire*': Domini invenire debent, si prescripcio preteriit al. mynala pro vulneribus... inflictis 1445 *AGZ* XIV 158; Mathias... swakowi et... uxori sue ac amite sue molendinum... obligavit in quinquaginta marcis... cum omni iure tenere ad decem annos, non dando prescripcioni preterire al. mynacz *ib.* 165; ~ **b.** *z dat.* **aa.** *rzeczownika*: Czso zalowal Mala na Szegotø, tey rzeczi sø minøla trzi lata 1391 *Pozn* nr 256; Jaco minøla trzi lata tim rokom placzena ani go nigdi ne upominal 1408 *ib.* nr 661; Yako nye mynøla trzi latha slusbye, czso my gyø myal... Przedpelk zaplaczicz 1426 *Pyzdr* nr 825; O kthori zolancz Dorothka na mya zalowala, themu gwaltowy rok mynął 1426 *ZapWarsz* nr 182; Iako xąncz *Ion vyszval... Mikolaya o wynq..., ktorey pyąncz lyat mynąla 1447 *AKPr* VIIIa 50; Ya⟨ko⟩ themu gvalthevy, o kthori na myą Pyotr... zaluge, rok mynął 1457 *ib.* 51, *sim.* 1477 *ZapWarsz* nr 3094; Jako themv dlugowj mynalą dzyesyacz lath 1482 *ZapWarsz* nr 1529, *sim.* 1490 *ib.* nr 1701; ~ Jaco p⟨o⟩ Jacuszowye a Gneuomirowye sgednanv minąla są trzi *latho 1416 *Pyzdr* nr 455; ~ *(o latach płodności kobiecej)*: Kdy gey byly wyszly latha, id est mynaly, cum (*sc.* Sara) esset extra annos (Gen 21, 2) XV *med. R* XXIV 361; ~ **bb.** *zaimka* ten: Jako temu tri lata minala, *keydy *Pert vzøl Pauloui kon 1391 *Pozn* nr 87, *sim. ib.* nr 269, 1393 *Leksz* II nr 1549, 1393 *Pozn* nr 180, 1403 *ib.* nr 734; Czso Przethpelk Derslauo⟨wi⟩ pancerz zastauil, temu sø minala trzi lata 1391 *Pozn* nr 268, 1397 *ib.* nr 222, 1398 *ib.* nr 391; Czso salowal Marczin na Przedslawa o rankoyemstwo..., temu sszø trzi lata minanli 1396 *Leksz* II nr 1030, *sim. ib.* nr 1885, 1412 *Pozn* nr 882, 1419 *ib.* nr 971, 1420 *Pyzdr* nr 645, 1421 *Pozn* nr 1094, 1428 *ib.* nr 1297; Czo Sbøssky racil sza mego occza, temu trzi latha minøla 1398 *Pyzdr* nr 63; Yaco mne Yan zabil viszla, a rok temu ne minøl 1405 *KsMaz* I nr 591, *sim.* 1434 *ZapWarsz* nr 445, 1443 *TymWol* 79; Jaco Woczech na Pyotra Kaszvbą zalowal o pyenadze, to mu (*pro* temu *?*) szą trzy lata minąly 1419 *Pozn* nr 1030; Yusz temu polpyantha latha mynølo, czszo szalowal o dwa konya 1423 *Pyzdr* nr 749; O kthori kon Pauel na Miroslawa zalowal, temu gest rok minøl 1423 *ZapWarsz* nr 73, *sim.* 1428 *ib.* nr 324; O cthori dług na myø Dobyeslawa szalowala, temv dzesancz lath minøla 1428 *ib.* nr 2894, *sim.* 1438 *ib.* nr 498; ~ A gdisz myne myesyøcz temu (postquam impleti sunt dies), rzekl gest (*sc.* Laban) k nyemu (*sc.* Jakubowi) *BZ* Gen 29, 14; Jako mynąla dzyesyacz lath themv..., a nye vpomynala sya czaszy swey 1495 *ZapWarsz* nr 1689; ~ Grzegorzs pytal gest Francyszka, kedy gemv przerzeczoną pszenyczą pozycyl, odpowyedzal: Cztirzi latha mynąla themv bicz (quattuor annos fuisse elapsos) *Sul* 37.

5. '*przestać istnieć, przeminąć, zniknąć, abiisse, praeteriisse, evanuisse*': Rano iaco zyele sydzc, rano zakwcze y mine (mane floreat et transeat, *Pul*: *myny) *Fl* 89, 6; Pyrwego myeszøcza pyrwi dzen mynøli sø wodi z zemye (imminutae sunt aquae super terram) *BZ* Gen 8, 13; Ze wszech slow nycz gest nye minølo (unum non praeterierunt incassum), czosz gest pan slvbil wam dacz *BZ* Jos 23, 14; ~ '*istnieć przedtem, nie teraz (w odniesieniu do czegoś), poprzedzić, praeesse, praecedere*': Pytaly yego (*sc.* Jana Chrzciciela) o Helyaszv, a pod ymyenym proroka [a] o Helyaszv (*pro* Elizeuszu *?*), yze v tych dw mynąla figura albo vyobrazenye Icsucrista (quaesierant de Elia et sub nomine prophetae de Elisaco, quia in his duobus praecesserat figura baptismi) *Rozm* 185.

Cf. **Minęły, Ominąć, Pominąć, Przeminąć, Wyminąć, Mijać, Pomijać, Przemijać, Zmijać**

Minca, Mińca '*moneta, pieniądz, nummus, moneta*' *(tu tylko z fleksją łacińską)*: Petrus et Iwan... per... Kazimirum regem pro falsa moneta et mincza inculpati fuerunt, quod ipsi falsificassent monetam et minczam, et pecunias fabricassent 1478 *AGZ* XVIII 165; Nos nunquam falsificavimus monetam et minczam regie maiestatis *ib., sim. ib.* ~ *Możliwa też lekcja* mynca, myńca.

Mincarz, Mińcarz '*trudniący się wymianą pieniędzy, bankier, negotiator pecuniarius, argentarius*': Campsor, eyn wechszler, mynczarz *ca* 1500 *Erz* 47; Numelarius, monetarius, campsor, negociarius, mynczarz *ib.* ~ *Możliwa też lekcja* myncarz, myńcarz.

Minęły *formy*: *ac. sg. m.* minęły 1427 *ZapWarsz* nr 2731; ~ *l. sg. m.* (po) minęlem *Sul* 60, *Dzial* 28; ~ *g. pl. f.* minęłych 1424 *Msza* III s. 63, *sim.* VI. VII, *Rozm* 581; ~ *d. pl. f.* minęłym *Dzial* 7; ~ *ac. pl.* minęłe 1444 *ZapWarsz* nr 742; *f.* minęle *Dzial* 27; ~ *i. pl. neutr.* minęłymi *Rozm* 795.

Znaczenie: '*miniony, przeszły, praeteritus, exactus, superior, prior*': Zbaw naas, proszymy,

panye, od wszech zlosczy minølych (*Msza* I. VIII: przeszłych y przemynąłych), *nynøssych y poteem bądąnczych (ab omnibus malis praeteritis, praesentibus et futuris) 1424 *Msza* III s. 63, *sim.* VI. VII; O cthore penødze Jacusz na myø szaloual, tichem ya gemv nye winouath na minøli swanthi Marcin 1427 *ZapWarsz* nr 2731; Jacom ya ne winowath oczczewy... polukopya za plath na mynąle Gody 1444 *ib.* nr 742; Gysz rok gdi mynye, tho gest po rokv mynąlem, acz przerzeczony sbyek... skod[z]y zyemyenynom ktore vczyny, przetho nye ma bycz... na szmyercz osządzoni *Sul* 60; Statuta nye są any mayą bycz przypysany rzeczam mynalym (rebus et negociis futuris et non praeteritis, *Sul* 20: rzeczaam a dzeyaam przydączym, nye przemynąlym) *Dział* 7; Rzeczy vmarle trudno wzbvdzycz, yako mynąle (*Sul* 38: dokonane) na wstecz obroczycz (negocia mortua et finita... contra naturam difficile sit retractare) *ib.* 27; Ysze Pyotr po rocze mynalem (post annum elapsum) za swe palcze (*sc.* ucięte) dosyczvczynyenya posządal, tedy my Pyotrowy skazalysmy samotrzeczy Iana o swe palcze poprzysyądz *ib.* 28; O Pyetrze, nye pamyątasch mynąlych rzeczy! *Rozm* 581; ~ Myly Cristus movy yemv mynąlymy slovy, rzekącz: Tysz povyedzyal *Rozm* 795.

Minienie '*minięcie, upływ (czasu), (temporis) decursus*': Acz myedzy kthorimy ludzmy stalbi syąn dzal..., a ten... dzal nye bilbi... vczywyrdzoni do trzeczego roku..., tedi... geden drugego po mynyenyv trzech lyath w pokoyv possyescz i syedzyecz ma przepusczicz *Sul* 86.

Minister *formy*: *n. sg.* minister 1484 *Reg* 721; ~ *n. pl.* ministrowie 1484 *Reg* 706. 716. 721. 723; ~ *g. pl.* ministrow 1484 *Reg* 718; ~ *d. pl.* ministrom 1484 *Reg* 708; ~ *ac. pl.* ministry 1484 *Reg* 723.

Znaczenie: '*pomocnik, tu starszy członek bractwa tercjarskiego, pomocnik i zastępca zakonnika opiekującego się bractwem, minister, hoc loco: apud religiosos tertii ordinis adiutor et minister monachi, cui ordinis cura commissa est*': Gdyby... ktokoli chczyal w... zakon wsthąpiczi..., mynisthrovye albo stharschy onego myastha (ministri vel vicarii civitatum) nad braczthvem... mayą onego wsthąpvyączego... obyczaye yego... vybadaczy 1484 *Reg* 706; Zadnym ynakym obyczayem nye ma byczy thaki przyąth, vyąwschy nyzlyby syą ynako thym tho mynisthrom albo vikaryom nyegdy zvydzyalo (alio autem modo nullus a ministris recipiatur eisdem, nisi visum eis aliter fuerit) *ib.* 708; Ministrovye albo prelaczy thego braczthva (ministri loci) mayą sye o tho vczyecz do byskupow *ib.* 716; A then tho vybiracz, gdy zbyerze nyeczo pyenyądzy, z doradzenym mynistrow (de consilio ministrorum)... thy tho pyenyądze ma rozdzyelaczi *ib.* 718; Ministrovye y visitatorovye... thego bracztva kthorym obyczaym mayą byczi vybyrany *ib.* 721, *sim. ib.* 723; Zadny mynyster nye ma bycz vstavyon, ⟨aby⟩ byl az do smyerczy *ib.* 721; A ktory by brath ⟨był⟩ nyekarny..., tedy taky ma byczi vydan y povyedzan przez mynistry (a ministris)... visitatorovy *ib.* 723.

Ministrowski '*pozostający w związku z ministrem, tu starszym członkiem bractwa tercjarskiego, ad ministros ordinis tertii pertinens*': Braczya... mayą myeczi odzyenye... nyedrogye, vyąwschy, nyzby sye ynako... zvydzialo przez *stharzsche z doradzenym mynistrowzkyem (per visitatores de consilio ministrorum ob causam legitimam... dispensatum) 1484 *Reg* 708.

Minóg, Ninóg, Ninoga, Ninak, Nejnok *zool.* '*ryba podobna nieco do węgorza, piscis anguillae similis, Petromyzon fluviatilis L.*': Marena siue murena est quidam piscis vlg. nynak 1450 *RpKapKr*; Pisces schyelawky et ninogy (1451) *MMAe* XIV 55; Mynog erica 1472 *Rost* nr 1840; Neynoc nonoculus XV *p. post. PF* V 7; Nynoga nonocula *ib.* 32; Murena est nomen piscis similis anguille, nynog *ca* 1500 *Erz* 52; Murenula, quidam piscis, vlg. nynog vel vągorzyczą *ib.*

Minuta '*koncept, wstępna redakcja dokumentu, nie posiadająca mocy prawnej, litterarum publicarum exemplar primum, quod nondum ratum legitimumque est*': To, czso mi dali vinø panowye ot krolya y ot koroni pospolstwa, tegom wschego... praw, a ginako tego zapissa albo compromissa-m nye widal (*leg.* wydał), gedno yakom gy z minuti przet krolem czedl y oprawil 1420 *MMAe* VIII 460.

Miñca *cf.* **Minca**

Miñcarz *cf.* **Mincarz**

Miodniki *pl. tantum, bot.* '*Melissa officinalis L.*': Myodniky barachio 1468 *Rost* nr 4765.

(Miodny) Miedny '*obfitujący w miód, mellifer*': Doiød... nye przenyosø was... do zemye plodney y vrodney wyna, zemye chlebney a wynney, zemye olywney a oleyney y myedney (in... terram... mellis) *BZ* IV Reg 18, 32.

Miodonka *cf.* **Miodunka**

Miodowe '*danina placona pierwotnie w miodzie, tributum, quod olim melle solvebatur*': Johannes... pallatinus Cracouiensis... Clementem prepositum... condempnauit in pena XV... ob non solucionem al. myodove, prout... subdiderat se al. poddal sya byl ad pignorandum, si

non daret eandem dacionem myodowe 1464 *StPPP* II nr 3774; Quilibet laneus pro annuo censu solvit mediam marcam..., item duos gallos..., item pro myodowe medium grossum *DlLB* III 282, *sim. ib.* 286. 287. 288. 291. 292. 293. 294; Rex specificationem perceptarum de... mellificiis seu myodowe... approbat 1494 *Matr* II nr 303.

(Miodownica) Miedownica *bot.* '*Melilotus officinalis Lam. et alba Lam.*': Medownicza melilotum 1472 *Rost* nr 625.

Miodownik, Miedownik 1. '*ciasto zrobione na miodzie z dodatkiem pieprzu, piernik, placenta mellita*': Medownik libeta 1472 *Rost* nr 1523; Myodownyk libeta 1481 *PF* IV 747; Myodownyk piperatus XV *p. post. PF* V 10; Myodownyk liba *ca* 1500 *Erz* 45.

2. '*jakiś kosmetyk, wyrabiany z dodatkiem miodu lub na miodzie, medicamen faciei e melle confectum*': Ne vos herbis diversis decoretis, loyconibus, krupyczamy, szlodzynamy, mączyczamy, myodownyky ne mazaly, depictetis 1462 *R* XXV 269.

Miodowy, Miedowy *formy*: *n. sg. m.* miedowy 1404 *Pozn* nr 562; *f.* miodowa 1446 *TymSąd* 71, XV *med. Zab* 523; ~ *g. sg. f.* miodowej XV *p. pr. R* XVI 341; ~ *ac. sg. m.* miodowego *Sul* 96; miodowy *ca* 1500 *PamLit* XXVIII 306; *f.* miodową 1478 *AGZ* XIX 33; ~ *i. sg. neutr.* miodowem 1460 *Czrs* s. LXXXIV; ~ *ac. pl. f.* miodowe 1433 *StPPP* II nr 2486.

Znaczenie: '*dotyczący miodu, z miodu, w postaci miodu, miodowy, mellitus, qui mellis est, ad mellem pertinens*': Inter... Marcissium... et Nicolaum... materia questionis fuit judicialiter exorta pro utilitatibus articulorum...: thargowe, ogrodne, wirzcholec, poczthy myodowe 1433 *StPPP* II nr 2486; Trczy myodovey favi XV *p. pr. R* XVI 341; Jacom ya nye othbyl samoczwart Jana gwaltem w prawye xanzemu urzandownikowi z myodowem lyczem 1460 *Czrs* s. LXXXIV; Trzescz myodowa slothka favus XV *med. Zab* 523; Quilibet eorum apiastrum suo domino... tributum melis al. dayn myodowa dare et solvere tenebuntur 1478 *AGZ* XIX 33; Quecunque silve spectant ad prefatas villas, de omnibus debet habere (*sc.* Severinus) medietatem tribucionis mellis al. dany *myodowye 1485 *AGZ* XVIII 268; ⟨M⟩at⟨k⟩o boza chwalebna, nad plast myodowy slotsza! *ca* 1500 *PamLit* XXVIII 306; ~ pakt miedowy '*arenda, dzierżawa, przynosząca dochód w miodzie (może las, w którym są barcie), bona, quorum conductionis pretium melle solvebatur (fortasse silva, in qua alvearia sunt)*': Iaco mi szø pact medowi na Maczegu dzalem dostal 1404 *Pozn* nr 562; ~ puszcza miodowa '*puszcza, w której znajdowały się barcie, silva, in qua alvearia sunt*': Heremum mellium al. puscza, myodowa 1446 *TymSąd* 71; ~ starosta miodowy '*urzędnik w dobrach książęcych i prywatnych, wykonujący czynności sądowe i administracyjne na danym terenie nad bartnikami, apiariorum praefectus*': Gdi... barthnyk... sbyezi..., tegdi pan... przylanczyw sobye starosthą myodovego (associato sibi capitaneo mellicidium), acz gy ma..., tego tho sbyega... bandzye czyandzal *Sul* 96. ~ *Cf.* **Rosa.**

Miodówka, Miedówka, *pl. tantum* **Miodówki** *bot.* **a.** '*Melissa officinalis L.*': Modowky *ca* 1465 *Rost* nr 4647; Myodowka melissa 1464 *ib.* nr 4931; Myodowka mellilla 1478 *ib.* nr 1919; ~ **b.** ogrodna miedowka '*Borrago officinalis L.*': Ogrodna myedovka borago 1460 *Rost* nr 3404.

(Miodunica) Miedunica *bot.* '*trzcina cukrowa, tu zapewne pisarz miał na myśli jakąś roślinę krajową, Saccharum officinarum L., hic fortasse de quadam planta Polonica*': Canna arundinea, *gl.* trzescz ipsa arundo uel stipula arundinea, trzczynnye, iuxta cannam melliam, medunycza 1436 *R* XXIII 278; Namque palma mel suum non effundens in floribus parit... Et canna, strecz vlg. mellea, medunicza, quia flores non detulit sic totam fructus dulcedinem infra semetipsam recondit *ib.* ~ *Cf.* **!Naduncze.**

Miodunka, Miedunka, Miodonka, *pl. tantum* **Miodunki, Miodonki** *bot.* **a.** '*Melissa officinalis L.*': Myodunka calca 1437 *Rost* nr 2504; Myodonka melago 1460 *ib.* nr 3640; Myodonky apium 1484 *ib.* nr 5839; Myodunky melissa *ib.* nr 6155; ~ **b.** '*miodunka plamista, Pulmonaria officinalis L.*': Myedonka buglossa 1460 *Rost* nr 3405; Myodunka buglossa *ca* 1465 *ib.* nr 3814; Myodunky buglossa 1484 *ib.* nr 5892; ~ **c.** '*Melittis melissophyllum L.*': Myodunka melissoffelli 1419 *Rost* nr 5158; Mellisa kadzydlo myodvnky, myodunky XV *p. post. R* LIII 67; Myodunka, cadzydlo polne melissa *ca* 1500 *Rost* nr 2087; ~ **d.** '*Melilotus officinalis Lam. et alba Lam.*': Myodunka corona regia 1437 *Rost* nr 2561; Myodunka mellilorum *ca* 1500 *ib.* nr 5498, *sim.* 1486 *ib.* nr 6177; ~ **e.** '*Cynoglossum officinale L.*': Psya myedunka consolida alba 1472 *Rost* nr 1766; ~ **f.** '*Cerinthe minor L.*': Medunka brizilla 1472 *Rost* nr 1767; Medunka buglossa silvestris *ib.* nr 548; ~ **g.** '*roślina bliżej nie oznaczona, herba quaedam*': Locuste vel mel silvestre myodunky

y ginsche lesznye korzonky (Joannes... locustas et mel silvestre edebat Marc 1, 6) XV *med. R* XXIV 361; Myodunky locuste 1462 *R* XXV 269; Sed cibus eius (*sc.* Joannis) fuit... poma siluestria et locuste, id est herbe modvnky, et mel siluestre XV *p. post. ib.* 178; Myodvnky mella XV *ex. MPKJ* II 312; Locusta, eyn hewschreck, vel est genus herbarum, myodvnką albo kobylka, vermis quidam *ca* 1500 *Erz* 45.

Miono '*imię, nomen*': Byl czlovyek poslany od boga, chthoremv myono bylo Jan (cui nomen erat Joannes Jo 1, 6) *EwZam* 285; A yelyekolvek przyąły gy, dal gym mocz szyny boszymy bycz, thym, *chthory vyerza v myono yego (in nomine eius Jo 1, 12) *ib.*; Otho poczyesz w szyvoczye a porodzysz syna, a wzovyesz myono yego Iesvsem (vocabis nomen eius Jesum Luc 1, 31) *ib.* 288.

Miotać, Miotać się *formy*: *praes. 3. sg.* miece *De morte* w. 37. 289. 446. 462; ~ *imper. 2. sg.* miecy 1466 *StPPP* II nr 3841; *1. pl.* miecmy *ca* 1500 *JA* X 382; *2. pl.* mieccie *BZ* I Reg 14, 42; ~ *part. praes. act. adv.* miecąc *ca* 1500 *JA* X 382; *adi.* miecąc *Rozm* 213; ~ *inf.* miotać 1406 *KsMaz* I nr 757, *BZ* II Par 31, 7. Tob 6, 4, 1471 *MPKJ* V 55; ~ *praet. 1. sg. m.* -m miotał 1408 *KsMaz* I nr 1197, 1450 *ZapWarsz* nr 914; *3. sg. m.* miotał 1418 *TPaw* VII nr 169, 1450 *ZapWarsz* nr 914, 1466 *R* XXII 25; *1. pl. m.* -m miotali 1418 *TPaw* VII nr 169; *3. pl. m.* miotali są *BZ* I Par 24, 31. Nah 3, 10, 1471 *MPKJ* V 112; miotali *Rozm* 358; ~ *part. praet. pass. n. sg. neutr.* miotano *Rozm* 699.

Znaczenia: **1.** '*rzucać, ciskać, miotać, iacere, iactare, conicere*': Trzecyego myesyącza poczęły myotacz na gromadi (coeperunt acervorum iacere fundamenta), a syodmego myesyącza dopelnyly gich *BZ* II Par 31, 7; Podle tego iezyora albo morza ydącz, myly Yesus vzryal Pyotra a Andrzeya brata yego myecząc szyeczy (mittentes rete Mat 4, 18) v morze, bo byly rybytvy *Rozm* 213; Tedy przyschly k nyemv vyelykye tluscze luda, ktorzy ssą myely s sobą vyelye slyepych, vyelye chromych... y myotaly ye (proiecerunt eos Mat 15, 30) przed yego svyate nogy, a on ye wschytkye vzdrovyl *ib.* 358; Na yego svyate lycze blotem myotano y plvano *ib.* 699; ~ miotać (w) los(y) '*losować, sortiri*': Iacom ya ne mal s Micolayem *luszow motacz 1406 *KsMaz* I nr 757; O chtorø łąkø zalowal Iacop na Micolaya, o tøm ia loszi mothal i dostała szø mu dzalem 1408 *ib.* nr 1197; Bartosch de Micolayczeuicze loss motal, Petrus de Polanouicze tesz lossy motal 1418 *TPaw* VII nr 169; Eszem lossy myotali tedi, kyedi sya Swanthoslaw z Dobkem wecznim dzalem dzelili *ib.*; Jakom ya wydzelil oczczysthe ymyenye Katherine oczczysną wszisthka y w loszy myotal, ana za tho przyyąla... Wyanczslaw y Ondrzey wydzelili Katherzinye cząscz oczczysny y lossy myothal 1450 *ZapWarsz* nr 914; Myeczcye lyosy (mittite sortem) myedzi mnø a Jonatø *BZ* I Reg 14, 42; Myotały sø y ony lyosi (miseruntque et ipsi sortes) *BZ* I Par 24, 31; Dzatki gego zbyti sø na poczøtce wszech drog a o gego wiborne lyosy myotały sø (super inclitos eius miserunt sortem) *BZ* Nah 3, 10; Myeczmy loszy, sortiamur, *komą szya ma dostacz (Jo 19, 24) *ca* 1500 *JA* X 382; Myeczącz loszy mittentes sortem *ib.*; ~ Myotały sch[ią miserunt (super populum meum miserunt sortem Joel 3, 3) 1471 *MPKJ* V 112; ~ ~ miotać oczy '*rzucać spojrzenia dokoła, circumferre oculos*': Myecze oczy szawr[z]aczayacz, groszna kosza w rakv mayvncz *De morte* w. 37.

2. miotać się '*rzucać się, poruszać się gwałtownie, iactari, agitari*': Impii quasi mare fremunt, *meczo sze, quod quiescere non potest XV *med. GlWroc* 94r; Pocznye syø riba myotacz (palpitare coepit) przed nogy gego *BZ* Tob 6, 4, *sim.* 1471 *MPKJ* V 55; Cum iracundit *sz gnyewye szą myotal 1466 *R* XXII 25; A drugdy mv szbygya plecze, a wszdy sza w nyem czosz szlego myecze *De morte* w. 462; ~ Stanislaus Wyanczlawsky penam XV lugit pro eo, quia coram judicio verba ignominiosa irruendo, in leuipendium judicii protulit, et presertim erga dominum in judicio presidentem, dicendo: Judex, non te iactes super me al. nye myeczy szye! 1466 *StPPP* II nr 3841; ~ miotać się ku *czemuś*, w *coś* '*chciwie się garnąć do czego, gwałtownie starać się brać w czymś udział, se ad aliquid conferre, alicui rei studere*': Ktho szya rath kv bythwye myecze, vthna mv raka y plecze *De morte* w. 289; Gdy mnych pocznye dzyvy stroycz, nykth go nye mosze vkoycz, ktho chcze czynycz czo na szvyecze, sly mnych ve wszythko szya myecze *ib.* w. 446.

Miotanie '*rzucanie, miotanie, tu losowanie, iactatio, actus talos mittendi*': Paupertat et ditat thalorum casibus, pr⟨z⟩ythczey albo *szczszthnyego myothanyą XV *p. post. PF* III 288.

Miotełka '*tu jakiś czynsz czy świadczenie, tributum quoddam*': Casimirus IV rex approbando emptionem domus et horti sub muris castri Cracoviensis... per Ioannem de Olyescznycza... eandem domum et hortum ab

omni iurisdictione communi et omnibus censibus ac signanter a solutione dicta myotelka absolvit (1454) XVI *p. pr. Matr* IV 3 nr 881.

Miotła *formy*: *n. sg.* miotła *ca* 1500 *Erz* 45; ~ *g. sg.* miotły XV *p. pr. R* XVI 336, *Rozm* 819; ~ *ac. sg.* miotłę 1412—71 *BiblWarsz* 1861 III 50, *Rozm* 821; ~ *l. sg.* (w) mietle *Fl* i *Pul* 2, 9. 88, 32; ~ *i. pl.* miotłami *Gn* 173a, XV *in. R* XXIV 72, XV *med. SKJ* I 66, 1471 *MPKJ* V 44, *Rozm* 300. 746. 814. 818. 821.

Znaczenie: '*wiązka gałązek, virgarum fasces, scopae*': **a.** '*służąca do zamiatania, ad purgandum aptae*': Motlami vmeczon scopis mundatam (invenit eam, *sc.* domum, scopis mundatam et ornatam Luc 11, 25) XV *in. R* XXIV 72, *sim. Rozm* 300; Myothlą scoba *ca* 1500 *Erz* 45; ~ **b.** '*do wymierzania chłosty, ad flagellandum aptae*': Krol... swętego Bartholomega [k]kaszal gest byl na prongø szaueszycz a motlamy gy bycz *Gn* 173a; Dam cy pogani w dzedziczstwo twoie y w trzimane twoie craie zemske. Wlodacz bødzesz nad nimy w metle szelazney (in virga ferrea) a iaco ssød zdunowi rozbyiesz ie *Fl* 2, 9, *sim. Pul;* Nawedzø w metle (in virga) lychoti gich *Fl* 88, 32, *sim. Pul*; Czso pan Jaranth zaloval, yszbi povessil nan Schevsky Jan glowną, dwa mecza i czrzissz, y motla, tego iest Jan nie uczinil 1412—71 *BiblWarsz* 1861 III 50; Surgens maturo tempore quoque thoro, virge, *gl.* vrzadem myotly, uel calami iaciendo frusta sputasti XV *p. pr. R* XVI 336; Trzykrocz myotlamy byteszm ter virgis cesus sum (II Cor 11, 25) XV *med. SKJ* I 66; Ostrymy myothlamy scorpionibus (pater meus cecidit vos flagellis, ego autem caedam vos scorpionibus III Reg 12, 11) 1471 *MPKJ* V 44; Vydzyelysczye mego mylego syna tako nądznye vmączonego, zvyązanego rzeczyądzmy, vbytego byczmy y myotlamy *Rozm* 746, *sim. ib.* 814. 818; Kazdy raz trzy razy v sobye myal: geden raz od myotly, ktorych *lezela kupa vyelyka, a thy vschytky on zbyto *ib.* 819; Kyedym vzrala, yze yvz byorą myotlą, ya ku pyrvemv razv yako serczem vrazonem odvyedzyona yestem od rozvmov *ib.* 821; Tedy tako yste obroczyvschy gy brzuchem, y poczęły bycz pągamy, ostrych ządl napelnyonymy, y myotlamy barzo zythkymy *ib.*

Miód *formy*: *n. sg.* miod *Słota* w. 25, 1446 *Rost* nr 3222, *Park* 405, *Rozm* 70; ~ *g. sg.* miodu 1398 *Pozn* nr 380, 1416 *Czrs* 153, 1427 *ZapWarsz* nr 39, 1428 *KatOssol* nr 372, 1433 *ZapWarsz* nr 413, 1436 *ib.* nr 676, *etc. etc.*; miedu 1404 *KsZPozn* nr 1705, XV *p. pr. Cant*; ~ *ac. sg.* miod *Fl* 18, 11, 1435 *KsMaz* III nr 1565, 1446 *ZapWarsz* nr 798, *etc. etc.*; ~ *i. sg.* miodem *Sul* 70, *BZ* Num 14, 8, *De morte* w. 67, *MPKJ* V 53, *Rozm* 70; ~ *l. sg.* (w) miedzie *Sul* 96; miodu XV *med. R* XXV 155; ~ *g. pl.* miodow *Sul* 11. 33.

Znaczenia: **1.** '*produkt wytwarzany przez pszczoły, trzmiele itp. ze słodkiej substancji zbieranej z kwiatów, mel*': Jakom ya ne dal Micolayevi polklothka modu 1398 *Pozn* nr 380; Boiazn bosza... slotczeysza nad mod (super mel) y nad stredz (*Pul*: nad strzedz y plast) *Fl* 18, 11; Wincencius... evasit... Nicolaum... pro quartali medonis vlg. o czwircz medu 1404 *KsZPozn* nr 1705; Jakom ya za lonka kxandzu pokow modu zaplaczil 1416 *Czrs* 153, *sim.* 1433 *ZapWarsz* nr 413; Mnogy... graby szø w myszø przod, ysz mu medzwno yako mod *Słota* w. 25; Daczbog ne przedal Andrzeyeui modv *falszewigo 1427 *ZapWarsz* nr 39; O kthore rzeczi i o myoth Ian na Szwyanska zalowal, *theych on gemu nye pocratl 1435 *KsMaz* III nr 1565; Jacom ya ne szeszlal Pyotrka... po dwanaczcze kop y po oszm pokow myodu lonszkego y latoszego 1436 *ZapWarsz* nr 676; Myod mel 1446 *Rost* nr 3222; Pyotr nye *vcrlath Michalovy myodv w gyego boru 1446 *TymSąd* 73, *sim.* 1451 *ZapWarsz* nr 940, 1468 *TymProc* 202, 1471 *MiesHer* XI 3; Jacom ya zaplacziw myod Dzirzkowy, sz *ygego spolniky polozil barcz 1446 *ZapWarsz* nr 798; Ho kradzezy myodow w dzyedzynach *Sul* 11, *sim. ib.* 33; Ian... mowil, wlosthny szwoy myoth (mel), yako slvzalo, do swogego domv szą donyescz *Sul* 33, *sim. Dział* 22; Thesz w przythczach nyszey popysanych thą vyną vpadnye..., kthokole pszczoly y s myodem (apes cum melle, *Dział* 60: myod) wydrze *Sul* 70; Barczy na pusczach... kmyecze trzymayącz,... dany sz myodv mayą dacz (de tributis... seu melle respondere teneantur) *Sul* 81; Gdi... barthnyk w przerzeczonich rzeczach dostatecznego rankoyemstwa nye vczyny,... any myodu... zaplaczyw (neque melle... soluto) sbyezi,... tegdi pan, ktoremu to iste spelnyono bi nye bilo, gdzyekoli... tego tho sbyega naydzye..., bandzye czyandzal w tem tho myedzye (in ipso melli) nye zaplaczonem *ib.* 96; Myod w usczyech mel in ore XV *p. pr. R* XXV 271; Sicut apis, que post colleccionem floris suffocatur in fecibus mellis po sbyranyv myodu s quecza tonye w modu XV *med. R* XXV 155; Podda nam zemyø mlekyem a myodem (lacte et melle) czekøczø *BZ* Num 14, 8; Syøgnøl koncem tego prøta... y dotknøl w myod (in favum mellis) *BZ* I Reg

14, 27; Toscye wi wydzely, yszesta syø oczi moy oszwyecyle, iszem tego myodu vkusyl (gustaverim... de melle) malyvtko *ib.* 14, 29; Othchodzecz (*leg.* otchoce-ć) szya sz myodem tarnek, gdycz przynyosza yadv garnek, mvszysz gy pycz przesz dzaky *De morte* w. 67; Mood id est mel *Park* 405; Lypyen daye myod 1471 *CyzKlob* 444; Iako barzo slotki sø czeluszczam mogim wimowi twoie, nad miod (super mel Psał 118, 103, *Fl i Pul*: nad strzedz) vstam mogim *MW* 36b; I karmyl ye tukem z zyta y z opok myodu (de petra melle, *Fl*: strdzi) nasyczył ye *Pul* 80, 15; They noczy, kyedy szye syn bozy narodzyl, po wschemv svyatv myod schedl, bo tedy nyebyossa myodem czyekły (mel... pluit, nam facti sunt melliflui... caeli) *Rozm* 70; Pczoły⟨e⟩ kv zebranyv myodv nye wschełkye zyelye yest vzyteczne (apibus herbae necessariae non sunt), alye yedno kvyeczye *ib.* 417.

2. '*napój z miodu, mulsum, hydromeli*': A ty, bracze, nalcy myodw! 1428 *KatOssol* nr 372; Na pissanc perzynye damy sobye do wole pywa y medu XV *p. pr. Cant*; Oszlodzienye myodą (*war. lub.*: oslodzenye myodem) mulsum, id est pocionem ex aqua et melle (itc, comedite pinguia et bibite mulsum Neh 8, 10) 1471 *MPKJ* V 53; ~ *z fleksją łacińską*: Nam cum tantae multitudini... potus cerevisiae defecisset et Pasth in sua domuncula modicum mellis pro se et sua familia braxaverat, in tantum liquor mellis, qui medo Polonice dicitur, auctus est, quod toti populo abundantissime de eodem medone... tollere ministraverat (*ca* 1250) XV *MPH* II 479.

1. Mir, Mier *formy*: *n. sg.* mir *Gn* 1a, *ca* 1428 *PF* I 495, 1437 *Wisł* nr 228 s. 86, *etc.*; ~ *g. sg.* miru 1400 *Pozn* nr 446, 1422 *ib.* nr 1120, XV *p. pr. R* XVI 343, *BZ* Num 25, 12. Deut 20, 10. I Par 18, 10. I Esdr 9, 12. II Esdr 8, 86, *etc.*; mieru *OrtMac* 85; ~ *ac. sg.* mir 1399 *Leksz* II nr 1215, *Fl* I Prol 6, 1403 *JA* VI 208, *etc. etc.*; ~ *i. sg.* mirem *BZ* Jud 21, 13; ~ *l. sg.* (w) mirze 1387 *Pozn* nr 30, 1391 *Leksz* II nr 1469, 1393 *ib.* nr 1522, 1398 *HubeZb* 94, 1400 *SKJ* III 191, *etc.*; mierze *OrtMac* 142, *Rozm* 141. 299.

Znaczenia: **1.** '*pokój, bezpieczeństwo, pomyślność, szczęście, pax, tranquillitas, securitas, salus*': Chuała bøcz bogu na uisz[sz]okoszcy a mir boszy (pax Luc 2, 14) bøcz na szemy ludzem dobre vole *Gn* 1a, *sim. Rozm* 68; Za myr, za pokoy pro pace et tranquillitate XV *med. Zab* 523, *sim. ca* 1455 *JA* XIV 505; Poslaly posli ku sinom Benyamynowim, gisz bily na gorze Remmon, y przikazaly gym, abi ge spoymowały z myrem (ut eos susciperent in pace) *BZ* Jud 21, 13; Myr a pokoy dam Israhelu (pacem et otium dabo in Israel) we wszech dnyoch gego *BZ* I Par 22, 9; Myly boze, daj pokoy, myr! 1460 *PrzBibl* I 187; Swiøti angele, bozi stroszu, cyala mego y duszy mey odeymy mye y przymy w mirze duch moy *MW* 138a; Przymcze gory myr (*Fl*: pocoy) lyudu (suscipiant montes pacem populo), a padoly sprawyedlnoszcz *Pul* 71, 3; Racz nam dobre latho daczy, myr y pokoy szgednaczy XV *p. post. R* XXV 226; Eciam oretur deum pro pace et aere bono et magis istis temporibus, aby ye bog raczył vpokoycz a dacz nam myr czesny y tesz dobre povyetrze, potym myr w krolestvye nyebyeskym XV *ex. SKJ* I 148, *sim. Rozm* 201; Tamo... vyeczna radoscz y vesele, przespyeczności, zdrovye y myr vyekvysty v mego oblvbyencza (quies et securitas, salus, pax aeterna) *Rozm* 25; Oczyecz tvoy yest Iozeph betlegemsky, a by zyvot tvoy szyedł... yako yego, rządzyłby dny tvoye v myerze (cum pace pertransires dies tuos) *ib.* 141; Dusze zbozne... przymą vyekvysty (*leg.* w wiekuisty) myr (suscipiam in requie locatas) *ib.* 169; Kyedy moczarz strzeze palacza svoyego. v myerze bądzye wschytko ymyenye yego (in pace sunt ea, quae possidet Luc 11, 21) *ib.* 299; Nye mnymayczye, abychczy przyschedł pvsczycz myr na zyemye (quia pacem venerim mittere in terram Mat 10, 34) *ib.* 313, *sim. ib.* 455. 575; Obezrecz nye mozesz tey sley przygody, czo na czye ma przydz, masz dobre, ktore yest na czasz myrv (ad pacem) szvyeczkyego *ib.* 447; Namylschy moy synkovye, nye tako maczye zycz [alye] czaszv nyemyernego, yako kyedyszczye byly v myrze *ib.* 581; By... sydovska zyemya... myr y pokoy myala, dostoynye my szye vydzy, by ten człovyek nam przeczyvny od naschego odpyssan kraya *ib.* 583; ~ *w formułach pozdrowienia i pożegnania*: Wsblogoslavi sobye w serczv swem rzekøøcz: Bødze mnye mir (pax erit mihi)! *BZ* Deut 29, 19; Przyschedwschy k nyemv pozdrovył y (*leg.* ji), rzekacz: Zdrow bądz, Yoachymye, przyaczyelyv bozy, myr y vczyecha, zdrovye y nadzyeya vyelykyego veszelya przymy (pacem atque gaudium sibi nuntiavit) dzyszyą na vyek vyekom *Rozm* 3; Dzyevycza blogoslavyona... pozdrovyla yą, rzekącz: Zavytay bog, czyotvchno myla, a tobye myr z nycha! *ib.* 52; A wchodzącz w dom pozdrovyczye y rzekącz: Myr themv domovy! A zapravdą bądzyely dom dostoyny naszego myrv, przydzye vasz myr na then

dom, alye nye bądzyely dostoyen vaszego myrv, vroczy szye k vam myr vasz (pax huic domui. Et si quidem fuerit domus illa digna, veniet pax vestra super eam, si autem non fuerit digna, pax vestra revertetur ad vos Mat 10, 12—3) *ib.* 309; ~ Myly Iesus kv nyevyeszczye: Vyara tvoya zdrową czye vczynyla, ydzy w *myrzą (vade in pace Luc 7, 50) *Rozm* 321.

2. '*przymierze, przyjaźń, układ o przyjaźni, foedus, societas, amicitia*': Ffedus slub uel myr *ca* 1428 *PF* I 495, *sim.* 1437 *Wisł* nr 228 s. 86; Myr vstavyony pax sancita XV *p. pr. R* XVI 343; Myrv pacis *ib.*; Dedi in fedus, mir, populi mei (Is 42, 6) XV *med. GlWroc* 73v; Owa dawam gemv slvb mirv mego (do ei pacem foederis mei) *BZ* Num 25, 12; A iestly k myastv przistøpisz chczøcz gego dobicz, napirwey poday gemv *mirv (offeres ei primum pacem) *BZ* Deut 20, 10; Poslal swego sina Adurama ku krolyowy Dauidowy, szødaiøcz od nyego myrv (ut postularet ab eo pacem) *BZ* I Par 18, 10; Federa pacis, id est firmatam pacem sczwyrdzony mir *OrtCel* 4, *sim.* XV *ex. Zab* 526; Myr fedus 1466 *R* XXII 10; Myr inducias *ib.*; Myrv pacta *ib.* 24; Opusczy znamyą myrv a konay, czosz poczal *Rozm* 619; ~ mir między *kimś, czymś*: Mir medzi czalem y duszø czini (pacem inter carnem et animam operatur) *Fl* I Prol 6; A wszakosz przetho raczyl szø na then swyath narodczycz..., aby przes tvø swøthø szmercz medzy bogem oczczem a medzy grzesznym myr uczynyl 1451 *MacDod* 105, *sim. Rozm* 599; Yedna dzyewka... vczynyla myr myedzy bogyem oyczem y myedzy rodzayem czlovyeczym *Rozm* 51; ~ mir z *kimś*: Przetosz ivsz nye dawaycye swich dzewek gich sinom..., a nye szukaycye myru s nymy a sczøscya gich (non quaeratis pacem eorum et prosperitatem eorum) *BZ* I Esdr 9, 12; Nye szukaycye myru s nymy myecz (non inquiretis pacem habere cum illis) *BZ* II Esdr 8, 86.

3. '*porządek publiczny, ordo publicus*': Nye bandzely szlonczą (*pro* szlomcza) myrv w wyazane dny za goraczą wffaczon y ozalowan, na thego mayą albo mogą zalowacz w trzech szandzyech obyczayne wylosz⟨o⟩nych s prawa prawego *OrtBrRp* 60, 2; Gdy woyth woldruge o glową, o czyaszkye rany albo o ktorakoly beszprawna rzecz... a then owynyony stanye ku prawu gothow odpowyedacz, a themv s prawa naydv odprzyszancz szye, mvszyly woyth thy przyszagy wzancz a mozely takyemv myrv wzlomczy odpusczyczc? *ib.* 91, 2, *sim. OrtMac* 125; Nazayvtrz poranv maya tego myrv lomczą kv prawu wolacz *OrtBrRp* 94, 3, *sim. OrtMac* 130; O glową albo o rany... tho maya dacz do gaynego sządu polozenya, a thego tho, czo myr slomyl, pravem ortelem nasladowacz *OrtMac* 23, *sim. OrtBrRp* 27, 4; Gdyby... glowa zabytha albo czokolwyek gynnego nyerzadnego vczynyono..., mozely thego myeru zlomcza (*OrtBrRp* 64, 1: themv mirv zlomycz) w zawyeszony czasz szka[r]zacz? *OrtMac* 85; Zlomcza myrv pacis violator *OrtRp* 64.

4. '*gwarancja a. stan bezpieczeństwa, stan szczególnej ochrony prawnej, securitas alicuius legibus singularibus firmata*': Czo Jacub zabil Adama, to gy zabil, ysz gy cradł, a o staroszcinym myrsze niczcz ne we⟨d⟩zal 1391 *Leksz* II nr 1469; Ysze Sandzivoy ne slubowal Andrzegewy ot swich ludzy sza mir 1399 *ib.* nr 1215; Iaco Potrek do Kaliszkego slal zøndayø miru drzewey, nisz w zemi zawadzil, an mu go ne *chdzal dacz 1400 *Pozn* nr 446; Jacosmi Maczkowi Szolteszkemu listowi myr dayali y zan slubowaly 1403 *JA* VI 208; Pan starosta Scepanowi vinø dal, yszbi yego mir wsdruszil, abi Nepinowi cone wsøl y *sugno, y yene rzeczi, tego ne uczinil, ani kazal 1404 *Pozn* nr 576; Yaco Szandziuog Melynsky Janą alias Yasza crome paną staroszczinego myru ne wordrowal any mu radzyl, any mu pomagal, any go chowal, kedy Benakowy Lubossenskemu poszega otpowedzal 1422 *ib.* nr 1120; Stanislao dominus heres dederat treugas pacis veniendi et recedendi, videlicet myr 1434 *Trześn* 42; Gyny szą beszprawny szlowye beszmyerny, acz w them myesczye myrv nye mayą, w themsze y prawa nye mayą, a ten w gynem myesczie moglby swe gymyenye oddacz albo tesz w them myesczye gdze tho gesth beszmyrny, gdyby powod y woyth gemv myr daly. Gyny szą besprawny iako ysz myrv nygdze nye mayą yako szą oszadzeny na szmyercz, y czy oszadzeny yako szą banthowany, ysz gym nygdzey myr nye gesth podług prawa *OrtBrRp* 82, 4—83, 1, *sim. OrtMac* 112; Gdyby ktory czlowyek vpewnyon, szlowye dano mu myr przydz, odydz, szwe szprawycz y przedacz wolno, a gdyby nye... foldrowal szwego... gymyenya..., czy, czo oszyedly yego domy..., mogaly... tho odzyerzecz? *OrtMac* 141, *sim. OrtBrRp* 104, 1; Chczely ten czlowyek foldrowacz szwe gymyenye, o tho muszy on vczynycz w rok y w dzyen pothym albo odthychmyast, yako go vpewnyono w myerze (*OrtBrRp* 104, 1: w myrze) *OrtMac* 142; Iohannes Pyleczsky michi Anne daret treugatam al. mir benivole venire et viceversa regredi, parata sum hoc recognoscere coram eo 1456 *AGZ*

XIV 489; Starosta... takiemv zbiegowy mosze dacz myr vpewnywszy gy za szescz nyedzel (palatinus vero ipsum profugum servare poterit per VI septimanas) *Dział* 61; Domini Mathias Naroszny proconsul, Iohannes Valesch, consul civitatis Czanstochowa et Iohannes Pąnkscha, vitricus ecclesie parochialis in eadem civitate... dederunt et dant per presencia scripta christianicas pacis treugas securitatemque omnimodam et salvum conductum vlg. myr 1483 *MMAe* XVI nr 848; ~ '*miejsce czy też okres czasu pozostający pod wzmożoną ochroną prawną, locus vel tempus, quo ne delinquatur magis quam alio loco vel tempore legibus prohibentur*': Czszo Micolay pobral Symona, to gi pobral penadze na mirze 1387 *Pozn* nr 30; Iako Staszag Sydofka ne pobral Jacka wf mirze 1393 *Leksz* II nr 1522; Iaco Raczław ne zabith na pancy mirze 1401 *Pozn* nr 495.

5. '*stan spokojnego, nie kwestionowanego posiadania, wykonywania swoich uprawnień, potestas sua integro iure possidendi vel exsequendi*': Eze Betrzich thø barcz... trzimal pancznaczcze lath w mirze y pocoyu a nigdi o tho ne gaban 1398 *HubeZb* 94, *sim.* 1400 *SKJ* III 191; Iaco Jarochna nigdi Paula ne gabała o dzedzinø oth seszcinaczcze lath, a nigdi ne gabała, a Pauel trzimal w mirze, w pokoyu 1402 *HubeZb* 100; Yako prawye trzima w mirze, pokoyu *panczнache lat 1417 *AKPr* VIIIa 140; Jako Jacub tenet istam hereditatem, pro qua agit Nicolaus, ultra duodecim annos in pace w mirze, w pokoyu 1419 *TPaw* IV nr 3477; Jako Myelinsky pol dzyedzini rzeczoney Radzyeschewo vidzersal trzydzescy lyat v myrze, w pokoyu do szazwanya, iako pany szalowa⟨ła⟩ o swa othczysna 1428 *Pozn* nr 1511.

2. Mir *(?)* '*mur, murus*': Municipia, id est edificia vlg. obraby myrv powyszschonego *OrtCel* 8, *sim. OrtLel* 234.

Mira, Mirra *formy*: *n. sg.* mira 1472 *Rost* nr 72; mirra *Fl* i *Pul* 44, 10, 1464 *Rost* nr 4863, *MPKJ* V 73, 1475 *Rost* nr 3223; ~ *g. sg.* mirry XV *med. SKJ* V 277, 1471 *MPKJ* V 19; ~ *ac. sg.* mirę *Rozm* 77; mirrę *Ksw* cv 31, *Gn* 2b. 5b, *EwZam* 294; ~ *i. sg.* mirrą *Ksw* dr 3, *ca* 1420 *R* XXV 229, *BZ* Judith 10, 3, XV *p. post. AKPr* II s. XXIV, XV *ex. R* XXV 243.

Znaczenie: '*wonna żywica z drzew iglastych używana jako kadzidło i lekarstwo, też maść, olejek do namaszczania, pachnidło, arborum coniferarum resina bene olens, etiam tus, medicamentum quoddam, unguentum odoriferum*': Crole poganscy... zloto, cacydlo a mirrø... ¡emu vsdaly (obtulerunt ei... tus et myrrham Mat 2, 11) *Ksw* cv 31, *sim. EwZam* 294; Mirrø, to ie chala udrøcenim *Ksw* dr 3; Gestcy on milemu Xpoui m⟨i⟩rrø, kadzydlo bil oferoual *Gn* 2b, *sim. ib.* 5b; Mirra y gutta, y cassia (myrrha et gutta, et casia) od odzena twego *Fl* 44, 10, *sim. Pul*; O completney godzine czalo grobu dano, ot milostnich priyaczol mirrą pomazano *ca* 1420 *R* XXV 229, *sim.* XV *p. post. AKPr* II s. XXIV, XV *ex. R* XXV 243; Que est ista, que ascendit per desertum sicut virgula fumi ex aromatibus mirre et thuris przes puschczą ⟨jako⟩ rosczka dymv z masczy myrry y kadzydla (Cant 3, 6)? XV *med. SKJ* V 277; Omila (*sc.* Judyt) swe cyało a pomazala syø myrrø nalepszø (unxit se myro optimo) *BZ* Judith 10, 3; Mirra mirra 1464 *Rost* nr 4863; Nalepsey mirry prime mirre (sume tibi aromata primae myrrhae Ex 30, 23) 1471 *MPKJ* V 19; Distillancia s ktorich capye mirra napyerzwa (labia eius lilia distillantia myrrham primam Cant 5, 13) *MPKJ* V 73; Myra mirra 1472 *Rost* nr 72; Mirra mira 1475 *ib.* nr 3223; *Mirza mirra *ca* 1500 *ib.* nr 7213; Otvorzywschy sve skrzynye podaly szą yemv zloto, myrą (myrrham Mat 2, 11) y kadzydlo *Rozm* 77.

!Mirkev *bot. może* '*trzmielina, Evonymus L.*': Siler sarzazka sivc mirkev XV *med. PF* V 28.

Mirne '*opłata sądowa wpłacana przez godzące się strony na rzecz sołtysa, pecunia a partibus concordiam ineuntibus sculteto vici solvi solita*': Sculteto de omni re iudicata, tam magna, quam parwa, tercius denarius debet venire. Item de cunycza tercium grossum, de concordacione al. s myrnego tercium grossum... habere debet 1447 *AGZ* II 131. ~ *Może należy czytać* śmirne.

Mirnie, Mirznie 1. '*spokojnie, łagodnie, nienapastliwie, quiete, placide*': Bo sø mne mirne nektorzi molwili (pacifice loquebantur), a w gnewe zemskem molwøcz lsci sø mislili *Fl* 34, 23, *sim. Pul.*

2. '*nie doznając niepokoju, dolegliwości, tranquille, secure*': A byl to yeden z yego zvolyenykow, Ian evanyelysta..., yegosch myloval myly Iesus navyeczey nad ynsche, alye osobnym mylovanym, bo myrne s tego zyvota vyschedl, a nye przez mąka *Rozm* 551; ~ *(o stosunkach prawnych)* '*nie doznając zaczepek, pozwów, przeszkód w posiadaniu, sine accusatione, in ius vocatione, sine impedimentis alicui in aliqua re possidenda illatis*': Iaco Lwychna szedzi swey ('w swej') ⟨o⟩cziszne trzidzeszczi lath y trzy lata myrzne a pokoyne 1403 *Piek* VI 182; Yako Wythocha y swym (*leg.* z swym) *oczsem wydzersala mymo trzydzeszczy lath pocoyne y myrne trzeczø czøscz trzecze czøsczy Drzøsgowa 1418

Pyzdr nr 546; Zastawyamy dzedzini nassze... wszytky y pospolita ku namenonim dzedzinam przysluchayoncz myecz, dzerszecz, trzymacz, vszywacz pokoyne y myrzne pacifice ac quiete *ca* 1428 *PF* I 482.

Mirny *formy*: *n. sg. m.* mirzen 1399 *Leksz* I nr 2935, *ca* 1475 *SprTNPozn* IV 48; mirny XV *p. pr. R* XVI 334; *f.* mirna 1388—430 *ArchTerCrac* IIIb 248, 55; ~ *ac. sg. neutr.* mirne *ca* 1500 *R* XIX 67; ~ *n. pl. m.* mirni 1433 *StPPP* II nr 2475.

Znaczenia: **1.** '*spokojny, bezpieczny, nie atakowany, securus, tranquillus*': Nec iniecit ignem in terram pacificam vlg. myrna 1388—430 *ArchTerCrac* IIIb 248, 55; Myrny quietus XV *p. pr. R* XVI 334; Byerzącz poszdrovyenye y angelszkye pyenye, day (*sc.* Matko Boża) myrne bydlyenye i vyn odpuscze⟨n⟩ye *ca* 1500 *R* XIX 67.

2. '*zachowujący się spokojnie, nienapastliwy, qui animo est quieto, neminem in ius vocat*': Nota fidejussoriam, quam fecit Jaroslaus Czolowski pro Mathia Grabovecz, quod debet esse pacificus vlg. mirzen erga Boguslaum 1399 *Leksz* I nr 2935; Recognicio domini Cracouiensis inter dominum marschalcum Regni Polonie... et Sestrzenczonem... Posicio termini in hys verbis: Bandze ('bądźcie') mirny y pokoyny podt tim *sagladem dwu tissancz gryffen a stancze ku prawu w sostanecycze (*leg.* szostąnaćcie *?*) godzyna 1433 *StPPP* II nr 2475; Pacificus vlg. myren, sine violencia, tenendo treugas pacis *ca* 1475 *SprTNPozn* IV 48.

Mirra *cf.* **Mira**

Mirtowy *cf.* **Drzewo**

Mirtus *bot.* '*mirt. Myrtus communis L.*': Przinyescyez olyvove rozgy y rozgy drzeva przekrasnego, y rozgy tego drzeva, gesz slowye myrtus albo swyrk (adferte frondes olivae et frondes ligni pulcherrimi, frondes myrti) *BZ* Neh 8, 15.

Mirz*(?) bot.* '*Oenanthe phellandrium Lam.(?)*': Myrz *ca* 1455 *JA* XIV 489. ~ *Może należy rektyfikować na* mirzyk*?*

Mir-zączka *cf.* **Mierziączka**

Mirzen *cf.* **Mirny**

Mirziaty *cf.* **Mierziaty**

Mirziączka *cf.* **Mierziączka**

Mirzieć *cf.* **Mierzieć**

Mirz(i)oność *cf.* **Mierzioność**

Mirzkać *cf.* **Mierzchać**

Mirznie *cf.* **Mirnie**

Mir-zny *cf.* **Mier-zny**

Mirzwa *cf.* **Mierzwa**

Mirzyć '*godzić, jednać, reconciliare, in concordiam reducere*': Nyesgody myrzy bella federat 1466 *R* XXII 24; Reconciliatur myrzy albo gedna XV *p. post. JA* XII 144. ~ *Cf.* **Przemirzyć, Przymirzyć się, Umirzyć, Zmirzyć, Zmirzać.**

Mirzyk *bot.* '*Oenanthe phellandrium Lam.*': Myrzyk apium *ca* 1465 *Rost* nr 3794, *sim.* 1478 *ib.* nr 2189, 1485 *ib.* nr 5840; Apium myrzyk, myrssik 1472 *ib.* nr 475—6; Myrzyk opium *ca* 1500 *PF* IV 759. ~ *Może jednak* myrszyk, *cf.* **Merch.**

Misa *formy*: *n. sg.* misa *Park* 410, XV *p. post. PF* V 7, *ca* 1500 *Erz* 45; ~ *g. sg.* misy *MPKJ* V 119, *Rozm* 305. 548; ~ *ac. sg.* misę *Słota* w. 30. 32, 1471 *MPKJ* V 110, XV *p. post. Kałuż* 271, *Rozm* 548; ~ *l. sg.* (w) misie 1471 *MPKJ* V 119, *Rozm* 346. 549; ~ *g. pl.* mis XV *p. post. PF* III 287; ~ *ac. pl.* misy *Słota* w. 38, XV *med. R* XXII 242, 1491 *AGZ* XVIII 509.

Znaczenia: **1.** '*duża miska, vas concavum, alveus, paropsis*': Pelnø miszø nadroby, yako on, czszo motykø roby, szøga w myszø prze drugego, szukayø køsza lubego *Słota* w. 30—2; Twarda pokuta, ale rozumna, gest yako na wrzot albo na raną twarda o (*pro* a) ostra mascz, albo dzwyarstwo a scrzip na myssi szmazane XV *med. R* XXII 242; Missa, id est scu[l]tella *Park* 410; W myschą in alveum (coxerat pulmentum et intriverat panes in alveolo Dan 14, 32) 1471 *MPKJ* V 110; Na myschie in disco (da mihi, inquit, hic in disco caput Joannis Mat 14, 8) *ib.* 119, *sim. Rozm* 346; W myschie (*war. lub.*: missy) paropsidis (mundatis, quod deforis est calicis et paropsidis, intus autem pleni estis rapina et immunditia... Munda prius, quod intus est calicis et paropsidis Mat 23, 25—6) 1471 *MPKJ* V 119; Non accepi... Stanislao... ab eo in domo sua nec importavi..., quatuor scutellas al. czenove myszy 1491 *AGZ* XVIII 509; Na myssą in apsidem XV *p. post. Kałuż* 271; Slota mysza parapsis *ca* 1500 *Erz* 45; Myszą scutella *ib.*; To, czo yest wzvyrchu czasze albo myszy (quod deforis est calicis et catini Luc 11, 39), to czczyczye a czyszczyczye *Rozm* 305; Ktory vsczyagnyą (*leg.* wściągnie) se mna ręką v myszą (manum in paropside Mat 26, 23), tenczy mye zdradzy *ib.* 548; Dwanasczye apostolow yadło s tey myszy z Yesucristem (duodecim in eodem catino cum domino edebant) *ib.*; Y wychvaczyl kazdy ręką sz myszy, yedno Iudaschova ostala *ib.*; Nye baczyly, czya by ręka ostala v myszye z Yezucristem *ib.* 549, *sim. ib.*; ~ polizacz mis '*ten, kto żyje cudzym kosztem, pasożyt, parasitus, qui aliena impensa vivit*': Nebulo, sc. eodem more decoctor, scura polyszacz mysz abo lakomy człovyek XV *p. post.*

PF III 287; ~ *przenośnie* '*zawartość misy, jedzenie, id, quod alveo continetur, cibus*': Ano wszdy wydzø, gdze czszny szedzy, kaszdy gy sluga nawedzy, wszytko yego dobre sprawa, lepsze mysy przeden stawa *Słota* w. 38.

2. chlebowa misa '*rodzaj gorszego chleba, wypiekanego w kształcie płaskiej miski i używanego jako miska, panis vilior in catini formam decoctus atque pro catino usurpatus*': Chlebowa misą nuppadogundium XV *p. post. PF* V 7.

Miska 1. '*część zbroi okrywająca ramię, armorum pars, qua humerus tegitur*': Pro galero videlicet przelbicza..., pro medio płati..., clobucek..., pro miski pro VIII grossis 1428 *StPPP* II nr 2176; Recepisti... arma pertinencia ad humeros al. myschky 1447 *RocznHist* IV 129; Stanislaus proposuit pro armis sive apparatu armorum, videlicet poluplacze, skrzidla, mysky, schinky... et lorica 1458 *MMAe* XVI nr 544; Panczers, oboyczek, plech, mysky, schynky 1471 *GórsJazRp* 270; Lepka cyrna, myschka cyrna *ib.* 271; Lepka, myszky cyrne, schamostrel *ib.*; Capalin cysthy, myska cystha y schynka cystha 1471 *GórsPiechRp* 209, *sim. ib.*; Paweza ze rzebrem, lepka cyrwona, myska cyrna *ib.* 210; Lepka cyrwona, myska cyrwona, schynka cyrna *ib.* 212; Petrus... reposuit arma bellica domino Iohanni... adiudicata...: duplices mysky super manus et similiter duplices super pedes sine sotularibus 1475 *MMAe* XVI nr 911; Castrum Lovycz... et ea, que... in castro reperi, videlicet... XV galee, VI nakolanky, IX schinky,... duplices myssky..., in tenutam... et gubernacionem... recepi 1478 *MMAe* XIII nr 2173; Item in caminata... Alberti... ⟨res⟩ per me Simonem... conscripta. Item in primis lapka, dwa plachy, myschky, renkawycze, oboyczyk 1495 *RocznKrak* XVI 63.

2. '*naczynie kuchenne i stołowe, w którym się podaje potrawy, wodę do mycia, a także przechowuje drobne przedmioty itp., vas cibis coquendis et in mensam apponendis aptum, quo etiam aqua vel res quaedam minutae asservabantur*': Tham yest kaganyecz y myszka *DlLB*III 354; ~ *w błędnym przekładzie łac.* craticula: Z mysky (*war. lub.*: s mysky aut s bąnky) de craticula (sin autem de craticula fuerit sacrificium, aeque simila oleo conspergetur Lev 2, 7; z mysky *jest źle odczytane z czes.* s mrziezky, *por. Biblia ołomuniecka*: a pakli s mrziezky obiet gest, *co odpowiada łac.* craticula) 1471 *MPKJ* V 21.

Misny '*odnoszący się do misy, qui ad paropsidem spectat*': Krąvadz myąszna (*pro* myszna) ambasia *ca* 1500 *Erz* 44.

Mistr *formy*: *ac. sg.* mistra XV *in. R* XXIV 74; ~ *v. sg.* mistru *Rozm* 413; ~ *i. sg.* mistrem *Rozm* 237; ~ *n. pl.* mistrowie XV *med. GlWroc* 231v, XV *med. R* XXV 271, *OrtMac* 64, *Rozm* 369. 713. 819; mistrewie 1453 *R* XXV 210.

Znaczenia: **1.** '*człowiek wykształcony, uczony, nauczyciel, magister, doctor, praeceptor, vir doctus*': Non est discipulus, vcen, super magistrum, mistra (Luc 6, 40) XV *in. R* XXIV 74; Mystrowe zacona scribe XV *med. GlWroc* 231v; Mystrevye w Pyszmye badały, czo proroczy povyadaly 1453 *R* XXV 210; Thy yesz mystrem w Ysrael (tu es magister in Israel Jo 3, 10) a tego nye vyesz? *Rozm* 237; Iego spytaly: A czosz movye ('mowią') mystrovye zydovsczy (quid ergo scribae dicunt Mat 17, 10), yze Helyasz ma naprzod przydz? *ib.* 369; Pytaly mylego Iesusa rzekącz: Mystrv (magister Mat 22, 24)! *ib.* 413; Tedy ty yste kxyazątha, Cayfasch, byskupovye, mystrovye y vschytka rada (principes autem sacerdotum et omne concilium Mat 26, 59) poczęły schukacz krzyvego svyadecztva przeczyv mylemv Iesucristovy, yakoby y na smyercz dały *ib.* 713; ~ mistr przyrodzenia '*lekarz-anatom, medicus anatomiae peritus*': Yako movyą mystrovye przyrodzenya, yze v kazdem czlovyecze czthyrzysta schesczdzyessyath y dvoye kosczy *Rozm* 819.

2. '*rzemieślnik o najwyższych kwalifikacjach, uprawniony do samodzielnego wykonywania swego zawodu, faber artis suae peritissimus, cui per se ipsum artem exercere concessum est*': Mistrowye carpentarii subtiles XV *med. R* XXV 271; Mystrowye (*OrtBrRp* 52, 4: mystrzowye), kthorzy wyedza prawo y pozywaya cznosczy, yako ony nalepey vmyeya... bogv ku czczy y... ludzyom na vszythek..., thaczy ludzye mogą sz wamy bycz *OrtMac* 64.

Mistrownie *(?)* '*po mistrzowsku, bardzo biegle, artificiose, optime*': Vinum, *gl.* sit clarum, quod vetus, stare, subtile, mysstrowyye (*pro* mysstrownye *?*) warzone, maturum, vystale XV *p. post. PF* III 291.

Mistrowny *formy*: *g. sg. neutr.* mistrownego 1471 *MPKJ* V 86; ~ *i. sg. neutr.* mistrownym 1471 *MPKJ* V 104; ~ *n. pl. neutr.* mistrowna XV *med. R* XXV 155; ~ *n.* a. *ac. pl. neutr.* mistrowna 1471 *MPKJ* V 90.

Znaczenia: **1.** '*po mistrzowsku wykonany, mistrzowski, wyszukany, artificiosus*': Mystrownego spyevanya melodos musicos (in peritia sua requirentes modos musicos et narrantes carmina scripturarum Ecclus 44, 5) 1471 *MPKJ* V 86; ~ mistrowne działo '*delikatna tkanina, tela subtilis*': Mystrowna działa subtilia (confundentur, qui operabantur linum, pectentes et texentes sub-

tilia Is 19, 9) 1471 *MPKJ* V 90; Mystrownym dzialem subtilibus (vestivi te discoloribus et calceavi te ianthino, et cinxi te bysso, et indui te subtilibus Ezech 16, 10) *ib.* 104.

2. '*zręczny, szybki, ruchliwy, agilis*': Corpora erunt agilia *mystrownya XV *med. R* XXV 155.

Mistrz *formy*: *n. sg.* mistrz XV *in. R* XXIV 75, *ca* 1420 *ib.* 86, *Gloger, etc. etc.*; ~ *g. sg.* mistrza *Galka* w. 7, 1491 *RKJŁ* VII 58, *Naw* 121, *Rozm* 511. 530, *etc. etc.*; ~ *d. sg.* mistrzowi *BZ* I Esdr 7, 11. II Esdr 8, 10, 1491 *RKJŁ* VII 58, *Rozm* 128. 129, *etc.*; mistrzewi 1464 *Wisł* nr 783; ~ *ac. sg.* mistrza *ca* 1420 *R* XXIV 81, *Sul* 82, *BZ* IV Reg 22, 3, *etc. etc.*; ~ *v. sg.* mistrzu 1437 *Wisł* nr 778, *De morte* w. 81. 103. 256, 1471 *MPKJ* V 121, *EwZam* 301, *Rozm* 179. 215, *etc. etc.*; ~ *i. sg.* mistrzem *Rozm* 538. 557. 675; ~ *l. sg.* (o) mistrzu *Rozm* 737; ~ *i. du.* mistrzoma *Rozm* 108; ~ *n. pl.* mistrzewie *Gn* gl. 61a, XV *med. R* XXII 234; mistrzowie *BZ* II Par 34, 13, *OrtBrRp* 52, 4, *etc.*; mistrze *BZ* Deut 29, 10, 1491 *RKJŁ* VII 56. 58; ~ *g. pl.* mistrzow *BZ* Dan 3, 2, 1491 *RKJŁ* VII 56. 57, *Rozm* 266. 665. 739; ~ *d. pl.* mistrzom 1491 *RKJŁ* VII 57; ~ *ac. pl.* mistrze XV *med. R* XXII 234, *BZ* Deut 31, 28, *De morte* w. 106, *Rozm* 147; ~ *i. pl.* mistrzmi 1491 *RKJŁ* VII 58, *Rozm* 418.

Znaczenia: **1.** '*człowiek wykształcony, uczony, nauczyciel, człowiek z tytułem naukowym magistra, magister, doctor, praeceptor, vir doctus*': Tuta dale mouø rosmagicy mistrzeue o te to guasdze *Gn* gl. 61a; Wsszem dobrim zacony (*pro* zacom) sszlussza szwego myssztrza czczicz *ca* 1420 *R* XXIV 81; Myli mistrzu, day finales 1437 *Wisł* nr 778; Wikleph prawdą powie, gemuzz nie rownego mistrza poganyskego y krzeszczianyskego *Galka* w. 7; Yvsz prawa polska szą dokonana, yasz wykladana przes mystrza y doctora Swanthosława s Woczyeschyna *Sul* 82; Yeden mystrz movi: Swøte Pismo to wszeem ukazvie *Gloger*; Ma bicz to wyedzyano, eze bili mystrzewye, yako y dzyssya schą gich vcznyewye, aczle dyabel mystrze pobral, gisch błogoscz albo błogosławyenstwo na dzywnich rzeczach kladli XV *med. R* XXII 234; Yaco mowy mystrz Origenes *ib.*; O tem mowi Isidorus mistrz *ib.* 242; Mystrz Maczyey o thobye pyssze 1453 *R* XXV 213; Bhilbich radh yako thathcze mystrzewi, gdi przigyedzye 1464 *Wisł* nr 783; Policarpusz, tak veszuany, mad⟨r⟩zecz vyelyky, myszthrz vybrany *De morte* w. 20; Myszthrz, vydzacz obrasz skarady..., groszno szya thego przelaknal *ib.* w. 43, *sim. ib.* w. 89. 111; Wstan, mystrzv, othpovyecz, gyesthly vmyesz *ib.* w. 81, *sim. ib.* w. 103, 256; Dzyrzsza kosza na reystrze, szyka ('siekę') doctory y myszthrze *ib.* w. 106; Thy yesz yeden mystrz y pan *Naw* 81; Poszły w myą thwe cznothy mysthrza szwyathego ducha *ib.* 121; Bily tesz tres philosophowye, mystrzowye navczeynszi (*sc.* Arystoteles, Plato i Cycero) XV *ex. MPKJ* II 317; Y rzekl pyrwszi mystrz[cz] *ib.*; Przesz drvgego mystrza, Platona,... intelligitur bostwo Xri⟨sto⟩wo *ib.*; Ze dvyema mystrzoma (cum duobus sophistis) *Rozm* 108; Poczyagnal teze do Rzyma Antipas,... nadzyevayącz szye, ysch mystrz Hyroneus yego rzecz przed czeszarzem opravyl (oratore Hyreneo propter acrimoniam dicendi plurimum confisus) *ib.* 113; Marya, wzyawschy syna svego, y vyodla do skoly, y polyeczyla y (*leg.* ji 'go') mystrzovy (magistro), aby y pysmv navczyl *ib.* 128, *sim. ib.* 129; Nye bącz vczyen nad... mystrza, bocz doszycz yest vcznyovy, by byl yako yego mystrz *ib.* 235; O Moyzeschv a o Elyaszv tesch mystrzovye (auctores) ⟨różnie⟩ czvyą albo rozvmyeyą *ib.* 368, *sim. ib.* 840; Pyotr, vschego svyata doctor y mystrz, sgrzeschyl *ib.* 692; ~ szkolny mistrz '*nauczyciel w szkole średniowiecznej, scholastyk, magister, qui in schola Medii Aevii pueros docebat*': Schkolny mystrz scolasticus *ca* 1500 *Erz* 45; ~ mistrz dziejow, mistrz skutkow wypisnych '*kronikarz, historyk, rerum scriptor*': Yako mowy mystrz *szkutkuow wypysnych, yzye otczowe *szwyenty, bendącz w mąkach czemnycz pyekelnych, poczuły szą szwoye wybawenye XV *p. post. RozmPam* 475; Movy mystrz dzyeyov, yze schatan, ktory byl davno Iudascha oszyągl,... odstąpyl od nyego na chvylą, yze mogl zalovacz tego Iudasch, czo vczynyl *Rozm* 769; ~ ~ *(w stosunkach biblijnych)* '*znawca Biblii i przepisów religijnych, ich interpretator i nauczyciel, Scripturae sanctae peritus, qui legis Divinae praecepta explicat ac docet*': Omnis scriba doctus in regno celorum, wszelky mysztrz nawczony w crolewszthwe nebeszkem, similis est patri familias, qui profert de thezauro suo noua et vetera (Mat 13, 52) *ca* 1420 *R* XXIV 86; Vy stogicze wszistczi dzysz przed... bogem... y wyøczszi vrodzenim y mistrzc (doctores) *BZ* Deut 29, 10; Sgromadzcze kv mnye wyøczsze z rodv... y mistrze (doctores) *ib.* 31, 28; Poslal krol Zafana sina Azlya..., mystrza koscyola boszego (scribam templi domini) *BZ* IV Reg 22, 3, *sim.* 1471 *MPKJ* V 47; A nad tymy tesz, ktorzi ku rozlycznim potrzebam brzemyona nosyly, bily pysarze a mystrzowye (erant scribae et magistri) *BZ* II Par 34, 13; A ten prz⟨epis li⟩sta wirzeczenya, gisz dal ⟨k⟩rol Artexerses Ezdrasowy kaplanowy a my-

strzowy [...] (scribae erudito in sermonibus et praeceptis domini et caeremoniis eius in Israel) *BZ* I Esdr 7, 11; Krol Artaxerses Ezdrasoui, kaplanowy a mystrzovy zakona bozego (sacerdoti et lectori legis domini), zbawyenye wskazuge *BZ* II Esdr 8, 10; Krol poslal zbyracz slug, mystrzow (magistratus) a sędz *BZ* Dan 3, 2; Scriba pyszarz, mystrz navczony w zakonye *ca* 1500 *Erz* 45; Y pozvaly ya s mylym synem przed zydowskye sządzye y przed mystrze zakona *Rozm* 147; Nye bądzyely... vassa prawda ⟨większa⟩, nyss mystrzow a czyemnykow zydowskych (plus quam scribarum et Pharisaeorum Mat 5, 20), nye wnydzyeczye v krolestvo nyebyeskye *ib.* 266; Tako yemv odpovyedzyely mystrzovye a doctorovye zydowsczy (respondens autem quidam ex legisperitis Luc 11, 45) *ib.* 306, *sim. ib.* 710; Mylvyą vysche szyedzenya na vyeczer⟨z⟩ach, pyrwe stolcze v synagogach, klanyanya na targv a zvanye myst⟨r⟩zmy (amant... vocari ab hominibus Rabbi Mat 23, 7) *ib.* 417, *sim. ib.*; Any szye tez zovyeczye mystrzmy (magistri Mat 23, 10) *ib.* 418; ~ mistrz żydowski, żydowski mistrz: Wschedl sam, tako szye k nyemv zbyezą lyvdzye nazarensczy, zydowsczy mystrzovye (plebs convenit Judaeorum civitatis Nazareth et Pharisaeorum) *Rozm* 140, *sim. ib.* 294. 304; Yako yeden mystrz zydovszky chczyal naslyadovacz mylego Iesusza *ib.* 289, *sim. ib.* 330; Bo slyzala (*sc.* Maria) tąten zydovsky⟨ch⟩ mystrzov y duchovnych byegayącz po szyeny *ib.* 739, *sim. ib.* 665; ~ *(specjalnie o Jezusie, jako nauczycielu nowej wiary)*: Hic (*sc.* Nicodemus) venit ad Ihum nocte et dixit ei: Rabi, scimus, quia a deo venisti, magister, mistrz (Jo 3, 2) XV *in. R* XXIV 75; Mystrzv Raboni (Marc 10, 51) 1471 *MPKJ* V 121; Rzekly yemv Rabi, czo yest vyloszono mystrzv (quod dicitur interpretatum magister Jo 1, 38), gdzye myaszkasz? *EwZam* 301; Rzekly k nyemv: Mystrzv (magister Luc 3, 12), y czo vczynym? *Rozm* 179; Odpovyedzyal Natanael: Mystrzv (Rabbi Jo 1, 49), thy yesz szyn bozy *ib.* 215, *sim. ib.* 234. 240. 248, *etc. etc.*; Nykodem... rzekl: Mystrzv (Rabbi), vymy yzesz od boga mystrz (magister Jo 3, 2) *ib.* 236; Czemv z yawnemy grzesznymy vasch mystrz (magister vester Mat 9, 11) vzywa? *ib.* 294, *sim. ib.* 372. 417. 437. 535. 694. 734. 735. 737. 841; Vschakosz tego nye nalasl v skolye tvego mystrza, pana naszego Iesucrista, alye czyą navczyl novy dyabel *ib.* 511, *sim. ib.* 530. 535. 550. 654. 675. 698; O przeklęty Iudaschv, y skąd czy ta okrutnoscz, yze za tako male myto przedavasch mystrza svego? *ib.* 515, *sim. ib.* 618. 636. 665. 691. 758. 840; Vy zovyeczye mnye mystrzem a panem (vos vocatis me magister et domine Jo 13, 13) a dobrze movyczye, bocz ya then *ib.* 538, *sim. ib.* 557. 675; Vyączey vyerzyly mystrzovy svemv, nyzly samy sobye *ib.* 547, *sim. ib.* 618. 736; Vy, panye..., vstanczye, przylączczye szye mnye, boczyem trudne novyny o mem synv a vaszem mystrzv slyschala *ib.* 737.

2. '*rzemieślnik o najwyższych kwalifikacjach, uprawniony do samodzielnego wykonywania swego zawodu, faber artis suae peritissimus, cui per se ipsum artem exercere concessum est*': Mystrzowye (*OrtMac* 64: mystrowye), kthorzy pozywayą cznosczy,... taczy ludze mogą sz wamy bycz *OrtBrRp* 52, 4; Thowarzisze rzemyesla craweyczkiego... dobrowolnye przyssedssy przed wsythkyem braczthwem mystrzow swoych... proszily mystrzow swoich..., aby yem mystrzowye raczyliby... od nych ząndane napelnycz 1491 *RKJŁ* VII 56; Przethosz szye mystrze zeszwolyły *ib.*; Gdy czasz pewny przydzye, thedj pvske mamy w rencze mystrzom... dacz *ib.* 57; Mystrzowye mayą dacz dosthathek onemu nyemocznemv *ib.*, *sim. ib.*; Kthorąsz pvską mayą thowarzisse od swych mystrzow yem daną *ib.*; Thowarzisz, yesliby chczial precz vendrovacz, thedi ma odpovyedziecz swemu mystrzowy..., a yesliby kthori robil pol rokv, thedi ma przed thim mystrzowy opowyedziecz dwye nyedzieli, a yesliby robyl czali rok, thedj ma przed thim cztery nyedzielye odpowyedziecz swemv mystrzowy *ib.* 58; Zadny thowarzis aby nye sromoczil swego mystrza, v kthorego roby *ib.*; Gdy mystrze czynyą zalomsse za dvsshe..., thedi wsiszczi thowarzisse mayą bicz *ib.*; Wsiszczi thowarzisse... na offyare sz mystrzmy mayą idz *ib.*; ~ mistrz nad cieślami '*architekt, architectus*': Mystrz nad czeslamy architectus 1471 *MPKJ* V 127.

Mistrzek '*człowiek przemądrzały, chytrus i obłudnik, homo gloriosus et fallax, callidus, versutus*': Nemerza... fecit cognomen Stanisl⟨ao⟩: Tu ⟨es⟩ mistrzek. Tandem Stanislaus... egit contra Nemerzam in hac verb⟨a⟩: Ago contra, quia me asseras mistrzek 1401 *KsMaz* I nr 88.

Mistrzewna '*nauczycielka, mistrzyni, magistra*': Cui ille respondit: Tante calliditatis antiquata magistra, staro mystrzewno! XV *med. R* XXIII 279.

Mistrzostwo, Mistrzowstwo '*umiejętność, sztuka, ars, artificium*' *w sensie ujemnym, in malam partem* '*spryt, chytrość, astutia, dolus*':

Napelnyayaczim mystrzowstwem arte suppletiva 1436 *R* XXIII 278; Chczeszly spatrzacz yako ostra (*sc.* kosa), szaplecze ('zapłacze') nath tobv syostra, *myszstrzoszththwa-cz nycz nye pomogv, v oczemgnyenyv veszdrzysz nogv *De morte* w. 225; Otocz kaszdy lekarz fasczy, nye pomogv yego masczy, poszyvayv myszthrzosztwa swego, poky nye thv czaszv mego *ib.* w. 303; Mistrzowstwem subtilitatem XV *ex. R* XXIV 374.

Mistrzowny '*ładnie i dobrze wykonany, zrobiony ręką biegłego rzemieślnika czy artysty, mistrzowski, artificiosus, optime atque ornatissime factus, ab artifice confectus*': Uczynyly sø... opoon dzeszyøcz ze lnu byalego... y s postawczu czyrwonego dwogecz barwyonego dzyałem przemyennym a mysztrzownym przeszywanym (arte polymita) *BZ* Ex 36, 8.

Mistrzowski '*związany z mistrzem, właściwy mistrzowi, pochodzący od mistrza, należny mistrzowi (tu w odniesieniu do mistrza cechowego), qui ad collegii artificum magistrum pertinet*': Kthorąsz pvske oczyecz thowarzysky nye ma yem vydacz, alyszby przyszwolyenye mysth⟨rz⟩owskye bylo 1491 *RKJŁ* VII 57; Kthore odzyenye nyczowacz abo phuthrem podsycz albo thesz czamleth kv opravyenyv byloby przinyesyono, albo yedwabne rzeczi, tho nye yesth thowarziskie, alye mystrzowskie *ib.*

Mistrzowstwo *cf.* **Mistrzostwo**

Mistrzów '*należący do mistrza, pochodzący od mistrza (chodzi o mistrza Joannitów), qui magistri (Ordinis militiae s. Joannis Baptistae hospitalis Hierosolymitani magistri) est*': Jaco to swaczczą, yaco cszo szalowal Bogus na Micolaya..., yszby mu raczyl za comendora, ysz meli szą menacz *Scroszin sza Gorka, y mal mu przynescz *myscrzow list 1420 *Pozn* nr 996.

Mistrzski '*odnoszący się do mistrza, właściwy mistrzowi (tu w odniesieniu do żydowskich biegłych w Piśmie św.), qui doctorum est, ad doctores pertinet*': Nisi habundauerit iusticia vestra plus quam scribarum et Phariseorum, mistrzszka y luczcmerniczszka, non intrabitis in regnum celorum (Mat 5, 20) *ca* 1420 *R* XXIV 84.

Mistrzyć '*nadawać powagi, ważności, confirmare, ratum facere*': Redarguit illos recitatores, powyedacze, qui volunt autenticare carmina sua vlg. mystricz, induentes vestes preciosas XV *med. R* XXIII 269.

Mistrzyni '*nauczycielka, magistra*': Pozdrowyona bandz, Maria, mysthrzyny ewangyełysthow *Naw* 173.

! Miszcaschkub '*?*': Miszcaschkub agryk XV *p. post. R* LIII 65.

Miszpuła *cf.* **Nieszpuła**

Miśnik '*półka lub szafka na misy, loculus, armarium pelvibus servandis aptum*': Myschnygk 1497 *RocznKrak* XVI 65, *sim. ib.* 66; Mysznygk cum 6 scutellis stanneis 1499 *ib.* 67.

Mitropolit *cf.* **Metropolit**

Miza *cf.* **Nuza**

Mizierny *cf.* **Mierzieć**

Mknąć (się) '*czołgać się, pełznąć, posuwać się, repere, serpere*': Repere, id est latenter intrare, oder schleychen, vt serpens, czolgącz szya, mknacz szya *ca* 1500 *Erz* 45; ~ *(o czasie, de tempore)* '*upływać, mijać, praeterire*': Wrzeszyen mknye 1471 *CyzKlob* 444. ~ *Cf.* **Odemknąć, Pomknąć, Wemknąć, Wymknąć, Zamknąć, Zemknąć, Mykać, Odmykać, Pomykać, Śmykać, Wmykać się, Zamykać.**

Mlanka *zool.* '*rodzaj drobnej rybki, Leucaspius delineatus Sieb.*': Silurus mlanka, *drobnyce XV *p. post. PF* V 10; Gubia mrzewką, mlanka *ca* 1500 *Erz* 45.

Mlecz 1. '*sperma rybia, mleczko, płyn nasienny ryb samców, semen piscis maris*': Lactes est intestinum piscium, fischmilch, mlecz *ca* 1500 *Erz* 45.

2. *bot.*: **a.** biały, krowi mlecz '*mlecz zwyczajny, Sonchus oleraceus L.*': Mlecz byaly endiuia, endivia 1484 *Rost* nr 6023; ~ Crowi mlecz ⟨sc⟩areola 1460 *Rost* nr 3714; Krowy mlecz endiuia *ca* 1465 *ib.* nr 4324, *sim. ca* 1500 *ib.* nr 6028. 7121; Krowy mlecz gallitricum domesticum 1472 *ib.* nr 387; Krowy mlecz scariola agrestis *ib.* nr 787; Crowy mlecz scariola *ca* 1500 *ib.* nr 5565.

b. mały, ostry, świni, wieprzy, żywy mlecz '*mlecz kolczasty, Sonchus asper All.*': Maly mlecz endivia, *gl.* czrwal, *gl.* mlyecz XV *p. post. R* LIII 66; ~ Ostry mlecz endivia 1486 *Rost* nr 6026, *sim.* 1491 *ib.* nr 11053; Ostry mlyecz endiuia siluestris *ca* 1500 *ib.* nr 7122; ~ Swyny mlecz endiuia 1460 *Rost* nr 3519, *sim.* 1472 *ib.* nr 789, 1493 *ib.* nr 10928; Swyny mlecz scariola *ca* 1465 *ib.* nr 4562; Swiny mlecz crista galli, gallitricum agreste, scariola agrestis 1472 *ib.* nr 386; Mlecz swyny endivia 1484 *ib.* nr 6024; ~ Weprzy mlecz scariola *ca* 1465 *Rost* nr 4563; ~ Ziwy *mlescz endiuia *ca* 1500 *Rost* nr 5428.

a. *a.* **b.**: Mlecz endiuia 1437 *Rost* nr 2590, *sim. ca* 1465 *ib.* nr 3892, 1491 *ib.* nr 11010, *ca* 1500 *ib.* nr 2037; Mlecz scariola 1437 *ib.* nr 2778, *sim. ca* 1465 *ib.* nr 4079.

c. mlecz, wilczy mlecz '*wilczomlecz obrotny.*

Tithymalus helioscopius Hill.': Mlecz titimalus, anabula 1437 *Rost* nr 2822; ~ Wylczi mlecz esula maior 1460 *Rost* nr 3293, *sim. ca* 1465 *ib.* nr 4331; Wilczy mlecz carduus siluestris *ca* 1465 *ib.* nr 4220, *sim.* 1493 *ib.* nr 10947; Vilczi mlecz exula romana 1472 *ib.* nr 286; Wylczy mlyecz esula *ca* 1500 *ib.* nr 7112.

d. psi mlecz '*wilczomlecz lancetowaty, Tithymalus esula Hill.*': Esula minor psy mlecz, rupnyk, rupownik 1472 *Rost* nr 287; ~ '*wilczomlecz sosnka, Tithymalus cyparissias Lam.*': Esula minor szoszanka, psy mlecz 1460 *Rost* nr 3526; ~ '*któryś z gatunków rodzaju Tithymalus*': Psy mlecz anabulla, lacticella, titimellus 1419 *Rost* nr 5061; Psy *mlicz anabula, maior esula 1460 *ib.* nr 3337; Psy mlecz anabula *ca* 1465 *ib.* nr 4131.

e. mlecz, krowi, polny, świni mlecz '*mniszek pospolity, Taraxacum officinale Wigg.*': Mlecz rostrum porcinum 1472 *Rost* nr 784; ~ Crowy mlecz rostrum porcinum, plata monachi 1419 *Rost* nr 5250; ~ Mlecz polni taraxacon 1437 *Rost* nr 2815; ~ Szwyny mlecz rostrum porcinum XV *p. post. R* LIII 68.

f. żółty mlecz '*jaskółcze ziele, Chelidonium maius L.*': Mlecz zolthy celidonia *ca* 1465 *Rost* nr 3823; Zolti mlecz celidonia 1472 *ib.* nr 600, *sim.* 1484 *ib.* nr 5985, XV *p. post. R* LIII 65. 70.

g. mlecz, Maryje(j), Matki Boże(j) mlecz '*Silybum Marianum Gaertn.*': Mlecz labulla Marie *ca* 1500 *Rost* nr 5485; ~ Mariey mlecz labiola 1460 *Rost* nr 3606; Marie mlecz lisbia lacta 1472 *ib.* nr 1771; ~ Matky Boszey mlecz, Matki Bosze mlecz labula *ca* 1465 *Rost* nr 4404—5.

Mleczej '*podpuszczka powodująca szybkie zsiadanie się mleka, coagulum, fermentum ad lac coagulandum valens*' *(?)*: Mleczey lactamilla 1472 *Rost* nr 1671.

Mlecznik 1. '*samiec rybi, mleczak, piscis mas*': Mlecznik tristipa 1472 *Rost* nr 1437.

2. *bot.*: **a.** '*mlecz kolczasty, Sonchus asper All.*': Mlecznyk endiuia 1472 *Rost* nr 788; ~ **b.** '*Peucedanum ostruthium Koch*': Mlecznyk megorago 1460 *Rost* nr 3638.

Mleczno '*mleko oraz przetwory i potrawy mleczne, nabial, lac et lactentia*': Ale gynszych dnyow, ktorych tez ludzie nye posczą, yayecz, syra y mleczna pozyvacz mogą 1484 *Reg* 711; Mleczno lacticinium, milchspeyse *ca* 1500 *Erz* 45.

Mleczny *cf.* **Jałowie**

Mleć *formy*: *praes. ind. 3. sg.* miele (1332) XVI *MPH* III 133, XV *p. post. Kałużn* 276; ~ *part praes. act. adi.* mieląc *Rozm* 485; ~ *inf.* mleć 1432 *StPPP* II nr 2408, 1470 *ZapWarsz* nr 2948, 1476 *AGZ* XVIII 124, *ca* 1500 *Erz* 45; ~*praet. 3. sg. m.* mełł 1444 *Ośw* nr 38.

Znaczenie: '*mleć, rozcierać zboże na mąkę, molere, commolere*': Qui nesciebant dicere: soczovycza, kolo, myelye mlyn, decolati sunt omnes (1332) XVI *MPH* III 133; Omnes kmethones ipsius domini... in eadem medietate molendini mollere vlg. mlecz libere debebunt 1432 *StPPP* II nr 2408; Mlyn ne mel 1444 *Ośw* nr 38; Jakom ya... nye sbyl Jana, gdi przigechal do mlyna... mlecz zitha swego 1470 *ZapWarsz* nr 2948; Per quam vestram subundacionem... molendinum in eodem fluvio Strwyąsz... non potest molere al. mlecz 1476 *AGZ* XVIII 124; Myelye molit XV *p. post. Kałużn* 276; Mlecz molare *ca* 1500 *Erz* 45; Mlecz molere *ib.*; Tedy bądzyeta dwa na roly, yednego vezmą, drugyego ostavyą, dvye ve mlynye myelyącz (duae molentes in mola Mat 24, 41), yedna bądzye vs[v]yątha, druga ostavyona *Rozm* 485. ~ *Cf.* **Zemleć.**

Mlekita *bot.* '*wiklina, Salix viminalis L.*': Mlekita salix 1472 *Rost* nr 250.

Mleko *formy*: *n. sg.* mleko *Gn* gl. 41a, *Fl* i *Pul* 118, 70, 1419 *Rost* nr 5063. 5242, *etc. etc.*; ~ *g. sg.* mleka *Gn* 5b, *BZ* Gen 49, 12; ~ *ac. sg.* mleko *BZ* Deut 33, 19, *Pul* Deut 20; ~ *i. sg.* mlekiem XV *med. SKJ* V 259, *BZ* Ex 13, 5. Lev 20, 24. Num 13, 28, *Rozm* 76. 85; ~ *l. sg.* (w) mlece *BZ* Gen 18, 7—8. Ex 34, 26.

Znaczenia: **1.** '*mleko, lac*': Trzececz gest on Xt ve straue tako vbodzy był, iszecz on gednø dna trochø mleka vsziual gest był *Gn* 5b; Lsadlo (*pro* zsadlo) se yako mleco sercze gych (coagulatum est sicut lac cor eorum) *Fl* 118, 70, *sim. Pul, MW* 28b; Mlekyem karmyla lactavit XV *med. SKJ* V 259; W masle a w mlecze to czyelø warzyl *BZ* Gen 18, 7—8, *sim. ib.* Ex 34, 26; Zøbi gego byelsze mleka (dentes eius lacte candidiores) *BZ* Gen 49, 12; Abi dal tobye szemyø plynøczø mlyekyem a strdzøø (fluentem lacte et melle) *BZ* Ex 13, 5, *sim. ib.* Lev 20, 24. Num 13, 28; Bødø obyetowacz obyati sprawyedliwye, ktorzis to roswodnyenye morskye iako mleko saacz ('ssać') bødø (qui inundationem maris quasi lac sugent) *BZ* Deut 33, 19; Mleko lac 1461—7 *Serm* 446r, *sim.* 1472 *Rost* nr 988; Aby yadl owocz polny..., maslo z stada a mlyeko z owyecz (lac de ovibus Deut 32, 14) z tlustoszczyø baranow *Pul* Deut 20; Byaloscz v oczv byla yako mleko byale (coloris quoque lactei fuit et albumen) *Rozm* 21, *sim. ib.* 149; Blogoslavyona dzyevycza kyedykolvye chczyala

pokarmyenye... synovy (*sc.* dać), tedy nyebyeskyem mlekyem yey svyąte pyerschy napelnyony *ib.* 76, *sim. ib.* 85; Schygyą myal svyątla a byala yako mleko (collum eius canduit lacteo colore) *ib.* 152, *sim. ib.* 148; ~ Gdis mv gego gloua byla gest scøta, tedy vøcz s gego czala slo gest mleko y voda lactis vnda de suo corpore exiuit *Gn* gl. 41a; ~ Mleko ku pyczv nauky lac ad potum erudicionis 1461—7 *Serm* 314v; ~ kisiałe mleko, kwaśne mleko, siadłe mleko '*kwaśne, zsiadłe mleko, lac coagulatum*': Mlyeko kissalye coegrillum 1472 *Rost* nr 983; Syadłe mleko coegrillum *ib.* nr 984; Szadle mleco occigallum XV *p. post. PF* V 7; Kysyale *mlego sappa *ib.* 10; Szerzysko vel kwąsne mleko coagulum *ca* 1500 *Erz* 45; ~ siadłe mleko '*młodziwo, siara, colostra*': Colostrum, quod et colostra dicitur, id est lac concretum in mammis vel pocius nowm lac, quod statim primo mulgetur post fetum, quod cito coagulatur, vlg. szara vel szyądle mleko *ca* 1500 *Erz* 92.

2. *bot.*: **a.** krowie, wilcze mleko '*wilczomlecz sosnka, Tithymalus cyparissias Lam.*': Crowye, wilcze mleko lacteola minor 1419 *Rost* nr 5241—2; ~ **b.** wilcze, orzechowe mleko '*któryś z gatunków rodzaju Tithymalus, Tithymalus sp.*': Vvyl[e]cze, orzechowe mleko anabulla, lacticella, titimellus 1419 *Rost* nr 5062—3.

Mleziwo '*pierwsze mleko po ocieleniu, młodziwo, siara, colostra, feminae lac novum, quod statim post partum oritur*': Mleszyvo colustrum 1472 *Rost* nr 989.

Mliwo '*produkt mielenia, zmełte zboże, mąka z otrębami, frumentum molitum, farina una cum furfure molita*': Recipiebant censsus... videlicet sextum denarium census... et alios prouentus, et silua, et emolimenta braszeorum al. mliwo slodowe 1450 *StPPP* II nr 3406.

Młdość *cf.* **Mdłość**

Młdy *cf.* **Mdły**

Młocarz '*człowiek młócący zboże, młocek, qui frumentum terit, spicas fustibus tundit*': Mloczarz triturans (Is 28, 28) 1471 *MPKJ* V 92; Mloczarz tritulator *ca* 1500 *Erz* 45.

Młocek '*człowiek młócący zboże, qui frumentum terit, spicas fustibus tundit*': Andreas tritulator al. mloczek 1428 *ArchTerCrac* CXCV 283, 27; Tu metquartus violenter intrasti in eius decimam in Slawnow, ibique suos tritulatores al. mloczki una cum frumentis, puta quinquaginta metretas auene..., abstulisti 1439 *StPPP* II nr 2767.

Młocba '*młócenie, tritura*': Poscignye znywo mloczbø (apprehendet messium tritura vindemiam) a sbyeranye vina przekaza bødze szenyv *BZ* Lev 26, 5; Mlodzba tritura (Is 21, 10) 1471 *MPKJ* V 91.

Młod *cf.* **Młody**

Młodnąć '*odmładzać się, revirescere*': Kyedy yvz rosczye yych (*sc.* drzew) odmlada, albo mlodnye, a yvz ma lysczye, [v]vydzczye, yze yvz blysko lato (cum iam ramus eius tener fuerit et folia nata, scitis, quia prope est aestas Mat 24, 32) *Rozm* 484. ~ *Cf.* **Odmłodzić, Odmładać, Odmładzać, Omładzać się.**

Młodość *formy*: *n. sg.* młodość *Fl* i *Pul* 102, 5, XV *med. R* XXV 151, 1461—7 *Serm* 90v, 1471 *MPKJ* V 71, *MW* 11a, *Rozm* 711; ~ *g. sg.* młodości *Fl* i *Pul* 24, 7. 70, 6. 18. 87, 16. 128, 1. 2, *etc.*; ~ *ac. sg.* młodość *Fl* i *Pul* 42, 4; ~ *l. sg.* (w) młodości *Gn* 180a, *Fl* i *Pul* 143, 13, *Dział* 1, *Rozm* 17. 143. 154. 161. 162. 251.

Znaczenie: '*młody wiek, wczesne lata życia, iuventus, aetas iuvenilis, pueritia, adulescentia, infantia*': Pres tho nasz Xc mily svøtego Gana gestcy gy on miloual bil, yszecz szø on k nemu f swe mlodoscy gest bil nafrocil *Gn* 180a; Grzechow mlodosci moiey (delicta iuventutis meae)... ne pomny *Fl* 24, 7, *sim. Pul*; Wnidø... ku bogu, iensze vweseli mlodoscz moiø (iuventutem meam) *Fl* 42, 4, *sim. Pul*; Ti ies..., gospodne, nadzcia moia od mlodosci moiey (a iuventute mea) *Fl* 70, 6, *sim. Pul, sim. Fl i Pul* 70, 18. 87, 16. 128, 1. 2; Otnowy sze yako orlowy mlodoscz twoya (iuventus tua) *Fl* 102, 5, *sim. Pul, MW* 11a; Gyszc (*pro* gychsze) synowe yako nowy sczepowe we mlodosczy swogey (in iuventute sua) *Fl* 143, 13, *sim. Pul*; Gdy czasv mlodosczy (tempore infantiae)... krzywda gim (*sc.* dzieciom) byla vczynyona..., mogą ho on gwalth vczinyony... posczygacz *Sul* 44; Iuvenilis etas magis est lasciva mlodoscz scomroszneysza XV *med. R* XXV 151; ⟨Nie⟩ poklnø zemyø prze lyudzy, yze smisl y smisłyenye czyelestnich sercz pochilila szø gest ku zlemu z gich mlodoszczy (ab adulescentia sua) *BZ* Gen 8, 21; Bosze, gensze myø karmysz od mey mlodoszczy (ab adulescentia mea) *ib.* 48, 15; Yaczy dnyowye mlodosci twey, taczy y starosci twey (sicut dies iuventutis tuae, ita et senectus tua) *BZ* Deut 33, 25; Boiø syø boga z mey mlodoscy (ab infantia sua) *BZ* III Reg 18, 12; Gdysz podlvg pysma navky wszelky czlowiek w mlodosczy gest podobnyeyszy kv zlemv (omnis aetas ab adulescentia sit pronior ad malum) *Dział* 1; Mlodoscz twa iuventus tua 1461—7 *Serm* 90v; Mlodoscz aut junostwo adolescencia (laetare ergo, iuvenis, in adulescentia tua Eccles 11, 9) 1471 *MPKJ* V 71; Bog

nyechay bandzye sztrosz młodosczy moiey y wszythkyego zywotha *MW* 90b—91a; Bylszem sz młodosczy w roszkoszy, nyc vszlałem szwogyey dvszy *SkargaPloc* w. 5; Kyedy yvss dzyevycza Marya svey młodosczy czass myala (tempus iam infantiae Maria cum transisset) a yvsch *syodmą lato popelnyla *Rozm* 15; Psalmy, bądacz yescze v młodosczy (adhuc existens tenera), vyelmy pamyątlyvye vmyala *ib.* 17, *sim. ib.*; Vybyerzy sobye... oblvbyencza..., yey (*pro* yen) by byl stroz[y] y tovarzysch twey młodosczy (tuae iuventutis) *ib.* 24, *sim. ib.* 61; W takych *lyeczych dzyeczyączych a v takye młodosczy (in... tali iuventute), takyem dostoyenstvem a taką czczyą byl osvyczon *ib.* 143, *sim. ib.*; V młodoszczy (in... pueritia) myly Yesus myal nogy krasne a sylno vyelebne *ib.* 154, *sim. ib.* 161. 162; Dzyvovaly szye v młodoszczy slow, ktore szą pochodzyly z yego svyąthych vst (Luc 4, 22) *ib.* 251; Ach moy synv myly,..., gdzye szye podzyala ona tvoya młodoscz vyelebna? *ib.* 711.

Młody *formy*: *n. sg. m.* młod *Fl* i *Pul* 36, 26, *Rozm* 104. 145. 147; młody 1394 *AcCas* 317, *Gn* 3a. 4b. 175b. 184b, 1437 *Rost* nr 2463, *Sul* 13, *etc.*; *f.* młoda XV *med. SKJ* V 279, *OrtMac* 37. 72, XV *p. post. PF* III 287; *neutr.* młode *Aleksy* w. 201, XV *p. post. PF* III 290, *Rozm* 58; ~ *g. sg. m.* młodego *BZ* Tob 11, 18; ~ *d. sg. m.* młodemu XV *med. SKJ* V 274, *Aleksy* w. 120; ~ *ac. sg. m.* młodego *Fl* I Prol 11, *Fl* 68, 36, 1471 *MPKJ* V 65, XV *p. post. R* I s. XLVII; *f.* młodą *BZ* Gen 33, 13, *Rozm* 34; *neutr.* młode *Gn* 176b, *Pul* 68, 36; ~ *v. sg. f.* młoda *BZ* Tob 7, 3; ~ *i. sg. m.* młodym *Sul* 13; *neutr.* młodym 1413 *KsMaz* I nr 1966; ~ *l. sg. m.* (o) młodem *BZ* Tob 9, 7; ~ *ac. du. m.* młoda *BZ* Gen 22, 3; ~ *n. pl.* młode *Dzial* 46; *m.* młodzi *BZ* Gen 19, 4, *Rozm* 29; *f.* młode *ca* 1500 *Erz* 45; ~ *g. pl.* młodych *Dzial* 46; *m.* młodych XV *med. SKJ* V 274, 1460 *AGZ* XIII 355, *Rozm* 30. 138; *f.* młodych *Rozm* 26; *neutr.* młodych *Gn* ap. 4b, 1437 *Wisł* nr 228 s. 85, *Dzial* 38, *Naw* 162, *Rozm* 301; ~ *d. pl. f.* młodym *Rozm* 714; ~ *ac. pl.* młode *Gn* 172a, *Fl* i *Pul* 77, 69, *Rozm* 80; *neutr.* młode *BZ* I Reg 15, 3; ~ *i. pl. m.* młodymi *Pul* 148, 12; *neutr.* młodymi *Sul* 46, XV *med. Zab* 513, ~ *l. pl. neutr.* (w) młodych *Sul* 37, *Dzial* 26, 1470 *ZapWarsz* nr 3007.

Comparat. n. sg. m. młodszy *Fl* II Prol 1, *ca* 1420 *R* XXIV 85, *Sul* 40, *BZ* Gen 48, 19, *Dzial* 29, *Pul* 118, 9, *Rozm* 387. 558; *f.* młodsza *Sul* 37, *BZ* Gen 19, 35. 38, *OrtMac* 51; ~ *g. sg.m.* młodszego XV *in. MPKJ* V 432, *BZ* Gen 48, 14, *MPKJ* V 110; ~ *d. sg. m.* młodszemu XV *in. MPKJ* V 432; *f.* młodszej *BZ* Gen 29, 16; ~ *ac. sg. f.* młodszą *BZ* Gen 29, 18; *neutr.* młodsze *Gn* 180a; ~ *n. pl. m.* młodszy *BZ* Gen 14, 24; ~ *g. pl. m.* młodszych *Rozm* 534; ~ *ac. pl. m.* młodsze XV *ex. SKJ* I 144; młodszych *Rozm* 532; ~ *i. pl. m.* młodszymi *Fl* 148, 12.

Superlat. n. sg. m. namłodszy *BZ* Tob 1, 4.

Znaczenia: **1.** '*niedawno urodzony, mający mało lat, nie stary, iuvenis, parvus aetate, adulescens*': Tesczy szø gest on Xt dzisza vczin⟨i⟩l stary y młody *Gn* 4b, *sim. ib.* 3a. 4b. 175b; Oczecz y macz vøczecz ony młodsze dzecø milugø, nysly starsze *Gn* 180a; Allecz on na gego obliczu gestcy szø on barszo młody vydzal byl *Gn* 184b; Czloweka młodego karze (hominem iuvenem castigat) *Fl* I Prol 11; Malutki iesm bil medzy braczø moiø y młodszi iesm bil (iunior eram) w domu oczcza mego *Fl* II Prol 1; Młod iesm (iunior fui), a iusz iesm se sstarzal *Fl* i *Pul* 36, 26; Lub bødø bogu nad czelcza młodego (super vitulum novellum, *Pul*: nad czyelyę młode) *Fl* 68, 36, *sim.* 1471 *MPKJ* V 65; Yakom ya Hancze ne obeczal dacz cztirech cop za possak młodim bidlem 1413 *KsMaz* I nr 1966; O dzywnych gadkach młodszego byzkvpa kv starszemu a o odpowyedzyenyv starszego kv młodszemv (de mirabilibus quaestionibus episcopi iunioris ad senem et de responsionibus senis ad iuniorem) XV *med. MPKJ* V 432; Rzecz oszą̨dzona z bratheem starszym w oszą̨dzenye poszla y s młodym thako, ysz gey młodi brath nye bą̨dze mocz othnowycz (iunior ipsam non poterit suscitare) *Sul* 13; Młothszi brath Falkow (iunior frater Falconis) wszdrvszyl a wsznowyl tą tho zalobą *Sul* 40, *sim. Dzial* 29; Una tenera, młoda, krechka, puella et deliciosa XV *med. SKJ* V 279; Møzowye tego myasta ostøpyly ge, i starzy y młodzy *BZ* Gen 19, 4; Y wstøpyla młodssa y spala gest s oczczem swim (ingressaque minor filia dormivit cum eo) *ib.* 19, 35, *sim. ib.* 19, 38; Abram w noczy wstaw,... poymye s sobø dwa młoda pacholky (duos iuvenes) *ib.* 22, 3; Starszey dzano Lya, a młotszey Rachel (nomen maioris Lia, minor vero appellabatur Rachel) *ib.* 29, 16; Bødøcz sluszycz prze dzewkø twø Rachel młotszø (pro Rachel filia tua minore) *ib.* 29, 18; Wyesz, panye moy, yze mam wardøgø młodø (parvulos... teneros) *ib.* 33, 13; Wloszyl (*sc.* rękę) na glowø Effrayma, młodszego brata (minoris fratris) *ib.* 48, 14; Brat gego młodszy (frater eius minor) bødze wyøczszy gego *ib.* 48, 19; A kakokoly z rodu Neptalymova wszech namlodszi bil (cumque esset iunior omnibus in tribu Nephthali),

wszako syø przeto nyczs dzecynskich rzeczi nye dzerszal *BZ* Tob 1, 4; *Otkodescye, mloda bracya naszi (iuvenes fratres nostri)? *ib.* 7, 3; Mloczsza szyosztra zalowala na sztharsza oyczyszny *OrtMac* 51; Eciam cessit sibi de rubetis et virgultis al. mlodych gayow 1460 *AGZ* XIII 355; Mlodsego junocha pueri iunioris (suscitavit dominus spiritum sanctum pueri iunioris, cuius nomen Daniel Dan 13, 45) *MPKJ* V 110; Tamo moy oblyvbyenyecz pozàda mlodych panyen (ibi quoque sponsus meus est iuvenculorum in medio) *Rozm* 26; Wschyszczy slyzely, isch tako movyl, aby wschyszczy mlodzyenczy..., mlodzy y starzy (universi iuvenes... sive senes)..., yschby przysly do kosczyola *ib.* 29; Tedy s tego pokolyenya vyelye meszczysny mlodych y starych przyslo *ib.* 30; Nye yest podobno, yschbych tako mlodą y tako dostoyną dzywka poyal (me non decet copulari puellae iuvenili) *ib.* 34; Czo klądzyesch nadzyeyą v starem, yen szade vloszy kraszy, aby szyc vydzyal mlod (ut videretur adulescens)? *ib.* 104, *sim. ib.* 145; Naydą tamo szyla lvow starych y mlodych (senes et iuvenes) *ib.* 138; Myly Yesus... sam tako mlod odpovyedal mądrze *ib.* 147; A syn mlodschy byl na roly (Luc 15, 25) *ib.* 387; Kto yest vyąthschy... myedzy vamy..., ma bycz yako mlodschy (qui maior est in vobis, fiat sicut minor Luc 22, 26) *ib.* 558, *sim. ca* 1420 *R* XXIV 85; Drugye y v tem pomavyaly, aby on byl skaszcą zakona a rzekącz, yze przepuscza mlodym nyevyastam chodzycz za sobą *Rozm* 714; ~ *'młodziutki, maleńki, parvulus, tenellus, infans'*: Alle szø ga po grzechu tego barszo bogø, yszeszmy iusz ten tho dar fszythczy straczyly, a tho vygøfszy dzatky mlode *Gn* 172a; Vy nadzecze f gaslach leszøcz *dzeczothko mlode *Gn* 176b; *Gydno mlode dzeczą bylo, tho gym wyacz wszyawilo *Aleksy* w. 201; Zbyg od møsza asz do szoni a dzecy y mlode dzecyøtka (et parvulum atque lactentem) *BZ* I Reg 15, 3; O dawnoszczy dzeczy mlodych. ⟨A⟩czby dzeczy mlode (pueri impuberes, *Sul* 54: dzeczy abo dzeczinny) lyath doskonalych gescze nye myali *Dział* 46; A tak ode dw lat y na dol asch do *yednego noczy albo dnya mlode dzyeczy wschytky kazal pobycz (aetatis qui minoris esse iudicantur) *Rozm* 80; Z vst dzyątek mlodych nye vmyeyączych movycz (ex ore infantium et lactentium Psal 8, 3) *skonach chvalą prze tvoye nyeprzyaczyelye *ib.* 451; ~ młodszy lat *'nieletni, niepełnoletni, qui nondum pubes est'*: Francyszek... Lucziyą... kv trzymanyv y chowanyv wszyął na swą pyeczą a w posczv czasza yą, gdysz gescze byla przeth lathy albo *molthsza lath,... za mąsz vidaal (dum adhuc esset minor annis,... maritavit) *Sul* 37; ~ *o synu i córce w odróżnieniu od ojca i matki*: Item mlody Wolek 1394 *AcCas* 317; Pocznyc gemv powyadacz o mlodem Thobyaszu (de Tobia, filio Tobiae) *BZ* Tob 9, 7; Wnydze Sara, mlodego Thobyasza zona (uxor filii eius) *ib.* 11, 18; Pocznye mlodi Thobyas oczczu y macyerzi wszitko po rzød powyadacz *ib.* 11, 19; Thako rzekla tha mloda pany Hanna... Thedy rzekla stara pany, gyey mathka *OrtMac* 72; Jan mlodi Mrug ius habet 1461 *LibIur* nr 6586, *sim.* 1486 *ib.* nr 8296; Stanislaus mlody ius habet 1462 *ib.* nr 6687; Pan Wyssyel mlody vkazal sszye na oszmy konech 1495 *GórsJaz* 277; ~ młoda niewiasta *'oblubienica, sponsa'*: Sponsa mloda nyewyasta XV *p. post. PF* III 287; ~ ~ młody, młodszy *'młodzieniec, młodszy towarzysz, uczeń, iuvenis, adulescens, discipulus'*: Mlode gich snadl ogen (iuvenes eorum comedit ignis) *Fl* 77, 69, *sim. Pul*; Starzy se mlodzymy (senes cum iunioribus, *Pul*: z mlodymy), chwalcze ymø panowo *Fl* 148, 12; Wyącz szak powyedal kaszdemv, y staremv y mlodemv *Aleksy* w. 120; Nyczy namnyeyszey... nye wezmø ze wszego twego plemyenya... kromya tich, czsosz sø mlodszy gedli (exceptis his, quae comederunt iuvenes) *BZ* Gen 14, 24; Bancz to stary albo mlody, szątlny nye udze szmyertelney skody *De morte* w. 11, *sim. ib.* w. 176; W czeem oprawya mlodszy (*Fl*: mlodycz) drogę swoyę (in quo corrigit adulescentior viam suam)? *Pul* 118, 9; Macz... poymyely mlodego (utinam ipsa senex accipiat iuvenem),... bandzye pyla v nyego z kyelicha bolesczy XV *p. post. R* I s. XLVII; Pozaluy mya sztary, mlody XV *p. post. R* XIX 48; Starsche czczycz, mlodsche mylovacz (seniores venerare, iuniores diligere) XV *ex. SKJ* I 144; Vczyly ya..., by czynyla czescz starszym a thesch, by mylovala mlotschą (*leg.* młodsze, praebere senioribus hanc admonent honorem atque iunioribus debitum amorem) *Rozm* 14; Krystus... vmyva svych mlodschych, a thy szye vstydasch pokorzycz bracey rozgnyevaney *ib.* 532; Nasch myly stvorzyczyel... noszyl vodą kv nogam svych mlodsych *ib.* 534.

2. *'związany z młodością, z wiekiem niedojrzałym, iuvenilis, tener'*: Polecząm laszkąm vaszym *dobrodzye szwoye, kthorychem thesz yalmvszny poszyvął yescze sz lath mogyl (*pro* mogych) mlodych *Gn* ap. 4b; Mlodich lat annis pubescentibus 1437 *Wisł* nr 228 s. 85; Francyszek wnukephi swogą Lucziyą, bądączą w leczech mlodich syrothą (constitutam in aetate infantili orphanam)... kv... chowanyv

wszyął na swą pyeczą *Sul* 37, *sim. Dzial* 26; Przygadza szą gym lathy mlodymy (aetate iuvenili, *Dzial* 38: dla swego glupyego rozvmv mlodych lyat) cząscz vtraczicz *Sul* 46; O, quis potest exprimere, quantum diligens fuit circa suum filiolum, ne ipsius membra delicata et tenera, synv yescze mlodemv, aby yego czlonkow roskoschnych a mlodych, lederet, cum manus et pedes eius alligaret XV *med. SKJ* V 274; Pod mlodymy lathy teneris sub annis XV *med. Zab* 513; Abych ya byl thobye thako w mlodych leczech, szbawylbych czą gardla thwego 1470 *ZapWarsz* nr 3007; Kazy szyerczv memv wznacz albo wspamyąthacz od mlodych lyath moych, czom zlye mowyla *Naw* 162; Ta nyevyasta od mlodych lyat vdowa ostala *Rozm* 301.

3. *'nowy, niedawny, świeży, novus, recens'*: Obwyny-ly mloda rada szthara *OrtMac* 37; Mlode pywo XV *p. post. PF* III 290; Abyma vądzone myąszo vel mlode szlonyny *ca* 1500 *Erz* 45; Svyata Anna y Ioachym... proszyla yego (*sc.* Jozefa), by yey przepvsczyl tv bycz do czasv, aby yey mlode począczye nye myalo podezrzyenya (ut possit sic latere eius partus tam maturus) *Rozm* 58; ~ *'niedojrzały, crudus'*: Mlodi groch ascania 1437 *Rost* nr 2463; Mlody groch aparilla 1472 *ib.* nr 1774.

Młodzianek *'chłopczyk-niemowlę, puer parvulus'*: Młodzianki *'dzień 28 grudnia obchodzony na pamiątkę śmierci pomordowanych przez Heroda niemowląt-chłopców, Sanctorum Innocentium a Herode interfectorum dies festus, qui 28 Decembris celebratur'*: Scep⟨an⟩, Yan, Mlodzanky, Lasz⟨ota⟩ Sil⟨vester⟩ XV *in. CyzPłoc.*

Młodzic *'młodzieniec, adulescens, iuvenis'*: W czem oprawa mlodycz (*Pul*: mlodszy, *MW* 4b: młodzenyecz) drogø swogø (in quo corrigit adulescentior viam suam)? *Fl* 118, 9.

Młodzica *'młoda kobieta po raz pierwszy rodząca, mulier primipara'*: Od mlodzicz (*war. lub.*: od mlodzywnej szoni) *prucapere (vocem enim quasi parturientis audivi, angustias ut puerperae Jer 4, 31) 1471 *MPKJ* V 97.

Młodziczka *'młoda dziewczyna, puella'*: Przeszly sø ksøszøta prziløczeni zpewaiøczim, posrzod mlodziczek bøbennicz (in medio iuvenculorum tympanistriarum) *Fl* 67, 27, *sim. Pul.*

Młodziec 1. *'młodzieniec, młody mężczyzna, iuvenis, homo adulescens'*: Mlodczy y dzewycze (iuvenes et virgines, *Pul*: *młodcz y dzewycze)..., chwalcze ymø panowo *Fl* 148, 12; Nalyazl XXX-ci tisyøczow mlodzczow (trecenta milia iuvenum) *BZ* II Par 25, 5.

2. *'latorośl, młoda gałązka, novella'*: Synowye twogy yako mlodczowye (*Fl*: mlodzowe) olyw (filii tui sicut novellae olivarum) *Pul* 127, 4.

Młodzienica *'młoda dziewczyna, puella'*: Sebral syø k nyemv z Ierusalem wyelyki zbor møzow y zon, mlodzenczow y mlodzenycz (viri et mulieres, et iuvenes, et iuvenculae) *BZ* II Esdr 8, 92.

Młodzieniec *formy*: *n. sg.* młodzieniec *Gn* 182b. 184a, *BZ* Gen 17, 12, *etc.*; ~ *g. sg.* młodzieńca *BZ* Gen 21, 17, XV *p. post. JA* XII 145; ~ *ac. sg.* młodzieńca *BZ* Gen 4, 23. Tob 8, 1, *Rozm* 235; ~ *v. sg.* młodzieńcze *BZ* Tob 5, 6; ~ *l. sg.* (na) młodzieńcu XV *p. post. R* I s. XLV; ~ *n. pl.* młodzieńcy *BZ* Judith 7, 12. I Mach 2, 9, *Rozm* 29; młodzieńce *BZ* Jos 6, 23; ~ *g. pl.* młodzieńcow *BZ* Gen 50, 8. Deut 20, 14, *Rozm* 23; ~ *ac. pl.* młodzieńce *Rozm* 110; ~ *i. pl.* młodzieńcy *BZ* II Esdr 8, 51.

Znaczenia: **1.** *'młodzieniec, iuvenis, homo adulescens'*: Gestcy bil geden mlodzenecz pryneszon vmarly... Tedy vøcz po male chvily on mlodzenecz gesthcy on smarthfyfstal byl *Gn* 182b, *sim. ib.* 184a; Et ait illi Ihesus: Adolescens, mlodenecz, tibi dico, surge (Luc 7, 14)! XV *med. GlWroc* 79v; Zabylesm czlowyeka na mem lowye a mlodzencza w gnyewye mem (occidi virum in vulnus meum et adulescentulum in livorem meum) *BZ* Gen 4, 23; Tedi ten mlodzenyecz (iuvenis) bil strzelcem *ib.* 21, 21, *sim. ib.* Tob 7, 2, *MW* 4b, XV *p. post. PF* III 289; Wszedwszy tam mlodzencze (iuvenes) wiwyodlasta Raab *BZ* Jos 6, 23; Tu gesm slyvbyl post s mlodzenci (vovi illic ieiunium iuvenibus) *BZ* II Esdr 8, 51; Otkød cyø mami, dobri mlodzencze (bone iuvenis)? *BZ* Tob 5, 6; Gdisz otwyeczerzaly, wvyedly tego mlodzencza k nyey (introduxerunt iuvenem ad eam) *ib.* 8, 1; Sebrawszi syø... wszitci... mlodzenci y robyenci (omnes... iuvenes et parvuli) a wszitci pospolu genim glosem rzekly *BZ* Judith 7, 12; Mlodzenci gego (iuvenes eius) seszly sø od myecza *BZ* I Mach 2, 9; Adolescens, iuuenis sev puer mlodzenyecz vel podroslek *OrtCel* 1; Ya thesch mlodzyenyecz we szyrzoda wthora za Popyelecz przed obyadem pyszma dokonal 1464 *Wisł* nr 783; Przetoczem tego mlodzencza wskrzesenye... usnamyonuge tu nam dzyen sządny XV *p. post. JA* XII 145; Upyczye zle znamyą na mlodzyenczv (in iuvene) XV *p. post. R* I s. XLV; Vyelye mlodzyenczow vyelyebnych przyschlo (multi iuvenes et nobiles venerunt) *Rozm* 23; Tego ystnego czaszv byla w Yeruzalem (*sc.* mistrzowie), ychze vyelye mlodzyenczom (*pro* mlodzyenczow, non pauci adulescentium) naslyadovaly *ib.* 107; Tesch począl svyąty Pyotr ka-

racz tego mlodzyencza, svyątego Bartlomyeya *ib.* 235; Mlodzyenyecz yeden (adulescens... quidam Marc 14, 51) nasladoval yego *ib.* 659; ~ Movyl, aby wschyszczy mlodzyenczy s pokolyenya Davydowa albo Iuda... mlodzy y starzy, ktorzy by nye byly v malzenystvye (universi iuvenes... sive senes, qui non essent adhuc coniugati), yschby przysly do kosczyola *Rozm* 29.

2. *'chłopczyk, dziecko płci męskiej, puer parvulus'*: Mlodzenyecz w osmy dnyoch bødze obrzazan (infans octo dierum circumcidetur) *BZ* Gen 17, 12; Bog vsłyszal glos mlodzencza tego (exaudivit autem deus vocem pueri) *ib.* 21, 17; Gechali s nym wszistczy... kromya młodzeynczow (absque parvulis) *ib.* 50, 8; Sbygesz wszistko... przesz zon y przes mlodzenczow (absque mulieribus et infantibus) *BZ* Deut 20, 14; *Szalyona vypusczyla wschytky mlodzyencze, *ktorzesch byl Herod kazal byl pobycz (Salome vero, quos occidi mandaverat, absolvit) *Rozm* 110.

Młodzik *'młody ptak drapieżny, jeszcze nie wyćwiczony do łowów, accipiter iuvenis venandi nondum peritus'*: Nobilis Nicolaus... obligauit se dare nisum czwik et accipiterum mlodzik domino Johanni 1425 *StPPP* II nr 2052; Accipiter mlodzik 1426 *ArchTerCrac* CXCV 405, 20.

Młodzionek *formy*: *n. sg.* młodzionek XV *med. SKJ* I 54; ~ *n. pl.* młodzionkowie XV *med. R* XXV 151; ~ *g. pl.* młodzionkow *BZ* Deut 3, 19; ~ *ac. pl.* młodzionki *BZ* Deut 3, 6; ~ *i. pl.* młodzionki *BZ* Deut 28, 57.

Znaczenie: *'dziecko, puer, infans'*: Quanto tempore heres parwlus est, do ktorego cząsv mlodzonek, nichił differt a seruo, cum sit dominus omnivm (Gal 4, 1) XV *med. SKJ* I 54; Zagladzilissmi ge..., zatracziwszi wszitki myasta, møze y mlodzonki, y zoni (viros ac mulieres et parvulos) *BZ* Deut 3, 6; Gidzicze... wszitczi møzowye moczni przes zon y przes mlodzonkow (absque uxoribus et parvulis) *ib.* 3, 19; Czanka zona... zawydzecz bødze møzv swemv, genze polega na gey lone, nad myøssem syna swego... y nad mlodzonki, gis to tey godzini zrodzili syø (super liberis, qui eadem hora nati sunt) *ib.* 28, 57; ~ Mlodzonkove innocentes XV *med. R* XXV 151.

Młodziwny młodziwna żona *'kobieta po raz pierwszy rodząca, uxor primipara'*: Od mlodzywnej szoni (*war. kal.*: od mlodzicz) puerpere (vocem enim quasi parturientis audivi, angustias ut puerperae Jer 4, 31) *MPKJ* V 98.

Młot *'narzędzie używane do obróbki metali, młot, malleus'*: *Molth malleus XV *p. post. PF* V 7; Yako srzebro albo slotho mlothem kuyącz barzo byva roszyrzono, thak y myloscz w przeczyvnoscz szą dosvyathczą y mnoszy XV *ex. MacDod* 148; ~ *przenośnie*: Mlothem moye pyrzszy ('piersi') bygyv, dusza nye szmye vynycz szygyv *SkargaPloc* w. 45.

Młotek *'mały młot, malleolus'*: Tenellis klescze et martellis mlothky *ca* 1500 *JA* X 383.

Młożność *'mnożenie się, powiększanie się ilości, multiplicatio'*: Primo dico, quod debemus flere ex miseriarum multiplicacione mlosnoscz XV *med. GlWroc* 69r. ~ *Cf.* **Mnożność.**

Młócenie *'wybijanie ziarna z kłosów, młocka, tritura'*: Jekom ja nye ssilal lyudzi na mlocenye zhitha gumpna Mancimyrovego 1456 *ZapWarsz* nr 1051.

Młócić *formy*: *praes. ind. 2. sg.* młocisz *BZ* Deut 25, 4; *3. sg.* młoci XV *p. post. Kałuż* 276; ~ *inf.* młocić *BZ* I Par 20, 3, *ca* 1500 *Erz* 45; ~ *praet. 1. sg. m.* -m młocił 1408 *TPaw* IV nr 1460, 1418 *TPaw* VII nr 564; *3. sg. m.* młocił 1418 *Pyzdr* nr 539, *BZ* I Par 21, 20, 1471 *MPKJ* V 48; ~ *part. praet. pass. n. sg. neutr.* młocono 1418 *TPaw* VII nr 564; *g. sg.* młoconego 1471 *MPKJ* V 30; *neutr.* młoconego 1492 *ZapWarsz* nr 1722; *i. sg. neutr.* młoconym *Sul* 112; ~ *fut. pass. 3. sg. m.* młocon będzie 1471 *MPKJ* V 92.

Znaczenie: *'wybijać ziarna z kłosów (przeważnie przy pomocy cepów), spicas fustibus tundere, frumentum terere'*: Jacom ne mloczil szitha 1408 *TPaw* IV nr 1460; Tho szytho, ktore mloczyl[i] Paszek, ne bilo Stanisla⟨w⟩owo 1418 *Pyzdr* nr 539; Jakom ne mlocyil Pyotrowa szita, czsom gemu przedal any moya kasznya mloczono 1418 *TPaw* VII nr 564; Przebiwacz se wschithkym swim gymyenym, zythem mloczonim i nye mloczonim (frumentis trituratis et non trituratis)... dobrovolnye poydzye *Sul* 112; Nye zawyøzes vst volowych, gdysz mloczisz w gvmnye vzitki twe (non ligabis os bovis terentis in area fruges tuas) *BZ* Deut 25, 4; Ornan... wtenczas mlocyl na gumnye pszenyczø (terebat in area triticum) *BZ* I Par 21, 20, *sim.* 1471 *MPKJ* V 48; Mloczonego triturantis (non ligabis os bovis terentis... fruges Deut 25, 4) 1471 *MPKJ* V 30; Mloczon bandzie triturabitur (non enim in serris triturabitur gith Is 28, 27) *ib.* 92; Jakom ya nye nashedl na dom Yanowh... anym zamkowh odbyl, any zytha mloczonego y gynshych rzeczy domovych yemv pobral 1492 *ZapWarsz* nr 1722; Mloczy excutit XV *p. post. Kałuż* 276; Mloczycz tritulare *ca* 1500 *Erz* 45; ~ *'bić, caedere, percutere, ferire'*: Ten lyvd... wiwyodl gy precz y kazal gy cepi mlocycz a zelyazne broni po

nych wloczicz (fecit super eos tribulas et trahas... transire) *BZ* I Par 20, 3. ~ *Cf.* **Pomłócić, Wymłócić, Zmłócić.**

Młóto '*odpady otrzymywane przy produkcji piwa, słodziny, używane jako pokarm dla zwierząt domowych, furfures hordeacei, quibus animalia domestica pascebantur*': Mloto, slodziny quisquilias (ut... quisquilias frumenti vendamus Am 8, 6) 1471 *MPKJ* V 113; Y ządal (*sc.* syn marnotrawny) tamo napelnycz svoy brzuch mlota (implere ventrem suum de siliquis Luc 15, 16), ktore svynye yadly *Rozm* 386.

Młyn *formy*: *n. sg.* młyn 1347 *KodWP* II 581, 1404 *ArchTerCrac* IV 135, 9, 1406 *SKJ* III 196, *etc.*; ~ *g. sg.* młyna 1397 *Pozn* nr 339, 1399 *StPPP* VIII nr 9494, 1404 *Pozn* nr 575, *etc. etc.*; ~ *ac. sg.* młyn 1387 *Pozn* nr 12, 1396 *ib.* nr 318, 1399 *ib.* nr 403, *etc. etc.*; ~ *l. sg.* (we) młynie 1402 *JA* VI 203, 1404 *Pozn* nr 748, 1407 *KsMaz* I nr 986, *etc.*; ~ *g. pl.* młynow 1419 *Pozn* nr 1048, *OrtMac* 73; ~ *i. pl.* młynmi *ca* 1428 *PF* I 481.

Znaczenie: '*zakład z urządzeniami do rozcierania różnych substancji na miał, przede wszystkim zboża na mąkę, mola molendinum, quo granum sim. molitur*': Dantes... archiepiscopo et sue ecclesie... molendinum nostrum ante Gneznam, dictum vlg. ksanzi mlyn 1347 *KodWP* II 581; Bodzantha mal v Potrka mlin w zastawe 1387 *Pozn* nr 12, *sim.* 1407 *ib.* nr 619, 1419 *ib.* nr 982, *Sul* 40; Jaco iest Bliszbor ne wedzal, kedi [w] posziwano ('pozywano') s te dzedzini o mlin'a o yeszoro 1396 *Pozn* nr 318, *sim.* 1399 *ib.* nr 403, 1412 *ib.* nr 872. 873, 1421 *PF* VIII 16; Jaco Jasek przijal w mø *dzerzewa... y sedl gwaltem moczø do mego mlina, y wsøl mego cloueka y szelasa 1397 *Pozn* nr 339, *sim.* 1410 *HubeZb* 51, 1468 *ZapWarsz* nr 3097, 1470 *ib.* nr 2948; Wyemy..., eze Sulkoui dzyeczi wwyanzali sye w... iego czanscz mlina 1399 *StPPP* VIII nr 9494; Andrzey... w Radiczinach y we mline yma v swich striyow dzelnicø 1402 *JA* VI 203, *sim.* 1404 *Pozn* nr 748, 1426 *ib.* nr 1218, 1471 *Czrs* s. LXXXV, 1489 *ZapWarsz* nr 1640; Mlyn 1404 *ArchTerCrac* IV 135, 9; Kedi mlinarz moy wyszedl ot mene s mego mlina, ne wedzalasm, gdzebi yndze bil, yedno v comendara 1404 *Pozn* nr 575, *sim* 1408 *ib.* nr 651, 1493 *ZapWarsz* nr 1672; Swatczymy, ize mlyn yego ne mal zagynøcz 1406 *SKJ* III 196, *sim.* 1422 *StPPP* II nr 1863; Iacom ya ne pobrala Iaroslawini man⟨k⟩i we mline 1407 *KsMaz* I nr 986, *sim.* 1432 *Pozn* nr 1537, 1436 *Pyzdr* nr 1060, 1457 *ZapWarsz* nr 1065; Vichna... obligavit... medietatem molendini... dictum nadolni mlin... Wlostoni 1416 *TPaw* IV nr 2839; Asz na dol do mlinow xsząsa woda, czszo rowem gidze, a ne bronicz mayą wirzuczicz ridlem s row (*leg.* rowu) asz do *mlimow, a na dol mlinow ma gidz stara szamicza asz na conedz gori 1419 *Pozn* nr 1048; Pogrodk ne podneszly wyszchey v Woynowskego mlyna any tąmo szatopyly Weszołowskego mlyna 1424 *ib.* nr 1179, *sim.* 1426 *ib.* nr 1238, 1434 *ib.* nr 1444; Yakom dal dzeszancz grzywen za mlin nadolny 1428 *Pyzdr* nr 897; Zastawyamy dzedzini... ze wszytkimi... rybniky, mlynmi wodnymi albo *wetzrzynimi *ca* 1428 *PF* I 481; Pro destruccione molendini... al. o zrambycnye mlyna 1435 *Pozn* nr 1577; Hic non est destruccio molendini al. skaza mlyna *ib.*; Ecce vides, quia adhuc signum rothe molendini al. othocz yessczе znamyan kola mlyna *ib.*; Lucas vczinił mlin na Krzinkach 1437 *Pyzdr* nr 1109, *sim. ib.* nr 1110; Jurka... ne bral czinsu se mlina 1444 *SKJ* III 333, *sim.* 1448 *ZapWarsz* nr 809; Kthorego woythowszthwa pozywa z mlynow czynszow besz wyny *OrtMac* 73; Super bonis... haereditariis..., nec non molendino gorny mlyn extra oppidum... reformat (1471) XVI *p. pr. Matr* IV 3 nr 1031; Tertium molendinum vocatur stary mlyn *DlLB* I 622; ~ bieżny młyn '*?*': Semovitus... dux lab⟨orioso⟩ biezny molendinum, biezny mlin, cum silva... donat (1405) XVI *p. pr. Matr* IV 3 nr 444; ~ koński młyn, młyn koński '*młyn poruszany siłą końską, mola equorum ope agitata*': Yako pany Margorzatha... nye segnala mlinarza s conyske[ge]go mlyna 1418 *Pyzdr* nr 567; Jako ja mlyna thego konskyego nye dzyrsza w szasthawye we czthyrdzeszczy kop 1462 *ZapWarsz* nr 1125; ~ korzeczny młyn '*młyn zaopatrzony w koło wodne ze skrzyniami czy korytkami na jego obwodzie, mola, in qua fuit rota pinnis ad arcularum formam coaptatis per circuitum instructa*': Korzeczny mlyn tribula *ca* 1500 *Erz* 45; ~ rudny młyn '*młyn, w którym kruszono rudę, mola in qua metallum molebatur*': Thomko... capitaneus... Dobeslao privilegium super construendo molendino cum 2 rotis in fluvio Welma... infra molendinum rudny mlin advocati dat (1408) XVI *p. pr. Matr* IV 3 nr 466; ~ toczny młyn '*młyn, w którym znajdowało się urządzenie z kamieniami, służącymi do ostrzenia broni i narzędzi, mola, in qua ferramenta cote acuuntur*': Nicolai... molendinum nostrum dictum thoczni mlin, iacens ex opposito molendini dambny vlg. nuncupati..., dedimus, donauimus 1448 *MonIur* II 31; ~ [illegible] młyn '... ~ wodny młyn'

Młynarczyk *'czeladnik we młynie, kandydat na młynarza, pistoris discipulus'*: Hic dominus subiudex voluit videre, ubi molendinum destrueret al. sekl, et molendinatorem repelleret al. zagnal albo młynarczyka 1435 *Pozn* nr 1577; Iohannes molaris al. młynarczyk inculpauit Mathiam... ob mediam marcam certi debiti 1441 *Przem* I nr 3032; Jakom ya Mycolaya *minarczika ... nye chował w młynye 1471 *Czrs* s. LXXXV.

Młynarka *'żona młynarza, pistoris uxor'*: Jakom suknyc nye szyął sz młinarky s Byenina 1434 *Pozn* nr 1572; Nicolaus... recognouit, quia Margaretham al. młinarka mulierem vidit sanam 1466 *StPPP* II nr 3850.

Młynarz *formy*: *n. sg.* młynarz 1399 *Pyzdr* nr 104, 1404 *Pozn* nr 575, 1418 *MPKJ* II 299, *etc.*; ~ *g. sg.* młynarza 1418 *Pyzdr* nr 567, 1450 *ZapWarsz* nr 951, 1456 *ib.* nr 1022; ~ *d. sg.* młynarzewi 1405 *Pozn* nr 764, 1426 *ib.* nr 1220, 1430 *ib.* nr 1349, 1438 *Pyzdr* nr 1168; ~ *ac. sg.* młynarza 1402 *SKJ* III 194, 1424 *Pozn* nr 1173, 1424 *TPaw* VII nr 3563, *etc.*; ~ *i. sg.* młynarzem 1425 *Pozn* nr 1194, 1474 *ZapWarsz* nr 1405; ~ *l. sg.* (o) młynarzu *Sul* 81, *Dział* 29, 1490 *ZapWarsz* nr 1647; ~ *n. pl.* młynarze 1426 *Pozn* nr 1238.

Znaczenie: *'właściciel młyna lub kierownik młyna, ten, kto się zawodowo zajmuje młynarstwem, molendinator, pistor, molitor, qui molam possidet vel regit'*: Czso mlinarz visdel (*pro* visedl) pirzve y wtore..., to o mø vinø ne *visdel 1399 *Pyzdr* nr 104; Przydø kmecz pana Potrow na dzedzinø pana *Paschcowo, gwalt uczinil y... ranil mlinarza yego 1402 *SKJ* III 194; Kedi mlinarz moy wyszedl ot mene s mego mlina, ne wedzalasm, gdzebi yndze bil 1404 *Pozn* nr 575, *sim.* 1418 *MPKJ* II 299; Stanislaw yal... w Kothowo... y zapowedzal mlinarzewi paney dacz mari 1405 *Pozn* nr 764, *sim.* 1426 *ib.* nr 1220, 1430 *ib.* nr 1349, 1438 *Pyzdr* nr 1168; Yako pany Margorzatha... nyc segnala mlinarza s conyske[ge]go (*leg.* końskiego) młyna 1418 *Pyzdr* nr 567; Rafal nągąnyl lysstu Narąmouemu y Mycolaycwemu..., aby gym lisstha ne dąl dlą rąmkoyemstwą szą Yąną, negdy s Bogdąnky młynąrzą 1424 *Pozn* nr 1173, *sim.* 1436 *Pyzdr* nr 1061, 1458 *AKPr* VIIIa 52; Otha wszyanl rok na mlinarza od szwego kmecza 1424 *TPaw* VII nr 3563; Yakosm byl w poschelstwe do *Pøtrascha..., by dąl prawo swym (*leg.* z swym) młynarzem Januschewy 1425 *Pozn* nr 1194; Jaco... Przechna ne podnosla cola v młyna... *visech, nysly iaco młynarze crolewscy, szadu (*leg.* z sądu) dany, vstavily 1426 *ib.* nr 1238; O ctorego mlinarza n[y]a mø Wiganth szalowal 1436 *ZapWarsz* nr 482; Falck... skarszy na Hermana, yszby gego młynarza (molendinatorem) sządzil y szkazal *Sul* 40, *sim. Dział* 29; Proszączemv szprawyedlywoscz s nymy ma vczynycz, yako o ⟨po⟩spolitem młynarzv (de communi molendinatore) tesz w kszągach zemskych wyszszey gest *obyszrzano *Sul* 81, *sim. Dział* 29; Jakom ja mlina nye vcyął... any mlinarza sbił 1450 *ZapWarsz* nr 951, *sim.* 1456 *ib.* nr 1022, *Dział* 29; Jaco ya nye wipuszczyl rankogemstwa Janowy, kthory ranczyl za Woycye⟨cha⟩ młynarza 1464 *ZapWarsz* nr 1141; Yakom ya then sandzyl lythkuph myedzy Jadamem sz Gaszk a miedzy Pyotrem, młynarzem tarczinszkym 1474 *ib.* nr 1405; Valentinus mlinarz, pistor, ius habet 1482 *LibIur* nr 8011, *sim.* 1494 *Podol* 10; Jakom ya nye wzyal dwv kopv y gynshych dlvgow na młynarzv Jacubye 1490 *ZapWarsz* nr 1647; Młynarz molendinator *ca* 1500 *Erz* 46.

Młynarzów *'od młynarza pochodzący, qui pistoris est'*: Herman... o nyekthore młyna-[na]rzowy dowynyenya (pro quibusdam ipsius molendinatoris excessibus)... młynarza szą-dzicz przykazal *Sul* 40.

Młynek *'niewielki młyn, mola parva'*: Y wsdal gyemv przed namy s robotamy,... laszy,... mły⟨n⟩ky, młynyszky 1498 *SKJ* III 335.

Młynica, Młynnica *'główna robocza izba młyna lub sam budynek młyński, pistrinum, vel molae taberna'*: Jaco mnye Arnolth obranczil oprawicz mlinniczø i sen, i grobyø 1428 *ZapWarsz* nr 2783; Steczko... citari procuravit... Margaretham... pro lacu..., quatuor curiis al. dworzyscza..., pro medietate molendini et medietate curie molendini, in quo molabrum al. młynicza stat 1443 *AGZ* XIV 81; Nobilis Martinus... debet complere laudum terrestre de molendino, videlicet wpusth... et młinicza 1453 *TymWol* 7; Pistrina locus pyekarnya vel ubi granum conteritur młynicza 1471 *MPKJ* V 107.

Młynisko *formy*: *n. sg.* młynisko 1424 *AGZ* VIII 76; ~ *g. sg.* młyniska 1429 *MonIur* VI 13, 1477 *MMAe* XVI 451; ~ *l. sg* (na) młynisku 1439 *AGZ* XIII 74, 1443 *ib.* 597; ~ *i. pl.* młyniski 1498 *SKJ* III 335.

Znaczenie: *'miejsce, gdzie uprzednio znajdował się młyn lub dogodne do zbudowania młyna, locus ubi mola fuit vel molae aedificandae aptus'*: Arcem pro instaurando molendino in flumine Wyar vlg. młunsko (*pro* młinisko) cum agris... damus 1424 *AGZ* VIII 76; Ab antiquo loco molendini vlg. od starego młyniska 1429

MonIur VI 13; In terra et loco ipsius (*sc.* Johannis), videlicet na mlinisku edificavisti molendinum 1439 *AGZ* XIII 74, *sim.* 1443 *ib.* 597; Quarta sors dicta nywa circa Kossyska protendens se do mlynyska 1477 *MMAe* XVI 451; Secunda sors (*sc.* agri) post allodium Sdzeskonis usque ad molendinum al. mlynysko *ib.*; Y wsdal gyemv przed namy s robotamy,... laszy,... mlynyszky, rzekamy 1498 *SKJ* III 335.

Młynnica *cf.* **Młynica**

Młynny '*mający związek z młynem, dotyczący młyna, używany we młynie, molaris, ad molam pertinens*': Altari et altaristae... in ecclesia... in... Gorlicz situato, de bonis a Deo nobis collatis... unum alodium cum orto sub civitate, circa fluvium, qui dicitur vlg. mlynna przekopa..., dedimus, donamus (1426) 1653 *DokMlp* II 59; Qui (*sc.* ministerialis)... recognovit se vidisse familiam domini Crziwyeczski piscari in piscina magna al. w *mlynem 1443 *AGZ* XI 225; Duas piscinas, videlicet unam... dictam rudny et aliam... dictam mlynny..., vendiderunt 1458 *StPPP* II nr 3601; Cum piscina dicta mlynny staw et... molendino 1469 *AGZ* XIX 336; Vendiderunt duas piscinas..., primam piscinam al. mlynny... Alberto 1500 *AGZ* XV 408; ~ kamień młynny '*kamień do mielenia ziarna, lapis molaris*': Vzytecznyey by yemv yest kamyen mlynny (lapis molaris Luc 17, 2) wvyazal na yego schyyą, yszby vrzvczon v morze, nysly pogorschy yednego s tych dzyatek *Rozm* 397; ~ łodzie młynne '*łodzie, na których oparta była oś koła młyńskiego młynów wodnych, naves quibus axis rotae hydraletarum sustinebatur*': Eadem sublevacione aque subundastis... in eodem fluvio... naves molendini, in quibus rote currebant al. lodzye mlynne, na kthorych kola byegaly, per quam... subundacionem... molendinum... in eisdem navibus constructum et situm non potest molere al. mlecz 1476 *AGZ* XVIII 124.

Młyński '*mający związek z młynem, dotyczący młyna, używany we młynie, molaris, ad molam pertinens*': Kyedy bylo podle yezora na kopczv, thedy wyrzuczono zwono kola mlynskyego 1435 *Pozn* nr 1577; Syenko... ipsi Czyrnyowsky homines invadiatos ad laborandum circa stagnum al. na grobly mlynszkyey admittere debet 1495 *AGZ* XVIII 362; E piscatura piscium piscine molendini al. mlynskyego stawv 1498 *AcLeop* II nr 1887; ~ kamień młyński '*kamień do mielenia ziarna, lapis molaris*': Na tem wosze zytho wyeszono do *Wraczslawe, na ktorem kamyen mlinsky wszął, szansza (*leg.* zasię) yadancz 1434 *Pozn* nr 1649.

Mna '*starożytna jednostka monetarna, mina*': Vezvavschy dzyeszyącz slug svoych y dal ym sve pyenyądze, kazdemv mna (dedit eis decem mnas Luc 19, 13), ktorez yest greczkye slovo a czyny tako vyelye, yako dvyesszcye pyenyedzy ffuntov srebra *Rozm* 407; Krolv, mna tvoya zyskała telye dzyeszyeczyoro (mna tua decem mnas acquisivit Luc 19, 16) *ib.* 408, *sim. ib.*; Rzekl slugam, ktorzy stały przed nym: Vezmyczyesch od nyego ona mną (auferte ab illo mnam Luc 19, 25) *ib.* 409.

Mnich *formy*: *n. sg.* mnich *OrtBr* VII 560, *OrtMac* 77, *De morte* w. 443. 446; ~ *g. sg.* mnicha 1420 *MMAe* XVII 184; ~ *v. sg.* mnichu XV *p. post. MacPam* 351; ~ *n. pl.* mniszy *OrtBrRp* 60, 2, *OrtMac* 77, *De morte* w. 410; ~ *g. pl.* mnichow 1404 *Piek* VI 230. 231, 1429 *Pozn* nr 1339, 1461—7 *Serm* 92r; ~ *ac. pl.* mnichy *De morte* w. 408. 439; ~ *l. pl.* (w) mniszech XV *med. SKJ* V 274, XV *p. post. R* XXV 266.

Znaczenie: '*członek zgromadzenia zakonnego, zakonnik, monachus*': Bodzata ne wmaval[al] na Iaszcu dw (*leg.* dwu) czasczu Syrnik ot mnichow viprawicz 1404 *Piek* VI 230, *sim. ib.* 231; Jsze pan Micołay Thomiczsky ne schedl... do clastora, do mnichow 1429 *Pozn* nr 1339; Nona stella est devocio, que debet esse in religiosis w duchownich, yako w mnischech a mnyskach XV *med. SKJ* V 274, *sim.* XV *p. post. R* XXV 266; Mozely mnych... wszacz szwą (*leg.* z swą) braczyą... czaszcz oyczyszny? *OrtMac* 77, *sim. ib., sim. OrtBr* VII 560; Mnyszy... sza szwathv vmarły a nye mogą wszyacz *nyczeyego dzyedzyczthwa *OrtMac* 77, *sim. OrtBrRp* 60, 2; Vele mnichow multi monachorum 1461—7 *Serm* 92r; Wszythky mnychy y opathy poszyeka przesz szaplathy *De morte* w. 408; Dobrzy mnyschzy szya nye boyv, kthorzy zyvoth dobry mayv *ib.* w. 410; Gynako morza szle mnychy, kthorzy mayv zakon lychy *ib.* w. 439; Gdy mnych pocznye dzyvy stroycz, nykth go nye mosze vkoycz *ib.* w. 443, *sim. ib.* w. 446; Nalyey pyw⟨a⟩, m⟨n⟩ychu! XV *p. post. MacPam* 351.

Mnieć *formy*: *praes. ind. 2. sg.* mnisz XV *p. pr. Cant, BZ* II Par 25, 8. Judith 6, 5, 1471 *MPKJ* V 119; ~ *inf.* mnieć XV *med. GlWroc* 38r; ~ *fut. 3. pl. m.* będą mnieć *BZ* Jos 8, 6; ~ *praet. 3. pl. m.* są mnieli *Rozm* 457; mnieli *BZ* III *Reg* 22, 32; ~ *part. praet. pass. n. sg. neutr.* mniano *Pul* 43, 24.

Znaczenia: **1.** '*mniemać, przypuszczać, sądzić, uważać, być zdania, putare, aestimare, opinari*': Mnyssly ty, panno, bych byl mal?

V part. praes act. of. Nieminęcy

XV *p. pr. Cant, sim. ib.*; Bødø mnyecz, bichom byezeli (putabunt enim nos fugere) iako pirwey *BZ* Jos 8, 6; A gdisz vzrzely ksyøszøta wozowa Iozophata, mnyely (suspicati sunt), bi on bil krol israhelski *BZ* III Reg 22, 32; Gestly mnysz (quod si putas), iszbi w moci wogenskey zalezalo wycyøstwo boia, przepuscy pan, abi bil przemozon od nyeprzyiacyol *BZ* II Par 25, 8; A gestly proroczstwo swe mnysz praue (si prophetiam tuam veram existimas), nye zmyeny syø oblycze twe a groza, iasz twarz twø posyadla, otydzi ot cyebye, acz mnysz (si... putas), yze ta slowa ma nye mogø syø wipelnycz *BZ* Judith 6, 5; Czo mnysch quis putas (quis, putas, maior est in regno caelorum? Mat 18, 1) 1471 *MPKJ* V 119; O tem, yako ssą nyektorzy v Yerusalem mnyely, aby kxyaząta poznaly, yze to yest Kristus *Rozm* 457; ~ '*uważać za kogoś, coś, aliquem pro aliquo habere*': Bo prze czyę morzymy szye wszytek dzyen, mnyano nas (aestimati sumus, *Fl*: mnimany iesmi) yako owcze pobyte *Pul* 43, 24.

2. leko mnieć '*lekceważyć, parvipendere, flocci facere*': Nemo nostrum parvipendet, leko mnecz, oracionem suam XV *med. GlWroc* 38r.

Cf. **Pomnieć, Rozpomnieć, Spomnieć, Upomnieć, Wspomnieć, Zapomnieć, Napominać, Opominać, Pominać się, Rozpominać, Spominać, Upominać, Wspominać, Zapominać**

Mniej *cf.* **1. Mało**

Mniejszoć *(?)* '*małość, błahość, res minor*': Nye podlug dostoynosczi persoon any podlug wyelkosczy albo mnyeyszoczy (*pro* mnyeyszosczy*?*) rzeczy (nec secundum maioritatem vel minoritatem causarum), alye podlug oczrzedzy szą prawvyaczich... othprawyeny mayą bycz *Sul* 25.

Mniejszy *cf.* **Mały**

Mniejszyć *cf.* **Pomniejszyć, Umniejszyć, Zmniejszyć, Umniejszać**

Mniemać, Mnimać *formy*: *praes. ind. 1. sg.* mnimam *Rozm* 705; *2. sg.* mnimasz XV *in. R* XXIV 76, XV *p. pr. ib.* 375, *Błaż* 320, *BZ* I Par 19, 3, 1471 *MPKJ* V 100. 120, XV *p. post. R* XXV 265, *EwZam* 290, *Rozm* 641; *3. sg.* mnima 1449 *R* XXV 166, *Sul* 35, XV *p. pr. JA* XIV 506, *etc.*; *2. pl.* mnimacie *Rozm* 258. 416. 742. 746; *3. pl.* mnimają *BZ* Judith 7, 9, *Rozm* 272. 700; mniemają *Rozm* 782; ~ *praes. ind. z partykułą* niechaj *dla wyrażenia trybu rozkazującego*: *3. sg.* niechaj mnima XV *med. SKJ* I 52; ~ *imper. 3. sg.* mnimaj *Rozm* 81; *2. pl.* mnimajcie XV *med. SKJ* I 101, *Rozm* 266. 312. 546; ~ *part. praes. act. adv.* mnimając XV *med. SKJ* V 268, *BZ* Neh 6, 9, *Dział* 25, *Rozm* 143. 181. 182. 198. 401; mniemając *Rozm* 86; ~ *adi. n. pl. m.* mnimający *EwZam* 300; ~ *inf.* mnimać *ca* 1455 *JA* XIV 491; ~ *fut. 3. sg. m.* będzie mnimać *ca* 1420 *R* XXIV 84; będzie mnimał *ca* 1420 *R* XXIV 84, 1471 *MPKJ* V 92; ~ *praet. 1. sg. m.* mnimał jeśm *Pul* 118, 119; *2. sg. m.* mnimałeś *Rozm* 733; *3. sg. m.* mnimał *BZ* Tob 9, 1, *Rozm* 345. 511. 592. 615; *2. pl. m.* mnimaliście *Tęcz* w. 18; *3. pl. m.* są mnimali *Rozm* 464; mnimali *BZ* Gen 19, 14, *Rozm* 185, *etc.*; ~ *condit. 2. sg. m.* -by mniemał *Rozm* 846; *3. sg. m.* mnimałby XV *med. SKJ* I 69, *Rozm* 687; (-)by mnimał *Dział* 24, *Rozm* 672; ~ *part. praet. pass. g. sg. m.* mnimanego *Rozm* 141; ~ *inf. pass. sg. m.* być mniman *Sul* 60; *neutr.* być mnimano 1466 *R* XXII 10; mnimano być *Sul* 6; ~ *praes. pass. 1. pl. m.* mnimani jesmy *Fl* 43, 24; ~ *praet. pass. 3. sg. m.* był mniman *EwZam* 300; ~ *condit. pass. 3. sg. neutr.* by mniemano *Rozm* 783.

Znaczenia: **1.** '*przypuszczać, sądzić, uważać, być zdania, putare, opinari, existimare*': Ktorake, cyszo (*leg.* cso) mnimas quis putas (Luc 1, 66) XV *in. R* XXIV 76, *sim.* XV *p. pr. ib.* 375; Y acz nekto vaszącz mnima (si quis existimat se aliquid esse Gal 6, 3) 1449 *R* XXV 166, *sim.* XV *med. SKJ* I 112; Mnym[y]acz reputare *ca* 1455 *JA* XIV 491; Opinari, *gl.* credi estimare, wyerna bycz mnymano 1466 *R* XXII 10; Zaly bandzie mnymal insultum reputabitur (Is 29, 17) 1471 *MPKJ* V 92; Mnymaszly (*war. lub.*: gestly aut czssocz sya sdą) putasne (Jer 37, 16) *ib.* 100; Aza mnymasch an putas (Mat 26, 53) *ib.* 120; Mnymayącz arbitrantes XV *p. post. R* XXV 178; A czo, mnymass, nagothouil? *ib.* 265; Chthore, mnymasz (quis putas Luc 1, 66), dzyeczye tho bądzye? *EwZam* 290; Nye telko schescz dny dzyalal moy oczyecz, yako vy mnymaczye (ut putatis), alye zawzdy dzyala *Rozm* 258; ~ Bo prze czø morzymy se wszistek dzen, mnimany iesmi (aestimati sumus, *Pul*: mnyano nas) iaco owcze pobite *Fl* 43, 24; Nye ma ganyebnee any dzywne mnymano bicz (non debet... iudicari), acz podlug myenyenya czassow obiczage a dzege lyvczke szą odmycnyayø *Sul* 6; Po rokv mynąlem acz przerzeczony sbyek ve dnye alybo w noczy skod[z]y zyemyenynom ktore vczyny, przetho nye ma bycz mnyman (non debet reputari) przeseczczyvi any na szmyercz osządzoni, alye yąthego mayą go nam dacz *Sul* 60; A Ihus byl poczynayączy yakoby lyath trzydzyeszczy, yako byl mnyman szyn Iozephow (ut putabatur filius Joseph Luc 3, 23) *EwZam* 300; Myesczanye przychodzączy (*pro* przychodzącego) svyata, to czusch krolevstva nyebye-

skyego, mnyemayą szyą p[y]ątnyczy y pyelgrzymovye na zyemy *Rozm* 782; ~ Przestøpayøcze mnymal yesm (reputavi, *Fl*: wmynal, *pro* wnymal) wszystky grzeszne zyemye *Pul* 118, 119; Vzryczye tego, ktoregosz vy mnymaczye prostego czlovyeka, szyedząc na pravyczy y na lyevyczy moczy bozey *Rozm* 742; ~ Tedi Thobyas zavolał k sobye angyola, gegosz czlowyekem mnymał (quem quidem hominem existimabat) y rzecze k nyemv *BZ* Tob 9, 1; ~ V tem slovye myly Cristus vrovnal sve odpovyedzenye, yze szye nye zaprzał krolem bycz any szye takym krolem vznał, ktorego by krolevstvo mnyemano s tego szvyatha *Rozm* 783; ~ Gdi ktho wyerzi a mnyma y myeny szą ymyecz nyekthore prawo kv nyekthorey dzedzynye (quod si aliquis credit et reputat se habere aliquod ius ad aliquam hereditatem, *Dział* 24: ktokoly by mnymał w ktorey dzedzynye nyeczso myecz podług prawa) *Sul* 35; Tako y wy przycladem Cristuszowym mnymaycze sze marthwe bycz grzechv ita et vos existimate vos mortuos quidem esse peccato (Rom 6, 11) XV *med. SKJ* I 101; Ale pany masza mayącza, mnymayącz syą myecz prawo kv nyektorey dzedzynye (aliquam hereditatem, quam dicit et credit ratione dotis vel quomodolibet ad se pertinere)..., dawnoscz ma myecz do dzessyączy lath *Dział* 25; ~ Ktho nye vmye niczsz pyszacz, then mnyma, aby mała by była robotha XV *p. pr. JA* XIV 506; Wyło, mnymasz (speras), by twe[y] møky mogły odyøcz miloscz bozø *Błaż* 320; Tedi wiszedł Lot... y rzekł gest:... Winydzczye s tego myasta, bocz pan bog chcze zatraczycz to myasto. Y mnymali, bi klamayø mowył (visus est eis quasi ludens loqui) *BZ* Gen 19, 14; Ti mnymasz (putas), bi Dauid prze swø czeszcz poslał, abi cyø vcyesził nad szmyercyø oczcza twego *BZ* I Par 19, 3; Bo cy wszitci grozily nam mnymaiøcz (terrebant nos cogitantes), bi nasze røce *otpale tego dzała *BZ* Neh 6, 9; Podadzø tobye myasto swe, gegosz mnymaiø (quam putant), bi nye mogło dobito bicz *BZ* Judith 7, 9; Mnymalyscze, chlopy, by thego nye pomsczono *Tęcz* w. 18; Mnymacz kasdy czlowyek prawye, by był prosthak na postawye *Satyra* w. 23; Tuta nygd nye mnymay (non credat), aby Iozeph z Marya nyesły szamy po drodze dzyeczya *Rozm* 81; Dzyeczyatko Iesus ostał v kosczyelye a ony o tem nycz nye vyedzyely mnymayącz (existimantes Luc 2, 44, *EwZam* 297: mnymayączy), aby on schedł v postpolstvye dzyeczynnem *ib.* 143; Vstanya przychodzącego sządv przely (*sc.* Saduceusze) mnymayącz, aby dusche pospolv s czyały vmyraly (animas mori cum corporibus putantes) *ib.* 181, *sim. ib.* 182. 401; Przeto mnymaly, aby ⟨ni⟩ kv komv ynschemv krest przysluchał, yedno k tem prorokom *ib.* 185; Pokazał szye był (*sc.* Lucyper) ve czlovyeczym vyobrazenyv na czasz a przy mącze yego, vroczywschy szye mnymayącz (putans), yschby szye przyklonył boyasznya kv grzechovy *ib.* 198; Nye mnymayczye (nolite putare Mat 5, 17), abych przyschedł skazycz zakonv albo prorokow *ib.* 266, *sim. ib.* 546; A tesch szye nye modlyczye vyelye yako poganstvo, bo ony mnymaya (putant Mat 6, 7), aby v ych movye vyelykey były vysluchany *ib.* 272; Nye mnymayczye (nolite arbitrari Mat 10, 34), abychczy przyschedł pvsczycz myr na zyemye *ib.* 312; Iako Herod vschlyschącz slawą mylego Iesucrista mnymał, aby to był Ian Krzczyczyell *ib.* 345; Mnyma[y]czye (putatis Luc 13, 4), aby ony były krzyvschy wschego lyvda przebyvayączego v Yerusalem? *ib.* 373, *sim. ib.*; Pyrvy przyschedvschy poczęły movycz *mymayącz (arbitrati sunt Mat 20, 10), aby vyączcy myely vzyącz yako y poslyedny *ib.* 393; Vy mnymaczye (putatis), aby Messyasch..., ktory ma przydz..., yszby był czysty y pravy czlovyek *ib.* 416, *sim. ib.* 746; Bo ssą mnymały (putabant, *sc.* Pharisaei), by myly Kristus był nyepravdzyvy v ssądzye *ib.* 464; Nyektorzy mnymaly (putabant Jo 13, 29), yze Iudasch myał myech, v ktorem choval to, czo davano mylemv Iesucristuszovy *ib.* 553, *sim. ib.* 725; Iudasz... schukał mylego Iesusa napyrvey v domv, bo mnymał..., by tamo myly Cristus yescze v domv myeskał *ib.* 592, *sim. ib.* 511. 615; Aza mnymasch (an putas Mat 26, 53), yschbych nye mogł proszycz oycza mego, yschby my dał nynye vyeczey nyz dvanasczye czem anyolov? *ib.* 641; Myeny dla vyelykey smyary, aby tego nykt nye mnymał, yzby... rzeczono, ize on, a nye Pyotr, vschedł v szyen *ib.* 672; Alye yze thu movy zvyazanego, mnymalby nyekto, aby dopyro zvyązan był bo (*pro* po) yączyv *ib.* 687; Od vyelykey zalosczy... mnymaya, aby dostoyen... *zaprzyszyogł szye nye yescz any pycz, any spacz *ib.* 700; Ku ssyednanyv, kako szye yedno po drugyem dzyało, mnymam, yze tako mozemy baczycz podług rozmaytego dolyczenya doctorow *ib.* 705; Evanyelysta vypyszvye to, ktore szye dzyało przy mącze mylego Iesucrista... prze to, yze vyelyką slavą mnyma, yze pan vschego stvorzenya... za nass takye przeczyvnosczy czyrpy *ib.* 728; O sprostne, *vczyeklye zvyerze, mnymalesz, aby ty był lepsy y mądrschy naszych byskupov? *ib.* 733; Thy, Pyłaczye, aby mnyemał, yzby o[s]vszcya był nyevynyen mey ssmyerczy *ib.* 846; ~ *'podejrzewać, przypuszczać, *suspicari*,

Słownika Staropolskiego P.A.N. w Krakowie

opinari': Abierunt (*sc.* magi) nihil mali suspicantes, odeschly szą nye mnymayącz, de Herode XV *med. SKJ* V 268; Vyelmy szye kochal v kraszye onego mylego dzyeczyatka, mnyemayącz nyeczo albo nyektory dar od boga (huic divinum aliquid inesse suspicatus) *Rozm* 86; ~ mnimany '*domniemany, rzekomy, qui creditur*': Zmovywschy ty slova Iesus vroczyl szye do domu svey mathky a do Yozepha, mnymanego oycza (putativi Joseph sui patris) *Rozm* 141.

2. '*cenić, szacować, aestimare*': Takocz wasz nyechay mnyma wschelky czlowyek sic vos existimet homo (I Cor 4, 1) XV *med. SKJ* I 52; Mnymalby mnye nad tho, czo wydzy we mnye albo szlyszy ode mnye ne quis me existimet supra illud, quod videt in me aut audit aliquid ex me (II Cor 12, 6) *ib.* 69.

3. '*chcieć, zamierzać, velle*' *(?)*: Bødze mnimal (*poprawione na* mnimacz) szluszbø podacz albo dacz bogw *ca* 1420 *R* XXIV 84.

4. *corruptum*: Mnymaly (*BZ* II Par 24, 12: naymaly) conducebant (at illi conducebant ex ea, *sc.* pecunia, caesores lapidum II Par 24, 12) 1471 *MPKJ* V 51.

Cf. **Domniemać (się), Domniemawać, Mniemieć, Wnimać**

(Mniemanie) Mnimanie '*przekonanie, sąd/opinia, opinio*': Poznal a nye zaprzal (*sc.* święty Jan), yze ya nye yestem Cristus, ktoresz yavnye o nym mnymanye myano (quod opinio publica habebat) *Rozm* 184.

Mniemieć, Mnimieć 1. '*mniemać, przypuszczać, sądzić, uważać, być zdania, putare, existimare, opinari*': *Nymyely (*sc.* słuchający Jesusa), by krolevstvo nyebyeskye... ym zyavyono bylo (quia existimarent, quod confestim regnum dei manifestaretur Luc 19, 11) *Rozm* 407, *sim. ib.*; Mnyemyely (*sc.* niektorzy zwolenicy), by iemv (*sc.* Judaszowi) rzekl Iesus: Nakupy, czo nam yest potrzebysna kv svyątemv dnyv. Albo tez mnyemyely, by yemv czo kazal dacz vbostw (*leg.* ubostwu) *ib.* 553; Vschelky, ktory zabyye ktorego z vass, bądzye mnymyecz, aby bogu v tem sluzbą vczynyl (arbitretur obsequium se praestare deo Jo 16, 2) *ib.* 570.

2. '*zamierzać, przedsiębrać, velle, intendere*': Ya vyem, czo prorok bozy Moyzesch *nymyal przes tą klątwą (quid per maledictionem istam intendebat propheta dei Moyses) *Rozm* 27. ~ *Cf.* **Mniemać.**

Mnienie '*sąd, opinia, existimatio*': Cum enim esset magne reputacionis, mnene, in Israel XV *med. GlWroc* 46r.

Mnimać *cf.* **Mniemać**

Mnimanie *cf.* **Mniemanie**

Mnimieć *cf.* **Mniemieć**

Mniski '*właściwy mnichom, mnichów dotyczący, mniszy, zakonny, qui monachorum est*': Capicza mnysska habitus religiosorum *OrtCel* 5; Religioni, id est legi monachorum zakonowy mnysskyemv *ib.* 10; ⟨Zak⟩onv mnyszke⟨go⟩ observancie regularis 1461—7 *Serm* 322v; Mnyszka kapyczą gugula *ca* 1500 *Erz* 46; Vyerzycz tesch temv mamy, yze byl przyął (*sc.* szatan) czlovyeka formą na szyc, v ktorey by mogl boga vznacz..., yako mynya, ysch byl v duchovney albo ve *mnnyskey postavye przyschedl *Rozm* 198; ~ '*mnich, monachus*': Ezeyczy yakmyar ve wschech *duchovnych, alb⟨o⟩ *szvyeczkych, alb⟨o⟩ *mnyskych vyedly zyvot (Essaei fere omnibus monasticam agebant vitam) *Rozm* 182.

Mniszka '*członkini zgromadzenia zakonnego, zakonnica, sanctimonialis*': Nona stella est devocio, que debet esse in religiosis w duchownich, yako w mnischech a mnyskach XV *med. SKJ* V 274, *sim.* XV *p. post. R* XXV 266; Mnyszky sanctimoniales XV *p. post. R* XXV 177.

Mniszki *pl. tantum, bot.* '*Tithymalus lathyris Hill.*': Mnysky catapucia 1486 *Rost* nr 5993.

Mnogdy '*często, nieraz, saepe, frequenter*': Sz nesktorego szyna slodzeg byua..., a s dzefkicz teszc mnogdy sla szona byua *Gn* 12a; Nasze czalo gest neczysthe odzene, chosczy ono nasz barszo *czosto ge, mnogdy naszego czala *necistotho, a tesze mnogdy slø mislø *Gn* 173b.

Mnogi *formy*: *n. sg. m.* mnogi *Slota* w. 19. 43. 47, *BZ* Deut 2, 21; ~ *ac. sg. m.* mnogi *BZ* Gen 50, 20; mnogiego *Slota* w. 65; ~ *i. sg. f.* mnogą *Slota* w. 27; ~ *n. pl. m.* mnodzy *Fl* i *Pul* 39, 5, *Slota* w. 39. 63, XV *med. MPKJ* V 433; ~ *g. pl. m.* mnogich *Fl* i *Pul* 109, 7, *BZ* Gen 17, 4. 5, XV *ex. Zab* 444; ~ *ac. pl. m.* mnogie *Fl* 70, 22, *Fl* i *Pul* 39, 7, *De nativ* w. 6; ~ *v. pl. m.* mnodzy *Pul* 96, 1; ~ *l. pl. f.* (w) mnogich *Pul* 106, 23.

Znaczenia: **1.** '*występujący w wielkiej liczbie, liczny, złożony z dużej ilości jednostek, creber, numerosus, multus*': Vzrzø mnodzi (videbunt multi) y bødø se bacz *Fl* 39, 5, *sim. Pul*; M[m]noge vczinil ies ti, gospodne bosze, dzywi twoie (multa fecisti... mirabilia tua) *Fl* 39, 7, *sim. Pul*; Kaco welike pokazal ies mi zamøtky mnoge y zle (quantas ostendisti mihi tribulationes multas et malas, *Pul*: kelkosz pokazal my zamętkow wyele y zlych) *Fl* 70, 22; Zstrzøse glowy w szemy mnog[l]ich (in terra multorum) *Fl* 109, 7, *sim. Pul*; Nyemnodzy (pauci) yego braczyey znamyø Yezvkrystowy møky... gydø, a mnodzy gydø po znamyenyv wrzazanya przes

dyabla gym danem (multi vadunt post signum incisionis per diabolum eis oblatum) XV *med. MPKJ* V 433; Bødzesz oczecz mnogich rodzayow (multarum gentium). A bødzesz Abraham wezwan, bocz yesm czyø vstawyl oczczem mnogich *rodzayøw (multarum gentium) *BZ* Gen 17, 4—5; Raduycze szye ostrow⟨owi⟩e mnodzy (laetentur insulae multae, *Fl*: ostrowow wele) *Pul* 96, 1; Panno slyczna, sze mną nye myey roslaczenya dla mnogych ludzy szoczenya XV *ex. Zab* 444; Bethleem, myastho nycwyelgye, myalo gosczye thedy mnogye *De nativ* w. 6; ~ Bog to obroczyl w dobre..., abi sbawył lyud mnogy (multos populos) *BZ* Gen 50, 20; Lvd wyeliki a mnogy (populus magnus et multus), a wysokey dlvgosci *BZ* Deut 2, 21.

2. *'wielki, magnus'*: Gysz to støpayø na morze w lodzyach, czynyøcz dzyała w wodach mnogych (in aquis multis, *Fl*: welykych) *Pul* 106, 23.

3. *'niejeden, niektóry, nonnullus, aliquis'*: A mnogy ydzc za stol, szødze za nym yaco wol *Slota* w. 19; A ye sz mnogø twarzø czudnø, a bødze mecz rękø brudnø *ib.* w. 27; Ano wszdy wydzø, gdze czszny szedzy, kaszdy gy sluga nawedzy,... mnodzy na tem nyczsz ne dadzø, szødze, gdze go ne poszadzø *ib.* w. 39; Mnogy yescze przed dzwyrzmy bødze, czszo na yego masto szødze *ib.* w. 43; Gest mnogy vbogy pan, czszo bødze kszøszøtom znan y za dobrego wezwan *ib.* w. 47; Mnodzy za to niczsz ne dbayø, ysz gym o czczy powedayø, przitem mnogego rvszayø. Kogo podle szebe ma, tego s rzeczø nagaba *ib.* w. 63—5.

4. *corruptum pro* moj: Vstawyø szlyub mnogi (pactum meum) s wamy *BZ* Gen 9, 11; Wschowanyecz mnogy (vernaculus meus) bødze dzedzycem mego sbosza *ib.* 15, 3; A ktoczkoly bødze s rodu waszego, bødze s nym mnogi szlub (pactum meum) i s gego pokolenym na wyeky *ib.* 17, 13.

Mnożen *cf.* **Mnożny**

Mnożność *'płodność, fertilitas'*: Mnosznoscz fertilitatem 1461—7 *Serm* 314v. ~ *Cf.* **Młożność.**

Mnożny *'pomnożony, powiększony ilościowo, liczny, multiplicatus'*: Woz bozy dzesszyęczy tysszyęczy mnozen (decem milibus multiplex, *Fl*: wøczszy) *Pul* 67, 18.

Mnożstwo *cf.* **Mnóstwo**

Mnożyciel *'ten, co pomnaża, powiększa coś, auctor'*: Mnoszyczyel auctor *ca* 1455 *JA* XIV 490.

Mnożyć, Mnożyć się *formy: praes. ind. 3. sg.* mnoży *Sul* 34, XV *ex. MacDod* 148, *Rozm* 631; *3. pl.* mnożą *Sul* 21, XV *ex. R* XXV 148, XV *ex. MPKJ* II 325; ~ *imper. 2. pl.* mnożcie 1499 *R* XXV 165, XV *med. SKJ* I 75; ~ *part. praes. act. adi. ac. pl. m.* mnożące XV *med. GlWroc* 30v; ~ *inf.* mnożyć XV *med. GlWroc* 30v, *OrtBr* VII 570, XV *p. post. Zab* 539, *ca* 1500 *Erz* 46, *Rozm* 5; ~ *praet. 3. sg. m.* mnożył *BZ* Num 16, 42, *EwZam* 297; *neutr.* mnożyło *EwZam* 295; ~ *condit. 3. pl. m.* -by mnożyli *Dział* 45.

Znaczenia: **1.** *'powiększać (co do ilości, wielkości, natężenia), czynić liczniejszym, silniejszym, augere, multiplicare, amplificare'*: Divicie si affluant, mnosicz, nolite cor apponere (Psal 61, 11) XV *med. GlWroc* 30v; Wyszna-ly szye ktho, acz szye myastu dal na myloscz, themv mozecze vnyszchycz albo mnoszycz wyny *OrtBr* VII 570; My przysagamy bogu..., ysz my chczemy sprawy⟨e⟩dlywoszcz mnoszycz, a krzywdą tanpycz XV *p. post. Zab* 539; Nutriunt, mnoza, amorem XV *ex. MPKJ* II 325; ~ ~ Skargy powstayą, z gychzze stravi szą mnozą (ex quibus expensae augentur) *Sul* 21; Skazanye klanthwi swyathkom... slosczivye czą-sthokrocz obiklo bicz obrzeczano, sz gegosz obrzeczenya mnoszy szą prawdi vczisnyenye (ex qua oppositione pullulabat oppressio veritatis, *Dział* 23: czynya sylne vczysnyenye prawdze) *Sul* 34; A gdisz syø pocznye rosnyeczacz gnyew y krzik syø mnozil (cum... tumultus increscerct), Moyzes y Aaron vczeklasta *BZ* Num 16, 42; Przeto aby syą taczy *zlosmyczy nye mnoszyli, vstawiamy *Dział* 45; W pomnozenyw darow boszkych w czlowyecze mnozą szye theze wyątsze lydzby czlowyekowy z onych darow XV *ex. R* XXV 148; Yako srzebro albo slotho mlothem kuyącz barzo byva roszyrzono, thak y myloscz w przeczyvnoscz szą dosvyathczą y mnoszy XV *ex. MacDod* 148; Proficere, augere vel vtile esse wspomocz, mnozycz szyą *ca* 1500 *Erz* 46; Pravdzyvych droga yako svyatloscz *svyączącza pochodzy y mnozy szye vzytek kv dokonanyv dnya (iustorum... semita, quasi lux splendens, procedit et crescit usque ad perfectam diem Prov 4, 18) *Rozm* 631; ~ Zywcze, mnozscze (*później zmienione na* Y rozscze) sze (*R* XXV 165: mnozscze) w myloscz ambulate, *gl.* id est viuite, crescite, in dileccione (Eph 5, 2) XV *med. SKJ* I 75; Jesus mnoszyl szyą w mądroszczy (Jesus proficiebat sapientia Luc 2, 52) y v lyeczyech, y w laszcze v boga y v lyvdzy *EwZam* 297.

2. *'rozmnażać, płodzić, multiplicari, generare'*: Kyedysz stvorzyl rodzay czlovyeczy, przykazalesz gynsze (*pro* gym sze *?*) mnozycz (multiplicari de suo semine iussisti) *Rozm* 5; Opyekalnykv

rodzayv czlovyeczego, thysz stvorzyl pyrvego czlovyeka..., s kosczy stvorzylesz nyevyastą, dawschy yą yemv y przykazalesz, abyszyą (*leg.* abyszę *?*) mnozyly od szyebye rodzay czlovyeczy (ut de se genus hominum multiplicent) *ib.* 34.

3. mnożyć się *'róść (o wzroście fizycznym), crescere'*: Dzyeczya mnoszzylo szya (puer... crescebat Luc 2, 40) y poczvyerdzalo sya pelnym mądroscz y *EwZam* 295.

4. mnożący *'obfity, uber, copiosus'*: Hominis cuiusdam divitis uberes, *mnoszocze, fructus ager attulit (Luc 12, 16) XV *med. GlWroc* 30v.

Cf. **Pomnożyć, Rozmnożyć, Wzmnożyć, Pomnażać, Rozmnażać**

Mnóstwo, Mnożstwo *formy*: *n. sg.* mnożstwo *Fl* 30, 23. 76, 16; mnostwo *BZ* Ex 16, 1. 17, 1. 19, 21, *Pul* 30, 23. 43, 14. 76, 16; ~ *g. sg.* mnożstwa *Fl* 5, 12. 9, 24. 43, 14. 50, 2. 63, 2. 68, 20. 93, 19. 105, 7. 43. 150, 2, *KartŚwidz*; mnostwa *BZ* Ex 16, 22. Jos 6, 20, *MW* 142a, *Pul* 5, 12. 50, 2. 63, 2. 68, 20. 93, 19. 105, 7. 43. 150, 2; ~ *d. sg.* mnostwu *BZ* Num 13, 27; ~ *ac. sg.* mnożstwo *Fl* 51, 7; mnostwo *Fl* i *Pul* 146, 4, *BZ* Ex 16, 3. Num 20, 10; ~ *i. sg.* mnostwem *Pul* 48, 6; ~ *l. sg.* (we) mnożstwie *Fl* 5, 7. 32, 16. 17. 36, 11. 48, 6. 68, 17; mnostwie *Fl* i *Pul* Moys 6, *BZ* Gen 48, 16. Ex 15, 7, *Pul* 5, 7. 32, 16. 17. 36, 11. 51, 7. 65, 2. 68, 17.

Znaczenia: **1.** *'wielka ilość, copia, multum, multitudo, numerus magnus'*: Podlug mnoszstwa (secundum multitudinem, *Pul*: mnostwa) zglob gich wiszeni ie *Fl* 5, 12, *sim. Fl* 93, 19; Przedal ies lud twoy przez mita y ne bilo mnoszstwa w ma⟨na⟩ch gich (non fuit multitudo in commutationibus eorum, *Pul*: nye bylo mnostwo w przemyenyenyu gych) *Fl* 43, 14; We mnoszstwe (in multitudine, *Pul*: mnostwem) bogaczstw swogich slawøø se *Fl* 48, 6; Pwal iest w mnoszstwo (in multitudine, *Pul*: w mnostwe) bogaczstw swogich *Fl* 51, 7; Gensze lyczy mnostwo (multitudinem) gwazd *Fl* 146, 4, *sim. Pul*; Poszegnay tym *dzadkam..., abi rosly w mnostwye (in multitudinem) na szyemy *BZ* Gen 48, 16; Zaprzyszyøsz lud, aby znacz nye chczyely przestøpycz granycz, abi wydzely pana, a sgynølobi s nych wyelkye mnostwo (plurima multitudo) *BZ* Ex 19, 21.

2. *'ogrom, wielkość, obfitość, multitudo, magnitudo'*: Ia w mnoszstwe (in multitudine, *Pul*: w mnostwye, *sim. ib.* 68, 17) miloserdza twego *Fl* 5, 7, *sim. ib.* 68, 17; Rozgnewal iest boga grzeszni, podlug mnoszstwa (multitudinem, *Pul*: wyelikoszczy) gnewu swego ne szukacz bødze *Fl* 9, 24; Kaco welike mnoszstwo (magna multitudo, *Pul*: mnostwo) slotcosci twoiey, gospodne! *Fl* 30, 23; Obrzim ne bødze zbawon w mnoszstwe (in multitudine, *Pul*: we mnostwye, *sim. ib.* 32, 17) moczi swoiey *Fl* 32, 16, *sim. ib.* 32, 17; Kochacz se bødø w mnoszstwe (in multitudine, *Pul*: w mnostwye) pocoia *Fl* 36, 11; Podlug mnoszstwa (multitudinem, *Pul*: mnostwa, *sim. ib.* 68, 20) lutowana twego sgladz lichotø moiø *Fl* 50, 2, *sim. ib.* 68, 20, *sim. KartŚwidz*; Mnoszstwo (multitudo, *Pul*: mnostwo) zwøka wod *Fl* 76, 16; Otczsowe... nye byly pomyøtlywy (*pro* pamyøtlywy) mnoszstwa (multitudinis, *Pul*: mnostwa, *sim. ib.* 105, 43) myloserdza yego *Fl* 105, 7, *sim. ib.* 105, 43; Chwalcze gy podlug mnoszstwa (secundum multitudinem, *Pul* i *MW* 142a: mnostwa) welkoszczy gego *Fl* 150, 2; W mnostwe (in multitudine Ex 15, 7) slawe (*pro* slawy) twogey sloszył ges neprz⟨yj⟩aczele moge *Fl* Moys 6, *sim. Pul*, *BZ* Ex 15, 7; We mnostwye (in multitudine, *Fl*: w welicosci) moczy twoyey selszø tobø nyeprzyaczele twogy *Pul* 65, 2.

3. *'tłum, lud, pospólstwo, multitudo, turba'*: Gasczicil (*pro* zasczicil) ies me... od mnoszstwa (a multitudine, *Pul*: mnostwa) stroiøczich lichotø *Fl* 63, 2; Przyszlo gest wszitko mnosztwo (omnis multitudo) synow izrahelskich na *puszczyo Syn *BZ* Ex 16, 1, *sim. ib.* 17, 1; Przeczszczye wywyedly nas na puszczøø tø to? Abiszczye zabyszczye (*pro* zabyly) wszitko mnosztwo to (omnem multitudinem) glodem? *ib.* 16, 3; Przyszly søø wszistka kszøszøta tego mnosztwa (multitudinis) *ib.* 16, 22; Przisli sø kv Moyzeszowi y kv Aaronovi, y kv wszemv sborv synow israelskich... y movili sø k nim y kv wsemv mnostwv (omni multitudini) *BZ* Num 13, 27; Sgromadziw mnostwo (congregata multitudine) przed skalø, *rzeczi (dixit) k nim *ib.* 20, 10; Gdysz... ten brzøøk przidze w vsszy wszego mnostwa (multitudinis), natichmyast mvri syø przewroczili *BZ* Jos 6, 20.

Moc *formy*: *n. sg.* moc *Gn* 177a, *Gn* gl. 101b. 102a, *Fl* i *Pul* 21, 16, *etc. etc.*; ~ *g. sg.* mocy *Kśw* ar 6, 1389 *Pozn* nr 239, *Fl* i *Pul* 32, 16. 17. 38, 14. 60, 3. 101, 24, *etc. etc.*; ~ *d. sg.* mocy *Fl* i *Pul* 88, 10, *ca* 1428 *PF* I 493, *Sul* 93, 1461—7 *Serm* 259v, *etc.*; ~ *ac. sg.* moc *Kśw* ar 3, *Gn* 181b. 183a. b, *Gn* gl. 102b. 148b, *Fl* 70, 21, *etc. etc.*; ~ *v. sg.* mocy *Fl* 17, 1, *Fl* i *Pul* 139, 8, 1423 *Zab* 209; ~ *i. sg.* mocą 1389 *Pozn* nr 236, 1393 *TPaw* IV nr 170, 1395 *PKKr* I 241, *etc. etc.*; ~ *l. sg.* (w) mocy *Fl* i *Pul* 20, 1. 45, 3. 58, 12. 121, 7. 146, 11, *etc. etc.*; ~ *n. pl.* mocy XV *med. SKJ* V 276, *Pul* 32 arg., *Rozm* 346. 482; ~ *g. pl.* mocy *Fl* 23, 10, *BZ* IV Reg 23, 35, *MW* 11b, *Pul* 45, 7, *etc.*; ~ *d. pl.* mo-

cam XV *med. R* XXIV 367; ~ *ac. pl.* mocy *Fl* 105, 2, *Fl* i *Pul* 70, 17, 1444 *R* XXIII 306, *Pul* 77, 5. 146 arg.; ~ *v. pl.* mocy *Fl* i *Pul* 148, 2, *Naw* 81; ~ *l. pl.* (w) mocach *Fl* i *Pul* 19, 7, *Pul* 43, 11. 59, 11. 107, 12, *Rozm* 45.

Znaczenia: **1.** '*siła fizyczna i duchowa, właściwości zapewniające przeprowadzenie swej woli, potęga, vis, vires animi et corporis, robur, potentia*': Primo a fortitudine, prze gego mocz, ibi Michael, qui interpretatur quis ut deus, secundo a nobilitate..., tercio a magna bonitate *Gn* gl. 148 b; Zeschla iest iaco scorupina mocz moia (virtus mea) *Fl* 21, 16, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 32, 6. 37, 10, *Pul* 30, 13. 70, 10; Ty panasz moczy (potestati) morza *Fl* 88, 10, *sim. Pul*; Puer confortabatur mocz bralo (puer autem crescebat et confortabatur plenus sapientia Luc 2, 40) XV *in. R* XXIV 71; Mocz robur 1437 *Wisl* nr 228 s. 88; Mocz vigor *ib.* s. 89; Rerum deus tenax vigor immotus dzierszancza mocz vstawna nyeporuschona 1444 *R* XXIII 308; Wi dobrze wyeczye, isze gesm wssø moczø (viribus meis) sluszyl oczczu wassemu *BZ* Gen 31, 6; Victa fame natura fugit vis, odydze, odesla mocz, arida fames obserat 1466 *R* XXII 16; Na maly czasz mogu (*sc.* lekarstwa) pomocz, ysz nyemoczny[m] veszmye swa mocz *De morte* w. 312; ~~Exagito, commoneo, vexo~~ refocillo, reficio, refoueo, recreo poschilam schią w moczy (I Reg 16, 14) 1471 *MPKJ* V 37; Vyeliką moczv magno (*sc.* robore; fueruntque filii Ulam viri robustissimi et magno robore tendentes arcum I Par 8, 40) *ib.* 48; Mocz robur (robur manuum suarum Esth 14, 8) *ib.* 59; Robore moczą, vdathnosczą (fortis robore Job 9, 4) *ib.* 60; Gynye na moczy (*war. lub.*: gynye na moczy uel silnye) minoratur (o mors, bonum est iudicium tuum homini indigenti et qui minoratur viribus Ecclus 41, 3) *ib.* 85; Animositatem schily, moczy (fide reliquit Aegyptum, non veritus animositatem regis Hebr 11, 27) *ib.* 132; Oth moczy morskyey (*war. lub.*: od moczy morskyey aut od walv, aut od gwalthv) a vi maris (puppis, *sc.* navis, vero solvebatur a vi maris Act 27, 41) *ib.* 136; Uczinil mocz w ramyenyu swem (fecit potentiam in bracchio suo Luc 1, 51) *MW* 139a, *sim.* XV *p. post. MacDod* 32, *EwZam* 289, *Rozm* 53; Day nam pomocz z zamętka, bo prozna mocz czlowyecza (vana salus hominis, *Fl*: proszne zbawene czlowecze) *Pul* 59, 12; ~ Puacc v moch boga uasego *Ksw* ar 3; Vtore, crola uelikego moch pocazuie esne y mochne ulodies⟨two⟩ *Ksw* dr 13; Mocz boga oycza wschechmoganczego... racz bycz sz namy *Gn* ap. 1a, *sim. Dek* III 1, 1423 *Zab* 209, XV *med. MacDod* 35, *MW* 11a, *ca* 1500 *R* XLVII 368, *Rozm* 781; W moczach (in potentatibus) zbawene prawicze iego *Fl* 19, 7, *sim. Pul*; Dwoie to sliszal iesm, isz mocz bosza iest (quia potestas dei est) *Fl* 61, 11, *sim. Pul*; Wisluchay nas, bosze,... opasan moczø (accinctus potentia) *Fl* 64, 7, *sim. Pul*; *Wnydo w moczi gospodnowi (in potentias domini) *Fl* 70, 17, *sim. Pul*; Zwastuiø... mocz twoiø (potentiam tuam, *Pul*: szylę) y sprawedlnoscz twoiø, bosze! *Fl* 70, 21, *sim. Fl* i *Pul* 105, 9. 144, 4. 11. 12; Wzbudz mocz twoiø (potentiam tuam) a przydzy, abi zbawoni vczinil nas *Fl* 79, 3, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 89, 13; Twoie ramø s mocziø (cum potentia), sczwerdzona bødz røka twoia *Fl* 88, 13, *sim. Pul*; Kto molwycz bødze moczy (potentias, *Pul*: mocz) gospodnowy? *Fl* 105, 2; [...] koneczna moc vszmerzil gesc (*sc.* bog?) XIV *ex. Pocz* 232; Owacy moc[y] etenim manus domini erat (Luc 1, 66) XV *in. R* XXIV 76; Sauitay ku nam, bosza moczy! 1423 *Zab* 209; Nabuchodonosor rex... ex magnificencia, s moczy, sui regni elatus in hec verba superba proru[m]pit XV *med. GlWroc* 91r; Dawa mu (*sc.* grzesznikowi) scruschenye mili pan bog moczą swątoszci tey XV *med. R* XXII 241, *sim. MW* 13a, *Pul* 43 arg.; Voluntas movet se ad alias potencias moczam XV *med. R* XXIV 367; Humiliami⟨ni⟩ sub potenti manu dei vkorzcze sze pod moczną moczą bozą (I Pet 5, 6) XV *med. SKJ* I 94; Ad ostendendam orbis magnificenciam et potenciam Romanorum na vkazanye wyelkoszczy szwyatha a moczy rzymskyey XV *med. SKJ* V 254; Paknyalibi wsporą zakladv tako skazanego y wyn tako przepadlych nye postąpyl a za nye nye chczal dosycz vczynycz, a snad dla moczy gego (propter potentiam eorundem, *Sul* 30: przc gych mocznoscz) sądza nye smyalby go dzeczkowacz, tedi tako czynyącz przepadnye nam wyna rzeczoną syedmynadzessyath *Dział* 18; Contra potestatem, veritatem, bonitatem, moczi, pravdze, dobroczi 1461—7 *Serm* 259v; Abych czy szya vkaszala, wszythka swa mocz wszyavyla *De morte* w. 54; Naprzeczivo moczi bogyovacz contra stimulum calcitrare 1471 *MPKJ* V 122; Influencia mocz, nathchnyenye *ca* 1500 *Erz* 46; Mocz yego krolewstva stanye na vyeky (potestas regni sui stabit in aeternum) *Rozm* 4; To poselstvo... nade wschytky mysly y nad rosvm szyaga, bo ten... ve wschech moczach przyrodzonych a *nyeyednym rozvmem ogarnyony *ib.* 45; Kyedykolvye ktory vyatr ym przeczywny na nye vderzyl, ten byl zawzdy wdzyerzan mocza boza (divinitus), aby ych nye obrazyl *ib.* 88; Kasda nyemocz y bolyescz byla moczą bozą

(potentia divina) a tego zyelya nathychmyast vzdrovyona *ib.* 224; Rada yednegonaczye radcze, yen swą ('wszą') moczą stal przeczyw mylemv Iesucristovy *ib.* 588; Vschelky, ktory vczmye myecz szwą moczą, chczą szye mszczycz, a nye pravdą, badzye nad nym yako nad synem straczonym *ib.* 637; Iudasch... przynyosl thy ystne trzydzyeszczy penyądzy *szyebrnych y rzvczyl ye przed byskupy zydovskye..., yakoby tho bylo v yego moczy, yzby mogl przemyenycz volya tych, ktorzy były przeczyw mylemv Iesucristovy *ib.* 759; ~ Bog, ienszе przepasal me moczø (virtute) y poloszil iest ncpokalanø drogø moiø *Fl* 17, 35, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 17, 43; Gospodnc, w moczy twoiey (in virtute tua) weselicz se bødze krol *Fl* 20, 1, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 121, 7; Ne zbawa se crol przes welikø czeszcz (per... virtutem, *Pul*: przez... mocz) a obrzim ne bødze zbawon w mnoszstwe moczi swoiey (virtutis tuae) *Fl* 32, 16, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 32, 17, *Pul* 65, 2; Rozprosz ie (*sc.* nieprzyjaciele) w moczy twoiey (in virtute tua) *Fl* 58, 12, *sim. Pul*, *sim. Pul* 77, 30; Odpowyedzal yemv na drodze moczy swoyey (virtutis suae) *Fl* 101, 24, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 109, 3—4; Prawycza panowa vczynyła gest moczy (fecit virtutem, *Pul*: mocz), prawycza gospodnow⟨a⟩ powyszyla me, prawycza panowa wczynila mocz (fecit virtutem) *Fl* 117, 16, *sim. Pul*; Gospodne, moczy zbauena mego (virtus salutis meae), zasczycnyl ges nad glowø moyø w dzen boya *Fl* 139, 8, *sim. Pul*; Powyedzcye my, ktori gest to lyvd, gen gori osyadl,... a takesz, ktora gest mocz gich (quae... sit virtus eorum), a kako gich gest wyele *BZ* Judith 5, 3; Posyl twey moci barzo (robora virtutem valde) *BZ* Nah 2, 1; Boze,... w moczy twoiey (in virtute tua Psal 53, 1) sządzy myą *MW* 2b, *sim. Pul* 53, 1; Glos bozy w moczy (in virtute, *Fl*: we czcy), glos bozy w wyelyebnosczy *Pul* 28, 4; Gospodzyn mocz (virtutem, *Fl*: czescz) lyudu swemu da *Pul* 28, 10, *sim. ib.* 29, 8. 59, 13. 62, 3. 76, 14. 77, 67; Bog nasza vtoka y mocz (virtus, *Fl*: czescz) *Pul* 45, 1; Poloszcze syercza wasza w moczy yey (*sc.* gory Syjon; in virtute eius, *Fl*: we czcy) *Pul* 47, 12, *sim. ib.* 65, 6; Gysz pwayø w mocz swoyę (in virtute sua, *Fl*: w czescz) y mnostwem bogacztw swych szye chelpyø *Pul* 48, 6; Bog da slowo przepowyednykom moczø wyelykø (virtute multa, *Fl*: czczø) *Pul* 67, 12; Kazy, boze, moczy twoyey (virtuti tuae, *Fl*: czcy), poczwyrdzy to, boze, czo yes vczynyl w nas *Pul* 67, 31; Owa da glossu swemu glos moczy (vocem virtutis, *Fl*: czcy) *Pul* 67, 37, *sim. ib.* 88, 17; Powyadayøcz chwaly y moczy (virtutes, *Fl*: czcy) bogu, y dzywy yego, yes vczynyl *Pul* 77, 5; W ramyenyu moczy twey (virtutis tuae, *Fl*: czczi) rosproszylesz nyeprzyaczele twoye *Pul* 88, 11; Mocz sthworzenyą czala virtus formatiua corporis XV *ex. MPKJ* II 325; Nye yest to podobno any mamy vyerzycz, aby on b⟨ęd⟩ądz telye lat na svyeczye, by svoye moczy (virtutes) albo nyyednych czvd nye czynyl *Rozm* 162; Thocz yest ten Yan Krz⟨c⟩yczyel wstal s martvych a przeto szye v nym moczy vkazvya (ideo virtutes operantur in eo Mat 14, 2) *ib.* 346; Dał yednemv pyącz ffunthow a drugyemu dwa, a trzeczyemv [dwa] yeden, kasdem⟨u⟩ podlug yego moczy (secundum propriam virtutem Mat 25, 15) *ib.* 488; ~ Milowacz cze bødø, gospodne, moczy moia (fortitudo mea, *Pul*: mocz moya)! *Fl* 17, 1; Gospodzin mocz (fortitudo) luda swego *Fl* 27, 11, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 30, 4. 42, 2. 117, 14. Is 3. Moys 2. Hab 7, *Pul* Hab 31; Od moczi (a fortitudine) røki twoiey ia iesm zszedl *Fl* 38, 14, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 60, 3; Zamøczily sø se gori w moczi iego (in fortitudine eius) *Fl* 45, 3, *sim. Pul*; Bog... da czescz y mocz (virtutem et fortitudinem) ludu swemu *Fl* 67, 38, *sim. Pul*; Oblekl se iest gospodzin moczø (indutus est... fortitudinem, *Pul*: w mocz) y przepasal se *Fl* 92, 1; Ne w moczy (in fortitudine) kona bødze ymecz wolø *Fl* 146, 11, *sim. Pul*, *MW* 130a; Gyny vczinci Ioas krolya... a moc gego (fortitudo eius), iøsz boiowal przecyw Amaziasowy..., to wszitko popysano w ksyøgach vczinkow dny krolyow israhelskich *BZ* IV Reg 14, 15, *sim. ib.* 14, 28; A fortitudine ot silnoszci, moczi 1461—7 *Serm* 400 r.

2. '*zdolność wywierania wpływu, wywoływania skutków, działanie, wpływ, potestas, numen, virtus, opera, facultas*': Tako vøcz natichmasth moczø tich to bosich slof svøty Gan gestcy szø on bil rodzon⟨y⟩m szynem panne Marie vcinil *Gn* 181a; Secundo uero sancte crucis virtus siue vtilitas ostenditur ftoracz mocz svøtego crzisa gest sø ona f tem to byla vkasala *Gn* gl. 101b, *sim. ib.* 102a; O quantas virtutes et vtilitates habet, o chocz barso vele mocy ma, sancta crux et quis plenitudinem indagare potest yse ktoricz gego mocz mose vypisacz *ib.* 102b; Ktocoly czsznø matkø ma, sz ney wszytkø czescz otrzima, prze nø mu nikt ne nagany, tøcz ma mocz kasda czsna pany *Slota* w. 96; Oth mathky bosze tø mocz mayø, ysz przeczyw gym kszøzøta wstayø *ib.* w. 101; Panye Ihu Xe..., yensze z woley oczcza y z moczy ducha swøtego (qui ex voluntate patris, cooperante spiritu sancto) przesz szmercz twoyø szwath wszywyl yesz, zbaw mye 1424 *Msza* III s. 66, *sim.* VI; Acz opvsczywszi

(*sc.* rzeka) pirzwe lozisko obroczy swe szczee... przes gynsze myeszczeza nye obrocenym lvczskym, alye moczą wlostną (virtute propria), thedi pirzwe lozisko... za prawe granice maa bicz ymyano *Sul* 21, *sim. Dzial* 7; Moczø slvnye⟨czną⟩ (fugiunt piricula virtute solis) XV *med. MPKJ* V 430; Difficultas materie aufert, odeymuye, nobis verba et facultatem, mocz, elocucionis XV *med. SKJ* V 276; Aczby... rzeka moczą czlowieczą gynądy obroczona, a wszakosz pyrwsze brzegy myedzy dzedzinamy graniczą czynyą *Dzial* 7; Moczy dicionem (sermo illius potestate plenus est Eccles 8, 4) 1471 *MPKJ* V 71; Apostoły szwyętego ducha moczy wyerzøczym zyawyayø *Pul* 146 arg.; Podług moczy przyrodzyenya secundum vim nature XV *p. post. R* XXV 175; To yste drzeuo vzyalo tako mocz (virtutem) od nyego (*sc.* Jesusa)..., yze bylo lyekarstvo wschech wrzedlyvyw (*pro* wrzedlyvych) *Rozm* 90; Thy czthyrzy elementa... szą czyalv svego stvorzyczyela wschytky dostatky daly podlug tego, yako yem myly stvorzyczy⟨e⟩l vstavyl albo przydal mocz ych przyrodzenyv (ut eis Jesus statuit) *ib.* 156; To czvoro przyrodzenye albo elementa nygdy nye panovaly v mylem panye, alye szą yemv sluzyly, vschytko, czokoly v nyem bylo vysze przyrodzenya, to sza swa moczą przemagaly (resecabant omnia superflua naturae) *ib.* 157; Czy ystny rzeczy wschytky bogv przemyenyaly... myenyącz, yschby to myely od moczy albo od byegv planet nyebyeskych (ex motibus superiorum) *ib.* 180; Trzeczya rzecz, aby dotknyenym svego czyalo (*pro* czyala) mocz odnovyenya dal (*sc.* Jesus) vodam (ut... vim regenerativam conferret aquis) *ib.* 186; Byly nyektorzy kaczerze, ktorzy movyly, yschby szye myano krzczycz... v dzyen Svyczek... myenyącz, yschby krest ynego dnya ny myal moczy kv zbavyenyv *ib.* 191; Taka mocz yest pravdy..., yze nyeprzyaczyyelye mvscha yą movycz, yakoby tą ystna pravdą przypądzeny *ib.* 670, *sim. ib.* 681; ~ Cibus spiritualis... magis eum perdit non sua natura, moczø, sed accipientis vicio, zloszczø XV *in. R* XXIV 67; Proszø cyebye, Azariaszu,... povyedz my, ktorø mocz lekarstwa ti rzeczi maiø (quod remedium habebunt ista), gesesz my z ribi kazal schowacz? *BZ* Tob 6, 7; Dosconala mocz lekarstwa perfecta gracia medicine 1461—7 *Serm* 96 r, *sim. ib.* 99 r; Lekarze... povyedayv, esze vyelyka mocz szola mayv *De morte* w. 300; ~ moc niebios, niebieska '*niebo, system fizyczny nieba, caelum*': W Yezukriszcze, yenze iest slowo oyczowo, nyebyossa y moczy gich stwyrdzony sø *Pul* 32 arg.; Bądą szye rusacz moczy wschytkych nyebyoss (virtutes caelorum movebuntur Luc 21, 26) *Rozm* 482; Gvyazdy bądą padacz na zyemye a mocz nyebyeska bądzye szye ruschacz (virtutes caelorum commovebuntur Mat 24, 29) *ib.* 483.

3. '*siła sprzeczna z prawem, przemoc, gwałt, vis, iniuria, legis violatio*': Toma ne vczinil moczi nat Chroslø... pirwey, nis se wansoual (*leg.* wwięzował) 1389 *Pozn* nr 239; Dussa, ktora bi sgrzessyla a gardzøcz bogem zaprzalabi pokladv blysznego swego, gensze wyerze gego vwyerzyl gest albo vkradl, albo moczø (vi) nyeczso wiczysnøl, albo nasyłye vczynyl *BZ* Lev 6, 2; Nye bødø przedawani obyczagem nyewolniczim, vczøzayøcz ge przes mocz (per potentiam), ale boycze syø boga swego *ib.* 25, 43; Chczem, aby taczy, acz nye moczą, ale wyną by bili skarany zbiegowie od swego gymyenya *Dział* 31; ~ *w utartych formułach sądowych*: mocą: Czo ranyl Jacusz Martinum, to vczynil, ysz... bral moczø gego bidlo 1389 *Pozn* nr 236, *sim.* 1419 *Pyzdr* nr 590, 1432 *Pozn* nr 1413; Yaco... Woczech Maczeyewy... yest mu odbyl cone y vosz mocza y wodl gy na dzedzyna do yego pana 1425 *Pozn* nr 1206; ~ mocą siłą, siłą mocą, mocą i siłą, gwałtem mocą, mocą gwałtem, siłą mocą gwałtem, gwałtem i mocą, mocą i (a) gwałtem: Quod szaloval Andreas Smito super Jasconem, quod mihi recepit quatuor boves moczø siłø super dobrovolna via 1393 *TPaw* IV nr 170; Jszem ya ne wszal dwu conu Marcynowi szamoczwarth na dziedzine Grabowe mocza szyla 1432 *Pozn* nr 1415, *sim.* 1433 *ib.* nr 1416. 1417. 1418; ~ Adam ne gymowal Stanislaw⟨a⟩ w Szathku silan moczan ani gowanszal 1411 *HubeZb* 92; Kmetonem eius (*sc.* Paszka) spoliavit (*sc.* Stanisław)... et... percussit... violenta manu vlg. sylø moczø 1417 *Czrs* 177; Kristina szama nye popasla Bartholomyeyewy szita sila moczø 1422 *AKPr* VIIIa 45, *sim.* 1423 *ZapWarsz* nr 48; ~ Marczysz, przyschetw moczø y sschylø ssamossothm..., vybyl z yey domu 1405 *SKJ* III 195; ~ Mathia yechal gwaltem moczan super domum Jasconis 1395 *PKKr* I 241, *sim.* 1397 *Pozn* nr 339, 1401 *ib.* nr 503, 1403 *ib.* nr 741, 1405 *ib.* nr 580. 764, 1407 *Piek* VI 337, 1419 *Pozn* nr 1042, 1432 *ib.* nr 1383. 1384. 1386, 1435 *ib.* nr 1651; Jan przyiachal samoczwart... y wszanl cloweka s dzedziny gwaltem moczø przes prawa 1410 *Pyzdr* nr 294, *sim.* 1411 *ib.* nr 334, 1412 *ib.* nr 337, 1432 *Pozn* nr 1537, 1435 *ib.* nr 1651; ~ Tu, gdze Mikolay na swey czansczi pol stawu vkazal, tam pani

Ochna kazal⟨a⟩ swim ludzem moczø gwaltem szeczi pobracz 1401 *Pozn* nr 501; Iandrzich yal gvaltem w Friczowo trzimanye... i gonil mu towarzisza, i wszøl mu moczø gwaltem kmecza s wozem i s konmi 1407 *Piek* VI 339, *sim.* 1413 *Pozn* nr 893, 1427 *BiblWarsz* 1861 III 40; ~ Tego na czø załuyø, esz⟨eś⟩ przyal... setmønaczcze (*leg.* z sietmiąnaćcie) kmoth silø moczø gwaltem, wszølesz mi newoth i tom s wosznim zastal 1399 *Pozn* nr 367; ~ Yako Bodzantha nye wybil gwaltem y moczø czlovyeka v Pyotra, ale gy wyranczyl 1418 *Pyzdr* nr 565; Yaco Ludomsky... ne szedl szamooszm gwaltem y mocza na braczske pywo y ne ranil dwu meszczaninu 1420 *Pozn* nr 1072; Yako pan Yandrzey nye bycszal gwaltem y moczø samowtor... na Szymanowø gospodø 1420 *Pyzdr* nr 654, *sim.* 1421 *ib.* nr 966, 1432 *Pozn* nr 1396; ~ Jaco pan Pyotr posslal dzewandz paniczow... na dzedzinø paney Margorzathi y szayøli geg, y pobraly moczø y gwaltem scotha y owecz 1413 *Pozn* nr 693, *sim. ib.* nr 894, 1417 *ib.* nr 922, 1418 *ib.* nr 943; Skazujem, ys ieslizebi... ziemianyn... smialbi moczą a gwalthem (violenter et potentia)... dom cziykolwie nayachacz..., thakowi... uthracza czescz 1498 *MacPraw* VI 272.

4. *'siła związana z urzędem, uprawnieniami, władza, zwierzchnictwo, potestas, imperium, auctoritas, arbitrium'*: Pocøhø sø modlich, izbi ie bog zbauil ot mocy crola poganskego *Kśw* ar 6, *sim. BZ* II Par 32, 15; Pres to melibichom szø my d⟨ż⟩ysza themu tho veszelicz tegodla, yszecz gako dzysza dyablu gest byla gego mocz othgøtha *Gn* 177a, *sim.* 1453 *R* XXV 210; Svøthy Gan malcy gest on mocz bil nad slymy duchy i tesze nad nerosumnym stworzen⟨i⟩m *Gn* 181b, *sim. ib.* 183a. b, *Rozm* 202. 307; Gacz tobe, Drusiana, kaszø boszø moczø, aby thy natichmasth fstala *Gn* 183b; Czyebye, kaplanye, w myasto boga prossa, aby mya *rosdzessyl thą moczą, ktorą masz a deo omnipotenti *Spow* 3. 5; Jako pany Febronia ne myala Adama... w swey moczy, w swey stroszy any s yey stroszey wyszedl 1412 *Pozn* nr 874; *Wyrszchnyg moczy 1413—4 *JA* XIV 503; Moczą cza⟨rta⟩ in Belzebub principe (in Beelzebub principe daemoniorum eicit daemonia Luc 11, 15) XV *in. R* XXIV 72, *sim. Rozm* 299. 715. 749. 750; Moczy dicionis *ca* 1428 *PF* I 491; Mocz auctoritas *ib.* 492; Moczy magestati *ib.* 493; Ut in omnibus honorificetur deus per Iesum Cristum dominum nostrum, cui est gloria et imperium, *gl.* potestas *mocz, in secula seculorum (I Pet 4, 11) 1438 *R* XXII 355; Prze mocz vrządv propter auctoritatem officii 1440 *R* XXV 242; Z moczy dyabelskye 1449 *R* XXV 167, *sim.* XV *p. post. R* XIX 97; Cessarsszczi popowie sø anticristowie, gich mocz nie od Crista, ale od anticrista *Gałka* w. 33; Pirzwy pop Lassota wzzøl mocz od chobota Constantina smoka *ib.* w. 37; Moczą (ex vigore) wibranya nas w gednacza... vfałami *Sul* 3, *sim. Dział* 3; Wstawila mocz nasza (nostra auctoritas)..., abi gdi kthora pany... pozowącz... przydze na rok gey zdani, sandza... vrządnyka swego do gospodi oney paney s przecywniky gey ma posslacz *Sul* 23; Vbodzi wyelkce skodi... czyrzpyą, iako w theem, ysz vfły a tlvsczaamy nye obyczayeem sądowey moczy (non per modum iustitiariae potestatis) do nyekthorey wszi czą̨dzacze przystanpywszi,... dopusczaacz szą wyelkego szmyeyą̨ą drapyeszstwa *Sul* 31; Paknyąlibi sądza alybo kthorzy gyni ktorą̨kole moczą (auctoritate) alybo rathszey wlostną przesvmnosczą... drapyeszthwo czinycz smyelibi *ib.*, *sim. Dział* 19, *sim. Sul* 49, *Dział* 41; Takesz tesz mowymy o kasdem targv vczynyonem sz synem, abi nye bil vaszen, gdisz gest w oczczowey moczy (in paterna potestate) abo panowanya ktorey rzeczy *Sul* 45, *sim. Dział* 36; Syn gescze nye oddzelony, bądącz poth moczą oczczowską (in paterna... potestate) *Sul* 50; Gdi manzoboycza varuye syą̨n moczi gospodarskye... Paklibi ktori krziwi... ku moczi (ad auctoritatem) przyicz bi wsgardził..., tegdi czsokoli bi... myalbi, tho... onemu, komu zaloscz yest, dano ma bicz *Sul* 93; O przerzeczoney dawnoscy nye ma bycz smyaloscz albo nadzyeya..., gdi rzeczona dawnoscz nyyedna yest mocząn nynyeyschego vstawyenya i prozna (dum virtute praesentis statuti sit nulla et irrita) *Sul* 110; Et racio huius potest duplex assignari. Prima quia maiestas, mocz, divina tante est luminositatis, quod ea⟨m⟩ corporei oculi videre non possent XV *med. GlWroc* 35r; Ne quis auctoritate senatus, moczy starszich, Romanorum rex vocaretur *ib.* 107r; Dico enim per graciam, *gl.* id est auctoritate apostolica prohibeo, przykaszvyę wam moczą appostolską, z lasky, kthora yest mnye dana moczą bozą (Rom 12, 3) XV *med. SKJ* I 56; Attende hic mirabile, ex quo est mater dei, filii dei, habet secundum aliquid super Christum materne auctoritatis imperium yako ma-cz mocz XV *med. SKJ* V 275; S boleszczyø bødzesz rodzycz swe syni a pod moczø møszkø (sub viri potestate) bødzesz, a on bødze nad tobø panowacz *BZ* Gen 3, 16, *sim. BZ* II Par 31, 15; Wszitky ribi morskye dawam tobye

w mocz (omnes pisces maris manui vestrae traditi sunt) *BZ* Gen 9, 2, *sim. De morte* w. 127; Vkazø tobye, ktorzi sø to, nad nymyz dyabel ma mocz (quibus praevalere potest daemonium). Tocz søø cy, ktorzi w malszenski sstaw tak wstøpuiø, ysze... swey nyeczistey zødzi dosycz czinyø..., nad tymy ma mocz dyabelstwo (habet potestatem daemonium super eos) *BZ* Tob 6, 16—7; Then pan, poth czyyą moczą tho by bylo woythowstwo, ma kazacz, aby to woythowstwo przedal *OrtBrRp* 52, 2; Gdyszem ya yego vczynyona y pothwerdzona dzyedzyczką a s ta moczą, czo szobye zostawyl panszthwo szwego gymyenya za zywotha, ⟨m⟩nye wyecznye go oddal *OrtMac* 133, *sim. OrtBrRp* 97, 1; Vkladamy, aczby nyektory sądza wybrany moczą naszą..., opvsczywszy boyaszny boga,... przysądzyl... nyesprawiedlywie..., tedy strona vczązona odzowie syą kv wysszemv stolv *Dzial* 2, *sim. ib.* 3; Dal (*sc.* bog) gyemv (*sc.* Adamowi) mocz nath szvyerzathy, by panoval yako szvyathy *De morte* w. 121, *sim. ib.* 215; Szth⟨w⟩orzyczyel wszego szthworzenya poszyczyl my takyey moczy, bych morzyla ve thnye y w noczy *ib.* w. 160, *sim. ib.* w. 170. 353. 363; W moczy in dicione (Salomon autem erat in dicione sua habens omnia regna III Reg 4, 21) 1471 *MPKJ* V 42; Slawąnthnoscz moczy (*war. lub.*: sląwąthnoszczy aut moczy) autoritas (grandis auctoritatis es et bene regis regnum Israel III Reg 21, 7) *ib.* 45; Moczy (*war. lub.*: moczy uel vlodanye) potestas (quoniam data est a domino potestas vobis et virtus ab altissimo Sap 6, 4) *ib.* 75; Wybawy myą z moczy pyekyelney! *MW* 98b, *sim. Rozm* 779; Dum cittaciones super te a... Derslao... portavit, habita potestate ministerialis al. mayacz mocz szluszebnycza 1490 *AGZ* XIX 84; Day mocz (imperium, *Fl*: czesarzstwo) synu twemu *Pul* 85, 15; Podda-cz ye (*sc.* pogany) Jesus w nąscha mocz XV *ex. MacDod* 140; Przesz tą (*sc.* Maryję) bądzye mocz pyckyelna (potestas infernorum) rozbyta *Rozm* 36; Yego (*sc.* Jesukrysta) moczy (potestati) wschytko stvorzenye yest poddano *ib.* 69; Przeszvego (*leg.* przez swego) początka v yednym bostvye z vyeczności przebyvamy v rowney moczy boskyey (in pari maiestate) *ib.* 164; Bych myal taką voyską a dostatek lyvda a takyesch nye balbych szye moczy (potestatem) czeszarskey, wschytkye bych Zydy chczyal vmaczycz *ib.* 231; Iesus... yest ye (*sc.* thuszcze) navczal yako ten, ktory mocz myal (sicut potestatem habens Mat 7, 29), a nye yako ych mystrzovye *ib.* 285, *sim. ib.* 325. 427. 677; Ya yestem czlovyek pod moyą mocza (sub potestate Mat 8, 9) mayączy ryczerze *ib.* 287; Przydzye syn czlovyeczy v moczy svoyey (in maiestate sua Mat 25, 31) *ib.* 491; Krolovye poganyszczy panvyą sobye, czvsch podane moczą vszmyerzayą, a ych mocz mayą darovacz *ib.* 558; Rada vtoregonaczye radcze, yen odmavyal, by Zydovye ssądzyly mylego Iesusza, alye by gy daly v mocz czessarską *ib.* 588, *sim. ib.* 777; Yednem glossem rzevnyvą tluszczą v okropnym czynye przeze wschey brony pobyl... moczą skrytego bostva twego *ib.* 629; Movy myly Cristus o svem krolevstvye, rzekącz:... Krolevstvo to, czvsch krolevska mocz moya, nye yest stąd *ib.* 782; Yako vslyschal y poznal (*sc.* Piłat), yz yest z Herodovey moczy (quod de Herodis potestate esset Luc 23, 7)..., chczyal vczynycz podlug prav rzymskych *ib.* 796; Herod... rzekl yemv (*sc.* Jesukrystowi) przede vschytkymy Zydy:... Obyeczuyą tobye..., yze czye puszczą z ych moczy y z ych ąku *ib.* 800; Aza nye vyesch, yzecz mam mocz (potestatem habeo Jo 19, 10) vkrzyzovacz czye? *ib.* 813, *sim. ib.* 846. 847; Odpovyedzyal myły Iesus...: Thy by ny myal nyyedney moczy nade mną (non haberes potestatem adversum me ullam Jo 19, 11), bycz nye dana byla od vyrzchney moczy *ib.* 813, *sim. ib.* 846; ~ Tegodlya dyabel ny ma ve mnye nyedney moczy (nullam habet potestatem), vschakos bądzye przeczyvnye *vkazavacz svoyą chytroscz, o ktorąsz badzye straczon z yego moczą (pro quo suo chirographo privatur) *Rozm* 167; Ona szyla zlych duchow yąly volacz kv Iesuszovy:... Przyschedlesz przed czaszem, chcząc nasz mączycz a mocz wschego prava naschego zgladzycz (totius iuris nostri chirographum delere) *ib.* 219, *sim. ib.* 291; ~ *'powaga, autorytet, auctoritas, vis, existimatio'*: Mocz wszelkyego lekarzą za zakon autoritas medici pro lege XV *p. post. PF* III 290.

5. *'prawomocność, iuris auctoritas, firmitas, id quod legitimum est, legibus concessum est'*: Jsze pan Jan Jugo nycz nye ma w Staschewe any listy wsdawn[y]e pana staroscyni dzelne na pol Staschewa Jugowi visly, ktore bi mocz mały 1429 *Pozn* nr 1341; Pewna myeszczcza sandom mayą bicz vidana, procz kthorych szedząncz gyndzc sandza, czokolye oszandzi, nye ma myecz moczi (nullam habeat firmitatem) *Sul* 8; Chczemy..., abi oththąt... gich... swyadeczstwa mocz pełną ymyała (habeant... firmitatem) *Sul* 35, *sim. Dzial* 24; Take zapiszy... nyeyeney mayą bycz moczy (nullius roboris) albo godnoszczy *Sul* 79; Czokoly by thą pany oddała, czo pyrwey by przed gayonym sandem

oddała, tho nye moze myecz podlug prawa moczy *OrtBr* VI 388, *sim. OrtMac* 134, *sim. OrtBrRp* 96, 2, *OrtMac* 132; Przyma-ly gy przesz przyszagy... za prawo, tedy ten ortel ma myecz mocz *OrtBrRp* 82, 1, *sim. OrtMac* 110, *sim. OrtBrRp* 61, 4. 96, 3, *OrtMac* 80. 132. 134; Pyrwsze zdanye w swey moczy ma stacz *Dział* 27, *sim. ib.* 28; Pyrwsze skazanye sądzey ma myecz mocz *ib.* 29, *sim. ib.*; On lyst zapysny nygedney moczy daley myecz nye mosze *ib.* 38.

6. '*prawo do czegoś, uprawnienie, pozwolenie, ius atque potestas, copia, licentia*': Iaco yeszm zapowedzal pana Mikoszewø moczø Woczechowy..., by iego roley ne oral 1400 *Pozn* nr 463; A tey rzeczi *ksecz canownik wstdal yest panu sandczemu wloczław⟨s⟩kemu mocz wsitkø 1402 *Malk* 119; Przeor y conventh clast[r]ora swyanthego Domyenyka w Poznanu byl w dzerzenu y w moczy rybithwey thego stawu nyneyschego oth trzydzeyszczy lath 1432 *Pozn* nr 1529; Thi tho stroni... w nas... o czlonki... za szą̨n y sza swoge namyastky... przyswalyayancz spvsczyli..., dayą̨ncz a poziczayą̨ncz naam volną̨ a wszystką̨ mocz (omnimodam potestatem), abychom mogli... na thi czlonki virzecz *Sul* 3, *sim. Dział* 3; Ho slodzeystwo obwynyonego do roka thylko pozwacz bandze mocz ymaal (habeat facultatem) then, gen gemv wyną̨ daal *Sul* 11; Gdi naam szą̨ przigodzi nyekthorą̨ tych tho zeem nawyedzycz..., chczeemi, abi sandzaa y podsandek they zeemye... na dworze naszeem rzeczi myely sandzicz..., vkladayą̨cz mocz tich tho sandzy (declarantes potestatem eorundem iudicum) *Sul* 24, *sim. Dział* 11; Za glową̨ kaszdą̨ sandzce castellanow..., kaszdi thilko w swey kastellany mocz ymayą̨ myeecz ⟨sądzenia⟩ y szvkanya (iudicandi et cognoscendi habeant facultatem) *Sul* 24; Kasdemv... chczą̨cemv tho gyste skazanye łayacz... bą̨cz mocz (potestas) zapowyedzana *Sul* 39; Oth wyą̨czszych rzeczy... czt⟨y⟩rzy grosze a pysarzs grosz geden wzą̨cza mayą̨ mocz ymyecz (habeant potestatem) *Sul* 78; Starosthy zem naszich... gynszich rzeczy mymo thy czlonky nye mayą̨ myecz moczy sądzenya (minime iudicandi habeant facultatem) *Sul* 79; Cui tunc... ministerialis addidit potestatem al. moczy 1453 *LubPodk* 74; Paklybi nye lyubyla sze (*sc.* służebnica) oczyma pana swego..., puszczy yø, alye ludu czudzemu przedacz nye maa moczy (non habebit potestatem), aczbi wzgardzyal yø *BZ* Ex 21, 8, *sim. BZ* Lev 22, 13. I Esdr 7, 24, XV *p. post. Kałuż* 283; Ya nye wyem, ma-ly thą̨ mocz s prawa dacz gey tho wyano (*OrtMac* 21: mamly tho myecz s prawa dacz yey wyano) *OrtVrtel* 117; Gdzekoly kłąthwa papyesska bądze dana, ktorey my moczy dacz rozgrzeszenya nye mamy (cui nos legem dictare non possumus, *Sul* 5: skazanye..., gemvsz mi zakonv albo obelszenya dacz nye mozemi) *Dział* 5; Gdy taka pany bądze wdowa, mayą̨cz mocz kv nyektorey dzedzynye ktorymkole obyczagem, ma myecz dawnosez za szesez lath *ib.* 25; Podlug prava przed onym... bądą̨ odpovyedaly, ktory ma albo bądzie myeczi mocz sądzyczi (apud quem potestas residet iudicandi) takye klopothy myedzy gymy 1484 *Reg* 722; Ius decreuit et remansit... Iohannem... in vigore al. w moczy in causa, quam... Petrus... sibi contulit 1495 *StPPP* IX nr 1119; Recepit sceptrum, laska, a tho s pelney maczy (*pro* moczy), bo moze przycazowacz XV *ex. PamLit* XXVIII 308; Oczyecz... dal synovy myecz zyvoth v sobye a dal yemv sąd mocz czynycz (potestatem dedit ei iudicium facere Jo 5, 27), yze yest syn czlovyeczy *Rozm* 259; Cristus myal gadanye s Pylatem y vkazal, yzby ny myal moczy ssądzycz yego, by nye byla mocz vyrzchnya *ib.* 845; ~ Kazdemv dana yest mocz thych kxyą̨g *polebschacz (cuilibet conceditur facultas corrigendi librum istum), yako yego volyą̨ *Rozm* 43.

7. '*środki materialne, zasoby, majątek, opes, copiae, facultates*': Tocz mylossyerdze gesth [gest] czudzey byadi zalowanye y wszmozenye *poduk moczi XV *med. R* XXII 240; Zloto a srzebro dal Ioachim pharaonowy... podle przikazanya pharaonowa rzekøc: Dacz kaszdemv podle moci swich (iuxta vires suas) tako srzebro iako zloto *BZ* IV Reg 23, 35; ⟨U⟩stawyamy, aby kaszdi szoltys tako dvchownych, yako swieczskych panow podlug swey moczi (iuxta ipsorum facultates, *Sul* 23: podlug gych dostatkv) kaszdy s namy na woyną̨ począ̨gnął *Dział* 10; Powynyen kaszdy slyachczycz podlug moczy gymyenya swego (secundum quantitatem reddituum suorum, *Sul* 56: podlvg dostathecznosczy swego gymyenya) y przychodow prze pospolyte dobre pewnymy lyvdzmy zbroynymy slvszycz *ib.* 63; Naszlyadovala tesch yego... Zvzanna y ynych pany vyelye barzo vyelebnych, ktore ssą̨ yemv sluzyly a *takyey davały potrzeby podlug ych moczy (de facultatibus suis Luc 8, 3) *Rozm* 322.

8. '*siła zorganizowana, siła bojowa, wojsko, copia, exercitus, milites*': Gospodzin mooczy (*Pul*: moczny) on iest crol sławi (dominus virtutum ipse est rex gloriae) *Fl* 23, 10; Ne wynydzesz, bosze, w *mœczœch naszych albo w silach nassich (in virtutibus nostris, *Pul*:

w moczach) *Fl* 107, 12; Wybyl faraona y mocz gego (virtutem eius) w Morszv Czyrzwonem *Fl* 135, 15, *sim. Pul*; Chwalcze gy (*sc.* gospodna) wszytky moczy gego (omnes virtutes eius) *Fl* 148, 2, *sim. Pul*; Sebral Ioab woyskø y moc ricerstwa (robur militiae), y kazil zemyø sinow Amonowich *BZ* I Par 20, 1; Nynye odegnal y sromoczil yes nas a nye wynydzyesz w moczach naszych (in virtutibus nostris, *Fl*: we czczach) *Pul* 43, 11, *sim. ib.* 59, 11; Gospodzyn moczy (dominus virtutum, *Fl*: czczy) s namy *Pul* 45, 7, *sim. ib.* 45, 11. 47, 7. 58, 5. 67, 13. 68, 8. 79, 5. 8. 15. 20. 83, 1. 4. 8. 13. 88, 9; ~ mocy (niebieskie), anjelskie mocy '*aniołowie, angeli*': Gloriosam eius assumpcionem nedum mirantur homines, sed eciam ipsi angeli et omnes virtutes, moczy, celestes XV *med. SKJ* V 276; Panie boze moci nyebieskich (deus virtutum Psal 79, 8), nawroczi nas! *MW* 11b; Angyelskye moczy, raczczye my bycz wspomozenyv! *Naw* 81; Proscha wasz, wschysthkych moczy nyebyeskych dlyathego, abysczye my dali mocz y spomozenye, yzby mye zadny nyeprzyyaczyel nye mogl pothąpycz *Naw* 185; ~ mocy piekielne '*złe duchy, diabły, diaboli*': Roswoiewawschy moczy a praua piekielna legibus inferni opressis 1444 *R* XXIII 306.

Mocarstwo '*władza, panowanie, może oznaka władzy, potestas, imperium, fortasse imperii insigne*': Criste triumphipotens, cui celica sceptra, moczarstwa, tenenti carminis angelici citharisant aurea plectra 1466 *R* XXII 23.

Mocarz *formy*: *n. sg.* mocarz XV *in. R* XXIV 72, XV *p. post. MacDod* 32, *Rozm* 299. 830; ~ *l. sg.* (o) mocarzu *Rozm* 637; ~ *n. pl.* mocarze 1441 *R* XXV 268, *Dział* 48, XV *p. post. R* XXIV 374; ~ *g. pl.* mocarzow *Fl* i *Pul* 85, 13, 1471 *MPKJ* V 77; ~ *ac. pl.* mocarze *EwZam* 289, *Rozm* 53; ~ *v. pl.* mocarze *Rozm* 418.

Znaczenie: '*ten, kto się odznacza wielką siłą fizyczną lub psychiczną, majątkiem, władzą, itp., homo viribus, auctoritate, opibus, potentia sim. praestans, potens*': Mocarz bronni fortis armatus (cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea, quae possidet Luc 11, 21) XV *in. R* XXIV 72, *sim. Rozm* 299; Tres fortes moczarze 1441 *R* XXV 268; Moczarzow tirannorum (tyrannorum imperio colebantur figmenta Sap 14, 16) 1471 *MPKJ* V 77; Yakosch czczyemy o onem moczarzv, Iudzye Machabeyv *Rozm* 637; Tako vkoronovan (*sc.* Krystus), aby szye thym vkazan, yze on yest moczarz vyczyąsny nad nyeprzyaczyelem boyvyączym *ib.* 830; ~ Bosze, zly wstaly sø na mø y sbor moczarzow (synagoga potentium) szukali dusze moiey *Fl* 85, 13, *sim. Pul*; ⟨C⟩zastokrocz panowie moczarze dla slug abo swich przyrodzonych przed sąd ⟨przychodząc⟩, w rzeczach wyczasstwo otrzymayą nyesprawnye *Dział* 48; Wzdzalal mnye wyelyka, chtory moczczny, *gl.* mocarz, gyestht (qui potens est Luc 1, 49) XV *p. post. MacDod* 32; Moczarze potestates XV *p. post. R* XXIV 374; Sloszyl moczarze (potentes Luc 1, 52) z stolcza a povysszyl pokorne *EwZam* 289, *sim. Rozm* 53; Rzekl k nym... myly Cristus: Gorze vam, madrczy y moczarze lyczemyernyczy (scribae et Pharisaei hypocritae Mat 23, 14), yzesczye vyzarly domy vbogych wdow *Rozm* 418.

Mocen *cf.* **Mocny**

Mocnie *formy*: *comparat.* mocniej *Sul* 46, XV *med. SKJ* V 281.

Znaczenia: **1.** '*energicznie, odważnie, mężnie, dzielnie, fortiter, firmiter, valide*': Mocznye viriliter *ca* 1428 *PF* I 489; Israel mocznye (fortiter) bødze czinicz *BZ* Num 24, 18; Maria, panno szlachetna,... s meky cyeszkey dusze yathe tysz mocznye wybavyla XV *ex. R* XIX 73; Jaszne czyalo jako szluncze wstalo s grobu wyelmy mocnye *ca* 1500 *SprTNW* V 14; Anyolom raczy przykaszacz, kyedy yusz bądą vmyracz, aby myą mocznye bronyly *ib.* 17.

2. '*niewzruszenie, niezachwianie, wytrwale, niezmiennie, stale, firmiter, constanter*': Czlonky nyzey popyssane... przes nasche sandzye w gich skazowanyu mocznye (firmiter) mayan bicz zachowani *Sul* 106; Odientes malum, adherentes bono, trzymayącz szę, przystawayącz, mocznye stoyącz cu dobremv, w dobrem (Rom 12, 9) XV *med. SKJ* I 58; Dum apostoli a Christo fugerant et in fide dubitarent, ipsa firma et solida, mocznye a pewnye, in fide perstitit XV *med. SKJ* V 274; Tacz iest wiara krzeszczianska, ktorey acz wszelky wiernie y mocznie nie bandze wierzicz (nisi quisque fideliter firmiter crediderit), zbawion nye moze bicz *MW* 114a; Svyąthy Ffranczischek... chcze, aby ony tho yego synovye thą tho vyarą zsthalye vyznavaly a mocznye trzymaly 1484 *Reg* 705, *sim. ib.* 706; Moya vyara czyebye zawzdy wydzy a mocznye y zupelnye zawzdy vyerzy podług thwogych szlow *Naw* 77; Ideo, imperator, constanter, mocznye, fatemur, vysznavamy XV *p. post. R* XXV 182; Mocznye firmiter, firme idem *ca* 1500 *Erz* 46; Jesu..., day my dar duszney mocznoszcy, bych pokuszy przewyczyąszyl, mocznye thobye szawsze szluszyl *ca* 1500 *SprTNW* V 18; ~ '*cierpliwie, patienter, aequo animo*': Ktho blysnego prawdzyvye myluye, thedy od nyego zadaną przeczywnoscz mocznye

noszy XV *ex. MacDod* 148; ~ *'zdecydowanie, stanowczo, firme'*: Svyączy oyczovye, chczyącz to kaczyrstvo s korzenya skazycz, vstavyly tego dnya y mocznye przykazaly (decreverunt) nye *kczycz ⟨ni⟩yednego *Rozm* 191.

3. *'prawomocnie, zgodnie z prawem, legitime, iuste'*: Gdy szye kto... spuscy na szwyadzeczthwo szyedzączey rady, czo ony koly wysznayą, to ma... stacz mocznye za *prawdzywye szesznanye *OrtBr* VI 356; Czokolwyek onego tho vmarlego rzeczy... zosthalo..., thedy mysthrzowye mayą ono wsythko mocznye wzyącz a thako długo chowacz, yszby szye kthory z rodzayv onego vmarlego ozwal 1491 *RKJŁ* VII 57; Pythacz albo badacz, czygye by tho bylo doszwolyenye y na thi pysma obwyązanye thych tho opatrznych a vczlyvich nathenczas bendączich y na tho szie mocznye obvyezvyączich *ib.* 58.

4. *'w dużym stopniu, bardzo, admodum, valide, fortiter'*: Aby... slachcziczy... kv obronye krolyewstwa mocznyey (fortius) czvyny bili, vstawyamy *Sul* 46; Ut huiusmodi recomendacio tanto arcius, thym wyaczey a mocznyey, mocznye, in eius visceribus immergeretur wnorzono XV *med. SKJ* V 281; Wzruszily oltarze gego a obrazi starly mocnye (valide) *BZ* IV Reg 11, 18.

5. *'solidnie, niezniszczalnie, stabiliter, solide'*: Ten iest dom panyenski mocznye sprawiony (firmiter aedificata) *MW* 30b.

6. *'w swojej istocie, re vera, in rei natura' (?)*: Yszne, moczne y oblyczne essencialiter *ca* 1500 *R* XLVII 372.

Mocnieć *cf.* **Rozmocnieć, Rozmocnić, Umocnić**

Mocno *'z wielką energią, z wielkim nasileniem, w wielkim stopniu, bardzo, fortiter, valide, constanter, valde'*: Maczno (*pro* moczno, XV *med. SKJ* I 58: moczne) trzymayadz sze, przystavayac dobremv (odientes malum, adhaerentes bono I Rom 12, 9) 1449 *R* XXV 164; Domyenik swyadeczstwo... Iakvba... moczno a wstawnye (constanter) czwyrdzyl bycz nyegodne *Sul* 35; A s takyego boyv począł szye poczycz barzo moczno *Rozm* 605; Byskupovye y kxyazątha zydovsczy... zasrosczya bronno vczynyly swe paly⟨ą⟩cze sercze y by mogly moczno boyovacz przeczyv svemv blysnemv *ib.* 798.

Mocność *formy*: *n. sg.* mocność XV *p. post. PF* III 291, XV *p. post. Zab* 515; ~ *g. sg.* mocności 1436 *R* XXIII 276, *Sul* 26, *BZ* I Par 8, 40, *ca* 1500 *SprTNW* V 18; ~ *ac. sg.* mocność *Sul* 10. 30. 39, XV *p. post. R* XXV 175; ~ *i. sg.* mocnością *Sul* 6, 1447—62 *Zab* 544.

Znaczenia: **1.** *'siła fizyczna i duchowa, to, co zapewnia przeprowadzenie swej woli, potęga, vis, fortitudo, vires corporis et animi, potestas'*: Kaszdemv z mąnzow nye doszycz gest wszczecz szą mocznoszcząn (cum cuilibet non sufficiat virium fortitudine pollere, *Dział* 6: masstwo nye tylko w szylach czała... ma bycz seznano)..., acz obiczaymi y navkami nye bandze ocraschon *Sul* 6; Bily sino⟨wi⟩e Vlam møszowye przevdatny a wyelykey mocnoscy (magno robore) *BZ* I Par 8, 40; Moy namyleyschy..., thy... przewyszasch... Paryscha czvdnoszczya, Samsona mocznosczya 1447—62 *Zab* 544; ~ Magnanimitatis mocznoszczy duszy, *velkomisnoszczy 1436 *R* XXIII 276; Paknyą w danyv... cząązzeb... bily Isczivy..., ysz sznaacz sądza prze gych mocznosez (propter potentiam eorundem, *Dział* 18: dla moczy gego) nye dostatczy gych karacz..., chczemy..., aby wyną... bily skaszneny *Sul* 30; Hoc debeamus noscere auctoritatem, id est mocznoscz nostri saluatoris XV *p. post. R* XXV 175; Auctoritatem mocznoszcz, poczeszlywoscz XV *ex. PamLit* XXVIII 307; Jesu..., day my dar duszney mocznoszczy, bych pokuszy przewyczyąszyl, mocznye thobye szawsze szluszyl *ca* 1500 *SprTNW* V 18; ~ *'energia uderzenia piorunu, vis fulminis' (?)*: Mocznoszcz, rychloszcz fulmen XV *p. post. Zab* 515.

2. *'możność, możliwość działania zastrzeżona prawem, prawo do czegoś, facultas aliquid faciendi'*: O dług... sampyerz... pozwani, rzecz straczi nye staw..., a powod przedanya hy oddalenya bandze myal mocznoscz (habebit facultatem) *Sul* 10.

3. *'ważność, prawomocność, dicitur cum aliquid ratum legitimumque est firmitas'*: Gynako wszytko, czokolye bi szą stalo alybo osądzono..., nyyaney ma myeecz mocznoszczy (nullam habeat firmitatem) *Sul* 26; Take tho skazanye vstawyami wyekvgystą mocznoscz ymyecz, podzyrzecz (perpetuum habere vigorem, *Dział* 28: w swey moczy ma stacz) *Sul* 39; Ratitudinem mocznoszdzy, twardoszczy 1460 *PF* V 38.

4. *'duże nasilenie właściwości, excellentia'*: Vinum sit clarum, quod vetus subtile maturum hoc bene limphatum, myeszane, saliens moderamine. Dum saltant athomi, patet excelencia, mocznoszcz, vini XV *p. post. PF* III 291.

Mocny *formy*: *n. sg. m.* mocen *Fl* i *Pul* 51, 1, 1449 *R* XXV 167, *Sul* 18, *Gloger, etc.*; mocny *Gn* 4b. 5a, *Gn* gl. 70a, *Fl* i *Pul* 7, 12. 23, 8. 70, 8, *ca* 1425 *EwKReg* 42, *etc. etc.*; *f.* mocna *Gn* 174a, *ca* 1428 *PF* I 476, XV *med. SKJ* V 275, *etc.*; *neutr.* mocno *OrtMac* 71; mocne *Kśw* cv 7. dr 7. 13, *Fl* i *Pul* 111, 2; ~ *g. sg. m.*

mocnego *Kśw* cv 19, *Gn* gl. 164b, *Fl* i *Pul* 119, 4. 126, 5. Ann 3, *etc.*; *neutr.* mocnego XV *p. pr. R* XVI 328; ~ *d. sg. m.* mocnemu 1471 *MPKJ* V 32; ~ *ac. sg. m.* mocny *BZ* Deut 26, 5, *Rozm* 750; mocna 1406 *KsZPozn* nr 2670, 1415 *KsMaz* I nr 2558; mocnego *Kśw* ar 16, *Gloger*, *BZ* I Reg 16, 18, *De morte* w. 235, 1471 *MPKJ* V 92, *Rozm* 653; ~ *v. sg. m.* mocny *MW* 10a. 15a, XV *ex. SKJ* I 151, *ca* 1500 *SprTNW* V 17; ~ *l. sg. m.* mocnym 1465 *Ośw* nr 133; *f.* mocną XV *med. R* XXII 244, *BZ* Ex 6, 1, *Rozm* 112. 810; ~ *l. sg. m.* (w) mocnem *Fl* 88, 19; mocnym *Pul* 88, 19; *f.* mocnej *Fl* i *Pul* 135, 12, 1444 *R* XXIII 309, *BZ* Ex 13, 3. 9. 16, *MW* 30b, *Rozm* 284; *neutr.* mocnem 1444 *R* XXIII 305; ~ *n. pl. m.* mocni *Fl* i *Pul* 46, 9. 53, 3. 58, 3. 102, 20, *etc.*; *f.* mocne *Sul* 62; ~ *g. pl. m.* mocnych *Fl* 34, 12, *Fl* i *Pul* 17, 20. Ann 6, *BZ* I Par 11, 11; ~ *d. pl. m.* mocnym *BZ* IV Reg 15, 20; ~ *ac. pl. m.* mocne *Fl* i *Pul* 134, 10. 135, 18, *BZ* Ex 15, 15, *MW* 139b, XV *p. post. MacDod* 32; mocnych *BZ* Ex 18, 21; *f.* mocne 1453 *R* XXV 210; ~ *i. pl. m.* mocnymi *BZ* I Par 11, 24; ~ *l. pl. m.* (w) mocnych *BZ* Ex 15, 11, *Pul* 89, 11.

Comparat. n. sg. m. mocniejszy *Kśw* cv 28. dr 6, *Gn* 5a, *Dział* 44, *EwZam* 299, *Rozm* 299. 627. 844; *neutr.* mocniejsze *Gn* 5a, *Rozm* 627; ~ *g. sg. m.* mocniejszego *Kśw* ar 4; ~ *d. sg. m.* mocniejszemu XV *p. post. R* I s. XLV; ~ *i. sg. m.* mocniejszym XV *p. post. R* I s. XLV; ~ *n. pl. f.* mocniejsze *Sul* 52; ~ *g. pl. m.* mocniejszych *Rozm* 756.

Superlat. n. sg. m. namocniejszy XV *p. post. R* XXV 221, *Rozm* 253; ~ *v. sg. m.* namocniejszy *ca* 1500 *SlOcc* XII 163; ~ *g. pl. m.* namocniejszych *Rozm* 756; ~ *ac. pl.* najmocniejsze *Fl* 44, 4.

Znaczenia: **1.** *'odznaczający się dużą siłą a. sprawnością fizyczną, polityczną, bogactwem itp., silny, krzepki, dzielny, potężny, robustus, firmus, fortis, validus, potens'*: Octauianus... gest byl barszo mądry a f bogu (*leg.* w boju) moczny *Gn* 5a; Łoczysko mocznych (fortium I Reg 2, 4) przemoszono gest a mdly ogarnony *so sylø *Fl* Ann 6, *sim. Pul*; Moczny strenuus *ca* 1428 *PF* I 493; Barzo moczni multum strenuus XV *p. pr. R* XLVII 358; Kto szdraadzil... Samsona mocznego? *Gloger*, *sim. Rozm* 653; Moczne møszne *ca* 1450 *PF* IV 570; Rospadli sø szc przekowi loktow u røkv gego przes røcze mocznego Iacoba (per manus potentis Iacob) *BZ* Gen 49, 24; Kto rowyen gest tobye w mocznich (in fortibus), panye? *BZ* Ex 15, 11; Moczne moabskye (robustos Moab) obdzerszało gest trzøszenye *ib.* 15, 15; Bo pirwi sø bili bidliczele gey lvd wyeliki a moczny (validus) *BZ* Deut 2, 10; Posyl syø przeto a bødz moczen vyelmi (esto robustus valde) *BZ* Jos 1, 7; Owa, tocyem wydzal sina Yzay betlemyczskego..., sylno mocnego møsza (fortissimum robore) *BZ* I Reg 16, 18; Ta gest lyczba mocznich Dauidowich (robustorum David) *BZ* I Par 11, 11; To vczinył Banaias, sin Ioiade, ktorisz bil myedzi trsyemy mocznimy (inter tres robustos) naznamycnytszi *ib.* 11, 24; Moy namyleyschy, nade wszythky gyne w navkach nauczon[y]e, ⟨w⟩ przyrodzenyv czvdne, moczn[y]e, mądr[z]e y thesch wymown[y]e nawybornyeyschy 1447—62 *Zab* 544; Dominus mecum tamquam bellator fortis moczny boyarzyn 1466 *R* XXV 135, *sim.* XV *p. post. ib.* 197; Yam obrzymy pomorzyla:... Sampsona vyelmy mocznego y Vyethrzycha abrzymszkyego *De morte* w. 235; Manza mocznego validum (Is 28, 2) 1471 *MPKJ* V 92; Dnyowye lyat naszych... szyedmdzyeszyøt lyat, ale acz w mocznych (in potentatibus, *Fl*: w mogøczich), oszmdzyeszøt lyat *Pul* 89, 11; Fortis, id est robustus, starck, moczny, staly *ca* 1500 *Erz* 46; Byl (*sc.* Jesus) lew moczny zamarthvychvstayączy (et fuisse scribitur leo resurgendo) *Rozm* 73; Thy czthyrzy elementa... przeczyw yego *mocznego a stałemv przyrodzenyv (in frequenti sanitate) nycz nye błądzyly *ib.* 156; Kako Zydovye vybraly dvanaczye namocznyeyschych Zydov, aby dzyerzely chorągvye *ib.* 756, *sim. ib.*; Vybyerzczye vy mazov lepsych a mocznyeyschych dvanasczye, dayczyez ym dzyerzecz choragvye *ib.*; ~ Puace v moch boga uasego, uadøci ⟨się z mocą krola moc⟩neysego *Kśw* ar 4; Videh, praui, angela bozego mochnego s neb⟨a slc⟩ccw *Kśw* ar 16; Gdas sø, praui, usmerilo taco mochne bostuo, v cem buiach moze nase mdle clouechstuo? *Kśw* cv 7; Suøti ⟨ewanjelista⟩ troiaky skutek znameniti pocazuie v tih... croleh poganskih:... gih rihlc ⟨i szcz⟩odre crola mocnego odarouanc *Kśw* cv 19; Tec to crol... v troiakey recy znamenitey ine usitky crolc zmyia, a to u tem, iz ⟨jcść miłościwiej⟩sy, iz iesc mochneysy, iz iesc scedressy *Kśw* cv 28, *sim. ib.* dr 6; Troiaka rech crola m⟨ocniejszego po⟩cazuie: vstauichne uicøzstuo, mochne ⟨włodyc⟩stuo, velike bogathstuo *Kśw* dr 7, *sim. ib.* dr 13; Xt... gest on byl veliky y[y] moczny pres to, ysczy on ten to fszyczek svath f sw (*leg.* w swu) røku gestcy gy on byl sgromadzil *Gn* 4b; Narodzy-li-cz szø ktory clouek na suecze taky, chosbicz on bil nad n⟨i⟩m mocznegszy, vøczszy y mødrszy?

Gn 5a; Isczy tho dzeczø gestcy ono vøczsze, nisły thy kekdy bødesz, y nath tobøcz ono bødze mocnegsze *ib.*; Secundo ostenditur, qualis sit sponsus, et ostenditur, quod sit potens, yscy oblubenecz svøte Agaty byl gest moczny *Gn* gl. 70a; Filius potentissimi nobilis viri yscy gest (*sc.* św. Marcin) mocznego, bogatego a velebnego møsa *xosø *ib.* 164b; Bog sødza prawi, moczny (fortis) y smerny *Fl* 7, 12, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 70, 8; Witargł me z neprzyaczelow mogich silno mocznich (de inimicis meis fortissimis) *Fl* 17, 20, *sim. Pul*; Gospodzin moczni (fortis) y mogøczy, gospodzin mogøcy w boiu *Fl* 23, 8, *sim. Pul*, *sim. Pul* 23, 10; Wytargaiøcz potrzebuiøczego z røku mocznich iego (de manu fortiorum eius, *Pul*: szylnych) *Fl* 34, 12; Opaszi se meczem twogim na lødzwe twoye naymoczneysze (accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime, *Pul*: szylno, mocznye) *Fl* 44, 4; Tsøszøta (*pro* ksøszøta) ludzi sebraly sø se s bogem Abraham, bo bogowe moczni zeme (dii fortes terrae) welmi sø se wznesly *Fl* 46, 9, *sim. Pul*; Czso se chwalisz we zlosci, iensze moczen (potens) ies w lichoce *Fl* 51, 1, *sim. Pul*; Bo czudzi wstali sø przeciwo mne a moczni (fortes) szukali sø dusze moici *Fl* 53, 3, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 58, 3, *MW* 2b; Poloszil iesm pomocz w mocznem (posui adiutorium in potente, *Pul*: w mocznym) *Fl* 88, 19; Blogoslawcze gospodnv *wszyczsy angeli yego moczny silø (potentes virtute) *Fl* 102, 20, *sim. Pul*; Moczne (potens) bødze na szeny (*pro* szemy) szemø gego *Fl* 111, 2, *sim. Pul*; Strzaly mocznego (potentis) ostree s wøglym popvsczalym *Fl* 119, 4, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 126, 5; Gensze pobyl poganow wełe y pobyl krole moczne (reges fortes) *Fl* 134, 10, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 135, 18; Ne gest swøty, yakosz gest gospodzyn... a ne mocznego (non est fortis I Reg 2, 2) yako bog nasz *Fl* Ann 3, *sim. Pul*; Thedy rzechu o Gezusw nazarenskem, genze byl prorok moczny wczincu (*leg.* w uczynku, potens in opere Luc 24, 19) a w slowe *ca* 1425 *EwKReg* 42; *Moceneszy pocior 1434 *PF* V 31—2; Mocznego na duszy 1436 *R* XXIII 277; Rector potens verax deus, moczni zrzandzicziel, qui temperas rerum vices! 1444 *ib.* 308; Nye gest slvsznye, aby wyączsze a mocznyeysze (maiores aut potentiores) persony nyszly panowye tych wszy (*Dzial* 44: aby szoltys byl mocznyeyszy nyszly pan), w ktora solthysthwa bily przyączy *Sul* 52; In celo hec virgo regnat tam subliminata, tam imperiosa, tako moczna, ut pacem et omnia, cuicumque velit, conferre valeat XV *med. SKJ* V 275; Kasze y kroluge bog..., moczny krol vyelyky 1453 *R* XXV 209; Dobøødz se wszego pospolstwa møszow *møcznich (viros potentes) a *modrich, a boyøczich sze boga..., a ustaw z nich wlodarze *BZ* Ex 18, 21; Nye przymyesz persony vbogey any czczy oblicza mocznego (vultum potentis), sprawyedliwye sødzi twemv blisznemv *BZ* Lev 19, 15; Przichodnyem byl w maley liczbi⟨e⟩ y rosplodzil syø wyeliky (*leg.* w wieliki) rod y w moczni (in gentem... robustam), nyeskonaney wyelikosci *BZ* Deut 26, 5; Tedi bil tu geden møsz s slug Saulowich..., gemu gymiø biło Doek ydumski, moczni pastirz Saulow (potentissimus pastorum Saul) *BZ* I Reg 21, 7; Polozil Manaen szrzebro na israhelski lyvd, wszitkim mocnim (potentibus) a bogatim, abi dawaly krolyowy asyrskemv pyøczdzesyøt lotow szrzebra *BZ* IV Reg 15, 20; Gdiz zgymany bødø gich moczny (potentes), tedi takesz s nymy Achior myeczem porazon bødze *BZ* Judith 5, 28; Chczem, aby nygeden ryczerz any moczny pan (alius quicumque illustris, *Sul* 52: gyni ktorikole oszwyeczony) szoltystwa gynszego pana w dzedzynye nye kvpowal *Dzial* 44; Komv mocznemv cui potissimum (eligite hodie quod placet, cui servire potissimum debeatis Jos 24, 15) 1471 *MPKJ* V 32; Moczny sublimes (labor Aegypti et negotiatio Aethiopiae, et Sabaim viri sublimes ad te transibunt et tui erunt Is 45, 14) *ib.* 94; Swianti boze, swiąti, moczni, swiøti, nyeszmiertelny, smiluy sc nad nami! *MW* 10a, *sim. ib.* 15a, XV *ex. SKJ* I 151, *ca* 1500 *SprTNW* V 17; Ize vczinil mnye wyelike, ienzie moczen (qui potens est Luc 1, 49, XV *p. post. MacDod* 32: moczczny gyestht, *Rozm* 53: yest moczny) y swiate ymyø iego *MW* 139a, *sim. Naw* 25, *EwZam* 289; Ssadzil moczne (potentes Luc 1, 52, XV *p. post. MacDod* 32: moczczne) s stolcza y powiszil pokorne *MW* 139b; Moczny (potens, *Fl*: mogøczi) yes, boze, a prawda twoya w okrędze twym *Pul* 88, 9, *sim. Rozm* 91. 92; Nye boy szye oblyczności mocznego any bogathego, bom ya pan bog wachs (*pro* wasch) XV *p. post. Kałuźn* 286; Nye przedaway cząnsczy dzyedzyny czebye mocznyeyszemv (non vendas potentiori) XV *p. post. R* I s. XLV; Nycz nye cupvy s thowarzysszem mocznyeyszym czyebye (in consortem potentioris) *ib.*; Salomon thocz yest namocznyeszy krol XV *p. post. R* XXV 221; Iacz vodą krczą vas, alyecz przyydzye mocznyeyszy (fortior me Luc 3, 16)..., then vas okrczy w dvchv szvyathym *EwZam* 299; Moczny panoscha anxipeta *ca* 1500 *Erz* 46; O panye Iezv, stworzicyelv moy namocznyeysi! *ca* 1500 *SlOcc* XII 163; Byl tamo yeden krol, czvsch namocznyeyschy

po krolv tey zyemye (de potentioribus terrae sub rege), ktoregosz syn nyemogl w Kapharnaum *Rozm* 253; Kyedy moczarz strzeze palacza svoyego, v myerze bądzye wschytko ymyenye yego, alye przydzyely mocznyeyschy nysz on (fortior eo Luc 11, 22) a przemoze y (*leg.* ji) *ib.* 299, *sim. ib.* 627; Myły Iesus mogl vkazacz, yze ten yest, alye nye chczyal przetho, yze ym byl mocznyeyschy, thym czyrpyąthszy na przyklad nam, abychmy go tem czyrpyenym y tą smyarą naslyadovaly *ib.* 844; ~ w ręce mocnej, mocną ręką, w mocnej ręce '*okazując siłę, używając siły, vi adhibita*': Gen wywodl Yzrahel zposrzod gych w røcze moczney (in manu potenti) y w ramenv wysokem *Fl* 135, 12, *sim. Pul*; Nynye uszrzysz, czso ya uczynyø ffaraonowy. Bocz ya skaszøø, mocznøø røkøø (per manum... fortem) puszczy ge, a w røcze sylney wyrzuczy ge z szemye swey *BZ* Ex 6, 1, *sim. Rozm* 810; Pomnyczye na ten to dzen, w ktoriszczye wyszly s Egipta..., kako gest w moczney røcze (in manu forti) wywyodl was pan s tego to myasta *BZ* Ex 13, 3, *sim. ib.* 13, 9. 16; ~ mocna ręka '*oddział wojska, manus militum*': Kyedy vzryal posla svego rannem odeslanego, poslal moczna ąka Archelaus blyszko yedennasczye tyszyączy (missa grandi manu satellitum, Archelaus circiter novem millia occidit) *Rozm* 112; ~ Muszym v svego (*pro* muszym z svego) mocznego stolcza na dol stąpycz y smylovacz szye nad nymy (*sc.* ludźmi) przez mego mylego szyna na svyat zeslanye *Rozm* 44.

2. '*dobrej jakości, solidny, odporny na łamanie, niszczenie*', *przenośnie* '*trwały, niewzruszony, niezawodny, solidus, firmus, stabilis, validus*': Szema naprzecif vodze gest szucha, a naprzecif pouetrzu gest ona moczna, [a] a tesze naprzecif ognevy gest ona szymna *Gn* 174a; Ne nesciret spem fidei in Christi solido corpore conditam, w mocznem cziele zachouaną, qui dici stabilem se voluit petram nostris igniculis mocznąoppoka naschim *rosumem 1444 *R* XXIII 305; Huic fringunt Quirites robuste cuspidis, mocznego drzewa, hastas XV *p. pr. R* XVI 328; Ten iest dom panyenski mocznye sprawiony, dobrze vstawiony na moczney opocze (super firmam petram) *MW* 30b, *sim. Rozm* 284; Vlozyly nan moczny rzeczyądz y vyedly y (*leg.* ji, *sc.* Jesusa) do Pylatha *Rozm* 750; ~ *przenośnie*: Spowyedz ma bycz... moczna, posluszna y tez na sya zaluyacza *ca* 1428 *PF* I 476, *sim.* XV *med. Zab* 451. 513, 1466 *R* XXV 138, XV *ex. ib.* 146, XV *JA* XV 534; W yedney gistnoszy moczney in unitate solida 1444 *R* XXIII 309; Panye,... bądz obrona nasza moczna! *MW* 114b.

3. '*silnie oddziaływający, skuteczny, też wzmacniający, pokrzepiający, efficax qui confirmat, recreat*': Moczna efficax (vivus est enim sermo dei et efficax, et penetrabilior omni gladio ancipiti Hebr 4, 12) 1471 *MPK* V 131; Then owocz iesth barzo moczny y pyek v barzo przikry *MW* 58a; O schalyeny Zydovye,... y czo vam pomogą vasche rozmayte rady? Vy vydyczye, yze yego yedno slovo, ktoremze vass porazyl, yest mocznyeyschc *Rozm* 627; ~ (Sanctus Iohannes) numquam in vita sua comedit aliquum cibum confortatiwm moczny..., numquam gustauit carnes, numquam pisces XV *p. post. R* XXV 178.

4. '*zdolny do czegoś, władający czymś, alicuius rei compos, qui aliquid facere potest*': Moglby y gest moczen (qui reformabit corpus humilitatis nostrae configuratum corpori claritatis suae, secundum operationem, qua etiam possit subicere sibi omnia Phil 3, 21) 1449 *R* XXV 167; Kto swego wszego pokuszenya y czyrzpyenya moczen iest, teego ya ymaam za naylepszego czlowieka *Gloger*; Veniens nobilis Nicolaus, heres de Qwathkowo, compos racionis, moczyen, sanus et corpore validus,... recognovit XV *med. AKPr* I 233; Bødzelycz moczni ktori czlowyek zcziszczy proch na zemy, takyesz bødze[lycz] *moczne twege (*pro* twoge) syemyø zcziszczy (si quis potest hominum numerare pulverem terrae, semen quoque tuum numerare poterit) *BZ* Gen 13, 16; Moczen (potens Mat 3, 9) yest bog s kamyenya thego vskrzeszycz syny Abramove *EwZam* 298.

5. '*mający prawne znaczenie, prawomocny, obowiązujący, ratus, legitimus*': Nye rosgrzeszy-ly (*sc.* oskarżyciel), szwyathkowye przerzeczony kv swyadeczstwu mayą bycz przypvsczeny y swadeczstwo gych bandz *møczne *Sul* 11; Dzaal..., gdi przes trzy lyatha... tr⟨w⟩aal, ma bicz moczen y dzyrzzaan *Sul* 18; Thim vstawyenym wyekvystą mocz ymayączym wykladami skazvyącz, aby danyni nyeporvsz⟨o⟩ne a moczne (donationes fixae et firmae) szstacz myali *Sul* 62; Ten ortel, czosz gy przyszasznyk sz gynymy przyszasznyky wyrzekl, gest moczny a ostogy szye przesze wszythkyey odmyany *OrtBrRp* 38, 2, *sim. OrtMac* 42; Gdysz ta pany w sz⟨w⟩em szmethkv y wląknyenyv (*leg.* w ulęknieniu), y tesz nyeroszpamyąthalye tak vczynyla, yesthly to szlubyenye moczno? *OrtMac* 71; A pakliby sza czy przyatele nye mogli szgodzycz, theda... magi obermana zvolycz, aby tho vsdy mocznym vyrokyem [aby] vyrzeczono bylo 1465 *Ośw* nr 133.

6. '*uprawniony, upoważniony, qui ius et aucto-*

ritatem alicui ad faciendi habet': Ya chiczi ('chcę') thu otpovi czecz podle møch (*pro* mych) listow papeskych, aczesz mi ('mię') thi moczon (*pro* moczen) sandczicz o me prawo papc⟨s⟩kc 1402 *Mat.* 119; Fecerunt se ipsum habere in potestate vlg. moczna 1406 *KsZPozn* nr 2670; Iohannes et Paulus... ipsorum causam pro hereditate contra Nemerzam... comiserunt Retiborio... et ipsum fortem vlg. moczna agere fecerunt 1415 *KsMaz* I nr 2558.

7. '*wielki, duży, magnus, ingens*': Abi we wschech vczinczech myal vmysl prosti, ny falą moczną, ny ziszkyem zadnim albo sromem a strachi nakrziwon XV *med. R* XXII 244; Moczne boszkye tagemnosczy o Maryey vyelebnosczy... racz... poszluchaczy 1453 *R* XXV 210; Genus humanum humanitate sua... eripuit (*sc.* Christus) de tenebris et ingenti errore, id est od mocznego bladv XV *p. post. R* XXV 173.

Mocować '*mieć siły, być mocnym, pollere, viribus excellere*' *(?)* Tako trzeczy poczęły szye przypravyacz, chczyacz y (*leg.* ji, *sc.* Jesusa) yescze mączycz, yakokolvye yvz byl tako barzo vmączon, yzby tako yvz zyv bycz nyc mogl,... alye bostvo v nym bądzyc to pomagalo yego czlovyeczenstvo, yze tako vyelyc mogl moczovacz, azby szye v nym vschytko popelnylo, czo bylo o nym pyssano, lye to, yze myal vmrzecz na krzyzv *Rozm* 825.

Mocz '*urina*': Abi gedly gnoy swoy a pyly mocz swoy s wamy (ut... bibant urinam suam vobiscum) *BZ* IV Reg 18, 27; Mocz urina 1472 *Rost* nr 531.

Moczar '*trzęsawisko, mokradło, palus, locus paluster*': Per istum pothok supra eundo de wyrzchowyny usque ad *moczarzow, ibi invenies mineram *DlLB* III 356; Ibidem circa moczary sunt schachti antiquae..., circa istas moczary in omnibus est satis *ib.*; Ibidem sunt moczary, in quibus schachta habetur *ib.*

Moczyć *(o konopiach i lnie)* '*trzymać w wodzie aż do zagnicia celem łatwiejszego oddzielenia włókna przy międleniu, (de cannabi et lino) macerare, aqua immergere*': Kmethones ipsorum non debent madidare vlg. moczicz canapum in piscinis 1405 *StPPP* II nr 1105; Yze pany moczyla w gego *mosydlo conopye 1420 *AKPr* VIIIa 151; Licebit eis (*sc.* kmethonibus) eciam in eodem (*sc.* lacu) equos, pecora et pecudes adaquare, canapum, linum medidare siue humicanare al. moczycz 1440 *KodWP* V 634; Hic inter piscinas Andree et Iacobi habebunt homines libertatem peccora adaquare, vestes abluere, nisi canapas non admittimus inaquare al. moczicz 1449 *AGZ* XIII 287. ~ *Cf.* **Odmoczyć, Omoczyć, Rozmoczyć, Zmoczyć, Maczać, Rozmaczać, Umaczać, Zmaczać.**

Moczydło *formy*: *n. sg.* moczydło *ca* 1420 *WokTryd* nr 334, 1437 *Wisł* nr 228 s. 88, XV *p. post. PF* IV 755, *ca* 1500 *Erz* 46; ~ *ac. sg.* moczydło 1405 *AKPr* VIIIa 92; ~ *n. pl.* moczydła 1421 *ArchTerCrac* VII 169, 12; ~ *ac. pl.* moczydła 1388 *StPPP* VIII nr 4931, 1449 *AGZ* XIII 287; ~ *i. pl.* moczydłami *ca* 1455 *JA* XIV 493, 1460 *PF* V 38.

Znaczenia: **1.** '*mokradło, bagno, bajoro, palus, locus paluster, stagnum*': Pratum... per aquam vlg. po wodcø a po *modzidlo, que iacent vltra pratum et pratum circa hoc iacet, cum pascuis super luto... vendidit 1405 *AKPr* VIIIa 92; Moczidlo stagnum *ca* 1420 *WokTryd* nr 334; Moczidlo palus 1437 *Wisł* nr 228 s. 88; Sz yezyory, moczydlamy (paludibus), strumyenmy *ca* 1455 *JA* XIV 493; Sz bagny stagnis, moczidlamy paludibus, padoly vallibus 1460 *PF* V 38; Moczydlo lacus XV *p. post. PF* IV 755; Palus blotho vel moczydlo *ca* 1500 *Erz* 46.

2. '*staw a. sztucznie wykopany dół z wodą do moczenia konopi lub lnu, stagnum vel piscina ad cannabim et linum macerandum arte facta*': Nicolaus... locum piscine al. stauisca sibi in perpetuum tradidit exceptis septem moczidla, quas habet fodere circa fluuium 1388 *StPPP* VIII nr 4931; Yze pany moczyla w gego *mosydlo conopye 1420 *AKPr* VIIIa 151; Maditaria vlg. moczidla 1421 *ArchTerCrac* VII 169, 12; Hic inter piscinas Andree et Iacobi habebunt homines libertatem peccora adaquare, vestes abluere, nisi canapas non admittimus inaquare al. moczicz et piscinas amplius kmethonibus non edificare al. moczydla 1449 *AGZ* XIII 287.

Moczyjrzal *(?) bot.* '*Peucedanum Ostruthium Koch*': Moczyrzal megerago *ca* 1465 *Rost* nr 4446; *Mocziral entafilon 1472 *ib.* nr 1226.

Moderk *(?) bot.* '*Salvia sclarea L.*': Moderk enstasio 1472 *Rost* nr 1705.

Moderz '*nici kolorowe, zapewne modre, niebieskie, fila caerulea*': Pro libra filorum coleratorum dictorum moders 1393 *MMAe* XV 156; Pro II libris filorum dictorum moderz 1394 *ib.* 177; Pro moderz et filis albatis missis domino regi *ib.* 201; Pro filis coloratis dictis moderz ad... culcitram ducisse *ib.* 204; Cum sexaginta talentis al. funthy filorum flaueorum al. moderz 1472 *StPPP* II nr 4081.

Modlący '*dający się ubłagać, uprosić, exorabilis*': Obroczy se, gospodne,... y modłoczy (*Pul*: vslyszczø) bødz nad slugami twogimi (deprecabilis esto super servos tuos) *Fl* 89, 15.

Modlebnia 1. '*miejsce modlitwy, kultu, ołtarz*

ofiarny, świątynia, ara, templum': Y daly swoy røce Ezdrasowy na tem, abi zapødzily ot syebye swe zoni a takesz, abi offyerowaly w modlebny... skopi (ad litandum in exorationem arietem) *BZ* II Esdr 9, 20; Modlebnye fana (et fecit fana in excelsis III Reg 12, 31) 1471 *MPKJ* V 44.

2. *(w Biblii)* '*pokrywa skrzyni zawierającej tablice 10 przykazań, miejsce uświęcone przejawianiem się boga, operculum arcae, qua tabulae Veteris Testamenti legum conservabantur*': Na⟨d⟩ przikrivadlem modelenya (*pro* modlebnya) super oraculum (ne omni tempore ingrediatur sanctuarium..., quia in nube apparebo super oraculum Lev 16, 2) 1471 *MPKJ* V 23; Modlebnye propiciacionis (dedit autem David Salomon filio suo descriptionem porticus et templi, et cellariorum..., et domus propitiationis I Par 28, 11) *ib.* 49; Przeczywo modlebney (*war. kal.*: modlebnyczi) coram propiciatorio (coram propitiatorio, quo tegitur arca Lev 16, 2) *MPKJ* V 23.

Modlebnica *formy*: *n. sg.* modlebnica 1471 *MPKJ* V 17, 19; ~ *g. sg.* modlebnice 1471 *MPKJ* V 17, 42; ~ *d. sg.* modlebnicy 1471 *MPKJ* V 23; ~ *ac. pl.* modlebnice *MPKJ* V 98, 111.

Znaczenia: **1.** '*miejsce modlitwy, kultu, ołtarz ofiarny, świątynia, ara, templum*': Modlebnyczye po[n]ganskye excelsa (aedificaverunt excelsa Topheth Jer 7, 31) *MPKJ* V 98; Modlebnicze, *poznicze delubra (et oblitus est Israel factoris sui et aedificavit delubra Os 8, 14) *ib.* 111; ~ Modlebnycze oraculi (aedificavit super parietem templi tabulata per gyrum, in parietibus domus per circuitum templi et oraculi III Reg 6, 5) 1471 *MPKJ* V 42.

2. *(w Biblii)* '*pokrywa skrzyni zawierającej tablice 10 przykazań, miejsce uświęcone przejawianiem się boga, operculum arcae, qua tabulae Veteris Testamenti legum conservabantur*': Modlebnycza propiciatorium (facies et propitiatorium de auro mundissimo Ex 25, 17) 1471 *MPKJ* V 17; Modlebnyczie oraculi (duos quoque cherubim aureos et productiles facies ex utraque parte oraculi Ex 25, 18) *ib.*; Modlebnycza propiciatorium (faciat, quod dominus imperavit, tabernaculum scilicet et tectum eius..., arcam et vectes, propitiatorium et velum Ex 35, 12) *ib.* 19; Przecziw modlebnyczi (*war. lub.*: modlebney) coram propiciatorio (coram propitiatorio, quo tegitur arca Lev 16, 2) *ib.* 23.

Modlebny *formy*: *ac. sg. m.* modlebny *BZ* IV Reg 23, 15; ~ *n. pl. m.* modlebni *BZ* III Reg 14, 24; ~ *g. pl. m.* modlebnych *BZ* III Reg 15, 14. 22, 47. IV Reg 23, 7. 23, 20; ~ *d. pl. m.* modlebnym *BZ* III Reg 13, 32. I Par 10, 9; ~ *ac. pl. m.* modlebne *BZ* IV Reg 21, 3. 23, 19, *MPKJ* V 44; *f.* modlebne *BZ* III Reg 15, 12.

Znaczenie: '*związany z kultem pogańskiego bóstwa, ad deorum fictorum cultum pertinens, deos fictos colens*': Bily tedi w zemy kaplany modlebny (sed et effeminati fuerunt in terra) *BZ* III Reg 14, 24; Ostatek kaplanow modlebnich (reliquias effeminatorum)... zatracyl *ib.* 22, 47; Zruszil domki kaplanow modlebnich (destruxit quoque aediculas effeminatorum) *BZ* IV Reg 23, 7; ~ Napelny syø rzecz, iøsz... przepowyedzal slowem boszim przecyw... koscyolom modlebnim na gorach (contra... fana excelsorum) *BZ* III Reg 13, 32; Koscyolow modlebnich na gorach (excelsa) nye zatracyl *ib.* 15, 14, *sim. BZ* IV Reg 23, 20; Vdzalal modlebne koscyoli na gorach wisokoscy (aedificavit excelsa) *BZ* IV Reg 21, 3; Gorni koscyol modlebni (excelsum)... wzruszil *ib.* 23, 15; Wszitki koscyoli modlebne (omnia fana excelsorum)... zatracyl Iozyas *ib.* 23, 19; Poslaly (*sc.* głowę Saula) do swey zemye, abi obnoszona bila a vkazana bi bila koscyolom modlebnim (ut... ostenderetur idolorum templis) *BZ* I Par 10, 9; ~ Ocziscyl wszelke szaradnoscy modlebne (universas sordes idolorum), gesz bily vczinyly oczczowye gego *BZ* III Reg 15, 12; ~ las modlebny '*gaj poświęcony kultowi pogańskiego bóstwa, lucus ubi dei ficti coluntur*': Laszy modlebne (*war. kal.*: lassy) lucos (et percutiet dominus deus Israel... et ventilabit eos trans flumen, quia fecerunt sibi lucos, ut irritarent dominum III Reg 14, 15) *MPKJ* V 44; ~ modlebny bóg *(w błędnym przekładzie Biblii)* '*bóg pogański, paganorum deus fictus*': Modlebnych bogow (*war. kal.*: dostoyne bogy) divos (vocaverunt Philistiim sacerdotes et divinos I Reg 6, 2) *MPKJ* V 36.

Modlenie *formy*: *d. sg.* modleniu *MPKJ* V 127; ~ *ac. sg.* modlenie *Fl* i *Pul* 142, 1, XV *med. SKJ* V 266, *BZ* Judith 6, 16, *Rozm* 296; ~ *i. sg.* modlenim *Kśw* dr 2; ~ *l. sg.* (w) modleniu *MW* gl. 64, *Rozm* 609.

Znaczenie: '*zanoszenie do boga modlitwy, modlitwy, prośby, preces, supplicatio, precatio*': Cadidlem, to ie naboznim modlenim,... bøde darouach *Kśw* dr 2; Gospodne, wysluszay modlytwø moyø, vszyma przymy modlene moge (auribus percipe obsecrationem meam) *Fl* 142, 1, *sim. Pul*; Przes czali dzen modlenye lyvd ku bogu wipelnywszi (oratione populorum completa), iøly syø cyeszicz Achiora *BZ* Judith 6, 16; Vdospyeszyli ku mod[e]lenv vaccis (ut vacetis orationi I Cor 7, 5) *MPKJ* V 127; In omni ora-

tione et obsecratione modlithvye y szandzy, w prosbye, w modlenyv (sed in omni oratione et obsecratione... petitiones vestrae innotescant apud deum Phil 4, 6) *MW* gl. 64; Kxyazą yedno zydowskye... przyschedwschy kv mylemv Iesucristv y proszyl yego, aby raczyl vnydz v yego dom a vzdrovyl yego dzywką. Iesus vysluchawschy yego modlyenye y schedl s nym (Iesus suis precibus flexus secum ivit) *Rozm* 296; O tem, yako myly Kristus po vtorem modlyenyv vroczyl szye do svoych apostolov *ib.* 609; ~ bałwańskie modlenie '*bałwochwalstwo, deorum fictorum cultus*': Per suum adventum voluit cassare idolorum culturam balwanskye modlenye a korzenye XV *med. SKJ* V 266.

Modlewnia *(w Biblii)* '*pokrywa skrzyni zawierającej tablice 10 przykazań, miejsce uświęcone przejawianiem się boga, operculum arcae, qua tabulae Veteris Testamenti legum conservabantur*': Uczynyl... dwa anyoly na obu wyrzchu przykrywadła, *sczyøgnowssy skrzydła a przykrywszy modlewnyøø (propitiatorium) *BZ* Ex 37, 9.

Modlić (się), Moglić (się) *formy*: **a.** *z zaimkiem zwrotnym* się: *praes. ind. 1. sg.* modlę *BZ* Neh 1, 6, *Naw* 145, *Rozm* 66; *2. sg.* modlisz *Rozm* 272; *3. sg.* modli 1471 *MPKJ* V 76, XV *p. post. R* XLVII 351, *Rozm* 578; *1. pl.* modlimy 1426 *Msza* III s. 50, *sim.* II. IV. V. IX, XV *med. SKJ* V 266, *Rozm* 606. 607; *2. pl.* modlicie *BZ* Gen 35, 2, *ca* 1500 *JA* IV 92, *Rozm* 272; *3. pl.* modłą *Fl* 96, 7, *Błaż* 320, *MW* 95a, *Rozm* 247; ~ *praes. ind. z partykułą* niechaj *dla wyrażenia trybu rozkazującego*: *3. sg.* niechaj modli *MW* 42b; ~ *imper. 2. sg.* modl *Zdrow* 16, *MW* 83a, XV *p. post. R* XXV 199, XV *ex. Zab* 215, *Rozm* 272; *1. pl.* modlmy *BZ* Tob 8, 14, *MW* 16a; *2. pl.* modlicie *Rozm* 272. 482; modlcie *Błaż* 322, 1451 *MacDod* 104, *BZ* Ex 8, 28, *MW* 108a, *Rozm* 94. 270. 592. 608. 609; *3. pl.* modlcie *Puł* 66, 5; ~ *part. praes. act. adv.* modląc 1426 *MacPraw* VI 4, XV *med. SKJ* V 264, *BZ* Neh 1, 4. Judith 4, 13, *EwZam* 287, *Rozm* 84. 160. 273, *etc.*; *adi.* modląc *MW* 95a; *d. sg. m.* modlącemu *EwZam* 300; *ac. sg. f.* modlący *Rozm* 47; modlącą *BZ* Judith 9, 17; *n. pl. m.* modlący *Rozm* 97. 140. 182; *g. pl. m.* modlących 1461—7 *Serm* 415v, *Puł* 85 arg.; ~ *inf.* modlić *Kśw* ar 6, *Gałka* w. 53, *Błaż* 322, XV *med. R* XXII 242, *etc.*; ~ *fut. 1. sg. m.* modlić będę *BZ* Ex 8, 9, *MW* 128a; *f.* modlić będę *BZ* Judith 11, 14; *2. sg. m.* będziesz modlił *Rozm* 197; *3. sg. m.* będzie modlić *BZ* Num 15, 28, *Rozm* 42; modlić będzie *BZ* II Par 7, 14; *2. pl. m.* będziecie modlić *Rozm* 247; *3. pl. m.* będą modlić *Rozm* 247; modlić będą *Fl* 71, 11; ~ *praet. 1. sg. m.* modlił jeśm *Fl* 141, 1, *Fl* i *Puł* 108, 3; modliłem 1466 *R* XXII 25, *MW* 26b, *Puł* 141, 1; *3. sg. m.* modlił jest *BZ* Ex 8, 30; modlił *ca* 1420 *R* XXV 229, *BZ* Ex 10, 18. I Reg 15, 31, *etc.*; moglił *De morte* w. 23; *f.* modliła XV *in. R* XXIV 71, *Rozm* 609; *3. du.* modliłasta *BZ* Tob 8, 6; *1. pl. m.* -smy modlili *BZ* II Esdr 8, 54; *2. pl. m.* modliliście *BZ* Jud 10, 13, *Rozm* 811; *3. pl. m.* modlili są *Fl* 105, 20; modlili *BZ* Deut 29, 17. II Par 23, 11. 32, 20, 1471 *MPKJ* V 76, *Rozm* 88. 247; *f.* modliły *Rozm* 16; *neutr.* modliły *Rozm* 199; ~ *condit. 3. sg. m.* -by modlił *Rozm* 28; *f.* -by modliła *Rozm* 4; *1. pl. m.* -bychmy modlili *Rozm* 601. 755; *2. pl. m.* modlilibyście *BZ* II Par 7, 19; -byście modlili *BZ* Lev 26, 1; *3. pl. m.* -by modlili *Błaż* 321, *BZ* IV Reg 17, 28, *Rozm* 247.

b. *bez zaimka zwrotnego* się: *praes. ind. 2. sg.* modlisz XV *in. R* XXV 218; *1. pl.* modlimy 1456 *Msza* VI w. 260, *sim.* I. VII. VIII. X; *3. pl.* modlą XV *in. R* XXV 218; ~ *imper. 2. pl.* modlcie *MW* 141a; ~ *part. praes. act. adi. g. sg. f.* modlącej *Naw* 142; ~ *inf.* modlić 1484 *Reg* 720; ~ *condit. 2. pl. m.* -byście modlili *Rozm* 812; ~ *praes. pass. 3. sg. m.* jest modlon *Rozm* 204.

Znaczenie: '*zwracać się do boga z wyrazami prośby lub czci, uwielbienia, deum precari vel laudare, orare, invocare, adorare, deo supplicare*': **a.** *absolute*: Pospesihø sø do coscola na modlituø... y pocøhø sø modlich *Kśw* ar 6; Ale yaz modlyl yesm sø (ego autem orabam) *Fl* 108, 3, *sim. Puł*; At illa venit et adoravit eum dicens ... modlila są rekacy (Mat 15, 25) XV *in. R* XXIV 71; Thy naszwanczsza modlisz kegdi, modłø szwiczczi szwanczi tegdi XV *in. R* XXV 218; Dominus autem judex... aufugit post fornacem, obumbravit se conto... pre timore praecans al. modląc się 1426 *MacPraw* VI 4; Nos Christiani ideo eciam oramus versus orientem modlymy sze ku wschodu slunycza XV *med. SKJ* V 266; Szyedzycze tu u (*pro* a) czuycze, a modlcze szø (vigilate et orate Mat 26, 41) 1451 *MacDod* 104, *sim. Rozm* 592. 608. 609; Opyødz dluszey poczøl sze modlycz 1451 *MacDod* 105, *sim.* XV *p. post. RozmPam* 473, *Rozm* 36. 272. 273. 596. 598. 599. 601. 604. 606; Saul... poklonyw syø na swe oblycze k zemy y modlyl syø (inclinavit se super faciem suam in terra et adoravit) *BZ* I Reg 28, 14; Oba s pylnoscyø syø modłylasta (orabant ambo simul) *BZ* Tob 8, 6; Poscylem syø, modlyøcz syø przed oblyczim boga nyebyeskego (ieiunabam et orabam faciem dei caeli) *BZ* Neh 1, 4; Et citarisaui, modlylem szą, casto modułamine 1466 *R* XXII 25; Modlaczich szø

supplicancium 1461—7 *Serm* 415v; Modlyly schą colebant (quidam errantes colebant mutos serpentes et bestias supervacuas Sap 11, 16) 1471 *MPKJ* V 76; Modlmi se *MW* 16a; Modlilem se przed obliczim twogim wszitkem (*leg.* w wszytkiem), czalem serczu moiem (deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo Psal 118, 58) *MW* 26b; Nyepodobno, byz nye byla wysluchana od Jeszusza, swego wnuka, bo gdy szwyączy modłącz szyą wydzą, wszythczy szye za nasz modlą *MW* 95a; Podzczie, modlcze sie y padnczie przed panem (venite, adoremus et procidamus... ante dominum Psal 94, 6) *MW* 108a; Y modlicz sie banda ku kosczyolu swiantemu twemu (adorabo ad templum sanctum tuum Psal 137, 2) *MW* 128a; Aby raczył raką thwoya szczyagnacz..., modlyaczey nye wzgardzycz *Naw* 142; Cristus... modlyączych szye proszby wysłucha *Pul* 85 arg.; Gdy sze modlyl XV *p. post. R* XXV 180, *sim.* XV *ex. R* XIX 88, *Rozm* 190. 596. 599. 604. 606. 608. 610; Modly szyą cohortatur (Rom 12, 8) XV*p.post. R* XLVII 351; Wszelka vyelkoszcz lyvdv byla, modlyancz szya (orans Luc I, 10) osobnye *EwZam* 287; A Jesvszevy okrczonemv y modlączemv sza othvorzylo szya nyebo (Jesu baptizato et orante apertum est caelum Luc 3, 21) *ib.* 300; Proszycz vel modlycz szyą procumbere XV *ex. PF* V 20; Vyschedschy yednego dnya do ogroda, aby szyą modlyla (egressa... ad orandum) *Rozm* 4; Oczczovye naschy modlya szye na they gorze Gazyrym, na ktoreyze szye starzy oyczovye modlyly (adoraverunt), a vy movyczye, yze v Yerusalem szye ma modlycz kazdy (adorare oportet Jo 4,20) *ib.* 247; A kyedy szye modlyczye (cum oratis Mat 6, 5), nye bądzczye yako lycemyernyczy *ib.* 272; Alye kyedy szye ty modlysz (cum oraveris Mat 6, 6), wnydz ⟨w⟩ svoy przybytek..., modlze szye oyczv tvemv v tayemnyczy *ib.*; A tesch szye nye modlyczye vyelye yako poganstvo (orantes autem, nolite multum loqui sicut ethnici Mat 6, 7) *ib.*, *sim. ib.* 482; Y stalo szye, kyedy byl na yednem myeszv modlącz szye (orans Luc 11, 1) *ib.* 273, *sim. ib.* 560. 608; A thu byly s nych nyektorzy pogany, ktorzy ssą byly przysly do Ierusalem modlycz szye (ut adorarent in die festo Jo 12, 20) *ib.* 466; Vpomynanye svyątego Byernata, abychmy szye tey noczy modlyly *ib.* 601; O tem, yze kyedy szye modlymy, mamy myecz pravdą, vyarą y nadzyeyą *ib.* 606, *sim. ib.* 607; Takoz y matka yego... modlyla szye *ib.* 609; ~ za *kogoś*: Modlczye sze za myøø (rogate pro me) *BZ* Ex 8, 28; Y bødze syø modlicz za nyø (deprecabitur pro ea) kaplan *BZ* Num 15, 28; Bødz twe vcho nachilyono..., abi vsliszal modlytwø slugy twego, *gisz syø ia modlyø (quam ego oro) przed tobø... za sini israhelske *BZ* Neh 1, 6; Kolzdy brath y syostra mayą modlycz za duszą yego (dicant pro anima eius) 1484 *Reg* 720; Modl sza za moye grzechy XV *ex. Zab* 215; Modlczye szye za thy, ktorzy vasz *przeslyadvye (orate pro persequentibus... vos Mat 5, 44) *Rozm* 270; ~ za *kimś*: Mathvchno boza..., modl szye za namy *Zdrow* 16, *sim. MW* 83a; Niechay sie modli za nami, prosimi, mili panie *MW* 42b; Swiati Michale,... y wszitcy swianczi boszy, modlczie za mnø przed obliczym boszym *MW* 141a; Począł szye modlycz za svemy zvolyenyky *Rozm* 576; Bo byl rzekl pyrvey myly Kristus modlyącz szye za svemy zvolyenyky *ib.* 633; ~ przeciw *czemuś*: Ezechias a... Yzayas... modlyly syø przecyw temv vrøganyv (oraverunt igitur Ezechias rex et Isaias... adversum hanc blasphemiam) *BZ* II Par 32, 20; ~ **b.** *komuś*: Modlicz se bødø iemu wszistczi crolowe zeme (adorabunt eum omnes reges terrae, *Pul*: klanyacz szye będø yemu) *Fl* 71, 11; Osromoczeni *bodzcze wszistczy, gisz se modlø (*Pul*: klanyayø) ryczyv (qui adorant sculptilia) *Fl* 96, 7, *sim. Błaż* 320; Modlyly sø sie rytym balwanom (adoraverunt sculptile, *Pul*: klanyaly szye balwanu) *Fl* 105, 20; Gdi są modlil w ogrodze oczcu bogu swemu,... wydan iest ludu zydowskemu *ca* 1420 *R* XXV 229; Chcemli tszczicc zabycz..., musszimy szą modlicz bogu *Galka* w. 53; Chczøcz ge przimøcycz, aby sye gych balwanom modlily *Błaż* 321, *sim. BZ* IV Reg 17, 28; Ostancye swych czarow a modlcye sye naszim bogom *Błaż* 322, *sim. Rozm* 94; Chcesz sye bogom naszym modlicz? *Błaż* 322, *sim.* XV *med. R* XXII 242, *Rozm* 63. 64. 70. 76; Zagubczye swe bogi, czso syø gym modlyczye *BZ* Gen 35, 2; Moyzesz... modlyl sze gest panu (oravit dominum) *BZ* Ex 8, 30; Moyszesz... modlyl sze panu bogu (oravit dominum) *ib.* 10, 18; Any znamyenya..., postawyaycze, abyscze syø modlili gemv (ut adoretis eum) *BZ* Lev 26, 1; Vidzeliscze... srebro y zloto, gemvsz syø modlili (quae colebant) *BZ* Deut 29, 17; Modlylyscye syø bogom czvdzim (coluistis deos alienos) *BZ* Jud 10, 13; Modlyl syø Saul bogu (adoravit Saul dominum) *BZ* I Reg 15, 31; Lyvd moy... modlycz my syø bødze (deprecatus me fuerit) *BZ* II Par 7, 14; Gestlybiscye syø odwrocyly... y sluszilybiscye bogom czvdzim a modlylybiscye syø gym (et adoraveritis eos) *ib.* 7, 19; Modlyly syø bogu (imprecati sunt ei) *ib.* 23, 11; Potemsmi syø modlyly panv bogu naszemv (iterum deprecati sumus dominum deum nostrum) *BZ* II

Esdr 8, 54; Saro, wstan a modlmi syø bogu (deprecemur deum) *BZ* Tob 8, 4; Wzpomynaycye na Moyszesa..., gen Amalech... swyøtimi modlytwamy, modlyøcz syø bogu, pobyl (precibus sanctis orando deiecit) *BZ* Judith 4, 13; Boze..., vslisz myø nødznø, tobye syø modlyøczø (deprecantem) *ib.* 9, 17; Modlycz syø bødø bogu (orabo deum) *ib.* 11, 14; Gdy szya moglyl bogv vyelye, osztal vszech lvdzy w kosczyelyc *De morte* w. 23; Przetho, moy myly panye, modlya szye thobye *Naw* 145; Modlczye szyc (*Fl*: spowadaycze se) tobye (confiteantur tibi) lyudze wszystczy *Pul* 66, 5; Nye modl szya nikomu yako bogu XV *p. post. R* XXV 199; Kyedykolvye przestaly (*sc.* dziewice) robycz, tako natemmyesczye szly y modlyly szya bogv (voce cordis et ore deum collaudabant) *Rozm* 16; Vydzycz my szyą to podobnye, aby Ioachym bogv... szyą modlyl *ib.* 28; Vesel szye, bo za (*leg.* się) tobye wschytek swyat [tobye] bądzye modlycz (cuncti te mortales adorabunt) *ib.* 42; Naydzyesch ya modlyączy szye bogv *ib.* 47; Czyebye chwalyą, czyebye vyelbye y tobye szye modlye, bogv memv (te laudo, te glorifico, te deum adorabo) *ib.* 66; Lyesnya y polnya zvyrzątha wschelyka zbyczala szye, dayącz czeszcz y chvalą a modlyącz szye dzyeczyatkv Iesvcristuszovy (adorantes puerum Jesum) *ib.* 84, *sim. ib.* 629; Kvyeczye polne, trava na łąkach, wszytko szyą Iesvcristvszovy klanyalo a tem szye modlyly svemv panv ydączemv ymo ye (venientem dominum suum adorando) *ib.* 85; Yako ptaczy klanyały szye a modlyly szye dzyeczyączyv Iesvcristvszovy *ib.* 88; Kyedy to szą vschlyschely lyvdze wschyszczy eypszczy modlyvczy szye dzyeczyeczyv, navroczyly szye kv bogv (adorantes puerum ad deum sunt conversi) *ib.* 97, *sim. ib.* 182; Ta zvyerzata..., aze myą poznaly, czom ya, modlyączy szye mnye, vkazovaly my czeszcz *podobno (recognoverunt me quis essem adorantes) *ib.* 140; Tam dlugo myeskaval modlyvcz szye bogv oyczv (ibi diu permanens patrem adoravit) *ib.* 160; Bogu szye bądzyesch modlyl a yemv samemv bądzyesch sluzyl (dominum deum tuum adorabis, et illi soli servies Mat 4, 10) *ib.* 197; Czczyenye o tem, yako zvyrząta na pvsczy modlyly szye Iesucristvszovy *ib.* 199; Czy, ktorzy szye modlyą bogv, mvscha szye modlycz w prawdzye a w szvyąthym duchv *ib.* 247; Przysla godzyna..., kyedy vyerny modlythv⟨n⟩yczy bądv szye modlycz oyczv bogv (adorabunt patrem Jo 4, 23) *ib.*; Oczyecz takyesch schuka, ktorzy by szye modlyly yemv (qui adorant eum Jo 4, 24) *ib.*; Thu navcza myly Yesus, yako szye modlycz albo wzdavacz nasche modlythvy bogv oyczv *ib.* 272; Kakobychmy to chczely vczynycz, yszbychmy szye yemv modlyly[ly]? *ib.* 755; Vysczye vzdy vczynyly czyelcza na gorze Oreb y modlylysczye szye yemv *ib.* 811; ~ *komuś* za *kogoś*: Vstaw my czasz, gdi modlycz sze bødøø za czyø panu (quando deprecer pro te) *BZ* Ex 8, 9; Jesusz... trzykrocz szye oyczv modlil za wszythky grzesnyky XV *ex. SKJ* I 144; O tem, yako myly Kristus modly szye bogv oyczv za thy, ktorzy by vyerzyly v bog *Rozm* 578; ~ *komuś o czymś*: Modlyl szye bogv oyczv o sbavyenyv tego svyatv (pro salute mundi patrem adoravit) *Rozm* 194; ~ **c.** ku *komuś*: Glossem mogym kv gospodnv modlyl gesm sø (ad dominum deprecatus sum, *Pul*: modlylem szye) *Fl* 141, 1; Gen (*sc.* Manasses)... modlyl syø ku panu bogu swemv (oravit dominum deum suum) a kaial syø barzo przed panem bogem oczczow swich, modlyøcz syø gemu (deprecatus eum) *BZ* II Par 33, 12—13; ~ **d.** *kogoś*: Czebye tegodla, namiloscz⟨i⟩wszy oczcze,... naboszny modlimi y proszymi (supplices rogamus ac petimus, *Msza* II. III. IV. V. IX: modlimi szø), aby przygemna ⟨myalby⟩... thy dary 1456 *Msza* VI s. 260, *sim.* I. VII. VIII. X; Dzyszya nasch myly zbavyczyel od poganyskych krolow yest pochvalon y modlon (hodie salvator a Chaldaeis adoratus est) *Rozm* 204; Przydzye-ly do vass yny propheta navczayącz vass, abysczye vy boga ynego modlyly..., tego prophetą mamy vmorzycz *ib.* 812. ~ *Cf.* **Pomodlić się.**

Modlitebnica *(w Biblii) 'pokrywa skrzyni zawierającej tablice 10 przykazań, miejsce uświęcone przejawianiem się boga, operculum arcae, qua tabulae Veteris Testamenti legum conservabantur'*: Modlytebnyczą oraculum (cumque ingrederetur Moyses tabernaculum foederis, ut consuleret oraculum, audiebat vocem loquentis, *sc.* dei, ad se de propitiatorio Num 7, 89) *ca* 1471 *R* XXXIII 136.

Modlitebny *'związany z kultem pogańskiego bóstwa, de luco, ubi paganorum dei coluntur'*: Paszyeką modlytebna (*war. kal.*: lasch, paschieka) lucus (verumtamen non recesserunt a peccatis..., siquidem et lucus permansit in Samaria IV Reg 13, 6) *MPKJ* V 46.

Modlitewnica *(w Biblii) 'pokrywa skrzyni zawierającej tablice 10 przykazań, miejsce uświęcone przejawianiem się boga, operculum arcae, qua tabulae Veteris Testamenti legum conservabantur'*: I uczynyl przykrywadlo (propitiatorium), to czyusz modlitewnyczøø (oraculum) *BZ* Ex 37, 6.

Modlitwa, Moglitwa *formy*: *n. sg.* mod-

litwa *Fl* i *Pul* 34, 16, XV *med. R* XXII 242, *BZ* II Par 30, 27. Tob 12, 8, *etc.*; ~ *g. sg.* modlitwy *Fl* i *Pul* 114, 1. 129, 2, 1451 *MacDod* 106, *BZ* II Par 7, 1, *Naw* 82, *Rozm* 600. 608; ~ *d. sg.* modlitwie *Fl* 60, 1. 87, 2, *BZ* II Par 6, 40, *Rozm* 90. 506; ~ *ac. sg.* modlitwę *Kśw* ar 5, *Gn* ap. 1b, *Fl* i *Pul* 4, 2. 53, 2, *Bogur* A—D. F, *etc.*; ~ *i. sg.* modlitwą *Gn* 1b. 12a. 174a. 178b, XV *p. post. R* XXV 266, *Rozm* 40. 595; ~ *l. sg.* (na) modlitwie *Gn* 183b, XV *med. MPKJ* V 429, *BZ* Tob 3, 11, *MW* 97b, *etc.*; ~ *n. pl.* modlitwy *BZ* Tob 3, 25, *MW* 44b, *Naw* 103, *Rozm* 276. 277; ~ *g. pl.* modlitw *Fl* 101, 18, 1484 *Reg* 719; ~ *d. pl.* modlitwam 1484 *Reg* 712; ~ *ac. pl.* modlitwy *Bogur* E, XV *med. MPKJ* V 431, 1484 *Reg* 719, *MW* 44b, *Rozm* 6, *etc.*; ~ *i. pl.* modlitwami 1426 *Msza* IV s. 314, *sim.* VIII, XV *med. R* XXII 242, *etc.*; ~ *l. pl.* (w) modlitwach *BZ* Tob 6, 18, *Rozm* 6.

Znaczenia: **1.** *'zwrócenie się człowieka do istoty nadprzyrodzonej ze słowami prośby, dziękczynienia lub czci, preces ab homine deo adhibitae, precatio, supplicatio, obsecratio, exoratio'*: Pospesihø sø do coscola na modlituø *Kśw* ar 5; Xc miły gestcy go on na gego modlithfe vysluchal byl *Gn* 183b; Ossoblywye vaszym laszkam poleczam w modlythwą the dussze, kthorych thv czyala leszą *Gn* ap. 1b; Wysluchay modlitwø moiø (orationem meam) *Fl* 4, 2, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 53, 2; Modlitwa moia (oratio mea) w lono moie obroci se *Fl* 34, 16, *sim. Pul*; Rozumey modlitwe moiey (intende orationi meae, *Pul*: baczy modłytwę moyę) *Fl* 60, 1; Naclon vcho twoie ku modlitwe moicy (ad precem meam, *Pul*: na proszbę moyę) *Fl* 87, 2; Ne wzgardzal modlitw gich (non sprevit precem eorum, *Pul*: modlytwø gich) *Fl* 101, 18, *sim.* 1484 *Reg* 719; Wsliszal pan glos modlytwy moyey (orationis meae) *Fl* 114, 1, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 129, 2; Boszicze,... slisz modlitwø (*Bogur* E: modlythwy), yøsz nosimi *Bogur* A—D. F; Pamyøthkø chwaløcz... wschythkych szwanthych thwich, kthorich swanthich zaslugami, modlithwamy, prozbamy pozyczy, aby we wschithkych zaschczyczyenya thwego zawszdy abychom byli zaschczyczyeni pomoczø (quorum meritis precibusque concedas, ut in omnibuss protectionis tuae muniamur auxilio) 1426 *Msza* IV s. 314, *sim.* VIII; Hic pectus quatis, hic luctas supplice voto, *gł.* modlytwa XV *p. pr. R* XVI 326; Napomynanye y nauka kv byskvpu o obyczayv ymayøcz bycz trzymanem w zzywyenyv, w odzyenyv y w modlytwye (in victu et vestitu, et oratione) XV *med. MPKJ* V 429; Slowa Ambrozzego kv obłyvbyenyczy o modlytwye dobrych ⟨za⟩ lyvd (de prece bonorum pro populo) *ib.*; Pyąte omiwadlo syercza gest cząsta a naboszna modlitwa XV *med. R* XXII 242, *sim. BZ* Tob 12, 8; Modlitwamy syą czisczimi, ale czczyenim syą vczimi XV *med. R* XXII 242, *sim. BZ* Judith 4, 13, *MW* 131b; ⟨A gdyż dokonał⟩ they modlythwy y wstal 1451 *MacDod* 106, *sim. BZ* II Par 7, 1, *Rozm* 600. 608; Vszi twoy posluchayta ku modlytwye (aures tuae intentae sint ad orationem), iasz syø dzege w tem myeszczv *BZ* II Par 6, 40; Ziawyl syø mv pan... y rzekl gest: Vsliszalem modlytwø twø (audivi orationem tuam) *ib.* 7, 12; Y przyszla modlytwa (oratio) gich do przebitka swyøtego nyebyeskego *ib.* 30, 27; Any iadla, any pyla, ale w modlytwye trwaiøcz (in oratione persistens) *BZ* Tob 3, 11, *sim. MW* 97b; Gychzc obu modlytwi w genem czasu przed bogem *ogłaszoni bili (sunt orationes... recitatae) *BZ* Tob 3, 25; W modlytwach vsylowacz bødzesz s nyø (in orationibus vacabis cum ea) *ib.* 6, 18, *sim. Rozm* 6; W na⟨bożeństwie⟩ a moglith⟨wie⟩ in deuocione et oracione 1461—7 *Serm* 90r; Panye boze, wysluchay modlytwą moia (exaudi orationem meam Psal 101, 2) *MW* 96a, *sim. Naw* 158; Syosthry, kthore dzyathkamy chodzą..., nye mayą robiczi cziązko roboth thych czyelesthnych, vyąwszy ku modlythvam mogą przystavaczi (orationibus dumtaxat exceptis) 1484 *Reg* 712; Si Christus manum tollit contra peccatorem..., ipsa (*sc.* Maria) se interponit precibus suis onacz szye w poszrzodek kladze swoyą modlithva (*SKJ* V 272: modlithwami swimy) XV *p. post. R* XXV 266, *sim. Rozm* 40. 595; Nye vychodzyła z kosczyola, posthamy y modłythvamy szlvszqncz (ieiuniis et obsecrationibus serviens Luc 2, 37) w noczy y ve dnye *EwZam* 295; Oratio est pius affectus clamans ad ipsum deum modłythwą *ca* 1500 *Erz* 46; O modlytvye Iozephovey (de oratione Ioseph) *Rozm* 34, *sim. ib.* 36. 37. 598. 599; Iozeph dal szyą na modłytvą (ad orationem) *ib.* 34. 494. 606. 607; Nye vdrączay szye..., ize bog... vschlyschal *twą modlytvy (tuas... orationes) *ib.* 37, *sim. ib.* 6; Vysluchay, panye..., glosv nasvyątschey matky svey, nye yest czy podobno, aby czo odmovyl tako slothkey modlythvye *ib.* 506; ~ czynić, pełnić, wzdawać modlitwy, modlitwę *'modlić się, deum precari, orare'*: Molwy oblyvbyenycza, wzdawayøcz modlytwy za drzyewyey rzeczonego byzkvpa (preces effundendo pro supradicto episcopo) XV *med. MPKJ* V 431; Vczin modlytwø za zbitki (fac orationem pro

P.A.N. w Krakowie

reliquiis), gysz sø naleszeny *BZ* IV Reg 19, 4; Schedschy y pokląkla y począla pelnycz sve modlythvy *Rozm* 19. 40; Thu navcza myly Yesus, yako szye modlycz albo wzdavacz nasche modlythvy bogv oyczv *ib.* 272; Gorze vam, madrczy y moczarze lyczemyernyczy, yzesczye vyzarly domy vbogych wdow czynyącz dluge modlytvy (orationes longas orantes Mat 23, 14) *ib.* 418; ~ To drzeuo, yesz bylo vczczyono kv modlytvye dyablom, potem bylo posvyączono sczyem Iesvcristvsovem mymo ye (quae prius erat superstitiosa de demonum oraculis et prestigiosa) *Rozm* 90; ~ dom modlitwy *'świątynia, kościół, templum, ecclesia'*: Y yakom ya przed czya szmyala wnydz w thwoy dom modlythwy *Naw* 82.

2. *'ustalone słowa lub tekst modlitwy, precandi formula quaedam vel exemplum certum'*: A pres to my vczeczmi szø dzysza [k]k ne, szauitagøcz gø thø to modlithfwø *Gn* 1b, *sim. ib.* 12a. 174a. 178 ; Modlitwi o swiathey Annie *MW* 44b; Kto chcze przes teszknoszczi vczczicz bozą matką przesz ti dny, moze nyssze modlitwi mowicz *ib.*; Poczynaya szye modlythwy vyelmy dobre *Naw* 103, *sim. Rozm* 276. 277; A ony byly barzo zavzdy w slvsbye boze, psalmy, pyenye boze, modlythvy, kszyągy proroczkye czczyly (vocaverunt psalmis, hymnis, canticis, in oratione iubilantes) *Rozm* 16; Thv szye poczyna modlytva, ktorą yest rzeczona modlythva boza, bo ssam bog napyrvey navczal szwe zvolyenyky paczyerza *ib.* 273, *sim. ib.* 275; Ta modlytwa ma w schobyc ossm cząsczy *ib.* 276;

3. *corruptum*: A ⟨s⟩talo szye, ysz vysla modlytva (*pro* mowa *?*) pospolyta: Marya począla y yest czyeska *Rozm* 58.

Modlitwnik *'czciciel, wyznawca, cultor'*: Modlitwniczy adoratores 1449 *R* XXV 166; Przysla godzyna yvsz (*leg.* i już) yest, kyedy vyerny modlythv⟨n⟩yczy bądv szye modlycz oyczv bogv (veri adoratores adorabunt patrem Jo 4, 23) *Rozm* 247.

Modła *formy*: *n. sg.* modła *Fl* i *Pul* 140, 2, *KartŚwidz*, *BZ* Num 23, 21, *Pul* 49, 9, *Naw* 38; ~ *g. sg.* modły *Fl* i *Pul* 39, 9, *BZ* Lev 26, 1. I Reg 15, 23, *etc.*; ~ *d. sg.* modle XV *med. SKJ* I 76, *BZ* Lev 20, 2; ~ *ac. sg.* modłę *Ksw* av 10, *Fl* i *Pul* 115, 7, *ca* 1420 *R* XXIV 83, *etc. etc.*; ~ *l. sg.* (w) modle *BZ* I Par 10, 10, 1471 *MPKJ* V 48; ~ *n. pl.* modły *BZ* I Par 16, 26; ~ *g. pl.* modł XV *med. PF* V 74, *BZ* III Reg 15, 12. IV Reg 12, 3, *etc.*; ~ *d. pl.* modłam *BZ* Num 25, 2. Jud 10, 6. IV Reg 17, 41, *etc.*; ~ *ac. pl.* modły *Fl* i *Pul* 50, 20, *KartŚwidz*, *BZ* Gen 31, 19, *etc.*; ~ *i. pl.* modłami *KartŚwidz.*

Znaczenia: **1.** *'figura, posąg bóstwa pogańskiego, idol, idolum simulacrum dei ficti'*: Rachel gemu bila vkradla gego modli (Rachel furata est idola patris sui) *BZ* Gen 31, 19, *sim. ib.* 31, 32. 34; Ktos bi czso dal z semyenya swego modle Moloch (idolo Moloch), smyerczø vmrze *BZ* Lev 20, 2; Nye cincze sobye modli ritey any obrazow (non facietis vobis idolum et sculptile) *ib.* 26, 1; Nye iest poganska modla w Iakobye (non est idolum in Iacob) *BZ* Num 23, 21; Ktoras to (*sc.* Kozbi) iest zabita... prze modlø Fegor (pro sacrilegio Phogor) *ib.* 25, 18; Sinowye israhelsci... vczinyly zloscz przed oblyczim boszim, sluszøcz modlam (idolis) Baalym a Astaroth *BZ* Jud 10, 6, *sim. BZ* IV Reg 17. 41. II Par 30, 14. 33, 22; Aza... wignal kaplani modl (effeminatos) s zemye... y Machø macyerz swø odwyodl, abi nye bila ksyøsznøø w szwyøcy tey modli Priapy (in sacris Priapi) *BZ* III Reg 15, 12—13; Zlamal (*sc.* Asa) modlø ganyebnø (simulacrum turpissimum) *ib.* 15, 13; Wszytci bogowye lyvdzsci modli sø (omnes enim dii populorum idola) *BZ* I Par 16, 26; Myerzoney modly Priapi (III Reg 15, 13) 1471 *MPKJ* V 44; Modl idolorum (infandorum enim idolorum cultura omnis mali causa est et initium, et finis Sap 14, 27) *ib.* 77; Lytą modlą conflatile (quid prodest sculptile, quia sculpsit illud fictor suus, conflatile et imaginem falsam? Hab 2, 18) *ib.* 115.

2. *'miejsce kultu (ołtarz, świątynia, gaj) pogańskiego, ara, templum, lucus, sim.. ubi paganorum dei coluntur'*: Poganskich modl na gorach nye zatracyl (excelsa non abstulit) *BZ* IV Reg 12, 3, *sim.* 1471 *MPKJ* V 46; Modl gornich (excelsa) nye zatracyl *BZ* IV Reg 14, 4; Poganbyl gorne modli (contaminavit excelsa) *ib.* 23, 8; Tym wszitkim, czso bilo poswyøczono domv bozemv, okrasyly bily modlø Baalymowø (ornaverunt fanum Baalim) *BZ* II Par 24, 7; Czinyl modli w ludzech (fecit lucos) *ib.* 33, 3; Myeszczca, na nychze dzalal wisoke modli (in quibus aedificavit excelsa) a czinyl lvgy a sochi..., popysano wszitko w mowyenyv Ozay *ib.* 33, 19; Podle modly coram fano (trans Iordanem, in valle, contra fanum Phogor Deut 4, 46) 1471 *MPKJ* V 28; Modly gorne excelsa (II Par 20, 19) *ib.* 50; Z modly de fano (dederunt illi septuaginta pondo argenti de fano Baalberith Jud 9, 4) *ib.* 33; W modle in fano (arma autem eius consecraverunt in fano dei sui I Par 10, 10) *ib.* 48, *sim. BZ* I Par 10, 10.

3. *'ofiara, rzeczy ofiarowane, składanie ofiary, sacrificium, hostia'*: Obetnicze y modly ⟨nie⟩ chczal ies (sacrificium et oblationem noluisti)

Biblioteka Słownika Staropolskiego P.A.N. w Krakowie

Fl 39, 9, *sim. Pul*; Tobe wzdam modlø *chawały (sacrificabo hostiam laudis) *Fl* 115, 7, *sim. Pul*; Podzwyszene røkv moyv modla weczerna (elevatio manuum mearum sacrificium vespertinum) *Fl* 140, 2, *sim. Pul*; Bo, bi byl chcial modlø, *gl.* obyatø, wzdalbich byl ouszem, modlamy ne bødzesz siø kochacz (quoniam si voluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis Psal 50, 18) *Kart-Świdz*; Modla bogu duch swøczony, *gl.* smøczony (sacrificium deo spiritus contribulatus Psal 50, 19) *ib.*; Tegdy vezmesz, *gl.* przymesz, modli sprawiedlnosci, poklad y modli (tunc acceptabis sacrificium iustitiae, oblationes et holocausta Psal 50, 21, *Fl*: ofarø sprawedlnosci, modly y offari) *ib.*, *sim. Pul*; Ut idolis suis solemne sacrificium sznyamyenytha offyara, modla exhiberent XV *med. R* XXV 158; Y nyecisczil iest lvd z dzewkami moabskimi, ktores to przIwolali kv modlam swym (quae vocaverunt eos ad sacrificia sua) *BZ* Num 25, 2, *sim.* 1471 *MPKJ* V 26; Modla twoya (*Fl*: ofertorziie twoie) przede mnø yest wszegdy (holocausta autem tua in conspectu meo sunt semper) *Pul* 49, 9; Gdzye sø bogowye gich..., z gychze obyet yedly tlustoszcz y pyly wyno modl (de quorum victimis comedebant adipes, Deut 32, 38)? *Pul* Deut 54; Yedly modly martwych (comederunt sacrificia mortuorum, *Fl*: poswyøczenye martwych) *Pul* 105, 28; I wzdaycze modle chwalę (*pro* modlę chwały?, et sacrificent sacrificium laudis, *Fl*: obiet chwały) *Pul* 106, 22.

4. *'akt prośby i czci, przedkładanie próśb, oddawanie czci, chwały, cultus, veneratio, adoratio, preces, supplicatio'*: ⟨Pogańskim⟩ bogom modlø iesce vzdaualy *Kśw* av 10; Panw bogw thwemu dasz modlø (dominum deum tuum adorabis Mat 4, 10) *ca* 1420 *R* XXIV 83; Wysluchay, boze, modlę moyę (orationem meam, *Fl*: modlitwø moiø), gdy proszę *Pul* 63, 1; Chwala y modła dzewsthwu y czysthoczye thwey *Naw* 38; Myly Jezv, laska my day, bych thobye dobra modla dala y goraczo czyebye mylowala *ib.* 154, *sim. Rozm* 755; Modla rogacio XV *p. post. R* XXV 202; Nye bądzmy balwanstw modlę dawayączy ne efficiamini ydolatre, *gl.* id est ydolatrie (I Cor 10, 7) XV *ex. SKJ* I 104; Mathka pokląknąla, dzyeczyąthku modlą davala *De nativ* w. 28; A schlyschacz lyvd xyadzya Afrodoskyego... sklonyly szye y daly modlyą temv svyątemv dzyeczyątkv (infantem sanctissimum hunc adoraverunt) *Rozm* 96, *sim. ib.* 137; Padla przed iego nogama, dala yemv modlą rzekącz (adoravit eum dicens Mat 15, 25): Gospodnye, pomozy my! *ib.* 357; Myly Iesus... potem dal szye na modlyą aze do dnya, vzyvayącz boga oycza *ib.* 519; ~ modła bałwańska, pogańska: *'bałwochwalstwo, idolorum cultus'*: Modl balwanszkych supersticiones XV *med. PF* V 74; Kthore lakomstwo rowna sze balwanszkyey modlye (omnis fornicator aut immundus, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hereditatem in regno Christi Eph 5, 5) XV *med. SKJ* I 76; Przecywycz syø gest iako grzech wyesczego, a nye chcecz pozwołycz iako grzech modli poganskey (quasi scelus idololatriae) *BZ* I Reg 15, 23; Czy ystny... przyyąły Moyseschovy xyągy y zakon zyemye zydowskey, wschakosch modl balvanskych nye przestaly (nec tamen cessabant ab idololatria) *Rozm* 245.

Modłosłużebnik *'bałwochwalca, idololatres, deorum fictorum cultor'*: Rapacibus s lupezniki aut idolis seruientibus modlosluzebnyki (I Cor 5, 10) *ca* 1450 *PF* IV 576.

Modrak *bot.* **1.** *'bławatek, Centaurea cyanus L.'*: Modrat (*pro* modrac?) castanicus 1437 *Rost* nr 2410; Castanicus glovacz, blauat, chaber, sczotar, modrak 1472 *ib.* nr 1068; Modrak castanicus *ca* 1500 *Erz* 46.

2. *'podróżnik, Cichorium intybus L.'*: Cicorea modrak, slunecznik, solczen 1437 *Rost* nr 2540; Cicorea zolczyen aut podrosznyk alii vocant modrag XV *p. post. R* LIII 65.

1. *a.* **2.**: Flauiola vlg. modrak 1457 *PF* V 14.

Modrat *cf.* **Modrak**

Modry *formy*: *n. sg. m.* modry *ca* 1455 *JA* XIV 490, 1471 *MPKJ* V 98. 105, 1493 *PF* IV 663, *ca* 1500 *R* XIX 74; *f.* modra 1471 *MPKJ* V 20; ~ *g. sg. f.* modrej *BZ* Ex 36, 11. 35. 38, 18, 1488 *ZapWarsz* nr 1628; ~ *ac. sg. m.* modry *BZ* Num 4, 6. 9, 1464 *ZapWarsz* nr 1181, 1469 *ib.* nr 1189, 1489 *ib.* nr 1574, 1494 *ib.* nr 1660; *f* modrą *BZ* Lev 8, 7; ~ *i. sg. m.* modrym *BZ* Num 4, 7; *f.* modrą *BZ* Ex 38, 23; ~ *g. pl. f.* modrych *BZ* Ex 36, 19. Num 4, 6. 8. 1471 *MPKJ* V 19. 24; ~ *ac. pl. m.* modre *BZ* Ex 35, 6. 23. Num 15, 38, 1471 *MPKJ* V 17; *f.* modre *BZ* Ex 35, 7. 23.

Znaczenia: **1.** *'niebieski czy fiołkowy, caeruleus vel violaceus'*: Pro tunica flauea vlg. modra subducta popelliczami 1422 *StPPP* II nr 1861; Pro lapide modr[z]i et duabus tussinis mitrellarum al. jalmurky 1443 *ib.* nr 3159; Tunicam *nowę baruy et aliam tunicam vlg. *modro 1451 *KsNWarsz* I nr 262; Kaszdi... offyervy bogu zloto y szrzebro, moszyøøcz, modre postawcze (hyacinthum) y pawlokøø..., skopowe skory czyrwone y modre (pellesque arietum

rubricatas et ianthinas) *BZ* Ex 35, 6—7, *sim. ib.* 35, 23; Vczynyø teesz pokryczye stanowe s skoor skopowich czyrwonich a drugye s wyrzchu przykr[z]ycze s skoor... modrich (de pellibus ianthinis) *ib.* 36, 19; Oblegl byskupa we gzlo lnyane y opassye gy passem a obleczye w suknyøø modrøø (cum tunica hyacinthina) *BZ* Lev 8, 7; Stol takesz obietny owinø modrim plaszczem (hyacinthino pallio) *BZ* Num 4, 7; Rospostrø s wyrzchv plascz czirwony a tim lepak przikriyø zaslonø modrich skor (velamento ianthinarum pellium) *ib.* 4, 8, *sim. ib.* 4, 6, 1471 *MPKJ* V 24; Wezmø y plascz modry (pallium hyacinthinum), gimze to przykriyø swyeczidlnik *BZ* Num 4, 9, *sim. ib.* 4, 6; Acz vcinø sobye podolki na cztirzech wøglech plaszczowich przyczinyayøcz k nim motowøzi modre (vittas hyacinthinas) *ib.* 15, 38; Blaueus blawathny, modry, szary *ca* 1455 *JA* XIV 490; Thy ostaviw swoy plascz modry myalesz gy zwroczycz et suum recipere 1464 *ZapWarsz* nr 1181; Jakom ya smovil Anna za Micolaya..., za kthora Clymanyth (*pro* Clymyanth)... dwanaczczye kop possagv dacz myal y vyprawa, plascz modri za polthori kopy 1469 *ib.* nr 1189, *sim.* 1489 *ib.* nr 1574; Modre iacinctinam (quae accipere debetis: aurum et argentum, et aes, hyacinthum Ex 25, 4) 1471 *MPKJ* V 17; Modre postawcze iacinctinas *ib.*; Zawoy nyczy modrich vitta iacinctina (Ex 28, 28) *ib.* 19; Nycz modra vitta iacinctina (Ex 39, 19) *ib.* 20; Modry postavyecz iacinctus (hyacinthus et purpura indumentum eorum Jer 10, 9) *ib.* 98; Jakom ya nye pobral gwalthem Zydowy Mvshe... suknyey modrey 1488 *ZapWarsz* nr 1628; Trzeczy (*sc.* płaszcz) machelszky modry 1493 *PF* IV 663; Jako on mye wsyal czyp modrj svkyeny gwalthem 1494 *ZapWarsz* nr 1660; Cwatek modry gesczy fiolek *ca* 1500 *R* XIX 74; ~ *w mylnym przekładzie łac.* gemma, *odczytanego* gemina: Dwoyczy modri postavyecz gemina (Syrus, negotiator tuus, propter multitudinem operum tuorum gemmam et purpuram, et scutulata... proposuerunt in mercatu tuo Ezech 27, 16) 1471 *MPKJ* V 105.

2. modra barwa *'tkanina niebieska czy fiołkowa, tela caerulea vel violacea'*: I uczynyl gest dzerszadlo modrey barwi (ansas hyacinthinas) na krayu oponi *BZ* Ex 36, 11; Udzyalal pawlokøø albo oponø s modrey barwy (fecit et velum de hyacintho) *ib.* 36, 35, *sim. ib.* 38, 18; Rzemyeszlnyk z drzewya, przesywacz y dzelnyk barwamy pyora ptassego barwø modrøø (plumarius ex hyacintho) *ib.* 38, 23; Barwi modre iacincto (decem cortinas de bysso retorta et hyacintho Ex 26, 1) 1471 *MPKJ* V 18.

Cf. **Głowa, Kosaciec, Toje, Tojeść**

Modrzejowy *'z modrzewiem związany, z modrzewia pochodzący, larignus'*: Terbentina modrzeyof⟨a żywica⟩ *ca* 1500 *Rost* nr 7328. ~ *Cf.* **Gąbka.**

Modrzew *bot. 'modrzew, Larix Europaea D. C.'*: Modrzew abies 1419 *Rost* nr 5327; Pro porcione ipsorum gayorum iacente circa vlg. modrzew 1427 *Monlur* V 87; Modrzew *ca* 1455 *JA* XIV 489; Modrzew scerbin 1472 *Rost* nr 16; Sadaran modrzew, smrek *ib.* nr 298; Modrzew tereniabin 1491 *ib.* nr 11097; Modrzew terebundus *ca* 1500 *Erz* 46; ~ *(w przekładzie Biblii za jakieś egzotyczne drzewo żywiczne, in Scripturae sacrae versione pro arbore quadam resinosa)*: Modrzew terebintus 1426 *PF* V 15, *sim.* 1461—7 *Serm* 114r; Terebintus schwirzk aut modrzew (ego quasi terebinthus extendi ramos meos Ecclus 24, 22) 1471 *MPKJ* V 82.

Modrzewi *cf.* **Gąbka**

Modrzewiowy, Modrzewowy *'z modrzewiem związany, z modrzewia pochodzący, larignus'*: Quatuor robora al. czyessy modrzewyowy expedire 1455 *TymWol* 5; ~ Modrzewyowa schywicza pix liquida, terebentina 1419 *Rost* nr 5187; Zyvycza modrzevova terebintina *ca* 1465 *ib.* nr 4090; Zyvicza modrzevova terebentina XV *p. post. R* LIII 69; ~ modrzewowa stredź *'spadź, substancja cukrowata wydzielana przez modrzew, tzw. manna briansońska lub modrzewiowa, mel e foliis laricis emanans'*: Modrzewowa strecz XV *med. Zab* 516. ~ *Cf.* **Gąbka, Huba.**

Modrzewowy *cf.* **Modrzewiowy**

Modrzyk *bot. 'bławatek, Centaurea cyanus L.'*: Sponsa solis blawath, modrzik 1437 *Rost* nr 11223.

Modzel *'zgrubiałość skóry, nagniotek, odcisk (na rękach, kolanach), callus, cutis obdurata'*: Modzele calles ~~1409~~ *R* XXIV 356; Modzel callus *ca* 1420 *WokTryd* nr 25, *sim.* XV *med. PF* V 28, *ca* 1455 *JA* XIV 489, XV *ex. PF* V 27; Modzel callus 1437 *Wisł* nr 228 s. 86; Callus... est duricies pedum..., eciam est duricies manus interior ex labore proveniens modzel 1450 *RpKapKr*; Modzele callos *ca* 1450 *R* XXV 223; Modzel callus XV *p. post. PF* V 11; Nunquam postea sompnum capiebat, sed orationibus et genuflexionibus in genibus calles, modzele, magnos contraxerat XV *p. post. R* XXV 177; ~ Ulcera sua (Lazari) vlg. modzele XV *med. R* XXIV 347.

(Modzelowaty) Modzelewaty '*pokryty modzelami czy też do modzela podobny, stwardniały, callosus*': Modzelevati callosus XV *med. PF* V 28.

Modżerz *cf.* **Możdzierz**

Mogący '*mocny, silny, potężny, potens, valens, pollens*': Ktori iest ten crol slawi, gospodzin moczni y mogøczy, gospodzin mogøcy w boiu (dominus fortis et potens, dominus potens in proelio) *Fl* 23, 8, *sim. Pul*; Mogøczi (*Pul*: moczny) ies (potens es), gospodne *Fl* 88, 9; ~ '*zdrów, krzepki, sanus, validus*': Dnowe lyat naszich syedmdzesøt lyat, acz zaprawdø w mogøczich (si autem in potentatibus, *Pul*: w mocznych), osmdzesøt lyat *Fl* 89, 11.

Mogilica '*naturalna lub sztucznie usypana kupa ziemi, kamieni (czasem nad czyimś grobem), często służąca do określenia granic posiadłości, kurhan, tumulus, lapidum terraeque congeries, quae saepe in alicuius sepulchro ponebatur, saepe etiam termini vice fungens*': Dicit (*sc.* littera), quod a mogylicza circa Okno ad aliam mogyliczam per montem essent granicie 1455 *AGZ* IV 163.

Mogiła *formy*: *n. sg.* mogiła *ca* 1420 *Wok-Tryd* nr 342; ~ *g. sg.* mogiły 1477 *AGZ* XVIII 144, 1488 *AGZ* IX 135; ~ *ac. sg.* mogiłę 1488 *AGZ* IX 133; ~ *l. sg.* (na) mogile 1488 *AGZ* IX 136; ~ *n. pl.* mogiły 1495 *AGZ* XIX 432; ~ *g. pl.* mogił 1471 *AGZ* XVIII 34.

Znaczenie: '*naturalna lub sztucznie usypana kupa ziemi, kamieni, kopiec (graniczny a. nagrobny), kurhan, pagórek, tumulus naturalis vel arte factus, terrae lapidumque congeries termini vel cippi vice fungens*': Scarboue *mugula 1281 *LPom* X 3, 78; Scarpea *mogula 1342 *ib.*; Mogila monumentum *ca* 1420 *Wok-Tryd* nr 342; Michaeli, fratri eorum, cessit pars ab eodem kmethone Holenkovicz usque ad monticulum vlg. do *mygyl 1471 *AGZ* XVIII 34; Campum seu arvos... a Studzenycza usque ad magnum monticulum et ad silvulam al. do wyelkyey mogyly y do laskv invadiaverunt 1477 *ib.* 144; Ad granicies sipandas et faciendas descendimus et venimus ad monticulum al. na mogilą 1488 *AGZ* IX 133; Ab isto aciali scopulo... aequitavit... usque ad monticulum al. do mogyly, qui monticulus dividit generosum Paulum a bonis Zvlycze *ib.* 135; ⟨Et primum⟩ quidem scopulum acialem al. naroszny copyecz sip⟨avit et ere⟩xit in monticulo al. na mogyle *ib.* 136; Usque ad colles, qui nuncupantur mogyly 1495 *AGZ* XIX 432; ~ *z fleksją łacińską*: Poloni enim tumulum mortuorum mogilam suo idiomate appellant *DlLB* III 422.

Mogiłki *pl. tantum* '*pagórki, niewielkie wzniesienia terenu, kopce (graniczne, może też nagrobne), colliculi, tumuli terminorum vel sepulchrorum vicibus fungentes*': Mogilky 1345 *LPom* X 3, 78; Duo (*sc.* arva) retro mogilki 1410 *StPPP* II nr 1249; Quercus quinque, tilliam magnam in cumulo dicto mogylky..., que faciebant... granicies et metas..., violenter exsecasti 1460 *ib.* nr 3652; Martinus... staianie konczv nivi pana Mielstinskiego v mogilek... nobili Stanislao... obligauit 1475 *SKJ* III 333.

Moglić (się) *cf.* **Modlić (się)**

Moglitwa *cf.* **Modlitwa**

Mohorycz '*litkup, zwyczaj picia trunku przy zawarciu umowy o kupno, sprzedaż, wymianę itp., celem jej umocnienia, mos potum combibendi propter firmationem venditionis emptionisque*': In domo Kaszmar in circulo ibidem marcipotus est bibitus, item Kaczik morohicz (*pro* mohoricz) *szudil, Iacussza bibit... et Dyniszowicz bibit 1441 *AGZ* XIV 28. ~ *Rutenizm.*

Mohorycznik '*litkupnik, świadek kupna (sprzedaży), zamiany itp., biorący udział w litkupie, testis emptionis (venditionis), commutationis, qui combibendo emptione facta interfuit*': Familiaris domini Iagyelnyczky... campivit seu mutavit equum pro equo cum Nicolao..., qui nobis bene notus est, veneruntque ad nostram presenciam consulatus omnes marcipotarii al. mohorycznyczy et hospes, circa quem biberunt et mutacio facta est 1500 *AGZ* XV 405; Michalko ... inculpaverat hominem Issay hominem transgranicialem... pro equa myssatha. Dictus Issay coram iure eduxit se *marcipototoribus al. mohorycznyky 1500 *AGZ* XIX 461. ~ *Rutenizm.*

Moknąć *cf.* **Zmoknąć**

Mokradło '*teren mokry, wilgotny, trzęsawiska, moczary, bagna, locus paluster, palus*': Po mokradła (*war. lub.*: po mokradlach) palusternis (de quo, *sc.* fluvio, ascendebant septem boves pulchrae... et pascebantur in locis palustribus Gen 41, 2) 1471 *MPKJ* V 13.

Mokrość '*wilgotność, wilgoć, mador, humor*': Mockroscz mador 1437 *Wisł* nr 228 s. 88; Kyedy movyl Yesus, tedy były (*sc.* wargi) czyste a mokrosczyą nygdy nye pokalany (humore non laedente) *Rozm* 151.

Mokry 1. '*wilgotny, udus, madidus*': Hic scidit, drapal, genas, hic quatit vda, mocra, labella XV *p. pr. R* XVI 327; Figulus, sdun, recipit argillam udam mocrą XV *med. R* XXIII 269; ~ *zapewne już nomina propria*: Semitam, que ducit de uno flumine ad aliud per silvam mokry dictam 1258 *AKH* IV 195, *sim.* 1293 *ib.* 228; Quod pratum ⟨in⟩ wlgari dicitur mokra lanka 1416 *DokMp* I 398.

2. obiata mokra, mokre rzeczy *'ofiara płynna (z wina), libamentum'*: Przeto bilo wyele obyat, tuk pokoynich obyat y mokre rzeczi palyonich obyat (fuerunt ergo holocausta plurima, adipes pacificorum et libamina holocaustorum) *BZ* II Par 29, 35; Obyatha mokra libamina (parabis... cyathos, in quibus offerenda sunt libamina Ex 25, 29) 1471 *MPKJ* V 18.

Mokrz *'mocz, urina'*: Vrina mokrz vel sczyną *ca* 1500 *Erz* 46.

Mokrzewy garniec mokrzewy *'naczynie na mocz, nocnik, matella'*: Garnecz mocrzewy urinale XV *p. post. PF* V 7.

Mokrzyć *'oddawać mocz, urinare'*: Vrinare mokrzycz vel sczacz, pykącz *ca* 1500 *Erz* 46.

Molnik *bot.* **1.** *'komosa wonna, Chenopodium botrys L.'*: Herba tinee molnik, *kwcziczen 1472 *Rost* nr 1590.

2. *'Helichrysum Stoechas D. C.'*: Filago, sticados arabicum, polion *malnyk 1419 *Rost* nr 5225; Filago, maior antipater m[y]olnik 1437 *ib.* nr 2611; Molnik falaga 1460 *ib.* nr 3550; Molnyk ffilago *ca* 1465 *ib.* nr 4352; Molnyk filaga *ca* 1500 *ib.* nr 5451.

Mołdarz *cf.* **Mordarz**

Mołwa *cf.* **Mowa**

Mołwiać *'mawiać, mówić często, nieraz, dictitare'*: Wzywaly gospodna a on wysluchal ye, a w słupye ognya molwyal (loquebatur, *Fl*: molwasze) k nym *Pul* 98, 7.

Mołwić *cf.* **Mówić**

Mołwienie *cf* **Mówienie**

Momot *'jąkała, homo balbus'*: Momoth balbutiens *ca* 1455 *JA* XIV 494.

Momotliwy *'jąkający się, balbutiens'*: Momotliui balbuciens 1437 *Wisł* nr 228 s. 85; Opizo dicitur titubans al. momothlywy *OrtCel* 9; Momothlywy opyzo *OrtZab* 529; Iązyk yego (*sc.* Jesusa) vmovny ... nye rychly, nye klokyethlyvy, nye szepetlyvy any momotlyvy (lingua fuit... non promptula vel garrula ... non fuitque balbutiens... neque fuit titubans) *Rozm* 151.

Monaster, Manaster, Manastyr, Manastyrz, Monasterz, Monastyr, Monastyrz *'klasztor w kościele wschodnim, monasterium ritus Ruthenici'*: Manaster (*Matr* IV 3 nr 461: monaster) swiętego Spassa templum, monasteria: Szozan, Smolnicza et Lawrow, monaster sancti Onewrzego (1407) 1549 *AGZ* VII 50, *sim.* (1407) 1535 *Matr* IV 3 nr 461; Superius fluvio *Słonica rippae superiori usque circumferencialiter oraculo al. monasterza usque ad montem dictum Chramota (1409) 1616 *AGZ* IV 74; Cum pratis super torrentibus Slonycza, iuxta manastyrz... iacentibus (1440) 1516 *AGZ* V 101; Dux Michael... literam... super hoc ipsum monastir et bona eiusdem... ostendit (1443) 1449 *AGZ* XIV 287; Obligaverunt monastir Cupylow nuncupatum, in districtu Haliciensi situm 1445 *AGZ* XII 141; Domini supradicti dederunt ad proximam convencionem generalem... preclaro duci Michaeli Olschanski cum nobili Syenkone... pro manastir Vnyeow, prout intraverunt litis questionem al. ve prza pro tutoria eiusdem manastir et pro Fyedor, hvmyon, seniore monachorum in eodem manastir manencium, tandem domini partibus fecerunt ponere iura super tutoria dicti manastir. Et Syenko dixit, quod ab antiquis temporibus seniores predecessores sui dictum manastir habuerunt in tutoria. Et dux Michael eciam dixit, iura habet super dicti manastir tutoriam a domino rege 1449 *AGZ* XIV 286; ⟨Mar⟩garetha... resignavit terciam partem bonorum..., videlicet Martinow, Czyczkow, Maszkowcze et cum monaster Sobothow 1469 *AGZ* XII 399; Dedit... piscinam... pro ecclesia sancte Marie Virginis et monasterio al. manastyr wladicze Chełmensi 1478 *AkChełm* XIX 8, *sim.* 1472 *AGZ* XII 346; Qui monticulus iacet sub silva superius monastirz..., qui monastirz pertinet ad villam Lahodzycze in districtu Busciensi iacentem 1488 *AGZ* IX 133; Penes manastirz, qui manastirz pertinet ad bona ⟨La⟩hodzycze *ib.*136; ~ Ascribimus locum in monte ante villam Stradecz al. Ruthenicum *monastyer,... pro ereccione... et construccione claustri pro regula sancti Benedicti 1451 *Monlur* II 124; ~ Versus manastir Armenorum sub alto castro Leopoliensi 1451 *AGZ* XIV 319; In suburbio castri Leopoliensis inter aream Zyenkowskie ex una et manastirz Armenicale 1492 *AGZ* XV 296.

Monasterz *cf.* **Monaster**

Monastyr *cf.* **Monaster**

Monastyrz *cf.* **Monaster**

Moneta *formy*: *n. sg.* moneta *Sul* 56, *OrtBr* VII 571, *OrtMac* 102, *Dział* 63; ~ *g. sg.* monety 1424 *ZapWarsz* nr 86, 1428 *Pozn* nr 1499, 1435 *ib.* nr 1650, *Sul* 109, 1478 *AKPr* VIIIa 58, 1484 *Reg* 718, 1498 *MacPraw* VI 274; ~ *ac. sg.* monetę 1435 *Pozn* nr 1562; ~ *i. sg.* monetą 1435 *Pozn* nr 1650; ~ *l. sg.* (o) monecie *Sul* 56, *Dział* 63.

Znaczenie: *'pieniądze bite z kruszców, nummi e metallo facti'*: Jakosm ya... nye sfalschowal dobrey monety crolyewskey slą monetą 1435 *Pozn* nr 1650; O monecze geney *Sul* 56, *sim. Dział* 63; Geno prawo y gena monetha (una moneta) we wszem krolewstwye ma bycz

ymyana *Sul* 56, *sim. Dział* 63; V nasz yesth moneta, czo yey (*OrtBr* VII 571: gych) gydzye oszmnasczye za szyroky grosz praszky *OrtMac* 102, *sim. OrtBr* VII 571; ~ pospolnia moneta, pospolita moneta, moneta pospolita *'pieniądze obiegowe własnego państwa, nummi, qui aliquo in regno sunt in usu'*: O kthorø pyandzdzesanth kop grossow pospolithey monethy Sassin na Bernatha zalowal, tych mu on ne winowad 1424 *ZapWarsz* nr 86; Ti-m pyenyadze otliczal dzewyanczdzessyanth gr⟨z⟩iwyen przes dwu copu a myedzy tymy pyenyandczmy pyanczdzessyanth grzywen y pyancz grziwen praskych a ostatek pospolnyey moneti 1428 *Pozn* nr 1499; Za kaszdąn ranąn trzy grzywni *monete pospolitey teyze... rannemu ma zaplaczicz (tres marcas usuales monetae currentis in terra vulnerato solvat) *Sul* 103, *sim. ib.*; Manzoboycza osmy kop groschow moneti pospolytey (monetae communis) za zabytego... zaplaczy *Sul* 109; Nye wzalam sta slothych wangyerskych y dwudzyestu grzywien pyenyadzy pospolithey monethy 1478 *AKPr* VIIIa 58; A wszelky z nych ma pyenyądz wlozyczy w zkrzynką pozpolithą monethy pospolythey vybiraczovi (unusquisque autem usualis monetae denarium massario tribuat) 1484 *Reg* 718; Dziedzicz onego yazv nye ma więczei bracz od plinączego iedno pol grziwni grosi pospolithey monethy (mediam marcam grossorum communis monetae) 1498 *MacPraw* VI 274; ~ moneta krolewska *'pieniądze bite na zlecenie króla, nummi, qui regis iussu cuduntur'*: Jakosm ya... nye sfalschowal dobrey monety crolyewskey slą monetą 1435 *Pozn* nr 1650; Jacosz pan starosta zalowal oth krolya, yszebych ya wnosl pyenyądze falschowne w gego myasto Poznan, chczancz scaszycz gegyą monetha krolewską y corvnye ku scodzye *ib.* nr 1652.

Moneterowy *'?'*: Item XXXII bellyste landowanich, item XLI belliste leymprikowane, item VIII belliste moneterowe 1483 *RocznKrak* XVI 51.

Mora *bot. 'sykomor czy też morwa, Ficus sycomorus vel Morus sp.'*: Pobil w gradze winnicze gich y mori gich w szerzawu (occidit... moros eorum in pruina) *Fl* 77, 52, *sim. Pul.*

Morawiny *pl. tantum, bot. 'czarna morwa, Morus nigra L.'*: Moraviny moracelsi 1464 *Rost* nr 4849; Yagody moravyny mora celsi 1475 *ib.* nr 3216.

Mord *bot.* wilczy mord *'czerniec gronkowy, Actaea spicata L.'*: Wilczy mord strangulator canis 1472 *Rost* nr 426.

Mordacz *'morderca, zabójca, homicida'*: Gdyby ktho koko (*pro* kogo) zabył..., a tego szabytego czlowyeką... przyyaczyel nye chczalby tego fordrowacz..., maly ten mordacz (*OrtMac* 61: mordersz)... zostacz w myescze? *OrtBrRp* 49, 3.

Mordarz, Morderz, Moldarz *formy: n. sg.* mordarz 1379—404 *Biecz* I 71, *OrtBr* VII 565, XV *p. post. PF* V 8; morderz XV *med. GlWroc* 30r, *OrtMac* 61. 124, 1463 *PF* V 12; mołdarz *ca* 1455 *JA* XIV 494; ~ *ac. sg.* mordarza *OrtMac* 138; morderza *OrtBr* VII 565; ~ *i. sg.* mordarzem 1404 *Piek* VI 222; ~ *n. pl.* mordarzewie *MPKJ* V 135; morderze XV *p. pr. SKJ* I 304; ~ *g. pl.* morderzow 1471 *MPKJ* V 135; ~ *ac. pl.* mordarze *De morte* w. 279.

Znaczenie: *'morderca, zabójca, rozbójnik, też tyran, okrutnik, homicida, interfector, latro, homo saevus et crudelis, tyrannus'*: Appellavit advocatum de Dambowdzal unum mactatorem vlg. mordarz 1379—404 *Biecz* I 71; Quando proposuit Michael... super Cristinum... pro prato..., extunc stans in iure cum ipso, appellauit ipsum fore percussorem vlg. mordarzem 1404 *Piek* VI 222; Porro de Siria egressi sunt latrunculi morderze (IV Reg 5, 2) XV *p. pr. SKJ* I 304; Moldarz iugulator *ca* 1455 *JA* XIV 494; Gdyby kogo ktho zabyl..., a... przyyaczyel nyecha-ly thego fordrowacz..., ma-ly then mordersz (*OrtBr* VII 565: mordacz)... zosthacz w myescze? *OrtMac* 61; Then morderz (*OrtBr* VII 565: mordarz) yest prozen (*sc.* kary) krolewszka p⟨r⟩oszba y kazanym *ib.* 124; Yeden czlowyek przywyodl drugyego przed gayny sząd, a na drodze wyodacz gy wolal trzykrocz: ceter, ceter, szlowye nyesto⟨j⟩czye na mego mordarza (*OrtBr* VII 565: morderza), ysz on mego przyyaczyela szgladzyl s tego szwyatha *ib.* 138, *sim. ib., OrtBr* VII 565; Morderz latro 1463 *PF* V 12; Mordarze y okruthnyky, thy poszyeka nyebosczyky *De morte* w. 279; Morderzow (*var. lub.*: *poduchuv, mordarzewye) sicariorum (nonne tu es Aegyptus, qui... eduxisti in desertum quattuor milia virorum sicariorum? Act 21, 38) 1471 *MPKJ* V 135; Mordarz vispilio XV *p. post. PF* V 8; ~ Eciam per lupum intelligitur quilibet tyranus, mordesrz, crudelis, qui infestat subditos XV *med. GlWroc* 30r.

Morderstwo *'zabójstwo, homicidium'*: Morderstwa sediciones XV *med. GlWroc* 31v.

Morderz *cf.* **Mordarz**

Mordować *'znęcać się nad kimś fizycznie, męczyć kogoś, katować, też zabijać, aliquem cruciare, torquere, suppliciis afficere, item necare'*: Aszasz nye czytał..., yako panny mordovano, szyeczono y byczovano? *De morte* w. 485; Mordovaly trucidaverunt (qui erant cum Macha-

baeo... omnes, *sc.* Idumeos,... trucidaverunt II Mach 10, 17) XV *p. post. R* XXIV 375; Iniecerunt manus in eum (*sc.* Jesum) et tenuerunt eum indebite..., ligauerunt et fune misso in collum ita crudeliter mordovaly, *gl.* traxerunt, quod si homo fuisset purus, statim fuisset extractus *ca* 1500 *JA* X 380; Fune misso in collum, zadzyrgnąwszy powrós, ita eum (*sc.* Jesum) crudeliter agitauerunt, szyepaly, mordowaly, quod si fuisset purus homo, statim fuisset mortuus *ib.*; ~ Predictum bellum invaluit mordoual *Gn* gl. 144a; ~ Thoma... szamodzewath przibyegl gwaltem mocza na pana Borcoff dom y na stryya yego, y byl na dom, y mordowal, y *slachcziczu w domu ranyl 1432 *Pozn* nr 1383; ~ Thoma... szamodzewyath przibegl gwaltem mocza ną pana Borkow dom y bil, mordował w dom, y slachcziczа w domu ranyl, y drzwi schekl, y okna 1432 *Pozn* nr 1386. ~ *Cf.* **Umordować, Zamordować, Zmordować.**

Mordowanie '*katowanie, zabijanie, actus aliquem cruciandi, necandi, caedes*': Cedis mordovanya, schmyerczi, bicza (*war. lub.*: mordowanyą albo byczą, albo smaganą; Saulus autem adhuc spirans minarum et caedis in discipulos domini, accessit ad principem sacerdotum Act 9, 1) 1471 *MPKJ* V 134.

Morostki *(?) pl. tantum, bot.* '*żurawiny, Oxycoccus palustris Pers.*': Temella zorawyni, morostky (*pro* moroszky *?*) 1472 *Rost* nr 1810.

Morowiny *pl. tantum, bot.* '*czarna morwa, Morus nigra L.*': Morovini morus 1472 *Rost* nr 183.

Morownik *bot.* **1.** '*sasanka łąkowa, Pulsatilla pratensis Mill.*': Morownik pulsarita 1437 *Rost* nr 2755; Morownik pulsatilla 1472 *ib.* nr 492.

2. '*aloes, Aloe succotrina Lam.*': Morownyk aloe 1419 *Rost* nr 5278.

1. Morowy '*mający związek z morem, pestilens*': morowe powietrze '*mór, zaraza, pestis, pestilentia*': Kassdy sz wasz prosz pana boga szam za szyą, ysby nasz pan bog raczyl zachowacz od nagly szmyerczy, od morovego powyetrza *Gn* ap. 2a; Propter repellendam pestem inguinariam dla powyetrzą morowego 1466 *R* XXV 141; Dla powyetrzą morovego XV *p. post. ib.* 202.

2. Morowy '*mający związek z morą, tj. morwą, morwowy, mori (gen.)*': Morowe iagodi, gezyny XV *ex. R* LIII 67; ~ drzewo morowe '*morwa, Morus L.*': Zacheusz... ządal vzrzecz mylego Iesucrista..., a zabyezavschy na drzeuo sykomorove, ktore drzevo lysczem podobno morovemv drzevv, a ynem fygovemv (sycomorus... in foliis moro similis, in aliis similis ficui)..., aby y vzral, bo tądy myal ydz *Rozm* 406.

Morski *formy*: *n. sg. f.* morska XV *p. post. PF* III 287, *ca* 1500 *SprTNW* V 9; ~ *g. sg. m.* morskiego *ca* 1420 *R* XXIV 82, *BZ* Deut 1, 7; *f.* morskiej 1471 *MPKJ* V 136; *neutr.* morskiego *Rozm* 482. 829; ~ *ac. sg. m.* morski XV *med. GlWroc* 100v; *f.* morską *Rozm* 831; *neutr.* morskie *Fl* 45, 2, *BZ* Deut 33, 19; ~ *v. sg. m.* morski *Naw* 97; *f.* morska 1444 *R* XXIII 302, *Naw* 38, XV *ex. PF* V 104, *De nativ* w. 52, *ca* 1500 *SprTNW* V 10; ~ *l. sg. m.* (na) morskiem *BZ* Gen 49, 13; *neutr.* morskiem 1471 *MPKJ* V 116; ~ *n. pl. m.* morscy *Rozm* 92; morskie *Rozm* 478; *f.* morskie 1444 *R* XXIII 302, XV *med. PamLit* XXVIII 308, *Rozm* 290. 350; ~ *g. pl. m.* morskich *Rozm* 482; *f.* morskich *BZ* Is 48, 18; ~ *d. pl. f.* morskim *BZ* Gen 1, 28; ~ *ac. pl. f.* morskie *Fl* i *Pul* 8, 8. 32, 7. Moys 22, *BZ* Gen 9, 2, *Rozm* 5; ~ *i. pl. f.* morskiemi *Rozm* 831.

Znaczenie: '*będący w związku z morzem, dotyczący morza, qui maris est, ad mare pertinet, marinus, maritimus*': Sgromadzaią iaco w pochirz wodi morske (aquas maris) *Fl* 32, 7, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* Moys 22; Przenesoni bądą gori w sercze morske (in cor maris, *Pul*: w szyercze morza) *Fl* 45, 2; Erunt signa in sole... et in terra, pressura magna gencium pre confusione sonitus maris et fluctuum przed rzøszem szwanku morszkego (*GlWroc* 100v: prze nepokoy morsky) y przed welnami (Luc 21, 25) *ca* 1420 *R* XXIV 82; Imber et procelle przeual. nawalni descz, morske welni 1444 *R* XXIII 302; Ty glambokosczy morska tu abisse maris! *ib.*; Ne te mergent welny morske de vertice hoc XV *med. PamLit* XXVIII 308; Zabulon na brzegv morskyem (in litore maris) bądzye bidlycz *BZ* Gen 49, 13; Poydzcze kv gorze... podle brzegv morskyego (iuxta litus maris) *BZ* Deut 1, 7; Roswodnyenye morskye (inundationem maris) iako mleko saacz bądø *BZ* Deut 33, 19; Sprawyedlywoscz twa (*sc.* byłaby) iako oplwytoszcz wod morskich (gurgites maris) *BZ* Is 48, 18; W morskyem gygranyv (*war. lub.*: w morsskyem wzgygranyv) in maris ficto (transibit in maris freto et percutiet in mari fluctus Zach 10, 11) 1471 *MPKJ* V 116; Oth moczy morskyey (*war. lub.*: od moczy morskyey, aut od walv, aut od gwalthv) a vi maris (puppis... solvebatur a vi maris Act 27, 41) *ib.* 136; Procella potop albo vyr, albo nawalnoszcz morszka XV *p. post. PF* III 287; *Oczruthną przepaszcz morszka *ib.* 288; Vczynyla (*pro* vczynylo) szye sylne trząszyenye morza, aze lodzyczą przykryvaly velny morskye (ita ut navicula operiretur fluctu-

bus Mat 8, 24) *Rozm* 290, *sim. ib.* 350; Bądą znamyona v slonczv... a na zyemy vdrączenye lyvda przed strachem chelstvv abo ryczenya morskyego y przed stlukanym volow (*pro* valow) morskych (prae confusione sonitus maris et fluctuum Luc 21, 25) *ib.* 482; ~ Wszitko podbil ies pod nogi iego, owcze... y riby morzke, iesz przechodzø stdze morzke (semitas maris) *Fl* 8, 8, *sim. Pul*; ~ Panuyczye ribam morskym (dominamini piscibus maris) *BZ* Gen 1, 28; Wszitky ribi morskye (pisces maris) dawam tobye w mocz *ib.* 9, 2, *sim. Rozm* 5; Powythay, Sabaoth, angyelsky czeszarzv nyebyeszkyey rzyschey, krolyv zyemszky, morsky! *Naw* 97; Bogovye morsczy (dii maris) boyovaly z bogy zem[y]skymy *Rozm* 92; Trzeczyego dnya morskye dzyvy (marinae belluae) vkazv szya na morzv *ib.* 478; Ta korona byla vczynyona s czyernya morskyego (spinas illas asserunt iuncos fuisse marinos) *ib.* 829; Po tem koronovanyv przynyesly trescz morską (harundinem Mat 27, 30) *ib.* 831; Ony... poczęły bycz yego ssvyątą glovą laskamy albo trczynamy thymy ystnyemy morskyemy *ib.*; ~ gwiazda morska *'gwiazda polarna, przenośnie o Matce Boskiej, stella maris, translate de Beata Virgine Maria'*: Swyatha Maria, morszka gwyazdo..., szlvthuy szye nade mna! *Naw* 38, *sim. ca* 1500 *R* XIX 67, *ca* 1500 *SprTNW* V 10; O Maria, mathko slotką, vkaz schyą nąm, gwyazdo morska! XV *ex. PF* V 104, *sim. De nativ* w. 52; Czysta panna, gwyasda morska, vczyecha iest krzesczyanyska *ca* 1500 *SprTNW* V 9. ~ *Cf.* **Byk, Cebula, Cielę, Jagły, Jagoda, Kwiat, Łoboda, Piana, Proso, Rzęsa, Sum, Ślimak, Treść.**

Morwa *bot.* **1.** *'czarna morwa, Morus nigra L.'*: Ovocz morwi fructus mori 1461—7 *Serm* 114v; Morwa morus 1472 *Rost* nr 182; Morvą morus *ca* 1500 *Erz* 46.

2. jałowa morwa *'figowiec morwowy, sykomor, Ficus sycomorus L.'*: Yalova morwą sicomorus *ca* 1500 *Erz* 46.

Morysz *bot. 'sasanka łąkowa, Pulsatilla pratensis Mill.'*: Moryss pulsatilla 1472 *Rost* nr 489.

Morze *formy*: *n. sg.* morze *Gn* 174b, *Fl* i *Pul* 77, 58. 94, 6, *etc.*; ~ *g. sg.* morza *Gn* 174a. 182a, *Fl* i *Pul* 64, 7. 67, 24. 68, 3, *etc.*; ~ *d. sg.* morzu 1461—7 *Serm* 96v, *Rozm* 89. 290. 350; ~ *ac. sg.* morze *Fl* i *Pul* 73, 14. 77, 16, *etc.*; ~ *i. sg.* morzem *BZ* Num 34, 12, *Rozm* 353; ~ *l. sg.* (na) morzy *Kśw* ar 17, *Fl* 134, 6; (w) morzu *Fl* i *Pul* 64, 6. 76, 19, 1449 *R* XXV 164, XV *med. SKJ* I 66, *MW* 10a, *Pul* 134, 6, *Rozm* 350. 478. 781.

Znaczenie: *'morze, też mniejszy naturalny zbiornik wodny, jezioro, mare, lacus'*: Postaui (*sc.* anioł) prauø nogø na mory *Kśw* ar 17; A cdisz... ony szø byly do morza przysly, tedy vøcz morze gestcy szø ono bilo na obe strone rostøpylo *Gn* 174a—b; Svøthy Gan... gestcy on k n⟨i⟩m tako rzecl byl, isbicz mu ony... kamene od morza bily prynesly *Gn* 182a; Wisluchay nas, bosze..., nadzeia wszech conczow zeme y w morzu (in mari) daleco *Fl* 64, 6, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 76, 19, *MW* 10a; Ne pogrøszay me potop wodni, ani me poszyray morze (profundum)! *Fl* 68, 19, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 68, 39; I panacz bødze od morza asz do morza (a mari usque ad mare) *Fl* 71, 8, *sim. Pul*; Ti ies poczwerdzil we czczy twoiey morze (mare) *Fl* 73, 14, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 77, 16. 88, 12; Wiwodl ie w nadzegi y ne baly se, a neprzyaczele gich pocrilo morze (mare) *Fl* 77, 58, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 94, 6. 103, 26. 113, 3; Ty panasz moczy morza (potestati maris) *Fl* 88, 10, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 64, 7. 67, 24. 68, 3. 79, 12. Moys 8; Veselcze se nebossa y raduy se zema, porusz se morze (mare)! *Fl* 95, 11, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 97, 8; Pobvdzyly... sø støpaiecz w morze, Morze Czyrzwonee (in mare, Mare Rubrum) *Fl* 105, 8, *sim. Pul*; Wszytko, czokoly chczal, vczynil pan na nebe y na *szeimy, w morzy (in mari, *Pul* i *Rozm* 781: morzu) *Fl* 134, 6; Kona y wszadacza wrzwczyl gest w morze (in mare Ex 15, 1) *Fl* Moys 1, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* Moys 4.22; Sebraly sø se otchlany albo gløbokosczy wposr⟨z⟩od morza (in medio mari Ex 15, 8) *Fl* Moys 8, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 79, 12, *BZ* Ex 15, 8. Neh 9, 11; Zlomyenye lodzey na morzu (in profundo maris II Cor 11, 25) czyrpyal yesm 1449 *R* XXV 164, *sim.* XV *med. SKJ* I 66; Grzeschnego syercze gest iaco morze wrayącze (quasi mare fervens Is 57, 20) XV *med. R* XXII 243; Wyancz szą na morze weszbral, a oczecz w szaloscz⟨i⟩ ostal *Aleksy* w. 91, *sim. ib.* w. 151; Yusz thv chcza czyrzpyecz... v mego oczcza na dworze, gdym nye przebil za morze *ib.* w. 163; Vltra mare Aquilonis za morze na polnoczy *OrtCel* 12, *sim.* XV *ex. Zab* 526; Ve terre et mari ze⟨mi⟩ y morzv 1461—7 *Serm* 96v; Gdy sthworzyl bog czlowyeka..., podal yemv ryby sz morza *De morte* w. 123; Trans fretum za morze aut przesch morze przewyescz (Mat 8, 18) 1471 *MPKJ* V 118; Chodzącz Ihus podlyą Morza Galylyeyskyego vydzyal dw brathv... pvszczayącze szyeczy v morze (in mare Mat 4, 18) *EwZam* 302, *sim. Rozm* 213; A yest yezyoro, ktoresz byva, kyedy Yordan nabyerze, alye podlug zydowskyego yezyka zovye morze, bo Zyd kazdą vodą zovye tarsys, czvsch morze (lacus

est,... dicitur mare... idiomate Hebraeo, quia omnem aquarum collectionem vocat Hebraeus tharsis, id est mare) *Rozm* 213, *sim. ib.* 290. 478; Usrzą myly Iesus tluscze vyelykye okolo szyebye, kazal ym ydz podlye morza (iussit ire trans fretum Mat 8, 18) *ib.* 289; Iako yvz byl vyeczor, tako yego zvolyenyczy posly kv morzv (ad mare Jo 6, 16) *ib.* 350, *sim. ib.* 89. 290; Myly Iesus przysched k nym chodzącz po morzv (ambulans super mare Mat 14, 25), a ony vzryawszy y na morzv chodzącz (super mare ambulantem Mat 14, 26), lyekly szye naszylnye *ib.* 350, *sim. ib.* 478; Nalya⟨z⟩wschy y (*sc.* Jesusa) za morzem (cum invenissent eum trans mare Jo 6, 25) rzekly *ib.* 353; Ydzy do morzą (ad mare Mat 17, 26), vrzuczysch vądzyczą *ib.* 372; ~ Bily szø sesly do padola lesznego, ges to gest morze solne (mare salis) *BZ* Gen 14, 3, *sim. ib.* Num 34, 3; Odtød poydø przeczіw wzchodv slvnecznemv k morzv Ceneret, a czøgnø syø asz do Iordana, a na poslad slonim syø morzem ogarnye (salsissimo claudentur mari) *BZ* Num 34, 12.

Morzybab *bot.* ‘*widlak, Lycopodium clavatum L.*’: Morzybab spica Celtica 1460 *Rost* nr 3730, *sim. ca* 1465 *ib.* nr 4588, 1472 *ib.* nr 891; Morszybab spica Celtica, spica Romana *ca* 1500 *ib.* nr 7310.

Morzybaba *bot.* ‘*widlak, Lycopodium clavatum L.*’: Moribaba spica Celtica XV *ex. R* LIII 69.

Morzyć, Morzyć się *formy: praes. ind. 1. sg.* morzę *De morte* w. 162. 171. 172. 268. 329. 439; *1. pl.* morzymy *Fl* i *Pul* 43, 24; ~ *inf.* morzyć *De morte* w. 167; ~ *fut. 2. pl. m.* będziecie morzyli XV *p. post. AKH* VI 446; ~ *praet. 3. sg. m.* morzył XV *in. R* XXIV 61, XV *p. post. PF* III 287; ~ *condit. 1. sg. f.* bych morzyła *De morte* w. 161. 230; ~ *part. praet. pass. n. sg. neutr.* morzono *De morte* w. 490.

Znaczenia: **1.** ‘*pozbawiać kogoś życia, uśmiercać, zabijać, aliquem interficere, necare*’: Szth⟨w⟩orzyczyel wszego szthworzenya poszyczył my... moczy, bych morzyla ve *thnye y w noczy *De morte* w. 161, *sim. ib.* w. 230; Morza na wszchoth, na polvdnye *ib.* w. 162; Tocz me navyanczsze veszele, gdy mam morzycz szyvych vyelye *ib.* w. 167; Morza wszythko luczszkye plemya, morza mądre y thesz vyly *ib.* w. 171—2, *sim. ib.* w. 268. 329. 439; Aszasz nye czytal..., yako panny mordovano..., nyekthore głodem morzono *ib.* w. 490; ~ *przenośnie* ‘*unicestwiać, niszczyć, exstinguere, delere*’: Alye [acz] badzyeczely czyelne morzyly duchem swyathim szkuthky, ⟨będziecie żyli⟩ (si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis Rom 8, 13) XV *p. post. AKH* VI 446.

2. morzyć się ‘*umierać, mori*’: Prze czø morzymy se wszistek dzen (propter te mortificamur tota die), mnimany iesmi iaco owcze pobite *Fl* 43, 24, *sim. Pul.*

3. ‘*umartwiać, męczyć, cruciare, vexare*’: Corpus macerabat, morził,... verberibus biczovanym XV *in. R* XXIV 61.

4. *(o śnie, de somno)* ‘*ogarniać, opanowywać, opprimere*’: Sopor irrepsit, morzył, mea langwida corpora XV *p. post. PF* III 287.

Cf. **Pomorzyć, Umorzyć, Zamorzyć, Zmorzyć, Pomorzać**

Morzyrak *bot.* ‘*widlak, Lycopodium clavatum L.*’: Morzyrak *ca* 1465 *Rost* nr 4648.

Mos ‘*jakaś jednostka miary objętości, certa quaedam capacitatis mensura*’: Incolis... damus et concedimus plenam et omnimodam potestatem iudicandi supra ulnam, supra mensuram vlg. mosz necnon supra mensuram dictam korcz 1413 *DokMp* I 380; Mensuras: lokecz, mary, mossy XV *med. R* XXIV 350; Cmethones in advocatia locati... de lanco 2 mensuras tritici al. mossy dare debebunt 1493 *Matr* II nr 110.

Mosiądz ‘*stop miedzi z cyną lub cynkiem, orichalcum, aes*’: Electrum dicitur metallum vlg. mosądz 1426 *PF* V 15; Mossyącz electrum XV *p. pr. ib.* 28; Moschøtz tum dominus ad Moysen dixit, ut faceret serpentem eneum (Num 21, 8) XV *p. pr. R* XXII 333; Kaszdi... offyervy bogu zloto y szrzebro, moszyøøcz (aes) *BZ* Ex 35, 5; Szrzebra y slota, y moszødza (argenti aerisque metalla), y wszitko kowadlo offyerowaly søø panu *ib.* 35, 24; Napelnyl go ducha boszego... umyenya y wszego nauczyenya... ku vczynyenyv potrzebi z slota a szrzebra y moszyødzu (et aere) *ib.* 35, 32; Przyprawyl Dauid nyezmyernø wagø mosyødzu (aeris pondus innumerabile) *BZ* I Par 22, 3; Moszyacz cuprum *ca* 1455 *JA* XIV 489; Moszandza electrum (et de medio eius quasi species electri, id est de medio ignis Ezech 1, 4) 1471 *MPKJ* V 103; Moszącncz auricalcum (pedes eius similes aurichalco Ap 1, 15) *ib.* 137; Szlotą pyaną aut moszącz auricalcum (omnia vasa... de aurichalco erant III Reg 7, 45) *MPKJ* V 43; Mosącz cuprum 1472 *Rost* nr 26; Moszyadz oricalcum *ca* 1500 *Erz* 46.

Mosiądzewy *cf.* **Mosiądzowy**

Mosiądzowy, Mosiądzewy *formy: n. sg. m.* mosiądzowy XV *ex. MPKJ* II 326; ~ *ac. sg. m.* mosiądzowego 1444 XXIII 309; *neutr.* mosiądzowe *Fl* i *Pul* 17, 37; ~ *n. pl. m.* mosiądzowe *OrtCel* 9; *f.* mosiądzowe *OrtCel* 8; ~ *g. pl. f.* mosiądzowych *BZ* Ex 36, 18; ~ *ac. pl. m.* mo-

siądzowe *BZ* Ex 36, 38; *f.* mosiądzowe *BZ* Num 16, 39; *neutr.* mosiądzowa *Fl* i *Pul* 106, 16; ~ *i. pl. f.* mosiądzowymi *BZ* Ex 38, 2; *neutr.* mosiądzewymi XV *p. pr. R* XVI 345.

Znaczenie: '*zrobiony z mosiądzu, mosiężny, ex orichalco vel aere factus*': Iensze vczy rœcze moie ku boiowi y poloszil iest iaco łœcziszcze mosød⟨z⟩owe (ut arcum aereum, *Pul*: mosszyødzowe) ramona moia *Fl* 17, 37; Starl yest wrota moszøndzowa (portas aereas) y zawory szelazne zbyl *Fl* 106, 16, *sim. Pul*; Serpentem eneum mosiandziouego 1444 *R* XXIII 309; Y uczynyø... zaponek moszyødzowich (fibulas aeneas) pyøczdzyeszyøt *BZ* Ex 36, 18; Podstawky gich ulaal moszyødzowe (aeneas) *ib.* 36, 38; Przykryl gc blachamy moszyødzowimy (laminis aeneis) *ib.* 38, 2; Tedi *sebrar Eleazar kaplan kadzidlnicze mosyødzowe (turibula aenea) *BZ* Num 16, 39; Morsee dicuntur tusalia crea vlg. stampky mosyadzowe *OrtCel* 8; Mosyadzowe garnecze olle eree *ib.* 9; Serpentem eneum mosządzowy (Num 21, 8) XV *ex. MPKJ* II 326; ~ Byszvny (*leg.* birzwny) moszyądzevymy trabibus aenis XV *p. pr. R* XVI 345.

Mosiężnik '*rzemieślnik, wyrabiający przedmioty z mosiądzu, faber in operibus ex aere fabricandis occupatus*': Mosyąsnyk (*war. kal.*: skarbnyk) errarius (Alexander aerarius multa mala mihi ostendit II Tim 4, 14) *MPKJ* V 131.

Mosiężny '*zrobiony z mosiądzu, aereus*': Oddalem... ssødow mosyøznich (vasa aerea) z dobrego kowu... XII *BZ* II Esdr 8, 58.

Most *formy*: *n. sg.* most 1282 *KodPol* III 132, (1342) 1512 *KodPol* II 677, (1379) 1517 *AKH* IV 264, 1421 *KodPol* III 382, 1445 *AGZ* XI 254; ~ *g. sg.* mostu 1409 *KsMaz* I nr 1253, 1429 *Pyzdr* nr 932, *Aleksy* w. 178; ~ *ac. sg.* most 1422 *Pozn* nr 1112, 1427 *ZapWarsz* nr 222; ~ *i. sg.* mostem (1459) XVI *p. pr. Matr* IV 3 nr 928; ~ *l. sg.* (na) moście *ca* 1500 *Czrs* s. LXVII; ~ *g. pl.* mostow XV *p. post. StPPP* X nr 197.

Znaczenie: '*drewniany pomost nad wodą, prawdopodobnie także i bród umocniony na stałe kamieniami, jak też i usypana przez wodę czy bagna grobla, pons, fortasse etiam vadum lapidibus stratum vel agger in aqua stagnove positum*': Jacom ya prziyachaw do Dzirzskowa mostu ne odbilem clotki anim slamal wrot szilø 1409 *KsMaz* I nr 1253; Tą (*sc.* drogę) wytrzymal trzydzeszczy lath s pocoyem y yą yesdzono cu mszy, a *møst trzy latha, a o thą gy droga y o most nygdy ne prossył 1422 *Pozn* nr 1112; Jakom ia ne yesdzyl na Wa⟨w⟩rzinczow dom za mosth 1427 *ZapWarsz* nr 222; Yako Ozep nye przemyotal gwaltem mostu panyey Sandcze 1429 *Pyzdr* nr 932; Thv szya byl weny szamath wkrathl, malo eze sz moszthv nye szpadl *Aleksy* w. 178; Mosthow poncium XV *p. post. StPPP* X nr 197; Yako ya nye bral any byerzą czla any mostowego na braneczkem moscze sz myeszczan groczsky⟨ch⟩ *ca* 1500 *Czrs* s. LXVII; ~ *może nomina propria*: Dantes eidem Dominico... in predictis silvis signa et granicias, videlicet Kalan, laweczna dcbrz, cameni most, Lubussa (1279) 1336 *MiesHer* XV 116; In taberna, quam edificare ceperat ad finem pontis, qui dicitur suti most 1282 *KodPol* III 132; Et per decursum eiusdem riwli... usque ad pontem, qui kozy mosth nominatur (1342) 1512 *KodPol* II 677; Prata a Olschowa eundo usque ad pontem, qui Czadrowi most vocatur (1379) 1517 *AKH* IV 264; A ponte dicto vlg. suti most... Qui fluuius fluctuat seu currit ad supradictum pontem vlg. suti most 1421 *KodPol* III 382; Incipiendo od wirchowyny fluminis Czarnego *Potokø, in quo est pons, qui dicitur Szabolow most 1445 *AGZ* XI 254; Jacobus... donat agrum iacentem inter aggerem al. grobliczam et inter maly mostek... et pratum post pontem vlg. nuncupatum za glynnym mostem (1459) XVI *p. pr. Matr* IV 3 nr 928.

Mostek 1. '*mały most, kładka przez wodę, może też i mały bród umocniony na stałe kamieniami, ponticulus, fortasse etiam parvum vadum lapidibus stratum*': Czachow ad silvam dictam vlg. Kobelynki,... cum particula in Mleczkow usque ad silvam po kamienny mostek (1380) XVI/XVII *DokMp* I 206; Cum piscina inferiori, que iacet penes pontem al. mostek 1416 *LubPodk* 144; U moszthku 1427 *ArchTerCrac* CCCXII 340, 7; Jacobus... donat agrum iacentem inter aggerem al. grobliczam et inter maly mostek (1459) XVI *p. pr. Matr* IV 3 nr 928; Pratum penes mosthek currenti fluvio Lynthvp ex utraque fluvii donavi (1495) *KodWil* I 508; ~ *może nomina propria*: Termini... villarum sic denominantur: mostek, palice, błoto, gori, sorave bloto 1237 *KodWP* I 175; Villam..., cuius medietas, videlicet a *Grogolczi Kers et mostek ab olim ad nos dinoscebatur pertinere 1370 *KodWP* III 345.

2. '*kość mostkowa wraz z okrywą mięsną, os pectorale una cum carne, qua contegitur*': Mostek pectusculum (*war. lub.*: mostek aut grandzy *plectusculum; sanctificabisque et pectusculum consecratum Ex 29, 27) 1471 *MPKJ* V 19; Mostek spondalium 1472 *Rost* nr 1877.

Mostne '*opłata za korzystanie z mostu, vectigal vel portorium, quod ab iis, qui ponte flumen*

superabant, solvebatur': Absolvimus homines in omnibus villis predicte domus commorantes... a... naraz, podvorove, targove, mosthne, a castrorum edificio sive poncium quorumlibet (1181) 1546 *KodWP* I 32; Damus etiam eis (*sc.* fratribus de Byssovia) plenariam libertatem, uidelicet... a podworowe, a mostne, a poradlne, a stroza (1250) 1623 *KwartHist* XL 194, *sim.* 1253 *KodPol* I 68, 1280 *AKH* IV 357, 1288 *KodPol* I 126; Homines predictarum villarum ab omni iure Polonicali liberi essent et exempti, videlicet... a dan, naraz, *potvorove, *targone, mostne, a castrorum edificio seu poncium quorumlibet 1251 *KodWP* I 264, *sim.* 1256 *PPom* 138; Coloni manentes in eisdem villis plenaria gaudentes libertate... a vesnica, a mostne, a poradlne (1257) XIV *p. pr. AKH* IV 192; A naraz, a mostne, poradlne, povolove 1286 *KodPol* I 118; A stacionibus et a quibusuis oppressionibus angariis et preangariis et specialiter ab his, que sequuntur:... przevoth, mo⟨s⟩thne, psarszkye, a venatoribus, a laboribus et ceteris oppressionibus 1289 *KodMazL* 30; Volentes ipsam hereditatem et habitatores eius in libertate Tewtonica ab omnibus iuribus et solucionibus ac serviciis esse semper quietam et exemptam, videlicet a prevod,... *moztne, poradlne 1289 *KodWP* II 18, *sim.* 1289 *Lites* II 256, 1292 *ib.* 257, 1307 *KodPol* I 180, *sim.* 1315 *KodPol* II 198, 1368 *KodWP* III 323.

Mostnik *może* '*rzemieślnik wyspecjalizowany w budowie mostów, fortasse artifex pontes faciendi peritus*': Presentibus hiis testibus: Myczkone sartore, Nicolao, dicto in wlgari mostnyk..., ciuibus Cracouiensibus 1361 *MMAe* III 309.

Mostowe '*opłata za korzystanie z mostu, vectigal vel portorium quod ab iis, qui ponte flumen superabant, solvebatur*': Volumus, ut incole dictarum villarum... a strosa,.:. a mostove, a povoz... penitus sint immunes 1252 *KodWP* I 270; A preparacione et reperacione castrorum ac poncium, a solucione, que mostowe dicitur... dignum duximus penitus absolvendas (1260) XVIII *ib.* 298; (Villam) Sobothka cum pontali, quod vlg. dicitur mostove 1357 *KodWP* III 70; Casimirus III rex incolas oppidi Stawysschin, e Bochnia sal versus Calys vehentes, a solutione medii telonei, dicti mostowe, in Vsczye, Slomnyk, Radomskye, Sczyrczow, Russanyn et Siradia liberat (1362) XVI *p. pr. Matr* IV 3 nr 215; In solucione pontis al. mostove ad nos et mensam nostram episcopalem spectante supra fluuium Narew circa Polthowsko currentem constructi (1469) *KodMazL* 250; Theloneum... al. mostowe 1483 *AkChełm* XIX 15; Rex oppidum Lowycz ab omnibus teloneis, foraliis sive thargowe et pontaliis al. mosthowe dictis absolvit 1495 *Matr* II nr 484; Yako ya nye brał any byerzą czła any mostowego na braneczkem moscze sz myeszczan groczsky⟨ch⟩ *ca* 1500 *Czrs* s. LXVI—LXVII.

Moszcz, Muszcz '*sok owocowy świeżo wyciśnięty, młode wino, mustum*': Wylkoscz liquor, moscz mulsum 1436 *R* XXIII 278; Trczy myodovey favi, moscze musta XV *p. pr. R* XVI 341; Achasia... est succus expressus a pomis uel piris brumellis, uel cerasis, proprie moscz uel kerstrag 1450 *RpKapKr*, *sim.* 1476 *PF* V 13, XV *p. post. PF* V 10; Dum saltant athomi, patet excelencia vini, impedit vrinam mustum, muscz, solvit cibo ventrem XV *p. post. PF* III 291; Mvscz bono vino XV *p. post. R* XLVII 352; Mulsum est potio ex aqua et melle, etiam pro nouo vino inuenitur moscz *ca* 1500 *Erz* 46; Moscz mustum *ib.*

Moszna 1. '*mieszek, torba, worek, sacculus, pera*': Rzekl (*sc.* Chrystus) ku svem zvolyenykom: Kyedym vass slal przez moszny, przez toboly, przez bothow (sine sacculo et pera, et calceamentis Luc 22, 35)..., azaly vam czego nyedostavalo? *Rozm* 638; Kto ma *moszmą, vezmy y tobolą (qui habet sacculum, tollat similiter et peram Luc 22, 36) *ib.*

2. '*worek jądrowy męski, colei, scrotum*': Piga [...], bursa testiculorum moszna v mandu XV *p. post. PF* V 9; Moschny genitalia *ca* 1500 *Erz* 46.

Moszonek *bot.* '*Physalis Alkekengi L. — roślina lub jej owoc*': Mossonki alkekengi 1472 *Rost* nr 702; Mossonek alkekengi *ib.* nr 703.

Mościna '*kłoda, dyl, gruba deska, którymi wykładano powierzchnię mostów, lignum, quod ad pontem summum consternendum adhibebatur*': Item Xpistus posuit super hos lapides, pilas et ligna szlezey aut moszczyny 1466 *R* XXV 138; Pile gystbycze, [...] szlezeye aut mosczyny XV *p. post. ib.* 199; Ligna szlyezeye aut moszczyny XV *ex. ib.* 146.

Mościsko '*stary, zniszczony most, pons vetus, corruptus*' *(?)*: Usque ad pontes, qui in vulgari dicuntur mosciszka (1367?) 1479 *KodTyn* 149. ~ *Zapewne już nomen proprium.*

Motać *cf.* **Rozmotać**

Motłoch '*rodzaj lichego kwaśnego wina, vinum ex uvis agrestibus factum*': Labruscam vlg. motloch uel agrest XV *ex. ErzGlos* 178.

Motowąz '*sznur, wstążka, taśma, vitta, funis*': Mow k synom israelskim a powyecz gim, acz vcinø sobye podolki na cztirzech wøglech

plasczowich przziczinyayøcz k nim motowøzi (1471 *MPKJ* V 25: mottowanzy) modre (ponentes in eis vittas hyacinthinas) *BZ* Num 15, 38.

Motowidło '*przyrząd służący do zwijania nici w motki, instrumentum, circa quod volvuntur fila et cuius ope in orbes glomerantur*': Motowydlo girgillum 1437 *PF* V 16; Motowydlo alabrum 1437 *Wisł* nr 228 s. 85, *sim.* XV *ex. PF* V 27, *ca* 1500 *Erz* 46; Vertibrum, id est alabrum mothovydlo vel prząslen *ca* 1500 *Erz* 46.

Motyka *formy*: *n. sg.* motyka XV *p. post. PF* V 30, *ca* 1500 *Erz* 46, *ca* 1500 *R* XLVII 354; ~ *ac. sg.* motykę 1444 *Pozn* nr 1616; ~ *i. sg.* motyką *Słota* w. 31, *Sul* 4, *Dział* 5; ~ *ac. du.* motyce *Sul* 63; ~ *g. pl.* motyk 1425 *TymProc* 321, XV *p. pr. R* XVI 345; ~ *ac. pl.* motyki *DłLB* III 355, 1491 *AGZ* XVIII 509.

Znaczenie: '*kopaczka, ligo, rutrum*': Pelnø miszø nadroby, yako on, czszo motykø roby *Słota* w. 31; Borzignew... tenetur... decem uligines vlg. mothik dare 1425 *TymProc* 321; Jszem tha motika wszął na dzedzini⟨e⟩ domini episcopi 1444 *Pozn* nr 1616; Theszs gdzekolye plugem... na polyoch orano bi bilo, dzeszanczina... ma dana bicz, wyiąwszi rzepą... y thim podobne naszenya, czso ge mothiką kopayąncz abo riyąncz (*Dział* 5: na ktore motyka albo rydlem rycz mogą) w ogrodzech swogych ktho sadzi (si quis ligonisando plantaverit) *Sul* 4; Bądzely wyączey dny granycz⟨e⟩ne,... pothkomorze dwye szekyrze, dwye mothycze alybo dwa rydla a nye wyączey (*sc.* weźmie; a quibus secures duas cum duobus fossoriis tollat iure suo) *Sul* 63; Motyk ligones XV *p. pr. R* XVI 345; Senko debet restituere... currum cum cathena, cum tribus securibus et tribus mothiky 1466 *AGZ* XIII 520; Invenies kylyowi et mothiky *DłLB* III 355; Quia non accepi nobili Stanislao... hec ab eo in domo sua nec importavi... quatuor ligones al. mothyky 1491 *AGZ* XVIII 509; Pro... ligone al. motyką 1496 *StPPP* II nr 4459; Motika putrum (*pro* rutrum) XV *p. post. PF* V 30; Mothyką ligo *ca* 1500 *Erz* 46; Occa gracza, mothyka *ca* 1500 *R* XLVII 354.

Motyl *zool.* '*papilio sp.*': Motyl papilio 1437 *Wisł* nr 228 s. 88; Byzkvp przes motylya chrobaka (per papilionem vermem), a ssmyara, a pycha byzkvpya przes dwye krzydlye... wyobrazzony sø y wylozzony XV *med. MPKJ* V 432; Motyl papilio 1472 *Rost* nr 1459; Mothyl papilio *ca* 1500 *Erz* 46.

Motylica '*pasożytniczy robak, wywołujący chorobę w przewodach żółciowych zwierząt (zwłaszcza owiec) i ludzi, vermis parasiticus, qui animalibus (e. g. ovibus) et hominibus iecinoris morbum affert*': Item si vermes... mothylycze sunt in capite in medio cerebrum illarum, postquam subito moriuntur, demembra caput vnius mortue XV *WisznRp* IV 194.

Motylowy '*należący do motyla, qui papilionis est*': Byzkvp przes motylya chrobaka..., dwoyaka wolya przes dwa rogy motylyowa (per duo cornua papilionis)... wyobrazzony sø y wylozzony XV *med. MPKJ* V 432.

Mowa, Mołwa *formy*: *n. sg.* mołwa *Fl* i *Pul* 118, 140. 147, 4, *MW* gl. 68, *Pul* 104, 19. 138, 3. Deut 2; mowa *Gn* gl. 70 b. 153 b, *ca* 1428 *PF* I 496, 1449 *JA* XV 475, XV *med. R* XXII 321, *etc. etc.* ~ *g. sg.* mołwy *Fl* 138, 3, *Fl* i *Pul* 118, 116. 133. 169. 170; mowy *Słota* w. 68, 1461—7 *Serm* 36v, 1471 *MPKJ* V 15. 129, *etc.*; ~ *d. sg.* mowie *EwZam* 304, *Rozm* 254. 685; ~ *ac. sg.* mołwę *Fl* 55, 11. 58, 13, *Fl* i *Pul* 63, 4. 118, 154. 172. 147, 4, *ca* 1420 *R* XXIV 81. 86, *Pul* 55, 4; mowę *Gn* 175a. 180a, 1403 *Pozn* nr 727. 728, 1440 *R* XXV 242, *etc.*; ~ *i. sg.* mową 1419 *Pozn* nr 1035, XV *med. R* XXII 235, 1484 *Reg* 703, *ca* 1500 *Erz* 46, *Rozm* 142. 306. 551; ~ *l. sg.* (w) mowie *ca* 1418 *Wisł* nr 2151, *Gałka* w. 3, 1471 *MPKJ* V 44, *Rozm* 23. 151. 273. 327. 632; ~ *n. pl.* mołwy *Fl* i *Pul* 11, 7. 118, 103, *Pul* 18, 3; mowy *Fl* 54, 24, *Dział* 39; ~ *g. pl.* mołw *Fl* 18, 3, *Fl* i *Pul* 118, 158, *Pul* 58, 13; mow *MW* 4b; ~ *ac. pl.* mołwy *Fl* 49, 18. 55, 4, *Fl* i *Pul* 106, 11. 118, 123. 148. *Pul* 55, 11. 111, 5; ~ *i. pl.* mołwami *Fl* i *Pul* 108, 2. 118, 162; mowami *Rozm* 797; ~ *l. pl.* (w) mołwach *Fl* i *Pul* 50, 5, *KartŚwidz*; mowach *MW* 24b.

Znaczenia: **1.** '*to, co się mówi, wypowiedź, wypowiedzenie, słowa, verba, dicta, eloquium, sermones*': A cdiszcy vøcz ten tho gisty lud israhelsky gestcy on thø to mouø od milego Xpa vslyszal byl, tedy vøcz oni fszythczy søcz szø bily Xpa barszo boge[ge]lly *Gn* 175a, *sim. ib.* 180a; Moua vasa a dary vase sø my gako proch verba uestra venti sunt et promissiones pluuie *Gn* gl. 70b; Molwi gospodnowi, molwi czsne (eloquia domini, eloquia casta) *Fl* 11, 7, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 118, 103; Nee ('nie ma') molw (*Pul*: nye są molwy) any powescy (non sunt loquelae neque sermones), gichse ne sliszeli bichø glossowe gich *Fl* 18, 3; Ti zaprawdø nenasrzal ies czcy y porzucyl ies molwi moie (*Pul*: rzecz moyę) za sø (proiecisti sermones meos retrorsum) *Fl* 49, 18; Tobe samemu zgrzeszil iesm y zle przed tobø czinił iesm, bi sprawon w molwach (in sermonibus) twogich, y przemoszesz, gdi cze sødzø *Fl* 50, 5, *sim. Pul*, *KartŚwidz*; Vmøkczoni sø mowy (ser-

mones, *Pul*: slowa) iego nad oley *Fl* 54, 24; W bodze chwalicz bødø molwi (sermones, *Pul*: molwę) moie *Fl* 55, 4; W bodze chwalicz bødø slowo, w gospodne chwalicz molwø (sermonem, *Pul*: molwy) *Fl* 55, 11, *sim. Fl* i *Pul* 118, 172; Grzech vst gich, mołwø (sermonem, *Pul*: molw) warg gich *Fl* 58, 13, *sim. Fl* i *Pul* 63, 4; Roszgorzyly molwy bosze (eloquia dei) y radø nawyszszego roszdrasznyly *Fl* 106, 11, *sim. Pul*; Molwyly sø przeczywo mne yøzykem łczywym y molwamy nenazrzena (sermonibus odii) ogarnøly sø mne *Fl* 108, 2, *sim. Pul*; Przymy myø podlug molwy twogey (secundum eloquium tuum) a zyw bødø *Fl* 118, 116, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 118, 133. 169. 170; Oczy moge pomdlele gesta w zbawene twoge y w molwy (in eloquium) prawoty twoge *Fl* 118, 123, *sim. Pul*; Oghenna molwa (ignitum eloquium) twoya sylna *Fl* 118, 140, *sim. Pul*; Vsneszyle (*pro* vspeszyle) gesta oczy moge ku tobe na brzeszdzenv, bych myslyl molwy twoge (ut meditarer eloquia tua) *Fl* 118, 148, *sim. Pul*; Sødzy sød moy a otkvpy mø, prze molwø twoyø (propter eloquium tuum) oszywy mø *Fl* 118, 154, *sim. Pul*; Wydzal gesm przestøpayøcze y wødl gesm, ysze molw twogych (eloquia tua) nc strzegly sø *Fl* 118, 158, *sim. Pul*; Weszelycz sc ya bødø nad molwamy twogymy (super eloquia tua), yako gensze nałazł lvp welky *Fl* 118, 162, *sim. Pul*; Ne gest molwy (non est sermo, *Pul*: molwa) w yøzycze mogem *Fl* 138, 3; Gensze wypuscza molwø (eloquium, *MW* 133 b: mowa) swoyø szemy, rychlo beszy mołwa (sermo, *MW* 133 b: mowa) gego *Fl* 147, 4, *sim. Pul*; Czso Sewerzin mowił Wawrzinczowi, ysbi ne dal na sø rocu vstacz, an ('a on') mimo tø movø dal [dal] na sø rocu vstacz 1403 *Pozn* nr 728, *sim. ib.* nr 727; W movye (in colloquio) vazni a rostropni, a rzatky y vmyerni *ca* 1418 *Wisł* nr 2151; Quod Augustinus sibi dixit pulsando digittis: Extrahis animam meam de corpore meo widzirasz mi *dusche s czała lagodną mową 1419 *Pozn* nr 1035; Kogo podle szebe ma, tego s rzeczø nagaba, ne chcze dobrey mowy dbacz, ny ge da drugemu sluchacz *Słota* w. 68; Prze molwa per vocem *ca* 1420 *R* XXIV 81; Domino cooperante, sz boszkø pomoczø, et sermone confirmante a molwø poczw⟨i⟩rdzayøcz (Marc 16, 20) *ib.* 86; Pyrzwa mowa prohemium *ca* 1428 *PF* I 496; Othworzona mowa lepor *ib.*; Slotka mowa mellicratum *ib.*; Audiens hoc prolatum thø mową 1440 *R* XXV 242; Mowa szyą da movycz a chleb yescz 1449 *JA* XV 475; Isze wszisthka sz⟨k⟩aradnoscz słow o (*pro* a?) skaradą mową (*Dzial* 39: y skarade mowy) kv szwarv ludzy pobvdzayącz (quoniam omnis scurrilitas verborum et turpiloquium ad rixas homines provocantes), v czsnothlivych lvdzy dostoynye ma bycz wyarowana *Sul* 48; Vbogyego ducha albo dusche gest ten, gen... ma syą przed bogyem yako zebrak przed krolem, v to *pulayącz syą syerczem y mową, y vczinkyem XV *med. R* XXII 235; Jvszeszcye wi cziszczi prze mową albo prze slowo, geschsmi wam mowił *ib.* 241; A gdy wszlyszał thaką mową, zawynął szobye plaszczem glowa *Aleksy* w. 175; Tocz gest mowa (iste est sermo,) ktorø przykazał pan rzekøcz: Wiłoczczye z was pyrwe vrody panu *BZ* Ex 35, 4; Goranczey mowi ignitum eloquium 1461—7 *Serm* 36v; Gola glowa, przykra mowa, sze phszech stron skarada postawa *De morte* w. 39; Darma, mystrzv, thwoya mowa, thegom czy vczynycz nye gothowa *ib.* w. 103; Nyeprzestworney movy impedicioris linguc (ex quo locutus es ad servum tuum, impeditioris et tardioris linguae sum Ex 4, 10) 1471 *MPKJ* V 15; Enigma, id est sermo obscurus mowa nyelaczna (Num 12, 8) *ib.* 25; Ostium, id est sacram scripturam, movy (*war. lub.*: dzwrze mowy, orantes simul et pro nobis, ut deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi Col 4, 3) *ib.* 129; W czeem oprawia mlodzenyecz drogą swoią? W strzczenyu mow thwogich (in custodiendo sermones tuos Psal 118, 9, *Fl* i *Pul*: slow twoych) *MW* 4 b; I odpowiem slie mowiøczim mnie slowo, ize nadzeiø mialem w mowach (in sermonibus Psal 118, 42, *Fl* i *Pul*: w slowa) twich *MW* 24 b; Zla molwa turpiloquium *MW* gl. 68; Molwa boza (eloquium domini, *Fl*: slowa bosza) zazgla gy *Pul* 104, 19; Wyeszyoly czlowek, yenze szye smyluye y pozycza, rozlozy molwy (sermones, *Fl*: rzeczy) swoye wszędze *Pul* 111, 5; Plyn yako rossa molwa (eloquium Deut 32, 2, *BZ*: przemowyenye) moya *Pul* Deut 2; Stulti loquuntur sznyeszn[y]a ('śmieszna') proszn[y]a mowa XV *p. post. R* XLVII 351; A uzrzawszy to Pylat, yzye ta mowa yemu nycz nye pomogła..., wzyąwszy wody y umywal szwe rącze XV *p. post. RozmPam* 476, *sim. Rozm* 269. 513. 635; A ta mowa i poządanye przyszla y skonała szye przesz Tytusza XV *p. post. RozmPam* 476; Wspamyątały sa svolyenyczy yego, ysze tho movyl y uwyerzyly pysmv y movye (crediderunt Scripturae et sermoni Jo 2, 22), chtora movyl Ihus *EwZam* 304, *sim. Rozm* 254. 685; Y czos tho vyele mova myąskamy quid verborum circuitu moramur *ca* 1500 *Erz* 46; Si quis diligit me, sermonem, mową, rzecz a. casa⟨nie⟩,

meum servabit (Jo 14, 23) *ca* 1500 *JA* IV 96; Movyl-ly (*sc.* Jesus) kyedy, tocz roztropnye, krazna movą (loqui cum oportuit, disertus et facundus) *Rozm* 142; Iązyk yego vmovny a vyelebne movy, nye rychły (lingua fuit eloquens dulcis et facunda)..., nye byl (*sc.* Jesus) nyevstavyczny v rzeczy albo v movye *ib.* 151; Oney nyevyesczye movyły, yze yvsz nye prze tvoyą mową vyerzymy (quia iam non propter tuam loquelam credimus Jo 4, 42) *ib.* 250, *sim. ib.* 685; Mystrzv, thą movą (haec dicens Luc 11, 45) tesz nam vvloczysch *ib.* 306, *sim. ib.* 551; Nyevyerny lyczemyernyczy vczynyły rądą przeczyw mylemv Iesuszovy, yakoby y (*leg.* ji 'go') vchvaczyly [vchvaczyly] v movye (ut caperent eum in sermone Mat 22, 15) *ib.* 327; Czemv moyey movy nye chczeczye poznacz (quare loquelam meam non cognoscitis Jo 8 43)? *ib.* 474; Herod... począł yego pytacz rozmaytemy movamy (multis sermonibus Luc 23, 9) *ib.* 797; ~ wiela mowa, mowa wielika '*użycie wielu słów, wielomówstwo, loquacitas, multiloquium*': Vela mova multiloquium XV *med. R* XXII 321; A tesch szye nye modlyczye vyelye yako poganstvo, bo ony mnymaya, aby v ych movye vyelykey (in multiloquio suo Mat 6, 7) byly vysluchany *Rozm* 273; ~ '*przemowa, przemówienie, oratio, sermo*'; A gdisz przemilczali kxyøzøta woyski, dokonayøcz swø mowø (finem loquendi fecerint), tedi giich kaszdi zastøp swoy kv boyv sposoby *BZ* Deut 20 9; O movye dzyevycze Maryey z odmavanye⟨m⟩ s vst kv malzensstw (*leg.* małżeństwu) *Rozm* 23; ~ Slawy⟨ę⟩thna mowa rethoricus sermo 1488—9 *PF* V 39; Slawyathna mowa rethoricus sermo XV *p. post. ib.* 30; ~ '*polecenie, mandatum*': In sermone w poschelstwye, w mowye (ecce vir dei venit de Iuda in sermone domini in Bethel III Reg 13, 1) 1471 *MPKJ* V 44; ~ '*wykład wiary, religionis Christianae enarratio*': Lachowie, Niemczowie, fschiczci iązikowie, wøtpicze-li w mowie..., Wikleph prawdą powie *Gałka* w. 3; ~ '*utarte powiedzenie, przysłowie, proverbium*': Pospolite movy commune proverbium XV *p. post. JA* XII 145.

2. '*zdolność, umiejętność mówienia, loquendi facultas, linguae usus*': Gluchem sluch vroczyl, yze movą myely, takyesch nyemem movą vroczyl (surdis ipsis donum vocis infundens expeditum, usum linguae plurimis restituebat mutis et loquelam perditam per gratiam salutis) *Rozm* 216; Slepem wzrok vraczass, nyemym mova (mutis das loquelam) *ib.* 226; Tedy dzyevycza blogoslavyona vzravschy svego syna posmyevanego, tako vbyczovanego... zvmyavschy szye, straczyvschy movą y padla yako vmarla *ib.* 840.

3. '*sposób mówienia, wymowa, modus loquendi, pronuntiatio*': Bo yego (*sc.* Jesusa) tez any po movye poznały, bo ych sluch y vzrok vzdzyerzal *Rozm* 632; Rzekly Pyotrovy: Zaprawda, ty yesz z yego zvolyenykow, bo czyą tva mova zyavya (nam et loquela tua manifestum te facit Mat 26, 73), bo yesz galyleysky czlovyek *ib.* 690.

4. '*mowa określonego narodu, język, lingua certae cuiusque gentis*': ⟨Zaczy⟩na ssye regula y zakon... zakonu trzeczi⟨ego⟩..., ktoryz tho zakon vezvan yesth zakon pokuthvyączych, ktoryz sye tako vyklada polzką movą 1484 *Reg* 703; Laczynska mową Latinicum *ca* 1500 *Erz* 46.

5. '*sława, fama*': Ita quod eius fama, yse one moua y slavøthnoscz, ubique volabat, slynøla gest *Gn* gl. 153 b; Famam mową, slawnoscz (regina quoque Saba, cum audisset famam Salomonis, venit ut tentaret eum in aenigmatibus in Ierusalem II Par 9, 1) 1471 *MPKJ* V 50; ~ Per infamiam et bonam famam przesz nyeslawa, slawnocz mowy, przeszlorzeczonye (*leg.* przez złorzeczenie? II Cor 6, 8) XV *p. post. R* XLVII 351.

Mowny 1. '*mówiący dużo i łatwo, wymowny, disertus, eloquens*': Mowna eloquens XV *in. R* XXIV 60; Mowne disertas (quoniam sapientia aperuit os mutorum et linguas infantium fecit disertas Sap 10, 21) 1471 *MPKJ* V 76; Mowny loquax XV *p. post. Kałużn* 275; ~ '*gadatliwy, loquax, garrulus*': Si cupias pacem, lingwam, mowny gezyky, compesce loquacem XV *p. post. PF* III 289.

2. '*zasobny w słowa, verbosus*': Wyobraza mowna rzecz depingitur verbositas XV *p. post. JA* XIV 485.

Mowodworna '*sztuka wymowy, krasomówstwo, ars dicendi, ars oratoria*': Mowodworna rhetorica *ca* 1492 *Zab* 148.

Moworzeczna '*sztuka prowadzenia dysputy, ars disputandi, dialectica*': Moworzeczna dialectica *ca* 1492 *Zab* 148.

Mowstwo '*występowanie przed sądem w imieniu strony procesowej, actus causam alicuius in iudicio agendi*': Proloquucie, id est cause fouende, vlg. mowstwo uel rzecznyczstwo *Ort-Cel* 9.

Mozgrzewica '*zaraźliwa choroba u koni, charakteryzująca się wielkimi upływami śluzu z nosa, nosacizna, malleus humidus (equorum morbus quidam)*': Contra mosgrzevycze XV *p. post. BednMed* 37.

(Moździerz) Modżerz, Możgierz, Możderz,

Możdżerz 1. *'kuchenne a. apteczne naczynie z tłuczkiem, służące do ucierania na miałki proszek przypraw kuchennych i środków leczniczych, mortarium'*: Morsee dicuntur morsalia mozdzerze *OrtZab* 529; Item modzerz cum suo instrumento 1495 *RocznKrak* XVI 61; Item mortarium al. *modzyrsz 1497 *ib.* 66; Mortarium, morser stapą vel secundum aliquos moszgyerz *ca* 1500 *Erz* 47.

2. *'rodzaj działa o krótkiej lufie i dużej średnicy (kalibrze), tormentum bellicum, brevi latoque tubo instructum'*: Castrum Lovycz... et ea, que principaliter in castro reperi, videlicet:... plachovycze trine, unum mosderzs, tharasznycze parve due breves,... tharasznycza una parva, mosderze IV, II rusnycze parve... recepi 1478 *MMAe* XIII nr 2173; Alia pixis siue machina iacet... sine lecto prope al. polhufnicze ad modum mosgerz 1494 *GórsArtRp* 218; Mosgerz in domiculo pixidarii iacet sine lecto *ib.* 219.

Możgierz *cf.* **Możdzierz**

Możderz *cf.* **Możdzierz**

Możdżerz *cf.* **Możdzierz**

Możenie *'możność, możliwości, środki (tu materialne), potestas, opes'*: Mismi... vikupyly *vaszø bracyø Zidi, gisz bily przedany poganom, podle mozenya naszego (nos... redemimus fratres nostros... secundum possibilitatem nostram) *BZ* Neh 5, 8.

Móc *formy*: *praes. ind. 1. sg.* mogę *Gn* 172a, *Fl* i *Pul* 138, 5, 1427 *Pozn* nr 1254, XV *med. MacDod* 35, *etc.*; *2. sg.* możesz *Kśw* cv 4, *Gn* 14b. 184a, *BZ* Gen 15, 5, *De morte* w. 109, *etc.*; *3. sg.* może *Kśw* cv 7. dr 4, 1395 *Pozn* nr 187, *Gn* 3a. 3b. 184a, *Gn* gl. 102b, *Fl* I Prol 13, *Fl* i *Pul* 77, 22. 24. Ath 40, *etc. etc.*; *1 pl.* możemy 1395 *Pozn* nr 187, *Gn* 1b. 12a. 172a. 174a. 178b, *BZ* Gen 34, 14, *OrtMac* 128, *Rozm* 402; możem *BZ* Gen 50, 19, *OrtBrRp* 93, 3, XV *p. post. Zab* 539, *Rozm* 132. 162. 214. 254. 553. 560. 561. 598. 704. 776. 785. 787. 833; *2. pl.* możecie *BZ* IV Reg 18, 24, *OrtBrRp* 93, 3, *OrtKal* 138, *OrtMac* 44. 128, *etc.*; *3. pl.* mogą *Gn* 4a. 179b, *Sul* 41. 75, *BZ* Num 1, 36, *OrtBr* VI 358, *etc. etc.*; ~ *part. praes. act. adv.* mogę *Aleksy* w. 150; mogąc *BZ* I Reg 26, 25. I Par 21, 12, *Rozm* 537. 683; *adi. ac. sg. m.* mogącego *BZ* Lev 27, 8; *Cf. też* **Mogący**; ~ *fut. 1. sg. m.* będę moc *BZ* IV Reg 1, *2*; *2. sg. m.* będziesz moc *BZ* Ex 33, 23, *Rozm* 282; moc będziesz *BZ* I Reg 26, 25; *3. sg.* moc będzie *Rozm* 478; *m.* będzie moc *Sul* 4. 41. 60, *Rozm* 630; *f.* będzie moc *Rozm* 46; *3. pl. m.* będą moc *Sul* 75, *Rozm* 479; moc będą *Sul* 41; będą mogli *Fl* i *Pul* 17, 42; ~ *praet. 1. sg. m.* mógł jeśm *Fl* 39, 16; mogłem 1428 *Pozn* nr 1313. 1503, *OrtBrRp* 78, 3, *OrtMac* 106, *Pul* 39, 16; -m mógł 1429 *Pozn* nr 1314. 1316, 1432 *ib.* nr 1397; *f.* -ch mogła *Naw* 89; *2. sg. m.* mogłeś *Rozm* 600; -ś mógł *BZ* Gen 27, 20, *Rozm* 795; *3. sg. m.* mógł jest *BZ* Num 14, 16; mógł 1410 *Pyzdr* nr 307, 1418 *ib.* nr 559, *Sul* 36, XV *med. GlWroc* 105v, *etc.*; *f.* mogła *Aleksy* w. 145, *Rozm* 302. 523; *neutr.* mogło *BZ* Gen 35, 22, *Dział* 47, *Rozm* 16, *etc.*; *1. pl. m* -smy mogli *MW* gl. 67, *Rozm* 833; *f.* -smy mogły *Rozm* 746; *2. pl. m.* -(e)ście mogli *Rozm* 616. 625; *3. pl. m.* mogli są *BZ* Gen 13, 6. Ex 8, 18; mogli *Fl* i *Pul* 20, 11. 128, 2, *ca* 1428 *PF* I 479, *etc.*; *neutr.* mogła są *Pul* 140, 8; mogły *Rozm* 199; ~ *plqperf. 3. sg. f.* była mogła *Gn* 180a; *3. pl. m.* mogli są byli *Gn* 3b; mogli byli *Rozm* 656; ~ *condit. 1. sg. m.* mógłbych *De morte* w. 350, *Rozm* 641; (-)bych mógł *Slota* w. 2, 1450 *MacDod* 120, *Aleksy* w. 6, *BZ* Gen 31, 29. 43, *De morte* w. 4. 152, *etc.*; *f.* (-)bych mogła *BZ* Ruth 1, 12, *MW* 127b, *Naw* 89, *Rozm* 60. 697. 739. *2. sg. m.* (-)by mógł *BZ* Deut 27, 3. 30, 6. IV Reg 1, 16. I Par 22, 12, *Rozm* 135; *3. sg. m.* mógłby *Gn* gl. 149a, 1449 *R* XXV 167, *BZ* Ex 37, 27, *etc.*; (-)by mógł 1395 *Pozn* nr 187, *Gn* 172a, 1419 *Pyzdr* nr 592, *etc. etc.*; *f.* (-)by mogła XV *med. SKJ* V 273, *Dział* 34, *Rozm* 19. 45. 79; *neutr.* mogłoby 1451 *MacDod* 104, *BZ* Tob 10, 7, *Rozm* 499; (-)by mogło *Sul* 44, *ca* 1450 *PF* IV 579, *Rozm* 483. 639. 764; *2. du. f.* bysta mogle *BZ* Ruth 1, 11; *1. pl. m.* moglibychom *BZ* Deut 1, 22, *Rozm* 588; (-)bychom mogli *Sul* 3, *BZ* Deut 30, 13. Tob 12, 2; moglibychmy *Rozm* 647; (-)bychmy mogli *SalveReg* 14, *Rozm* 89. 292. 497. 510. 588; moglibysmy 1493 *PF* IV 664; (-)bysmy mogli 1450 *MacDod* 120, *MW* 102a, XV *ex. MacDod* 137, *Rozm* 132. 219. *f.* -bychom mogły *BZ* Gen 19, 32; *2. pl. m.* moglibyście *BZ* Jos 3, 4; -byście mogli *Rozm* 510; *3. pl. m.* (-)by mogli XV *med. R* XXII 247, *BZ* Gen 6, 20, *OrtBr* VII 565, *OrtMac* 42, *etc.*; *f.* (-)by mogły *Błaż* 320, *BZ* Ex 37, 27, 1498 *MacPraw* VI 274; *neutr.* -by mogły *OrtMac* 21, *OrtVrtel* 117; *condit. praet. 2. sg. f.* by była mogła *Rozm* 621; *3. sg. m.* mógłby był *Rozm* 624; -by był mógł *Rozm* 818; -by mógł był *Rozm* 665; ~ *part. praet. pass. n. sg. neutr.* możono *OrtMac* 49; ~ *praet. pass. 3. sg. m.* możon jest był *Gn* gl. 41a. ~

Znaczenia: **1.** *'mieć warunki do działania wypływające z własnych sił, zdrowia, zdolności, bogactwa itp., potrafić, zdołać, mieć siłę, zdolności, środki, habere alicuius rei faciendae facul-*

tatem (positam in viribus, valetudine, ingenio, opibus, sim.), posse, valere, quire, pollere': V cemze ty, clouece, mozez buiach? *Kśw* cv 4; V cem buiach moze nase mdle clouechstuo? *Kśw* cv 7, *sim. Gn* gl. 102b, *Fl* i *Pul* 77, 22. 24, XV *med. R* XXII 247, XV *med. SKJ* V 275; Tegocz my szamy szobø ne moszemiy dostøpicz *Gn* 1b, *sim. ib.* 12a. 172a. 174a. 178b, *Rozm* 402; Ten tho krol..., gegosczy visokoscy... nygedno stvorzenc doszøcz go ono ne mosze *Gn* 3a, *sim. De morte* w. 444, *MW* 43b, XV *p. post.* R I s. XLI; Chocz (*leg.* coć) nauøczszø czescz ony mogø, tocz ge oni czynø *Gn* 4a, *sim.* 1484 *Reg* 712; Gacz, dze, ne mogø bycz swøth *Gn* 172a; Iscy go (*sc.* jednorożca) lofcy gynako vlouicz ne mogø *Gn* 179b, *sim. BZ* Num 1, 36; Gegoscy nebo y szema sderszecz bila ne mogla, tenci szø gest byl f lone v swe miły matuchny... polosyl *Gn* 180a; On nigedn⟨y⟩m kamenem ne moson gest slomicz bil nullo lapide tribulacionis uocis potuit frangi *Gn* gl. 41a; Nigeden clouek ne mogłby szø przeciuicz slim nullus... posset subsistere *Gn* gl. 149a; Zlamø ie, ny bødø mogly (nec poterunt) stacz *Fl* 17, 42, *sim. Pul*; Mislili sø radi, gichsze ne mogli (non potuerunt) vstanowicz *Fl* 20, 11, *sim. Pul*; Dzywno sø vczynila navka twoya ze mne, potwirzona gest, a ne mogø k ney (non potero ad eam) *Fl* 138, 5, *sim. Pul*; Any go na prawo wszczøgnacz mogl 1410 *Pyzdr* nr 307, *sim. Sul* 36, XV *med. GlWroc* 105v; ⟨G⟩ospodne, da my tho wedzecz, bych mogl o them czszo powedzecz, o chlebowem stole *Slota* w. 2, *sim. Aleksy* w. 6, *De morte* w. 4; Dla tey nyemoczy nye moglem swyathcow sluchacz 1428 *Pozn* nr 1313, *sim. ib.* nr 1503; Yako nalepcy mogly, prout melius potuit, obrzondzyly szwego... procuratora *ca* 1428 *PF* I 479; Kon sza pod[y]e mpna powalil y stluk mya, y dlam tego swyathcow vodzycz nye mogl any przyschagy czinycz 1429 *Pozn* nr 1314, *sim. ib.* nr 1316, 1432 *ib.* nr 1397; Racz mø thy sobye (*pro* sobø) napoycz..., aby my czarth ne mogl skoczycz (*leg.* szkodzić) *ca* 1440 *R* XXV 220; Moglby y gest moczen (Phil 3, 21) 1449 *R* XXV 167; Gysz mąszoboycza nye bądzeli w szaplaczenyv, tho gest nye bądzely mocz zaplaczicz (si non fuerit in solvendo, *Dział* 30: paklyby nye myal czym płaczycz)..., mąką glowną ma bicz skaran *Sul* 41; Preszawady (*leg.* przez zawady 'bez przeszkody') dyabla przeklatego bych wam mogl pysma swathego powyedacz czo dobrego, abyszmy mogly wsznacz y wbaczycz wyelebnoscz y dostoynoscz swątha tego 1450 *MacDod* 120; Mnymasz, by twe[y] møky mogly odyøcz miloscz bozø? *Błaż* 320; Czlowyek ma tloczicz, yaco moze, calisdą omową o schobye y o ginem XV *med. R* XXII 247; Od placzu scha szadzerszecz nye mogly XV *med. R* XXV 156, *sim. Aleksy* w. 199, *Rozm* 816; Quid ergo de te dicam, cum non sufficiat, nye mosche, lingwa carnis enarrare tuas laudes XV *med. SKJ* V 277; Czso by gy moglo vpoycz *ca* 1450 *PF* IV 579; Macz nye mogla placzv przestacz *Aleksy* w. 145; Thv szą w⟨e⟩szbral gyeko mogą, wszyathl na morze w koga *ib.* w. 150; Sliczy gwyazdi, acz moszesz (si potes) *BZ* Gen 15, 5; Kakosz tako richlo vlowycz mogl (potuisti)? *ib.* 27, 20; Iaczbich mogl y nynye, czso bich chczyal, nad tobø vczynycz (nunc quidem valet manus mea reddere tibi malum) *ib.* 31, 29, *sim. ib.* 31, 43. Num 22, 6. 11; Uczynyly takyesz *czarnokszyosnyczy..., abi wiwyedli ploszczycze, y nye mogly søø (non potuerunt) *BZ* Ex 8, 18; Stanye przed kapłanem, a czosz bi on... vidzal gy mogøczego wroczicz (posse reddere) *BZ* Lev 27, 8; Nye mogl iest (non poterat) wyescz lvdv tego to w zemyø *BZ* Num 14, 16; Kto z nasz moze (quis... poterit) syø przeplavicz za morze a to asz k nam przinyescz, abichom mogli (ut possimus) sliszecz y vczinicz, czosz przikazano gest nam od pana? *BZ* Deut 30, 13; Aczbich mogla (si possem) tey to noci poczøcz sini y porodzicz *BZ* Ruth 1, 12; Poradzcye syø..., bødøly moc zywbicz (utrum vivere queam) s tey mey nyemoci *BZ* IV Reg 1, 2; Kako moszecye (quomodo potestis) stacz przed... sluszebnykem? *ib.* 18, 24, *sim. Rozm* 329; Zwol sobye... vcyekanye przed swimi nyeprzyiacyelmy, a gych myecza nye mogøcz (non posse) vcyecz *BZ* I Par 21, 12; Czego wy nye mozeczye oprawycz albo naydz, ocz do nasz poszleczye, naydzyem wam ortel *OrtMac* 128, *sim. OrtBrRp* 93, 3; Komv dadzą viną o pozostwo, a nye moglby syą wyprawicz (minime se poterit expurgare) *Dział* 18; Komv dadzą wyną o gwalt..., a nye mosze syą oczyszczycz (defecerit in sui expurgatione, *Sul* 31: nye dostaczy w swem oczyszczenyv) *ib.*, *sim. Sul* 30; Dalbych dobry colacz vpyecz, bych mogl przeth tobv vczyecz *De morte* w. 152; Na maly czasz mogu pomocz (*sc.* lekarstwa) *ib.* w. 311; Moglybych (*leg.* mogłlibych) szya szkrycz przeth tobv? *ib.* w. 350; Oth kthorey rany skronnyey ranka prawa wladacz nye mose 1480 *ZapWarsz* nr 1483; Vziczi, abich anyola mego... tako mogla czczicz *MW* 127b; Yszeszmy slusba bogow naszych byli opathani, thegodla spelna *vzythchych twych slow szroszumyeczszmy ne mogli *MW* gl. 67; A k themv ma wszelky pamyątaczi, aby czeladzi szvoyą wlosną ku bozey

sluzbye... przyvodzyl, czo navyączey moze 1484 *Reg* 717; Nye yest, yen by z ręky moyey mogl (qui... possit Deut 32, 39) wytargnøcz *Pul* Deut 57; Chczem prawdą mowycz..., jaco my swych (*leg.* z swych) *pynczy szmislow mozem vsznacz y vrosumyecz XV *p. post. Zab* 539, *sim. Rozm* 561. 833; Chczemy... krzywdą tanpycz tako daleco, yaco my *moszim tego vrosumecz XV *p. post. Zab* 539; Nye mogl (non poterat Luc 1, 22) movycz do nych *EwZam* 288, *sim. Rozm* 834; Iakobich dzysza thobye mogl wdzączne szluzicz XV *ex. R* XXV 226; Panno Maria..., vczyn mya dostoynego, yszbych mogl przyyącz szyna tvego XV *ex. SKJ* I 151, *sim. ib.*, *sim.* XV *ex. Kałużn* 290, XV *ex. Zab* 536; Dico humanum povyądam vam lathwya a lekką rzecz, kthora mozeczye sznoszycz (Rom 6, 19) *ca* 1500 *Erz* 46, *sim. Rozm* 354. 474; Tako (*pro* jako) to moze bycz, by taka nyeoszyągnyona mocz... by szye mogla v mał[y]em tem zyvoczye schovacz? *Rozm* 45; Kakosch czyą odzyerzy svyat dzyevyczy, albo bądzyely ona mocz (*sc.* znieść) ogyen gorączoscczy tvego przeslavnego bostva? *ib.* 46; Kakoby y yvsz mogl crzeszycz, a on yvsz davno vmarl, yedno szam bog, tem (*pro* ten) by mogl vczynycz (quis nunc posset eum suscitare iam defunctum praeter solum deum?) *ib.* 135; Zvyązrzata... czynyly yemv (*sc.* Jesusowi) czescz, yako navyączschą mogly (necnon exhibebant ei, quem poterant, honorem) *ib.* 199; Nye mozesch (non potes Mat 5, 36) vczynycz yedhego vlossa byalego albo czarnego *ib.* 269, *sim. ib.* 512; Nye mogla daley czyrpyecz *ib.* 302, *sim. ib.* 523; Czyrnye srostszy y zagluschylo naszyenye, yze nye moglo roscz *ib.* 335; Kopacz nye mogą (fodere non valeo Luc 16, 3), a zebracz mye srom *ib.* 389, *sim. ib.* 274; Vtorego dnya tako glaboko stapy (*sc.* morze), aze ye yedvo mocz bądzye vzryecz (ut vix posset videri) *ib.* 478; Lyvdzyc... nye bąda mocz movycz myedzy ssobą (nec poterunt mutuo loqui) *ib.* 479; Azabychmy mogly kako... odproszycz, by szye nye oddalal na ta vyelyką maką *ib.* 497, *sim. ib.* 510; Potem począł yemv svyąty Pyotr movycz, nye mogącz sczyrpyecz, aby szye vsmyrzyl kv yego nogam *ib.* 537, *sim. ib.* 683; Kako to moze bycz, aby moy szyn... by mogl tho scyrpyecz, yschby ode mnye... odycz *ib.* 590; Vyeczye dobrze, kakocz vam vczynyl v koscyelye, gdzyezezsczye yego yącz nye mogly *ib.* 616; A v thym szye vkazvye mocz yego, przez ktorą, by byl chczyal, moglby byl od nych bycz nye yeth, kyedysz mogl to vczynycz, yze od nych nye poznan a tez kyedy ye mogl yednem slovem na zyemye porzuczycz *ib.* 624; Kyedysczyc mogly to vczynycz, yze s pomoczą bozą mogly thylye nyeprzyaczyol pobycz, tedy nye yest tego dzyw, yze przed Iesucristem yego nyeprzyaczyelye padaly *ib.* 625; Czosz vczyny (*sc.* Chrystus), kyedy przydzye, czosz krolvyącz bądzye mocz, yen vmyrayącz to vczynyl? *ib.* 630; Pyotr... stal z daleka, lye przeto, yze myal boga zaprzecz, bo by ⟨nie⟩ mogl byl nykakyey boga zaprzecz, by byl blysko boga przystal *ib.* 665; Alye y to ym nye moglo pomocz, bo ssą thym vyączey potem volały *ib.* 828; Tysz nass vyelyekrocz oczaroval, yzesmy czyą bycz nye mogly *ib.* 833; ~ Polapily sø me lichoti moie a ne mogl iesm, bich widzal (non potui, ut viderem, *Pul*: y nye moglem wydzecz) *Fl* 39, 16; Czinyøcz bødzesz czinycz, a mogøcz moc bødzesz (quidem faciens facies, et potens poteris) *BZ* I Reg 26, 25; Często wybyały mye od mlodoszczy moyey, ale nye mogły s myę ('nie przemogli mię', non potuerunt mihi, *Fl*: nye mogly mne ostaczy) *Pul* 128, 2; *Vsłyszo slowa moya, bo mogla sø ('miały siłę', quoniam potuerunt, *Fl*: bo przemogły) *Pul* 140, 8.

2. *'mieć warunki do działania, wypływające z korzystnych okoliczności zewnętrznych (czasownik zaprzeczony stwierdza, że coś się nie dzieje a. nie działo i nie będzie dziać), mieć możliwość, habere alicuius rei faciendae facultatem a condicione oblatam (verbum cum negatur significat aliquid non esse factum, minime fieri, neque futurum esse), posse, in potestate sua habere'*: Pres ti dari milosc sina deuicego moze ot⟨rz⟩imach (*sc.* człowiek) *Kśw* dr 4; Tedi rzekli pana Hinczkoui gednacze: Mi ne moszemi do Kosmina iachacz, ne chczemi waszicz swego iønstwa, bo ne geszmi przeszpieczni 1395 *Pozn* nr 187; Ony ne moglycz szø mecz nigedne gospody thamo byly *Gn* 3b; Tutha (*sc.* w raju) sadny clouek vmrzecz ne mosze *Gn* 184a, *sim. Fl* i *Pul* Ath 40, 1456 *R* XXXIII 183, XV *p. post. R* XLVII 353; Na wanczey ne moze, ale na mney moze przysandz 1416 *Pozn* nr 911, *sim. ib.* nr 913, 1418 *ib.* nr 937, 1446 *ib.* nr 1641; Dobeslaw zamowil szye swemu czczewy grzywny platu w kaszdy rok, kegdiby s nim ne bil albo zgodzycz ne mogl 1419 *Pyzdr* nr 592; Ale mu ssza prawo ne moglø (*pro* moglo) stącz, ysze byl szeme wyyął (*leg.* z ziemie wyjął) 1424 *Pozn* nr 1172; Jaco ty listy... straczilesm y sgubyl, y ne wem nycz o nych, any gich moga mecz 1427 *ib.* nr 1254; Gen nye bandzeli bycz mocz vfaczon albo yanth (qui si comprehendi non poterit), thedi przebiwacze tego myascza przysząngą, iako wynowaczcza yąncz nye mogli (quod malefactorem deprehendere non potue-

runt) *Sul* 4; Przirodzeny... rzecz, kedi mogą a mocz bądą (dum poterint), poszczygacz mayą *Sul* 41; Tako wyelky dlug krothkego czaszv... nagle zaplaczon nye moze bycz (solvi non potest, *Dział* 67: trudno mosze bycz zaplaczon) *Sul* 72, *sim.* XV *p. pr. Cant*; Tego szam od syebye myecz nye mogą przes daru ducha svyanthego XV *med. MacDod* 35; Dzen pole dnya goduyącz, potim krople wodi ządal (*sc.* bogacz) v zebraka, a nye mogl myecz XV *med. R* XXII 234, *sim.* XV *med. SKJ* V 258; Ut ea puritate niteret virgo, qua sub deo nequit maior intelligi yess by pod bogem nye mogla bycz wyathsza rosumyaną XV *med. SKJ* V 273; Wszakosz by ne bylo we mne prawe skrythe bostwo, nye mogloby bycz przesz mogø szmercz grzesznych wykupyene 1451 *MacDod* 104, *sim. BZ* Tob 10, 7; Othcze moy..., mozely sze tho stacz (si possibile est Mat 26, 39), odal then kelych ode mnye 1451 *MacDod* 105; Nye mogły szø (*sc.* stada) na zemy napaszcz (nec poterat eos capere terra)..., bo gich bilo barzo wyelye y nye mogly sø (*sc.* Abraham i Lot) spolu przebywacz (et nequibant habitare communiter) *BZ* Gen 13, 6; To syø nye moglo vtagycz (quod illum minime latuit) *ib.* 35, 22; Nye mogly (nec poterant) pycz wod z Marath, przeto ysz bily wyelmy gorzkye *BZ* Ex 15, 23; Przivyedliscze nasz na to myescze psotne, na nyemze nye moze syacz (qui seri non potest) *BZ* Num 20, 5; Wskazø, ktorø drogø moglibichom wnidz (per quod iter debeamus ascendere) *BZ* Deut 1, 22; Vibyerzesz wyelike kamyenye y spogisz ge wapnem, y vgladzysz, aby mogl na nich pisacz (ut possis in eis scribere) *ib.* 27, 3; Bødz myedzi wami a myedzi skrzynyø dwa tysyøcza wzdal lokyet, bo z daleka nye moglibyscze vidzecz (ut procul videre possitis et nosse) ani poznacz, ktorø drogø wessli *BZ* Jos 3, 4; Yszesz posylal posli pitaiø otpowyedzi od Belzebuba..., iakobi nye bil bog w Israhelu, s nym bi syø mogl popitacz (a quo posses interrogare sermonem) *BZ* IV Reg 1, 16; Gorącza rzecz yesth, gdy kogo wchwacza..., albo gdy naydą kradzyesz... w yego domu..., nyszlyby ('chyba żeby') thakye male rzeczy albo drobne byly, ysz gye mozono oknem wrzuczycz *OrtMac* 49; On lezal nyemoczen a nye moglem od nyego nycz myecz *ib.* 106, *sim. OrtBrRp* 78, 3; Ynne rzeczy..., thy szą roszmagyte, o thym nye mozemy (*OrtBrRp* 93, 3: nye mozem) wam poszpolytego prawa odpyszacz *OrtMac* 128; Vszytky ogrodne, na ktore motyka albo rydlem rycz mogą, s tych dzessyączina nye gest *Dział* 5; A tako czy, mayąly doskonale swiąthky, mayą odchodzycz (*sc.* wolni), a nye mogąly myecz, tedy mayą bycz przewynyeny *ib.* 30; ⟨N⟩yektorzy... gymyenye swe, ktore by na dlugy czas mogly rozmnaszacz..., krothkym czassem strawywszy..., po stronam zbygayą *ib.* 31; Gdyby nyekto gym (*sc.* dzieciom)... schcodą... vczynyl, aczby macz o to nye chczala abo nye mogla czynycz, tedy tym dzeczom dawnoscz nye mosze (non poterit) bycz przypysana, aczkolyby o to nyczs nye mogli (non valebant) abo nye chczeli asz do lyat doskonalych czynycz *ib.* 34; Dla ktorey dawnosczy lyat y starosczy rzeczy oczyszczenye nye moglo (non potest) bycz (*Sul* 54: nye moze bycz ymyano) *ib.* 47, *sim. Rozm* 16. 501; Thamoch nye mogla nycz w szobye zosthawycz, s czego bych mogla lyczba dacz, wspomynawschy na okruthna maka twa *Naw* 89; Ach, moy szmathku, ma szalosczy, nye moga sza dovyedzeczy, gdze mam pirvy noczlek myeczy, gdy dvszą sz cala vyleczy *SkargaPłoc* w. 2, *sim. SkargaWroc* w. 2; Od Nazareth mosze nyeczo dobrego bycz (potest aliquid boni esse Jo 1, 46)? *EwZam* 302, *sim. Rozm* 214; Vezmyemy czarnoxyasnyka przekletego, bo vyelye myedzy namy czyny mązoboystwa, my z naschemy dzyeczmy nye mozem zyvy bycz (nec nos, nec nostros filios vivere permittit) *Rozm* 132, *sim. ib.* 553; Tego w kxyagach potvyrdzonych nye n[y]aydzyemy, any tesch ⟨nie⟩ potvyrdzonych nye mozem naydz (nec in apocryphis ad plenum invenitur) *ib.* 162; Nye mozeczye (non potestis Mat 6, 24) bogv sluzycz [n]y dayblv *ib.* 280, *sim. ib.* 391; Vbogye zavzdy sobą (*leg.* z sobą) maczye a kyedy chczeczye, mozeczye ym dobrze czynycz *ib.* 444; Kako to mogloby szye stacz *ib.* 499; Iuz y (*leg.* ji, *sc.* Jesukrysta) mamy po vyly (*pro* voly), moglybychmy y dobrze vmorzycz, ale tego nye smymy vczynycz *ib.* 647; Bosmy Yesusa dobrze snaly, alyeszmy tego nye mogly posnacz *ib.* 746; V szakonyesz tho mogl czyscz, yze ya yestem syn bozy *ib.* 795; Pochvatayącz kamyenye, bloto, drwa, czym kto mogl, y rzvczały na mylego Iesucrista *ib.* 804; Svyadka mam sloncze..., yze nyyedney vyny smyerthney naydz nye mogą na tem czlovyecze (nullam causam mortis invenio in eo Luc 23, 22) *ib.* 807, *sim. ib.* 747. 788. 792. 811. 814. 838; Bo y (*leg.* ji, *sc.* Krystusa) bylo tako tvardo y tako vyssoko v slupa vvyązały, yzby byl mogl zlyczycz v yego svyąthym zyvoczye vszytky kosczy *ib.* 818; Czalego myescza na vschytkyem czyelye nye bylo, gdzye by mogl tknącz palczem *ib.* 819; Vschytky dny tvoyego zyvota nye mogą doszyczvczynycz yego svyatey yedney kropy krvye *ib.* 824; ~ Raczysz thego vszyczyczy a swą laszką nam daczy, przesz

ktora bychmy mogły nabycz ducha swathe⟨go⟩ *SalveReg* 14, *sim. Rozm* 89; Abi mogly zywy bicz (ut possint vivere) *BZ* Gen 6, 20; Rzekla gest wyøczssa ku mnyeysszey...: Vpoywa swego oczcza wynem a spywa s nym, abichom mogły (ut... possimus) syemyø zachowacz od naszego oczcza *ib.* 19, 32; Udzyelał... dwa pyerszczyenya..., abi sze mogli przewlecz przes nye szyrdzy a moglbi sze oltarz noszycz (ut mittantur in eos vectes et possit altare portari) *BZ* Ex 37, 27; Obrzeze pan bog twoy sercze twe..., aby milował pana boga twego..., aby mogł ziw bycz (ut possis vivere) *BZ* Deut 30, 6, *sim. ib.* I Par 22, 12; Nyc domnymayta syø, bista mogle se mnye wyøcey møsze my⟨e⟩cz (ut viros ex me spectare possitis?) *BZ* Ruth 1, 11; Czsobi to bilo, oczcze, gesz bichom gemu mogły dostoynye otplacycz za take dobrodzeystwo (quid dignum poterit esse beneficiis eius)? *BZ* Tob 12, 2; Abi my dał drzewa, abich mogł pokricz (ut tegere possim) bronø koscyola *BZ* Neh 2, 8, *sim. MW* 52a; Ten, czygy gest lyas, ma sebracz szołądz zobapol drogy..., aby ten, czyge są swynye, kromye schcody mogł przegnacz (ut... possit pellere) do lyasa *Dział* 59; Uprosz nam..., byszmy mogły wydzyecz Yeszusza milego *MW* 102a, *sim.* XV *ex. MacDod* 137, *Rozm* 132; Mądrczi... począły szobye gadacz o onem tho krolv... y radzyły szyą..., aszabi mv ktori sz nych mogł nyeczo dopomocz XV *ex. MPKJ* II 317; Trze... magistri... veszli szą w rada, doradzayącz szobye, aszalibi mv nyeczo mogli dopomocz *ib.*; Marya... począła na nye (*sc.* dzieciątko) sylno patrzycz myloszczyvye, mysłyącz sobye, aby szyą mogła yego smyerze nyektora rzeczą przypodobacz *Rozm* 19; Kyedysch Iozeph... o tem myslył, yakoby mogł vczyecz od nyey (*sc.* Maryi), pokazał szye yemv anyol *ib.* 56, *sim. ib.* 195. 444. 512. 534; Acz yest ve mnye... ktory grzech..., nyechay mye tv wzyavy..., yschbych szyv (*pro* szye) polyepschyla albo polepsycz mogła *ib.* 60, *sim. ib.* 697; Chczyely, aby vkrzyzovan, aby yego slavy y yego czczy mogły tem vyączey vvlecz *ib.* 774, *sim. ib.* 23. 352. 430. 688.

3. '*wyraża pewne prawdopodobieństwo wykonania czynności, stwierdza, że coś jest prawdopodobne, możliwe, significat aliquid aliqua ex parte probabiliter fieri: posse*': Thy albo ga moszesz dzysza albo iutrze s tego svatha szycz *Gn* 14b; Kto miluie pene psalmowe vstawiczne, ne mosze grzecha strogicz (non potest crimen operari) *Fl* I Prol 13; Czlowyek ma tlocziez... calisdą omową o schobye y o ginem, a tho nye prze syą, ale prze oni, gis bi mogli, gego sluchayącz, polepschicz syą XV *med. R* XXII 247; Drvdzy mogą bycz pomocznyczy zabycza glow, tako rzekącz: Ten zabyl s pomoczą tylko tych *Dział* 30; Jacobus... za poczestnego... prze dobri luth, s ktorim *snaymoscz swoych czaszow przyøl albo posnacz mogl,... myan, dzirsan y chowan 1474 *Zab* 540; Odpovyedzyal Natanael: Z Nazareta moze nyeczo dobrego bycz?... Albosz tesch mozem tako czyscz: Z Nazareta moze czo dobrego bycz *Rozm* 214, *sim. ib.* 776. 787; Moglybychom tako vczynycz, yze poruschemy vschytek lud przeczyv sobye, yschby nass mogly kamyenovacz *ib.* 588; Sly Zydovye gnyevlyvy mogly byly ye pobycz, a tego bog yescze nye chczyal vczynycz, aby pobyczy y vmarly byly *ib.* 656; Ale tako (*pro* yako) yego naslyadoval, kyedy na ssobye nyyednego odzyenya ny myal? Moglo to bycz, yze na chvylą zruczyvschy odzyenye, vczyekl *ib.* 659, *sim. ib.* 703. 704. 705; Ffygulusz moze thu bycz vloscze ymyą tey roly albo tego czlovyeka *ib.* 763; Kakoby to moglo bycz, yschby Ieremyasch movyl, a thego nye czczyemy v Yeremyaschu, ale v Zacharyaschu? *ib.* 764, *sim. ib.* 483; V pyatek vyeczor szye to nye przygodzylo... Tez szye nye moglo przygodzycz nazayutrz, bo tedy byla ych prava Vyelykanocz *ib.* 768; O myly boze, y czo moze przydz kv mysly... pamyątayączemv koroną tarnovą mylego Iesucrista, yedno... trudnoscz mączenya *ib.* 830; ~ Neuescza thvarsz ne moszecz bicz ona tako vboga *Gn* 3b; ~ Aleczby nektory clouek medzy na⟨m⟩y mogł tako rzecz *Gn* 172a; O dzyevycze blogoslavyona, by byla vyedzyala..., yze czalovanye yego bylo znamyą smyerczy syna tvego, dobrze by vyla (*pro* byla) mogla rzecz: Nye czyn, nyemyloszczyvy! *Rozm* 621; Alye by moglo bycz thv spytanye *ib.* 639, *sim. ib.* 774; Sznadz by mogł nyekto vąppycz (*pro* vątpycz) o to slovo, yze rzekly Zydovye *ib.* 789; ~ *o czynności bliskiej realizacji*: Smyerdzyalo nyevyernemv zydovstw z ych vst nyeczysthych, az szye sercze mylego Iesucrista od przeczyvnoszczy onego smrodu moglo roszyescz *Rozm* 731.

4. '*mieć prawo, być uprawnionym, mieć podstawę, pretekst, nie być skrępowanym, ograniczonym zakazem, nie mieć zakazu, habere ius atque potestatem alicuius rei faciendae, nulla re impediri, vetitum non esse*': Kedi w wogewodi bili, tedi go szø pitali: Moszeli goscza dafnoszcø sbicz? Tedi wogewoda rzekl: Ya ne skaszuya, ale mne sza tako uidzi, bi kto mogł goscza sbicz lati, kto ne ma dzedzicztwa v szemi 1395 *Pozn* nr 187; Comu bi trzeba bilo drogø iachacz, ysz y (*leg.* ji, *sc.* płot) mogł wzlomycz, a *zazyø

zagrodzycz 1418 *Pyzdr* nr 559; Dayąncz... naam... wszystką mocz, abychom mogli... na thi czlonki virzecz (ut possimus... pronuntiare) *Sul* 3; Aczbi zlodzeystwa... byl (*sc.* szlachcic) obvynyony, wlostną przyszągą szą bandz mocz oczyszczicz (proprio iuramento se expurgabit) *Sul* 14; Oczecz za zywotha zenye y dzeczem opyekadlnyka moze dacz *Sul* 75; Gysz (*sc.* dzieci) lath y rostropnosczy nye mayącz, othpowyedzecz w prawye na rzecz nye mogą any mayą (litem contestari nequeunt neque possunt) *ib.*; Vstawyamy, aby oczecz zywącz mogl dzeczem swogim... vstawycz (quod... possit et valeat... constituere) pewne opyekadlnyky..., any thich tho opyekadlnykow po smyerczy vstawyayączego b⟨l⟩iszszy oth opyekanya badą mocz oddalycz (poterint nec valeant removere) *ib.*; Pan moze ge o czynsz swoy sądzicz (poterit... iudicare) *Sul* 81, *sim. OrtKal* 188, *OrtMac* 56. 63; W czem czlowyck nye othpoczywa, w tem mu trwacz neldza abo nye moze XV *med. Zab* 315; Gyestlyszcze tako wybrąny..., mozecze dobrze w lawyczy na szandzye szyedzyecz *OrtKal* 138, *sim. OrtMac* 44; Ia thego nye przymvyą sza prawo a chczą to strofowacz..., mogąly tho vczynycz? *OrtKal* 197, *sim. ib.*, *sim. OrtMac* 32; Iako wyele przyszasznykow ma bycz... ku... sandowy..., aby mogl woyth sadzycz? *OrtKal* 298, *sim. OrtMac* 118; Myenya..., aby czy... yescze mogly myecz fristv *OrtMac* 42, *sim. OrtBr* VII 565; Thego maya przypusczycz kv przyszyadze, bo w *myadborszkym prawye nye moze nykogo przeszwyadczycz... w thakych rzeczach *OrtMac* 58, *sim. OrtBrRp* 47, 4, *sim. Dział* 11. 28. 51. 53; Mogaly procz szadv proszthe rzeczy sządzycz? *OrtMac* 63; Thedy by nye mogl za tho nyzadney nyewynnosczy vczynycz (*OrtBrRp* 53, 4: tedy by on za tho zadney nyewynnosczy mogl vczynycz) *ib.* 66; Gdy opyekalnyk s prawa obeymye schą dzyeczy..., tedy mą mocz dlugy foldrowacz..., yakoby mogly vczynycz thy tho dzyeczy, gdyby latha myaly *OrtVrtel* 117, *sim. OrtMac* 21; Prelat... dzesyaczina mosze przedacz, komv chcze (vendet libere, *Sul* 4: przeday ją wolnye..., komv moze) *Dział* 5, *sim. ib.* 32. 34. 53; Kmyecze... w onem geszerze wolno ryby mogą lowycz (faciant licite suas piscaturas, *Sul* 21: slvsznye ribi lowycz bąndą) *ib.* 7; Starosti mogą myecz kaszdi swego sadzą *ib.* 12, *sim. ib.* 24. 46. 54; Vstawiamy, abi nye mogli wyączey (*Sul* 44: aby nye wączey kmyeczy... moglo) smyecz zbyeszecz abo odydz (ut non plures kmethones... possint... recedere), gedno geden abo dwa do gynszey dzedzyny..., gedno w tych schtvkach kmyecze yawno wszytczy mogą zbieszecz, tho gest, gdy pan kmyeczowy szoną albo dzewką pokala yawno *ib.* 34; On lyst zapysny nygedney moczy daley myecz nye mosze *ib.* 38; Aczlyby tego nye mogl myecz (si non poterit obtinere, *Sul* 60: a nye bądzely mocz odzyrzecz), yzzby mv dano dzen kv oczyszczenyv *ib.* 61; G[l]eschly podlug praua moglybyszmy k themv przyscz..., tego moya pany gothoua podeprzecz szwyathky 1493 *PF* IV 664; Mayą bicz... thraffthamm dosthathcczne dziori kv plinienyv, kądibi dobrowolnye wiplinącz mogly (quo libere fluitabunt et pertransibunt) 1498 *MacPraw* VI 274; Slugacz nye mosze (non potest) any gest wolen czynicz zadnego vrządu przez swego pana XV *p. post. R* I s. XLVII; Lycemyernykv, vyrzvczy pyrvcy byrzmo s tvego oka, vyącz bądzyesch mocz vyymovacz (tunc videbis eicere Mat 7, 5) prosek z *bartnycgo oka *Rozm* 282; Azaly nye moga vczynycz, czo chcza (aut non licet mihi, quod volo, facere Mat 20, 15)? *ib.* 394; ~ *'mieć podstawę, pretekst, habere ius atque potestatem alicuius rei faciendae, causam alicuius rei faciendae fingere posse'*: Pylath potym szukal, yakoby mogl Jezukrysta wypuszczycz XV *p. post. RozmPam* 472, *sim. Rozm* 718; A tesz temv to czynyl, aby kaczerze nye mogly movycz, bo (*pro* by) on przyal nasche (*leg.* na się *?*) czyalo obludne (quod ab impiis phantasma diceretur) *Rozm* 101; Potem bylo rychlo svyątego (*pro* svyąto) zydowskye, nye vypovyeda ktore, alye mozem rozvmyecz (potest intelligi) o tem svyączye, ktore czynyly Zydovye na svyatky, zvano Encenye *ib.* 254, *sim. ib.* 560. 704. 785; Tegodlya Zydovye vyeczey poczęły schukącz, aby mogly y (*leg.* ji, *sc.* Jesusa) vbycz (quaerebant eum Iudaei interficere Jo 5, 18) *ib.* 258, *sim. ib.* 326; Schukaczye podobyensthva, yakobysczye mogly yącz nyeprzyączyelya svego y mogly zabycz *ib.* 510; Nye vyem, y⟨a⟩kobychmy y (*leg.* ji, *sc.* Jesusa) mogly zataycz, tako vyelebnego czlovyeka, moglybychom tako vczynycz, yze poruschemy vschytek lud przeczyv sobye, yschby nass mogly kamyenovacz *ib.* 588; Nye mogą naydz nan nyyedney vyny, o ktorą bych y mogl ku smyerczy ossądzycz *ib.* 805; ~ *'wolno jest (ze względu na brak zakazu, ograniczenia), licet, licitum concessumque est, non est vetitum, prohibitum, interdictum'*: Thy... ne mosesz tutha (*sc.* w raju) bicz se mnø, alle thy drzewe masz vmrzecz, yszecz tutha sadny clouek vmrzecz ne mosze *Gn* 184a; Ach, myly bosse, kthoz v cyebye bycz mosse? 1413—4 *JA* XIV 502; An liceat moszeli, volnoli yest? XV *in. R* XXIV 68; Esze mosze są viprowadzicz de Okancze 1425 *ZapWarsz* nr 135; Zaly sze mo-

szem (num... possumus) boszey woly przeczywycz? *BZ* Gen 50, 19; Oblyczya mego wydzyecz nye *boodzyesz moocz (videre non poteris) *BZ* Ex 33, 23; Panszkye czynsze... mogą pocz w zaplatą za tą rolą *OrtBr* VI 358, *sim. OrtMac* 54; Ten na wieky swą czesez straczyl any szadney czczy w krolestwie myecz nye mosze (nec eidem portae pateant dignitatum, *Sul* 58: any gemv yawny mayą bycz porti ktorych czczy) *Dział* 56; Bo zie moziesch sch nym smyerziczi etenim recordacio (ad amicum, si aperueris os triste, non timeas, est enim concordatio Ecclus 22, 27) 1471 *MPKJ* V 81; Yusz weszelicz sie mozeczie *MW* 96b; A moze byczi syostram dozvolono (poterit dispensari)... o kozvchoch..., yako sye zvydzi... prelathom 1484 *Reg* 709; Mey obyetnycze porvschycz nye mogą (non possum) *Rozm* 25; Ta (*sc.* wdowa), kyedy yest vzryala mylego Iesvcrista..., poczęła *proszyla, aby szya yego vyelyebnoszczy mogla dotknącz *ib.* 79; Synv moy, yestly podobno, abych o nyektore rzeczy pytala? Iesus odpovyedzyal: O myla matko, mozesch (poteris), czo chczesch, pytay *ib.* 163; Ony zly dvchovye poczęły proszycz mylego Iesucrista: Kyedysz nasz vypądzasch, przepuscz nam v ty vyeprze vnydz, abysmy szyc tamo mogly taycz *ib.* 219; Przepuszczy man (*pro* nam), abychmy mogly v thy vyeprze vnydz (ut in eos introeamus Marc 5, 12) *ib.* 292; Gdzyem ya, vy nye mozeczye przydz (non potestis venire Jo 7, 36) *ib.* 459, *sim. ib.* 472. 556; Aza mnymasch, yschbych nye mogl proszycz oycza mego (quia non possum rogare Mat 26, 53), yschby my dal nynye vyeczey nyz dvanasczye czem anyolov? Yakoby rzekl: Mogłbych a czy by mogly mnye odyącz *ib.* 641; Dzyevycza blogoslavyona volała, rzekączy: Byada mnye, szynv myly, kto my da to, abych mogla za czye vmrzecz? *ib.* 739; Cristus, ktory mogl dobrze odpovyedzyecz ono slovo *ib.* 843, *sim. ib.* 846; ~ *'wolno ze względów zwyczajowych, wypada, godzi się, decet, fas est'*: Nye mozemi (non possumus) gey (*sc.* siostry) dacz nyeobrzezanemu *BZ* Gen 34, 14; Gospodnye, nye mozesch my nog vmyvacz (non lavabis mihi pedes Jo 13, 8) *Rozm* 537.

5. *'wyraża złagodzone polecenie a. wymówkę, significat leniorem exhortationem vel admonitionem: posse'*: Wstan ku mnye, moszesz my vyerzacz, nye chczacz sya dzyszya sznyevyerzacz *De morte* w. 109; Pokazal szye yemv anyol... Mozem mylosczyvye vyerzycz temv, yze szye yemv tedy pokazal Gabriel archanyol *Rozm* 598; ~ Nye moglesz (non potuisti Marc 14, 37) se mną czvcz yedney godzyny? *Rozm* 600.

Cf. **Dopomóc, Niemóc, Podpomóc, Pomóc, Przemóc, Przepomóc, Rozmóc, Rozniemóc się, Spomóc, Upomóc, Wspomóc, Wymóc, Wzmóc, Zamóc, Zmóc, Zniemóc, Domagać się, Dopomagać, Podpomagać, Pomagać, Przemagać, Przepomagać, Przypomagać, Rozmagać się, Wspomagać, Wzmagać**

Mój *formy*: **a.** *nieściągnięte*: *n. sg. m.* moj 1386 *Pozn* nr 4. 5, 1391 *ib.* nr 267, 1397 *ib.* nr 224. 342, *etc. etc.*; *f.* moja *Kśw* cr 12, 1393 *Pozn* nr 151, *Fl* II Prol 4, 1424 *Pyzdr* nr 973, *etc.*; *neutr.* moje 1389 *Pozn* nr 69, *Fl* i *Pul* 101, 1, 1423 *Pozn* nr 1126, *etc.*; ~ *g. sg. m.* mojego 1428 *ZapWarsz* nr 2901, 1471 *ib.* nr 2960, 1472 *ib.* nr 3052; *f.* mojej *Fl* i *Pul* 4, 1, 1444 *ZapWarsz* nr 566, 1470 *ib.* nr 2938, *etc.*; moje *Fl* i *Pul* 128, 1, *Spow* 4; moi *Spow* 4, 5; *neutr.* mojego *Fl* 68, 26; ~ *d. sg. f.* mojej *Fl* i *Pul* 21, 23, 1448 *ZapWarsz* nr 834, *MW* 1a; ~ *ac. sg. m.* moj 1393 *Pozn* nr 157, *Fl* i *Pul* 30, 6, 1428 *Pyzdr* nr 890, 1445 *ZapWarsz* nr 584, 1446 *ib.* nr 796, 1468 *TymSąd* 163, 1470 *ZapWarsz* nr 2939; *f.* moję 1399 *Pozn* nr 413, *Fl* i *Pul* 4, 2. 69, 1. 101, 1. 114, 8, *etc.*; *neutr.* moje 1365 *Bersohn* 21, *Fl* i *Pul* 5, 1. 6, 6, 1429 *Pozn* nr 1319, *etc.*; ~ *v. sg. m.* moj XIV *ex. Zab* 315, *Gn* 184a, *Fl* i *Pul* 3, 6, *etc.*; *f.* moja *Fl* i *Pul* 56, 11. 102, 1. 2, *etc.*; ~ *i. sg. m.* moim *Fl* i *Pul* 3, 4, 1457 *ZapWarsz* nr 1027, 1471 *ib.* nr 3040, 1472 *ib.* nr 1344; mojem 1461 *TymProc* 76, *MW* 90a. 99b, XV *ex. SlArch* I příl. 20; *f.* moją *Fl* II Prol 1, 1468 *ZapWarsz* nr 2928, 1471 *ib.* nr 3009. 3013; *neutr.* moim *Fl* i *Pul* 76, 6, 1437 *Pyzdr* nr 1144, 1443 *TymSąd* 140, 1454 *ZapWarsz* nr 969, 1471 *ib.* nr 2955; ~ *l. sg. m.* (w) mojem *Fl* 6, 6, 1464 *TymWol* 40, 1467 *PF* VIII 20, *etc.*; *f.* mojej *Fl* i *Pul* 12, 2, 1444 *ZapWarsz* nr 740, 1455 *ib.* nr 991, *etc.*; moi 1444 *Pyzdr* nr 1203; *neutr.* mojem *Fl* 9, 1, 1446 *ZapWarsz* nr 796, 1462 *ib.* nr 1178, 1467 *PF* VIII 20, *MW* 5a; moim *Pul* 6, 6. 9, 1; ~ *n. du. m.* moja *BZ* Gen 48, 5; *neutr.* moi *Kśw* dv 5. 13, *Fl* 87, 9, *BZ* II Par 7, 15; ~ *g. du. f.* moju *Fl* 17, 23, *BZ* Gen 20, 5; ~ *d. du. neutr.* moima *Fl* 131, 4; ~ *ac. du. f.* moi *BZ* I Esdr 9, 5; *neutr.* moi *Fl* 114, 8, *BZ* IV Reg 19, 28; ~ *i. du. f.* moima *Fl* i *Pul* 76, 2; *neutr.* moima *Fl* 100, 4, *Naw* 116; ~ *l. du. f.* (w) moju *Fl* 7, 3, *OrtKal* 310; ~ *n. pl.* moje 1427 *ZapWarsz* nr 2758; *m.* moi *Fl* i *Pul* 38, 17, 1423 *Pozn* nr 1128, 1424 *Pyzdr* nr 1010, *etc.*; moje *Fl* II Prol 2, 1408 *Pozn* nr 648; *f.* moje *Fl* II Prol 2, *Fl* i *Pul* 6, 2. 118, 5, *MW* 4a; *neutr.* moja *Fl* i *Pul* 16, 5; moje *Pul* 87, 9; ~ *g. pl. m.* moich *Fl* i *Pul* 7, 4, *Spow* 5, 1425 *ZapWarsz* nr 144, 1483 *ib.* nr 1544;

f. moich *Fl* 24, 18, 1424 *Msza* III s. 66, 1484 *ZapWarsz* nr 1604; *neutr.* moich *Fl* 15, 1; ~ *d. pl. m.* moim *Fl* 53, 5, *MW* 3a; *f.* moim *Fl* 131, 4, *Fl* i *Pul* 21, 16, *MW* 36b, *Pul* 118, 103; mojem *Fl* 118, 103. 105; *neutr.* moim *Fl* i *Pul* 38, 2, *OrtMac* 48; ~ *ac. pl. m.* moje *Fl* i *Pul* 17, 41, *Spow* 4, 1456 *ZapWarsz* nr 1020, XV *ex. SlArch* I příl. 20; *f.* moje *Fl* i *Pul* 15, 4. 17,37. 114, 8, 1438 *ZapWarsz* nr 853; *neutr.* moja *Fl* i *Pul* 5, 1. 94, 9, *BZ* Num 14, 22, *MW* 110a, XV *p. post. Kałuźn* 287; moje *Pul* 114, 8; ~ *v. pl. m.* moi *BZ* II Par 29, 11, *SkargaPłoc* w. 90; *f.* moje *BZ* Ruth 1, 11; *neutr.* moje *BZ* Jer 14, 17; ~ *i. pl. m.* moimi *Fl* i *Pul* 6, 7, 1437 *Pyzdr* nr 1146; *f.* moimi *Fl* i *Pul* 6, 6; *neutr.* moimi *Fl* i *Pul* 65, 16; ~ *l. pl. m.* (w) moich *Fl* i *Pul* 88, 30; *f.* moich *Fl* i *Pul* 80, 12, 1465 *ZapWarsz* nr 1242, *Pul* 7, 3; *neutr.* moich *Fl* 33, 1, *KartŚwidz*, *Pul* 50, 11, XV *p. post. Kałuźn* 286.

b. *ściągnięte*: *n. sg. f.* ma *ca* 1425 *EwKReg* 42, *De morte* w. 79. 177; *neutr.* me 1393 *Pozn* nr 178, 1416 *Czrs* 152, 1423 *AKPr* VIIIa 46, 1423 *Pozn* nr 1133. 1134, *etc.*; ~ *g. sg. m.* mego 1393 *Pozn* nr 161. 178. 1397 *ib.* nr 339, *etc. etc.*; *f.* mej 1403 *Pozn* nr 735. 740, 1420 *ib.* nr 1067, *etc.*; me 1395 *PKKr* I 243, 1396 *Pozn* nr 189; *neutr.* mego 1398 *Pozn* nr 365, *Spow* 3—6, *Wierzę* 3, 1420 *Pozn* nr 987, *etc.*; ~ *d. sg. m.* memu 1389 *Pozn* nr 75, 1391 *ib.* nr 128, 1393 *ib.* nr 164, *etc.*; *f.* mej 1406 *Pozn* nr 586, 1420 *Pyzdr* nr 650, 1429 *Pozn* nr 1333, *etc.*; me *SkargaWroc* w. 51; *neutr.* memu *Fl* i *Pul* 34, 29, 1448 *ZapRpCzers* 1b, *MW* 89b; ~ *ac. sg. m.* mego 1393 *Pozn* nr 296, 1397 *ib.* nr 339, 1398 *ib.* nr 388, *etc.*; *f.* mą 1393 *Pozn* nr 183, 1396 *ib.* nr 189, 1397 *ib.* nr 339, *Fl* 37, 19, *etc.*; *neutr.* me 1428 *ZapWarsz* nr 293, *OrtBr* VII 573, *etc.*; ~ *v. sg. f.* ma *ca* 1428 *PF* I 480, *SkargaPłoc* w. 1, *SkargaWroc* w. 1; ~ *i. sg. m.* mym 1402 *Pozn* nr 711, 1428 *Pyzdr* nr 1020, 1428 *ZapWarsz* nr 2779, *etc.*; mem *MW* 100a; *f.* mą 1391 *Pozn* nr 292, 1397 *ib.* nr 339, 1407 *ib.* nr 617, *etc.*; *neutr.* mym 1407 *Pozn* nr 617, 1417 *ib.* nr 929, 1436 *ZapWarsz* nr 471; mem 1494 *ZapWarsz* nr 1766a; ~ *l. sg. m.* (po) mem 1391 *Pozn* nr 251, 1413 *ib.* nr 896, *etc. etc.*; *f.* mej 1403 *Pozn* nr 736, 1416 *Pyzdr* nr 469, 1421 *Pozn* nr 1095, *etc. etc.*; me 1412 *Pyzdr* nr 362, 1418 *ib.* nr 552, 1423 *ib.* nr 751, 1425 *ib.* nr 795; *neutr.* mem 1387 *Pozn* nr 24, 1417 *Pyzdr* nr 496, 1418 *ib.* nr 555, *etc. etc.*; ~ *d. du. neutr.* myma *Pul* 131, 4; ~ *i. du. neutr.* myma *Fl* i *Pul* 25, 3, *BZ* I Reg 16, 22, *Pul* 100, 4; ~ *l. du. f.* (na) mu *BZ* Is 49, 16; *neutr.* mu *BZ* I Reg 15, 14; ~ *n. pl. m.* me 1471 *MPKJ* V 73; *f.* me 1400 *Pozn* nr 459; *neutr.* ma *BZ* Judith 6, 5; ~ *g. pl.* mych 1393 *Pozn* nr 178, 1403 *ib.* nr 819, 1427 *ZapWarsz* nr 2716; *m.* mych 1387 *Pozn* nr 20, *Spow* 2, *Aleksy* w. 5, *OrtKal* 139; *f.* mych *Spow* 3, *Pul* 17, 23. 24, 18; *neutr.* mych *BZ* Ex 18, 19, 1485 *ZapWarsz* nr 1602, *etc.*; ~ *d. pl. m.* mym 1395 *Pozn* nr 186, 1396 *ib.* nr 199, 1399 *ib.* nr 413, *etc.*; mem *MW* 90a. 99b; *f.* mym *BZ* Ruth 2, 9, *Pul* 131, 4; mem *MW* 89b; ~ *ac. pl. m.* me 1393 *Pozn* nr 157. 296. 1421 *ib.* nr 1084, 1427 *ZapWarsz* nr 2752, 1445 *ib.* nr 749, 1457 *ib.* nr 1008, *etc.*; *f.* me 1423 *Pyzdr* nr 752, *BZ* Ex 13, 19; *neutr.* ma 1393 *Pozn* nr 183, *BZ* Lev 25, 18. I Esdr 9, 5. Is 49, 2; ~ *v. pl. f.* me *BZ* Ruth 1, 13; ~ *i. pl.* mymi 1391 *Pozn* nr 290; *m.* mymi 1428 *Pozn* nr 1303, 1436 *Pyzdr* nr 1061, 1436 *ZapWarsz* nr 475, *BZ* Gen 49, 29, 1456 *ZapWarsz* nr 1001, 1485 *ib.* nr 1601; ~ *l. pl. m.* (w) mych 1399 *Pozn* nr 374, 1413 *ib.* nr 896; *f.* mych *Fl* i *Pul* 118, 13; *neutr.* mych *Fl* 50, 11, *KartŚwidz*, *Pul* 33, 1.

Znaczenie: *zaimek dzierżawczy informujący, że jakiś przedmiot złączony jest z podmiotem* ja *na zasadzie własności, przynależności, itp.*, *meus*: **a.** *o przedmiotach, które są własnością podmiotu*: Libro completo muszysz mi dacz moge mito 1365 *Bersohn* 21; Sczepan mal mi placzicz trzy grziwni v rok ot mich penandzy 1387 *Pozn* nr 20; Scepan posłal na mø stirzi panicze..., czo brali me kone 1393 *ib.* nr 157; Passzek gyal na mø dzedzinø szamoczwart gwaltem *ib.* nr 183, *sim.* 1396 *ib.* nr 189, 1407 *ib.* nr 624, 1419 *Pyzdr* nr 594, 1422 *ZapWarsz* nr 28; Passzek gyal... sz trzidzeszczi kmot przed ma vrota 1393 *Pozn* nr 183; Iaco praue zayanli me dzedzini dwescze prosd (*pro* brosd) 1395 *PKKr* I 243; Tos⟨m⟩ kupila za me *pønansse 1393 *Pozn* nr 296; Jaco Jasek przijal w mø dzerzewa samotr⟨z⟩ecz... y sedl gwaltem moczø do mego mlina 1397 *ib.* nr 339; Bogusław wczinil mi w mich wzithczech szkodi iako dwadzeszcza grziwen 1399 *ib.* nr 374; Bog moy ies ty, bo dobr mogich (meorum, *Pul*: mych) ne potrzebuies *Fl* 15, 1; Pitaych (*leg.* pytaj jich), ctora vin[a]ø dayø mim copcem opole 1399 *Pozn* nr 413; Ne day *deley w moya dzedzina opolu ani szam yesdzy *ib.*; Iaco me cobili ne wicopali Potrasszewi rzepi 1400 *ib.* nr 459; Iaco w mey dzedzine... stalo szø prawo Wincencio o yego czloweka 1403 *ib.* nr 736, *sim.* 1416 *Pyzdr* nr 469, 1421 *Pozn* nr 1095; Iaco kedi mlinarz moy wyszedl ot mene, s mego

mlina, ne wedzalasm, gdzebi yndze bil 1404 *Pozn* nr 575; Iaco ten Ptasnik viyal s mego domu na mem wosze, na mich konech 1413 *ib.* nr 896; Iaco tho moy pesz bil 1415 *ib.* nr 899, *sim.* 1416 *Pyzdr* nr 471; Yako czosm kasala scot zayøcz na me dzedzyne, to zayøtho po zapowyedzy 1418 *Pyzdr* nr 552, *sim.* 1423 *ib.* nr 751; Yaco na mem dzedzicztwe Mandzigowe Katharzina poszila yaco dzesacz grziven 1420 *Pozn* nr 1058, *sim.* 1490 *ZapWarsz* nr 1593; Jaco cszo moy pacholek czandzal Micolaya w mem szapuscze, tegoszmu (*leg.* tegośm mu) ya drzewa ne przedal 1420 *Pozn* nr 1078, *sim.* 1424 *Pyzdr* nr 1010, 1427 *ib.* nr 835; Yakom ya nye dal szyestrze mey pyrzwey wysz⟨cd⟩szey z mey oczczisny, yednom dal yedney yako druge 1420 *Pyzdr* nr 650; Przechna de Bogunewo pobrala my me penadze 1421 *Pozn* nr 1084, *sim.* 1427 *ZapWarsz* nr 2752; Czo moy kmothouiczy wsaly troye kony na Plawne, to wsaly na mem pravem boru 1423 *Pozn* nr 1128; Yako zayanthe w mem szyczye 1423 *Pyzdr* nr 738, *sim.* 1425 *ib.* nr 797, 1432 *ZapWarsz* nr 368; Yako Woytek... nye iest moy chleboyeczcza... any me suknye dzeye 1423 *Pyzdr* nr 752; Cz[cz]om uczinil Maczeyowi, tho za jego poczanthkem, kedi mi gwalczil w[y] mey wszy 1424 *RafPocz* 17; Czo wszął dwą woły... czloweku s Boduschewa, to wszal na mey prawey dzedzyne 1425 *Pozn* nr 1193, *sim.* 1425 *Pyzdr* nr 790, 1425 *TymProc* 237, 1428 *ZapWarsz* nr 325, 1432 *Pozn* nr 1394; Czso *zayøthø osmyoronascze dobitka, tho zayøtho na mem na prawem, na me løcze 1425 *Pyzdr* nr 795; On ne ma skody od mego bidla 1425 *ZapWarsz* nr 133, *sim.* 1426 *ib.* nr 184; Czom wsala kony trogye s bronamy na roly Nagorzewo, tom gye wsalą na prawey roly mey 1426 *Pozn* nr 1235, *sim.* 1427 *Pyzdr* nr 856; Jakom ia Sczepana ne byla w mem domu 1427 *ZapWarsz* nr 210, *sim.* 1428 *ib.* nr 2911; Jaco moya pe[n]czancz do Zemacowa lista... przes meg voleg prziweszona 1427 *ib.* nr 2750; Yakom nye casal... vsczwacz swynyø y kernoza, any vsczwawszy wroczono szye w moy dom 1428 *Pyzdr* nr 890, *sim.* 1468 *TymSąd* 163, 1470 *ZapWarsz* nr 2939; ⟨Pszenica, o ktorą... ż⟩alowal, tha gesth moya, ale nye Dobco⟨wa⟩ 1428 *ZapWarsz* nr 250; To gest w mem wecz⟨n⟩em dzele *ib.* nr 2898; Jacom ya o thø krziwdø oth Hanki wstal, eze mi wzøla w mey wloce... trzecyø czansc roley *ib.* nr 2900, *sim.* 1427 *ib.* nr 2689; Jacom ya o thø krziwdø oth Arnoltha wstal, eze mi szirdzi s mogego plotha pobral 1428 *ib.* nr 2901, *sim.* 1471 *ib.* nr 2960, 1472 *ib.* nr 3052; On byerze drzewo moye 1429 *Pozn* nr 1319; Jszem ya yal kmotowicza w grochu w mem, na dzedzine na mey 1432 *ib.* nr 1394; Jsze v pana Vyancenczą ostala pyancz grzywyen mei czansczy... posagu *ib.* nr 1548, *sim.* 1433 *ib.* nr 1419; O ktore bydlo Bartlomey na mya szalowal, to yest me poszaszne 1436 *ZapWarsz* nr 668; Czo Pyotr bral p[o]czoli, tho bral mogye 1438 *ib.* nr 853; Czom zayal sedmoro kobyl..., tom zayal w mogy scodzye 1444 *Pyzdr* nr 1203; Ėze my gwalthem pobral gnoy sz moyey obory 1444 *ZapWarsz* nr 566; Jaco mnye moy oczecz nye mał wadzicz w moyey czaszczi trzeczey *ib.* nr 740; Jaco Thomkowa czeladz *bobrala moy ploth 1445 *ib.* nr 584; Jaco Dzirszcowym wychanim w moy bor vczinił my skody swimy ogary w moyem bydle za cztirzi kopy 1446 *ib.* nr 796; Jan myal syancz chycze do roka... s mego ssyedliska 1450 *ib.* nr 916, *sim.* 1454 *RafPocz* 15; Jako Sdzeszek nye zaoral na Małgorzaczynyey czaszczy... pluzycza, alye na moyey 1455 *ZapWarsz* nr 991; Ona moyą cząscz v szyebye ma *OrtBr* VI 357, *sim. OrtMac* 51; W me gymyenye *OrtBr* VII 573; Tedy wysznal Warsz, ysz Mykolay wszyął mych pyenadzy gedna y dwadzyesczya grzywyen *OrtKal* 139; Obyeczal mnye gy (*sc.* dom) za tho szmurowacz, gdi on me gymyenye przedal *OrtVrtel* 118, *sim. OrtMac* 24; Jako mnye Falislaw vczynil skody w moyem gymyenyv za czthyrzy kopy 1462 *ZapWarsz* nr 1178, *sim.* 1467 *PF* VIII 20; Jakom ya... Mykolaya... w domv w moyem... nye zachowal 1464 *TymWol* 40; Yako Woyczech lowyl kuropatwy na dzedzynyech mogych 1465 *ZapWarsz* nr 1242; Krew gich szcropila odzenye moge aspersus est sanguis eorum super vestimenta mea (Is 63, 3) 1461—7 *Serm* 110 v, *sim.* 1464 *ZapWarsz* nr 1126; Ma kosza vysz, trawa szyeczye *De morte* w. 79, *sim. ib.* w. 177; Kaszdy przeth mv koszv skacze *ib.* w. 191, *sim. ib.* w. 391. 397; Wthenczasz ma kosza posznayv *ib.* w. 197, *sim. ib.* w. 211. 412; Povyem czy o mey kosze *ib.* w. 221; Jakom ya dw wolv blandnv nye zachowal w domv mogem 1471 *ZapWarsz* nr 3011, *sim. ib.* nr 3047, 1473 *ib.* nr 1361, *sim. ib.* nr 1403, 1477 *ib.* nr 1203. 1457; Czom vczinyl, thom vczinil za yego poczathkyem, gdy przischeth na ymyenye moge y zadal my raną 1471 *ib.* nr 3035; Jakom ya Mathiam... sbyl, gdy my schą w gayv mem lupycz nye dal 1484 *ib.* nr 1577, *sim.* 1491 *ib.* nr 1715; Jako twoye trzy owcze, kthore sgynali in autumno, do moych owyecz szya nye przy-

laczyly 1484 *ib.* nr 1604; Jako Mykolay przysethwsy na gymyenye moye, Dambrowka, pobral schathy byale 1490 *ib.* nr 1650; Yako mnye Sthanyslaw... w gayv moyem czasthokrocz wyeszdzayancz rabal drzewo 1498 *ib.* nr 1885, *sim.* XV *ex. R* XIX 89; Byenya dobrze vye, komv moge lysthy bral XV *ex. SlArch* I příl. 20; ~ Candicoli jedø, tødi jedø po prawdze, Janowo na prawe vel na lewe a moge ibicunque fuerit 1389 *Pozn* nr 69, *sim.* 1423 *ib.* nr 1126; Jako to ne gest... kosczelne, ale me y mich dzeczi 1393 *ib.* nr 178; Kandym szedl, pothimasty ye me 1416 *Czrs* 152, *sim.* 1423 *AKPr* VIIIa 46; Czso wsyøl sekyrø, tho wszyøl na prawem, na mem 1417 *Pyzdr* nr 496; Yaco kady yada, to yada verną stara granicza a czo yada, to yest mę na prawo abo ną lewo 1423 *Pozn* nr 1133, *sim. ib.* nr 1134, 1427 *ZapWarsz* nr 272, 1432 *Pyzdr* nr 1036; Yako czso my zayøto na mem dzeszyøczoro kony 1423 *Pyzdr* nr 736, *sim. ib.* nr 740, 1424 *ib.* nr 771, 1425 *ib.* nr 795, 1428 *ZapWarsz* nr 2831, 1431 *ib.* nr 358, 1432 *Pyzdr* nr 1069, 1433 *ZapWarsz* nr 410, 1438 *Pozn* nr 1600, 1443 *ib.* nr 1627. 1628. 1629; Kandim szetl, tandi gest moye 1427 *ZapWarsz* nr 2735, *sim.* 1461 *ib.* nr 1144, 1469 *ib.* nr 2934; Ille me clarificavit, quia de meo accipiet et annunciabit vobis... on mye osweczi, isz sz mego veszme a vzy⟨a⟩vi vam (Jo 16, 14) 1444 *PF* IV 590; Plebanus confessus est se lusisse tesseras non pro pecuniis, sed pro capillacione crinium, videlicet nyechai mego 1449 *MMAe* XVI nr 1238.

b. *o częściach ciała podmiotu*: Bo moui: Videle ocy moy zbauene tuoie *Ksw* dv 13, *sim. ib.* 5; Røcze moie (manus meae) vczinili sø organi a palce moie (digiti mei) strogili sø szaltarz *Fl* II Prol 2; Vsdrow me, gospodne, bo zamøczoni sø wszitki cosci moie (ossa mea) *Fl* 6, 2, *sim. Pul*; Micz [se] *bodø po wszitky nocy losze moie (lectum meum), se slzami mogimi (lacrimis meis) losze moie smoczø *Fl* 6, 6, *sim. Pul*; Iest lichota w moiu røku (in manibus meis, *Pul*: w moych ręku) *Fl* 7, 3, *sim. OrtKal* 310; Spowadacz se bødø tobe, gospodne, we wszem serczu moiem (in toto corde meo, *Pul*: we wszem szyerczu moym) *Fl* 9, 1; Ani pomnecz bødø ymon gich przes wargi moie (per labia mea) *Fl* 15, 4, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 17, 37; Bichø ne molwila usta moia (os meum) scutkow ludzkich *Fl* 16, 5, *sim. Pul*; Oplacy my gospodzin... podług czistosczi moyu røku (manuum mearum, *Pul*: mych rąk) *Fl* 17, 23; Iøzik moy (lingua mea) przilnøl iest ku czelusczam mogim (adhaesit faucibus meis) *Fl* 21, 16, *sim. Pul*; Bo miloserdze twe przed oczima mima (ante oculos meos) iest *Fl* 25, 3, *sim. Pul*; Chwalicz bødø gospodna w kaszdy czas, weszdi chwala iego w usczech mogich (in ore meo, *Pul*: mych) *Fl* 33, 1; Poloszil iesm stroszø vstom mogim (ori meo) *Fl* 38, 2, *sim. Pul*; Serce cziste stworz we mne, bosze, y duch prawi wznowi we czrzewech mich (in visceribus meis, *KartŚwidz*: we czrzevech mogych, *gl.* mych, *R* XXII 244: w mem wnątrzu, *MW* 9a: we wnatrzu *mogich, *Pul*: we czrzewyech moych) *Fl* 50, 11; K nemu vsti mogymy (ore meo) wolal iesm *Fl* 65, 16, *sim. Pul*; W dzen zamøta mego boga szukal iesm røkama mogima (manibus meis) *Fl* 76, 2, *sim. Pul*; I mislil iesm v noczi z serczem mogim (cum corde meo) *Fl* 76, 6, *sim. Pul*; Oczi mogi mdle⟨le⟩sta bile (oculi mei languerunt, *Pul*: oczy moye schorzaly) przed vboszstwem *Fl* 87, 9; Ne pocladal iesm przed oczima mogima (ante oculos meos, *Pul*: przed oczyma myma) rzeczi neprawdziwey *Fl* 100, 4, *sim. Naw* 116; Ysze wytargl dvszø moyø (animam meam) ze smerczy, oczy mogy (oculos meos, *Pul*: oczy moye) ot slez, noghy moge (pedes meos) od vpelznena *Fl* 114, 8, *sim. Pul*; W wargach mych (in labiis meis) zmolwyl gesm wszytky sødy vst twoych *Fl* 118, 13, *sim. Pul*; Iako slodko gardzelam... mogem (faucibus meis, *MW* 36b: czelusczam mogim, *sim. Pul*) molwy twoge *Fl* 118, 103, *sim. ib.* 118, 105; Acz dam sen oczyma mogyma (oculis meis, *Pul*: oczyma myma) a powekam mogym (palpebris meis, *Pul*: powyekam mym) drzemane *Fl* 131, 4; Ve⟨r⟩zø w... czala mego smartwichwstane *Wierzę* 3, *sim. Spow* 3—6; W prostoszczy mego serczа (in simplicitate cordis mei) a w gluposzczy moyu røku (manuum mearum) gestem to vczynyl *BZ* Gen 20, 5; Nawyedzy-cz was bog, winyeszczye koszczy me (ossa mea) odtøøt *BZ* Ex 13, 19; Ktori gest to glos, gesz brzny w mu vszu (in auribus meis)? *BZ* I Reg 15, 14; Nalyazl myłoscz przed mima oczima (in oculis meis) *ib.* 16, 22; Picha twa weszla w uszi moy (in aures meas) *BZ* IV Reg 19, 28; Bødzeta oczi moy (oculi quoque mei) otworzoni a vszi moy (aures meae) przichiloni *BZ* II Par 7, 15; A z rozdartim plaszczem y ssuknyø sklonylem kolyana ma (genua mea) a roscyøgnølem røce moy (manus meas) ku panu bogu *BZ* I Esdr 9, 5; A vczynyl vsta ma (os meum) iako myecz ostri *BZ* Is 49, 2; Owa, tocz na mv røkv (in manibus meis) na⟨pi⟩salem cyø *ib.* 49, 16; Wiwyeczcye, oczi moie (oculi mei), slzi *BZ* Jer 14, 17; Wloschy me aut troky cincini mei, que apparent in temporibus femi-

narum (caput meum plenum est rore et cincinni mei guttis noctium Cant 5, 2) 1471 *MPKJ* V 73; On nye da vpaszcz szerczu memu w myszly nyerzadnye y nogam mem w grzeszcnye *MW* 89b.

c. *o właściwościach i funkcjach przysądzanych podmiotowi*: Corrozaym uipraua sø taynicha moia mne *Kśw* cr 12; Jacosm ne slubowal Jacuboui za skoda, kedi[m]sm gy po mem possels⟨t⟩we sslal 1387 *Pozn* nr 24; Czso Sczepanowi wzøth kon, to ne mø kaznø 1391 *ib.* nr 292; Przesz me wole pani Kandida gnala dwoge scot[t]a na mø dzedzina 1396 *ib.* nr 189; Ne s mø wola ani rada 1397 *ib.* nr 339, *sim.* 1416 *Pyzdr* nr 464, 1420 *Pozn* nr 1067, 1421 *ZapWarsz* nr 12; Czso sø xandzu... kone pobrani, to mu pobrani przes mego kaszana 1398 *Pozn* nr 365; Glossem mogim (voce mea *MW* 100a: mem) ku gospodnu wolal iesm *Fl* 3, 4, *sim. Pul*; Wisluszal me bog prawdi moiey (iustitiae meae) *Fl* 4, 1, *sim. Pul*; Wysluchay modlitwø moiø (orationem meam) *Fl* 4, 2, *sim. Pul, sim. Dek* III 3—8. 10. 11. 13—8. 21. 22. 25—31; Slowa moia (verba mea) vszima wzwedz, gospodne, vrozumey wolane moie (clamorem meum)! *Fl* 5, 1, *sim. Pul*; Clascz bødø radi w duszi moiey (in anima mea) *Fl* 12, 2, *sim. Pul*; Od potrzebyzn mogich (de necessitatibus meis, *Pul*: mych) vitargn me! *Fl* 24, 18; W røcze twogi, gospodne, poleczam duch moy (spiritum meum) *Fl* 30, 6, *sim. Pul*; Zaploncze se y sromaycze se pospolu, gisz se *weselo zlemu memu (malis meis) *Fl* 34, 29, *sim. Pul*; Bo lichotø mø (iniquitatem meam, *Pul*: zloszcz moyę) ia zwaztuiø *Fl* 37, 19; Wstan, slawo moia (gloria mea)! *Fl* 56, 11, *sim. Pul*; W chczenu picza moiego (in siti mea, *Pul*: w pragnoszczy moyey) napawali me ocztem *Fl* 68, 26; Bosze, na pomocz moiø (in adiutorium meum, *MW* 1a: ku pomoczy moiey) rozumey *Fl* 69, 1, *sim. Pul*; Israhel by po drogach mogich (in viis meis) bil chodzil *Fl* 80, 12, *sim. Pul*; Acz zaprawdø sinowe iego ostali sø zacona mego (legem meam) a w sødzech mogych (in iudiciis meis) ne chodzili *Fl* 88, 30, *sim. Pul*; Gospodne, wisluchay modlitwø moyø (orationem meam) y wolane moie (clamor meus) k tobe przidzi *Fl* 101, 1, *sim. Pul, sim. MW* 31b; Ty kazal ges kaszny twoych ostrzegacz barzo, abychø sprawoczy (*pro* sprawony) droghy moge (ut dirigantur viae meae) nastrzegane (*leg.* na ostrzegane) prawot twogych *Fl* 118, 5, *sim. Pul, sim. MW* 4a; Często wybyaly mø ode mlodosczy mogye (a iuventute mea) *Fl* 128, 1, *sim. Pul*; Prossø tworcza wssemogan-

czego..., bi me raczil rosdrzessicz mich wsech grzechow *Spow* 2; Prossza svego stvorzyczyela,... yszby mya nye ssvdzyl podlvg mych sloscy *Spow* 3; Ya gr⟨z⟩esznycza *spowedam sze bogu... hy *thoybe oicze... sczyt⟨am⟩ moye *greschy *Spow* 4; Dawam sche... vynna..., ychzem boga mego nye milowa⟨ła⟩... ze wszytkye dusche moy *Spow* 4. 5; Davam szyą vynyen panv bogv mylemv ze wszythkych grzechow mogych *Spow* 5; Iaco Virzbanta y Nemerza przes mey voley ne dali mi vrzeszena v dzeszancz cop platu 1403 *Pozn* nr 740, *sim.* 1420 *ib.* nr 1067; Jaco ne mø kasnø ani mim powolenim ludze Wlostowi lapani 1407 *ib.* nr 617; Any gich (*sc.* piąci grzywien) wsythka mym wszącim mam 1417 *ib.* nr 929, *sim.* 1436 *ZapWarsz* nr 471; Yako po mem trzymanu Marzenyna bral rok Jan na Paløgø 1418 *Pyzdr* nr 555, *sim.* 1436 *ib.* nr 1241; Dał poszak do mego wrodzena 1420 *Pozn* nr 987; Zbaw mye... od wszy⟨st⟩kich szloszczy moych (ab... universis malis meis) 1424 *Msza* III s. 66; Yakom ya nye kaszala yechacz na pana Mycolaya, any moya wola biła 1424 *Pyzdr* nr 973; Faala ma (gloria mea Jo 8, 54) nyczs gest *ca* 1425 *EwKReg* 42; Przesz me poselsthwo vipusczila 1428 *ZapWarsz* nr 293; To byerza k mey dus⟨zy⟩ y k mey czczy 1429 *Pozn* nr 1333, *sim.* 1430 *ib.* nr 1353. 1377. 1378. 1526, 1436 *ZapWarsz* nr 676; Yako Nikłewy[e] nye szgynalo moym wgyechanim... sedm grziwyen 1437 *Pyzdr* nr 1144, *sim.* 1443 *Tym-Sąd* 140, 1454 *ZapWarsz* nr 969; Ja tho byerza cu memu szomnyenyv 1448 *ZapRpCzers* 1b; Priday rosvmv k mey rzeczi *Aleksy* w. 3; Raczy mą mych grzechow posbavycz *ib.* w. 5; Alye posluchay slow mich (audi verba mea) y radi mey (atque consilia) *BZ* Ex 18, 19; Czincze kazanya ma (praecepta mea) *BZ* Lev 25, 18; Lvdze... sø vidzeli wyelmnostwo moye y znamyona moya (viderunt maiestatem meam et signa) *BZ* Num 14, 22; Mnysz, yze ta slowa ma (verba mea) nye mogø syø wipelnycz *BZ* Judith 6, 5; Tho ya dzirszą sza prawem moym w pokoyv vyschey trzech lath 1471 *ZapWarsz* nr 2955; Hoc feci po moyey krwawey nyewoley *ib.* nr 3027; Na pusczi, gdziesz mye kuszili oczczowe waszi, kuszili y widzeli dzala moia (viderunt opera mea Psal 94, 9) *MW* 117a, *sim. Fl* i *Pul* 94, 9; Jako ya zadzirzal s bracza... dzyal podla myedzi..., na kthorem wydzenye bylo za prawy y zapyssy mymy 1485 *ZapWarsz* nr 1601; Podluk praw mych *ib.* nr 1602; Anym mv przegrazal, any mem *przegrazamym odesly yemv vsythky 1494

ib. nr 1766a; Robotowalesm we wzdychanyu moym (in gemitu meo, *Fl*: w moiem placzu) *Pul* 6, 6; Ach, moy szmathku, ma szaloszczy, nyę moga sza dovyedzeczy, gdze mam pirvy noczlek myeczy *SkargaPłoc* w. 1, *sim. SkargaWroc* w. 1; Eya, eya dusza mogyą (*SkargaWroc* w. 30: dvszo moye), *oczvky szą *SkargaPłoc* w. 17; Tocz yusz trzy szle dvchy vydzv, na mya me grzechy *wszvya, mey (*SkargaWroc* w. 51: me) dvszy zythla stavyayą *SkargaPłoc* w. 75—6, *sim. SkargaWroc* w. 50; Bandzeczyely chodzycz w mogych przykazanyach (in praeceptis meis Lev 26, 3) XV *p. post. Kałuż̇n* 286; A wzgardzyczyely moya prawa (leges meas Lev 26, 15) *ib.* 287.

d. *o osobach związanych z podmiotem pokrewieństwem i powinowactwem*: Jaco moy oczecz ne uinouat Sulcoui trzinaczcze grziuen 1386 *Pozn* nr 5, *sim.* 1418 *Pyzdr* nr 560, 1422 *Pozn* nr 1116, 1423 *Pyzdr* nr 722. 724. 728, 1424 *ib.* nr 765, 1427 *ZapWarsz* nr 240, 1428 *Pyzdr* nr 874. 880, 1429 *Pozn* nr 1326; Cszo Potrasz pobral rzeczi memu ⟨mężu⟩, tich bilo sza cztirzi grziwni 1389 *Pozn* nr 75; Po mem oczczu 1391 *ib.* nr 251; Jako mam s mimi dzeczmi skodi sedmdzessøt grziven *ib.* nr 290; Moya szona dobila na Maczku, ut supra y tamo ge ⟨d⟩ano vønszane (*leg.* wwiązanie) 1393 *ib.* nr 151; Jakom ne slubil Mentussoui zaplaczicz mego brata dlugk *ib.* nr 161, *sim. ib.* nr 178; Jako Petrek winowad memu oczu (*leg.* ońcu) 16 grziuen *ib.* nr 164; Jako to ne gest... kosczelne, ale me y mich dzeczi *ib.* nr 178; To mene, czo Bartholome⟨j⟩ szal⟨u⟩ge na mego manza, tos⟨m⟩ kupila za me *pønansse *ib.* nr 296; Jaco Marczin, moy sin, ne kasal na soltisof dom ⟨jechać⟩ 1397 *ib.* nr 342, *sim.* 1419 *Pyzdr* nr 581. 597, 1427 *ZapWarsz* nr 2759; Nagotug szø thy k themu, mog mili szyne! *Gn* 184a; Malutki iesm bil medzy braczø moiø (inter fratres meos) y mlodszi iesm bil w domu oczcza mego (patris mei) *Fl* II Prol 1; Bracza moia (fratres mei) mali y welicy *ib.* 4; Powadacz bødø ymø twe braczy moiey (fratribus meis) *Fl* 21, 23, *sim. Pul*; Ia iesm przichotcza v czebe y pøtnik, iaco wszistczi oczczowe mogi (patres mei) *Fl* 38, 17, *sim. Pul*; Iaco czso memu bratu szastawon conn, ten sø wistal podlug prawa 1402 *Pozn* nr 532, *sim.* 1404 *ib.* nr 562; Iaco Scedrzik mal zaplacicz za mego occza meszne plebanowi 1402 *ib.* nr 536; Czsosm mala dadz s mim mansz⟨em⟩ sza mø dzewka poszagu, tom vszitko saplacila *ib.* nr 711; Iacosm ne ranczil krziwni Przedwogewi za mego brata Woczecha 1403 *ib.* nr 717; Iacom dobil na Jactorze dwudzestu krziwen y szesci mey zoni posagu *ib.* nr 735, *sim.* 1427 *Pyzdr* nr 867; Iaco mø Yan ne gabal ani mego møsza y mich dzeczi, asz trzi lata minøla 1403 *Pozn* nr 819; Yaco ne zaplaczil Obat stirzech krziwen... mne ani mey szene 1406 *ib.* nr 586; Iaco Yasek wszøl po me czotcze posagu, yaco czternacze grzywen 1412 *Pyzdr* nr 362; Na to bil ⟨list⟩, ale mi v mey stryney sgynøl 1421 *ZapWarsz* nr 5; Tho mi yest dal po mey zenye 1422 *ib.* nr 42; Ya mam lowysko wolne[ne] z moych ⟨prz⟩othcow 1425 *ib.* nr 144; Jaco mich troge dzeczi nye napauali w Jacubowe wodze bidła silø 1427 *ib.* nr 2716; Moye dwoge dzeci nye wipasli Viszcowa makv *ib.* nr 2758; Jacom byl wtenczasch prawa nyemocza nyemoczen... tedy, kedym mal pomocz prawa pole zadu sz mymy schynmy Stanisla⟨w⟩owy 1428 *Pozn* nr 1303; Yako brath moy nye yal z mymy ludzmy do panye Gosczeyewske 1436 *Pyzdr* nr 1061; Ten row..., tenem vidzerszal trzidzeszczy lath... z mogymy przodky 1437 *ib.* nr 1146; Dwa syni twa... moya bødzeta (mei erunt) *BZ* Gen 48, 5; Pogrzebiczye myø s mymy otczy (sepelite me cum patribus meis) *ib.* 49, 29; Wroczta syø dzewki moge (filiae meae) *BZ* Ruth 1, 11; Nyechayta,... dzewki me (filiae meae) *ib.* I, 13; Sinowye moy (filii mei), nye myeszkaycye *BZ* II Par 29, 11; Thako mowya, czo mogym paszyerbyątham szlusza *OrtMac* 48; Jakom ja s Pyotrem, z moym sinem, trzech kop... nye wynovatha 1457 *ZapWarsz* nr 1027, *sim.* 1471 *ib.* nr 3040, 1472 *ib.* nr 1344; Jakom ya s brathem s moyem, Pyotrem, nye wynowath Pawlowy... myodv 1461 *TymSąd* 76.

e. *o osobach związanych z podmiotem innymi stosunkami społecznymi*: Jaco yest moy pan ne uinouat Sulcoui trzinaczcze grziwen 1386 *Pozn* nr 4; Jakom ne kaszal memu ludu scod otbyacz 1391 *ib.* nr 128; Micolay bil moy czlovek *ib.* nr 267; Lupili moy lud 1393 *ib.* nr 157; Czo mi Krczon bral y mym ludzem 1396 *ib.* nr 199, *sim.* 1395 *ib.* nr 186; Jaco mi ten *kmeth... *pomoczniken bil, isz szabit moy kmecz 1397 *ib.* nr 224, *sim.* 1420 *ib.* nr 1078; Iako mi Adam zabil mego czloweka 1398 *ib.* nr 388, *sim.* 1397 *ib.* nr 339, 1400 *ib.* nr 448, 1407 *ib.* nr 624, 1414 *RafPocz* 17, 1423 *Pyzdr* nr 733; Memu kmeczewi dwa cona *wsantø 1400 *Pozn* nr 448, *sim.* 1458 *TymWol* 74; Postarzal iesm se medzy wszemi nepriaczoli mogimi (inter omnes inimicos meos) *Fl* 6, 7, *sim. Pul*; Doostoyno iest, bich spadl od mogich neprzy⟨ja⟩czol prosznich (ab inimicis meis inanis) *Fl* 7, 4, *sim. Pul*; Gonicz

bødø neprzyacele moie (inimicos meos) *Fl* 17, 41, *sim. Pul*; Otewrocy zle neprzyaczelom mogim (inimicis meis, *Pul*: mym) *Fl* 53, 5, *sim. MW* 3a; Jaco mø *kasmø moge ludze ne przeorali granicze 1408 *Pozn* nr 648; Przybislaw wodzyl mego posla w powrosze 1419 *Pyzdr* nr 589; Czsom zayøl pyøczyoro skotu..., thom zayøl na mego pana dzedzynye 1423 *ib.* nr 711, *sim.* 1423 *Pozn* nr 1127, 1424 *Pyzdr* nr 974, 1426 *ib.* nr 818, 1427 *ib.* nr 836, 1428 *ib.* nr 892, 1430 *Pozn* nr 1348; Gdi my otpusczil Yandrzey oszdzycz w oszdnyczy, tedi y mim ludzem otpusczil 1424 *Pyzdr* nr 769; Czszo wszęli mogy parobczy lyudzy panyey Santhky, to wszøli, any ('a oni') rambili w mem... zapuszcze *ib.* nr 1010, *sim.* 1423 *Pozn* nr 1128, 1425 *Pyzdr* nr 790, 1432 *Pozn* nr 1411; Jacom nye wszal panu Naramowskyemu dzeszaczy cop schąna na yego dzedzine any moya czelacz 1428 *Pozn* nr 1299, *sim.* 1428 *ZapWarsz* nr 2795, 1429 *Pozn* nr 1319; Then pacholek, na kthorego pan Jan zandal prawa, yvsz nyc bil mym chleboyeczczą 1428 *Pyzdr* nr 1020, *sim.* 1428 *ZapWarsz* nr 2779, 1432 *Pyzdr* nr 1044, 1433 *ZapWarsz* nr 418; Thegom ya nye wzøl... s mimi pomoczniky 1436 *ZapWarsz* nr 475, *sim.* 1436 *Pyzdr* nr 1061, 1456 *ZapWarsz* nr 1001; Jan swe czytirzi czeladniky na me ludzy szeszlal 1445 *ZapWarsz* nr 749, *sim.* 1457 *ib.* nr 1008; Jaco Micolay odbyl bydlo moyey czeledzi 1448 *ib.* nr 834; Yakom ya Pyotrowy nye pozanl zhitha any pobral przez moye lyudzi 1456 *ZapWarsz* nr 1020; Ya nye *gradna sarn xazathom panom mym 1464 *ZapMaz* 50; Jakom ya... nye zaiął bydla... ludzem kxadzą biskupowym... any na poswanthnem... zabylem krowi ludzem gego s czeledza moya 1468 *ZapWarsz* nr 2928, *sim.* 1471 *ib.* nr 3009. 3013; Jakom ya przes seszlanye czeladzi mogey nye za⟨ją⟩nl bydla na gymyenyv Pyotrowem 1470 *ib.* nr 2938, *sim.* 1471 *ib.* nr 3030; Bog yesth strozem moyem naprzeczywko mem nyeprzyiaczyelom *MW* 90a, *sim. ib.* 99b; Bartholomeus xandza opathow nye zastal drzew v kmyeczy v mogich 1483 *ZapWarsz* nr 1544; Jako Mykolay... myeszczenyna mego... Maczeya... sbyl gwaltem v yegosz domv *ib.* nr 1546; Zaszyczyesz my szvyeczka alye mogy myly *przygyadzele *SkargaPloc* w. 90; ~ Yako moy (*sc.* sługa?) zayøl gedennascze scotu Wawrzinczewego na Brudzewye w szycze 1429 *Pyzdr* nr 931; ~ *w wyrażeniach zabarwionych uczuciowo*: Ach, boze moy, pomozy my! XIV *ex. Zab* 315; Wstan, gospodne, zbawona me vczin, bosze moy (deus meus)! *Fl* 3, 6, *sim. Pul*; Sluszba mą naprzoth vstawiczna..., panno mą namileyszą *ca* 1428 *PF* I 480; Wecz, moya namyleyssza panno! *ib.* 481; Kachniczka, myla moya! 1447 *R* XXXIII 180; Othcze moy myly 1451 *MacDod* 105; Moy miłi *ca* 1455 *Dobr* 322; Nygdi tako nye bødze, moy myli panye (domine mi)! *BZ* Gen 23, 11; Poklonyenye, moy nade *wszchyky namyleyschy, thobye dawam 1447—62 *Zab* 544; Gdzyem ya, moy laszkavy panye, mvszalem nayn szwodzycz szvyathky przeth V. M. pan[y]em moyem XV *ex. SlArch* I příl. 23.

†. *niejasne*: Yakom ja nye kupil szytha v pana Stroszyna za szeszdzeszanth grzywen, ale za tho, czso by gego dwa a moya dwa sloszila 1421 *Pyzdr* nr 702.

Mól *formy*: *n. sg.* mol XV *med. Zab* 515, 1471 *MPKJ* V 118, *ca* 1500 *Erz* 46, *Rozm* 279; ~ *n. pl.* mole XV *med. R* XXII 247, 1472 *Rost* nr 1455; ~ *d. pl.* molom *Pul* 77, 51; ~ *ac. pl.* mole 1461—7 *Serm* 110v.

Znaczenie: '*mól, Tinea sp.*': Otplata... opliwyta gest na nyebyesschech,... gdzye ny rdza nye sstrawy any mole sgrizą (ubi neque aerugo, neque tinea demolitur Mat 6, 20) XV *med. R* XXII 247; Mol tinea XV *med. Zab* 515, *sim. ca* 1500 *Erz* 46; Veteratur przesz mole szgrisze ⟨się o⟩dzenye 1461—7 *Serm* 110v; (Vestimentum) veteratur, veteratum vermiclatur starzege, starzawschi sza przesz mole *ib.*; Molye 1472 *Rost* nr 1455; I dal molom (aerugini, *Fl*: czirzwom) owocz gich *Pul* 77, 51; Nye skarbczye skarbow vam na zyemy, gdzyes rdza albo mol (aerugo et tinea Mat 6, 19, *PF* IV 571: moli) zgryszyą albo zlodzyey vygrzebye, alye skarbczye vam na nyebyeszyech, gdzye any rdza skazy, any mol (tinea Mat 6 20) zgrysye, any zlodzyey vygrzebye *Rozm* 279, *sim.* 1471 *MPKJ* V 118.

Mór *formy*: *n. sg.* mor 1419 *Rost* nr 5205, *ca* 1420 *WokTryd* nr 130, *BZ* Ex 9, 3, 1471 *MPKJ* V 15; ~ *ac. sg.* mor *BZ* Lev 26, 25. I Par 21, 14. II Par 7, 13. Jer 29, 17; ~ *i. sg.* morem *BZ* Ex 9, 15. Jer 14, 12. 29, 18, XV *ex. MacDod* 138; ~ *n. pl.* mory *Rozm* 480; ~ *ac. pl.* mory XV *p. post. Kałuż* 288.

Znaczenia: **1.** '*mór, pomór, zaraza, pestis, pestilentia*': Mor pestilencia *ca* 1420 *WokTryd* nr 130; Mo[h]or pestem XV *med. R* XXIV 360; Bødzye nad twymy polmy... y woly, y owczamy moor (pestis) wyelmy przeczyøszky *BZ* Ex 9, 3; Poraszø czyø y lud twoy morem (peste), a zagynyesz z szyemye *ib.* 9, 15; Poslø mor (pestilentiam, *Kałuż* 288: spvscza... mory) possrzood was *BZ* Lev 26, 25; Poslal pan mor (pestilentiam) na Israhel y padlo z Israhela syedmdze-

syøt tisyøczow *mozow *BZ* I Par 21, 14, *sim. ib.* II Par 7, 13; Myeczem a glodem, a morem (peste) ia ge zagubyø *BZ Jer* 14, 12; Po⟨śl⟩ø my⟨e⟩dzi ge myecz a glod, a mor (pestem) *ib.* 29, 17; Bødø ge zgladzacz myeczem a glodem, a morem (persequar eos... in pestilentia) *ib.* 29, 18; Mor pestis (ne forte accidat nobis pestis aut gladius Ex 5, 3) 1471 *MPKJ* V 15; Yusz glodem, yusz czasthym morem... nye karz, boze XV *ex. MacDod* 138; Bąda mory (erunt pestilentiae Mat 24, 7), glody y zyemye drzzenye *Rozm* 480.

2. *bot.* biały mor *'widłak, babimór, Lycopodium clavatum L.'*: Byali mor nardus celticus 1419 *Rost* nr 5205; ~ *może corruptum pro* babimor.

Mórg *formy*: *n. sg.* morg 1423 *MonIur* V 12, 1431 *MMAe* XVI nr 1022, *ca* 1500 *Erz* 46; ~ *g. sg.* morga 1372 *KodPol* II 321, 1419 *TPaw* VII nr 727, 1420 *TymProc* 322, 1481 *KsNWarsz* I nr 929, 1482 *ib.* nr 954, 1483 *ib.* nr 964; morgu 1452 *KsNWarsz* I nr 294, 1454 *ib.* nr 354, 1457 *TymProc* 322, 1463 *KsNWarsz* I nr 604, 1476 *ib.* nr 817, 1482 *ib.* nr 945; ~ *ac. sg.* morg (1349) XVI *p. pr. Matr* IV 3 nr 160, 1402 *Pozn* nr 712, 1425 *MonIur* V 33, 1429 *KsNWarsz* I nr 110, *etc.*; ~ *n. pl.* morgi 1325 *KodMazL* 46, (1348) 1538 *KodPol* II 704, 1349 *AKH* IV 317, (1349) *KodPol* I 201, 1395 *KodPol* II 804, *etc.*; ~ *g. pl.* morgow 1433 *TymProc* 324, *Sul* 92; ~ *ac. pl.* morgi 1425 *MonIur* V 21, 1429 *MonIur* VI 15, 1445 *TymProc* 322, *Sul* 91. 92, *etc.*

Znaczenie: *'miara powierzchni, wielkości zależnej od okolicy, najczęściej około 56 arów, tej wielkości teren, który chłop winien był uprawić na rzecz pana feudalnego, też sama powinność uprawy, agri pars certae cuiusdam mensurae, cuius magnitudo variis regionibus varia, iugerum, quam partem ad praedii possessorem pertinentem colonus colere cogebatur vel ipse coloni agrum illum colentis labor*': Dedimus sex mansos et decem iugera, que morgi dicuntur vulgariter 1325 *KodMazL* 46; Heynconi damus ultra molendinum... duo iugera agrorum, que in Polonico dwa morgi nuncupantur (1348) 1538 *KodPol* II 704, *sim.* 1349 *AKH* IV 317, (1349) *KodPol* I 201, 1395 *KodPol* II 804, 1400 *KodWP* V 5, 1432 *MonIur* VI 73, 1450 *MonIur* II 99, 1456 *TymProc* 219; Unum etiam iuger al. morg... donat (1349) XVI *p. pr. Matr* IV 3 nr 160; Tercia metreta seu mensura in eodem molendino, medio jugere de terra pro orto, ex opposito dicti molendini iacenti, quod vlg. dicitur pol morga 1372 *KodPol* II 321, *sim.* 1481 *KsNWarsz* I nr 929; Wlodek fideiussit... Stanislao unam sexagenam soluere... et unum vlg. mork 1409 *Czrs* 340, *sim.* 1410 *KsMaz* I nr 1514; Slawek... decem mansos mensure Culmensis cum uno iugere dicto morg... vendidit 1423 *MonIur* V 12; Stanislaus... decem iugera al. morgy... vendens 1425 *ib.* 21, *sim.* 1429 *MonIur* VI 15; Dominus dux dedit... mansum vnum morg 1425 *MonIur* V 33, *sim.* 1454 *KsNWarsz* I nr 352; Dominus dux dedit Andree... duo iugera rubetorum pro pratis, vlg. dictis morgy 1427 *MonIur* V 85; Pueri... scribunt istum ortum al. mork 1429 *KsNWarsz* I nr 110; Dominus dux dedit Wlodimiro... vnum iuger al. morg pro orto 1429 *MonIur* VI 8, *sim.* 1429 *KodMazL* 173, 1429 *MonIur* VI 13, (1454) XVI *p. pr. Matr* IV 3 nr 878, 1464 *WejWarsz* I 151; Andreas... unum ortum al. pol morgv... vendidit 1452 *KsNWarsz* I nr 294; Pueri... vendiderunt... ortum al. morg *ib.* nr 316, *sim.* 1473 *ib.* nr 793; Augustinus vendidit ac resignavit... duos mansus al. dwa morgi 1454 *ib.* nr 352; Paulus... emit medium mansum al. pol morgu *ib.* nr 354, *sim.* 1463 *ib.* nr 604, 1476 *ib.* nr 817; Dux Boleslaus... quatuor jugera al. morgy pratorum... dicte ecclesie... dedit 1477 *KodMazL* 284, *sim.* 1497 *StPPP* VII nr 178; Vendidit medium agrum dictum polovyczą morgv 1482 *KsNWarsz* I nr 945; Martinus... resignavit agrum suum proprium, videlicet pol morga *ib.* nr 954, *sim.* 1483 *ib.* nr 964; Juger est spacium terre... morg *ca* 1500 *Erz* 46; ~ Johannes... resignavit agrum dictum morgy 1481 *KsNWarsz* I nr 926, *sim.* 1484 *ib.* nr 1012; Elizabeth... resignavit edificium sive edificacionem suam propriam, constructam in orto dicto medio morgy 1483 *ib.* nr 968; ~ Et sicud vellus Gedeonis maduit area, *gl.* morg terra, sicca permanente XV *med. GlWroc* 136v; ~ *z fleksją łacińską*: Habebit autem idem Jacobus... tres morgones siue iugera 1366 *KodMazL* 78; De quolibet iugere al. morgo orti vinee sue... solvere tenebuntur 1376 *KodWP* III 449; ~ ~ Kedi bi mi kmecz mork carczu vicopal, tedi bich mu mal dwe koze vroczicz, a tego ne uczinil 1402 *Pozn* nr 712; Pelka... debet extirpare poltora morga karczu 1419 *TPaw* VII nr 727, *sim.* 1420 *TymProc* 322; Dobeslaus fideiusserat pro kmethone, quod debet unum agrum al. morg carczu extirpare 1420 *TymProc* 322; Smara stetit et dominus predictus nec scabini steterunt, nec contra hoc aliquis dixit ad terminum deputatum vlg. na sscazani rok de omnibus gazis al. morgi anni futuri et presentis 1424 *KsMaz* II nr 240; Ipse nobilis

Petrus Slap suo plebano dare debebit singulis annis de uno integro morg stipitum al. corczu 1431 *MMAe* XVI nr 1022, *sim. ib.*; Probavit, quod sibi vlg. na yarsz morgow y na wgor ne wikopal 1433 *TymProc* 324; Quilibet kmetho... debet per unum iuger vlg. morgk ad yemem et aliud ad estatem arare et seminare frumentis 1445 *MMAe* XIII nr 1732, *sim. ib.* nr 1736; Jan Seliga... tenetur... extirpare duo iugera al. morgy 1445 *TymProc* 322; W voly syed⟨z⟩ancz, morgy bandzye kopacz. Kyedikoli kmyecz syedzy w ktorey wsy volyą mayanczey, a tha wyes acz yest albo bila nye orana a puscznaa, thedi kaszdi kmyecz na swey vlocze, na ktorey syedzy, dwa morgy (duo iugera) na zymąn, a trzeczy morg (et tertium) vyesnye vikopacz bandzye vynowat... Paklibi kmyecz morgow nye vikopal nyczs (de eisdem iugeribus nihil exstirpaverit), thedi panu swemu o swe nyeposluschenstwo zaplaczicz bandzye vynowath *Sul* 91—2; Petrus... super Johannem kmethonem... scabinis inducebat... pro non efosione al. vicopanye morgv 1457 *TymProc* 322; Zemak... iure suo edocuit super Stephanum kmethonem pro jure terrestri de jure Polonicali vetere pro duobus morghy... et Hincza revocat al. wsperal dicens, quia ultra consuetudinem edoces, quia in iure Polonicali non sunt morghi 1456—66 *BiblWarsz* 1858 IV 639; Dominus Kasper advocatus habet duos morgos sub Nove Civitate, in primo sedet Stanislaus Thaslyk, in secundo sedet Hollyk. Et isti idem morgy serviunt et hunc advocatum 1479 *KsNWarsz* I nr 873; Item laborant: quilibet cmetho ratione *murgi seu iutrzyny sex sulcos al. zagony arat, disponit, seminat *DlLB* III 68; In qua (*sc.* villa) sunt lanei cmethonales et quilibet solvit..., item laborant morgi sive iutrzyny *ib.* 429; Kmethones... aliaque onera, puta morgi arent, frumenta in eisdem metent 1482 *MMAe* XIII nr 2244, 1496 *ib.* nr 868.

Mówca 1. '*ten, który mówi, qui loquitur*': Mowczia locutor 1471 *MPKJ* V 35; Vyelebne mowcze magniloquos (quia tunc auferam de medio tui magniloquos superbiae tuae Soph 3, 11) *ib.* 115.

2. '*rzecznik, zastępca strony procesowej, patronus, causidicus*': Prolocutor, procurator mowcza XV *in. JA* XXVII 265; Pugil, dimiculus, idem sunt, vlg. mowcza 1444 *AKPr* II s. XIII; Mowcza asertorem 1444 *R* XXIII 309; Poszywayanczi alybo pozwani moze ymyecz swego mowczą lyvbo rzecznyka alybo pyerczą (advocatum, procuratorem seu prolocutorem) *Sul* 8; Prolocutor, id est procurator vel mowcza 1453 *AKPr* II s. XXI; Aduocatus, id est causidicus mowcza, rzecznyk *OrtCel* 1; Tutor, id est proloqutur al. mowcza uel rzecznyk *ib.* 11; Mundiburdius est tutor opyekvn, mowcza vel intercessor *OrtZab* 529.

Mówić, Mołwić *formy*: *praes. ind. 1. sg.* mowię *Gn* 12a, XV *med. R* XXII 235, *BZ* Ex 6, 29, *OrtKal* 144, *OrtMac* 70, *etc. etc.*; mowim *BZ* Deut 32, 1; *2. sg.* mowisz *ca* 1425 *EwKReg* 42, *EwZam* 299, *Rozm* 184, *etc. etc.*; *3. sg.* mołwi *Fl* 14, 3, *Fl* i *Pul* 3, 2. 4, 6. 11, 5. 100, 10, *Pul* 28 arg. 101 arg. 114 arg. 115 arg., *etc. etc.*; mowi *Kśw* br 9. 10. 15. 30. bv 3. 16. cr 6. cv 8. 20. dv 10. 13, 1397 *Pozn* nr 350, *Gn* 1a. 11b. 14a. 171b. 177b, *etc. etc.*; *1. pl.* mołwimy *Pul* 8 arg.; mowimy *ca* 1425 *EwKReg* 42, *Sul* 21. 30. 49, *OrtBrRp* 47, 1, *OrtVrtel* 117. 118, *Dział* 7. 39, *Rozm* 192. 237. 597; mowiemy *OrtKal* 302, *OrtMac* 57, *EwZam* 305; *2. pl.* mołwicie *Fl* i *Pul* 4, 5. 10, 1. 57, 1. 138, 19; mowicie *ca* 1425 *EwKReg* 42, *BZ* Ex 12, 31, *OrtBrRp* 95, 4, *OrtMac* 132, *Rozm* 247. 299. 310, *etc.*; *3. pl.* mołwią *Fl* 5, 6, *Fl* i *Pul* 34, 30. 39, 21. 41, 3. 15. 108, 19, XV *med. MPKJ* V 427, *Pul* 27, 4. 109 arg. 136, 10; mowią 1395 *Pozn* nr 187, *Gn* gl. 61a, *Fl* 27, 4. 136, 10, *Fl* i *Pul* 30, 22. 69, 4, 1405 *Pozn* nr 769, 1415 *Pyzdr* nr 438, 1418 *ib.* nr 512, *etc. etc.*; ~ *praes. ind. z partykułą* niechać *dla wyrażenia trybu rozkazującego 3. sg.* niechać mowi *Rozm* 422; ~ *imper. 2. sg.* mowi *Dek* I 6. II 1. III 17. 19. 21. 27, *BZ* Gen 12, 13, *Rozm* 62. 209; mołw *Dek* III 31, *Błaż* 320; mow *Gn* 175a, *Fl* 65, 3, *Dek* I 7. III 1. 3. 6. 13. 16. 18. 22. 23. 25. 28. 30, 1414 *JA* XIV 499, *etc. etc.*; *3. sg.* mowi *Rozm* 81; *1. pl.* mowmy *Gn* ap. 1a; *2. pl.* mowicie *Fl* 69, 5; mołwcie *Fl* 39, 22, *Pul* 65, 1. 67, 4; mowcie *Fl* 65, 1. 2. 67, 4, *Fl* i *Pul* 34, 28. 31, *Spow* 5, *BZ* Num 20, 8, *etc.*; ~ *part. praes. act. adv.* mowię *BZ* Ex 34, 34. Deut 20, 2; mołwiąc *Fl* i *Pul* 34, 23, *Błaż* 321, *Pul* 111 arg.; mowiąc *ca* 1420 *R* XXIV 81. 86, 1424 *Msza* III s. 56. 58, 1449 *R* XXV 166, XV *med. R* XXII 246, *BZ* Gen 23, 3, *etc.*; mowięcy *Rozm* 55. 496; *adi.* mowiąc *Rozm* 358. 366. 460; *n. sg. m.* mołwiący *Fl* 139, 12; mowiący *ca* 1500 *Erz* 46; *g. sg. m.* mołwiącego XV *med. MPKJ* V 431; mowiącego *BZ* Num 16. 40; *ac. sg. m.* mołwiący *Fl* 11, 3; mowiącego *EwZam* 291. 301; *neutr.* mowiące XV *med. SKJ* V 252; *i. sg. m.* mowiącym *Rozm* 765; *n. pl. m.* mołwiący *Fl* 36, 23; mowiący *Rozm* 771; *g. pl. m.* mołwiących *Fl* i *Pul* 62, 10; mowiących *MW* 100b, *EwZam* 292; *d. pl. m.* mowiącym 1471 *MPKJ* V 32, *MW* 24a; *ac. pl.* mowiące XV *in. R* XXIV 74; ~ *aor. 1. sg.* moł-

wich *Fl* 119, 6; ~ *imperf. 1. sg.* mołwiach *Fl* 121, 8; *3. sg.* mołwiasze *Fl* 98, 7, *Pul* 40, 7; ~ *inf.* mołwić *Fl* 74, 5, *Fl* i *Pul* Ath 19. Ann 4, *Pul* 51, 3, XV *p. post. R* XXV 265; mowić *Fl* 51, 3, XV *in. Malk* 118, 1424 *Msza* III s. 63, 1449 *JA* XV 475, *Sul* 78, *etc. etc.*; ~ *fut. 1. sg. m.* będę mołwić *Fl* 56, 10, *Fl* i *Pul* 17, 53. 49, 8, *Pul* 77, 2; będę mowić *BZ* Gen 18, 27. I Reg 20, 22, *Pul* 56, 10, *Rozm* 566. 574; mołwić będę *Fl* 26, 11, *Pul* Deut 1; mowić będę *Fl* 77, 2, *Fl* i *Pul* 60, 8, *Pul* 65, 3; będę mowił *Gn* 174b, XV *in. R* XXIV 73, *MW* 9b; *2. sg. m.* będziesz mowić *BZ* Gen 17, 15. Ex 7, 2. I Par 17, 7; *3. sg. m.* będzie mołwić *Fl* i *Pul* 84, 8, *Pul* 2, 5; będzie mowić *Rozm* 48—9. 284. 310—1. 354. 572; mołwić będzie *Fl* 2, 5. 84, 8, *Fl* i *Pul* 36, 32. 105, 2. 126, 6; mowić będzie *Fl* 87, 12; będzie mowił *Gn* 175a, 1444 *PF* IV 590; *2. pl. m.* będziecie mołwić *Fl* i *Pul* Is 4; będziecie mowić *Rozm* 310; *3. pl. m.* będą mołwić *Fl* i *Pul* 144, 5, *Pul* 113, 13; będą mowić *ca* 1420 *R* XXIV 86, XV *med. R* XXII 246, *Rozm* 264. 329; mołwić będą *Fl* 113, 13, *Fl* i *Pul* 58, 8. 93, 4. 144, 6. 11; mowić będą *Fl* 28, 8. 64, 14; *neutr.* mołwić będą *Fl* i *Pul* 48, 3. 144, 22; ~ *praet. 1. sg. m.* mołwił jeśm *Fl* 39, 13. 118, 164, *Fl* i *Pul* 38, 5. 76, 4, *Pul* 115, 1. 118, 46. 121, 8; mowił jeśm *Fl* 118, 46, *ca* 1500 *JA* IV 96; mołwiłeśm *Pul* 118, 164; mowiłem *BZ* Is 48, 15. 16, *MW* 24b, *EwZam* 305, *Rozm* 683; jeśm mołwił *Pul* 119, 6; jeśm mowił *Dział* 40; jestem mowił *Rozm* 474; -śm mowił *Sul* 49; -(e)m mowił 1464 *AcPosn* I 366, 1470 *ZapWarsz* nr 3007, *Rozm* 240. 562, *etc. etc.*; *f.* -m mowiła *Naw* 163; *2. sg. m.* mołwił jeś *Fl* i *Pul* 49, 21. 88, 19; mowiłeś *BZ* I Par 17, 17; -ś mowił *Rozm* 494; *f.* mołwiłaś XV *p. post. R* XXV 266; *3. sg. m.* mołwił jest *Fl* i *Pul* 49, 1. 61, 11. 107, 6, *BZ* Lev 5, 14, *Pul* 17 arg.; mowił jest *BZ* Ex 6, 2. 10. 28. 29. 34, 31, *MW* 139b; jest mołwił *Fl* i *Pul* 40, 6; jest mowił *BZ* Gen 16, 13. 18, 19, XV *ex. R* XIX 88, *Rozm* 300. 340. 457; mołwił *Fl* II Prol 4. 40, 7, *Fl* i *Pul* 54, 13; mowił 1399 *Pozn* nr 402, 1402 *ib.* nr 534, 1403 *Piek* VI 172, 1403 *Pozn* nr 728, 1416 *ib.* nr 915, 1416 *Pyzdr* nr 448, *etc. etc.*; *f.* jest mowiła XV *med. SKJ* V 281; mowiła *OrtBr* VI 389, *OrtBrRp* 61, 3, *OrtMac* 79, XV *p. post. SKJ* I 147; *neutr.* mowiło jest *BZ* Num 36, 5; mowiło *Rozm* 100. 129; *3. du. m.* mowiłasta *BZ* Num 14, 7; -(e)sta mowiła *BZ* Ex 6, 27. 7, 7; *1. pl. m.* -smy mowili XV *in. Malk* 118; *3. pl.* mowiły *Rozm* 753. 754; *m.* mołwili są *Fl* 21, 7. 57, 3. 63, 5. 68, 15. 72, 8. 108, 2, *Fl* i *Pul* 11, 2. 37, 13. 17. 40, 5. 72, 8. 77, 22, *Pul* 118, 23; mowili są *BZ* Num 13, 27. 36, 1, *Rozm* 458; są mołwili *Fl* 11, 4, *Fl* i *Pul* 34, 23; są mowili *ca* 1425 *EwKReg* 42, *Rozm* 102. 431. 464. 470. 573. 663. 771; mołwili *Fl* 118, 23, *ca* 1425 *EwKReg* 41, *Pul* 21, 7. 57, 3. 63, 5. 68, 15. 72, 8. 108, 2; mowili XV *in. R* XXIV 73, *ca* 1425 *EwKReg* 41, XV *med. R* XXII 234, *MW* 6b, *Rozm* 27, *etc. etc.*; *f.* mowiły *Rozm* 56; *neutr.* mołwiła są *Fl* 143, 9, *Fl* i *Pul* 143, 12, *Pul* 65, 13; mowiła są *Fl* 65, 13; mołwiła *Pul* 16, 11. 143, 9; ~ *plqperf. 3. sg. m.* mowił jest był *Gn* 2a; jest był mowił *Gn* 175a. b; był mowił *BZ* Judith 6, 12; *f.* jest była mowiła *Gn* 4b; ~ *condit. 1. sg. m.* (-)bych mowił 1425 *RTH* III nr 76, *BZ* Ex 5, 23. IV Reg 18, 27, *Rozm* 569; *2. sg. m.* -by mowił *BZ* Gen 31, 29. III Reg 22, 16. IV Reg 18, 26; *3. sg. m.* mowiłby *Rozm* 800; (-)by mowił 1423 *ArchTerCrac* VII 274, 1, *Sul* 63. 64, *BZ* Gen 19, 14, *Dział* 39, 1494 *ZapWarsz* nr 1768a, *Rozm* 336, *etc.*; *2. pl. m.* byście mowili *Rozm* 310; *3. pl.* by mowiły *Rozm* 753; *m.* (-)by mowili *Sul* 13, 1484 *Reg* 715; *f.* bychą mołwiły *Fl* 33, 13; by mołwiły *Pul* 33, 13; *neutr.* bychą mołwiła *Fl* 16, 5; by mołwiły *Pul* 16, 5; ~ *part. praet. act.* mowiw XV *in. R* XXIV 75; ~ *part. praet. pass. n. sg. f.* mowiona XV *p. post. Sob* III 348; *neutr.* mowiono *BZ* I Reg 20, 23, *Rozm* 720; *ac. sg. f.* mowioną XV *med. R* XXII 245; *d. pl. m.* mowionym XV *in. Malk* 117; ~ *inf. pass. sg. f.* być mowiona *Naw* 94; ~ *praet. pass. 3. pl. f.* były mowiony *EwZam* 295; ~ *condit. pass. 3. sg. neutr.* -by mowiono XV *ex. SKJ* I 144.

Układ znaczeń

1. *'posługiwać się słowami dla komunikowania myśli i przeżyć, verba pronuntiare, fari, verbis aliquid exsequi, dicere, loqui'*:
a. *dopełnienia bliższego brak a. dopełnieniem zaimek* 351
b. *dopełnieniem zdanie zależne a. ac. cum infinitivo* 355
c. *dopełnieniem rzeczownik*: **aa.** *'wypowiadać, wygłaszać (np. prawdę, fałsz), loqui, dicere, proferre'*. **bb.** *'opowiadać, opisywać, narrare'*. **cc.** *'odmawiać (głośno) modlitwę, recytować (psalmy, hymny, modlitwy), recitare, pronuntiare (psalmos, hymnos, preces)'* ... 355
d. *bez kontekstu* 357
2. źle mowić *'źle życzyć, złorzeczyć, maledicere'* 357
3. *'nazywać, appellare, vocare, nominare'* 357
4. *'występować z oświadczeniami w sądzie, apud iudices, in iudicio dicere, affirmare'*:
a. *'przedstawiać życzliwie, bronić, defen-*

dere, de alterius re animo dicere benevolo' 357
b. mowić na *kogoś*, przeciw(o), przeciwu *komuś* '*oskarżać, accusare*' 357
c. mowić przeciw(o), naprzeciw *czemuś* '*sprzeciwiać się, protestować, contradicere, se opponere, de aliqua re queri*' 358
d. na żywot mowić '*nastawać na życie, vitae alicuius periculum inferre*' 358
e. mowić k *komuś, czemuś*, o *coś* '*zgłaszać pretensje do czegoś, rem tamquam suam poscere, postulare, requirere*' 358
5. '*postanawiać, orzekać, decernere, censere, sententiam ferre, statuere*' 358
6. '*informować, podawać do wiadomości (podmiotem utwór pisany), dicere, agere de re, tractare, docere*' 358

Znaczenia: **1.** '*posługiwać się słowami dla komunikowania myśli i przeżyć, verba pronuntiare, fari, verbis aliquid exsequi, dicere, loqui*': **a.** *dopełnienia bliższego brak a. dopełnieniem zaimek*: Pobudaiø ie moui ⟨bog⟩ vsemogøcy: Vstan *Kśw* br 9, *sim. ib.* bv 16; Moui (*sc.* Symeon): Viderunt oculi mei sina bozego slaune preiauene *Kśw* dv 10, *sim. ib.* 13; Gnewaycze se a ne zgrzeszayce, gisz molwice (dicitis) w waszem serczu *Fl* 4, 5, *sim. Pul*; Wele gich molwi (multi dicunt): Kto pokazuie nam dobra? *Fl* 4, 6, *sim. Pul*; Ktorzi sø molwili (qui dixerunt): Iøzik nasz bødzem welbicz *Fl* 11, 4; Prze nødzø ne ymaiøcich y prze lkane vbogich nyne wstanø, molwi (dicit) gospodzin *Fl* 11, 5, *sim. Pul, sim.* XV *med. MPKJ* V 431; Wszistczy widzøcz me nasmewali se mne, molwili sø (locuti sunt, *Pul*: molwyly) vsti i chweiali glowø *Fl* 21, 7; Ne mowcze (non dicant) w serczoch swogich: Ey, ey, naszey duszy, any mowcze (nec dicant): Poszrzemy gi *Fl* 34, 28, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 34, 31; Molwil iesm (locutus sum) w iøzicze swoiem *Fl* 38, 5, *sim. Pul*; Molwcze (dicant, *Pul*: mowcze) wszegdy: Powiszon bødz gospodzin! *Fl* 39, 22; Bog bogow, gospodzin molwil iest (locutus est) y wezwal zemø *Fl* 49, 1, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 61, 11. 107, 6; Sluchay lud moy a bødøcz molwicz (loquar) *Fl* 49, 8, *sim. Pul*; Owa molwicz bødøø (loquentur) w swich vszczech a mecz w wargach gich *Fl* 58, 8, *sim. Pul*; I mowila sø (*Pul*: molwyla sø) vsta moia (locutum est os meum) w *zamotcze moiem *Fl* 65, 13; Mowycze (dicant, *Pul*: mowcze) zawszdy: Vweliczon bødze gospodzin *Fl* 69, 5; Zamøczil iesm se i ne molwil iesm (non sum locutus) *Fl* 76, 4, *sim. Pul, sim. Pul* 115, 1; Tegdi molwil ies (locutus es) w widzeni swøtim twogim *Fl* 88, 19, *sim. Pul*; Vsta magø a ne molwycz bødø (non loquentur, *Pul*: nye będø molwycz) *Fl* 113, 13; Gyszto *mowa (qui dicunt, *Pul*: molwyø): Zgynaczycze, zgynaczycze asz do zaloszena w ney! *Fl* 136, 10; Bo molwycze (quia dicitis) w mysly: Wezmø w prosnosczy masta swoga *Fl* 138, 19, *sim. Pul*; *Mosz molwyøczy (vir linguosus, *Pul*: møz yęzyczny) ne przespege na szemy *Fl* 139, 12; Bødzecze molwycz (dicetis Is 12, 4) w on dzen *Fl* Is 4, *sim. Pul*; Nakloncżyc głowy szwoye, byancz pyerszy szwoye, mowczye: Boze, bancz mylosczyw mnye grzesznemv! *Spow* 5; Capłane, chces polepsicz duse swey, ne mow czansto: Piwa naley! 1414 *JA* XIV 499; Ten gisti Doliwa Vaganeczky poddal sø tim gistim røcoymam pirvey movonim XV *in. Małk* 117; Gusz wele bada mowil iam multa loquar (Jo 14, 30) XV *in. R* XXIV 73; Surdos, glu⟨che⟩, fecit audire, vcinil slisącze, mutos loqui neme movącze (Marc 7, 37) *ib.* 74; Neprawdziwe mowøcz prze mø mencientes propter me (Mat 5, 11) *ca* 1420 *ib.* 86; Naczął s ngø slofczi (*pro* slodczi) *mulwiczi *Dorota* 170; Nesprawne by mowil 1423 *ArchTerCrac* VII 274, 1; Roszdaal (*sc.* chleb) wcznyoom..., mowyąncz (dicens, *Msza* I. IV. VII. VIII: rzekącz): Byerzyczye... a gedzcze 1424 *Msza* III s. 56, *sim.* VI, *sim.* 1424 *Msza* III s. 58, *sim.* VI, *sim. EwZam* 288. 290. 291. 293. 299. 301; Kasznamy sbawenya napomynany... szmemi rzeecz albo mowycz (audemus dicere, *Msza* IV: rzecz) 1424 *Msza* III s. 63, *sim.* VI—VIII; Ia tobie nie sznayø, bich tobie to movil 1425 *RTH* III nr 76; O saleni a pozdny sercem k werze⟨ni⟩ we ⟨w⟩sem tem, ges to sø mowily (quae locuti sunt Luc 24, 25) proroczi *ca* 1425 *EwKReg* 42; Abraham umar⟨ł⟩ gest y proroczi, a ty mowys (dicis Jo 8, 52): Ktoz kazane me chowa, *smrczi ne wcusy *ib.*; Mowa szyą da movycz, a chleb yescz 1449 *JA* XV 475; Zadni z porussenyą ducha swątego mowyacz (quod nemo in spiritu dei loquens dicit anathema Iesu I Cor 12, 3) 1449 *R* XXV 166; Takosz wy dobrø rzeczø molwyøcz zdradzilyscye mye w mich bogoch *Błaż* 321; Gorzkye nye chcze ny mosze bicz slotkym, prosczye mowyącz, byale czarnim a zle dobrim XV *med. R* XXII 246; Et hoc vobis signum invenietis infantem, dzeczątko nyc mowyacze, pannis involutum (Luc 2, 12) XV *med. SKJ* V 252; Mnymali, bi klamayø mowyl (quasi ludens loqui) *BZ* Gen 19, 14; Waruy szø, abi nye mowyl Iacobowy nyczs przeczywnego (cave ne loquaris contra Iacob) *ib.* 31, 29; Yakoszesm szedl ku ffaraonowy, abich mowyl (ut loquerer) w gy-

myø twe *BZ* Ex 5, 23; Ty bødzesz mowycz (loqueris) gemu wszitko, czso ya przykaszø tobye *ib.* 7, 2; Gydzczye, offyeruyczye panu, yako mowyczye (sicut dicitis) *ib.* 12, 31; A gdi mowyl gest (postquam locutus est), przyszly k nyemu teesz wszitczy synowye israhelsczy *ib.* 34, 31; Prawye pokolenye Iozefowo movilo gest (locuta est) *BZ* Num 36, 5; Sliscze nyebyosa, czso *movim (quae loquor, *Pul* Deut 1: yęsz molwycz będę) *BZ* Deut 32, 1; Pyrwe, wtore zaprzisyøgam cyø, abi my nye mowyl (ut non loquaris) gedno, czso prawdzywego gest *BZ* III Reg 22, 16; Przed starszimy Achior... poczynye powyadacz wszitko, czso bil mowyl ku opitanyv Olofernowu (quae locutus ipse fuerat ab Holoferne interrogatus) *BZ* Judith 6, 12; Zaly ku twemv panv a k tobye poslal myø pan moy, abich nye mowyl tymy rzeczamy (ut loquerer sermones hos)? *BZ* IV Reg 18, 27; Owa mowylem (ego locutus sum) a wezwalem gy *BZ* Is 48, 15, *sim. ib.* 48, 16; *Wszoto bødze z nych przeklynanye wszego przeny⟨es⟩yenya iudzskego, ges to gest w Babylonye,isze bødø mowycz (dicentium): P⟨o⟩lozi cyø pan iako Sedechiasza *BZ* Jer 29, 22; Tho ya mowyą *OrtMac* 70, *sim. OrtBrRp* 56, 1; Przyrodzeny przyyaczyelye thego mazą mowyą: Wyanowanye nye ma moczy *OrtMac* 132, *sim. OrtBrRp* 96, 2, *Rozm* 329; Tha pany mowy:... Dawanye y wygymowanye ma mocz y stacz podlug prawa *OrtMac* 132, *sim. OrtVrtel* 117; To, czso gesm mowyl (quod sum locutus, *Sul* 49: czsoszm mowyl), lgalem yako pyes *Dział* 40; Nye trzeba movycz non est dicere (Ecclus 39, 26) 1471 *MPKJ* V 85, *sim. EwZam* 287, *Rozm* 74. 91. 99. 137; Obiciunt nandzą, dovodzą, movyą (*war. lub.*: liczą, nądzą aut dowodzą mową, non respondes quidquam ad ea, quae tibi obiciuntur ab his? Marc 14, 60) 1471 *MPKJ* V 121; Kazy szyerczv memv wznacz albo wspamyąthacz..., czom złye mowyla albo mysłyla o sprosznych rzeczach *Naw* 163; Macze tam pyacz obraskow, ksyaze Yanye, ktore, mowy pan Lypsky, stoya *lypyey wyerdunka XV *p. post. R* XXIV 45; Dicam moluicz mam ya vbogy na rozume XV *p. post. R* XXV 265; A z nagla stala szyą yest z angyolem vyełykoszcz ryczerstva nyebyeskyego, chvalyączych boga a movyaczych (dicentium Luc 2, 13): Chvala na vysokosczy bogv *EwZam* 292; I szłyszely go dwa zwolenyczy movyączego (loquentem Jo 1, 37) y naszladovaly są Ihusa *ib.* 301, *sim. ib.* 291; Falschywye, nyedobrze mowyą, ktorzy czudną panną mazą XV *ex. PF* V 103; Spuridicus, id est immunda dicens plvgąvye movyaczy *ca* 1500 *Erz* 46; Czo bądzye bog moy movycz (quid loquatur)? *Rozm* 48—9; A kto temv vyerzycz nye chce, ten sluchay skromnye y nye movy (non dicat) tego, by-cz Iesus, syn bozy, kyedy matce swe myle nye byl na pomoczy *ib.* 81; Czokolvye przed thym movyło myle dzyeczyą Iesus (quidquid... loquebatur), to szye kazdemv vydzyalo vzyteczne *ib.* 100, *sim. ib.* 129; Iesukrystvszovey mądroscz y kraszye vyelmy szyc dzyvyącz movyly: To yest szyn Ivpytrow (Iovis esse filium ipsum testabantur) *ib.* 103; Yescze Iesus nye movyl, kyedy byla (*sc.* Maryja) yemv vczynyla (*sc.* suknię) *ib.* 141, *sim. ib.* 151. 176. 334. 348. 467. 566. 677. 679. 680; Wschakoschczye vy svyatczy mnye tego, yzem movyl (quod dixerim Jo 3, 28): Ya nyestem ('nie jestem') ya Kristus *ib.* 240; Owa, ya movyą (dico vobis Jo 4, 35): Podnyesczye vasche oczy *ib.* 249; Vyelye ych bądzye movycz (multi dicent Mat 7, 22) v on dzyen: Gospodnye, vschakosch my prorokovaly ymyą thve *ib.* 284; A yako bądzyeczye podany, nye myslyczye, czo bysczye movyly (quid loquamini Mat 10, 19), bocz vam bądzye dano v thą godzyną nathychmyast, czo bądzyeczye movycz (quid loquamini Mat 10, 19) *ib.* 310; Dobry czlovyek z dobrego skarbv svego sercza movy dobrze (profert bona Mat 12, 35), a zly czlovyek ze zlego sercza skarbv zlye movy (profert mala Mat 12, 35) *ib.* 329; Yako bądzye vyeczor, tako movyczye (dicitis Mat 16, 2): Iutro bądzye svyat⟨ł⟩y dzyen, czyrvone nyebo. A zaran nye movyczye: Dzyszya bądzye descz, blyszczy szye nyebo *ib.* 354, *sim. ib.* 423. 538. 836; Tłuscze dzyvovaly szye, vydzącz nyeme movyącz (mutos loquentes Mat 15, 31), chrome chodzącz, slyepe vydzącz *ib.* 358; Nyektorzy movyly (dicebant Jo 9, 8): Ten. A drudzy: Nyekakyey, alecz podobny *ib.* 420, *sim. ib.* 432. 438. 443. 730. 802. 842; Y movyly ssą (dicebant Jo 7, 31): Kyedy Kristus przydzye, aza bądzye vyąthsche czvda czynycz, nyzly ten (*sc.* Jan) czyny? *ib.* 458; Nygdysmy tako nye slychaly czlovyeka rzekącz albo movyącz, yako ten movy (numquam sic locutus est homo, sicut hic homo Jo 7, 46) *ib.* 460; A to sza movyly (dicebant Jo 8, 6) kvschącz y (*leg.* ji 'go') *ib.* 464; Kyedy movy (cum loquitur Jo 8, 44), tedy lez movy (loquitur Jo 8, 44) *ib.* 475, *sim. ib.* 626. 627. 660. 675. 680. 681. 684. 690. 780. 781. 788; Abram vmarl y prophety, a ty movysch (dicis Jo 8, 52): Bądzyely kto slova moye chovacz, smyerczy nye vzry na vyeky *ib.* 476, *sim. ib.* 473. 513. 562. 587. 794. 795; Przetoz myly Cristus rzekl dalyey: A potayemnyem nycz nye movyl *ib.* 678, *sim. ib.* 680. 681; Aczem zlye rzekl,

svyadecztvo day o zlem..., ale movylem dobrze a pravdzyvye, czemv myą byyesch? *ib.* 683; Ten yest krzyvy svyadek, ktory nye tem rozvmem rzecz svyadczy albo rozvmye, nyz movyono *ib.* 720; Spytaley (*pro* spytalem) ya byl yednego Zyda, czo by ty dzyeczy movyly, y povyedzyalczy my, czo ony movyly *ib.* 753; Thu zlych duchov zbavyenye, trądovaczy oczyszczeny, gluschy slyschączy, nyemy movyączy *ib.* 771; ~ mowić do *kogoś*: Posłanem yest movycz do czyebye (loqui ad te Luc 1, 19) *EwZam* 287; Sluch then pastyrze vczyeszyl, geden do drugego movyl: Poczmy do Bethleem rychlo *De nativ* w. 70; ~ mowić *komuś, czemuś*: A tim usem tec to bog mylosciuy moui reca: Vstan! Y mouy piruey sedøcim: Vstan *Ksw* br 15, *sim. ib.* 30. bv 3; Wele gich molwi (multi dicunt) moiey duszy: Ne iest zbawene gey w iego gospodne *Fl* 3, 2, *sim. Pul*; V bodze ymam nadzeiø, kaco molwicze (dicitis) moiey duszy: Przenesy se na gorø iaco wrobl *Fl* 10, 1, *sim. Pul*; Bo sø mne mirne nektorzi molwili (loquebantur), a w gnewe zemskem molwøcz (loquentes), lsci sø mislili *Fl* 34, 23, *sim. Pul*; Bili mi sø zlzi moie chlebowe we dne y w noczi, gdi molwø (dicitur) mi na kaszde: Gdze iest bog twoy? *Fl* 41, 3, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 39, 21. 41, 15; Mowcze (dicite, *Pul*: rzeczczye) bogu *Fl* 65, 2; Odwroczcze se richlo zapalaiøcz se, gisz mowø (qui dicunt) mne: Ey, ey *Fl* 69, 4, *sim. Pul*; S cymy (*pro* tymy), gysz sø nanazrzely (*pro* nenazrzely) pokoya, byl gesm pokogen, gdy molwych (loquebar, *Pul*: yesm molwyl) gym *Fl* 119, 6; Bogoslawony mansz,... ne zasroman bødze, gdy molwycz bødze (cum loquetur) neprzyyaczelom swogym we wroczech *Fl* 126, 6, *sim. Pul*; Kako swyøty Yan Krczyczyel przywodzy pewnoscz oblyvbyenyczy Yezvkrysta yey molwyøczego (sibi alloquentis) XV *med. MPKJ* V 431; Tocz sta, ktorasta mowyla ku ffa⟨ra⟩onowy (qui loquuntur ad Pharaonem) *BZ* Ex 6, 27; A bil Moyszesz w ⟨o⟩szmydzeszyøøt *lyeczych a Aaron w szedmydzeszyød a we trzech lyeczyech, gdiszesta mowyla (quando locuti sunt) ffaraonowy *BZ* Ex 7, 7; Wynydzy ku ffaraonowy, mowsze (loquere) gemu *ib.* 9, 1; Tedi *przistopili y kxyøzøta czeladzi Galaadskich..., y movili sø (locuti sunt) Moyzeszovi przed kxyøzøty izraelskimi *BZ* Num 36, 1; Gdy radzysz przyaczyelowy, nye mow gyemv: Thako massz vczynycz XV *p. post. R* I s. XLIII; Zaprawda, zaprawda, movyą thobye (dico tibi Jo 3, 5) *EwZam* 305, *sim. Rozm* 237. 266. 269. 472. 539; Zaprawdą, zapravdą, movye vam (dico vobis Jo 1, 50), vzrzyczye nyebyossa otvorzone *Rozm* 215, *sim. ib.* 259. 270. 275. 320; Tedysz my orądzye dobre noszyl, kyedysz my movyl: Bog s tobą! *ib.* 494; Bych byl nye przyschedl a bych ym nye movyl (si non venissem et locutus fuissem eis Jo 15, 22), ny myelyby grzecha *ib.* 569; Iam yavnye movyl (locutus sum Jo 18, 20) szvyąthu (*leg.* światu), czusch kyedy vyelye luda slyschalo *ib.* 678; ~ mowić k(u) *komuś, czemuś*: A tako vøcz gego mila matuchna... ona gest bila k nemv barszo laskaue mouila a *rzekocz *Gn* 4b; Isbicz ony tego sluchaly, chocz ga k n⟨i⟩m bødø mouil *Gn* 174b; Mof thy, Moyseszu, k nam a micz czebe chemy slyszecz radzy, ysze bødzelicz k nam vøcze mouil nasz Xpc mily, tedy vøcz my fszythcy od sylnego strachu vmrzecz muszemy *Gn* 175a; Tedy vøcz nasz Xt mily stogøcz posrzothku onego ogna gestcy on k n⟨i⟩m byl mouil a *rzekocz tako gim *ib.*, *sim. ib.* 175b; Tegdi molwicz bødze (loquetur, *Pul*: będze molwycz) k nym w gnewe swoiem *Fl* 2, 5; Wzywali sø gospodna a on wisluchawa ie a we slupe obloka molwasze (loquebatur, *Pul*: molwyal) k nim *Fl* 98, 7; Y wezwala lepak Agar gymyø boze, genze gest k nyey mowyl (qui loquebatur) *BZ* Gen 16, 13, *sim. ib.* 18, 19; Bødø mowycz (loquar) ku bogu memu *ib.* 18, 27; Narzekal (*sc.* Abraham) mowyøcz ku synom Ath (locutus est ad filios Heth dicens) *ib.* 23, 3; I mowyl gest (locutus est) pan ku Moysze⟨szo⟩wy *BZ* Ex 6, 2, *sim. ib.* 6, 10. 28. 29; Mow (loquere) ku ffaraonowy... wszitko, czso ya mowyø (loquor) k tobye *BZ* Ex 6, 29; Movili sø (locuti) k nim y kv wsemv mnostwv *BZ* Num 13, 27; Tedi Jozve... a Kaleph Gefone... rosdarlasta rvcho swe a kv wszemv lvdv synow israelskich mowilasta rzekøcz (locuti sunt) *ib.* 14, 7; Abi nye czirzpyal, iako iest cirzpyal Chore..., mowyøczego pana kv Moyzeszovi (loquente domino ad Moysen) *ib.* 16, 40; Ty y Aaron... mowcze (loquimini) kv scale przed nimi a ona da wodø *ib.* 20, 8; Stanye kaplan przed zastøpem a tak k lvdv mowyø (sic loquetur) *BZ* Deut 20, 2; Gestly tak bødø mowycz (si... sic locutus fuero) ku pacholku *BZ* I Reg 20, 22; Przeto nynye tak bødzesz mowycz (sic loqueris) ku sludze memv *BZ* I Par 17, 7; Movyl kv *pospolstwą concionabatur (Herodes... sedit pro tribunali et concionabatur ad eos Act 12, 21) 1471 *MPKJ* V 134; Przyal Israhel dziecziø swe, wspomnyal mylosyerdzia swego, iako mouil iest (locutus est Luc 1, 55, *Rozm* 53: movyl) ku oczczom naszim *MW* 139b; Rodzyna y blyszczy yey poczęły movycz kv Marye *Rozm* 59, *sim. ib.* 178. 315. 380. 424. 581. 717. 746. 747;

I movyl kv apostolom myly Iesus: Nye davayczye svyatloszczy psom *ib.* 283, *sim. ib.* 376. 417. 470. 473; O tem, yako zvolyenyczy mylego Iesucrista pytaly, czemv by movyl kv Zydom w przykladzyech *ib.* 336; ~ mowić naprzeciw *czemuś* '*przeczyć czemuś, negare*': Allecz ga naprzecif themv nix ne mouø, ysze ktoricz clouek ma on vele dzecy a na slusbøcz ge on vyrzødzy, vøczcy ony byuagø slachethny a dobrich obyczagof napelneny *Gn* 12a; ~ mowić przeciw *komuś* '*ubliżać, bluźnić, maledicere, contumeliis afficere, carpere*': O dobry czye vczynek nye kamyenvyemy, ale yze movysch przeczyw bogu (sed de blasphemia Jo 10, 33), yze ty bądącz czlovyckyem dzyalasz szye bogyem *Rozm* 429; ~ mowić na *coś* '*o czymś, de aliqua re*': Przeto mowylesz na dom (locutus es super domum) slugy twego *BZ* I Par 17, 17; ~ mowić od siebie '*ex se ipso dicere*': Bo nye bødze movil sam ot sz⟨e⟩bye, alye ktorekoli vsli⟨s⟩chi, bądze movil (non enim loquetur, *sc.* spiritus veritatis, a semetipso, sed quaecumque audiet, loquetur Jo 16, 13) 1444 *PF* IV 590; Ktory sam od szyebye movy (qui a semetipso loquitur Jo 7, 18), vlosczey chvaly suka *Rozm* 433; Bo ssam od szyebye nye bądzye movycz (Jo 16, 13), alye czokolvye vslyschy, to bądzye movycz *ib.* 572; Sam-ly to od szyebye movysch (a temetipso hoc dicis Jo 18, 34), czyly ynny o mnye povyedaly, bych ya byl krol? *ib.* 776, *sim. ib.* 777. 793; Yako myly Cristus odpovyedzyal Pylatovy, kako yego myly Cristus pytal, sam-ly by to od szyebye movyl *ib.* 793; Ode mnye tego nye movyą (a me hoc non dico), alyem to slyschal od Zydow *ib.* 794; ~ mowić za *kogoś* '*mówić w czyimś imieniu, pro aliquo loqui*': Vymy, ysch ten yest syn... Wschakocz ma lata, pytayczye yego, nyechacz sam za szye movy (ipse de se loquatur Jo 9, 21) *Rozm* 422; ~ mowić z *kimś*, miedzy sobą '*rozmawiać z kimś, mówić do kogoś, dicere, loqui ad aliquem, alloqui aliquem, colloqui cum aliquo*': Ze wszythkymy mowmy wszyczy: Amen *Gn* ap. 1a; Yanusz mowyl s Mikolayem Werzeniczskim, by yego clouęka ne szandzyl, alyszby panowe skazaly 1416 *Pozn* nr 915; Wloszyl zakryczye na lycze swoge, ktore, wchodzø ku bogu a mowyø z nym (loquens cum eo), odgymal *BZ* Ex 34, 34; To z namy wy mowyczye y menycze, ysz nye mozeczye myecz szwadeczthwa pospolnego poszla *OrtMac* 132, *sim. OrtBrRp* 95, 4; Mow sze mnv, vbogy zakv *De morte* w. 86, *sim. ib.* w. 75; Movylacz sz ym s pokornoszczy, chczancz dostacz boszkyey myloszczy XV *p. post. SKJ* I 147; Na kazdy dzyen byla (*sc.* Maryja) na modlytvye, movyączy z bogyem albo svyątymy anyolmy (fuit... cum deo vel cum angelis in collocutione) *Rozm* 55; Yvszczy *nyevyely s vamy bądą movycz (non multa loquar vobiscum Jo 14, 30) *ib.* 566; Cayphasch... schedł byl na vyąthnyczą, to yest v dom Pylatow, snadz aby s nym movyl o smyerczy Iesucristovey *ib.* 704; By ten czlovyek byl mądry, vydzącz, yze y (*leg.* ji 'go') chczą mąky spros⟨c⟩ycz, movylby se mną *ib.* 800; ~ Mouili a preto medzi soba dixerunt ergo ad invicem (Jo 16, 17) XV *in. R* XXIV 73; Przepvszczym-ly te dzyevyczą, myedzy sobą movyły (dicentes), tak yszczye chodzycz..., vyedzycm (*leg.* wwiedziem) novy obyczay myedzy ynsche *Rozm* 27, *sim. ib.* 441; Pastyrze poczęły myedzy sobą movycz rzekącz (loquebantur ad invicem Luc 2, 15) *ib.* 68, *sim. ib.* 248. 572; Dzyeszyątego dnya vynyda lyvdzye z *yazkym y bąda yako saleny a nye bąda mocz movycz myedzy ssobą (nec poterunt mutuo loqui) *ib.* 479; ~ mowić o *kimś, czymś*: I zle molwili sø (male locuti sunt) o bodze *Fl* 77, 22, *sim. Pul*; Y mowyl gesm (loquebar, *Pul*: molwyl yesm, *MW* 24b: mowilem) o swadeczstwech twogych przed krolmy *Fl* 118, 46; Moluili (loquebantur Luc 24, 14) spolu o tem o ffsem, gesto sø stalo *ca* 1425 *EwKReg* 41; Szesez czlowyekow ranyono, o pyancz gich mowyą tim rasem, szostego *wygmugyo 1427 *BiblWarsz* 1861 III 40; Bo thy... zwyązesz yanzyky zle mowyaczych o mnie (percussisti omnes adversantes mihi Psal 3, 8) *MW* 100b; W konyecz psalm Dawydow... o czerekwyach, o gychze vstawyenyu molwymy *Pul* 8 arg.; I byl oczyecz yego y mathka yego dzyvuyączy szya nad thymy, chtore byly movyony (quae dicebantur Luc 2, 33) o nym *EwZam* 295; Yen yest s szyemye, o zyemy movy (de terra loquitur Jo 3, 31) *Rozm* 240, *sim. ib.* 411. 551. 672. 782. 839; Myly Iesu Kriszcye..., nye chodzy do Ierusalem v ten czvartek, boczyem vyelye złego slyschala o tobye movyączy *ib.* 496; Zvolyenyczy zesrely szye yeden na drugyego vątpyącz, o kym by (*sc.* Jesus) movyl (de quo diceret Jo 13, 22), bo rzekł ⟨w⟩ svem serczv: Ten mystrz nass snacz vschytko o mnye movy *ib.* 547; Alye Pylat tego nye rozvmal, aby myly Cristus movyl o krolevstve duchovnem *ib.* 782; ~ mowiąc ku prawdzie '*mówiąc szczerze, nie kłamiąc, ut vere dicatur*': Bo movyącz kv pravdzye, kto taką rzecz slyschal: Cztyrzy dny lezal vmarly v grobye a on y (*leg.* ji 'go') skrzeszyl *Rozm* 584; ~ mowić po polsku, po syrsku *itp.* '*mówić jakimś językiem, Syriace, Iudaice, Polonice loqui*': Tedi rzeknø Elyachym...

a Sobnya, a Iohae...: Prosymi, abi nam mowyl... po syrsku (ut loquaris nobis... Syriace), bo rozumyemi temv iøzikv, a nye mow nam po szidowsku (non loquaris nobis Iudaice) *BZ* IV Reg 18, 26; Chczyal myly Iesus to slovo dvoycz rzecz: Oycze, oczsze!, yako my movymy po polszku, kyedy kogo pylno vpomynamy *Rozm* 597; Spytal ych rzekączy: Czo movyly tedy thy dzyeczy po zydowsku? *ib.* 753.

b. *dopełnieniem zdanie zależne a. ac. cum inf.*: Molwili sø (narraverunt, *Pul*: molwyly), bichø pocrili sidla *Fl* 63, 5; Czso mi mowil Wszegnew, bich na men (*pro* mem) bral, to mi mowil prze Szmecha 1402 *Pozn* nr 534; Wsak prawe mowymy (dicimus Jo 8, 48), ze ti poganyn sy a dyab⟨ł⟩a mas? *ca* 1425 *EwKReg* 42; Dominus subiudex dixit ministeriali: Wozny, aza on mowy, bichą (*leg.* bych ją) ya zdzegl? 1435 *Pozn* nr 1577; Myey sye dobrze..., alle nye molw (ne dicas), by waszy balwan⟨o⟩wye bogowye byly *Błaż* 320; Drudzi mowili, eze blogoscz wyrzchnya gest gescz a pycz dobrze XV *med. R* XXII 234; Przetosz proszø czyebye, mowy (dic), bi bila moya syostra *BZ* Gen 12, 13; Kłamayącz nyekthorzy mowyą..., aby tham nyevyasthy były *De nativ* w. 37; Nyektorzy movyly (dicebant) z nych, yze bogovye morsczy boyovaly z bogy zem[y]skymy a szą ye przemogly. Drudzy movyly (dixerunt), yze novy bogovye przyschly do Eypta y vypądzyly nasche *Rozm* 92, *sim. ib.* 121. 191. 396. 422. 432. 455. 714; Czczyenye o tem, yako szą movyly v Eypcze, yzeby Marya byla bogyny a Iesus szyn Yvpytrow *ib.* 102, *sim. ib.* 431. 470. 573. 663; Drvdzy movyly (dicebant), aby byl (*sc.* Jesus) anyol albo dvch nycktory *ib.* 121, *sim. ib.* 344. 778; A nye movy (nec dicitur), by to pyrwsche czvdo bylo, bo yne czuda byly *ib.* 209; Vy movyczye (dicitis Jo 4, 20), yze v Yerusalem szye ma modlycz kazdy *ib.* 247, *sim. ib.* 299. 425. 462. 746. 791. 804. 836; A tho prze to movyl, yze vyedzyal, yz gy przez zasroscz yąly vysschy caplany *ib.* 809; ~ Bądzely nyewyesta mązzatha, yasz kv kthorey dzedzynye myeny y mowy szą dlya possagv alybo kthorimkole obiczayem prawo myecz (aliquam hereditatem, quam dicit et credit... ad se pertinere) *Sul* 36.

c. *dopełnieniem rzeczownik*: **aa.** *'wypowiadać, wygłaszać (np. prawdę, fałsz), loqui, dicere, proferre'*: Zgubisz wsz⟨y⟩stky, gisz molwø (loquuntur, *Pul*: mowyø) lsze *Fl* 5, 6; Sgladzy gospodzin wszistka vsta lsciwa y iøzik welike rzeczy molwøcy (linguam magniloquam, *Pul*: yęzyk wyelmorzeczny) *Fl* 11, 3; Iensze molwi (loquitur, *Pul*: mowy) prawdø w serczu swoiem *Fl* 14, 3; Vsta gich m⟨o⟩wila (locutum est, *Pul*: molwyla) pich *Fl* 16, 11; Gisz to mowø (qui loquuntur, *Pul*: molwyą) pocoy s blisznim swogim, alc zla w serczoch gich *Fl* 27, 4; W koscżele iego wszitczy mowicz bødø (dicent, *Pul*: rzeką) slawø *Fl* 28, 8; Odwroczi iøzik twoy ote zlego a wargi twoie bichø ne molwili (ne loquantur, *Pul:* by nye molwyly) lsczi *Fl* 33, 13; Vsta prawego mislicz bødø mødroscz a iøzik iego molwicz bødze (loquetur) sød *Fl* 36, 32, *sim. Pul*; Aczli ie wszedl, eszby vsrzal, proszноscz iest molwil (loquebatur) *Fl* 40, 6, *sim. Pul*; Wyszedw na dwor y molwil (loquebatur, *Pul*: molwyasze) tesz iste *Fl* 40, 7; Vsta moia molwicz bødø (loquetur) mødroscz *Fl* 48, 3, *sim. Pul*; Milowal ies zloscz nad dobrocz, lichotø wøcey nisze mowicz (loqui, *Pul*: molwycz) prawdø *Fl* 51, 3; Acz zaiste owszem sprawedlnoscz molwicze (loquimini), prawe sødzicze, sino⟨w⟩e ludzszczi *Fl* 57, 1, *sim. Pul*; Oddalili sø se grzesznicy od porodzena, błødzili sø od brzucha, molwili sø (locuti sunt, *Pul*: molwyly) krziwdy *Fl* 57, 3, *sim. Fl* i *Pul* 37, 13; Chwaleni bødø wszistczi, gisz przisøgaiø w nem, bo zatkana sø vsta molwøcich (os loquentium) lichoti *Fl* 62, 10, *sim. Pul*; Otworzø w powesczach vsta moia, mowicz bødø (loquar, *Pul:* będę molwicz) gadky od poczøtka *Fl* 77, 2; Mislili y molwily sø (locuti sunt, *Pul*: molwyly) szalenoscz, lichotø na wisocosci molwili sø (locuti sunt) *Fl* 72, 8, *sim. Pul*; Vsliszø, czso molwicz bødze (loquatur, *Pul*: będze molwycz) we mne gospodzyn bog, bo bødze molwicz (loquetur) pocoy w lud swoy *Fl* 84, 8, *sim. Pul*; Wolwicz (*pro* molwicz) bødøø (loquentur, *Pul*: molwycz *bedø) lichotø, molwicz bødøø wszistczi (loquentur) *Fl* 93, 4, *sim. Pul*; Ien molwi zle (qui loquitur iniqua), ne rozprawa w obesrzenu oczu moiu *Fl* 100, 10, *sim. Pul*; Prze braczyø moyø y blyszne moge molwach (loquebar, *Pul:* molwyl yesm) pokoy o tobe *Fl* 121, 8; Gychsze vsta molwyla sø (locutum est, *Pul*: molwyla) proznoscz *Fl* 143, 9, *sim. Fl* i *Pul* 143, 12; Chwalane (*pro* chwalene ?) panowo molwycz bødø (loquetur) vsta moyø (*pro* moya) *Fl* 144, 22, *sim. Pul*; Ne wspladzaycze molwycz (nolite multiplicare loqui I Reg 2, 3) *wysøkych rzeczy pochwalayøcz se *Fl* Ann 4, *sim. Pul*; Nye stroy grzechu nyeczysthego any mowy (*Dek* I 7. III 1. 3. 6. 13. 16. 18. 22. 23. 25. 28. 30: nye mow, ~~*Dek*~~ III 31: ne molw) swadeczstwa falszywego *Dek* I 6. II 1. III 17. 19. 21. 27; Gichsze on ne ma nigcze utraczicz przes tich panow woly, *czosmø ye pirwey mowili XV *in. Malk* 118; Ktore sø to rzeczi, gesto mowyce medzy sobø chodye (sermones, quos confertis

ad invicem Luc 24, 17)? *ca* 1425 *EwKReg* 42; A o tem zaslyvbyonem, slowye, gesz mowyono myedzi mnø a myedzi tobø (quod locuti sumus ego et tu), bødz pan myedzi mnø a myedzi tobø asz na wyeki *BZ* I Reg 20, 23; Mowyly sø (locuti sunt) slowo w gymyenyv mem lzywyc *BZ* Jer 29, 23; Potampną rzecz mowyl exprobraret (quem misit rex Assyriorum dominus suus, ut exprobraret deum viventem IV Reg 19, 4) 1471 *MPKJ* V 47; Molvylasz neprawdą XV *p. post. R* XXV 266; Slową yego pamyąthaymy, kthore na krzyzu yest mowil XV *ex. R* XIX 88; Szycdzy, dzyerzy klyvszyą a nye mowy proznych slow! *Rozm* 62; Bo obyczay yest dzyeczynny, yze vątpy⟨ą⟩cz yezykyem szeplunya, alyes navykna yezykyem slova movycz (donec discant verbula formare) *ib.* 99, *sim. ib.* 566. 670. 714. 715; Alye ya vam movye, yze wschelkye slova prozne, ktoresz bądą lyvdzye movycz (quod locuti fuerint homines Mat 12, 36), ymayą od nyego lyczba dacz bogv *ib.* 329; A vy samy posvyadczaczye gloszov, czo thy dzyeczy movyly *ib.* 754; Gdyz ssą movyly thy zaloby y yne rozmayte przeczyv themv vschytkyemv, nycz nye odpovyedzyal *ib.* 771; Myly Cristus movyącz to slovo: Krolevstvo moye nye yest s tego svyata, myenyl, yze ma krolevstvo kakoly vyątsche s tego szvyatha *ib.* 782, *sim. ib.* 662. 798. 801. 803. 846; ~ mowić od siebie '*a se ipso dicere, ex se ipso dicere, suo nomine declarare*': Yako ssą lyczemyernyczy movyly, aby myly Iesus sam od szyebye movyl svyadeczthwo *Rozm* 470; Slova, ktorem ya movyl vam, sam czyem ych od szyebye nye movyl (a meipso non loquor Jo 14, 10) *ib.* 562; ~ mowić *komuś, czemuś*: Moui (*sc.* bog) to slou⟨o⟩ albo sedøcim, albo spøcim, albo lezøcim *Kśw* br 10; Svøty Pauel, vydzøcz on milego Xpa, isczy szø on k nam przyblisza, mouilczy gest on nam bil tha to sloua rzekøcz tako *Gn* 2a; Neprzyaczele mogi molwili sø (dixerunt) zla mne: Gdy vmrze y zgine ymø iego? *Fl* 40, 5, *sim. Puł*; Sedemkrocz we dne chawlø (*pro* chwalø) molwyl gesm (dixi, *Puł*: molwylesm) tobe nad sødy prawoty twogye *Fl* 118, 164; Aby ktho skaradą slowa przeth nym komv movyl (si quis turpia coram eo alicui protulerit, *Dział* 49: gdyby layal abo zla slowa mowyl przed nym), vyną themv tho kszą-dzv arczibyskvpowy... zaplaczicz ma *Sul* 64; Dawyd, *yęsz molwyl yest (qui locutus est) gospodnu slowa pyenya tego *Puł* 17 arg.; Ta rzecz mowil gesmy vam hec locutus sum vobis *ca* 1500 *JA* IV 96; Alye vy nynye schukaczye mye vbycz, czlovyeka, ktory yestem vam pravdą movyl (qui veritatem vobis locutus sum Jo 8, 40) *Rozm* 474; Yvz nyyednego przyklada nye bądą vam movycz (iam non in proverbiis loquar vobis Jo 16, 25), alye yavnye vam bądą povyedacz o mem oyczv *ib.* 574; ~ mowić ku *komuś*: Prosznoscy molwili sø (locuti sunt) kaszdi ku swemu blisznemu, wargi lsciwe w sercy y serczem molwili sø (locuti sunt) *Fl* 11, 2, *sim. Puł*; ~ mowić przeciw(o) *komuś*: Nema bødzcze vsta lsczywa, isze mowø (quae loquuntur) przeczywo prawemu lichotø *Fl* 30, 22, *sim. Puł*; Nechaycze molwicz (nolite loqui, *Puł*: nye mowczye) przecywo bogu lichoty *Fl* 74, 5; Gysz molwø zlcc (loquuntur mala) przeczywo dvszy moyey *Fl* 108, 19, *sim. Puł*; ⟨Nie⟩ movysz przeczyv svemv blysnemu krzyvego szvyadeczstva *Dek* VII 3; Aza nye slyszysch, yako vyelykye svyadecztvo movyą przeczyv tobye (quanta adversum te dicunt testimonia Mat 27, 13)? *Rozm* 772; Movyly (*leg.* mowił-li, *sc.* Jesus) ktorą krzyvdą przeczyw vam, gotow yestem yego pokaznycz *ib.* 814; ~ **bb.** '*opowiadać, opisywać, narrare*': Bichø ne molwila (ut non loquatur, *Puł*: by nye molwyly) usta moia scutkow ludzkich *Fl* 16, 5; Prawdø twoiø y zbawene twoie molwil iesm (dixi, *Puł*: powyadal yesm) *Fl* 39, 13; Azali kto mowicz bødze (narrabit, *Puł*: prawycz *będzę) w grobe miloserdze twoie? *Fl* 87, 12; Kto molwycz bødze (loquetur) moczy gospodnowy, vslyszany vczyny wszytki chwaly yego *Fl* 105, 2, *sim. Puł*; Welykoschcz slawy swøtoszczy twogey bødø molwycz (loquentur) a dzywy twoge prawycz bødø *Fl* 144, 5, *sim. Puł*; Mocz strachow twogych molwycz bødø (dicent) y welykoscz twoyø wypowedzø *Fl* 144, 6, *sim. Puł, sim. Fl* i *Puł* 144, 11; Y stalo sø, kdys mowily sobe (dum fabularentur Luc 24, 15) a spolu ⟨się⟩ pitaly, thedi Gezus przyblyzyw sø gydzeze s nymy *ca* 1425 *EwKReg* 41; Czczyenye o tem, yze anyely cząstocrocz navyedzaly dzyevyczą Marya, movyącz s nyą barzo vczyeschne rzeczy *Rozm* 40; ~ **cc.** '*odmawiać (głośno) modlitwę, recytować (psalmy, hymny, modlitwy), recitare, pronuntiare (psalmos, hymnos, preces)*': Przeto spowadacz se bødø tobe w ludzoch, gospodne, y twemu ymenu psalm *bødo molwicz (psalmum dicam) *Fl* 17, 53, *sim. Puł*; Psalm molwicz bødø (dicam, *Puł*: czyszcz będę) gospodnu *Fl* 26, 11; Pacz bødø y psalm molwicz (dicam, *Puł*: będę... mowycz) w slawe moiey *Fl* 56, 10; Taco psalm mowicz bødø (psalmum dicam, *MW* 9b: chwala banda mowil) ymenu twemu na weki wekom *Fl* 60, 8, *sim. Puł*; Wolacz bødø y zaprawdø pene mowicz bødø (hymnum dicent, *Puł*: chwalycz będø) *Fl* 64, 14; Spewaycze bogu wszelika zema, psalm mowcze

(dicite, *Pul*: molwczye) *Fl* 65, 1; Psalm mow (dicat, *Pul*: mowycz będø) ymenu twemu *Fl* 65, 3; Poycze bogu, psalm mowcze (dicite, *Pul*: molwcze) ymenu iego *Fl* 67, 4; Napyrwey mowczyc paczierz y Sdrowa Maria *MW* 136a, *sim.* XV *ex. SKJ* I 146; Na kazdy nyeszpor molwyą pyąncz pszalmow *Pul* 109 arg.; Kyedy podnoscha boze vyerne czalo, thedy tha modlythwa ma bycz movyona *Naw* 94; Laus recitatur movona XV *p. post. Sob* III 348; ~ Gdyby vrzadnik... gynako rothą przysągy mowyl (si... aliter formam iuramenti... diceret, *Dział* 48: aczby wydal gynaczey przysyągą) swyathkom, nyszly gest skazano..., gyny w myastho gego ma bycz vstawyon *Sul* 63; ~ mowić za *kimś* '*powtarzać, repetere verba alicuius*': Mowczye za mną spovyecz powszednya *Spow* 5.

d. *bez kontekstu*: Movil dicebat (dicebat ergo Iesus ad eos, qui crediderunt ei, Iudaeos Jo 8, 31) XV *in. R* XXIV 72; Moviw respondens (in illo tempore respondens Iesus dixit Mat 11, 25) *ib.* 75; Dicentes mowøcz, rzekøcz (nolite ergo solliciti esse dicentes Mat 6, 31) *ca* 1420 *ib.* 81; Mowy roborat *ca* 1428 *PF* I 475; De hac benedicta virgine facere sermonem mowycz XV *med. SKJ* V 276; Rarissime audita est proferre sermonem yest mowyla *ib.* 281; Przeciw mowyączym contra lingwam (Jos 18, 19) 1471 *MPKJ* V 32; Rowno movicz ex equo loqui (ne retineas ex aequo loqui cum illo, nec credas multis verbis illius Ecclus 13, 14) *ib.* 80; Tractabatis gadaliszcie, movyli, govorzily (quid in via tractabatis? Marc 9, 32) *ib.* 121.

2. źle mowić '*źle życzyć, złorzeczyć, maledicere*': Wiszedl iesm przeciwo czudzozemczowi y molwil mi zle (locutus est mihi male) w bogoch swoich *Fl* II Prol 4; Zle molwøczi iemu (maledicentes... ei, *Pul*: czy, gysz klnø gy) zaginøø *Fl* 36, 23; Blogoslawyeny gesczye, gdi wam bądą layacz a sle mowycz (cum maledixerint vobis Mat 5, 11) ludze XV *med. R* XXII 246, *sim. ca* 1420 *R* XXIV 86; I odpowiem slie mowiøczim (exprobrantibus Psal 118, 42, *Fl*: *rozgarzayoczym albo layøczym) mnie slowo, ize nadzciø mialem w mowach twich *MW* 24a; Bogoslavyeny yescze, kyedy vam bądą movycz zle albo przeklynacz (cum maledixerint vobis Mat 5, 11) a nyenazrecz, a bądą wschytko zle movycz przeczyv vam lzacz *Rozm* 264; Kto bądzye zlye movycz (maledixerit Mat 15, 4) oyczv albo maczyerzy, vmrze zlą szmyerczyv *ib.* 354.

3. '*nazywać, appellare, vocare, nominare*': Cogitans vel nominans baczvcz albo myszlącz, albo mowyącz XV *p. post. R* XXV 161; ~ mowić *komuś*: Swey zenye nye bødzesz mowycz (non vocabis) Saray, ale Sara *BZ* Gen 17, 15; ~ mowić *kogoś (jakiegoś)*: [Z]bo yakosz osobne kaszdø personø boghem y panem poznawacz krzescyanskø prawdø przyczysneny gesmy, take trzy boghy y pany molwycz pospolita wara zakazvge (ita tres deos aut dominos dicere catholica religione prohibemur) *Fl* Ath 19, *sim. Pul*; Ale onego czlowyeka, yegozz lyvdzye zyemzzczy molwyø swyøtego (quem homines terrae dicunt sanctum), troyakø rzeczø yesm vkazal nye swyøtego XV *med. MPKJ* V 427; Alyecz yest oczyecz moy, ktory mye vyelby, ktorego vy movyczye, by byl vasch bog (quem vos dicitis, quia deus vester est Jo 8, 54) *Rozm* 476; ~ mowić *kogoś kimś, jakimś*: Taczy nye badą szą mocz mowycz dobrymy (tales non possunt dicere se probos), gdysz szą nyerowny dobrym mąszom *dompnymany *Sul* 47; Aczby kto gego macz mowyl kvrwą (si matrem eius meretricem nominaverit, *Sul* 49: gdyby macz gego kvrvą myanowal)..., rowną wyną yako o pyrwe ma pokvpycz *Dział* 39; Ia Yan Hessnar wysnavam, yszem nyesprawyedlywye obmowyl xandza Lukasza mowyantcz gy falszerzem a slym czlowiekem y sdraycza... a tego my zal, bom to movyl swey (*leg.* z swej) gluposczy y s lekosczy 1464 *AcPosn* I 365—6; ~ mowić być *jakimś*: Nye mov bycz szwyąthym, nysly bądzye, ale pyrvey bycz, czo by prawdzyvyey movyono XV *ex. SKJ* I 144.

4. '*występować z oświadczeniami w sądzie, apud iudices, in iudicio dicere, affirmare*': **a.** '*przedstawiać życzliwie, bronić, defendere, de alterius re animo dicere benevolo*': Komornyczy albo vrzadnyczy thako poszadzeny nye mayą, nyszlyby wlosthne szwe rzeczy, mowycz (non debebunt alias causas nisi proprias procurare) *Sul* 78; Gdyby przyszasznyk przeczywko raczczam nycz gynego przestapyl, gedno tho, czo mowyl waszą rzecz, a wy byszczye proszyly to, yszby wasz przy prawye szostawyono, tegodla nye myelyby go wszadzicz w yaczthwo *OrtKal* 293, *sim. OrtMac* 45; Mozely pospolny poszel przed prawem luczkye rzeczy oprawyacz albo mowycz tako, yako gynszy rzecznyk? *OrtVrtel* 118, *sim. OrtMac* 25; ~ **b.** mowić na *kogoś*, przeciw(o), przeciwu *komuś* '*oskarżać, accusare*': Vstawiamy, aby gednemv dano winą abo pomowyon o glową y poprzyssyąszon przez tego, kto nany mowy *Dział* 30; ~ Sedzøcz przeciwo bratu twemu molwil ies (loquebaris) *Fl* 49, 21, *sim. Pul*; Przeciwo mne molwili sø (adversum me loquebantur, *Pul*: molwyly),

gisz sedzeli we wroczech *Fl* 68, 15; Molwyly sø (*Pul*: molwyły) przeczywo mne (locuti sunt adversum me) yøzykem lczywym *Fl* 108, 2; Bo sedzely sø kxøszøta, przecywu mne molwyly (adversum me loquebantur, *Pul*: przeczywo mnye molwyly sø, *MW* 6b: przeczyw mnye mowili) *Fl* 118, 23; Czerkew przeczyw przeszlyadnykom cznotlywych molwy *Pul* 128 arg.; Czemusch movyczye temv,... aby przeczyv bogv movyl (quia blasphemas Jo 10, 36)? *Rozm* 429; Rada pyatego radcze, ktory barzo przykro movyl przeczyv Cayphaschovy y vschytkey radzye *ib.* 585; ~ **c.** mowić przeciw(o), naprzeciw *czemuś* '*sprzeciwiać się, protestować, contradicere, se opponere, de aliqua re queri*': S pospolythym mlynarzem alybo slugą geden bradth szą moze o krziwdą... szandzicz y prawowacz, aczkolye gynsza bracza nyedzelna... przeczywo themv bi mowyły (licet alii fratres contradicerent) *Sul* 13; Dorotha... ono tho czyrpyala. szlowye przeczyw temv nye mowyla *OrtBr* VI 389; Zastawyly (*leg.* zastawił-li) komv kthorekoly zastawyone przed prawem gymyenye, ten ma tego gymyenya prawą obroną y mayą gy sprawnye wyaszacz, nyszlyby drugy, szlowye czo zastawyl, o tho wyąszanye prawem mogl przeczyw themv movycz podlug prawa *OrtBrRp* 74, 1, *sim. OrtMac* 99; Gdy czlowyek czyrpyal rok y dzen, y daleko wyaczey, az wodą z rynny czyeklą przesz gego dom, a naprzeczyw temv nygdy przed prawem mowyl *OrtBrRp* 74, 4, *sim. OrtMac* 100; Gdysz moy mąz... memu dawanyu przyszwolyl, nycz przeczyw themu nye mowyacz *OrtMac* 132, *sim. OrtBrRp* 96, 3; Mozely przeczyw temv czo movycz an ipse aliquam responsionem habere possit? *OrtRp* 99; ~ **d.** na żywot mowić '*nastawać na życie, vitae alicuius periculum inferre*': O przemyenyenye rzeczy nykogo nye maya yacz any na yego zywoth mowycz *OrtMac* 137; ~ **e.** mowić k *komuś, czemuś*, o *coś* '*zgłaszać pretensje do czegoś, rem tamquam suam poscere, postulare, requirere*': A take ten gisti Jassek ma mu dacz veczni pocoy hy weczne milczenie o wsithky rzeczi, *czosbø mal k nemu gdi mowicz XV *in. Malk* 118; ~ Tako ona zlomy they drugyey panyey wwyazanye przetho, ysz ona w czasz gye odwolala y pyrwey k nemu mowyla (*OrtBrRp* 61, 3: przeczyw themv mowyla) podlug prawa *OrtMac* 79; ~ Vstawyamy, aby w tey dzedzynye, ktora by byla nagabana... dano yawny rok,... acz kto ma mowycz czso k tey dzedzynye, abo yszby byla gego, abo ktore prawo w nyey ma, aby... tv na rokv vkazonem praw⟨a⟩ swa vkazal *Dzial* 28; ~ Jaco mi Czibek ne movil o ten con 1403 *Piek* VI 172; Gdy bracza abo syostra z bratem oczczyzną badą oddzeleny a k temv *przyzwalą abo geden z nych przyzwoli, tedy drugy potem nye mosze wzrzvczycz..., wygyąwszy o cząscz, czsoby nany przyslvszala, o tą mosze mowycz (sed pro parte hereditatis dumtaxat ipsum contingente, movendi quaestionem plenam habeat facultatem, *Sul* 38: rvsicz rzecz w prawye pelną tilko myecz mocz) *Dzial* 28; Jakom ya nye nayachal na dom yego s ostrą bronyą... anym go odgrazal, aby o swe rzeczy nye movyl, kthore mv pokradzyony 1494 *ZapWarsz* nr 1768a.

5. '*postanawiać, orzekać, decernere, censere, sententiam ferre, statuere*': Thoosz mowymi (decernimus, *Dzial* 18: vczynycz przykazvgem) o wthore nyestanyee chowacz, dzirzzeecz y czynycz *Sul* 30; A thakesz mowymy, kedyby przeth starostą naszym tho szą sstalo (et idem... decrevimus observari) *Sul* 64; Takyesz mowymy (dicimus), aczby kto gego macz mowyl kvrwą a nye odwolal anyby doswyathczyl, czso mowyl, rowną wyną yako o pyrwe ma pokvpycz *Dzial* 39, *sim. Sul* 49; To yą mowyą za prawo *OrtKal* 144, *sim. OrtMac* 71; ~ I na to mowymy my (secus autem dicimus), aczby tesz rzeka moczą czlowieczą gynądy obroczona, a wszakosz pyrwsze brzegy myedzy dzedzinamy graniczą czynyą *Dzial* 7, *sim. Sul* 21; Na to my przyszasznyczy z Maidborkv mowyemy prawo *OrtKal* 302, *sim. OrtMac* 57; Na to my przyszasznyczy s Maydburkv mowymy pravo *OrtVrtel* 118, *sim. ib.* 117.

6. '*informować, podawać do wiadomości (podmiotem utwór pisany), dicere, agere de re, tractare, docere*': Mowy ewange⟨li⟩a, eze Xpus, nysze mowił, vsta swa otworzil XV *med. R* XXII 235; Boczyem slova thexthv svyąthey euangeliey movyą thako (cum textus evangelicus habeat) 1484 *Reg* 711; Ps⟨alm⟩ Dauidow o dokonawanyu czerekwye molwy (agit de perfectione ecclesiae) *Pul* 28 arg.; Kto v mye vyerzy, yako movy pyssmo (sicut dicit Scriptura Jo 7, 38), rzeky zyvey vody poczycką z yego zyvota *Rozm* 459; ~ Dami gim rok do Koz[e]mina, yako gosczine listi movø 1395 *Pozn* nr 187, *sim.* 1415 *Pyzdr* nr 438, 1418 *ib.* nr 512; Ysze Dobrogost ne przimanczil Kuninskich ku przedanu dzedzini, iedno iako list staroszczin mowi 1397 *Pozn* nr 350, *sim.* 1402 *ib.* nr 535, 1408 *Piek* VI 364, 1408 *Pozn* nr 638, 1413 *ib.* nr 848, 849, 1415 *ib.* nr 862, 1416 *Pyzdr* nr 458, 1418 *Pozn* nr 935, 1425 *ib.* nr 1490. 1491, 1426 *ib.* nr 1238, 1426 *Pyzdr* nr 806. 826, 1429 *ib.* nr 938; Ysze Jan wrøczyl Vissothø

do Szydow a tego go ne wibrauil (*pro* wiprauil), yaco szydowsky lyst mouil 1399 *Pozn* nr 402, *sim.* 1416 *Pyzdr* nr 448; Iaco Stasek Lubiczski ne szamowil ssø v Ondzech wydlicz (*pro* wyclicz), yedno yako kxangi mowø 1405 *Pozn* nr 769; Jszem byl nyemoczen prawa nyemocza od boga sloszon[y]a tedy, kedym mal rok zawity s narzeczon[y]a Margorzatha o to, yako poswy mowya 1428 *Pozn* nr 1290, *sim. ib.* nr 1291. 1295; ~ Teth wyklada szye dobre albo wyczysznycnye, bo tu molwy (quia hic agit) o szmyerze, yaz wyczyska smętek y dawa w troskach wyesszyelye *Pul* 118 arg. 5, *sim. ib.* 7; Sym wyklada szye plastr, bo molwy (dicit enim), yze smętek lyeczy rany grzechow *ib.* 11; Tamo movy, yze yny to byl Herod nysz margrabya zydowskey zycmye, ktorego myal z dzywka Schymonovą *Rozm* 242, *sim. ib.* 607; ~ *(zamiast utworu autor)*: Y moui ewangelista suøti pod obrazem trsy crolew poganskih: Gde iesc tec, ienze sø narodil crol zidowsky *Kśw* cv 20, *sim. ib.* cr 6. cv 8; A pres tocz svøty Lucasz tha to sloua on movy rzekøcz tako *Gn* 1a, *sim. ib.* 11b. 14a. 171b; Borziv⟨o⟩y... ne trzima wøczey kszødza Marczinovi czøszczi ani trzimal, yedno to, czso na wsdawnem lyszcze mowy 1404 *Przyb* 9; Swøty dvch mowi *Gloger*; A tocz mowy Dauid: Kto wlezye na gorą panową..., tenczy, dzye, wezmye przesegnanye ot pana XV *med. R* XXII 244; Yaco tuta Xpus mowy: prze sprawyedliwoscz, tho gest, prze caliszdą dobrocz boga dla vczinyoną albo mowyoną prze luczskye polebschenye *ib.* 245; Prorok z persony czerekwe molwy vczyechę dayøcz wyernym *Pul* 115 arg., *sim ib.* 101 arg. 114 arg. 116 arg. 121 arg. 129 arg.; Czerkew nynye ku Yezukristowy, nynye ku wyerzøczym, nynye ku nyewyerzøczym molwy *Pul* 118 arg. 1, *sim. ib.* 133 arg.; Maria... cztla kxyągy Yzayascha proroka, gdzyesch tako movy (legeret psalmum, qui vocatur): Ova dzyevycza pocznye a porodzy szyna *Rozm* 48, *sim. ib.* 185. 214. 540. 651. 727. 741; Svyąty Yan evangelysta movy (scriptitat), yze myly Yesus czynyl rozmayte czvda ynscha, ktore nyc scha popyszany v thych xyągach *ib.* 162, *sim. ib.* 212. 322. 366. 468. 501. 595. 607. 611. 622. 626. 636. 639. 649. 650. 664. 687, *etc.*; Ve mnye pysmo ma ⟨się⟩ popelnycz, ktore svyączy prorokovye movyly *ib.* 166; Movyą thu phylozophovye czvsch madrczy przyrodzonego pyssma *ib.* 602; Movy svyąthy Byernath, kv Eugenymv byskupv rzekącz *ib.* 639, *sim. ib.* 765. 771; Alye kakoby to moglo bycz, yschby Ieremyasch movyl, a thego nye czczyemy v Yeremyaschu? *ib.* 764; ~ mowić k *czemuś*, na *coś 'w związku z czymś wyjaśniać, de re agere rem tractare'*: Na tho pyszmo wyencze mowy XV *p. post. PF* III 290; Na to movy Margynyus byskup v kazanyv, ktore szye tako poczyna *Rozm* 204; Na tho movy szvyąthy Yan Zlotovsty, yze Pyotr davno slyschal, yze Zydovye myely yącz mylego Iesusza *ib.* 640, *sim. ib.* 689. 722; K temv movy Bedą, yze yako byl (*sc.* Krystus) podan Annaschovy, tako na chvylą byl rozvyązan *ib.* 687, *sim. ib.* 638; O, movy Teophylus na to slovo rzekącz: Vydzy my szye tako, yze tego od Iesucrista nye pytal *ib.* 793, *sim. ib.* 707. 765.

Cf. **Domówić, Namówić, Obmówić, Odmówić, Omówić, Pomówić, Przemówić, Przymówić, Rozmówić, Umówić, Wymówić, Zamówić, Zmówić, Mołwiać, Mawiać, Domawiać, Namawiać, Obmawiać, Odmawiać, Omawiać, Pomawiać, Przymawiać, Rozmawiać, Umawiać, Wmawiać, Wymawiać, Wymowiać, Wzmawiać, Zamawiać, Zmawiać, Dobrzemówić, Przeciwomówić**

Mówienie, Mołwienie *formy*: *n. sg.* mołwienie *Pul* 103, 35; mowienie *BZ* Jos 4, 10; ~ *g. sg.* mowienia *BZ* Gen 17, 22, *De morte* w. 344, XV *ex. SKJ* I 143; ~ *d. sg.* mowieniu *Sul* 78, *ca* 1450 *PF* IV 575; ~ *ac. sg.* mowienie 1433 *R* XXIII 293, 1466 *R* XXII 19; ~ *l. sg.* (w) mowieniu 1438 *R* XXII 353, *BZ* II Par 33, 19, 1484 *Reg* 717.

Znaczenia **1.** *'mówienie (czynność), actus loquendi'*: Nad movyenye 1433 *R* XXIII 293; Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, *gl.* nyerychly alye w mowyenyw (Jac 1, 19) 1438 *R* XXII 353; Tardus autem ad loquendum a nyerichly, a ponuczen ku nestatkom a prostney rzeczy movenv (Jac 1, 19) *ca* 1450 *PF* IV 575; A gdisz przestal s nym mowyenya (cumque finitus esset sermo loquentis cum eo), otstøpyl bog ot Abrahama *BZ* Gen 17, 22; Kaplani... stali..., doyødze syø wszitko nye napelnilo movyenye Iosve k lvdv, czosz pan przikazal (donec omnia complerentur, quae Iosue, ut loqueretur ad populum, praeceperat dominus) *BZ* Jos 4, 10; Vpomynasz przesz lagothne mowene moues per mellifluas rationes, *gl.* sermones 1466 *R* XXII 19; Proszą czebye, szlvchay thego a nyechay movyenya szwego *De morte* w. 344; Vstą swoye od slego y sbythnyego movyenya vystrzegacz XV *ex. SKJ* I 143; ~ *'rozmowa, colloquium'*: A tez w pozpolythem movyenyv (in communi... loquela)... ⟨maj⟩ą sye przysyągy vyarovaczi 1484 *Reg* 717.

2. mowienie rzeczy '*występowanie przed sądem w imieniu strony procesowej, actus causam alicuius in iudicio defendendi*': Komornyczy albo vrzadnyczy... nye mayą, nyszlyby wlosthne szwe rzeczy, mowycz any kv mowyenyv rzeczy sz sądv szą wsznoszycz (non debebunt alias causas, nisi proprias, procurare vel ad procurandum se de iudicio levare) *Sul* 78.

3. '*mowa, przemowa, przemówienie, oratio, sermo*': Wessolee bødz gemv *mlowenye (eloquium, *Pul*: molwyenye) moye *Fl* 103, 35; ~ *(o utworze literackim)*: Modlytwa gego y vsliszenye, wszitki grzechi a potøpa... popysano wszitko w mowyenyv Ozay (scripta sunt in sermonibus Hozai) *BZ* II Par 33, 19.

Mózg *formy*: *n. sg.* mozg *ca* 1420 *WokTryd* nr 276, *BZ* Jud 9, 53, 1456 *R* XXXIII 182, *etc.*; ~ *g. sg.* mozgu *Rozm* 829; ~ *i. sg.* mozgiem 1471 *MPKJ* V 61. 65; ~ *g. pl.* mozgow 1471 *MPKJ* V 131.

Znaczenia: **1.** '*skupienie tkanki nerwowej, znajdujące się wewnątrz czaszki u człowieka i zwierząt kręgowych, mózg, cerebrum*': Mosgk cerebrum *ca* 1420 *WokTryd* nr 276; Tedi gena nyewyasta zlomkem szarnowowim z gori rzucy, vgodzila w glowø Abimelechowø y wikidnøl syø mozg gego (cerebrum eius) *BZ* Jud 9, 53; Mozg cerebrum 1472 *Rost* nr 1568; Mosg cerebrum *ca* 1500 *Erz* 47; Thy ystne ostry czyrnye przeschly yego svyątną glovą aze do mozgu *Rozm* 829.

2. '*szpik kostny, medulla*': Medulla vlg. mosg in costa 1456 *R* XXXIII 182; Mozgyem medulis (viscera eius plena sunt adipe et medullis ossa irrigantur Job 21, 24) 1471 *MPKJ* V 61; Tluste, z mozgyem medulata (holocausta medullata offeram tibi cum incenso arietum Psal 65, 15) *ib.* 65; Mozgow medullarum (usque ad divisionem animae ac spiritus, compagum quoque ac medullarum Hebr 4, 12) *ib.* 131; Mosg w kosczy medulla *ca* 1500 *Erz* 47.

3. kamieniowy mozg '*ropa naftowa, olej skalny, naphtha, petroleum*': Kamyenyowy mosg petroleum XV *p. post. R* LIII 68.

Móżdżek '*substancja mózgowa czy też szpik kostny, massa cerebri vel medulla*' *(?)*: Mozdzek anxugia 1472 *Rost* nr 976; ~ kotczy możdżek '*mózg koci, uważany za środek nasenny, felis cerebrum, quod pro medicamento somnifico putabatur*': Sompnifer spyk vel kothczy mosdzek *ca* 1500 *Erz* 47.

! Mrajoszcz '*?*': Mrajoszcz mulsum XV *p. post. PF* V 10.

Mrawnie *(o sposobie objaśniania Biblii)* '*przenośnie w odniesieniu do życia moralnego, translate, symbolice, sub imagine*': Scriptura sancta quatuor modis exponitur: historiace..., allegorice gynomyslnye, przicladnye, tropologice mrawnye, duchownye, anagogice swirzchowanye *ca* 1418 *JA* XIV 512; Mrawnie moraliter XV *p. pr. R* XXII 333. ~ *Bohemizm.*

Mroczyć *cf.* **Pomroczyć, Zamroczyć się**

Mrok '*zmierzch, zapadanie ciemności, crepusculum, tenebrae*': Mrok crepusculum *ca* 1420 *WokTryd* nr 353, *sim.* 1437 *Wisł* nr 228 s. 86; Gdysz brona zawarta bila ve mrok (cumque porta clauderetur in tenebris, 1471 *MPKJ* V 31: ve mrokv), tedista ona visla *BZ* Jos 2, 5; A gdysch są vstąpyly v lodzyą, tako yvsz mrok padl (et tenebrae iam factae erant Jo 6, 17), yze bylo czyemno *Rozm* 350.

Mrokota '*mrok, ciemność, ciemna mgla, tenebrae, caligo*': Mrokota caligo (cum ergo occubuisset sol, facta est caligo tenebrosa Gen 15, 17) 1471 *MPKJ* V 9.

Mrokotać '*mruczeć, murmurare*': Murlegus murmurat mrokocze *ca* 1500 *Erz* 47.

Mrokowy '*związany z mrokiem, mroczny, tenebrosus*': A gdisz bilo slunce za gorø zaslo y vczyny szyø mrokowa czma (facta est caligo tenebrosa) *BZ* Gen 15, 17.

Mrówka *zool.* '*mrówka, Formica L.*': Mrowka XV *med. R* XXIII 279; Mrowka formica 1472 *Rost* nr 1148; Mrowką formica *ca* 1500 *Erz* 47.

Mróz 1. '*wielkie zimno, frigus, gelu*': Thu leszal pothle proga..., ano sz wyrzchu szla przygoda, nyegdi mrosz, nyegdi woda *Aleksy* w. 106; Othemkny mv koszczol boszy, acz na thim mrosze nye leszy *ib.* w. 114; Gelu mroz okysy 1444 *R* XXIII 302; Czyrzpyal gesm nødzø a mroz (aestu urebar et gelu) *BZ* Gen 31, 40; Mrosz Symek pocznye 1471 *CyzKłob* 445; Mrosz gelu *ca* 1500 *Erz* 47.

2. '*śnieg, szron, nix, gelicidium*': Gelicidium srzon, mros, czso *pado yako snyek XV *p. post. PF* V 9.

Mrug kotczy mrug *bot.* '*niezapominajka, Myosotis stricta Lk.*': Kothczy mrug cenobea 1472 *Rost* nr 1594.

Mrugać *cf.* **Pomrużyć się, Zmrużyć**

Mrzeć *formy*: *praes. ind. 3. sg.* mrze *OrtMac* 82; *2. pl.* mrzecie *Fl* 81, 7; ~ *part. praes. act. adv.* mrąc *BZ* Judith 7, 16; ~ *inf.* mrzeć *OrtBrRp* 63, 2, *OrtMac* 82; ~ *praet. 3. sg. m.* marł 1456 *Msza* VI s. 261.

Znaczenia: **1.** '*umierać, kończyć życie, mori, vita decedere*': Wy zaprawdø iaco ludze mrzecze (sicut homines moriemini, *Pul*: zemrzecze) *Fl* 81, 7; Doiød wydzimi zoni nasze y dzecy nasze mrøc (cum viderimus uxores nostras... mori)

przed naszima oczima *BZ* Judith 7, 16; Gyensze przethtim, nysly czyrpyal y marl (qui pridie quam pateretur), wszyal chlyeb w szwyathe... rącze swoy 1456 *Msza* VI s. 261.

2. mrzeć na *kogoś, komuś 'dostawać się komuś po czyjejś śmierci, przypadać w dziedzictwie, hereditate alicui obvenire'*: Aczby kthore Yanowo dzyeczyą vmarlo, thedy tego dzyeczyącza czascz nye ma mrzecz na mathka, ale na Yanowy dzyeczy *OrtMac* 82, *sim. OrtBrRp* 63, 2; ~ *dubium*: Gdyby po nym wszythky yego dzyeczy vmarly, a ona po nych zostala, thedy gyey w them dzyal mrze (*OrtBrRp* 63, 2: w they myrze dal) *OrtMac* 82.

Cf. **Odumrzeć, Pomrzeć, Przymrzeć, Przyumrzeć, Umrzeć, Zamrzeć, Zemrzeć, Odmierać, Umierać**

Mrzewka *zool.* **1.** *'ryba brzana, Barbus vulgaris Flem.'*: Nos... renovavimus ei hoc idem privilegium... dantes... piscaturam in magno lacu..., cum occurrunt pisces, qui vocantur nirzewki (*pro* mrzewki) 1373 *KodWP* III 398; Mrzewka forica 1472 *Rost* nr 1422; Mrzewką, mlanka gubia *ca* 1500 *Erz* 47.

2. *'ryba słonecznica, Leucaspius delineatus Sieb.'*: Mrzewka silurus *ca* 1455 *JA* XIV 495; Sirulus vel mirsa mrzyewka XV *p. post. PF* V 30.

Mrzeża *'mała sieć dwu- lub trzywarstwowa, rete quoddam parvum'*: Cum hamo et reti, quod mrcza vlg. nuncupatur (1310) *KętrzPloc* nr 22; Qui piscatores super lacum Povicz quoque possint piscari cum rethibus infrascriptis scilicet hamis, gulgustriis, lacznicza, mrzcza, przywłoka, excepta magna sagena (1362) 1554 *KodWP* III 272; Jacobus... cum suis successoribus... habebunt sculteciam ibidem... cum iutibus infrascriptis..., piscaturam piscium in aqua prenotata... cum rethe, que appellatur mrzesza (1365) 1546 *KodPol* II 749; Sibi (*sc.* Alberto) eciam damus venacionem in lacu pro mensa sua cum reticulis minoribus, que dicuntur gulgustra, hamus, wanczerz et mrzesa 1371 *KodWP* III 364; Mihi recepit unum rete vlg. mrzeszø 1398 *TPaw* IV nr 449; *Mrzcrza 1424 *KozierRpTerCost* VIII 249v; Mrzessø *ib.* XII 37v; Cum libera pransura piscium cum parwis retibus, videlicet drgubiczamy, *mrzerzamy et vyaczerzmy 1461 *KodPol* II 529.

Mrzost *'tarło u ryb, tu połów w czasie tarla, actus capiendi pisces temproe, in quo ova gignunt'*: In prima congelacione aque et in estivali capturis squillarum, que mrost vocatur, nostra sagena ab uno fine lacus usque ad alium primum tractum obtineat 1235 *KodWP* I 153, *sim. ib.*

Msza *formy*: *n. sg.* msza *Gn* 2b; ~ *g. sg.* msze 1484 *Reg* 717; mszej 1429 *Pozn* nr 1319, *Dział* 45, 1484 *Reg* 718; ~ *d. sg.* mszy 1422 *Pozn* nr 1112; ~ *ac. sg.* mszą *Gn* gl. 105a, 1484 *Reg* 719. 720; ~ *l. sg.* (przy) mszy XIV *ex. Pocz* 232, 1484 *Reg* 717, *Rozm* 201; ~ *n. pl.* msze 1484 *Reg* 720; ~ *ac. pl.* msze 1484 *Reg* 720; ~ *l. pl.* (w) mszach XIV *ex. Pocz* 232.

Znaczenie: *'rodzaj nabożeństwa chrześcijańskiego, missa Christianorum'*: Pres tocz szø dzisza msza na prothku tako poczyna: Puer *Gn* 2b; Przes cin byskupy, choscy mszø vf nem mema (*pro* mewa), nix gynsego ne mamy rosumęcz, gedno gego velebnoscz *Gn* gl. 105a; ⟨Jako dzisia świę⟩ta cerki w trzoch mszach wspomyna XIV *ex. Pocz* 232; ⟨Jako się dzisia we w⟩torey mszy spewa *ib.*; Ta droga, o ktoraś Gantkowsky na paną Splawskego zalowal..., yą yesdzono cu mszy 1422 *Pozn* nr 1112; On byerze drzewo moye... chaschyebna rzecza w *nyedzała do mschycy 1429 *ib.* nr 1319; A zadny nyc ma odchodzyczi od onego trupa..., alyze sye msze dokonayą (donec missarum fuerint celebrata solemnia) a czyalo bądzie pogrzebyono 1484 *Reg* 720; Przy offyerovanyv oltarza, czusch na mschy (in immolatione altaris), trzykrocz movyą Agnus Dei *Rozm* 201; ~ mszą czyść, śpiewać *'odprawiać mszę, missam legere, canere, celebrare'*: Brath wszelky... ma tho chovaczi, yzby mylczenye... trzymal, a tho kyedy mszą czthą albo spevay⟨ą⟩ (dum missae celebratur officium) 1484 *Reg* 719; Yesthly kto kaplan, ma czyszczy yedną mszą (missam unam) zany ('zań') *ib.* 720; Kolzdego rokv za vmarlą braczią... mayą trzy msze czyszczi (tres missas faciant celebrari) *ib.*; ~ msze(j) słuchać *'być na mszy, być obecnym przy odprawianiu mszy, missae adesse, missam audire'*: Aczby kto o złodzeystwo... przed sądem byl namowion, a gdyby... bylibi w gedney dzedzynye abo pod gedną parrochią y mszey slvchaly (in parrochia una audit secum divina *sc.* officia, *Sul* 53: gdze s nym slvcha bozey slvzby), tym obiczagem badze myecz dawnoscz namowyony mymo geden rok *Dział* 45; Braczya... do ko⟨ścio⟩ła... mayą sye zchodziczy, aby thamo tho sluchali mszey (missarum solemnia inibi audituri) 1484 *Reg* 718; ~ O sluchanyv msze y yka (*pro* yako) sye mayą myeczi przy mszy (de audienda missa et congregatione facienda) 1484 *Reg* 717.

Mszaty *'pokryty mchem, omszony, muscosus'*: Muscuosi fontes mszathe XV *p. pr. R* XVI 327.

Mszczenie *'wymierzanie kary, wywieranie zemsty, branie odwetu, actus puniendi, ulciscendi'*:

Myly Kristus, dayącz myescze czyrpyenyv, a nye msczenyv, kazal (*sc.* Piotrowi) myecz schovacz *Rozm* 637.

Mszec *bot.* '*Herniaria glabria L.*': Mschecz centum grana 1472 *Rost* nr 377.

Mszyca *zool.* '*Aphis sp.*': Msycze 1472 *Rost* nr 1467.

Mściciel '*ten, kto karze, kto się mści, ultor, vindex*': Et ne quis supergradiatur, neque circumueniat in negocio fratrem suum, quoniam vindex, msczyczeł, est dominus de hys omnibus (I Thes 4, 6) XV *med. SKJ* I 74; Msczyczyel zelotes XV *med. Zab* 524; Bocz ya gesm pan bog twoy, mocznı mszczyczyel (zelotes) *BZ* Ex 20, 5, *sim. ib.* 34, 14, *MPKJ* V 17; Przıwyodø na was myecz mscziczela (ultorem) mego slvbv *BZ* Lev 26, 25; Iestlı wrog przes myedze myestkye, ktores sbyeglim vstawyoni sø, nalezon bødze, a zabit bilby od tego, ienze mscziczel (ultor) gest krwye, przes viny *bodze, ktos gy zabige *BZ* Num 35, 27; Ktosz slow gego nyc bødze chczecz sliszecz, ktores bødze mowicz w *ymyo me, ya mscziczel (ultor) bødø *BZ* Deut 18, 19; Nye *bodzecye mocz slvzicz panv, bo pan gest swyøti y sylnı mscycyel (aemulator) *BZ* Jos 24, 19, *sim.* 1471 *MPKJ* V 32; Zelotes, id est vindicator mscczyczıel (dominus zelotes nomen eius Ex 34, 14) 1471 *MPKJ* V 19; Sprawyedlywy mszczyczel emulator (quoniam deus aemulator dominus deus tuus in medio tui Deut 6, 15) *MPKJ* V 28; *Miszczyczel vindex XV *p. post. R* XLVII 350.

Mścić (się) *formy*: **a.** *z zaimkiem zwrotnym* się: *praes. ind. 3. sg.* mści *BZ* Judith 7, 17; ~ *imper. 2. sg.* mści *BZ* Tob 3, 3; ~ *part. praes. act.* mszczący 1466 *R* XXII 20; ~ *inf.* mścić *Rozm* 637. 639; ~ *praet. 3. sg. m.* mścił *Dzial* 22, *Rozm* 644. 646.

b. *bez zaimka zwrotnego* się: *praes. ind. 2. sg.* mścisz *Fl* 17, 51; *3. sg.* mści *Tęcz* w. 25, 1466 *R* XXII 13, *Puł* 78 arg.; *1. pl.* mścimy *BZ* Judith 8, 26; ~ *part. praes. act. adv.* mszcząc *Sul* 33. 89, *BZ* Gen 34, 27, *Puł* 98, 9, *Rozm* 637; ~ *adi. n. sg. m.* mszczę *Fl* 98, 9; ~ *inf.* mścić *Sul* 89, *Rozm* 108; ~ *praet. 1. sg. m.* mściłem 1471 *MPKJ* V 116; mścił sem *MPKJ* V 116; *3. sg. m.* mścił *Rozm* 639; ~ *part. praet. pass. n. sg. f.* mszczona *Sul* 41; *n. pl. m.* mszczeni *Sul* 29; ~ *inf. pass. pl. m.* być mszczeni *Sul* 43.

Znaczenie: '*wymierzać karę, brać odwet, wywierać zemstę, ultionem, poenam petere, ulcisci, vindicare*': **a.** *absolute*: Vschelky, ktory vezmye myecz... chczą szye msczycz a nyc pravdą, badzye nad nym, yako nad synem straczonym *Rozm* 637; ~ **b.** *kogo, czego*: A zatym drudzy synowye Iacobowy byezawszy y pobyly wszitko myasto... mszczøcz ganibi swey syostri (in ultionem stupri) *BZ* Gen 34, 27; Pyotr nye odeymowal swego szywota, ale syą msczyl swey krzywdy (iniuriam sibi alias illatam ulciscendo, *Sul* 33: *krzywdze gemv przeth thym vczynyoną mszczancz) *Dzial* 22; Seuit asellus iners et frontem calce sigillat, sic solo gemitu vindicat, *gl.* vlciscitur msczy rasow, acta leo 1466 *R* XXII 13; A gdysch y (*sc.* orła) zrzuczyły, krol rozgnyevawschy szye... chczyal tey krzyvdy nade wschymy Ierosolmytany msczycz *Rozm* 108; ~ **c.** *kogo, co*: Bosze, iensze *musczisz me (qui das vindictas mihi, *Puł*: yenze my dayesz pomsty) *Fl* 17, 51; Gospodne bosze nasz, ti milosciw ies bil gim, a mszczø (*Puł*: mszczøcz) wszistky *nalazena gich (et ulciscens in omnes adinventiones eorum) *Fl* 98, 9; Ten ps⟨alm⟩ powyada, yze Xpus mszczy krew vmarlych przelyanø prze slawę ymyenya yego *Puł* 78 arg.; ~ **b.** *a.* **c.**: Pakly ktho thą vchwaląn przestanpicz smyal knabrnyc, takyego gwałtownyka msczącncz (talem violatorem vindicando), taky przestampcza w rowney vynye glowney przes tho iste xąnząn karan ma bicz *Sul* 89; Przeto mi nye mscymi syebye (non ulciscamur nos) nad tim, czso cyrzpymy *BZ* Judith 8, 26; Szecz on msczy goranczo oczsza swego *Tęcz* w. 25; Svyathy Pyotr ma przykazanye od boga nye msczycz szye szyebye samego, alyc thu Pyotr nye msczyl szyebye, alyc mystrza svego *Rozm* 639; ~ **d.** za *co*: Paklibi... przıyacyelom tego tho gwaltownyka zabicz przigodzylo syąn, za tho zabiczye nyyeden przıyaczyeł zabitego nyc ma ophscheyky msczycz (nullus amicus eiusdem occisi penitus ipsum vindicare debebit) *Sul* 89; ~ **e.** nad *kimś, czymś*: Panye bozc moy, rospomyen syø na myø, a nyc mscy syø (ne vindictam sumas) nad mimy grzechi *BZ* Tob 3, 3; Przıziwami na swyadeczstwo... boga oczczow naszich, gen syø nad namy mscy (qui ulciscitur nos) podlc grzechow naszich *BZ* Judith 7, 17; Snadz myslyl Pyotr sobye, yako on Phynees msczącz nad kaczerzmy vzyął odplatą spravyedlyvoscz y kaplanstva na vyek vyekom *Rozm* 637; Czemv szye Malkusch nye msczyl nad Pyotrem za sve vcho? *ib.* 644, *sim. ib.* 646; ~ **f.** *w passivum*: Nyeegdi stayączy kv prawv, yakobi nyc stayączy alybo theesz po prawdze nyc stoyączy, nad obyczay tego msczeny a vczaązany bywayą o nyestaanyee (modum tamen excedendo pro contumacia puniuntur et gravantur) *Sul* 29; Sz stara dawna

przes poprzyszązszenye vynyączego wszystka vina mązoboystwa msczona biuala (omnes poena homicidii puniebantur, *Dział* 30: w vynye y w glowie bywaly potąpyeny) *Sul* 41; Vstawyamy, aby obwynyeny s grzechv zaszycnya... przeth sządzą podobnym powynny bądze (*pro* bądą) othpowyedzecz, skazany bicz y msczeny mąką podobną (sententiari et puniri poena digna debebunt, *Dział* 33: ma bycz skaran smyerczą gemv zgodną) *Sul* 43; ~ **g.** *bez kontekstu*: Punitrix, mszczący szą, horum plebs est 1466 *R* XXII 20; Msczilem (*war. lub.*: msczyl sem) zelatus sum (haec dicit dominus exercituum: Zelatus sum Ierusalem et Sion zelo magno Zach 1, 14) 1471 *MPKJ* V 116. ~ *Cf.* **Pomścić.**

Mściwy '*wymierzający karę, karzący, qui punit, poenam alicui dat*': Msczivy schand corripiens iudicium (propter hoc, qui loquitur iniqua, non potest latere, nec praeteriet illum corripiens iudicium Sap 1, 8) 1471 *MPKJ* V 74.

Mucha *formy*: *n. sg.* mucha *Fl* i *Pul* 104, 30, *BZ* Ex 8, 24, 1471 *R* XXIII 283, 1472 *Rost* nr 1466; ~ *ac. sg.* muchę *Fl* i *Pul* 77, 50; ~ *n. pl.* muchy *BZ* Gen 9, 23. Ex 8, 22; ~ *g. pl.* much 1461—7 *Serm* 96v. 320v; ~ *d. pl.* mucham 1461—7 *Serm* 320v; ~ *ac. pl.* muchy *BZ* Ex 8, 31, 1475 *R* XXV 129; ~ *i. pl.* muchami 1475 *R* XXV 129.

Znaczenie: *zool.* '*mucha, Musca domestica L. i Musca cadaverina L.*': Uczynyø dzywnye tego dnya w szemy Gessen, w geysze gest lud moy, abi nye bili tu muchy (muscae) *BZ* Ex 8, 22; Uczyny pan tako. Y przyszla mucha przeczyøszka (venit musca gravissima) w doom ffaraonow a slug gego *ib.* 8, 24; Tedi... Moyzesz... modlyl sze gest panu, gensze uczynyl podług slowa gego y odyøøl muchy (abstulit muscas) od ffaraona *ib.* 8, 31; Mvch muscarum 1461—7 *Serm* 96v; Bronya sza much abigat muscas *ib.* 320v; Ogonem bronya sza mucham y gynschim chrobakom iadovitim abigunt muscas adiutorio caude *ib.*; Mucha musca 1472 *Rost* nr 1466; ~ Poslał w ne psø muchø (coenomyiam) y iadla ie *Fl* 77, 50, *sim. Pul*; Rzekl y przyszla yest mvcha (coenomyia) y ploszczycze we wszelkich krayoch gich *Fl* 104, 30, *sim. Pul*; Mucha pyszą (*leg.* psią) cinomia 1471 *R* XXIII 283; Cinomiis pszymy mvchamy 1475 *R* XXV 129; *Cinominiam pszye mvchi *ib.*; ~ *w mylnym przekładzie*: Tegdi Sem a Yozephat (*pro* Yaphet) wlozysta plaszcz na swa ramyona a gydzeta... i przikrigeta nagoszcz oczcza swego, muchi gego wyøcey nye wydzali (patris virilia non viderunt, *Biblia ołomuniecka*: a otcie sweho muzske vieci neuidiechu) *BZ* Gen 9, 23.

Muchomór *bot.* '*muchomór, Amanita muscaria L.*': Iohannes proposuit... contra... Annam, quod ipsa... venena... preparando ad intoxicandum eundem... dedit sibi... boletos mortiferos, nuncupatos vlg. muchomory 1497 *MMAe* XVIII nr 600.

Mudzić '*opóźniać, odwlekać, differre, tardare*': Cur pede sopito, *gl.* pigro pede lenyvą nogą, lenyvim stąpanym, cursum, *gl.* byeg, tempusque moraris, *gl.* tardis mudzysz? 1466 *R* XXII 14. ~ *Cf.* **Omudzić.**

Multan '*miecz krótki, prosty, prawdopodobnie obosieczny, gladius brevis neque incurvus, fortasse etiam biceps*': Iacobus... dederat dicto... aurifabro cultrum, multan vlg. nuncupatum, ad ornandum vaginam eius argento 1500 *MMAe* XVI nr 1554.

1. Muł '*błoto, szlam, coenum*': Ergo quis est ille, qui gestans scemata mille de squalore soli, sz mvlv, scandit ad astra poli? 1466 *R* XXII 27; Vligo, naturalis humor terre sive fumus, mvl vel pleszn *ca* 1500 *Erz* 47.

2. Muł *formy*: *n. sg.* muł *Fl* i *Pul* 31, 11, *BZ* Tob 6, 17, *ca* 1455 *JA* XIV 490, *ca* 1500 *Erz* 47; ~ *g. sg.* muła 1461—7 *Serm* 29r; ~ *g. pl.* mułow *BZ* Neh 7, 68; ~ *ac. pl.* muły *BZ* I Reg 21, 7; ~ *l. pl.* (na) mulech *BZ* I Par 12, 40.

Znaczenie: *zool.* '*muł, zwierzę pochodzące ze skrzyżowania osła z koniem, equus mulus*': Ne bądzcze iaco kon a mul (mulus), w gichsze ne iest rozum *Fl* 31, 11, *sim. Pul*, *BZ* Tob 6, 17; Bil... geden møsz s slug Saulowich..., gen pasl muli Saulowy *BZ* I Reg 21, 7; Ktorzi podle gich biły..., przinyesły chlebi na oslech... a na mulech (in... mulis) *BZ* I Par 12, 40; Konyow gich V-set a XXXVI a mvlow (muli) CC a XLV *BZ* Neh 7, 68; Mul *ca* 1455 *JA* XIV 490; Mula muli 1461—7 *Serm* 29r; Mvl mulus *ca* 1500 *Erz* 47.

Mułgrabia *cf.* **Burgrabia**

(Mumia) Mumija '*zwłoki ludzkie zabalsamowane lub naturalnie wyschnięte, używane do badań anatomicznych, corpus defuncti odoribus conditum vel per se ipsum torridum factum, quo ad actus insecandi aperiendique utabatur*': Mumya mumia 1472 *Rost* nr 1285.

Mumija *cf.* **Mumia**

Mur *formy*: *n. sg.* mur *BZ* Ex 14, 22. Neh 1, 3, *Rozm* 478; ~ *g. sg.* muru *BZ* Lev 25, 31, *OrtBrRp* 74, 3. 91, 4, *OrtMac* 100. 126, *OrtZab* 529; mura *BZ* Neh 5, 16; ~ *d. sg.* muru *BZ* Gen 49, 22; murowi *BZ* Jos 2, 15, *OrtBrRp* 91, 4, *OrtMac* 126; ~ *ac. sg.* mur *Fl* i *Pul* 17, 32,

XV *med. SKJ* I 67, *etc.*; ~ *i. sg.* murem *BZ* IV Reg 25, 4, 1471 *MPKJ* V 101; ~ *l. sg.* (na) murze *BZ* II Par 32, 18, *OrtBrRp* 92, 1, *OrtMac* 126; ~ *n. pl.* mury *Fl* 50, 19, *KartŚwidz*, *BZ* Jos 6, 20; mory *Rozm* 479; ~ *g. pl.* murow *BZ* Deut 3, 5; ~ *d. pl.* murom *BZ* Neh 4, 15; ~ *ac. pl.* mury *Fl* i *Pul* 54, 10, *BZ* II Par 26, 6, *Pul* 50, 19; ~ *i. pl.* murmi *BZ* Deut 3, 5; mury *BZ* Judith 4, 4; ~ *l. pl.* (w) murzech *BZ* Lev 25, 29. II Par 27, 3.

Znaczenie: '*ściana z cegieł lub kamieni, murus, paries e lateribus vel lapidibus factus*': Czy wyznaly, ysz wydzely, ysz tramy pywnyczne powodą leszą w mvrze y na tem gego szklepp wmvrowan, y na them gesczye gego tramy w mvrze leszą, ale gego krokwy dachv gego nye schą w mvr any na mvr postawyony, any szyągaya w mvr, any na mvr *OrtBrRp* 92, 1, *sim. OrtMac* 126; Ma-ły począcz od szwey polowycze murv trzy stopy kopacz czyły ma poczacz od drugyego polowycze mvrv szwego sząszyada kopacz trzy stopyenye *OrtMac* 100, *sim. OrtBrRp* 74, 3; Yeden przypowyedzyal szye ku polowyczy murowy szwego sząszyąda, a gdysztha stala oba szapyerza przed prawem, rzekł powod: Tego muru yesth polowycza moya, thego chczą dokazacz *OrtMac* 126, *sim. OrtBrRp* 91, 4; Pro solucione muri antiqui parietalis anterioris partis domus al. za przedny mvr 1465 *AcPosn* I 375; Czyny kamyenny mur zymye colligit lapides in hieme (quasi qui colligit lapides suos in hieme Ecclus 21, 9) 1471 *MPKJ* V 81; Pod murem czeglanym sub latericio muro (abscondes eos in crypta, quae est sub muro latericio in porta domus Pharaonis Jer 43, 9) *ib.* 101; ~ A byla gest roszdzelona woda, a stala yako mur (quasi murus) *BZ* Ex 14, 22; Pyrvego dnya podnyeszye szye morze cterdzyeszczy łokyet nad vyssokoscz gor stoyącz na svym myeszcv yako mur (quasi murus) *Rozm* 478; ~ *(o obronnych murach miasta)*: Bo w tobe witargnon bødø od pokusy y w bodze moiem przez (*pro* przeydø) przes mur (transgrediar murum) *Fl* 17, 32, *sim. Pul*; Dobrotliwe vczin, gospodne, w dobrey woli twey Syon, abi sprawoni muri ierusalemske (ut aedificentur muri Ierusalem) *Fl* 50, 19, *sim. KartŚwidz*; Ve dne y w noczi ogarne ie na muri iego lichota (circumdabit eam super muros eius iniquitas) *Fl* 54, 10, *sim. Pul*; Oknem w koszv spvszczon geszm przez mur per fenestram in sporta dimissus sum per murum (II Cor 11, 33) XV *med. SKJ* I 67; W swem gnyewye zabyłyszczye møsza a w swey woly podkopaly mvr (suffoderunt murum) *BZ* Gen 49, 6; Czorky bødø byegacz po muru (super murum) *ib.* 49, 22; Ktos przedal dom swoy w mvrzech myestskich (intra urbis muros), bødze myecz odpvszczenye viplati, doyøød syø iedno *lata nye napelny *BZ* Lev 25, 29; Iestlibi bil dom we wszi, ktorysz (*pro* ktorasz) mvrv nye ma (quae muros non habet), dzedzinnim prawem przeda syø ~~*BZ* Lev~~ 25, 31; Wszitka myasta byli omvrowane mvrmi przewisokimi (muris altissimis)... kromye myast przes liczbi, ktores nye myały mvrow (quae non habebant muros) *BZ* Deut 3, 5; Y vipvscila ge po powroskv z okyencza, bo dom gey przilezał kv mvrovi (haerebat muro) *BZ* Jos 2, 15; Przetosz gdysz... trøby zabrznyø..., natichmyast mvri syø przewroczili (muri ilico corruerunt) *ib.* 6, 20; Wszitci møszowye bronny w noci vcyekły drogø tey broni, gesz gest myedzi dwoym murem (inter duplicem murum) do zagrodi krolyowi *BZ* IV Reg 25, 4; Potem wigechal, abi boiował przecyw Fylystym a zborził muri Geth, a muri Iamne, a muri Azota (destruxit murum Geth et murum Iabniae murumque Azoti) *BZ* II Par 26, 6; Udzalal domu bozemv bronø wisokø a na murzech Ophel (in muro Ophel) wyez wyele *ib.* 27, 3; A nadto wolanym wyelykim iøzikem zidowskim przecyw lyvdu, gen syedzal na murze ierusalemskem (in muris Ierusalem) *ib.* 32, 18; Mur ierusalemski (murus Ierusalem) skazon gest *BZ* Neh 1, 3; Rostanowylem lyvd w myescye za muri (post murum) *ib.* 4, 13; Wrocylysmi syø wszitci ku murom (ad muros), kazdi k swemv dzalu *ib.* 4, 15; Ale røcze v oprawowanyv mura (in opere muri) zdzalalem, a rolem nye kupował *ib.* 5, 16; Muri otoczyły swe wyesznyce (muris circumdederunt vicos suos) a swyozø do nych vzitki ku potrzebye na walkø *BZ* Judith 4, 4; Muncipalia edificia obramby mvru powy[e]ssonego (*OrtCel* 8: municipia id est edificia vlg. obraby myrv powyszschonego) *OrtZab* 529; Sostego dnya vpadą vschythky budovanya, czvsch *mory, groby (sexta ruent aedificia) *Rozm* 479.

Murarka '*żona murarza, fabris lapidarii uxor*': Hedvigis murarka insinuavit contra Johannem pictorem pro percussione 1500 *CracArt* nr 1373.

Murarski '*używany przez murarzy, ab iis, qui murum aedificant, adhibitus*': Trulla kyellą mvrarska vel korzkyew *ca* 1500 *Erz* 47.

Murarz *formy*: *n. sg.* murarz 1464 *AcPosn* I 368, 1466 *CracArt* nr 564, 1486 *ib.* nr 946; ~ *n. pl.* murarze 1471 *MPKJ* V 42; ~ *d. pl.* murarzom *BZ* IV Reg 22, 6; murarzem 1471 *MPKJ* V 47; ~ *ac. pl.* murarze *BZ* IV

Reg 12, 11; ~ *l. pl.* murarzmi *BZ* IV Reg 12, 11.

Znaczenie: '*faber lapidarius*': Dawalasta ge (*sc.* pieniądze)... tym w røce, gysz bily nad murarzmy (caementariis) domv boszego. Gysz ge nakladaly... na murarze (in caementariis) *BZ* IV Reg 12, 11; Dadzø ge (*sc.* pieniądze) dzelnykom..., acz ge ony rozdzelyø myedzi ti, gisz dzalaiø w koscyele boszem..., to gest teszarzom a murarzom (1471 *MPKJ* V 47: murarzem; tignariis videlicet et caementariis) *ib.* 22, 6; Veniens providus Iacobus murasz convenit nobiscum pro edificacione fontis 1464 *AcPosn* I 368; Woytek murarz 1466 *CracArt* nr 564; Mvrarze cementarii (caementarii Salomonis et caementarii Hiram III Reg 5, 18) 1471 *MPKJ* V 42; Nicolaus Loyek lapicida al. mvrarsz 1486 *CracArt* nr 946.

Murłat '*belka na murze, na której spoczywa wiązanie dachu i belki powały, trabes muro imposita, cantherios tecti sustinens*': Item debet canale infra domum antiquam et capellam ponere et tigna antique domus putrefacta bene reformare et robur vlg. murlath in antiqua domo supponere 1419 *MMAe* XVI nr 150.

Murny '*związany z murem, muralis, qui muri est*': Wzdzalal... dzala ku obronye myeszczskey, iasz vstauil na wyeszach a na wøglech murnich (in angulis murorum) *BZ* II Par 26, 15.

Murować '*budować z cegieł lub kamieni, murum construere, aliquid ex lateribus vel lapidibus dedificare*': My patrzemy k themu domu albo ku pyenyadzom, za kthore nasz oczyecz murowal then dom *OrtMac* 24, *sim. OrtVrtel* 118; Moy masz obyeczal mye murowacz then dom *OrtMac* 24, *sim. OrtVrtel* 118; Kamyen, ktory odrzvczyly mvruyącz (aedificantes Mat 21, 42), ten szye przygodzyl v glovą *Rozm* 411. ~ *Cf.* **Murowany, Obmurować, Omurować, Umurować, Zamurować, Zmurować.**

Murowanie '*budowla z cegieł lub kamieni, aedificium ex lateribus vel lapidibus constructum*': Gyesthly k themu murowanyu (*OrtVrtel* 118: mvrowanemv) domu tha nyewyastha blysza, czyly thego dzyeczy? *OrtMac* 24; Tedy ona then dom murowany ma oszandnacz prze tho, ysze then masz, poko byl zyw, szobye o tho murowanye nye vtwardzyl s prawa podlug prawa *OrtVrtel* 118, *sim. OrtMac* 24.

Murowany *formy*: *g. sg. neutr.* murowanego *Fl* 59, 10, *BZ* IV Reg 17, 9; ~ *d. sg. m.* murowanemu *OrtVrtel* 118; ~ *ac. sg. m.* murowany *OrtMac* 24, *OrtVrtel* 118; *f.* murowaną *OrtBrRp* 74, 3, *OrtMac* 100. 126; *neutr.* murowane *Fl* 70, 3; ~ *l. sg. f.* (o) murowanej *OrtMac* 100; *neutr.* murowanem *Fl* 30, 27; ~ *n. pl. neutr.* murowana *BZ* Deut 1, 28. IV Reg 19, 25; ~ *g. pl. neutr.* murowanych *BZ* Neh 9, 25; ~ *ac. pl. neutr.* murowana *BZ* II Par 32, 1; ~ *l. pl. neutr.* (w) murowanych *BZ* II Par 33, 14.

Znaczenia: **1.** '*zbudowany z cegieł lub kamieni, ex lateribus vel lapidibus structus*': Zaloby o murowaney sczyenye *OrtMac* 100; Gyedy maya dwa myedzy szobą murowana sczyaną *ib.*, *sim. OrtBrRp* 74, 3; Prawowalaszta szye dwa o murowaną sczyaną *OrtMac* 126; Gyestly k themv mvrowanemv domv nyewyasthą blyszką, czyly thy tho dzyeczy? *OrtVrtel* 118; Tedy ona then dom murowany ma oszandnacz *ib.*, *sim. OrtMac* 24.

2. '*obwarowany, munitus*': Błogoslawoni gospodzin, bo dziwno vczinil miloserdze swoie se mnø w mescze murowanem (in civitate munita, *Puł*: vczwyerdzonym) *Fl* 30, 27; Kto przewedze mne do masta murowanego (in civitatem munitam, *Puł*: ztwyrdzonego)? *Fl* 59, 10, *sim. BZ* IV Reg 17, 9; Bødz mi w boga zasczitczø y w masto murowanc (esto mihi in deum protectorem et in locum munitum, *Puł*: vczwyrdzone), abi zbawona me vczinil *Fl* 70, 3; Kto mø przewedze w mesto mvrowane[go] (in civitatem munitam, *Puł*: w myasto grodzone)? *Fl* 107, 11; Przewyelika wyelikocz iest, a nasz wsrostv wyøczszy, myasta wyelika, mvrowana cze do nyeba (ad caelum usque munitae) *BZ* Deut 1, 28; Ot starich dny stworzilem ge, a nynyem przlwyodl, a bødø w vpad na pagorcech boiviøcich myasta murowana (eruntque in ruinam collium pugnantium civitates munitae) *BZ* IV Reg 19, 25; Oblegl myasta murowana (civitates munitas), chczøcz gich dobicz *BZ* II Par 32, 1; Vstauil ksyøszøta woyski we wszech myescyech murowanich Iuda (in cunctis civitatibus Iuda munitis) *ib.* 33, 14; Y dobily murovanich myast (urbes munitas)... a odzerszely domi wszego dobrego pelnc *BZ* Neh 9, 25.

Murowy '*znajdujący się w murze, muralis, qui muri est*': W dupyech murowich a. w skalach in cavernis macerie (columba mea in foraminibus petrae, in caverna maceriae Cant 2, 14) 1471 *MPKJ* V 72.

Murzyk *bot.* **1.** '*rozchodnik, Sedum acre L.*': Vermicularis murzik, oczytek, roszchodnik, tuczen, mu⟨r⟩zik 1472 *Rost* nr 509. 513; Murzyk crassula minor 1478 *ib.* nr 2199.

2. '*rozchodnik, Sedum telephium L.*': Murzyk crassula maior 1478 *Rost* nr 2200.

Murzyn *formy*: *n. sg.* murzyn XV *p. pr. R* XVI 322, *BZ* Jer 13, 23, 1461—7 *Serm* 90v; ~ *n. pl.* murzyni *MW* gl. 67; murzynowie *Fl* i *Puł* 67, 34.

71, 9, XV *p. post. R* XXV 181; ~ *g. pl.* murzynow *Fl* 86, 4; ~ *d. pl.* murzynom *BZ* II Par 21, 16.

Znaczenie: '*ciemnoskóry mieszkaniec Afryki, Aethiops*': Przydø poslowe z Egipta, murzinowe przeidø røky iego bogu (Aethiopia praeveniet manus eius deo) *Fl* 67, 34, *sim. Pul*; Przed nim padacz bødø murzinowe (coram illo procident Aethiopes) *Fl* 71, 9, *sim. Pul*; Owa czudzozemczy y Tirus, y lud murzinow (populus Aethiopum, *Pul*: lyud murzynsky), czi sø bili tamo *Fl* 86, 4; Mvrzyn Ethiops XV *p. pr. R* XVI 322; Przetosz wzbudzil pan przecyw Ioramowy duch Philystinskich, gysz sø w søsyedstwye murzinom (qui confines sunt Aethiopibus) *BZ* II Par 21, 16; Moszely mvrzyn (Aethiops) przemyenycz scorø swø *BZ* Jer 13, 23; Murzin Ethiops 1461—7 *Serm* 90v; Lyby dicuntur murziny *MW* gl. 67; Ethiopes nigri murzynovye XV *p. post. R* XXV 181.

Murzyński *formy*: *n. sg. m.* murzyński *Pul* 86, 4; *f.* murzyńska *BZ* Nah 3, 9; ~ *d. sg. m.* murzyńskiemu *Fl* i *Pul* 73, 15; ~ *ac. sg. f.* murzyńską *BZ* Gen 2, 13; ~ *l. sg. m.* (o) murzyńskiem *BZ* IV Reg 19, 9; *f.* murzyńskiej *Rozm* 225.

Znaczenie: '*związany z ciemnoskórymi mieszkańcami Afryki, Aethiopicus*': Mvrzynską Etiopiam XV *med. R* XXIV 363; Drugey rzeczc ymyø gest Gion. ta obchodzy wszitkø szemyø murzynskø (omnem terram Aethiopiae) *BZ* Gen 2, 13; A gdisz bil vszliszal o Tarata, krolyv mvrzinskem (de Tharaca rege Aethiopiae) *BZ* IV Reg 19, 9; Murzinska zemya syla gego (Aethiopia fortitudo eius) *BZ* Nah 3, 9; Maurica regio *muszynską XV *p. post. PF* V 7; Krol Abagarus, ktory przebyval podlye rzeky ⟨E⟩vfrates v mvrzynskey zyemy (trans flumen Aethiopiae Euphrates appellatum habitabat) *Rozm* 225; ~ lud murzyński '*Murzyni (tu o Etiopach), Aethiopes*': Dal ies gi karmø ludu murzinskemu (populis Aethiopum) *Fl* 73, 15, *sim. Pul*; Czudzozyemczy y Tyr, y lyud murzynsky (populus Aethiopum, *Fl*: lud murzinow), czy tamo byly *Pul* 86, 4.

Musić *cf.* **Musieć**

Musieć, Musić *formy*: *praes. ind. 1. sg.* muszę 1416 *Pozn* nr 917, XV *in. R* XXIV 73, *etc.*; *2. sg.* musisz 1365 *Bersohn* 21, 1398 *BiblWarsz* 1861 III 34, *Gn* 177b, *Dek* I 3. VI, *etc.*; *3. sg.* musi 1415 *StPPP* II nr 1405, *Słota* w. 53, *Sul* 10, *OrtKal* 143, *OrtMac* 60. 71, *etc.*; *1. pl.* musimy 1448 *R* XXIV 352, *Gałka* w. 53, *Sul* 79, *OrtBrRp* 60, 3, *Rozm* 607; musiemy *Gn* 175a, *Gn* gl. 156b, *OrtMac* 78; *2. pl.* musicie *Rozm* 237; *3. pl.* muszą *Sul* 80, *OrtBr* VI 373, *OrtBrRp* 66, 4, *OrtKal* 298, *OrtMac* 89. 101. 110, *etc.*; ~ *praet. 1. sg. m.* musiłem *OrtBrRp* 44, 2, *OrtMac* 51; musiałem XV *ex. SlArch* I příl. 23; *3. sg. m.* jest musił *Gn* 178a; musił 1386 *JA* XII 272, *ca* 1425 *EwKReg* 42, *De morte* w. 142, *etc.*; *neutr.* musiło XV *p. pr. R* XVI 347, 1466 *R* XXV 139, XV *p. post. R* XXV 199, *Rozm* 335. 713; *1. pl. m.* -smy musili *Sul* 34; *3. pl. m.* musieli *Rozm* 415; *f.* musiły *Rozm* 820; ~ *condit. 1. sg. f.* musiłabych *Rozm* 170; *3. sg. m.* -by musił *Gn* 173b, *OrtMac* 78; *f.* musiłaby *Rozm* 525; -by musiła *Rozm* 302; *3. pl. m.* musiliby *OrtMac* 105.

Znaczenia: **1.** '*być zniewolonym do czegoś, mieć obowiązek coś zrobić, debere, cogi, obstringi, teneri, compelli ad aliquid faciendum*': Libro completo muszysz mi dacz moge mito 1365 *Bersohn* 21; Jaco Jacub jmal wyn polowiczø zaplaczi⟨ć⟩,... a on precz sbezal j mussil ge Nicolai zapplaczicz 1386 *JA* XII 272; Thy musis naprzoth przissi⟨ą⟩cz 1398 *BiblWarsz* 1861 III 34; Si saluari volumus, oportet, ut nostram vitam, musemy nasz zyvot, dirigamus *Gn* gł. 156b; Chczesshly zywoth weczny mecz, mussysch kazny bozey strzecz *Dek* I 3. VI; Musza nąn (*sc.* Wojciecha) szalowacz, ys my pan kaszal 1416 *Pozn* nr 917; Mvsą privescy opportet me adducere (*sc.* illas oves, Jo 10, 16) XV *in. R* XXIV 73; Ten ma s prawem wyszey szescz, ma nan kaszdy włoszycz czescz, ne mosze bycz panicz taky, muszy gy w tem poczczycz wszaky *Słota* w. 53; Wsako tak musil cirpeczy Cristus (nonne haec oportuit pati Christum? Luc 24, 26) *ca* 1425 *EwKReg* 42; My crzesszczyany ymamy szą, *gł.* musszymy, welbycz 1448 *R* XXIV 352; Chcemli tszczice zabycz..., musszimy szą modlicz bogu *Gałka* w. 53; Muszylo oportebat XV *p. pr. R* XVI 347; Przerzeczoną wyną pyanczнadzescza bandze pomsczon nye dadzanczi czanzey, alybo gwalthem odbiyayanczi... wzanthą czą̨nszą, se wtorą wyną szedmdzeszanth naszey comorze przydaną, wroczycz mvszy y powynyen bą̨ncz (pignora denegata... restituere tenetur) *Sul* 10; A przetho przy them tho vczyszнyenyv (*sc.* prawdy) thakoszmy mvszili vstawycz (sic duximus statuendum) *Sul* 34; Chczącz poddanym naszim laskawye pothpomocz, yako sz chrzesczyanyskego zakonu povynnysmy y mvszymy (tenemur et debemus),... zapowyedamy, aby Zydowye na lysthy... pycnyądzy nye pozyczały *Sul* 79; Dzedzycz sz rzeczonym szolthiszem mayą przystąpycz y mvszą kv sądv zemskemv (debebunt et tenentur accedere ad iudicium) *Sul* 80, *sim. OrtKal* 298, *OrtMac* 110; Non video aliam viam, preter hanc, quod op-

portebit te reuelare, ysz musszysch wzyawycz, tuam iniquitatem XV *med. SKJ* V 263; Ony mvsa szye troszkacz o tho, aby taky ortel wydaly *OrtBr* VI 373, *sim. OrtMac* 101; Gymyenye stoyacze... przimarlo zenye mogey y tho gest mnye sz nyą dano, a druge mvszylem fordrowacz *OrtBrRp* 44, 2, *sim. OrtMac* 51; Tho szlubyenye, czo thą pany wysznala..., to mvszy ona dzyerszecz *OrtKal* 143, *sim. OrtMac* 71; Muszy-ly (*OrtBrRp* 49, 2: moze-ly) szye yusz ostacz then orthel, coszmy wyrzekly, czyły czo gyesth prawo? *OrtMac* 60; Przyszyasznyka nye moga sządzycz..., bo my obeszczya w gynnych zyemyach muszycmy (*OrtBrRp* 60, 3: mvszymy) szukacz *ib.* 78; Gdyby szye przyszyasznyk starzal (*leg.* zstarzał) albo rosznyemogl,... albo yszby muszył do gynnego myasta poydz *ib.*; Na kogo chcza dokonacz krzywoprzyszyasthwa, muszą komv o tho vyną dacz *ib.* 89, *sim. OrtBrRp* 66, 4, *sim.* 1484 *Reg* 722; Aczby kthory blyszy przyrodzony themu vmarlemu w rok y w dzyen przyszedł... a tesz gdyby kthory czlowyek w dalekych czudzych szyemyach byl et przyszyedlby daleko po rocze y po dnyv... y przypowyedzyal szye k themu gymyenyv, muszylyby yescze yego gyemu odstąpycz *OrtMac* 105; Sed quia ori eius non congruebat gustus iste, nye gegoyszky tho kąnsz byl, ideo oportebat eum evomere, muszylo mv go przeszeszcz 1466 *R* XXV 139, *sim.* XV *p. post. R* XXV 199; Mvszysz placzycz swyanthopyetrze *De morte* w. 395; Sły mnych..., gdy pyechothv gymye byegacz, mvsza mv na przoth zabyegacz *ib.* w. 456, *sim. ib.* w. 463; Jako tha lapka sthala za *thwa slotha, na nye musze przyszacz 1498 *ZapWarsz* nr 1854; Kthokoly poszyczy v kogo bydlą a wmrze v nyego..., zaplaczycz mvszy (reddere compelletur Ex 22, 14)..., komv poszyczono XV *p. post. Kałuż* 285; Mvssy stroynyey pycz liberalius est bibendum XV *ex. PF* III 180; A thak mya *vyelle szkoduye,... gdzyem ya, moy laszkavy panye, mvszalem nayn ('nań') szwodzycz szvyathky XV *ex. SlArch* I příl. 23; Przeto muszy vmrzecz, aby stąpyl (*leg.* zstąpił) do prorokow *Rozm* 145; By my byl nye povyedzyal a zatwem vstanyv (*pro* o zmartwychvstanyv), vyelyka bolyeszyą mvszylabych vmrzecz (prae dolore morerer audita passione) *ib.* 170; Mvszyczye szye vtore... narodzycz (oportet vos nasci denuo Jo 3, 7) *ib.* 237; Kyedy ssa lyczemyernyczy Zydovye vzrzyely, yze myly Iesus przemogl saduczey, yze mvszyely mylczecz (quod silentium imposuisset Mat 22, 34),... spytaly yego *ib.* 415; Ya mvscha czynycz vczynky tego (me oportet operari opera eius Jo 9, 4), ktory mye poslal, gdy yest dzyen *ib.* 420, *sim. ib.* 502. 505. 794; Yako ty movysch: Mvszy povyszon bycz syn czlovyeczy (oportet exaltari filium hominis Jo 12, 34) *ib.* 467, *sim. ib.* 774; Maczye tesz slyschecz boye y grozy boyow, alyc bysczye szye nye ląkaly, patrzyczye tego, muszy-cz szye to stacz (oportet enim haec fieri Mat 24, 6) *ib.* 480; Myla matko, ycdno vbacz, vslucham-ły czyebye, tedy thwa duscha mvszylaby ydz do oyczow v czyemnoscz pyekelna *ib.* 525; Kyedy szyc modlymy, mvszymy myecz posnanye pravey vyary *ib.* 607, *sim. ib.*; Bo taka mocz yest pravdy,... yze nyeprzyaczyyelye mvscha yą movycz *ib.* 670; Pylat vslyschavschy, lekl szye tych slov yescze vyączey nyz pyrvey, bo vydzyal, yz yvz muszyl y dacz vbycz *ib.* 812, *sim. ib.* 836; Ssą czyągnąły povrozem, aze mvszyły rącze okolo slupa doszyacz *ib.* 820.

2. *wyraża, że coś nieuchronnie, oczywiście następuje, significat necessitatem alicuius rei inevitabilem fiendae (aliquid faciendum est, necesse est, oportet, non potest fieri quin)*: A szaprafdøcz by ten tho clouek mało sgrzesil, yszc gdisci bi szø on na tho rosmislil, isbicz on f krothke chvyly vmrzecz muszyl *Gn* 173b; Mof, thy Moyseszu, k nam..., ysze bødze-li-cz k nam vøcze mouil nasz Xpc mily, tedy vøcz my fszythcy od sylnego strachu vmrzecz muszemy *Gn* 175a; Thy takesz na kryszu musisz vmrzecz, gakoczesm ga vmarl byl *Gn* 177b; Svøty Potr malcy gest on bycz po bodze pirsvim prelathem..., a pres tocz gest on tako muszyl, *gl.* mal, møkø cirpecz *Gn* 178a; Clemens... penam XV (*sc.* debet solvere) pro eo, quia importune in judicio loquebatur his verbis: Mussycz mi stacz o gardlo y wroczicz w gardlo 1415 *StPPP* II nr 1405; A pakly gey nye bødzesz chczyecz wroczycz, wycdz to, ysze szmyertnye muszysz vmrzecz (morte morieris) *BZ* Gen 20, 7; Kogokoly szmyercz vduszy, kaszdy w gcy scolye bycz mvszy *De morte* w. 14, *sim. ib.* w. 309; Gdycz przynyosza yadv garnek, mvszysz gy pycz przesz dzaky *ib.* w. 69; Tedy pewno vmrzecz mvszysz *ib.* w. 132; Adam mye w yeplcze vkuszyl, przetho przesz mya vmrzecz mvszyl *ib.* w. 142; Gyethno szya porvsza, wszythky nagle szdavycz mvsza *ib.* w. 201, *sim. ib.* w. 366; Y tako szye yey vydzyalo, yschby glodem mvszyla vmrzecz *Rozm* 302; Ono naszyenye ny myalo nad sobą pyerszcy y nye moglo myecz maczyczye a przeto mvszylo vschnącz *ib.* 335; Nyektorzy zakladayącz nogam Iesucristovem swe sprostne golyenye, przetoz muszyl pascz *ib.* 653; Ten dzyen byl vyerna Vyelykanocz, kto-

regoz dnya byly Zydovye vyvyedzyeny z yestwa, y muszylo szye stacz, yze tego dnya zbavyenye vszemv lyvdu myalo skonano bycz *ib.* 713; Myslyl Pylat, yze vezravschy Zydovye tego zlego... czlovycka y Iesucrista pelnego vschytkey dobroczy..., mvszą prosycz Iesucrista *ib.* 808.

Cf. **Przymuszać**

Muskać *'lekko, delikatnie dotykać, tangere'*: Et ductus est (*sc.* ministerialis) per... Michaelem in sex domos kmethonum, in una monstravit ei pullulas al. cadluby, in quibus mel erat, et idem ministerialis mel linivit al. muszkal et comedit 1466 *AGZ* XV 43. ~ *Cf.* **Pomuskiwać.**

Muszcz *cf.* **Moszcz**

Muszczec *bot. 'gwiazdnica, Stellaria media Vill.'*: Musczyecz splenaria minor 1460 *Rost* nr 3726, *sim. ca* 1465 *ib.* nr 4583; Musczecz hipera 1472 *ib.* nr 589.

Muszek *bot. 'jakaś roślina, herba quaedam'*: Rorem terre vlg. mussek XV *in. R* XXV 228.

Muszetrzew, Muszoczrzew *bot. 'kurzyślad, Anagallis arvensis L. et phoenicea Schreb.'*: Muszszetrzyew splenaria maior 1460 *Rost* nr 3725; ~ Mvsoczrew anagallus XV *ex. R* LIII 64. ~ *Cf.* **Myszotrzew.**

Muszkat *bot. 'orzech muszkatowy, roślina i jej owoce, Myristica fragrans Houtt.'*: Muscat muscatum 1464 *Rost* nr 4840; Muskath nux muscata XV *p. post. R* LIII 68.

Muszkatela *'gatunek słodkiego wina, pochodzący pierwotnie z Macedonii, vinum apianum'*: Nos (*sc.* Kazimirus rex) eciam circa coronacionem nostram felicem et post apud eundem Paulum appothekarium pro nostra necessitate certas res, videlicet electuaria generum diuersorum..., muszkathellam pro nouem marcis... recepimus et leuauimus cum affectu 1448 *Mon-Iur* II 58.

Muszkatowy *'mający związek z rośliną zwaną muszkatem, qui ad plantam, quae Myristica fragrans appellatur, pertinet'*: muszkatowy kwiat *'osnówka (błonka otaczająca gałkę) nasienia rośliny Myristica fragrans Houtt.'*: Muscathowi kwyath macix 1460 *Rost* nr 3635; Muscatovi qviat macis 1464 *ib.* nr 4839, *sim. ca* 1465 *ib.* nr 3973. 3995, 1472 *ib.* nr 219, 1475 *ib.* nr 3209, 1478 *ib.* nr 2171, 1481 *ib.* nr 4996, *ca* 1500 *ib.* nr 2080. 7214; ~ orzech muszkatowy *'roślina Myristica fragrans Houtt., czy też jej owoc, planta quae Myristica fragrans appellatur vel eius plantae fructus'*: Orzech muscatovi nux muscati 1464 *Rost* nr 4874.

Muszoczrzew *cf.* **Muszetrzew**

My, Ny *(?)* **1.** *oznacza mówiącego wraz z jedną lub więcej osobami, significat loquentem una cum alio vel aliis 'my, nos'* **a.** *nom.*: my: Tako rzecli gednacze pana Hinczkoui: Mi ne roszumemi po nemeczszku 1395 *Pozn* nr 187, *sim. ib.*, 1425 *ZapWarsz* nr 113, 1472 *ib.* nr 3063, *Rozm* 141; Tegocz my szamy szobø ne *moszemiy dostøpicz *Gn* 1b, *sim. ib.* 12a. 14a. b. 173a. 175a. 178b; A pres tocz my, greszny ludze, ne szukagmy szobe na them tho svecze chualy *Gn* 11a, *sim. ib.* 1b. 172b. 174a; Gdisz my fszythczy chemy do boga przycz, varugmis szø g⟨rz⟩echa *Gn* 172a; Ony... padli, ale my wstali iesmi (nos... surreximus) *Fl* 19, 9, *sim. Pul*; Odpwsschy nam nasche vini, yako my *odpuscami naschschim vinowaczschom *Ojcz* 1—4. 6—11. 14—17; Sdrowa yesz, ku ktorcy my volamy (salve, ad te clamamus), stradne Gyewyny dzeczy *SalveReg* 14; My, grzeszni ludze, szpowadami szø bogw naszemw milemw *Spow* 1, *sim.* 1424 *Msza* III s. 59, *sim.* IV. VI, *BZ* Neh 9, 36; Jacosmi mi bily dzelczami i roszdzelilis[i]mi ye 1424 *Pyzdr* nr 1007, *sim. Rozm* 391; O tem my wycmy 1428 *Pyzdr* nr 878, *sim.* 1432 *ib.* nr 1037, 1450 *RTH* III nr 293, *BZ* Jud 11, 10. Neh 4, 19, *OrtVrtel* 118, 1470 *ZapWarsz* nr 2940, XV *p. post. Zab* 539, *Rozm* 55. 192. 274. 423. 597. 601. 749. 789. 791. 805. 811. 838. 840; Tocz owa zatraczonismi y mi (ecce consumpti sumus) *BZ* Num 17, 12, *sim. EwZam* 299, *Rozm* 179. 425. 436. 578; Mismi, iako vyecye, vikupyly (nos... redemimus) vaszø bracyø, Zidi *BZ* Neh 5, 8, *sim.* XV *p. post. RozmPam* 473, *Rozm* 93. 95. 455. 467. 473. 474. 520. 657. 658. 716. 719. 755; Na to my przyszasznyczy s Maydburku mowymy prawo *OrtVrtel* 120, *sim. ib.* 117. 118. 119, *OrtMac* 21. 22. 23, *etc.*, 1491 *RKJŁ* VII 56. 57, XV *ex. SlArch* I příl. 169; Jakom my bydlem naschym nye spasly gwalthem zitha y lank Markovi 1471 *ZapWarsz* nr 3021, *sim. ib.* nr 2951. 3012, 1472 *ib.* nr 3085; ~ Pan Ihus Xpus... k temu przissedl, abi mi takye, chczemli tamo teze przicz, tey to nauky syą dzyerszeli XV *med. R* XXII 234; Do przedpyekla my stąpowaly ad limbum inferni descendebamus XV *med. SKJ* V 258; Yako my tho vmovily 1464 *ZapWarsz* nr 1140; Kyed⟨y⟩ my sya poraly wloczynyama 1475 *RafPocz* 25; Jako my byly przy them 1494 *ZapWarsz* nr 1684, *sim.* 1440 *ib.* nr 879, 1497 *ib.* nr 1791; ~ ny (*corruptum pro* my *?*): Chemly ny thamo, my greszny ludze,... prycz *Gn* 1b; A pres tho ny greszny, chemly takesz bycz thamo pouiszeniy, tego my szamy *szobo dostathcicz ne moszemy *Gn* 12a; Mamycz na tho ny geden pryclad o them tho swerøczu *Gn* 179b;

Y rzecze: A ny ye (*sc.* drzewo) dlusche vczynyenye (*leg.* uczynimy *?*, ergo nos ligna prolongemus), przyczyagnawschy przypravymy *Rozm* 128; A czosz yescze pozandamy svyadecztva, a ny samy slyschely (ipsi enim audivimus Luc 22, 71), yze szye synem bozem myeny *ib.* 742; Przetoz rzekly Zydovye: Ny mamy zakon (nos legem habemus Jo 19, 7) a podlug zakona przyvyedlysmy y k tobye *ib.* 774.

b. *gen.*: nas: Iusz ne iest prorok a nas ne pozna daley (nos non cognoscet amplius) *Fl* 73, 10, *sim. Pul*, *sim. Rozm* 553. 833; Ne *voczy nas na pokwssenc! *Ojcz* 1—4. 6—11. 14—17, *sim. Rozm* 219. 274. 453. 601. 646; Wsech nas omnium nostrum XV *p. pr. R* XLVII 357; Legio... nasche ymyą, yze nasz yest schesczdzyeszyąth a szescz thyszyączy y schesczseth zeslo szye zlych duchov *Rozm* 291, *sim. ib.* 663; ~ Prz⟨y⟩dze do nasz mily Xpt *Gn* 2a; Srzuczimy s nas (a nobis) iarzmo gich *Fl* 2, 3, *sim. Pul*; Wargi nasze od nas (a nobis) sø *Fl* 11, 4, *sim. Pul*; Daleko vczynyl od nas (a nobis) lychoty nasze *Fl* 102, 12, *sim. Pul*, *sim.* XV *ex. SKJ* I 146; Maria... cista, Crista gesz poczøla, sznosila, porodzila, sz nasz pirszwa prosila XV *in. R* XXV 218, *sim.* XV *ex. R* XIX 89; Pąn Dominik wzal sz nąs czinsch 1425 *Pozn* nr 1192; Bądzyely kthory czvdz czlowyek vchwaczon w goraczey rzeczy..., ten muszy v nasz przed naszem szadzya y przed prawem bycz praw *OrtMac* 56, *sim. OrtBrRp* 47, 1; Oth nasch a nobis 1461—7 *Serm* 149v, *sim.* XV *p. post. R* I s. XXXIX, *Rozm* 453. 686; Xpus dla nas czyrpyal wyelyke krzywdy *Pul* 68 arg.; Ma oycza Zyda, ten v nasz myeska (apud nos moratur) a yest czyeslya *Rozm* 139, *sim. ib.* 106. 251. 345. 413.

c. *dat.*: nam: ⟨Anjeli święci da⟩ny sø nam na otuadene nasego ustrasena *Kśw* ar 13, *sim.* 1395 *Pozn* nr 187, *Gn* 171b. 177a, *Fl* i *Pul* 84, 7, *Bogur* B—F, *SalveReg* 14, XV *in. CyzPloc*, 1424 *Msza* III s. 62. 63, *sim.* IV. VI—VIII, 1449 *R* XXV 163, *Gałka* w. 67, XV *med. KatOssol* nr 278, XV *ex. SKJ* I 150, XV *med. Zab* 521, 1471 *CyzKlob* 444, XV *p. post. Kałuźn* 288, XV *ex. MacDod* 140, XV *ex. PamLit* XXVI 398, XV *ex. SKJ* I 148, *De nativ* w. 48. 56, *ca* 1500 *SprTNW* V 10, *Rozm* 201. 218. 246. 488. 601. 609. 716. 811. 831; Cso nam pres togo nemochnego... znamona? *Kśw* br 33, *sim. ib.* cv 34. dv 8. 12, *Fl* i *Pul* 4, 6, XV *p. pr. R* XXII 334, XV *med. R* XXII 235, *OrtKal* 137; Zauerne nics by nam ne mescach, aleb⟨y⟩ [...] zbauicela y iego prisca pozødach *Kśw* cr 3, *sim. Bogur* D—F, XV *p. pr. R* XXII 344, *Rozm* 178. 588; Tako nam pomoszi bog, jako wemi y swathczimi 1386 *HubeZb* 61, *sim. ib.*, 1391 *ib.* 63, 1394 *ib.* 68. 70, 1394 *Leksz* II nr 1684, 1394 *PKKr* I 239. 240, 1395 *ib.* 241. 242, 1396 *Pozn* nr 305, *etc. etc.*; Iacoszmi tø smowø meli s panem Medzirzeckym, ysz nam mal spusczicz folwark 1400 *Pozn* nr 418, *sim.* 1415 *Pyzdr* nr 433, XV *in. Malk* 118, 1421 *Pozn* nr 1092, 1440 *ZapWarsz* nr 433, 1443 *Pozn* nr 1625, 1487 *ZapWarsz* nr 1584; Mouilczy gest on nam bil *Gn* 2a, *sim. ib.*, XV *med. R* XXII 247, *Rozm* 69. 95. 140. 248. 327. 428. 450. 453. 456. 478. 520. 572. 647. 657. 658. 717. 722. 730. 742; Ysczy szø dzysza nam mili Xt... gest bil narodzil *Gn* 2a, *sim. ib.* 2b. 175b, *De nativ* w. 44, *Rozm* 68. 69; Pysze szø nam f svøthem pyszme o *raszmagitich svøtich *Gn* 171b, *sim. ib.* 172b. 174a. 183a. b; Trudno gest gc nam oszobno vyslouicz *Gn* 171b, *sim. Slota* w. 97, *Rozm* 189. 198. 553. 586. 658. 773. 774. 791; Nasz Xc mily gestcy on nam barszo milosciuy *Gn* 175b, *sim. ib.*, *ib.* 178a, *Fl* 59, 1, 1413—4 *Msza* I s. 263, *sim.* III. VIII, XV *p. post. MacPam* II 352, *Rozm* 834; Ysci ymø bose gest nam vzitecno est autem nobis illud nomen utile ad tria *Gn* gl. 64a, *sim. De morte* w. 433, *ca* 1500 *R* XIX 74; Bo ne sobe, ale naam na vszitek na ze⟨mię przyszedł⟩ XIV *ex. Pocz* 231; *Schlib naschs poffseydni day nam (*Ojcz* 5: naam, 6: nąm, 7: nøm) *czys! *Ojcz* 1—4. 8—11. 14—17, *sim. Rozm* 276. 277. 278; Odpwsschy nam (*Ojcz* 5: naam, 7: nøm) nasche vini! *Ojcz* 1—4. 6. 8—11. 14—17, *sim. Gn* 11a, XV *in. R* XXV 218; Thegosz nasz domesczisz Iesu Xpe..., bichom s toba bili, gdze szie nam radwya *swe nebeszke sily *Bogur* B—F; Thwcz sze nam swidzalo dyable potampene *ib.*; Szwyaczy,... nam grzesznim spomosczye! *ib.* CD; Yeesz czyalo... bądz naam (fiat nobis) lekarstwo wyeczne 1424 *Msza* III s. 67, *sim. ib.* s. 55, *sim.* IV. VI. VII, XV *ex. PF* IV 623, XV *ex. PF* V 104; Odpuscycyesz naam, acz ge do wody donyesyemy *Błaż* 321; Nass myly mystrz yat, a nam szye vyelyka czyąskoscz stala, bo nye vymy, gdzye y nam vyedzyono *Rozm* 694, *sim. ib.* 809; A ony rzekly: Czo nam do tego (quid ad nos Mat 27, 4)? *Rozm* 760; ~ Gdiszcy szø k nam sz nebosz svøczy angely... bily støpoualy *Gn* 1a, *sim. ib.* 1b. 2b; Przydzy thy k nam! *Gn* 2a, *sim. ib.*, 1423 *Zab* 209, XV *p. post. R* XIII s. XXIV, XV *p. post. R* XXV 236, *Rozm* 227. 396; Mof thy, Moyseszu, k nam! *Gn* 175a, *sim. ib.*; Rzecznicze nasza, ony thwogy myloszerny oczi k nam obroczy (ad nos converte)! *SalveReg* 1—11. 13—17; Zdrow syø k nam (ad nos) wrocy! *BZ* Tob 5, 26;.

K nam to nycz nye przysłusza, alye k tobye *Rozm* 760, *sim. ib.* 773. 774.

d. *acc.*: nas: Izbihom... nebeskego croleustua ⟨dostąpili, czego⟩z nas douedy bog usemogøcy *Kśw* av 17, *sim. ib.* dv 1, *Gn* 5b, XV *med. SKJ* V 262, *SkargaWroc* w. 79, *ca* 1500 *R* XIX 75, *Rozm* 469; Yde tobe crol zbauicel, izbi nas ot uecne smircy zbauil *Kśw* cr 1, *sim. ib.* cr 22, *Gn* 175b, *Ojcz* 1—4. 6. 8—11. 14—17, 1424 *Msza* III s. 54. 63, *sim.* IV—VIII, XV *med. PF* IV 594, *Naw* 95, XV *p. post. SKJ* I 147, XV *ex. Kałużn* 291, *Rozm* 274. 290. 754; Iaco nas slal Bodzatha do lowczego 1399 *Pozn* nr 416, *sim.* 1408 *ib.* nr 647, 1412 *ib.* nr 873, 1443 *ib.* nr 1612. 1613; Pomny naas (memento nostri), gospodne..., nawyedzy naas (visita nos)! *Fl* 105, 4, *sim. Pul*; Bo nas ku fszey czczy przywodzø *Słota* w. 90; ~ Xc... gest on sza nasz g⟨rz⟩eszne møkø cirpal byl *Gn* 177b, *sim.* 1413—4 *Msza* I s. 263, *sim.* VIII, *Rozm* 201. 644. 651. 728. 823; Podal iest lud pod nas (subiecit populos nobis) *Fl* 46, 3, *sim. Pul*; Czso iest na nas szalowano, w tem szye nicz na (*pro* nye) snagem, bichom tho uczinili 1427 *BiblWarsz* 1861 III 40, *sim.* 1432 *ZapWarsz* nr 374, 1470 *ib.* nr 2940; Jakossmy daly Slyepochowo, dzedzina naschą..., a nigdy szą zaszą na nas dostacz ma blyskoscza any wykupyenym 1442 *Pozn* nr 1606, *sim.* 1478 *ZapWarsz* nr 1207; Proszy za nassz sszyna, matko! 1442 *R* XIX 77, *sim.* XV *ex. SKJ* I 150, *Rozm* 601. 658; Sle misli, szle ządze, gesch on (*sc.* diabeł) *wschadza w naas XV *med. R* XXII 237; Tocz on baranek..., bog y syn bozy prze nasch oplczony (pro nobis incarnatus) *Rozm* 67, *sim. ib.* 231. 833.

e. *instr.*: nami: Xc... opyekacz szye będze namy na wyeky *Pul* 47 arg.; ~ Ktorycz clouek medzy namy che (*leg.* chce) bycz f gego duszy thø to svatloscz osveczon *Gn* 1b; Dagny (*pro* dagmy 'dajmy') chwalø... Ihu Xpoui... proszøcz go, abi szø on nad namy smiloual *Gn* 11a; Poproszmy... svętego Gana..., abicz on sza namy sza g⟨rz⟩esznymy Xpa prosyl *Gn* 184b, *sim. Zdrow* 16, XV *in. R* XXV 218, XV *ex. PF* V 104, *De nativ* w. 47, *ca* 1500 *R* XIX 74, *ca* 1500 *SprTNW* V 10; Gospodzin czczy s namy (dominus virtutum nobiscum) *Fl* 45, 7, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 45, 11, *EwZam* 291, *Rozm* 48; Bog smiluy se nad nami (misereatur nostri) y blogoslaw nam, osweczi oblicze swe nad nami (super nos) y smiluy se nad nami (misereatur nostri)! *Fl* 66, 1, *sim. Pul*, *sim.* 1456 *Msza* VI s. 263, *sim.* VII, *MW* 114b, XV *p. post. MacPam* II 352, *Rozm* 201. 297. 399. 754; Pan byl medzy namy (dominus erat in nobis) *Fl* 123, 1, *sim. Pul*, *sim. ca* 1450 *PF* IV 578, 1447—62 *Zab* 544, *Rozm* 132; Potr⟨e⟩k vsznal przed nami, iszbi ne bil czlowek Potrkow, ale Jankow 1402 *Pozn* nr 538, *sim.* 1416 *Pyzdr* nr 444, 1498 *SKJ* III 335; On s namy tą nocz y dzen bil 1420 *Pozn* nr 1006, *sim. ca* 1425 *EwKReg* 42, 1427 *BiblWarsz* 1861 III 40, 1450 *MacDod* 120, *BZ* Gen 34, 21, XV *p. post. SKJ* I 147, *Rozm* 365. 371. 744; Kto nye yest przeczyw mnye albo nam, ten yest s namy, a kto nye zbyra s namy, rosypa *Rozm* 371; Myedzy namy a myedzy vamy (inter nos et vos Luc 16, 26) yest dol vyelyky *ib.* 396.

f. *loc.*: (w) nas: Czso vczinil ies w nas (in nobis)? *Fl* 67, 31, *sim. Pul*; Sercze nase gorzalo w nas (in nobis Luc 24, 32) *ca* 1425 *EwKReg* 42; Iesliby ktho sz nasz y po nasz pothem bendączich themv szie chczial przeczywycz..., thaki ode czczy... ma bycz odssąndzon 1491 *RKJŁ* VII 58; Osvyączy szye ymye twe, czvs v nass (in nobis) vczvyrdzono bącz ymye twe *Rozm* 276; Proschą..., aby vschyszczy yedno były, yako thy ve mnye, a ya v tobye, yschby y ony v nass (in nobis Jo 17, 21) yedno byly *ib.* 578.

g. *gen. du.*: naju: Kyg, *podpora staroscy naszey (*sc.* syna naszego)... od naiv (a nobis) gesz przecz poslal *BZ* Tob 5, 23.

h. *dat. du.*: nama: Testes...: primus Jasszek..., sextus Nadøbek...: Yako Przybislaw... lystu nama nye dal 1418 *Pyzdr* nr 564; Rzecze Abraham: Bog moy, ten nama ny s czego moze dacz *BZ* Gen 22, 8; Kyg, *podpora staroscy naszey, nama gesz otiøl *BZ* Tob 5, 23; Geyze Thobyas rzecze:... Angyol... zgedna wszitki rzeczi gego dobrze, tak isze syø k nama (ad nos) z radoscyø wrocy *ib.* 5, 27.

i. *instr. du.*: nama: Dzywne rzeczy, w mylosczy *bendocz, poczyøly sszą medzy nąmą *ca* 1428 *PF* I 480; Czsosz gesz swego nalazl, to pobyerz przed moyø braczyø y przed twoyø, acz to bødze myedzi nama (inter me et te), a to vszrzø braczya twogy y mogy *BZ* Gen 31, 37; Stolecz ten to bødze szwyadek myedzy *mno a myedzy tobø... Oberzy, panye boze, myedzy nama (inter nos), bødzely to tako *ib.* 31, 49; Smyłuy syø nad nama, panye, smyluy syø nad nama (miserere nobis, domine, miserere nobis), abichowa oba pospołu syø sstarzala *BZ* Tob 8, 10.

2. *'ja (pluralis maiestaticus używany przez osobę sprawującą władzę, króla, księcia, papieża, biskupa), nos (pluralis maiestaticus, a rege, duce, papa, episcopo adhibitus)*': Mi, Iaroslaw (nos Iaroslaus), bozym przerzenym... arci-

biskvb,... wsystkym... chczem bycz yawno *Sul* 3; Mi (nos)... vfalami *ib.*, *sim. ib.* 27. 36. 37. 38. 39, *etc.*; My, Kazymyrz (nos Casimirus), z bozey myloszczi krol polski..., vmislylysmi... sandow... wipleecz nyeyanostaynoscz *Sul* 6, *sim. Dział* 6; Mi, Ian (nos Ioannes), z bozey myloszczy starschi xancz mazowessky..., vstawyami *Sul* 100, *sim. ib.* 98. 105; Przeto my, chczącz ten obyczay zatraczycz, vstawyamy *Dział* 9, *sim. ib.* 14. 22. 24. 25. 26. 27. 28. 29, *etc. etc.*; Kyedy my s swym dworem krolewskym do Poznanya abo Gnyezna wgedzemy (quod nostra regia maiestate terram... Posnaniensem intrante, *Sul* 63: gdy nasza krolewska wyelmosznoscz w zyemyą... poznanyską wgeszdzy) *ib.* 47, *sim. ib.* 11; A przetoz my (nos igitur), przerzeczony papyez Mycolay..., vsthavya⟨my⟩ 1484 *Reg* 705; ~ Wogewoda v nasz (apud nos, *Dział* 61: przed namy) albo v naszych namyasthkow... sprawyedlywosczy gemv szvkay *Sul* 60; Nyektorzy zyemyanye naszego krolestwa mayącz od nas abo od naszych namyastkow lysti przywyleyne *Dział* 33, *sim. ib.* 56; Kyedy my s swym dworem krolewskym do Poznanya abo Gnyezna wgedzemy, sadza... ma... poznacz o wszythky rzeczy dzedzynne przed namy abo kromye nas (praeter nos, *Sul* 63: procz nasz) z naszego przykazanya *ib.* 47; ~ Vydzalo szą gest nam (nobis) y naszey slachcze *Sul* 47, *sim. ib.* 77, *Dział* 32. 34; Ryczerze... nam (nobis) y naszym namyastkom... slvzycz mayą *Sul* 66, *sim. ib.* 30, *Dział* 18. 37. 52. 61; ~ Dworzanye naszego dworv... przed nas (ad nostram... praesentiam, *Sul* 27: przed naszą oblyczneoscz) albo przed sądzą naszego pozywayącz chytrze *Dział* 14, *sim. ib.* 15. 50. 57. 60; Gemv licze ma bycz przezszono a gymyenye wszytheo na nas ma bycz wząto *ib.* 15; Za to przez nas szadną wyną nye ma bycz karan (nec propter hoc offensam nostram incurrent) *ib.* 61; Przysel *gesi przyed nasz slavethny panossą Mychal Vytanowsky 1498 *SKJ* III 335; ~ Wstawyami, abi... szolthissy... na kazdą woyną sz namy (nobiscum) szly *Sul* 23, *sim. Dział* 10, *sim. ib.*; Gymyenye gego... rvszayącze myedzy namy (inter nos) a ryczerzmy naszymy na poly ma bycz roszdzelono *Sul* 60, *sim. Dział* 61; Sadza... szalobą przed namy (nobis, *Sul* 24: naam) ma wypowiedzecz *Dział* 11, *sim. ib.*, *ib.* 51. 61, 1498 *SKJ* III 335.

Myciel *'ciepła woda przyrządzona do kąpieli (np. przy zabiegach chirurgicznych), aqua calida ad lavandum comparata'*: Myczel psilatrum 1437 *Rost* nr 2754; Tepida myczel, vlaga 1472 *ib.* nr 1037; Myczel lixinium *ib.* nr 1104.

Myć *'lavare'*: Micz [se] *bodø (*Pul*: omywacz będę) po wszitky nocy losze moie (lavabo per singulas noctes lectum meum), se slzami mogimi losze moie smoczø *Fl* 6, 6; Mige *Park* 404. ~ *Cf.* **Omyć, Umyć, Zmyć, Omywać, Umywać, Zmywać.**

Mydelnik *cf.* **Mydlnik**

Mydlarz *'wyrabiający mydło lub handlujący mydłem, qui saponem coquit vel venditat'*: Pyotr midlarz suscepit... ius civile 1476 *LibIur* nr 7682; Pro littera portanda ad Carnisprivium fideiusserunt Micolai koloczey et Stanislaf midlars 1477 *ib.* nr 7710; Yan mydlars de Gdowo ius habet, litteram portandam fideiussit Mathias et Nicolaus Proschowsky, mydlarze 1487 *ib.* nr 8349; Mathis midlars 1498 *CracArt* nr 1403.

Mydlnice *pl. tantum, bot. 'Herniaria glabra L.'*: Midlnicze centum grana 1472 *Rost* nr 378.

Mydlnik, Medelnik, Mydelnik *'wyrabiający mydło lub handlujący mydłem, qui saponem coquit vel venditat'*: Stanislaus midlnik 1435 *MonIur* III 45; Malek midlnik 1448 *Przem* II nr 467; Caspar midelnik 1469 *AcPosn* I 425; Petrus sutor... resignavit domum suam... Johanni medelnik 1496 *KsRStWarsz* I nr 372; Johannes medelnik *ib.* nr 373; Stanislai mędelnick 1497 *ib.* nr 394; Stanislai medelnyk 1498 *ib.* nr 436; Causa Lorencz Crossen cum Stanislao mędelnik 1499 *ib.* nr 485, *sim. ib.*

Mydło 1. *'sapo'*: Pro midlo 1394 *MMAe* XV 254; Midlo migina 1426 *PF* V 15; Midlo sapo 1437 *Rost* nr 2773; Afferte michi oleum et smigmata, *gl.* unguentum midlo (Dan 13, 17) XV *p. pr. SKJ* I 304; Mydlo sapo 1464 *Rost* nr 4911, *sim. ca* 1465 *ib.* nr 4081, XV *p. post. R* LIII 69; Mydlo migima 1472 *Rost* nr 1105; Mydlo sob 1478 *ib* nr 2180; Jakom ya Danila nye zbyl gwalthem... anym mv... mydla za trzy grosse wszyal 1489 *ZapWarsz* nr 1696; Midlo smigma XV *p. post. R* LIII 64; Mydlo smigma *ca* 1500 *Erz* 47; ~ mydło barskie *'lepszy gatunek mydła, stosowany też w lecznictwie, sapo melioris notae, a medicis adhibitus'*: Mydlo barszkye 1475 *Rost* nr 2935; Mydlo barszkye sape *ca* 1500 *ib.* nr 5562.

2. *bot.* **a.** kacze mydło *'Herniaria glabra L.'*: Kaczye midlo centum grana 1472 *Rost* nr 374; ~ **b.** mydło, psie mydło *'mydlnica lekarska, Saponaria officinalis L.'*: Midlo saponaria aquatica 1472 *Rost* nr 1685; ~ Psye midlo saponaria aquatica 1472 *Rost ib.* nr 1684; ~ **c.** wronie mydło *'Sedum telephium L.'*: Wrone

midlo crassula maior 1437 *Rost* nr 2562; Mydlo vrone crassula media 1472 *ib.* nr 719.

Mykać *'ciągnąć raz po raz, pociągać, skubać, vellere, carpere, vellicare' (?)*: Mikaa, id est trahit *Park* 403; Mikaa, id est frequenter trahit *ib.* 405.

Mylić *cf.* **Namylić, Omylić się, Zamylić, Zmylić, Omylać**

Mylny *'błędny, fałszywy, wprowadzający w błąd, mylący, falsus'*: Mylne falsa (reliquerunt autem falsa et opprobrium postea futuris Bar 6, 47) 1471 *MPKJ* V 103.

Mylski *cf.* **Milski**

Mynca *cf.* **Minca**

Myncarz *cf.* **Mincarz**

Myńca *cf.* **Minca**

Myńcarz *cf.* **Mincarz**

Myrszyk *cf.* **Mirzyk**

(Mysi) Myszy *(o koniu, de colore equi) 'maści takiej jak mysz, popielaty, szary, bury, murinus'*: Wrony (*sc.* koń)..., noga ma gedna myscha zadnya 1471 *GórsJaz* 271. ~ *Cf.* **Ogon, Ogonki, Strzewce, Ucho, Uszko.**

Mysz *zool.* **1.** *'mysz, Mus sp. L.'*: Expellunt de se animam tanquam mysz z yamy *ca* 1450 *PF* IV 579; Otocz na czyø poszlyø... wszitek plod much y miszy *BZ* Ex 8, 21; Rzveczacz szya jako koth na myszy, asz twe szyrcze czasko wdyszy *De morte* w. 65; Misch mus 1472 *Rost* nr 640.

2. wodna mysz *'Crossopus fodiens Wagn.'*: Sorex, id est mus, vodna mysch vel slynogorz, vel pylch *ca* 1500 *Erz* 47.

Myszasty *(o maści końskiej, de colore equi) 'myszaty, popielaty, szary, bury, murinus'*: Equus mischasty 1425 *ArchCastrCrac* II 1070; ⟨Koń⟩ myschasthy, kopynyczy 1471 *GórsJaz* 270; Fycz... recognovit, quia eosdem equos, videlicet gnyady, myschasthi et rydzy arestavit in domo et stabulo apud... Felicem 1492 *AGZ* XV 300; Postavyl dwa kona, yeden s wrona plyesznywy..., drvgy... *myssyasthy ynochodnyk 1495 *GórsJaz* 278; Iohannes... fideiussit pro homine Iaczko... ipsum statuere pro die hodierna cum equa myschastha 1499 *AGZ* XV 373; Ipsum Kothowski... condempnavit pro eunucho myschasthy 1500 *ib.* 390, *sim. ib.* 391.

Myszaty *(o maści końskiej, de colore equi) 'popielaty, szary, bury, murinus'*: Walasek miszathy, dwe nodze byale 1471 *GórsJaz* 272; Equs mysathy 1474 *ib.*; Vincentius... de bonis suis... expedivit artinum familiarem super equo myszathy 1474 *StPPP* VII 163; Equus myszathy 1475 *KozierRpResignPosn* 120; Terminum habuit kmetho nobilis Leszyeczky, qui fuit captus equam myszathą 1499 *AGZ* XV 375; Iohannes... citaverat... Vaszkonem... ad querelam pro valacho myschaty *ib.* 389; Pro equa myssatha 1500 *AGZ* XIX 461; Koyn mysschati 1500 *GórsJaz* 286.

Myszka 1. *(o maści końskiej, de colore equi) 'myszaty, popielaty, szary, bury, murinus'*: Kon myska kopynyczy 1471 *GórsJaz* 283; Kon myszka maly *ib.*

2. *'muskuł, mięsień, musculus'*: Musculus est caro in pollice vel tibia myschka w rączce *ca* 1500 *Erz* 47.

Myszotrzew *bot. 'kurzyślad, Anagallis arvensis L. et phoenicea Schreb.'*: Miszotrzew anagallus 1437 *Rost* nr 2442. ~ *Cf.* **Muszetrzew.**

Myszy *cf.* **Mysi**

Myśl *formy*: *n. sg.* myśl *Gn* gl. 70b, *Fl* i *Puł* 118, 99. 118. 174, *etc.*; ~ *g. sg.* myśli *Gn* ap. 4a, *Fl* 54, 14, *Fl* i *Puł* 30, 28, XV *in. R* XXIV 74, XV *p. pr. SKJ* I 304, *etc. etc.*; ~ *d. sg.* myśli *BZ* Deut 21, 14. *Rozm* 727. 830; ~ *ac. sg.* myśl *Gn* 14b, *Gn* gl. 70b, *Błaż* 321, *etc.*; ~ *i. sg.* myślą *Gn* 173b, *Spow* 5, 1424 *Msza* III s. 67, *sim.* VI, *etc.*; ~ *l. sg.* (w) myśli *Fl* 67, 29, *Fl* i *Puł* 76, 5. 138, 19, *etc.*; ~ *n. pl.* myśli *Fl* i *Puł* 55, 5. 91, 5. 145, 3, *etc.*; ~ *g. pl.* myśli *Fl* i *Puł* 5, 12, XV *med. Zab* 523, *Naw* 109; ~ *d. pl.* myślam *Puł* 39, 7; ~ *ac. pl.* myśli *Fl* i *Puł* 138, 2, *Spow* 7, *Bogur* A—F, *etc.*; ~ *i. pl.* myślami 1444 *R* XXIII 309; ~ *l. pl.* (w) myślach *Fl* 39, 7, XV *med. SKJ* I 49, *Puł* 62 arg., *etc.*

Znaczenia: **1.** *'czynność, funkcja, praca umysłu, myślenie, rozmyślanie, też sam umysł, rozum, świadomość, pamięć, cogitatio, mens, animus, memoria'*: Mens mea super petram sollidata est... yscy moga misl tvartsa gest nisly opoka *Gn* gl. 70b; Facilius possent saxa molliri..., quam ut mens puelle istius ab intencione Christiana... reuocetur... nisliby misl te to defky ot uari kresciganske... odfrocil *ib.*; Mylvy pana boga thwego ze wszythky dvssze thwogy y ze wszythkyego szercza thwego, y ze wszythky myszly thwogy (ex omni mente tua Luc 10, 27) *Gn* ap. 4a, *sim.* XV *in. R* XXIV 74, *Rozm* 331. 415; Ale ia ⟨rzekł jeśm⟩ w wistøpenu misli moiey (in excessu mentis meae) *Fl* 30, 28, *sim. Puł*; W mislach twogich (cogitationibus tuis, *Puł*: twoym myslyam) ne iest, kto by bil rowennik tobe *Fl* 39, 7; Tamo Beniamin iunoszka w misly wisokey (in mentis excessu) *Fl* 67, 29; Barzo gløboke vczinili se sø misli twoie (cogitationes tuae) *Fl* 91, 5, *sim. Puł*, *sim. Puł* 32, 11; Kazanya twoya mysl moya (meditatio mea)

gest *Fl* 118, 99, *sim. Pul*, *sim. Fl* i *Pul* 118, 174; Bo mołwycze w mysly (in cogitatione) *Fl* 138, 19, *sim. Pul*; Yacomkolvyek sgrzeszyl naprzeczyw panv bogv mylemv szerczem, vsty, vczynkyem, szla volą, szlą myszlą, thego my szal *Spow* 5; Yeesz czyalo vsty przyyølysmi, panc, czystø mislø (pura mente) y duschszø przymymi 1424 *Msza* III s. 67, *sim.* VI; Thobyc chwala przes przestanya nasz rozwm y miszl *czysz spewa *ca* 1440 *R* XXV 220; Na wieky wieczne s czista misla per secula mente nescia 1444 *R* XXIII 306; Gaude visceribus, mislami, mater, in infimis, wnatrznimi *ib.* 309; Haec dicit dominus: Si abstuleris de medio tui, s yey myssly, cathenam (Is 58, 9) XV *p. pr. SKJ* I 304; Peperit sine media parturicione przes mysly o porodzenyv XV *med. SKJ* V 258; Quod in tali sublimissima deuocione non fuit mente alienata, myslą szmyslow oddalona, nec corpore debilitata vmdlona *ib.* 279; Tranquilla mentis vacacio vpokoyenye mysly swoych XV *med. Zab* 523; Inbecillitas mentis *nyeporozvmpnoscz czlowyeczey mysly *ib.* 524; Tham byl *czvl szwyąthego Pawla, thv byla gyego myszl padla *Aleksy* w. 155; Offyerowaly miszlyø wyelmy gotowøø (mente promptissima) a nabosznøø pyrwe vrodi panu *BZ* Ex 35, 21, *sim. ib.* 35, 29. II Par 29, 31; Przetos y ia chodzicz bødø przecziwko gim..., doyøød syø nye zapyrzi nye obrzazana misl gich (incircumcisa mens eorum) *BZ* Lev 26, 41; Rani czø pan omamyenim y slepotø, y gnewem misli twey (furore mentis) *BZ* Deut 28, 28; Tø rzecz pocznye (*sc.* Dawid) bracz na miszl w swem syerczu (posuit... in corde suo) *BZ* I Reg 21, 12; Seszly syø wszitci, gisz syø bily zan zamøcyly a obcyøszeny czudzim zboszim a gorzkø miszlyø (amaro animo) *ib.* 22, 2; Bødz sylni w misly (forti animo esto), bo ivsz richlo vzdrowy cyø bog *BZ* Tob 5, 13; Ktorzi w malszenski sstaw tak wstøpuiø, ysze boga ot syebyc y ot swey misly (a sua mente) zapødzaiø a swey nyeczistey zødzi dosycz czinyø..., nad tymy ma mocz dyabelstwo *ib.* 6, 17; Gdisz o tem na miszly przemislyal (nutaret),... rzecze gemv angyol *ib.* 7, 11; Sylney misly bødz (forti animo esto), dzewko ma, bog nyebyeski day tobyc radoscz *ib.* 7, 20; Strach y groza padnye na gich misl (invasit sensus eorum) *BZ* Judith 4, 2; Day my, panye, vstawycznoscz na mey miszly (in animo) *ib.* 9, 14; Hoc est mundanus sapiens, szwyeczky mądrzecz, in pectore, na myszly, vanus contra te promit, talia verba vomit 1466 *R* XXII 19; Excessus (*sc.* mentis) est mysly vitarganye (*war. lub.*: mysły wytarganye od swatha kv bogu; parantibus autem illis, cecidit super eum mentis excessus et vidit caelum apertum Act 10, 10) 1471 *MPKJ* V 134; Contristabuntur na mysly pogyna (*war. kal.*: zaszmączą schą; prophetae consternabuntur Jer 4, 9) *MPKJ* V 97; Iacziem w myszły y woley nawyssego od wyekow przeyrzana *MW* 102a; Xpus iest, w yegosz szwyatloszcz myszly ymamy w yutrznych myszlach stroycz *Pul* 62 arg.; Krystussowy ymamy trøbamy duchownymy, wszytkø myszlø spyewacz *Pul* 80 arg.; Myly gospodnye,... zbawy moye serczc od nyeczysthych myszly *Naw* 109; Mysł cor XV *p. post. JA* XII 144; Si vestes deferunt claustrales, sed in mente non sunt tales, nam sub veste religiosa laterit mens dolosa, zal (*pro* zla) mysl XV *p. post. PF* III 289; S pyczya wyelkyego... mysl rozvmv nye ma XV *p. post. R* I s. XLV; Przyetom szye zatroszkal, yzyem wyelykych (*leg.* w wielikich) myszlyach polozon vdrączayączych XV *p. post. RozmPam* 473; K czemv mysly przyłozyla, barzo rychlo szyą navczyla, bo byla barzo sylno myslyva a dobrego przyrodzenya, bo kv wschemv mysly myala (nam multum erat docilis et ingeniosa, cura cuncta diligens atque studiosa) *Rozm* 17; (Jozef) vschytką myslyą, serczem y dvschą myloval boga wschechmogaczego (mente, corde, spiritu deum diligebat) *ib.* 31; To poselstvo przedthym nye slychano, a przeto nade wschytky mysly y nad rosvm szyaga *ib.* 45; Bo szye yey vydzyało, by wschytka myslyą y serczem v nyebye byla *ib.* 64; Droga ku bogv yest nyektory vzytek mysly *ib.* 631; Tedy to vydzącz zvolyenyczy, opusczyly y (*leg.* ji, *sc.* Jesusa) myslyą y czyalem *ib.* 654; O kxyaza zlosczyve,... czemv... nye drapasch svego sercza, zakamyałego ku dostoyney mysly? *ib.* 727; Nasch zbavyczyel yąth yako lotr..., vplvan yako vzgardzony... Tegodlya ktora mysł nye omdlala takyem y tym podobnym przeczyvnosczyam? *ib.* 729; Krvye Iesucristovey oczyma tvey mysły nye chczesch obezrzecz *ib.* 824; O myly boze, y czo moze przydz kv mysly *baczeczemv albo pamyątayączemv koroną tarnovą mylego Iesucrista? *ib.* 830; ~ przez myśli *'martwy, exanimis, mortuus'*: Przesch mysly exanimis (*war. lub.*: bezmysla, *leg.* bez smysła, exanimus; inter pedes eius ruit, defecit et mortuus est..., et iacebat exanimis Jud 5, 27) 1471 *MPKJ* V 33; ~ (być) dobrej myśli, mieć dobrą myśl *'być spokojnym, pogodnym, wesołym, mieć nadzieję, qui aequi animi, bonae spei est'*: Wstan a gedz chleb, a bødz dobr[z]ey miszly (aequo animo esto) *BZ* III Reg 21, 7, *sim. BZ* Judith 11, 1, 1471 *MPKJ* V 56; Bracya, myeycye dobrø

misl (aequo animo estote), a za tich to pyøcz dny poczekaymi smylowanya od boga *BZ* Judith 7, 23; Przebog, myły gosczyv, myey dobrą myszl *OrtMac* 71, *sim. OrtKal* 143; Dobrey mysly bandz animequior esto (vocant caecum dicentes ei: Animaequior esto Marc 10, 49)! 1471 *MPKJ* V 121; ~ w myśli imieć, na myśli mieć, mieć myśl '*myśleć o czymś, mieć coś na względzie, pamiętać, aliquid cogitare, alicuius rei rationem habere*': Mislił iesm dni stare a lyata wekuia w misli (in mente) iesm ymal *Fl* 76, 5, *sim. Pul*; Takesz wszitkich dny ziwota twego na misly myey (in mente habeto), abi na boga pomnyal *BZ* Tob 4, 6; Vyelyko by szye myely sromacz krzeszyany, ktorzy tey noczy nye czvyą modlyącz sze..., by myely mysl, kako zbavyczyel vschego svyatha tey snacz noczy... czvl a modlyl szye *Rozm* 608; ~ Quod procul est oculis, procul est a lumine mentis, id est ktho sz oczu, *thyen s myssly XV *med. AKPr* I 242.

2. '*wynik, skutek myślenia, pogląd, przekonanie, zamysł, zamiar, chęć, pragnienie, mens, consilium, cogitatio*': Xpt nyszadnemv clouekoui gego grechof ne othpuscy, aczcy on po szpouedzy ma thø misl, isbi szø go on naftorky chal dopuscicz *Gn* 14b; Nasze czalo gest neczysthe odzene, choszczy ono nasz barszo *czosto ge, mnogdy naszego czala *necistotho a tesze mnogdy słø mislø *Gn* 173b; Spadncze od misly swich (decidant, *sc.* inimici, a cogitationibus suis) *Fl* 5, 12, *sim. Pul*; Wszistky misli gich we zle (omnes cogitationes eorum in malum) *Fl* 55, 5, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 145, 3; Wzgardzal ges wszech (*pro* wszemy) odstøpayøczymy od prawod twogych, bo krzywa gest mysl gych (cogitatio eorum) *Fl* 118, 118, *sim. Pul*; Pane,... vrozumal ges misly moge (cogitationes meas) z daleka *Fl* 138, 2, *sim. Pul, sim. Spow* 7, *Pul* 93, 11; Twego dzela krzcziczela boszicze, vslisz glosi, *naplen misli czlowecze *Bogur* A—F; Labiles mentes, mdle a chore misly, agitas 1444 *R* XXIII 304; Bog wszemogøcy wye mysl człowyeczø *Błaż* 321; Prawa, dobra zensczynaa ta iest... stroza mysli a iest wielebnoscz przyrodzenya *Gloger*; Sicut in die honeste ambulemus... non in cubilibus et impudici⟨ti⟩is, *gl.* id est luxuria, que de nimio potu venit et cibo, w nyeczystych myslach z o⟨pł⟩wytego pyczya y gedzenya (Rom 13, 13) XV *med. SKJ* I 49; Moy namyleyschy, w czemkoly bych thwą mysl wyedzala, wszye[...] ⟨p⟩opyelnycz mylye chczyala 1447—62 *Zab* 545; Yze on nye da vpaszcz szerczu memu w myszly *nyerzadnye *MW* 89b; Anyol thwoy przy mnye czuye, nyechay oddały wszythky zle myszly ode mnye *MW* 90a; Gospodnye,... zagaszy w mym szerczv y w mych myszlyach wszytko nyevsthavyczensthwo *Naw* 111; Sercza (*leg.* z serca) vychodzą sercza sle mysly (cogitationes malae Mat 15, 19) *Rozm* 356; Yako myly Iesus vyedzyal, yze Zydovye byly nan zley mysly y chczyely y (*leg.* ji 'go') vbycz *ib.* 471; Svyata Marya Magdalena... nalasla y (*leg.* ji, *sc.* Jesusa) klączączy..., dayącz chvalą bogv oyczv a proschącz, aby yemv dal *tako mysl y taką szylą, yschby ty mąky przemogl *ib.* 497; ~ być k myśli '*przypaść do gustu, podobać się, placere alicui*': A iestli potem nye bødze tobye k mysly (si... non sederit animo tuo), przepvsczisz yø wolnye ani gey mocz bødzesz przedacz za pyenyødze *BZ* Deut 21, 14; ~ jednej myśli '*jednomyślny, o zgodnych poglądach, unanimus*': Ti zaprawdø czlowek iedney misli (homo unanimis, *Pul*: ty czlowecze yeden se mnø), wodz moy y znanecz moy *Fl* 54, 14; ~ pyszny myślą, pysznej myśli, wysokiej myśli '*pyszny, dumny, wyniosły, superbus*': Szlozyl pyszne myszlą (superbos mente cordis sui Luc 1, 51, *MW* 139b: piszne mysly szercza gich, *Rozm* 53: wschytky pyschney mysly) stholcza (*leg.* z stolca) swego XV *p. post. MacDod* 32; Slugy vyssokyey mysszly odbancz (famulum alti et elati cordis repelle) gyako nyeprzyaczela XV *p. post. R* I s. XLV; ~ wielkiej myśli '*wielkoduszny, wspaniałomyślny, magnanimus*': Vyelkyey mysly magnanimorum (diviso contra se Ruben, magnanimorum reperta est contentio Jud 5, 15) 1471 *MPKJ* V 33.

(Myśleć) Myślić *formy*: *praes. ind. 1. sg.* myślę *BZ* Gen 18, 17. Jer 29, 11, *Naw* 142; *2. sg.* myślisz XV *in. R* XXIV 60, XV *med. SKJ* V 279, *Rozm* 45. 46. 550; *3. sg.* myśli *Gn* gl. 149a, XV *med. R* XXII 239, XV *p. post. R* I s. XLI; *2. pl.* myślicie *BZ* Ex 10, 10. Neh 6, 6, *Rozm* 293. 360. 440. 522. 588; *3. pl.* myślą *Fl* i *Pul* 9, 22; ~ *imper. 2. sg.* myśli *Pul* Deut 8, XV *p. post. R* I s. XLI; myśl XV *med. R* XXII 236, *BZ* Deut 32, 7; *2. pl.* myślicie *Rozm* 310; ~ *part. praet. act. adv.* myślę XV *in. R* XXIV 75, *Rozm* 281. 712; myśląc XV *p. post. R* XXV 161, *Rozm* 19. 64. 729; myślęcy XV *p. post. R* XXII 60, *Rozm* 40; *adi.* myśląc *Fl* 34, 5; *n. sg. m.* myślący XV *p. post. Zab* 522; *ac. sg. m.* myślący XV *med. SKJ* V 279; *n. pl. m.* myślący XV *in. R* XXIV 66, *Rozm* 626; *d. pl. m.* myślącym XV *med. R* XXII 245, *EwZam* 299; ~ *inf.* myślić 1444 *R* XXIII 307, XV *med. GlWroc* 71r, *Naw* 108, XV *p. post. R* I s. XLI. XLIII, *etc. etc.*; ~ *fut. 1. sg. m.* będę myślić *Fl* 118,

16, *Fl* i *Pul* 62, 7; myślić będę *Fl* i *Pul* 37, 19. 76, 12. Ez 6; *2. sg. m.* myślić będziesz *BZ* Jos 1, 8; *3. sg. m.* będzie myślić *Fl* i *Pul* 1, 2; myślić będzie *Fl* i *Pul* 70, 26; *3. pl. neutr.* myślić będą *Fl* i *Pul* 36, 32; ~ *praet. 1. sg. m.* myślił jeśm *Fl* 142, 5, *Fl* i *Pul* 76, 5. 6. 118, 47. 59. 70; myśliłeśm *Pul* 142, 5; myśliłem XV *med. SKJ* I 71, *Rozm* 35; jeśm myślił *BZ* Gen 24, 45; -m myślił *BZ* Gen 20, 11; *3. sg. m.* myślił jest *Fl* i *Pul* 35, 4; myślił *Fl* i *Pul* 51, 2, XV *med. MPKJ* V 425, *etc.*; *f.* myśliła XV *med. SKJ* V 279, *EwZam* 288, *Rozm* 48. 591. 698; *1. pl. m.* myśliliśmy *Sul* 34; *2. pl. m.* -ście myślili *BZ* Gen 50, 20; *3. pl. m.* myślili są *Fl* 2, 1. 20, 11. 82, 3. 5. 139, 2, *Fl* i *Pul* 40, 8. 61, 4; są myślili *Fl* 34, 23, *Fl* i *Pul* 37, 13; myślili *Fl* i *Pul* 139, 5, XV *in. R* XXIV 76, *Sul* 27, *BZ* Neh 6, 2. Judith 5, 26, *etc. etc.*; ~ *condit. 1. sg.* bych myślił *Fl* i *Pul* 118, 148; *3. pl. m.* -by myślili *Gn* 178a, *Rozm* 702.

Znaczenia: **1.** '*zastanawiać się, namyślać się nad czymś, rozważać coś, rozmyślać, rozumować, sądzić, mniemać, przypuszczać, cogitare, meditari*': **a.** *z wyrażonym obiektem myślenia*: *coś*: Isbicz ony tego f swem sercu ne mislyly, iszecz nigeden svøty... pres vmøczena ne gestcy szø on do krolefstwa nebeskego byl dostal *Gn* 178a; Przecz scrszitalo poganstwo a ludze mislili sø (meditati sunt, *Pul*: myszlyly) prosznoscz? *Fl* 2, 1; Sclonili sø [se] w czo (*pro* czø) zla, mislili sø (cogitaverunt, *Pul*: myslyly) radi, gichsze ne mogli vstanowicz *Fl* 20, 11; Obroceni bødzcze opak y osromoczeni bødzcze mislœcz (cogitantes, *Pul*: szukayączy) mne zlaa (*Rozm* 626: myslyączy mnye slye) *Fl* 34, 5; Bo sø mne mirne nektorzi molwili, a w gnewe zemskem molwøcz, Isci sø mislili (cogitabant, *Pul*: myszlyly) *Fl* 34, 23, *sim. Fl* i *Pul* 37, 13; Zglobø mislil iest (meditatus est) w loszu swoiem *Fl* 35, 4, *sim. Pul*; Vsta prawego mislicz bødø (meditabitur) mødroscz *Fl* 36, 32, *sim. Pul*; Przeciwo mne szeptaly sø wszistczi neprzyacelowe mogi, przeciwo mne mislili sø (cogitabant) zla mne *Fl* 40, 8, *sim. Pul, sim. Fl* 139, 2; Wszistek dzen mislil (cogitavit) neprawdø iøzik twoy *Fl* 51, 2, *sim. Pul*; Iøzik moy mislicz bødze (meditabitur) wszego dna sprawedlnoscz twoiø *Fl* 70, 26, *sim. Pul*; Mislili (cogitaverunt) y molwily sø szalenoscz *Fl* 72, 8, *sim. Pul*; Mislil iesm (cogitavi) dni stare a lyata wekuia w misli iesm ymal *Fl* 76, 5, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 118, 59; Ya zakon twoy mysłyl gesm (ego vero legem tuam meditatus sum) *Fl* 118, 70, *sim. Pul*; Vsneszyle (*pro* vspeszyle) gesta oczy moge ku tobe na brzeszdzenv, bych mysłyl (ut meditarer) molwy twoge *Fl* 118, 148, *sim. Pul*; Totum, quod sentitur, divinum est..., czso myslyss, boog yest, yemv thess czlowyeczego poruschenya nyczs nye yest przymyeschano XV *med. SKJ* V 279; Tomczy sobye miszlił (cogitavi mecum) rzekøcz: Znadz tu nye... strachu bozego *BZ* Gen 20, 11; Wydzø miszlyeny⟨a⟩, k⟨tore⟩ ia m⟨y⟩szlyø na was (quas ego cogito super vos) *BZ* Jer 29, 11; Mislyly molirentur (congregati sunt omnes pariter, ut... pugnarent contra Jerusalem et molirentur insidias Neh 4, 8) 1471 *MPKJ* V 52; Acz szye vprzespyeczasz nye myszlicz nyeprzyaczyela twego (si te securas non cogitare inimicum tuum)..., na skodą szye szam wydawasz XV *p. post. R* I s. XLI, *sim. ib.* s. XLIII; Tho gdy myszlyl (haec... eo cogitante Mat 1, 20), otho angyol boszy vkazal szya ve sznye Iozephovy *EwZam* 291; Czczyenye o tem, gdzye Marya vtenczasz byla..., czoły czynyla albo myslyla *Rozm* 48, *sim. ib.* 591; Dzyevycza Marya... pocznye szye modlycz, tayemnycze nyebyeskye myslyącz o radosczy krolestva nyebyeskyego *ib.* 64; ~ o *kimś, czymś*: Przigaadza szą cząstokrocz, ysz czelyadnyczy... przed naszą oblycznoscz... pozwani bywayą a skargy, a (*pro* o) kthorych nye myslily (de quibus minus cogitaverunt), gym rvszayą *Sul* 27; Chcze-li kto tho myecz blogoslawyenstwo, napyrwsche tegda misl o pokorze XV *med. R* XXII 236; O tich to blogoslawyenstwach mislączim a robyączim przichodzi przeczivnoscz *ib.* 245; Simul activam vitam et contemplativam sublimiter exercebat schywoth dzalayączy a schywoth o bodze myslączy wyodla XV *med. SKJ* V 279; Wiszczye o mnye miszlyly zle (vos cogitastis de me malum) *BZ* Gen 50, 20; Rospamyøtay syø na dawne dny, mysl o kaszdich narodzech (cogita generationes singulas, *Pul* Deut 8: myszly pokolyenya wszelyka) *BZ* Deut 32, 7; Nye myslily o nyewyastach si de mulieribus agitur (I Reg 21, 5) 1471 *MPKJ* V 37; Pyenye wzchodow, to iest radoszcz myszlyly o wstøpanyu duchownem *Pul* 119 arg.; Day my twa myloscz thako, aby moya duscha mogla myszlycz, rozumyecz y pomyslycz o they wyelyebney szwyathoscz *Naw* 108; *Kachyndczo ma..., welykw (*pro* welykye) boleszcy mamy myslączy szawzdy o thobey (*pro* thobye) XV *p. post. R* XXII 60; Contemplativus doszkonali, myszlaczy o szbawyenyv, naboszny XV *p. post. Zab* 522; Myszlyączym (cogitantibus Luc 3, 15) vszysthkym w szyerczach szvoych o Ianye, iszby snacz on byl Xp, odpovyedzyal Ian *EwZam* 299; Marya... bogv naboznye slvzyla... czczyenym psalmow z nabo-

zenystvem... o krolestvye nyebyeskyem myslyączy (secretaque caelestia... contemplabatur) *Rozm* 40; Kyedysch Iozeph... o tem myslyl, yakoby mogl vczyecz od nyey (de sua fuga cogitante), pokazal szye yemv anyol *ib.* 56; Dzyevycza Marya... począla szye modlycz y myslycz o tayemnyczach nyebyeskych *ib.* 63; Herod... zvyedzyaw, yze Antypater o yego szmyerczy myslyl (quod Antipater in mortem patris grassaretur) *ib.* 107; Iesus... byl pełen madrosczy a czczy, myslącz a pyecząlvyącz szye o lyvdskyem zbavyenyv (intentus et sollicitus de populi salute) *ib.* 142; Zvolyenyczy... poczęły o thym myslycz *ib.* 239; *Annoszovy sludzy schedvschy vzbudzyly y (*leg.* ji 'go'), aby rychley o smyerczy Iesucristovey myslyly *ib.* 702; Ktora mysl nye omdlala takyem y tym podobnym przeczyvnosczyam, a navyeczey o zbavyczyelyv myslyącz? *ib.* 729; ~ w *kimś, czymś*: W zacone boszem wola iego y w zacone iego bødze mislicz (meditabitur) we dne y w nocy *Fl* 1, 2, *sim. Pul*; W iutrzni bødø mislicz w tobe (meditabor in te, *Pul*: o tobye) *Fl* 62, 7; Mislicz bødø (meditabor) we wszech dzelech twogich *Fl* 76, 12, *sim. Pul*; W prawotach twogych bødø myslycz (meditabor), ne zapomnø slow twoych *Fl* 118, 16; Myslil gesm (meditabar) w kaznech twogych *Fl* 118, 47, *sim. Pul*; Pomnal gesm dny stare, myslyl gesm (meditatus sum, *Pul*: myszlylesm) we wszech dzelech twogych y w vczynkoch røkv twoyv myslyl gesm (meditabar, *Pul*: myszlylesm) *Fl* 142, 5; Nye otdalay kxyøøg tego to zakonv od swich vst, ale mislicz bødzesz w nich (meditaberis in eo) w[y]e dnye y w noczi, aby chowal y pelnil wszitko, czosz gest popisano w nich *BZ* Jos 1, 8; ~ *czymś*: Lapaiø ie w radach, gimisz mislø (cogitant) *Fl* 9, 22, *sim. Pul*; ~ za *coś*: Bo lichotø mø ia zwaztuiø y mislicz bødø (cogitabo) za moy grzech *Fl* 37, 19, *sim. Pul*; ~ *komuś*: Iesus byl... tako łaskavego vezrzyenya, yze yemv nye mogl *nyk zlye myslycz, na kogo vezrzal *Rozm* 833; ~ *ze zdaniem zależnym*: Maszli nyeprzyaczyela..., myszli (cogita) zawsdy, yz nyeprzyaczyel myszli drogi nyeprzyaczyelskye (inimicus sagax cogitat inimici vias) XV *p. post. R* I s. XLI; (Maria) zasmączyla szyą yest w movye yego y myszlyla (cogitabat Luc 1, 29), yakye by tho bylo posdrovyenye *EwZam* 288; Dzyvy cza Marya, vzrawschy ono dzyeczyatko..., począla na nye sylno patrzycz myloszczyvye, myslyącz sobye, aby szyą mogla yego smyerze nyektora rzeczą przypodobacz *Rozm* 19; Smyerna dzyevycza... *leknowschy szye począla myslycz (cogitabat Luc 1, 29), yakye by to *veselye pozdrovyenye *ib.* 49, *sim. ib.* 48. 129. 444. 669; Zyd począł myslycz ssam v sobye (coepit intra se reputans dicere Luc 11, 38), czemv by szye nye vmyl myły Iesus przed obyadem *ib.* 305, *sim. ib.* 800; Yako bądzyeczye podany, nye myslyczye (nolite cogitare Mat 10, 19), czo bysczye movyly *ib.* 310; Czo myslycze myedzy sobą (cogitatis intra vos Mat 16, 8), nyedovyarkovye, yze chleba ny maczye *ib.* 360, *sim. ib.* 440. 588; Tegodla od tego dnya począły myslycz (cogitaverunt Jo 11, 53), aby y (*leg.* ji 'go') vbyly *ib.* 441, *sim. ib.* 445. 453; Marya, kyedy gy (*sc.* Piotra) vzrala..., myslyla, aby yvz yey syna mylego vmączono *ib.* 698; Tamoz szye iuz byly zesly vschyszczy starschy popovye... v radą, myslyą, yakoby y (*leg.* ji 'go') vmorzyly *ib.* 712; Myslyl Pylat, yze vezravschy Zydovye tego zlego... czlovyeka y Iesucrista..., bądą szye sromacz proszycz tego zlego czlovyeka *ib.* 808; ~ **b.** *bez obiektu myślenia*: Mislil iesm (meditatus sum) v noczi z serczem mogim y scuszal iesm se *Fl* 76, 6, *sim. Pul*; Na lud twoy zglobili radø y mislili sø (cogitaverunt, *Pul*: myszlyly, *sim. Pul* 82, 5) przeciw swøtim twogim *Fl* 82, 3, *sim. Fl* 82, 5; Yako dzeczy⟨ę⟩ *yastkolczynø, tako bødø wolacz, myslycz bødø (meditabor Is 38, 14) yako goløbycza *Fl* Ez 6, *sim. Pul*; Mislą cogitans (quis autem vestrum cogitans potest adicere ad staturam suam cubitum unum? Mat 6, 27) XV *in. R* XXIV 75, *sim. Rozm* 281; Mislili rzekacy posuerunt in corde suo dicentes (posuerunt omnes, qui audierant, in corde suo dicentes Luc 1, 66) XV *in. R* XXIV 76; We spaniu maya mislicz sompnient, in sompno cogitent 1444 *R* XXIII 307; Zawzzdy myslyl (cogitabat cotidie in mente sua) XV *med. MPKJ* V 425; Cum essem parwlus..., cogitabam, myszlylem, ut parwlus (I Cor 13, 11) XV *med. SKJ* I 71; Et intus deitas contemplaretur myslila XV *med. SKJ* V 279; To tak gdisz gesm na swem serczu myszlil (dumque haec tacitus mecum volverem), poydze Rebeka *BZ* Gen 24, 45; Kto tego nye wye, ysze przenagorzey myszlyczye (quod pessime cogitetis) *BZ* Ex 10, 10; Ale ony mislyly (cogitabant), chczøcz mnye zlee vczinycz *BZ* Neh 6, 2; Cogitans vel nominans baczvcz albo myszlącz, albo mowyącz XV *p. post. R* XXV 161; Archanyol... pocznye v sobye myslycz rzekącz *Rozm* 45, *sim. ib.* 590. 835; Gdysch anyol Gabriel tako myslyl, bog wschechmogączy przemovyl k nyemv...: Czo myslysz, czemv szyą smaczysch? *ib.* 45; Przecz sobye tako nyepodobnye myslyss? *ib.* 46; Y czo myslyczye zlye (quid cogitatis mala Mat 9, 4) w svych serczoch? *ib.* 293.

2. *z inf.*: '*mieć zamiar, zamierzać, postanawiać, zamyślać, planować, cogitare, velle aliquid efficere, propositum habere aliquid*': Vnde contingit aliquando, quod homo disponit, misly, aliquod peccatum facere *Gn* gl. 149a; Wszaco zaprawdø mito moie mislili sø (cogitaverunt) odpødzicz *Fl* 61, 4, *sim. Pul*; Gospodne,... ot lvdzy lychych wytargn mø, gysz to myslyly podlos[c]zycz chody moge (qui cogitaverunt supplantare gressus meos) *Fl* 139, 5, *sim. Pul*; My w thakey przythczy mislylismi *rosczegnącz (credimus distinguendum) *Sul* 34; Laczni ge ss chączyą a myloszczyą, a nygdi przestacz nye misly podluk potrzebi XV *med. R* XXII 239; Nye mogłczyesm zatagycz, Abrahamye, czso miszlyø vczynycz (quae gesturus sum) *BZ* Gen 18, 17; Ti a Zidovye mislycye (cogitetis) syø przecyvycz, a przeto dzalacye mur *BZ* Neh 6, 6; Roznyewaly syø wszitci wyelyci panowye Olofernovy a mislyly (cogitabant) gy zabycz *BZ* Judith 5, 26; Yze ya nadzna kv thwoyemv domv przysthapycz dzyszya myszlą, przetho modlya szye thobye *Naw* 142; Myslylem (proposui) yvsch nygdy czyelestną nyeczystotą czyala nye pokalyacz *Rozm* 35; Dzyevycza Marya bądaczy brzemyenna szyedzyala na oszyełkv, a volv myslyly (disposuit) przedacz na strave *ib.* 62; Iesus... schedl potem do Galilee a myslyl ydz przez Samaryą *ib.* 243; Domy vyszokye stavyczye, ktorez myslyczye drogyem kamyenyem oslobycz *ib.* 522; Czemv yego myslysch przedacz, yen czyebye odkupycz przyschedl przedanego w grzech? *ib.* 550, *sim. ib.*

3. '*dbać, troszczyć się, curare*': Mislisz curas XV *in. R* XXIV 60; Nolite solliciti esse mislǿczi *ib.* 66; Una via dicitur lata esse..., alia vero est arta... et ad illam debemus tendere, myslicz, fortiter XV *med. GlWroc* 71r.

Cf. **Namyślić się, Omyślić, Rozmyślić, Umyślić, Wymyślić, Zamyślić, Zmyślić, Pomyśleć, Przemyśleć, Omyślać, Przemyślać, Rozmyślać, Wymyślać, Zamyślać, Zmyślać**

Myślenie *formy*: *n. sg.* myślenie *Fl* i *Pul* 18, 15. 48, 3. 75, 10. 118, 24. 77. 92. 97. 143, *BZ* Gen 6, 5, *MW* 90a, *Rozm* 370; ~ *g. sg.* myślenia *Fl* 75, 10, *Słota* w. 16, XV *p. pr. SKJ* I 304, *BZ* Num 15, 39; ~ *ac. sg.* myślenie *BZ* Deut 31, 21, 1447—62 *Zab* 544, *Rozm* 590; ~ *i. sg.* myślenim XV *med. R* XXV 151; ~ *l. sg.* (w) myśleniu *Fl* i *Pul* 38, 4, XV *med. SKJ* V 278, XV *p. post. R* XXV 177; ~ *n. pl.* myślenia *Fl* 32, 11; ~ *ac. pl.* myślenia *Fl* 93, 11, *Fl* i *Pul* 32, 10, *BZ* Jer 29, 11.

Znaczenia: **1.** '*czynność, funkcja, praca umysłu, rozmyślanie, rozważanie, cogitatio, meditatio, actus cogitandi, meditandi*': Luba bødø wimowena vst mogich a mislene sercza mego (meditatio cordis mei) przed tobø zawszdy *Fl* 18, 15, *sim. Pul*; Rada bosza na weki bødze, mislena (*Pul*: myszly) sercza iego (cogitationes cordis eius) w pocolene y w pokolene *Fl* 32, 11; Sgrzalo se sercze moie we mne a w mislenu moiem (in meditatione mea) zaszsze se ogen *Fl* 38, 4, *sim. Pul*; Vsta moia molwicz bødø mødroscz, a mislene sercza mego (meditatio cordis mei) chitroscz *Fl* 48, 3, *sim. Pul*; Bo mislene czlowecze (cogitatio hominis) spowadacz se bødze tobe a ostatkowe mislena (reliquiae cogitationis, *Pul*: ostatek myszly) dzen swøti bødøcz czinicz *Fl* 75, 10, *sim. Pul*; Bo y swadeczstwa twoya myslene moge (meditatio mea) gest y rada moya prawoty twoge *Fl* 118, 24, *sim. Pul, sim. Fl* i *Pul* 118, 77. 92. 97. 143; Z yutra weszol nikt ne bødze, alysz gdi za stolem szødze, tosz wszego mislena zbødze *Słota* w. 16; Occupari occupacione quiete contemplacionis obwyaszacz obwyasznym myszlenym boszkym XV *med. R* XXV 151; Quod in continua contemplacione fuit deuotissima w ustawycznem o bodze myslenyv ab⟨o⟩ z bogyem obyeranyv naboschnyeyssa XV *med. SKJ* V 278; ⟨Żało⟩scz wyelka y bolesz⟨ć⟩ mam w szwogyem szerczv nynye, a tho pre mogye [...] po thobye wyelkye thuszenye y nyewymownye myszlyenye 1447—62 *Zab* 544; O boszthwye twem bądzye moie myszlenye *MW* 90a; Clemens (*sc.* erat) iustus, dulcis, maturus et pius... Pius in intencione w myslenyv XV *p. post. R* XXV 177; Veslo myedzy ye myslyenye (cogitatio Luc 9, 46), kto by myedzy ymy byl vyatschy *Rozm* 370; O tem, kako dzyevycza Marya rozmayte myslyenye myala sama v sobye, kyedy vslyszala o yączstvye svego syna mylego *ib.* 590.

2. '*wynik, skutek myślenia, myśl, pogląd, przekonanie, pomysł, zamiar, chęć, pragnienie, mens, consilium, cogitatio*': Gospodzin rosipa radø ludzskø, ale kazy mislena ludzska (cogitationes populorum) y kazy rady ksøszøcze *Fl* 32, 10, *sim. Pul*; Gospodzin we mislena ludzska (cogitationes hominum, *Pul*: myszly lyudzke), bo proszna sø *Fl* 93, 11; Venerunt et duo presbiteri, pleni iniqua cogitacione, krzywego mysleną, adversus Zuzannam (Dan 13, 28) XV *p. pr. SKJ* I 304; Wydzøcz bog, isze gest wyelka zloszcz myedzi ludem... a gich wyelkye myszlenye serdeczne (cogitatio cordis), snazne kaszdemu po wsze czasy, zzalilo szø gego gemu *BZ* Gen 6, 5; Mow k synom israelskim..., acz veinø sobye podolki na cztirzech wøglech plaszczowich,... ktores gdisz vsrzi, wspomyenye wszitko przi-

kazanye boze a nye bødze nasladowacz mislenya swego (cogitationes suas) *BZ* Num 15, 39; Bo wyem mislenye gego (cogitationes eius) dzysz, ges to vczini drzewey, nisz ge wyodø (*leg.* wwiodę) w zemyø, yøzem to slvbil gemv *BZ* Deut 31, 21; Ia wydzø miszleny⟨a⟩ (cogitationes), k⟨tore⟩ ia m⟨y⟩szlyø na was,... miszl⟨e⟩nya (cogitationes) pokoia, ale nye vdrøcz⟨e⟩nya, abich dal wam konyecz ⟨do⟩bri a czyrplywoscz *BZ* Jer 29, 11.

Myśliciel '*człowiek myślący o czymś, troszczący się o coś, tu: stróż, qui de aliqua re cogitat, hic: tutor*': Ffilij (*pro* fili) hominis, speculatorem, id est myslyczela, dedi te domui Israel (Ezech 33, 7) XV *p. post. R* XXV 173.

Myślić *cf.* **Myśleć**

Myśliwy 1. '*myślący, rozmyślający o czymś, skupiony, uważny, qui de aliqua re cogitat, attentus*': Ut illi compositores oracionum in vulgari vel in Latino faciunt rikmos et circa hoc sunt attenti mislivi XV *in. R* XXIV 66; K czemv mysly przylozyla, barzo rychlo szyą navczyla, bo byla barzo sylno myslyva (nam multum erat docilis et ingeniosa, cura cuncta diligens atque studiosa) a dobrego przyrodzenya, bo kv wschemv mysly myala *Rozm* 17.

2. '*zmyślony, udany, fictus, simulatus*': Missliwim placzem lacrimis imaginariis XV *med. R* XXII 40.

Mytnik '*najemnik, pracujący za pieniądze, homo pecunia conductus, mercennarius*': Mytnyk za nayem (mercennarius autem fugit, quia mercennarius est Jo 10, 13) *ca* 1450 *PF* IV 574; Wszelki czvdzozemyecz nye bødzc gescz swyøczonego, podszadek kaplanow y mitnik (mercennarius) nye bødø gescz tego *BZ* Lev 22, 10.

Mytny '*biorący opłatę wbrew obowiązującym przepisom, qui mercedem illicitam accipit*': Nicolaus... procurator... Derslai... causam contra Wirzchoslaum... comparens cum procuratorio perdidit pro mendacio et pro eo, quod sibi idem Derslaus ⟨dixit⟩: Non es ita bonus sicut ego, propterea quia es mythny 1399 *StPPP* II nr 535.

Myto *formy*: *n. sg.* myto 1262 *MMAe* III 69, *Fl* i *Pul* 48, 8, 1430 *ArchTerCrac* IX 227, 26, *etc.*; ~ *g. sg.* myta 1391 *Pozn* nr 119, *Fl* 43, 14, 1402 *KsMaz* I nr 201, *etc. etc.*; ~ *ac. sg.* myto 1365 *Bersohn* 21, *Fl* 61, 4, 1419 *TPaw* VII nr 776, *etc. etc.*; ~ *i. sg.* mytem XV *med. R* XXV 160, 1471 *MPKJ* V 44, *Rozm* 764. 766; ~ *l. sg.* (przy) mycie *Sul* 82, *Rozm* 293. 765; ~ *ac. pl.* myta 1468 *AGZ* XIII 565.

Znaczenia: **1.** '*zapłata za rzecz lub pracę, wynagrodzenie, cena, wartość, pretium rei vel operae, merces, solutio*': Libro completo muszysz mi dacz moge mito 1365 *Bersohn* 21; Jacom ne wibil Machni od ge mytha 1391 *Pozn* nr 119; Przedal ies lud twoy przez mita (sine pretio, *Pul*: kromye pyenęzy) *Fl* 43, 14; Wszaco zaprawdø mito (pretium, *Pul*: mzdę) moie mislili sø odpødzicz *Fl* 61, 4; Iaco ia ne winowat Stascowi dwdzestu groszu i szescz zarobonego mita 1402 *KsMaz* I nr 201; Jakom zaplacyl parobku wschitko myto, czso zasluszil 1419 *TPaw* VII nr 776; Jako mne Boguslaw vinowath zasluszonego mitha pana (*pro* pancz) i dwadzescza groszy 1424 *TymWol* 75, *sim.* 1428 *ZapWarsz* nr 2893, 1429 *ib.* nr 261; Ian ne poszlal Andrzeya Bernatha zabicz any yemu mitha dal 1426 *KsMaz* II nr 2294; Jacom ya nyc mala Pawlowi na swanthi Jan dacz polowicø mitha, ale wszithco na Godi 1428 *ZapWarsz* nr 2851, *sim.* 1457 *Czrs* s. XCI; Yakom ja nyc wynowath dwudzestu scot Pawlowy mytha zasluszonego 1430 *Pyzdr* nr 958, *sim.* 1437 *ib.* nr 1145, 1442 *TymWol* 75, 1450 *ib.*; Pro precio famuli vlg. sza mytho paropcze 1432 *TymWol* 74, *sim.* 1433 *ib.* 75; Precii vlg. mitha 1432 *ib.* 75; Pro precio al. pro servicio... vlg. o mitto 1433 *ib.*; Sed te mea uxor [mea] convenerit precio vlg. hwstanowyla do thego dna s mytha robycz 1434 *ib.* 76; Stanislaus... przypowedal szø gesth super duas cistas Petri..., quod nullus prior esset..., nisi dictus Stanislaus... za zasluszone mitho 1437 *Monlur* III 58; Jaco mnye Pyotr winowath osmnaczce groszi mitha 1437 *ZapWarsz* nr 427, *sim.* 1477 *ib.* nr 1203, 1482 *ib.* nr 1519, 1488 *ib.* nr 1571; Veniens ad iudicium Paulus... firmauit Iohannem... pro theoloneo al. mito, quem debuit dare pro labore 1440 *Monlur* III 79; Gyszby szvim swynyam alybo wyeprzom za mytho (pro pretio) nayął lasz (*Dział* 59: do czygego lyasa z myta) *Sul* 59; Mitho precium XV *med. GlWroc* 231v; Voca operarios et redde illis mercedem mytho (Mat 20, 8) XV *med. R* XXIV 366; Mytho premium XV *med. R* XXV 158; Mythem redempcione *ib.* 160; Mito (pretium) iest za slvsbø, gesz to slvzicze w stanv swyadeczstwa *BZ* Num 18, 31; Podeymyely szyą dobry czlowyek rzecz mowycz za wyrzeczone mytho, maya yemu zaplaczycz *OrtMac* 25, *sim. OrtBrRp* 28, 2; Yenakye mytho singulos denarios (Mat 20, 9) 1462 *R* XXV 269; Mouet opus, vt messis precium, *gl.* valor, vtilitas, mytho robothy, de vili surgat agello 1466 *R* XXII 13; Precium pyenyandze, mytho (*war. lub.*: pyenyądze za cupya albo przedane; Joseph... cum haberet agrum, vendidit eum et attulit pretium Act 4, 37) 1471 *MPKJ* V 133;

Jako mye Grzegorz nye doslvzyl do czasu a yam mv gothow byl mytho zaplaczycz zaslvzone 1495 *ZapWarsz* nr 1769a; Mytho precium *ca* 1500 *Erz* 47; Kto opvsczy zoną svoyą od szyebye, ma yey dacz vyano, to yest myto yey posromoczenya (det ei libellum repudii Mat 5, 31) *Rozm* 268; Povyedam vam, vzyąlycz (*sc.* licemiernicy) *svoyą myto (mercedem Mat 6, 5) *ib.* 272; Rzekl kv svemv rządczy: Vzovy robothnyky, dayze ym myto (mercedem Mat 20, 8) *ib.* 393, *sim. ib.*; Zavelszy (*pro* zaveszyły) szą myto moye (mercedem Zach 11, 12) trzydzyeszczy pyenyadzy, czusch myto, za ktorem przedan Iozeff od svey braczyey *ib.* 512, *sim. ib.* 765; O Iudaschu,... y skąd czy ta okrutnoscz, yze za tako male myto przedavasch mystrza svego? *ib.* 515, *sim. ib.* 512. 550. 620. 761; Nye yestczy podobno tamo ych (*sc.* pieniędzy) vroczycz, skądezsmy ye vzyąły, bocz yest myto krvye przelyanya (quia pretium sanguinis est Mat 27, 6) *ib.* 763, *sim. ib.*; Tegodlya vezvana yest rolya ych zydovskym yazykyem Acheldemach, to yest rola kupyona mytem k⟨r⟩vye nyevynney (hoc est ager sanguinis Mat 27, 8) *ib.* 764; Vzyąły, czvsch kxyąząta kapłanskye, s karbany trzydzyeszczy pyenyądzy *szybrnych myta zakupyonego (pretium appretiati Mat 27, 9), czvsch od Iudascha *ib.*; Yeremyasch movy nye o thym myczye, alye o roley kupyenyv *ib.* 765, *sim. ib.*; Ktorego ssą nayely, czvsch mytem kupyly (quem appretiaverunt, id est pretio emerunt) synovye israelszczy *ib.* 766; ~ Rosmaythe szą laszy, myedzy ktorimy szą nyektora drzewa w drvgych wyelgey vaszneszczy a drogego mytha (magni valoris et pretii) *Sul* 80; Vstawyamy, aby woyewoda y starosta... myary thako zythne, yako svkenne... y gynszych rzeczy... myely mytho (pretia) vstawyacz... podlvg obyczayv dawno chowanego, aby przy tych tho myarach y mycze (circa easdem mensuras et pretia) szdrada nye dopvsczana *Sul* 82; ~ *'niedozwolony dar dany w celu zyskania sobie przychylności, donum illicitum alicui ob favorem conciliandum datum'*: Stanislaw ne bral oth kmoth mitha, kyedi szą za ktorim przal 1415 *AKH* III 252; W pothocze rzeczy sądowich... nye ma zyskowacz zawyscz alybo laska przewaszycz, alybo mytho (praemium) sprawyedlywoscz wywroczycz *Sul* 54; ~ *przenośnie*: Mito odkupena dusze swey (pretium redemptionis animae suae) *Fl* 48, 8, *sim. Pul*; Mito *dzewstwø... precium virginitatis 1461—7 *Serm* 415v.

2. *'różnego rodzaju daniny i opłaty, też miejsce ich pobierania, vectigal, tributum, portorium vel teloneum'*: Przeto wam davami na swyadomye ze wszech kaplanow y nauczonich..., y slug tego bozego domv, abi nye myely moczi bracz mita any dany (vectigal et tributum) *BZ* I Esdr 7, 24; Super vecti⟨ga⟩lia nad mytem, nad [mą]clem (excepto eo, quod adferebant viri, qui super vectigalia erant III Reg 10, 15) 1471 *MPKJ* V 44; ~ *'opłata za przyjazd na targ i udział w nim, locarium'*: Partem civium et mitha al. targowego duas partes, exceptis duabus partibus civium et mitha al. targowego unius partis pro se et successoribus suis reservaverunt (1440) *KodWil* I 187; Tertiam partem civium et mitho al. targowe trzeciey soboty perpetuo inscribimus (1463) *ib.* 278; Deinde mitha al. targowe de dzielnica mea secundam partem quolibet sabbatho perpetue inscribo (1494) *ib.* 471; ~ *'opłata za przejście, przejazd lub przewóz (drogą, mostem, rzeką), portorium, pretium quod ab transgredientibus viam, pontem, fluvium solvebatur'*: Mito quod Latine theloneum dicitur 1262 *MMAe* III 69; Theloneum al. mitto 1430 *ArchTerCrac* IX 227, 26; Miclas... obligavit Czechosz in sexaginta marcis quatuor laneos cum pratis, thabernam, theoloneum al. mitho in isto iure, prout tenuit in villa Czaple 1437 *AGZ* XIII 50, *sim.* (1441) *AGZ* II 109; Predicti fratres... citant te pro eo, quia tu in supradictis hereditatibus oszpi, telonea al. mitha et alias utilitates... exegisti 1468 *AGZ* XIII 565; A tobye slye vozy y myto od przevozow, strawą y potrzeby podrozne (mitto victualia, vecturam et expensas atque necessaria per viam) *Rozm* 227; ~ *'opłata od dzierżawy, pretium conducti'*: Emphitesis Grece, melioracio Latine et est contractus melior... sed quum aliqua res ymmobilis, puta terra sterilis datur alicui ad meliorandum perpetue uel ad tempus circa constitutam pensam, quam singulis annis tribuit, et proprie potest dici dzedzyczn[y]e mitho 1457 *PF* V 14; ~ *'miejsce pobierania myta (tj. opłaty za przejście, przejazd), teloneum, locus ubi portorium exigitur'*: Ipse transgressus est theoloneum al. kolowrotne mytho transiens per viam stratam de Brathslaw versus Leopolim 1466 *AGZ* XV 45; Prefatus dominus vicecapitaneus proposuit super... Andream, Iurko, opidanos de Sokale, quia ipsi ducentes frumenta sua de Sokale in Leopolim non equitaverunt per Blyszczyvodi via consueta, sed alias ꝑ inconsueta... et pertransgresserunt theloneum Blyszczywodiense al. przesly mytho 1493 *ib.* 307; A yako yest myly Yesus odtąd poschedl, vzryal czlovyeka szyedzączego na myczye albo na czlye (in telonio Mat 9, 9) *Rozm* 293.

Mzda 1. *'zaplata, merces, pretium'*: Msszdą mercedem XV *med. R* XXIV 349; Podle tego wroczicz ma y msdø (pretium). Paklibi gich bilo malo..., nawroczy kvpczovi, czosz zbiwa laat, w ktorichze to gest naprzood slvzil ze msdø policzaycze (*pro* policzayøcz, mercedibus imputatis) *BZ* Lev 25, 51—53; Otplacy tobye bog twego vczinku, a pelnø mzdø (plenam mercedem) przymyesz ot pana boga Israhelowa *BZ* Ruth 2, 12; Wszakosz mzdę (pretium, *Fl*: mito) moyę myszlyly sø odpędzycz *Pul* 61, 4.

2. *'sam kapitał bez pobieranych od niego odsetek, debitum principale quod dicitur, id est nullis cumulatum usuris'*: ⟨G⟩dysz z lychwy pochodzy nyerządne lakomstwo, a to dla nyevstawienya podobnego platv mzdy (extorsioni pecuniarum terminum non imponentes)... A gdyby syą kto Szydowy lystem zobowyązal na pyenyadze lychwą placzycz, a gdyby Szyd... zadzerszal do dw lath a nye przypozywal gysczcza o mzdą (pro usura accrescente et pro principali debito, *Sul* 48: o lyphą przyroslą y o gysthny dług) przed sąd, tedy lychwa od dw lath ma straczycz a daley telko mzdą (de principali sorte, *Sul* 48: na gysczynye) a znow lychwą początą ma myecz *Dział* 38.

Mzeć *'być słabym, chorowitym, cherlać, marnieć, imbecillum, aegrum esse'*: Mzely torpebant (et ecce has sequebantur aliae septem boves..., quae devoratis et consumptis prioribus,... simili macie et squalore torpebant Gen 41, 21) 1471 *MPKJ* V 13. ~ *Bohemizm.*

Mżyć *'?'*: Mzyl 1433 *R* XXIII 293.

UZUPEŁNIENIA I POPRAWKI

UZUPEŁNIENIA DO SPISU ŹRÓDEŁ

DokMp II Zbiór dokumentów małopolskich. Część II. Dokumenty z lat 1421—1441. Wyd. Stanisław Kuraś. Wrocław 1963. Polska Akademia Nauk, Oddział w Krakowie. Materiały Komisji Nauk Historycznych. Nr 9.

GnRp Wolny Jerzy: Łaciński zbiór kazań Peregryna z Opola i ich związek z tzw. «Kazaniami gnieźnieńskimi». Średniowiecze. Studia o kulturze. Warszawa 1961. Str. 171—238. Polska Akademia Nauk. Instytut Badań Literackich. ~ Na str. 202: glosa polska w drugim kazaniu prymicyjnym z Ms 24, k. 163 v.

KsRStWarsz Księga radziecka miasta Starej Warszawy. I. ⟨1447—1527⟩. Wyd. Adam Wolff. Wrocław 1963. Polska Akademia Nauk. Instytut Historii.

LibTrid Liber disparata antiqua continens Alexandro Masoviensi episcopo Tridentino dicatus. Praesentat dr Edmundus Winkler. Romae 1960, Institutum Historicum Polonicum Romae. Elementa ad fontium editiones II.

ModIJag Zathey Jerzy: Fragment nieznanego modlitewnika staropolskiego z XIV wieku. Biuletyn Biblioteki Jagiellońskiej. Kraków 1964. R. XV nr 1/2, str. 33—8. Uniwersytet Jagielloński.

PłocEpRp Rękopiśmienne ekscerpty Adama Wolffa z Archiwum Diecezji Płockiej. ~ Episcopalia.

Informacja bibliograficzna

Liber disparata antiqua continens Alexandro Masoviensi episcopo Tridentino dicatus. Praesentat dr Edmundus Winkler. Romae 1960. Institutum Historicum Polonicum Romae. Elementa ad fontium editiones II. S. XVII, 187, tablic 19. ~ Ta publikacja stanowi podstawę edytorskiego opracowania St. Urbańczyka w artykule Wokabularz trydencki JP XLII 15—29, z którego czerpie się przytoczenia oznaczone skrótem *WokTryd.*

DODATKOWO OPRACOWANE HASŁA

Barski, Barcki mydło barskie, barckie '*lepszy gatunek mydła, stosowany też w lecznictwie, sapo melioris notae a medicis adhibitus*': Mydło barszkye 1475 *Rost* nr 2935; Smigma barszkye *ib.* nr 2942; Smigma *barzczkye *ib.* nr 2994; Smigma Grecum, s⟨migma⟩, quod vocatur barczkye XV *p. post. R* LIII 63; Mydło barszkye sape *ca* 1500 *Rost* nr 5562.

Bieżny *(o młynie, de molendino)* '*?*': Semovitus... dux lab⟨orioso⟩ biezny molendinum, biezny mlin, cum silva... donat (1405) XVI *p. pr. Matr* IV 3 nr 444; Vladislaus... dux litteras Semoviti... super molendinum biezny datas confirmat (1443) XVI *p. pr. ib.* nr 793.

WYKAZ WAŻNIEJSZYCH BŁĘDÓW DRUKARSKICH I RZECZOWYCH

tom	strona	jest	ma być
I	33 b 16	**Almarza**	**(Almaria) Almaryja**
	33 b 18	almarze,	almarie,
	62 a 17	**Barcki** *cf.* **Mydło**	**Barcki** *cf.* **Barski** (w Uzupełnieniach w t. IV)

tom	strona	jest	ma być
I	92 b 14	**Bieżny** *cf.* **Młyn**	skreślić, *cf.* Uzupełnienia do t. IV
	147 b 11	*SkargaWroc* w. 37	skreślić
	237 b 16		cytat z *AKLit* III wykreślić
	284 b 46—7	prosty nyv (*leg.* prosty mnich?)	prostynyv (*leg.* prostynią)
	370 b 5		po **Wyczerpnąć,** dodać: **Naczrzeć, Naczyrać**
II	31 a 39	(c)	(o)
	360 a 6	my⟨s⟩thrczow	mythrczow ('mędrców')
	549 b 9	*PKKr*	*PKKr* I
III	15 b po 24		dodać: **Ilniany** *cf.* **Lniany**
	16 a 54		po **Pojmować,** dodać: **Przejmować,**
	109 a 3	II.	III.
	197 b 30		po **Wyjeździć,** dodać: **Zajeździć,**
	267 b 16	*'rodzaj wędki, instrumentum quoddam ad piscandum aptum, hamus minor'*:	*'rodzaj sieci na ryby, rete quoddam'*:
	279 a 55	1494,	1494
	308 a 5	1393 *Pozn* nr 169,	skreślić
	308 a 14—5		cytat *Pozn* nr 169 wykreślić
	313 a 8		po **Mięta,** dodać: **Miętka,**
	321 a 30	*'rodzaj pośledniejszego sukna,*	*'rodzaj pośledniejszego sukna, wyrabianego w Colchester w Anglii,*
	355 b 29		po **Pokosić,** dodać: **Skosić,**
	390 b 52	regalis	regalibus
	399 a 52	paradlne	poradlne
IV	1 a 19		po Gen 7, 4; dodać: ~
	3 a po w. 38		dodać: **Lanka** *cf.* **Łanka**
	12 a po w. 18		dodać: **Lądowe** *cf.* **Lodowe**
	33 b po w. 6		dodać: **Lhacz** *cf.* **Łgacz**
	51 b 53	**Mąda**	**Mądo**
	89 a 44	*wiczy*	*wi czy*
	163 b 42	**Miertwić**	**Miertwieć**
	174 a 31	napelno⟨ne⟩	*nepelnone
	181 b 25	mo landi	molandi
	181 a po w. 46		dodać: **Medelnik** *cf.* **Mydlnik**
	184 a 21		po *Cf.* dodać: **Przemęczyć,**
	234 a 44		po *act.* dodać: *adi.*
	249 a 34	pusthny	pusthy
	264 b 43		skreślić: jej

Pracownia Słownika Staropolskiego P.A.N. w Krakowie

https://pjs.ijp.pan.pl/ksstp.html